Mevlânâ Celâleddîn Rûmî

Mesnevî-i Şerîf Şerhi

-5-

Tercüme ve Şerh

AHMED AVNİ KONUK

Bu Cildi Yayına Hazırlayanlar

Dr. Selçuk Eraydın - Prof. Dr. Mehmet Demirci
Prof. Dr. Mustafa Tahralı - Dr. Sâfi Arpaguş - Dr. Necdet Tosun

Yayın Koordinatörü

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

KİTABEVİ

Mesnevî-i Şerîf Şerhi'nin Beşinci Cild Fihristi

-Mesnevî III. Cildinin İlk Yarısı-

Takdim

Mesnevî-i Şerif Şerhi'nin 5. ve 6. ciltlerini takdim ederken okuyucularımızı birkaç husustan haberdar etmek istiyoruz. *Mesnevî*'nin 3. cildinin ilk yarısının şerhi Merhum A. Avni Bey'in el yazısı ile vasatî 200 sayfalık üç büyük defterden meydana gelmektedir. Bunun ilk defteri vaktiyle Prof. Dr. Mehmet Demirci tarafından daktiloya çekilmiş ve Farsça ve Arapça kısımları ise yayım sırasında Dr. Sâfi Arpagûş tarafından yazılmıştır. Diğer iki defter ise rahmetli Dr. Selçuk Eraydın tarafından Farsça ve Arapça metinleriyle birlikte bilgisayarda yazılmıştır. Önceki ciltlerde olduğu gibi Farsça *Mesnevî* metni Dr. Necdet Tosun tarafından gözden geçirilmiş, dizgi yanlışları düzeltilmiştir. Bu ciltte mukābele ve tashihler tarafımdan yapılmış ve Allah'a şükür yayım safhasına gelinmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Demirci'nin yine ilk defterini daktilo ettiği ve Merhum Dr. Selçuk Eraydın'ın geri kalan iki defterini bilgisayarda tam olarak yazdığı şerhin 6. cildi de, yine aynı şekilde, diğer arkadaşlarımızın katkısıyla hazırlanmıştır. İnşâallah mukābele ve tashihlerden sonra yayına hazır hâle gelecektir.

Farsça *Mesnevî* metninin yazılışında Merhum A. Avni Bey'in kullandığı imlâyı genellikle aynen almayı tercih ettik. Ancak, şârihin her kelimede belirtmeye gerek görmediği Farsça "g" (گ/ڴ/ݣ) harfini her geçtiği yerde göstermeye çalıştık. Teknik sebeplerden dolayı, ilk dört ciltte Farsça kelimelerin sonunda veya yalnız yazılan "yâ" (ی/ی) harfi noktalı, yâni yanlış olarak (ي/ي) şeklinde yazılmıştır. 5. ciltten îtibâren bunları Farsça yazım kuralına ve A.Avni Bey'in imlâsına uygun bir şekilde yazmaya gayret ettik. Bizi bu konuda uyaran arkadaşlarımıza teşekkür ederiz. Daha önce yayımlanan dört cildin yeni baskılarında bu ve benzeri hatâlar düzeltilecektir.

Mesnevî-i Şerif Şerhi'nin 1. ve 2. ciltlerini baştan sona okuyarak tesbit ettiği dizgi ve okuma yanlışlarını bize bildiren Prof.Dr.Ali Osman Koçkuzu Bey'e teşekkürü bir borç biliriz. Okuma, dizgi vb.yanlışları bize bildirecek olan okuyuculara şimdiden teşekkür ederiz. Bugünlerde ikinci baskısı yapılacak olan 2. cildin ilk baskısındaki tesbit edebildiğimiz yanlışlar düzeltilmiştir. Ayrıca 2. cildin ilk baskısı için hazırlanmış olan bir yanlış-doğru cetveli bu 5. cilt içinde bir yaprak hâlinde verilmiştir. Elinde 2.cildin ilk baskısı bulunan okuyucuların bu cetvele göre yanlışları düzeltmelerini rica ederiz.

Bu vesîle ile tekrar şârih Ahmet Avni Konuk Bey'i ve arkadaşımız Dr.Selçuk Eraydın'ı rahmetle anarız.

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

Ekim 2005 / Fatih-İstanbul

Mesnevî-i Şerîf'in III. Cildinin DÎBÂCESİ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحكم جنود الله يقوي بها ارواح المريدن ينزه علمهم عن شائبة الجهل وعدلهم عن شائبة الظلم وجودهم عن شائبة الرياء و حلمهم عن شائبة السفه ويقرب اليهم ما بعد عنهم من فهم الآخرة وييسر لهم ما عسر عليهم من الطاعة والاجتهاد وهي من بينات الانبياء ودلائلهم تخبر عن اسرار الله و سلطانه المخصوص بالعارفين وادارته الفلك النوراني الرحمني الدري الحاكم علي الفلك الدخاني الكري كما ان العقل حاكم على الصور الترابية وحواسها الظاهرة والباطنة فدوران ذلك الفلك الروحاني حاكم على الفلك الدخاني و الشهب الزاهرة السرج المنيرة و الرياح المنشئة والاراضي المدحية والمياه المطردة نفع الله بهاعباده وزادهم فهما وانما يفهم كل قارئ على قدر نهيته وينسك كل ناسك بقدر قوته واجتهاده ويفتى المفتى مبلغ رأيه ويتصدق المتصدق بقدر قدرته ويجود الباذل بقدر موجوده ويقتنى المجود عليه ما عرف من فضله ولكن

مُفْتَقِدُ الْمَاءِ فِي الْمَفَازَةِ لاَ يُقْصِرُ بِهِ عَنْ طَلَبِهِ مَعْرِفَتُهُ مَا فِي الْبِحَارِ وَيَجِدُّ فِي طَلَبِ مَاءِ هَذِهِ الْحَيَوةِ
قَبْلَ اَنْ يَقْطَعَهُ الْمَعَاشُ بِالاشْتِغَالِ عَنْهُ وَتَعُوقَهُ الْعِلَّةُ وَالْحَاجَةُ وَتَحُولُ الْاَعْرَاضُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ يَتَسَرَّعُ اِلَيْهِ
وَلَنْ يُدْرِكَ هَذَ الْعِلْمَ مُؤْثِرُهَوَى وَلاَرَاكِنٌ اِلَي دَعَةٍ وَلاَ مُنْصَرِفٌ عَنْ طَلَبِهِ وَلاَ خَائِفٌ عَلَى نَفْسِهِ
وَلاَ مُهْتَمٌّ لِمَعِيشَتِهِ الْاَنْ يَتَعَوَّذَ بِاللَّهِ وَيُؤْثِرُ دِينَهُ عَلَى دُنْيَاهُ وَيَأْخُذَ مِنْ كَنْزِالْحِكْمَةِ الاَمْوَالَ الْعَظِيمَةَ
الَّتِي لاَ تَكْسُدُ وَلاَ تُورَثُ مِيرَاثُ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْوَارَ الْجَلِيلَةَ وَالْجَوَاهِرَ الْكَرِيمَةَ وَالضِّيَاعَ الثَّمِينَةَ شَاكِرًا
لِفَضْلِهِ وَمُعَظِّمًا لِقُدْرَتِهِ مُجَلِّلاً لِخَطَرِهِ وَيَسْتَعِيذُ بِااللَّهِ مِنْ حَسَاسَةِ الْحُظُوظِ وَمِنْ جَهْلٍ يَسْتَكْثِرُ
الْقَلِيلَ مِمَّا يَرَي فِي نَفْسِهِ وَيَسْتَقِلُّ الْكَثِيرَ الْعَظِيمَ مِنْ غَيْرِهِ وَيُعْجَبُ بِنَفْسِهِ بِمَالَمْ يَأْذَنْ بِهِ الْحَقُّ وَعَلَى
الْعَالِمِ الطَّالِبِ أَنْ يَتَعَلَّمَ مَالَمْ يَعْلَمْ وَأَنْ يُعَلِّمَ مَا قَدْ عَلِمَ وَيَرْفُقُ بِذَوِي الضُّعْفِ فِي الذِّهْنِ وَلاَ يُعْجَبُ
مِنْ بَلاَهَةِ اَهْلِ الْبَلاَدَةِ وَلاَ يُعَنِّفُ عَلَى كَلِيلِ الْفَهْمِ كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ سُبْحَانَ
اللَّهِ عَنْ اَقَاوِيلِ الْمُلْحِدِينَ وَشِرْكِ الْمُشْرِكِينَ وَتَنْقِيصِ النَّاقِصِينَ وَتَشْبِيهِ الْمُشَبِّهِينَ وَسُوءِ اَحْوَالِ
الْمُتَفَكِّرِينَ وَكَيْفِيَّاتِ الْمُتَوَهِّمِينَ وَلَهُ الْحَمْدُ وَالْمَجْدُ عَلَى تَلْفِيقِ الْكِتَابِ الْمَثْنَوِي الاِلَهِيِّ الرَّبَّانِي
وَهُوَ الْمُوَفِّقُ وَالْمُفَضِّلُ وَلَهُ الطَّوْلُ وَالْمَنُّ لاَ سِيَّمَا عَلَى عِبَادِهِ الْعَارِفِينَ عَلَى رَغْمِ حِزْبٍ يُرِيدُونَ أَنْ
يُطْفِؤُا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ
فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Hikmetler Allah'ın ordularıdır. Onlar sebebiyle mürîdlerin ruhları kuvvetlenir. Onların ilmini, cehl şâibesinden ve adllerini zulüm şâibesinden ve cûdlarını riyâ şâibesinden ve hilimlerini sefâhet şâibesinden tenzîh eder. Fehm-i âhiret cinsinden onlardan uzak olan şeyleri onlara yaklaştırır. Ve tâat ve ictihâddan onların üzerine güç gelen şeyi onlara kolaylaştırır. Ve o peygamberlerin beyyinelerinden, delillerindendir. Allah'ın sırlarından ve âriflere mahsûs olan burhândan ve yuvarlak olan felek-i duhânî üzerine hâkim bulunan ve dürrî olan felek nûr-i rahmânın irâdesinden haber verir. Nitekim akıl, toprağa mensûb olan sûretler ve onların havâs-ı zâhire ve bâtınesi üzerine hâkimdir. Bu felek-i rûhânînin deverânı yuvarlak olan felek-i duhânî ve parlak yıldızlar ve nurlu kandiller ve latîf esen rüzgârlar ve yayılmış arâzî ve akan sular üzerine hâkimdir. Allah Teâlâ o hikmetler sebebiyle kullarını fâidelendirsin ve anlayışlarını çoğaltsın. Ve her okuyan aklı kadar anlar. Ve her âbid ancak kuvveti ve ictihâdı kadar ibâdet eder. Ve müftî ancak re'yi yettiği kadar

fetvâ verir. Ve mütesaddık ancak kudreti kadar tasadduk eder. Ve bezl eden ancak mevcûdu kadar cömertlik eder. Cûda nâil olan kimse ancak bezl eden kimsenin fazlından ihsan ettiği şeyi saklar. Velâkin beyâbanda suyu gâib eden kimseyi, onun denizde olan suyu bilmesi, o suyun talebinden kâsır kılmaz. ve bu hayat suyunun talebinde onu maâş kendisinden iştiğâl sebebiyle kat' etmezden ve illet ve hâcet onu ta'vîk eylemezden ve a'râz onunla acele ettiği şey arasına hâil olmazdan evvel sa'y eder. Ve bu ilm-i hevâyı ihtiyâr eden ve râhata mâil olan ve o ilmin talebinden munsarıf ve nefsi üzerine hâif olan ve maîşet için ihtimâm eden kimse elbette idrâk edemez. Allah'a sığınan ve dînini dünyâsı üzerine ihtiyâr eden müstesnâdır. Ve hikmet hazînesinden kâsid olmayan ve emvâl mirâsı gibi geri kalmayan emvâl-i azîmeyi Hakk'ın fazlına şâkir ve kaderine ([kudretine]) ta'zîm edici olduğu ve onun haz ve nefsini mücellil bulunduğu halde envâr-ı celîle ve cevâhir-i kerîmesini alır. Ve huzûzun hasâsetinden ve nefsinden gördüğü az şeyi çok ve kendinin gayrından kesîr ve azîmi az addeder olan ve Hakk'ın izin vermediği şey sebebiyle kendini beğenir olan cehilden Allah'a sığınır. Ve taleb-i ilim üzerine bilmediğini öğrenmek ve bildiği şeyi öğretmek ve zihninde zaaf sâhibi olana rıfk ve melâmet etmek ve ehl-i belâdetin belâhetinden aceb getirmemek ve anlayışı zayıf olana huşûnet etmemek lâzımdır. Evvelce siz de böyle idiniz. Allah Teâlâ size ihsân etti. Allah Teâlâ'yı mülhidlerin sözlerinden ve müşriklerin şirkinden ve nâkısların tenkîsinden ve müşebbihlerin teşbîhinden ve mütefekkirlerin fenâ fehimlerinden ve mütevehhimlerin keyfiyetinden tenzîh ederim. Ve ilâhî ve rabbânî olan kitâb-ı *Mesnevî*'nin telfîki üzerine hamd ve mecd Allah Teâlâ'ya mahsûstur. Muvaffık ve mufazzıl ancak odur. Ve husûsiyle Allah'ın nûrunu ağızlarıyla söndürmek isteyen tâifeye rağmen ârif kulları üzerine atâ ve minnet vaz'ı o Hakk'a mahsûstur. Ve Allah Teâlâ kâfirler iğrenseler bile nûrunu itmâm edicidir. Zîrâ Allah Teâlâ buyurur ki: إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (Hicr, 15/9) ya'nî, "Biz Kur'ân'ı gönderdik, muhakkak biz onu hıfz ediciyiz." İmdi kim ki onu dinledikten sonra tebdîl ederse onun günâhı onu tebdîl edenlerin üzerinedir. Muhakkak Allah Teâlâ semî' ve alîmdir. Ve'l-hamdü lillahi rabbi'l-âlemîn!

ای ضیاء الحق حسام الدین بیار　　　این سوم دفتر که سنت شد سه بار

1. *Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddîn, bu üçüncü defteri getir ki üç kerre sünnet oldu.*

Mesnevî-i Şerîf'i Cenâb-ı Pîr efendimizin söyleyip, *Çelebi Hüsâmeddîn* hazretlerinin yazdığı evvelki cildlerde îzah edilmiş idi. Cenâb-ı Pîr bu III. cildin dahi yazılmasını Hz. Çelebî'ye emredip buyururlar ki: "Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddin, *Mesnevî-i Şerîf*'imizin bu III. cildini de yazmağa başla! Zirâ bir sözü üç def'a söylemek ve bir fiili üç def'a işlemek sünnet-i seniyye-i Risâletpenâhî îcâbındandır. Nitekim Risâletpenâh (s.a.v.) Efendimiz selâm verdikleri ve nasîhat buyurdukları vakit sözü üç def'a tekrâr ederler; ve abdest alırken a'zâ-yı şerîfelerini de üç def'a yıkarlar idi. Binâenaleyh biz de bu sünnete tebean *Mesnevî-i Şerîf*'in cildini üçleyelim."

بر گشا گنجینهء اسرار را　　　در سوم دفتر بهل اعذار را

2. *Üçüncü defterde esrâr hazînesini aç; özürleri bırak!*

"Bu *Mesnevî-i Şerîf*'in III. cildinde de hikem ve esrâr-ı ilâhiyye hazînesi aç ve bu bâdiye-i âteşîn olan dünyâda elfâz bulutları arasından maârif-i ilâhiyye yağmurlarını susamış olanların üzerine saç ve bu husustaki özürleri de bırak!" Çelebi Hüsâmeddin hazretlerinin özürleri neden ibâret olduğu meçhûldür. Fakat *Mesnevî-i Şerîf*'in tâlibi kendileri olduğundan, Pîr-i muhteremi olan Cenâb-ı Mevlâna efendimize karşı bittabi' "Benim özürlerim vardır; *Mesnevî-i Şerîf'i* yazmağa artık devâm edemeyeceğim" demeyeceği âşikârdır. Bi-

nâenaleyh onların özürleri kavlî değil, hâlî olmak îcâb eder. Özr-i hâlîlerine gelince. Evvelen vücûd-i şerîfleri şiddet-i riyâzet ve kemâl-i takvâ sebebiyle zaîf idi. Sâniyen harem-i âlîlerinin irtihâli üzerine âilevî gâileleri zuhûr etmiştir. Nitekim II. cild-i *Mesnevî* bu yüzden teahhura dûçâr olmuştur. Sâlisen hazretin hâl-i fenâ içinde bulunmaları da muhtemeldir ki, bu hâl-i âlî içinde bulunan evliyâullaha âlem-i keserât îcâbından olan yazma ve okuma müşkil gelir; ve hâl-i bekāya gelinceye kadar, bu husûsa kendisinde kuvvet ve tâkat göremez. Bu ahvâlin hepsi birer özürdür. Bu cihetle özür kelimesi cemi' olarak îrâd buyurulmuştur. Nitekim âtîdeki beyitlerde bu özrün mâhiyeti bir dereceye kadar ihsâs buyrulmaktadır.

قوتت از قوت حق می زهد　　　نه از عروقی کز حرارت می جهد

3. *Senin kuvvetin, damarlara mensûb olanından sıçrayan harâretten değil, Hakk'ın kuvvetinden sızar.*

"Senin havâss-i zâhiren ve bâtınen[in kuvveti], damarlarda cereyân eden kandan husûle gelen harâretten ve rûh-ı hayvânîden değil, bilâ-vâsıta Hakk'ın kuvvetinden sızar." Binâenaleyh za'f-ı cismânî ve bu za'fdan mütevellid olan emrâz-ı muhtelife a'râzı, senin için birtakım özürler teşkîl edemez ve bu *Mesnevî-i Şerîf*'in tahrîrine mâni' olamaz.

این چراغ شمس کو روشن بود　　　نه از فتیل و پنبه و روغن بود

4. *Bu güneş kandili ki o aydınlık olur, fitilden ve pamuktan ve yağdan olmaz.*

"Görmez misin, fezâda dâima parıl parıl parlayan ve tevâbi'i olan seyyârâtı lâ-yenkatı' aydınlatan bu güneş kandilinin kuvve-i ziyâiyyesi, fitil ve pamuk ve yağ gibi vesâitten değildir." Bilâ-vâsıta Hakk'ın nûrundandır. Zîrâ ayn-ı vücûd-ı mutlak olan fezâda nefes-i rahmânînin irsâli ile evvelen milyarlarca kilometre kutrunda tekevvün eden sehâb-ı muzîler ve küre-i duhânîler, kendi mihverleri etrâfında devr ederler. Ve sâniyen kuvve-i ani'l-merkeziyye te'sîriyle etraflarına âteşîn seyyâreler fırlatırlar. Ve sâlisen bunlar tasallüb edip kendi merkezleri olan güneşlerden ziyâ alıp parlak yıldızlar hâlinde görünürler. Nitekim mukaddimede Cenâb-ı Pîr efendimiz felek-i duhânî ta'bîriyle bunların vücûduna işâret buyurmuşlar idi.

سقف گردون کو چنین دائم بود　　　نه از طناب واستنی قائم بود

5. *Feleğin tavanı ki o böyle dâim olur, ipten ve direkten kāim olmaz.*

Feleğin yâ'ni meslek-i şemsîmizin veyâhut felek-i arzın tavanını teşkîl eden bu ecrâm-ı semâviyye böyle devâm edip gider, ve bu felek çadırının kıyâmı için ipe ve direğe ve iplerin bağlanacakları kazıklara ihtiyaç yoktur. Bu meslek-i şemsîleri tevâbi'iyle berâber kâim tutan kudret-i Hak'tır. Nitekim âyet-i kerîmede اَللّٰهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا (Ra'd, 13/2) ya'ni "O öyle Allah'tır ki gökleri direksiz yükseltti; siz onları görürsünüz" buyurulur. Beyt-i şerîfte "dâim olur" ta'bîri ile pek büyük bir hakîkate işâret buyurulur. O da budur ki: Fezâ-yı bî-nihâye kâinât ve zâilâtın sâhasıdır. Fezâda bu öbek öbek teşekkül eden meslek-i şemsîlerin her ne kadar evvel ve âhirleri var ise de, bu teşekkül keyfiyetinin evveli ve âhiri yoktur. Zîrâ Hak dâimü't-tecellîdir, ya'ni vücûd-i mutlak-ı Hak kadîmdir, ve bu kıdemi ile berâber, esmâ ve sıfâtıyla tecellî etmediği bir an yoktur; ve çünki esmâ-i ilâhiyye asla ta'tîl kabûl etmez. Şu halde vücûd-i hudûs vücûd-i kadîme muhâzî olarak ezelî ve ebedîdir. Ancak efrâd-ı hâdis ecele tâbi'dir ve fenâ-pezîrdir. Binâenaleyh Hak, ezelen ve ebeden Hâlik'tır ve İlâh'tır, Rezzâk'tır, Muhyi'dir, Mümît'tir, Musavvir'dir, Kahhâr'dır ve Gaffâr'dır, ilh... Böyle olunca feleğin sakfı olan o fezâdaki kâinât ve zâilât dâimdir. Bu babdaki daha fazla tafsîlât fakîr tarafından *Fusûsu'l-Hikem*'e yazılan şerhte Fass-ı Âdemîde فهو الانسان الحادث الازلي والنشأ الدائم الابدي ibâresinin şerhinde gösterilmiştir.

قوت جبريل از مطبخ نبود   بود از ديدار خلاق وجود

6. *Cibrîl'in kuvveti matbahtan olmadı, Hallâk-ı vücûdun dîdârından oldu.*

"Cebrâil (a.s.)ın kuvveti matbahtan, yemekten ve içmekten hâsıl olmadı. Ancak Hallâk-ı vücûdun hicâbsız müşâhedesinden vâkı' oldu." Ma'lûm olsun ki, vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın gayriyyet libâsiyle tenezzülü, hakîkat-i muhammediyye mertebesinde sâbit olan sıfat-ı kudretin mezâhiri ya'ni kuvâ ile vâkı'dır. Zîrâ vücûdda kudret ve kuvvet olmayınca irâde ettiği şeyin îcâdı mümkin olmaz. Allah Teâlâ hazretleri "Zü'l-kuvveti'l-metîn" (ذوالقوة المتين) dir. Ve kudret sıfât-ı sâire gibi vücûd-i hakîkînin şuûnatından bir şe'n olduğu cihetle, zâtının gayrı değildir. İmdi ef'âl kuvvet ile tezâhür edeceğinden, ef'âl-i ilâhiyye dahi melâike-i kirâm ile zâhir olur. Bu kuvâ-i ilâhiyyenin ismi lisân-ı enbiyâ (aleyhimü's-selâm)da "melâike"dir. Zîrâ melek "kuvvet ve şiddet" ma'nâsınadır. İmdi ulûhiyyetin âlem-i anâsırı muhît olan dört kuvve-i külliyesi vardır ki, onlara lisân-ı şer'de Cebrâil ve Mîkâil ve İsrâfîl ve Azrâil (aleyhimü's-selâm) denir. Bunlara tâbi' olan melâikenin had ve hesâbı yoktur. Melâike-i kirâm ihtiyâr sâhibi olmayıp, o kuvânın sâhibi olan zât-ı ulûhiyye-

tin irâdesine tâbi' olduklarından haklarında لاَ يَعْصُونَ اللّٰهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ (Tahrîm, 66/6) ya'ni "Allah'ın emrettiği şeye muhâlefet ve isyân etmezler, ve emrolundukları şeyi işlerler" buyurulmuştur. Nitekim vücûd-i insanîdeki kuvâ dahi insanın irâdesine tâbi'dir. İnsan irâdesini bir şeye tevcîh edince o kuvâ o şeye masrûf olur ve aslâ tahallüf etmez. Ve bu kuvâ insanın kudret sıfatına ittisâlinden ve insanın ale'd-devâm zâtını müşâhededen faâliyette bulunur. Fakat Hakk'ın kudreti yemekten ve içmekten mütehassıl olmadığından, ona muttasıl olan Cibrîl'in kuvveti dahi bittabi' yemekten ve içmekten değildir. Belki Hallâk-ı vücûdun hicâbsız müşâhedesinden vâki' olur. Nitekim Hz. Cibrîl hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ (Tekvîr, 81/20) [ya'ni "Arş'ın sâhibi katında kuvvetli ve değerli"] buyrulmuştur.

همچنان این قوت ابدال حق   هم زحق دان نه از طعام و از طبق

7. *Abdâlın kuvvetini dahi, taâmdan ve tabaktan değil, Hak'tan bil!*

"Abdâl" sıfât-ı abdânîleri, sıfât-ı hakkânîye tebeddül etmiş olan evliyâullahtır. Nitekim ateşte kızan demirin sıfâtı, ateşin sıfâtına tebeddül eder; ve o tebeddül içinde demir, ateş hükmündedir. Binâenaleyh bu gibi zevâtın kuvvetleri, artık cismin iktizâsı olan yemekten ve içmekten değildir; belki Hakk'ın kudret sıfatındandır.

جسمشان را هم زنور اسرشته اند   تا ز روح و از ملك بگذشته اند

8. *Onların cisimlerini nûrdan yoğurmuşlardır. Nihâyet rûhtan ve melekten geçmişlerdir.*

"Onların bu unsurî olan cisimlerini Hakk'ın nûrundan yoğurmuşlardır. Bu imtizâc-ı nûrânî netîcesinde onlar, rûh-ı hayvânî ve melekiyyet mertebesi olan rûh-i insânî sınıfından ileri geçmişlerdir." Zîrâ bu sınıflar vücûd-i mutlakın gayriyyet libâsıyla zâhir olduğu merâtibdir. Onlar ise bu gayriyyet perdelerini yırtıp deryâ-yı ıtlâkta mahv ve müstağrak olmuşlardır. Muhakkıklar bu mertebeye "makām-ı ittihâd" derler; ve "ittihâd"dan murâd budur ki: Vaktâki sâlik bilcümle makāmât-ı sülûkü geçmiş olur ve mücâhedât ve riyâzât kuvveti ve Hakk'ın inâyeti ile bakır mesâbesindeki nefsini altın yapar; ve kâffe-i a'mâlini hiçe sayıp sıfât-ı ahadiyyeyi kabûle salâhiyyet kesb eder; ondan sonra cismânî ve rûhânî irâdeleri kalkıp Hakk'ın irâdesine muttasıl ve âkıbet onun sıfâtıyla muttasıf olur. Nitekim bu makāma işâreten Kur'an-ı Kerîm'de وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى (Enfâl, 8/17) ya'ni "Ey Resûlüm, attığın va-

kit sen atmadın, velâkin Allah attı" ve إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ (Feth, 48/10) ya'ni "Muhakkak sana bîat edenler; ancak Allah'a bîat ederler" buyurulmuştur. Ve Bâyezîd Bistâmî hazretleri bu makāmda şöyle buyuruyorlar: "Otuz yıl vardır ki Hak buyurdu, ben onu yaptım; şimdi otuz yıl var ki, ben söylerim Hak onu yapar."

چونكه موصوفى به اوصاف جليل   زآتش امراض بگذر چون خليل

9. *Mâdemki evsâf-i celîl ile mevsûfsun Halîl gibi marazların ateşinden geç!*

Ey Hüsâmeddin Çelebi, sen mâdemki abdâlîn zümresine dâhil olup, sıfât-ı abdâniyyen sıfât-ı hakkānîye tebeddül etti ve Hakk'ın celîl olan evsâfı ile mevsûf oldun; artık cismânî marazların ve zaafların ateşi ve harâreti, senin İbrâhîm Halîlullah hazretleri gibi olan rûhunun muvâcehesinde Nemrûd'un ateşi gibi kalır. Binâenaleyh, emrâz-ı cismâniyye *Mesnevî-i Şerîf*'i yazmak husûsunda özürler teşkîl edemez. Zîrâ abdânî olan sıfat-ı kuvvetin dahi, Hakk'ın sıfat-ı kudretine tebeddül etti ve o kudrette mahv ve müstağrak oldu.

گردد آتش بر تو هم برد و سلام   اى عناصر مر مزاجت را غلام

10. *Ey anâsır senin mizâcına gâlib olan, ateş senin üzerine de berd ü selâm olur.*

"Anâsır"dan murâd, cism-i beşeri teşkîl eden "erkân-ı erbaa"dır ki, ıstılâh-ı sûfiyyede bunlara toprak, su, havâ, ateş denir. Ve hikmet-i tabîiyye ıstılâhında sulb, mâyi', gaz ve harâret ta'bîr olunur. Kimyâ nokta-i nazarından aynı anâsır-ı basîtanın bu muhtelif şekillerde zuhûrudur. Meselâ "karbon" denilen unsur, sulb, mâyi' ve gaz hâlinde bulunur. Fakat aynı unsurun her bir hâlindeki havâssı başka başka olur. Meselâ ateş müvellidü'l-humûzadır. Suda dahi müvellidü'l-humuza vardır. Kimyâca birbirinin aynıdır; fakat hikmet-i tabîiyye nokta-i nazarından birbirinin zıddıdır. Su gâlib gelince ateşin şeklini bozar; ve ateş gâlib gelince de suyun şeklini bozar. Binâenaleyh cism-i insânî böyle yekdîgerine zıd olan erkândan müteşekkildir ve bunların hâl-i i'tidâlde bulunmaları cism-i insânînin sıhhatine bâdî olur. Ve i'tidâl dâiresinden çıkınca emrâz zuhûra gelir.

İmdi "ey Hüsâmeddin Çelebi, anâsır ve erkân-ı erbaa senin mizâcına köle ve hâdimdir; ve sen o anâsırın zebûnu değilsin. Binâenaleyh mizâcında harâret gâlip olmuş ise sana te'sîr edemez. Nemrûd'un ateşi, İbrâhim Halîlullah hazretleri üzerine selâmet dâiresinde soğuk olduğu gibi, vücûdunda hissettiğin bu şiddet-i harâret senin üzerine dahi öylece berd ü selâm olur."

هر مزاجی را عناصر مایه است　　وین مزاجت بر تراز هر پایه است

11. *Anâsır her bir mizâcın mayasıdır; ve bu senin mizâcın her bir mertebeden daha yüksektir.*

"Anâsır"ın tabîatları vardır ve "tabîat" kuruluk, yaşlık, soğukluk ve sıcaklık denilen dört "rükn"ün hey'et-i mecmûasıdır. Meselâ suda soğukluk ve yaşlık ve ateşte sıcaklık ve kuruluk vardır. Ve bu anâsır bu tabîatlarıyla berâber her bir mizâcın mayası ve aslıdır. Meselâ vücudda rükn-i mâyi' gâlib olursa, onun tabîatı olan soğukluk ve yaşlık dahi gâlib olur; ve harâret-i garîziyye az olur; ve bu sûrette mizâc dahi münharif olur.

"İmdi ey Hüsâmeddin Çelebi, vâkıâ anâsır ve tabâyi' her ne kadar cism-i beşerde her bir mizâcın mayası ve aslı olup hastalık ve sağlık, onların i'tidâlinden veyâ i'tidâlin bozulmasından ise de, senin mizâcında rûhâniyet gâlib olduğundan, anâsır ve tabâyi'in her bir mertebesinden yüksektir. Binâenaleyh senin vücûdunda zâhiren meşhûd olan emrâz ve za'f seni faâliyetten ıskāt edemez."

این مزاجت از جهان منبسط　　وصف وحدت راکنون شد ملتقط

12. *Bu senin mizâcın cihân-ı münbasıttandır. Şimdi vasf-ı vahdeti mültakıt oldu.*

"Cihân-ı münbasıt"tan murâd, âlem-i ervâhdır; ve âlem-i ervâhın hâli inbisâttır. Ya'ni "Senin mizâcın âlem-i inkıbâz olan anâsır ve tabâyi' âleminden değildir. Belki âlem-i inbisât olan âlem-i ervâhtandır. Binâenaleyh o mizâc-ı rûhânîn, hâl-i hâzırda vahdet-i Hakk'a âid olan vasfı topladı ve kendisinde cem'etti; ve senden zâhir olan sıfatlar Hakk'ın sıfatları oldu. Nitekim bu mertebeye nâil olan zevât اشباحنا ارواحنا وارواحنا اشباحنا ya'ni "Bizim şahıslarımız ervâhımızdır ve ervâhımız şahıslarımız" derler.

ای دریغا عرصهء افهام خلق　　سخت تنگ آمد ندارد خلق حلق

13. *Ey yazık! Halkın fehimlerinin meydânı pek dar geldi; halkın halkı yoktur.*

"Yazıklar olsun ki, nâsın anlayışlarının meydânı pek dar olarak zâhir oldu; o nâsın rûhlarında esrâr ve hakāyık-i ilâhiyye lokmalarını yutabilecek boğaz yoktur." Binâenaleyh onlar, ehlullâhın esrâr-ı ilâhiyyeye dâir olan sözlerini işittikleri vakit, yutamayıp istifrâğ ederler. Bu sûretle gıdâ-yı ma'nevîden mahrûm kalan rûhları, kuvvet iktisâb edemez.

ای ضیاء الحق به حذق رای تو　　　حلق بخشد سنگ را حلوای تو

14. *Ey Hakk'ın ziyâsı, senin re'yinin hazâkatiyle, senin helvan taşa boğaz bağışlar.*

"Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddin Çelebi! Senin re'yinin hazâkati ve mahâretiyle, senin helva gibi tatlı olan maârif-i ilâhiyyeye mütedâir sözlerin, taş gibi katı olan kalbleri yumuşatıp bu maârif-i ilâhiyyeyi yutmak için onların rûhlarına boğaz bahşeder." Taşa olan te'sîrin delîlini istersen deriz ki:

کوه طور اندر تجلی حلق یافت　　　تا که می نوشید و می را بر نتافت

15. *Tûr dağı tecellî içinde boğaz buldu. Tâ ki mey içti ve meye tâkat getiremedi.*

"Tûr-ı Sînâ dağı, Hakk'ın tecellîsi içinde, o tecellîyi kabûl edebilecek bir boğaz ve isti'dâd buldu; ve o bulduğu boğaz ile tecellî-i ilâhî şarâbını içti ve şarâbın keskinliğine tahammül edemedi." Bu beyti şerifte فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا (A'râf, 7/143) ya'ni "Vaktâki Mûsâ'nın Rabbi dağa tecellî buyurdu, o dağı parça parça etti; ve Mûsâ bîhûş olduğu halde düştü" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

صَارَ دَكًّا مِنْهُ وَ انْشَقَّ الْجَبَلْ　　　هَلْ رَأَيْتُمْ مِنْ جَبَلٍ رَقْصَ الْجَمَلْ

16. *Dağ ondan medkûk oldu ve yarıldı; dağdan deve raksını gördünüz mü?*

"Cemâd nev'inden olan dağ öyle bir müteessir oldu ki yarıldı ve parça parça oldu; ve hayvan cinsi gibi raksân bir hâle geldi. Siz hiç dağ ve taş cinsinin, hayvan cinsi gibi hareketini ve raksını gördünüz mü?" Fakat Hakk'ın tecellîsi böyle bir hâli vücûda getirdi.

لقمه بخشی آید از هر کس به کس　　　حلق بخشی کار یزدان است و بس

17. *Her bir kimseden bir kimseye lokma bahşedicilik gelir; boğaz bağışlayıcılık ancak Yezdân'ın işidir.*

Efrâd-ı benî Âdem'den her biri, muhtâc olan dîgerine cismânî veyâ rûhânî lokmalar bahşedebilir. Fakat zâhirî lokmaları yutabilecek boğaz ve ma'nevî lokmalardan ibâret olan hikemiyyât ve esrâr-ı ilâhiyyeyi yutup hazm edebilecek havsala ve isti'dâd bahş edemez. Bu ihsân ve atâ ancak Hâlik-ı Yezdân'ın işidir.

حلق بخشد جسم را و روح را حلق بخشد بهر هر عضوت جدا

18. *Cisme ve rûha boğaz bağışlar; Hak senin her uzvuna ayrı ayrı boğaz bağışlar.*

Hakk'ın boğaz vericiliği yalnız bir nev'e münhasır değildir; O hem cisme hem rûha, kendi hâl ve şânlarına münâsib birer boğaz verir. Bundan başka ey sâlik, senin cisminin her uzvuna dahi ayrı ayrı birer boğaz verir; ve onlar bu boğazlar ile kendilerine mahsûs olan gıdâları alırlar. Meselâ gözün gıdâsı görmek ve kulağın gıdâsı işitmektir. Hak Teâla göze görücülük ve kulağa işiticilik boğazını vermezse, onlar bu gıdâlardan mahrûm kalırlar. Ve kezâ bu his gözünün ve kulağının altında rûhun gözü ve kulağı vardır. Rûh gözü his gözünün gördüğü sûretlerden ibret alır; ve rûh kulağı da his kulağının işittiği sözlerden hikmet alır. Binâenaleyh rûh gözünün gıdâsı "ibret" ve rûh kulağının gıdâsı da "hikmet"tir. Ve eğer Hak Teâlâ bir rûh gözüne ve kulağına ibret ve hikmet alıcılık boğazı ihsân etmezse, onlar da bu gıdâlardan mahrûm olurlar. Binâenaleyh böyle kimseler yalnız cisim boğazı ile sûret âleminde kalıp yerler ve içerler ve hakāyık-ı ilâhiyyeyi idrâk edemezler.

این گهی بخشد که اجلالی شوی وز دغا و از دغل خالی شوی

19. *Bunu iclâlî olduğun, değā ve dağaldan hâlî olduğun vakit bahşeder.*

"Hak Teâlâ bu rûhânî boğazları, ancak bir şahıs iclâlî olduğu, ya'ni ahlâk-ı rabbâniyye ile mütehallık ve ahlâk-ı rezîleden pâk olduğu vakit ihsân eder." Ma'lûm olsun ki ecsâm, ma'rifet-i ilâhiyye sâhibidirler ve Hakk'ı tesbîh ederler. Nitekim bu babtaki îzâhât *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı İshâkî'de Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri tarafından i'tâ buyrulmuştur. Ve onların bu ma'rifet ve tesbihlerine وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ (İsrâ, 17/44) ya'nî "Hakk'ı hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur; velâkin siz onların tesbîhlerini idrâk edemezsiniz" âyet-i kerîmesinde işâret buyurulmuştur. İmdi ecsâmın ve bilcümle eşyânın bu tesbîhleri basîret ile değildir. Basîret ile ma'rifet-i ilâhiyye ancak insân-ı kâmile mahsûstur. Zîrâ onlar bedenleriyle esrâr-ı teşbîhi ve rûhlarıyla esrâr-ı tenzîhi zevk edicidirler.

تا نگوی سر سلطان را به کس تا نریزی قند را پیش مگس

20. *Tâ ki sultanın sırrını kimseye söylemeyesin; tâ ki şekeri sineğin önüne dökmeyesin!*

Hak Teâlâ bu rûhânî olan boğazı, yukarıda zikr olunan şerâiti câmi' olmayanlara, esrâr-ı ilâhiyyesinin nâehil olan kimselere söylenmemesi ve şeker gibi olan bu esrâr ve hakāyıkın, sinek mesâbesinde olan ve henüz rûhânî boğaza nâil olamamış bulunan ehl-i sûretin önüne dökülmemesi için ihsân etmez.

گوش آن کس نوشد اسرار جلال　　کو چو سوسن صد زبان افتاد و لال

21. *Esrâr-ı Celâl'i o kimsenin kulağı işitir ki o, yüz dilli sûsen gibi lâl vâki' oldu.*

"Celâl sâhibi olan Hakk'ın esrârını rûhunun kulağı ile öyle bir kimse işitir ki, susam çiçeği gibi ağzında birçok dilleri olduğu halde, dilsizler gibi sâkit kalır." Ya'nî rûhunun kulağına cânib-i gaybdan vârid olan esrârı, ta'bîrât-ı muhtelife ve elfâz-ı mütenevvia ile beyâna kādir iken nâ-ehile fâş etmeyip sükût eder. "Esrâr-ı Celâl" ta'bîriyle Cenâb-ı Pir efendimiz kendilerinin ism-i şeriflerine işâret buyurduklarına göre, şu ma'nâyı vermek dahi vecihtir: Ya'nî "Celâleddîn Rûmî'nin bu *Mesnevî-i Şerîf*'te nazım ve elfâz libâslarını giydirdiği esrârı, ancak susam çiçeği gibi ağzında birçok dilleri olduğu halde, dilsizler gibi sükût eden kimseler işitir.

حلق بخشد خاك را لطف خدا　　تا خورد آب و بروید صد گیا

22. *Hudâ'nın lutfu, su içmek için, toprağa boğaz bağışlar ve yüz ot bitirir.*

Hakk'ın lutfu toprağa suyu yutmak ve mass etmek isti'dâdını vermiştir ki, bu isti'dâdı kendisinden birtakım nebâtât zuhûr etmesi içindir.

باز خاکی را ببخشد حلق و لب　　تا گیا هش را خورد اندر طلب

23. *Yine onun otunu talebde yemek için, hayvana boğaz ve dudak bağışlar.*

Ya'nî "Hakk'ın boğaz ihsânı müteselsildir. Toprağa su içmek için boğaz verdiği gibi, bu içtiği su netîcesinde toprağın çıkardığı otu isteyerek yemek için hayvana da boğaz ve dudak ihsân eder."

چون گیاهش خورد حیوان گشت زفت　　گشت حیوان لقمهء انسان و رفت

24. *Vaktâki onun otunu hayvan yedi semiz oldu, hayvan insanın lokması oldu ve gitti.*

Hayvan, toprağın çıkardığı otu yedi ve semirdi; ondan sonra da o hayvanı insan kesip yedi ve sûret-i hayvânîsi zâil olup gitti.

باز خاك آمد شد اكّال بشر   چون جدا شد از بشر روح و بصر

25. *Tekrar toprak geldi, beşerin ekkâli oldu; vaktâki beşerden rûh ve basar cüdâ oldu.*

"Ekkâl" mübâlâğa ile ism-i fâil "çok yiyici" demek olur. Ya'nî "Beşere mevt-i tabîî ârız olup onun cisminden rûh râbıtasını kestiği ve hiss-i basar ondan ayrıldığı vakit, evvelce suyu içip ot yetiştiren ve otu hayvana yedirip semizleten toprak, o semiz hayvanı yiyen insanın karşısına çıkarak, onun cismini tamâmiyle yiyici oldu."

ذره ها ديدم دهانشان جمله باز   گر بگويم خوردشان گردد دراز

26. *Zerreler gördüm ağızları hep açık; eğer onların yemeğini söylersem uzun olur.*

"Zerre" lügatta "yüz tânesi bir arpa kadar gelen karınca"ya denir. Fakat maddenin küçüklükteki müntehâsını göstermek husûsunda müsta'mel olduğuna göre, "zerre" maddenin gözle görülemeyecek cüz'üne ıtlak olunur. Nitekim âyet-i kerîmede bu mübâlâğayı beyân için فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ (Zilzâl 99/7) Ya'nî "Kim ki zerre ağırlığınca hayır işlerse, mükâfâtını görür" buyurulur. İmdi teğaddî eden zerrelerin lokmaları elbette kendilerinden pek küçük olacaktır ki, bu zerreler ağızlarını açıp onları yiyebilsinler. Bunlar arasında bittabi' mikropların her cinsi dâhildir. Ve bu zerrelerin yedikleri lokmaların vücûdu dahi kendilerine mahsûs olan gıdâlardan neşv ü nemâ bulmak lâzım gelir ki, tegaddîde teselsül vâki' olsun; aksi halde zerrelerin yemesiyle bu lokmalar biter idi. Şu halde mes'ele atom ve elektron nazariyesine dayanır; ve bu nazariyenin esâsı dahi, cenâb-ı Şeyh-i Ekber'in *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Lokmânî'de buyurduğu hakîkattir ki, o da şudur: Şiir:

وان شاء الاله يريد رزقا   لنا فهو الغداء كما يشاء

"Ve eğer ilâh bizim için rızık murâd ederse, imdi onun meşiyyeti iktizâ ettiği gibi bizim gıdâmız odur." Ya'nî zerrât-ı kevnin gıdâsı Hakk'ın vücud-i mutlakındandır. Binâenaleyh teselsül-i gıdâ ancak Hakk'a dayanır; ve Hak ise وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ (En'âm, 6/14) âyet-i kerîmesi mûcibince, "İt'âm eder ve kendisi it'âm olunmaz." İşte bu beyt-i şerîfte cenâb-ı Pir efendimiz tarafından bu hakîkate işâret buyuruluyor.

برگها را برگ از انعام او   دایگان را دایه لطف عام او

27. *Yapraklara rızk O'nun in'âmındandır. Dâyelere dâye O'nun umûmî olan lutfudur.*

رزقها را رزقها او می دهد   زآنکه گندم بی غذایی چون زهد

28. *Rızıklara rızkı O verir; zîrâ ki buğday bir gıdâsız ne vakit doğar!*

نیست شرح این سخنها منتها   پاره‌ء گفتم بدانی پارها

29. *Bu sözlerin şerhine müntehâ yoktur; bir parça söyledim. Bu parçaları bil!*

Hind nüshalarında بدان زان پارها vâkı'dır. "O parçalardan söylediğim bir parçayı bil" demek olur. Fakat ikinci mısrâ'a diğer bir türlü ma'nâ vermek de mümkin görünür. Şöyle ki: "Bu sözlerin şerhine nihâyet yoktur. Bir parça söyledim; onunla bu ayağı kurtar!" Ya'nî "Bu söylediğim az esrâr sebebiyle bu idrâk ayağını cehilden kurtar!" demek olur.

جمله عالم آکل و مأکول دان   باقیان را مقبل و مقبول دان

30. *Cümle âlemi yiyici ve yenilmiş bil. Bâkîleri mukbil ve makbûl bil!*

Bu âlem-i anâsırda vücûd-i mecâzîleri ile kāim olanların en büyük sûretinden en küçük zerresine kadar hepsi ıztırârî olarak hem yerler ve hem yenilirler; zirâ yemezlerse yaşayamazlar ve yenilmekten kendilerini men' edemezler, ya'nî birbirlerini yemek sûretiyle semirden (سمیردن) [?] vücûd bulurlar; fakat vücûd-i hakkānî ile kāim olanların rızkı nûr-i Hak olduğundan, onlar isterlerse yemezler ve yaşarlar; ve eğer yerler ise ihtiyarlarıyla mukbil-i taâm olurlar ve isterlerse kendilerini yedirmezler ve isterlerse yedirip toprağın makbûlü olurlar. Nitekim bu zevât-ı kirâmdan ba'zılarının na'ş-ı mübârekleri seneler geçtiği halde asla toprakta inhilâl etmez; ve ba'zıları da inhilâl edip eserleri kalmaz.

این جهان و ساکنانش منتشر   وان جهان و سالکانش مستمر

31. *Bu cihan ve onun sâkinleri münteşirdir; ve o cihan ve onun sâlikleri müstemirdir.*

Bu âlem-i sûret ve kesâfet olan dünyâ ve bu dünyânın ahkâmı ve icâbâtı ile kalbleri sükûnet bulanlar, esmâ-i müteferrika mezâhirinin yed-i tasarrufunda neşr-i hâlî içindedirler. Ya'nî fikren ve fiilen ve cismen istihâlât-ı mü-

tevâliye içindedirler. Ve o âlem-i ma'nâ ve letâfet olan rûhaniyet cihânı ve o cihânın ahkâmına ve îcâbatına tâbi' ve sâlik olanlar ise "Allah" ism-i câmi'inin kabza-i kudretinde fikren ve fiilen ve sûreten müstemirr olup, inhilâl kabûl etmezler.

این جهان و عاشقانش منقطع　　اهل آن عالم مخلد مجتمع

32. *Bu cihan ve onun âşıkları münkatı'dır. O âlemin ehli muhalled, müctemi'dir.*

Bu dünyâ ve bu dünyânın âşıkları, hayât-ı hakîkiyyeden münkatı'dır; ve o ma'nâ âleminin ehli, hayât-ı hakîkiyye ile muhalled ve bâkî; ve "Allah" ism-i câmi'inin kabza-i kudretinde toplanmışlardır.

پس کریم آن است کو خود را دهد　　آب حیوانی که ماند تا ابد

33. *İmdi kerîm odur ki, kendisine âb-ı hayvânî verir ki ebede kadar kalır.*

Ya'nî, "Kerîm olan o kimsedir ki, kendisini ebedî ve muhalled ve müctemi' kılacak olan âb-ı hayâtı nefsine verip ikrâm eder." Zîrâ kerîm olan kimsenin ikrâmı şerîf ve latîf olan şeyler ile olur. Hasîs ve âdî şeyler bezl eden kerîm değildir. Kerîmin ni'met ile ikrâmı evvelâ kendi karînine olmalıdır; ve kerîme en karîb olan nefsidir. Bu ibzâl-i ni'met ile o kerîmin bekā-yı vücûdu te'mîn edilmiş olur, ve sâir kimseler de onun atâ ve kereminden istifâde etmiş olurlar. "Ab-ı hayât"tan murâd, ilim ve aşktır. "İlm"in hayat olduğuna أَوَ مَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا (En'âm, 6/122) Ya'nî "O kimse ölü müdür ki biz onu ilimle ihyâ ettik ve onun için ilmi nûr-i hayât kaldık" âyet-i kerîmesi şâhittir. Ve "aşk"ın âb-ı hayât olduğu evliyâullah indinde zevkan sâbittir. Nitekim Hâfız Şîrâzî hazretleri buyurur:

هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد بعشق　　ثبت است بر جریدهء عالم دوام ما

"Kalbi aşk ile diri olan o kimse aslâ ölmez. Cerîde-i âlem üzerinde bizim devâmımız sâbittir."

باقیات الصالحات آمد کریم　　رسته از صد آفت و اخطار و بیم

34. *Kerîm, yüz âfet ve hatâlardan ve korkulardan kurtulup, bâkıyât-ı sâlihât geldi.*

"Böyle kerîme olan bir nefis, sâlihât olan bâkıyeler sınıfında zâhir oldu. Ve fikren ve kavlen ve fiilen ve şahsen niyâbet-i Hakk'a salâhiyet kesb edip vü-

cûd-i Hak ile bâkî olup ve bu vücud-i izâfî aleminin çok âfetlerinden ve tehlikelerinden ve korkularından kurtuldu." Bu sebepten onlar hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ (Yûnus, 10/62) ya'nî "Onların üzerine havf ve hüzün yoktur" buyurulmuştur. Ve havf ve hüzün vücûd-ı vehmîde müstağrak olanlara göredir. Bunlar ise vücûd-ı vehmîden ve vehm-i vücûdîden halâs olmuşlardır.

گر هزاراننديك كس بيش نيست   چون خيالات عدد انديش نيست

35. *Eğer binlerce iseler de bir kimsedir, ziyâde değildir; aded düşünücü hayâller gibi değildir.*

"Allah" ism-i câmi'inin mazharı olan bu nüfûs-i sâliha-i bâkıye, her ne kadar sûrette ayrı ayrı şahıslar ve binlerce kimseler olsa da bir kimsedir, ziyâde değildir. Zîrâ hepsi nâib-i Hak'tır; ve onların mazharında kāil ve fâil olan vahdet-i hakîkıyye sâhibi olan Hak'tır. Meselâ bir şahsın etrâfında müteaddid ayna olsa hepsinden görünen bir şahıstır. Taaddüd eden ancak aynalardır. İkinci mısrâ' bir suâl-i mukadderin cevâbıdır. Ya'nî birisi çıkıp sorar ki: "Bu nüfûs-ı bâkıye mâdemki Hakk'ın mazharıdırlar ve aynalarda görünen hayâller gibi çok olsalar bile hepsi birdir; sâir nâs dahi bu hükümde dâhil olmak îcâb eder. Zîrâ onlar da mezâhir-i ilâhiyyeden başka bir şey değildirler?" İkinci mısrâ' bu suâlin cevâbıdır: Ya'nî, "Evet öyledir. Fakat sâir nâs aded düşünücü hayâllerdir; ve onların nazarında ve fikrinde keserat sâbittir; ve onlar bu hayâllerin vücûdlarını müstakil addedip adedlerini saymakla ve düşünmekle meşgûl olurlar. Bu nüfûs-i bâkıye-i sâliha ise bu aded düşünücü hayâller değildir. Onlar vücud-i vehmîden kurtulmuşlardır," demek olur.

آكل و مأكول را حلق است و ناى   غالب و مغلوب را عقل است و راى

36. *Âkil ve me'kûl için boğaz ve gırtlak vardır. Gâlib ve mağlûb için akıl ve re'y vardır.*

Yukarıda îzâh olunduğu üzere, sûret âleminde zerrâta varıncaya kadar bütün eşyâ, hem âkil ve hem de me'kûl olduğundan, yediklerini yutmak için her ikisinin dahi boğazları ve gırtlakları vardır. Ma'nâ âleminde ise, âkil ve me'kûle mukābil gâlib ve mağlûb ve boğaz ve gırtlağa mukābil dahi akıl ve re'y vardır.

حلق بخشيد او عصاى عدل را   خورد آن چندان عصا و حبل را

37. *O adl asâsına boğaz bağışlar o bu kadar asâyı ve ipi yedi.*

Bu beyt-i şerîfte sûre-i Şuarâ'da vâki' فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ فَأَلْقَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ (Şuarâ 26/44-25) Ya'nî "Sihirbazlar iplerini ve değneklerini ilkā ettiler; ve Fir'avn'ın izzeti hakkı için elbette biz gâlipleriz dediler; müteâkıben Musâ asâsını bıraktı, filhâl ejderhâ olup tezvîr ettikleri şeyi yuttu" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Bu yutmak mes'elesinde müfessirler arasında ihtilâf vardır. Bir kısmı derler ki: Asâ-yı Mûsâ büyük yılan oldu ve sâhirlerin iplerini ve değneklerini kâmilen yuttu; ortada onlardan hiçbir eser kalmadı ve tekrar asâ oldu. Bir kısmı da: تلقف ما صنعوا ya'nî "Tasnî' ettikleri şeyi yuttu" âyet-i kerîmesine nazaran derler ki: "Hayır, asâ yılan olduğu vakit sâhirlerin iplerini ve değneklerini mâddeten yutmadı. Zîrâ ipler ve değnekler masnû' ve mahlûk-ı Hak'tır. Onların masnû'u ancak sihirdir. Binâenaleyh asâ sâhirlerin sihirlerini yuttu ya'nî ibtâl etti. Ve yılan hareketi gösteren sâhirlerin ipleri ve değnekleri halk nazarında ip ve değnek olarak kaldı." Buna cevâben denir ki, ip ve değnekler gerçi masnû' ve mahlûk-ı Hak'tır. Fakat sâhirler ipleri ve değnekleri hâliyle kullanmadılar. İpleri uzun boru şeklinde ördüler ve katranlara batırdılar ve içlerine cıva doldurdular ve değnekleri de oydular, kezâ katrana bulayıp cıva doldurdular. Harâret-i şemsten cıva kızıp inbisât etti. Tepeler gibi yığılmış yılanlar hâlinde kıvranmağa başladılar. Binâenaleyh bunlar bu sûretle sihirbazların masnû'u oldu ve asâ bunları yuttu. Şu halde "mâddeten yuttu" ve "eser kalmadı" diyenlerin mütâlaaları müraccah görünür. Zîrâ onlar derler ki: "Bir sâhir bir sâhire gâlip geldiği vakit, mağlûbun sihri muattal olmakla berâber, âlât-ı sihir meydanda kalır ve tezvîr olduğu meydâna çıkar. Fir'avn ile sâhirler Hz. Mûsâ'yı sihirbâz ve elindeki asâyı da sihir zannettiler ve bu sebeple mukābeleye kıyâm ettiler. Vaktâki asâ yılan olup sâhirlerin âlât-ı sihirleri olan iplerini ve değneklerini mâddeten yuttu; ve kendisi yine asâ hâline avdet ettiği ve ortada onların âlâtı kalmamış bulunduğu halde asânın hacminde de ziyâdelik görülmedi, sâhirler bunun tamâmen fenn-i sihre muhâlif olduğunu anladılar ve mu'cize olduğuna yakîn hasıl edip derhal Hz. Mûsâ'nın nübüvvetini tasdik ettiler." Filhakîka da eğer âlât-ı sihir meydanda kalmış ve yalnız sâhirlerin sihirleri bâtıl olmuş olsa idi, Hz. Mûsâ'nın asâsının da sihir mi yoksa mu'cize mi olduğu hakkında sâhirler mütereddid bulunurlar idi. Ve Hz. Mûsâ'nın sihirde bir üstâd-ı kâmil olduğu zehâbı hâsıl olurdu. Nitekim Fir'avn ilm-i sihre vâkıf olmadığı için, Kur'ân-ı Kerîm'de beyân buyurulduğu üzere sihirbazlara hitâben إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ (Tâhâ, 20/71) ya'ni "O Mûsâ size sihir öğreten büyüğünüzdür" dedi. Ve Ni'metullah Nahcevânî hazretleri تلقف keli-

mesini تبتلع ve تلتقم kelimeleriyle tefsîr buyurmuş ve cenâb-ı Şeyh-i Ekber dahi *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Mûsevî'de şöyle buyururlar: فالتقم امثاله من الحيات من كونها حية والعصى من كونها عصا ya'nî "Yılan olması cihetinden yılanlardan kendi emsâlini yuttu; ve asâ olması cihetinden asâları yuttu."

و اندر او افزون نشد زآن جمله اکل   زانکه حیوانی نبودش اکل و شکل

38. *Ve o eklin hepsi onda ziyâde olmadı. Zîrâ ki onun ekli ve şekli hayvânî olmadı.*

Ma'lûm olsun ki, o mecliste iki garâbet zâhir oldu: Birisi asânın yılan olması idi; ve yılan olduğu vakit, asânın yılanlar sûretinde zâhir olan âsâr-ı sehareyi yutması şâyân-ı istiğrâb değildi. Zîrâ bir ejderin kendi emsâli olan küçük yılanları yutması tabîî görünür. İkinci garâbet tekrar asâ olduktan sonra bir yığın âsâr-ı seharenin vücûd-i asâya intikâli ve onda nâ-bûd olması idi. İşte bu iki garâbet neticesinde Mûsâ'nın hücceti Fir'avn'ın sehare vâsıtasıyla ızhâr ettiği hüccet-i muhayyele üzerine zâhir ve gâlip geldi. Nitekim sûre-i A'râf'ta فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (A'râf, 7'118) ya'nî "Hak vâki' oldu ve sâhirlerin yaptıkları şey bâtıl oldu" buyrulur. İmdi asâ-yı Mûsâ yılan sûretinde iken sâhirlerin iplerini ve değneklerini, bir gıdâ-yı hayvânî olmak için yutmadığı cihetle, o me'kûlün hepsi o asânın hacminde ziyâdelik vücûde getirmedi; belki asânın bunları yutması Fir'avn'ın hüccetini ibtâl için idi. Binâenaleyh o yutmadaki ekl ve şekil hayvânî olmadı, belki mu'cizevî oldu.

مر یقین را چون عصا هم حلق داد   تا بخورد او هر خیالی را که زاد

39. *Muhakkak yakîne de asâ gibi boğaz verdi. Nihâyet o doğan her bir hayâli yedi.*

Ma'lûmdur ki bir hâl-i yakîn bir de hâl-i şek vardır. Ve "yakîn" hakîkat ve "şekk" hayâldir. İmdi hakîkat zâhir olduğu vakit, şekk zâil olur; ve hakîkat, şekkleri Hz. Mûsâ'nın asâsı gibi yutar ve onların eserini bırakmaz. Binâenaleyh Hak Teâlâ hakîkate, bu hayâl olan şekkleri yutmak için boğaz vermiştir.

پس معانی را چو اعیان حلقهاست   رازق حلق معانی هم خداست

40. *İmdi ma'nâlar için, a'yân gibi boğazlar vardır; ma'nâların boğazının râzıkı da Hudâ'dır.*

Şu halde a'yân-ı mâddiyâtta birbirini yutmak için boğazlar olduğu gibi, ma'nâlar arasında da keza birbirini yutmak için boğazlar vardır. Nitekim hâl-i

yakîn bir ma'nâ olduğu gibi hâl-i şekk dahi bir ma'nâdır. Ma'nâ-yı yakîn, kendisine ihsân olunan ma'nevî boğaz ile ma'nâ-yı şekki ve hayâli yutar; ve ma'nâ boğazlarının râzıkı da Hakk'tır.

پس زمه تا ماهی هیچ از خلق نیست   که به جذب مایه او را حلق نیست

41. *Binâenaleyh balıktan aya kadar cezb-i mâye ile, kendisi için boğaz olmayan halk yoktur.*

Böyle olunca yerden göğe kadar, kendilerine, kıvâmına sebep olan sûrî ve ma'nevî mâyeyi Rezzâk-ı hakîkî cânibinden çekmeyen, surî ve ma'nevî hiçbir mahlûk yoktur.

حلق جان از فکر تن خالی شود   آنگهان روزیش اجلالی شود

42. *Canın boğazı ten fikrinden hâlî olduktan sonra, onun rızkı iclâlî olur.*

Canın boğazı tene müteallik fikirden, ya'nî hazz-ı nefsânî düşüncelerinden boş kaldıktan sonra onun rızkı iclâlî, yâ'nî ilâhî ve ilm-i ledünnî olur.

شرط تبدیل مزاج آمد بدان   کز مزاج بد بود مرگ بدان

43. *Tebdîl-i mizâc şart geldi; bil ki kötülerin ölümü, kötü mizâcdan olur.*

Maraz-ı ma'nevîden kurtulmak için mizâcı değiştirmek şarttır. Ya'nî "Hazz-ı nefsânîyi hazz-ı rûhânîye tebdîl etmelidir. Bil ki kötü huylu ve nefsânî sıfatlı kimselerin ma'nevî ölümü, onların bu kötü mizâcından olur."

چون مزاج آدمی گلخوار شد   زرد و بد رنگ و سقیم و خوار شد

44. *Vaktâki adamın mizâcı çamur yeyici oldu, sarı ve fenâ renkli ve sakîm ve zelîl oldu.*

Nitekim adamın mizâcı çamur yemekten hazz aldığı ve zevk duyduğu vakit, beti benzi sararır ve rengi uçar ve alîl ve zelîl olur.

چون مزاج زشت او تبدیل یافت   رفت زشتی از رخش چون شمع تافت

45. *Vaktâki onun çirkin mizâcı tebdîl buldu, çirkinlik gitti ve onun yüzü şem' gibi parladı.*

Onun o çirkin olan çamur yemek mizâcı değiştiği vakit, çehresinin çirkinliği gider ve yüzüne renk gelip şem' gibi parlak olur.

دایهء کو طفل شیر آموز را   تا به نعمت خوش کند بدفوز را

46. *Süt öğrenici çocuğa bir dâye nerede! Tâ ki onun ağzının etrâfını ni'met ile hoş etsin.*

"Bedfûz" (بد فوز) "her rûz" (هر روز) vezninde ağız etrâfına derler. "Betfûz" (بتفوز) ve "betpûz" (بتپوز) ve "bedpûs" (بدپوس) da derler. Ya'nî "Süt emmeye başlayan nevzâda lâyıkıyle hizmet edebilecek bir dâye neredededir ki, onun ağzının kenârında hâsıl olan pasları temizlesin de, içtiği sütün lezzetini ona duyurabilsin." "Tıfl-ı şîr-âmûz"dan murâd, sâlik-i mübtedî; "dâye"den murâd, mürşid-i kâmil, "süt"ten murâd, maârif-i ilâhiyyedir.

گر ببندد راه آن پستان بر او   بر گشاید راه صد بستان بر او

47. *Eğer o memenin yolunu onun üzerine bağlarsa, yüz bostan yolunu onun üzerine açar.*

Eğer o dâye olan mürşid-i kâmil, hazz-ı nefsânî memesinin yolunu sâlik üzerine bağlar ve onu bu nefsâniyet memesinden keserse, yüz bostân-ı ma'nevî ve rûhânî yolunu o sâlik üzerine açar.

زآنکه پستان شد حجاب آن ضعیف   از هزاران نعمت و خوان و رغیف

48. *Zîrâ ki meme, o zaîfin binlerce ni'met ve sofra ve ragîften hicâbı oldu.*

"Ragîf" ince pide ma'nâsınadır. Ya'ni "Zîrâ "ümm-i rakūb" olan dünyânın memesi ve o memeden emilen huzûzât-ı âcile, henüz yeni doğan bir çocuk mesâbesinde bulunan sâlikin, binlerce rûhânî ve ma'nevî ni'metlerden hicâbı oldu. Zîrâ onun canının boğazı ten fikriyle meşgûl oldu."

پس حیات ماست موقوف فطام   اندك اندك جهد کن تم الکلام

49. *İmdi bizim hayâtımız fitâm-ı mevkūftur; azar azar cehd et! Söz bitti.*

"Fitâm" çocuğu sütten kesmek demektir. Ya'nî "Bizim hayât-ı ma'nevîmiz ve rûhânîmiz ümm-i rakūb olan [hazz-ı nefsânî] memesinden kesilmeğe ve huzûzât-ı nefsâniyyeyi terke mütevakkıftır. Bu ise birdenbire olmaz; yavaş yavaş olur. Ey sâlik, bu huzûzâtı ve dünyâ memesini azar azar terke çalış! İşte sözün tamâmı budur."

چون جنین بود آدمی بد خون غذا   از نجس پاکی برد مؤمن کذا

50. *Vaktâki âdemî cenîn idi, gıdâsı kan idi. Mü'min kezâ necesten temizlik götürür.*

Âdem ana rahminde bulunduğu vakit, onun gıdâsı, vâlidesinin hayız kanı idi; ve bu pis kan ile tegaddî ederdi. Anasından doğduktan sonra gıdâsının nev'i değişti ve temiz oldu. Fakat bu dünyânın gıdâsı dahi rûhâniyyet âlemi-

ne nisbetle hayız kanı mesâbesinde olduğundan, mü'min dahi kezâlik bu dünyânın cismânî ve kesîf olan gıdâlarından nefsini imsâk ve riyâzet sebebiyle temizlik hâsıl eder.

وز فطام خون غذایش شیر شد　　　وز فطام شیر لقمه گیر شد

51. *Kanın fitâmından onun gıdâsı süt oldu; ve sütün fitâmından lokma tutucu oldu.*

Zîrâ mü'min ana rahminden dünyâya gelip kan içmekten kesildi, süt içmeğe başladı; ve sütten kesildi, türlü türlü lezîz taâmlar yemeğe başladı.

وز فطام لقمه لقمانی شود　　　طالب اشکار پنهانی شود

52. *Ve lokmanın fitâmından bir Lokmân olur. Gizli olan tâlibin matlûbu olur.*

Ve bu lezîz taâmlardan dahi kesilirse bir Lokman ve bir tabîb-i rûhânî ve hakîm-i İlâhî olur; ve her nefeste, nikāb-ı kesâfet altına gizlenmiş olan matlûb-ı hakîkînin tâlibi olur.

گر جنین را کس بگفتی در رحم　　　هست بیرون عالمی بس منتظم

53. *Eğer cenîne rahim içinde bir kimse diye idi ki: "Dışarıda çok muntazam bir âlem vardır."*

یك زمنین خرمی با عرض و طول　　　اندر او صد نعمت و چندین اکول

54. *"Arz ve tûl ile bir hurrem zemîn, onda çok ni'met ve hadsiz yemekler vardır."*

کوهها و بحرها و دشتها　　　بوستان ها باغ ها و کشتها

55. *"Dağlar ve denizler ve sahrâlar, bostanlar, bağlar ve tarlalar vardır."*

آسمانی بس بلند و پر ضیا　　　آفتاب و ماهتاب و صد سها

56. *"Çok yüksek ve pür-ziyâ bir gök, güneş ve ay ve yıldızlar yüz Sühâ vardır."*

"Sühâ" bir yıldızın adıdır; ve gâyet ziyâsı hafif olduğu için bununla gözün kuvvetini tecrübe ederler, ya'nî bu yıldızı gözleri kuvvetli olanlar görür. Ba'zı nüshalarda "Sühâ" yerine "bahâ" vâkı'dır. Bu sûretle ma'nâ "yüz güzellik vardır" demek olur.

از جنوب و از شمال و از دبور　　　باغ ها دارد عروسی ها و سور

57. *"Cenûbdan ve şimâlden ve batıdan, bağlar, arûsluklar ve sûr tutar."*

Ya'nî lodostan ve poyrazdan ve batıdan, bağlar gelinler gibi süslenirler ve düğün evine döner.

در صفت ناید عجایبهای آن　　　　تو در این ظلمت چهء در امتحان

58. *"Onun acâibleri sıfata gelmez. Sen bu zulmet içinde yine imtihan içindesin."*

O dünyânın acâibâtı tavsîf ile biter tükenir şey değildir. Sen niçin bu karanlık yerde mihnettesin?

خون خوری در چارمیخ تنگنا　　　　در میان حبس و انجاس و عنا

59. *"Dar yer çarmıhında, habs ve pislikler ve zahmet arasında kan yersin."*

Çarmıh gibi bu daracık ana rahminde hapiste ve pislikler ve zahmetler arasında, hayız kanı yeyip durursun.

او به حکم حال خود منکر بدی　　　　زین رسالت معرض و کافر شدی

60. *O kendi hâlinin hükmü ile münkir olurdu. Bu risâletten yüz çevirici ve kâfir olurdu.*

Bu sözleri dinleyen cenîn kendi hâlindeki râhata bakar ve bu hâlinin hükmü ile: "Hayat ancak budur, bundan başka âlem yoktur. O tavsîf olunan âlemin aslı yoktur, hayâldir," diye inkâr eder ve bu risâletten yüz çevirir ve kâfir olurdu. Nitekim peygamberler âlem-i ervâhın ve âlem-i âhiretin evsâfını beyân ettikçe münkirler وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ (Câsiye, 45/24) ya'nî "Bizim ancak hayât-ı dünyâmız vardır, ölürüz ve diriliriz ve bizi ancak dehr helâk eder; dediler."

کاین محال است و فریب است و غرور　　　　زآنکه تصوری ندارد وهم کور

61. *Ki bu muhâldir ve iğfâldir ve aldatmadır. Zîrâ ki körün vehmi bu ma'nâdan uzaktır.*

O cenîn derdi ki: "Bu âlemden başka âlem, bu hayâttan başka hayât olması muhâldir. Ve bu sözler iğfâl ve aldatmak için söylenmiştir." Zîrâ o cenînin gözü, hayât-ı dünyeviyyeyi görmekden kör olduğundan, onun vehmine, ana rahmindeki hayâttan başka bir hayât olduğu sığmaz ve böyle bir ma'nâyı tasavvur edemez. İşte hayât-ı berzahiyyeye inanmayan ehl-i dünyânın hâli de böyledir.

جنس چیزی چون ندید ادراك او　　　نشود ادراك منكر ناك او

62. *Mâdemki bir şeyin cinsini onun idrâki görmedi onun sâhib-i inkâr olan idrâki dinleyemez.*

"Münker-nâk" terkîbi hakkında Hind şârihlerinden Mîr Nûrullah buyurur ki: "Münker" lafzı kâfın fethi ile okunup masdar-ı mîmî i'tibâr olunursa, "nâk" edâtı ile, "münker" lafzı tekellüfsüz dürüst olur. İmdi bu sûrette "münker-nâk" inkâr-nâk demek olup sâhib-i inkâr ma'nâsı verilir. Ya'nî "Mâdemki haber verilen şeyin cinsini o cenînin basar-ı idrâki görmedi, inkâra mukārin ve mütemâyil olan idrâki artık bu haberi dinleyemez."

همچنان كه خلق عام اندر جهان　　　زآن جهان ابدال می گویندشان

63. *Böylece cihânda umûm-i halka abdâl, o cihândan nişân söylerler.*

İşte böylece bu âlem-i fânî olan dünyâda umûm halka sıfât-ı cismâniyyelerini sıfât-ı rûhâniyyeye tebdîl edip, âlem-i rûhâniyyeti ve melekûtu müşâhede eden enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ o cihândan ve hayât-ı bâkıyeden nişân söylerler de derler:

كاين جهان چاهی است بس تاريك و تنگ　　　هست بيرون عالمی بی بو و رنگ

64. *Ki: "Bu cihân çok karanlık ve dar bir kuyudur. Hâriçte kokusuz ve renksiz bir âlem vardır."*

Âlem-i melekût ve rûhâniyyet, âlem-i mülk ve cismâniyyet gibi müteaffin ve renkten renge girip istihâlât geçiren bir âlem değildir.

هيچ در گوش كسی زايشان نرفت　　　كاين طمع آمد حجاب ژرف زفت

65. *Onlardan hiçbir kimsenin kulağına gitmedi; zîrâ tama' derin ve cesîm hicâb geldi.*

Abdâl-ı Hakk'ın bu sözleri, ehl-i dünyâdan hiçbirisinin kulağına gitmedi Zîrâ huzûzât-ı cismâniyyeye vâki' olan tama', onların kalblerine derin ve azîm dair hicâb oldu.

گوش را بندد طمع از استماع　　　چشم را بندد غرض از اطلاع

66. *Tama', kulağı işitmekten bağlar; garaz, gözü ıttılâ'dan bağlar.*

Hazz-ı cismânî tama'ı, hakîkati işitmekten kulağı sağır eder. Garaz-ı nefsânî aklın gözünü hayât-ı dünyeviyyenin fânîliğine ve âlem-i âhiretin bâkî-

liğine ıttılâ'dan kör eder. Nitekim hadîs-i şerifte اياكم والطمع فان الطمع يعمي و يصم ya'nî "Tama'dan sakının; zîrâ tama' kör ve sağır eder" buyurulur.

همچنانكه آن جنين را طمع خون   كآن غذاى اوست در اوطان دون

67. *Nitekim o cenîne kan tama'ı ki alçak vatanlarda o onun gıdâsıdır.*

Nitekim o ana rahmindeki cenîne, bulunduğu o süflî muhîtlerin zevkı ve hazzı ve gıdâsı olan kan tama'ı;

از حديث اين جهان محجوب كرد   غير خون او مى نداند چاشت خورد

68. *Bu cihânın hadîsinden mahcûb etti; cismin kanını onun gönlüne mahbûb etti.*

Bu dünyânın evsâfına müteallık olan sözün ve haberin kabûlüne mâni' ve hicâb oldu; ve anasının hayız kanını, onun gönlüne sevimli ve latîf gösterdi.

زين همه انواع نعمت ماند مرد   غير خون او مى نداند چاشت خورد

69. *Merd, bütün bu ni'metin nevi'lerinden kaldı; kuşluk taâmı o kandan gayri bilmez.*

Ana rahminde bulunan kişi bütün bu dünyâ ni'metinin nevi'lerinden mahrûm kaldı. O, orada kuşluk taâmını o hayız kanından başka bilmez. Ya'nî onun orada bildiği kuşluk taâmı ancak bu kandan ibârettir. Hind nüshalarında "merd" yerine "ferd" vâki'dir. Bu sûrette ma'nâ; "O cenîn ana rahminde bütün bu dünyâ ni'metinin nevi'lerinden ferd ve ayrı kaldı" demek olur.

قصهء خورندگان پيل بچه از حرص و ترك نصيحت ناصح

Hırstan dolayı fil yavrusunu yiyenlerin ve
nâsihin nasîhatini terkin kıssası

آن شنيدى تو كه در هندوستان   ديد دانايى گروهى دوستان

70. *Sen onu işitmedin mi ki, Hindistan'da bir ârif birtakım dostları gördü.*
[69]

گرسنه مانده شده بی برگ و عور   می رسیدند از سفر از راه دور

71. *Aç kalmış ve azıksız ve çıplak olmuş, uzak yoldan seferden eriştiler.*

مهر دانایش جوشید و بگفت   خوش سلامیشان و چون گلبن شکفت

72. *Onun ârifliğinin muhabbeti kaynadı ve onlara hoş bir selâm dedi ve gülbün gibi açıldı.*

گفت دانم کز تجوع وز خلا   جمع آمد رنجتان زین کربلا

73. *Dedi: "Bilirim ki tecevvu'dan ve boşluktan, bu Kerbelâ'dan size elem-i cem' geldi."*

O ârif uzun yollardan aç ve çıplak olarak gelmiş olan dostlarını görünce onlara latîf bir selâm verdi ve onun ârifliğinin iktizâsı olan hemcinsine muhabbet içinden kaynadı da onlara dedi ki: "Bilirim ki açlıktan ve mi'de boşluğundan ve Kerbelâ'ya müşâbih olan susuz sahrâlardan sizin vücûdunuzda elem ve meşakkat toplandı."

لیك الله الله ای قوم جلیل   تا نباشد خوردتان فرزند پیل

74. *"Fakat, ey dost olan tâife, Allah hakkıçün, sizin taâmınız nihâyet fil yavrusu olmasın!"*

پیل هست این سو که اکنون می روید   پیل زاده مشکنید و بشنوید

75. *"Fil vardır; şimdi bu tarafa gidiyorsunuz, benim nasîhatimi candan ve gönülden dinleyiniz!"*

"Şimdi gittiğiniz bu tarafta filler vardır; bu husûsa dâir size nasîhat edeceğim; benim bu sözlerimi kemâl-i ciddiyetle dinleyip amel ediniz."

پیل بچگانند اندر راهتان   صید ایشان هست بس دلخواهتان

76. *"Yolunuzda fil yavruları vardır; onların avı sizin çok gönlünüzün arzûsudur.*

"O gittiğiniz tarafta fil yavrularına da rast gelirsiniz; karnınız aç olduğu için, o fil yavrularını avlamağa harîs olacaksınız."

بس ضعیفند و لطیف و بس سمین   لیك مادر هست طالب در کمین

77. *"Çok zaîf ve latîf ve çok semizdirler; fakat pusuda tâlib olarak anaları vardır.*

"Zaîf" semizin zıddı olan ma'nâyą değildir. Burada kuvvetsiz ve mukāvemetsiz demektir. Hind nüshalarında "zaîf" yerine "tarîf" muharrerdir. Nevzâd ve semiz ve yağlı ma'nâsınadır. Ya'nî "O fil yavruları yeni doğmuşturlar. Tombul tombul sûretleri latîf ve sevimli ve yumuk yumuktur; fakat anaları pusuda gizlenmiş onların ahvâlini tarassut eder."

از ی فرزند صد فرسنگ راه　　　او بگردد در حنین وآه آه

78. *"O yavrusunun arkasından, figan ve âh âh ile yüz fersah yol devreder."*

"O ana fil, yavrusuna o kadar şefîk ve meclûbdur ki, onun arkasından yana yakıla yüz fersah yol yürümeğe katlanır ve yavrusuna olan muhabbeti ve merhameti son derecededir."

آتش و دود آید از خرطوم او　　　الحذر زآن کودك مرحوم او

79. *"Onun hortumundan ateş ve duman gelir; onun merhûm olan yavrusundan hazer ediniz."*

"Yavrusunu ta'kîb ederken, o ana filin hortumundan gazab ateşi ve dumanı fışkırır. Anası tarafından bu derece hiss-i merhamet ile ta'kîb olunan fil yavrusunu avlamaktan sakınınız."

اولیاء اطفال حقند ای پسر　　　غایبی و حاضری بس با خبر

80. [79] *Ey oğul, evliyâ Hakk'ın etfâlidir; onlar huzûrda ve gaybette haberlidir.*

"Huzûr ve gaybet"ten murâd, Hakk'a nazaran huzûr ve gaybet değildir. Zîrâ evliyâ hiçbir an Hak'tan gâfil değildirler. Bu huzûr ve gaybet, âlem-i mülk ve melekûta nazaran evliyânın huzûr ve gaybetidir. Zîrâ evliyâ ba'zan âlem-i melekûtun mütâlaasında müstağrak ve âlem-i mülkten gâib olur. Ve ba'zan âlem-i mülkün ahkâmında istiğrâkı hasebiyle âlem-i melekûtun mütâlaasından gâib olur. Binâenaleyh onların bu mevtınlara göre huzur ve gaybetleri vâki' olur. Nitekim bu hâle işâreten Hz. Sa'dî bir velînin lisânından şöyle buyurur. Beyit:

گهی بر طارم بالا نشینم　　　گهی بر پشت پای خود نبینم

"Ba'zan eflâk üzerinde otururum; ba'zan da ayağımın arkasını göremem."

Ve Cenâb-ı Şeyh-i Ekber bu kurb ve bu'd hakkında Fass-ı Eyyûbî'de أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ (Sâd, 37/41) [ya'ni "Doğrusu şeytan bana bir yorgunluk ve eziyet verdi"] âyet-i kerîmesini tefsîren îzâhat i'tâ buyurmuşlardır.

Bu mukaddime ma'lûm olduktan sonra beyt-i şerîfin ma'nâsı böyle olur: "Evliyâ Hakk'ın çocukları mesâbesindedir. Bir baba çocuklarının umûruna nasıl mütevellî ve müteveccih ise, Hak dahi onların umûruna öylece mütevellîdir. Zîrâ evliyâ, irâdelerini Hakk'ın irâdelerinde mahv etmişlerdir. Binâenaleyh onlar tasarruf-i ilâhî ile bu âlem-i mülk ve şehâdetin ahkâmı muvâcehesinde hâzır olsalar veyâhut yine tasarruf-i Hak ile âlem-i melekûtun mütâlaasında istiğrâkan bu âlem-i mülk ve şehâdetin ahkâmından gaybet etseler, onların mürebbî-i hâsları olan Hak onların ahvâlinden bâ-haberdir. Zirâ onların sem'i ve basarı ve kuvâsı Hak'tır. Nitekim hadîs-i kudsîde كنت له سمعا و بصرا و لسانا و يدا...الخ [ya'ni "Ben onun sem'i, basarı ve eli ... olurum"] buyrulur.

غايبى منديش از نقصانشان　　　　كاو كشد كين از براى جانشان

81. *Onların o noksânını gâiblik düşünme, zirâ o onların cânından dolayı kîn çeker.*

Ya'nî, onların cismâniyetlerine taalluk eden noksânı huzûr-ı Hak'tan gâiblik düşünme ve zalemenin onların cisimlerine habs ve darb ve katl gibi ef'âl ile tecâvüz ve taaddîlerini veyâhut emrâz-ı sûriyye ile cisimlerinin ma'lûliyetlerini veyâhut sûret-i zâhirede hor ve hakîr yaşamalarını görüp, deme ki "Bunların bu hâle ma'rûz kalmaları Hak'tan gâib olduklarının alâmetidir." Zîrâ Hak onların cisimlerinden dolayı değil, ind-i ilâhîsinde mükerrem olan canlarından dolayı kîn çeker. Çünkü cisim maddedir ve maddeye i'tibâr yoktur i'tibâr ancak rûha ve ma'nâyadır.

گفت اطفال منند اين اوليا　　　　در غريبى فردا از كار و كيا

82. *Dedi ki: "Bu evliyâ benim çocuklarımdır; garîblikte iş güçten ferddir."*

Şurrâh-ı kirâm Hak Teâlâ'nın "Evliyâ benim etfâlimdir" buyurduğuna dâir sarîh bir nass kayd etmemişlerdir. Hind şârihlerinden Şeyh Abdüllatîf bu beyt-i şerîfte الخلق عيال الله ya'nî "Halk Allah'ın iyâlidir" hadîs-i şerîfine işâre buyurulduğundan bahsetmiş ise de, bu mütâlaaya Bahru'l-Ulûm hazretleri i'tirâz edip: "Bu hadîsin hükmü âmmdır ve cemî'-i halka şâmildir. Halbuki Hz. Pîr iyâlullah olmayı evliyâya tahsîs buyurmuşlardır. Binâenaleyh bu hadîse nasıl işâret olabilir. Meğer ki hadîs-i şerifteki "halk"tan murâd evliyâ olsun; bu ise uzak bir ma'nâdır" demiştir. Ankaravî hazretleri de ba'zı âyât ve ahâdîsin delâletinden bahs buyurmuşlardır.

Fakîre lâyih olan ma'nâ budur ki: Hak Teâlâ Hazretleri وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا (Hûd, 11/6) [ya'ni "Yeryüzünde rızıkları Allah'ın üzerine olmayan hayvan cinsinden hiçbir şey yoktur."] buyurduğu cihetle, bütün mahlûkâtın mu'îlidir ve mahlûkāt onun iyâlidir. Fakat avâm-ı halkın umûruna Hak Teâlâ bilvâsıta tevellî buyurur. Bu sebeble cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinde dünyâya "ümm-i rakūb" ta'bîr buyurmuşlardır. Halbuki enbiyâ ve evliyânın umûruna Hak Teâlâ bilâ-vâsıta tevellî buyurur. Nitekim İbrâhim (a.s.)dan naklen sûre-i Şuarâ'da وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ (Şuarâ, 26/79) ya'nî "Öyle Allahdır ki bana yedirir ve içirir ve hasta olduğum vakit O bana şifâ verir" buyrulmuştur. Binâenaleyh âmme-i halk "ümm-i rakūb" olan dünyânın çocukları ve havâss-ı halk olan enbiyâ ve evliyâ dahi Hakk'ın çocukları olmuş olurlar. Ve bu ma'nâyı Resûl-i zîşân Efendimiz dahi ابيت عند ربي يطعمني و يسقيني ya'nî "Ben Rabbimin indinde gecelerim, bana yedirir ve içirir" hadîs-i şerifiyle beyan buyurmuşlardır. Ve câiz ki bu ma'nâda sarîh bir hadîs-i kudsî de olup cenâb-ı Pîr efendimiz bu hadîse işâret buyurmuşlardır. Yâhut bu ma'nâ cenâb-ı Pîr efendimizin sırr-ı âlîlerine vâki' olan hitâbât-ı ilâhiyyedendir. Nitekim âtîdeki beyt-i şerifte bu ma'nâya işâret görülür.

Beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı böyle olur: "Evliyâ benim etfâlimdir, onlar hayât-ı dünyeviyyede gariplik içinde, işten güçten müstağnî ve âlâyiş-i dünyeviyyeden ferd ve âzâde bir haldedirler. Onların müdebbir-i umûru benim."

از براى امتحان خوار و يتيم ليك اندر سر منم يار و نديم

83. "*İmtihan için zelîl ve yetîmdirler; fakat sırda yâr ve nedîm benim.*"

"Benim etfâlim olan evliyâ âlem-i cismâniyette nâsı imtihan için zelîl ve yetimdirler, ve ehl-i dünyâ ve cismânîler nazarında onlar bu zillet ve yetimlikleriyle nâkıs görünürler. Fakat onların sırrında yâr ve nedîm benim; ve ben onları vesâit-ı tabîiyyem hâricinde idâre ederim ve onların nedîm ve musâhibi olurum."

پشت دار جمله عصمتهاى من گوييا هستند خود اجزاى من

84. "*Cümlenin arka tutuculuğu benim ismetlerimdir; gûyâ muhakkak benim eczâmdırlar.*"

"Püşt-dârî" arka tutuculuk ve iltica ma'nâsınadır. Ya'nî "Cümlenin arka tutuculuğu benim ismetlerimdir; gûyâ benim eczâmdırlar." Hind nüshaların-

da "püşt-dâr-ı cümle" terkîbinde "ye" yoktur ve "püşt-dâr"a hâmî ve mededkâr ma'nâsı verilmiştir.

Bu sûretle beyt-i şerîfin tercümesi şöyle olur: "Cümle evliyânın hâmîsi ve mededkân benim ismetlerim ve hıfzlarımdır. Onların sıfât-ı abdâniyyeleri benim sıfât-ı hakkâniyyemde mahv ve müstehlek olduğundan, gûyâ onlar benim cüz'lerimdirler."

هان و هان اين دلقپوشان من اند صد هزار اندر هزار و يك تن اند

85. *"Âgâh ol, âgâh ol! Bu, eski libâs giyicilerimdir; binde yüz bindir ve bir kimsedirler!"*

"Âgâh ol ki, bu benim etfâlim olan evliyâ, âlâyiş-i zâhirîye ehemmiyet vermediklerinden libasları eski püsküdür. Onlar zâhirde âciz ve hakîr bir şahıs görünürlerse de, binde yüz bin ya'nî yüz milyon şahıs hükmündedirler."

Bu beyt-i şeriften evliyâ-yı Hakk'ın mutlakā eski püskü libâs giymeleri lâzım geleceği anlaşılmamalıdır. Asıl mes'ele eski libâs ile yeni libâs arasında fark görecek derecede kalbin alâkadâr olmamasıdır. Evliyâ-yı Hak Hakîm isminin dahi mazharı olduklarından muktezâ-yı hâle göre hareket ederler. Eğer eski giymek muktezâ-yı hâl ise eski giyerler. Ve eğer yeni giymek îcâb-ı hâl ise yeni giyerler ve onlara göre muktezâ-yı hâl ancak Hak yolunda hizmettir. Ehl-i dünyânın gözettikleri gurûr-ı nefsi tatmîn değildir.

ورنه كى كردى به يك چوبى هنر موسى اى فرعون را زير و زبر

86. *Ve yoksa Mûsâ bir asâ-yı hüner ile ne vakit o Fir'avn'ı altüst ederdi?*

"Çûb-ı hüner" (چوب هنر) den murâd, asâ-yı mu'cizedir. Ya'nî "Eğer şahs-ı vâhidden ibâret olan Mûsâ (a.s.) yüz milyon kimse hâlinde olmasa idi, milyonlarca tebeaya mâlik olan Fir'avn'ı bir asâ-yı mu'cize ile altüst edip mülkünü harâb edebilir mi idi?"

ورنه كى كردى به يك نفرين بد نوح شرق و غرب را غرقاب خود

87. *Ve yoksa bir bedevî ile Nûh, ne vakit şarkı ve garbı kendinin gark-âbı ederdi?*

Ve keza şahs-ı vâhidden ibâret olan Nûh (a.s.), milyonlarca şahıs hükmünde olmasa idi, رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا (Nuh, 71/26) ya'nî "Ya Rab, yeryüzünde kâfirlerden bir dönüp dolaşan bırakma!" diye ettiği bir bedduâ ile ne vakit şarkı ve garbı tûfânına gark ederdi?

بر نکندی یك دعای لوط راد   جمله شهرستانشان را بی مراد

88. *Hakîm olan Lût'un bir duâsı, onların şehirlerini, murâdsız oldukları halde koparmaz idi.*

"Râd" cömert ve dânâ ve hakîm ma'nâsınadır. Ya'nî "Hikmet-i ilâhiyyeye vâkıf bir nebiyy-i zîşân olan Lût (a.s.)ın, muhâlefette inâd eden kavmi aleyhine ettiği bir duâ onların Sodom nâmındaki şehirlerini, muhâlefetlerinde murâdsız oldukları halde çöktürdü. Eğer bu nebiyy-i zîşân tek başına olduğu halde binlerce şahıs hükmünde olmasa idi bir duâsıyla binlerce halkı recfe ile helâk eder mi idi?"

گشت شهرستان چون فردوسشان   دجلهء آب سیه رو بین نشان

89. *Onların Firdevs gibi olan şehirleri, kara su Dicle'si oldu; ondan nişân gör!*

O kavm-i Lût'un cennet-i Firdevs gibi muntazam ve müferrih olan şehirleri çöktü ve krom ma'denini hâvî pis kokulu bir su kaynadı ve şehrin mahalli bu kara suyun Dicle'si oldu. Onun nişânı bu gün bâkîdir. Binâenaleyh sen o nişânı ibretle temâşâ et!

سوی شام است این نشان و این خبر   در ره قدسش ببینی در گذر

[89] 90. *Bu nişân ve bu haber Şam tarafındadır; geçerken onu Kudüs yolunda görürsün.*

Bu nişân ve Kur'ân-ı Kerîm'deki bu kıssanın haberi Şam tarafındadır ve elyevm "Lût gölü" derler. Bu gölü Kudüs yolunda güzergâhda tesâdüf edip görebilirsin.

صد هزران زانبیای حق پرست   خود به هر قرنی سیاستها بدست

91. *Yüz binlerce Hakk'a tapan evliyânın eli ile, muhakkak her bir karnda siyâsetler vâki'dir.*

Ankaravî hazretleri ikinci mısrâ'ın nihâyetinde "budest" lafzını "bûde-est" fiilinin mahaffefi olarak almış ve "vâki' olmuştur" ma'nâsını vermiştir; ve bu sûretde ibâreyi tetmîm için tercümeye "için" ma'nâsına olarak bir "cihetinden" kelimesini ilâve buyurmak mecbûriyetinde olmuştur. O hazrete göre tercüme şöyle olur: "Yüz binlerce enbiyâ-yı Hak-perest cihetinden muhakkak bir karnda siyâsetler vâki' olmuştur." Fakat fakîr "be-dest" lafzını bâ-yı ilsâk ile "el" ma'nâsına olan "dest" kelimesinden mürekkep addedip ibâre-i beyt-i

şerifi بدست صد هزاران اولیای حق پرست خود بهر قرنی سیا ستهاست sûretinde anladım ve ona göre tercüme ettim. Ma'nâ zâhir olduğundan îzâha hâcet yoktur.

گر بگویم وین بیان افزون شود   خود جگر چه بود که کهها خون شود

92. *Ve eğer söylesem bu beyân ziyâde olur. Hoş, ciğer ne olur ki dağlar kan olur.*

Ve eğer enbiyâ ve evliyâya muhâlefet yüzünden vâki' olan kahr-i ilâhî kıssalarını birer birer söylesem pek çok uzar ve uzadıkça teessürden ciğerlere kan toplanır. Ciğerlerin ne ehemmiyeti olur! Zîrâ tecellî-i kahrî ve celâlîden azîmü'l-cüsse olan dağlar kan olur.

خون شود کهها و باز آن بفسرد   تو نبینی خون شدن کوری و رد

93. *Dağlar kan olur ve tekrar o donar; sen kan olmasını görmezsin, körsün ve merdûdsun.*

"Dağların kan olup tekrar donması"ndan murad, bilcümle eşyânın her ân-ı gayr-ı münkasim içinde tecellî-i kahrî ile ma'dûm ve bu i'dâmı müteakib tecellî-i lutfî ile mevcûd olmasıdır. Ehl-i hakîkat buna "teceddüd-i emsâl" derler. Bu bâbdaki îzâhât *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Şuaybî'dedir. Ve I. cildde 1155 numaralı beyitten itibâren bu teceddüd-i emsâl bahsi geçmiştir.

طرفه کوری دوربین تیز چشم   لیك از اشتر نبیند غیر پشم

94. *Keskin gözlü uzağı gören acîb bir körsün; fakat deveden yünün gayrini göremez.*

Ya'nî "Senin akl-ı maâşının gözü gâyet keskindir. Fezâda pek uzak olan ecrâm-ı semâviyyeyi rasad eder. İlm-i hendesenin ve riyâziyyenin dakāyikını görür ve felsefe ve maânî ve mantık ve bedî' ve beyân gibi ilimlerin inceliklerine nüfuz eder. İşte bunların hepsi devenin tüyünü görmek kabîlindendir. Zîrâ kendi vücûdun dahi eşyâdan bir şey olduğu halde ân-ı gayr-ı münkasim içinde vâki' olan bu teceddüd-i emsâli nefsinde görüp idrâk edemezsin."

مو به مو بیند ز صرفهء حرص انس   رقص بی مقصود دارد همچو خرس

95. *Hırs-ı insânın ziyâdeliğinden mû-be-mû görürsün; ayı gibi maksûdsuz raksı bilirsin.*

"Sarfe" ziyâdelik ve riâyet ve hîle ma'nâlarına gelir. Burada ziyâdelik ma'nâsı münâsibdir. Ya'nî, "Ey cismânî olan kimse, insana mahsûs olan hırsın ziyâdeliğinden ve şiddetinden umur-i dünyeviyyeyi inceden inceye görürsün; fakat senin bu görüşünün hayât-ı ebediyyeye ne fâidesi vardır? Senin mücâdele-i hayâtiyye adını vererek umûr-i dünyeviyye için çırpınman hakîkatte ayı gibi maksadsız raks etmekten ve oynamaktan ibârettir. Sen ancak böyle dipsiz ve ma'nâsız raksı bilirsin.

رقص آنجا کن که خود را بشکنی   پنبه را از ریش شهوت بر کنی

96. *Raksı orada et ki kendini kırasın, pamuğu şehvet yarasından koparasın.*

Raksı yâ'nî hayat mücâdelesini, o makamda et ki, kendi mevhûm olan varlığını ve enâniyyetini kırasın ve pamuk gibi, muhtelif hevâ ile o tarafa bu tarafa uçan ve şehvet-i nefsâniyye yarası üzerine konup yapışan havâssini bu yara üzerinden koparasın.

رقص اندر خون خود مردان کنند   رقص و جولان بر سر میدان کنند

97. *Erler raksı kendi kanlarında ederler; raks ve cevelânı meydan tarafından yaparlar.*

Er olan kimseler, hayat mücâdelesini kendi enâniyetlerini öldürmek husûsunda yaparlar; ve o raksı ve cevelânı ya'ni o mücâdeleyi mücâhede ve riyâzet meydânında yaparlar. Zirâ cihâd-ı ekber budur.

چون رهند از دست خود دستی زنند   چون جهند از نقص خود رقصی کنند

98. *Vaktâki kendi ellerinden kurtulurlar, bir el çırparlar; vaktâki kendi nakslarından sıçrarlar, bir raks ederler.*

Erler mücâhede ve riyâzet meydânındaki raks ve cevelânları netîcesinde kendi nefislerinin yed-i tasarrufundan kurtuldukları vakit, kemâl-i meserretle zâhiren cisim ellerini ve bâtınen rûh ellerini çırparlar ve bu sûretle kendi noksanları olan nefislerinin sıfâtından sıfât-ı rûhâniyye sâhasına sıçradıkları vakit, zevk ve sürûrla raks ve semâ' ederler.

مطربانشان از درون دف می زنند   بحرها در شورشان کف می زنند

99. *Onların mutribleri içeriden def çalarlar. Denizler onların şûrişlerinden köpürürler.*

تو نبینی برگها بر شاخها　　کف زنان رقصان زتحریك صبا

100. [99] *Sen dallar üzerinde yaprakları, sabâ rüzgârının tahrîkinden el çırpıcı ve raks edici görmezsin.*

Ârif kemâl-i irfâna vâsıl olduğu vakit, hakāyık-ı eşyâyı kendinde müşâhede eder. Esmâ-i ilâhiyye zikrinin âvâzını kendisinde işitir. Her bir hakîkat-i kâineyi tarab ve şâdî içinde bulur; ve denizler bir ârifin varlık kaydından kurtulmasından dolayı cûş ve hurûşa gelip köpük saçarlar. Zirâ eczâ-yı âlem ehlullah içindir; ve insân-ı kâmil külldür ve bilcümle âlem onun cüz'üdür. Ey kendi varlığı hakāyık-ı eşyâya hicâb olan cismânî! Sen ağaçların dalları üstündeki yaprakları, latîf sabâ rüzgârı gibi tahrîk eden tecellî-i Hak'tan el çırpıcı ve raks edici bir halde göremezsin (Bahru'l-Ulûm ve Hz. İmdâdullah ve Velî Muhammed şerhlerinden hulâsadır).

تو نبینی لیك بهر گوششان　　برگها بر شاخها هم کف زنان

101. *Sen görmezsin fakat onların kulakları için, ve dallar üzerinde yapraklar dahi el çırpıcıdır.*

Evet, sen görmezsin, fakat âriflerin kulakları, bunların tarab ve şâdîlerini ve âhenklerini dinlemeleri için, ağaç dalları üzerinde yapraklarda el çırpıcı bir haldedirler.

تو نبینی برگها را کف زدن　　گوش دل باید نه این گوش بدن

102. *Sen yaprakların el çırpmasını göremezsin; gönül kulağı lâzımdır, bu cisim kulağı değil!*

Evet, sen yaprakların el çırptıklarını göremezsin; onların âhenklerini işitmek için, bu cisim kulağı işe yaramaz; gönül ve can kulağı lâzımdır. Nitekim âyet-i kerimede وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ (İsrâ, 17/44) ya'nî "Ve Allah'ı hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur ve lâkin siz onların tesbîhlerini idrâk edemezsiniz."

گوش سر بر بند از هزل و دروغ　　تا ببینی شهر جان را با فروغ

103. *Baş kulağını hezlden ve yalandan bağla, tâ ki şehr-i cânı fürûğ ile göresin.*

"Hezl"den murad, hayât-ı dünyeviyyedir. Nitekim âyet-i kerîmede إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ (Muhammed, 47/36) ya'nî "Dünyâ hayâtı laib lehvdir" buyuruluyor. Ve "yalan"dan murâd dahi, vücûdda da'vâ-yı istiklâldir. Ya'nî "Hezl-

den ve oyundan ibâret olan hayât-ı dünyeviyye âhenklerine karşı, bu zâhir ve cisim kulağını bağla ve nefsinin vücûdda istiklâl ve enâniyet da'vâsına karşı sağır ol! Tâ ki nazarından bu âlem-i kesâfetin dağdağaları zâil olup olanca parlaklığı ile can şehrini göresin!"

سر کشد گوش محمد در سخن　　　کش بگوید درنبی حق هو اُذُنْ

104. *Muhammed'in kulağı sözde sır çeker ki, ona Hak Kur'ân'da "Hüve üzün" der.*

Görmez misin can âleminin sultânı olan Muhammed (s.a.v.) hazretlerinin mübârek kulağı bu âlem-i kesâfetin harf ve savtı içinde, kulûb-i beşerdeki esrârı çeker ve işitir. Nitekim Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de o sultân-ı enbiyâyı هُوَ أُذُنٌ (Tevbe, 9/61) ya'nî "O kulaktır" buyurur. Bu beyt-i şerifte sûre-i Tevbe'de olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ (Tevbe, 9/61) Ya'nî "Ve münâfıklardan ba'zıları vardır ki Peygamber'e eziyet ederler ve "O kulaktır" derler. Ey Peygamberim, sizin için hayırlı olan kulaktır, de!" Bu âyet-i kerîmenin sebeb-i nüzûlü budur ki: Resûl-i zîşân Efendimiz'in gıyâbında münâfıklar şân-ı nübüvvete lâyık olmayan sözler söyler idi; içlerinden ba'zıları: "Susunuz o baştan ayağa kadar kulaktır, bizim sözlerimizi işitip bilâhire bizi kepâze eder" dedi. Ve bu âyet-i kerîme nâzil oldu. Ya'nî "Evet, Peygamber kulaktır, sizin esrârınızı gıyâbda dahi dinler, fakat onun böyle baştan ayağa kadar kulak olması sizin için hayırlıdır" buyruldu.

سربسر گوش است و چشم است این نبی　　　تازه زو ما مرضع است او ما صبی

105. *O Peygamber baştan başa kulaktır ve gözdür. Biz ondan tâzeyiz O murzı'dır; biz sabîyiz.*

O Peygamber-i zîşân her ne kadar sûrette bir cism-i kesîf görünürse de rûh-i musavver hâlinde bulunduğundan, hâssa-i rûh iktizâsınca, vücûdunun hey'et-i mecmûasıyla uzaktan ve yakından işitir ve görür. Biz vârisân-ı Muhammedînin ervâhı, o nebiyy-i zîşândan tâzelenir ve tarâvet bulur. Bu rûhâniyyet sütünü bize emziren odur ve biz dahi onun emzirdiği rûhaniyyet sütünü içip, neşv ü nemâ bulan sabîleriz. Uzaktan ve yakından hey'et-i mecmûamız ile görmek ve işitmek hâssasını o hazrete kemâl-i tebaiyyetten buluruz. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) bir aylık yoldan Hz. Sâriye'nin harekât-ı harbiyyesini gördü ve ona kumanda edip işittirdi ve Hz. Sâriye de uzaktan Hz. Ömer'in sesini işitti.

این سخن پایان ندارد باز ران　　　سوی اهل پیل و بر آغاز ران

106. *Bu sözün nihâyeti yoktur; fil ehli tarafına geri sür ve başlangıç üzerine sür!*

Baştan başa kulak ve göz olmak ve mişkât-ı hâtem-i enbiyâdan rûhâniyet sütünü emmek sözlerinin nihâyeti yoktur. Fil kıssası tarafına geri dönelim ve başlangıca rücû' edelim.

بقیهء قصهء متعرضان پیل بچگان

Fil yavrularına taarruz edenler kıssasının bakıyyesi

هر دهان را پیل بویی می کند　　　گرد معدهء هر بشر بر می تند

107. *"Fil her ağzı koklar; her beşerin mi'desinin etrâfını dolanır."*

Bu söz, hakîmin Hindistan'daki yolculara olan nasîhatinin mâba'didir. Bu kıssa Mevlânâ Câmî hazretlerinin *Nefehâtü'l-üns*'de naklettiği Ebû Abdullah el-Fâsî kıssası olması me'mûldür. Bu naklin tercümesi şudur: "Ebû Abdullah el-Fâsî dedi ki: "Seyâhatlerimin birinde gemiye binmiş idim. Fırtına koptu ve azîm tûfan zâhir oldu, gemi halkı duâya ve tazarru'a başladılar ve nezirler ettiler. Bana da, sen dahi bir nezir et! dediler. Ben dünyâdan mücerredim, ne nezr edeyim? dedim. Israr ettiler. Eğer Hak Teâlâ beni bu belâdan halâs ederse asla fil yavrusu etini yemeyeyim, dedim. Bu nasıl nezirdir? dediler. Hâtırıma böyle vâki' oldu ve Hak Teâlâ dilimde böyle cârî kıldı, dedim. O anda gemi kırıldı ve ben bir tâife ile sâhile düştük. Birkaç gün geçti, hiçbir şey yemedik; ansızın fil yavrusu zâhir oldu; onu tuttular ve öldürüp etinden yediler ve bana da teklîf ettiler. Ben fil yavrusu yememeğe nezr ettim, dedim. Makām-ı ıztırârdır ve nakz-ı ahde ruhsat vardır diye ısrâr ettiler. Bu ahdimi bozmadım ve sabr ettim. Sonra uyudular. O fil yavrusunun anası geldi ve koklayarak yenilmiş olan yavrusunun kemiklerine kadar erişti ve onu kokladı, ondan sonra bir bir adamları koklamağa başladı. Herhangisinde o kokuyu buldu ise onu öldürdü. Ba'dehû bana geldi ve beni de kokladı ve benden hiç koku bulmadı. Hortumuyla arkasına binmem için işâret etti, bindim; o gece git-

ti ve sabah vakti beni bir mevzi'e getirdi, inmemi işâret etti. İndim ve o avdet etti. Ba'dehû bir tâife zâhir oldu ve beni evlerine götürdüler ve hâlimi sordular. Kıssayı açıkça söyledim. Bana dediler ki: Sekiz günlük yoldan seni buraya bir gecede getirmiştir."

Fillerin bu hâli kat'â mübâlağaya haml olunamaz. 1908 sene-i mîlâdîsinde Hindistan'da Haydarâbâd Dekken'de bir seylâb vâki' olup filler o seylâb esnâsında boğulmak tehlikesinde kalan insanların imdâdına koşmuşlar ve pek çok insan kurtarmışlardır. Bu felâketten kurtulanların kısm-i küllîsi, bu hayvanlara medyûn-i şükrân kalmışlardır.

تا کجا یابد کباب پور خویش تا نماید انتقام و زور خویش

108. *"Tâ ki kendi oğlunun kebâbını nerede bulursa, onun cezâsı hakkında kahr u nîş göstere."*

گو شتهای بندگان حق خوری غیبت ایشان کنی کیفر بری

109. *Hakk'ın kullarının etlerini yersen, onları gıybet edersen cezâ görürsün.*

"Keyfer" kötülüğe mukābil verilen cezâ demektir. Cenâb-ı Pîr fil yavrusunun etini yiyenlerden, o yavrunun anasının intikām alması kıssasından gıybet-i nâsa intikāl ve gıybetten tahzîr buyururlar. Zîrâ bir mü'mini gıybet etmek bâtında ölmüş bir kardeşinin etini yemek olduğu Kur'ân ve hadîs ile sâbittir. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا (Hucurât, 49/12) ya'nî "Ba'zınız ba'zısını gıybet etmesin. Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi?" Ve Resûl-i zîşân Efendimiz de şöyle buyururlar: من اكل لحم اخيه في الدنيا فرأي اليه لحمه في الاخرة وقيل له كله ميتا كما اكلته حيا فيأكل ويصيح ويستكره ya'ni "Dünyâda kardeşinin etini yiyen kimseye âhirette onun eti gösterilir; ve onu diri olarak yediğin gibi ölü olarak dahi ye! denilir. Binâenaleyh bağırarak ve iğrenerek yer."

هان که بوبای دهانتان خالق است کی برد جان غیر آن کو صادق است

110. [108] *Sakının ki, sizin ağzınızı koklayıcı Hâlık'tır; sâdıkın gayri olan kimse ne vakit can kurtarır?*

Bu beyt-i şerîfte وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ (Mülk, 41/13) ya'nî "Sözünüzü gizleyin yâhut ızhâr edin, muhakkak Allah Teâlâ kalbinizdeki olanı biliyor, yaratan bilmez mi? Halbuki o Latîf ve Habîr'dir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî "Sizin bâtınınıza nâzır olan

sizi yaratan Hak'tır. Kalbi ve bâtını doğru olandan başkası canını tecellî-i Müntakım'den kurtaramaz."

وای آن افسوسیء کش بویگیر   باشد اندر گور منکر یا نکیر

111. *Vay o efsûsîye ki, firârda Münker veyâ Nekîr onun koku tutucusu ola!*

"Efsûs" teessüf ve hasret ve sihir ve hezl ve zulüm ve sitem ve yolsuzluk ma'nâlarına gelir. Burada her üç ma'nâ münâsib olur. "Münker" nâhoş ve lâyıksız ve tanınmamış ma'nâsınadır. "Nekîr" yabancı ve mûhiş ma'nâsınadır; zıdd-ı ma'rifet olan "nekret"ten müştaktır; ve ölü kabre konduktan sonra onun rûhuna zâhir olan iki meleğin adıdır. Bunlar bir ölüye Rabb'inden ve dîninden ve peygamberinden suâl sorarlar. Hind şârihlerinden Şeyh Abdüllatîf, Abdülhak Dihlevî hazretlerinin *Mişkât Tercümesi*'nden naklen der ki: "Kafirlere ve fâsıklara Münker ve Nekîr ve mü'minlere Mübeşşir ve Beşîr olarak suâl sorarlar." Bu ma'nâya göre suâl melekleri kâfirlere ve fâsıklara ancak çirkin ve korkunç sûrette zâhir olurlar ve bu beyt-i şerifte de bu kavle mutâbakat görülür. Buyururlar ki: "Mezârda Münker ve Nekîr'in suâl sorduğu kimselerin vay hâline!" Ma'lûm olsun ki, rûh cisimden alâkasını kestikten sonra cisim cemâd hâlinde kalır ve bu cisim taaffün edip dirileri iz'âc etmemek için toprağa defn olunur. Binâenaleyh cisme i'tibâr yoktur. "Mezâr"dan murâd, rûhun intikāl ettiği âlem-i berzahtır ve yevm-i ba'se kadar rûh bu âlemde ya mün'am veyâ muazzeb olur. Bu tena'um ve azâbın nümûnesi dünyâda rü'yâ âlemidir.

نی دهان دزدیدن امکان زآن مهان   نی دهان خوش کردن از داروِدهان

112. *O ölülerden ne ağzı çalmağa, ne ağzını ilâç vericilerden hoş etmeğe imkân var!*

Bu âlem-i berzah, bâtının zâhir olduğu bir âlem olduğundan, dünyâda olduğu gibi bir kişi o âlemde zâhiriyle bâtınını gizlemek mümkin değildir. Binâenaleyh dünyâda gıybet eden kimse o âlemde ne ağzını değiştirip latîf yapabilir ve ne de ağzını temizlemek için ilâç vericilerden yardım görebilir. O ancak kendi ameliyle kalır ve bâtını ne halde ise o âlemde zâhir olur. Nitekim âyet-i kerîmede يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ (Târık, 86/9) ya'nî "Sırların zâhir olduğu günde, o kimse için kuvvet ve yardımcı yoktur" buyurulur.

آب و روغن نیست مر رویوش را   راه حیلت نیست عقل و هوش را

113. *Muhakkak nikāb için su ve yağ yoktur. Akıl ve idrâke hîle yolu yoktur.*

"Âb u revgan" *Bahâr-ı Acem*'in beyânına göre, doğru ile yalanın ihtilâfından kinâyedir. *Gıyâsü'l-Lügāt*'ın beyânına göre tezyîn-i kelâm husûsunda tekellüf etmekten kinâyedir. Ya'nî "Dünyâda için başka düşünür, dilin süslü kelâmlar ile başka ifadede bulunur. Bu sûretle o süslü kelâmları bâtınının yüzüne nikāb yaparsın; fakat mezarda ya'nî âlem-i berzahta için dışına çıktığı vakit, Münker ve Nekîr'i kandırmak için böyle bir nikāb yoktur. Orada akıl ve idrâkin hîle ve îcâdına yol yoktur. Ahvâl-i bâtınen ne halde ise öylece de görünür."

چند کوبد زخمهای گرزشان   برسرهر ژاژخا و مرزشان

114. *Her herze yiyicinin başına ve kıçına onların topuzlarının darbeleri ne kadar döğer.*

"Mürz"ün müteaddid ma'nâları vardır. Burada mak'ad ve kıç ma'nâsınadır. Ya'ni "Münker ve Nekîr hayât-ı dünyeviyyesindeki gāyeyi fevt etmiş ve âlem-i berzaha sıfrü'l-yed olarak dönmüş olan her bir herze yiyen kimselerin başına ve kıçına o kadar topuz vurur ki, had ve hesâba gelmez. Bu hal, rü'yâsında muazzeb olup uyanamayan kimselerin hâline mutâbıktır."

گرز عزرائیل را بنگر اثر   گر نبینی چوب و آهن در صور

115. *Her ne kadar sûretlerde, sopa ve demir görmez isen de Azrâil'in topuzunun eserine bak!*

"Gürz" kalın sopa ucuna takılmış demir topuz ma'nâsınadır. Eskiden harplerde kullanılırdı. Azrâil (a.s.), sûretten ma'nâyı nez'e me'mûr olan büyük bir melektir. Bu melek hakkındaki îzâhât yukarılarda geçti. Ya'nî "Hâl-i ihtizârda bulunan bir kimsenin hâline bak! Her ne kadar zâhirde sopa ve demirden mürekkeb olan topuzu göremez isen de, bu ma'nevî topuzun eseri muhtazır olan kimsenin vücûdunda görünür."

هم بصورت می نماید گه گهی   زآن همان رنجور باشد آگهی

116. *Ara sıra sûrette de görünür. Ondan ancak hastaya âgâhlık olur.*

Ya'nî "Hz. Azrâil'in âlet-i darbı ba'zan suver-i hayâliyyede dahi görünür. Fakat ona ancak hasta ve muhtazır olan kimse vâkıf olur. Zirâ muhtazır hayât-ı dünyeviyye ile hayât-ı berzahıyyenin hadd-i fâsılında bulunduğu için, iki tarafa da nâzır olur. Binâenaleyh hâl-i ihtizârda ona suver-i berzahıyye inkişâf eder ve bu hâl içinde, gördüğü şeyleri etrâfında bulunanlara lisân-ı zâhir ile söylediği vakit, sayıkladığına zâhib olurlar."

گوید آن رنجور ای یاران من   چیست این شمشیر بر ساران من

117. *O hasta der ki: "Ey benim dostlarım, benim tepelerimin üstünde bu kılınç nedir?"*

Hind nüshalarında bu beyt-i şerîf şöyledir: گوید آن رنجور کای یار حرم چیست این شمشیر بر فرق سرم Ya'nî "O hasta der ki: Ey mahremim olan dost, başımın tepesinde bu kılıç nedir?" Ya'nî hasta etrâfında bulunanlara gördüğü sûret-i hayâliyyeyi söyler.

ما نمی بینیم باشد این خیال   چه خیال است این که این هست ارتحال

118. *"Biz görmüyoruz; bu hayâl olur." Bu ne hayâldir ki bu irtihâldir.*

Hastanın yanında olanlar derler ki: "Biz senin söylediğini görmüyoruz. Bu hayâldir. Bu hastalığın iktizâsı olan sayıklamadır." Cenâb-ı Pîr onlara cevâben buyurur ki: "Hayâl ne demektir! Bu hastanın âlem-i berzaha intikāli hâlidir, size göre hayâldir, fakat muhtazıra göre hakîkattir."

چه خیال است این که این چرخ نگون   از نهیب این خیالی شد کنون

119. *Bu ne hayâldir ki, bu çerh-i ma'kûs, bunun korkusundan şimdi bir hayâl oldu.*

Yine Cenâb-ı Pîr buyurur: "Bu nasıl hayâldir ki muhtazırların havâss-hamse-i zâhiresiyle meşhûd olan bu kubbe-i felek bu hayâlin korkusundar o ân-ı ihtizâr içinde bir hayâl oldu. Hiç böyle hayâl mi olur?"

گرزها و تیغها محسوس شد   پیش بیمار و سرش منکوس شد

120. [118] *Topuzlar ve kılıçlar hastanın önünde mahsüs oldu ve onun başı menkûs oldı*

آن همی بیند که آن از بهر اوست   چشم دشمن بسته زآن و چشم دوست

121. *O ân görür ki, onun içindir, düşmanın gözü ve dostun gözü ondan bağlanmıştır.*

Muhtazır ancak kendisine âid olan a'mâlinin sûretlerini görür, onun gördüğü şeyleri ne dostları ve ne de düşmanları göremez. Zîrâ hayât-ı dünyeviyye muhtazırın gördüğünü görmeğe hicâbdır. Nitekim evvelce kendisinin hayât-ı dünyeviyyesi de, kendi amelinin berzaha âid olan sûretlerini görmeğ hicâb idi.

حرص دنیا رفت و چشمش تیز شد چشم او روشن گه خونریز شد

122. *Hırs-ı dünyâ gitti ve onun gözü keskin oldu. Onun gözü hûn-rîz vaktinde aydın oldu.*

Dünyâya taalluk eden hayat sönmek üzere iken muhtazının dünyâya olan hırsı bi'l-ıztırâr gitti ve bu hayât-ı dünyeviyye perdesi kalkınca onun gözü âlem-i berzahı görmekte keskin oldu ve hûn-rîz vaktinde, ya'nî Azrâil (a.s.) vazîfesini icrâ ettiği vakitte, rûhunun gözü parlak oldu. Bu beyt-i şerîfte فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَائَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ (Kāf, 50/22) ya'nî "Biz senden perdeyi açtık. İmdi senin basarın bugünde keskindir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

مرغ بی هنگام شد آن چشم او از نتیجهء کبر او و خشم او

123. *Onun gözü vakitsiz kuş geldi, onun kibrinin ve gazabının netîcesinden.*

Ya'nî muhtazının gözü, kendi hâlini ölürken gördü, gördü ama vakitsiz gördü. Eğer hayât-ı dünyeviyye devâm ederken, ihbâr-ı ilâhî ve peygamberîye i'timâd edip akıl gözüyle göre idi, vakitli görmek olurdu. Ve o vakit kendisinin sû'-i a'mâline vâkıf olup tövbe ederdi ve bu görüşü makbûl olurdu. Fakat ne çâre ki, kibir ve gurûru ve gazabı sebebiyle aklının gözü göremedi. Binâenaleyh onun gözünün böyle vakitsiz görmesi, vakitsiz öten kuşa ve horoza benzedi.

سر بریدن واجب آید مرغ را کو به غیر وقت جنباند درا

124. *Kuşun başını kesmek vâcib geldi; zîrâ ki çıngırağı vakitsiz kımıldatır.*

Vakitsiz öten kuş, sebeb-i infiâl oldu ve meş'ûm bulunduğu için, onun başını kesmek ve ona kahr ile muâmele etmek lâzım geldi. Binâenelayeh muhtazının böyle vakitsiz görmesi de câlib-i merhamet olmadı; bilakis sebeb-i kahr ve azâb oldu.

هر زمان نزعی است جزو جانت را بنگو اندر نزع جان ایمانت را

125. *Senin canının cüz'ü için her zaman bir nez' vardır. Canının nez'inde îmânına bak!*

"Canın cüz'ü"nden murâd, mümidd-i hayât ve müferrih-i zât olan nefestir. İnsan her nefesi alıp verirken bir fikir ve bir amel içindedir. Bu nefes, fenâ fikir ve amel hâlinde insandan münfekk olursa, âlem-i ma'nâda çirkin bir

sûret iktisâb edip gerek dünyâda ve gerek âhirette sâhibine musallat olarak ta'zîb eder; ve eğer iyi fikir ve amel hâlinde insandan müntezi' olursa, güzel ve latif bir sûret iktisâb edip dünyâda ve âhirette sâhibini taltîf eder. İmdi canın cüz'ünün nez'inde hal böyle olursa küllünün nez'inde nasıl olur, var kıyâs et! Ve onun nez'inde fikrinin ve amelinin sermâyesi ve küllü olan îmânına bak!

عمر تو مانند همیان زراست روز و شب مانند دینار اشمر است

126. *Senin ömrün altın kesesine benzer. Gece ve gündüz altın sayıcı misâlidir.*

Senin ömrün altın kesesi ve alıp verdiğin nefesler de altın gibidir. Müteâkıben gelip giden gece ve gündüzler dahi altın sayan sarrâfa benzer.

می شمارد می دهد زر بی وقوف تا که خالی گردد وآید خسوف

127. *Altını bilâ-tevakkuf sayar ve verir. Nihâyet boşalır ve husûf gelir.*

Gece ve gündüz sarrâfı senin altın gibi olan nefeslerini sayar ve sarf eder. Nihâyet ömür kesesi, nefesten hâlî kalır ve rûh-i insânînin ameline âlet olan rûh-i hayvânîde husûf vâki' olur.

گرز که بستانی و ننهی به جای اندر آید کوه زآن دادن زپای

128. *Eğer dağdan alır ve yerine koymazsan o vermekten, istikrârdan gider.*

"Ender âmeden ez pây" (اندر آمدن ازپای) "İstikrârdan gider" demektir. Zîrâ "ender" kelimesi gayriyyet ma'nâsını ifâde ettiğinden رود اندر آید ya'nî "gider" ve "pây" burada "istikrâr" ma'nâsına gelir. Ya'nî meselâ, "Eğer dağın eczâsından alıp koparır ve yerine koymazsan, o dağın böyle ânen-fe-anen eczâsını vermesi yüzünden bekâsı kalmaz ve istikrârı gider ve zâil olur."

پس بنه بر جای هر دم را عوض تا ز واسجد واقترب یابی غرض

129. *İmdi her nefesin yerine ıvaz koy, tâ ki "ve'scüd v'akterib!"den garaz bulasın.*

Canının cüz'ü olup her an senden infikâk eden her bir nefesin yerine tâat-ı Hak'tan bir bedel ve ıvaz koy, tâ ki وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ (Alak, 96/19) ya'nî "Secde et ve yaklaş!" âyet-i kerîmesinde işâret buyurulduğu üzere bu tâat netîcesinde garaz-ı aslî ve maksad-ı esâsî olan kurb-i ilâhîye nâiliyyet şerefini bulasın.

در تمامی کارها چندین مکوش   جز به کاری که بود در دین مکوش

130. *İşlerin kemâlinde bu kadar sa'y etme; dinde olan bir emrin gayrinde ça-*
[128] *lışma!*

Böyle olunca buz üzerine nakıştan ibâret olan bu vücûd-i mecâzî âleminin umûrunu kemâle getirmek için, canının cüz'leri olan nefeslerini sarf etme, dîn emrinden, ya'nî tâat-ı Hak'tan başka bir işte çalışma!

عاقبت تو رفت خواهی نا تمام   کارهایت ابتر و نان تو خام

131. *Âkıbet sen nâ-tamâm, işlerin ebter ve ekmeğin çiğ olarak gideceksin.*

Eğer böyle yapmazsan, âkıbet sen âlem-i berzaha nâ-tamâm ve nâkıs ve vazîfe-i insâniyyen ebter ve münkatı' ve âlem-i berzahtaki ekmeğin ve zâd u zahîren çiğ olarak gideceksin.

وآن عمارت کردن گور و لحد   نی بسنگ ونی بچوبست و لبد

132. *Ve o mezârı ve lahdi ma'mûr etmek, taş ile ve tahta ile ve keçe ile değildir.*

Mahzâ bu münfesih cesedin inhilâli için kazılan mezârı ve lahdi ma'mûr etmek, süslü mezâr taşları ve makbûl ağaçlardan ma'mûl ve münakkaş sandukalar ve üzerlerine örtülen sırma yazılı keçeler ile değildir.

بلکه خود را در صفا گوری کنی   در منی او کنی دفن این منی

133. *Belki kendine safvet içinde bir mezar kazasın, onun benliğinde bu benliği defn edesin.*

Sana fâidesi olan mezâr, ancak kalbinin safveti içinde kazdığın mezârdır ki, bu mezâr-ı safvete Hakk'ın hakîkî olan varlığında ve benliğinde, senin bu mevhûm olan varlığını ve benliğini defn edesin.

خاك او گردی و مدفون غمش   تا دمت یابد مددها از دمش

134. *Onun toprağı ve onun gamının medfûnu olasın, tâ ki senin demin onun deminden mededler bula!*

Onun hâki, ya'nî Hakk'ın varlığı muvâcehesinde ayaklar altında çiğnenen topraklar gibi zelîl olasın ve onun gam-ı firkatinin medfûnu olasın. Tâ ki senin canının cüz'leri olan nefesin, Hakk'ın nefha-i tecellîsinden yardımlar bulsun!

گورخانه و قبه ها و کنگره نبود از اصحاب معنی آن سره

135. *Türbeler, kubbeler ve küngüreler!.. Ashâb-ı ma'nâdan bu makbûl değil*

Ashâb-ı ma'nâ indinde türbeler ve müzeyyen kubbeler ve süslü tavaı makbûl ve mergûb şeyler değildir.

بنگر اکنون زنده اطلس پوش را هیچ اطلس دست گیرد هوش را

136. *Şimdi atlas giyen diriye bak, hiç atlas onun aklının elini tutar mı?*

Meselâ şimdi bu hayât-ı dünyeviyyede atlaslar giyinip zâhirini süsleı olan bir dirinin hâline bak! Hiç bu süslü atlas elbise, onun ma'nâsı olan ‹ lına yardımcı olabilir mi ve o süslü esvâblar onun aklını ve ma'nâsını kı vetlendirebilir mi?

درعذاب منکر است آن جان او کژدم غم در دل غمدان او

137. *Onun canı o münkerin azâbı içindedir. Gam akrebi onun gam mah. olan kalbindedir.*

"Gam-dân" ism-i mekândır. "Gam" ile "dân" edâtından mürekkeb o' gam mahalli demektir. Ya'nî "O atlas elbiseli kimsenin canı, o fikrin, ya' nâhoş olan fikrin azâbı içindedir. Onun gam mahalli ve menba'ı olan kal de o nâhoş fikir kendisini akrep gibi sokar ve iz'âc eder."

از برون بر ظاهرش نقش و نگار وز درون زاند یشها او زار زار

138. *Hâriçten onun zâhiri üzerine nakış ve nigâr vardır; ve bâtından enı lerden o zâr zârdır.*

O atlas elbiseli kimsenin dışı süslü ve parlaktır; ve içi fenâ ve sıkıntıl düşüncelerden feryâd içindedir.

وآن یکی بینی در آن دلق کهن چون نبات اندیشه و شکر سخن

139. *Ve o bir kimseyi ki, eski libâs içinde görürsün, endîşe nebât ve söz ş gibidir.*

Ya'nî "Bilakis, eski libâs içinde gördüğün bir kimse olur ki, onun fikri bâta, ya'nî şeker kamışına ve o fikre müstenid olan sözü de o nebâttı kamıştan çıkan şekere benzer." Zîrâ onun efkârı vehimden münbais deį Doğrudan doğruya Rahmân'dan sâdır olur.

بازگشتن بحکایت پیل

Fil yavrularının hikâyesine rücû'

گفت ناصح بشنوید این پند من تا دل و جانتان نگردد ممتحن

140. [138] *Nâsıh dedi: "Benim bu nasîhatimi dinleyin, tâ ki canınız ve kalbiniz mihnete düşmesin!"*

با گیاه و برگها قانع شوید در شکار پیل بچگان کم روید

141. *"Ota ve yapraklara kāni' olunuz; fil yavrularının avına gitmeyin!"*

من برون کردم زگردن وام نصح جز سعادت کی بود انجام نصح

142. *"Ben boynumdan nasîhat borcunu çıkardım; nasîhatin encâmı ne vakit saâdetin gayrı olur?"*

"Size nasîhat etmek benim boynumun borcu idi, bu borcumu ödedim. Nasîhatin encâmı ve netîcesi ancak saâdetten ibârettir."

من به تبلیغ رسالت آمدم تا رهانم مر شما را از ندم

143. *"Sizi nedâmetten kurtarmak için ben risâlet teblîği ile geldim."*

"Bilâhire başınıza gelecek belâdan dolayı, yaptığınız işten peşîman olmamanız için sizi îkāz ve teblîğ-i risâlet vazîfesi ile geldim."

هین مبادا که طمع رهتان زند طمع برگ از بیخهاتان بر کند

144. *"Sakın olmaya ki tama'larınız yol vursun! Azık tama'ı sizi köklerinizden koparsın!"*

این بگفت و خیر بادی کرد و رفت گشت قحط و جوعشان در راه زفت

145. *Bunu dedi ve hayır olsunluk etti ve gitti. Yolda kaht ve onların azîm açlıkları oldu.*

"Hayr bâdî kerden" (خیر بادی کردن) Bir kimse birine vedâ' ederken "Geceler hayrolsun" ve "Hoşça kalın" gibi sözleri söylemek ve vazîfe-i vedâ'ı îfâ etmek ma'nâsınadır. Ya'nî "O nasîhat eden hakîm bu tâifeye bu nasîhatleri ettikten sonra, vedâ' esnâsında söylenmesi münâsib olan sözleri söyledi ve gitti. Ondan sonra o yolcular arasında yiyecek kıtlığı ve azîm açlıklar vâki' oldu."

ناگهان دیدند سوی جاده‌ء   پور پیلی فربهی نوزاده‌ء

146. *Ansızın bir yolda semiz ve yeni doğmuş bir fil yavrusu gördüler.*

O aç kalan yolcular, geçtikleri yolların birinde yeni doğmuş, tombul tombul bir fil yavrusuna rast geldiler.

اندر افتادند چون گرگان مست   پاك خوردندش فرو شستند دست

147. *Kudurmuş kurt gibi hücûm ettiler. Temiz yediler ve ellerini yıkadılar.*

آن یکی همره نخورد و پند داد   کی حدیث آن فقیرش بود یاد

148. *O refîkın biri yemedi ve nasîhat verdi; zîrâ o fakîrin sözü hatırda idi.*

Yolcuların hepsi o fil yavrusunu yediler; ancak içlerinden birisi yemedi ve onlara da "Bu hayvanı yemeyin" diye nasîhat etti. Çünkü evvelce nasîhat eden dervişin sözleri onun hâtırında idi.

از کبابش مانع آمد آن سخن   بخت نو بخشد تو را عقل کهن

149. *O söz onun kebâbından mâni' geldi; eski akıl sana yeni baht bağışlar.*

O nasîhat eden dervişin sözü o fil yavrusu etinin kebabından o kimsenin yemesine mâni' oldu. Zîrâ o dervîş-i nâsıh yaşlı, tecrübe görmüş, âkıl bir kimse idi; ve eski akıl, ey henüz tecrübesi az olan genç efendi, sana yeni ikbâl ve baht bağışlar!

پس بیفتادند و خفتند آن همه   وآن گرسنه چون شبان اندر رمه

150. [148] *Ba'dehû yattılar ve onların hepsi uyudular; ve o aç, sürüde çoban gibi.*

Fil yavrusundan karınlarını doyuranlara uyku galebe etti, hepsi yatıp uyudular; ve o fil yavrusunu yemeyen kimsenin karnı aç bir halde kaldığından, vücûdunda rehâvet peydâ olmadı ve binâenaleyh uyumadı ve gûyâ sürü içinde bir çoban gibi bekçi olarak kaldı.

دید پیلی سهمناکی می رسید اولا آمد سوی حارس دوید

151. *Gördü, korkunç bir fil erişti, evvelen geldi, bekçi tarafına koştu.*

Uyanık olan kimse gördü ki, dehşetli bir fil çıktı, evvelen gelip kendi tarafına koştu.

بوی می کرد آن دهانش را سه بار هیچ بویی زو نیامد نا گوار

152. *Onun ağzını üç kerre kokladı. Aslâ ondan lâyıksız bir koku gelmedi.*

"Nâ-güvâr" (نا گوار) ekl ve şürbe gayr-i sâlih olan şey ma'nâsınadır. Burada fil hesâbına lâyıksız koku demek olur. Ya'nî "Fil, uyanık olan kimsenin ağzını kokladı ve kendisince nâhoş bir koku bulamadı."

چند باری گرد او گشت و برفت مرورا نآزرد آن شه پیل زفت

153. *Birkaç kerre onun etrâfını dolaştı ve gitti, muhakkak onu cesîm olan şâh fil incitmedi.*

مر لب هر خفتهء را بوی کرد بوی می آمد ورا زآن خفته مرد

154. *Ba'dehû her uyumuşun dudağını kokladı. O uyumuş adamdan ona koku geldi.*

کز کباب پیل زاده خورده بود بر درانید و بکشتش پیل زود

155. *Ki, fil-zâdenin kebâbından yemiş idi; fil hemen onu yırttı ve öldürdü.*

Bu iki beyit yekdîğerinin mütemmimidir. Ya'nî "Fil uyanık adamın etrâfını dolaşıp ona bir şey yapmadıktan sonra, her uyumuş adamın ağzını kokladı. Fil yavrusunun kebabından yemiş olan o uyumuş adamdan, o file koku gelirdi. Fil hemen onu parçalar ve öldürürdü."

در زمان او یك به یك را زآن گروه می درانید و نبودش زآن شکوه

156. *Derhal o tâifeden her birini birer birer yırttı ve ondan ona heybet olmadı.*

Ya'nî o tâifeyi böyle birer birer helâk etmekten dolayı file heybet ve korku ârız olmadı. Zîrâ hayvanların insan cem'iyyetinden ürkmeleri tabîî bir haldir.

بر هوا انداخت هر یك را گزاف تا همی شد خرد ومرد اندر شکاف

157. *Her birini hesabsızca havaya atardı. Nihâyet parçalanır ve yarılmak içinde olurdu.*

"Güzâf" (گزاف) herze ve beyhûde ve çok hesapsız ve hadsiz ma'nâlarına gelir. Ya'nî "Fil önünü ardını hesâb etmeksizin uyuyanlardan her birini hortumuyla havaya fırlatırdı; ve o kimse yukarıdan aşağıya düşüp parçalanır ve yarılmak ve parçalanmak hâli içinde ölürdü."

Bu beyitin ikinci mısrâ'ı *Ankaravî*'de bu vech iledir. Fakat tercümesi bu metne mugâyir olarak aynen şöyledir: "Her birini güzâfen onları havaya attı, tâ zemîne vurdu, ol kimse şigâfte oldu." Halbuki bu tercüme Hind nüshalarında münderic olan تا همی زد بر زمین می شد شکاف ibârenin tercümesidir. Binâenaleyh fakîr tercümeyi *Ankaravî* nüshasındaki ikinci mısrâ'ın metnine göre yaptım.

ای خورندهٔ خون خلق از راه برد　　　تا نیارد خون ایشانت نبرد

158. *Ey halkın kanını içen, yoldan savul! Tâ ki onların kanı seni cenge getirmesin!*

Ey halkın kanını içen kimse, zulüm yolundan savul, tâ ki o mazlûmun kanı seni cenk ve intikām meydanına getirmesin!

مال ایشان خون ایشان دان یقین　　　زآنکه مال از زور آید در یمین

159. *Muhakkak onların malını onların kanı bil! Zîrâ mal ele kuvvetten gelir.*

"Yemîn" kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır. Burada "sağ el" ma'nâsınadır. "Malın kan mesâbesinde olması"nın sebebi budur ki, mal, vücûd-i beşerin harekâtı ve kuvveti netîcesinde kazanılır. Vücûd-i beşerin sebeb-i harekâtı zâhirde kandır; ve Türkçe'de bu ma'nâya mebnî "Mal canın yongasıdır" darb-ı meseli meşhûrdur.

مادر آن پیل بچگان کین کشند　　　پیل بچه خواره را کیفر کشند

160. [158] *Fil yavrularının anaları kin çekerler. Fil yavrusu yiyenleri cezâen öldürürler.*

Birinci mısrâ'da کَشَنْد "keşîden" masdarından "çekerler" ve ikinci mısrâ'daki کُشَنْد "küşten" masdarından "öldürürler" ma'nâsındadır. "Keyfer" "cezâ-yı amel" demektir. "Fil yavruları"ndan murâd, pîrân-ı tarîkatın evlâd-ı ma'neviyyeleri ve "analar"ından murad, pîrândır. "Fil yavrusu yiyenler"den murâd, pîrân-ı tarîka kemâl-i teslîmiyyet gösteren hakîkî sâlikleri gıybet edip ma'nen onların etini yiyen kimselerdir. Ya'nî "Pîrân-ı hakîkat, kendi evlâd-ı ma'neviyyelerinden dolayı kin çekerler ve fil yavruları mesâbesinde olan sâ-

likân-ı tarîkatı gıybet edip etlerini yiyenleri amellerinin cezâsı olarak ya zâhiren veyâ ma'nen öldürürler."

پیل بچه می خوری ای پاره خوار　　　هم بر آرد خصم پیل از تو دمار

161. *Ey rüşvet yiyen, fil yavrusunu yiyorsun! Hasım olan fil de senden helâklik getirir.*

"Pâre" lisân-ı Fârisî'de rüşvet ma'nâsınadır. "Pâre-hâr" rüşvet yiyen demek olur. "Hasm-ı fil" izâfet-i beyâniyyedir; ve "hasım"dan murad Hak ve hulefâ-yı Hak'tır.! "Demâr" (دمار) "duman" ve "helâklik" ma'nâsınadır. Yukarıda "Halkın malı, onların kanıdır" buyrulmuş idi. Bu beyt-i şerîf dahi ona merbûttur. Ya'nî "Halkın malı, onların kanı olduğundan "Ey rüşvet yiyen kimse, sen onların mallarını yemekle kanlarını dökmüş ve fil yavrusunu öldürüp yiyenler sınıfına girmiş oluyorsun. Halbuki الخلق عيال الله ya'nî "Halk Allah'ın ıyâlidir" hadîs-i şerîfi mûcibince bu halk, fil yavruları mesâbesindedir ve onların nigehbânı Hak ve hulefâ-yı Hak olan enbiyâ ve evliyâdır. Binâenaleyh Sen Hakk'ın ve enbiyâ ve evliyânın kahrına ma'rûz bir haldesin."

بوی رسوا کرد مکر اندیش را　　　پیل داند بوی طفل خویش را

162. *Mekr düşünücüyü koku rüsvây etti. Kendi çocuğunun kokusunu fil bilir.*

Ma'lûm olsun ki, fikir hâssa-i rûhtur ve rûha vârid olan fikrin menba'ı dörttür: Rahmânî, melekî, nefsânî ve şeytânîdir. Rahmânî ve melekî olan efkâr hayır olup bunların âlem-i rûhâniyetteki kokuları güzeldir. Ve nefsânî ve şeytânî olan efkâr şerdir. Ve âlem-i rûhâniyetteki kokuları çirkindir. Bunların kokularını meşâmm-ı rûhâniyyetleri açık olan enbiyâ ve onların vârisleri olan kümmelîn-i evliyâ duyarlar. "Binâenaleyh bir kimse ilkā-yı nefis ve şeytan ile mekr ve hîle düşünücü olursa, âlem-i rûhâniyyete intişâr eden bu fikirlerin çirkin kokuları, o kimse her ne kadar kendisini erbâb-ı sıdk ve istikāmetten gösterse bile enbiyâ ve evliyâ huzûrunda kendisini rezil ve rüsvây eder. Ve azamet-i ma'neviyye sâhibi olup fil mesâbesinde olan enbiyâ ve evliyâ, kendilerine mensûb olan ma'nevî evlâtlarının aleyhinde bulunan kimseleri, onlardan âlem-i rûhâniyyete münteşir olan bu fenâ kokulardan bilirler."

آنکه یابد بوی حق را از یمن　　　چون نیابد بوی باطل را زمن

163. *O ki, Hakk'ın kokusunu Yemen'den bulur, bâtılın kokusunu benden nasıl bulmaz?*

O peygamber-i zîşân ki اني لاجد نفس الرحمن من قبل اليمن ya'nî "Muhakkak ben Yemen tarafından nefes-i Rahmân'ı buluyorum" hâdîs-i şerîfinde beyân buyurduğu üzere, Hakk'ın kokusunu mekân-ı baîdden ve cihet-i zâhirden buluyor, bendeki fikr-i bâtılın çirkin kokusunu nasıl duymaz?

مصطفى چون برد بوى از راه دور　　　چون نيابد از دهان ما بخور

164. *Mâdemki Mustafâ uzak yoldan koku götürdü, bizim ağzımızdan buhûru nasıl bulmaz?*

"Buhûr" öd ağacı ve sâire gibi güzel koku vermek için ateşte yakılan maddeye derler. "Mademki Mustafa (a.s.v.) Efendimiz, Yemen gibi uzak bir yoldan koku duydu, bizim ağzımızdan çıkan salât ü selâm buhûrunu ve onun latîf kokusunu âlem-i rûhâniyyette duyup haberdâr olmaz mı?"

هم بيابد ليك پوشاند ز ما　　　بوى نيك و بد برآيد بر سما

165. *Yine bulur, fakat bizden örter. İyi ve kötü koku semâya çıkar.*

Ey âkıl, sen deme ki "Resûlullah Efendimiz bu hayât-ı dünyeviyye[de] değildir. Bunları nasıl duyar?" O Şâh-ı Risâlet bu kokuları yine duyar. Zîrâ وَاعْلَمُوا اَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللّٰهِ (Hucurât, 49/7) Ya'nî "Biliniz ki Allah'ın Resûlü sizin içinizdedir" âyet-i kerîmesi mûcibince el'ân rûhâniyeti ile cümleyi muhîttir. Bu iyi ve kötü kokular semâ-yı rûhâniyyete çıkar ve Resûl-i zîşân Efendimiz o semâ-yı rûhâniyyete çıkan bu kokuları duyar ve Hakk'ın Settâr ismiyle örter.

تو همى خسبى و بوى آن حرام　　　مى زند بر آسمان سبز فام

166. *Sen uyursun ve o harâmın kokusu yeşil renkli gök üzerine çarpar.*

Sen gaflet uykusu içindesin ve kavlen ve fiilen yaptığın o harâmın kokusu yeşil renkli olan semâ-yı rûhâniyyet üzerine çarpar. Nitekim I. cildde münderic olan Hakîm Senâî hazretlerinin آسمانهاست در ولايت جان　كار فرماى آسمانى جهان ya'nî "Can vilâyetinde gökler vardır, cihânın göğüne iş buyurucudur!" beyt-i şerîfinde bu semâ-yı rûhâniyyete işâret buyurulmuştur; ve semâ-i dünyânın rengi mâî göründüğü gibi, semâ-yı rûhâniyyetin rengi dahi, erbâb-ı keşfe yeşil görünür.

همره انفاس زشتت مى شود　　　تا به بو گيران گردون مى رود

167. *Senin çirkin nefeslerinin refîkı olur, feleğin koku duyucularına kadar gider.*

O fenâ kokular senin çirkin nefeslerinin yoldaşı olur. Feleğin rûhânî kokularını duyan ervâh-ı 'âliyeye kadar kadar vâsıl olur.

بوی کبر و بوی حرص و بوی آز　　　　دررِ سخن گفتن بیاید چون پیاز

168. *Kibir kokusu ve hırs kokusu ve tama' kokusu, söz söylemekte soğan gibi gelir.*

Kibir ve hırs ve tama' gibi sıfât-ı nesfâniyyeden her birinin ayrı ayrı birer kokuları vardır. O kokular söz söylerken soğan yemiş olan bir adamın, nefesinden nasıl soğan kokusu gelirse öylece zâhir olurlar. Bu kokuların idrâki iki sûretle olur: Birisi "firâset-i hikemiyye" ile, diğeri de "firâset-i şer'iyye" iledir. Firâset-i hikemiyye ile idrâk budur ki, meselâ kibirli bir kimse söz söylerken onun evzâ'ı ve elfâz-ı zâhiresinden ve söylediği sözün ma'nâsından kibri anlaşılır. Hırs ve tama' dahi böyledir. Firâset-i şer'iyye ile idrâk ise, meşâmm-ı cân ile, onun söz söylerken nefesine yoldaş olan kibir ve hırs ve tama' vesâir sıfât-ı nefsâniyyesinin kokularını duymaktır.

گر خوری سوگند من کی خورده ام　　　　از پیاز و سیر تقوی کرده ام

169. *Eğer yemin etse: "Ben ne vakit yemişim, soğandan ve sarmısaktan perhiz etmişim!"*

Soğan yemiş olan kimse, yediğini inkâr edip, "Ben soğan yemedim, soğandan sarmısaktan perhiz ettim!" diye yemin etse,

آن دم سوگند غمازی کند　　　　بر دماغ همنشینان بر زند

170. *O yemîn nefesi gammazlık eder, berâber oturanların dimâğı üzerine çarpar.*
[168]

İşte bunun gibi "Bende kibir ve hırs yoktur" diyen ve yemîn eden kimselerin sözlerine ve yemînlerine yoldaş olan nefeslerinin kokuları, firâset-i hikemiyye ve şer'iyye sâhiplerine aks edip, gammazlık ederler.

بس دعاها رد شود از بوی آن　　　　آن دلِ کژ می نماید در زبان

171. *Çok duâlar onun kokusundan redd olur. O eğri kalb dilinde görünür.*

"Duâ" talep ma'nâsınadır, ya'nî birçok sevimli elfâz ile terkîb edilmiş olan duâlar ve talepler, mahzâ bâtının eğri olmasından dolayı makbûl-i ilâhî olmayıp merdûd olur. Zîrâ talebde esâs bâtındır. Başka düşünüp başka söylemek münâfıklıktır. Nitekim Hak Teâlâ onları takbîhen: يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ (Feth, 48/11) Ya'nî "Kalblerinde olmayan şeyi dilleriyle söylerler" buyurur. Binâenaleyh o kalbdeki eğriliğin kokusu, o süslü elfâzı mahmûl olan nefeslere yoldaş olup lisân-ı zâhirde görünür. Meselâ bir kimse bâtınında fısk u fü-

cûr düşünüp dururken, lisânıyla: "Yâ Rab bana servet ihsân et, fakirlere infâk edeyim!" diye duâ etse, Cenâb-ı Hak onun kalbine nâzır olduğundan bu duâsını red buyurur. Bu duâ bahsinin tafsîli *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Şîsî'de beyân buyurulmuştur. Burada îzâhı uzun olur.

اخسئوا آید جواب آن دعا　　　چوب رد باشد جزای هر دغا

172. *O duânın cevâbı* اخسئوا *gelir. Her degâ'nın sezâsı redd sopası olur.*

"Degā" "hîle" demektir, yâ'nî bâtını eğri olduğu halde zâhiren düzgün ve fasîh elfâz ile edilen duâ ve talebin cevâbı Hak tarafından "İhseû!" ya'nî "Hoşt!" gelir. Zîrâ her hîlenin lâyıkı red sopasıdır. Nitekim kâfirlerin âlem-i âhirette azâbları şiddetlendiği vakit, duâya başlayıp رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ (Mü'minûn, 23/106) ya'nî "Ey bizim Rabbimiz, bize şekāvetimiz galebe etti ve biz delâlete düşmüş olan tâifeden olduk" derler. Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri onlara cevâben قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ (Mü'minun, 23/108) ya'nî "Hoşt! Susun, orada dırlanıp durmayın!" buyurur.

گر حدیثت کژ بود معنیت راست　　　آن کژی لفظ مقبول خداست

173. *Eğer senin sözün eğri, ma'nân doğru olursa, o lafız eğriliği Hudâ'nın makbûlüdür.*

Eğer senin sözünde fesâhatin ve belâgatin olmasa ve kelimeleri yanlış telaffuz etsen bile, ma'nân ve murâdın doğru ve selîm olursa, senin lafzı yanlış ve ma'nâsı düzgün olan duânı Hak Teâlâ hazretleri kabûl buyurur.

بیان آنکه خطای محبان بهتر از صواب بیگانگان است نزد محبوب

Onun beyânındadır ki muhiblerin hatâsı mahbûbun nezdinde yabancıların doğrusundan daha iyidir

آن بلال صدق در بانگ نماز　　　حی را هی همی خواند از نیاز

174. *O sıdkın Bilâl'i ezanda niyâz cihetinden "Hayye"yi "Heyye" okurdu.*

O sadâkat ve doğruluk âleminin Bilâl'i ya'nî Bilâl-i Habeşî hazretleri ezan okurken "Hayye ale's-salâ" حيّ على الصلوة ve "Hayye ale'l-felâh" حيّ على الفلاح ibârelerindeki "Hayye" حي lafzını, kasdî olmayıp safvet-i tabîiyye ve niyâz cihetinden "Heyye" هيّ okur ve "hâ" (ح) harfini (ه) sûretinde telaffuz ederdi.

تا گفتند ای پیمبر نیست راست   این خطا اکنون که آغاز بناست

175. *Nihâyet dediler ki: "Ey Peygamber, bu hatâ doğru değildir, şimdi, zîrâ binâ başlangıcıdır."*

Münâfıklardan bir tâife dediler ki: "Ey Peygamber, binâ-i İslâm'ın başlangıcı olan şimdiki zamanda, ezânın böyle hatâlı okunması doğru değildir."

ای نبی وای رسول کردگار   یك مؤذن کو بود افصح بیار

176. *"Ey Peygamber ve ey Kirdigâr'ın Resûlü! Pek fasîh olan bir müezzin getir!"*

"Ey Peygamber ve Hakk'ın ve fâil-i hakîkînin resûlü, kelâmı fasîh ve belîğ olan bir müezzin intihâb buyur!"

عیب باشد اول دین و صلاح   لحن خواندن لفظ حی علی الفلاح

177. *Dîn ve salâhın evvelinde "Hayye ale'l-felâh" lafzını lahn okumak ayıp olur.*

"Lahn" güzel sadâ ve güzel okumak ma'nâsına geldiği gibi, i'râbda ve sözde hatâ etmek ma'nâsına da gelir; burada "hatâ" demektir. Ya'nî "Dîn-i İslâm'ın ibtidâ-yı zuhûr ve neşri olan bu zamanda ezanda "hayye ale'l-felâh" حيّ على الفلاح lafzını hatâlı okumak fesâhat meftûnları olan halka karşı ayıp olur.

خشم پیغمبر بجوشید و بگفت   یك دو رمزی از عنایات نهفت

178. *Peygamber'in gazabı kaynadı ve gizli inâyetlerden bir iki remz söyledi.*

Münâfıkların bâtınları ef'âl-i peygamberîye ta'rîz ve fesâd kasdında bulunduğu cihetle, Resûl-i zîşân Efendimiz'in Hak yolunda gazabları harekete geldi ve Cenâb-ı Hakk'ın gizli inâyetlerinden âtîde beyân buyrulan bir iki işâreti beyân buyurdu:

کای خسان نزد خدا هی بلال   بهتر از صد حی و حی و قیل و قال

179. *Ki: "Ey denîler! Hakk'ın indinde Bilâl'in "Heyye"si, yüz "Hayye ve hayye" ve kıyl ü kālden daha iyidir."*

Ey bâtınları fâsid olduğu halde zâhirlerini doğru göstermeğe çalışan alçak münâfıklar! Hakk'ın indinde Bilâl'in galat söylediği "Heyye" lafzı sizin fasîh olarak söylediğiniz yüz "Hayye ve hayye" lafzınızdan, boş sözlerinizden daha iyidir. Zîrâ o "Heyye" derken onu ma'nâsında müstağrak ve huzûr-ı Hak'ta huşû içindedir. Siz ise fasîh sözlerinizin ma'nâsından baîd ve kendinizi halka beğendirmek gayretinde müstağraksınız.

وا مشورانید تا من رازتان　　　　وانگویم آخر و آغازتان

180. [178] *"Bulandırmayın, tâ ki ben sizin sırrınızı, sonunuzu ve başlangıcınızı açık söylemeyeyim!"*

"Beni bulandırmayın! Yoksa sizin sırlarınızı evvelinden âhirine kadar meydana çıkarırım." Bu sözleri Resûl-i zîşân Efendimiz'e söyleyenlerin münâfıklar olduğu bu beyt-i şerifle müeyyeddir.

گر نداری تو دم خوش در دعا　　　　رو دعا می خواه زاخوان صفا

181. *Eğer duâda senin latîf nefesin yoksa, git ihvân-ı safâdan iste!*

Bu beyt-i şerîf Cenâb-ı Pîr efendimiz lisânındandır: "Ey sıfât-ı nefsâniyye ile mülevves olan kimse, eğer senin bâtının bozuk olmak i'tibâriyle, çıkan nefesin hoş ve latîf değil ise, git safvet-i bâtınî sâhibi olan ihvânından duâ iste, onlar sana duâ etsinler."

امر کردن حق تعالی به موسی علیه السلام که مرا به
دهانی خوان که بدان دهان گناه نکردهء

Hak Teâlâ'nın Mûsâ (a.s.)a, "Beni bir ağızla çağır ki o ağız ile günah etmemişsin!" diye emretmesi

بهرآن فرمود موسی را خدا　　　　وقت حاجت خواستن اندر دعا

182. *Onun için Hudâ Mûsâ'ya buyurdu: "Duâda hâcet istemek vaktinde;"*

کان کلیم الله زمن میجو پناه　　با دهانی که نکردی تو گناه

183. *"Ki, ey Allah'ın kelîmi, sen günâh etmediğin bir ağızla benden penâh iste!"*

گفت موسی من ندارم آن دهان　　گفت ما را از دهان غیر خوان

184. *Mûsâ dedi: "Ben o ağzı tutmam!" Dedi: "Bizi gayrın ağzından çağır!"*

Duâda latîf nefesi olmayanların ihvân-ı safâdan duâ istemesi lâzım geldiğini beyân için Hak Teâlâ Mûsâ (a.s.)a buyurdu ki: "Ey kelîmim olan Mûsâ, duâda hâcet istediğin vakit, günâh etmemiş olduğun bir ağız ile bana ilticâ et!" Mûsâ (a.s.) dahi dedi ki: "Yâ Rabbe'l-âlemîn, benim öyle günah etmemiş olan ağzım yoktur." Hak Teâlâ cevâben buyurdu ki: "Beni başkasının ağzından çağır!"

از دهان غیر بر خوان کای اله　　از دهان غیر کی کردی گناه

185. *"Allâh'a başkasının ağzından duâ et! Başkasının ağzından ne vakit günah ettin?"*

آنچنین کن که دهانها مر ترا　　در شب و در روزها آرد دعا

186. *"Öyle yap ki, o ağızlar sana gecelerde ve gündüzlerde duâ getirsin!"*

از دهانی که نکردستی گناه　　وآن دهان غیر باشد عذر خواه

187. *"Bir ağızdan ki günâh etmedin; ve o, özür-hâh olan başkasının ağzı olur."*

"Yâ Mûsâ, sen başkasının ağzından günâh işlemediğin cihetle, o başkası senin için bana hayır ile duâda bulunursa ve senin tarafından bana karşı özür diler ve gece gündüz ibâdetlerinde seni anar ve duâ ederse, senin hakkında günâh işlememiş bir ağız ile bana duâ edilmiş olur."

یا دهان خویشتن را پاك کن　　روح خود را چابك و چالاك کن

188. *"Yâhut kendi ağzını temiz et; git kendi rûhunu serî' ve çevik yap!"*

"Yâhut kalbini sıfât-ı nefsâniyye kirlerinden temizle ki, nefsin ve ağzın temiz olsun; ve rûhunu mâsivâ-yı Hak bağlarından çözüp serî' ve çevik yap."

ذکر حق پاکست چون پاکی رسید　　رخت بر بندد برون آید پلید

189. *Zikr-i Hak pâktir, temizlik eriştiği vakit, murdar yükünü bağlar dışarıya çıkar.*

"Eğer ben kalbimi ve ağzımı nasıl temizleyeyim?" dersen, onun çâresi Hakk'ın zikridir. Zîrâ Hakk'ın zikri pâktir ve mukaddestir. Zîrâ hadîs-i kudsîde انا جليس من ذكرني ya'nî "Ben, beni zikreden kimsenin celîsiyim" buyurulur. Ve Hak, kalb ve lisan ile zikrolunursa, Hak o kalbin ve lisânın celîsi olur ve Hakk'ın bulunduğu mahal dahi tertemiz olur. İmdi zikrullah ile kalb ve lisân temizlendiği vakit, murdarlık ya'nî sıfât-ı nefsâniyye kirleri ve ağyâr muhabbeti pasları kalbden ve lisândan pılısını pırtısını toplayıp dışarıya kaçar.

می گریزد ضدها از ضدها　　شب گریزد چون برافروزد ضیا

190. [187] *Zıdlar zıdlardan kaçar. Ziyâ parladığı vakit gece kaçar.*

چون درآید نام پاك اندر دهان　　نی پلیدی ماند و نی اندهان

191. *İsm-i pâk ağza geldiği vakit, ne murdarlık kalır ne de gamlar!*

İsm-i pâk-i ilâhî lisân ile zikr olduğu vakit, bâtında murdarlık ve gam ve elem kalmaz.

بیان آنکه الله گفتن نیازمند عین لبیك گفتن حقست

Niyâz-mend olan kimsenin "Allah" demesi, Hakk'ın "Lebbeyk" demesinin aynı olduğu beyânındadır

آن یکی الله می گفتی شبی　　تا که شیرین می شد از ذکرش لبی

192. *O bir kimse, bir gece "Allah" der idi, tâ ki onun zikrinden bir dudak tatlı ola.*

Bir kimse gece Allah Teâlâ'ya niyâz eder ve "Allah Allah!" diye zikrederdi ve bu zikri, nâm-i pâk-i ilâhîden dudağı tatlılanmak için ya'nî zevk ve lezzet-i rûh için yapardı.

گفت شیطانش خمش ای سخت رو　　چند گوی آخر ای بسیار گو

193. *Şeytan ona dedi: "Sus ey pek yüzlü! Nihâyet niçe bir söylersin ey çok söyleyici!"*

O gece birçok "Allah Allah!" diye zikrettiği sırada, şeytan onun kalbine bir vesvese ve hâtıra ilkā edip dedi ki: "Sus ey pek yüzlü! Ya'nî sıkılmak bilmeyen kimse, nihâyet ne zamâna kadar bu Allah ismini böyle çok çok telaffuz edip duracaksın ve deliler gibi tekrar edeceksin?"

روز و شب می گویی الله از عتو   این همه الله را لبیك كو

194. *"Gündüz ve gece hadden mütecâviz Allah diyorsun. Bunun hepsine Allâh'ın lebbeyki hani?"*

"'Utû" "hadden geçmek" demektir. "Lebbeyk", "istediğini ihsâna hazırım" ma'nâsında lafz-ı icâbettir. Ya'nî "Gece ve gündüz "Allah Allah!" diye hadd-i ma'rûfu mütecâviz bir halde zikrettiğin halde, bunların hey'et-i mecmûasına Allah'ın bir lebbeykini işittin mi?"

می نیاید یك جواب از پیش تخت   چند الله می زنی با روی سخت

195. *"Taht önünden bir cevâb gelmiyor. Pek yüz ile ne kadar Allah diyorsun?"*

"Taht"tan murad, arş-ı ilâhîdir ve اَلرَّحْمَنُ عَلَي الْعَرْشِ اسْتَوَى (Tâhâ, 20/5) ya'nî "Rahmân arş üzerine müstevîdir" âyet-i kerîmesinde arş üzerine müstevî olduğu beyân buyurulan Rahmân cânibinden bu kadar zikrine karşı bir cevâb olsun gelmiyor. Pek yüz ile ve bu halde sıkılmaksızın ve utanmaksızın ne kadar Allah Allah diye zikredip duruyorsun?"

او شكسته دل شد و بنهاد سر   دید در خواب او خضر را در خَضَر

196. *O kalbi kırılmış oldu ve baş koydu. O, uykuda Hızır'ı hazarda gördü.*

O zâkir olan kimsenin kalbi, şeytanın bu vesvesesinden kırıldı ve gece uykusunu, zikir yüzünden fedâ etmekten vazgeçip yastığına baş koyup yattı ve uyudu. Rü'yâsında Hızır (a.s.)'ı huzûrda ya'nî hâzır olmuş bir halde gördü. "Hudar" خضر "hı" (خ) ile olduğuna göre "yeşillik" ma'nâsınadır. Bu sûrette ma'nâ "Hızır (a.s.)ı yeşillikte gördü" demek olur.

گفت هین از ذكر حق واماندهٔ   چون پشیمانی از آن كش خواندهٔ

197. *Dedi: "Āgâh ol, Hakk'ın zikrinden geri kaldın! O okuduğun zikirden niye peşîmansın?"*

Hızır (a.s.) ona dedi ki: "Kendine gel! Vesvese-i şeytânî ile Hakk'ın zikrinden geri kaldın ve yüz çevirdin. O okuduğun zikirden niçin peşîman oldun?"

گفت لبیکم نمی آید جواب　　　زآن همی ترسم که باشم رد باب

198. *Dedi: "Bana lebbeyk cevâbı gelmiyor. Ondan korkuyorum ki redd-i bâb olayım!"*

Zâkir, Hızır'a cevâben dedi ki: "O kadar çok zikrettiğim halde, Hak cânibinden bana lebbeyk cevâbı ve hitâbı gelmiyor. Dergâh-ı ilâhîden koğulmuş oldum diye korkuyorum."

گفت آن الله تو لبیك ماست　　　وآن نیاز و درد وسوزت پیك ماست

199. *Dedi: "O senin "Allah!"ın bizim "Lebbeyk"imizdir; ve o senin niyâzın ve derdin ve harâretin bizim peykimizdir."*

Şeytanın fesâdından kurtarmak için Hakk'ın zâkire gönderdiği Hızır (a.s.) Hakk'ın tercümânı olarak buyurdu ki: "O senin her bir "Allah!" demen, bizim sana karşı "Lebbeyk!" diye hitâbımızdır. Zîrâ bizim sana icâbetimiz olmasa ve senden i'râz etmiş olsak, senin bizim cânibimize müteveccihen niyâz ve dert ve harâret ile "Allah!" demen mümkin olamazdı. Binâenaleyh o senin niyâzın ve bize yaklaşmak derdin ve harâret-i aşkın bizim peykimiz ve tâbi'imizdir."

حیلها و چاره جوییهای تو　　　جذب ما بود و گشاد این پای تو

200. [196] *"Senin tedbîrlerin ve çâre arayıcılıkların bizim cezbimiz ve senin ayağını açmak idi."*

"Senin bize tekarrüb için tedbîrlerin ve çâre arayıcılıkların, seni kendi tarafımıza çekmemiz ve senin rûhunun ayağında[ki] sıfât-ı nefsâniyye bağlarını çözmek idi."

ترس وعشق تو کمند لطف ماست　　　زیر هر یا رب تولبیکهاست

201. *"Senin korkun ve aşkın bizim lutfumuzun kemendidir. Senin her "Yâ Rabbî!"nin altında "Lebbeyk!"ler vardır."*

"Bizden korkun ve bize kavuşmak için olan aşkın bizim lutfumuzun kemendidir ki, inâyet edeceğimiz kulları sahrâ-yı mâsivâdan bu kemend ile avlarız. Senin her "Yâ Rabbî!" demenin altında gizli "Lebbeyk!" hitâbları vardır."

جان جاهل زین دعا جز دور نیست　　　زآنکه یا رب گفتنش دستور نیست

202. *"Câhilin canı bu duâdan uzağın gayri değildir. Zîrâ ona "Yâ Rab!" demeğe izin yoktur."*

"Câhil"den murâd ehl-i kahr ve celâldir. "Kahrımıza mazhar olan kimsenin canı bu duâdan ve bizi zikr etmekten pek uzaktır. Zîrâ ona "Yâ Rab!" demeğe iznimiz yoktur ki ağzını açıp bizi zikr edebilsin."

بر دهان و بر دلش قفلست و بند　　　تا ننالد با خدا وقت گزند

203. *Zarar vaktinde Hudâ'ya nâle edememek için, onun ağzı üzerinde ve kalbi üzerinde kilit ve bağ vardır.*

O mazhar-ı kahr olan kimsenin ağzında ve kalbinde Hakk'ın kahr ve gazabının kilidi ve bağı vardır. Nitekim خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ (Bakara, 2/7) ya'nî "Allah Teâlâ onların kalbleri üzerine mühür vaz' etti" buyrulur. Binâenaleyh böyle bir kimse zarar ve sıkıntı vaktinde fâil-i hakîkî olan Hakk'a nâle ve niyâz edemeyip Zeyd ve Amr ile mücâdele içindedir.

داد مر فرعون را صد ملك و مال　　　تا بكرد او دعوى عز و جلال

204. *Muhakkak Fir'avn'a yüz mülk ve mal verdi, tâ ki o izzet ve celâl da'vâsı etti.*

Hak Teâlâ Fir'avn'a pek çok mal ve mülk verdi. Bu mülk ve saltanat ni'metine şükür edeceği yerde, kuvvet-i zâhiresine mağrûr olup izzet ve azamet-i rubûbiyyet da'vâsına kıyâm ve kendisini îkāz için Hak tarafından gönderilen Mûsâ ve Hârûn (aleyhime's-selâm)a muhâlefet etti.

در همه عمرش نديد او درد سر　　　تا ننالد سوى حق آن بد گهر

205. *O bütün ömründe baş ağrısı görmedi, [tâ ki] o kötü cevherli, Hak tarafına nâle etmeye!*

O Fir'avn bütün ömründe, aczi zâhir olup Hak tarafına nâle ve münâcât edememek için bir baş ağrısı bile görmedi. Zîrâ cevheri ve mayası kötü idi; ve Hak Teâlâ onun bu mayasına ve cevherine göre muâmele buyurdu. "Kötü cevherli" ta'bîri, *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Mûsevî'de ve *Fütûhât-ı Mekkiyye*'de Cenâb-ı Şeyh-i Ekber tarafından nass-ı Kur'ânî'ye müsteniden kemâl-i vuzûh ile beyân buyurulan Fir'avn'ın îmânını nefyetmez. Zîrâ Firavn'ın küfür ve inkârı zamânında icrâ ettiği mezâlim, her kâfir ve münkir tarafından kolaylıkla irtikâb olunur şey değildir. Ezcümle yetmiş bin râddesinde olduğu rivâyet olunan Benî-İsrail çocuklarının katli, birçok kâfirler için bile yürekler acısıdır. Binâenaeleyh Fir'avn, gark esnâsında îmân etmiş ise de, cevherinin ve mayasının kötü ve hûn-rîz olduğu meydandadır.

داد او را جمله‌ء ملك جهان تا نخواند مر خدارا در نهان

206. *Ona mülk-i cihânın cümlesini verdi, tâ ki Hudâ'yı gizlide çağırmaya.*

Hak Teâlâ o Fir'avn'a, mahzâ kendisine hicâb olmak ve bâtınında Hakk'a rücû' ve münâcât edememek için mülk-i cihânın cümlesini, ya'nî bir ferd-i insânînin hayât-ı dünyeviyyede elde edebileceği murâdâtın kâffesini ihsân etti. Bu beyt-i şerîf ile I. cildde 2486 numaraya müsâdif olan نيم شب فرعون گريان شده هم ya'nî "Gece yarısında Fir'avn dahi giryân olmuştur" beyti arasında tenâkuz yoktur. Nitekim şurrâhtan Bahru'l-Ulûm hazretleri şöyle buyururlar: "Bu beyitlerden anlaşılır ki Fir'avn müddet-i ömründe bir vakit huzûr-ı Hak'ta nâle etmemiş idi. Ve cild-i evvelde geçti ki, Fir'avn geceleyin nâle ederdi. Zâhirde tenâkuz görünür. Fakat tenâkuz yoktur. Zîrâ burada murâd, derd ile zikir ve duâdır; ve cild-i evvelde onun geceleyin huzûr-ı Hak'taki nâlesi derdsiz idi, bunun için müessir olmadı. Ve onun kalbi îmân edecek vech ile müleyyen olmadı. Ve eğer onun nâlesi derd ile ola idi müessir olurdu."

Fakîre lâyih olan ma'nâ da budur ki: Fir'avn'ın I. cildde beyân buyrulan nâlesi, onun isti'dâd-ı ezelîsi lisânıyle vâki' olan nâlesidir. Yoksa lisân-ı zâhir ile vâki' olan nâlesi değildir. Ve "gece"den murâd dahi zulmet-i tabîiyyedir. Binâenaleyh bu nâle Fir'avn'ın bu zulmet-i tabîiyye içinde lisân-ı isti'dâd ile, câmi'-i cemî-i esmâ olan Allah Teâlâ hazretlerine nâle-i bâtınîsinden ibâret olup, Cenâb-ı Pîr irşâd-ı tâlibîn için, ma'kūlü mahsûs mertebesine tenzîlen beyân buyurmuşlardır. Burada ise Fir'avn'ın hâl-i zâhirini beyândır. Böyle olunca I. cildde beyân buyrulan Fir'avn'ın münâcâtı ile burada beyân buyurulan Fir'avn'ın hâli arasında tenâkuz yoktur. Birisi bâtın ve diğeri zâhir mertebesindendir.

درد آمد بهتر از ملك جهان تا بخوانى مر خدارا در نهان

207. *Derd mülk-i cihândan daha iyi geldi, tâ ki gizlide Hudâ'yı çağırasın!*

"Ey sâlik, hayât-ı dünyeviyyede derd, senin gizlide Hakk'a rücû' ve niyâz etmen için, seni azdırıp hicâba düşürecek olan cihânın mülkünden daha iyidir." Ma'lûm olsun ki: Derd iki türlüdür. Birisi zâhirî ve diğeri bâtınîdir. Zâhirîsi hastalık ve telef-i mâl ve fakr ve zarûret gibi sıkıntılardır. Emr-i ilâhî dâiresinde hareket ve nehy-i ilâhîden ictinâb eden bir mü'minin bu gibi belâları, cihânın mal ve mülkünden daha hayırlıdır ve bu belâlar o mü'min hakkında hubb-i ilâhî eseridir. Nitekim hadis-i şerîfte اذا احب الله عبدا ابتلاه ليسمع تضرعه

ya'nî "Allah Teâlâ bir kulunu sevdiği vakit, onun niyâzını işitmek için onu belâya giriftâr eder" buyurulur. Ve diğer bir hadîs-i şerifte dahi اذا احب الله عبدا ابتلاه وان صبر اجتباه ya'nî "Allah Teâlâ bir kulunu sevdiği vakit onu mübtelâ kılar. -Bu gibi ibtilâlar mü'min-i âsî ve fâsık hakkında cezâ kabîlindendir.- Sabr ederse günahlarına kefâret olur." Derdin bâtınîsi aşk-ı ilâhîden mütevellid derd-i firkattir. Böyle bir derd-i bâtınî dünyâ ve âhiretin devlet ve ni'metlerinden efdaldir.

خواندن بی درد از افسردگیست   خواندن با درد از دل بردگیست

208. *Derdsiz çağırmak donukluktandır. Derd ile çağırmak gönül götürücülüktendir.*

Derdsiz ve yana yakıla edilmeyen duâ donukluktandır; ve böyle duâ kuru bir laklaka-i lisâniyyedir. Derd-i zâhirî ve bâtınî ile Hakk'a olan niyâz ve tazarru', gönlü tamâmiyle götürmek ve çevirmekten neş'et eder.

آن کشیدن زیر لب آواز را   یاد کردن مبدأ و آغاز را

209. *O, sâdâyı dudak altında çekmek mebdei ve başlangıcı yâd etmektir.*

"Âvâzı dudak altından çekmek", sadâyı ihfâ etmekten kinâyedir. "Mebde'"den murâd, hakîkat-i insâniyye mertebesi ve "başlangıç"dan murâd âlem-i cismâniyetteki ibtidâ-i tekevvündür. Ya'nî "O derd ile vâki' olan duâ, kemâl-i inkisârdan dolayı tabîî bir halde sadâyı ihfâ etmektir. Nitekim âyet-i kerîmede اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعاً وَ خُفْيَةً اِنَّهُ لاَيُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (A'râf, 7/55) ya'nî "Rabbinize tazarruan ve hufyeten duâ ediniz, zîrâ Hak bağıra çağıra duâ edip haddini tecâvüz edenleri sevmez!" buyurulur. Ve kezâ öyle derd ile vâki' olan duâ, kendi bâtınının ilm-i ilâhîde hakîkatini ve ana rahminde cisminin sûret ve bidâyet-i tekevvününü yâd etmesidir. Nitekim Hak Teâlâ فَلْيَنْظُرِ الاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ خُلِقَ مِنْ مَاءٍ دَافِقٍ (Târık, 86/5-6) Ya'nî "İnsan neden halk olunduğuna baksın; mâ-i dâfıktan ya'ni pederinin sulbünden şehvetle fırlayan sudan ve nutfeden halk olundu" buyurur.

آن شدن آواز صافی و حزین   کای خداوند جهان وی مستعین

210. *O, sadâ "Ey cihânın mâliki ve ey müstaîn!" diye sâfî ve hazîn olmaktır.*
[206]

O derd ile vâki' olan duâ, kendinin hiçliğini tahattur edip, Hakk'ın sıfât-ı celîlesini zikreden sadânın sâfî ve hazîn olmasıdır. Velhâsıl kendinin aczini ve

yokluğunu tahattur edip sesini hafif çıkarmak ve Hakk'ın sıfât-ı celîlesini zikretmek ve hazîn ve sâf sadâ ile niyâz etmek sûretiyle vâki' olan duâların sebebi derd sâhibi olmaktır; ve bu evsâfın cümlesi şân-ı abdiyyettir ve tevhîd ubûdiyyetin sırrıdır.

نالهٔ سگ در رهش بی جذبه نیست　　زآنکه هر راغب اسیر رهزنیست

211. *Köpeğin nâlesi onun yolunda cezbesiz değildir. Zîrâ her râğıb bir yol vurucunun esîridir.*

Bu beyt-i şerîf duâya ve talebe sâik-ı aslînin derd olduğunu beyân için îrâd buyurulmuştur. Ya'nî taleb ve duâ bir hâcet için olur. Hâceti olmayan bittabi' bir şey istemez. Nitekim sıhhatte olan kimse, hekîmlerin arkasında koşmaz ve zengin olan kimse şundan bundan para dilenmez. Binâenaleyh zâhirî ve bâtınî derdi olmayan kimsenin dahi Kādı'l-hâcât olan Hakk'a niyâz ve duâ etmek hâtırına gelmez. Nitekim Hak Teâlâ hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de Fussılet sûresinde şöyle buyurur: وَاِذَا اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ وَنَاٰى بِجَانِبِهِ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ (Fussilet 41/51) ya'ni "Biz insana in'âm ettiğimiz vakit, Hak cânibine uzak olur; ve ona belâ isâbet etse çok ve uzun duâlar sâhibi olur." İmdi Hakk'a olan niyâz ve nâle derd ile olursa yürekten olur. Çünkü onun bu derdi ve belâsı, onu yürekten yalvarmak tarafına çeker." Nitekim köpeğin feryâdı ve nâlesi bile, Hakk'ın vaz'ettiği bu cismâniyet yolunda cezbesiz değildir. Onun nâlesi de açlık derdinin ve hâcetinin cezbesinden ve çekişindendir. Zîrâ ki her bir hâcetin râğıbı kendinin yol vurucusu ve mergûbu olan o hâcetin esîri ve giriftârıdır." İmdi bu âlemde kiminin hâceti hasîs ve kiminin hâceti şerîf olur. Hasîs ve aşağı olan hâcet insanı aşağı mertebeye çeker; ve şerîf ve yüksek olan hâcet dahi insanı yüksek mertebeye çıkarır.

چون سگ کهفی که از مردار رست　　بر سر خوان شهنشاهان نشست

211*. *Kehf'e mensûb olan köpek murdardan kurtulduğu vakit şehenşahların sofrası üzerinde oturdu.*

Nitekim Ashâb-ı Kehf'in köpeği, ihtiyâc-ı süflîsi olan lâşe arkasında koşmaktan kurtulup, zamânlarının evliyâsı ve şehenşâhları olan o Ashâb-ı Kehf'in arkasından gittiği ve onlara tâbi' olduğu vakit hakîkat-i insâniyyeyi iktisâb edip, o şehenşâhların niam-ı ma'neviyyesi sofrasında oturmak şerefine nâil oldu.

---

* Bu numara mükerrerdir.

تا قیامت می خورد او پیش غار　　　　آب رحمت عارفانه بی تغار

212. *Kıyâmete kadar o mağaranın önünde rahmet suyunu kadehsiz içer.*

"Teğār" (تغار) birkaç ma'nâya gelir. Burada "kadeh" ve "peymâne" ma'nâsınadır. Ya'nî "O Ashâb-ı Kehf'in köpeği lâşeyi terk ve evliyâya tebaiyyet yüzünden, o evliyânın sofralarında rahmet-i ilâhiyye şuyunu, iktisâb ettiği rûh-ı insânîsinin ağzıyla kadehsiz olarak içer.

ای بسا سگ پوست کو را نام نیست　　　　لیك اندر پرده بی آن جام نیست

213. *Ey çok köpek postlu vardır ki, onun için nâm yoktur; fakat perdede o kadehsiz değildir.*

Ankaravî hazretlerine göre "köpek postlu" ta'bîrinden murâd, halk arasında adı ve sanı olmayan ve sûrette hakîr ve zelîl olan zevâttır. Ve "kadeh"ten murâd, ma'rifet ve muhabbet-i ilâhiyye şarâbıdır. Bu sûrette ma'nâ böyle olur: "Halk arasında nice kimseler vardır ki, zâhirde hakîrdir ve nâm ve şân sâhibi değildir. Halbuki onlar bâtında muhabbet ve ma'rifet-i ilâhiyye şarâbından mesttir." Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm ve İmdâdullah hazretlerine göre "köpek postlu" ta'bîri, libâs-ı fâhire-i dünyeviyyeden kinâyedir. "Kadeh"ten murâd aşk ve ma'rifettir. Bu sûrette ma'nâ böyle olur: "Ehl-i dünyâ libâsı içinde gizlenmiş nice ârifler vardır ki, ehl-i dünyâdan bir kimse onları tanıyamaz ve onlar aşk ve ma'rifet şarâbından mesttir." Yine şârihlerden Hüseyin Hârezmî şerhine göre "köpek postlu" ta'bîriyle bilcümle efrâd-ı beşerin suver-i cismâniyyesine işâret buyrulur. Ve "kadeh"ten murâd, o efrâda vâki' olan tecelliyâttır ki, bunlardan her biri bu tecellî şarâbıyla mesttir. Ne bu kadehe ne de bu sarhoşluğa nihâyet yoktur. Bâde birdir, fakat isti'dâdât hasebiyle sarhoşluğun envâ'ı çoktur. Meselâ mızrâb birdir, fakat nağmelerin ihtilâfı sazın tellerinin ihtilâfı sebebiyledir. Her bir zerre cânânın mızrâbından nâlesiz değildir. Fakat her bir kimseye o nâle ve efgânın idrâkine kābiliyet yoktur; ve bu kadeh-i ma'rifetin lezzet ve zevki şedâid ve âlâm olmaksızın bulunamaz. Sabır lâzımdır; ferahın kapalı olan kapıları, sabır anahtarı olmaksızın açılamaz." Bu üç şârihten her birinin mütâlaâtı birer vecihtir.

جان بده از بهر این جام ای پسر　　　　بی جهاد و صبر کی باشد ظفر

214. *Ey oğul, bu kadeh için can ver! Cihâdsız ve sabırsız zafer ne vakit olur?*

Bu ma'rifet ve aşk şarâbını içmek için rûh-ı hayvânînin huzûzâtını terk ve fânî olan bu cânı fedâya kasd et! Zîrâ mücâhedesiz ve riyâzâtsız ve bu meşakkatlere sabr etmeksizin nefis ve şeytan düşmanlarına zafer ve galebe mümkin olur mu?

صبر کردن بهر این نبود حرج　　　صبر کن کالصبر مفتاح الفرج

215. *Bunun için sabretmek zahmet olmaz. Sabret ki sabır ferahın anahtarıdır.*

Şarâb-ı ma'rifet ve aşkı içmek için sabretmek zahmet ve mihnet olmaz. Binâenaleyh sabret! Zîrâ hadîs-i şerîfte الصبر مفتاح الفرج ya'nî "Sabır ferahın anahtarıdır" buyurulmuştur.

زین کمین بی صبر و حزمی کس نجَست　　　حزم را خود صبر آمد پا و دست

216. *Bu pusudan sabırsız ve hazimsiz kimse sıçramadı. Sabır hazmin eli ve ayağı geldi.*

"Hazm" burada "hûşyârlık" ve "uyanıklık" ma'nâsınadır. Daha başka ma'nâları da vardır. Ya'nî "Bu cisim pususunun arkasına tâbiye olunmuş nefis ve şeytan düşmanlarının hücûmuna karşı sabretmeksizin ve dâimâ uyanık bulunmaksızın bu pusulu geçitten, rûhâniyet âlemine hiçbir kimse sıçrayamadı; ve hazm ve uyanıklık sabır ile hâsıl olacağından, sabır hazmin eli ve ayağı mesâbesindedir."

حزم کن از خورد کاین زهرین گیاست　　　حزم کردن زور و نور انبیاست

217. *Taâmda ihtiyât et ki, zehirli ottur. Hazm etmek enbiyânın kuvveti ve nûrudur.*

Yediğin taâmda uyanık ol ki, onun haddinden fazlası ve gıdâ-yı zarûrîden hazz-ı nefsânî derecesine geçilmesi ve ezcümle şübheli ve haram olması halleri, zehirli ot mesâbesindedir. Binâenaleyh taâmda hazm ve uyanıklık peygamber[ler]in kuvveti ve nûrudur.

کاه باشد کو به هر بادی جهد　　　کوه کی مر باد را وزنی نهد

218. *Her bir rüzgâr ile sıçrayan saman çöpü olur. Muhakkak dağ ne vakit rüzgâra bir vezin koyar?*

Nefis ve şeytan tarafından vâki' olan her bir hâtıra ve vesvese ile hareket eden kimse, tarîk-ı Hak'ta saman çöpü gibi cılız olur. Sülûkünde dağ gibi sâ-

bit olan kimse hevâ-yı nefsânîye ve hâtıra-i şeytânîye i'tibâr eder mi? "Vezn nihâden" i'tibâr etmekten kinâyedir.

هر طرف غولی همیخواند ترا   کای برادر راه خواهی هین بیا

219. *Her taraftan bir gūl seni, "Ey birâder yol istersen âgâh ol, gel!" diye da'vet ederler.*

Hak yolundan seni şaşırtıp dalâlete ve helâke düşürmek için bir gulyabânî mesâbesinde olan yalancı mürşidler her taraftan seni da'vet edip derler ki: "Ey birâder, Hak yolunu istersen âgâh ol, bizim tarafımıza gel!"

ره نمایم همرهت باشم رفیق   من قلاووزم در این راه دقیق

220. [217] *"Yol göstereyim, senin mülâyim yoldaşın olayım, ben bu ince yolda kılavuzum."*

نی قلاووزست و نی ره داند او   یوسفا کم رو سوی آن گرگ خو

221. *O ne kılavuzdur ve ne yol bilir! Ey Yûsuf, o kurt huylu tarafına az git!*

Ey Hak yolunun yolcusu, iyi bil ki o ne kılavuzdur ve ne de o Hakk'ın yolunu ve yoldaki tehlikeleri bilir. Ey rûhu, Yûsuf (a.s.) gibi sâhib-i cemâl olan sâlik, o kurt huylu olan yalancı mürşidlerin tarafına gitme!

حزم آن باشد که نفریبد ترا   چرب و نوش و دامهای این سرا

222. *Hazm o olur ki, bu evin yağı ve balı ve tuzakları seni aldatmaya.*

"În serâ"dan murâd "dünyâ", "çerb" yağlı, "nûş" bal ve bunlardan murâd, huzûzat ve lezzât-ı âcile-i dünyâ, ve "tuzaklar"dan murâd, para ve mansıb gibi bu huzûzâtı elde edecek vesâittir. Ya'nî "Hazm ve uyanıklık ve ihtiyât odur ki, bu fânî dünyâ evinin yağı ve balı ya'nî huzûzât-ı âcilesi ve bu huzûzâtı elde edecek vesâit seni aldatmaya!" Bu ma'nâ bir vecihtir ve diğer vechi dahi müddeî-i kâzibdir: "Serâ"dan murâd onun tekyesi ve "çerb" ve "nûş"dan murad, onun kitaplardan ezberlediği hakāyık ve maâriftir.

که نه چربش دارد و نی نوش او   سحر خواند میدمد در گوش او

223. *Zîrâ onun ne yağı ve ne de balı vardır. O kulağa sihir okur, üfürür.*

Dünyâ-yı fânînin huzûzât-ı âcilesi asılsız ve esassızdır. Rü'yâda yediğin yemek gibidir. Uyandığın vakit, kendini aç bir halde bulursun. Rü'yâda şa-

râb içsen, uyandığın vakit aslâ dimâğında neş'e bulamazsın ve dünyâ dahi ayn-ı rü'yâdır. Nitekim hadîs-i şerîfte الدنيا كحلم النائم ya'nî "Dünyâ uyuyanın rü'yâsı gibidir" buyurulmuştur. Hakîkat-i hâl böyle iken o dünyâ insanın kulağına efsûn okur, üfürür; ve halkı aldatıp huzûzât-ı âcilesi tarafına çekip Hak'tan gaflete düşürür de der: (Bu beyt-i şerîfte dahi yalancı mürşide işâret buyurulması vecihtir)

که بیا مهمان ما ای روشنی خانه آن تست و تو آن منی

224. *Der ki: "Ey aydınlığa mensûb olan bize müsâfir gel, ev senindir ve sen benimsin!"*

Bu beyt-i şerîfte, ya dünyânın lisân-ı hâl ile veyâ müddeî-i kâzibin lisân-ı kāl ile da'vetine işâret buyurulur.

حزم آن باشد که گویی تخمه ام یا سقیمم خستهی این دخمه ام

225. *Hazm o olur ki diyesin: "Mümtelîyim. Yâhut o kabrin ma'lûlü ve hastasıyım."*

"Tuhme" çok taamdan mi'dede hâsıl olan dolgunluktur. "Dahme" "kabir" ma'nâsınadır. Ya'nî, "Ey sâlik, hazm ve ihtiyât odur ki, eğer seni lisân-ı hâl ile dünyâ da'vet ederse ona diyesin ki: "Ben huzûzât-ı âcileye inhimâkten pek dolgunum ve rûhum sıklettedir veyâhut cismim alîl olmuştur; ve hissim o mezâr ve ölüm fikrinden hastadır ve incinmiş bir haldedir." Ve eğer müddeî-i kâzib lisân-ı kāl ile tekkenin lokmasına da'vet ederse, ona: "Mi'dem dolgundur, afv edersiniz ve vücûdum alîldir, hây u hûya gelemem ve bir köşecikte ölümümü tahattur ile meşgûlüm!" diyesin.

یا سرم دردست درد سر ببر یا مرا خوانده ست آن خال و پسر

226. *Yâhut başımda ağrı vardır, baş ağrımı kes; yâhut beni o dayı ve oğul çağırmıştır.*

O müddeî-i kâzib seni hânkāhına da'vet ettiği vakit diyesin ki: "Benim başım ağrıyor, bendeki bu baş ağrısını kes!" O kimsede kudsî bir nefes olmadığı için, buna cesâret edemez ve foyası meydana çıkacağından ictinâben seni bırakır; veyâhut, "Dayım ve oğlum çağırmıştır, onları ziyâret etmek mecbûriyetindeyim" dersin; ve bu gibi ma'zeretler ile yakanı o yalancı şeyhin elinden sıyırırsın. Zîrâ mürşid-i kâzibin huzûru sâlik için büyük zarardır. Çünki onun kalbindeki nûru alır ve onu zulmete düşürür.

ز انکه يك نوشت دهد با نيشها   که بکارد در تو نوشش ريشها

227. *Zîrâ ki sende onun zehri yaralar ekmek için sana zehirler ile bal verir.*

Zîrâ o müddeî-i kâzibin bal mesâbesinde olan sana tatlı ikramları arasında zehirler gizlidir. Meselâ senin parlak isti'dâdından bahsedip seni mağrûr eder ve senin bâtınını bu hâl ile zehirler ve rûhunda yaralar açar.

زر اگر پنجاه اگر شصتت دهد   ماهيا او گوشت در شستت دهد

228. *Altını sana eğer elli ve eğer altmış verirse, ey balık, o eti sana oltaya koyar.*

Bilfarz, o müddeî-i kâzib, sana elli altmış altın verirse, ey Hak zikrinin balığı olan sâlik, bu altınlar balık oltası gibidir. Senin hayât-ı ma'neviyyeni boğmak ve öldürmek içindir.

گر دهد خود کی دهد آن پر حِيَلْ   جوز پوسيده ست گفتار دغل

229. *O hîle dolu, eğer verirse, muhakkak ne vakit verir? Dagalin sözü çürük cevizdir.*

"O işi hîle dolu olan müddeî-i kâzib, eğer sana bir şey vermiş olursa, vermiş sayılır mı? Mâdemki maksadı hîledir ve seni avlayıp helâk etmektir, onun vermesi verme değil, almadır. O hîlekârın sözü çürük cevizdir." Hind nüshalarında ikinci mısrâ'da, پوسيد ست و گفتار da vâv-ı âtıfa vardır. Bu sûrette ya'nî "O hîlekâr çürük cevizdir ve kavl-i kâzibdir" demek olur.

ژغژغ آن عقل و مغزت را برد   صد هزاران عقل را يك نشمرد

230. *O cevizin şağıltısı senin beynini götürür, yüz bin aklı bire saymaz.*
[227]

Böyle bir müddeî-i kâzib alîmü'l-lisân olan bir münâfıktır. Muhakkıklardan çaldığı ilm-i tasavvufa müteallik sözler ceviz şağıltısına benzer. O laklaka-i lisâniyye senin beynini ve aklını şaşırtır. Zîrâ o münâfık, yüz binlerce aklı laklaka-i lisâniyyesi ile cerh edip bir akıl yerine bile saymaz. O ancak kendini beğenmiştir.

يار تو خرجين تست و کيسه ات   گر تو رامينی مجو جز ويسه ات

231. *Senin yârin senin heyben ve kesendir. Eğer sen Râmîn isen Vîse'den başkasını arama.*

"Râmîn" ile "Vîse" bir âşık ile ma'şûkun adıdır. Râmin, âşık, Vîse onun ma'şûkudur. Ferhad ile Şîrîn ve Leylâ ile Mecnûn hikâyesi dillerde destan olduğu gibi, bunlar da böyle meşhûrdur. Ya'nî "Tarîk-ı Hak'ta senin yârin vücûdunun heybesi ve kalbinin kesesidir. Sen Râmîn gibi bir âşık isen Vîse gibi olan ma'şûkunun gayrini arama! Zîrâ senin kalbin ezelde Hakk'ın ayn-ı sâbitene olan tecelliyâtının kesesidir. Ve bu vücûd-ı izâfîn ve cismânîn dahi o kesenin heybesidir; ve ayn-ı sâbiten mâdemki Hakk'ın ism-i ilâhîsinin mazharıdır ve isim, müsemmâ olan Hakk'ın gayri değildir, binâenaleyh âfâkta aradığın sendedir ve Hak senin hüviyetindir. Eğer âşık-ı hakîkî isen gayrın muhabbetinden yakanı kurtar ve hakîkî ma'şûku ve Vîse'yi kendinde ara!" Nitekim Yûnus Emre hazretleri buyururlar:

Dervişlik baştadır tacda değildir
Kızdırmak oddadır sacda değildir
Ararsan Mevlâ'yı kendinde ara
Kudüs'te Mekke'de hacda değildir.

Mısrî-i Niyâzî hazretleri de aynı ma'nâyı şöyle ifâde ederler:

Aradığın candadır, canda ve hem tendedir
Bilir iken bendedir, çağırırım dost dost.

ویسه و معشوق تو هم ذات تست   وین برونیها همه آفات تست

232. *Senin Vîse'n ve ma'şûkun yine senin zâtındır ve bu hârice mensûb olanlar bütün senin âfetlerindir.*

Ey sâlik senin Vîse'n ve ma'şûkun yine senin hakîkatindir, zîrâ o ma'şûk-ı hakîkî Kur'ân-ı Kerîm'de وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ (Kâf, 50/16) ya'nî "Ben o kuluma şah damarından daha yakınım." buyurur. Binâenaleyh sana vâki' olacak tecellî yine senden ve senin hakîkatinden gelir ve bu âfâkîler ve senin vücûdun hâricine mensûb olanlar, bütün senin âfâtındır ve senin hakîkatine hicâbdırlar.

حزم آن باشد که چون دعوت کنند   تو نگویی مست و خواهان منند

233. *Hazm odur ki seni da'vet ettikleri vakit, "Benim sarhoşum ve isteyicilerimdir," demeyesin.*

Hazm ve ihtiyât odur ki, o âfâkî ve hâricî olanlar seni kendi taraflarına da'vet ettikleri vakit, sen onların da'vetlerine ve iltifâtlarına aldanmayıp,

bunlar benim muhabbetimin sarhoşudurlar ve beni sever ve isterler, demeyesin.

دعوت ایشان صفیر مرغ دان   که کند صیاد در مکمن نهان

234. *Onların da'vetini, avcının gizli pusuda yaptığı kuş ıslığı bil!*

O âfâkî ve cismânî olan kimselerin da'vetini, avcıların pusuda saklanıp kuşları tutmak ve tuzağa düşürmek için yaptıkları kuş sesi taklîdi bil!

مرغ مرده پیش بنهاده که این   میکند این بانگ و آواز و حنین

235. *Bu sesi ve âvâzı ve nâleyi, "Bu yapıyor!" diye, ölmüş kuşu öne koymuş!*

O avcı öne bir ölmüş kuş koymuş ve bu hîleyi kuşlar, kendisinin taklîden yaptığı kuş sesini bu ölmüş kuş yapıyor zannetsinler diye îcâd etmiştir. "Kuş sesini taklîd"den murâd, evliyâullahın ıstılâhını ve kelâmını taklîd etmektir. Ve "ölmüş kuş"tan murâd, müddeî-i kâzibin sâliki ve halîfe ittihâz ettiği bâtını ölü olan kimsedir ki, halkı müddeî-i kâzib tarafına imâle için önde durur.

مرغ پندارد که جنس اوست او   جمع آید بر دردشان پوست او

236. *Kuş zanneder ki, o onun cinsidir; toplanır, onun postu onu yırtar.*

Kuşlar, o ölmüş kuşu kendilerinin cinsi zannederler; toplanırlar, o ölü kuşun postu ve derisi o kuşları yırtmış olur.

جز مگر مرغی که حزمش داد حق   تا نگردد گیج آن دانه و ملق

237. *Ancak Hakk'ın o dâne ve lutuftan aldanmamak için ona hazm verdiği bir kuş müstesnâdır.*

"Gîc" aldanmış, ve dîvâne ve perîşân ve ahmak demektir. Ve "melak" temelluk ve yalan ve lutuf ve yumuşaklık ma'nâlarınadır. Ya'nî "Bu hîleden ancak Hak Teâlâ hazretlerinin kalbine hazm ve ihtiyât ihsân etmiş olduğu bir kuş kurtulabilir." دانه وْ مَلَق okunurken "nun" vâv-ı âtıfeye vasl olunmak lâzımdır.

هست بیحزمی پشیمانی یقین   بشنو این افسانه را در شرح این

238. *Hazmsizlik yakînen peşîmanlıktır. Bunun şerhinde bu efsâneyi dinle!*

Hazmsizlik ve ihtiyâtsızlık muhakkak peşîmanlık îrâs eder. Nitekim bu hazmsizlik hâlini îzâh için bir efsâne beyân edelim dinle ve ibret al!

فریفتن روستایی شهری را و به دعوت خواندن به لابه و الحاح بسیار

Bir köylünün bir şehirliyi aldatması ve çok ricâ ve ilhâh ile da'vetle çağırması

ای برادر بود اندر ما مضی ‌ ‌ ‌ شهریی با روستایی آشنا

239. *Ey birâder, geçmişte bir şehirli bir köylü ile âşinâ idi.*

روستایی چون سوی شهر آمدی ‌ ‌ ‌ خیمه اندر کوی آن شهری زدی

240. [237] *Vaktâki köylü şehir tarafına gele idi, çadırı o şehirlinin mahallesine kurar idi.*

دو مه و سه ماه مهمانش بدی ‌ ‌ ‌ بر دکان او و بر خوانش بدی

241. *İki ay ve üç ay onun misâfiri olurdu; onun evinde ve onun sofrasında olurdu.*

هر حوایج را که بودیش آن زمان ‌ ‌ ‌ راست کردی مرد شهری رایگان

242. *O zamanda ona olan her havâyici, şehirli adam bol bol te'mîn ederdi.*

رو به شهری کرد و گفت ای خواجه تو ‌ ‌ ‌ هیچ مینایی سوی ده فَرْجَه جو

243. *Yüzünü şehirliye çevirdi ve dedi: "Ey efendi sen hiç köy tarafına gelmezsin, teferrüc iste!"*

"Ferce" gam ve gussadan kurtulmak ve teferrüç ma'nâsınadır. "Fürce" iki şey arasındaki aralık ve fırsat demektir. "Ferce" "teferrüc" demek olduğuna göre "ferce-cû" tercümedeki ma'nâyı müfîd olur. "Fürce" "fırsat" ma'nâsına olursa "fürce-cû" "fırsat ara!" demek olur. فرجه جو her iki ma'nâya göre vasf-ı terkîbî de olur. Bu sûrette ma'nâ "Sen fırsat-cû olarak veyâhut teferrüc isteyici olarak, hiç köy tarafına gelmezsin" demek olur.

الله الله جمله فرزندان بیار ‌ ‌ ‌ کاین زمان گلشن است و نو بهار

244. *Allah hakkı için, Allah hakkıçün, hep çocukları getir, zîrâ bu gülşen ve yeşillik zamânıdır.*

"Allah Allah" and vermek ve Türkçemizde "Allah aşkına!" ve "Allah'ı seversen!" ta'birleriyle bir şey hakkında ısrâr etmek husûsunda müsta'meldir. Ya'nî köylü şehirliye "Allah aşkına köye gel ve çocukları da berâber getir; zîrâ bu mevsim güllerin açılması ve çayırların ve bağların bahçelerin yeşillenmesi zamânıdır" dedi.

یا به تابستان بیا وقت ثمر　　　تا ببندم خدمتت را من کمر

245. *Yâhut yazın yemiş vakti gel, tâ ki ben senin hizmetine kemer bağlayayım.*

"Kemer bağlamak" hazır olmaktan kinâyedir. Ya'nî, "Ben senin hizmetine hâzır ve âmâde olayım," demek olur.

خیل و فرزندان و قومت را بیار　　　در ده ما باش سه ماه و چهار

246. *Etbâ'ını ve çocuklarını ve akrabânı getir, üç dört ay bizim köyümüzde ol!*

که بهاران خطهء ده خوش بود　　　کشت زار و لالهء دل کش بود

247. *Zîrâ baharda o köyün etrâfı hoş olur, yeşillik ve gönül çekici lâle olur.*

وعده دادی شهری او را دفع حال　　　تا بر آمد بعد وعده هشت سال

248. *Şehirli ona def'-i hâl olarak va'de verdi, nihâyet va'deden sonra sekiz yıl geldi.*

Şehirli köylünün hâl-i hâzırdaki da'vetine karşı bir def' olmak üzere "Bu sene fırsat bulursam gelirim" gibi sözler ile köye geleceğini va'd ederdi. Böyle mütevâlî va'dler ile nihâyet yedi sene geldi geçti ve sekizinci sene geldi.

او به هر سالی همیگفتی که کَیْ　　　عزم خواهی کرد کامد ماه دَیْ

249. *O her bir sene derdi ki: "Ne vakit azmedeceksin, zîrâ kış iyi geldi?"*

Köylü şehirliye her yıl "Yâhu, kış iyi geldi, bizim köye ne vakit azmedeceksin?" derdi.

او بهانه ساختی کامْسال مان　　　از فلان خطه بیامد میهمان

250. [247] *O bahâne düzerdi ki, "Bu sene falan taraftan bize misâfir geldi."*

سال دیگر گر توانم وارهید　　　از مهمات آن طرف خواهم دوید

251. *"Eğer diğer sene mühimmâttan kurtulabilirsem o tarafa koşacağım."*

Köylü şehirliyi her sene köye da'vet ettikçe o, "Bu sene falan taraftan bize misâfir geldi, eğer gelecek sene meşâğilden kurtulabilirsem hemen o tarafa geleceğim" diye birtakım özürler îcâd ederdi.

گفت هستند آن عيالم منتظر بهر فرزندان تو اى اهل بر

252. *Dedi: "Ey ihsân ehli, senin çocukların için âilem muntazırdırlar."*

Köylü şehirliye dedi: "Ey kerem ve ihsân sâhibi efendi, benim âilem senin çoluğunu çocuğunu bekliyorlar."

باز هر سالى چو لكلك آمدى تا مقيم قبهٔ شهرى شدى

253. *Yine bir sene vaktâki leylek gelirdi, şehre mensûb bir kubbenin bir mukîmi olurdu.*

خواجه هر سالى ز زر و مال خويش خرج او كردى گشادى بال خويش

254. *Efendi her yıl kendi altınından ve malından ona harc ederdi ve kanadını açardı.*

"Bâl küşâden" "kanad açmak" ma'nâsınadır; cenâh-ı lutfu açmaktan kinâyedir. "Bâl" Arabî'de kalb ve hâtır ma'nâsına olduğundan "Kalbini açardı ve hâtırını ona tevcîh ederdi" ma'nâsını vermek de bir vecih olur.

آخرين كرت سه ماه آن پهلوان خوان نهادش بامدادان و شبان

255. *O pehlivan sonuncu def'a üç ay, sabahlarda ve akşamlarda ona sofra kurdu.*

O ihsân ve ikrâm pehlivanı ve kahramanı olan şehirli sonuncu def'a olarak köylüye üç ay mütemâdiyen sabah ve akşam taâmını verdi.

از خجالت باز گفت او خواجه را چند وعده چند بفريبى مرا

256. *Hacâletten o efendiye yine dedi: "Nice bir va'de! Nice bir beni aldatırsın!"*

Köylü ifrât-ı ikrâmdan utandığı için o şehirli efendiye tekrâr dedi ki: "Ey efendi, her vakit köye geleceğini va'd edersin, beni ne kadar aldatıyorsun!"

گفت خواجه جسم و جانم وصل جوست ليك هر تحويل اندر حكم هوست

257. *Efendi dedi: "Cisim ve cânım vuslat isteyicidir. Fakat her tahvîl Hû'nun hükmündedir."*

Şehirli efendi köylüye cevâben dedi ki: "Evet, cisim ve cânım senin köyüne gelmek ve bahar eyyâmında sana ulaşmak ister, fakat tahvîl-i makām ve tebdîl-i mevâtın Hakk'ın yed-i tasarrufundadır ve O'nun hükmü altındadır. Nitekim âyet-i kerîmede وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ (İbrâhim, 14/27) "Allah Teâlâ dilediğini işler ve murâd ettiği şeye hükmeder" buyurulur. Ve hadîs-i şerîfte ان القلوب بين اصبعين من اصابع الله تعالى يقلبها ya'nî "Muhakkak kalbler Allah Teâlâ'nın parmaklarından iki parmak arasındadır, onları döndürür" buyurulur.

آدمی چون کشتی است و بادبان   تا کی آرد باد را آن باد ران

258. *Ādemî, gemi ve yelken gibidir. Acabâ rüzgâr sürücü rüzgârı ne vakit getirir?*

Şehirli köylüye dedi ki: "İnsan gemiye ve yelkene benzer. Muvâfık rüzgâr eserse yelken şişip gemiyi yürütür. Bakalım rüzgâr sürücü ve يُرْسِلُ الرِّيَاحَ (Rûm, 30/48) ["Rüzgarları gönderir"] olan Hak Teâla senin köyüne gelmek için irâdesi rüzgârını ne vakit getirir?"

باز سوگندان بدادش کای کریم   گیر فرزندان بیا بنگر نعیم

259. *"Ey kerîm, çocukları al, gel naîme bak!" diye tekrâr o ona and verir.*

Köylü: "Ey kerîm olan efendi, çocukları al ve köye gel de orada ni'metlerin mebzûliyetine bak!" diye tekrar şehirliye and verdi.

دست او بگرفت سه کَرّت به عهد   کالله الله زو بیا بنمای جهد

260. [257] *"Allah aşkına çabuk gel, cehd göster" diye onun elini üç kerre ahd ile tuttu.*

بعد ده سال و به هر سالی چنین   لابها و وعدههای شکّرین

261. *On sene sonra ve her bir yıl böyle şekerli ricâlar ve va'dler!..*

کودکان خواجه گفتند ای پدر   ماه و ابر و سایه هم دارد سفر

262. *Efendinin çocukları dediler: "Ey baba, ay ve bulut ve gölge bile sefer tutarlar."*

Ya'nî "Ayın ve bulutun ve gölgenin bile hareketleri ve seferleri vardır. Bir mahalde sâbit kalmazlar. Biz ise yerimizde ve evimizde sâbit bir haldeyiz. Biz de onun köyüne sefer edelim."

حقها بر وی تو ثابت کردهای رنجها در کار او بس بردهای

263. *"Sen onun üzerine haklar sâbit ettin, onun işinde çok zahmetler götürdün."*

"Sen o köylüye çok hizmet ettin, onun üzerinde senin pek çok hakların sâbit oldu."

او همیخواهد که بعضی حق آن واگزارد چون شوی تو میهمان

264. *"O istiyor ki, sen misâfir olduğun vakit, o hakkın ba'zısını ödesin."*

بس وصیت کرد ما را او نهان که کشیدش سوی ده لابه کنان

265. *"Onu yalvararak köy tarafına çekin diye, o bize gizli çok vasiyet etti."*

"Babanızı yalvararak köy tarafına gelmeğe icbâr edin, diye o köylü bize gizli gizli tavsiyeler etti."

گفت حق است این ولی ای سیبَوَیْه اِتَّقِ مِنْ شَرِّ مَنْ أَحْسَنْتَ اِلَيْه

266. *Dedi: "Bu doğrudur, ey Sîbeveyh, iyilik ettiğin kimsenin şerrinden sakın!"*

"Sîbeveyh" kelimesi hakkında Ankaravî hazretleri buyurur ki: "Sîb" elma ve "veyh" mahall-i tahrîzde kullanılan bir kelimedir. Ba'zan ma'nâsı murâd olunmayıp bir terkîb hâlinde ism-i vâhid olur. "Sîbe-veyh" gibi. Burada her bir oğluna, bedel tarîkıyle bu isim ile tesmiye etse de veyâ kelime-i tahrîz olsa da câiz olur." Şârihlerden Bahru'l-Ulûm ve İmdâdullah hazretleri buyururlar ki: "Sîbeveyh" meşhûr bir nahvînin ismidir. Burada akıl ve re'y sâhibi için istiâre olunmuştur. Ve Şeyh Muhammed Efdal buyurur ki: "İbn Hallikân târîhinden menkūldür ki: Sîbeveyh, Fârisî bir lakabdır ve onun ma'nâsı "bûy-i sîyb"dir. Ya'nî "elma kokusu". Ve nahvî Ömer b. Osman'a ondan dolayı "Sîbeveyh" derler ki, onun iki yanakları birer elma mesâbesinde ve gâye-i cemâlde idi." Ve *Burhân-ı Kātı*'da yazar ki, Sîbeveyh "sîb-i bûye" muhaffefidir, "bûy-i sîb" ma'nâsınadır. Bu ma'nâya göre çocukların elma yanaklı olmalarından dolayı, babaları tarafından "ey sîbeveyh" ya'nî "ey elma yanaklı" hitâbında bulunulduğu anlaşılır. Ya'nî şehirli adam, çocukların bu ifâdesine karşı: "Ey elma yanaklı ve güzel çocuklarım, sizin dediğiniz doğrudur, fakat Hz. Ali (kerremallâhü vechehû) Efendimiz اتق من شر من أحسنت اليه ya'nî "İyilik ettiğin kimsenin şerrinden sakının!" buyurmuş olduğundan, bu

köylüden iyiliğe mukābil fenâlık zuhûru ihtimâlinden korkarım!" demek olur.

دوستی تخم دم آخر بود ترسم از وحشت که آن فاسد شود

267. *"Dostluk son nefesin tohumları olur. O fâsid olur diye vahşetten korkarım."*

"Dem-i âhir"den murâd, hayât-ı dünyeviyyenin inkıtâ'ı ânından kinâyedir. "Vahşet"den murâd, nefrettir ki, bu nefret muhabbet tohumunu ifsâd eder. Ya'nî "Bu hakîkî dostluk hayât-ı dünyeviyyenin zâhirine taalluk eden, yemek ve içmek gibi tena'uma müstenid değildir. Belki hayât-ı dünyeviyyenin inkıtā'ı, onun için ekilen bir tohumdur. Eğer ben köylüye misâfir olursam, belki nefret verecek bir harekette bulunur ve bu hareket dahi o ekilen tohumu ifsâd eder."

صحبتی باشد چو شمشیر قطوع همچو دی در بوستان و در زروع

268. *Kılıç gibi çok kesici bir sohbet olur. Bostanda ve zerû'da kış gibi.*

Sohbetin bir nev'i, muhabbet ipini kılıç gibi kesici ve gönül bostânına ekilmiş olan sevgi tohumu[nu] kış mevsimi gibi dondurucu olur.

صحبتی باشد چو فصل نو بهار زو عمارتها و دخل بیشمار

269. *Nevbahar faslı gibi bir sohbet olur. Ondan imâretler ve sayısız menfaatler olur.*

Sohbetin bir nev'i daha vardır ki, ilkbahar mevsimi gibi latîf olur. Ondan kalblerde ma'mûriyetler ve sürûrlar ve hesâbsız ma'nevî menfaatler peydâ olur.

حزم آن باشد که ظن بد بری تا گریزی و شوی از بد بری

270. *Hazm o olur ki, sû'-i zan edesin, tâ ki kaçasın ve kötüden berî olasın.*
[267]

"Hazm" ihtiyât demek olup, onun zımnında sû'-i zan ma'nâsı mündemiçtir. Binâenaleyh bir kimse kendi nefsini tehlikeden ve fenâlıklardan kurtarmak için aksi sâbit oluncaya kadar, her bir emrinde hazm ve ihtiyât ile hareket etmek lâzımdır.

حزم سوء الظن گفته است آن رسول هر قدم را دام میدان ای فضول

271. *O Resûl "Hazm sû'-i zandır" buyurdu. Ey fuzûl her adım için tuzak bil!*

Bu beyt-i şerîfte ان من الحزم سوء الظن ya'nî "Sû'-i zan hazmdendir" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Hazm tavsiyesinden murâd, mü'min kardeşine sû-i zann etmek değildir. Belki huyunu ve ahvâlini bildiği bir kimseye karşı fenâlık zuhûru ihtimâlini düşünerek ihtiyâtkârâne hareket etmektir. Zîrâ nefsâniyet sâhasında yürüyen her bir kimsenin bir adımı için bir tuzak melhûz olduğunu müdrik olur.

روی صحرا هست هموار و فراخ　　　هر قدم دامی است کم ران اوستاخ

272. *Sahrâ yüzü düz ve geniştir. Ey mütecâsir, her adım bir tuzaktır, az sür!*

Bu vücûd-i izâfî sahrâsı düz ve geniş görünür. Ey mütecâsir, nefsinin hazzına tebean her attığın adımın altında bir tuzak vardır. Binâenaleyh o sâhrâdaki cür'etkârâne hareketini azalt!

آن بز کوهی دود که دام کو　　　چون بتازد دامش افتد در گلو

273. *O dağ keçisi "Tuzak hani?" diye koşar. Vaktâki koşar, tuzak onun boğazına düşer.*

Meselâ dağ keçisi çevikliğine i'timâd edip oraya buraya sıçrar, koşar. Halbuki onu avlamak isteyenler, o sıçradığı yollara tuzak kurmuşlardır. Nihâyet bilâ-pervâ koşa koşa o tuzak ansızın onun boğazına takılır. İnsan dahi bu cismâniyet sahrâsında dağ keçisine benzer.

آن که میگفتی که کو اینك ببین　　　دشت میدیدی نمیدیدی کمین

274. *O ki, derdi ki: "Hani?" İşte gör! Sahrâyı gördün, pusuyu görmedin!*

"Hani tuzak?" deyip sıçrayan o dağ keçisine, tuzağa tutulduktan sonra de ki: "İşte tuzak denilen şey budur, gör! Sahrâyı gördün, fakat pusuyu göremedin!" de. Dağ keçisini avlamanın usûlü budur ki, erkek keçiye karşı bir dişi keçi gösterirler ve iki dağ arasına da tuzak kurarlar. Karşıki dağdaki dişiye vâsıl olmak için erkek keçi, bilâ-ihtiyâr koşa koşa o tuzağın bulunduğu mahalden geçmeğe mecbûr olur ve yolu üzerindeki tuzağa boynundan tutulur. İşte insanlar da böyledir. Uzaktan hazz-ı nefsânîsini görüp o tarafa koşar ve nihâyet yolu üzerindeki türlü türlü tuzaklara tutulur.

بیکمین و دام و صیاد ای عیار　　　دنبه کی باشد میان کشتزار

275. *Ey ayyâr, avcı pususuz ve tuzaksız kuyruğu tarla ortasına ne vakit koyar?*

"Ayyâr" "kesîrü'l-hareke" ma'nâsınadır. "Ey hazz-ı nefsânîsi için çok hareket eden kimse! Seni avlayıp helâk etmek isteyen ins ve cin şeytanları, bu mezraa-i dünyâya, nefsine hoş gelen ezvâkı ve huzûzâtı, pususuz ve tuzaksız sana göstermediler. Nitekim avcılar kurtları avlamak için, tarlalara kuyruk koyarlar; hayvan o kuyruk tarafına koşup tuzağa tutulur."

آن که گستاخ آمدند اندر زمین　　　استخوان و کله هاشان را ببین

276. *O kimseler ki, yeryüzüne mütecâsir olarak geldiler, onların kemiklerini ve başlarını gör!*

Geçmiş olan milletlerden yeryüzünde peygamberleri tanımayıp sâha-i nefsâniyette cür'etkârâne hareket etmiş olan kimselerin kemiklerini ve başlarını ve kafataslarını ibretle temâşâ et! Bunların kimi seylâb ve kimi fırtına, kimi zelzele ve kimi düşman istîlâsı yüzünden kahr ve helâke dûçâr oldular.

چون به گورستان روی ای مرتضی　　　استخوانشان را بپرس از ما مضی

277. *Ey makbûl, mezarlığa gittiğin vakit, onların kemiklerine, geçen şeyden sor!*

Ey nazarındaki ibret sebebiyle makbûl-i İlâhî olan sâlik! Mezarlıklara gidip helâk olan kavmin kemiklerini ve kafataslarını gördüğün vakit, onların bu kemiklerinden, başlarına gelen ahvâlden sor! Nitekim, âyet-i kerîmede فَسِيرُوا فِي الأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ (Nahl, 16/36) ya'nî "Yeryüzünde geziniz, Allâh'ı ve Peygamber'i tekzîb edenlerin sonu nasıl olduğunu ibretle temâşâ ediniz!" buyurulur.

تا به ظاهر بینی آن مستان کور　　　چون فرو رفتند در چاه غرور

278. *Tâ ki zâhirde göresin, o firâr sarhoşları, gurûr kuyusu içine nasıl aşağıya gittiler!*

چشم اگر داری تو کورانه میا　　　ور نداری چشم دست آور عصا

279. *Eğer gözün varsa, sen körcesine gelme ve eğer gözün yoksa ele asâ getir!*

Eğer bu cismâniyet sahrâsındaki çukurları ve hendekleri görecek basar-ı basîretin varsa körcesine hareket etme ve eğer basar-ı basîretin yoksa ve nazar-ı nâfiz sâhibi değilsen, hazm ve ihtiyât değneğini eline al!

آن عصای حزم و استدلال را　　　　چون نداری دید میکن پیشوا

280. *Mâdemki gözün yoktur, o hazm ve istidlâl asâsını pîşvâ et!*
[277]

Mâdemki basar-ı basîretin yoktur ve kalb gözün açık değildir, körler değneklerini rehber ittihâz ettiği gibi, sen de hazm ve ihtiyât ve istidlâl asâsını ve değneğini kendine rehber yap!

ور عصای حزم و استدلال نیست　　　　بی عصا کش بر سر هر ره مه ایست

281. *Ve eğer hazm ve istidlâl asâsı yoksa, asâ çekicisiz her yol üzerinde durma!*

Ve eğer aklın ve re'yin kuvvetli olmadığı için, hazm ve istidlâl değneği de sende yoksa asâ çekicisiz, yânî mürşidsiz ve rehbersiz her bir tarîk-ı nefsânî üzerinde durma!

گام ز آن سان نه که نابینا نهد　　　　تا که پا از چاه و از سگ وارهد

282. *Adımı, körün koyduğu üslûpdan koy, tâ ki ayak kuyudan ve taştan kurtulsun.*

Bu cismâniyyet sâhasında adımını, körlerin kemâl-i ihtiyât ile attıkları adımlar gibi at! Tâ ki ayağın kuyulara kaymaktan ve taşlara dolaşmaktan kurtulsun!

لرز لرزان و به ترس و احتیاط　　　　مینهد پا تا نیفتد در خباط

283. *Titreye titreye ve korku ve ihtiyât ile ayağını koyar, tâ ki hatâya düşmeye.*

Körleri görmez misin? Bir hatâya düşmemek için adımlarını titreyerek ve korku ve ihtiyât ile atarlar.

ای زدودی جسته در ناری شده　　　　لقمه جسته لقمهء ماری شده

284. *Ey dumandan sıçrayıp ateşe gitmiş, lokma arayıp bir yılanın lokması olmuş olan kimse!*

Bu beyt-i şerîfin hulâsası Türkçe'de "Ey yağmurdan kaçarken doluya tutulmuş olan kimse!" darb-ı meselinin nazîridir ve bu hitâbın mâba'di, âtîdeki nesri müteâkip gelen beyt-i şerîftir.

قصهء اهل سبا و طاغی کردن نعمت ایشان را

و در رسیدن سومی طغیان و کفران در ایشان و بیان فضیلت شکر و وفا

Sebe' ehlinin kıssası ve ni'met onları tâğî etmesi ve onda tuğyan ve küfrânın uğursuzluğuna erişmesi ve şükür ve vefâ fazîletinin beyânı

Bu kıssada, Kur'ân-ı Kerîm'de لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ (Sebe', 34/15) ya'nî "Sebe' halkı için onların meskenlerinde âyet-i ilâhî olarak sağdan ve soldan bahçeler var idi; Hak Teâlâ; Rabbinizin rızkından yiyiniz ve O'na şükrediniz. Belde iyidir ve Rab gafûrdur buyurdu" âyet-i kerîmesinde haber verilen, Yemen tarafında vâki' Sebe' şehri ahâlisinin yiyip içip Hak Teâlâ'ya şükretmemeleri sebebiyle başlarına gelen hâl tasvîr buyurulur. Ve bu kıssa yukarıdaki 276 numaralı beyitte گستاخ آمدند اندر زمین beyt-i şerîfine merbûttur.

تو نخواندی قصهء اهل سبا   یا بخواندی و ندیدی جز صدا

285. *Sen ehl-i Sebe' kıssasını okumadın mı? Yâhut okudun ve mâcerâyı görmedin!*

Ya'nî, "Ey dumandan sıçrayıp ateşe gitmiş ve lokma ararken bir yılan lokması olmuş olan kimse! Sen gâlibâ Kur'ân-ı Kerîm'de ehl-i Sebe' kıssasını okumadın. Yâhut okudun da ma'nâsına nüfûz edemedin!"

از صدا آن کوه خود آگاه نیست   سوی معنی هوش که را راه نیست

286. *O dağ muhakkak sadâdan âgâh değildir; dağın aklının ma'nâ tarafına yolu yoktur.*

Ey Kur'ân'ı okuyan kimse, eğer sen Kur'ân'daki kıssaların ve hikâyelerin zâhirine bağlanıp kaldın ve ma'nâsından bî-haber oldun ise, cemâddan olan bir dağa benzersin. Zîrâ dağ kendisine akseden sadâdan bî-haberdir. Dağın aklının ve bâtınının ma'nâ tarafına yolu olmadığından o sadânın ve elfâzın hâmil olduğu ma'nâyı idrâk edemez.

او همی بانگی کند بیگوش و هوش   چون خمش کردی تو او هم شد خموش

287. *O kulaksız ve akılsız bir sadâ eder. Sen sustuğun vakit o da sustu.*

Ya'nî bir kimse dağa karşı bağırarak söz söylese, o dağ o sadâyı ve sözleri iâde eder. Fakat onun bu hâli o sözü ve sadâyı kulağı ile işittiği ve aklıyla hükmederek iâde ettiği için değildir. Sen sustuğun vakit o da susar.

داد حق اهل سبا را بس فراغ   صد هزاران قصر و ایوانها و باغ

288. *Hak, Sebe' ehline çok ferâğ, yüz binlerce köşk ve saraylar ve bağlar verdi.*

Hak Teâlâ hazretleri Sebe' şehri halkını niam-ı zâhiresine müstağrak kılıp çok gönül ferâgati ve pek çok köşkler ve saraylar ve bağlar içinde refâh verdi.

شکر آن نگزاردند آن بدرگان   در وفا بودند کمتر از سگان

289. *O kötü damarlılar onun şükrünü îfâ etmediler; vefâda köpeklerden daha aşağı oldular.*

O kötü damarlı ve bozuk tıynetli olan Sebe' şehrinin halkı, Hakk'ın o mebzûl olan ni'metlerine karşı vazîfe-i şükrü îfâ etmediler ve iyiliğe karşı vefâkâr olmak husûsunda köpeklerden daha aşağı oldular.

مر سگی را لقمهٔ نانی ز در   چون رسد بر در همیبندد کمر

290. [287] *Muhakkak bir köpeğe kapıdan bir lokma ekmek eriştiği vakit kapı üzerinde kemer bağlar.*

Herkes indinde sâbittir ki, herhangi bir kapıdan bir köpeğe bir lokma ekmek atılırsa, o köpek artık o kapının önünde o lokmanın şükrünü îfâ için bekçilik hizmetine müheyyâ olur.

پاسبان و حارس در میشود   گر چه بر وی جور و سختی میرود

291. *Kapının bekçisi ve muhâfızı olur, her ne kadar ona cefâ ve sertlik getirse de.*

Köpek, iyilik gördüğü bir kapıdan her ne kadar ezâ, cefâ ve şiddet görse de, yine o kapıya tecâvüz edenleri men' etmek için bekçilik ve muhâfızlık vazîfesini, bu iyiliğe şükür olmak üzere ibkā eder.

هم بر آن در باشدش باش و قرار　　　کفر دارد کرد غیری اختیار

292. *O kapı üzerinde dahi ona sabır ve karar olur. Bir başkasını ihtiyâr etmeyi küfür bilir.*

O köpek, iyilik gördüğü kapıdan ayrılmaz ve başka yere de gitmez, sabır ve sebât eder.

ور سگی آید غریبی روز و شب　　　آن سگانش میکنند آن دم ادب

293. *Ve eğer bir yabancı köpek gelirse, gece ve gündüz o köpekler o demde onu te'dîb ederler.*

Bir mahallenin köpekleri, bir yabancı köpeğin gelmesine aslâ müsâade etmeyip, gece ve gündüz derhal o köpeği te'dîb ederler ve döğerler de derler.

که برو آن جا که اول منزل است　　　حق آن نعمت گروگان دل است

294. *Ki: "İlk menzilin olan yere git, o ni'metin hakkı gönlün merhûnudur."*

Mahalle köpekleri, o yabancı köpeği te'dîb edip derler ki: "Ey köpek, ilk bulunduğun mahalde sana ekmek verip beslediler. Niçin o ni'met gördüğün kapıda bekçilik vazîfesini terkedip nankörlük ettin, o ni'metin hakkını ödemek gönlün merhûnu ve vazîfe-i kat'iyyesidir."

میگزندش که برو بر جای خویش　　　حق آن نعمت فرو مگذار بیش

295. *"Kendi yerine git, o ni'metin hakkını ziyâde aşağıya koyma!" diye onu ısırırlar.*

Mahalle köpekleri: "Vazîfe-i şükrü îfâ için yerine dön, ni'metin hakkını daha ziyâde tenzîl etme!" diye havlayıp, o yabancı köpeği ısırırlar.

از در دل و اهل دل آب حیات　　　چند نوشیدی و وا شد چشمهات

296. *"Gönül ve ehl-i dil kapısından âb-ı hayâtı ne kadar içtin ve gözlerin açıldı?"*

"Ey sâlik, sen dahi gönül kapısından ve gönül ehli olan evliyâullâhın kapısından âb-ı hayât olan ezvâk-ı ma'neviyyeyi içtin ve tattın; ve bu cismâniyet âlemiyle kapalı olan gözlerin âlem-i rûhâniyyete ve ma'nâ tarafına açıldı."

بس غذای سکر و وجد و بیخودی　　　از در اهل دلان بر جان زدی

297. *Çok sekr ve vecd ve bîhodluk ehl-i dillerin kapısından cana çarptı.*

"Sekr" kalb-i sâlike bir hâl-i ma'nevînin galebesi sebebiyle sarhoş olmaktır. "Vecd" Kur'ân-ı Kerîm ve kasâid okunduğu ve yâhut nağamât-ı latîfe terennüm olunduğu vakit nefsin ihtizâzı sebebiyle bir kimsenin hissinden gâib olup mecrâ-yı i'tidâlden çıkmasıdır ki, bunun envâ'ı vardır. Hıçkıra hıçkıra ağlamak ve kahkahalar ile gülmek ve âh etmek ve na'ra vurmak ve sağa ve sola hareket etmek ve sallanmak ve dönmek hep âsâr-ı vecddendir. "Bî-hodluk" bir vârid-i gaybî sebebiyle kendinden geçmektir. Bu hallerin tafsîlâtı ve esbâbı Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî efendimizin *et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye* nâmındaki eser-i şerîfinin nihâyetlerinde beyân buyurulmuş ve fakîr tarafından da şerh edilmiştir. Ve şârih-i Mesnevî İsmâil Ankaravî (kuddise sırruhû) hazretleri de *Tarîkatnâme* ismindeki eserlerinde bunlar hakkında ma'lûmât vermişlerdir.

باز این در را رها کردی ز حرص   گرد هر دکان همیگردی ز خرس

298. *Hırstan yine bu kapıyı terkettin. Hırstan her dükkânın etrâfını dolaşırsın.*

Bu beyt-i şerîfte beyân buyrulan hırsta iki vecih vardır: Birisi hırs-ı ma'nevî, diğeri hırs-ı maddîdir. Hırs-ı ma'nevî budur ki, sâlik bir mürşid-i kâmile intisâb ettiği ve kendisinde vecdin envâ'ından birtakım ahvâl zuhûr ettiği halde, hâlindeki tebeddülün farkına varamayıp, kendi hâtıratına tâbi' olur ve mürşidinden feyiz bulamadığını zannedip reddeder ve başka mürşide intisâb eyler. Onun bu hırs-ı ma'nevîsi basar-ı basîretini kapamış ve kendi hâlini ve mürşidinin kemâlini görememiştir. Bu sebeple bu kapıyı terkedip başkalarının kapılarını dolaşmıştır.

Diğeri hırs-ı maddîdir ki, bir mürşid-i kâmil kapısına intisâb ettiği ve kendisinde sekr ve vecd ve bî-hodluk zâhir olduğu halde, kalbinin nef'-i maddîye temâyülü hasebiyle, gınâ-yı sûrî ashâbının kapılarını dolaşmaktır. Bunun her ikisi de mezmûmdur ve hak-nâşinâslıktır.

بر در آن منعمان چرب دیگ   میدوی بهر ثرید مرده ریگ

299. *Baştan arta kalacak tirit için, o tenceresi yağlı olan mün'imlerin kapısı üzerine koşarsın.*

Ya'nî nefsinin hazzı olan fânî tirit lokmalarını yemek için tencereleri yağlı ve sofraları yemeklerle dolu olan mün'imlerin kapısına koşar ve kendini bulduğun füyûzât-ı ma'neviyyeden mahrûm edersin.

چربش اینجا دان که جان فربه شود　　　　کار نا اومید اینجا به شود

300. *O yağlıyı burada bil ki, can semiz olur. Ümîdsiz olan iş burada iyi olur.*
[297]

"Burada" ta'bîriyle Cenâb-ı Pîr husûsiyet i'tibâriyle huzûr-i âlîlerine ve bu *Mesnevî-i Şerîf*'e ve umûmiyet i'tibâriyle insân-ı kâmilin huzûruna işâret buyururlar. "Yağlı taâm"dan murâd, maârif-i ilâhiyye ve ulûm-i ledünniyyedir. Nitekim Cenâb-ı Pîr بعد از ما مثنوی شیخی می کند ya'nî "Bizden sonra *Mesnevî* şeyhlik eder?" buyurmuşlardır. "Ey sâlik kapı kapı dolaşacağına bizim tarafımıza gel; zîrâ rûhu takviye eden ve cânı semirten ulûm-i ledünniyye ve maârif-i ilâhiyye bizim indimizdedir ve bu *Mesnevî*'dedir. Senin husûlünden ümîdini kestiğin iyilik bu tarafta hâsıl olur."

جمع آمدن اهل آفت هر صباحی در صومعهٔ
عیسی علیه السلام جهت طلب شفا به دعای او

Her bir sabah ehl-i âfetin Îsâ (a.s.)ın
ibâdethânesinin kapısında onun duâsıyla
şifâ talebi için toplanması

صومعهٔ عیساست خوان اهل دل　　　　هان و هان ای مبتلا این در مهل

301. *Ehl-i dilin sofrası Îsâ'nın savmaasıdır. Sakın ve sakın ey mübtelâ bu kapıyı bırakma!*

Hastalar şifâ bulmak için Îsâ (a.s.)ın ibâdethânesi kapısına toplandıkları gibi, ey emrâz-ı nefsâniyyeye mübtelâ olan kimse, sen dahi ehl-i dil olan kâmillerin meclis-i irfanlarına git ve onların kapılarını bırakma ki, onların nefesleriyle bu illetlerden kurtulasın.

جمع گشتندی ز هر اطراف خلق　　　　از ضریر و لنگ و شل و اهل دلق

302. *Körden ve topaldan ve çolaktan ve fakîrlerden olan halk her taraflardan toplanırlar idi.*

Nitekim Îsâ (a.s.)ın ibâdethânesinin kapısına her sabah körlerden ve topallardan ve çolaklardan ve fukarâdan mürekkeb birtakım halk her taraflardan gelip toplanırlar idi.

بر در آن صومعه عیسی صباح تا به دم اوشان رهاند از جناح

303. *O, nefesiyle onları cünâhtan kurtarmak için, sabahleyin Îsâ'nın ibâdethânesinin kapısı üzerinde.*

Bu iki beyt-i şerîf bir cümle teşkîl eder. Ya'nî "Körden topaldan ve çolaktan ve fakirlerden mürekkeb olan halk, o nefesi ile onları kusûrdan kurtarmak için, sabah vaktinde her taraftan gelip Îsâ (a.s.)ın ibâdethânesi kapısında toplanırlardı" demek olur. "Cünâh" günah ma'nâsınadır. Burada ilel ve emrâz buyurulur. Ankaravî hazretleri "sebeb-i ilel ve emrâz olan günâh" ma'nâsı vermiştir; bu da güzel bir vecihtir.

او چو فارغ گشتی از اوراد خویش چاشتگه بیرون شدی آن خوب کیش

304. *O kendi evrâdından fâriğ olduğu vakit, o güzel mezhebli, kuşluk vaktinde dışarı çıkardı.*

Îsâ (a.s.) ibâdethânesinde kendisine mahsûs olan evrâdı ve vazîfe-i ibâdeti îfâ edip bitirdikten sonra, kuşluk vaktinde, o ibâdethânesinden çıkardı.

جوق جوقی مبتلا دیدی نزار شسته بر در در امید و انتظار

305. *Ümîd ve intizâr içinde kapı üzerinde oturmuş fevc fevc zaîf, mübtelâ görür idi.*

"Cevk" (جوق) süvârî ve piyâdeden mürekkeb tâife ma'nâsına gelir. "Cevh" (جوخ) dahi derler. Arapça "fevc" ma'nâsınadır. Ya'nî "Îsâ (a.s.) ibâdethânesinden dışarıya çıktığı vakit, kapısının önünde oturmuş fevc fevc birtakım zaîf ve türlü türlü illetlere mübtelâ olmuş kimseleri, kendilerinin şeref-i vürûdu ümîdi ve intizârı içinde görür idi."

گفتی ای اصحاب آفت از خدا حاجت این جملگانتان شد روا

306. *Buyururdu ki: "Ey âfet sâhipleri, Hudâ'dan sizin hepinizin hâcetleri revâ oldu!"*

هین روان گردید بی رنج و عنا سوی غفاری و اکرام خدا

307. *"Âgâh olun, marazsız ve zahmetsiz, Hudâ'nın gaffârlığı ve ikrâmı tarafına revân olunuz."*

جملگان چون اشتران بسته پای   که گشایی زانوی ایشان به رای

·308. *Hepsi ayağı bağlı develer gibi ki, onların dizlerini re'y ile sen açarsın.*

"Güşâyî" müzâri' muhâtab sîgası olduğuna göre, Cenab-ı Pîr efendimiz tarafından Îsâ (a.s.)a hitâben: "Ey nebiyy-i zîşân, bu ehl-i âfetin hepsi dizleri birbirine bağlanmış develere benzer ki, sen re'y ve tedbîr-i ma'nevî ile onların dizlerindeki bağı açarsın!" demek olur. Fakat ba'zı nüshalarda "güşâyî" yerine "güşâdî" vâki'dir. Bu sûrette mâzî-i naklî olur. Ve ma'nâ dahi: "Ehl-i âfetin hepsi ayakları bağlı develer gibidir ki, Îsâ (a.s.) onların dizlerini re'y ve tedbîr-i ma'nevî ile açardı" demek olur.

خوش دوان و شادمانه سوی خان   از دعای او شدندی پا دوان

309. *Latîf koşarak ve sevinerek, onun duâsından ev tarafına koşucu ayak giderler idi.*

Ya'nî o zaîf olan hastalar Îsâ (a.s.)ın duâsı berekâtıyla koşa koşa ve sevine sevine evlerine kendi ayaklarıyla yürüyüp giderler idi.

آزمودی تو بسی آفات خویش   یافتی صحت از این شاهان کیش

310. *Sen kendi âfetlerini çok tecrübe ettin, bu mezheb şâhlarından sıhhat buldun.*
[307]

Ey sâlik, sen kendinin nefsânî illetlerini ve âfetlerini çok def'alar tecrübe ettin. Bu mezheb şâhlarının ya'nî tarîk-ı Hak rehberlerinin sohbet ve nazarları berekâtıyla, bu illetlerinden kurtulup ma'nevî sıhhatler buldun.

چند آن لنگی تو رهوار شد   چند جانت بی غم و آزار شد

311. *Senin ne kadar topallığın rehvâr oldu, senin canın ne kadar gamsız ve kedersiz oldu!*

"Reh-vâr", adımlarını geniş atıp güzel yürüyen ata derler. Ya'nî "Ey sâlik, sohbet-i evliyâ ile senin tarîk-ı Hak'taki ma'nevî topallıkların zâil oldu ve adımların güzelleşti ve senin rûhun ve kalbin alâkāt-ı mâsivâ gamından ve kederinden kurtulup musaffâ oldu."

ای مُغَفَّل رشتهء بر پای بند   تا ز خود هم گم نگردی ای لوند

312. *Ey gaflet sâhibi, ayak üzerine bir ip bağla; ey levend, tâ ki kendinden dahi gâib olmayasın!*

"Ey gâfil sâlik, huzûr-i evliyâdan nefsinde gördüğün bu kadar salâhı unuttun ve hatırından gâib ettin. Bâri ayağına bir ip bağla da, ey levend bu âlem-i kevnde kendi varlığını da gâib edip büsbütün sersem bir hâle gelme!" "Levend", ne Hak'tan korkan ve ne de halktan utanan kimseye derler.

Bu beyt-i şerîfte böyle bir kimse "Hebenneka" ismindeki beyinsiz bir kimseye teşbîh buyrulur ki, bu Hebenneka'nın hikâyesi meşhûrdur. Bu bîçâre kendisini gâib edip, "Hebenneka nereye gitti?" diye ararmış. Binâenaleyh, gâib ettiği zaman kendini bulmak için ayağına veyâ boynuna bir ip bağlar ve kendini bu sallanan ipten bulur ve "Buldum! Hebennake burada imiş!" dermiş.

ناسپاسی و فراموشی تو　　　　یاد ناورد آن عسل نوشی تو

313. *Senin şükürsüzlüğün ve senin unutmaklığın, o senin bal içmeni hatıra getirmedi.*

Sen huzûr-ı kâmilde bulunduğun vakit, birtakım evzâk-ı ma'neviyye buldun. Sen o lutuflara teşekkür edeceğin yerde, o kapıyı terketmekle küfrân-ı ni'met ettin. İşte senin bu unutman, o zevk-ı ma'nevîye nâiliyyet zamanlarını ve o bal şerbeti gibi tattığın ahvâl-i latîfeyi hatırından sildi.

لاجرم آن راه بر تو بسته شد　　　　چون دل اهل دل از تو خسته شد

314. *Şübhesiz o yol senin üzerine kapanmış oldu; çünkü ehl-i dilin gönlü senden hasta oldu.*

Şübhesiz maksad-ı aslîye vusûl yolu senin üzerine kapanmış oldu. Çünkü ehl-i dil olan bir kâmilin gönlü, mahzâ senin senliğine i'timâd ettiğinden dolayı incindi. Zîrâ bir kâmilin yegâne vazîfesi sâlikin gözünü kendi nefsi tarafına kapamaktır. Sâlik' kâmilin sarf ettiği himmet-i terbiyeye rağmen, eğer kalbinin gözünü kendi nefsi tarafına açtığını görürse, kendi emeğinin berhevâ olduğunu anlayıp pek ziyâde münkesir olur ve sâlik üzerine mecrâ-yı feyz kapanır.

زود شان دریاب و استغفار کن　　　　همچو ابری گریهای زار کن

315. *Çabuk onları bul ve istiğfâr et, bulut gibi inleyerek giryeler et!*

Çabuk, o terk ettiğin zevâtın kapılarını bul ve bu hallerinden rücû' et ve istiğfâr et! Bu hak-nâşinâslığın ağırlığını idrâk edip iniltilerle ağla!

تا گلستانشان سوی تو بشکفد　　　میوه های پخته بر خود واکفد

316. *Tâ ki, onların gülistânı senin tarafına açılsın, olmuş meyveler kendi üzerine yarılsın!*

Tâ ki, o huzûrlarını terk ettiğin kâmillerin hakāyık ve maârif-i ilâhiyye gülleri ve çiçekleri ile dolu olan mübârek kalbleri, senin tarafına açılsın ve senin senliğinden tövbe ettiğin için mesrûr olsun. Olmuş meyveler, ya'nî ulûm-i zevkıyye ve ledünniyye meyveleri, harf ve savt kabuklarını çatlatarak senin önüne dökülsün.

هم بر آن در گرد کم از سگ مباش　　　با سگ کهف ار شدهستی خواجهتاش

317. *Eğer Kehf'in köpeği ile kapı yoldaşı oldun ise, yine o kapıda dolaş, köpekten aşağı olma!*

Ya'nî zamânının evliyâsı olan Ashâb-ı Kehf'ten ayrılmamış olan onların köpekleri ile kapı yoldaşı oldun ise, sen de kendi hâtırana ve nefsine tebean terketmiş olduğun evliyânın kapısını dolaş! Binâenaleyh, sûrette insan olduğun halde, Ashâb-ı Kehf köpeğinden aşağı olma!

چون سگان هم مر سگان را ناصحند　　　که دل اندر خانهء اول ببند

318. *Mâdemki "Gönlü evvelki hâneye bağla!" diye köpekler dahi köpeklere nâsıhdır.*

Mâdemki köpekler bile, "Evvelki ekmek yediğin kapıyı reddetme ve gönlünü o kapıya bağla!" diye birbirlerine nasîhat ediyorlar da diyorlar ki:

آن در اول که خوردی استخوان　　　سخت گیر و حق گزار آن را بمان

319. *"Kemik yediğin evvelki kapıyı sıkı tut ve hak evde yiyiciliği bırakma!"*

میگزندش تا زادب آن جا رود　　　وز مقام اولین مفلح شود

320. [317] *Te'dîbden dolayı oraya gitmek ve evvelki makāmdan müflih olmak için onu ısırırlar.*

Köpekler, o yabancı köpeği te'dîb edip evvelki kapıya dönmek ve evvelki makāmdan felâh bulmak için ısırırlar.

میگزندش کای سگ طاغی برو　　　با ولی نعمتت یاغی مشو

321. *Onu ısırırlar da derler ki: "Ey azgın köpek, git veliyy-i ni'metine zulmedici olma!"*

بر همان در همچو حلقه بسته باش　　پاسبان و چابك و برجسته باش

322. *"Yine o kapıya halka gibi bağlı ol, bekçi ve çevik ve sıçrayıcı ol!"*

صورت نقض وفاى ما مباش　　بى وفايى را مكن بيهوده فاش

323. *"Bizim nakz-ı vefâmızın sûreti olma, bî-vefâlığı beyhûde fâş etme!"*

Ya'nî "Biz köpek tâifesi, insanlar arasında vefâkârlık ile ve ekmek yediği kapıyı tanımak ile şöhret bulmuşuz. Sen bizim bu vefâkârlık şöhretimizin bozulmasına bir misâl-i mücessem olma ve köpekler zümresi arasında abes yere bî-vefâlık hâlini neşr etme!"

مر سگان را چون وفا آمد شعار　　رو سگان را ننگ و بد نامى ميار

324. *"Mâdemki vefâ, köpeklerin şiârı geldi, git köpeklere âr ve bednâmlık getirme!"*

"Mâdemki haslet-i vefâ, köpeklere mahsûs bir alâmet-i fârika olarak sâbit oldu, ey gâfil sâlik, git köpekleri utandıracak ve onların adını kötüleyecek hareketten vazgeç ve tövbe et!" "Şiâr" lügatte bedene muttasıl olan sırmalı libâsa derler. Burada alâmet ma'nâsınadır.

بى وفايى چون سگان را عار بود　　بى وفايى چون روا دارى نمود

325. *"Mâdemki bî-vefâlık köpekler için âr olur, bî-vefâlık göstermeyi nasıl revâ tutarsın?"*

"Ey insan sûretinde olan sâlik, vefâsızlıktan köpekler bile utandığı halde, sen insan iken vefâsızlığı nasıl câiz ve revâ görürsün?"

حق تعالى فخر آورد از وفا　　گفت من اوفى بعهد غيرنا

326. *"Hak Teâlâ vefâdan dolayı fahr getirdi: "Bizden gayri ahdine vefâ eden kimdir?" buyurdu."*

Ya'nî Hak Teâlâ hazretleri vefâ cihetinden iftihâr edip: "Bizden başka kendi ahdine vefâkâr olan kimdir?" buyurdu. Bu beyt-i şerîfte sûre-i Tevbe'de vâki' وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللهِ (Tevbe, 9/111) ya'nî "Allah'tan daha ziyâde ahdine vefâ eden kimdir?" âyet-i kerîmesine işâret buyrulmuştur. Ya'nî "Allah Teâlâ hazretleri kullarına karşı olan ahdine vefâ buyurduğu için iftihâr buyurdu. Binâenaleyh ahde vefâkâr olmak ahlâk-ı ilâhiyyeden bir hulk-ı azîmdir ve ah-

dine vefâ eden insanlar, ahlâk-ı ilâhiyyeden bir hulk-ı azîm ile tahalluk etmiş olurlar."

بی وفایی دان وفا با رد حق   بر حقوق حق ندارد کس سبق

327. *Hakk'ın merdûduna vefâyı vefâsızlık bil! Hakk'ın hukūku üzerine kimsenin sebkı yoktur.*

Ma'lûmdur ki, bir Hakk'a karşı, ve bir de halka karşı ahdine vefâ etmek vardır. Bir mü'minin Hakk'a karşı olan ahdi, emr-i ilâhîye ittibâ' ve nehy-i ilâhîden ictinâbdır. Ve verdiği ni'metlere mukābil kullarından bu ahidlerine vefâkâr olmalarını istemek Hakk'ın hakkıdır. Halka karşı olan ahid dahi iki nevi'dir: Ya şer'a muvâfık veyâ muhâlif olur. Eğer şer'a muvâfık ise, bu ahde vefâ hem Hakk'a ve hem de halka karşı vazîfesini ödemek olur. Ve eğer şer'a muhâlif ise, bu ahdi alan merdûd-ı Hak olduğu gibi, bir ikrâh ve icbâr olmaksızın bu ahdi veren dahi merdûd-ı Hak olur. Zîrâ bir kimsenin hakkı, Hakk'ın hukūkundan ileriye geçemez; hukūk-ı ilâhiyye her bir hakkın fevkındedir.

حق مادر بعد از آن شد کان کریم   کرد او را از جنین تو غریم

388. *Ana hakkı ondan sonra oldu ki, o Kerîm senin cenîninden ona medyûn etti.*

"Garîm" hem alacaklıya ve hem de borçluya ıtlak olunur. Burada iki ma'nâ da melhûzdur. Ya'nî "Ana hakkı, Hakk'ın hukūkundan sonradır. Zîrâ, Kerîm olan Hak Teâlâ hazretleri, sen cenîn iken ve ananın karnında iken, seni taşıdığı ve vücûdundan gıdâ verdiği için seni bu vakitte anana karşı borçlu etti ve anana da bu yüklü zamânında tahammül ve râhat verdiği için onu da Hâlik'ına karşı borçlu etti. Binâenaleyh, hakk-ı ilâhî ana hakkına tekaddüm etti.

صورتی کردت درون جسم او   داد در حملش ورا آرام و خو

329. *Onun cisminin içinde seni bir sûret yaptı, onun hamlinde ona râhat huyunu verdi.*

Hakk'ın lutuf ve keremi mukaddemdir; zîrâ seni vâlidenin cismi içinde bir sûret yaptı; ve sana vücûd çeşnisini tattırmağa başladı ve anana dahi, sana hâmile olduğu vakitte, sabır ve tahammül ve sükûnet huyunu ihsân etti ve seni vücûdundan silkip atmadı.

همچو جزو متصل دید او ترا　　　متصل را کرد تدبیرش جدا

330. *O seni cüz' ve muttasıl gördü; onun tedbîri, muttasılı munfasıl etti.*
[327]

Anan seni, eli ve ayağı gibi kendi vücûdunun cüz' ve muttasılı gördü. Hak Teâlâ hazretlerinin tedbîri, ya'nî hüküm ve kazâ-yı ilâhî senin doğum vaktin gelince, o cüz' ve muttasılı, onun vücûdundan ayırıp müstakil ve munfasıl bir vücûd olarak meydana çıkardı.

حق هزاران صنعت و فن ساخته ست　　　تا که مادر بر تو مهر انداخته ست

331. *Hak binlerce san'at ve fen yapmıştır, tâ ki ana senin üzerine muhabbet etmiştir.*

Anan, senin üzerine muhabbetini ve şefkatini ilkā edinceye kadar, Hak Teâlâ hazretleri, senin vücûdunun tekevvününde binlerce san'at ve hüner îcâd buyurmuştur.

پس حق حق سابق از مادر بود　　　هر که آن حق را نداند خر بود

332. *Binâenaleyh, Hakk'ın hakkı, anadan sâbık olur. Her kim o hakkı bilmezse eşek olur.*

آن که مادر آفرید و ضرع و شیر　　　با پدر کردش قرین آن خود مگیر

333. *O ki, anayı ve emzirmeyi ve sütü yarattı, babaya onu karîn etti, onu tutma!*

Hele Hak Teâlâ'nın senin ananı ve ananın seni emzirmesi ve sütünü yaratması ve sana bu ni'metlerinin çeşnilerini tattırmak için babana ve anana şehvet ilkā edip birbirine mukārin kılması, ayrı ayrı senin vücûduna taalluk eden birer ni'met olduğu halde, sen onları tutma, ya'nî onları yok farzet! Fakat yukarıdan beri îzâh olunan Hakk'ın ni'metlerine karşı senden şükür istemesi, Hakk'ın hakkı olduğunu inkâr edemezsin ya!

ای خداوند ای قدیم احسان تو　　　آن که دانم و آن که نه هم آن تو

334. *Ey Hudâvend, ey sen ki ihsânın kadîmdir, bildiğim ve bilmediğim de senindir!*

Ma'lûm olsun ki, niam-i ilâhiyye iki nevi'dir: Birisi insanın vücûd-i izâfîsi çeşnisini henüz tatmazdan evvel, a'yân-ı sâbite mertebesinden a'yân-ı hâ-

riciyyede zuhûruna kadar hakkında ibzâl buyrulan niam-i ilâhiyyedir ki, insan bunları nefsinde havâssiyle zevkan müdrik değildir. Diğeri insanın vücûd çeşnisi tattıktan sonra, havâss-i zâhire ve bâtınesiyle idrâk ettiği niam-i ilâhiyyedir. Bu her iki ni'meti Mâlikü'l-mülk olan Hak Teâlâ hazretleri ihsân etmiş olduğundan, O'nun ihsânı kadîmdir; ve insanın havâssi ile idrâk edemeyip bilmediği ve havassiyle idrâk edip bildiği ni'metlerin hepsi Hakk'ındır. Nitekim âyet-i kerîmede buyrulur: وَاللّٰهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ (Nahl, 16/78) ya'nî "Ve Allah Teâlâ sizi analarınızın karnından çıkardı, bir şey bilmezdiniz, ve sizin için kulaklar, gözler ve kalbler yaptı." ve diğer âyet-i kerîmede dahi وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ (Nahl, 16/35) ya'nî "Ve ni'met cinsinden sizinle berâber olan şey Allah Teâlâ cânibindendir." Cenâb-ı pîr efendimiz bu beyt-i şerîfte gaybetten Rabbü'l-erbâb cânibine hitâba intikāl buyurmuşlardır.

تو بفرمودی که حق را یاد کن زانکه حق من نمیگردد کهن

335. *Sen buyurdun ki: "Hakk'ı yâd et, zîrâ ki benim hakkım eskimez!"*

Bu beyt-i şerîfte وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ (Bakara, 2/231) ya'nî "Ve sizin üzerinize olan Allah'ın ni'metini zikrediniz!" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur; ve ni'met-i ilâhiyyenin eskimemesinden murâd "teceddüd-i emsâl"dir. Zîrâ her ân-ı gayr-i münkasimde insanın bu vücûd-i izâfîsi teceddüd eder; ve bu sebeple niam-i ilâhiyyenin envâ'ı her dem tâzedir ve aslâ eskimez.

یاد کن لطفی که کردم آن صبوح با شما از حفظ در کشتی نوح

336. *"Nûh'un gemisinde hıfz cihetinden size o sabah yaptığım bir lutfu yâd et!"*

"Ey cins-i insan, Nûh'un gemisinde sizi tûfân-ı umûmîden hıfz için, neslinizi vikāye sabâhında yaptığım bir lutfu yâd edin!"

پیله بابایانتان را آن زمان دادم از طوفان و از موجش امان

337. *"Sizin geçmiş cedlerinize o zaman tûfandan ve onun dalgasından amân verdim."*

"Pîle" babanın babasına ve dedenin dedesine ve ecdâd-ı mütekaddimeye derler.

آب آتش خو زمین بگرفته بود   موج او مر اوج کُه را میربود

338. *"Ateş huylu su yeryüzünü tutmuş idi. Onun dalgası muhakkak dağın zirvesini kapar idi."*

"Tûfânın suyu, ateş gibi kahır ve ihlâke me'mûr idi ve yeryüzünü istîlâ etmiş idi. Onun dalgaları dağların zirvelerini ve tepelerini aşarak kapar ve koparır idi."

حفظ کردم من نکردم ردّتان   در وجود جدّ جدّ جدتان

339. *"Hıfz ettim, ben sizi ceddinizin ceddinizin ceddinin vücûdundan reddetmedim."*

"Ben, o tûfân-ı umûmîde sizin ecdâd-ı mütekaddimenizi gemide hıfz etmekle bugün onların nesli olan sizleri hıfzettim ve bugün siz onların zürriyetleri olarak bu vücûd-i izâfî âleminde zâhir oldunuz."

چون شدی سر پشت پایت چون زنم   کارگاه خویش ضایع چون کنم

340. [337] *"Vaktâki baş oldun, sana nasıl arka ve ayak vururum; kendi kârgâhımı nasıl zâyi' ederim?"*

"Ey insan, mâdemki sen mütefekkir baş ve dimâğ oldun, seni nasıl itip kakar ve tekmelerim; ve kendi kârgâhımı ya'nî bilcümle esmâ ve sıfâtımın mahall-i zuhûrunu nasıl zâyi' ederim?" Zîrâ insan Hakk'ın halîfesi ve âlemin serdârıdır ve mazhar-ı câmi'dir.

چون فدای بی وفایان میشوی   از گمان بد بدان سو میروی

341. *"Niçin bî-vefâların fedâsı olursun, sû'-i zandan o tarafa gidersin?"*

"Ey insan, ben seni hilâfetime ehliyet isti'dâdı ile halk etmiş iken niçin evâmir-i ilâhiyyeme muhâlefet eden vefâsızların sohbetinde nefsini ve nefesini isrâf edip onların fedâsı olursun ve kendini onlara kurbân edersin? İhtiyâcât-ı dünyeviyye husûsunda, senin, onların lütuflarına ve servetlerine i'timâdın, bana sû'-i zan etmektir. Ve niçin bana sû'-i zan edip i'timâd etmez ve onların tarafına gidersin?"

من ز سهو و بی وفاییها بری   سوی من آیی گمان بد بری

342. *"Ben sehivden, vefâsızlıktan berîyim. Benim tarafıma gelirsin, sû'-i zan götürürsün."*

"Ben senin ihtiyâcına kefîl olduğumu Kur'ân-ı Kerîm'imde te'yîden sana bildirdim. Ben ahdimi unutmaktan ve sehivden veyâ ahdimi bozarak vefâsızlık etmekten berîyim ve münezzehim. Sıkıldığın vakit "Aman yâ Rabbî!" diye benim tarafıma gelirsin, sonra da sû-i zan edersin!"

این گمان بد بر آن جا بر که تو   میشوی در پیش همچون خود دو تو

343. *"Bu kötü zannı oraya götür ki, sen kendin gibinin önünde iki kat olursun."*

"Sen bu sû'-i zannını, bana değil, önünde iki kat eğilerek tezellül ettiğin, vücûdda senin gibi âciz ve bîçâre olan ekâbir-i sûriyyeye isnâd et!"

بس گرفتی یار و همراهان زفت   گر ترا پرسم که کو گویی که رفت

344. *"Çok kavî dostlar ve yoldaşlar tuttun. Eğer sana "Hani?" diye sorsam dersin ki: "Gitti."*

"Ey bîçâre, sen çok kuvvetli dostlar ve yoldaşlar ittihâz ettin. Eğer sana; "Hani ya bunlar, nereye gitti?" diye sorsam, "Ömürleri âhir olup öldüler ve gittiler!" dersin!"

یار نیکت رفت بر چرخ برین   یار فسقت رفت در قعر زمین

345. *"Senin iyi dostun yüksek felek üzerine gitti; fısk dostun yerin dibine gitti."*

Dostlarının iyisi yüksek feleğe ya'nî âlem-i illîyîne gitti. Nitekim âyet-i kerîmede buyrulur: إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ (Mutaffifîn, 83/18) ya'nî "Sâlihlerin kitâbı illiyyîndedir." Fâsık olan dostun dahi yerin dibine geçti. Nitekim âyet-i kerîmede buyruluyor. إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ (Mutaffifîn, 83/7) ya'nî "Fâcirlerin kitâbı siccîndedir." Ma'lûm olsun ki, âlem ikidir: Biri "âlem-i illiyyîn", diğeri "âlem-i siccîn"dir. İliyyîn, "âlem-i emr" ve siccîn "alem-i halk"tır. Ve âlem-i emr âlem-i şe'nden ibâret olup latîftir ve âlem-i siccîn âlem-i zuhûrdan ibâret olup kesîftir. Ervâh-ı ebrâr, şerîatin hükmüne göre amelleri sebebiyle ahkâm-ı tabîatten halâs olduklarından İllîyyîn'e urûc ederler. Ervâh-ı füssâk ve füccâr ahkâm-ı şer'iyyeyi terk ve huzûzât-ı nefsâniyyeye meyl ile ahkâm-ı tabîatte müstağrak olduklarından İllîyyin'e urûc edemeyip, siccînde kalırlar. Ve âlem-i illiyyîn ayn-ı cennet ve âlem-i siccîn ayn-ı cehennemdir. Nitekim âyet-i kerîmede وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ (İnfitâr, 82/14) ya'nî "Fâcirlerin kitabı cahîmdedir" buyurulur.

تو بماندی در میانه آن چنان　　　بی مدد چون آتشی از کاروان

346. *"Sen kervândan bir ateş gibi ortada mededsiz kaldın."*

"Sen ölüp giden iyi dost ile kötü dost arasında, ehl-i kervanın esnâ-yı râhda yakıp bıraktığı ateş bakıyyesi gibi bu âlem-i fânîde metrûk ve yardımsız bir halde kaldın."

دامن او گیر ای یار دلیر　　　کو منزه باشد از بالا و زیر

347. *"Ey cesûr yâr, onun eteğini tut ki, o yukarıdan ve aşağıdan münezzeh olur!"*

"Ey ölüp gidenlerden ibret almayıp, kemâl-i cesâretle cismâniyyet âleminde keyfince hareket eden dostum! Mahkûm-i fenâ olan iyi ve kötü dostun eteğini tutmaktan ve onlara muhabbetten vazgeç de yukarıdan ve aşağıdan ya'nî cihetlerden ve taayyünâttan münezzeh olan Zât-ı Hakk'ın eteğini tut! Ya'nî bu âlem-i fânîde O'nun tecelliyâtını görüp, kalbini O'nun muhabbetine hasr et!"

نی چو عیسی سوی گردون بر شود　　　نی چو قارون در زمین اندر رود

348. *Ne Îsâ gibi felek tarafına terakkî eder, ne Kārûn gibi yeryüzünde içeriye gider.*

O taayyünâttan münezzeh olan Zât-ı Vâcibü'l-vücûd ne taayyün sâhibi olan Îsâ (a.s.) gibi eflâke urûc eder ve ne de Mûsâ (a.s.) zamânında, o nebiyy-i zîşâna muhâlefet eden Kārûn-ı mel'ûn gibi yerin dibine geçer.

با تو باشد در مکان و بیمکان　　　چون بمانی از سرا و از دکان

349. *Sen evden ve dükkândan kaldığın vakit, mekânda ve lâ-mekânda seninle olur.*

Bu beyt-i şerîfte وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ (Hadid, 57/4) ya'nî "Nerede olursanız olun, O sizinle berâberdir" âyet-i kerîmesinde tasrîh buyrulan maiyyet-i ilâhiyyeye işâret buyurulur. Ve ma'nâ-yı beyitte iki vecih vardır: Birisi, "Sen hayât-ı dünyeviyyede muhabbet-i Hakk'ın galebesi sebebiyle hâne ve dükkânın tedvîr-i umûrundan geri kaldığın vakit, o zât-ı Hak, âlem-i mekân olan bu taayyünât ve cismâniyyet âleminde; ve âlem-i lâmekân olan ma'nâ ve rûh âleminde, ya'nî âlem-i emr ile âlem-i halkta seninle berâberdir" demek olur. Ve diğeri, "Sen bu âlem-i kesâfetten mevt-i tabîî ile intikāl edip dünyâ hayâtından ayrıldığın ve hâne ve dükkânı terk ettiğin vakit, gerek âlem-i

ma'nâ olan rûh âleminde ve gerek cismâniyyet âlemi olan yevm-i ba's ve hi-sâbta zât-ı Hak seninle beraberdir" demek olur.

او بر آرد از کدورتها صفا   مر جفاهای ترا گیرد وفا

350. *O bulanıklıklardan safvet getirir. Senin cefâlarına vefâ tutar.*
[347]
Ya'nî "Senden gönül bulanıklığını mûcib bir amel sâdır olursa أُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ (Furkān, 25/70) ya'nî "Allah Teâlâ onların seyyiâtını hasenâta tebdîl buyurur" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu üzere Hak Teâlâ hazretleri senin isti'dadına göre, öyle bir tecellî buyurur ki, o tecellîden gönülde safvet zuhûr eder. Ve bu nâ-şâyeste olan amellerin gönülde hâsıl ettiği bulanıklık يُؤْذُونَ اللّٰهَ (Ahzâb, 33/57) ya'ni "Allah'a ezâ ederler" âyet-i kerîmesinde işâret buyurulduğu üzere bu âlem-i taayyünde seninle berâber olan Hak Teâlâ'ya cefâdır. İmdi senin o cefâlarına karşı Hak Teâlâ hazretleri vefâ ile mukābele buyurur. Zîrâ Erhamü'-Râhimîn'dir.

چون جفا آری فرستد گوشمال   تا ز نقصان وا روی سوی کمال

351. *Sen cefâ getirdiğin vakit noksandan kemâl tarafına gitmen için te'dîb gönderir.*

Ma'lûm olsun ki, Hak Teâlâ hazretleri kulun ef'âl-i seyyiesine karşı, ya afv ile veyâ seyyienin haseneye tebdîli ile veyâhut cezâ-yı seyyie ile mukābele buyurur. Afv ile mukābele buyurduğu vakit, muâhaze yoktur; ve tebdîl ile mukābele buyurduğu vakit, muâhaze olmamakla berâber mükâfât vardır; ve cezâ-i seyyie ile mukābele buyurduğu vakit ikāb ve azâb vardır;ve bu ahvâlin cümlesi, abdin isti'dâd-ı ezelîsine göre vâki' olan tecelliyyâttan ibârettir. Nitekim bu bâbdaki dekāyık *Fusûsus'l-Hikem*'de Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri tarafından Fass-ı Ya'kūbî'de beyân buyurulmuştur. Ve bu tecelliyâtın cümlesi rahmettir. Zîrâ insana ârız olan cezâ-i seyyie ya'nî renc ve meşakkat ve azâb-ı cehennem, günah ve küfür paslarını temizlemek içindir. Bu paslar kalktığı vakit, nihâyet rahmet-i ilâhiyye zâhir olur. Bu beyt-i şerîfte bu cezâ-i seyyieye işâret buyurulmuştur; ve bu cezâ-i seyyie bir çocuğun sıhhatini temin için hacamat etmek ve kan çıkarmak kabîlindendir.

چون تو وِردی ترك كردی در روش   بر تو قبضی آید از رنج و تپش

352. *Sen bir virdi terk ettiğin vakit, sülûkde sana ondan dolayı rencden ve sıtmadan kabz gelir.*

"Vird" sâlikin duâlardan ve nâfile namazlardan ve Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinden her gün kendisine verilmiş olan vazîfesinden ibârettir. Ya'nî, "Ey sâlik tarîk-ı Hakk'a sülûkünde sen kendine vazîfe bildiğin ve icrâsını i'tiyâd ettiğin ibâdetlerinden birini terk ettiğin vakit, kalbine bir inkıbâz ve bir sıkıntı gelir ve netîcede vücûdunda cismânî elemler ve sıtmalar hâsıl olur.

آن ادب کردن بود یعنی مکن   هیچ تحویلی از آن عهد کهن

353. *O te'dîb etmek olur, ya'nî o eski ahidden hiçbir tahvîl etme!*

Ya'nî "Senin o evrâdını terk etmenden dolayı sana ânz olan inkıbâz-ı kalb ve cisminde hâsıl olan elem, pîrin ve mürşidin ile olan o eski ahdini tahvîl edip bozma! demek ma'nâsını muntazammın olan bir te'dîb-i ma'nevîdir."

پیش از آن کاین قبض زنجیری شود   این که دل گیری است پا گیری شود

354. *Ondan evvelki bu kabz bir zincir olur. Bu ki, gönül tutucudur, bir ayak tutucu olur.*

Bu hayât-ı dünyeviyyede iken senin gönlüne ânz olan bu kabz, mevt-i tabîî ile âlem-i berzaha intikāl ettiğin vücûd-i berzahîne bağlanmış bir mütemessil zincir olur. Bugün o kabz senin gönlünü tutuyor; yarın âlem-i berzahta âlem-i illiyîne urûcuna mâni' bir zincir olup ayağını tutar. Binâenaleyh bu kabz böyle bir zincir olmazdan mukaddem, bu te'dîb-i ma'nevîden müteneb-bih olup vazîfene devâm et!

رنج معقولت شود محسوس و فاش   تا نگیری این اشارت را بلاش

355. *Ma'kûl olan renc mahsûs ve âşikâr olur, tâ ki bu işâreti bilâ-şey tutmayasın!*

Bu âlem-i dünyâda şimdi mertebe-i akılda ve ma'nâ âleminde sâbit olan kabz ve gönül sıkıntısı hayât-ı berzahiyyede mertebe-i histe zâhir ve âşikâr olur. Binâenaleyh gönül kabzı işâretini bu âlemde bilâ-şey ve ehemmiyetsiz addetmeyesin! Nitekim âyet-i kerîmede يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ (Târık, 86/9-10) ya'nî "O günde sırlar zâhir olur. İmdi ona kuvvet ve nâsır cinsinden bir şey yoktur" buyurulur.

در معاصی قبضها دلگیر شد   قبضها بعد از اجل زنجیر شد

356. *Maâsîde kabzlar gönül tutucu oldu; kabzlar ecelden sonra zincir oldu.*

Hayât-ı dünyeviyyede icrâ olunan ma'siyetler kalbi karartıp sıkıntılar ve elemler verdi. Ecel gelip hayât-ı dünyeviyyenin inkıtâ'ından sonra da bu kabzlar hayât-ı berzahıyyede rûhu âlem-i urûcdan men' için ayak bağı olan zincir oldu.

نُعْطِ مَنْ أَعْرَضْ هُنَا عَنْ ذِكْرِنَا عَيْشَةً ضَنْكًا وَ نَجْزِى بِالْعَمَى

357. *Burada bizim zikrimizden kim yüz çevirirse, biz dar yaşayış veririz ve körlükle cezâ ederiz.*

Ya'nî "Dünyâda bizim zikrimizden yüz çeviren kimselere biz hayât-ı dünyeviyyede dar ve sıkıntı ile yaşayış veririz ve hayât-ı uhreviyyede dahi körlükle cezâ ederiz. Zîra onların isti'dâtları bu tecelliye lâyıktır."

Bu beyt-i şerîfi Cenâb-ı Pîr, Cenâb-ı Hak'tan tercümân olarak buyururlar ve Tâhâ sûre-i şerîfesinin nihâyetinde olan âyet-i kerîmeye işâret buyurulur. Âyet-i kerîme budur: وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى (Tâhâ, 20/124) ya'nî "Bizim zikrimizden yüz çeviren kimseye dar yaşayış veririz; ve biz onu kıyâmet gününde kör olarak haşrederiz." Hind nüshalarında نجزى yerine نحشر vâki'dir.

Ma'lûm olsun ki, Hakk'ın zikrinden yüz çevirenler umûmiyetle iki tâifedir: Birisi vücûd-i Hakk'ı inkâr edenlerdir ki, bunlar hayât-ı dünyeviyyede envâ'-ı niama müstağrak olsalar bile, ölümü düşündükçe ye's-i adem içindedirler; ve kalbleri, sebebini idrâk edemedikleri bir darlık ve sıkıntı içindedir. Bu sıkıntıyı def'etmek için kendilerince her an eğlence ararlar, fakat heyhât! Yine o kâbûs-ı tazyîkten kurtulamazlar. İkinci tâife, vücûd-i Hakk'a îmân etmekle berâber, hayât-ı dünyeviyyenin âlâyiş-i zâhiresine meftûn olan gâfillerdir. Bunların kalbleri de her an gam-ı dünyâ içinde ezilir ve ferâğ-ı kalb zevkınden mahrûm olurlar. Bunların bu halleri her gün göz önündedir.

دزد چون مال كسان را ميبرد قبض و دل تنگى دلش را ميخلد

358. *Hırsız, birtakım kimselerin malını götürdüğü vakit, onun kalbine kabz ve gönül darlığı batar.*

Ma'siyetten dolayı kalbinde bir kabz vâki' olan kimsenin hâli, bir hırsızın kalbinde hissettiği sıkıntıya benzer. Hırsız ba'zı kimselerin malını çalıp götürdüğü vakit, bir kabz ve sıkıntı onun kalbine diken gibi batar. Bu kabz "Tutulacağım!" korkusuyla değildir. Zîrâ "Minâreyi çalan kılıfını hazırlar" darb-ı meseli mûcibince, hırsız, tutulmanın çâresini evvelden düşündüğü cihetle

bundan emîndir. Bu kabz ve elem onun içinde, sebebini ta'yîn edemediği bir iç sıkıntısıdır.

او همیگوید عجب این قبض چیست   قبض آن مظلوم کز شرت گریست

359. *O der ki: "Acabâ bu iç sıkıntısı nedir?" O mazlûmun kabzıdır ki, senin şerrinden ağladı.*

O hırsız kendi kendine: "Acabâ içimdeki bu sıkıntı nedir?" der. "Ey hırsız, sendeki bu iç sıkıntısı, senin şerrinden ağlayan ve malı çalınan o mazlûmun kalbindeki kabzın ve sıkıntının aksidir."

چون بدین قبض التفاتی کم کند   باد اصرار آتشش را دم کند

360. *Vaktâki bu kabza iltifât etmez, ısrâr ateşi onu üfler.*
[357]

Eğer hırsız, bu kabza iltifât edip, sebebini araştırmazsa, hırsızlıkta ısrâr rüzgârı onun ateş gibi olan bu sirkat fikrini ve ma'nâsını üfleyip parlatır; ve nedâmet şöyle dursun yeni yeni hırsızlıklara niyet ve teşebbüs eder.

قبض دل قبض عوان شد لاجرم   گشت محسوس آن معانی زد علم

361. *Gönül kabzı avânın kabzı oldu, şübhesiz o ma'nâlar mahsüs oldu ve bayrak dikti.*

"Avân" esîr ve yardımcı ma'nâsınadır. Burada, âsâyiş-i memleketin te'mînine zahîr olan hükûmet me'mûrları ma'nâsınadır. Birinci "kabz" gönül sıkıntısı ve ikinci kabz" ma'nâ-yı lügavîsi i'tibâriyle "tutmak" demektir. Ya'nî "Hırsızın ma'nâdan ibâret olan gönlündeki kabz bilâhire sûrete inkılâb edip, polis ve zâbıta me'mûrlarının tutması ve yakalaması şekline girdi; ve ma'kûl olan kabz, bir "kabz-ı mahsüs" oldu ve o ma'nâ sûret bayrağını âlem-i histe bu vech ile dikti."

غصه ها زندان شدست و چار میخ   غصه بیخ است و بروید شاخ بیخ

362. *Gussalar zindan ve çarmıh olmuştur. Gussa köktür; ve kök, dal bitirir.*

İşte o hırsızın bidâyeten kalbinde hissetiği elemler ve gussalar, bilâhire zâhirde zindan ve hapishâne ve çarmıh sûretine girmiştir. Zîrâ hâl-i ma'nevî olan gam ve gussa köktür ve bu kökten âlem-i zâhire birtakım dal ve budak sûretleri çıkar.

بیخ پنهان بود هم شد آشکار قبض و بسط اندرون بیخی شمار

363. *Kök gizli idi ve âşikâr oldu. Kendi kabz ve bastını bir kök say!*

Kök mesâbesinde olan ma'nâ gizli ve mestûr idi. Sonra âlem-i sûrete çıkıp zâhir oldu. Binâenaleyh ey sâlik, kalbinde hissettiğin kabz ve bast ma'nâlarını birer kök say!

چونکه بیخ بد بود زودش بزن تا نروید زشت خاری در چمن

364. *Vaktâki kök kötü olur, onu çabuk vur, tâ ki çemende bir çirkin diken bitmesin!*

Kök olan ma'nâ fenâ olduğu ve kabz, ya'nî gam ve gussadan ibâret bulunduğu vakit, derhal o kökü tövbe ve istiğfâr ile kes ve körleştir ki, âlem-i zâhirde ve ef'âl çemenistânında eseri zuhûr etmesin. Zîrâ hadîs-i şerîfte الاستغفار منجياة الذنوب وصقالة القلوب ya'nî "İstiğfâr günahlardan kurtarıcıdır ve zikir kalblerin cilâsıdır" buyurulur. Ve diğer bir hadis-i şerifte de من لزم الاستغفار جعل الله له من كل هم مخرجا ya'nî "Kim ki istiğfâra devâm ederse, Allah Teâlâ onun için her bir gamdan bir mahrec kılar" buyurulur.

قبض دیدی چارهء آن قبض کن زانکه سرها جمله میروید ز بن

365. *Kabz gördün mü o kabzın çâresini yap, zîrâ ki sırlar hep kökten biter.*

Ey sâlik, kalbinde kabz gördün mü, derhal tövbe ve istiğfâra devâm ile o kabzın izâlesi çâresine bak! Zîrâ o kabz kalbinde kökleştikçe bütün nefsinin gizli olan sıfât-ı zemîmesi o kökten neşv ü nemâ bulur ve ef'âl-i seyyieye ısrâr felâketi baş gösterir.

بسط دیدی بسط خود را آب ده چون بر آید میوه با اصحاب ده

366. *Bast gördün mü kendi bastına su ver! Meyve zâhir olduğu vakit ashâba ver!*

Ey sâlik, kalbinde bast ve inşirâh gördün mü, bu bast ve inşirâhına şükür ve hamd suyunu ver ki, bu ma'nâ kökü kuvvetlensin. Zîrâ âyet-i kerîmede Hak Teâlâ لَئِن شَكَرْتُمْ لأَزِيدَنَّكُمْ (İbrâhim, 14/7) "Eğer ni'metime şükrederseniz, elbette ni'metimi size ziyâdeleştiririm" buyurur. Ve bu ni'met-i inşirâh kalbde ziyâdeleştikçe, a'zâ ve cevârihden ef'âl-i hamîde meyveleri zâhir olur ve lisândan maârif ve hikmet-i ilâhiyye cârî olur. İmdi bu meyveler zâhir olduğu vakit, musâhibin olan ihvâna bezlet!

باقی قصهء اهل سبا

Ehl-i Sebâ kıssasının bakıyyesi

آن سبا ز اهل صبا بودند و خام　　　　کارشان کفران نعمت با کرام

367. *O Sebâ ehl-i sabâ ve ham idiler. Onların işi, kerîmlere küfrân-ı ni'met idi.*

O Sebe' şehrinin halkı, sabâvet ehli olup, çocuklar gibi hayât-ı dünyeviyye oyuncaklarına dalmışlar idi. Ve ma'nâ cihetinden ham ve câhil idiler. Binâenaleyh onların işi ve gücü, kerîmlere karşı küfrân-ı ni'met etmek ve teşekkür etmemek idi. "Sabâ" çocukluk etmek ve meyletmek ve âşıklık ma'nâlarınadır. Burada "çocukluk" ma'nâsı münâsib görülmüştür.

باشد آن کفران نعمت در مثال　　　　که کنی با محسن خود تو جدال

368. *O küfrân-ı ni'met misâlde, senin kendi muhsinin ile cidâl etmen olur.*

Küfrân-ı ni'metin ne demek olduğunu îzâh için misâl istersen, onun misâli budur ki: Sana ihsân eden bir kimse ile mücâdeleye kıyâm edersin ve ona teşekkür edecek yerde nizâ' ve nankörlük edersin de dersin:

که نمیباید مرا این نیکویی　　　　من برنجم زین چه رنجم میشوی

369. *Ki "Bana bu iyilik lâzım değildir, ben bundan inciniyorum, niye bana renc oluyorsun?"*

Muhsinine karşı cidâl ve nizâ' dahi "Ben senin yaptığın bu iyiliği istemiyorum, bana lâzım değildir, ben senin iyiliğinden inciniyorum ve rahatsız oluyorum, niçin bana renc ve elem oluyorsun?" yâhut "Niçin bana iyilik edeceğim diye meşakkat çekiyorsun?" demektir. Hind nüshalarında چه رنجه میشوی sûretindedir. Ya'nî "Niçin ni'met vermek meşakkatini çekiyorsun ve niçin ihtiyâr-ı zahmet ediyorsun?" demek olur.

لطف کن این نیکویی را دور کن　　　　من نخواهم چشم زودم کور کن

370. *"Lutfet, bu iyiliği uzak et; ben göz istemem; çabuk beni kör et!"*
[367]

Ve kezâ muhsinine karşı cidâl, meselâ: "Lutfet bu iyiliği benden uzaklaştır; ben göz ve ni'met-i rü'yet istemem, çabuk beni kör et!" diye nankörlük etmektir.

پس سبا گفتند بَاعِدْ بَيْنَنَا   شَيْنُنَا خَيْرٌ لَنَا خُذْ زَيْنَنَا

371. *İmdi Sebe' dediler ki: "Bizim aramızı uzaklaştır, bizim ayıbımız bizim için hayırlıdır, bizim zînetimizi al!"*

"Sebâ" şehrin adı olduğu halde "dediler" buyurulması mücâveret alâkasıyla mecâz-i mürseldir. Kur'ân-ı Kerîm'de وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ (Yusuf, 12/82) ya'nî "Karyeden sor!" buyurulması kabîlindendir. Murâd Sebâ şehrinin halkıdır. Bu beyt-i şerîfte Sûre-i Sebe'de olan فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ (Sebe', 34/19) ya'nî "Sebâ şehrinin halkı dediler ki: Ey bizim Rabbimiz, bizim seferlerimizin aralarını uzaklaştır. İmdi biz onları masal yaptık ve biz onları her harâb olmuşçasına harâb ettik" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

Menkûldür ki, Yemen'de vâki' Sebe' şehrine tâbi' köyler birbirine pek yakın ve kesîf nüfûsa ve ma'mûr bağlara ve bağçelere mâlik idi. Şehrin halkına bu ni'metlerin bu sûretle mebzûliyetinden usanç geldi. Pek ziyâde karnı doymuş olan bir adamın, ekmekten teneffürü gibi nefret geldi. Bu hâl içinde iken dediler ki: "Yâ Rab, mabzûliyyet-i niam ve vüs'at ve refâh içinde pek sıkıldık, bize bu bolluktan usanç geldi. Köylerimizi bizden uzaklaştır ki, uzun seferlere gitme zevki tadalım!" Nefislerinin hazzı hilâfında olan bu hâli istemekle nefislerine zulmettiler. Cenab-ı Hak onların, bu ni'met ve refahlar yalnız dillerde destân ve masal olmak üzere, bağlarını ve köşklerini ve köylerini harâb etti.

İmdi beyt-i şerîfin ma'nası şöye olur: "Muhsine karşı cidâlin ma'nâsı anlaşıldıktan sonra Sebe' şehri halkının nankörlüğüne nasıl kelâm edelim? İmdi Sebe' halkı bu kabîlden olarak dediler ki: "Yâ Rab, bizim köylerimiz arasındaki seferlerimizi uzaklaştır ve bizim izbe meskenlerde ve harâb köylerde oturmamız, müzeyyen köşklerde ve ma'mûr köylerde sâkin olmamızdan hayırlıdır. Binâenaleyh bizim âlâyişimizi ve zeynlerimizi geri al!"

ما نمیخواهیم این ایوان و باغ   نی زنان خوب و نه امن و فراغ

372. *"Biz köşkü ve bağı, ne güzel kadını ve ne emniyeti ve ferâğı istemiyoruz."*

"Biz, ne muntazam ve müzeyyen köşkleri ve bağları ve ne de güzel kadınları ve ne de şehir içinde gerek rızık ve gerek âsâyiş cihetinden emniyeti ve gönül ferâğatini istemiyoruz. Bunlardan bıktık, usandık" dediler.

شهرها نزديك همديگر بد است　　　آن بيابان است خوش كانجا دد است

373. *"Şehirler birbirine yakın olmak fenâdır. O sahrâ hoştur ki, orada yırtıcı hayvan vardır."*

"Köylerin ve şehirlerin birbirine yakın olmaları fenâdır ve sefer zevkınden mahrûmiyete sebebdir. Bilakis, şehirler birbirine uzak olmalı ve birinden diğerine gitmek için, içinde yırtıcı hayvanlar bulunan sahrâlardan geçmelidir, sefer hoşluğu ve lezzeti duyulsun!"

يَطْلُبُ الْاِنْسَانُ فِى الصَّيْفِ الشِّتَا　　　فَإِذَا جَاءَ الشِّتَا أَنْكَرَ ذَا

374. *İnsan yazda kışı ister, kış geldiği vakitte buna inkâr eder.*

İnsan her şeyden bıkar, usanır; onu memnûn etmek mümkin değildir. Yazın sıcaklardan şikâyet edip kışı ve kışın dahi soğukluklardan şikâyet edip yazi ister.

فَهُوَ لَا يَرْضَى بِحَالٍ أَبَدًا　　　لَا بِضَيْقٍ لَا بِعَيْشٍ رَغَدًا

375. *İmdi o, ne dar, ne de geniş yaşamağa, ebeden bir hâle râzı olmaz.*

Böyle olunca o insan, gâyet kanâatsiz bir mahlûktur. Ne darlık içinde ve ne de genişlik ve refâh ve saâdet içinde yaşamağa râzı olmaz. Ve hiçbir hâlinden memnun değildir vesselâm!

قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ　　　كُلَّمَا نَالَ الْهُدَى أَنْكَرَهُ

376. *Lânet olsun insana! O ne kâfirdir! Her ne vakit nâil-i hidâyet olsa onu inkâr eder.*

Ankaravî hazretleri buyururlar ki: "Bu beyitleri Cenâb-ı Pîr efendimiz İmri'ül-Kays'ın âtîdeki beyitlerinden tağyîr sûretiyle iktibâs buyurmuşlardır. Beyitlerin aslı bunlardır:

يتمنى المرء فى الصيف الشتا　　　فاذا جاء الشتا انكره

فهو لا يرضى بحال واحد　　　قتل الانسان ما اكفره

"Kişi yazda kışı temennî eder, kış geldiği vakit ona inkâr eder. O, bir hâle râzı olmaz, lânet olsun insana, o ne kâfirdir!"

Aynı zamanda bu beyt-i şerifte Abese sûre-i şerîfesinde vâki' âyet-i kerîmeye de işâret buyurulur: قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ثُمَّ

السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ (Abese, 80/70-21) Ya'nî "La'net olsun insana ki ne kâfirdir! Onu ne şeyden halketti? Onu nutfeden halketti. İstihâlâttan geçirip ona hayat takdîr etti. Sonra dünyâ yolunu ona koylaylaştırdı. Sonra onu öldürdü, kabre koydurdu. Sonra onu dilediği vakit neşr ve inşâ eder."

نفس زين سان است ز آن شد كشتنى   اُقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ گفت آن سنى

377. *Nefis bu kabîldendir, ondan dolayı ölmeğe lâyıktır. O senî* اُقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ *["Nefsinizi katledin!"] buyurdu.*

Nefis Sebe' şehrinin halkı gibidir, onu hiçbir hâl ile ıtmâ' ve iknâ' mümkin değildir. Binâenaleyh o nefis öldürülmeğe lâyıktır. Bunun için Senî ve Âlî olan Hak Teâlâ hazretleri buzağıya tapan Benî-İsrâil için Mûsâ (a.s.)a vâki' olan vahyinde فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (Bakara, 2/54) Ya'nî "Nefsinizi katledin (Buzağıya tapmayan tapanı öldürsün), bu mukātele Rabbinizin indinde sizin için hayırlıdır. Ba'de'l-mukātele tövbeniz kabûl oldu. Muhakkak bârî Teâlâ tâib kullarını azâbından rücû' ile mağfiret ve rahmet edicidir" buyurdu.

Ma'lûmdur ki, katl, âlât-ı mahsûsa vâsıtasıyle bedenden hayâtın izâlesidir. Lâkin lisân-ı işâretle katl-i nefs, lezzâttan men' emrini mutazammındır; ve muhakkıklar indinde nefsin umûmiyetle dört türlü ölümü vardır: Birisi "mevt-i ahmer" (kızıl ölüm)dür. Bu ölüm nefsin arzûlarına muhâlefettir. İkincisi "mevt-i ebyaz" (beyaz ölüm)dür. Bu da açlık ve oruçtur. Zîrâ açlıkla bâtın münevver ve kalbin yüzü beyaz olur. Üçüncüsü "mevt-i ahdar" (yeşil ölüm)dür. Bu da kıymetsiz ve yamalı elbise giymektir. Nefis aslâ bundan hazzetmez ve bununla nefsin gurûru ve azameti kesr edilir. Dördüncüsü "mevt-i esved" (kara ölüm)dür. Bu da Hakk'ın ef'âlini, kendi mahbûbunun fiilinde fânî ve nâsın ezâ ve cefâsı cânandan olduğunu bilerek cefâlarına tahammül etmektir. Nefis bu dört ölümle ölmedikçe mahbûb-i hakîkî yüz göstermez.

خار سه سويست هر چون كش نهى   در خلد وز زخم او تو كى جهى

378. *Üç köşeli dikendir, her nasıl koyarsan batar ve sen onun zahmından ne vakit sıçrarsın!*

Nefis üç köşeli dikendir, onun vazîfesi her vech ile batmak ve kalbe yara açmaktır. Sen onun açtığı yaradan ne vakit sıçrayıp kurtulabilirsin?

آتش ترک هوا در خار زن　　　دست اندر یار نیکو کار زن

379. *Terk-i hevâ ateşini dikene vur, elini iyi işli yâre vur!*

Hevâ-yı nefsânîyi terk etmek, ateş içinde yanmak gibi bir azâbdır. Fakat sabret de, mücâhede ve riyâzat ateşini, üç köşeli diken gibi olan nefsine dök! Bu ateş ile onun sıfatlarını yakıp kül et! Ve nefsine bu ateşi dökmekle berâber, iyi işli olan rûhuna müteveccih ol ve onu tut! Zîrâ rûhun sıfatları latîftir. Ve onun sıfatları galebe edince insandan ahlâk-ı hamîde ve ef'âl-i sâliha zuhûr eder. "Yâr-ı nîkû" (یار نیکو) dan murad, mürşid-i kâmil olmak dahi münâsibdir. Ya'nî "Terk-i hevâ ateşini diken gibi olan nefsine dök, iyi işli olan insân-ı kâmilin dâmenini tut," demek olur.

چون ز حد بردند اصحاب سبا　　　که به پیش ما وبا به از صبا

380. *Vaktâki ashâb-ı Sebe' "Bizim indimizde vebâ sabâdan iyidir" diye had-*
[376] *den götürdüler.*

Vaktâki Sebe' şehrinin halkı, müstağrak oldukları niam-ı ilâhiyyeden bıkıp, küfrân-ı ni'met ettiler ve bu küfrân-ı ni'mette de haddi tecâvüz edip, "Bizim indimizde vebâ denilen mühlik illet, latîf olan bâd-ı sabâdan ve nıkmet ni'metten daha iyidir" dediler.

ناصحانشان در نصیحت آمدند　　　از فسوق و کفر مانع میشدند

381. *Nasîhatçiler onlara nasîhate geldiler, füsûka ve küfre mâni' oldular.*

قصد خون ناصحان میداشتند　　　تخم فسق و کافری میکاشتند

282. *Nasîhatçilerin kanını dökmeğe kasdettiler, fâsıklık ve kâfirlik tohumunu ektiler.*

چون قضا آید شود تنگ این جهان　　　از قضا حلوا شود رنج دهان

383. *Kazâ geldiği vakit, bu cihan dar olur; kazâdan helva ağzın meşakkati olur.*

Kazâ-yı ilâhînin infâzı zamânı geldiği vakit, bu niam-ı ilâhiyye cihânı dar olur. Ve ni'metler nefse elem ve azâb görünür. Zîrâ kazâ-yı ilâhî hükmü olmak üzere ağza alınan tatlı, zehir gibi acı ve ağzın renci ve meşakkati olur.

گفت إِذَا جَاءَ الْقَضَاء ضَاقَ الْفَضَاء　　　تُحْجَبُ الْأَبْصَارُ إِذَا جَاءَ الْقَضَاء

384. *Buyurdu ki: "Kazâ geldiği vakit, fezâ dar olur. Kazâ geldiği vakit basarlar örtülür."*

Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm Abdü'l-Alî hazretleri تُحْجَبُ [:"örtülür"] kelimesi hakkında şu mütâlaada bulunur: "تحجب fiilinin fâili kazâdır. Maahâzâ "kazâ" müzekker ve fiil müennestir. Zâhir olan budur ki تُحْجَبُ meçhûl sîgası olmak iktizâ eder." Fakîr dahi muvâfık gördüğüm bu mütâlaaya binâen meçhûl sîgasıyla tercüme ettim. Kazâ-yı ilâhî hakkında I. cildde [1257-1285] numaralı beyitlerde lâzım gelen îzâhat geçti.

İsmâil Ankaravî hazretleri "güft"ün fâilini Resûl (a.s.) olarak göstermiş, ve fakat bu ma'nâdaki hadîs-i şerîfi beyân buyurmamıştır. Ve Hind şârihleri de bu husûsta sâkittirler. Binâenaleyh "buyurdu" fiilinin fâili hakkında, fakirce tereddüd hâsıl olmuştur. İmâm-ı Ali (kerremallâhu vechehû) efendimiz إذا جاء القضاء عمى البصر ya'nî "Kazâ geldiği vakit göz kör olur" buyurmuş ve bu beyt-i şerîf dahi bu ma'nânın mazmûnu bulunmuş olduğundan, "buyurdu" fiilinin fâili, Cenâb-ı İmâm (r.a.) olduğuna zâhib oldum. Nitekim I. cildde 2470 numaralı beyt-i şerifte چون قضا آید فرو پوشد بصر تا نداند عقل ما را پا ز سر ya'nî "Kazâ geldiği vakit basarı görmekten örter; nihâyet bizim aklımız baştan ayağı bilmez" buyuruldu ve bu îzâhat geçti. Bu îzâhâta göre beyt-i şerifin ma'nâsı böyle olur: "İmâm-ı Ali (kerremallâhu vechehû) hazretleri إذا جاء القضاء عمى البصر buyurdu. Böyle olunca kazâ-yı ilâhî geldiği vakit geniş meydan darlaşır ve gözlerin hâssa-i rü'yeti örtülür."

چشم بسته میشود وقت قضا　　　تا نبیند چشم کحل چشم را

385. *Kazâ vaktinde göz bağlanmış olur, tâ ki, göz gözün sürmesini göremez.*

Ya'nî kazâ-yi ilâhî geldiği vakit, göz o kadar kör olur ki, kendisine her şeyden daha yakın olan gözün sürmesini göremez. Ya'nî göz kendisinin önünde duran fâideyi göremez.

مکر آن فارس چو انگیزید گَرْد　　　آن غبارت ز استغاثت دور کرد

386. *O atlının mekri vaktâki toz kopardı, o toz seni istiğâseden uzak etti.*

"Atlı"dan murâd, merâkib-i mezâhirde zâhir olan Hak'tır. "Toz"dan murâd, infâz-ı kazâ için âlem-i sûrette tekevvün eden esbâbdır. Ya'nî "Merâkib-i mezâhirlere zâhir olan Hakk'ın, infâz-ı kazâsı için mekri ve tedbîri, âlem-i sûrette esbâb tozlarını kopardığı vakit, senin gözlerin müsebbibü'l-esbâb olan Hakk'ı görmeyip bu esbâb tozlarını gördüğü cihetle, o gördüğün esbâb tozları seni müsebbibü'l-esbâb olan Hak'tan istimdâddan uzaklaştırdı."

سوی فارس رو مرو سوی غبار ور نه بر تو کوبد آن مکر سوار

387. *Atlı tarafına git, toz tarafına gitme; ve yoksa o süvârînin mekri sana vurur.*

Binâenaleyh atlı, ya'nî müsebbib olan Hak tarafına git; toz mesâbesinde olan esbâb tarafına gitme ve bu esbâbı müstakil görme! O esbâb tozlarını koparan ve merâkib-i mezâhirin râkibi olan Hak'tır. O esbâb perdeleri altında gizli olan Hakk'ın mekri sana çarpar.

گفت حق آن را که این گرگش بخورد دید گرد گرگ چون زاری نکرد

388. *Hak ona buyurdu ki: "Bu kurt onu yedi, kurdun tozunu gördü, niçin zârîlik etmedi?"*

Ya'nî "Hak Teâlâ, Yûsuf (a.s.) hakkında, merâkib-i mezâhir-i ilâhiyye oldukları cihetle, onların kardeşlerinin lisânından Ya'kūb (a.s.)a bir mekr olarak فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ (Yûsuf, 12/17) ["Onu kurt yedi"] buyurdu ki, bu kurt nefsin sıfâtından birisi olan, kardeşlerinin hasedi idi. İmdi kurdun tozu olan, sûre-i Yûsuf'taki bu kıssayı ashâb-ı nefis gördü ve okudu; niçin o kurt mesâbesinde olan nefsin şerrinden ağlayıp sızlamadı?"

او نمیدانست گرد گرگ را با چنین دانش چرا کرد او چرا

389. *O kurdun tozunu bilmedi, böyle bir bilgi ile o, otlağı otladı.*

"Zîrâ o ashâb-ı nefs Kur'ân okudu, bunu geçmiş zamâna âid bir kıssa ve hikâye gördü. Bunu nefsin kurdunun tozu ve eseri bilmedi. Böyle bir bilgi ve anlayış ile ot gibi olan ulûm-i zâhireyi otladı ve tahsîle sa'y etti"; veyâhut "Bu vücûdât-ı izâfiyye âleminde müsterîhâne yedi ve içti ve ahkâm-ı nefisten gâfil oldu." "Çerâ kerden" otlamak ve "çerâ" otlak demektir.

گوسفندان بوی گرگ با گزند میدانند و به هر سو میخزند

390. *Koyunlar zararlı kurdun kokusunu bilirler ve her tarafa sığınırlar.*
[387]

"Hazîden" bir köşeye girmek ve bir köşede saklanmak demektir. Ya'nî "Koyunlar bile, hayvan oldukları halde, zararlı olan kurdun kokusunu ve âsârını bilirler ve idrâk ederler ve etrafta sığınacak bir köşe ararlar.

مغز حیوانات بوی شیر را میداند ترك میگوید چرا

391. *Hayvanların beyni arslanın kokusunu bilir ve otlağın terkini söyler.*

Bu da diğer bir misâl-i te'kîdîdir. "Hayvanların beyni ve akılları bile arslanın kokusunu idrâk eder de, kendi kendine: "Aman arslan geliyor, artık bu otlağı terk et!" der ve beyninin verdiği bu hüküm üzerine otlağı bırakıp kaçar."

بوى شير خشم ديدى باز گرد　　　با مناجات و حذر انباز گرد

392. *Ğazab arslanının kokusunu gördün mü, münâcâta rücû' et ve korkuyu şerîk et!*

"Gazab arslanının kokusu"ndan murâd, Hakk'ın esbâb-ı kahriyyesinin belirmesidir. Ya'nî "Sıfât-ı nefsâniyyeye inhimâk yüzünden Hakk'ın kükremiş bir arslan mesâbesinde olan esbâb-ı kahriyyesi belirdi mi, derhal yalvarmaya başla ve tövbeye rücû' et! Ve yalvarırken de O'nun kahr ve gazabından korkuyu da gönlüne teşrîk et ki, münâcâtın müessir olsun. Ya'nî yarım ağız yalvarma!"

وانگشتند آن گروه از گرد گرگ　　　گرگ محنت بعد گرد آمد سُتُرگ

393. *O tâife kurdun tozundan geri dönmediler. O tozdan sonra mihnet kurdu, azîm olarak geldi.*

O Sebe' şehrinin kâfir-i ni'met olan halkı, kurdun tozu olan ümem-i mâziyenin ahvâlinden ibret alıp bu küfrândan geri dönüp vazgeçmediler. O tozdan sonra, onları yırtıp helâk etmek için Hakk'ın mihnet ve kahır kurdu, azîm ve şiddetli olarak onlara geldi.

بر دريد آن گوسفندان را به خشم　　　كه ز چوپان خرد بستند چشم

394. *O koyunları hışm ile yırttı. Zîrâ ki akıl çobanından göz bağladılar.*

Kahr-i ilâhî kurdu, hayvânât cinsinden olan o kâfir-i ni'metleri hışm ile yırtıp helâk etti. Zîrâ onlar akıl çobanı olan nasîhatçilerin nasîhatlarından göz bağladılar ve onlara iltifât etmediler.

چند چوپانشان بخواند و نامدند　　　خاك غم در چشم چوپان ميزدند

395. *Çoban onları ne kadar çağırdı, halbuki gelmediler. Ğam toprağını çobanın gözüne vurdular.*

Çoban, ya'nî o kavmin nâsıhı olan nebîleri ve sulehâsı onları, tarîk-ı hidâyete ne kadar da'vet ettiler! Halbuki onlar bu zevâtın da'vetlerine aslâ kulak

asmadılar ve nâsıhlar onların bu hallerinden mağmûm olup ağladılar ve münkirler onlara dediler,

که برو ما از تو خود چوپانتریم　　　چون تبع گردیم هر یك سروریم

396. *Ki: "Git, biz senden daha ziyâde çobanız, her birimiz serveriz, niçin tâbi' olalım?"*

Enbiyâ ve evliyâ, münkirlere nasîhat edip doğru yola da'vet ettikçe onlar dediler ki: "Haydi git, bize akıl çobanlığı etme, bizim de aklımız vardır. Husûsiyle her birerlerimizin kavmimizin a'yân ve eşrâfıyız ve metbû'uz! Bu şerâfet ve metbûiyyetimizi bırakıp niçin sanâ tâbi' olalım?"

طعمهء گرگیم و آن یار نه　　　هیزم ناریم و آن عار نه

397. *"Biz o yârin lâyıkı değil kurdun gıdâsıyız; ateşin odunuyuz ve ârın lâyıkı değiliz!"*

"Biz yâr-i hakîkî olan Hakk'ın lâyıkı değiliz. Nefsimizin bendesi ve kahr-ı ilâhî kurdunun gıdâsıyız. Biz mihnet azâbı ve ateşinin odunuyuz. Ve sana tâbi' olmak ârının lâyıkı değiliz. Ya'nî kavmimiz arasındaki şerâfetimizi ve metbûiyyetimizi terkedip sana tâbi' olmak ârını ihtiyâr edemeyiz."

حمیتی بد جاهلیت در دماغ　　　بانگ شومی بر دمنشان کرد زاغ

398 *Câhiliyyet dimâğda bir hamiyyet oldu; uğursuzluk sadâsını karga, onların gübre yığını üzerine götürdü.*

"Hamiyyet" hayâ ve neng ve âr, ya'nî "utanmak" ma'nâsınadır ve hamiyyetin ma'nâ-yı lügavîsi Türkçe "kızgınlık" demektir ki, kan hücûmundan olur. Ve bu hamiyyet insanda hem hak ve hem de bâtıl fikirlerin müdâfaası taassubundan neş'et eder. Bittabi' hak olanı makbûl ve bâtıl olanı mezmûmdur. Mezmûma "hamiyyet-i câhiliyye" derler. Nitekim Ebû Cehil risâletpenâh Efendimiz'in da'veti üzerine اخترت النار على العار ya'ni "Âr üzerine nârı ihtiyâr ederim, bir çocuğa tâbi' olmaktan âr eder ve utanırım" dedi. Ve bu hamiyyeti takbîhan sûre-i Fetih'te إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ (Fetih, 48/26) ya'nî "Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri kâfirlerin kalblerinde hamiyyet ve hamiyyet-i câhiliyye kıldı" buyurulur. "Dimen" gübre yığını demek olup, cism-i unsurîye işâret buyurulmuştur. Zîrâ Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'te bu cism-i unsurîye "gübre yığını" ta'bîr buyurmuşlardır. Ya'nî "Sebe' şehri halkının câhillikleri, dimâğlarında nâsıhlarına karşı bir fikr-i hamiyyet

oldu. Fakat netîcede onların hâk-i helâke serilen gübre yığınlarından ibâret ecsâd-ı unsuriyyeleri üzerinde karga mesâbesinde olan İblîs-i laîn, uğursuzluk ve bedbahtlıkları destânını terennüm etti."

بهر مظلومان همی کندند چاه　　　　در چه افتادند و می گفتند آه

399. *Mazlûmlar için kuyu kazdılar, kuyuya düştüler ve âh dediler.*

Hadd-i zâtında pâk ve kabâhattan ârî ve mazlûm olan rûhları için sıfât-ı nefsâniyyeleri kazmalarıyla tabîat kuyusunu kazdılar. Fakat netîcede kahr-ı ilâhî sûretinde mütecellî olan o tabîat kuyusuna kendileri düşüp feryâd ettiler. Ve bu gibi kâfir-i ni'met olan ümemin kimisi esbâb-ı tabîiyyeden olan zelzele ile ve kimisi fırtına ve kasırga ve kimisi seylâb ve sâire ile helâk oldu.

پوستین یوسفان بشکافتند　　　　آن چه میکردند یك یك یافتند

400. *Yûsuf'ların derilerini yüzdüler; yaptıkları şeyi bir bir yoldular.*
[397]

Onlar esâsen Yûsuf gibi parlak ve sâhib-i cemâl ve hak arayıcı olan rûhlarını sıfât-ı nefsâniyyeleri kurtlarına paralattılar. Fakat nefisleri, rûhlarına yaptıkları bu kahrın mukābilini birer birer buldular. Nitekim âyet-i kerîmede وجزاء سيئة سيئة مثلها (Şûrâ, 42/40) ya'nî "Kötülüğün cezâsı onun misli kötülüktür" buyurulur.

کیست آن یوسف دل حق جوی تو　　　　چون اسیری بسته اندر کوی تو

401. *O Yûsuf kimdir? Senin hak isteyici olan bâtınındır, bir esir gibi senin mahallende bağlanmıştır.*

O postu yırtılan Yûsuf kimdir bilir misin? Senin, aslında pâk ve hak arayıcı olan bâtının ve rûhundur. O zavallı senin bu cism-i unsûrînin mahallesinde bir esîr gibi bağlanmış kalmıştır.

جبرئیلی را بَرْ اُسْتُنْ بستهء　　　　پر و بالش را به صد جا خستهء

402. *Cebrâil'e mensûb olanıdır ki, bağlamışsın ve onun kanadını yüz yerde hasta etmişsin.*

Rûh, melek cinsindendir; ve akıl onun sıfatı ve kanadıdır. Ve Hz. Cebrâil bir rûh-i âlî olup, onun kanadı akıl olur. Ve bilcümle ukūl, akl-ı evvelden münteşî olduğundan, ervâhın sıfatları olan akıllar Hz. Cibrîl'e mensûbdurlar. Binâenaleyh ey sâlik, sen rûh ile nefisten mürekkebsin. Hz. Cibrîl'e

mensûb olan rûhunu, bir müncemid direk mesâbesinde olan cismine bağlamışsın ve rûhunun kanadı olan aklını sıfât-ı nefsâniyyenin darbeleriyle yüz yerde birçok maânîde yaralamış ve hasta etmişsin ve o ma'nâları ibtâl etmişsin.

پیش او گوساله بریان آوری   که کشی او را به کهدان آوری

403. *Onun önüne dana külbastısı getirirsin; saman çekersin, onu samanlığa getirirsin.*

O rûhunun ve aklının gıdâsı, ulûm-i ledünniyye ve maârif-i ilâhiyye olduğu halde, sen onun önüne nefs-i hayvâniyyenin gıdâsı olan dana külbastısı getirirsin; kemâl-i cehlinden onu da nefsin gibi hayvan cinsinden zannedip, önüne saman mesâbesinde olan ulûm-i dünyeviyye ve zâhiriyyeyi çekersin; ve onu samanlık mesâbesinde olan dünyâ ve kesâfet âlemine çekersin.

Bu beyt-i şerifte وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ (Hicr, 15/51-52) ya'nî "Ey Resûlüm, onlara İbrâhîm'in misâfirlerinden haber ver. Vaktâki ona dâhil olup selâm verdiler, İbrâhîm: Biz sizden korkarız, dedi" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Tefsîrlerin beyânına nazaran İbrâhîm (a.s.) pek ihtiyâr olduğu halde, evlâdı olacağı müjdesini vermek üzere ona melâike-i kirâm gelmiş idi. Sûret-i beşeriyyeye mütemessilen İbrâhîm (a.s.)ın yanına girip selâm verdiler. İbrâhim (a.s.) onları beşer zannedip önlerine taâm olarak dana biryânı getirdi, yemediler. Onun üzerine İbrâhîm (a.s.) "Mâdemki bizim taâmımızı yemediniz, biz sizden korkarız" buyurdu. Ba'dehû o melâike-i kirâm hüviyetlerini ve maksadlarını İbrâhîm (a.s.)a keşfettiler.

که بخور این است ما را لوت و پوت   نیست او را جز لقاء الله قوت

404. *"Dersin ki: Ye! Bizim taâmımız budur. Allah'ın likāsından başka onun kuvveti yoktur."*

Ya'nî, "Senin rûhunun önünde gıdâ-yı nefsânîni koyup dersin ki: İşte bizim me'kûlâtımız ve meşrûbatımız budur, bunları ye! Halbuki o rûhunun gıdâsı ancak likāullahtır." Zîrâ rûh, vücûd-i mutlak-ı Hakk'ın libâs-ı gayriyyet ile ilk tenezzül ettiği bir mertebedir. Ve araya merâtib-i tenezzülât-ı sâire hicâbları girmemiştir. Onun için rûh, hadd-i zâtında âşık-ı cemâl-i Hak'tır. Nitekim Cenâb-ı Pîr efendimiz rûh hakkında *Mesnevî-i Şerîf*lerinde buna işâreten şöyle buyururlar:

جامه از تن جان ز تن آگاه نیست　　　در دماغش جز غم الله نیست

"Elbise tenden ve can da tenden âgâh değildir, o rûhun dimâğında Allah gamından başkası yoktur."

"Lût u pût" lügat-ı tevâbi'dendir me'kûlât ve meşrûbâtın envâ'ı ma'nâsınadır.

زین شکنجه و امتحان آن مبتلا　　　میکند از تو شکایت با خدا

405. *Bu işkenceden ve mihnetten o mübtelâ, senden Hudâ'ya şikâyet eder.*

Rûha, lâyık olmayan gıdâyı vermekten dolayı, rûhun muazzeb olur; ve o cisim kaydına bağlanmakla bu belâya dûçâr olan bu zavallı rûh, bu mihnetten ve senin ona bu zulmünden dolayı senden Hakk'a şikâyet eder de der,

کای خدا افغان از این گرگ کهن　　　گویدش نك وقت آمد صبر کن

406. *Ki: "Ey Hudâ, bu eski kurttan feryâd!" Ona der ki: "İşte vakit geldi, sabret!"*

Rûh şikâyet edip der ki: "Ey Hudâ, bu eskimiş ve ihtiyarlamış cism-i unsûrîye taalluk eden nefis kurdunun elinden feryâd ve el-amân!" Hak Teâlâ dahi o rûha cevâben: "Sabret, o ihtiyar kurdun ölüm vakti geldi ve senin, onun elinden kurtulmanın zamânı yaklaştı!" buyurur.

داد تو واخواهم از هر بیخبر　　　داد که دهد جز خدای دادگر

407. *Her habersizden senin nasîbini isterim. Âdil olan Hudâ'dan başka adli kim verir?*

"Dâd"ın müteaddid ma'nâsı vardır. Birinci, "dâd" "behre ve nasîb" ve ikinci, dâd "adl" ma'nâsınadır. Ya'nî, "Rûha cevâben Hak Teâlâ buyurur ki: "Merak etme, o nefisten ve rûhunun sıfâtından her bî-haber olan nefsânîden senin hakkını ve nasîbini isterim." İkinci mısrâ' Cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından dır. Buyururlar ki: "Âdil-i hakîkî olan Hak Teâlâ hazretlerinden başka kemâliyle adli icrâ etmek kimin elinden gelebilir?"

او همیگوید که صبر شد فنا　　　در فراق روی تو یا ربنا

408. *O der ki: "Ey bizim Rabbimiz, senin cemâlinin firâkında sabrım fenâ oldu."*

Cism-i unsurîde mahbûs olan rûh, Hakk'ın sabır tavsiyesine cevâben der ki: "Ey bizim Rabbimiz, senin cemâlinin firâkına sabretmeye mecâlim kalmadı."

احمدم درمانده در دست یهود صالحم افتاده در حبس ثمود

409. *"Ben yahûdîler elinde âciz kalmış Ahmed'im. Semûd kavminin habsine düşmüş Sâlih'im!"*

Rûh der ki: "Yâ Rab, nasıl sabredeyim ki, her biri bir yahûdî meşrebinde ve hîlekâr ve zâlim olan sıfât-ı nefsâniyyenin elinde âciz kalmış Ahmed-i melekûtîyim. Semûd kavmi gibi anûd ve zâlim olan bu sıfât-ı nefsâniyyenin habsi bulunan cisimde bağlı kalmış bir Sâlih'im."

ای سعادت بخش جان انبیا یا بکش یا باز خوانم یا بیا

410. [407] *"Ey peygamberlerin cânına saâdet bağışlayan, ya öldür, ya beni geri çağır, yâhut gel!"*

Yine rûh der ki: "Ey peygamberlerin canlarına saâdet-i ezeliyye ihsân eden Rabbimiz! Ya beni kabza-i kahrında tutan nefsi öldür; veyâhut evvelce bulunduğum âlem-i ervâha geri çağır; veyâhut bu cisim habsinde iken tecellî-i zâtîni lutfet!"

با فراقت کافران را نیست تاب میگوید یا لیتنی کنت تراب

411. *"Senin firâkınla kâfirler için tâkat yoktur, ne olaydı toprak olaydık!" derler.*

Kâfirler yevm-i kıyâmette senin vuslatından ayrı düştüklerini görünce, diyeceklerdir ki: "Kâşki his ve idrâk mertebesinde kalıp, bu azâb-ı firkatle muazzeb olacağımıza, hissiz ve idrâksiz müncemid bir toprak olaydık!" İkinci mısrâ' Sûre-i Nebe'in nihâyetinde vâki' وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا (Nebe; 78/40) [ya'ni "Kâfir der ki: Keşke toprak olaydım!"] âyet-i kerîmesinden muktebestir.

حال او این است کو خود ز آن سو است چون بود بی تو کسی کان تو است

412. *Onun hâli budur ki, muhakkak o taraftandır. Sana mensûb bir kimse sensiz nasıl olur?*

Muhakkak nefis tarafından olan o nefsânî kâfirlerin hâli budur. Ya sana mensûb bir kimsenin sensiz olması nasıl olur ve o kimse sensizliğe nasıl sabredebilir?

حق همیگوید که آری ای نزه لیك بشنو صبر آر و صبر به

413. *Hak buyurur ki: "Evet ey nezih, lâkin işit, sabır getir ve sabır evlâdır."*

"Nezih" pâk ve büyük ma'nâsınadır. Hak Teâlâ buyurur ki: "Evet, ey aslı pâk olan rûh, şikâyetin doğrudur. Fakat sabır tavsiyemi dinle ve sabret! Zîrâ sabır evlâdır." Bu beyt-i şerîfte Sûre-i Maâric'in ibtidâsında vâki' تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا (Maâric, 70/4-5) ya'nî "Melâike ve rûh, zi'l-maâric olan Hakk'a, mikdârı elli bin yıl olan bir günde urûc eder; imdi sabr-ı cemîl ile sabret!" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

صبح نزديك است خامش كم خروش　　من هميكوشم پى تو تو مكوش

414. *"Sabah yakındır, sus şamata etme! Ben senin için sa'y ediyorum, sen sa'y etme!"*

"Ey rûh, cisim hapishânesinden âzâd olmak sabâhı yakındır. Sus, bu âlem-i kesâfet zindanında muztarib olma! Sen, benim sıfâtımın ma'kesi olan bir âyînesin. Sende olan şe'n, benim şe'nimdir. Râî benim. Aks-i sûret için âyînenin sa'yine hâcet olmadığı cihetle, senin de sa'y ve ıztırâbına hâcet yoktur. Âyînenin ma'kes-i suver olması için râînin sa'yi lâzımdır. Binâenaleyh sa'y ve tecellî bana âiddir, sana değildir.

بقيهء داستان رفتن خواجه به دعوت روستايى سوى ده

Köylünün da'veti sebebiyle efendinin köy tarafına gitmesi hikâyesinin bakıyyesi

شد ز حد هين باز گرد اى يار گرد　　روستايى خواجه را بين خانه برد

415. *Ey cesûr yâr, hadden ziyâde oldu, geri dön! Gör ki köylü efendiyi evine götürdü.*

"Ey hakāyık ve maârif-i ilâhiyyeyi beyân husûsunda cesûr olan dost, keşfettiğin esrâr ve hakāyık-ı ilâhiyye, haddini tecâvüz etti. Artık geri dön ve köylü ile efendi hikâyesine rücû et! Bak ki, köylü efendiyi evine götürdü." "Gürd" (گرد) şecî ve dilîr ve cesûr ma'nâsınadır.

قصهء اهل سبا يك گوشه نه　　　آن بگو كان خواجه چون آمد به ده

416. *Ehl-i Sebe' kıssasısını bir köşeye koy, onu söyle ki o efendi köye nasıl geldi?*

روستايى در تملق شيوه كرد　　　تا كه حزم خواجه را كاليوه كرد

417. *Köylü temellukta şîve etti. Nihâyet efendinin hazmini ahmak etti.*

"Şîve"nin müteaddid ma'nâları vardır. Burada "hüner" ve "kemâl" ma'nâsınadır. Ya'nî, "Köylü, efendiyi köye da'vet etmek hakkında o kadar yaltaklandı ve temelluk etti ve temellukta hüner ve kemâl gösterdi ki, nihâyet efendinin, bu kıssa ibtidâsında bahs olunan hazm ve ihtiyât fikri hamâkate tebeddül etti."

از پيام اندر پيام او خيره شد　　　تا زلال حزم خواجه تيره شد

418. *Haber içinde haberden o sersem oldu; nihâyet efendinin hazm zülâli bulanık oldu.*

Köylünün haber üzerine haber göndermesinden dolayı efendi sersemlemişti. Nihâyet o efendinin yukarıda zikr olunan âb-ı zülâl gibi parlak olan hazm ve ihtiyâtı bulandı ve muhtell oldu.

هم از اينجا كودكانش در پسند　　　نرتع و نلعب به شادى ميزدند

419. *Onun çocukları da bu taraftan beğenmekte* نَرْتَعْ و نَلْعَبْ*'i sevinçle vurdular.*

Köylünün mütevâlî da'vet haberleri üzerine bu taraftan efendinin çocukları da, bu da'veti hoş görmek ve beğenmek hususunda نَرْتَعْ و نَلْعَبْ ya'nî "Yemiş yiyelim ve oynayalım!" na'ralarını sevinçle vurdular.

نرتع و نلعب Sûre-i Yûsuf'ta vâki' قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لاَ تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (Yûsuf, 12/12) ya'nî "Yûsuf (a.s.)ın kardeşleri, babaları Ya'kūb (a.s.)a dediler ki: "Ey bizim babamız, sana ne oldu ki, Yûsuf üzerine bizi emîn addetmezsin, halbuki biz ona nâsıhlarız, onu yarın bizimle berâber gönder, yemiş yesin ve oynasın! Biz muhakkak sûrette onu muhâfaza ederiz!" âyet-i kerîmesinden muktebestir. Nitekim âtîdeki beyt-i şerîfte de işâret buyurulur.

همچو يوسف كش ز تقدير عجب　　　نرتع و نلعب ببرد از ظل اب

420. [417] *Yûsuf gibi ki, onu takdîr-i acebden olan* نَرْتَعْ و نَلْعَبْ *baba sâyesinden götürür.*

Efendinin çocuklarının نَرْتَعْ وَ نَلْعَبْ ["Yemiş yeriz ve oynarız!"] na'rasını vurmaları ve sevinmeleri, Yûsuf (a.s.)ın vak'asına müşâbih idi. Nitekim Yûsuf (a.s.)ın kardeşlerinin Ya'kūb (a.s.)dan izin almak için يَرْتَعْ وَ يَلْعَبْ ["Yemiş yer ve oynar!"] sözlerini söylemeleri, Hak Teâlâ hazretlerinin acîb olan takdîrinden vâki' oldu ve netîcede Yûsuf (a.s.)ın babası olan Ya'kūb (a.s.)ın sâyesinden müddet-i medîde mahrûmiyetine sebep oldu.

آن نه بازى بلكه جانبازى است آن حيله و مكر و دغاسازى است آن

421. *O oyun değildir, belki can oyunudur. O hîle ve mekr ve değāsazlıktır.*

Gerek efendinin çocuklarının نرتع و نلعب ["Yemiş yeriz ve oynarız!"] demeleri ve gerek Yûsuf (a.s.)ın kardeşlerinin يرتع و يلعب ya'ni "Yemiş yer ve oynar" demeleri oyun değildir. Bu sûrî oyunun zımnında vâki' olacak bir can oyunudur. Hîle ve mekr ve tezvîr tertîbidir.

هر چه از يارت جدا اندازد آن مشنو آن را كان زيان دارد زيان

422. *Her ne şey ki, o seni yârinden ayrı atar, onu dinleme ki, ziyan tutar ziyan!*

Seni dostundan ayıran şey, her ne olursa olsun, ona kulak asma! Zîrâ muhakkak sana zararı vardır.

گر بود آن سود صد در صد مگير بهر زر مگسل ز گنجور اى فقير

423. *Eğer o, yüz içinde yüz fāide olursa tutma! Ey fakîr, altın için hazîneden münkatı' olma!*

Eğer seni dostundan ayıran o şey, sana birçok sûrî fâideler te'mîn etse bile, sen ona ehemmiyet verme! Menâfi'-i sûriyye için fevâid-i ma'neviyyeyi terk etme! Birkaç altın için ey muhtaç, altın dolu olan hazîneyi bırakma!

اين شنو كه چند يزدان زجر كرد گفت اصحاب نبى را گرم و سرد

424. *Onu dinle ki, Yezdân ne kadar men'etti. Ashâb-ı Nebî'ye germ ve serd söyledi.*

Ey sâlik dinle ki, Hak Teâlâ hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de fevâid-i dünyeviyyeye meyilden ne kadar men' buyurdu; ve Peygamber'in ashâbına bu husûsta yumuşak ve sert ta'rîz ve tevbîhte bulundu.

ز انكه بر بانگ دهل در سال تنگ جمعه را كردند باطل بى درنگ

425. *Zîrâ ki kıtlık senesinde davul sesi üzerine, bilâ-tevakkuf cum'ayı bâtıl ettiler.*

Kıtlık senesinde bir cum'a günü, ashâb-ı kirâm câmi'-i şerîfte ve Nebiyy-i zîşân Efendimiz dahi minberde hutbede idiler. Medîne-i Münevvere'ye kervan geldi ve halka ihbâr için davul çalmağa başladı. Câmide davul sesini duyan ashâb, zahîre tedâriki için derhal dışarı fırladılar. Câmi'de ancak on kişi kaldı. Onun üzerine sûre-i Cum'a'da olan bu âyet-i kerîme nâzil oldu: وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ (Cum'a, 62/11) ya'nî "Ve ticâreti ve lehvi gördükleri vakit ona dağıldılar ve seni kāim olarak terk ettiler. De ki: Allah indinde olan şey, lehivden ve ticâretten hayırlıdır. Ve Allah Teâlâ rızık vericilerin hayırlısıdır." Âyet-i kerîmede beyân buyrulan "ticâret", kervanın getirdiği zahîre mübâyaası ve "lehv"den murâd dahi kervanın çaldığı davuldur. Ve nebiyy-i zîşân Efendimiz bu dağılma hakkında buyurdular ki: والذى نفس محمد بيده لو خرجوا جميعا لأضرم الله عليهم الوادى نارا ya'nî "Nefs-i Muhammed yed-i kudretinde olan Allah Teâlâ'ya yemin ederim ki, eğer hepsi çıksa idiler, Allah Teâlâ onların üzerine vâdîyi ateş olarak alevlendirirdi!"

تا نبايد ديگران ارزان خرند   ز آن جلب صرفه ز ما ايشان برند

426. *Tâ ki başkalarının ucuz alması lâzım gelmesin, o satılmak üzere getirilmiş maldan nef'ini bizden onlar götürsün!*

"Namazı terk edip câmi'den dışarı fırlayan tâife, kervanın getirdiği zahîreleri derhal başkaları ucuza kapatmak lâzım gelmesin ve o satılmak üzere getirilen maldan ucuzluk nef'ini de bizden evvel mürâcaat edenler alıp götürmesinler fikriyle dağıldılar." "Sarfe" nef' demektir ve "celeb" satmak için bir şehirden diğer şehire sürdükleri koyun ve eşyâ ve sâire ma'nâsınadır.

ماند پيغمبر به خلوت در نماز   با دو سه درويش ثابت پر نياز

427. *Peygamber, halvette namaz içinde, niyâz üzere iki üç fakîr ile sâbit kaldı.*

"Dü se" (دو سه) ta'bîri kılletten kinâyedir. Bu vak'ada Efendimiz câmi'-i şerîfte dördü Hulefâ-yı râşidîn olmak üzere, on kişi ile kalmış idiler. Ve Abdullah ibn Mes'ûd ve Bilâl Habeşî (r.a.) hazretleri de kalanlar içinde idi.

گفت طبل و لهو و بازرگانيى   چونتان ببريد از ربانيى

428. *Buyurdu: "Lehv ve davul ve ticâret niçin sizi bir Rabbânî'den kat' etti?"*

Nebiyy-i zîşân Efendimiz buyurdu ki: "Lehvden ibâret olan hayât-ı dünyâ ve davul sesi ve ticâret sizi cânib-i Hakk'a ve hakîkate da'vet eden ve Rabbânî olan bir Peygamber'den niçin kat'edip ayırdı?"

قَدْ فَضَضْتُمْ نَحْوَ قَمْحٍ هَائِمًا ثُمَّ خَلَّيْتُمْ نَبِيًّا قَائِمًا

429. *Muhakkak siz hayrân olarak buğday tarafına dağıldınız; ondan sonra Peygamber'i ayakta hâlî bıraktınız.*

Ya'nî "Ey ehl-i Medîne, buğday muhabbetinin galebesi sebebiyle hayrân olarak câmi'den dağıldınız; sonra Rabbânî olan Nebiyy-i zîşânı hutbede ayakta hâlî ve yalnız bıraktınız!"

Bu ve âtîdeki beyt-i şerifler, yukarıda zikrolunan âyet-i kerîmenin maanî-i münîfesini tavzîhtir. Bu âyet-i kerîmede ve bu beyt-i şerifte, dünyâ muhabbeti sebebiyle insân-ı kâmilin huzûr-ı ma'rifetini terkedip dağılanları da tevbîh ve ta'rîz vardır.

بهر گندم تخم باطل کاشتید و آن رسول حق را بگذاشتید

430. [427] *Buğday için bâtıl tohum ektiniz ve o Hakk'ın Resûlü'nü bıraktınız.*

Buğday muhabbetine mağlûbiyetten dolayı kalbinize bâtıl olan hubb-i nefs tohumunu ektiniz. Ve o Hakk'ın Resûlü'nü terkedip, muhabbet-i mâsivâyı, muhabbet-i Hakk'a tercîh ettiniz.

صحبت او خیرٌ مِنْ لهو است و مال بین کرا بگذاشتی چشمی بمال

431. *Onun sohbeti lehivden ve maldan hayırlıdır. Bak, kimi terkettin gözünü ov!*

O Hak Resûlü'nün sohbeti ve huzûru, hayâlden ibâret olan lehivden ve maldan hayırlıdır; onun huzûru Hak'tır ve da'veti hakîkattir. Binâenaleyh, basar-ı basîretindeki gaflet çapaklarını sil de nazar-ı dikkatle bir bak ki, kimi terkettin? Ya'nî hakîkati hayâle fedâ ettin!

خود نشد حرص شما را این یقین که منم رزاق و خیر الرازقین

432. *Sizin hırsınıza bu yakîn olmadı mı ki, Rezzâk ve râzıkların hayırlısı benim!*

خود نشد i Ankaravî hazretleri istifhâm-ı inkârî sûretinde tercüme buyurmuşlardır. İstifhamsız olmak dahi bir vecih olabilir. Ya'ni "Sizin harîs olan nefsinizin gözüne mübâlağa ile rızık verici ve rızık vericilerin hayırlısı ben ol-

duğum yakînen görünmedi de, böyle Peygamber'imi ayakta bırakıp terkettiniz?" demek olur.

آن که گندم را ز خود روزی دهد　　　کی توکلهات را ضایع نهد

433. *O ki, kendinden buğday gıdâ verir, sizin tevekküllerinizi ne vakit zâyi' koyar?*

O Hak Teâlâ hazretleri ki, buğdaya kendi hazîne-i gaybından gıdâ ve neşv ü nemâ verir, eğer rızık husûsunda o buğdayı yetiştiren Rezzâk'a i'timâd edip tevekkül etseniz, sizin bu tevekküllerinizi hiç zâyi' eder mi?

از پی گندم جدا گشتی از آن　　　که فرستادهست گندم ز آسمان

434. *Buğday için mi ondan ayrı oldun ki, buğdayı gökten göndermiştir!*

Garip şey! Hak Resûlü'nü buğday muhabbeti için terk etmekle ne kadar muhâkemesizlik ettin! Hele bir iyi düşün! Buğdayı âsumân-ı gaybdan âlem-i zuhûra gönderen Rezzâk-ı âlem olan Hak'tan buğday için mi ayrıldın? Ehl-i idrâk için bu lâyık olur mu?

دعوت باز بطان را از آب به صحرا

Doğanın kazları sudan sahrâya da'veti

باز گوید بط را کز آب خیز　　　تا ببینی دشتها را قند ریز

435. *Doğan kaza dedi ki: "Sudan kalk, tâ ki şeker dökücü olan sahrâları göresin!"*

"Doğan"dan murâd, şeytan ve "kaz"dan murâd mü'minlerdir. "Kand-rîz" şeker dökücü ma'nâsına vasf-ı terkîbîdir. "Hüsn ve letâfet saçan sahrâlar" demek olur.

بط عاقل گویدش ای باز دور　　　آب ما را حصن و امن است و سرور

436. *Âkıl kaz ona der ki: "Ey doğan, uzak ol! Su bize kal'a-i emndir ve sürûrdur!"*

"Su"dan murâd, erkân-ı şerîat ve âdâb-ı tarîkattir. Ya'ni "Bir yırtıcı doğan mesâbesinde olan şeytan, su gibi hayat veren erkân-ı şerîat ve âdâb-ı tarîkat içinde yaşayan mü'minlere: "Kayd-ı şerîat ve tarîkatten çık ve huzûzât-ı nefsâniyye sahrâsına gel ki, o şeker dökücü ve lezzât-ı 'âcile saçıcı olan o sahrâyı göresin!" diye da'vet ettiği vakit, âkıl olan mü'min-i sâlik ona der ki: "Ey doğan, benden uzaklaş! Zîrâ bizim için şerîat ve tarîkat, mühâcim olan düşmanlara karşı emniyet ve sürûr-bahş olan bir kal'adır."

دیو چون باز آمد ای بطان شتاب   هین به بیرون کم روید از حصن آب

437. *Şeytan, doğan gibi acele geldiği vakit, ey kazlar sakın su kal'asından dışarı gitmeyiniz!*

باز را گویند رو رو باز گرد   از سر ما دستدار ای پای مرد

438. *Doğana deyiniz: "Git, git! Ey el tutucu muîn, bizim başımızdan geri dön!"*

Ankaravî nüshasında "gûyend" (گویند) ya'nî "derler" ve Hind nüshalarında (گوئید) sûretindedir; ve burada bu cem'-i muhâtab sîgası münâsib düşmektedir. "Pây-ı merd" "meded-kâr ve şefî' ve muîn ve destgîr" ma'nâlarınadır. "Dest-dâr" vasf-ı terkîbî olup, "el tutucu" demektir, Ve "pây-ı merd"in sıfatıdır. Ya'nî "Ey pây-ı merd ve destdâr" takdîrindedir.

ما بری از دعوتت دعوت ترا   ما ننوشیم این دم تو کافرا

439. *"Biz senin da'vetinden berîyiz ve da'vet senin olsun ey kâfir! Senin bu sözünü biz işitmiyoruz!"*

"Ne-nûşîm" (ننوشیم) "işitmek" mâ'nâsına olan "Niyûşîden" (نیوشیدن) masdarının muhaffefinden olup نه نیوشیم yerinde kullanılmıştır. Ya'nî "Ey kâfir olan İblis, biz senin da'vetine icâbet etmiyoruz! Da'vet ettiğin huzûzât-ı nefsâniyye sahrâsı senin olsun. Senin sözün bizim kulağımıza girmez!"

حصن ما را قند و قندستان ترا   من نخواهم هدیه ات بستان ترا

440. [437] *"Hısn bizim için şekerdir ve şeker mahalli senin olsun. Ben senin hediyeni istemiyorum, bostan senin olsun!"*

"Şerîat ve tarîkat kal'ası bizim için şeker gibi lezîzdir ve "şeker dökücü" diye tavsîf ettiğin huzûzât-ı nefsâniyye sahrâsı senin olsun! Ben senin bu hediyeni istemiyorum. O medhettiğin bostan senin olsun." İkinci mısrâ'daki

بستان "sitânden" masdarından emr-i hâzır olup "Ben senin hediyeni istemem, al senin olsun!" ma'nâsını vermek dahi bir vecihtir.

چون که جان باشد نیاید لوت کم　　　چون که لشکر هست کم ناید علم

441. *Vaktâki can olur, gıdâ eksik gelmez. Vaktâki ordu vardır, bayrak eksik gelmez.*

Can bedende bulundukça, bedenin muhtâç olduğu gıdâ eksik gelmez. Ordu mevcûd oldukça, elbette bayrağı olur.

رجوع بحکایت خواجه و روستائی

Efendi ve köylü hikâyesine rücû

Bu unvan Ankaravî nüshasında yoktur, Hind nüshalarında mevcûddur. Fakîr, ilâvesini fâideli gördüm.

خواجهء حازم بسی عذر آورید　　　بس بهانه کرد با دیو مرید

442. *Hazm edici efendi, çok özür getirdi. Serkeş olan şeytana çok bahâne etti.*

Yukarıda, hazm ve ihtiyâtı zikr olunan şehirli efendi, serkeş şeytan gibi olan köylüye karşı çok özür diledi ve bahâne getirdi.

گفت این دم کارها دارم مهم　　　گر بیایم آن نگردد منتظم

443. *Dedi: "Şimdi mühim işlerim vardır, eğer gelirsem o muntazam olmaz."*

شاه کار ناز کم فرموده است　　　ز انتظارم شاه شب نغنوده است

444. *"Şah bana nâzik iş emretmiştir. Şah benim intizârımdan mızganmamıştır."*

"Gunûden" (غنودن) "mızganmak"tır. Arapça "sine" mukābilidir. Uyku hâlinin ibtidâsına derler. Ya'nî, "Memleketimizin hükümdârı, bana nâzik bir işin görülmesini emretmiştir. Bu işi emri vech ile îfâ etmiş olduğum haberini beklediğinden dolayı, gözünü bile kırpmamış ve uykusunu fedâ etmiştir."

من نيارم ترك امر شاه كرد　　　　من نتانم شد بر شه روى زرد

445. *"Ben şâhın emrini terke tâkat getiremem. Ben şâhın indinde sarı yüzlü olamam."*

"Rûy zerd şuden" hacîl olmak ve utanmaktan kinâyedir. "Ben şâhın emrini terk edip köye geldiğim için, onun huzûrunda hacîl ve rüsvây olurum, utanırım. Binâenaleyh ben bu hâli kabûl edemem."

هر صباح و هر مسا سرهنگ خاص　　　　ميرسد از من هميجويد مناص

446. *"Her sabah ve her akşam husûsî çavuş erişir, benden bir menâs ister."*

"Menâs" kaçıp sığınacak yer, "meferr ve melce'" demektir; ve "kuvvet" ma'nâsına da gelir. "Her sabah ve her akşam bana pâdişah tarafından husûsî bir çavuş gelir; pâdişah bana ısmarladığı bu işin meferri ve melcei, ya'ni netîcesi ve hitâmı hakkında ma'lûmât ister."

تو روا دارى كه آيم سوى ده　　　　تا در ابرو افكند سلطان گره

447. *"Sen revâ tutar mısın ki, köy tarafına geleyim? Tâ ki sultan kaşına düğüm bıraksın!"*

گره در ابرو افكندن "Darılıp kaş çatmak"tan kinâyedir. Ya'nî "Ey köylü sen câiz görür müsün ki, ben köy tarafına geleyim ve pâdişâhın işini yüz üstü bırakayım da pâdişah darılıp bana kaşlarını çatsın?"

بعد از آن درمان خشمش چون كنم　　　　زنده خود را زين مگر مدفون كنم

448. *"Ondan sonra onun öfkesine nasıl çâre ederim? Meğer ki kendimi bundan dolayı diri olarak gömeyim!"*

"Pâdişâhın öfkesine karşı ittihâz edebileceğim hiçbir çâre yoktur. Meğer ki onun öfkesini görmemek için kendimi diri diri toprağa gömeyim, başka çâre yoktur!"

زين نمط او صد بهانه باز گفت　　　　حيلها با حكم حق نفتاد جفت

449. *Bu üslûbdan o yüz özrü açık söyledi. Tedbîrler Hakk'ın hükmü ile çift düşmedi.*

O şehirli efendi, bu nevi'den açıkça birtakım özür beyân etti, fakat bu tedbîrler Hakk'ın hükmüne ve kazâsına muvâfık düşmedi.

گر شود ذرات عالم حیله پیچ　　با قضای آسمان هیچند هیچ

450. [447] *Eğer âlemin zerreleri hîle dolayıcı olsa, âsumânın kazâsıyla hiçtirler hiç!*

Eğer âlemin bilcümle zerreleri tedbîr yapıcı olsa kazâ-yı ilâhîye karşı o tedbîrlerin hiçbirisi müsmir olmaz!

چون گریزد این زمین از آسمان　　چون کند او خویش را از وی نهان

451. *Bu yeryüzü gökten nasıl kaçar? O kendisini ondan nasıl gizler?*

هر چه آید ز آسمان سوی زمین　　نی مفر دارد نه چاره نی کمین

452. *Gökten yeryüzü tarafına her ne gelirse, ne kaçacak yeri, ne çâresi, ne saklanacak yeri vardır.*

آتش ار خورشید میبارد بر او　　او به پیش آتشش بنهاده رو

453. *Onun üzerine güneşten ateş yağsa, o onun ateşinin önüne yüz komuştur.*

ور همی طوفان کند باران بر او　　شهرها را میکند ویران بر او

454. *Ve eğer onun üzerine yağmuru tûfan ederse, onun üzerinde şehirleri vîrân ederse.*

او شده تسلیم او ایوبوار　　که اسیرم هر چه میخواهی بیار

455. *O Eyyûb gibi onun teslîmi olmuştur. Ben esîrim her ne istersen getir, diye.*

Kazâ-yı İlâhî, göğe ve senin vücûdun dahi zemîne benzer. Nitekim gökten yere ne gelse, "Ben senin esîrinim, her ne istersen getir!" diye, Eyyûb (a.s.)ın belâ-yı ilâhîye teslîm olduğu gibi teslîm olmuştur.

ای که جزو این زمینی سر مکش　　چون که بینی حکم یزدان در مکش

456. *Ey kimse ki, sen bu zemînin cüz'üsün, baş çekme! Hükm-i Yezdân'ı gördüğün vakit kapıyı çekme!*

Ey sâlik-i mü'min, senin vücûdun bu arzın cüz'üdür. Binâenaleyh küllün olan arz gibi hükm-i ilâhîye karşı muztarib olup yüzünü ekşitme. Kâzâ-yı ilâhîyi gördüğün vakit ondan müştekî olup rızâ kapısını kapama!

چون خَلَقْناكُمْ شنودی مِنْ تراب　　خاك باشی جست از تو، رو متاب

457. *Mâdemki* خَلَقْناكُمْ مِنْ تُراب *i işittin, senden toprak olmaklığı istedi, yüz çevirme!*

Mâdemki Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Hacc'ın ibtidâsında Hak Teâlâ hazretlerinin فانا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ (Hacc, 22/5) ya'nî "Biz sizi topraktan yarattık" sözünü işittin ve kendinin toprağın cüz'ü olduğunu anladın, bundan istidlâl et ki, Hak Teâlâ hazretleri senden toprak gibi mütevâzi' ve mutî' ve münkād olmanı istedi. Binâenaleyh serkeşlikten vazgeç! Her husûsta onun hükmüne mutî' ol!

بين كه اندر خاك تخمى كاشتم گرد خاكى و منش افراشتم

458. *"Gör ki, toprak için bir tohum ektim, toprak tozusun ve ben onu yükselttim!"*

Ey insan, zikrolunan âyet-i kerîmenin zımnında Hak Teâlâ buyurur ki: "Ben sizi topraktan yarattım, gör ki toprak içine rûh ve akıl ve idrâk tohumu ektim. Sen toprağın tozusun. Ben keremimin rüzgârıyle o tozu mertebe-i süfliyyetten mertebe-i ulviyyete çıkardım ve ahsen-i takvîm üzere sâir mahlûkat üzerine mufazzal insan yaptım."

حملهء ديگر تو خاكى پيشه گير تا كنم بر جمله ميرانت امير

459. *"Diğer bir hamlede sen topraklığı san'at tut! Tâ ki seni cümle beyler üzerine bey yapayım!"*

"İmdi ey insan, sen kendinin akıl ve dirâyetine ve cisminin tenâsüb ve intizâmına bakıp mağrûr olma! Nihâyet toprak tozusun vesselâm. Bu hâlini düşün de kibir ve azametten vazgeç! Ve bu kemâl devrenden sonra bir hamle daha yap! Sen topraklığı, ya'nî toprağın tabîatı olan tevâzu'u meslek ittihâz et! Ta ki senin ma'nândaki noksânın dahi mertebe-i kemâle gelsin ve seni dünyânın, ma'nâları nâkıs olan beyleri üzerine bey yapayım!"

آب از بالا به پستى در رود آن گه از پستى به بالا بر رود

460. [457] *"Su, yüksekten alçaklığa gider; ondan sonra alçaktan yükseğe gider."*

Yukarıki beyt-i şerîfte beyân buyurulan terakkî-i ma'nevîye bir misâl-i mahsûstür. Ya'nî, "Görmez misin su evvelâ yağmur hâlinde yukarıdan aşağıya iner; ondan sonra mertebe-i kesâfetten tebahhur edip havâ-yı nesîmî zerrâtı arasına karışıp yükselir. Binâenaleyh ey insan, alçal ki yükselesin!" Ve hadîs-i şerifte من تواضع رفعه الله , من تكبر حفضه الله ya'nî "Allah Teâlâ tevâzu' eden kimseyi yükseltir ve tekebbür eden kimseyi de Allah Teâlâ alçaltır" buyurulur.

گندم از بالا به زير خاك شد　　　بعد از آن او خوشه و چالاك شد

461. *"Buğday yukarıdan toprak altına gitti, ondan sonra o başak çâlâk oldu."*

"Tohumluk buğday, elden toprak altına ekildi, ondan sonra o buğday başak ve tekrar yeryüzünün fevkıne çıkmağa çâlâk oldu. "Hind nüshaları"nda "hûşe-i çâlâk" (خوشهء چالاك) sûretinde olup, "çâlâk" başağın sıfatı hâlindedir. Ya'nî "Ondan sonra o toprak altına giden buğday tânesi, acele bir başak olup toprağın üstüne çıktı" demek olur.

دانهء هر ميوه آمد در زمين　　　بعد از آن سرها بر آورد از دفين

462. *Her meyvenin dânesi zemîne geldi, ondan sonra defînden başlar kaldırdı.*

"Defîn" burada "medfûnün-fîh" olan zemîn ma'nâsınadır. "Ser" baş ma'nâsına olduğu gibi, sîn'in kesriyle ["sır"] "gizli olan şey" ma'nâsına da olabilir. Ya'nî "Her meyvenin dânesi ve çekirdeği yere ekildi, sonra o ekilen dâne medfûn olduğu yerden fidân olarak başlar kaldırdı." Ya'nî dallar budaklar salıverdi. Veyâhut o çekirdek, bâtınında gizli olan ağacı, meyveleri ızhâr etti.

اصل نعمتها ز گردون تا به خاك　　　زير آمد شد غذاى جان پاك

463. *Feleğin ni'metlerinin aslı toprağa kadar aşağıya geldi. Temiz olan canın gıdâsı oldu.*

Ma'lûmdur ki, küre-i arz, fezâda güneş etrâfında sâniyede otuz kilometre mesâfe kat'ı sûretiyle devr etmektedir. Zamân-ı tekevvününden beri onun bu sür'at-i seyri elbette sathının cevherini aşındırmak lâzım gelir. Sûre-i Ra'd'ın nihâyetinde vâki' أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا (Ra'd, 13/41) ya'nî "Münkir-i ma'nâ olanlar görmezler mi ki, biz arzı etrâfından tenkîs ederiz" âyet-i kerîmesinde bu hâle işâret buyurulur. Binâenaleyh dünyânın sonuna kadar arzın eksilen cevherinin yerine yenisi gelmek için, arzın fevkınden imdâd-ı ilâhî olmak lâzımdır. Ve şimdiye kadar arzın fezâda sâha-i esîr içindeki boşluğundan ne nisbette noksan hâsıl olup ne nisbette telâfî vâki' olduğu erbâb-ı fence meçhûldür. Yalnız vücûd-i insânîye kıyâsen istidlâl olunabilir ki, cism-i arz eskidikçe noksânını çabuk telâfî edemez. Nitekim bir ihtiyâr adam ile bir genç adamın sarfiyyât-ı cismâniyyeleri arasında fark vardır. Ve arza giren ve çıkan mevâdd hakkında Hak Teâlâ sûre-i Sebe'in ibtidâsında şöyle buyurur: يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَمَا كُنتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (Hadîd, 57/4) Ya'nî "Allah Teâlâ arza giren şeyi ve arzdan çıkan

şeyi ve semâdan inen şeyi ve semâya urûc eden şeyi bilir; ve o Rahîm ve Gafûr'dur." Bu îzâhâttan anlaşılır ki, fezâda dönen feleğin ni'metlerinin aslı arzın fevkınden toprağa kadar aşağıya nüzûl etti; ve ondan sonra temiz olan canın gıdâsı bulunan ma'nâya inkılâb etti. Binâenaleyh sukūtu tereffu'una sebep oldu.

از تواضع چون ز گردون شد به زیر   گشت جزو آدمی حی دلیر

464. *Vaktâki tevâzu'dan nâşî felekten aşağıya gitti, diri ve şecî' olan adamın cüz'ü oldu.*

Vaktâki feleğin ni'metlerinin aslı ve cevheri olan mevâdd, yüksekten alçağa gitti, o mevâddın böyle alçalması ve tevâzu'u, hayât-ı ebediyyeye (...?) ve merâtib-i ulyâya terakkîde cesûr ve şecî' olan âdemin cüz'ü olmasına sebeb oldu.

پس صفات آدمی شد آن جماد   بر فراز عرش پران گشت شاد

465. *Binâenaleyh o cemâd, âdeme mensûb sıfatlar oldu. Arşın yüksekliği üzerine şâd olarak uçucu oldu.*

Ya'nî cemâd nev'inden olan gıdâ âdemin vücûduna intikāl edip onun cüz'ü olur. Zîrâ o gıdâdan âdemin sûreti ve hem de ma'nâsı semirir. Cisminde kan ve sâire olur ve ma'nâsında da kuvvet ve fikir olur. Eğer fikir fâsid olursa kuvveti fenâ ameller vücûda getirir ve bu fenâ amellerin âlem-i ma'nâda sûreti ve eseri vardır. Bunların suver-i ma'neviyyeleri suûd etmek istediği vakit, bâb-ı semâ feth olmaz ve onların mahall-i vusûlü felek-i esîrdir. Ve felek-i esîr âlem-i tabîattır. Ba'dehû bu kötü ameller emir mûcibince siccîne tevdî' olunurlar. Nitekim âyet-i kerîmede كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ (Mutaffifîn, 83/7) [ya'nî "Fâcirlerin kitabı siccindedir."] buyurulur. Ve eğer fikir sâlih olursa iyi ameller vücûda getirir. Ve bu iyi amellerin dahi âlem-i ma'nâda sûreti ve eseri vardır. Ve bu amellerin sûreti âlem-i illîyîne urûc eder. Nitekim âyet-i kerîmede كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ (Mutaffifîn, 93/18) [ya'nî "Ebrârın kitabı illiyyîndedir."] buyurulur. Bu babtaki tafsîlat-ı sâire Şeyh-i Ekber Muhyiddin Arabî hazretlerinin *Tedbîrâtü'l-İlâhiyye* nâmındaki eser-i şerîflerinin on birinci bâbında zikrolunmuştur.

کز جهان زنده ز اول آمدیم   باز از پستی سوی بالا شدیم

466. *Zîrâ evvelden diri cihândan geldik; tekrar alçaklıktan yükseğe gittik.*

Bizim vücûdât-ı izâfiyyemiz, Hakk'ın vücûdundan ve varlığındandır. Ve sıfât-ı sübûtiyyenin imâmı "Hayat"tır. Vücûd-i Hak gayriyyet libâsıyle rûhiyyet mertebesine tenezzül buyurup, orada bizim ervâhımız zâhir oldu. Binâenaleyh, bu esfel-i sâfilîn mertebesi olan âlem-i kesâfete biz evvelce o diri olan cihandan geldik; ve orada böyle cism-i cemâdî ve gıdâ-yı cemâdî yok idi. Tekrar bu alçak olan cemâdiyyet mertebesinden, yüksek olan rûhâniyyet mertebesine gittik; ve rûhâniyet mertebesinden dahi yükselip, ilm-i ilâhî mertebesindeki temeyyüzümüz mevcûd olmakla berâber vücûd-ı hakîkî mertebesinde libâs-ı gayriyyetimizi soyunduk. Nitekim Hz. Pîr *Mesnevî-i Şerif*'lerinde bu hakîkati izâhan şöyle buyururlar:

از جمادی مردم و نامی شدم   وز نما مردم بحیوان بر زدم
مردم از حیوانی و آدم شدم   پس چه ترسم کی ز مردن کم شدم
حملهء دیگر بمیرم از بشر   تا برآرم از ملائك پا و سر
بار دیگر از ملك قربان شدم   آنچه اندر وهم ناید آن شدم
پس عدم گردم عدم چون ارغنون   گویدم کانا الیه راجعون

"Cemâdlıktan öldüm ve nebât oldum, nebâtlıktan öldüm hayvân mertebesinde zuhûr ettim. Hayvanlıktan öldüm ve âdem oldum. İmdi ne korkayım, ne vakit ölmekten noksân oldum? Diğer bir hamlede beşer mertebesinden ölürüm, tâ ki melâike sınıfından baş ve kanad çıkarayım. Diğer def'a da melek mertebesinden kurbân olurum, o şey ki vehme gelmez, o olurum. Binâenaleyh adem olurum; adem, erganun çalgısı gibi bana إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ *[ya'ni "O'na dönücüleriz!"] (Bakara, 2/156) der."*

Ma'lûm olsun ki, bu nüzûl ve urûcun nihâyeti yoktur. Bu âlemde, envâr-ı şerîatten ve etvâr-ı tarîkatten ve esrâr-ı hakîkatten behremend olan kâmiller urûclarını sür'atle bitirirler. Zulümât-ı cismâniyette müstağrak kalanlar, uzun müddetlerce tasfiye ve ibtilâdan sonra asl-ı hakîkîye rücû ederler. Nitekim âtîdeki beyt-i şerifte işâret buyurulur:

جمله اجزا در تحرك در سكون   ناطقان كإنا إليه راجعون

467. *Cümle eczâ* إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ *diye söyleyici olarak taharrük içinde ve sükûn içindedir.*

Bu âlem-i cemâdın bilcümle eczâsı taharrük ve ihtizâz içindedir; ve son derece sür'atle taharrük ve ihtizâzı hasebiyle sükûn içindedir. Zîrâ bu mâd-

diyyât ve cemâdât âlemini teşkîl eden birtakım atomlardır; ve atomlar da elektronlardan mürekkebdir ve elektronların ihtizâzâtı gâyet serî'dir. Çünkü elektrik dalgasının tûlü kısaldıkça, bu dalganın sâniyede aded-i ihtizâzı da o nisbette çoğalır. Nitekim üç bin metre tûlündeki bir elektrik dalgası, sâniyede yüz bin ihtizâz eder. 300 metre tûlündeki dalganın ihtizâzı saniyede bir milyondur. Elyevm kısa tûl mevclerin ve vesâit-i istihsâliyyesinin tekemmülü sâyesinde, on beş santimetre tûlünde fiilen elde edilen bir elektrik dalgasının ihtizâzı sâniyede iki milyardır. Bu hâl bilcümle eczâ-yı âlemin bir tecellî ile mevcûd ve diğer tecellî ile ma'dûm olduğunu fennen bize ihsâs eder. Buna ehl-i hakîkat "teceddüd-i emsâl" derler. İmdi her bir zerre, lisân-ı fiilî ile "Biz Hakk'a dönücüleriz!" deyici olduğu halde, asl-ı hakîkîye rücû' eder. Fakat urûcunda musaffâ ise illîyine gider, değil ise âlem-i tabîate reddolunur.

ذکر و تسبيحات اجزای نهان　　　غلغلی افکند اندر آسمان

468. *Eczâ-yı cihânda zikir ve tesbîhleri göğe bir gulgule düşürdü.*

Bu beyt-i şerîfte يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (Haşr, 59/24) ya'nî "Göklerde ve yerde olan şey O'na tesbih eder" ve وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ (İsrâ, 17/44) ya'nî "Hakk'ı hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur; velâkin siz onların tesbîhlerini idrâk edemezsiniz!" âyet-i kerîmelerine işâret buyurulur. Necmeddîn Kübrâ hazretleri buyururlar ki: "Onların tesbîhleri sizin tesbihlerinizin cinsinden değildir. Hak Teâlâ hazretleri فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ (Yâsîn, 36/33) ya'nî "Tenzîh ederim O Zât-ı ecell ve a'lâ'yı ki her bir şeyin melekûtu onun yedindedir" buyurur. Ve "melekût", kevnin bâtınıdır; ve o da âhirettir ve âhiret hayât-ı sırftır, cemâd değildir. Nitekim Hak Teâlâ Hazretleri وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ (Ankebût, 29/64) ya'nî "Muhakkak dâr-ı âhiret için hayât vardır" buyurulur. İmdi sâbit oldu ki, zerrât-ı mevcûdattan her bir zerre kendilerinin lisân-ı melekûtîsi ile tesbîh ederler. İmdi cisimlerimize taalluk eden bu havâss-i hamsemiz, âlem-i melekûte münteşir olan bu tesbîh gulgulelerini ve sadâlarını işitmemize hicâb ve mâni'dir. Zîrâ bu havâss cemâdiyyete ve cisme taalluk eder. Âlem-i rûhâniyyet inkişâf etmekdikçe bu tesbîhât işitilemez. Nitekim Hz. Pîr bu *Mesnevî-i Şerîf*lerinde buyururlar: از جمادی عالم جانها روید غلغل اجزای عالم بشنوید Ya'nî "Cemâdlıktan canlar âlemine gidiniz, eczâ-yı âlemin gulgulesini dinleyiniz!"

چون قضا آهنگ نارنجات کرد　　　روستايی شهری را مات کرد

469. *Vaktâki kazâ nârencâtın âhengini yaptı, bir köylü bir şehirliyi mat etti.*

"Nârencât" "nîrencât"ın galat-ı meşhûrudur ve "nîrencât" cemi'dir, müfredi "nîrenc"dir. Ve fârisîsi "nîreng"dir. "Sihirler ve tılsımlar" demektir. Ya'nî, "Vaktâki, kazâ-yı ilâhî hükmünü infâz için sihirler göstermek âhengine başladı, akıllı ve ihtiyâtlı olan bir şehirliyi bir câhil köylü mağlûb etti."

با هزاران حزم خواجه مات شد ز آن سفر در مَعْرِض آفات شد

470. [467] *Binlerce hazm ile efendi mat oldu, o seferden ma'riz-ı âfâta gitti.*

"Ma'riz" (معرض) hadd-i zâtında "zuhûr mahalli" ma'nâsındadır. "Falan ma'riz-ı helâktedir" ta'bîri kıyâsa muhâlif olarak müsta'meldir. Bu beyt-i şerîfteki "ma'riz-ı âfât" dahi bu kabîldendir. Ya'nî "Şehirli efendi binlerce fikr-i ihtiyât ile berâber köylüye mağlûb oldu ve o köye seferinden dolayı âfât mahalline gitti."

اعتمادش بر ثبات خویش بود گر چه که بد نیم سیلش در ربود

471. *Onun i'tikādı kendi sebâtı üzerinde idi. Gerçi dağ idi, yarım sel onu kaptı.*

Efendi, köye gitmek münâsib olmayacağı i'tikādında sebât üzere idi. Fakat kazâ-yı ilâhî te'sîriyle kendisinin sâbit ve râsih bir dağ gibi olan i'tikādını, yarım sel gibi olan köylünün mevâîdi yerinden sarstı.

چون قضا بیرون کند از چرخ سر عاقلان گردند جمله کور و کر

472. *Vaktâki kazâ felekten başını dışarıya çıkardı, âkıller hep kör ve sağır olurlar.*

Kazâ-yı ilâhî âlem-i gayb feleğinden başını bu vücûd-i izâfî âlemine çıkardığı vakit, âkıllerin akılları ve tedbîrleri gider, hepsi kör ve sağır olurlar.

ماهیان افتند از دریا برون دام گیرد مرغ پران را زبون

473. *Balıklar, denizden dışarıya düşerler; tuzak uçan kuşu zebûn olarak tutar.*

Balıkların hayâtı sudan olduğu halde kazâ-yı ilâhî gelince denizden dışarıya atılıp tu'me-i halk olurlar. Ve kezâ kuşlar tuzağa tutulmaktan gâyet ihtirâz ettikleri halde kazâ-yı ilâhî gelince âciz bir halde gelip tuzağa tutulurlar.

تا پری و دیو درشیشه شود بلکه هاروتی به بابل در رود

474. *Hattâ peri ve şeytan şişe içinde olur. Belki bir Hârût Bâbil'e gider.*

Kazâ-yı ilâhînin galebesi o derecededir ki, peri ve şeytan letâfet ve kuvvet-i vücûdiyyeleriyle berâber, şişe içinde mukayyed ve mahbûs olurlar. Nitekim, Süleyman (a.s.)ın perilerden birçoğunu şişe içinde hapsedip denize attığı rivâyet olunur. Ve kezâ Hârût ve Mârût melek olmakla berâber, kazâ-yı ilâhî netîcesi olarak, Bâbil kuyusunda mübtelâ-yı azâb olurlar. Bu Hârût ve Mârût kıssası hakkındaki ma'lûmât yukarılarda geçti.

جز کسی کاندر قضای حق گریخت　　　خون او را هیچ تربیعی نریخت

475. *Bir kimsenin gayri ki, kazâ içinde içeriye kaçtı, onun kanını hiçbir terbî' dökmedi.*

Kazâ, Hakk'ın hükm-i küllî-i icmâlîsidir. İmdi bu âlem-i sûrette kazâ-yı ilâhî geldiği vakit ففرّوا إلى الله (Zâriyât, 51/50) ya'nî "Allâh'a kaçınız!" âyet-i kerîmesi mûcibince bu hükmün hâkimi olan Hakk'a kaçan kimsenin kanını hiçbir düşmanlık dökmedi. "Terbî'" burada ilm-i nücûm ıstılâhâtındandır. İki yıldızın dördüncü hâneden birbirine nazar etmesine derler. Meselâ birinin Hamel ve diğerinin Seretân burçlarında vâki' olması bu kabîldendir. Ve bu hal kimlerin yıldızları arasında vâki' olursa yarım düşmanlığa delâlet eder.

غیر آن که در گریزی در قضا　　　هیچ حیله ندهدت از وی رها

476. *Onun gayri ki kazâya kaçasın, hiç hîle ondan sana halâs vermez.*

Eğer kazâda, kazânın içerisi olan Hakk'a kaçmanın gayri olarak kazâya kaçar ve kazâya teveccüh eder ve nazarını Hak'tan ayırıp o kazâyı def' için türlü türlü tedbîrler yapmağa teşebbüs edersen, seni o kazâ-yı ilâhîden hiçbir hîle ve tedbîr kurtaramaz.

قصهء اهل ضروان و حیلت کردن ایشان تا بی زحمت درویشان باغها را قطاف کنند

Ehl-i Darvân'ın fakirlerin zahmeti olmaksızın bağları toplamaları için fakirlere hîle etmesi kıssasıdır

"Darvân" Yemen'de San'a şehrine iki fersah mesâfede vâki' bir köyün adıdır. "Katâf" kaf'ın fethi ve kesriyle "bağdan üzüm toplamak" ma'nâsına-

dır. Ya'nî "Darvân karyesinin halkı, bağları toplarken fukarâ tâifesi başlarına üşüp kendilerine zahmet vermemeleri için o fukarâ aleyhine hîle yaptılar."

قصهء اصحاب ضروان خوانده ای　　پس چرا در حیله جویی مانده ای

477. *Ashâb-ı Darvân'ın kıssasını okumuşsun; imdi niçin hîle arayıcılıkta kalmışsın?*

Ey mü'min, sen Darvân karyesi halkının kıssasını Kur'an-ı Kerîm'de Sûre-i Nûn'da vâki' إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ وَلَا يَسْتَثْنُونَ فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ (Kalem, 68/17-19) ya'nî "Biz ashâb-ı Mekke'yi Darvân karyesindeki bağçe sâhiplerini mübtelâ ettiğimiz gibi mübtelâ ettik; ve onlar fukarânın hisselerini ayırmadılar. İmdi onlar uykuda oldukları halde, o bağçenin üzerine Rabb'in tarafından dönücü bir belâ döndü" âyet-i kerîmesini okudun. Bu ehl-i Darvân kıssası V. ciltte dahi gelecektir. Burada kıssanın icmâlen beyânı budur ki: O karyede sâlih bir adamın gâyet muhteşem bir bağı var idi. Onun mahsûlâtından fukarânın hissesini tefrîk ederdi. Onun vefâtından sonra evlâtları babalarının zamân-ı hayâtında bağdan mahsûl almağa alışmış olan fukarânın haberi olmaksızın, mahsûlü gizlice toplamağa karar verdiler. Onların bu hîle ve buhüllerinin uğursuzluğundan o bağa taraf-ı ilâhîden bir âfet geldi. Ey mü'min, hal böyle iken niçin hîleden ve buhülden vazgeçmezsin?

حیله میکردند کژدم نیش چند　　که برند از روزی درویش چند

478. *Birkaç akrep iğneli hîle ettiler ki, birkaç fakîrin rızkından götürsünler.*

Ahlâkı akrep iğnesi gibi halkı sokan birkaç şahıs, birkaç fakîrin rızkını almak için hîle ettiler.

شب همه شب میسگالیدند مکر　　روی در رو کرده چندین عمرو و بکر

479. *Gece, bütün gece mekr düşündüler. Bu kadar Amr ve Bekr yüz yüze gelmiş olduğu halde.*

"Sigâlîden" sîn'in kesriyle "düşünmek ve düşmanlık ve husûmet göstermek"tir. "Amr ve Bekr" den murâd, karyenin hisse alan ma'lûm fukarâsıdır. Ya'nî "Karyenin hisse almağa alışmış olan bu kadar fukarâsı yüz yüze gelip, hisselerini almak vakti geldiğini birbirleriyle müzâkere ettikleri halde, bu bahîl efendiler bütün gece onları bu hisselerinden men' etmek için hîle ve dolap düşündüler."

خفیه میگفتند سرها آن بدان — تا نباید که خدا در یابد آن

480. *O kötüler, sırları gizli söylediler, tâ ki onu Hudâ'nın anlaması lâzım gelmesin.*
[477]

O sersemler Hak Teâlâ kendi zamîrlerine muttali' olmamak için kendi aralarındaki sırlarını gece gizli konuştular.

با گل انداینده اسگالیده گل — دست کاری میکند پنهان ز دل

481. *Çamur, çamur sıvayıcıya kötü düşündü. El gönülden gizli bir iş yapar mı?*

O sersemlerin, Hak duymasın diye gizli konuşmaları, çamurun, çamuru yoğurup sıvayarak eşkâl-i muhtelifeye koyan çömlekçiye karşı düşmanlık ve husûmet düşünmesine benzer. Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri insanı kesîf olan arzdan yarattı; ve kendi zâtı bilcümle eşyânın bâtınının bâtınıdır ve hayâtın canıdır. Ve sûret-i âlem o canın âletidir. İmdi insan eliyle bir iş yapacağı vakit kendi kalbinden ve canından gizli olarak yapabilir mi? Bu aslâ mümkin değildir. Nitekim âyet-i kerîmede وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ (Mülk, 67/13-14) ya'nî "Sözümüzü ister gizleyin ve ister ızhâr edin, muhakkak Hak Teâlâ sadra alîmdir ve kalbe vâkıftır. Yaratan bilmez mi? Halbuki o latîf olup bilcümle eşyânın bâtınıdır ve onların ahvâline ilm-i zevkî ile vâkıftır" buyurulur. Beyit:

حق جان جهانست وجهان جمله بدن — اصناف ملائکه حواس این تن

افلاك و مواليد وعناصر همه اعضا — توحید همین است دیگیرها همه فن

"Hak cihânın cânıdır ve cihan hep bedendir, melâike sınıfları bu tenin havâssidir. Eflâk ve mevâlîd-i selâse ve anâsır hep a'zâdır. İşte ancak tevhîd budur. Başkaları hep kesrettir."

گفت أَ لاَ يَعْلَمْ هَوَاكْ مَنْ خَلَقْ — إن فی نجواك صدقًا أم مَلَق

482. *Dedi: "Yaratan senin hevânı bilmez mi, muhakkak senin sırrında sıdk mı vardır, yâhut temelluk mu vardır?"*

Yukarıdaki âyet-i kerîmeye işârettir. Ya'nî "Senin hevânı ve muhabbetini yaratan Hak Teâlâ bilmez mi ki, senin sırrında sıdk mı vardır, yoksa yalancılık mı vardır?" Hind nüshalarında "güft" (گفت) yerine "keyf" (کیف) yazılmıştır. Ya'ni "Senin hevânı yaratan nasıl bilmez?" demek olur.

كَيْفَ يَغْفُلْ عَنْ ظَعِينٍ قَدْ غَدَا   مَنْ يُعَايِنْ أَيْنَ مَثْوَاهُ غَدَا

483. *Sabahleyin giden müsâfirden nasıl gāfil olur, yarınki günde mesvâsı neresi olduğunu muâyene eden kimse?*

أَيْنَمَا قَدْ هَبَّطَا أَوْ صَعِدَا   قَدْ تَوَلاَّهُ وَ أَحْصَى عَدَدَا

484. *Nereye indi, ya nereye çıktı; ona teveccüh etti ve adedi ihsâ eyledi.*

Bu iki beyt-i şerîfin kelime be-kelime tercümesi böyledir. Yukarıya rabtının vechi ve keşf-i maânîsi hakkında gerek Ankaravî ve gerek Hind nüshalarında vâzıh bir ibâre göremedim. Nihâyet fakîre lâyih olan ma'nâ şu oldu: "Sabah vakti"nden murâd hakāyık-ı eşyânın yekdîğerinden temeyyüz ettiği "vâhidiyyet" ve "ilm-i ilâhî" mertebesidir. "Zaîn"den ya'nî "müsafir"den murâd, o hakāyıkın vücûd-i hakîkînin merâtibinde nüzûl ve urûc seferleridir. "Mesvâ"dan murâd, her bir hakîkat ve ayn-ı sâbitenin sırât-ı müstakimlerinin müntehâsıdır. Bu sırât-ı müstakîmin birisi hidâyet ve diğeri dalâlet yolu olup, birinin müntehâsı ve mesvâsı cennet ve dîğerinin müntehâsı ve mesvâsı cehennemdir. "Nereye indi?" ta'bîriyle âlem-i siccîne, "Nereye çıktı?" ta'bîriyle âlem-i illiyyîne ve قد تولاه ya'nî "Ona teveccüh etti" ta'bîriyle müsâfirin tarîk-ı müstakîminin nihâyetine ve "ihsâ-yı aded" ile mazhar olduğu Rabb-i hâssı olan ismin hazînesinde meknûz olan ahkâm ve âsâr-ı adedînin her bir mertebede ihsâ-yı fiilîsine işâret buyurulur.

Burada وَأَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا (Cinn, 72/28) [ya'nî "Her şeyi bir bir saymıştır"] ve وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ (Yâsin, 36/12) [ya'ni "Biz her şeyi apaçık bir kitapta sayıp yazdık"] âyet-i kerîmelerine de işâret vardır. Binâenaleyh bu beyitlerin, bu ma'nâlara göre yukarıya rabtı böyle olmak lâzım gelir: "Hak Teâlâ senin vücûd-i kesîfini kendi vücûdundan ve varlığından halk etti. Onun vücûdu latîf olup, senin bâtının oldu; ve senin ahvâlini uzaktan görmekle değil, belki senin senliğin ile bilmekle bildi; ve senin hakîkatın ve ayn-ı sâbiten onun vücûdunda yine onun sûret-i ilmiyyesinden ibâret olup, sabâh-ı tecellî olan vâhidiyyet mertebesinden rûh ve misâl ve şehâdet mertebelerine sefer eden bir "müsâfir" oldu. Binâeneleyh Hak kendi vücûdunun merâtibinde sefer eden bu müsâfirden nasıl gāfil olur? Yarınki günde mertebe-i şehâdetin fenâsından sonra hükm-i tecellî sefer-i âhirete intikāl ettiği takdîrde onun mesvâsı ve sırât-ı müstakîminin nihâyeti neresi olduğunu müşâhede ve muâyene ile bilen Hak hiç gāfil olur mu? O müsâfirin teveccüh ettiği bu mesvâyı ve onun Rabb-i hâssı olan ismin hazînesinden zuhûr edecek âsâr ve ahkâmın ihsâ-yı fiilîsini hiç bilmez mi?" (Vallâhü a'lem bi's-savâb.)

گوش را اکنون ز غفلت پاك کن　　　استماع هجر آن غمناك کن

485. *Şimdi kulağı gafletten pâk et, o gamnâkin hicrini istimâ' et!*

Ey *Mesnevî*'yi dineyen kimse, şimdi kulağını keserât-ı gafletten temizle de o gamlı olan müsâfirin vatanından ayrılığını ve mehcûrluğunu dinle!

آن زکاتی دان که غمگین را دهی　　　گوش را چون پیش دستانش نهی

486. *Kulağı onun kıssasının önüne koyduğun vakit, onu gamlıya verdiğin bir zekât bil!*

Bu beyt-i şerîfte استماع كلام المحزون صدقة ya'nî "Mahzûnun sözünü dinlemek sadakadır" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur.

بشنوی غمهای رنجوران دل　　　فاقهء جان شریف از آب و گل

487. *Gönül hastalarının gamlarını, cân-ı şerîfin su ve çamurdan olan ihtiyâcını dinleyesin.*

"Gönül hastaları"ndan murâd, uşşâk-ı ilâhîdir. "Âb u gil" den murâd, dünyâ ve mertebe-i şehâdettir. Ya'nî "Ey sâlik, vatan-ı aslîlerinden ve bir şehr-i nûrânîden cüdâ olan gönül hastalarının ve uşşâk-ı ilâhînin gamlarını ve onların şerîf olan canlarının kesîf ve zulmânî bir köy mesâbesinde olan dünyâya taalluku cihetinden ihtiyaçlarını dinleyesin."

خانهء پر دود دارد پر فنی　　　مر و را بگشا ز اصغا روزنی

488. *Bir pür-fen duman dolu evi vardır, muhakkak ısgā cihetinden ona bir pencere aç!*

"Ev"den murâd, cism-i unsurîdir. "Duman"dan murâd, ahkâm-ı cismâniyettir. "Pür-fen" (پر فن) çeşit ve nevi' dolu demektir. Cismin mazhar olduğu sıfât-ı kevniyyeye işâret buyurulur. "Isgā" kulak tutmak ve görmek ve meyletmek demektir. Ya'nî, "O rûhun evi olan cism-i unsurî, her biri rûhu boğucu birer duman mesâbesinde olan türlü türlü sıfât-ı kevniyye ile dolu bir evdir. Sen o rûha enbiyâ ve evliyânın ervâh-ı aliyyelerinin nâlelerine kulak tutmak cihetinden bir pencere aç!"

غم گساری کن تو با ما ای روی　　　گر به سوی رب اعلی میروی

489. *Ey revî, mâdemki Rabb-i a'lâ tarafına gidiyorsun, sen bize gam-güsârlık et!*

"Revî" şiirde kāfiyeyi teşkîl eden kelimenin son harfi ve "ter ü tâze" ma'nâlarınadır. Burada, hem-râh ve yoldaş ma'nâsını vermek münâsib olur. "Gam-güsârî" keder ve gam def'edicilik ve yârlık ve dostluk demektir. Ya'ni, "Ey yoldaş, mâdemki menşe'in olan Rabb-i a'lâ tarafına gidiyorsun, sen bizi dinlemek sûretiyle gam def'edicilik et ve mâdemki yoldaşsın, bize yâr-ı sâdık ol! Zîrâ bu *Mesnevî-i Şerîf*, bizim cân-ı şerîfimizin âb u gile taallukundan dolayı vâki' olan nâlesidir. Ve bizim canımızın nâlesi olan kelâmımızı dinlemek husûsunda aslâ tereddüt etme!"

این تردد حبس و زندانی بود که بنگذارد که جان سویی رود

490. [488] *Bu tereddüd bir zindânın habsi olur. Zîrâ bırakmaz ki can bir tarafa gitsin.*

"Tereddüd" bir kimsenin bir husûstaki fikri iki çatal olup, hangi tarafı ihtiyâr edeceğini kat'iyyen ta'yin edememesi hâlidir. Böyle bir kimse meslekini ta'yîn husûsunda karanlıkta kalır ve canı bu karanlık zindan içinde mahbûs olur ve hiçbir tarafa gidemez. Bu hal tarîk-ı Hakk'a sülûk arzûsunda bulunanlarda mürşid intihâbında çok kere vâki' olduğundan Cenâb-ı Pîr efendimiz tereddüdden tahzîr buyururlar:

این بدین سو آن بدان سو میکشد هر یکی گویا منم راه رشد

491. *Bu, bu tarafa ve o, o tarafa çeker. Her birisi "Doğru yol benim!" der.*

Yukarıda 489 numaralı beytin ikinci mısrâ'ında "Mâdemki Rabb-i a'lâ tarafına gidiyorsun" buyurulması karînesiyle bu beyt-i şerîfte turuk-ı muhtelife erbâbından olan ba'zı kimselerin Hak yoluna da'vetine işâret buyurulur. Ya'nî "Ey Rabb-i a'lâ tarafına giden kimse, bu kimse seni bu tarafa ya'nî kendi tarafına ve o kimse dahi o tarafa ya'nî kendi tarîkına çeker, ve her birisi, "Doğru yol benim yolumdur!" der. Sende, "Buna mı gideyim, ona mı gideyim?" diye bir tereddüd hâsıl olur."

این تردد عقبهٔ راه حق است ای خنک آن را که پایش مطلق است

492. *Bu tereddüd, Hak yolunun akabesidir. Ey saâdet ona ki, onun ayağı mutlaktır.*

"Akabe" aynın ve kāfın fethi ile, dağın zirvesine güçlük ile çıkılabilecek olan bir geçit demektir. Ya'nî "Tereddüd, Hak yolunun sa'bü'l-mürûr bir geçididir. Mütereddid olan kimse bir türlü doğru yolu bulup matlûbuna vâsıl olamaz. Ey, ne mutlu o kâmile ki, onun Hak yolunda pây-i azmi mutlaktır ve hiçbir kayd ile mukayyed değildir."

بی تردد میرود در راه راست   ره نمیدانی بجو گامش کجاست

493. *Doğru yolda tereddüdsüz gider. Yol bilmiyorsan onun izini iste, neredеdir.*

O kâmil, Hakk'a îsâl eden doğru yolda tereddüdsüz gider. Ey sâlik eğer yol bilmeyip muhtelif kimselerin da'vetinden dolayı tereddüd içinde isen, onun adımını izle ve onun ayağının izi nerede ise onu ara!

گام آهو را بگیر و رو معاف   تا رسی از گام آهو تا به ناف

494. *Âhûnun izini tut ve muâf olarak git! Tâ ki âhûnun izinden göbeğine kadar gidesin.*

"Muâf" mufâale bâbından, "muâfî" kelimesinin muhaffefidir. "Afv olunmuş olan" demektir. Burada kuyûd-i tabîiyyeden âzâd olmaktan kinâyedir. "Âhû"dan murâd, Nebiyy-i zîşân ve onun vârisleri olan kâmillerdir. "İz"den murâd onların kavilleri, fiilleri ve halleridir. "Nâf"dan, "göbek"ten murâd maârif ve esrâr-ı ilâhiyyedir. Ya'nî, "Ey Rabb-i a'lâ tarafına müteveccih olan kimse, hakîkat sahrâsının âhûları olan Nebiyy-i zîşân ile onların vâris-i kâmillerinin isrini ta'kîb et ve kuyûd-ı tabîiyyeden âzâd ve hicâbât-ı nefsâniyyeden halâs olarak sülûk et! Tâ ki, âhûnun izinden o âhûnun göbeği olan maârif-i rabbâniyye ve esrâr-ı ilâhiyyeye kadar gidesin."

زین روش بر اوج انور میروی   ای برادر گر بر آذر میروی

495. *Ey kardeş, gerçi ateş üzerine gidersin, bu revişten pek nûrlu olan evc üzerine gidersin.*

Gerçi âhûnun isrini ta'kîb etmek nefsin arzûlarına muhâlefettir ve arzû-yı nefsânîye muhâlefet ise ateş üzerinde yürümektir. Fakat bu gidişten pek ziyâde nûrlu olan âlem-i rûhâniyyetin üstünde gitmiş olursun.

نی ز دریا ترس و نی از موج و کف   چون شنیدی تو خطاب لا تخف

496. *Ne denizden, ne dalga ve köpükten kork! Çünkü sen "Korkma!" hitâbını işittin.*

Âhûların isrine tebean Rabb-i a'lâ tarafına teveccüh ettiğin vakit, ne bu vücûd-i izâfî denizinden, ne de onun dalgaları olan sûretlerden ve ne de onun köpükleri olan havâtır-ı nefsânî ve şeytânîden korkma! Çünkü bu gidişin senin Mûsâ-yı rûhuna Hak tarafından أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْآمِنِينَ (Kasas, 28/31)

ya'nî "Yâ Mûsâ müteveccih ol ve korkma, muhakkak sen âminlerdensin!" hitâbı vâki' olmasından ve rûhunun dahi onu işitmesinden hâsıl olmuştur.

لا تَخَفْ دان چون كه خوفت داد حق   نان فرستد چون فرستادت طبق

497. *"Lâ tehaf" bil, çünkü senin korkun dâd-ı Hak'tır. Sana tabak gönderdiği vakit ekmek gönderir.*

Eğer "Ben bu hitâbı işitmedim" diyecek olursan, derim ki: "Senin Rabb-i a'lâ tarafına teveccühün korkundandır ve korkun ise dâd-ı Hak'tır. Ve "korku" denilen hâlin zıdd-ı münâsibi emniyettir. Şu halde sana korkuyu veren Hak, emniyeti dahi bahş buyurur. Ve nitekim, sana içine ni'met koyacak bir tabak gönderdiği vakit, o ni'metin vürûduna da muntazır ol! Zirâ Kerîm'in işi nâkıs olmaz. İmdi korku bir tabak, ve emniyet, içine konacak ni'met mesâbesindedir."

خوف آن كس راست كو را خوف نيست   غصه‌ء آن كس را كش اينجا طوف نيست

498. *Korku, o kimse içindir ki, onun için korku yoktur. Gussa o kimse içindir ki, burada ona havf yoktur.*

"Âhirette asıl korku o kimseye mahsûstur ki, onun için dünyâda korku yoktur. Gussa ve gam o kimse içindir ki, bu makām-ı havf etrâfında onun tavâfı ve dolaşması yoktur." Ankaravî hazretleri bu ma'nâda şu hadîs-i kudsîyi beyân buyururlar: قال الله تعالى لا اجمع خوفين فى قلب عبدى ولا امنين ان خافنى فى الدنيا لم يخف فى الاخرة وان امننى فى الدنيا لم يأمن فى الاخرة ya'nî "Allah Teâlâ buyurdu ki: "Bir kulumun kalbinde iki korkuyu ve iki emniyeti cem'etmem. Eğer dünyâda korkarsa âhirette korkmaz; ve eğer dünyâda emîn olursa âhirette emîn olmaz."

روان شدن خواجه به سوى ده

Efendinin köy tarafına gidici olması

خواجه در كار آمد و تجهيز ساخت   مرغ عزمش سوى ده اشتاب تاخت

499. *Efendi işe geldi ve techîz düzdü; onun azm kuşu köy tarafına acele koştu.*

Şehirli efendi, köy tarafına sefer için işe başladı ve sefer levâzımını tertîb etti. Onun kuş gibi olan azmi ve himmeti köy tarafına acele koştu.

اهل و فرزندان سفر را ساختند   رخت را بر گاو عزم انداختند

500. [498] *Ehli ve çocukları seferi düzdüler, yükü azm öküzü üzerine attılar.*

Efendinin haremi ve çocukları, sefer hazırlığı yaptılar ve levâzımâttan mürekkeb olan yükü azm öküzü üzerine yüklediler.

شادمانان و شتابان سوی ده   که بری خوردیم از ده مژده ده

501. *Sevinici ve köy tarafına acele edici oldukları halde dediler ki: "Müjde ver, köyden yemiş yedik!"*

Ya'nî "Efendinin haremi ve çocukları, sefer hazırlığı görüp köye gitmek tahakkuk edince, sevinici ve köy tarafına acele edici oldukları halde birbirlerine dediler ki: "Eh artık müjde, köyün yemişlerini yedik gitti!"

مقصد ما را چراگاه خوش است   یار ما آن جا کریم و دل کش است

502. *"Bizim maksadımıza mer'â hoştur. Orada bizim yârimiz kerîm ve gönül çekicidir."*

با هزاران آرزومان خوانده است   بهر ما غرسِ کَرَم بنشانده است

503. *"Binlerce arzû ile bizi çağırmıştır. Bizim için kerem fidanını dikmiştir."*

"Gırs" "fidan" ma'nâsınadır.

ما ذخیرهء ده زمستان دراز   از برِ او سوی شهر آریم باز

504. *"Biz, uzun kışın köy zahîresini onun indinden şehir tarafına getirelim!"*

"Köylüler, uzun müddet devâm eden kış mevsimi için köylerinde zahîre iddihâr ederler. O köylü dostumuzun indinden o köy zahîresini şehir tarafına da getirelim!"

بلکه باغ ایثار راه ما کند   در میان جان خودمان جا کند

505. *"Belki bağı bizim yolumuza îsâr eder; kendi canının ortasında bize yer yapar."*

عَجِّلُوا أَصْحَابَنَا كَیْ تَرْبَحُوا　　　عقل میگفت از درون لا تفرحوا

506. *"Ey ashâbımız, kâr etmek için acele edin!" Akıl içeriden derdi ki: "Ferahlanmayın!"*

Köy seferine müteveccih olan âile efrâdı: "Maddî ve ma'nevî kâr ve istifâde için köy tarafına acele edin!" derlerdi. Fakat şehirli efendinin aklı içeriden, ya'nî kendi kendine derdi ki: "Ferahlanmayın!"

مِنْ رِبَاحِ اللّٰه كُونُوا رَابِحِين　　　إِنَّ رَبِّى لا يُحِبُّ الْفَرِحِين

507. *"Allâh'ın kârından kâr ediciler olun! Muhakkak benim Rabbim ferahnâk olanları sevmez."*

Bu beyt-i şerîfte لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ (Kasas, 28/76) ya'nî "Ferahlanma, muhakkak Allah Teâlâ ferahlananları sevmez!" âyet-i kerimesine işâret buyurulur. Zîrâ nefsin şiddet-i ferahı, evsâfının kabarıp icrâ-yı ahkâma müheyyâ olmasına ve Hak'tan gafletine bâdî olur. Ya'nî "Şundan bundan gelecek istifâde ve ni'mete intizâr etmeyip nazarınızı masdar-ı in'âm ve ihsân olan Hak cânibine atfediniz!"

افْرَحُوا هَوْنًا بِمَا آتَاكُمْ　　　كُلُّ آتٍ مُشْغِلٌ أَلْهَاكُمْ

508. *"Size verdiği şeye hafif olarak ferahlanın, her bir müşgil olan gelir sizi işgāl eder."*

"Hakk'ın size verdiği şeye şiddetle sevinip ferahlanmayın. Çünkü âlem-i sûrette her bir kalbinizi meşgûl eden gelici, sizi kendisiyle işgâl ve Hakk'a teveccühten men'eder ve Hak'tan yüz çevirmek ise bir kulun felâketidir. Binâenaleyh gelen şeye az sevinin ve hafîf olarak ferahlanın!" Ma'lûm olsun ki, servet ve ni'met gibi sûrî olsun ve latîf rü'yâlar ve envâr ve ahvâl gibi ma'nevî olsun, hep Hakk'ın hicâbıdır. Sâlike bunlar ile ferahlanmak ve mütesellî olmak câiz değildir. Zîrâ bunların cümlesi birer zıll-i zâildir. Sâlik bu vâridâta vecîbe-i şükrü îfâ etmekle berâber aslâ kalbini rabt etmemelidir ve maârif-i ilâhiyyeden başka şeye kulak asmamalıdır. Zîrâ ma'rifet-i ilâhiyye tahsîli kalbin Hakk'a teveccühünden başka bir şey değildir. Onun için bu beyt-i şerîfte ma'rifet-i ilâhiyyeden gayri olan vâridâta "müşgil olan gelici" ta'bîr buyurulmuştur. Ve maârif-i ilâhiyyeye müteallık olan vâridât "müşgil olmayan gelici"dir. İmdi sâlik her bir mazharda Hakk'ı müşâhede edinceye kadar ma'rifet-i zevkî tahsîline sa'y etmelidir. Bu zevkın husûlü sâlik için îd-i sürûrdur.

شاد از وی شو مشو از غیر وی　　　　کو بهار است و دگرها ماه دی

509. *Ondan şâd ol, onun gayrinden olma! Zîrâ o bahardır ve diğerleri kış ayıdır.*

Binâenaleyh, mezâhirden değil, zâhir olan Hak'tan şâd ol! Zîrâ mezâhir taayyünler i'tibâriyle Hakk'ın gayrıdır. Ve mezâhirde zâhir olan Hak bu vücûd-i izâfî bostânına hayât-bahş olan bahardır; ve taayyün i'tibâriyle zât-ı Hakk'ın gayrı olan vücûd-i izâfî alemi kış ayı gibi soğuk ve müncemiddir.

هر چه غیر اوست استدراج تست　　　　گر چه تخت و ملك تست و تاج تست

510. [508] *Her ne kadar senin tahtın ve mülkün ve tâcın ise de, onun gayri olan her şey senin istidrâcındır.*

"İstidrâc" Allâh'ın rahmetinden uzak olup tedrîcen ikāba yaklaşmaktır. Diğer bir ta'rîfi: Hak Teâlâ, belâ ve azâba tebdîl etmek için, ömrünün nihâyetine kadar bir kulunu makbûl-i hâcet kılmasıdır. Binâenaleyh kâfirlerden ve fâsıklardan zuhûr eden hârikulâde ahvâle bu ma'nâ i'tibâriyle "istidrâc" derler. Ya'ni, "Bu âlem-i sûrette senin tahtın ve tacın ve mülkün dahi olsa mâdemki bunları Hakk'ın gayrı görüp kalbini onların muhabbetine hasrettin, bunlar senin hakkında istidrâc olur ve ma'nâda senin belân ve azâbındır."

شاد از غم شو که غم دام لقاست　　　　اندر این ره سوی پستی ارتقاست

511. *Gamdan şâd ol ki, gam likā tuzağıdır. Büyük alçaklık tarafı irtikādır.*

Ey sâlik, sana sûrette saltanat-ı dünyâyı ve ma'nâda türlü türlü keşif ve kerâmâtı verseler mesrûr olma ve gönlünü bunlara merbût kılma! Ve matlûba vâsıl oldum, deme! Belki, henüz bî-hâsılım diye huzûr-ı Hak'ta göz yaşı dök, yalvar! Eğer senin kalbinde bu ma'nâ zevkan hâsıl olursa bu gam ve hüznünden şâd ol ki, Hak münkesir kalblerdedir. Binâenaleyh, bu hüzün ve inkisâr likā-yı Hak tuzağıdır. Tarîk-i Hak'ta alçaklık ve hiçlik tarafı irtikādır ve yükselmektir.

غم یکی گنج است و رنج تو چو کان　　　　لیك کی در گیرد این در کودکان

512. *Gam bir hazînedir ve senin rencin ma'dendir. Fakat bu, çocuklara ne vakit te'sîr eder?*

Bu gam bir hazînedir ve senin sûrî zahmetlerin ve meşakkatlerin ve ma'nevî gam ve hüznün altın çıkan bir ma'dendir. Fakat bu söz, çocuk mesâbesinde olan tarîk-ı Hak mübtedîlerine ne vakit te'sir eder? Onların nazarları bâzîçe-i sıbyân mesâbesinde olan cezbe ve küşûf ve kerâmât gibi ahvâledir.

کودکان چون نام بازی بشنوند جمله با خرگور هم تك ميدوند

513. *Çocuklar oyunun adını işittikleri vakit, hepsi yaban eşeği ile bir koşuşta koşarlar.*

Tarîk-ı Hak mübtedîleri cezbe ve havârık ve küşûf gibi ahvâlin adını işittikleri vakit sa'y ve ictihâdlarını arttırırlar. Nitekim çocuklar oyunun adını işittikleri vakit hepsi yaban eşeklerinin koşmalarına muâdil bir koşuş ile koşarlar.

ای خران گور این سو دامهاست در کمین این سوی خون آشامهاست

514. *"Ey yaban eşekleri, bu tarafta tuzaklar vardır. Bu tarafta pusuda kan içiciler vardır!"*

"Ey oyun tarafına koşan yaban eşekleri! Bu oyunlar tarafında türlü türlü tuzaklar vardır ki, bunları yol üzerine nefis ve şeytan kurmuştur. Bu oyun tarafında pusuda saklanmış olan nefis ve şeytan vardır ki, onlar sâlikin kanını içerler ve onu helâk ederler!"

تیرها پران کمان پنهان ز غیب بر جوانی میرسد صد تیر شیب

515. *"Oklar uçucu, yay gaybdan pinhândır. Civânlık üzerine yüz ihtiyarlık oku erişir."*

"Havâdis okları zâhirdir, fakat o okların yayı âlem-i gaybdan olduğundan, gizlidir. Nitekim gençlik üzerine yüz ihtiyarlık oku erişir. Zîrâ gençlik hâdisât-ı kevniyyeden olduğu gibi, ihtiyarlık dahi bir hâdisedir." Ankaravî hazretleri Eflâtun'dan naklen buyururlar ki: الفلك قسّى والحوادث سهام والانسان هدف والرامى هو الله فاين المفر ya'nî "Felek yaydır ve havâdis oklardır ve insan hedeftir ve atıcı ancak Allah Teâlâ'dır, binâenaleyh kaçacak yer neresi?"

گام در صحرای دل باید نهاد ز انکه در صحرای گل نبود گشاد

516. *"Adımı gönül sahrâsına koymak lâzımdır. Zîrâ ki çamur sahrâsında güşâd olmaz!"*

Ya'nî "Adımı gönül ve rûhâniyet sahrâsına atmak lâzımdır. Zîrâ çamur sahrâsı olan bu vücûd-i izâfî aleminde zevk ve hoşluk olmaz." "Güşâd" kâf-ı Fârisî ile "hoşluk" ma'nâsınadır. Kâf-i Arabî ile olursa "açılma ve feth" ma'nâsına gelir. Bu surêtte ma'nâ "Çamur sahrâsında açılma ve feth olmaz" demek olur.

ایمن آباد است دل ای دوستان چشمها و گلستان در گلستان

517. *"Ey dostlar, gönül sahrâsı eymin-âbâddır! Çeşmeler ve gülistân içinde gülistân vardır."*

"Gönül sahrâsı, emniyet ve râhat yeridir. O sahrâda birtakım pınarlar kaynar ve gülistân içinde gülistânlar olup çiçekler ile doludur."

عُجْ إِلَى الْقَلْبِ وَ سِرْ يَا سَارِيَه فيه أَشْجَارٌ وَ عَيْنٌ جَارِيَهْ

518. *"Ey sâriye, kalbe meyl et ve seyreyle! Onda ağaçlar ve akıcı pınarlar vardır."*

"Sâriye" gece gidici demektir. Ya'nî "Ey zulmet-i cismâniyyet içinde gidici olan sâlik, kalb tarafına meyl et ve o halde yürü ve seyret! Zîrâ kalbte maârif-i ilâhiyye ağaçları ve ulûm-i ledünniyye pınarları ve kaynakları vardır."

ده مرو ده مرد را احمق کند عقل را بی نور و بی رونق کند

519. *"Köye gitme! Köy adamı ahmak eder. Aklı nûrsuz ve revnaksız eder."*

"Şehirler menba'-ı ilim ve irfân olduğu için, şehirlerde oturanların kulakları işide işide akıllar münevver olur. Ve köylerde cehil hüküm-fermâ olduğu için, akıldaki meleke-i irfân zâil olup bî-revnak olur."

قول پیغمبر شنو ای مجتبی گور عقل آمد وطن در روستا

520. [518] *"Ey bergüzîde, Peygamber'in sözünü dinle: "Köyde vatan aklın mezârı geldi."*

"Ey aklının kuvvetiyle mümtâz olmuş ve seçilmiş olan sâlik! Peygamber (a.s.)ın kelâm-ı şerîfini dinle ki, şöyle buyururlar: التوطن فی القری قبر للنهی ya'ni "Köyde tavattun etmek akıl için mezardır." Ve kezâ ساکن الکفور کساکن القبور ya'nî "Köylerin sâkini mezârların sâkini gibidir." Ve kezâ لا تسکن الکفور فان ساکن الکفور کساکن القبور ya'nî "Köylerde sâkin olma, zîrâ köylerin sâkini mezarların sâkini gibidir" buyururlar.

هر که در رستا بود روزی و شام تا به ماهی عقل او نبود تمام

521. *"Her kim bir gün bir gece karyede olursa, onun aklı bir aya kadar tamâm olmaz."*

تا به ماهی احمقی با او بود از حشیش ده جز اینها چه درود

522. *"Bir aya kadar ahmaklık onunla olur. Köyün otundan bunlardan gayri ne biçer?"*

"Ahmak", fenâlığını bildiği halde bir şeyi, kendi yerinden başka bir yere koyan kimseye derler. "Dürûden" hasad etmek, ya'nî ekini biçmek ma'nâsınadır. Ya'ni "24 saat köyde sâkin olan kimse, bir ay kadar işlerini karmakarışık bir halde görür. Zîrâ köyün otundan bu nâhoş ve tatsız şeyleri biçer."

و انکه ماهی باشد اندر روستا　　　　روزگاری باشدش جهل و عما

523. *"Ve o kimse ki, köyde bir ay olur, birçok müddet onun için cehl ve körlük olur."*

Hind şârihlerinden Muhammed Rızâ bu beyt-i şerîfin من سکن فی القری یوما تحمق شهرا ومن سکن شهرا تحمق دهرا ya'nî "Bir gün köyde sâkin olan kimse bir ay ve bir ay sâkin olan kimse de uzun müddet ahmaklaşır" hadîs-i şerîfinin tercümesi olduğunu beyân eder.

ده چه باشد شیخ واصل ناشده　　　　دست در تقلید و حجت در زده

524. *Köy ne olur? Vâsıl olmamış şeyhtir. Elini taklîde ve hüccetlere vurmuştur.*

Ya'ni bu kıssada "köy"den murâd, Hakk'a vâsıl olmamış, ya'nî vücûd-i abdânîsi vücûd-i hakkānîde fânî olmamış olduğu halde, kitaplarda okuduğu ilm-i tasavvufu ezberlemiş ve halkı Hakk'a da'vet ediyorum diye kendi enâniyyetine da'vet etmiş ve müddeayâtını isbât için delâil-i akliyye ve nakliyye ile halkı celbe sa'yetmiş olan şeyh efendidir. Binâenaleyh böyle bir şey sâlike nûr veremez. Bilâkis sâlikin kalbindeki nûru alır.

پیش شهر عقل کلی این حواس　　　　چون خران چشم بسته در خراس

525. *Akl-ı külle mensûb olan şehrin önünde bu havâss, değirmende gözü bağlı eşekler gibidir.*

Ya'nî "Akl-ı külle mensûb olan şehrin, ya'nî şeyh-i kâmilin önünde henüz cismâniyet mertebesinde bu havass-i zâhire ile bağlı olan o mukallid şeyhler, değirmende gözleri bağlı eşekler gibidirler." Nitekim değirmende gözleri bağlı eşekler, oldukları yerde dönüp dolaştıkları halde kat'-ı mesâfe ettiklerini zannederler. İşte o mukallidler de oldukları mertebede yerinde saydıkları halde, kitaplarda okudukları merâtib-i âliyeden bahsedip dururlar.

این رها کن صورت افسانه گیر　　　　هل تو دردانه تو گندم دانه گیر

526. *Bunu bırak, efsânenin sûretini tut! Sen inci dânesini bırak, sen buğday dânesini tut!*

Cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyt-i şerifte zât-ı ulyâlarına hitâben buyururlar ki: "Kıssanın zımmındaki esrârın beyânına daldın. Bu esrârı bırak da kıssanın sûretini beyâna başla! O hikâyenin içindeki maârif-i ilâhiyye incilerini bırak! Buğday dânesi gibi zâhir-i hikâyeye âit elfâzı al!"

گر به در ره نیست هین بر میستان　　　گر بدان ره نیستت این سو بران

527. "Eğer inciye yol yok ise âgâh ol, buğdayı al! Eğer ona yol yok ise bu tarafa sür!"

"Ey müstemi', eğer kıssanın zımmında olan esrâr incilerini toplamak için senin idrâkine yol yok ise âgâh ol, kıssanın zâhirine âit olan ve buğday dâneleri mesâbesinde bulunan ma'nâları al! Eğer o bâtın tarafına yol yok ise, bu zâhir tarafına sevk-i idrâk et!" "Bürr" "buğday" demektir.

ظاهرش گیر ار چه ظاهر کژ پرد　　　عاقبت ظاهر سوی باطن برد

528. "Her ne kadar zâhir eğri uçar ise de, onun zâhirini al! Zâhir âkıbet bâtın tarafına götürür."

Ya'nî, "Biz kıssanın zâhirinde, bir şehirli efendi ile bir köylüden ve şehir ile köyden bahsettik. Halbuki "şehirli"den murâdımız, akl-ı külle mensûb olan insân-ı kâmil ve "köylü"den murâdımız, taklîde mensûb olan insân-ı nâkıstır. Biri zâhir ve biri bâtındır; ve bu zâhir, bâtına nazaran eğri uçar. Ya'nî akıl der ki: "Şehirli efendi ile akl-ı küllün ve köylü ile mukallid şeyhin arasındaki münâsebet nedir?" Fakat akıl bir vechini bulup bu zâhirden bâtın tarafına gider.

اول هر آدمی خود صورت است　　　بعد از آن جان کو جمال سیرت است

529. "Her âdemînin evveli muhakkak sûrettir. Ondan sonra can ki, o sîretin cemâlidir."

Ya'ni, "Vehle-i ûlâda nazara çarpan bir âdemin sûretidir. Ondan sonra o âdem ile görüşülüp konuşulur. Cânı ve ma'nâsı anlaşılır ki, o da onun ahlâkının cemâlidir. Binâenaleyh onun zâhirinden bâtınına intikāl edilmiş olur."

اول هر میوه جز صورت کی است　　　بعد از آن لذت که معنای وی است

530. "Her meyvenin evveli ne vakit sûretin gayridir? Ondan sonra lezzettir
[528] ki, onun ma'nâsıdır."

Bu beyt-i şerîf dahi zâhirden bâtına intikāle diğer bir misâldir. Ya'nî "Evvelen ağaçta zuhûr eden şey meyvenin sûretidir. O sûret peydâ olduktan sonra o meyvenin ma'nâsı ve bâtını olan lezzete intikāl olunur."

اولا خرگاه سازند و خرند ترك را ز آن پس به مهمان آورند

531. *"Evvelen çadırı kurarlar ve ondan sonra Türk'ü alırlar misâfirliğe getirirler."*

Bu da zâhirden bâtına intikālin bir misâl-i diğeridir.

صورتت خرگاه دان معنیت ترك معنیت ملاح دان صورت چو فلك

532. *"Sen sûretini çadır, ma'nânı Türk bil! Ma'nânı gemici, sûretini gemi gibi bil!"*

بهر حق این را رها كن یك نفس تا خر خواجه بجنباند جرس

533. *"Hak için bir nefes bunu terk et, tâ ki efendinin eşeği çıngırağı kımıldatsın!"*

"Bir nefes olsun Allah için bu ince ma'nâları bırak, kıssanın sûretine rücû' et, tâ ki efendinin eşeği şehir tarafından köy tarafına çıngırağını tahrîk etsin!"

رفتن خواجه و قومش به سوی ده

Efendinin ve onun kavminin köy tarafına gitmesi

خواجه و بچگان جهازی ساختند بر ستوران جانب ده تاختند

534. *Efendi ve çocukları bir cihâz düzdüler. Hayvanlar üzerinde köy tarafına koştular.*

"Cihâz" cimin kesri ve fethi ile, yolculuk için yapılan hazırlık ve tertîbât ma'nâsınadır.

شادمانه سوی صحرا راندند سافروا كی تغنموا بر خواندند

535. *Şâdüman olarak sahrâ tarafına sürdüler,* سافروا كی تغنموا *yu okudular.*

Bu beyt-i şerîfte سافروا تصحوا و تغنموا ya'nî "Sefer ediniz, sıhhat bulunuz ve muğtenim olunuz!" hadis-i şerîfine işâret buyurulur. Ya'nî "Şehirli efendi ile âilesi bu zikrolunan hadîs-i şerifi kavlen veyâ hâlen okuyarak sevinçle yola çıktılar ve sahrâ tarafına müteveccih oldular."

کز سفرها ماه کیخسرو شود   بی سفرها ماه کی خسرو شود

536. *Zîrâ ay seferlerden Keyhusrev olur. Seferler olmaksızın ay ne vakit Husrev olur?*

"Key-husrev" "Key" ile "Husrev"den mürekkebdir; ve Husrev Îran şahlarından Siyâus ibn Keykâus'un oğlunun adıdır. Ona Keyhusrev dahi derler idi. Ve "Key" şahların şâhı ve pâk ma'nâlarına gelir. Ya'nî "Ay küre-i arzın etrâfında ve mahreki üzerinde devr ve sefer ettiği için, kursu aleddevâm arzın muhtelif nukātında bedr-i kâmil hâlinde görünür ve semâda Keyhusrev'in saltanatı gibi şa'şaa-pâş olur. O ayın böyle seferi olmasa idi, küre-i arzın muhtelif noktalarında Husrevâne bir sûrette bedr-i kâmil hâlinde görünür mü idi?"

از سفر بیذق شود فرزین راد   وز سفر یابید یوسف صد مراد

537. *Beydak, seferden şecî' ferzîn olur. Yûsuf seferden yüz murâd buldu.*

"Beydak" satranç oyunu tahtası üzerinde hareket eden şekillerden "piyâde"nin adıdır; ve "ferzîn" şâhın "vezîr"inin adıdır. Satranç oyununda "beydak" hâneler dolaşıp sonuncu hâneye mukābil geldiği vakit "ferzîn" olur. "Râd" burada şecî' ve dilâver ma'nâsınadır. Ya'nî "Satranç oyununda beydak, sağa ve sola hareketler ve seferler edip hâneleri dolaştığı için "ferzîn" ya'nî şâhın şecî' "vezîr"i olur. Ve nitekim Yûsuf (a.s.) dahi kardeşleri tarafından kuyuya atılıp bir kervan tarafından kurtarıldı ve Mısır'da köle diye satıldı. Ve bu seferden dolayı Mısır'da bir mansıb-ı sûrîye nâil olduğu gibi, ma'nâda da dâire-i nübüvvetteki sülûkünü itmâm etti ve yüz murâd buldu."

روز روی از آفتابی سوختند   شب ز اختر راه میآموختند

538. *Gündüz yüzü bir güneşten yaktılar, gece yıldızdan yol öğrendiler.*

Bu beyt-i şerîfte şehirli efendi ile âilesinin seferine intikālen buyururlar ki: "Bizim köy yolcuları gündüz yüzlerini güneşten yaktılar ve gece dahi وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ (Nahl, 16/16) ya'nî "Onlar yıldız ile doğru yola giderler" âyet-i kerimesi hükmüne tevfîkan, yıldızlardan yol öğrendiler." Bu beyt-i

şerîfte rûhun urûc seferine de işâret buyrulur. "Güneş"ten murâd, Nebiyy-i zîşân hazretleridir; "yıldız"dan murâd, ulemâ-yı hakîkiyyedir. "Gece"den murad, Peygamber'in intikālinden sonraki ahvâl-i zulmet-i tabîiyyedir.

خوب گشته پیش ایشان راه زشت　　　از نشاط ده شده ره چون بهشت

539. *Onların önünde çirkin yol güzel olmuş, köy neşâtından yol cennet gibi olmuştur.*

Hadd-i zâtında çirkin olan köy yolu, köyde tahayyül ettikleri ni'met ve râhatın neşâtından ve sürûrundan dolayı o tâifenin önünde cennet gibi şevkâver olmuştur.

تلخ از شیرین لبان خوش میشود　　　خار از گلزار دلکش میشود

540. *Acı, tatlı dudaklardan hoş olur. Diken gülzârdan gönül çekici olur.*
[538]

"Acı sözler, tatlı dudaklı ma'şûklardan sâdır olduğu vakit onların âşıklarına hoş ve latîf gelir. Gülzârın letâfetinden dolayı oradaki dikenler gönül çekici olur." Ya'ni gülzâra gidenler oradaki dikenden ictinâb etmezler. Zîrâ insanın gönlü bir şeye muhabbet edince artık ondaki çirkinlikleri görmez.

حنظل از معشوق خرما میشود　　　خانه از همخانه صحرا میشود

541. *Hanzal, ma'şûktan hurma olur. Hâne, hem-hâneden sahrâ olur.*

"Hanzal" ebûcehil karpuzu dedikleri bir meyvedir ki, kırlarda biter ve üzeri tüylü olur, gâyet acıdır. Ba'zı mahallerde "yaban kavunu" dahi derler. "Hem-hâne"den murâd, evin kadınıdır. "Ma'şûkun hatırı için acı hanzal tatlı hurma olur. Ev her ne kadar dar olsa, içindeki latîf bir kadından dolayı geniş ve müferrih bir sahrâ mesâbesinde olur."

ای بسا از نازنینان خار کش　　　بر امید گلعذار ماهوش

542. *Ey, nâzenînlerden çok kimse, ay gibi olan gül-izârının ümîdi üzerinde diken çekici olmuş!*

"Hâr-keş" diken çekici ve diken taşıyıcı demektir. Cevr ve cefâ çekenden kinâyedir. "Gül-izâr" gül yanaklı demektir. "Hey gidi hey!. Nâzenîn olanlardan birçok kimseler, ay gibi parlak olan bir gül yanaklının ümîd-i visâli üzerinde cevr ü cefâ çekici olmuştur."

ای بسا حمال گشته پشت ریش — از برای دل بر مه روی خویش

543. *Ey, çok kimse kendinin ay yüzlü dilberi için sırtı yaralı hammal olmuş!*

کرده آهنگر جمال خود سیاه — تا که شب آید ببوسد روی ماه

544. *Demirci kendi cemâlini kara yapmış, tâ ki gece gelsin, ayın yüzünü öpsün.*

Demirci gündüz dükkânına gelip kömür ve is karasıyla yüzünü kapkara yapmıştır. Bu kirli san'atı onun için yapmıştır ki, para kazansın ve akşam olunca yüzünü gözünü temizleyip evine gelsin ve evinde ay yüzlü zevcesini kucaklayıp öpsün.

خواجه تا شب بر دکانی چار میخ — زانکه سروی در دلش کردست بیخ

545. *Efendi, akşama kadar bir dükkân üzerinde çarmıha gerilmiştir. Zîrâ ki onun gönlünde bir servi kök yaymıştır.*

Bu beyt-i şerîfte yukarıki ma'nâlar te'kîd buyurulur. Ya'nî "Esnaftan bir efendi ticâret kasdıyle akşama kadar dükkânı üzerinde mıhlanmış kalmıştır. Onun böyle çarmıha gerilmiş gibi bir halde kalması boyu bosu servi gibi mütenâsib olan güzel zevcesinin muhabbeti gönlüne kök salmış olmasındandır."

تاجری دریا و خشکی میرود — آن به مهر خانه شینی میدود

546. *Bir tâcir denize ve karaya gider; o bir hâne-nişînin muhabbeti sebebiyle gider.*

Bu beyitte de yukarıki ma'nâlar te'kîd buyurulur. Ya'nî "Bir tâcirin denizlerde ve karalarda ticâret için sefer etmesi ve türlü türlü yol zahmetlerine katlanması, evinde oturan zevcesinin veyâhut evlâdının muhabbeti sebebiyle vâki' olur." "Hâne-şîn" "hâne-nişîn"in muhaffefidir. "Nişîn" kelimesinin nûn'u hazf buyurulmuştur.

هر که را با مرده سودایی بود — بر امید زنده سیمایی بود

547. *Her kimin ölü ile bir sevdâsı olursa, bir diri sîmâlının ümîdi üzerine olur.*

Her kimin ölüden ya'nî cemâdâttan bir şeye muhabbeti ve alâkası varsa, o muhabbet ve alâkanın mutlakā bir diri sîmâlıya intikāli için ve o zî-rûha vuslat ümîdi içindir.

آن دروگر روی آورده به چوب　　　بر امید خدمت مه روی خوب

548. *O dülger, güzel ay yüzlünün hizmet ümîdi üzerine tahtaya yüz getirmiş.*

O dülger, evindeki ay yüzlü güzel zevcesine hizmet etmek ümîdiyle cemâddan olan tahtalara ve kerestelere teveccüh edip çalışmıştır; ve onun yüzünü cemâddan olan tahtalara tevcîhi evdeki zî-rûh zevcesinin muhabbeti ile vâki' olmuştur.

بر امید زنده‌یی کن اجتهاد　　　کو نگردد بعد روزی دو جماد

549. *Bir dirinin ümîdi üzerine içtihâd et ki, o bir iki gün sonra cemâd olmasın!*

Mâdemki sa'y ve içtihâda sebep bir dirinin muhabbeti ve onun ümîd-i visâlidir, ey sâlik, bâri bir dirinin ümîd-i vuslatı üzerine çalış ve içtihâd et ki, o diri, senin gönül bağladığın diriler gibi bir iki gün sonra ölüp cemâd hâline gelmesin; o diri dahi Hayy-i ezelî olan Hak Teâlâ hazretleridir.

مونسی مگزین خسی را از خسی　　　عاریت باشد در او آن مونسی

550. [548] *Sen alçaklıktan dolayı, alçağı mûnis ihtiyâr etme. Onda o mûnislik âriyet olur.*

Ey sâlik, sen himmetinin alçaklığından dolayı, âlem-i süflîden olan vücûd-i unsurî sâhibi bulunan mahlûkātı kendine mûnis olarak intihâb ve ihtiyâr etme! O mahlûka o mûnislik âriyet olup, bir müddet sonra zâil olur ve eceli gelip ölür. Sen arkasından bakakalırsın.

انس تو با مادر و بابا کجاست　　　گر بجز حق مونسانت را وفاست

551. *Eğer Hak'tan gayri senin mûnislerinin vefâsı varsa senin anan ve baban ile olan ünsün nerededir?*

انس تو با دایه و لالا چه شد　　　گر کسی شاید به غیر حق عَضُد

552. *Eğer bir kimsenin Hakk'ın gayrine dayanması lâyık ise, senin dâyen ve lalan ile ünsün ne oldu?*

"Dâye" kadın mürebbiye ve "lala" erkek mürebbî; "azud" nâsır ve yardımcı ma'nâsınadır. Ya'nî "Bir kimsenin Hakk'ın gayrine dayanması ve yardım beklemesi lâyık ve münâsib ise, senin yardımcı olan dâyen ve lalan ile olan ünsiyetin hani? Nereye gitti? Hepsi fâni oldular!"

انس تو با شیر و با پستان نماند   نفرت تو از دبیرستان نماند

553. *Senin süt ile ve meme ile ünsün kalmadı. Senin muallim-hâneden nefretin kalmadı.*

Ünsiyet, kalbin duygularından bir duygudur. Senin çocukluğun zamânında süt ile ve meme ile bir ünsiyetin var idi ve kalbin ona muallak idi. Büyüdün, şimdi bunlar ile alâkan kalmadı ve çocuklukta seni ta'lîm ve terbiye için muallim-hâneye ve mektebe gönderirler idi; ve sen de kalbinin oyuna taallukundan dolayı mektepten ve muallimden nefret ederdin. Vaktâki büyüdün, ilmin lezzetini duydun, mektebe ve muallime olan nefretin zâil oldu.

آن شعاعی بود بر دیوارشان   جانب خورشید وارفت آن نشان

554. *O, onların duvarı üzerinde bir şuâ' idi. O nişan güneş tarafına geri gitti.*

O ünsiyet, ananın ve babanın ve dâyenin ve lalanın ve südün ve memenin vücûd-i mecâzîleri üzerine vücud-i hakîkî güneşinden aksetmiş olan bir şuâ' idi. Güneşin şuâ'ı bir duvar üzerine aksedip, ba'dehû aslına rücû' ettiği gibi, o vücûd-ı hakîkî güneşinden bunların duvar mesâbesinde olan vücûd-i izâfîlerine ve mecâzîlerine akseden sıfat ve esmâ şuâ'ları da yine kendi asılları olan Hakk'a rücû' ederler.

بر هر آن چیزی که افتد آن شعاع   تو بر آن هم عاشق آیی ای شجاع

555. *O şuâ' her ne şey üzerine düşerse, ey şücâ' sen de onun üzerine âşık gelirsin.*

Ey muhabette şecî' olan kimse, o şuâ' her ne şey üzerine düşerse ya'nî Hakk'ın tecellî-i cemâlîsi her ne şey üzerine vâki' olursa, sen dahi o şey üzerine âşık olursun ve kemal-i muhabbetle onun üzerine atılırsın.

Meselâ bir güzel yüz ve bir güzel ses sebebiyle sen bunların sâhibine meftûn ve âşık olursun. Halbuki bu güzellikler onlarda âriyettir ve Hakk'ın sıfât-ı cemâliyyesinden aksetmiş birer pertevdir.

عشق تو بر هر چه آن موجود بود   آن ز وصف حق زر اندود بود

556. *Mevcûd olan her bir şey üzerine senin aşkın o Hakk'ın sıfatından boyalı altın gibi oldu.*

Ya'nî bu izâfî ve mecâzî olan vücûdlar bakır gibidir. Bakırı altın yaldız ile boyayıp altın olarak sürdükleri gibi, bu vücûdât-ı mecâziyyeyi de altın yaldız

mesâbesinde olan Hakk'ın sıfât-ı cemâliyyesi parlatıp revnak verir. İşte bu yaldız sâyesinde bakır mesâbesinde olan mecâzî vücûdların birbiri arasında aşk ve alâkalar peydâ olur. Bu kıymetsiz ecsâd-ı unsuriyye kalp altınlar gibi ortada revâç bulur.

چون زری با اصل رفت و مس بماند　　طبع سیر آمد طلاق او براند

557. *Altınlık aslına gittiği ve bakır kaldığı vakit tabîat tok geldi, onun talâkını da'vâ etti.*

Meselâ gençliğinde bir âfet-i devrân olan bir kadın ihtiyarlayıp onun dîvâr-ı vücûdu üzerine akseden Hakk'ın sıfat-ı cemâlîsi aslına rücû' ettiği ve yüzü gözü buruşup bakırlığı meydana çıktığı vakit, ona âşık olup derdinden yananların tabîatları bu aşktan tok bir hâle gelirler ve onun talâkı da'vâsına kıyâm ederler. Artık suver-i sâireyi de bu misâle tatbîk et!

از زر اندود صفاتش پا بکش　　از جهالت قلب را کم گوی خوش

558. *Onun sıfâtının boyalı altınından ayak çek, cehâletten dolayı kalbe az hoş de!*

Hakk'ın sıfât-ı cemâliyyesinin yaldızladığı altından himmetinin ayağını çek ve ona gönül bağlama! Gaflet ve cehâletten dolayı, hadd-i zâtında kalp ve züyûf olan ecsâm-ı unsuriyyenin güzelliklerine az hoş de! Zîrâ o ecsâmın hakîkatte güzelliği yoktur. Ondaki cemâl-i cüz'î ancak Hakk'ındır.

کان خوشی در قلبها عاریتی است　　زیر زینت مایهء بیزینتی است

559. *Zîrâ o hoşluk kalpler için âriyettir. Zînet altında zînetsizlik mayası vardır.*

Zîrâ kalp ve züyûf olan şeylerin hoşlukları ve letâfetleri iğretidir, bir müddet sonra zâil olur. O kalp olan şeyi, esâsen nâhoş bir şey olduğu için i'tinâ ile yaldızlamış ve süslemişlerdir. O süsün altında süssüzlük mayası vardır. O süs ve zînet kalkınca altından nâhoşluk meydana çıkar.

زر ز روی قلب در کان میرود　　سوی آن کان رو تو هم کان میرود

560. *Altın, kalpın yüzünden ma'dene gider; sen de onun gittiği o ma'den tarafına git!*
[558]

Kalpın yüzüne sürülmüş olan altın yaldız nihâyet zâil olup o kalpın yüzünden kendi aslı olan altın ma'deni tarafına gider. Ya'nî kalplığı sâbit olan altının yüzündeki altın tabakasını sıyırıp altınlara ilhâk ederler. Sen de o kalp sû-

rete saplanıp kalma, onun yaldızının gittiği ma'den ve asıl tarafına git! "Kalp"-tan murâd, vücûdât-ı izâfiyye ve "altın ma'deni"nden murâd, menşe'-i sıfât ve esmâ olan Allâhü Zü'l-Celâl hazretleridir.

نور از دیوار تا خور میرود　　تو بدان خور رو که در خور میرود

561. *Nûr duvardan güneşe kadar gider. Sen o güneşe git ki, lâyıkında gider.*

Nûr-i tecellî, vücûd-i unsurî duvarlarından vücûd-i hakîkî güneşine kadar rücû' eder. Sen dahi o hakîkî güneş tarafına git ki, onun tecelliyâtı lâyıkında ve hikmet dâiresinde cereyân eder. أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ (Tâhâ, 20/50) ya'nî "Hak Teâlâ her şeye kendi halkını verdi" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu üzere, onun bu tecelliyâtı kavâbilin isti'dâdâtına göre tam yerinde vâki' olur.

زین سپس بستان تو آب از آسمان　　چون ندیدی تو وفا در ناودان

562. *Mâdemki sen olukta vefâ görmedin, bundan sonra suyu gökten al!*

"Sepes" kelimesinde "sîn" "pes" üzerine zâiddir. Ba'zıları "se" (سه) ayrı ve "pes" پس ayrıdır; ve "daha sonra" ma'nâsınadır demişlerdir. Bu kelime hakkında *Bahâr-ı Acem*'in beyânâtı budur. Ya'nî "Ey sâlik gördün ki, şimdiye kadar vücûdlarıyla ünsiyet peydâ ettiğin kimseler bir bir gittiler ve fânî oldular; ve hiçbirinin ünsiyetinden vefâ görmedin; ve senin onlarda sebeb-i muhabbet olarak gördüğün ahvâl, hep Hakk'ın tecelliyât-ı sıfâtiyyesi imiş ve onlar bu tecelliyâtın saf suyunun olukları mesâbesinde imişler, artık bundan sonra bu vefâyı, bu vücûd-i mecâzî arzında ve bu suyun olukları mesâbesinde olan sûretlerde arama, bundan sonra vücûd-i mutlak-ı Hakk'ın semâsından bekle ve al!"

معدن دنبه نباشد دام گرگ　　کی شناسد معدن آن گرگ سترگ

563. *Kurdun tuzağı kuyruğun ma'deni olmaz. O iri kurt ne vakit ma'deni tanır?*

Kurdu avlamak için koyun kuyruğu koydukları mahal, o kuyruğun ma'deni ve menba'ı değildir. Koyun kuyruğunun o tuzak mahallinde bulunması ancak bir maksada müstenid olabilir. Fakat iri kurt, "Kuyruğun menba'ı kasap dükkânıdır, burası değildir; binâenaleyh buraya vaz'ı elbette bir maksada müsteniddir" diyebilir mi? İmdi nefis iri bir kurda benzer. Ecsâm-ı unsuriyye mezâhirinde zâhir olan tecelliyât-ı cemâliyyenin Hak olduğunu idrâk edemeyip o vücûdât-ı unsuriyyeye saldırır ve netîcede kurt gibi tuzağa düşer." Bu ma'nâ bir vecihtir. Diğer bir vecih dahi budur ki: "Kurt"tan murâd,

nefistir; ve "kuyruk"ta murâd, ulûm-i zevkıyyedir; ve "ma'den"den murâd ulûm-i zevkıyyenin menba'ı olan şeyh-i hakîkî ve insân-ı kâmildir. Ve "tuzak"tan murâd, şeyh-i mukalliddir. Ya'nî "Şeyh-i mukallid, kendi zevki olmadığı hâlde âriflerin sözlerini ve ulûm-i zevkıyyelerini alıp bunlar ile, nefisleri iri kurt mesâbesinde olan ehl-i dünyânın büyüklerini avlar. O nefisleri muazzam olup, şeyh-i mukallidin tuzağına tutulanlar bu ulûm-i zevkıyyenin menba'ı kim ve nerede olduğunu bilirler mi?"

زر گمان بردند بسته در گره　　　میشتابیدند مغروران به ده

564. *Düğüme bağlanmış altın zannettiler; mağrûrlar köye acele ettiler.*

Bizim şehirli efendi ile âilesi dahi böyle bir tuzağa tutuldular; köylünün da'vetini bir düğüme bağlanmış altın zannettiler. O mağrûrlar ve aldanmışlar köye acele ettiler.

همچنین خندان و رقصان میشدند　　　سوی آن دولاب چرخی میزدند

565. *Öylece oynayarak ve gülerek gittiler; dolap tarafına bir çarh vurdular.*

Şehirli efendi ile âilesi öylece güle oynaya gittiler; ve köylünün kurduğu dolabın ve hîlenin çarkı oldular.

چون همیدیدند مرغی میپرید　　　جانب ده صبر جامه میدرید

566. *Köy tarafına bir kuş uçtuğunu gördükleri vakit sabır libâsını yırtarlar idi.*

Köye vâsıl olmakta o kadar isti'câl ederler idi ki, köy tarafına doğru bir kuşun uçtuğunu gördükleri vakit, "Kâşki biz de bir kuş olup uçsa idik ve bir an evvel köye vâsıl olsa idik!" diye kuş olmağı temennî ederler ve bu sûretle sabır libâsını yırtarlar, ya'ni sabırsızlık gösterirler idi.

هر که میآمد ز ده از سوی او　　　بوسه میدادند خوش بر روی او

567. *Onun tarafına her kim köyden gelse idi, onun yüzüne latîf bûseler verirler idi.*

Bizim yolcu efendi tarafına her kim köyden gelse idi, onu kemâl-i iştiyâkla öperler idi de derlerdi,

که تو روی یار ما را دیده ای　　　پس تو جان را جان و ما را دیده ای

568. *Ki: "Sen bizim dostumuzun yüzünü görmüşsün, binâenaleyh cânın cânısın ve bizim gözümüzsün!"*

نواختن مجنون آن سگ را که مقیم کوی لیلی بود

Leylâ'nın mahallesinde mukîm olan o köpeği Mecnûn'un okşaması

همچو مجنون کو سگی را مینواخت   بوسه اش میداد و پیشش میگداخت

569. *Mecnûn gibi ki, o bir köpeği okşar idi, ona bûse verirdi ve onun önünde erir idi.*

Şehirli efendi ve âilesinin hâli, Mecnûn'un hâline müşâbih idi. Nitekim Mecnûn Leylâ'nın mahallesine mensûb olan bir köpeği sever ve okşar ve öper ve onun önünde erir idi. Ya'nî o köpeğin muhabbetinde kendiliğinden fânî olur idi.

گرد او میگشت خاضع در طواف   هم جُلاب شَکَّرش میداد صاف

570. [568] *Onun etrâfını tavâfda hâzı' olarak devr ederdi. Ona sâf cüllâb ve şeker dahi verirdi.*

"O Mecnûn o köpeği tavâf husûsunda zelîl olarak devr ederdi ve ona sâf olarak şeker şerbeti ve şeker dahi verirdi." "Cüllâb" zamm ü teşdîd ile "Gülâb" kelimesinin Arapça'sıdır. Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî, bu kelimenin lügat-i Arab'ta bulunmadığını ve binâenaleyh Fârisî olması lâzım geleceğini beyân eder. Fakat *Müeyyedü'l-Fudalâ* sâhibi indinde Arabî'dir ve lügatinde zamm ü teşdîd ile cim-i Arabî bahsinde kayd etmiştir. Bu sûrette beyt-i şerifte teşdîd, zarûret-i vezn için hazif buyurulmuş olur; "şeker şerbeti" demek olur.

بو الفضولی گفت ای مجنون خام   این چه شید است این که میآری مدام

571. *Bir bü'l-fudûl dedi ki: "Ey ham olan Mecnûn, bu ne tedbîrdir bu ki, müdâm getirirsin?"*

"Bü'l-fudûl" Türkçe'de gevezeye, zâid söyleyene derler. Ham, çiğ ve idrâksizden kinâyedir. "Şeyd" mekr, hîle ve zerk ma'nâsınadır. Ya'nî, "Mec-

nûn'un bu hâlini gören gevezenin biri dedi ki: "Ey çiğ ve idrâksiz Mecnûn, bu senin icrâ ettiğin fiil nasıl tedbirdir?"

پوز سگ دایم پلیدی میخورد　　　مقعد خود را به لب میاسترد

572. *Köpeğin ağzının kenarı dâimâ bir murdardır, kendi mak'adını dudağı ile yalar.*

"Pûz" "ağız kenarı" ma'nâsınadır.

عیبهای سگ بسی او بر شمرد　　　عیب دان از غیب دان بویی نبرد

573. *O köpeğin ayıplarını çokluk saydı. Ayîp bilici olan, gayb bilici olandan bir koku götürmedi.*

O geveze, köpeğin birçok ayıplarını ve kusûrlarını saydı ve o ayıp kusur bilici olan geveze, yaptığı işin sırrını bilici olan Mecnûn'un bâtınından ve niyetinden bir koku ve haber alamadı.

گفت مجنون تو همه نقشی و تن　　　اندر آ و بنگرش از چشم من

574. *Mecnûn dedi: "Sen bütün nakış ve tensin. İçeriye gel ve ona benim gözümden bak!"*

Mecnûn o gevezeye cevâben dedi: "Yâhu! Sen ancak benim ef'âl-i zâhiriyyeme bakıyorsun. Binâenaleyh sûrette ve cismâniyette mahbûs kalmışsın. Bu zâhir-bînlikten vazgeç de fiilimin bâtınına müteveccih ol ve ondan sonra o köpeğe benim bakışımla bak da gör!"

کاین طلسم بستهٔ مولی است این　　　پاسبان کوچهٔ لیلی است این

575. *"Ki, bu Mevlâ'nın bağlanmış tılsımıdır bu! Leylâ'nın mahalleciğinin bekçisidir bu!"*

"Senin, ayıplarını sayarak tahkîr ettiğin bu köpek, evvelen Hakk'ın bu vücûd-i mecâzî âleminde o köpek sûretinde bağlamış olduğu bir tılsımdır ki, onun zımmında birtakım ahkâm-ı esmâ-i ilâhiyye mündemiçdir. Sâniyen, benim ma'şûkam olan Leylâ'nın mahalleciğinin bekçisidir."

همتش بین و دل و جان و شناخت　　　کو کجا بگزید و مسکن گاه ساخت

576. *"Onun himmetini ve dil ü cânını ve tanıyışını gör ki, o nereyi ihtiyâr etti ve mesken-gâh yaptı?"*

"Ey bü'l-fudûl, sen onun zâhirindeki kusurlarına bakıyorsun. Onun bâtınındaki kemâlini görmüyorsun. Sen onun himmetinin kemâlini ve kalbini ve cânını ve irfânını gör ki, o imrâr-ı hayât için nereyi ihtiyâr etti ve kendisine nereyi mahall-i mesken intihâb etti! Ya'nî benim ma'şûka-i rûhumun mahallesinde yaşamağı ihtiyâr etti."

او سگ فرخ رخ کهف من است　　　بلکه او هم درد و هم لهف من است

577. *"O benim kehfimin mübârek yüzlü köpeğidir. Belki o benim hem-derdim ve hem-hüznümdür!"*

"Kehf" mağara demek olup, burada Mecnûn'un ma'şûkası olan Leylâ'dan kinâyedir. Ya'ni, "O köpek, benim ilticâgâhım olan bir mağara mesâbesindeki ma'şûkamın mübârek yüzlü köpeğidir. Belki o bu ma'nâ i'tibâriyle benim derd ve hüzün ortağımdır."

آن سگی که باشد اندر کوی او　　　من به شیران کی دهم یک موی او

578. *"O bir köpek ki, onun mahallesinde ola, ben onun bir kılını ne vakit arslanlara veririm?"*

"O bir köpek ki, benim melce' ve penâhım olan Leylâ'nın mahallesinde ola, ben onun bir kılını arslanlara değişmem." Bu beyt-i şerîfte "Leylâ" ile insân-ı kâmile ve "köpek" ta'bîriyle onun fukarâsına ve "arslanlar" ile ulemâyı zâhireye işâret vardır.

ای که شیران مر سگانش را غلام　　　گفت امکان نیست خامش و السلام

579. *Ey o kimse ki, arslanlar onun köpeklerine köledir. İmkânın sözü yoktur, sus vesselâm!*

Ey o insân-ı kâmil ki, yırtıcı arslanlar mesâbesinde olan enâniyetleriyle bahislere girişip mubâhislerini inciten ve kalblerini yırtıp rencîde eden ulemâyı zâhire, onun fukarâsına köle olurlar ve mubâhaselerinde mağlûb ve zelîl olurlar. Nitekim Yûnus Emre hazretleri bir ümmî bir zât olduğu halde şu beytinde kendi hâline işâret buyurur:

Bir sinek bir kartalı salladı vurdu yere
Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu

Yâ'nî "Zâhirî olan sûreti, bir sinek gibi zayıf görünen bir derviş, mubâhaselerinde kartal kuşu gibi şiddetle hücûm eden ulemâ-i zâhireden birini ilzâm

etti. Bu sözüm yalan değildir. Ben de bir ümmî iken böyle bir bahiste bulundum, aynı netîceyi gördüm."

İmdi insân-ı kâmilin kemâlât-ı zâhire ve bâtınesi lisân-ı imkân ile ta'rîf ve tavsîfe sığar şeyler değildir. Binâenaleyh, bu husûsta sükût evlâdır vesselâm.

گر ز صورت بگذرید ای دوستان　　　جنت است و گلستان در گلستان

580. [578] *Ey dostlar, eğer sûretten geçerseniz cennettir ve gülistan içinde gülistândır.*

Ey dostlar, insân sûret değildir, eğer sûrete rabt-ı kalb etmekten geçerseniz ve ma'nâya bakarsanız, bu hâl cennettir ve gülistan içinde gülistandır.

صورت خود چون شکستی سوختی　　　صورت کل را شکست آموختی

581. *Vaktâki kendi sûretini kırdın yaktın, her şeyin sûreti için şikesti öğrendin.*

Ey sâlik, her müşkilin anahtarı sendedir. Sen nazarından kendi sûretini sa'y ve içtihâdına munzam olan Hakk'ın inâyeti ile kaldırarak kırıp attığın ve aşk-ı ilâhî ateşi ile yaktığın vakit, şirk-i hafînin kapısını kırmış olursun ve nazarında Hakk'ın varlığından başka varlık kalmaz. Binâenaleyh her şeyin sûretini kırmak yolunu da öğrenmiş olursun.

بعد از آن هر صورتی را بشکنی　　　همچو حیدر باب خیبر بر کنی

582. *Ondan sonra her bir sûreti kırarsın, Haydar gibi Hayber kapısını koparırsın.*

"Vücûd-i abdânîn vücûd-i hakkânîde fânî olduktan sonra, artık senden zâhir olan Hakk'ın kudreti olup, her bir sûreti kırarsın. Şâh-ı velâyet Haydar-i Kerrâr İmam Alî (kerremallâhü vecheh) efendimiz gibi Hayber kal'asının kapısını koparırsın." Ma'lûmdur ki, Hz. Şâh-ı velâyet Hayber kal'asını yalnız başına kopardıktan sonra, yerine takmak için 40 kişi meşgûl oldu ve Şâh-ı velâyet dahi içlerinde idi. O hazrete dediler ki: "Ya Alî, bu kapıyı koparan sen değil miydin? Cevâben buyurdular ki: والله ما قطعت باب خيبر Ya'nî "Allahü zü'l-Celâl'e yemîn ederim ki, Hayber kapısını ben koparmadım."

سغبهء صورت شد آن خواجهء سلیم　　　که به ده میشد به گفتاری سقیم

583. *O selîm olan efendi sûretin aldanmışı oldu ki, sakîm söz ile köye gitti.*

"Sağbe" sîn'in fethi ile burada, aldanmış, vâlih ve meftûn demektir; ve sîn'in zammı ile okunması da câizdir derler. "Selîm" burada akıl ve şuûrdan

kurtulmaktan kinâyedir. Ya'nî "Hazm ve ihtiyâtı kendisine rehber ittihâz eden şehirli efendi, köylünün zamîrinden bî-haber olup, onun süslü elfâz-ı zâhiresine aldandı ve akıl ve şuûrunu ta'tîl etti. Çünkü bu sakîm sözler sebebiyle köye gitti." İşte mukallid olan şeyhler dahi sâlikleri böyle tumturaklı elfâz ile aldatır ve onlar bu mukallidin, zevkından bî-haber oldukları kelâm-ı mutasavvıfânelerine meftûn olurlar.

سوی دام آن تملق شادمان   همچو مرغی سوی دانهء امتحان

584. *Şâdümân olarak o temelluk tuzağı tarafına, bir kuş gibi, imtihan dânesi tarafına (gitti).*

از کرم دانست مرغ آن دانه را   غایت حرص است نی جود آن عطا

585. *Kuş o dâneyi keremden bildi; gāye-i hırstır, o cûd ve atâ değildir.*

Avcının attığı yemi kuşlar kerem ve ihsân zannederler. Halbuki avcı o yemi son derecedeki hırsından dolayı atar. Onun o attığı yem cûd ve atâ değildir. Bunun gibi şeyh-i mukallid dahi sâliki avlamak için muhakkiklerin beyân ettikleri ilim ve ma'rifeti onların önüne yem olarak atar; ve bunu nefsânî olan hırslarını tatmîn için yapar. Yoksa o kerem ve sehâ netîcesi olarak bezl-i ma'rifet değildir.

مرغکان در طمع دانه شادمان   سوی آن تزویر پران و دوان

586. *Kuşcağızlar dânenin tama'ında sevinerek o tezvîr tarafına uçucu ve koşucudur.*

گر ز شادی خواجه آگاهت کنم   ترسم ای ره رو که بیگاهت کنم

587. *Eğer efendinin meserretinden seni âgâh edersem, ey yol gidici, seni vakitsiz ederim diye korkarım.*

"Eğer efendinin tahayyül ettiği saâdete nâiliyyet meserretinin derecesinden seni âgâh edersem, ey tarîk-ı Hak sâliki, seni o hayâlât [ile] meşgûl edip vaktini zâyi' ederim diye korkarım." Şeyh-i mukallide intisâb edip Hak yoluna çıkanların şöyle ve böyle merâtib-i âliyeye nâil olacakları hulyâsıyla sevinmeleri de böyledir

مختصر کردم چو آمد ده پدید   خود نبود آن ده ره دیگر گزید

588. *Muhtasar yaptım, vaktâki köy zâhir geldi, muhakkak o köy değildi, başka yol ihtiyâr eyledi.*

"Ey sâlik, seni işgâl etmemek için ben onların hayâlâtını ihtisâr ettim. Vaktâki önlerinde bir köy görünüp zâhir oldu, fakat bu köy onların aradıkları köy değildi, şehirli efendi, başka yol ihtiyâr etmiş idi." Ma'lûm olsun ki, şeyh-i mukallide tâbi' olan kimse doğru yola sülûk ettiğini zanneder ve o mukallidin sözlerine aldanır. Vaktâki yola girer, hayâlinden başka ahvâl zuhûr eder. Şeyh-i mukallid onu idâreden âciz bulunduğundan, bîçâre sâlik ortada sürünür durur. Eğer Hakk'ın inâyeti destgîri olmazsa helâk olur.

قرب ماهی ده به ده میتاختند   ز انکه راه ده نکو نشناختند

589. *Bir aya yakın köy köy koştular. Zîrâ ki köyün yolunu iyi tanımıyorlar idi.*

Efendi ile âilesi köyün yolunu iyice tanımadıklarından bir aya yakın köyden köye koşup dolaştılar.

هر که در ره بی قلاووزی رود   هر دو روزه راه صد ساله شود

590. [588] *Her kim yola kılavuzsuz giderse, her iki günlük yol yüz yıllık olur.*

هر که تازد سوی کعبه بی دلیل   همچو این سر گشتگان گردد ذلیل

591. *Her kim Kâ'be tarafına delîlsiz koşarsa bu sergeşteler gibi zelîl olur.*

Evvelki beyitteki "kılavuz" Türkçe'dir, rehber demektir ve mürşid-i kâmil murâd buyurulur. "Kâ'be"den murâd, câmi'-i cemî'-i esmâ ve sıfât olan zâtullahtır. Ya'nî "Her kim tarîk-ı Hakk'a kılavuzsuz ve mürşidsiz giderse, kolay olan yol güçleşir." Nitekim Hz. Mısrî Niyâzî buyurur:

Mürşid gerektir bildire Hakk'ı sana hakka'l-yakîn
Mürşidi olmayanların bildikleri gümân imiş.
Her mürşide dil verme ki yolunu sarpa uğratır,
Mürşidi kâmil olanın gâyet yolu âsân imiş.

İmdi her kim zâtullâha delîlsiz ve mürşidsiz teveccüh edip sülûk ederse, bu şehirli efendi ile âilesi gibi yollarda sersem ve hayrân bir hâle gelir.

هر که گیرد پیشه یی بی اوستا   ریشخندی شد به شهر و روستا

592. *Her kim üstâdsız bir san'at tutarsa şehirde ve köyde bir maskara olur.*

Delîlsiz ve rehbersiz bir iş yapılamayacağı meydandadır. Nitekim bir kimse kendi kendine bir san'at taklîdine kıyâm edip kendisini o üstâddan müs-

tağnî bilse, o iş yaptığı şehirlerde ve köylerde herkesin istihzâsına ma'rûz kalıp maskara olur. Çünkü yaptığı işlerin hiçbir kıymeti olmaz.

جز که نادر باشد اندر خافقَینْ　　　آدمی سر بر زند بی والدین

593. *Şu kadar ki, mağrib ve maşrık arasında, nâdir olur vâlideynsiz bir adam baş kaldıra.*

Bu beyt-i şerîf bir suâl-i mukadderin cevâbıdır. Ya'nî birisi çıkıp diyebilir ki: "Biz menâkıb-i evliyâda zâhirde bir mürşid ve rehbere tâbi' olmaksızın ba'zı zevâtın Hakk'a vâsıl olduklarını okuyoruz. Binâenaleyh Hakk'a vusûl için mutlakā rehbere ihtiyaç yoktur."

Buna cevâben buyurulur ki: "Her kāidenin bir istisnâsı vardır ve istisnâ, kāide değildir. Nitekim mağrib ve maşrık ufkunda anasız babasız bir adamın zuhûru nâdiren ve istisnâen vâki' olmuştur. Zîrâ âdemin efrâdı, Hz. Âdem gibi anasız ve babasız değildir; ve Îsâ (a.s.) gibi babasız değildir. Bunlar istisnâdır ve nâdirdir. Binâenaleyh mürşidsiz ve rehbersiz Hakk'a vusûl dahi istisnâdır ve nâdirdir. "Hâfıkayn" garb ve şark ufku demektir. "Hâfık" garb ve şark ufkundan birisidir.

مال او یابد که کسبی میکند　　　نادری باشد که بر گنجی زند

594. *Malı o bulur ki, bir kesb eder. Pek nâdir olur ki bir hazîne üzerine vura.*

Ya'ni "Mal sâhipleri, kāideten kâr ve kesb ve ticâret ile meşgûl olanlardan olur; bir defîne bulup zengin olanlar nâdirdir."

مصطفایی کو که جسمش جان بود　　　تا که رحمن علم القرآن بود

595. *Hani bir Mustafâ ki onun cismi cân ola, tâ ki Rahmân "Alleme'l-Kur'an" ola?*

Mustafâ (a.s.v.) Efendimiz'e, rahmet-i âmme ve hâssa-i zâtiyye ve sıfâtiyye sâhibi olan Hak Teâlâ'nın Kur'ân'ı ta'lîm buyurması dahi, o nâdir olan istisnâlardandır. O istisnânın sebebi de, Nebiyy-i zîşân Efendimiz'in sıfât-ı cismâniyyeleri, sıfât-ı rûhâniyyeye inkılâb etmiş olmasıdır. "Hani öyle bir, sıfât-ı cismâniyyesi sıfât-ı rûhâniyyeye tebeddül etmiş Mustafâ ki, bu istisnâya lâyık olsun ve Rahmân olan Hak Teâlâ ona da bilâ-vâsıta Kur'ân'ı ta'lîm etsin?"

اهل تن را جمله عَلَّم بِالْقَلَمْ　　　واسطه افراشت در بذل کرم

596. *Ehl-i tene hep kalem ile ta'lîm etti. Bezl-i keremde vâsıtayı yükseltti.*

Henüz sıfât-ı cismâniyyelerinde müstağrak olan ehl-i cism ve tene kalem vâsıtasıyla nakş olunan kelime sûretleriyle Kur'ân'ı ta'lîm etti. İlim ve hikmet keremini bezl etmek husûsunda kalem ve kelime vâsıtalarını dikip yükseltti ve onlar bu sûretlerden ma'nâya intikāl ettiler.

هر حریصی هست محروم ای پسر   چون حریصان تك مرو آهسته تر

597. *Ey oğul, her bir harîs mahrûmdur; harîsler gibi acele gitme, pek yavaş git!*

"Ey oğul, tarîk-ı Hakk'a sülûkünde o kadar harîs olma ve harîs olanlar gibi ifrât dâiresinde acele gitme! Yavaş yavaş git ve teennî ve i'tidâl dâiresinde hareket et!" Zîrâ âyet-i Kerîmede وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ (Hicr, 15/21) ya'nî "Bizim indimizde hazînesi olmayan hiçbir şey yoktur ve ancak kader-i ma'lûm ile indiririz" buyurulur. Binâenaleyh senin nasîbin dahi sana Rabb-i hâssının hazînesinden ânen-fe-ânen kader-i ma'lûm ile nâzil olur. Acelenin fâidesi yoktur. Bilakis türlü türlü mazarratları vardır. Ve bu ma'nâda Hz. Mısrî Niyâzî şöyle buyurur:

İven kişi yol alamaz, maksûdunu tez bulamaz
Bekle maârif kapısın yüz göstere irfân sana

اندر آن ره رنجها دیدند و تاب   چون عذاب مرغ خاکی در عذاب

598. *Tatlı su içinde tavuğun azâbı gibi, o yolda meşakkatler ve harâretler gördüler.*

"Tatlı su"dan murâd, şehirli efendinin ve âilesinin hayâlât-ı latîfesidir. Ya'nî "Tatlı su içinde, hâkî olan kuşun, ya'nî tavuğun çektiği azâb gibi, şehirli efendi ve âilesi dahi hayâlât-ı latîfeleri içinde o köy yolunda meşakkatler ve harâretler gördüler ve çırpındılar."

سیر گشته از ده و از روستا   وز شکر ریز چنان نا اوستا

599. *Köyden ve köylüden ve öyle ustasızın şeker dökücülüğünden tok olmuşlardır.*

"Şehirli efendi ile âilesi yolda çektikleri meşakkatten dolayı köyden ve köylüden ve onun döktüğü tatlı ve latîf sözlerden usanmışlar ve nefret etmişlerdir." Nitekim şeyh-i mukallide intisâb edenlerin esnâ-yı sülûkte başlarına birtakım fenâ ahvâl geldiğini ve onların bundan pek ziyâde sıkılıp müntesib oldukları şeyh efendinin aleyhinde bulunduklarını ve söğüp saydıklarını fakir kulaklarımla işittim.

رسیدن خواجه و قومش به ده و نادیده و ناشناخته آوردن روستایی ایشان را

Efendinin ve kavminin köy tarafına erişmesi ve köylünün onları tanımamazlık etmesi

بعد ماهی چون رسیدند آن طرف   بینوا ایشان ستوران بی علف

600. [598] *Onlar azıksız ve hayvanlar yemsiz olarak, vaktâki bir aydan sonra o tarafa eriştiler.*

Efendi ve âilesi yiyecekleri ve hayvanlarının yemleri kalmamış olduğu halde dolaşa dolaşa bir ay sonra köylünün da'vet ettiği o köy tarafına vâsıl oldular.

روستایی بین که از بد نیتی   میکند بَعْدَ اللُّتَیّا وَ الَّتی

601. *Köylüyü gör ki, kötü niyetlilikten dolayı "Ba'de'l-lüteyyâ velletî" der.*

Ankaravî hazretleri buyururlar ki: "Lüteyyâ" lâmın zammı ile "elletî" ism-i mensûbunun ism-i tasgîridir. "Elletî" (التی) ile büyük şeye ve "lüteyyâ" (لتیا) ile küçük şeye işâret olunur." Ve İmdâdullah hazretleri buyururlar ki: "Leteyyâ" (لَتَیّا) feth-i lâm ile fasîhtir. Ba'zan zamm-i lâm ile de okurlar. Vâkıanın vukū'undan ve hâdisenin hudûsundan sonra Urbân lisânında cârî olan bir ta'bîrdir."

Fakîre lâyih olan ma'nâ budur ki: Bir kimse bir kimseyi birtakım hîleler ile tuzağa düşürdükten sonra yüz yüze geldiği vakit, Türkçe "ham hum etti" derler. Binâenaleyh, fakîr bu ta'bîri, Türkçe bu ta'bîrin mukābili gördüm. Ya'ni "Köylüyü gör ki, kötü niyetliliğinden dolayı yaptığı büyük ve küçük hîlelerden sonra ham hum ediyor!"

روی پنهان میکند ز ایشان به روز   تا سوی باغش بنگشایند پوز

602. *Gündüz yüzünü onlardan gizler, tâ ki onun bağı tarafına ağız açmayalar.*

Köylü, efendiden ve âilesi efrâdından yüzünü saklar ve eğer görünür ise bağına girip istifâde edeceklerinden korkar idi.

آن چنان رو که همه زرق و شر است　　از مسلمانان نهان اولیتر است

603. *Öyle yüz ki, bütün riyâ ve şerdir, müslümanlardan gizli olması pek evlâdır.*

رویها باشد که دیوان چون مگس　　بر سرش بنشسته باشد چون جرس

604. *Yüzler olur ki, şeytanlar sinek gibi onun başına oturmuş çıngırak gibi olur.*

Hind nüshalarında "ceres" yerine "hares" vâki'dir, bekçi ma'nâsına gelir. Bu sûrette ma'nâ "Onun başına oturmuş bekçi gibi olur" demektir. Ma'lûm olsun ki, suver-i zâhire ve mâddiyye olduğu gibi suver-i bâtıne ve ma'neviyye de vardır. Suver-i zâhire his gözüyle görüldüğü gibi suver-i bâtıne de kalb gözüyle görülebilir. Hayât-ı dünyânın zâhirinde müstağrak olan cismânîler, bu suver-i ma'neviyyenin vücûdunu inkâr ederler. Onların inkâr etmeleriyle, olmaması lâzım gelmez. Sebeb-i inkâr cehil ve gaflettir. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfte suver-i ma'neviyyeden olan şeytanların ehl-i gaflet üzerlerindeki tasallut ve tasarruflarına işâret buyururlar. Mevlânâ Câmî hazretleri *Nefahâtü'l-Üns*'te bu ma'nâyı îzâhen şu menkabeyi beyân buyurmuşlardır:

"Ebu'l-Kāsım Kasrî (k.s.) buyurur ki: Evvellerde haftada bir def'a iftâr ederdim. Bir gün tâife-i cinden şahsını görmediğim bir kimse bana selâm verdi. Görünmesini ricâ ettim. Gâyet güzel sûrette bir şahıs zâhir oldu. Hüviyetini sordum: "Mü'min cinlerdenim, senin gibi bir kimseyi gördüğümüzde muhabbet ederiz," dedi. Ara sıra bana görünür ve musâhabet ederdik. Bir gün: "Haydi mescide girelim ve berâber oturup sohbet edelim!" dedim. Cevâben bana dedi ki: "Mescidde sohbet ettiğimiz vakit halk seni görürler ve beni görmezler; seni kendi kendine konuşur bir deli zannederler." Dedim: "Son safta oturalım, herkes bizi göremez." Ba'dehû içeriye girip oturduk. Bana dedi ki: "Bu adamları nasıl görüyorsun?" dedim: "Ba'zısını yarım gaflette, ba'zısını tamâmen gaflette ve ba'zısını da âgâh görüyorum." "Başları üzerinde olanları görüyor musun?" dedi. "Hayır görmüyorum," dedim. Gözlerimi sildi, gördüm ki, her birinin başında bir karga oturmuş; ba'zısının gözlerini kanadlarıyla bürümüş ve ba'zısının ancak başı üzerine konmuş ve kanadlarıyla ba'zısının gözlerini kâh örter ve kâh açar. Bunun üzerine bana dedi ki: "Kur'ân-ı Kerim'de وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ (Zuhruf, 43/36) ya'ni "Her kim Rahmân'ın zikrinden göz yumarsa, biz ona bir şeytan nasbederiz, o onun karîni olur" âyet-i kerîmesini okumadın mı? Bunlar şeytanlardır ki, onların başları üzerinde oturmuşlar ve her birisine gafleti mikdârınca müstevlî olmuşlardır." Bu âyet-i kerîme sûre-i Zuhruf'ta vâki'dir.

چون ببینی روی او در توفتند یا مبین آن رو چو دیدی خوش مخند

605. *Sen onun yüzünü gördüğün vakit sana vâki' olurlar. Ya o yüzü görme, gördüğün vakit hoş gülme!*

Sen, o şeytanlar musallat olmuş olan kimsenin yüzünü gördüğün vakit sinek gibi ona üşen şeytanlar, sana da üşerler ve onun zararı sana da dokunur. Ey sâlik, ya o yüzü hiç görmemeye çalış veyâhut zarûret sebebiyle gördüğün vakit dahi, kalbini ona yaklaştırıp o yüze latîf gülme ve onunla dost olup musâhabet etme! Belki يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (Tevbe, 9/119) ya'nî "Ey mü'minler, Allah'tan korkun ve sâdıklar ile berâber olun!" âyet-i kerîmesindeki emir mûcibince sulehâ ile sohbet et!

در چنان روی خبیث عاصیه گفت یزدان نسفعا بالناصیه

606. *Böyle âsiye olan habîs yüz hakkında Yezdân* نسفعا بالناصیه *buyurdu.*

Bu beyt-i şerîfte İkra' bismi (اقرأ باسم) sûre-i şerîfesindeki şu âyet-i kerîmeye işâret buyurulur: كَلَّالَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ (Alak, 96/15) ya'nî "Allah hakkıçün, eğer vazgeçmezse biz onu alnından yakalarız." Ya'nî "Hak Teâlâ hazretleri böyle riyâ ve şerâretle me'lûf olan âsî ve habîs yüzler hakkında, eğer o habâsetinden vazgeçmez ise, biz onun hayâsız yüzünün alnından şiddetle muâheze etmek üzere yakalarız, buyurdu."

چون بپرسیدند و خانه‌ش یافتند همچو خویشان سوی در بشتافتند

607. *Vaktâki, sordular ve onun evini buldular, akrabâlar gibi kapı tarafına acele ettiler.*

Şehirli efendi ile âilesi sora sora köylünün evini buldular, hukūk-ı sâbıkaya binâen, onun akrabâları gibi evinin kapısı tarafına gitmekte isti'câl ettiler.

در فرو بستند اهل خانه‌اش خواجه شد زین کژ روی دیوانه‌وش

608. *Onun evinin ehli kapıyı kapadılar. Efendi, bu eğri gidicilikten deli gibi oldu.*

Köylünün âilesi, şehirlilerin yüzüne kapıyı kapatıverdiler. Efendi, onların bu ters harekâtını görünce deli gibi oldu.

لیك هنگام درشتی هم نبود چون در افتادی به چه تیزی چه سود

609. *Fakat sertlik vakti de değil idi. Kuyuya düştüğün vakit keskinlik ne fâide!*

Efendi her ne kadar köylünün bu muâmelesinden deli gibi olduysa da, muvâzene-i akliyyesini gâib edip sertlik etmek ve şiddet göstermek vakti dahi değil idi. Zîrâ bir kimse kuyuya düştüğü vakit sertlik ve huşûnet etmesinde ne faîde olur?

بر درش ماندند ايشان پنج روز　　شب به سرما روز خود خورشيد سوز

610. *Onlar gece soğukta, gündüz yakıcı güneşte, beş gün onun kapısının önünde kaldılar.*
[608]

Efendi ve âilesi barınacak bir yer bulamadılar, gece ayazda ve gündüz dahi yakıcı olan harâret-i şems altında olarak beş gün köylünün evinin kapısı önünde kaldılar.

نى ز غفلت بود ماندن نى خرى　　بلكه بود از اضطرار و بى خورى

611. *Kalmak ne gafletten ne hamâkatten değil idi. Belki ıztırârdan ve gıdâsızlıktan idi.*

"Harî" nin tercümesi "eşeklik" ise de, burada belâdet ve hamâkat murâd buyurulur. Ya'nî "Şehirlilerin, köylünün kapısında böyle beş gün kalmaları, çâre bulmak husûsundaki gafletlerinden olmadığı gibi, bu gibi husûsâta akılları ermeyecek kadar ahmak olmalarından değil idi. Belki bîçâreler ıztırârdan ve çâresizlikten ve ne kendilerinin ne de hayvanlarının yiyecekleri kalmamış olmasından orada kalmışlar idi." Hind nüshalarında "bî-horî" yerine "bî-zerî" (بى زرى) vâki'dir; "parasızlık" demek olur.

با لئيمان بسته نيكان ز اضطرار　　شير مردارى خورد از جوع زار

612. *İyiler, ıztırâr cihetinden alçaklara bağlanmışlardır; arslan pek açlıktan bir murdarı yer.*

"Leîm" bahîl ve nâkes ve alçak demektir. Ya'nî, "Ulüvv-i cenâb sâhibi olan kimseler, çâresiz kaldıkları için, bu âlemde bahîl ve nâkes kimselerin hizmetlerine katlanmışlar ve onlara baş eğmişlerdir. O iyi kimseler arslan tabîatındadırlar. Zîrâ arslanlar pek ziyâde aç kalmadıkça bir hayvan leşini yemeğe tenezzül etmez."

او هميديدش هميكردش سلام　　كه فلانم من مرا اين است نام

613. *O onu görür idi, ben filânım, benim adım budur, diyerek ona selâm verir idi.*

Şehirli efendi, köylüyü evine girip çıkarken görür ve ona "Yâhu, ben filân kimseyim, benim adım budur!" diyerek hüviyetini ta'yîn eder ve selâm da verir idi.

گفت باشد من چه دانم تو کیی / یا پلیدی یا قرین پاکیی

614. *Derdi: "Olabilir, ben ne bileyim sen kimsin, ya murdar mısın, yâhut temizliğe karîn misin?"*

Efendi hüviyetini ta'yîn ettikçe köylü tecâhül edip: "Evet senin dediğin olabilir, fakat ben senin aslını ve ma'nânı ne bileyim, nasıl adamsın? Bâtının habîs midir, temizliğe mukārin midir?"

گفت این دم با قیامت شد شبیه / تا برادر شد یفر من اخیه

615. *Dedi: "Bu dem kıyâmete şebîh oldu, tâ ki kardeş kardeşten kaçar oldu!"*

Efendi, köylünün bu tecâhülünü görünce dedi ki: "Şu an ve dakîka kıyâmete benzedi, çünkü kardeş kardeşten kaçar oldu. Nitekim âyet-i kerîmede, Abese sûresinde kıyâmet ahvâli hakkında şöyle buyurulur: يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ (Abese, 80/34-36) ya'nî "Kıyâmet bir gündür ki, kişi kardeşinden ve anasından ve babasından ve zevcesinden ve evlâdından kaçar."

شرح میکردش که من آنم که تو / لوتها خوردی ز خوان من دو تو

616. *Ona şerh ederdi ki: "Ben oyum ki, sen benim soframdan iki kat ni'metler yedin."*

آن فلان روزت خریدم آن متاع / کل سر جاوز الاثنین شاع

617. *"O filân gün sana o metâ'ı aldım, her sır ikiyi tecâvüz ederse şâyi' olur."*

سر مهر ما شنیدستند خلق / شرم دارد رو چو نعمت خورد حلق

618. *"Halk bizim muhabbetimizin sırrını işitmiştir. Boğaz ni'met yediği vakit yüz utanır."*

Şehirli efendi köylüye karşı hukūk-ı sâbıkayı tafsîlen beyân için derdi ki: "Yâhu! Sen bu tecâhülü kime karşı yapıyorsun? Ben o adamım ki, sen benim soframdan tatlı tuzlu türlü türlü ni'metler yedin. Filân gün sana filân metâ'ı ve eşyâyı alıp sana hediye etmiş idim. Vâkıâ bu ikrâm muâmelesi ikimizin arasında vâki' oldu. Fakat ikiyi tecâvüz eden sır etrâfa münteşir ve şâyi' olur

ve herkes tarafından duyulur. Binâenaleyh halk ikimizin arasında gizli olan dostluğumuzu işitmişlerdi. İmdi bir kimsenin boğazı ni'met yediği vakit, yüzü utanır. Sen benim bu kadar ni'metimi yediğin halde, bugünkü muâmelenden yüzün utanmaz mı?"

او همیگفتش چه گویی ترهات   نی ترا دانم نه نام تو نه جات

619. *O ona derdi ki: "Ne saçma söylersin? Ne seni, ne adını, ne yerini bilirim?"*

پنجمین شب ابر و بارانی گرفت   کآسمان از بارشش درد شگفت

620. [618] *Beşinci gece bulut ve yağmur tutturdu ki, gök onun yağdırışından aceb tutar.*

Şehirliler beş gece sokakta kaldılar, beşinci gece hava bulutlanıp öyle bir yağmur geldi ki, gökyüzü bile o bulutun yağdırışından taaccüb eder.

چون رسید آن کارد اندر استخوان   حلقه زد خواجه که مهتر را بخوان

621. *Vaktâki o bıçak kemiğe erişti, efendi "Mihteri çağır!" diye halkayı vurdu.*

Vaktâki elem ve ıztırâb son dereceyi buldu, efendi sabredemeyip "Evin büyüğünü çağırın!" diyerek köylünün kapısını çaldı.

چون به صد الحاح آمد سوی در   گفت آخر چیست ای جان پدر

622. *Vaktâki yüz ilhâh ile kapı tarafına geldi, Nihâyet: "Ey baba canı, ne vardır?" dedi.*

Köylü şehirlinin bir çok ilhâh ve ibrâmı üzerine kapı tarafına gelip: "Ey baba canı, nihâyet ne vardır, ne istiyorsun?" dedi.

گفت من آن حقها بگذاشتم   ترك كردم آن چه میپنداشتم

623. *Dedi: "Ben o hakları bıraktım, zannettiğim şeyi terk ettim."*

Şehirli köylüye dedi: "Ben şehirde vâki' olan hukūk-ı sâbıkadan vazgeçtim ve inkisâr-ı hayâle uğradığım için, burada nâil olacağımı zannettiğim i'zâz ve ikrâmı da hayâlimden sildim."

پنج ساله رنج دیدم پنج روز   جان مسکینم در این گرما و سوز

624. *"Miskin canım bu sıcaklık ve harâret içinde olarak beş günde beş yıllık meşakkat gördüm."*

Hind nüshalarında "germâ" yerine "sermâ" vâki'dir. Ma'nâ "soğukluk ve harâret içinde" demek olur.

یك جفا از خویش و از یار و تبار　　در گرانی هست چون سیصد هزار

625. *Akrabâdan ve dosttan ve taallukāttan bir cefâ, ağırlıkta üç yüz bin gibidir.*

Ya'nî, "Tanıdık kimselerden gelen cefâ, yabancıdan gelen cefâdan daha müessirdir. Zîrâ tanıdıktan gelen bir cefâ, ağırlıkta üç yüz bin cefânın verdiği azâb derecesindedir."

ز انکه دل ننهاد بر جور و جفاش　　جانش خوگر بود با لطف و وفاش

626. *Zîrâ ki onun cevr ü cefâsına gönül koymadı, onun cânı, onun lutuf ve vefâsına alışık idi.*

Zîrâ akrabâ ve dosttan cevr ü cefâ vukūuna gönlü muntazır değil idi. Belki onun cânı bunlardan lutuf ve vefâ görmeğe me'lûf olmuş ve alışmış idi. İnsan alıştığı şeyin zıddına ma'rûz kalınca pek müteessir olur.

هر چه بر مردم بلا و شدت است　　این یقین دان کز خلاف عادت است

627. *Her ne ki kişiye belâ ve şiddettir, bunu yakîn bil ki hilâf-ı âdettir.*

Ya'ni "Bir kişiye belâ ve şiddetli gelen bir hâl, muhakkak bilmelidir ki, o kimsenin alıştığı bir hâlin hilâfı olmasındandır. Binâenaleyh bir kimse alıştığı şeyin hilâfını görünce mutlakā müteessir olur."

گفت ای خورشید مهرت در زوال　　گر تو خونم ریختی کردم حلال

628. *Dedi: "Ey kimse, senin muhabbetinin güneşi zevâldedir. Eğer sen benim kanımı döktün ise helâl ettim."*

Şehirli efendi köylüye dedi: "Ey kimse, senin muhabbetinin güneşi şehirde yükselip zevâl mertebesini bulmuş ve burada noksâna meyletmiştir. Eğer sen benim kanımı döktün ve bu eziyetleri bana revâ gördün ise, ben sana hepsini helâl ettim."

امشب باران به ما ده گوشه یی　　تا بیابی در قیامت توشه یی

629. *"Bu yağmur gecesi bize bir köşe ver, tâ ki kıyâmette bir azık bulasın!"*

گفت یك گوشه است آن باغبان　　هست اینجا گرگ را او پاسبان

630. [628] *Dedi: "Bağcının bir köşesi vardır, o orada kurda bekçidir."*

Şehirli efendinin yalvarması üzerine köylü dedi ki: "Evet bizim bağcının barındığı bir köşe vardır ki, o bağcı orada kurtlara karşı bekçilik eder."

در کفش تیر و کمان از بهر گرگ　　تا زند گر آید آن گرگ سترگ

631. *"O bağcının elinde kurt için ok ve yay vardır, tâ ki o iri kurt gelirse onu vursun."*

گر تو آن خدمت کنی جا آن تست　　ور نه جای دیگری فرمای جست

632. *"Eğer sen o hizmeti yaparsan yer senindir ve yoksa başka bir yer aramağa buyur!"*

"Ey şehirli efendi, eğer sen bağcının o kurt bekçiliği hizmetini yaparsan, onun oturduğu yeri sana tahsîs ederim. Aksi halde, buyurun kendinize bir başka yer arayın!"

گفت صد خدمت کنم تو جای ده　　آن کمان و تیر در کفم بنه

633. *Dedi: "Yüz hizmet edeyim, sen yer ver! O yayı ve oku elime koy!"*

Şehirli efendi, köylünün müstehziyâne teklîfini ciddî olarak kabûl edip dedi: "Hay hay, sana birçok hizmetler edeyim. Tek sen bana bu elîm gecede bir yer ver ve o yayı ve oku dahi elime ver!"

من نخسبم حارسی رز کنم　　گر بر آرد گرگ سر تیرش زنم

634. *"Ben uyumam, bağın bekçiliğini ederim. Eğer kurt baş çıkarırsa ona ok vururum."*

"Rez" "üzüm kütüğü" ma'nâsınadır. "Üzüm" ma'nasına da gelir. Ve alelumûm üzüm bağına da derler. Burada "bağ"ma'nâsı münâsibdir.

بهر حق مگذارم امشب ای دو دل　　آب باران بر سر و در زیر گل

635. *"Ey iki gönüllü, Hak için bu gece bırakma! Baş üzerinde yağmur suyu ve altta çamur vardır!"*

"Dü-dil" iki gönüllü, bir emirde mütereddid olan kimseye derler ve münâfık ma'nâsına da gelir. Burada her ikisi de câizdir. Ya'nî "Ey içi başka ve dışı başka olan köylü! Allah rızâsı için bizi bu gece açıkta bırakma; zîrâ üstümüzde yağmur ve altımızda çamur vardır!"

گوشهء خالی شد و او با عیال　　　　رفت آن جا جای تنگ و بی مجال

636. *Hâlî köşe oldu ve o, iyâliyle oraya gitti; yer dar ve mecâlsiz.*

"Bu mükâleme üzerine, bağcının o boş olan köşesi uydu ve takarrür etti ve şehirli efendi iyâliyle o köşeye gitti; fakat yer dar ve kendileri mecâlsiz olarak." Bu ikinci mısrâ'ın mâba'di bir cümle-i mütemmime olmak üzere merbûttur.

چون مَلَخْ بر همدگر گشته سوار　　　　از نهیب سیل اندر کنج غار

637. *Selin heybetinden mağara köşesinde çekirge gibi birbiri üzerine binip,*

"Melah" "çekirge" demektir. "Nihîb" nûnun kesriyle "nihâb" kelime-i arabiyyesinin imâle olunmuşudur. Heybet ve korku ve azamet ve âvâz-ı mehîb ma'nâlarına gelir. Bu beyitteki cümle âtîdeki beyit ile tamâm olur:

شب همه شب جمله گویان ای خدا　　　　این سزای ما سزای ما سزا

638. *Gece, bütün gece hepsi: "Ey Hudâ bu bizim lâyıkımız, bizim lâyıkımız, lâyıkımızdır!" deyici oldular.*

این سزای آن که شد یار خسان　　　　یا کسی کرد از برای ناکسان

639. *"Bu o kimsenin lâyıkıdır ki, alçakların dostu oldu, yâhut nâkesler için keslik etti."*

"Bu uğradığımız belâ, alçak tabîatlı ve kötü ahlâklı kimseleri dostluğa kabûl edenlerin ve nâ-ehil kimselere karşı mürüvvet eden kimselerin lâyıkıdır."

این سزای آن که اندر طمع خام　　　　ترك گوید خدمت خاك کرام

640. [638] *"Bu, tama'-ı hâm içinde, kerîmlerin toprağının hizmetini terk söyleyen kimselerin lâyıkıdır.*

"Terk güften" "terk etmek" demektir. Ya'nî "Bu belâ-yı şedîd, tama'-ı hâm içinde hayâle kapılarak, kerîmlerin ya'nî âriflerin toprağının hizmetini terk eden kimsenin lâyıkıdır."

خاك پاکان لیسی و دیوارشان　　　　بهتر از عام و رز و گلزارشان

641. *"Pâklerin toprağını ve duvarlarını yalayıcılık, âmmdan ve onların bağ ve gülzârından daha iyidir."*

"Âriflerin huzûrunda zillet ve tevâzu' ile hizmet etmek ve zahmet çekmek, ma'rifet-i Hak'tan câhil olan avâmın indinde refah ve saâdetle yaşamaktan daha iyidir."

بنده‌ء يك مرد روشن دل شوى به كه بر فرق سر شاهان روى

642. *Kalbi nûrlu bir adamın bendesi olasın, iyidir ki, şâhlar başının tepesi üzerinde yürüyesin.*

Ya'nî "Hak'tan gâfil olan sûrî hükümdarların makbûlü olup, onların başları üzerinde yerin olmaktan ise, nûr-i kalb sâhibi bir ârif-i billâhın kemâl-i zilletle bendeliğini kabûl etmek iyidir."

از ملوك خاك جز بانگ دهل تو نخواهى يافت اى پيك سبل

643. *Ey yolların peyki, toprak mülûkünden, davul sesinden başkasını bulamayacaksın.*

"Mülûk-i hâk"den murâd, hâkim ve mâlik-i arâzî olan sûrî pâdişâhlardır. "Davul sesi"nden murâd, onların sıyt ve şöhret-i saltanatları. "Sübül" sebîlin cem'i olup "yollar" demektir. Ya'nî: "Ey müteferrik yolların tâbi' ve sâliki, bu arâzîye mâlik olan sûrî pâdişâhların sıyt ve şöhretleri davul sesine benzer. Davulların sesi bir müddet çalındıktan sonra nasıl münkatı' olursa, oların da nevbet-i saltanatları bittiği vakit, sadâ-yı şöhretleri kesilir. Binâenaleyh, sen onlara olan hizmetden ancak davul sesini bulabilirsin. Gayr-i münkatı' olan sadâ-yı ma'nevî onlarda yoktur. Bu sadâ-yı ma'nevî ancak âriflerde bulunur." Nitekim Cenâb-ı pîr-i destgîr 672 târihinde âlem-i sûrîye vedâ' buyurdukları halde, sadâ-yı ma'nevîleri olan bu *Mesnevî-i Şerif* el-ân ellerde dolaşıyor ve İngiltere'de Almanya'da nüshaları tab' olunup tedrîs olunuyor.

شهريان خود ره زنان نسبت به روح روستايى كيست گيج و بى فتوح

644. *Şehirliler rûha nisbetle yol vuruculardır. Köylü kimdir? Ahmak ve fütûhsuzdur.*

"Şehirliler"den murâd, ulûm-i zâhiriyyede akıl ve zekâlarıyla temeyyüz eden kimselerdir. "Köylü"den murâd, akıl ve zekâsı terbiye görmemiş olan gürûh-ı cühelâdır. Ya'nî "Ulûm-i zâhiriyyede akıl ve zekâlarıyla temeyyüz eden kimseler rûhâniyet âleminden bî-haber oldukları için, tarîk-ı Hakk'a sülûk edenlerin yollarını vururlar ve onları yollarından alıkoymak için kendi evhâm ve hayâlleri dâiresinde birtakım parlak sözler söylerler. İmdi bunlar ta-

rîk-ı Hakk'ın ve rûh yolunun rehzenleri olursa, akıl ve zekâdan ve ilim ve irfândan bî-behre olan avâmın hâli nasıl olur? Şübhe yok ki, onlar bu husûsta ahmaktır ve fütûhsuzdur." "Gîc" dimâğı muhtell olan kimseye derler.

این سزای آن که بی تدبیر عقل　　　　بانگ غولی آمدش بگزید نقل

645. *"Bu, o kimsenin lâyıkıdır ki, aklın tedbîri olmaksızın ona bir gûlün sadâsı geldi, nakli ihtiyâr etti."*

"Bu yollarda perîşân olmak o kimsenin lâyıkı olur ki, o kimse aklın tedbîrinden gâfil olduğu halde, ona sahrâlarda yolcuların yollarını şaşırtan bir gulyabânînin sadâsı geldi ve o muhâkemât-ı akliyyesini ta'tîl edip yolun başka tarafa naklini ihtiyâr etti." "Gûl" den murâd, şeyh-i mukallid ve onun tevâbi'idir. Ba'zı kimseler, bir ârif-i billâhın sohbetini ve hizmetini ihtiyâr etmiş ve Hak yolunda doğruca gitmekte bulunmuş iken, bir şeyh-i mukallidin veyâ onun tevâb'inden birinin iğvâsıyle o kâmilin hizmetini terk edip, şeyh-i mukallidin hizmetini ihtiyâr eder. Ve tarîk-ı Hak'ta [başına] sûrî ve ma'nevî türlü türlü belâlar gelir. Bu gibi ahvâlin sâlikler arasında vukû'u pek çoktur.

چون پشیمانی ز دل شد تا شَغاف　　　　ز آن سپس سودی ندارد اعتراف

646. *Vaktâki peşîmanlık gönülden şeğâfa kadar gider, ondan sonra i'tiraf fâide tutmaz.*

Vaktâki bir kâmilin hizmetinden bir gâfilin hizmetine gittiği sâlikin ma'lûmu olarak, netîcede peşîmanlık hasıl olur ve bu peşîmanlık gönlünden kalbine de maddî bir ârıza tevlîd eder, ondan sonra kusûrunu i'tiraf etmiş olsa bile artık o belânın çâresi ve i'tirâfın fâidesi olmaz. "Şegâf" cild-i kalb demektir. Ya'nî peşîmanlık denilen teessür-i ma'nevî kalbin cildine de maddeten müessir olacağına işâret buyrulur. Hind nüshalarının ba'zısında "i'tirâf" yerine "i'tizâf" vâki' olmuştur ve "i'tizâf", "uzûf" (عزوف) den müştaktır. Ma'nâsı, bir şeyden yüz çevirmek demek olur. Bu sûrette ma'nâ "Ondan sonra gitti; yoldan yüz çevirmek fâide vermez" demek olur.

آن کمان و تیر اندر دست او　　　　گرگ را جویان همه شب سو به سو

647. *O yay ve ok, onun elinde bütün gece taraf taraf kurdu arayıcı oldu.*

Köylünün verdiği yay ve ok şehirli efendinin elinde olduğu hâlde bütün gece taraf taraf kurdu gözleyici oldu.

گرگ بروی خود مسلط چون شرر گرگ جویان و ز گرگ او بی خبر

648. *Kurt ise onun üzerine kıvılcım gibi musallat, o kurttan bî-haber olduğu halde kurdu arayıcı.*

Kurt mesâbesinde olan köylü ise şehirli efendinin üzerine çakmak taşında muhtefî olan kıvılcım gibi zâhir olup musallat olmuş idi. Bizim şehirli efendi ise, o kendisine musallat olan köylü kurdundan bî-haber olduğu hâlde, elindeki ok ve yay ile kurdu gözetleyici idi.

هر پشه هر کیك چون گرگی شده اندر آن ویرانه شان زخمی زده

649. *Her sivrisinek, her pire, bir kurt gibi olup o vîrânede onlara bir zahm vurmuş.*

فرصت آن پشه راندن هم نبود از نهیب حملهء گرگ عنود

650. [648] *Anûd kurdun hücûmunun heybetinden, o sivrisineği koğmağa da fırsat olmadı.*

Şehirlinin ve âilesinin bulundukları mağarada sivrisinek ve pire doluydu ve onları sokar ve ısırırdı. Fakat zavallı şehirlinin hayâlinde bir kurt hücûmu yerleşmiş olduğundan o hayâli kurdun hücûmunun heybetinden elindeki oku ve yayı bırakıp sivrisinekleri ve pireleri koğmağa bile fırsat yok idi.

تا نباید گرگ آسیبی زند روستایی ریش خواجه بر کند

651. *Tâ olmaya ki kurt bir ziyan vursun; köylü de, efendinin sakalını koparsın.*

Zîrâ efendi, bir kurdun ansızın hücûm edip bağa ve hayvanlara bir ziyân vermesinden ve netîcede de köylünün kemâl-i hiddetle onun sakalını yolmasından korkar idi.

این چنین دندان کنان تا نیم شب جانشان از ناف میآمد به لب

652. *Böylece bî-karâr olarak gece yarısına kadar, onların cânı göbekten dudağa gelirdi.*

"Dendân künân" bî-karâr ve hor ve rüsvây olmaktan kinâyedir. Ya'nî "Şehirli efendinin ve âilesinin bu ta'rîf olunan ezâ ve cefâ içinde bî-karâr bir hâlde canları ağızlarına gelmekte idi."

ناگهان تمثال گرگ هشته‌ء   سر بر آورد از فراز پشته‌ء

653. *Ansızın kurtulmuş bir kurt timsâli bir tepenin üstünden baş çıkardı.*

"Hişten" hâ'nın kesriyle *Heft Kulzüm, Gıyâsü'l-Lügāt* ve *Burhân-ı Kātı'* lügatlerinde "kurtulmak" ve "bırakmak"; ve "âvîhten" ya'ni asılmak ma'nâlarına gelir. Burada "ininden kurtulmuş bir kurt" ma'nâsı verilmek münâsib olur. Ankaravî hazretleri hâ'nın zammı ile "ağız açmış" ve "dişini sırıtmış" ma'nâlarına geldiğini beyân buyurmuş ise de, fakîr bu ma'nâyı, elimde bulunan *Şemsü'l-Lügāt* ve *Heft Kulzüm, Gıyâsü'l-Lügāt* ve *Burhân-ı Kātı'"* kitaplarında bulamadım ve Hind şârihleri dahi bu ma'nâyı göstermemişlerdir. Eğer görmediğimiz lügat kitaplarında bu ma'nâ münderic ise beyt-i şerîfin ma'nâsına kemâl-i mutâbakatı münker değildir.

تیر را بگشاد آن خواجه ز شست   زد بر آن حیوان که تا افتاد پست

654. *O efendi kirişten oku açtı, o hayvana vurdu ki nihâyet aşağıya düştü.*

O şehirli efendi, elindeki yayın kirişini çekip oku fırlattı ve o gördüğü şekil ve timsâl üzerine vurdu. Öyle ki nihâyet o şekl-i hayvân tepeden aşağıya yuvarlandı.

اندر افتادن ز حیوان باد جست   روستایی های کرد و کوفت دست

655. *Düşme esnâsında hayvandan yel sıçradı, köylü "Hay!" etti ve el vurdu.*

Hayvan oku yedikten sonra tepeden aşağıya yuvarlanırken yellendi. Köylü bu hâli görünce "Hay ne yaptın!" diye bağırarak elini birbirine veyâhut dizi üzerine vurdu, dedi:

ناجوانمردا که خر کره‌ء من است   گفت نی این گرگ چون آهرمن است

656. *"Ey nâ-civânmerd ki, benim eşeğimin yavrusudur!" dedi: "Hayır o Ehremen gibi kurttur!"*

"Ehremen" Mecûsîlerin i'tikādınca şer hâlikı ma'nâsına geldiği gibi, şeytana dahi derler. Beyt-i şerîfte zarûret-i vezin hasebiyle "âhermen" sûretinde îrâd buyrulmuştur. Ve bu tarz telaffuz, şuarâ-yı sâirenin şiirlerinde de müsta'meldir. Ya'ni köylü bağırarak dedi ki: "Be hey nâ-civânmerd, ne yaptın? Ok ile vurduğun hayvan kurt değil, benim eşeğimin yavrusudur!" Efendi cevâben dedi ki: "Hayır, o Ehremen gibi koca bir kurttur!"

اندر او اشکال گرگی ظاهر است   شکل او از گرگی او مخبر است

657. *"Onda kurtluk şekilleri zâhirdir. Onun şekli, onun kurtluğundan haber vericidir."*

گفت نی بادی که جست از زیر وی   میشناسم همچنان کآبی ز می

658. *Dedi: "Hayır, onun altından sıçrayan bir yeli tanırım. Nitekim bir suyu meyden tanırım!"*

Köylü, efendinin sözüne cevâben dedi ki: "Hayır, o kurt değildir, benim eşeğimin yavrusudur. Ben eşeğimin yavrusunun altından ya'nî mak'adından çıkan bir yeli sesinden tanırım. Onun yellenmesinin sesini, bir suyu içkiden fark edip nasıl tanır isem öylece tanırım!"

کشتهٔ خر کرّه ام را در ریاض   که مبادت بسط هرگز ز انقباض

659. *"Bağlar içinde benim eşeğimin yavrusunu öldürdün ki, sana aslâ inkıbâzdan bast olmasın!"*

"Riyâz" "bağçe" ma'nâsına olan "ravza"nın cem'idir. Köylünün bağı murâd buyurulur. Ya'nî, "Ey şehirli, kurt zannıyle benim eşeğimin yavrusunu öldürdüğün için, aslâ kalbin sıkıntıdan kurtulup ferahlık bulmasın!"

گفت نیکوتر تفحص کن شب است   شخصها در شب ز ناظر محجب است

660. [658] *Dedi: "Daha iyi tefahhus et; gecedir, karartılar gecede nâzırdan örtülmüştür!"*

Şehirli, köylünün vâveylâsı üzerine dedi ki: "Vehleten eşek yavrusunun vurulduğuna zâhib olma! Vurulan hayvanı iyi tedkîk ve tefahhus et! Şimdi gecedir ve karanlıktır. Zîrâ gece karanlığında görülen karartılar ve şahıslar, ona bakanların nazarında karanlık tarafından örtülmüştür."

شب غلط بنماید و مُبْدَلْ بسی   دید صایب شب ندارد هر کسی

661. *"Gece çokluk galat ve mübdel gösterir. Her bir kimse gece doğru görüş tutmaz."*

"Gece karanlığı, cemâdı nebât ve nebâtı hayvan ve hayvanı insan olarak yanlış ve mübdel gösterir. O karanlık içinde doğru görüş her bir kimsenin kârı değildir." Beyt-i şerîfin ma'nâ-yı işârîsi budur ki: Bu âlem-i kesâfet ve zulmet-i tabîat, havass-i hamsemize birçok şeyleri yanlış ve değişik bir hâlde gös-

terir. Meselâ, güneş dünyâdan pek büyük bir hacimde iken, gözümüz onu bir kalkan cesâmetinde görür. Kulağımız pek tiz ve keskin sadâyı işitemez. Binâenaleyh, bu zulmet-i tabîat içinde doğru görüş her bir kimsenin işi değildir. Onun için Risâletpenâh (s.a.v.) Efendimiz اللهم ارنا الاشياء كما هى ya'nî "Ey benim Allah'ım, eşyâyı bizlere olduğu gibi ve hakîkati üzere göster!" buyurdular.

هم شب و هم ابر و هم باران ژرف   اين سه تاريكى غلط آرد شگرف

662. *"Hem gece ve hem bulut ve hem azîm yağmur! Bu üç karanlık derin galat getirir."*

Ma'nâ-yı işârîsi i'tibâriyle "gece"den murâd, zulmet-i tabîiyye, "bulut" tan murâd sıfât-ı nefsâniyye ve "yağmur"dan murâd, nefsânî havâtırdır. Ya'nî "Zulmet-i tabîiyye ve sıfât-ı nefsâniyye bulutları ve havâtır yağmurları munzam olursa ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ (Nûr, 24/40) âyet-i kerimesinde işâret buyurulan ve ba'zısı ba'zısının fevkında bulunan bu üç karanlık içinde, idrâk-i hakîkat husûsunda çok derin yanlışlıklar vâki' olur."

گفت آن بر من چو روز روشن است   ميشناسم باد خر كرهء من است

663. *Dedi: "O benim üzerime aydınlık gündüz gibidir. Ben yeli tanırım, benim eşeğimin yavrusunundur!"*

Köylü dedi: "Eşeğimin yavrusunun vurulduğu bana gün gibi âşikârdır. Zîrâ ben onun yellenmesinin sesini tanırım. O yellenme sesi benim eşeğimin yavrusunundur." Bu beyt-i şerifte şeyh-i mukallidin, hakîkat nâmına idrâk ettiği şeyin, eşek yavrusunun osuruğu mâhiyetinde olduğuna işâret buyurulur.

در ميان بيست باد آن باد را   ميشناسم چون مسافر زاد را

664. *"Yirmi yelin arasında o yeli ben, yolcu, azığı tanıdığı gibi tanırım."*

"Bir yolcu, esnâ-yı seferde acıktığı vakit kendi zâd ve zahîresini nasıl tanırsa, ben de yirmi yelin arasında o eşeğin çıkardığı yeli öylece tanırım."

خواجه بر جست و بيامد ناشگفت   روستايى را گريبانش گرفت

665. *Efendi sıçradı ve sabırsız geldi, köylünün yakasını tuttu, dedi:*

"Şigift" "şigîft" kelimesinin muhaffefidir, iki ma'nâsı vardır. Birisi "sabır ve ârâm" ve diğeri "acîb" dir. Burada iki ma'nâ da münâsib olur. Fakat evvelki ma'nâ müreccahtır. Ya'ni "Şehirli efendi köylünün bu sözleri üzerine sıçradı ve artık sabredemeyip köylünün yakasına yapıştı ve dedi:"

کابله طرار شید آورده‌ء بنگ و افیون هر دو با هم خورده‌ء

666. *Ki: "Ey tarrârın ahmağı, hîle getirdin. Esrâr ve afyonun her ikisini berâber yedin!"*

"Tarrâr" yankesici ve dolandırıcı ve "beng" (بنگ) "esrâr" denilen nebâtî bir maddedir. Ya'nî "Ey dolandırıcının ahmağı, aptalca bir hîle îcâd ettin, esrâr ve afyonun her ikisini de berâberce yediğin için aklın kâmilen gitti ve yaptığını bilmeyecek derecede sarhoş oldun."

در سه تاریکی شناسی باد خر چون ندانی مر مرا ای خیره سر

667. *"Üç karanlık içinde eşeğin osuruğunu tanırsın! Ey sersem, beni nasıl bilmezsin?"*

"Gece ve bulut ve yağmur karanlıkları içerisinde eşeğin osuruğunun sesini tanırsın! Ya, ey sersem köylü, bu kadar hukūkumuz olduğu hâlde benim kim olduğumu nasıl bilmezsin?"

آن که داند نیم شب گوساله را چون نداند همره ده ساله را

668. *"O kimse ki, gece yarısında buzağısını bilir, on senelik yoldaşını nasıl bilmez?"*

"Gûsale" ya'nî "buzağı" ta'bîri eşek yavrusundan müsteârdır. Maksad, gece karanlığında kendisine mensûb olan hayvanı tanımaktır; ve "köylü"den murâd, şeyh-i mukalliddir. Binâenaleyh Cenâb-ı Pîr buradan i'tibâren, kemâl-i noksân ile berâber da'vâ-yı kemâl eden ve hakîkatten bî-haber bulunan müddeîlerin ta'nına intikāl buyururlar:

خویشتن را واله و عارف کنی خاك در چشم مروت میزنی

669. *Kendini ârif ve vâlih yaparsın, mürüvvet gözü üzerine toprak saçarsın!*

که مرا از خویش هم آگاه نیست در دلم گنجای جز الله نیست

670. [668] *(Dersin) ki: "Benim kendimden âgâh olmam yoktur, gönlüme Allah'ın gayrının sığması yoktur."*

"Ey şeyh-i mukallid, kendini muhakkiklere benzetip ârif ve tecellî-i Hakk'ın hayrânı addedersin ve sadâkatten ibâret olan insanlığın gözüne toprak saçıp kör edersin de dersin ki: "Ben o derece Hak'ta müstağrakım ki, kendimin kendiliğinden âgâh değilim, gönlüme Hak'tan gayri hiçbir şeye yer yoktur."

آن چه دی خوردم از آنم یاد نیست   این دل از غیر تحیر شاد نیست

671. *"Dün yediğim şeyden haberim yoktur. Bu gönül tahayyürün gayrinden şâd değildir."*

"Ben o kadar Hak'ta müstağrakım ki, nefsimden gâfilim ve dün yediğim şeyden haberim yoktur. Benim bu gönlüm رب زدنی فیك تحیرا ya'nî "Yâ Rab senin hakkındaki tahayyürümü ziyâdeleştir!" hadîs-i şerîfinde işâret buyrulan hayret-i mahmûdenin gayrından şâd ve mesrûr değildir."

عاقل و مجنون حقم یاد آر   در چنین بیخویشیم معذور دار

672. *"Âkılim ve Hakk'ın delisiyim, yâd et! Böyle bî-hod olmamda ma'zûr tut!*

Ya'nî "Ben nâs ile olan muâmelâtımda âkılâne hareket ederim. Fakat bâtınımı tedkîk edersen Hakk'ın delisiyim. Bilhassa bu ciheti hatırında tut! Binâenaleyh bana Hak fikrini ilkā eden tekâlîf-i şer'iyyeyi icrâ husûsunda bende bî-hodluk hâsıl olur ve kendimden geçerim. Sakın ta'tîl-i şerîat etti diye beni ta'yîb etme! Beni ma'zûr tut!"

آن که مرداری خورد یعنی نبید   شرع او را سوی معذوران کشید

673. *"O kimse ki, bir murdarı içer, ya'ni nebîzi; şerîat onu ma'zûrlar tarafına çekti."*

"Nebîz" hurma ve bal ve kuru üzüm ve arpa ve buğdaydan yapılan şarâblara derler. Aslı zâl iledir. Eş'âr-ı kudemâda dal ile de isti'mâli mu'tâd olduğundan, beyt-i şerifte de dâl ile îrâd buyrulmuş ve ikinci mısrâdaki "keşîd" ile hem-kāfiye olmuştur. Ya'nî "Bir kimse şer'an murdar olan şarâbı içip sarhoş olsa ve ondan şer'a muhâlif akvâl ve ef'âl vâki' olsa, şerîat o sarhoşu ma'zûrlar tarafına ilhâk eder.* Bu zikrolunan kıyâs "Bizim bâtınımız Hak'ta müstağraktır ve biz Hakk'ın delisi ve sarhoşuyuz" deyip ahkâm-ı şer'iyyeyi ihmâl ve menhiyyâtı icrâ eden tâifenin, kendilerince yaptıkları bir kıyâstır; ve bu zümrenin hevesât-ı nefsâniyyelerine tebaiyyetlerini ma'zûr göstermek için yaptıkları kıyâsatın envâ'ı pek çoktur. Burada misâllerinin îrâdı sûretiyle tafsîli uzun olur.

مست و بنگی را طلاق و بیع نیست   همچو طفل است او معاف و معتقی است

674. *"Sarhoşa ve bengîye talâk ve bey' yoktur. O çocuk gibidir, muâf ve mu'taktır."*

"Bengî" esrar içen kimseye ıtlâk olunur, "esrarkeş" dahi derler. Bunu içen kendinden geçer ve birtakım hayâlâta dalar. Hind şârihleri şarâbdan ve esrardan sarhoş olanların çocuk hükmünde muâf ve âzâd bulunduğu hakkında ulemânın ihtilâfına dâir uzun uzadıya tafsîlât yazmışlardır. Burada tafsîli uzun olur. Ancak Şeyh Muhammed Efdal, bu beyt-i şerîfteki beyânât-ı aliyyenin *Hidâye* nâmındaki fetvâ kitabının rivâyetine muvâfık olduğunu beyan etmiştir. Bu husûstaki ihtilâfâtın hulâsası, İsmâîl Ankaravî hazretleri tarafından pek mükemmel olarak beyan buyurulmuştur. Şöyle ki:

Zorla veyâ tedâvî için şarâb ve esrar içip aklı zâil olan kimsenin talâkı mu'teber değildir. Hanefîler indinde ekser-i ulemâya göre de mu'teber değildir. Ba'zıları indinde zecren mu'teberdir. Nitekim ekseriyet tarafında bulunan ulemâ-i Hanefiyye'den sâhibü'n-*Nikâye* derki: "Bir kimse nebîzi kasden içip aklı zâil olsa ve karısını boşasa talâk vâki' olmaz. Ve kezâ esrar içip aklı zâil olsa yine böyledir. Şarâbı ve esrarı tedavî için içenler ile zor ile içirilenler de bu hükme dâhildir ve onlar çocuk ve deli ve baygın olanlar menzilesindedir." Fakat şerîatte kendi arzûsuyla içtiği şarâbdan sarhoş olanlar için hadd-i şürb ve diğerleri için de hadd-i sekr olduğu, ya'nî bunlar için ayrıca cezâ-yı şer'î terettüb edeceği vâreste-i îzâhtır.

مستیی کاید ز بوی شاه فرد   صد خم می در سر و مغز آن نکرد

675. *"Bir sarhoşluk ki şâh-ı ferdin kokusundan gelir, meyin yüz küpü başta ve beyinde onu etmedi."*

"Ferdâniyet ile muttasıf bir şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın kokusundan hâsıl olan bir sarhoşluğu, başta ve beyinde yüz küp şarâb yapamaz." Ya'nî Hakk'ın tecellî-i zâtîsinden hâsıl olan sarhoşluk öyle bir sarhoşluktur ki, aslâ şarabdan ve esrardan hâsıl olan sarhoşluklara benzemez."

پس بر او تکلیف چون باشد روا   اسب ساقط گشت و شد بی دست و پا

676. *"İmdi onun üzerine teklîf nasıl revâ olur? At sâkıt oldu ve elsiz ve ayaksız oldu."*

"İmdi şarâbdan ve esrardan hâsıl olan sarhoşluk sebebiyle bir kimse ma'zûr ve muâf ve âzâd olunursa tecellî-i zâtîden sarhoş olanların üzerine teklîfât-ı şer'iyye nasıl revâ ve câiz olur? Zîrâ insan, rûh ile bedenden mürekkebdir ve beden rûhun bindiği bir at mesâbesindedir. Ve ef'âl-i şer'iyye bedenin kuvvetiyle icrâ olunur. İmdi bu sarhoşluk sebebiyle cisim merkebi sukūt

etmiş ve yürüyemez bir hâle gelmiştir. Ve rûh elsiz ve ayaksız ve onun icrâyı fiil âleti olan cesed muattal kalmıştır. Binâenaleyh, ef'âle taalluk eden teklîfât-ı şer'iyye ondan sâkıt olursa ma'zûr addolunmaz mı?"

Şeyh-i mukallidin bu sözleri hadd-i zâtında doğrudur. Zîrâ fenâ-fillah hâlinde olan bir zât filhakîka kendinde değildir ve böyle bir zât nefsinin hevâsından ve muâmelât-ı nâstan dahi bî-haberdir. Fakat bu hâl, şeyh-i mukallidin hâli değildir. Zîrâ o mukallid, nefsinden ve nâs ile olan muâmelâtından gâfil ve zâhil değildir.

بار که نهد در جهان خر کره را　　　　درس که دهد پارسی بو مرّه را

677. *"Cihanda eşek yavrusu üzerine kim yük koyar? Ebû Mürre'ye kim Fârisî dersi verir?"*

"Teklîf tâkate göre olur. Binâenaleyh, eşek yavrusunun yük taşımağa kudreti ve tâkati olmadığı için, onun üzerine yük yükletilmez. "Ebû Mürre" İblîs'in künyesidir. Ankaravî hazretleri Arap'tan bir ahmak kimsenin adına da Ebû Mürre dediklerini rivâyet buyururlar. Bu sûrette ikinci mısrâ'ın ma'nâsı şöyle olur: "İblîse ve yâhut Ebû Mürre dedikleri ahmak kimseye Fârisî dersini kim ta'lîm eder? Zîrâ ta'lîm isti'dâda vâbestedir."

"Pâ-resî" kelimesi "pâ" ile "res" den mürekkeb vasf-ı terkîbîdir ve nihâyetindeki "yâ" masdariyyet olduğuna göre "ayak eriştiricilik" demek olur; ve ayak eriştiricilik tâ'lîmi, sûret ve cismâniyet dâiresinde mümkin olur. Künyesi Ebû Mürre olan İblis ise ma'nâdan ibâret bulunduğundan, ona bu ta'lîm imkânı yoktur.

بار بر گیرند چون آمد عرج　　　　گفت حق لَيْسَ عَلَى الْأَعْمٰى حرج

678. *"Arec geldiği vakit yükü kaldırırlar. Hak* لَيْسَ عَلَى الْأَعْمٰى حَرَجٌ *buyurdu."*

"Arec" "topal" ma'nâsınadır. Ya'nî topala yük yükletmezler. Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri sûre-i Fetih'te لَيْسَ عَلَى الْأَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ (Fetih, 48/27) ya'nî "Kör, topal ve hasta üzerine teklîf yoktur" buyurur.

سوی خود اعمی شدم از حق بصیر　　　　پس معافم از قلیل و از کثیر

679. *"Kendi tarafıma a'mâ, Hak tarafından basîr olurum. Binâenaleyh azdan ve çoktan muâfım."*

"Nefsimin tarafına körüm ve Hakk'ın taarrüfü ile basîrim ve görücüyüm. Ya'nî اذا احببت كنت له سمعا وبصرا و لسانا hadîs-i kudsîsinin mâsadakıyım. Binâenaleyh âlem-i keserattan muâf oldum ve deryâ-yı vahdete daldım."

لاف درویشی زنی و بیخودی — های و هوی مستیان ایزدی

680. [678] *Dervişlik ve bîhodluk lâfını Hakk'a mensûb olan sarhoşların hay ve hû-yunu vurursun.*

Ey yalancı müddeî, hakîkî dervişlerin iktizâ-yı halleri olarak söyledikleri sözleri çalıp söyler ve öğünürsün ve bîhodluktan dem vurursun. Şarâb-ı aşk-ı ilâhîden sarhoş olan kâmillerin raks ve semâ'larını ve hay u hûylarını taklîd edersin de dersin:

که زمین را من ندانم ز آسمان — امتحانت کرد غیرت امتحان

681. *Ki: "Ben yeri gökten bilmem!" Gayret seni imtihân etti imtihân!*

O hây u huylar arasında sarhoşluk vasfı gösterip dersin ki: "Ben yerde miyim, gökte miyim, farkedemem!" Ey müddeî gayret-i Hak seni imtihân etti imtihân! Haberin yok mu? Bu hâlin ile imtihan içinde olduğunun farkında değilsin.

باد خر کره چنین رسوات کرد — هستیء نفی ترا اثبات کرد

682. *"Sıpanın osuruğu seni rüsvây etti; senin nefyine bir varlık isbât etti."*

Burada "sıpa"dan murâd, nefis ve "onun osuruğu"ndan murâd o nefsin sıfât-ı rezîlesinden herhangi birinin zuhûrudur. Ya'nî, "Ey şeyh-i mukallid, sen dervişlerin lâfından ve şathiyyâtından dem vurdun ve bîhodluktan bahsettin ve Hak sarhoşlarının hay u hûyunu icrâ ettin. Bu sözlerin ve hâlinin sıdk ve kizbe ihtimâli var idi. Vaktâki eşek sıpası gibi olan nefsinin osuruğu mesâbesinde bulunan sıfât-ı rezîleden birisi senden aksırık gibi tabiî olarak zuhûr etti, o senin nefyettiğin nefsine bir varlık isbât ve bîhodluk da'vâsını tekzîb ve seni rezîl ve rüsvây etti."

این چنین رسوا کند حق شید را — این چنین گیرد رمیده صید را

683. *Hak hîleyi böyle rüsvây eder. Ürkmüş avı böyle tutar.*

Hak Teâlâ hazretleri mekr ve hîleyi böylece meydana çıkarıp sâhibini halk nazarında rezil ve rüsvây eder. Sırât-ı müstakîmden ürküp kaçan avı da böyle imtihanlar ile yakalar.

صد هزاران امتحان است ای پسر — هر که گوید من شدم سرهنگ در

684. *Ey baba, her kim: "Kapının çavuşu benim!" derse, yüz binlerce imtihan vardır.*

Ey, babalık ve kemâl da'vâsında bulunan kimse! Her kim tarîk-ı Hak kapısının çavuşu ve rehberi olduğunu iddiâ ederse Hak Teâlâ hazretlerinin pek çok imtihanları vardır. Bu imtihanlar netîcesinde da'vâlarının yalan olduğu meydana çıkar ve rüsvây olur.

گر نداند عامه او را ز امتحان　　　پختگان راه جویندش نشان

685. *Eğer avâm onu imtihandan bilmezler ise, yolun pişkinleri ona nişan isterler.*

Eğer imtihân-ı ilâhî netîcesinde, o şeyh-i mukallidin meydâna çıkan hîlesini avâm-ı halk idrâk edemeseler ve o yalancı şeyh o hîlesini, birtakım mugālatât ile avâmın idrâkinden setr etse bile, Hak yolunun inceliğine vâkıf olan ârifler, onun sözlerine hâlî ve fiilî nişân ve alâmet isterler.

چون کند دعوی خیاطی خسی　　　افکند در پیش او شه اطلسی

686. *Bir âdî kimse terzilik da'vâsı ettiği vakit, şâh onun önüne bir atlas bırakır.*

Meselâ âhâd-ı nâstan birisi terzilik san'atında mahâret da'vâsını ettiği vakit, şâh-ı memleket onun terziliğini imtihan için, önüne bir atlas bırakır da der.

که ببر این را بَغَلْطَاق فراخ　　　ز امتحان پیدا شود او را دو شاخ

687. *Ki: "Bunu geniş bağaltak kes!" İmtihandan onun için iki şah peydâ olur.*

بغلطاق (Bağaltâk) ve غلطاق (galtâk)ın müteaddid ma'nâları vardır. Burada külâh-ı dervişân ve Hıtâ memleketinde giydikleri libâs ma'nâlarına gelir. Ve بغطاق (buğtâk) ve بخطاق (buhtâk) da aynı ma'nâyadır. Ya'ni, "Şâh terzilik da'vâsında bulunan kimsenin önüne bir atlas kumaş getirip: "Al bundan bana bir elbise yap!" der. İmdi bu imtihandan o kimse için iki şah (شاخ)ve iki şık zâhir olur ve birisi da'vâsının sıdkı ve diğeri de kizbidir."

گر نبودی امتحان هر بدی　　　هر مخنث در وغا رستم بدی

688. *Eğer her kötünün imtihânı olmasa idi, her muhannes cenkte Rüstem olur idi.*

Eğer her bâtını bozuk ve hîlekâr olanın imtihânı olmasa idi, her kadın tabîatlı ve arzû-yı nefsânîsine meclûb olan kimse, cihâd-ı ekber olan mücâhede-i nefs husûsunda Rüstem gibi bir pehlivan olurdu.

خود مخنث را زره پوشیده گیر　　　چون ببیند زخم گردد چون اسیر

689. *Muhakkak her muhannesi zırh giymiş tut! Vaktâki yarayı görür, esîr gibi olur.*

Hevâ-yı nefsânîsine tâbi' olduğu halde, tarîk-ı Hakk'a giren her bir kimseyi, sûrî harbe dâhil olmak üzere zırh giymiş bir kadın tabîatlı ve korkak kimseye müşâbih tut! Vaktâki o kimseye tarîk-ı Hak'ta bir darbe erişir, hemân yüz çevirip esîrler gibi faâliyetten kalır.

مست حق هشيار چون شد از دبور مست حق نايد به خود از نفخ صور

690. [688] *Hakk'ın sarhoşu debûrdan nasıl ayık olur? Hakk'ın sarhoşu nefh-i sûra kadar kendine gelmez.*

"Debûr" "garb rüzgârı" ma'nâsınadır. Hevâ-yı nefsânî murâd buyurulur. Ya'nî "Hak sarhoşu hevâ-yı nefsânî ve ezvâk-ı cismânîden ayık ve haberdâr değildir. Zîrâ o Hakk'ın sarhoşu موتوا قبل ان تموتوا ya'nî "Ölmeden evvel ölünüz!" sırrına mazhar olduğundan kıyâmete kadar ayılmaz. Binâenaleyh nefis ve cismâniyetle ne alâkası olur?"

بادهٔ حق راست باشد نی دروغ دوغ خوردی دوغ خوردی دوغ دوغ

691. *Hakk'ın şarâbı yalan değil, doğru olur. Ayran içtin, ayran içtin ayran, ayran!*

Ey müddeî-i kâzib وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا (İnsan, 76/21) ya'nî "Rableri onlara şarâb-ı tahûr içirdi" âyet-i kerîmesinin sırrına mâsadak olup o şarâb-ı tahûru içenlerin sarhoşluğu yalan ve ca'lî olmaz, ciddî ve sahîh olur. Sen ise ayran içip sarhoş olduğunu iddiâ ediyorsun, ey yalancı efendi! Ayran mesâbesinde olan nefsinin hîlelerini içtin, ayran içtin, ayran, ayran!

ساختی خود را جنيد و بايزيد رو كه نشناسم تبر را از كليد

692. *Kendini Cüneyd ve Bâyezîd yaptın. "Git ki, teberi kilitten tanımam."*

Ey yalancı mürşid, kendini Cüneyd-i Bağdâdî ve Bâyezîd-i Bistâmî hazretleriyle hem-pâye addedip dedin ki: "Ben o kadar müstağrak-ı vahdetim ki, eşyâ arasındaki temâyüzün farkında değilim. Binâenaleyh, balta ile anahtarı yekdîğerinden fark edip tanıyamam."

بدرگی و منبلی و حرص و آز چون كنی پنهان به شيد ای مكر ساز

693. *Kötü damarlığı ve tembelliği ve hırsı ve tama'ı, ey mekr yapıcı hîle ile nasıl gizlersin?*

Ya'nî "Nefsin fenâ olan sıfatlarını, hîle ile ehl-i irfân nazarında nasıl sak-

layabilirsin? Bu sıfatlar çuval içindeki mızraklara benzer. Ne kadar saklamağa gayret etsen deler çıkar."

خویش را منصور حلاجی کنی آتشی در پنبهء یاران زنی

694. *Kendini Mansûr-ı Hallâcî edersin. Bir ateşi dostların pamuğu üzerine vurursun.*

Kendini Hallâc-ı Mansûr hazretleriyle hem-meşreb addedip "ene'l-Hak" davasına kıyâm edersin. Dostların pamuk gibi yumuşak ve zayıf olan îmanları üzerine bu yalan ateşini dökersin ve onların i'tikadlarını ifsâd edersin.

که بنشناسم عمر از بو لهب باد کرهء خود شناسم نیم شب

695. *Ki: "Ömer'i Ebû Leheb'ten tanımam. Gece yarısında sıpamın osuruğunu tanırım!"*

Dersin ki: "Benim şarâb-ı vahdet-i Hak'tan sarhoşluğum o mertebededir ki, ism-i Hâdî'nin mazharı olan Hz. Ömer (r.a) ile ism-i Mudill'in mazharı olan Ebû Leheb'i birbirinden ayırd edip fark edemem. Fakat sıpanın ya'nî nefsimin hevâsını zulmet-i tabîat içinde tanırım." Halbuki vahdet-i Hak'ta müstağrak olan ve fânî-fillah mertebesinde bulunan kimse nefsinden gâfil ve zâhil olmak îcâb eder. Senin bu sözlerin birbirine zıddır ve mütenâkızdır.

ای خری کاین از تو خر باور کند خویش را بهر تو کور و کر کند

696. *Ey bir eşek ki, sen eşekten buna i'timâd eder. Senin için kendini kör ve sağır eder.*

"Senin bu yekdîğerine zıdd olan sözüne i'timâd eden bir ahmaktır. Senin hatırın için kendini kör eder, hakîkat-i hâli görmez ve sağır eder. Senin bu mütenâkız sözlerini işitmez." "Ey harî"deki "yâ" nisbet olduğuna göre de şu vech ile bir ma'nâ verilebilir: "Ey eşek mesâbesindeki nefsine mensûb olan müddeî-i kâzib, senden sudûr eden bu söze eşek olan kimse inanır. Zîrâ o kimse senin hatırın ve hürmetin için kendini kör ve sağır edip hakîkatı görmez ve işitmez."

خویش را از رهروان کمتر شمر تو حریف رهریانی گُه مخور

697. *Kendini yol gidicilerden aşağı say! Sen yol vurucuların mahremisin, bok yeme!*

Ey kāri'-i muhterem, sakın گُه مخور ta'bîrinin müstehcen olduğundan bahisle i'tirâza cür'et etme! Zîrâ insân-ı kâmil, her bir mertebeye tenezzülden ve her sınıfa lâyık olduğu hitâbı etmekten çekinmez ve Hak yolunda hîlekârlığa mütesaddî olup ibâdullahı iğfâl eden bir müddeî-i kâzib bu hitâbdan daha fenâsına bile lâyıktır. Bu mütâlaaya binâen, fakîr de açık Türkçe ile tercüme ettim.

باز پر از شید سوی عقل تاز کی پرد بر آسمان پر مجاز

698. *Hîleden geri uç, akıl tarafına koş! Mecâz kanadı ne vakit gök üzerine uçar?*

Ey şeyh-i mukallid, gayr-i ma'kūl olan hîleden vazgeç ve ma'kūl olan sıdk ve safvet tarafına koş! Senin elfâz ve ibârât-ı sûriyye ve mecâziyyeden öğrendiğin ma'nâların hakîkat göğü üzerine uçması mümkin değildir. Nitekim elfâz ve ibârât ile balı ta'rîf etmek kâfî değildir. Onun zevk-ı hakîkîsine vâsıl olmak için yemek lâzımdır. Bilmek başka, olmak başkadır. Binâenaleyh hâl tahsîli lâzımdır.

خویشتن را عاشق حق ساختی عشق با دیو سیاهی باختی

699. *Kendini Hak âşıkı yaptın, aşkı kara şeytan ile oynadın.*

Ankaravî hazretleri "kara şeytan" ta'bîrine güzel bir vecih beyân buyurmuşlardır: "Küfür ve ma'sıyet tarafına da'vet eden kara şeytandır; ve tâat ve ibâdâta da'vet edip mağrûr eden şeytan beyaz şeytandır." Fakat bahis, şeyh-i mukallid bahsi olup onu tarîk-ı Hak'ta ucüb ve gurûra sevk eden beyaz şeytan olmak îcâb eder. Fakîre lâyih olan budur ki, buradaki "kara şeytan" ta'bîri, "zulmânî olan şeytan" ma'nâsında isti'mâl buyurulmuştur.

عاشق و معشوق را در رستخیز دُو بَدُو بندند و پیش آرند تیز

700. *Kıyâmette âşık ile ma'şûku iki iki bağlarlar, hemen öne getirir.*
[698]

المرء مع من احب ya'nî "Kişi sevdiği ile berâberdir" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Ya'nî "Mâdemki senin aşkın, o kara ve zulmânî olan şeytana mahsûstur ve senin ma'şûkun ve muhibbin odur; kıyâmette âşık ile ma'şûkları ikişer ikişer bağladıkları vakit, seni de ma'şûkun olan o şeytanla bağlarlar."

تو چه خود را گیج و بیخود کردهء خون رز کو خون ما را خوردهء

701. *Sen kendini yine hayran ve bîhod yapmışsın. Üzümün kanı hani? Bizim kanımızı içmişsin!*

"Hûn-ı rez" "üzüm suyu" ve "şarâb" dan kinâyedir. Ya'nî, "Ey yalancı şeyh efendi, sen ayran içtiğin hâlde, niçin kendini böyle şarâb-ı aşk-ı ilâhîyi içmiş gibi hayrân ve sarhoş yapmışsın? Kâşki şarâbdan sarhoş olaydın, hiç olmazsa gösterdiğin evzâ'-ı mestânenin bir sebebi olurdu. Fakat bunu yapmadın. Hîlen sebebiyle biz müslümanların kanını içtin ve sarhoşluğunun sebebi bu oldu."

رو كه نشناسم ترا از من بجه　　عارف بيخويشم و بهلول ده

702. *Git ki, seni tanımam, benden sıçra! Kendiliği olmayan ârifim ve köyün Behlûl'üyüm.*

"Behlûl" Hârûn er-Reşîd zamânında Bağdad'da bulunan ehl-i fenâdan bir ârifin ism-i şerîfidir. Ya'ni, "Ey müddeî-i kâzib, sana nasîhat eden kâmile dersin ki: "Git, ben hâl-i fenâdayım, senin senliğini tanıyamam, benden el çek! Ben kendinden geçmiş bir ârif-i Hakk'ım ve muhîtimin Behlûl'üyüm."

تو توهّم ميكنى از قرب حق　　كه طبق گر دور نبود از طبق

703. *Sen "Tabakçı tabaktan uzak olmaz!" diye kurb-i Hak'tan tevehhüm ediyorsun.*

Sen âsâr-ı evliyâyı okuyup ve kelâm-ı ârifânı işitip ma'lûmât-ı akliyyen ile, "Tabakçı tabaktan, ya'nî Sâni'-i hakîkî olan, mahlûku olan masnû'dan uzak değildir!" dersin ve bu muhâkemen ile yakınlık tevehhüm edersin.

اين نمى‌بينى كه قرب اوليا　　صد كرامت دارد و كار و كيا

704. *Bunu görmüyor musun ki, kurb-i evliyâ yüz kerâmet ve iş güç tutar.*

Ey mütevehhim efendi, senin iddiâ ettiğin bu yakınlık kendi vehmindir. Zîrâ yakınlıkların envâ'ı vardır. Evliyânın yakınlığı başka bir yakınlıktır. Zîrâ görmez misin ki, evliyânın yakınlığı netîcesinde birçok kerâmetler ve işler güçler vardır. Eğer sende bu nevi' yakınlık var ise, eseri nerede?

آهن از داود مومى ميشود　　موم در دستت چو آهن ميبود

705. *Demir, Dâvûd'dan bir mum olur. Mum senin elinde demir gibi olur.*

Ezcümle Hakk'a yakınlık alâmetlerinden olmak üzere Dâvûd (a.s.)ın yed-i şerîfinde وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ (Sebe', 34/10) ya'nî "Biz Dâvûd için demiri yumuşattık" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu vech ile, demir mum gibi yumuşak

olur. Senin Hak'tan uzaklığına işâret olmak üzere, yumuşak mevâdd elinde kaskatı olur. Ya'nî sende bu gibi havârık zuhûra gelmez

قرب خلق و رزق بر جمله ست عام　　قرب وحی عشق دارند این کرام

706. *Halkın kurbü ve rızkı cümle üzerine âmmdır. Bu kerîmler vahy-i aşk kurbünü tutar.*

Sâniiyyet ve masnûiyyet ve rezzâkıyyet ve merzûkıyyet cihetinden halkın Hakk'a olan yakınlığı umûmîdir; ey şeyh-i müzevvir yalnız sana mahsûs değildir. Ancak bu kerîm olan enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyânın Hakk'a olan yakınlıkları vahy-i aşk iledir. Ya'nî bu zevât-ı kirâmın kulûb-i şerîfesine Hakk'ın aşkı vahyolunmuştur. Ve onlar bu aşk ile yanıp tutuşurlar. Ve kurb-i hakîkî ancak bu aşk ile hâsıl olur. Yoksa وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ (Hadîd, 57/4) ya'nî "Nerede olursanız Hak sizinle berâberdir" ve وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ (Kāf, 50/16) ya'ni "Biz ona şah damarından daha yakınız" âyet-i kerîmelerinde beyan buyurulduğu üzere, Hakk'ın her bir mahlûku ile bir kurb ve maiyyeti vardır. Fakat bu kurb "kurb-i âmm"dır, "kurb-i hâs" değildir.

قرب بر انواع باشد ای پدر　　میزند خورشید بر کهسار و زر

707. *Ey baba, kurb envâ' üzerine olur. Güneş dağlıklar ve altın üzerine vurur.*

Ya'nî, "Hakk'ın kurbü umûmî olmakla berâber, husûsiyeti cihetinden envâ'ı pek çoktur. Meselâ güneş sûret-i umûmiyyede bilcümle eşyâ üzerine ziyâsını neşreder. Ve taş ve topraktan ibâret olan dağlıklara düşer ve kezâ altın üzerine akseder." Velâkin her birine yaptığı muâmele başkadır. Taşa başka türlü ve altın cevherine başka türlü te'sîri vardır.

لیك قربی هست با زر شید را　　که از آن آگه نباشد بید را

708. *Lâkin güneş için altına bir yakınlık vardır ki, ondan söğüt âgâh olmaz.*

"Şîd" (شید) "hûrşîd" in muhaffefidir. "Bîd" söğüt ağacıdır. Ya'nî "Güneşin altın cevherine öyle bir yakınlığı vardır ki, söğüt ağacının o yakınlıktan haberi yoktur. O yakınlık altına kıymet verir ve söğüt ağacına aslâ meyve vermeyen bir hayat verir." Beyit:

Halkın isti'dâdına vâbestedir âsâr-ı feyz
Ebr-i nîsândan sadef dürdâne, ef'î sem kapar.

شاخ خشك و تر قریب آفتاب　　آفتاب از هر دو کی دارد حجاب

709. *Kuru ve yaş dal güneşe yakındır. Güneş her ikisinden ne vakit hicâb tutar?*

Güneşin ziyâsı kuru ve yaş dala sereyân-ı zâtî ile yakındır. Binâenaleyh kuru ve yaş ağaç dallarının bu sûretle güneşe kurbü vardır ve ziyâ-yı şemsin her ikisine de ale's-seviye in'ikâsına aslâ perde ve hicâb ve mâni' yoktur.

شاخ خشك از قربت آن آفتاب   غير زو تر خشك گشتن گو بياب

710. [709] *Kuru dal, o güneşin yakınlığından pek çabuk kuru olmanın gayrini hani? Bul!*

Fakat, kuru dala o güneşin ziyâ ve harâretinin yakınlığından, pek çabuk kurumasından başka bir te'sîr var ise, hani göster bakalım! O te'sîrden başka aslâ bir te'sîr yoktur. O kuru dalın kat kat kuruyup tam takır olmasından başka bir te'sîrini bulamazsın.

ليك كو آن قربت شاخ طرى   كه ثمار پخته از وى ميخورى

711. *Fakat hani o tâze dalın yakınlığı ki, ondan olmuş yemiş yersin!*

Fakat güneşin ziyâ ve harâretinin o tâze ağaç dalına yakınlığı, yemişli ağaçlarda yemiş zuhûruna sebeb olup ondan yemiş yersin; ve yemişli olmayan ağaçlarda dahi, hiç olmazsa latîf yeşillikler zuhûra getirip sâyesinde müsterîh olursun. Velhâsıl güneşin te'sîri yaş dala başka ve kuru dala daha başka olur.

آن چنان مستى مباش اى بى خرد   كه به عقل آيد پشيمانى خورد

712. *Ey akılsız, öyle bir sarhoş olma ki, akla gelirse peşîmanlık yer.*

"Ey akl-ı maâşda müstağrak olup, akl-ı maâddan bî-behre kalmış olan kimse, nefis ve şeytanın içirdiği bâdeden, akl-ı maâda geldiğin vakit pişman olacak derecede sarhoş olma!"

Ma'lûm olsun ki, akl-ı maâda ya hayât-ı dünyâda gelinir veyâhut hayât-ı uhreviyyede gelinir. Hayât-ı uhreviyyede gelmenin sırf peşîmanlıktan başka bir netîcesi yoktur. Eğer inâyet-i Hak'la hayât-ı dünyeviyyede gelmek nasîb olursa ömr-i zâyi'a peşîmânlık hasıl olmakla berâber tövbe ve istiğfâr ile ve vâhibü'l-atâyâ olan Hakk'a münâcât ve niyâz ile telâfî-i mâfât mümkin olur. Binâenaleyh bu hayât-ı dünyeviyyede göz açmak ve aklını başına toplamak lâzım gelir.

بلك از آن مستان كه چون مى ميخورند   عقلهاى پخته حسرت ميبرند

713. *Belki o sarhoşlardan ki, mey içtikleri vakit, kemâle gelmiş akıllar hasret götürürler.*

Belki aklını başına toplayıp, o şarâb-ı aşk-ı ilâhîyi içen sarhoşlardan ol ki, onlar bu şarâb-ı tahûru içtikleri vakit, senelerce ulûm-i zâhire ile akıllarını pişirmiş ve kemâle getirmiş olan kimseler, senin bu sarhoşluğun ve ezvâk-ı ma'neviyyene hasret çeksinler.

ای گرفته همچو گربه موش پیر　　　گر ازان می شیر گیری شیر گیر

714. *Ey kedi gibi ihtiyar sıçanı tutmuş, eğer o meyden süt tutarsan arslan tut!*

"Pîr" lafzı "mûş"un sıfatı olduğuna göre "ihtiyar sıçan" demek olup cism-i köhne murâd olunur. Ve "arslan"dan murâd, dahi veliyy-i kâmil olur. Ya'nî "Ey kedinin ihtiyar sıçana kemâl-i şiddetle sarıldığı gibi bu köhne cisme sarılmış olan kimse! Eğer o hîle bâdesinden hakîkat sütünü aldın ise Allah'ın arslanı olan bir velîde tasarruf et bakalım!" demek olur. Ve eğer "pîr""girifte" ye merbût olursa: "Ey kendisine bir pîr ve mürşid ittihâz etmiş olan kimse, kedi ile fâre gibi, ya'nî kedinin fâre önünde murâkıb olarak oturup beklediği gibi, sen de o pîrin önünde oturmuşsun. Eğer o pîrin meyinden süt mesâbesinde olan ulûm-i ledünniyyeyi ve esrâr-ı hakîkatı tuttun ve aldın ise, arslan mesâbesindeki rûhunu tut ve onun sıfâtına yapış!" demek olur. Fakat evvelki ma'nâ daha müreccahtır ve âtîye merbûtiyyeti vâzıhtır.

ای بخورده از خیالی جام هیچ　　　همچو مستان حقایق بر مپیچ

715. *Ey bir hayâlden "hiç" kadehi içmiş, hakāyık sarhoşları gibi dolaşma!*

Ey kendisine hayâlinde şeyhlik ve mürşidlik mertebesini tevcîh edip ve bu hayâlinden "hiç" kadehi içip kendini Hak'ta müstağrak olmuş tevehhüm eden kimse, ortada hakāyık sarhoşları olan ârif-i kâmiller gibi dolaşma ve irşâd da'vâsında bulunma!

میفتی این سو و آن سو مستوار　　　ای تو این سو نیستت ز آن سو گذار

716. *Sarhoş gibi bu tarafa ve o tarafa düştün. Ey sana bu taraf yoktur, o taraftan geç!*

Ey müddeî-i kâzib, sarhoş gibi bu rûhâniyet ve hakîkat tarafına lâf ile ve o cismâniyet ve hayâl tarafına fiilen yıkıldın. Ey mukallid, sana bu rûhâniyet ve hakîkat tarafı kapalıdır. Sen o cismâniyet ve hayal tarafından geç!

گر بدان سو راه یابی بعد از آن　　　گه بدین سو گه بدان سو سر فشان

717. *Eğer o tarafa yol bulursan, bundan sonra gâh bu tarafa gâh o tarafa, meyil saç!*

Eğer o Hak tarafına yol bulursan, bundan sonra gâh bu sûret ve cismâniyet tarafına ve gâh o rûhâniyet ve ma'nâ tarafına meyil ve arzûnu saç ve bezlet! "Sır-feşan"da "sır" "meyil ve arzû" ma'nâsına olmak münâsib olur. Ya'nî "Hakîkî bir sûrette Hak'ta fânî olursan, bu fenâ-fillâhtan sonra bekā-billâh makāmı hâsıl olur ve bu makam hâsıl olduktan sonra ism-i Zâhir'in taht-ı hîtasında olan gâh sûret âlemine ve gâh ism-i Bâtın'ın taht-ı hîtasında olan ma'nâ alemine meyil ve arzûnu saç ve bezlet! Zîrâ iki âlemde seyeran salâhiyeti senin olmuştur."

جمله این سویی از آن سو گپ مزن چون نداری مرگ هرزه جان مکَن

718. *Hep bu tarafa mensûbsun, o taraftan dem vurma! Mâdemki ölüm tanımazsın, boşuna can çekişme!*

Ey müddeî-i kâzib, halbuki sen hep bu sûret ve cismâniyet âlemine mensûbsun. Binâenaleyh o ma'nâ ve rûhâniyet âleminden bahsetme! Mâdemki mevt-i ihtiyârî ile ölmedin ve fenâ-fillâh makāmına kadem basmadın, nâfile yere muhakkıkînin ahvâlini taklîd için can çekişme! "Gep" (گپ) "söz" demektir ve yalan ve beyhûde sözler ma'nasına da gelir.

آن خضر جان کز اجل نهراسد او شاید ار مخلوق را نشناسد او

719. *O Hızır canlı ki, ecelden korkmaz. Eğer o mahlûku tanımazsa lâyık olur.*

O hayât-ı ebediyyeye nâil olan Hızır canlı ârif-i kâmil, ölümden ve ecelden korkmaz. Çünkü zâten o, bu hayât-ı cismâniyyeden mevt-i ihtiyârî ile ölmüştür ve Hak'ta fânî olmuştur. Eğer mahlûku tanımaz ve mezâhirde Hakk'ın gayrını görmezse bu hâl ona lâyık olur.

کام از ذوق توهم خوش کنی در دمی در خیك خود پُرّش کنی

720. [718] *Ağzını zevk-ı tevehhümden hoş edersin. Kendi tulumuna üflersin, onu doldurursun.*

Ağzını zevk-i tevehhümden doğan birtakım tumturaklı elfâz ile hoş ve latîf edersin; dinleyenlere kendini beğendirmeğe çalışırsın ve boş havadan ibâret olan bu süslü sözler ile, tulum mesâbesinde olan enâniyetini şişirip doldurursun ve halkın tahsîninden nefsin zevklenip ve keyiflenip sarhoş olursun. خیك "Hîk" "büyük tulum" demektir *(Şemsü'l-Lügāt)*.

پس به یك سوزن تهی گردی ز باد این چنین فربه تن عاقل مباد

721. *İmdi bir iğne ile havadan boş olursun. Âkılın teni böyle semiz olmasın!*

İmdi bir belâ veyâ ta'rîz iğnesi, o şişirdiğin tulumuna saplandığı vakit, bu ucüb ve gurûr havası boşalıp enâniyetin pörsük bir hâle gelir. Bir âkılın teni ve sûreti böyle ucüb ve gurûr ile şişip semiz olmasın!

کوزه ها سازی ز برف اندر شتا کی کند چون آب بیند آن وفا

722. *Kışın kardan bardaklar yaparsın, suyu görünce o ne vakit vefâ eder?*

Ey mukallid, kış mevsimi gibi soğuk olan nefsinin yağdırdığı sıfatlardan bardaklar yapıp içine, muhakkıkînden çaldığın ulûm ve hakāyık sularını doldurur ve etrâfında bulunan mürîdâna sunarsın. Halbuki o çaldığın ulûm-i ledünniyye ve hakāyık sularını gördüğü vakit, o nefsânî sıfatların ne kadar vefâsı olur ve o bardaklar o suları ne kadar muhâfaza edebilir? Zîrâ o ulûm ve maârif o sıfât-ı nefsâniyyenin düşmanıdırlar ve derhal onları eritmeğe me'mûrdurlar.

افتادن شغال در خم رنگ و رنگین شدن و دعوی طاوسی کردن میان شغالان

Çakalın boya köpüne düşmesi ve boyanması ve çakallar arasında onun tâvusluk da'vâsı etmesi

آن شغالی رفت اندر خم رنگ اندر آن خم کرد یك ساعت درنگ

723. *O bir çakal boya küpüne gitti. O küp içinde bir müddet tevakkuf etti.*

پس بر آمد پوستش رنگین شده که منم طاوس علیین شده

724. *İmdi onun postu boyalı olmuş bir halde "Ben tâvûs-ı illiyyîn olmuşum" diye çıktı.*

"İlliyyîn" müfredi olmayan bir cemi'dir. Makāmât-ı uhreviyyeden yüksek bir makāmın ismidir. Nitekim âyet-i kerimede كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ (Mutaffifîn, 83/18) ya'nî "Muhakkak ebrârın kitabı illiyîndedir" buyurulur. "Tâvûs" tüyleri renkli ve parlak olan bir kuş ismi olduğu ma'lûmdur.

پشم رنگین رونق خوش یافته　　　آفتاب آن رنگها بر تافته

725. *Renkli tüy latîf revnak bulmuş, güneş o renklerin üzerine parlamış.*

دید خود را سبز و سرخ و فور و زرد　　　خویشتن را بر شغالان عرضه کرد

726. *Kendisini yeşil ve kırmızı ve penbe ve sarı gördü; kendini çakallara arz etti.*

جمله گفتند ای شغالك حال چیست　　　که ترا در سر نشاط ملتویست

727. *Hepsi dediler: "Ey çakalcık hâl nedir? Senin başına bir neşât sarılmıştır.*

Çakalların hepsi o boyalı çakala dediler ki: "Ey âciz çakalcık, bu ne haldir? Başına bir neşât sebebi sarılmış bir sevincin var!"

از نشاط از ما کرانه کردهٔ　　　این تکبر از کجا آوردهٔ

728. *Neşâttan dolayı bizden kenara çekilmişsin. Bu tekebbürü nereden getirmişsin?*

"Kerâne" ve "kerân" kenar demektir. "Kenâre kerden" kenar yapmak demek olup kenara çekilmek ve ayrılmaktan kinâyedir. "Sana ârız olan bu neşât ve sürûr sende bir kibir ve ucüb vücûda getirmiş ve kendini bir çakal zümresinden kenara çekmişsin. Bu ucüb ve tekebbürün sebebi nedir?"

يك شغالی پیش او شد کای فلان　　　شید کردی یا شدی از خوش دلان

729. *Bir çakal: "Hîle mi ettin, yâhut hoş dillerden mi oldun?" diye onun önüne gitti.*

"Çakal"dan murâd, henüz sıfât-ı nefsâniyyelerinden kurtulmamış olan sâliklerdir. "Boya küpü"nden murâd, ism-i câmi'in mazharı olan kâmildir. "Renkler"den murâd, esmâ-i müteferrika-i Hak'tır. Bu kıssada, bir kâmile intisâb edip, mürşidinin nazarıyla kendisinde esmâ-i müteferrikadan ba'zılarının ahkâmı zâhir olan, kendisini kemâle gelmiş tevehhüm edip, sıfât-ı nefsâniyyesinden henüz kurtulmamış iken sâir sülûk arkadaşlarından ayrılan ve kürsîlerde halka nasâyiha başlayıp etrâfına birtakım mürîdler toplayarak irşâda kıyâm eden kimselerin hâli temsîlen beyân buyurulur. O kimsenin bu hâlini gören sülûk arkadaşlarından birisi çıkıp der ki: "Yâhu, bu gösterdiğin şenlik ve bî-hodluk ve yaptığın da'vâ-yı irşâd, nefsinin bir hîlesi midir, yoksa hakîkaten hoş-dillerden ve ehl-i kemâlden mi oldun?"

Hind nüshalarında ikinci mısrâ'da شدى يا deki يا yerine تا vâki'dir. Bu sûrette ma'nâ "Hîle yaptın, nihâyet hoş-dillerden ve kâmillerden göründün" demek olur.

شید کردی تا بمنبر بر جهی   تا ز لاف این خلق را حسرت دهی

730. [728] *"Kürsî üzerine sıçramak için, lâftan bu halka hasret vermek için hîle yaptın."*

"Ey sülûk arkadaşı, işin doğrusu budur ki, sen kürsîye çıkıp tumturak ve süslü elfâz ile ehl-i hakîkatin sözlerini söyleyerek halka hasret vermek ve kendine da'vet etmek için hîle ve riyâkarlık yaptın!"

بس بکوشیدی ندیدی گرمیی   پس ز شید آوردهٔ بی شرمیی

731. *"Çok çalıştın bir harâret görmedin. Binâenaleyh hîleden hayâsızlık getirdin."*

Ya'nî "Sülûkünde çok çalıştın, fakat niyetin hâlis olmadığı ve gözün riyâsette bulunduğu için sende harâret-i aşk-ı ilâhî zuhûr etmedi. Binâenaleyh hîle yolundan hayâsızlık ızhâr ettin."

گرمی آن اولیا و انبیاست   باز بیشرمی پناه هر دغاست

732. *"Harâret enbiyâ ve evliyânın lâyıkıdır. Hayâsızlık dahi her hîlekârın penâhıdır.*

"Harâret-i aşk-ı ilâhî enbiyânın ve onların vârisleri olan evliyânın lâyıkıdır. Her hîlekârın sığınacak mahalli de hayâsızlık ve utanmazlık sâyesidir. Bu hayâsılık evvelâ nefsine karşıdır. Zîrâ her bir kimsenin ahvâl-i nefsine vukûfu basîret üzeredir. Nitekim âyet-i kerimede بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ (Kıyâmet, 75/14-15) Ya'nî "Belki insanın nefsi üzerine basîreti vardır ve her ne kadar ma'zeretlerini koyar ise de..." buyurulur. Binâenaleyh böyle kimseler, evvelâ kendi nefsine karşı hayâyı kaldırmıştır. Nitekim İsmet Buhârî hazretleri şöyle buyururlar:

Töhmet eden özüne ne söyler özgesine
Kendinden utanmayan hiç kimseden utanmaz.

که التفات خلق سوی خود کشند   که خوشیم و از درون بس ناخوشند

733. *Zîrâ hoşuz diye iltifât-ı halkı kendi tarafına çekerler. Halbuki bâtından nâhoşturlar.*

Kürsî üzerinde: "Biz Hak sarhoşuyuz, binâenaleyh latîf bir hâl içindeyiz," diyerek halkın iltifâtını ve hürmetini kendi taraflarına çekerler. Halbuki bâtınları, dedikleri gibi değildir. Bil'akis nâhoşturlar. Binâenaleyh ahvâl-i bâtınları lisân-ı zâhirlerini her an tekzîb ettiği hâlde, kendi bâtınlarından utanmazlar.

چرب کردن مرد لافی لب و سبلت خود را هر بامداد به پوست دنبه و بیرون آمدن میان حریفان که من چنین خورده ام و چنان

Lâfçı adamın sakalını ve bıyığını her sabah kuyruk derisi ile yağlaması ve ben böyle yemişim diye arkadaşları arasına çıkması

Züğürt ve kopuk bir adamın sakalını bıyığını, eline geçirdiği bir kuyruk derisiyle yağlayıp, kendi gibi züğürt arkadaşlarının arasında baklava börek yedim diye öğünmesi.

پوست دنبه یافت شخصی مستهان　　هر صباحی چرب کردی سبلتان

734. *Bu kopuk şahıs kuyruk derisi buldu. Her bir sabah bıyıklarını yağlar idi.*

در میان مُنْعَمَان رفتی که من　　لوت چربی خورده ام در انجمن

735. *"Ben encümende yağlı taâm yemişim" diye mün'amlar arasına giderdi.*

"Mün'amân" ism-i mef'ûl sîgasıyla "in'âm olunmuşlar" ma'nâsına olmak münâsib olur. Zîrâ bahsin ünvânında میان حریفان ["arkadaşları arasına"] buyurulduğuna nazaran, bu müstehân ve kopuk şahsın mahremleri ve arkadaşları da kendisi gibi in'âm olunmuşlardan olur. Ve "mün'amlar"dan murâd, insân-ı kâmilin meclis-i irfânında mütena'im olan sâliklerdir. Ya'nî "Ben bir cem'iyyette yağlı taâm yemişim, diye sâir in'âm olunmuşlar arasına giderdi."

دست بر سبلت نهادی در نوید　　رمز یعنی سوی سبلت بنگرید

736. *"Bıyık tarafına bakınız!" ma'nâsını verir işâret olarak hoş haberde elini bıyığına koyardı.*

Arkadaşları arasında birisi latîf sözler söyler ve bir vak'a-i latîfeyi hikâye ederken, onu kemâl-i dikkatle dinlemiyor gibi bir vaz' alır ve kuyruk derisiyle yağlamış olduğu bıyığına onların nazarını celb için, eliyle o yağlı bıyıklarını burar idi ki, bu vaz'iyet, "İşte bıyığıma bakınız ki, şimdi bir cem'iyyette baklava börek yemiş olduğuma bu bıyığımın hâli alâmettir!" demek ma'nâsında işâret idi. Nitekim âtîde îzâh buyurulur.

کاین گواه صدق گفتار من است　　　وین نشان چرب و شیرین خوردن است

737. *Ki, "Bu sözümün sıdkına şâhiddir ve bu yağlı ve tatlı yemenin nişânıdır."*

اشکمش گفتی جواب بی طنین　　　که أَبَادَ اللّٰهُ كَيْدَ الكَاذِبِين

738. *Onun karnı sadâsız cevâb olarak derdi ki: "Yalancıların mekrini Allah helâk etsin!"*

Bıyıkları kuyruk derisiyle yağlı olan kopuğun boş ve aç olan karnı, onun bu öğünmesine sadâsız cevâb olarak, ya'nî lisân-ı hâl ile derdi ki: "Allah Teâlâ yalancıların mekrini helâk ve yok etsin!"

لاف تو ما را بر آتش بر نهاد　　　کان سبال چرب تو بر کنده باد

739. *"Senin lâfın bizi ateş üzerine koydu ki, o senin yağlı bıyıkların kopmuş olsun!"*

"Senin öğünmen bizi açlık ateşi üzerine koydu ki, o senin kuyruk derisi ile yağlı olan bıyıkların kökten kopsun!"

گر نبودی لاف زشتت ای گدا　　　يك كريمی رحم افكندی به ما

740. [738] *"Ey dilenci, eğer senin çirkin lâfın olmasa idi, bir kerîm bize merhamet ederdi!"*

Bu beyt-i şerîf dahi, o kopuğun karnının lisân-ı hâl ile olan beyânıdır.

ور نمودی عیب و کژ کم باختی　　　يك طبيبی داروی او ساختی

741. *"Ve eğer ayıp göstere idin, eğriyi az oynaya idin, bir tabîb onun ilâcını yapar idi!"*

"Eğer nefsinin aybını ve kusûrunu göstere idin, onları saklamayıp da hîle oyununu az oynaya idin, bir tabîb-i ilâhî olan insân-ı kâmil o ayb-ı nefsânînin ve maraz-ı ma'nevînin ilâcı ve tedâvîsini yapar idi."

گفت حق كه كژ مجنبان گوش و دُمْ   يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ

742. *Hak buyurdu ki: "Kulağı ve kuyruğu eğri kımıldatma! Sâdıklara sıdkı elbette menfaat verir."*

"Kulak"tan murâd, hiss-i sem' ve "kuyruk"tan murâd, nefs-i hayvâniyyedir. İkinci mısrâ' قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ (Mâide, 5/119) âyet-i kerîmesinden muktebestir. Ya'nî "Ey sâlik, enbiyâ ve evliyânın nasâyihini doğru dinle ve anla ve nefs-i hayvâniyyeni doğru yola tahrîk et! Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri buyurdu ki: "Bu günde sâdıklara doğrulukları menfaat verir." Bu âyet-i kerîme her ne kadar kıyâmet günü hakkında beyân buyurulmuş ise de, hakîkatte her ân-ı gayr-i münkasimde kıyâmet vâki' olduğundan, lisân-ı işâretle hükmü, hayât-ı dünyeviyyenin her ân-ı gayr-i münkasimine de şâmildir.

كهف اندر كژ مخسب اى محتلم   آن چه دارى وانما و فاستقم

743. *Ey muhtelim, kehf içinde eğri uyuma! Sâlik olduğun şeyi açık göster ve istikāmet et!*

Ey hakîkatte rüyâ ve hayâlden ibâret olan bu dünyânın lezzetleriyle titreyen kimse, bu cisim mağarası içinde eğri yatıp uyuma! Bâtınında ne var ise, zâhirinde de onu açık olarak göster ve doğru harekette sebât ve istikāmet et!

"Muhtelim" hitâbıyla الدنيا كحلم النائم "Dünyâ uyuyan kimsenin rü'yası gibidir" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Ma'lûm olsun ki, istikāmet-i kâmile, nefsin murâdını ve arzûlarını tamâmen Hakk'ın irâdesinde ve emrinde mahvetmektir. Böyle bir istikāmet gāyet güç olduğundan, sûre-i Hûd'da فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ (Hûd, 11/12) ya'nî "Emrolunduğun vech ile istikāmet et!" buyurulması üzerine Resûl-i zîşân Efendimiz "Sûre-i Hûd beni ihtiyarlattı" buyurdu. Zîrâ böyle bir istikāmetin netîcesi olduğu gibi görünmek ve göründüğü gibi olmaktır. Ya'nî bu "istikāmet sâhibi"nin her an, bâtını halk nazarında zâhir olsa, utanacak ve sıkılacak bir fikir ve hâtırası bulunamaz. Bunun ne kadar zor bir şey olduğu biraz teemmül ile anlaşılır.

ور نگويى عيب خود بارى خمش   از نمايش وز دغل خود را مكش

744. *Ve eğer kendi aybını söyleyemez isen bâri sus! Gösterişten ve dagalden kendini öldür.*

Ve eğer bâtınındaki ayıplarını kusûrlarını söyleyemez ve ızhâr edemezsen, bâri ehl-i istikāmeti taklîden söz söylemekten vazgeç de sus! Gösterişe ya'nî

riyâya ve hîleye mütemâyil olan nefsini bu sükût ile öldür! Zîrâ nefsin ölümü ızhâr-ı kemâlâttan sükûttur; ve hayâtı ise i'lân-ı kemâlâttandır. Binâenaleyh bir kimsenin halk nazarından kendi kemâlâtını gizlemesi ve bil'akis noksan ve ayıplarının ızhârı, azîm bir mücâhededir.

گر تو نقدی یافتی مگشا دهان　　　هست در ره سنگهای امتحان

745. *Eğer sen nakd buldun ise ağız açma! Yolda imtihan taşları var.*

"Eğer nefsinin sıfâtı bâkî ve nefsin diri iken bir kâmilin huzûrunda inâyet-i Hak'la bir nakd ve zevk ve bir hâl-i ma'nevî buldun ise ağzını açıp şuna buna bu sırrı fâş etme!" Zîrâ sana verilen bu nakdin nefsine bir sermâye-i gurûr olup olmadığını imtihan için bu tarîk-i Hak'ta mihekk taşları vardır. Bu mihekk taşlarının envâ'ı pek çoktur. Kāri'lerin önünde mâhiyyet-i umûmiyyesi inkişâf etmek üzere şu menkabenin zikrini münâsib görürüm.

Nefehâtü'l-Üns'te mündericdir ki, tarîk-ı Hak sâliklerinden birisi kürsîde halka va'z ve nasîhat etmek üzere şeyhinden izin ister. Şeyhi, ne niyetle va'z edeceğini sorar. O da halka olan şefkat ve merhameti sâikasıyla va'z ve nasîhat edeceği cevâbını verir. Şeyhi: "Evet, kalbinde bu derece hiss-i şefkat olan bir kimsenin halka va'z ve nasîhat etmesi münâsib olur" diyerek izin verir. O mürîd dahi, câmi'de kürsîye çıkıp halka va'z ve nasîhate başladığı sırada fakîrin birisi ayağa kalkıp: "Ey cemâat-i müslimîn, arkama giyecek hırkam yoktur, Allah rızâsı için bana bir hırka ihsan edin!" diye tese'ül eder. Kürsîde bulunan mürîd derhal arkasındaki hırkasını çıkarıp fakîre tasadduk eder. Kürsînin altında şeyhi oturmakta imiş. Şeyh efendi, mürîdin bu hâlini görünce derhal "İn aşağı yalancı herif!" diye bağırır. Mürîd kürsîden inip şeyhine kusûrunun îzâh olunmasını niyâz eder. Şeyhi cevâben der ki: "Sen halka şefkatinden bahsedip kürsîye çıkmış idin. Fakîr tese'ül edince cemâat-i müslimînden hiçbirisinin bu ecr-i tasadduku kazanmasına meydan bırakmayıp, o ecri onların hepsinden evvel kendin kazanmak için hırkanı verdin. Senin ümmet-i Muhammed'e olan şefkatin ve merhametin böyle midir? Sen bekleyecek ve kimse vermezse tasadduk edecektin!"

İşte bu menkabe şefkat da'vâsında bulunan bir mürîdin imtihânını gösterir. Binâenaleyh mihekk taşlarının envâ'ını ta'dâd etmek aslâ kābil değildir. Fakat bu menkabede asıl mihekk taşı mürşid-i kâmilin vücûdudur.

سنگهای امتحان را نیز پیش　　　امتحانها هست در احوال خویش

746. *İmtihan taşlarına da önde kendi ahvâli içinde imtihanlar vardır.*

"İmtihan eden mihekk taşları için dahi, onların kendi hâllerine münâsib imtihanlar vardır." Ya'nî nâkısları imtihan eden kâmiller için dahi Hak Teâlâ hazretlerinin onların ahvâline göre imtihan muâmelesi vardır. Nitekim Sümnûn-ı Muhibb hazretleri bir gece mübâseta hâlinde Hak Teâlâ hazretlerine hitâben: "Yâ Rab, beni istediğin vech ile imtihan buyur. Senin emrine münkâdım!" diye münâcât eder. Ve aynı gecede habs-i bevl illetine mübtelâ olur, ya'nî idrarı tutulur. O gece, veca'ından pek muztarib olur, feryâd eder. Ertesi gün sıbyân mektebine gidip çocuklara para dağıtarak ادعوا لعمكم الكذاب ya'nî "Yalancı amcamız için, bu belânın def'i hakkında duâ ediniz!" der. Velhâsıl imtihânât-ı ilâhiyyenin nihâyeti yoktur.

گفت يزدان از ولادت تا به حَين   يُفْتَنُونَ فى كُلِّ عَامٍ مَرَّتَيْنْ

747. *Yezdân buyurdu: "Velâdetten hayne kadar her bir yıl iki def'a imtihân olunurlar."*

"Hayn" helâk ve ölüm ve mihnet ma'nâlarınadır ve ba'zı nüshalarda cim ile "ceyn" vâki'dir; ve "Ceyn" mezara gömmek demektir. Bu beyt-i şerîfte Berâe sûresinin nihâyetinde vâki' أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ (Tevbe, 9/126) ya'nî "Münâfıklar görmezler mi ki her bir yılda bir kerre veya iki kerre imtihân olunurlar; sonra rücû' etmezler ve tezekkür edip ibret almazlar" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur; ve bu âyetin yalnız münâfıklar hakkında olduğu tevehhüm olunmasın. Bâtınında olmayan şeyi var sûretinde gösterip da'vâya kıyâm edenlere de şümûlü vardır. Cenâb-ı pîr efendimizin iki def'a imtihân olunduklarını beyân buyurmalarındaki işâret budur ki: Sâlihlerin sûret-i umûmiyyede imtihanları iki mertebe üzerine vâki' olur: Birisi hicâbât-ı zulmâniyye içinde iken ve diğeri hicâbât-ı nûrâniyye içinde iken vâki' olur. Hicâbât-ı zulmâniyye, mertebe-i nefsâniyyete ve zâhir-i şerîata taalluk eder. Ve hicâbât-ı nûrâniyye mertebe-i rûhâniyyete ve bâtın-ı şerîat olan tarîkate taalluk eder. Her bir mertebenin içinde de imtihânât-ı husûsiyye vardır. Ve bu imtihânât-ı husûsiyyenin nihâyeti yoktur.

امتحان در امتحان است اى پدر   هين به كمتر امتحان خود را مخر

748. *Ey oğul imtihân içinde imtihân vardır. Sakın aşağı imtihanla kendini satın alma!*

Ey sâlik olan oğlum, nefsânî ve rûhânî olan umûmî imtihanların içinde husûsî birtakım imtihanlar vardır. Sakın ha! Bu husûsî ve aşağı olan imtiha-

nât-ı cüz'iyyeden birini kazandım diye kendini kemâle gelmiş zannetme! Ve nefsini kıymetli görüp satın alma! Meselâ ucüb ve kibirden imtihan ederler. Tevâzu'un sâbit olursa, hasedden imtihân ederler. Sıdkın sâbit olursa gazab ve şehvetten imtihân ederler. Velhâsıl imtihanların nihâyeti gelmez.

ایمن بودن بلعم باعور که امتحانها کرد حضرت او را و از آنها روی سپید آمده بود

Bel'am-ı Bâûr'un emîn olması ki hazret onu imtihân etti, o onlardan yüzü ak gelmiş idi

"Îmin" [: eymin] kelimesi *Mesnevî-i Şerîf*'te çok müsta'meldir. Bu kelime "âmin" kelimesinin imâle olunmuşudur, "korkudan emîn olan" ma'nâsınadır. Ya'nî "Hak Teâlâ hazretleri Mûsâ (a.s.) zamânında, sulehâ-yı ümmet zümresinde bulunan Bel'am Bâûr'un tarîk-ı Hak'taki sıdk ve azmini ve zühdünü türlü türlü imtihan buyurdu; ve o Bel'am-ı Bâûr bu imtihanlarda yüz akı ile çıktı. Fakat sonuncu imtihanda sahteliği meydâna çıkıverdi. Nitekim âtîde îzâh buyurulur.

بلعم باعور و ابلیس لعین ز امتحان آخرین گشته مهین

749. *Bel'am-ı Bâûr ve İblîs-i laîn, sonuncu imtihanda zelîl olmuşlardır.*

Rivâyet olunur ki, Bel'am-ı Bâûr ism-i a'zama vâkıf idi. Ve İblis melâikeye muallimlik ilmini bilir idi; ve çok kere vâki' olan imtihânât-ı ilâhiyyeden selâmetle çıktılar. Fakat sonunda muallimin isti'dâd-ı ezelîsinde merkûz olan sevdâ-yı riyâset, kavmi tarafından teklîf olunan Mûsâ (a.s.)a muhâlefeti kabûle sevk etti. Ve İblîs'in isti'dâdında mündemic olan kibir ve ucüb dahi, Âdem'e secde teklîf buyurulmasıyla meydana çıktı. Ve ikisi de de bu imtihanlarda mağlûb oldular.

او بدعوی میل دولت می کند معده اش نفرین سبلت می کند

750. *O da'vâ ile devlete meyl eder; onun mi'desi bıyığına bedduâ eder.*
[748]

Bu beyt-i şerîfin hem bıyıklarına kuyruk derisini süren şahsa ve hem de Bel'am'ın ve İblîs'in hallerine merbûtıyeti mümkindir. Ya'nî "O, karnı aç iken

kuyruk derisi ile bıyıklarını yağlayan şahıs, tokluk devletine meyl eder; halbuki onun boş mi'desi, tokluk kizbini i'lân eden bıyığına bedduâ eder." Veyâhud "O Bel'am-ı Bâûr Hz. Mûsâ'ya karşı ve İblîs Âdem'e karşı tefevvuk ve isti'lâ dâiyesiyle devlete ve riyâsete meyl eder. Halbuki o Bel'am'ın ve İblîsin bâtını, zâhirine bedduâ eder" de der:

کآنچه پنهان می کند پيداش کن   سوخت ما را ای خدا رسواش کن

751. *Ki: "O şeyi ki gizler, onu ızhâr et, bizi yaktı; ey Hudâ onu rüsvây et!"*

"Ey Hudâ! Bunun içi başka, dışı başkadır. İçinde sakladığı ayıp ve kusûru meydana çıkar da, onu rezîl ve maskara et; zîrâ bizi yaktı ve ta'zîb etti."

جمله اجزای تنش خصم ويند   كز بهاری لافد ايشان در دينند

752. *Bütün tenin cüz'leri onun düşmanıdırlar; zîrâ o bahârdan lâf eder, onlar kış içindedirler.*

O müddeînin cisminin eczâsı mahkûm-ı za'f u fenâ oldukları için, onun düşmanıdırlar; zîrâ o bahâr mesâbesinde olan tokluktan ve ni'metden bahs edip öğünür. Halbuki o cüz'ler kış mesâbesinde olan donukluk içindedirler.

لاف واداد کرمها می کند   شاخ رحمتها ز بن بر ميکند

753. *Lâf, keremleri geri verir; rahmetlerin dalını kökünden koparır.*

Kuru lâf ve da'vâ, kerîmlerin keremlerini reddeder ve geri çevirir. Zîrâ merhamet ağacını ve dalını kökünden koparır; ya'nî ehl-i kerem bir müddeînin da'vâsını görünce, mahall-i kerem olmadığına hükm edip, onun hâline merhamet etmez. Nitekim hadîs-i şerîfde من ادعی ما ليس فيه ليس منا ya'nî "Kendinde olmayan bir şeyi iddiâ eden kimse bizden değildir" buyurulur.

راستی پيش آر يا خاموش کن   وانگهان رحمت ببين و نوش کن

754. *Doğruluğu öne getir, yâhud sus! Ondan sonra rahmeti gör ve iç!*

آن شکم خصم سبال او شده   دست پنهان در دعا اندر زده

755. *O karın, onun bıyıklarının düşmanı olmuş; elini gizlice duâya vurmuş.*

İşte o müddeînin karnı ve bâtını, onun bıyıklarının ve zâhir hâlinin düşmanı olmuş ve gizlice bu sûretle duâ için Kādı'l-hâcât hazretlerine ellerini kaldırmıştır da der:

کای خدا رسوا کن این لاف لئام   تا بجنبد سوی ما رحم کرام

756. *Ki: "Ey Hudâ, bu alçakların lâfını rüsvây et, tâ ki kerîmlerin merhameti bizim tarafımıza hareket etsin.*

"Ey Hudâ-yı Müteâl bu alçak müddeîlerin kuru lafını ve öğünmesini terzîl et ve utandır; tâ ki onların bu inkisârları ve rüsvây olmaları sebebiyle kerîm olan kâmillerin merhameti, bizim tarafımıza hareket etsin."

مستجاب آمد دعای آن شکم   سوزش حاجت بزد بیرون علم

757. *O karnın duâsı müstecâb geldi; hâcet yanıklığı dışarıya bayrak dikti.*

Ya'nî "Müddeînin bâtınının duâsı ind-i ilâhîde makbûl oldu; zîrâ yana yakıla arz olunan hâcet ve iftikār, dışarıya da bayrak dikti, ya'nî bu iftikār ve ihtiyâc hîle perdesi altından meydana çıktı."

گفت حق گر فاسقی و اهل صنم   چون مرا خوانی اجا بتها کنم

758. *Hak buyurdu: "Eğer fâsık ve putperest olsan, beni çağırdığın vakit icâbet ederim.*

Bu beyt-i şerîfde اُدْعُونِى اَسْتَجِبْ لَكُمْ (Gāfir, 40/60) ya'nî "Bana duâ edin, icâbet edeyim" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ma'lûm olsun ki, icâbet-i duâ iki türlüdür: Birisi "lebbeyk" ile olan icâbettir ki, bu icâbet bilcümle mahlûkāt hakkında umûmîdir; ve hepsinin talebine cânib-i Hak'dan "lebbeyk" nidâsı ile icâbet buyrulur. Bu nidâyı ârifler işitirler ve ehl-i hicâb olanlar işitmezler. İkincisi i'tâ-yı suâl ile icâbettir ve bu atıyye, her duâ için lâzım değildir. Eğer tâlibin duâsı isti'dâdına muvâfık düşerse, suâli verilir; aksi halde teahhur eder. Ve beyt-i şerîfdeki icâbetlerin her iki kısma şumûlü câizdir. Bu duâ bahsi, *Fusûsu'l-Hikem*'de cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri tarafından Fass-ı Şîsî'de tafsîl buyrulmuştur.

تو دعا را سخت گیر و می شخول   عاقبت برهاندت از دست غول

759. *Sen duâyı sıkı tut ve feryâd et; âkıbet seni gūlün elinden kurtarır.*

Ey abd-i âciz, sen duâyı sıkı tut ve feryâd et; zîrâ hadîs-i şerîfde الدعاء مخ العبادة ya'nî "Duâ, ibâdetin iliğidir" buyrulmuştur. Eğer sen duâda musırr olur ve ilhâh edersen, Hak Teâlâ seni, yolunu azdıran nefis ve şeytan gūlünün elinden kurtarır; zîrâ hadîs-i şerîfde ان الله يحب الملحين ya'nî "Allah Teâlâ ilhâh edenleri sever" buyrulmuştur. Ve Cenâb-ı Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*' lerinde şöyle buyururlar:

آن کیست آن آن کیست آن کوشیه را غمگین کند　　چون پیش او زاری کنی تلخ ترا شیرین کند
جمله گناه مجرمان چون برگ نی ریزان کند　　در گوش بد گویان خود عذر گناه تلقین کند
گوید بگو ای بوالوفا اغفر لعبد قد هفا　　چون بنده آید در دعا او در نهان آمین کند
آمین او آنست کاندر هر دعا ذوقش دهد　　او را برون و اندرون خوش چون که شمس الدین کند

"Sîneyi gamlı eden kimdir? Kimdir? Odur ki, sen onun önünde ağlayıp inlediğin vakit, senin acını tatlı eder. Mücrimlerin bütün günâhını kamış yaprağı gibi dökücüdür. Kendi hakkında kötü söyleyenlerin kulağına günâh özrünü telkîn eder de, der ki: "Ey bü'l-vefâ, kusûr eden kulunu mağfiret et, de!" Kul duâya başladığı vakit o gizlide "âmîn" der. Onun âmîni odur ki, her duâda ona zevk verir; onun içini dışını Şemseddîn Tebrîzî hazretleri gibi latîf eder."

چون شکم خود را بحضرت در سپرد　　گربه آمد پوست آن دنبه ببرد

760. [758] *Vaktâki karın kendisini Hakk'a ısmarladı, kedi geldi ve o kuyruk derisini götürdü.*

Ya'nî "Kopuk şahsın bıyıklarını yağlanıp öğündüğü kuyruk derisini, onun aç kalan karnının, lisân-ı hâl ile vâki' duâsı berekâtiyle, bir kedi gelip kaptı ve sürükleyerek dışarıya çıkardı."

از پس گربه دویدند او گریخت　　کودك از ترس و عتابش رنگ ریخت

761. *Kedinin arkasından koştular; o kaçtı; onun korkusundan ve itâbından çocuk rengini döktü.*

Kedi kuyruğu kapıp kaçınca, kopuğun çocuğu ve âilesi, kedinin arkasından koştu; ve kedi de kaçtı. Babasının korkusundan ve itâbından çocuğun rengi uçtu.

آمد اندر انجمن آن طفل خرد　　آب روی مرد لافی را ببرد

762. *O küçük çocuk mecma'a geldi, lâfçı adamın yüzünün suyunu götürdü.*

O kopuğun küçük çocuğu, babasının baklava, börek yedim diyerek huzûrlarında öğündüğü kimselerin meclisine geldi; ve babasının sırrını meydana çıkarıp yüzünün suyunu döktü, ya'nî onu orada rüsvây etti; zîrâ babası da o meclisde hâzır idi.

گفت آن دنبه که هر صبحی بدان　　چرب می کردی لبان و سبلتان

763. *Dedi: "O kuyruk ki, onunla her bir sabah, dudaklarını ve bıyıklarını yağlar idin."*

گربه آمد ناگهانش در ربود　　بس دویدیم و نکرد آن جهد سود

764. *"Kedi geldi, ansızın onu kaptı; çok koştuk ve o cehd fâide etmedi."*

Ya'nî çocuk o meclisde babasına hitâben dedi ki: "Ey baba, senin her sabah dudaklarını ve bıyıklarını yağladığın kuyruğu, ansızın bir kedi gelip kaptı. Arkasından her ne kadar koştuk ise de, tutup ağzından kuyruğu alamadık."

خنده آمد حاضرانرا از شگفت　　رحمها شان باز جنبیدن گرفت

765. *Hâzırlara taaccübden gülme geldi. Yine onların merhametleri hareket etmek tuttu.*

Orada hazır olanlar çocuğun kemâl-i safvetle babasının sırrını fâş ettiğini görünce, onun hâl-i riyâkârânesinden taaccüb edip bilâ-ihtiyâr güldüler; ve o meclisde bulunan kerîmlerin merhametleri o züğürd ve bîçâre hakkında harekete geldi.

دعوتش کردند و سیرش داشتند　　تخم رحمت در زمینش کاشتند

766. *Onu da'vet ettiler ve onu tok tuttular; merhamet tohumunu onun zemînine ektiler.*

O kerîmler o karnı aç olduğu halde öğünen züğürdü; taâma da'vet ettiler ve onu iyice doyurdular ve merhamet tohumunu, onun zemîn cismine ekdiler.

او چو ذوق راستی دید از کرام　　بی تکبر راستی را شد غلام

767. *Vaktâki o kerîmlerden doğruluğun zevkini gördü, tekebbürsüz doğruluğa köle oldu.*

Bu aç olan hîlekâr mürâî, o kerîmlerin ni'metine ve merhametine nâil oldu; ve bâtınının doğru olarak meydana çıkmasının zevkini gördü; artık bâtınındaki noksânını dosdoğru söylemek ve ızhâr etmek husûsunda, evvelce hissettiği kibri bıraktı ve bundan sonra olduğu gibi görünmek hâline ve doğruluğa köle oldu.

Ma'lûm olsun ki, bu kıssada bir mürşide intisâb edip, henüz nefsinin sıfâtı bâkî iken mürşidlik da'vâsına kıyâm ve ba'dehû sıfât-ı nefsâniyyesinin zuhûruyla rüsvây olup, mürşidinin mazhar-ı merhameti olan kimsenin ve âtîdeki kıssada dahi, kendisini insân-ı kâmilin terbiyesinden müstağnî addedip, nefsinde kemâl tasavvur eden ulemâ-i zâhirenin ahvâli misâlen beyân buyrulmuştur.

دعوئ طاوسی کردن آن شغال که در خم صباغ افتاده بود

Boyacının küpüne düşmüş olan o çakalın tâvusluk da'vâ etmesi

وآن شغال رنگ رنگ آمد نهفت　　بر بنا گوش ملامت گر بگفت

768. *Ve o renk renk olan çakal gizli geldi; melâmetgerin kulağının dibine dedi:*

Ya'nî o boyacı küpüne girip, muhtelif renklere boyanmış olan çakal, gizlice ve usulca geldi; kendisine melâmet eden kimse, kulağının dibine ya'nî pek yakınına dedi:

بنگر آخر در من و در رنگ من　　یك صنم چون من ندارد خود شمن

769. *"Nihâyet bana ve benim rengime bak; putperest muhakkak benim gibi bir putperest tutmaz."*

"Şemen" putperest demektir. "Renkler"den murâd, ulûm-ı muhtelife-i zâhiriyyedir. Ve "çakallar"dan murâd, sıfât-ı nefsâniyyelerinde müstağrak olan kimselerdir. "Melâmet-ger"den murâd, sâlik-i tarîkattır.

چون گلستان گشته ام صد رنگ و خوش　　مر مرا سجده کن از من سر مکش

770. [768] *"Gülistan gibi yüz renkli ve latîf olmuşum; muhakkak bana secde et, benden baş çekme!"*

Ya'nî ulûm-ı muhtelife-i zâhiriyye tahsîl edip, şöhret bulmuş olan bir kimseye, sâlik-i tarîkatden birisi onun revişine i'tirâz ettiği vakit, der ki: "Sen ba-

na i'tirâz etme, bana ve rengime, ya'nî benim zâhirimin şer'a muvâfakatına ve bâtınımın türlü türlü ilimler ile müzeyyen olduğuna dikkat et! Putperestler gibi bir şeyh-i tarîkatin etrâfında dolaşanlar, benim gibisini bulamaz. Ben bir gülistan gibi türlü türlü ilim çiçekleriyle renkli latîf oldum. Eğer tâbi' olmak istersen, ey sâlik-i tarîkat, şeyhine değil, bana tâbi' ol ve benim hizmetimde serkeş olma!"

کر و فر تاب و آب رنگ بین   فخر دنیا خوان مرا و رکن دین

771. *"Benim kerr ü ferrimi ve rengimin âb u tâbını gör! Beni fahr-ı dünyâ ve rükn-i dîn diye çağır!"*

"Kerr ü ferr" harbte kahramanların ileri geri hareketlerine derler. Ya'nî "Beni[m] mübâhase ve münâzarada kerr ü ferrimi ve ilimlerimin parlaklığını gör de, bana dünyânın medâr-ı iftihârı ve dînin rüknü diye ad koy!"

Bu beyt-i şerîfde, ulemâ-yı benâmdan Fahreddîn-i Râzî'ye ta'rîz vardır. Nitekim dîğer bir cild-i *Mesnevî*'de şu beyt-i şerîfde cenâb-ı Pîr efendimiz bu ta'rîzlerini açıkça beyân buyururlar:

اندرین ره گر خرد ره بین بدی   فخر رازی رازدان دین بدی

"Eğer tarîk-ı Hak'da akıl yol görücü olsa idi, Fahrüddîn-i Râzî dînin sırrını bilici olurdu."

Ve ihtimâl ki, "Rükneddîn" lakabıyla da dîğer birine ta'rîz buyrulmuş olsun.

مظهر لطف خدایی گشته ام   لوح شرح کبریایی گشته ام

772. *"Ben Hudâ'ya mensûb lutfun mazharı olmuşum; Kibriyâ'ya mensûb şerhin levhi olmuşum."*

ای شغالان هین مخوانیدم شغال   کی شغالی را بود چندین جمال

773. *"Ey çakallar, sakın beni çakal diye çağırmayın; bir çakal için ne vakit bu kadar cemâl olur?"*

"Ey insanların câhil zümresi, sakın beni de kendinize kıyâs edip, ehl-i gafletden addetmeyin; hiçbir gâfil ve câhilin bu kadar revnak-ı ilmi ve bâtını olur mu?"

آن شغالان آمدن آنجا بجمع   همچو پروانه بگرداگرد شمع

774. *O çakallar şem'in etrâfında pervâne gibi, oraya cem' ile geldiler.*

Ya'nî o âlim-i zâhirînin öğünmesine aldanarak, birtakım câhiller, şem'in etrâfında dönüp dolaşan pervâneler gibi cem'iyyet ile o çakalın bulunduğu mahalle geldiler ve onun başına toplandılar.

پس چه خوانیمت بگو ای جوهری   گفت طاوس نر چون مشتری

775. *"İmdi ey cevhere mensûb, söyle, seni ne diye çağıralım?" Dedi: "Müşteri gibi erkek tâvûs?"*

Çakallar dediler ki: "Mâdemki sen bu kadar makbûl bir şeysin; ey cevherci veyâ cevhere mensûb, söyle bakalım, biz seni ne lakab ile çağıralım?" O renkli çakal cevâben dedi ki: "Müşteri yıldızı gibi parlak, erkek tâvus deyiniz!"

پس بگفتندش که طاوسان جان   جلوها دارند اندر گلستان

776. *Binâenaleyh ona dediler ki: "Gülistanda can tâvuslarının cilveleri vardır."*

تو چنان جلوه کنی گفتا که نی   بادیه نا رفته چون گویم منی

777. *"Sen öyle cilve eder misin?" Dedi ki: "Hayır; bâdiye görmemiş iken nasıl "Minî"den bahs ederim?"*

Sâlikler o âlim-i zâhirîye dediler ki: "Can tâvusları olan evliyâullâh o can gülistânında açılıp gezerler; sen de onlar gibi öyle cilveler eder misin?" O âlim-i zâhirî cevâb verdi ki: "Hayır, bâdiye-i sülûkü kat' etmemiş iken "Minî"den nasıl bahs ederim. "Minâ" Mekke-i Mükerreme'de kurban kesilen mahallin ismidir. Burada kâfiyenin tevâfuku için kâide-i Fürs üzere imâle buyrulmuş ve" Minî" sûretinde vâki' olmuştur. Ya'nî, "Bâdiye-i sülûkü kat' edip, hakîkat Kâ'besine vâsıl olmamış iken, ondan nasıl bahs ederim ve görmediğim şeyi nasıl söylerim?"

بانگ طاوسان کنی گفتا که لا   پس نهء طاوس خواجه بوالعلا

778. *"Tâvusların sesini yapar mısın?" Dedi ki: "Hayır!" "Öyle ise sen tâvus değilsin; Bu'l-alâ efendisin!"*

Sâlikler dediler ki: "Mâdemki can gülistânında cilve edemezsin, bâri tâvusların sesini yapar mısın? Ya'nî ulûm-ı ledünniyyeyi beyân edebilir misin?" Cevâben, "Hayır!" dedi. Sâlikler de dediler ki: "Öyle ise sen dediğin gibi tâvus değilsin, Ebu'l-alâ efendisin!"

Bu beyt-i şerîfde, ulemâ-yı zâhireden Ebu'l-Alâ Maarrî'ye ta'rîz buyrulur; ve hadd-i zâtında beyne'l-Arab hamâkatda darb-ı mesel olan "Hebenneka"nın künyesidir.

خلعت طاوس آید زآسمان　　　کی رس از رنگ و دعویها بدان

779. *Tâvusun hil'atı gökten gelir; renkten ve da'vâlardan ona ne vakit erişirsin?*

Can tâvusluğu, ya'nî velâyet hil'atı âsumân-ı gaybden ihsân olunur. Sen böyle ulûm-ı zâhiriyye renkleriyle ve kuru da'vâlar ile o velâyeti ne vakit elde edebilirsin?

تشبیه فرعون و دعوی بالوهیت او بدان شغال رنگین مانده که دعویٔ طاوسی می کرد

Fir'avn ve onun ulûhiyet ile da'vâsı, tâvusluk da'vâ eden boyalı çakalın teşbîhine benzer

Hind nüshalarında bu ibâre دعوی کردن فرعون الوهیت را و تشبیه کردن او را بدان شغالی که دعوی طاوسی نزد شغالان می نمود ya'nî "Fir'avn'ın ulûhiyyeti da'vâ etmesi ve onun o çakala teşbîhi ki, çakalların nezdinde tâvusluk da'vâsı ederdi."

همچو فرعونی مرصع کرده ریش　　　برتر از عیسی پریده از خریش

780. [778] *Bir Fir'avn gibi ki, sakalını süslemiş; o eşeklikten dolayı Îsâ'dan yukarı uçmuş.*

O boyacı küpünde türlü türlü renklerle boyanmış çakala benzeyen, o âlim-i zâhirî ve feylesof, sakalını inciler ve elmaslar ile süsleyip, hamâkatından dolayı, rif'at tasavvurunda Îsâ (a.s.)dan bile yukarıya uçmuş olan Mısır hükümdârı Fir'avn'a benzer. Zîrâ nefis kendi hevâsına bırakılırsa soluğu Fir'avnlıkta alır; nitekim buyurmuşlardır: Beyit:

نفس ملعون کمتر از فرعون نیست　　　لیك وین را عون وآن را عون نیست

"Mel'ûn olan nefis, Fir'avn'dan daha aşağı değildir; fakat bu Mısırlı Fir'avn'ın a'vân ve ensârı vardır ve bu nefs-i mel'ûnun a'vân ve ensârı yoktur."

او هم از نسل شغال ماده زاد　　در خم مالی و جاهی در فتاد

781. *O da dişi çakal neslinden olup, mala ve câha mensûb olan küpe düşmüştür.*

O Fir'avn dahi, öyle bir Fir'avndır ki, dişi çakal neslinden doğmuş ve mal ve câha mensûb olan boya küpüne düşmüştür.

Bu beyt-i şerîfde nefsin hem na't cihetinden ve hem de tabîat cihetinden müennes olduğuna işâret buyurulur. Zîrâ nefis tab'an kadınlar gibi alâyiş ve huzûzât-ı dünyeviyyeye meclûb ve meftûndur.

هر که دید آن جاه و مالش شجده کرد　　سجدهء افسوسیانرا او بخورد

782. *Her kim onun o mansıbını ve malını gördü ise, secde etti; o efsûsîlerin secdesini yuttu.*

"Efsûsiyân" alaycılar ve istihzâ edenler ve hîlekârlar ma'nâsınadır. Her kim o Fir'avn'ın ve Fir'avn meşrebinde olan herhangi bir hükümdârın mansıbını ve malını gördü ise, onun önünde baş eğdi ve onun nefsânî ve eğri emirlerine inkıyâd etti. O ahmak dahi bu hîlekârların ve müdâhinlerin tabasbuslarını ve temelluklarını yuttu ve mütelezziz oldu.

گشت مستك آن گدای ژنده دلق　　از سجود و از تحیرهای خلق

783. *O pejmürde libaslı dilenci, halkın sücûdundan ve tahayyürlerinden sarhoşcuk oldu.*

"Jende-delk" ya'nî pejmürde libâsdan murâd, envâ'-ı levs ile mülevves olan vücûd-ı unsurîdir. Ya'nî "O mülevves vücûd-ı unsurî sâhibi olan Hakk'ın dilencisi, halkın itâat ve inkıyâdından ve onun kuvvet-i zâhiriyyesine hayretlerinden son derece zevk alarak sarhoşcuk oldu ve büsbütün dimâğını azamet dumanı bürüdü."

مال مار آمد که در وی زهرهاست　　وان قبول و سجدهء خلق اژدهاست

784. *Mal, yılan geldi; zîrâ onda zehirler vardır; ve o halkın kabûlü ve secdesi ejderhâdır.*

Bu beyt-i şerîfde المال حية فى اللحد والجاه اضر منه ya'nî "Mal, lahidde yılandır; ve câh ondan daha zararlıdır" hadîs-i şerîfine işâret buyrulmuştur. Ya'nî "Mal, insanda kibir ve ucüb gibi birtakım nefsânî sıfatların kuvvetlenmesine sebeb

olur; ve bu sıfatlar rûhun zehirleridir. Ve halkın kabûlü ve ta'zîmi ve inkıyâdı ise, o zehirlerden daha muzır olan zehri hâmil bir ejderhâdır."

های ای فرعون ناموسی مکن　　　تو شغالی هیچ طاوس مکن

785. *Hây ey Fir'avn, büyük nâmûsu yapma; sen çakalsın, aslâ tâvusluk etme!*

Ankaravî hazretleri "nâmûsî"deki "yâ"yı masdariyyet veyâ nisbet olarak alıp "nâmûsluk etme" veyâ "nâmûsa mensûb eyleme" ma'nâsını vermiştir. Hind şârihleri "yâ"yı " hitâb" addetmişlerdir. Fakîr "yâ-yı ta'zîm" addetmeyi daha münâsib gördüm. Ya'nî "Ey Fir'avn veyâ Fir'avn meşrebinde olan kimse; nâil olduğun mal ve câhdan ve halkın kabûl ve ta'zîminden dolayı büyük nâmûs ve haysiyyet gösterme; nihâyet çakal gibi nefs-i hayvânînin taht-ı esâretindesin; rûhâniyet gülistânının tâvusluğunu taslama!"

سوی طاوسان اگر پیدا شوی　　　عاجزی از جلوه و رسوا شوی

786. *Eğer tâvuslar tarafında zâhir olursan, cilveden âcizsin ve rüsvây olursun.*

Ey müddeî-i müteazzım, eğer rûhânî olan velîler silkinde görünmeğe yeltenir isen, onların ahvâliyle zâhir olmaktan âciz kalırsın; ve netîcede rezîl ve rüsvây olursun.

موسی و هارون چو طاوسان بدند　　　پر جلوه بر سر و رویت زدند

787. *Mûsâ ve Hârûn vaktâki tâvuslar oldular, cilve kanadını senin başın ve yüzün üzerine vurdular.*

Ey Fir'avn, Mûsâ ve Hârûn (aleyhime's-selâm) vaktâki tâvûs-ı ilâhî olarak zâhir oldular, cilve kanadı olan hârikalarını senin kudret-i maddiyyenin ve saltanat-ı zâhiriyyenin başı ve yüzü üzerine çarptılar.

زشتیت پیدا شد و رسواییت　　　سر نگون افتادی از بالاییت

788. *Senin çirkinliğin ve rüsvâylığın zâhir oldu; yükseklikten baş aşağı düştün.*

Ey riyâset ve enâniyet zevkı ile peygambere muhâlefet eden Fir'avn ve Fir'avn meşrebinde olan ahmak; bu muhâlefet netîcesinde mağlûb oldun ve çirkinliğin ve rezâletin zâhir oldu ve sebeb-i ucb ve gurûrun olan o yüksek mansıbdan tepe taklak aşağıya düştün.

چون محك ديدى سيه گشتى چو قلب   نقش شيرى رفت و پيدا گشت كلب

789. *Mihekki gördüğün vakit, kalp gibi kara oldun; arslanlık nakşı gitti ve kelb peydâ oldu.*

Mihek taşı mesâbesinde olan, ilâhî tâvusları gördüğün vakit, kalp para gibi kapkara oldun o zâhirî parlaklığın gitti ve zâhirindeki arslanlık nakşı mahv olup, altında gizli olan köpek meydana çıkıverdi.

اى سگ گرگين زشت از حرص و جوش   پوستين شير را بر خود مپوش

790. [788] *Ey hırs ve cûşdan çirkin olan uyuz köpek; arslan postunu kendi üzerine örtme!*

Ey hırs-ı câhdan ve bu hırs sebebiyle fikır fikır içinin kaynamasından çirkin bir hâle gelen uyuz köpek! Birtakım ca'lî kibarlıklar ile üzerine Allah'ın arslanları olan enbiyâ ve evliyâ tavır ve mişvârını takma ve bu arslanların postuna bürünme.

غرهٔ شيرت بخواهد امتحان   نقش شير و انگه اخلاق سگان

791. *Arslan sesi seni imtihân etmek ister; arslan nakşı ve sonra köpeklerin ahlâkı?*

Ey arslan postuna bürünmüş olan mağrûr; arslandan arslan sesi çıkmak lâzım gelir. Binâenaleyh arslan sesi, senin arslanlık da'vânı imtihân etmek ister; halbuki senin sûretin arslan görünür ise de, bâtının köpek olduğundan, zâhirinde köpeklerin ahlâkı çıkar. Bu köpek ahlâkı ile, arslanlık nakşının ne fâidesi olur?

تفسير وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِى لَحْنِ الْقَوْلِ

"Sen elbette onları sözlerinin ma'nâsında tanırsın" âyet-i kerîmesinin tefsîri

Bu âyet-i kerîme sûre-i Muhammed'de vâki' olup, ibtidâsı budur: أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ اَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللّٰهُ اَضْغَانَهُمْ وَ لَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَ لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِى

لَحْنِ الْقَوْلِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ (Muhammed, 47/29-30) Ya'nî "Kalblerinde maraz-ı nifâk olanlar; Allah Teâlâ onların buğz ve adâvetlerini dışarıya çıkarmaz mı zannettiler. Ve eğer biz istesek, onları sana gösteririz. İmdi sen onları sîmâlarıyla tanırsın; sen onları elbette sözlerinin ma'nâsından dahi bilirsin. Ve Allah Teâlâ sizin amellerinizi bilir."

گفت يزدان مر نبى را در مساق   يك نشانى سهلتر زاهل نفاق

792. *Yezdân, nebîye sevk-ı kelâm mahallinde ehl-i nifâkdan pek kolay bir nişân dedi.*

Hak Teâlâ hazretleri Nebiyy-i zîşânına Kur'ân-ı Kerîm'inde, içinden başka türlü düşünüp, dışından başka türlü söyleyen münâfıklardan pek kolay bir nişân ve alâmet verdi. Sen onları sevk-ı kelâm mahallinde sözlerinden tanırsın, buyurdu.

گر منافق زفت باشد نغز و هول   وا شناسى مرورا در لحن و قول

793. *Eğer münâfık, iri, bedî' ve bülend kāmet olsa, onu lahnda ve kavilde açık tanırsın.*

"Zeft" iri ve cesîm ve "nağz" bedî' ve iyi olan bir şeye derler. "Hevl" rast ve dürüst ve bülend-kāmet ve korkunç ma'nâlarına gelir. Ya'nî "Münâfık her ne kadar kalıp ve kıyâfet i'tibâriyle cesâmet sâhibi ve hey'etçe beğenilecek bir cüsseye ve fesâhat-i kelâma mâlik ve görünüşü hevlnâk ve korkunç olsa bile, sen onu söz söylerken aldığı vazı'lardan ve kelâmının ma'nâsından açıkça tanırsın. Nitekim Hak Teâlâ hazretleri sûre-i Münâfikūn'da buyurur: وَ اِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ اَجْسَامُهُمْ وَ اِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَاَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ (Münâfikūn, 63/4) Ya'nî "Yâ Habîbim, sen o münâfıkları gördüğün vakit cisimlerini beğenir ve taaccüb edersin; ve söz söylerler ise, onların sözünü dinlersin; onlar duvara dayanmış kütük gibidir."

چون سفالين كوزها را مى خرى   امتحانى ميكنى اى مشترى

794. *Vaktâki toprak bardakları satın alırsın, ey müşteri, tecrübe edersin.*

مى زنى دستى بر آن كوزه چرا   تا شناسى از طنين اشكسته را

795. *O bardak üzerine el vurursun, niçin? Tâ ki tanînden çatlağı anlayasın.*

Ey müşteri, bir topraktan yapılmış bardağı satın alacağın vakit, elini onun

üzerine tın tın vurursun ve onun çatlak olup olmadığını, sesinden ve tınnetinden anlamak için tecrübe ve muâyene edersin.

بانگ اشکسته دگر گون می بود　　بانگ چاووشست پیشش میرود

796. *Çatlağın sesi başka türlü olur; ses çavuştur, onun önünde gider.*

Münâfıklar da çatlak bardaklar gibidir. Sözlerinin lahninden ve üslûbundan, bâtınlarının çürüklüğü zâhir olur; zîrâ ses, pâdişahların vürûdunu ihbâr için önde yürüyen çavuşlara benzer.

بانگ می آید که تعریفش کند　　همچو مصدر فعل تصریفش کند

797. *Ses gelir ki, onu ta'rîf etsin; masdar gibi, fiil onu tasrîf eder.*

İlm-i sarfda mukarrerdir ki, eğer fiil muallel olmuş olursa, masdarda dahi ta'lîl vâki' olur. Kāim ve kıyâmen gibi. Ve eğer fiil muallel olmazsa, masdarda dahi ta'lîl vâki' olmaz. Binâenaleyh muallel olan fiillerde masdarın tasrîfi lâzım gelir. Meselâ "kıyâm" kelimesi "kāme"nin masdarıdır. Bunun fiil-i mâzîsi aslında "kaveme" idi; ondan sonra "vâv"ı "elif"e tebdîl ettiler, "kāme" oldu. Ve fiil-i mâzî de bu sûretle tasrîf vâki' olunca, bu fiil kendisinin masdarı ve aslı olan "kıvâm" kelimesini tasrîf ederek "kıyâm" sûretine getirdi.

Ve kezâ "va'ade"nin masdarı, aslında "va'den" olduğu halde, masdar i'lâl fiiline tâbi' olduğu için bu "va'ade"nin evvelindeki "vâv" hazf olundu ve fiiline benzemesi için, onun masdarında dahi tasrîf vâki' oldu. "Va'den"den dahi "vâv" hazf olundu ve "elif"e bedel, nihâyetine "tâ" getirildi, "'ideten" oldu. Binâenaleyh illetten sâlim olan fiillerin masdarları da sâlim kalırlar; illetten sâlim olmayan fiiller, kendi masdarlarını tasrîf ederler.

İmdi bu kāide-i sarf misâline mutâbık olarak eğer münâfıkın fiili mesâbesinde olan sözü ve sesi ma'lûl ise, o söz ve sesin masdarı olan onun bâtınının dahi ma'lûliyyetine delîl olur. Bu ma'nâya binâen الظاهر عنوان الباطن ya'nî "Zâhir, bâtının ünvânıdır" demişlerdir. Ve Server-i âlem (s.a.v.) Efendimiz namazda sakalıyla oynayan bir adamı gördükleri vakit لو خشع قلبه لخشعت جوارحه ya'nî "Eğer kalbi hâşi' olsa idi, a'zâsı dahi hâşi' olurdu" buyurmuşlardır.

چون حدیث امتحان رویی نمود　　یادم آمد قصهٔ هاروت زود

798. *Vaktâki imtihân sözü yüz gösterdi, hemen Hârût kıssası hatırıma geldi.*

قصهء هاروت و ماروت و دلیرئ ایشان بر امتحانات حق تعالی

Hârût'un ve Mârût'un kıssası ve Hak Teâlâ'nın imtihanları üzerine onların cür'eti

پیش ازین زان گفته بودیم اندکی   خود چه گویم از هزارانش یکی

799. *Bundan evvel ondan biraz söylemiş idik; halbuki ne söyleriz? Onun binlerinden birini.*

Bu Hârût ve Mârût kıssasını bundan evvel I. cildin ibtidâlarında ve ortalarında biraz söylemiş idik. Burada da dîğer bir vechinden söylüyoruz; ve sırası düştükçe dîğer cildlerde de bu kıssanın hakîkatlerinden bahs edeceğiz. Fakat söylediğimiz nedir? Bu kıssanın rumûz-ı hakāyıkının ancak binlerde biridir.

خواستم گفتن در آن تحقیقها   تا کنون وا ماند از تعویقها

800. [798] *Onun hakkında tahkîkler söylemek istedim; şimdiye kadar ta'vîklerden geri kaldı.*

Bu kıssa hakkındaki rumûz-ı hakāyıkın perdelerini açmak istedim; fakat şimdiye kadar sözler sözleri celb etmek sûretiyle vâki' olan teahhürlerden dolayı geri kaldı.

جمله‌ء دیگر ز بسیارش قلیل   گفته آید شرح یك عضوی ز پیل

801. *Dîğer bir cümle dahi onun çoğundan azı, filden bir uzvun şerhi söylenmiş gelsin.*

Bu îrâd edeceğimiz dîğer bir cümlede dahi o kıssanın delâlet ettiği rumûz-ı hakāyıkın çoğundan azı ve meselâ filin bir uzvunun şerh ve beyânı söylenmiş olsun.

گوش کن هاروترا ماروترا   ای غلام و چاکران ما روت را

802. *Hârût'u ve Mârût'u dinle; ey bizler senin yüzünün gulâmı ve çâkerleri olduğumuz!*

Ey senin musaffâ olan vech-i bâtınının kölesi ve çâkerleri olduğumuz Hüsâmeddîn Çelebi, Hârût ve Mârût kıssasındaki incelikleri dinle; şöyle ki:

مست بودند از تماشای اله ور عجائبهای استدراج شاه

803. *Temâşâ-yı ilâhîden ve şâhın istidrâcının acâiblerinden sarhoş idiler.*

"İstidrâc"ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî hazretleri *Istılâhât-ı Sûfiyye*'sinde şöyle ta'rîf buyururlar: الاستدراج ان يجعل الله تعالى العبد مقبول الحاجة وقتا فوقتا الى اقصى عمره للابتدال بالبلاء والعذاب و قيل الاهانة بالنظر الى المآل Ya'nî "Allah Teâlâ'nın bir kulunu ömrünün nihâyetine kadar belâ' ve azâb ile ibtidâl için vakit vakit makbûlü'l-hâce kılmasıdır; ve meâle nazaran ihânettir denilir." Ve dîğer ta'rîfi " الاستدراج هو ان تكون بعيدا من رحمة الله تعالى و قريبا الى العقاب تدريجا ya'nî "İstidrâc, Allah Teâlâ'nın rahmetinden tedrîcen uzak ve ikābına yakın olmaktır." Ya'nî Hârût ve Mârût nâmındaki melekler, tecelliyât-ı ilâhiyyenin temâşâsından ve o şâh-ı hakîkînin kulları hakkındaki istidrâcının hâdisât-ı acîbesinden sarhoş olmuş idiler.

اینچنین مستیست ز استدراج حق تا که مستیها کند معراج حق

804. *Hakk'ın istidrâcından böyle sarhoşluklar vardır; acabâ Hakk'ın mi'râcı ne sarhoşluklar yapar?*

Hakk'ın istidrâcından ya'nî tecelliyât-ı nüzûliyyesinden böyle sarhoşluklar vâki' olunca, ya acabâ Hakk'ın mi'râcı, ya'nî tecelliyât-ı urûciyyesi ne gibi sarhoşluklara sebeb olur, var kıyâs et!

دانهء دامش چنین مستی نمود خوان انعامش چها داند گشود

805. *Onun tuzağının dânesi böyle sarhoşluk gösterdi; onun in'âmının sofrası neler açmayı bilir!*

"Tuzağın dânesi"nden murâd, istidrâcdır ki, netîcesi ibtilâdır ve azâbdır. Ve bu istidrâc tecellî-i celâlîdir. "Hân-ı in'âm"dan murâd tecelliyât-ı cemâliyyedir. Ya'nî "Hakk'ın tecelliyât-ı celâliyyesi böyle sarhoşluk îkā' ederse, artık onun tecelliyât-ı cemâliyyesinin ne gibi lutuf kapıları açacağını tasavvur et!"

مست بودند و رهیده از کمند های و هوی عاشقانه می زدند

806. *Sarhoş ve kemendden kurtulmuş idiler; âşıkça hay ve hûy vururlar idi.*

O Hârût ve Mârût mertebe-i melekiyyette tecelliyât-ı ilâhiyyenin temâşâsından sarhoş ve nefis kemendinden kurtulmuş idiler; ve tahâret-i kâmile üzerine olup âşıkça hây ve hûy ederler ve şûrîdelikler gösterirler idi.

یك کمین و امتحان در راه بود   صرصرش چون کاه کُهْ را می ربود

807. *Yolda bir pusu ve imtihân var idi; onun fırtınası, dağı çöp gibi kapar idi.*

O meleklerin hayât-ı melekiyyeleri yolunda kazâ-yı ilâhînin gizlendiği bir pusu ve bir imtihân-ı ilâhî var idi ki, o kazânın ve imtihânın fırtınası, makāmında sâbit ve râsih olan bir dağı, saman çöpü gibi kapıp savurur idi.

امتحان میکردشان زیر و زبر   کی بود سرمست را زینها خبر

808. *İmtihân onları alt ve üst etti; bunlardan sarhoşun ne vakit haberi olur?*

İmtihân-ı ilâhî o melekleri altüst etti; mertebe-i melekiyyette Hak sarhoşlarının bu gibi kazâ-yı ilâhîden ve imtihânât-ı Hak'dan hiç haberleri olur mu?

خندق و میدان به پیش او یکیست   چاه و خندق پیش او خوش مسلکیست

809. *Onun önünde hendek ve meydan birdir; kuyu ve hendek önünde hoş bir meslektir.*

Bu gibi bir sarhoşun önünde çukur bir hendek ile düz bir meydan müsâvîdir; ve kezâ derin bir kuyu ile, az derin olan bir hendek o sarhoş için gidilip yürünecek bir mahaldir.

آن بز کوهی بر ان کوه بلند   می دود از بهر خوردی بی گزند

810. [808] *O dağ keçisi o yüksek dağın üzerinde zararsız bir yemek için koşar.*

Böyle bir sarhoşun hâli, dağ keçisinin hâline benzer; nitekim o dağ keçisi, zararsızca, ya'nî avcıların tuzağına tutulmaktan emîn olarak bir gıdâ tedârik etmek için, o yüksek dağlar üzerinde koşup gezer.

تا علف چیند بیند نا گهان   بازئ دیگر ز حکم آسمان

811. *Nihâyet alef toplar; ansızın hükm-i âsumândan başka bir oyun görür.*

O keçi nihâyet o dağın tepesinde otlar; fakat ansızın hükm-i âsumândan ve kazâ-yı ilâhîden başka türlü bir oyun görür, şöyle ki:

بر کهی دیگر بر اندازد نظر   ماده بز بیند بر آن کوه دیگر

812. *Dîğer bir dağa nazar atar; o dîğer dağın üzerinde dişi keçiyi görür.*

چشم او تاریك گردد در زمان   بر جهد سرمست زین که تا بدان

813. *Derhâl onun gözü kararır; sarhoş olarak bundan ona kadar sıçrar.*

Karşıkî dağda dişiyi gören keçinin gözü kararır ve şehvet sarhoşu olarak bu dağdan o dağa kadar sıçrar; aradaki uçurumu göremez olur.

آنچنان نزدیك بنماید ورا   که دویدن گرد بالوعهٔ سرا

814. *Ona öyle yakın görünür ki, evin bulaşık çukuru etrâfında koşmak kadar.*

Keçiye arada koskoca bir uçurum olan o dağ, evin içindeki bulaşık çukuru etrâfında dolaşmak kadar yakın görünür. "Bâlûa" ve "belûa" su dökecek çukur ve helâ ma'nâsınadır; cem'i "belâli'" gelir.

آن هزاران گز دو گز بنمایدش   تاز مستی میل جستن آیدش

815. *O binlerce arşın ona, iki arşın görünür; nihâyet sarhoşluktan ona sıçramak meyli gelir.*

چونکه بجهد در فتد اندر میان   در میان هر دو کوه بی آمان

816. *Vaktâki sıçrar, araya düşer; bî-amân olan her iki dağın arasına.*

او ز صیاد آن بکهٔ بگریخته   خود پناهش خون او را ریخته

817. *O avcıdan o dağa kaçmış; halbuki onun penâhı, onun kanını dökmüştür.*

Ya'nî "O dağ keçisi avcıların taarruzundan kaçmak için onların elleri yetişemiyeceği sarp dağların tepelerini kendisine penâh ve melce' ittihâz etmiş ve oralara kaçmış olduğu halde, onun bu sığındığı mahal, onun sebeb-i felâketi olup kanını dökmüş ve uçuruma düşmüştür."

شسته صیادان میان آن دو کوه   انتظار این قضای با شکوه

818. *Avcılar bu heybetli kazâya intizâren, o iki dağ arasına oturmuştur.*

O keçilerin avcıları, onların bu hallerini bildikleri için, kendi irâdeleriyle başlarına gelecek olan bu kazâ-yı ilâhîye intizâren o iki dağ arasındaki uçuruma oturmuşlardır.

باشد اغلب صید این بز همچنین   ور نه چالاکست و چست و خصم بین

819. *Bu keçinin avı ağleb olarak böyle olur; ve yoksa çâlâk ve çeviktir ve düşmanı görücüdür.*

Bu beyt-i şerîfde kazâ-yı ilâhîye karşı pek ziyâde hazm ve ihtiyât ile hareket edip türlü türlü tedâbîr-i akliyye ittihâz etmiş olanların, nefsânî arzûları yüzünden kendi elleriyle o kazâyı celb edeceklerine işâret buyrulur.

رستم ار چه با سر و سبلت بود   دام پاگیرش یقین شهوت بود

820. [818] *Gerçi Rüstem baş ve bıyık ile olur; onun ayağını tutucu muhakkak şehvet olur.*

Gerçi Rüstem nâmını taşıyan pehlivânın heybetli bir başı ve bir bıyığı vardır; ve ondan düşmanları yıldığı için, onun karşısına çıkıp mübârezeye cesâret edemez; lâkin onun ayağının tuzağı muhakkak şehvet ve irâde-i nefsânîsi olur.

Bu beyt-i şerîfde Rüstem pehlivan hakkındaki bir rivâyete işâret buyrulur, şöyle ki: Rüstem Kâbil hükümdârının üzerine yürüdü; hükümdâr ona mukābele edemiyeceğini bildiği cihetle, Rüstem'in oğlunu bir tedbîr ile yanına aldı ve kendine tarafdâr yaptı ve Rüstem'in ne sûretle ele geçirileceğini ondan sordu. O da, Rüstem'e asker ile mukābele mümkin olamayıp, bir hîle yapılmasını teklîf etti. Rüstem'in yolu üzerine gâyet geniş bir kuyu kazdılar ve üstünü belli olmayacak sûrette örttüler. Rüstem zafer ve devlet istihsâli hayâl ve arzûsuyla Kâbil üzerine yürürken o kuyuya düştü; ve onun bu hâli darb-ı mesel oldu.

همچو من از مستئ شهوت ببر   مستئ شهوت ببین اندر شتر

821. *Benim gibi şehvet sarhoşluğundan kesil; şehvet sarhoşluğunu devede gör!*

Ey Hak yolunun sâliki, mâdemki insansın; ve Hak Teâlâ insanlara kıymet vermiştir; ve hadîs-i kudsîsinde يا ابن آدم خلقت الاشياء لاجلك و خلقتك لاجلي ya'nî "Ey ibni Âdem, eşyâyı senin için yarattım ve seni de benim için yarattım" buyurmuştur. Ve kezâ Kur'ân-ı Kerîm'de de هُوَالَّذِى خَلَقَ لَكُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا (Bakara, 2/29) ya'nî "O Allah Teâlâ [ki,] yeryüzünde olan şeylerin hepsini sizin için yarattı" buyurmuştur. Binâenaleyh hayvanlıktan vazgeç de, benim gibi şehevât-ı nefsâniyye sarhoşluğundan kesil; zîrâ şehvet sarhoşluğu hayvanlara yakışır. Nitekim hayvânât içinde şehvet sarhoşluğunu pek bâriz bir

sûretde devede gör; zîrâ devede dişisine takarrub hissi hâsıl olduğu vakit yemeden ve içmeden geri kalır ve ağır yüklere tahammül eder. Ma'lûmdur ki, şehevât-ı nefsâniyyenin envâ'ı çoktur, bir kısmı mâl ve câh ve kadın gibi maddî; ve bir kısmı da kibir ve ucüb ve gazab ve hıkd ve hased gibi ma'nevîdir. Bunların hepsi nefsin hazzına âid şeylerdir.

باز این مستیٔ شهوت در جهان　　　پیش مستیٔ ملك دان مستهان

822. *Cihânda bu şehvet sarhoşluğunu da melek sarhoşluğunun önünde hakîr bil!.*

Ya'nî "Âlem-i kesâfet olan dünyâ şehvetlerinin sarhoşluğu, âlem-i letâfet olan rûhâniyyet şehvetleri sarhoşluğunun indinde hakîr ve aşağı bil!" Birisi şehvet-i zulmânî, dîğeri şehvet-i nûrânîdir.

مستیٔ آن مستیٔ این بشکند　　　او بشهوت التفاتی کی کند

823. *Onun sarhoşluğu, bunun sarhoşluğunu kırar; o şehvete ne vakit iltifât eder?*

O rûhânî ve nûrânî olan şehvetin sarhoşluğu, bu nefsânî ve zulmânî olan şehvetin sarhoşluğunu kırar. Şehvet-i rûhâniyyeden sarhoş olan kimse, hiç nefsânî ve cismânî olan şehvete iltifât eder mi? Bittabi' zevk-ı âlî içinde olan, zevk-ı süflîye elbette meyl etmez.

آب شیرین تا نخوردی آب شور　　　خوش بود خوش چون درون دیده نور

824. *Tatlı suyu içmedikçe, acı su göz içinde nûr gibi latîf olur latîf!*

Rûhânî ve nûrânî zevkın ne olduğunu duymamış olan kimsenin indinde bu dünyânın zulmânî ve nefsânî olan ezvâk ve şehevâtı göz nûru gibi ona latîf görünür latîf! Nitekim dâimâ acı su içip, tatlı suyun vücûdundan haberi olmayan kimse, susadığı vakit o acı suyu içince, "Oh ne râhat-bahştır!" der. Eğer tatlı su eline geçse, artık o acı suyun yüzüne bile bakmaz olur.

قطرهٔ از بادهای آسمان　　　بر کند جانرا ز می وز ساقیان

825. *Âsumânın bâdelerinden bir katre, canı meyden ve sâkîlerden kurtarır.*

Âsumânın bâdelerinden, ya'nî aşk-ı ilâhî şarâbından bir katra içmiş olan can, artık cismâniyet âleminin rakılarına ve şarâblarına ve gül çehreli sâkîlerine aslâ iltifât edemez olur. Eğer aşk-ı ilâhî da'vâsında bulunan ba'zı kimseler, sûrî rakı ve şarâbdan ve latîf sâkîlerden sarhoş olmaktan zevk almakta

iseler, muhakkak bilsinler ki, o da'vâ ettikleri aşk-ı ilâhî şarâbının katrasını bile içememişlerdir. Ondan dolayı nefsânî sarhoşlukların zevkine dalmışlardır.

تا چه مستيها بود املاك را　　　وز جلالت روحهاى پاك را

826. *Acabâ melekler için ve celâletden temiz olan rûhlar için ne sarhoşluklar olur!*

Nefsânî ve cismânî olan şehvetlerden böyle sarhoşluklar olursa, acabâ tecelliyât-ı ilâhiyyenin temâşâsında müstağrak olan melekler için ve azamet-i ilâhiyyeden, nefsânî sıfatlardan temizlenmiş olan ervâh-ı kâmilîn için ne sarhoşluklar vâki' olur; artık kıyâs et!

كه ببويى دل بر آن مى بسته اند　　　خم بادهء اين جهان بشكسته اند

827. *Ki, bir kokusuyla onun üzerine gönül bağlamışlar, bu cihân bâdesinin küpünü kırmışlardır.*

O öyle bir şarâb-ı ilâhîdir ki, onun kokusunu duyanlar o şarâba gönül vermişler ve bu dünyânın şarâb ve rakılarının küplerini kırmışlardır. Cenâb-ı Pîr efendimiz o şarâbı bir gazellerinde şöyle tavsîf buyururlar: Beyt:

ازان شراب كه كر جرعهء ازو بچكد　　　ز خاك شوره برويد همان زمان گلزار

شراب لعل كه گر نيم شب برآرد جوش　　　ميان چرخ و زمين پر شود ازو انوار

"O şarâb-ı ma'nevî öyle bir şarâbdır ki, eğer ondan bir katre damlasa, çorak topraktan derhâl bir gülistan zuhûr eder. O öyle bir şarâb-ı la'ldir ki, eğer gece yarısında kaynayıp fışırdasa, gök ile yer arası, ondan nûrlara gark olur."

جز مگر آنها كه نوميدند و دور　　　همچو كفارى نهفته در قبور

828. *Ancak onların gayri ki, kabirlerde gizlenmiş bir küffâr gibi, ümîdsiz ve uzaktırlar.*

Ancak o şarâbın kokusunu alanların gayri bir tâife vardır ki, onlar toprak altında her iki âlemin ezvâkından mahrûm kalmış olan kâfirler gibi, cesedlerinin kabri içinde, o şarâb-ı rûhânînin kokusunu almaktan ümîdsiz ve uzak bir haldedirler. Ya'nî küffârın ervâhı ba'de'l-mevt, âlem-i illiyyîne urûc edemeyip, nasıl toprakta mahbûs kalmışlar ve dünyânın kâzib zevklerine âlet olan cesedlerini kaybedip bu zevkden ve âlem-i illiyyîne de urûc edemeyip, o

âlemin de zevkinden mahrûm kalmışlar ise, bu şarâb-ı ma'nevîyi münkir olanlar dahi cesedlerinin kabri içinde onlar gibidirler.

نا امید از هر دو عالم گشته اند　　　　خارهای بی نهایت کشته اند

829. *Her iki âlemden nâ-ümîd olmuşlardır; nihâyetsiz dikenler ekmişlerdir.*

Bu münkirler, sıfât-ı nefsâniyyelerinde müstağrak olmakla, dünyâda elde edilebilecek ezvâk-ı ma'neviyyeden ve âhiretde de mev'ûd-ı ilâhî olan saâdetden nâ-ümîd olmuşlardır. Müddet-i ömürlerinde sıfât-ı nefsâniyyeleri ahkâmını icrâ etmekle nihâyetsiz dikenler ekmişlerdir.

پس ز مستیها بگفتند ای دریغ　　　　بر زمین باران بدادیمی چو میغ

830. [828] *İmdi sarhoşluklarından dediler: "Ey yazık, yeryüzüne bulut gibi yağmur vere idik!"*

İmdi o Hârût ve Mârût, mertebe-i melekiyyetlerindeki sarhoşluklarının te'sîriyle dediler ki: "Eyvâh! Yazık bu ehl-i dünyâya, ne olur idi biz ehl-i dünyâ arasında bulunup, yeryüzüne bulut gibi hayât-ı ma'nevî ve rahmet yağmurunu verse idik!"

Hind nüshalarında bu beyt-i şerîfin ibtidâsında şu ünvân vardır: تمنا کردن هاروت و ماروت مقام بشریت را و غیرت حق تعالی Ya'nî "Hârût ve Mârût'un makām-ı beşeriyyet temennî etmesi ve Hak Teâlâ'nın gayreti."

گستریدیمی درین بیداد جا　　　　عدل و انصاف و عبادات و وفا

831. *"Bu zulüm mahalline adl ü insâf ve ibâdât ve vefâ döşese idik!"*

این بگفتند و قضا می گفت بأیست　　　　پیش پاتان دام نا پیدا بسیست

832. *Bunu dediler; ve kazâ dedi: "Dur! Ayaklarınızın önünde, zâhir olmayan çok tuzak vardır."*

Ya'nî bu iki melek bu sözleri söylediler; fakat kazâ-yı ilâhî dahi onlara: "Durun, o kadar cür'etkârlık göstermeyin; zîrâ ayaklarınızın önünde, ya'nî beşeriyete nüzûlünüzün önünde, sizin görmediğiniz ve bilmediğiniz birçok tuzaklar vardır."

هین مرو گستاخ در دشت بلا　　　　هین مرو کورانه اندر کربلا

833. *Sakın küstâh olarak belâ sahrâsına gitme; sakın körcesine Kerbelâ'ya gitme!*

"Belâ sahrâsı" ve "Kerbelâ"dan murâd, âlem-i kesâfet olan dünyâ ve beşeriyyet âlemidir. Ya'nî "Lisân-ı kazâ o meleklere dedi: "Sakın cür'etkârâne bir sûretde belâ sahrâsı olan âlem-i kesâfete ve kanlar dökülen Kerbelâ meydânına müşâbih beşeriyyet sahnesine gitmeyin."

که ز موی و استخوان هالکان　　　می نیابد راه پای سالکان

834. *Zîrâ hâliklerin kılından ve kemiğinden, sâliklerin ayağı yol bulmaz.*

Zîrâ o âlem-i kesâfetde helâk olan efrâd-ı beşerin kıllarından ve kemiklerinden sath-ı arz pek doludur ve zemîn üzerinde yürüyenlerin ayakları, bunların eczâ-yı vücûdlarından ârî basacak bir yer bulamaz. Nitekim Ömer Hayyâm bu ma'nâyı şu rubâîsinde böyle tasvîr etmiştir. Rubâî:

خاری که بزیر پای هر حیوانیست　　　زلف صنمی و عارض جانانیست

هر خشت که بر کنگرهء ایوانیست　　　انگشت وزیری و سر سلطانیست

"Herbir hayvanın ayağının altındaki bir diken, bir ma'şûkun zülfünün teli ve bir cânânın yanağıdır. Sarayların kubbesindeki herbir kerpiç, bir vezîrin parmağı ve bir sultânın başıdır."

گفت حق که بندگان جفت عون　　　بر زمین آهسته می رانند هون

835. *Hak buyurdu ki: "Avne eş olan kullar yeryüzü üzerinde hevnen yavaş sürerler."*

"Avn" meded ve yardım ve "hevn" tevâzu' ve yumuşaklık demektir. Bu beyt-i şerîfde sûre-i Furkān'da olan وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا (Furkān, 25/63) ya'nî "Rahmân'ın kulları olan kimseler, yeryüzünde tevâzu' ile yürürler" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'nî, "Rahmân'ın kulları olan kimseler hayât-ı beşeriyyeleri sâhasındaki adımlarını kemâl-i tevâzu' ile ve yavaş yavaş atarlar; ve yolları üzerine kurulmuş olan tuzaklara tutulmamak için, bu tevâzu' ve yavaşlıkları içinde dâimâ ihtiyât üzere bulunurlar." Fakat şeytanın kulları olan kimseler, önlerini ve ardlarını hesâb etmeksizin tekebbür ile ve acele ile koşup, nihâyet dâm-ı belâya tutulurlar.

پا برهنه چون رود در خارزار　　　جز بوقفه و فکرت و پرهیزکار

836. *Yalın ayaklı ve kafanın ve fikretin ve perhizkârlığın gayri, dikenlikte nasıl gider?*

Bu dünyâ ve beşeriyyet âlemi bir dikenli meydana benzer. Meselâ yalın ayak olan bir kimse, böyle bir dikenlik içine düştüğü vakit, ancak dura dura ve bastığı yerleri düşüne düşüne ve dikenlerden sakına sakına gider. İşte bu beşeriyyet sâhasında, sıfât-ı nefsâniyye dikenleri rûhunun ayağına batmamak için, böyle yürümek îcâb eder.

این قضا می گفت لیکن گوش شان　　بسته بود اندر حجاب جوششان

837. *Bu kazâ söylerdi; lâkin onların kulağı, kaynayışlarının hicâbı içinde bağlanmış idi.*

Ya'nî "Kazâ-yı ilâhî o meleklerin kulağına bu yukarıda söylenen sözleri söylerdi; fakat onlar kendilerinin hâl-i melekiyyetleri içinde sarhoş ve aşk-ı ilâhînin, âlem-i kesâfete çektiği perde ve hicâb içinde kaynamakda olduklarından, kulakları bu sözleri işitemez bir halde idi."

چشمها و گوشها را بسته اند　　جز مر آنها را که از خود رسته اند

838. *Gözleri ve kulakları bağlamışlardır; onların gayri ki, kendinden kurtulmuşlardır.*

Kendinin varlığından kurtulup, vahdet-i vücûd-ı Hak'da müstağrak olmuş olan zevât-ı fâniyyeden başkalarının ma'nevî gözlerini ve kulaklarını, mevhûm olan varlıklarının perdesi ve hicâbı ile bağlamışlar ve kapamışlardır.

جز عنایت کع گشاید چشم را　　جز محبت که نشاند خشم را

839. *Gözü inâyetten başka kim açar? Gazabı muhabbetten başka kim söndürür?*

Kalb gözünü Hakk'ın meded ve inâyetinden başka kim açabilir? Zîrâ âlem-i nefsâniyyet, mazhar-ı kahr-ı ilâhîdir; ve onun zıddı, rahmet ve inâyetdir. Binâenaleyh zıd, zıddı izâle eder. Ve kezâ muhabbet, gazabın zıddıdır; binâenaleyh âteş-i gazabı dahi, muhabbet-i ilâhiyyeden başkası söndürüp teskîn edemez.

جهد بی توفیق خود کس را مباد　　در جهان و الله اعلم بالسداد

840. [839] *Cihânda kimseye tevfîksiz cehd olmasın; ve Allah Teâlâ doğruyu çok bilir.*

Hiçbir kimsenin, tevfîk-ı ilâhîye mukārin olmayan cehd ve sa'yi olmasın; zîrâ böyle bir cehd ve sa'yin, âkıbetde semeresiz kalması pek melhûzdur. Ve "tevfîk"ın ma'nâsı matlûba muvâfakaten esbâbın ca'lidir; bu da meded ve

inâyet-i Hak'dır. Ve lübbü ve esâsı, muhabbet-i ilâhiyyedir; ve hubb-i ilâhî, abdin Hakk'a olan muhabbetinden olur. Binâenaleyh bu mes'ele sırr-ı kadere taalluk eder ve sırr-ı kader, abdin ayn-ı sâbitesinin isti'dâdına menûtdur; ve a'yân-ı sâbite suver-i ilm-i ilâhîdir. Binâenaleyh Allah Teâlâ hazretleri her bir abdin ayn-ı sâbitesinin, lisân-ı isti'dâd ile taleb ettiği ve kendi hakkında muvâfık ve doğru olan şeyi bilir.

قصهء خواب دیدن فرعون آمدن موسی راعلیه السلام و تدارك اندیشه

Mûsâ (a.s.)ın gelmesini Fir'avn'ın rü'yâda görmesi ve düşünce tedâriki

جهد فرعونی چو بی توفیق بود　　هر چه او می دوخت آن تفتیق بود

841. *Fir'avn'a mensûb olan cehd, vaktâki tevfîksiz idi, o her neyi dikmek istedi ise sökmek oldu.*

Fir'avn'ın kazâ-yı ilâhîye karşı tedbîrler ittihâzıyla sa'yi tevfîksiz idi; ya'nî o tedbîrler kendi ayn-ı sâbitesinin lisân-ı isti'dâd ile taleb ettiği şeyler değil idi; binâenaleyh tedbîrleri aksine zuhûr etti ve dikmek istedi, sökmek oldu.

از منجم بود در حکمش هزار　　وز معبر تیز و ساحر بی شمار

842. *Onun hükmünde müneccimden bin kimse ve muabbir ve sâhirden dahi sayısız kimse var idi.*

"Müneccim" ilm-i nücûm vâsıtasıyla hâdisât-ı âtiyeyi keşf eden kimselerdir ve "muabbir" rü'yâ ta'bîrinde mâhir olanlardır. Ya'nî "Fir'avn'ın emrine tâbi' çok müneccim ve muabbir ve sihirbaz kimseler var idi."

مقدم موسی نمودندش بخواب　　که کند فرعون و ملکش را خراب

843. *"Mûsâ'nın kudûmu, Fir'avn'ı ve onun mülkünü harâb edecektir" diye ona gösterdiler.*

Fir'avn'a rü'yâsında Mûsâ (a.s.)ın zuhûr edip, mülkünü harâb edeceğini haber verdiler.

با معبر گفت و با اهل نجوم   چون بود دفع خیال و خواب شوم

844. *Muabbire ve nücûm ehline: "Hayâlin ve uğursuz rü'yânın def'i nasıl olur?" diye söyledi.*

Fir'avn bu rü'yâdan ürktü, muabbirlerini ve müneccimlerini topladı: "Zihnimde takarrur eden bu korkunç vehim ve hayâlin ve o uğursuz rü'yânın def'i için ne tedbir ittihâzı lâzım gelir?" diye sordu.

جمله گفتندش که تدبیری کنیم   راه زادن را چو رهزن می زنیم

845. *Hepsi ona: "Bir tedbîr yapalım; doğmak yolunu rehzen gibi vuralım!" dediler.*

Gerek muabbirler ve gerek müneccimler: "Bu kudûm ve zuhûra mâni' olmak için tedbirler ittihâz edelim ve yol kesiciler yolcuların yolunu nasıl vururlar ise, biz de bu gelecek çocuğun doğmak yolunu öylece keselim" dediler.

تا رسید آن شب که مولد بود آن   رأی این دیدند این فرعونیان

846. *Âkıbet o gece erişdi ki, onun mevlidi idi; o Fir'avnîler bunu re'y gördüler*

که برون آرند آن روز از پگاه   سوی میدان بزم و تخت پادشاه

847. *Ki, o gün sabahleyin meclisi ve pâdişâhın tahtını meydan tarafına dışarıya çıkarsınlar.*

Ya'nî "O muabbirler ve müneccimlerin yaptıkları tedbîr, Mûsâ (a.s.)ın ana rahmine düşeceği geceden bir gün evvel sabahleyin erkenden meclisi ve pâdişâhın oturduğu tahtı saray meydanına dışarıya çıkarmak; ve sonra âtîdeki tedbirleri de yapmak idi."

پس بفرمودند در شهر آشکار   که منادیها کنند از شهریار

848. *İmdi emrettiler, şehir içinde alenen hükümdâr tarafından dellâllar çağırsınlar.*

الصلا ای جمله اسرائلیان   شاه میخواند شمارا زان مکان

849. *"Es-salâ ey cümle İsrâîlîler, şâh sizi o mekândan çağırıyor!"*

تا شما را رو نماید بی نقاب   بر شما احسان کند بهر ثواب

850. *"Tâ ki size nikābsız yüz göstersin; size mükâfât için ihsân etsin!"*
[848]

Ya'nî dellâllar: "Ey İsrâîl'e mensûb olanlar es-salâ! Fir'avn sizin hepinizi evlerinizden saray meydanına çağırıyor. Şimdiye kadar mahrûm olduğunuz huzûruna da'vet ediyor. Size nikābsız yüzünü gösterecek ve sizlere mükâfât kasdıyla ihsanlar edecektir!" diye bağırdılar. "Es-salâ" umûm için taâm ihzâr olunduğu ve soğuklarda ateş yakıldığı vakit da'vet ma'nâsını mutazammın olan bir nidâdır. "İsrâîl" Ya'kūb (a.s.)ın lakabıdır; İbrânîce "müntehab-ı Hak" demektir.

کان اسیرانرا بجز دوری نبود　　دیدن فرعون دستوری نبود

851. *Zîrâ o esîrlere uzaklığın gayri yok idi; Fir'avn'ı görmeğe izin yok idi.*

Bu da'vet, Benî İsrâîl için bir lutf-ı mahsûs telakkî olunurdu; çünkü onlar Fir'avn'ın tebeası olan Kıbtîler arasında esîr idiler; ve bu gibi esîrler aslâ Fir'avn'ı göremezler ve Fir'avn'ın yüzüne bakamazlar idi; zîrâ memnû' idi.

گر فتادندی بره در پیش او　　بهر آن یاسه بخفتندی برو

852. *Eğer yolda onun önüne düşseler idi, o yasaktan dolayı yüz üstü yatarlar idi.*

Efrâd-ı Benî İsrâîl eğer yolda Fir'avn'a tesâdüf etseler idi, yüzüne bakmak onlara yasak olduğu için, hemen yüz üstü yere kapanırlar idi. "Yâse" yasak demektir.

یاسه این بد که نبیند هیچ اسیر　　در گه و بیگه لقای آن امیر

853. *Yasak bu idi ki, hiçbir esîr vakitli vakitsiz o emîrin yüzünü görmiye.*

بانگ چاووشان چو در ره بشنوند　　تا نبینند رو بدیواری کنند

854. *Yolda çavuşların sesini işittikleri vakit görmemeleri için, yüzü duvara çevireler.*

Ber-mûcib-i emr-i Fir'avnî, esîrler yolda Fir'avn'un alayına tesâdüf ederler ve açık bir meydan olursa, yere kapanacaklar; ve eğer mebânî arasında tesâdüf ederlerse, derhal yüzlerini duvara çevirecekler idi.

ور به بیند روی او مجرم شود　　آنچه بدتر بر سر او آن رود

855. *Ve eğer onun yüzünü görürse, o mücrim olur; en fenâ olan şey, onun başına gider.*

Benî İsrâîl'den biri bu yasağa ehemmiyet vermeyip Fir'avn'ın yüzüne bakarsa cinâyet işlemiş olur. Ve en fenâ ve ağır cezâ ne ise, o bîçâre hakkında zâbıta me'mûrları onu tatbîk ederler idi.

بود شان حرص لقای ممتنع چون حریصست آدمی فیما منع

856. *Onlara mümteni' olan likānın hırsı var idi; çünkü âdemî, men' olunduğu şey hakkında harîsdir.*

Efrâd-ı Benî İsrâîl Fir'avn'ın yüzüne bakmaktan memnû' oldukları için, onların içinde de Fir'avn'ın menhûs yüzünü görmeğe bir hırs ve bir şiddetli arzû var idi. Çünkü men' olunduğu şey hakkında harîs olmak insanın tıynetinde merkûz olan bir hâssadır.

بمیدان خواندن بنی اسرائیل را برای حیلهء منع ولادت موسی علیه السلام

Mûsâ (a.s.)ın men'-i velâdeti hîlesi için Benî İsrâîl'i meydana da'vetti

ای اسیران سوی میدانگه روید کز شهنشاه دیدن جودست امید

857. *"Ey esîrler, meydan mahalli tarafına gidiniz; zîrâ şehenşâhdan cûd görmek ümîdi vardır!"*

چون شنیدند مژده اسرائلیان تشنگان بودند و بس مشتاق آن

858. *Vaktâki İsrâîlîler müjdeyi işittiler, teşneler ve ona çok müştâk idiler.*

حیله را خوردند و آن سو تاختند خویشتن را بهر جلوه ساختند

859. *Hîleyi yuttular ve o tarafa koştular; kendilerini göstermek için süslediler.*

همچنان کاینجا مغول حیله دان گفت می جویم کسی از مصریان

860. [858] *Nitekim burada hîle bilici olan Moğol, "Mısırlılar'dan bir kimse isterim!" dedi.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz zamânında Konya'da Selçûkî hükûmeti var idi; ve şarktan gelen Moğollar memâlik-i Selçûkiyye'ye müstevlî olmuş ve Mısır hükümdârı "Zâhir Baybars el-Bundukdârî" hâl-i inkırâzda bulunan hükûmet-i Selçûkıyye'nin memâlikini zabt için hareket etmiş idi. Selçuk hükûmetinin re's-i kârında bulunan Muîneddîn Pervâne, Moğollar ile ittifak etti. Selçûkîler

ile Moğollar, askerlerini toplayarak Elbistan sahrâsında Melik Zâhir'in askerine karşı çıktılar. Selçûkîler muhârebeye cesâret edemiyerek meydân-ı harbi terk ile firâr ettiler; ve Moğollar sebât etti, fakat mağlûb oldular. Melik Zâhir, Kayseri üzerine yürüdü. Oraya kaçan Muîneddîn Pervâne, Selçuk hükümdârı olan sultân Gıyâseddîn Keyhüsrev'i alarak Tokat'a çekildi. Melik Zâhir Pervâne'ye adam gönderip, kendisini da'vet etti ve firârının sebebini sordu; ve devlet-i Selçûkıyye'yi Moğollar'ın elinden kurtarmak maksadında olduğunu bildirdi. Cevâb alamadı. Bunun üzerine Kayseri'de serîr-i saltanat-ı Selçûkıyye'ye cülûs ederek, selâtîn-i Selçûkıyye âdâtını icrâya başladı ve nâmına hutbe okuttu. On gün durduktan sonra Şam'a avdet etti.

Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in ilk faslında Muîneddîn Pervâne'nin bu hâlini tenkîd ve istiğfâr etmesini tavsiye buyururlar.

Bu beyt-i şerîfde bu vak'alara işâreten, Moğollar'ın Mısırlılar'dan intikâm almak için böyle Fir'avnâne bir hîleye teşebbüslerini beyân buyururlar.

مصریانرا جمع آرید این طرف   تا در آید آنکه می باید بکف

861. *"Mısırlılar'ı bu tarafa cem' getiriniz, tâ ki lâzım olan kimse ele gelsin!"*

Moğollar, "Mısırlılar'dan bir adam arıyoruz; hepsini toplayıp buraya getiriniz ki, istediğimizi onların arasından bulup seçelim" dediler.

هر که می آید بگفتا نیست این   هین درآ خواجه دران گوشه نشین

862. *Herkim geldi ise, "Bu değildir, âgâh ol, efendi gel, o köşede otur!" dedi.*

Mısırlılar birer ikişer geldikçe, "Hayır, aradığımız bu değildir; gel efendi, şurada otur!" diyerek hîle ile habs ettiler.

تا بدین شیوه همه جمع آمدند   گردن ایشان بدین حیلت زدند

863. *Nihâyet bu şîve ile hepsi cem' geldiler; bu hîle ile onların boyunlarını vurdular.*

Nihâyet bu tarz ile Selçûkîler arasında bulunan Mısırlılar'ı bir araya topladılar; sonra mağlûbiyetlerinin intikâmını kahbece almak üzere bu silâhsız bîçârelerin boyunlarını vurdular.

شومئ آنکه سوی بانگ نماز   داعئ الله را نبردندی نیاز

864. *Onun uğursuzluğu gibi, Allâh'a da'vet edici olan ezan tarafına niyâz götürmezler idi.*

Bu beyt-i şerîfde cenâb-ı Pîr efendimiz Mısırlılar'ın başlarına gelen bu belânın sebeb-i bâtınîsini keşfen beyân buyururlar. Ya'nî "O boyunları vurulan Mısırlılar, Allâh'a da'vet ma'nâsını mutazammın bulunan ezân-ı Muhammedî tarafına kulak asmadıkları ve namazı niyâzı terk ettikleri için, bu fiillerinin uğursuzluğu olarak onların başlarına bu belâ gelmiştir." Evâmir-i ilâhiyyeye itâat etmeyen bir kavmin mutlakā bir belâ-yı sûrîye dûçâr olacağına işâret buyurulur.

دعوت مکارشان اندر کشید　　　الحذر از مکر شیطان ای رشید

865. *Mekkârın da'veti onları çekti; ey reşîd, şeytanın mekrinden kork hâ!*

"Reşîd" ıstılâh-ı şer'îde, malını muhâfaza husûsunda takayyud ederek, sefeh ve tebzîrden tevakkî eden kimsedir. Sefîhin aksidir; âkil ve kâr ve fâide yolunu bilen kimsedir. Ya'nî "Pek ziyâde mekr ve hîle yapıcı olan Moğol'un da'veti Mısırlılar'ı veyâhud Fir'avn'ın da'veti İsrâilliler'i kendi taraflarına çekti; binâenaleyh bu gibi göz ile görülen insan şeytanlarının ve göz ile görülmeyen cin şeytanlarının mekir ve hîlelerinden korkun!"

بانگ درویشان و محتاجان بنوش　　　تا نگیرد بانگ محتالیت گوش

866. *Fakîrlerin ve muhtâçların sesini işit, tâ ki senin kulağın hîlekârın sesini tutmasın.*

Ya'nî "Senin kulağına bu gibi hîlekârların sesi te'sîr etmemesini istersen, ey hâli vakti yerinde olan zengîn efendi, fakîrlerin ve muhtâçların seslerini ve derdlerini dinle; ve mümkin olduğu kadar onlara çâre-sâz olmağa gayret et! Senin bu fiilin berekâtıyla senin kulağını bu gibi hîlekârların sesinden muhâfaza buyursun."

گر گدایان طامعند و زشت خو　　　در شکم‌خواران تو صاحب دل بجو

867. *Vâkıâ dilenciler tama'kâr ve çirkin huyludurlar; sen gönül sâhibini şikemhârların içinde ara!*

Vâkıâ senin zannın gibi, dilencilerin pek çoğu tama'kârdır; ve cem'-i nukūda sâî çirkin huylu kimselerdir. Fakat gönül sâhibi olan evliyâ-yı Hak alelekser bu gibi zelîl zümre arasına karışıp, kendilerini nazar-ı halktan setr ederler; ve onlar bu dilencilerin ahlâkından pâk ve münezzehdirler. Binâenaleyh ahvâlini iyice bilmediğin bir sâile nazar-ı hakāretle bakma; ve bu gibi evliyâyı bu löpçülerin ve cerrârların arasında ara!

در تگ دریا گهر با سنگهاست فخرها اندر میان ننگهاست

868. *Denizin dibinde güher, taşlar ile berâberdir; ayıblar arasında fahrlar vardır.*

Nitekim kıymetli inciler denizin dibinde, kıymetsiz taşlar arasında bulunur. Vücûdlarıyla iftihâr olunan kimseler, vücûdları cem'iyyet-i beşeriyye arasında ayıb ve leke olan kimseler arasında yaşarlar.

پس بجوشیدن اسرائیلیان از پگه تا جانب میدان دوان

869. *İmdi İsrâîlîler sabahtan meydan tarafına koşucu olarak kaynaştılar.*

چون بحیلتشان بمیدان برد او روی خود بنمودشان بس تازه رو

870. [868] *Vaktâki o, onları hîleler ile meydana götürdü, yüzünü onlara çok tâze gösterdi.*

Fir'avn, bilcümle Benî İsrâîl efrâdını böyle bir hîle ile meydana topladı ve şimdiye kadar onlara göstermediği bir tâze ve beşûş yüz gösterdi.

کرد دلداری و بخششها بداد هم عطا هم وعدها کرد آن قباد

871. *Dildârlıklar etti ve bahşişler verdi; o kubâd onlara hem atâ, hem va'dler etti.*

"Kubâd" pâdişâh ve hükümdâr ma'nâsınadır. O Mısır pâdişâhı olan Fir'avn, İsrâîlîler'in gönüllerini alacak bir sûretde muâmele etti ve bahşişler verdi; onlara hem böyle ihsânlar etti, hem de âtîde daha büyük lutuflarda bulunacağını va'd etti.

بعد ازان گفت از برای جانتان جمله در میدان بخسبید امشبان

872. *Ondan sonra "Canlarınız için, bu gece hepiniz meydanda uyuyunuz!" dedi.*

Fir'avn bu ihsânları yaptıktan sonra onlara, "Tarafımdan canlarınıza vâsıl olacak lutuf ve âtıfetin devâmı için, bu gece hepiniz bu meydanda yatınız ve hiçbiriniz evlerinize gitmeyiniz!" dedi.

پاسخش دادند خدمتها کنیم گر تو خواهی یك مه اینجا ساکنیم

873. *Ona: "Hizmetler edelim, eğer sen istersen, bir ay burada sâkin oluruz," diye cevâb verdiler.*

Zîrâ Mısır gibi sıcak bir memlekette gece meydanda yatmak güç bir şey değil idi.

باز کشتن فرعون از میدان بشهر شاد بتفریق بنی اسرائیل
از زنان‌شان در شب حمل

Fir'avn'ın haml gecesinde, Benî İsrâîl'in kadınlarından tefrîkı sebebiyle meydandan şehre şâd olarak rücû'u

شه شبانگه باز آمد شادمان   کین شب حملست و دورند از زنان

874. *Şâh "Bu gece haml gecesidir ve kadınlardan uzaktırlar" diye şâdmân olarak avdet etti.*

Fir'avn bu hîlesini itmâm ettikten sonra "Oh! bu gece müneccimlerin haber verdiği kimsenin ana rahmine düşeceği bir gecedir; ben ise Benî İsrâîl'i evlerinden meydana topladım ve kadınlarından uzaklaştırdım. Bu gelecek şahsın artık ana rahmine düşmek ihtimâli kalmadı" diye sevinerek şehirde sarayına avdet etti.

خازنش عمران هم اندر خدمتش   هم بشهر آمد قرین صحبتش

875. *Onun hâzini olan İmrân dahi onun hizmetinde, onun karîn-i sohbeti olarak berâber şehre geldi.*

Fir'avn'ın hazînedârı olan İmrân dahi, Benî İsrâîl'den olduğu cihetle o da Fir'avn'ın hizmetinde ve onun sohbetine mukārin olarak şehre berâber geldi ve o da evine ve zevcesinin nezdine gitti.

گفت ای عمران برین در خسب تو   هین مرو سوی زن و صحبت مجو

876. *Dedi: "Ey İmrân! Sen bu kapı üzerinde yat; sakın kadın tarafına gitme ve sohbet isteme!"*

Fir'avn, hazînedârı olan İmrân'a dedi ki: "Ey İmrân! Sen de bu gece sarayda yat, sakın evine ve zevcen tarafına gitme ve onunla muâmele-i zevciyyede bulunma!"

گفت خسبم هم برین درگاه تو هیچ نندیشم بجز دلخواه تو

877. *Dedi: "Senin bu dergâhın üzerinde uyurum; senin dil-hâhından başka şey düşünmem."*

بود عمران هم ز اسرائیلیان لیك مر فرعون را دل بود و جان

878. *İmrân dahi İsrâîlîler'den idi; fakat Fir'avn'ın kalbi ve canı idi.*

Ya'nî "Efrâd-ı Benî İsrâîl'den hiçbirinin Fir'avn'ın huzûrunda bulunmak selâhiyyeti yok idiyse de, İmrân, zekâsı ve dirâyeti ve sadâkati hasebiyle bu yasaktan müstesnâ idi ve Fir'avn'ın pek ziyâde makbûlü ve gözdesi idi."

کی گمان بردی که او عصیان کند آن که خوف جان فرعون آن کند

879. *Ne vakit zannederdi ki, o isyân etsin; o ki Fir'avn'ın canının korkusudur, onu yapsın.*

Fir'avn, bu kadar sadâkati olan İmrân'ın kendisine isyân ve muhâlefet edeceğini ve canının korktuğu o gecedeki muâmele-i zevciyyede bulunacağını aslâ hatırına bile getirmezdi.

جمع آمدن عمران بمادر موسی و حامله شدن بموسی علیه السلام را

İmrân'ın Mûsâ'nın anasıyla cem' olması ve Mûsâ (a.s.)a hâmile olması

شه برفت و او برآن درگاه خفت نیمشب آمد پی دیدنش جفت

880. [878] *Şâh gitti ve o, o dergâh üzerinde uyudu; eşi, onu görmek için gece yarısı geldi.*

"Fir'avn, yapılan tefrîk tedbîrinden memnûnen harem dâiresine gitti ve o İmrân dahi sarayda kendisine gösterilen mahalde yatıp uyudu. Herkes uyuyup, el etek çekildikten sonra, İmrân'ın zevcesi, zevcini görmek için gece yarısı geldi." Bu beyândan İmrân'ın zevcesinin de sarâyda sâkin olduğu anlaşılmaktadır.

زن برو افتاد و بوسید آن لبش　　　بر جها نیدش ز خواب اندر شبش

881. *Kadın onun üzerine düştü ve onun dudağını öptü; o gece içinde onu uykudan sıçrattı.*

Min-tarafillâh kadına zevcinin muhabbeti galebe etti ve gece yarısı İmrân uyurken gelip onun dudaklarını öptü; bu temâsıyla İmrân'ı uykusundan sıçrattı.

گشت بیدار او و زنرا دید خوش　　　بوسه باران کرده از لب بر لبش

882. *O uyandı ve kadını, dudağından, onun dudağı üzerine bûse yağdırıcı olduğu halde latîf gördü.*

İmrân uyandı ve zevcesinin dudağı lâ-yenkatı' bûseler yağdırıcı olmasından içi gıcıklanarak latîf gördü ve şehveti galebe etti.

گفت عمران این زمان چون آمدی　　　گفت از شوق و قضای ایزدی

883. *İmrân dedi: "Bu zaman niçin geldin?" "Şevkden ve Hakk'ın kazâsından!" dedi.*

İmrân zevcesine "Bu tehlikeli zamanda niçin benim yanıma geldin?" diye sordu. Zevcesi de, "İçimde seninle temâs için bir şevk hâsıl oldu ve bu şevk, kazâ-yı ilâhî ve hükm-i Rabbânî iktizâsındandır" diye cevâb verdi.

در کشیدش در کنار از مهر مرد　　　بر نیامد با خود آندم در نبرد

884. *Adam, onu muhabbetten kucağına çekti; o demde nefsiyle cenge gelmedi.*

Ya'nî "İmrân zevcesine muhabbetinden ve şehvetinin galebesinden dolayı, dayanamayıp hemen kucağına çekti ve o anda bu tehlikeli zamânın başına getireceği belâyı muhâkeme edip nefsiyle mücâhedeye kādir olamadı." Nitekim şehvet galebesiyle dağ keçisinin kendisini iki dağ arasındaki uçuruma attığı, kıssada geçmiş idi.

جفت شد با او امانت را سپرد　　　پس بگفت ای زن نه این کاریست خرد

885. *Onunla çift oldu; emâneti tevdî' etti, ba'dehû ona dedi: "Ey kadın, bu kâr-ı akıl değildir!"*

Nihâyet İmrân zevcesiyle muâmele-i zevciyyede bulundu ve onun vücûduna emânet-i ilâhiyye olan Mûsâ (a.s.)ın nutfesini tevdî' etti; bu sûretle

hiss-i şehvet zâil olup, aklı başına geldikten sonra zevcesine dedi ki: "Ey kadın, bu yaptığımız iş, bu zamanda aklın işi değildir."

آهنی بر سنگ زد زاد آتشی　　　آتشی از شاه و ملکش کین کشی

886. *"Bir demir, bir taş üzerine çarptı ve ateş doğdu; bir ateş ki şâhdan ve onun mülkünden kin çekicidir."*

"Bu yaptığımız iş ona benzer ki, bir demir ve çelik çakmak taşı üzerine çarpttı; bu müsâdemeden bir ateş çıktı ve o ateş Fir'avn'dan ve onun mülkünden kin çekici ve onun kendini ve mülkünü harâb edicidir."

من چو ابرم تو زمین موسی نبات　　　حق شه شطرنج و ما ماتیم مات

887. *"Ben bulut gibiyim, sen zemîn ve Mûsâ nebât. Hak satrancın şâhı ve biz matız mat!"*

Bu beyt-i şerîf İmrân'ın lisânından Hz. Pîr efendimiz tarafındandır: "Ey zevcem, ben bulut gibiyim; sen de arz gibisin; ve Mûsâ dahi yerden biten nebât gibidir. Bulut yağmur getirip, arzdan nebâtın bitmesine sebeb olduğu gibi, ben de senin arz-ı cisminden nebât gibi olan Hz. Mûsâ'nın bitmesine sebeb olurum. Ve bu vücûd-ı izâfî âlemi bir satranç tahtasına benzer; vücûd-ı hakîkî-i Hak o tahta üzerinde, satranç tahtası üzerindeki şâhdır ve gâlibdir. Nitekim âyet-i kerîmede وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰٓى اَمْرِه۪ (Yûsuf, 12/21) ya'nî "Allah Teâlâ emri üzerinde gâlibdir" buyurulur; ve bizim vücûdât-ı izâfiyyemiz ise, o şâhın muvâcehesinde mât ve mağlûbdur."

مات و برد از شاه میدان ای عروس　　　آن مدان از ما مکن بر ما فسوس

888. *"Ey arûs, matı ve gâlibi şâhdan bil; onu bizden bilme, bize teessüf etme!"*

"Mat" ve "bürd" şatranc oyunu ıstılâhındandır. "Mat" mağlûb ve "bürd" gâlib demektir. "Ey Hakk'ın tecellî-i cemâlîsinin mazharı olup, gelin gibi olan zevcem! Bu vücûd-ı izâfî âlemindeki gâlibiyyet ve mağlûbiyyeti, şâh-ı hakîkî olan Hak'dan bil. O iki hâli, bizim mevhûm olan vücûdât-ı izâfiyye[miz]den bilip beyhûde teessüf etme; fâil-i hakîkî ancak Hak'dır."

آنچه این فرعون می ترسد ازو　　　هست شد این دم که گشتم جفت تو

889. *"Bu o şeydir ki, Fir'avn ondan korkardı, senin çiftin olduğum bu dem vâr oldu."*

"Bu bizim fiilimiz öyle bir fiildir ki, Fir'avn o fiilin vukū'undan ve netîcesinden korkar idi. Seninle muâmele-i zevciyyede bulunduğum bu anda, onun korktuğu fiil ve netîce hâsıl oldu; ve Fir'avn'ın bu fiil ve netîce vâki' olmamak için yaptığı fedâkârlıkların hepsi boşa gitti."

وصیت کردن عمران جفت را بعد از مجامعت که تو مرا ندیده باشی

İmrân'ın zevcesine mücâmaatdan sonra: "Sen beni görmemiş olasın!" diye vasiyet etmesi

وا مگردان هیچ ازینها دم مزن　　تا نیاید بر من و تو صد حزن

890. [888] *"Zâhir kılma; hiç bunlardan dem vurma, tâ ki benim ve senin üzerine yüz hüzün gelmesin!"*

"Ey zevcem, sakın aramızda vâki' olan bu mukāreneti meydana çıkarma; ve hem senin ve hem de benim üzerimize birçok belâlar gelmemek için, bu hallerden hiçbir kimseye bir şey söyleme!"

عاقبت پیدا شود آثار این　　چون علامتها رسید ای نازنین

891. *"Bunun âsârı âkıbet zâhir olur; ey nâzenîn, mâdemki alâmetleri erişti."*

"Ey nâzenîn olan zevcem, mâdemki müneccimler böyle bir çocuğun zuhûru alâmetlerini keşf edip, ihbâr ettiler ve bu müneccimlere bu çocuğun zuhûru alâmetleri erişti ve münkeşif oldu, bunun nutfesinin ana rahmine düşmesinin âsârı da felekde âkıbet zâhir olur."

در زمان از سوی میدان نعرها　　می رسید از خلق و پر می شد هوا

892. *Derhal meydan tarafından, halktan na'ralar erişti ve havâ doldu.*

İmrân zevcesine bu sözleri söyler söylemez, halkın müctemi' olduğu meydan tarafından, halkın na'raları ve yaygaraları koptu ve hevâ-yı nesîmî bu yaygaralar ile doldu.

Cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfde, sadânın vâsıta-i intişârı, hevâ-yı nesîmî olduğuna işâret buyururlar. Ve bu na'ralar üzerine İmrân'ın zevcesinin de kaçmış olması tabîîdir.

شاه ازان هیبت برون جست آن زمان   پا برهنه کین چه غلغلهاست هان

893. *Şâh o zaman o heybetten, "Âgâh olun, bu gulguleler nedir?" diye, yalın ayak dışarıya fırladı.*

ای سوی میدان چه بانگست و غریو   کز نهیبش می رمد جنی و دیو

894. *"Meydan tarafından ne ses ve feryâddır ki, onun heybetinden cinnî ve şeytan ürker?"*

Fir'avn, bu yaygaraları müteâkib ürkttü: "Yâhu! bu heybetli gulgule ve meydan tarafından gelen bu ses ve feryâd nedir ki, onun heybetinden ve dehşetinden cinnîler ve şeytanlar bile ürker," diyerek yalın ayak, harem dâiresinden dışarıya fırladı.

گفت عمران شاه ما را عمر باد   قوم اسرائلیانند از تو شاد

895. *İmrân dedi: "Şâhımıza ömr olsun; İsrâîlîler kavmi senden şâddırlar!"*

"İmrân Fir'avn'ın suâline cevâben: "Şâhımızın ömrü çok olsun, Benî İsrâîl senden şâd ve memnûndurlar."

از عطای شاه شادی میکنند   رقص می آرند و کفها می زنند

896. *"Şâhın ihsânından şâdî ediyorlar; oynuyorlar ve ellerini çırpıyorlar."*

"Benî İsrâîl şâhımızın ihsanlarından dolayı, ızhâr-ı meserret ediyorlar ve ellerini çırparak raks ediyorlar."

گفت باشد کین بود اما و لیك   وهم و اندیشه مرا پر کرد نیك

897. *Dedi: "Ola ki bu olsun, ammâ velâkin vehim ve endîşe beni iyi doldurdu."*

Fir'avn İmrân'a cevâben dedi: "Evet senin bu dediğin olabilir ammâ, ve fakat bu gürültü benim vehmimi ve düşüncemi pek ziyâde tahrîk etti ve kalbimi, benim korktuğum şeyin vehmi ve düşüncesi gereği gibi doldurdu."

ترسیدن فرعون ازآن بانگ

Fir'avn'ın o sesten korkması

این صدا جان مرا تغییر کرد   از غم و اندوه تلخم پیر کرد

898. *"Bu ses benim canımı başkalaştırdı; acı olan gamdan ve kederden beni ihtiyarlattı."*

پیش می آمد سپس می رفت شه   جمله شب او همچو حامل وقت زه

899. *Şâh doğurma vaktinde hâmile gibi, bütün gece ileri ve geri gitti.*

Fir'avn, ağrısı tutmuş bir kadın gibi, bütün gece bir türlü uyuyamayıp ileri geri gezindi.

هر زمان می گفت ای عمران مرا   سخت از جا برده است این نعرها

900. [898] *Her zaman derdi ki: "Ey İmrân, bu na'ralar beni yerimden pek götürdü.*

Fir'avn, o gece gezindiği esnâda İmrân'a vakit vakit derdi ki: "Ey İmrân, bu heybetli na'ralar ve feryâdlar, benim kalbimin metânetini yerinden sarstı."

زهره نی عمران مسکین را که تا   باز گوید اختلاط جفت را

901. *Miskin İmrân'ın tâkatı yok ki, nihâyet ihtilât-ı çifti açık söylesin.*

Miskin ve âciz olan İmrân'ın, kavî olan Fir'avn'a karşı tâkatı ve mecâli yok idi ki, zevcesiyle vâki' olan temâs ve ihtilâtını açıkça söyleyebilsin de, desin:

که زن عمران بعمران در خزید   تا که شد استارهء موسی پدید

902. *Ki: "İmrân'ın kadını, İmrân'a dâhil oldu, tâ ki Mûsâ'nın yıldızı zâhir oldu."*

"Hazîden" bir köşeye girmek ve köşede saklanmak ma'nâsınadır. Burada cimâ'dan kinâyedir. Ya'nî İmrân diyemez idi ki, "İmrân'ın kadını, İmrân'ın yanına gelip, muâmele-i zevciyyede bulundu ve netîcede Mûsâ (a.s.)ın yıldızı zâhir oldu."

هر پیمبر که در آمد در رحم نجم او بر چرخ گردد منتجم

903. *Her peygamber ki rahme geldi, onun yıldızı çerh üzerinde müntecim olur.*

"Müntecim" tâbân ve parlak demektir. Ma'lûm olsun ki, ilm-i hey'etin verebildiği ma'lûmât fezânın nâmütenâhî olması ve görünen yıldızlardan her birinin cesîm kürelerden ibâret bulunması ve bu kürelerin teşekkülleri hakkındaki faraziyyât-ı istidlâliyyeleri ve onların devir ve hareketleri gibi ma'lûmât-ı umûmiyyeden ibârettir. Bu yıldızlardan her birinin sebeb-i hudûslarına ve üzerlerindeki mahlûkâtın eşkâl ve envâ'ına dâir olan bilgiler, ehl-i arz için kâmilen meçhûldür. Ba'zı ulûm vardır ki, ehl-i zâhir, irtibâtât-ı maddiyyelerine vâkıf olmadıkları için, onları inkâr ederler. Nitekim bu nevi' ulûm zümresine dâhil ve bakırı ve gümüşü ve cıvayı altın yapmaktan ibâret bulunan kimyâ ve iksîr ilmini, yakın vakitlere kadar inkâr ve hurâfâttan addederler idi. Vaktâki elektron nazariyyesi keşf olundu, bu inkâr da bertaraf oldu. Bunun gibi ehl-i zâhir indinde hurâfâtdan addolunan bir de "ilm-i nücûm" vardır ki, bu ilim, erbâbı indinde ma'lûmdur; ve ondan hâdisât-ı müstakbeleyi keşfederler.

Bu mes'elenin hakîkati budur ki, vücûd-ı hakîkî birdir ve nâmütenâhîdir ve fezâ-yı bî-nihâye, ayn-ı vücûddur. Bu vücûdda tekevvün eden suver-i maddiyye, o vücûd-ı hakîkînin izâfâtından olup, onun mezâhir-i esmâ ve sıfâtıdır; ve hepsinin hakîkatleri bir olduğundan, kâffesinin arasında revâbıt ve münâsebât vardır. İşte bu ilm-i nücûm bu revâbıtın ba'zılarının keşfinden ibârettir. Ve kendi vücûd-ı vehmîlerinden fânî ve vücûd-ı hakîkî ile bâkî olan kâmillerin keşfi, bu ilm-i nücûm erbâbının keşfinden daha âlî ve daha hakîkî olup, onlarda hatâ olmaz. İlm-i nücûm erbâbının keşfinde ve tedbîrlerinde hatâ olur. Binâenaleyh her peygamberin yıldızının parlaması mes'elesi dahi, ulûm-ı zâhiriyye erbâbı indinde mekşûf bir şey olmadığından, cehle müsteniden inkâra mahal yoktur.

پیدا شدن ستارهٔ موسی علیه السلام بر آسمان و غریو منجمان در میدان

Gökyüzünde Mûsâ (a.s.)ın yıldızının peydâ olması ve meydanda müneccimlerin feryâdı

بر فلك پیدا شد آن استاره اش   کوریٔ فرعون و مکر و چاره اش

904. *Fir'avn'ın ve onun mekrinin ve tedbîrinin körlüğüne, onun o yıldızı felek üzerinde peydâ oldu.*

Fir'avn'ın yaptığı mekr ü tedbîrlere rağmen Mûsâ (a.s.)ın o yıldızı önce gökte zâhir oldu.

روز شد گفتش که ای عمران برو   واقف آن غلغل آن بانگ شو

905. *Gündüz oldu, ona dedi ki: "Ey İmrân git; o gulgulenin ve o sesin vâkıfı ol!"*

Fir'avn geceyi vehim içinde geçirdi; sabah olunca İmrân'a dedi ki: "Ey İmrân git, o geceki gürültü ve feryâdın sebebini tahkîk et!"

راند عمران جانب میدان و گفت   این چه غلغل بود شاهنشه نخفت

906. *İmrân meydan tarafına sürdü ve dedi: "Bu ne gulgule idi, şâhenşâh uyuyamadı?"*

هر منجم سر برهنه جامه چاك   همچو اصحاب عَزَا پوشیده خاك

907. *Her müneccim başı açık ve elbisesi yırtık, mâtem ashâbı gibi toprağa bulanmış.*

"Azzâ" sıkıntılı sene ve musîbete sabr etmek ve şiddet ma'nâsınadır. Aslı teşdîd ile olup, beyt-i şerîfde şeddesiz vâki'dir; ve böyle de telaffuz olunur.

همچو اصحاب عزا آواز شان   بد گرفته از فغان و سازشان

908. *Ashâb-ı mâtem gibi sesleri ve düzenleri efgāndan tutulmuş.*

Cenâze arkasından bağıran ve feryâd eden ashâb-ı mâtem gibi o müneccimlerin sesleri ve seslerinin intizâm ve âhenkleri kısılmış.

ریش و مو بر کنده رو بدریده گان   خاك بر سر کرده خون پردیدگان

909. *Sakalları ve saçları yolunmuş ve yüzleri yırtılmış, başa toprak saçılmış, gözler kan dolu.*

Müneccimler sakallarını ve saçlarını yolmuşlar ve tırnaklarıyla yüzlerini yırtmışlar; başlarına toprak saçmışlar, gözlerinden kanlı yaşlar gelecek derecede ağlamışlar.

گفت خیرست این چه آشوبست و حال   بد نشانی میدهد منحوس سال

910. [908] *Dedi: "Hayırdır; bu ne karışıklık ve hâldir, uğursuz olan sene kötü bir nişan mı veriyor?"*

İmrân müneccimlere dedi: "Hayrola, bu ne karışıklıktır ve sizin bu hâliniz nedir? Uğursuz olan bu senede fenâ bir alâmet mi görüyorsunuz?"

عذر آوردند و گفتند ای امیر   کرد ما را دست تقدیرش اسیر

911. *Özür getirdiler ve dediler: "Ey bey! Bizi onun takdîri esîr etti."*

Müneccimler İmrân'a karşı özür dileyip dediler ki: "Bu zâhir olan nühûsetde bizim aslâ sun' u kusûrumuz yoktur; bizi Hak Teâlâ hazretlerinin takdîri esîr ve âciz etti; ve tedbîrlerimizi ibtâl eyledi."

شب ستاره‌ء آن پسر آمد عیان   کوریٔ ما بر جبین آسمان

912. *"Gece, o çocuğun yıldızı, bizim körlüğümüze göğün alnı üzerinde âşikâr oldu."*

"Bizim men'-i zuhûru hakkında ittihâz ettiğimiz tedbîrlere rağmen, bu gece şâhın başına belâ olacak olan o çocuğun yıldızı gökyüzünde zâhir oldu."

زد ستاره‌ء آن پیمبر بر سما   ما ستاره بار گشتیم از بکا

913. *"O peygamberin yıldızı gökyüzüne vurdu; biz ağlamaktan, yıldız yağdırıcı olduk."*

"Biz o zuhûr edecek peygamberin yıldızını görünce teessürümüzden dolayı gözlerimizden yıldız gibi göz yaşlarını ağlamaktan yağdırıcı olduk."

با دل خوش شاد عمران وز نفاق   دست بر سر می زد او کآه الفراق

914. *İmrân hoş gönül ile şâd idi ve nifâk cihetinden "Âh el-firâk!" diye, elini başına vurur idi.*

İmrân müneccimlerden bu sözü işitince, kendi sulbünden bir peygamber-i zîşân geleceğine gönlü hoşlandı ve sevindi; ve fakat nifâk ve gösteriş cihetinden Fir'avn tarafını iltizâm ederek "Âh el-firâk!" na'rasıyla, ellerini başına vurur idi.

کرد عمران خویش پر خشم و ترش   رفت چون دیوانگان بی عقل و هش

915. *İmrân kendini pür gazab ve ekşi yüzlü etti; deliler gibi akılsız ve hûşsuz gitti.*

İmrân müneccimlere karşı zâhirde kendini pek öfkeli ve ekşi yüzlü gösterdi ve deliler gibi akılsızca harekete başladı.

خویشتن را اعجمی کرد و براند   گفتهای بس خشن بر جمع خواند

916. *Kendisini acemî etti ve sürdü; pek sert sözleri cem' üzerine okudu.*

Kendisini hiçbir şey bilmez bir acemî gibi gösterdi ve müneccimlerin cem'iyyeti arasına sürüp gitti; ve onların cem'iyyetlerine hitâben pek sert sözler söyledi. "A'cemî" söze muktedir olamayan ve açık ve fasîh kelâm söyliyemeyen kimse demektir. Burada câhil ma'nâsı murâd buyurulur.

خویشتن را تُرُش و غمگین ساخت او   نردهای باز گونه باخت او

917. *O kendisini türş ve gamlı yaptı; o tavla oyunlarını ters oynadı.*

İmrân'ın kendisini ekşi yüzlü ve gamlı göstermesi bir sanîa idi; zîrâ onun içi mesrûr ve dışı mağmûm bir halde olup, tavla oyunlarını ters oynadı.

گفت‌شان شاه مرا بفریفتید   از خیانت وز طمع نشکیفتید

918. *Onlara dedi: "Benim şâhımı aldattınız; hıyânetden ve tama'dan sabr etmediniz."*

İmrân şâha kendisinin kurb-i husûsîsini beyân ederek, müneccimlere dedi: "Benim şâhımı aldattınız; ona karşı hıyânet edip ilminizde keşfinizi tamâm haber vermediniz ve sizi birisi bu sırrın meydana çıkarılmamasını te'mîn için mevâid ile ıtmâ' etti; siz de bu hıyânetden ve tama'dan sabr edip nefsinizi men' edemediniz." "Şigîften" karâr ve ârâm ve sabr etmek demektir.

سوی میدان شاهرا انگیختید   آب روی شاه ما را ریختید

919. *"Şâhı meydan tarafına kopardınız; şâhımızın yüzünün suyunu döktünüz."*

"Şâhımızı kānun ve örf ve âdet hilâfında, üserâ tâifesine göstermek için sarayından meydan tarafına çıkardınız ve üserâ önünde zelîl ettiniz ve Benî İsrâîl'e karşı, yüzünün suyunu dökdünüz."

دست بر سینه زدید اندر ضمان   شاه ما را فارغ آریم از غمان

920. [919] *"Biz şâhımızı gamlardan fâriğ getiririz, diye tekeffül husûsunda elinizi göğsünüz üzerine vurdunuz."*

شاه هم بشنید و گفت ای خائنان   من برآویزم شمارا بی امان

921. *Şâh dahi işitti ve dedi: "Ey hâinler! Ben sizi amansız asayım."*

Fir'avn dahi bu feryâdın sebebini duydu ve müneccimlere hitâben dedi: "Ey hâinler, ben sizi amansız astırıp i'dâm edeyim de görün!"

خویشرا در مضحکه انداختم   مالها با دشمنان در باختم

922. *"Kendimi gülünecek mevki'e attım; malları düşmanlara fedâ ettim!"*

تا که امشب جمله اسرائیلیان   دور ماندند از ملاقات زنان

923. *"Nihâyet ki bu gece İsrâîlîler'in hepsi, kadınların mülâkātından uzak kaldılar."*

مال رفت و آب رو و کار خام   این بود یاری و افعال کرام

924. *"Mal ve yüz suyu gitti, iş de ham! Dostluk ve kerîmlerin ef'âli bu mu olur?"*

سالها اِدْرار و خلعت می برید   مملکتها را مسلم می خورید

925. *"Senelerce maâşlar ve hil'atler götürdünüz; memleketleri müsellem yer idiniz."*

"İdrâr" in'âm-ı dâim demektir ki, maâşât-ı mütevâliye murâd olunur.

رأیتان این بود و فرهنگ و نجوم   طبله خوارانید و مکارید و شوم

926. *"Reyleriniz ve hüneriniz ve nücûmunuz bu mu idi? Löpçülersiniz ve mekkârsınız ve uğursuzsunuz!"*

"Tabla-hâr" bâd-ı hevâ [=bedâva] yiyici ve löpçü demektir.

من شما را بر درم و آتش زنم   بینی و گوش و لبان‌تان بر کنم

927. *"Ben sizi yırtayım ve ateş vurayım; yüzünüzü ve kulağınızı ve dudaklarınızı koparayım!"*

من شما را هیزم آتش کنم   عیش رفته بر شما نا خوش کنم

928. *"Ben sizi ateşin odunu yapayım; geçmiş ayşınızı size nâhoş yapayım!"*

"Sizi envâ'-ı azâb ile kahredeyim ve ateşin odunu gibi yakayım ve sizin geçmiş tatlı ve zevkli yaşayışlarınızı size acı ve tatsız yapayım."

سجده کردند و بگفتند ای خدیو   گر یکی کرت ز ما چربید دیو

929. *Secde ettiler ve dediler ki: "Ey hidiv! Eğer şeytan bizden bir nevbet gâlib oldu ise."*

"Hidîv" pâdişâh-ı kavî ve melik-i azîm ma'nâsınadır. Müneccimler Fir'avn'ın bu muâhazâtına karşı, huzûrunda secde ettiler ve dediler ki: "Ey pâdişâh-ı azîm, eğer bu tedbîrimizde şeytan bu kere bize gâlib geldi ise,"

سالها دفع بلاها کرده ایم   وهم حیران زانچه ماها کرده ایم

930. [929] *"Senelerce belâları def' etmişiz; bizlerin yapmış olduğumuz şeyden vehim hayrandır."*

"Biz bu tedbîrimizde mağlûb olduk ise de, müntesib olduğumuz ulûm-ı nücûm sâyesinde senin başına gelecek belâları senelerce def' etmişiz; biz öyle şeyler yaptık ki, evhâm-ı beşer o şeyleri görüp hayretde kaldı."

"Mâhâ" bizler demektir. Her ne kadar kāide-i lisâniyyeye göre zî-rûh olanların cem'i "ân" ile gelir ise de, ba'zı kere zî-rûh olanlar için de, gayr-i zî-rûh olanlara mahsûs olan "hâ" edât-ı cem'i müsta'meldir. Nitekim 920 numaralı beyitte "gamhâ" yerine "gamân" isti'mâl buyurulmuştur. Ba'zı nüshalarda "mâhâ" yerine "mâyân" da vâki'dir.

فوت شد از ما و حکمش شد پدید   نطفه اش جست و رحم اندر خزید

931. *"Bizden fevt oldu ve onun hükmü zâhir oldu; onun nutfesi sıçradı ve rahimde gizlendi."*

"Bizim tarafımızdan yapılan re'y ve tedbîr fevt oldu ve netîcesiz kaldı ve Hak Teâlâ hazretlerinin hükm-i ezelîsi ve kazâsı zâhir oldu. O çocuğun sulb-i pederdeki nutfesi, onun vücûdundan fırladı ve anasının rahmine gizlendi."

"Hazîden" resîden vezninde yavaşçacık bir yere gitmek ve çocuklar gibi sürtünerek yürümek ve bir köşeye gizlenmek demektir.

ليك استغفار اين روز ولاد   ما نگه داريم اى شاه قباد

932. *"Fakat ey büyük şâh, bunun istiğfârı olarak, biz doğum gününü gözetliyelim."*

"Kubâd" Nûşirevân'ın babasının adıdır; şâh-ı azîm ma'nâsında müsta'meldir. "Şâh-ı kubâd" şehenşâh demek olur. "İstiğfâr" bir kusûrun setrini istemek demektir. Ya'nî "Müneccimler Fir'avn'a dediler ki: "Ey şehenşâh, biz bu def'aki kusûrumuzun setrini taleben, o çocuğun doğacağı günü gözetliyelim!"

روز ميلادش رصد بنديم ما   تا نگردد فوت و نجهد اين قضا

933. *"Onun doğuş gününe biz rasad bağlıyalım, tâ ki fevt olmasın ve bu kazâ sıçramasın!"*

"Mîlâd" doğmak vakti, "rasad" intizâr ma'nâsınadır. İlm-i hey'et erbâbı ve müneccimler ıstılâhında yıldızların tulû' ve gurûbu ve esrâr-ı felek muâyene olunmak için, intihâb olunan mekân-ı mürtefi' demektir. Zamânımızda bu mahallere "rasadhâne" derler. Ya'nî "O çocuğun doğum vaktini ta'yîn için biz rasadhâne ittihâz edelim veyâhud onun doğum vaktini bekliyelim ve bu kazâ-yı ezelî, sûret âleminde nâfiz olamamak için, fevt olmayacak tedbîrler ittihâz edelim!"

گر نداريم اين نگه ما را بكش   اى غلام رأى تو افكار و هش

934. *"Ey fikirler ve akıl, senin re'yinin kölesi olan, eğer nigâh tutmaz isek, bizi öldür!"*

"Ey bütün fikirler ve akıllar senin re'yine ve hükmüne tâbi' bulunan şâh-ı azîm, eğer bu def'a da onun doğum zamânını gözetleyip, mâni' olamaz isek, bizi öldür!" dediler. Ve Fir'avn da onların bu sözlerini kabûl edip, mühlet verdi.

تا بنه مه مى شمرد او روز روز   تا نپرد تير حكم خصم دوز

935. *Dokuz aya kadar, gün gün saydı; tâ ki hasım dikici olan hüküm oku sıçramasın.*

"Dûhten" iğne ile elbise dikmek ve düşmanın arkasındaki zırhı ok atarak, bu ok ile onun vücûduna dikmek ve saplamak ma'nâsına gelir. Fir'avn'ın vücûdu, düşmana ve tedbîrler düşmanın giydiği zırha ve kazâ-yı ilâhî, oka teşbîh buyurulmuştur.

Ya'nî "Müneccimler ve geceden i'tibâren dokuz aya kadar gün gün saydı; bu dikkat ve i'tinâyı, tedbîr-i zırhı, düşman mesâbesinde olan Fir'avn'ın vücûduna, kazâ-yı ilâhî oku dikmek için yaptılar."

چون مكان بر لا مكان حمله برد   سرنگون آيد ز خون خود خورد

936. *Mekân, lâ-mekân üzerine hamle getirdiği vakit, baş aşağı gelir; kendi kanından içer.*

"Mekân"dan murâd, cihât ile muttasıf olan taayyünât ve vücûdât-ı izâfiyyedir; ve "lâ-mekân"dan murâd, vücûd-ı mutlak-ı Hak'dır. Ya'nî "Vücûd-ı izâfî sâhibi olan beşer, vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın hükmüne ve kazâsına karşı re'y ve tedbîr ile hücûm ederse, baş aşağı gelerek mutlak mağlûb olur; ve ancak kendi kanını içer ve helâk olur." Bu beyit Hind nüshalarında چون مكان بر لا مكان حمله برد   خون خود ريزد بلاها را خرد ya'nî "Mekân, lâ-mekâna hamle getirdiği vakit, kendi kanını döker, belâları satın alır" sûretinde vâki'dir.

چون زمين با آسمان خصمى كند   شوره گردد سر ز مرگى بر زند

937. *Yeryüzü gök ile düşmanlık ettiği vakit, çorak olur, ölümlükten baş çıkarır.*

Bu beyt-i şerîf, yukarıki ma'nânın te'kîdidir. Hind nüshalarında bu iki beytin arasında بر قضا هر كو شبيخون آورد   سرنگون آيد ز خون خود خورد ya'nî "Her kim kazâ üzerine gece baskını getirse, baş aşağı gelir; kendi kanından içer" sûretinde bir beyit daha vâki'dir. Ve Ankaravî nüshasına göre iki beytin birer mısrâ'ları üzerine ziyâde olarak iki mısrâ' ilâve edilmiş olur. "Göğün yere husûmeti," yağmur vermemesinden kinâyedir. Yağmur yağmazsa, yeryüzü çorak olur ve nebât bitmez ve eser-i hayât zâhir olmaz, cemâd hâlinde kalır.

نقش با نقاش پنجه مى زند   سبلتان و ريش خود بر ميكند

938. *Nakış, nakkâş ile pençe vurursa, kendi bıyıklarını ve sakalını koparır.*

"Nakış"dan murâd, vücûd-ı izâfî-i beşerdir ve "Nakkâş"dan murâd, vücûd-ı hakîkî-i Hak'dır.

خواندن فرعون زنان نوزاده را سوی میدان هم جهت مکر

Yeni doğurmuş kadınları da Fir'avn'ın mekr için meydan tarafına çağırması

بعد نه مه شه برون آورد رتخت   سوی میدان و منادی کرد سخت

939. *Dokuz aydan sonra, şâh tahtını meydan tarafına dışarıya getirdi ve şedîd i'lân etti.*

Müneccimlerin tedbîri üzerine Fir'avn, evvelki sene yaptığı gibi yine tahtını meydan tarafına dışarıya çıkardı ve dellâllar çıkarıp sıkı sıkı i'lân etti, şöyle:

کای زنان با طفلکان میدان روید   جمله اسرائیلیان بیرون شوید

940. [939] *Ki: "Ey kadınlar, küçük çocuklarınız ile meydana geliniz; bütün İsrâîlîler dışarı olunuz!"*

Ki: "Ey Benî İsrâîl kadınları, küçük çocuklarınızı alıp, meydana geliniz ve hepiniz evinizden dışarıya çıkınız!"

آنچنانکه پار مردانرا رسید   خلعت و هرکس ازیشان زر کنید

941. *"Nasıl ki geçen sene erkeklere hil'at erişti; ve onlardan her bir kimse altın çekti."*

Ya'nî "Geçen sene şâh, ihsân etmek ve onlara bol bol altın dağıtmak için nasıl ki Benî İsrâîl'in erkeklerini meydan tarafına da'vet etti ve onlara şimdiye kadar men' etmiş olduğu cemâlini gösterdi ise;"

هین زنان امسال اقبال شماست   تا بیابد هر یکی چیزی که خواست

942. *"Kadınlar, âgâh olun bu sene de sizin ikbâliniz vardır, tâ ki her biriniz istediği bir şeyi bulsun."*

"Ey Benî İsrâîl kadınları, haberiniz olsun ki, bu sene de o ikbâl ve devlet size teveccüh etmiştir. Bu ikbâl sâyesinde âkıbet her biriniz istediği her bir lutuf ve âtıfete nâil olur."

مر زنانرا وَصْلَتْ و خلعت دهد   کودکانرا هم کلاه زر نهد

943. *Muhakkak kadınlara vaslet ve hil'at verecek; çocuklara da sırmalı takkeler koyacak.*

"Vaslet" lügatte bir şey parçası demektir; burada ihsân nev'inden bir şey demektir. "Hil'at" elbise-i fâhire ve ihsân ma'nâsınadır.

هر که او این ماه زاییدست هین   گنجها گیرید از شاه مکین

944. *"Her kim ki o, bu ay doğurmuştur; âgâh olun, şâh-ı mekînden hazîneler alsınlar!"*

"Bu ay zarfında doğuran kadınların haberleri olsun ki, mekânet sâhibi olan şâhdan hazînelere mâlik olacaktır."

آن زنان با طفلکان بیرون شدند   شادمان تا خیمهٔ شه آمدند

945. *O kadınlar çocuklarıyla dışarı oldular; sevinerek şâhın çadırına kadar geldiler.*

"Tıflek" tıflın ism-i tasgîridir; "ân" edât-ı cemi'dir. "Tıflekân" çocukcuklar demektir. Ya'nî "O sene doğurmuş olan kadınlar bu i'lânı işitince hepsi bu küçük çocuklarını alıp dışarıya fırladılar ve sevinerek şâhın meydan tarafına kurulmuş olan çadırına kadar geldiler."

هر زن نوزاده بیرون شد ز شهر   سوی میدان غافل از دستان و قهر

946. *Her yeni doğurmuş kadın, hîle ve kahırdan gâfil olarak, şehirden meydan tarafına dışarı oldu.*

"Destân" hîle ve mekir ma'nâsınadır.

چون زنان جمله بدو گرد آمدند   هر چه بود آن نر زمادر بستدند

947. *Vaktâki bütün kadınlar ona cem' geldiler, her ne ki o erkek idi, anasından aldılar.*

Bütün Benî İsrâîl kadınları bu va'de aldanarak Fir'avn'ın çadırı etrâfına toplandılar; kucaklarında bulunan yeni doğmuş çocuklardan hangisi erkek ise me'mûrlar, derhal onları analarının kucaklarından aldılar.

سر بریدندش که اینست احتیاط   تا نروید خصم و نفزاید خُبَاط

948. *Düşman bitmemek ve hubât artmamak için, ihtiyât budur diye onun başını kestiler.*

"Hubât" akla ârız olan burukluk ve delilik ve kendini ca'lî olarak deli göstermek ma'nâlarına gelir. Burada akıl perîşanlığı demek olur.

Ya'nî "Fir'avn'ın ve saltanatının düşmanı olan çocuk neşv ü nemâ bulmamak ve Fir'avn'ın aklının perîşanlığı tezâyüd etmemek için, ittihâzı lâzım gelen tedbîr-i ihtiyâtî ancak budur diyerek, aldıkları çocukların başlarını kestiler."

بوجود آمدن موسى عليه السلام و آمدن عوانان بخانهء عمران

و وحى امدن بمادر موسى را در آتش انداز

Mûsâ (a.s.)ın vücûda gelmesi ve me'murların İmrân'ın evine gelmesi ve Mûsâ'nın vâlidesine "Ateşe at!" diye vahiy gelmesi

خود زن عمران كه موسى برده بود　　　دامن اندر چيد آزان آشوب و دود

949. *İmrân'ın kadını ki, Mûsâ'yı götürmüş idi, o fitneden ve dumandan etek topladı.*

Mûsâ (a.s.)ı hâmile olan İmrân'ın zevcesi, sâir Benî İsrâîl kadınları gibi da'vet-i vâkıa üzerine meydana gitmediği için, Fir'avn'ın o sene doğan erkek çocukları katl etmek fitnesinden ve bu dumandan ve belâdan eteğini toplamış ve vâreste kalmış idi.

Hind nüshalarında "burde bûd" yerine "zâde bûd" ve "dûd" yerine "zûd" vâki'dir. Bu sûretde ma'nâ, "Mûsâ (a.s.)ı doğurmuş olan İmrân'ın zevcesi, o fitneden acele eteğini topladı, ya'nî meydana gitmedi" demek olur.

آن زنان قابله در خانها　　　بهر جاسوسى فرستاد آن دغا

950. *O hîlekâr câsusluk için, evlere o ebe kadınları gönderdi.*
[949]

O hîlekâr Fir'avn bir taraftan çocukları, kadınları böyle toplayıp, çocuklarını öldürürdü; bir taraftan da ebe kadınları evlere câsûs ve hafiye olarak gönderdi.

غمز کردندش که اینجا کودکیست نآمد او میدان که در وهم و شکیست

951. *Ona gamz ettiler ki: "Burada bir çocuk vardır, o meydana gelmedi, zîrâ onda vehim ve şek vardır!"*

Hafiye olan ebe kadınlar, Fir'avn'a "İmrân'ın evinde bir çocuk vardır, o meydana da çıkmamıştır; bunun için o çocuk şübhelidir ve onun aranılan çocuk olduğu tevehhüm olunur" diye gammâzlık edip haber verdiler ve ilâveten dediler ki:

اندرین کوچه یکی زیبا زنیست کودکی دارد ولیکن پر فنیست

952. *"Bu mahallede bir yakışıklı kadın vardır; bir çocuk tutar, velâkin pür-fendir."*

"Bu mahallede bir güzel kadın ve bir de çocuğu vardır; ve fakat bu kadın pür-fendir, ya'nî âkil ve dirâyet sâhibidir; veyâhud "pür-fen" ta'bîri çocuğa râci' olup, o kadının çocuğunda ahvâl-i fevkalâde vardır" demek olur.

پس عوانان آمدند او طفل را در تنور انداخت از امر خدا

953. *İmdi avânlar o çocuk için geldiler; Hudâ'nın emrinden fırına attı.*

"Avânân" burada Fir'avn'ın me'mûrları demektir. "Hafiyelerin ihbârı üzerine Fir'avn'ın me'mûrları çocuğu aramak üzere İmrân'ın zevcesinin evine geldiler. Hak Teâlâ hazretleri vahy ile vâki' olan emri üzerine Mûsâ (a.s.)ı, vâlidesi ev içinde yanmakta olan fırının içine attı."

وحی آمد سوی زن زآن با خبر که زاصل آن خلیلست این پسر

954. *O haberliden kadın tarafına vahy geldi ki, bu çocuk o Halîl'in aslındandır.*

Ta'lîm-i ilâhî ve tefhîm-i rabbânî üç kısım üzerine vâki' olur: Birincisi "vahiy," ikincisi "ilhâm" ve üçüncüsü "firâset"dir. Vahiy hâssa-i enbiyâdır; ve ilhâm evliyâya mahsûstur; ve firâset iki nevi' olup, birisi hikemî ve dîğeri şer'îdir. Firâset-i hikemiyye, şekil ve şemâilden bâtının ahvâline intikâldir; bu hükemâya mahsûstur. Dîğeri âsâr-ı sûretin teferrüsü sebebiyle guyûbdan mekşûf olur. Bu ilim evliyâ ile, havâss-ı mü'minîn arasında müşterektir.

Vâlide-i Mûsâ (a.s.) peygamber olmadığından, ona vâki' olan emr-i ilâhîye bu beyt-i şerîfde "vahiy" ta'bîr buyurulması, "ilhâm" ma'nâsınadır; ve ilhâm sahîh ve sâbit olan bir ilimdir ki, Hak Sübhânehû ve Teâlâ onu âlem-i gaybdan, havâss-ı evliyânın kalblerine kazf buyurur. Mutasavvıfe buna "hâ-

tır-ı hakkānî" de derler. Ya'nî "Mûsâ (a.s.)ın vâlidesinin kalbine Habîr olan Hak tarafından ilkā buyurulan ma'nâ bu idi ki, bu çocuk İbrâhîm Halîl (a.s.)ın aslındandır ve onun gibi bir peygamber-i zîşândır.

عصمت یا نار کونی بارداً   لا تکون النار حراً شارداً

955. *"Ey ateş soğuk ol, ismeti vardır; ateş dağıtıcı sıcak olmaz."*

Nemrûd, İbrâhîm Halîlullâh'ı ateşe attığı vakit يَا نَارُ كُونِى بَرْدًا وَ سَلاَمًا عَلَى اِبْرَاهِيمَ (Enbiyâ, 21/69) ya'nî "Ey ateş, İbrâhîm'e soğuk ve selâmet ol!" hitâb-ı ilâhîsi gelip, ateş onun üzerine nasıl soğuk olup yakmamış ve Hakk'ın ismeti ve muhâfazası vâki' olmuş ise, Halîlullâh aslından olan bir çocuğa da, öylece fırının ateşi, onun eczâsı vücûdunu yakıp dağıtıcı bir sıcak olmaz.

زن بوحی انداخت او را در شرر   بر تن موسی نکرد آتش اثر

956. *Kadın vahy ile onu kıvılcımlar içine attı; Mûsâ'nın teni üzerine ateş eser etmedi.*

پس عوانان بی مراد آن سوشدند   باز غمازان کزان واقف بدند

957. *Binâenaleyh avânlar murâdsız olarak o tarafa gittiler; yine gammâzlar ki, ondan vâkıf idiler.*

"Avânân" yardımcılar demek olup, burada Fir'avn'ın me'mûrları murâd olunur. Ya'nî "Fir'avn'ın me'mûrları murâdlarına nâil olamamaksızın, Fir'avn'ın tarafına gittiler; fakat gammâzlar ve hafiyeler ki, orada çocuk bulunduğuna vâkıf idiler."

با عوانان ماجرا بر داشتند   پیش فرعون از برای دانگ چند

958. *Birkaç para için avânlar ile Fir'avn'ın huzûruna mâcerâ kaldırdılar.*

O hafiyeler birkaç paraya tama'an me'mûrlar vâsıtasıyla Fir'avn'ın huzûruna bu çocuk saklamak cezâsını tekrâr ihbâr ettiler de dediler:

کای عوانان باز گردید آن طرف   نیك نیکو بنگرید اندر غرف

959. *Ki: "Ey me'mûrlar, o tarafa geri dönün, gurfelere iyiden iyiye bakınız!"*

"Gurfe" yüksek çardak ve köşk ve kameriyye gibi ma'nâlara gelir; burada evin dolap ve musandıra gibi mahalleri murâd buyurulur.

وحی آمدن بمادر موسی علیه السلام که موسی را بآب انداز

Mûsâ (a.s.)ın vâlidesine, "Mûsâ'yı suya at!" diye vahiy gelmesi

باز وحی آمد که در آبش فکن　　　روی در امید دار و مو مکن

960. [959] *Yine vahiy geldi ki: "Onu suya bırak; yüzü ümîde tut ve saç yolma!"*

Mûsâ (a.s.)ın vâlidesine: "Çocuğu suya bırak ve boğulacağından korkma; kalbinin yüzünü, onu bulmak ümîdi tarafına çevir ve onu muvakkaten gâib ettiğin için müteessif olup saçlarını yolma!"

در فکن در نیلش و کن اُعْتَمِیدْ　　　من ترا با وی رسانم رو سپید

961. *"Onu Nîl'e bırak ve i'timâd et; ben seni ona yüz akı ile eriştiririm."*

"O çocuğu Nil nehrine bırak ve benim kudretime dayan, bu muvakkat gaybûbetden sonra ben seni ona yüz akı ile, ya'nî o çocuğun bir kılına bile bir hatâ gelmemiş olduğu halde, kavuştururum."

Ma'lûm olsun ki, bu kıssa Kur'ân-ı Kerîm'de mezkûrdur ve sûre-i Kasas'da şöyle buyurulur: وَ اَوْحَيْنَا اِلَى اُمِّ مُوسَى اَنْ اَرْضِعيه فَاِذَا خِفْتِ عَلَيْه فَاَلْقيه فِى الْيَمِّ وَ لاَ تَخَافِى وَ لاَ تَحْزَنِى اِنَّا رَادُّوهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ (Kasas, 28/6-7) Ya'nî "Biz Mûsâ'nın anasına vahy ettik ki, onu emzir; onun üzerine korktuğun vakit, onu denize bırak ve korkma ve mahzûn olma. Biz onu sana reddederiz ve biz onu mürsellerden kılarız." Kıssanın tafsîlâtı tefsîrlerde olduğu gibi, hayât-ı mûseviyyede geçen bu gibi vukûâtın esrârı dahi, Şeyh-i Ekber hazretleri tarafından *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Mûsevî'de beyân buyurulmuştur. Onların burada zikri uzun olur.

این سخن پایان ندارد مکرهاش　　　جمله می پیچید هم در ساق و پاش

962. *Bu sözün nihâyeti yoktur; onun mekirleri de, hep onun bacağına ve ayağına dolaştı.*

Mûsâ (a.s.)ın kıssasının ve esrârının nihâyeti yoktur. Hulâsaten deriz ki: Fir'avn'ın bütün yapmış olduğu hîleler ve mekirler, hep onun kendi bacaklarına ve ayaklarına dolaştı ve kazdığı kuyuya kendi düştü.

صد هزاران طفل می کشت او برون　　　موسی اندر صدر خانه در درون

963. *O dışarıda yüz binlerce çocuk öldürdü; Mûsâ ise içeride evin sadrındadır.*

Mûsâ (a.s.)ın vâlidesi, emr-i ilâhî üzerine ziftli bir sandık yaptırıp, cenâb-ı Mûsâ'yı içine koydu ve Nil nehrine salıverdi. Suların akışı, sandığı Fir'avn'ın bahçesi bulunan bir sâhile yanaştırdı. Sandık oraya geldiği vakit, zevcesi Âsiye hazretleriyle bir havuz kenârında oturmakta idiler. Sandığı gördüler. Fir'avn zevcesine sandığa bakmasını emr etti. İçinde bir çocuk olduğunu gördüler. Fir'avn, aradığı çocuğun bu çocuk olacağı tevehhümüyle öldürmek istedi; fakat Hz. Âsiye mâni' oldu. Nitekim âyet-i kerîmede şöyle buyurulur: وَ قَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّةُ عَيْنٍ لِي وَ لَكَ لاَ تَقْتُلُوهُ عَسَى اَنْ يَنْفَعَنَا اَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لاَ يَشْعُرُونَ (Kasas, 28/9) Ya'nî "Fir'avn'ın zevcesi dedi ki, bu benim ve senin kurret-i aynımız olsun; câiz ki, bize fâidesi olsun; yâhud onu oğul ittihâz edelim. Halbuki onların Mûsâ olduğuna vukûf ve şuûrları yoktur." Fir'avn'ın muvâfakatı üzerine sarayda terbiye ettiler. Binâenaleyh Fir'avn dışarıda birçok çocukları öldürdüğü halde, Mûsâ (a.s.)ı kendi sarayının sadrında terbiye etti. Ve sandık sâhilde bir ağaç altına yanaşmış olduğu için adını "Mûsâ" koydular; zîrâ Kıbt lisânında "mû" su ve "sâ" ağaç ma'nâsına imiş. "mû" mâ'dan ve "sâ" dahi "sâk"dan muharrefdir.

از جنون می کشت هر جا بد جنین　　　از حیل آن کور چشم دور بین

964. *O uzak görücü gözü kör olan, hîlelerden dolayı, her nerede cenîn var ise delilikten öldürdü.*

O bâtın gözü kör olan Fir'avn hîlelerden dolayı, her nerede yeni doğmuş bir çocuk var ise, aklına gâlib olan vehimden ve delilikten nâşî öldürdü. "Cenîn" ana karnındaki çocuk ma'nâsınadır. Burada doğmuş çocuğa cenîn buyurulması "kevn-i sâbık" alâkasıyla mecâzdır. Nitekim büyük adamlara "çocuklar!" diye hitâb olunur ki, evvelce çocuk idiler, ma'nâsında mecâzdır.

اژدها بد مکر فرعون عنود　　　مکر شاهان جهانرا خورده بود

965. *Anûd olan Fir'avn'ın mekri ejderhâ idi; cihân şâhlarının mekrini yutmuş idi.*

İrâdât-ı nefsâniyyesini icrâda muannid olan Fir'avn'ın mekri ve hîlesi, ejderhâ gibi azîm ve mühim idi. Bilcümle nefsânî olan cihân hükümdarlarının mekir ve hîlelerini yutmuş; zîrâ onların mekirleri, bunun mekirlerinin yanında pek küçük kalmış idi.

ليك او فرعونتر آمد پديد هم ورا هم مكر او را در كشيد

966. *Fakat o pek Fir'avn zâhir oldu; hem onu, hem onun mekrini çekti.*

"Fir'avn" Mısır hükümdarlarına verilen bir ünvandır. Nitekim Acem şahlarına "Kisrâ" ve Rûm pâdişâhlarına "Kayser" ve Habeş hükümdarlarına "Necâşî" derler. Birinci mısrâ'daki "o" zamîri Mûsâ (a.s.)a ve ikinci mısrâ'daki zamîrler Fir'avn'a râci'dir. Ya'nî, "Fakat o Mûsâ (a.s.), Fir'avndan daha Fir'avn, ya'nî Mısır hükümdarlarından daha kuvvetli bir hükümdâr olarak zâhir oldu. Ve onun kuvveti öyle bir derecede idi ki, hem Fir'avn'ı ve hem de Fir'avn'ın mekrini çekti götürdü."

اژدها بود و عصا شد اژدها اين بخورد انرا بتوفيق خدا

967. *Ejderhâ idi ve asâ da ejderhâ oldu; tevfîk-ı Hudâ ile bu, onu yuttu.*

Fir'avn'ın mekri ejderhâ idi ve Mûsâ (a.s.)ın asâsı da ona mukābeleten ejderhâ oldu. Tevfîk-ı Hudâ ile bu asâ-yı Mûsâ (a.s.) o mekirleri yuttu.

Ma'lûm olsun ki, asâ-yı Mûsâ (a.s.)ın, sihirbazların iplerini ve değneklerini yutması hakkında iki kavil vardır: Birinci kavil ashâbı, asâ sihirbazların iplerini ve değneklerini kâmilen yutup, eser bırakmadı derler. İkinci kavil ashâbı da, yalnız sihri ibtâl etti ve ipler ve değnekler hâliyle bâkî kaldı, derler. Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm hazretleri, ikinci kavle göre bu beytin şerhinde şöyle buyurur: "Bu beyt-i şerîfde şuna işâret vardır ki, Mûsâ (a.s.)ın asâsı ejderhâ olup, Fir'avn'ın mekrini yuttu; ve o, sihir iplerinin ve değneklerinin yılan şekliyle görünmesi idi. Binâenaleyh iplerde ve değneklerde görünmüş olan yılan sûretini yutmuştur. Ve bu yılanların sûreti Fir'avn'ın mekri idi ki, onun emriyle sâhirler göstermiş idiler; ve yoksa iplerin ve değneklerin kendilerini yutmamıştır; zîrâ ipler ve değnekler ne Fir'avn'ın mekri ve ne de sâhirlerin sihri idi." Bu bâbdaki beyânât yukarılarda da geçti.

دست شد بالاى دست اين تا كجا تا بيزدان كه اليه المنتها

968. *El, elin fevkınde oldu; bu nereye kadar? Yezdân'a kadar ki, müntehâ O'nadır.*

"El" kudretden kinâyedir. Her bir kudretin fevkında derece derece kuvvetler vardır. Bu derecât-ı kudret nereye kadar gider bilir misin? Tâ Hakk'ın kudret-i zâtiyyesine kadar gider. Ve kudret, Hakk'ın sıfât-ı zâtiyyesindendir ve vücûd-ı izâfî âleminde görülen kudretlerin hepsi, o sıfât-ı zâtiyyeden olan kudretde mahv ve müstehlek olur. Zîrâ o vücûdât-ı izâfiyyenin ve sıfatlarının merci'î ve müntehâsı rubûbiyyet-i mutlaka sâhibi olan Hak'dır. Nitekim âyet-i kerîmede وَ اَنَّ اِلٰى رَبِّكَ الْمُنْتَهٰى (Necm, 53/42) ["Ve şübhesiz en son varış Rabb'inedir"] buyurulur. Ve diğer bir âyet-i kerîmede de يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ (Fetih, 48/10) ["Allâh'ın eli, onların elleri üzerindedir"] buyurulur.

کآن یکی دریاست بی غور و کران   جمله دریاها چو سیلی پیش آن

969. *Zîrâ o dipsiz ve kenarsız bir denizdir; onun önünde bütün denizler bir sel gibidir.*

Zîrâ o vücûd-ı hakîkî-i Hak ve O'nun sıfâtı dipsiz ve kenarsız bir denizdir; o denizin önünde vücûdât-ı izâfiyye denizleri bir sel gibidir.

حیلها و چارها گر اژدهاست   پیش الا الله آنها جمله لاست

970. [969] *Hîleler ve tedbîrler gerçi ejderhâ ise de, "İllallâh"ın önünde hepsi "lâ"dır.*

Ukûl-i beşerin hîleleri ve tedbîrleri her ne kadar ejderhâ gibi müdhiş bir halde olsa da, "İllallâh"ın ya'nî vücûd-ı hakîkî-i Hakk'ın ve O'nun kudret-i zâtiyyesinin önünde hepsi "lâ"dır ve ma'dûmdur.

چون رسید اینجا بیانم سر نهاد   محو شد و الله اعلم بالرشاد

971. *Vaktâki beyânım buraya baş koydu, mahv oldu ve Allah doğru yolu çok bilicidir.*

Vaktâki medih ve senâ zât-ı Hakk'a kadar geldi, artık burada beyânım sükûte baş koydu ve bendeki sıfat-ı kelâm mahv oldu; ve Allah Teâlâ doğru yolu bilicidir; ya'nî senâ-yı kâmil ancak Hakk'ın kendi nefsine olan senâsıdır. Nitekim لا احصى ثناء عليك كما اثنيت على نفسك ya'nî "Ben senin üzerine, senin nefsine senâ ettiğin gibi senâ ihsâ edemem" buyurulmuştur.

آنچه در فرعون بود اندر توهست   لکن اژدرهات محبوس چهست

972. *O şey ki Fir'avn'da var idi, sende de vardır; lâkin senin ejderhân kuyunun mahbûsudur.*

Fir'avn'da olan bin başlı bir ejderhâ-yı nefis, ey sâlik sende de vardır; fakat sende Fir'avn'ın kudret ve saltanatı olmadığından, acz kuyusu içinde mahbûs olup kalmıştır. Bu acz ve zarûret kuyusu ve bağı içinde kaldığı için, nefsinin ejderhâsı, her biri o ejderhânın ağzı olan sıfatlarıyla muhîtini sokup helâk edemiyecek bir haldedir. Fir'avn'ın ejderhâ-yı nefsi ise acz ve zarûret kuyusu ve bağlarından kurtulup, kudret ve saltanat sâhasında başıboş bırakılmış bir halde idi.

ای دریغ این جملهء احوال تو است　　　تو بر آن فرعون بر خواهیش بست

973. *Ey yazık, bu senin hallerinin cümlesidir; sen onu, o Fir'avn üzerine bağlamak istersin.*

Ey ehl-i nefs olan kimse, yazık ki bu Fir'avn kıssası senin nefsinin hallerinin hey'et-i mecmûasıdır; halbuki sen onu geçmiş zamandaki Fir'avn'a tahsîs etmek istersin ve aslâ kendi üzerine almazsın.

گر ز تو گویند وحشت زایدت　　　ور ز دیگر چون فسان بنمایدت

974. *Eğer senden söylerler ise, sana vahşet doğar; ve eğer başkalarından söylerlerse, sana efsâne görünür.*

Kâmiller, nâkısları terbiye ederken, onların fenâlıklarını yüzlerine vurup, senin nefsinde şu ve bu fenâlıklar var demezler. Eğer sana böyle deseler, onlardan ürküp kaçarsın; ve eğer ibret almaları için başkalarının ahvâlini söyleseler, sana efsâne ve masal görünür. Onların hallerini kendi nefsinin ahvâline kıyâs etmek hâtırına bile gelmez.

چه خرابت می کند نفس لعین　　　دور می اندازدت سخت این قرین

975. *Nefs-i laîn seni ne harâb ediyor; bu karîn seni pek uzağa atıyor!*

Binâenaleyh Hak'dan matrûd ve uzak olan nefis, seni ne kadar harâb ediyor ve ıslâh kabûl etmiyecek bir hâle getiriyor; senin her an karînin olan bu düşmanın, seni huzûr-ı Hak'dan pek uzağa atıyor.

آتشت را خیزم فرعون نیست　　　ور نه چون فرعون او شعله زنیست

976. *Senin ateşin için Fir'avn'ın odunu yoktur; ve yoksa o Fir'avn gibi şu'le vurucudur.*

Sende de ateş vardır; ya'nî nefsin ateş gibi olan sıfatları vardır; lâkin Fir'avn'da olan o ateşin kudret ve saltanat odunları sende yoktur; ve eğer

Fir'avn'daki kudret ve saltanat sende de olsa, senden de onun fiilleri gibi ef'âl sâdır olurdu.

حکایت آن مارگیر که اژدرهای فسرده را مرده پنداشت

در ریسمانهاش پیچید و آوردن بغداد برای هنگامه

O yılan tutucunun hikâyesidir ki, donmuş ejderhâyı ölmüş zannetti, onu iplere sardı ve hengâme için onu Bağdad'a getirdi

یك حکایت بشنو از تاریخ گوی   تا بری زین راز سر پوشیده بوی

977. *Târih söyleyiciden bir hikâye dinle, tâ ki bu başı örtülmüş olan sırdan koku götüresin.*

مارگیری رفت سوی کوهسار   تا بگیرد او بافسونهاش مار

978. *Bir yılan tutucu, efsûnlarıyla yılan tutmak için, dağlık tarafına gitti.*

گر گران و گر شتابنده بود   آنکه جویندست یابنده بود

979. *Gerek batî ve gerek acûl olsun, bir kimse ki arayıcıdır, bulucu olur.*

Bu beyt-i şerîfde من طلب وجد وجد ya'nî "Kim ki istedi ve cidd ü sa'y etti, buldu" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur.

در طلب زن دائما تو هر دو دست   که طلب در راه نیکو رهبرست

980. [979] *Sen her iki elini dâimâ talebe vur; zîrâ taleb, yolda iyi rehberdir.*

Sen Hak yolunda iki elinle talebe yapış ve Hakk'a vusûlü murâd et; zîrâ aramak ve istemek aşk ve muhabbet sevkıyle olur; ve böyle kemâl-i muhabbetle vâki' olan taleb Hak yolunda iyi bir rehber ve kılavuzdur.

لنگ و لوك و خفته شکل و بی ادب   سوی او می غیژ و او را می طلب

981. *Topal ve zelîl ve uyumuş şekilli ve edebsiz olarak onun tarafına sürtün ve onu iste!*

"Leng" topal ve "lûk" hakîr ve zebûn ma'nâsınadır. "Hufte-şekl" uykulu bir vaz'iyyette demek olup, burada beli bükük ve âciz ma'nâsınadır. Ve "Bî-edeb"den murâd, tarîk-ı Hak sâliklerine lâzım olan edebden bî-behre olmak demektir. "Gajîden" ve "gayjîden" çocukların kıçları üzerine sürtünerek yürümeleri ma'nâsınadır.

Ya'nî "Ey sâlik kalbinde Hak muhabbeti ve ona vusûl talebi olsun da her ne halde olursan ol, o tarafa sürtüne sürtüne ve düşe kalka yürü ve behemehâl onu taleb et!"

گه بگفت و گه بخاموشی و گه　　بوی کردن گیر هر سو بوی شه

982. *Ġâh söz ile ve ġâh sükût ile ve ġâh her tarafda şâhın kokusunu koklamak tut!*

Yukarıki beytin nihâyetindeki "o râ mî taleb" ibâresi, bu beytin birinci mısrâ'ına merbûtdur. Ya'nî او را می طلب گه بگفت و گاه بخاموشی "Gâh söz ile ve gâh sükût ile kalbinden onu iste!" demek olur. Ve bu sûrette ikinci mısrâ' ayrı bir cümle olur. Ya'nî و گه بوی کردن گیر هر سو بوی شه "Ve gâh her tarafda o şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın kokusunu koklamağa çalış!" demektir.

گفت آن یعقوب با اولاد خویش　　جستن یوسف کنید از حد بیش

983. *O Ya'kūb kendi evlâdına, hadden ziyâde "Yûsuf'u arayınız!" dedi.*

Nitekim Ya'kūb (a.s.) يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَ اَخِيهِ وَ لاَ تَيْئَسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِنَّهُ لاَ يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ الاَّ الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ (Yûsuf, 12/87) ya'nî "Ey oğullarım, gidin ve Yûsuf'dan ve kardeşinden tecessüs edin ve Allah'ın rahmet ve râhatinden me'yûs olmayın; zîrâ Allâh'ın revhından me'yûs olan ancak kâfirlerdir" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere, evlâdlarına Yûsuf'u ve kardeşini taleb etmek ve aramakla emr etti. Âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı işârîsi Yûsuf-ı hakîkîyi ve cemâl-i mutlak-ı Hakk'ı taleb etmektir.

هر حس خود را درین جستن بجد　　هر طرف رانید شکل مستعد

984. *Kendinizin her hissini, bu cidd ile aramak husûsunda, müstaid şekilde, her tarafa sürünüz!*

Havâss-i zâhire ve bâtınenizi, revh ve rahmet-i ilâhiyyeyi kemâl-i ciddiyyetle aramak husûsunda, müstaid bir şekilde her tarafa bir projektör gibi sürünüz. Meselâ gözünüz tecelliyât-ı Hakk'ı görsün, kulağınız enbiyâ ve evliyâ kelâmını dinlesin; hiss-i zâika ve şâmme ve lâmisenizi Hakk'ın nehy ettiği şeylerden saklayınız; kuvve-i müfekkire ve hayâliyyenizi Hak'la meşgûl ediniz.

گفت از روح خدا لا تیئسوا　　همچو گم کرده پسر رو سو بسو

985. *Hudâ'nın revhından me'yûs olmayın dedi; oğlunu gâib etmiş gibi taraf taraf yürü!*

Ya'nî "Ya'kûb (a.s.) evlâtlarına لَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ (Yûsuf, 12/87) ya'nî "Allâh'ın revhından me'yûs olmayın!" dedi. Ve Hak Teâlâ hazretleri bunu kelâm-ı şerîfinde bize ihbâr buyurdu. Binâenaleyh ey sâlik, sen dahi bu nasîhatden ibret alarak, Allah'ın rahmetini aramak için, oğlunu gâib etmiş olan kimse gibi taraf taraf gez ve yürü!"

از ره حس دهان پرسان شوید　　گوش را بر چار راه آن نهید

986. *Ağız hissi yolundan sorucu olunuz; kulağı onun dört yolu üzerine koyun!*

"Ağız hissinin yolu"ndan murâd kelâmdır. "Dört yol"dan murâd, şark, garb ve cenûb ve şimâldir. Ya'nî "Hakk'ın rahmetini ve insân-ı kâmilin vücûdunu lisânen ehlinden sorucu olunuz ve bu haberi duymak için de kulağınızı şark ve garb ve cenûb ve şimâl yolu üzerine çeviriniz; belki bu yollardan size bir haber gelir!" Zîrâ insân-ı kâmilin vücûdu rahmet-i ilâhiyyedir. Nitekim bu *Mesnevî*'de cenâb-ı Pîr efendimiz şöyle buyururlar:

زان بیاورد اولیا را بر زمین　　تا کند شان رحمة للعالمین

"Hak Teâlâ evliyâyı ondan dolayı yeryüzüne getirdi, tâ ki onlar âlemlere rahmet olsunlar."

هر کجا بوی خوش آید بو برید　　سوی آن سر کآشنای آن سرید

987. *Her nerede latîf koku gelirse koku götürün, o sır tarafına ki, o tarafın âşinâsısınız.*

"Latîf koku"dan murâd, sıfât-ı kemâliyyedir. Ya'nî "Her kimi sıfât-ı kemâliyye ile mevsûf görürseniz biliniz ki, o sıfât-ı kemâliyye ile mevsûf olan Zât-ı Hak bu mazhardadır ve o da insân-ı kâmildir; binâenaleyh ondan koku aldığınız vakit, o sırr-ı zuhûr tarafına kasd edin; zîrâ sizin hakîkatiniz o sır tarafının âşinâsıdır."

هر کجا لطفی به بینی از کسی　　سوی اصل لطف ره یابی عسی

988. *Her nerede bir kimseden bir lutuf görürsen, ola ki lutfun aslı tarafına yol bulasın.*

"Her nerede bir kimseden, bu sıfât-ı kemâliyyeden bir letâfet görürsen; ola ki o letâfetin ve sıfât-ı kemâliyyenin aslı olan Zât-ı Hak tarafına yol bulasın." "Asâ" ef'âl-i mukārebeden olup, "ola ki" ve "câiz ki" ma'nâlarına gelir. Sînin kesriyle okunması kāide-i Fürs üzerine ve kāfiyenin tevâfuku maksadıyla vâki' olmuştur. Hind nüshalarında سوی اصل لطف ره یابی بسی sûretindedir. Ya'nî "Lutfun aslı tarafına çok yol bulursun" demek olur.

این همه خوشها ز دریاییست ژرف　　　جزؤ را بگذار و کل را دار طرف

989. *Bütün bu hoşlar derin bir deryâdandır; cüz'ü bırak, külle göz tut!*

Bu vücûd-ı izâfî âleminde gördüğün bütün hoşlar ve güzeller ve letâfetler, ucu bucağı bulunmayan cemâl-i mutlak-ı Hak deryâsındandır; binâenaleyh onun cüz'ü olan bu hoşlukları ve letâfetleri ve güzellikleri bırak, o cemâl-i mutlaka ve bu cüz'lerin küllüne göz dik! "Tarf" göz ma'nâsınadır.

جنگهای خلق بهر خوبیست　　　برگ بی برگی نشان طوبیست

990. *Halkın kavgaları güzellik içindir, bergsizliğin bergi tûbâ nişânıdır.*
[989]

Halkın bütün kavgaları ve mücâdeleleri bu mecâzî güzelliği elde etmek içindir; ve nerede müzeyyen ve muhteşem birini görürler ise, onun başına üşerler. Halbuki bu zînet-i zâhiresizlik zâdı ve sermâye-i fakrı saâdet nişânıdır ve insân-ı kâmilin alâmetidir. Birinci "berg," zînet-i zâhire ve ikinci "berg" zâd ve zahîre ve "tûbâ" saâdet ma'nâsınadır, insân-ı kâmilden kinâyedir.

خشمهای خلق بهر آشتیست　　　دام راحت دائماً بی راحتیست

991. *Halkın hışımları sulh içindir; râhatın tuzağı dâimâ râhatsızlıktır.*

Halkın hışımları ve cenkleri, sulh ve râhatı elde etmek içindir. Halbuki râhatın tuzağı dâimâ rahatsızlıktır; ya'nî rahatsız olmadan, rahat elde edilemez ve hiç şübhe yok ki, halkın hışımları ve cenkleri, kendilerinin rahatsızlığıdır; fakat bunu, esbâb-ı istirâhatdan olan sulh için ihtiyâr ederler. Binâenaleyh iki zıddın birisi, dîğeri için ihtiyâr olunur.

هر زدن بهر نوازش را بود　　　هر گله از شکر آگه میکند

992. *Her vurmak, okşamak için olur; her şikâyet şükürden âgâh eder.*

Darb-i şer'î, tehzîb-i ahlâk içindir; babanın evlâdını döğmesi, terbiye içindir ve üstâdın şâkirdini döğmesi de, ta'lîm-i san'at içindir. Tehzîb-i ahlâk ve

terbiye ve ta'lîm-i san'at ma'nâda okşamaktır. Kahr-ı ilâhî de bunun gibidir. Ve kezâ her şikâyet kendisinin zıddı olan şükrün vücûdundan haber verir.

بوى بر از جزؤ تا كل اى كريم   بوى بر از ضد تا ضد اى حكيم

993. *Ey kerîm, cüz'den külle kadar koku götür; ey hakîm, zıddan zıdda kadar koku götür.*

Ey kerîm, küll olan vücûd-ı hakîkînin izâfâtından bulunan bu âlem-i cüz'îdeki cenk ve sulhü ve râhatı ve rahatsızlığı ve dövmeyi ve okşamayı ve şikâyeti ve şükrü ve emsâli ahvâl-i mütekābileyi gör; ve bunların kokusunu وَ اِلَى اللهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ (Bakara, 2/210) ya'nî "Umûr Allah'a rücû' eder" âyet-i kerîmesinin hükmüne tebean, küll olan vücûd-ı hakîkîye kadar götür; ve anla ki, bunlar o vücûdun sıfât ve esmâ-i mütekābilesi âsârındandır. Ve ey hakîm olan kimse, zıddan zıdda kadar koku götür de, eşyânın zıddıyla inkişâf ettiğini gör!

جنگها مى آشتى آرد درست   مارگير از بهر يارى مار جست

994. *Kavgalar sâlim sulh getirir; yılan tutucu yârlık için yılan aradı.*

Ya'nî "Cenklerin ve kavgaların netîcesinde iki taraf kuvvetten düştüğü cihetle, sağ ve sâlim sulh peydâ olur. Ve kezâ yılan tutucu, o korkunç bir hizmet olan yılan aramayı ve tutmayı, ancak tuttuğu yılan kendisine yâr olmak ve o sâyede para kazanıp, menfaat bulmak için ihtiyâr eder."

بهر يارى مار جويد آدمى   غم خورد بهر حريف بى غمى

995. *Âdemî yârlık için yılan arar; gamsız bir dost için gam yer.*

Âdem oğlu, maîşetinin te'mîni husûsuna yârlık ve muâvenet için yılan tutmak arkasında koşar. Gamsız olan yılanın dostluğu için gam yer. "Gamsız harîf"den murâd yılandır; zîrâ hayvan yer ve içer ve âdem oğlu gibi uzun düşünceleri olmadığı için, gıdâsının fâidesini görüp semirir; ve âdem ise yer ve içer ve uzun düşüncelerden ve gamlarından erir.

Ankaravî hazretleri "mâr"ı mal ma'nâsına alıp "harîf-i bî-gam"dan murâd dahi mal olduğunu beyân buyurur. Bu beyt-i şerîf Hind nüshalarında بهر بازى مار جويد آدمى غم خورد بهر اميد بيغمى sûretinde vâki'dir. Ma'nâsı " Âdemî bir oyun için yılan arar; gamsızlık ümîdi için gam yer" demek olur.

Ya'nî "Âdem oğlu yılan tutup oynatacak ve para kazanıp, maîşetini te'mîn ettikten sonra gamsız ve müsterîh olacaktır. İşte bu gamsızlık ümîdiyle evve-

lâ onun zıddı olan gam yiyicilik yapar." Bu ma'nânın yukarıki beyitler ile olan râbıtası zâhirdir."Mâr"dan ve "harîf-i bî-gam"dan murâd, nefs-i insânî dahi olmak câizdir; ve bu ma'nânın da âtîdeki beyitler ile münâsebeti çoktur.

آدمی کوهیست چون مفتون شود　　کوه اندر مار حیران چون شود

996. *Âdemî bir dağdır; nasıl meftûn olur? Dağ yılana nasıl hayrân olur?*

İnsanın taayyünü birçok zâhirî ve bâtınî kuvânın hey'et-i mecmûasıdır; ve esmâ-i ilâhiyye cem'iyyetine mazhariyyet isti'dâdındadır. Bu taayyün üzerinde türlü türlü cemâdât ve nebâtât ve hayvânât olan bir dağa benzer. Bu kuvâ arasındaki kuvve-i nefsâniyyesi yılan mesâbesindedir. Garîbdir ki, kendisinde bulunan birçok kuvâ-yı latîfeyi bırakıp, bu yılan mesâbesindeki nefsinin meftûnu ve meclûbu olur. Böyle bir koca dağ nasıl olup da, yılana hayrân olur?

خویشتن نشناخت مسکین آدمی　　از فزونی آید و شد در کمی

997. *Miskin adam kendisini tanıyamadı; ziyâdelikten gelir; halbuki noksanlığa gitti.*

İnsan, kendisinin birçok zâhirî ve bâtınî kuvânın hey'et-i mecmûası olup, esmâ-i ilâhiyye cem'iyyetine mazhariyyet isti'dâdında olduğunu bilemedi; ve kendi hakîkatini tanıyamadı. O bîçâre insan böyle ziyâdelik cihetinden geldiği halde, kuvve-i nefsâniyyesine meftûn olmakla, noksanlığa gitti, kendi ve kendisinin mâdûnu olan hayvanlığa meyl etti.

خویشتن را آدمی ارزان فروخت　　بود اطلس خویش بر دلقی بدوخت

998. *Âdemî kendisini ucuz sattı; atlas idi, kendisini bir palasa dikti.*

Âdem bu kadar kuvâ-yı zâhire ve bâtıneyi câmi' iken, kendisini bu kuvâ arasında en süflî olan ve yılan mesâbesinde bulunan kuvve-i nefsâniyyesine sattı. Meselâ bir atlas idi, kendisini pejmürde bir palasa dikip yama yaptı.

Rubâî-i Sa'deddîn Hamevî (k.s.):

ای نسخهٔ نامهٔ الهی که تویی　　وی آینهٔ جمال شاهی که تویی
بیرون ز تو نیست هر چه در عالم هست　　در خود بطلب هر آنچه خواهی که تویی

"Ey insan, sen nâme-i ilâhînin nüshasısın; cemâl şâhının âyînesi sensin. Âlemde her ne varsa, senden hâriç değildir. Dilediğin her şeyi kendinde ara; zîrâ hepsi sensin."

صد هزاران مار که حیران اوست　　او چرا حیران شدست و مار دوست

999. *Yüz binlerce dağın yılanı onun hayrânıdır; o niçin hayrân olmuştur ve yılanın muhibbidir.*

Her biri nefs-i hayvânî sâhibi olan yüz binlerce dağın yılanları, cem'iyyet-i esmâiyyeye mazhariyyet isti'dâdını hâiz olan insanın hayrânıdır ve hepsi kendilerini insanın mâdûnunda görüp kaçarlar. Hal böyle iken o insan niçin kendi nefs-i hayvânîsine hayrân ve esîr olmuş ve kendisine o yılanı dost ittihâz etmiştir?

مارگیر آن اژدها را بر گرفت　　سوی بغداد آمد از بهر شگفت

1000. [1003] *Yılan tutucu, o ejderhâyı tuttu; acîb olmak için Bağdâd tarafına geldi.*

Bu beyt-i şerîfde kıssanın zâhiri beyân buyurulur; ma'nâ-yı işârîsi yukarıdaki îzâhâtdan anlaşılır.

اژدهایی چون ستون خانهٔ　　می کشیدش از پی هنگامهٔ

1001. *Ev direği gibi bir ejderhâyı, bir hengâme için çekti.*

"Hengâme" mecma' ve cem'iyyet-i halk ve oyuncuların sahnesi ve kıssa nakl ediciler ve havâs okuyucular ma'nâsınadır.

کاژدهای مردهٔ آورده ام　　در شکارش من جگرها خورده ام

1002. *"Ölmüş ejderhâyı getirmişim, onun şikârında ben ciğerler yemişim" diye.*

"Ciğer" gam ve gussa ve meşakkat ma'nâsınadır. Ya'nî "O yılan tutucu adam, halkı başına toplayıp, işte ben böyle dehşetli ve azîm bir ejderhâyı birçok zahmet ve meşakkatle avladım ve öldürüp getirdim diye, hüner göstermek ve halkı taaccübe ve hayrete düşürmek için yılanı Bağdâd'a getirdi."

او همی مرده گمان بردش و لیك　　زنده بود و او ندیدش نیك نیك

1003. *O onu ölmüş zannederdi ve fakat diri idi; ve o onu iyiden iyiye görmedi.*

او ز سرماها و برف افسرده بود　　زنده بود و شکل مرده می نمود

1004. *O soğuklardan ve kardan donmuş idi; diri idi ve ölmüş şekilde görünür idi.*

عالم افسرده است و نام او جماد　　جامد افسرده بود ای اوستاد

1005. *Âlem donmuştur; ve onun adı cemâddır; ey üstâd, câmid donmuş olur.*

باش تا خورشيد حشر آيد عيان   تا به بينى جنبش جسم جهان

1006. *Dur! Tâ ki haşır günü âşikâr gelsin, tâ ki cism-i cihânın hareketini göresin.*

Ma'lûm olsun ki, sırası düşdükçe muhtelif mahallerde de îzâh olunduğu üzere vücûd ve varlık birdir, o da vücûd-ı hakîkî-i Hak'dır. Bizim âlemimiz ve fezâ-yı bî-nihâyedeki avâlim-i kesîfe o vücûd-ı hakîkînin izâfâtından ve onun bi'l-kesâfe merâtibe tenezzülünden ibârettir; ve vücûd-ı hakîkînin sıfât-ı sübûtiyyesi vardır ki, onlar da Hayât, İlim ve Sem', Basar, İrâde, Kudret ve Kelâm ve Tekvîn'dir. İmdi vücûd-ı hakîkînin mertebe-i şehâdete tenezzülünde cemâd, nebât, hayvan ve insan olarak dört sınıf hâsıl olmuştur. Sıfat-ı Hayât cemâd sınıfında bâtın ve mestûr ve nebâtâtda nümüv sûretiyle mahsüs, hayvânatda zâhir ve insanda azhardır. Sıfât-ı sâirenin nisbetleri de böyledir. Bu âlem kesîf ve müncemid olduğundan, onlarda bu sıfatların âsârı yoktur zannolunur; fakat zuhûr butûna ve mülk melekûta münkalib olduğu vakit, müncemid ve donuk olan cism-i cihânın hayâtı ve hareketi zâhir ve âşikâr olur; ve dünyâda vücûdu inkâr olunan ahvâl, âlem-i melekûtda müşâhede olunur. Nitekim âsîlerin a'zâ ve cevârihi, isyânlarına şehâdet edip söyliyeceklerdir. Ve bu ma'nâ sûre-i Fussılet'de beyân buyurulur: حَتّٰى اِذَا مَا جَاؤُهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَ اَبْصَارُهُمْ وَ جُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِي اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ (Fussılet, 41/20,21) Ya'nî "Yevm-i hesâba geldikleri vakit kulakları ve gözleri ve a'zâları yaptıkları amellerine, aleyhlerine olarak şehâdet ederler; ve onlar a'zâlarına derler ki: "Niçin bizim aleyhimize şehâdet ettiniz?" Onlar derler ki: "Her şeyi söyleten Allah Teâlâ, bizi de söyletti."

چون عصاى موسى اينجا مار شد   عقل را از ساكنان اخبار شد

1007. *Vaktâki Mûsâ'nın asâsı burada yılan oldu, akla sâkinlerden ihbâr oldu.*

Vaktâki cemâd sınıfından olan Mûsâ (a.s.)ın asâsı, bu âlem-i kesâfet olan dünyâda yılan oldu ve bâtınındaki hayât zuhûra geldi; bu hâl, sâkinlerin ya'nî câmidlerin ahvâl-i bâtınelerinden akl-ı beşere haber vermek oldu.

پارهء خاكى ترا چون مرد ساخت   خاكها را جملگى بايد شناخت

1008. *Bir toprak parçasısın, seni nasıl âdem yaptı? Bütün topraklara ma'rifet lâzımdır.*

Ey insan, senin bu cismin bir toprak parçası değil midir? Ve sen cevher-i arzdan mütevellid değil misin? Sen bir câmid toprak parçası iken, Hak Teâlâ

hazretleri seni nasıl idrâk ve ma'rifet sâhibi bir adam yaptı? Bundan anla ki, bütün topraklara da, senin gibi ma'rifet ve idrâk îcâb eder.

Ma'lûm olsun ki, cemâdât ve nebâtât ve hayvânât, kendilerini halk eden Rab'lerini, ma'rifet-i tabîiyye-i fıtriyye ile ârifdir; ve bunun böyle olduğu fikren ve tahyîlen değil, keşfen, ya'nî zevkan ve şühûden ve açık delîl ile sâbittir. İmdi kâffe-i mevcûdâtın zî-hayât olduğu hakkındaki delîl-i naklî, Hak Teâlâ hazretleri'nin وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ (Ra'd, 13/15) ["Göklerde ve yerde bulunanlar Allah'a secde eder."] ve يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَ مَا فِى الْاَرْضِ (Cum'a, 62/1) ["Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ı tesbîh ederler."] ve وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ (İsrâ, 17/44) ["O'nu tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur".] âyet-i kerîmeleridir; zîrâ semâvât ve arzdaki mevcûdâtın cümlesi secde ve tesbîh edebilmek için zî-hayât olmaları lâzımdır; ve ehl-i keşf indinde de mevcûdâtın kâffesi zî-hayâttır. Onlar bunu müşâhede ederler. Ve delîl-i aklî dahi budur ki, vücûd birdir; o da Hakk'ın vücûdudur; eşyânın vücûdu ise, vücûd-ı Hakk'a muzâf olan bir vücûd-ı i'tibârîdir. Vücûd, Hakk-ı vâhidin vücûdu olunca, Hakk'ın Hayât'ı ve İlm'i, cemî'-i zerrât-ı kevniyyeye sârî olmuş olur. Şu kadar ki, mahallin ve mazharların taayyünü müsâid olmadıkça, hayât ve idrâk o mazharın bâtınında kalır.

مرده زین سو اند و آن سو زنده اند   خامش اینجا وآن طرف گوینده اند

1009. *Bu taraftan ölmüştürler ve o taraftan diridirler; bu tarafta sâkit ve o tarafda söyleyicidirler.*

Câmidler bu âlem-i mülk ve şehâdet tarafından bakılırsa ölü hâlindedirler ve âlem-i melekût tarafından bakılırsa diridirler; ve keza âlem-i şehâdetde sâkit ve söz söylemez bir haldedirler ve fakat âlem-i melekût tarafında hepsi söz söyleyici bir haldedirler.

چون ازان سو شان فرستد سوی ما   آن عصا گردد سوی ما اژدها

1010. [1013] *Onları o taraftan, bizim tarafımıza gönderdiği vakit, o asâ bizim tarafımızda ejderhâ olur.*

Hak Teâlâ hazretleri câmid olan şeyleri melekûtiyetleri cihetinden bizim tarafımıza, ya'nî âlem-i şehâdete gönderdiği vakit, o câmid olan asâ-yı Mûsâ (a.s.) bizim tarafımızda ve âlem-i şehâdetde ejderhâ olarak zâhir olur; ve onun bâtınında hayât meydana çıkar.

کوهها هم لحن داودی کند　　　جوهر آهن بکف مومی کند

1011. *Dağlar dahi lahn-i Dâvûdî eder; demir cevheri elde mumluk eder.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Sebe'de olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyurulur: وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلاً يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ (Sebe', 34/10) Ya'nî "Biz tarafımızdan Dâvûd'a bir fazl verdik ve dedik ki: Ey dağlar ve kuşlar onun tesbîh ve nâğmesine sadânız ile rücû' edin; ve biz demiri ona yumuşak yaptık." Ya'nî dağlar câmid ve kuşlar gayr-i nâtık oldukları halde Dâvûd (a.s.)ın terennümât ile vâki' olan tesbîhât ve münâcâtını tekrâr ederlerdi; ve demirin demirliği gidip, onun elinde mum gibi yumuşacık olurdu.

باد حمال سلیمانی شود　　　بحر با موسی سخندانی شود

1012. *Rüzgâr Süleyman'a mensûb hamal olur, deniz Mûsâ ile bir söz bilici olur.*

Bu beyt-i şerîfin birinci mısrâ'ında sûre-i Sebe'de vâki' وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ (Sebe', 34/12) ya'nî "Biz Süleymân'a rüzgârı teshîr ettik ki, sabahtan öğleye kadar bir aylık ve akşama kadar da bir aylık yol giderdi" âyet-i kerîmesine; ve ikinci mısrâ'da da وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ (Şuarâ, 26/63) ya'nî "Biz Mûsâ'ya dedik ki, denize asân ile vur; vurdu, deniz ayrıldı; her bir ayrılması azîm dağ gibi oldu" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'nî "Rüzgâr ve deniz cemâddan oldukları halde, her birisi kendilerine teblîğ olunan emirleri idrâk edip itâat eylediler."

ماه با احمد اشارت بین شود　　　نار ابراهیم را نسرین شود

1013. *Ay Ahmed ile işâret görücü olur; ateş İbrâhîm için nesrîn olur.*

Ay, Ahmed (a.s.v.) Efendimiz'in mübârek parmaklarıyla vâki' olan işâretini görüp yarılır. Nitekim âyet-i kerîmede اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ (Kamer, 54/1) ya'nî "Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı" buyurulur. Ve Nemrûd'un ateşi İbrâhîm-i Halîl (a.s.) için nesrîn, ya'nî güzel kokulu beyaz gül olur.

خاك قارونرا چو ماری در کشد　　　استن حنانه آید در رشد

1014. *Toprak Kārûn'u yılan gibi içeriye çeker; hannâne direği rüşde gelir.*

Kārûn, Mûsâ (a.s.) zamânında mâldâr bir kimse idi; Mûsâ (a.s.)a muhâlefeti yüzünden yere battı. Nitekim âyet-i kerîmede فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ (Kasas, 28/81) ya'nî "Biz onu ve evini yere batırdık" buyurulur. Kıssasının tafsîli tefsîrlerde mezkûrdur.

"Hannâne"" nevha edici ma'nâsına olup, zamân-ı saâdetde Nebiyy-i zîşân Efendimiz'in mescid-i şerîflerinde dayanıp hutbe okuduğu bir direğin adıdır.

سنگ بر احمد سلامی می کند   کوه یحیی را پیامی می کند

1015. *Taş Ahmed'e bir selâm eder; dağ Yahyâ'ya bir haber eder.*

Ya'nî hadîs-i şerîfde ihbâr buyurulduğu üzere, taşlar Ahmed (a.s.v.) Efendimiz'e selâm verir; ve dağ, yahûdîlerin elinden firârı üzerine Yahyâ (a.s.)a "Bana kaç!" diye haber verir. Bu beyitlerde cemâdâtın kelâmlarına işâret buyurulur.

ما سمیعیم و بصیریم و خوشیم   با شما نا محرمان ما خامشیم

1016. *Biz işiticiyiz ve görücüyüz ve latîfiz; biz size nâ-mahremleriz ve sâkitiz.*

Yukarıdan beri vâki' olan îzâhâttan anlaşılacağı üzere cemâdât, biz işitir ve görürüz ve latîfiz; fakat ey ehl-i sûret, biz sizlere karşı nâ-mahrem ve sâkit bir haldeyiz derler.

چون شما سوی جمادی می روید   محرم جان جمادان چون شوید

1017. *"Mâdemki siz cemâdlık tarafına gidiyorsunuz, nasıl cemâdların canının mahremi olursunuz?"*

Cenâb-ı Pîr buyururlar ki: "Ey ehl-i sûret, mâdemki siz cemâdlık ve cismâniyet tarafına meyl ediyorsunuz; ve âlem-i mülkün kavânîn-i tabîiyyesi ile mukayyed bulunuyorsunuz ve âlem-i melekûtun ahvâli size karşı mestûr kalıyor; o halde nasıl cemâdların canının ve bâtınının mahremi olursunuz?"

از جمادی عالم جانها روید   غلغل اجزای عالم بشنوید

1018. *Cemâdlıktan canlar âlemine gidiniz; âlemin eczâsının gulgulesini işitiniz.*

فاش تسبیح جمادات آیدت   وسوسهٔ تأویلها نربایدت

1019. *Cemâdâtın tesbîhi sana açık gelir; seni te'vîllerin vesvesesi kapmaz.*

Ya'nî, "Ey sâlik sen âlem-i cemâddan, âlem-i ervâha ve melekûta hâlen ve zevkan müteveccih olursan, cemâdâtın tesbîhi sana açık olarak zâhir olur." Ya'nî zâhir ve bâtın kulakların birleşip, onların tesbîhlerini lisân-ı zâhir ile vâki' olan tesbîhât gibi işitirsin; ve artık ulemâ-yı zâhir gibi وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلٰكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ (İsrâ, 17/44) ya'nî "Hakk'ı hamd ile tesbîh

etmeyen hiçbir şey yoktur; velâkin siz onların tesbîhlerini tefakkuh edemezsiniz" âyet-i kerîmesiyle, emsâli âyât-ı kur'âniyyeyi te'vîl vesvesesi sana musallat olamaz. Zîrâ ulemâ-yı zâhir bu ve emsâli âyât-ı kur'âniyyenin tefsîrinde derler ki: "Cemâdât Sâni'a ve kudretine ve hikmetine delâlet cihetinden, lisân-ı hâl ile tesbîh ederler ve gûyâ bununla nutk ederler; ve keennehû Allah Teâlâ'yı şürekâdan ve sâireden tenzîh ederler."

چون ندارد جان تو قندیلها　　　بهر بینش کردهٔ تأویلها

1020. [1023] *Mâdemki senin canının kandilleri yoktur, görünüş için te'vîller etmişsin.*

"Kandiller"den murâd, nûr-ı keşf ve vicdândır. "Ey eşyânın zâhirini görüp, bâtınlarından kör olan kimse, mâdemki senin rûhunda nûr-ı keşf yoktur, zikr olunan âyât-i kur'âniyyeyi, bunların tesbîhlerinin görünüşü için, te'vîller etmişsin, ya'nî bunların tesbîhâtı zâhiren görülmez diye te'vîlâta kıyâm etmişsin; veyâhut onların görünüşü, görenin tesbîhine sebeb olur diye te'vîl edip dersin:

که غرض تسبیح ظاهر کی بود　　　دعویٔ دیدن خیال غی بود

1021. *Ki: "Garaz ne vakit tesbîh-i zâhir olur; görme da'vâsı, dalâlet-i hayâlîdir."*

Ki "Cemâdâtın tesbîhinden garaz, hiç tesbîh-i zâhir olur mu? Bunların tesbîhlerini işitmek ve görmek da'vâsı, dalâletden mütevellid bir hayâldir ve evhâmdır."

بلکه هر بیننده را دیدار آن　　　وقت عبرت می کند تسبیح خوان

1022. *Belki her görücüyü onun dîdârı, ibret vaktinde tesbîh okuyucu eder.*

Belki her gören kimseyi, o cemâdâtın görünüşü, ibret almaya sevk edip, tesbîh okuyucu eder.

پس چو از تسبیح یادت می دهد　　　آن دلالت همچو گفتن می بود

1023. *İmdi mâdemki sana tesbîhden yâd veriyor; o delâlet söylemek gibi olur.*

Mâdemki cemâdâtın görünüşü senin hatırına Hakk'ı tesbîh etmeyi getiriyor ve sana Hakk'ın tesbîhine delâlet ediyor; işte o delâlet الدال على الخير كفاعله ya'nî "Hayra delâlet eden, o hayrın fâili gibidir" fehvâsınca, o cemâdâtın tesbîh söylemesi gibi olur.

این بود تأویل اهل اعتزال وای آنکس کو ندارد نور حال

1024. *Ehl-i İ'tizâlin te'vîli bu olur; vay o kimseye ki, o nûr-ı hâl tutmaz.*

İşte ehl-i İ'tizâl'in ve ulemâ-yı zâhirin nusûs-ı kur'âniyye hakkındaki te'vîli, bu zikr eylediğimiz vech ile olur; zîrâ onların te'vîllerinin esâsı budur ki: "Cemâdâtın hayâtı yoktur ve nutk-ı tesbîh hayatsız olmaz. Binâenaleyh murâd, hakîkat-ı tesbîh değildir; belki vahdâniyyete delâlet etmeleridir." Halbuki âyet-i kerîmede فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا قَالَتَا اَتَيْنَا طَائِعِينَ (Fussılet, 41/11) ya'nî "Hak Teâlâ semâvât ve arza tav'an yâhud kerhen vücûd-pezîr olunuz buyurdu; onlar da biz itâat edici olduğumuz halde geliriz dediler" buyurulduğuna nazaran cemâd nev'inden olan semâvât ve arzın hitâb-ı İzzet'i işitdiklerini ve cevâb verdiklerini te'vîle mahal yoktur. "İmdi kendisinde nûr-ı hâl ve müşâhede-i bâtın olmayan kimsenin vay hâline!"

چون ز حس بیرون نیامد آدمی باشد از تصویر غیبی اعجمی

1025. *Mâdemki âdemî hisden dışarıya gelmedi, tasvîr-i gaybîden a'cemî olur.*

İnsan, zevâhir-i eşyâdan ma'lûmât alan havâss-i hamse-i zâhiresinin hüküm ve te'sîrinden kurtulmadıkça, âlem-i gaybın ahvâlini tasvîrden a'cemî, ya'nî gâfil ve câhil olur.

این سخن پایان ندارد مارگیر می کشید آن مار را با صد زَحیر

1026. *Bu sözün nihâyeti yoktur. Yılan tutucu o yılanı yüz meşakkatle çekti.*

"Zahîr" karın ağrısı ve sıkıntı ile nefes almak demek olup, burada zahmet ve meşakkat murad buyurulur.

تا ببغداد آمد آن هنگامه جو تا نهد هنگامهء بر چارسو

1027. *O hengâme arayıcı, dört tarafa bir hengâme koymak için, Bağdâd'a kadar geldi.*

"Çâr-sû" çarşı ma'nâsına geldiği gibi, dört taraf ma'nâsına da gelir. Ya'nî "O mecma'-i halkı arayan kimse çarşıya veyâ dört tarafa halkı toplamak için Bağdâd şehrine kadar geldi."

بر لب شط مرد هنگامه نهاد غلغله در شهر بغداد اوفتاد

1028. *Hengâme adamı, Şat sâhiline koydu; Bağdâd şehri içine gulgule düştü.*

Ortalığı velveleye veren o yılan tutan adam, o tuttuğu ejderhâyı Dicle nehri kenârına koydu. Halk böyle bir yılanın vücûdundan haberdâr olunca Bağdâd içine bir gulgule düştü; dediler ki:

مارگیری اژدها آورده است   بو العجب نادر شکاری کرده است

1029. *"Bir yılan tutucu ejderhâ getirmiştir; çok acîb nâdir bir şikâr etmiştir."*

"Birisi Dicle kenârına bir ejderhâ getirmiş, acîb bir şey imiş, gidip görelim bu azîm yılanı nasıl tutabilmiştir?"

جمع آمد صد هزاران خام ریش   صید او گشته چو او از ابلهیست

1030. [1033] *Yüz binlerce ahmak toplandı; onun ahmaklığından, onun gibi, onun şikârı olmuştur.*

"Sad hezârân" ta'bîrinden murâd, ta'yîn-i aded değildir, kesretden kinâyedir. "Hâm-rîş" ahmak ma'nâsınadır. Ya'nî "O yılanı görmek üzere pek çok ahmak toplandı; o yılan tutucunun ahmaklığından dolayı, onun kendisi gibi, birçok kimseler o yılanın şikârı olmuştur."

منتظر ایشان و هم او منتظر   تا که جمع آیند خلق منتشر

1031. *Onlar muntazır ve o da dağınık olan halk toplansınlar diye muntazır idi.*

Oraya toplanan halk, üzerinde örtü bulunan şu ejderhâ nasıl şeydir görelim diye örtünün açılmasına muntazır; ve yılan tutucu adam dahi, halkın daha ziyâde toplanmasına muntazır idi.

مردم هنگامه افزونتر شود   گدیه و توزیع نیکوتر شود

1032. *Cem'iyyet adamları daha ziyâde olsun, dilencilik ve tevzî' daha iyi olsun.*

Yılan tutucunun intizârına sebeb, halkın daha ziyâde toplanması ve bu yüzden kendisinin dilenciliği ve parsa toplaması daha iyi bir sûretde vâki' olması için idi. "Gidye" dilenci ma'nâsınadır. Dilencilik ma'nâsına da müsta'meldir; burada ikinci ma'nâ münâsibdir.

جمع آمد صد هزاران ژارخا   حلقه کرده پشت پا بر پشت پا

1033. *Yüz binlerce geveze, ayak arkası, ayak arkası üzerine halka yapıp toplandı.*

Birçok geveze ortada bulunan ejderhânın etrâfında halka teşkîl etmek sûretiyle toplanmış ve bu halka, zamânımızda emsâli görüldüğü üzere, bir halkanın arkasında dîğer halkalar daha teşkîl edilmek sûretiyle vâki' olmuş idi.

مرد را از زن خبر نی ز ازدحام رفته هم چون قیامت خاص و عام

1034. *Kalabalıktan dolayı, erkeğin kadından haberi yok idi; hâs ve âmm kıyâmet gibi gitmiş idi.*

Kalabalık bir derecede idi ki, erkeklerin kadınlara olan temâyülü hasebiyle onlara bakmaları lâzım gelirken, bu kalabalık yüzünden, erkek kadının vücûdundan haberi bile yoktu. Velhâsıl halkın izdihâmı kıyâmetden bir nümûne idi.

چون همی حرّاقه جنبانید او میکشیدند اهل هنگامه گلو

1035. *O harrâkayı kımıldattığı vakit, cem'iyyet halkı boyun çektiler.*

Ankaravî hazretleri "harrâka" kelimesini, yılanın üstündeki palas ma'nâsına olarak tercüme buyurmuşlardır. Hind nüshalarında bu kelime "Hı" ile "harrâka" sûretinde muharrer olup, şârihler, oyun âleti olarak tercüme etmişlerdir. Ve "hâ" ile olan "harrâka" *Ahteri-i Kebîr*'de "kâv" ve düşmana ateş saçan gemi ma'nâsında gösterilmişdir; ve bu ma'nâ makāma münâsibdir. Zîrâ yılan ateş saçan bir gemiye teşbîh buyrulmuş olur. Ya'nî "Yılanı tutan adam, ateş saçan bir gemi mesâbesinde olan o ejderhâyı kımıldattığı vakit, efrâd-ı halk, aman ben de göreyim diye, halkanın arkasında kalanlar aralık yerlerden boyunlarını uzattılar."

و اژدها کز زمهریر افسرده بود زیر صد گونه پلاس و پرده بود

1036. *Ve zemherîden donmuş olan ejderhâ, yüz türlü palas ve perde altında idi.*

Zemherî soğuğundan donmuş olan o büyük yılanın vücûdu, birçok eski püskü örtüler ile örtülmüş idi.

بسته بودش تا رسنهای غلیظ احتیاطی کرده بودش آن حفیظ

1037. *Onu kalın ipler ile bağlamış idi; o hıfz edici, ona bir ihtiyât etmiş idi.*

در درنگ انتظار و اتفاق تافت بر آن مار خورشید عراق

1038. *İntizâr ve ittifâk tevakkufu içinde, o yılan üzerine Irak'ın güneşi doğdu.*

Temâşâ perdesinin açılmasına halkın müttefikan intizâr için vâki' olan tevakkufu esnâsında, Irak iklîminin kızdırıcı güneşi, o soğuktan donmuş olan yılan üzerine doğdu.

آفتاب گرم سیرش گرم کرد　　　رفت از اعضای او اخلاط سرد

1039. *Kızgın güneş, onu sıcağa doyurdu; onun a'zâsından soğuk hıltlar gitti.*

"Ahlât" hayvânâtın vücûdunda vâki', "dem," "balgam," "sevdâ" ve "safrâ" tesmiye olunan seyyâlât-ı erbaadır. Ya'nî "Güneşin harâretiyle, yılanın vücûdu meşbû' oldu; a'zâsında donmuş olan bu mezkûr hıltlar tekrâr cereyân ve deverâna başladı."

مرده بود و زنده گشت او از شگفت　　　اژدها بر خویش جنبیدن گرفت

1040. [1043] *O ölü idi ve ârâm cihetinden diri oldu. Ejderhâyı kendi üzerine kımıldama tuttu.*

"Şigîft" ve "şigift" aceb ve taaccüb ve sabır ve karâr ve ârâm ma'nâlarınadır. Ya'nî "Yılan donukluktan ölü sûretinde idi; fakat intizâr sebebiyle vâki' olan güneş altındaki ârâm ve karârı cihetinden diri oldu. O ejderhânın kendi vücûdunda hareket zâhir olmaya başladı."

خلق را از جنبش آن مرده مار　　　گشت شان آن یك تحیر صد هزار

1041. *O ölmüş yılanın hareketinden, halkın o bir tahayyürü, yüz bin oldu.*

Halk zâten o ölmüş yılanın cesâmetinden hayrette idi; onun bu sûretle hareketini görünce, hayretleri arttı.

با تحیر نعرها انگیختند　　　جملگان از جنبشش بگریختند

1042. *Tahayyür ile berâber na'ralar kopardılar; hepsi onun hareketinden kaçtılar.*

می شکست او بند و زان بانگ بلند　　　هر طرف می رفت چاقاچاق بند

1043. *O yüksek sesten dolayı, o bağı kırdı; bağın çatırdısı her tarafa giderdi.*

Halkın o yüksek na'ralarından ve feryâdlarından ejderhâ ürküp, bağlarını kopardı ve kalın bağların çatırdısı her tarafa giderdi ve her taraftan işitilir idi.

بندها بشکست و بیرون شد ز زیر　　　اژدهای زشت غران همچو شیر

1044. *Bağları kırdı ve altından arslan gibi kükremiş çirkin bir ejderhâ dışarıya çıktı.*

در هزیمت بس خلایق کشته شد　　　　از فتاده و کشتگان صد پشته شد

1045. *Hezîmet esnâsında çok halâyık ölmüş oldu; düşmüşlerden ve ölmüşlerden yüz yığın oldu.*

"Hezîmet" askerin gayr-i muntazam olarak firârı ma'nâsınadır. "Püşte" tepe ve yığın ma'nâsınadır. Ya'nî "Yılanı temâşâ etmek üzere toplanmış olan halk, ejderhânın bu vaz'iyyetinden ürkerek bağıra çağıra gayr-i muntazam kaçmağa başladılar; kaçarken halk birbirine çarpıp, yerlere serildiler; ve arkadan gelenler düşenleri çiğnemek sûretiyle ölümlerine sebeb oldular. Bu sûretle düşen ve ölenlerden birçok yığınlar peydâ oldu."

مارگیر از ترس بر جا خشك گشت　　　　که چه آوردم من از کهسار و دشت

1046. *Yılan tutucu korkudan yerinde kuru oldu, dedi ki: "Ben dağlıktan ve çölden ne getirdim?"*

"Huşk geşten" hareketsiz kalmaktan kinâyedir. Yılan tutucu bu vaz'iyyet-i müdhişeyi görünce: "Eyvâh! Ben dağlıktan ve sahrâdan bu halkın başına ne dehşetli bir felâket getirmiş oldum, diye korkusundan olduğu yerde hareketsiz bir halde kaldı."

گرگ را بیدار کرد آن کور میش　　　　رفت نادان سوی عزرائیل خویش

1047. *O kör koyun, kurdu uyandırdı; câhil, kendi Azrâîl'i tarafına gitti.*

O kör koyun mesâbesinde olan yılan tutucu, uyuyan kurt mesâbesinde olan ejderhâyı bu sûretle uyandırdı; kemâl-i cehâletinden dolayı, kendi Azrâîl'i tarafına ayağı ile gitti.

اژدها یك لقمه کرد آن گیج را　　　　سهل باشد خون خوری حجیج را

1048. *Ejderhâ o ahmağı bir lokma etti; Haccâc'a kan içicilik kolay olur.*

"Haccîc" birinci mısrâ'daki "gîc" kelimesine kâfiye olmak için, kāide-i Fürs üzere, Haccâc-ı Zâlim isminin imâle olunmuş sûretidir. Ankaravî nüshasında Haccâc kelimesi imâlesiz olarak mündericdir. Ve Haccâc, Yûsuf es-Sekafî, Mervân ve Abdü'l-Melik zamân-ı saltanatlarında zulmüyle meşhûr bir emîrin ismidir. Merkūmun haksız yere yedi bin kişiyi öldürdüğü târihlerde mezkûrdur. Ya'nî "Ejderhâ canlanıp, etrâfa saldırdığı esnâda, yılan tutucuyu da bir lokma edip yuttu. Zîrâ kan içici Haccâc mesâbesinde ve onun meşreb ve tabîatında olan ejderhâya adam öldürmek kolay olur."

Bu beyt-i şerîfde bâtın-ı Haccâc'ın ejderhâ sûretine memsûh olduğuna işâret buyrulur.

خویش را براستنی پیچید و بست   استخوان خورده را در هم شکست

1049. *Kendisini bir direğe sardı ve bağladı; yenmiş kemikleri birbirine geçirip kırdı.*

Ejderhâ adamları yuttuktan sonra, onların kemiklerini kırıp mi'desinde eritmek için, kendisini bir direğe sardı ve halkalanmak sûretiyle bağladı.

نفس اژدرهاست او کی مرده است   از غم بی آلتی افسرده است

1050. *"Nefis ejderhâdır, o ne vakit ölmüştür; âletsizlik gamından donmuştur.*
[1053]

Nefs-i beşer, hadd-i zâtında ejderhâ tab'ında ve meşrebindedir; o aslâ ölmez; eğer halîm ve selîm görünürse âletsizlik ve fırsatsızlık gamından dolayı donmuş ve mecâlsiz kalmıştır.

گر بیابد آلت فرعون او   که بامر او همی رفت آب جو

1051. *Eğer o Fir'avn'ın âletini bulursa ki, nehrin suyu onun emri ile giderdi.*

"Fir'avn"ın âletinden murâd, saltanat ve kudret-i hükûmetdir. "Nehir"den murâd, Nil nehridir ki, Fir'avn'ın dâire-i saltanatında cereyân ederdi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Fir'avn'ın tefâhüründen ihbâren beyân buyrulur. وَ نَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَ هَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ (Zuhruf, 43/51) Ya'nî "Fir'avn kavmine nidâ edip dedi ki: Ey kavmim, mülk-i Mısır bana mahsûs değil mi? Ve bu nehirler benim hükmüm altında cereyân ediyor, görmüyor musunuz?"

آنگه او بنیاد فرعونی کند   راه صد موسی و صد هارون زند

1052. *Ondan sonra o Fir'avnlık bünyâdını eder; yüz Mûsâ'nın ve yüz Hârûn'un yolunu vurur.*

Nefis, Fir'avn'ın kudret ve saltanatını elde ettikten sonra, artık Fir'avnlık temelini kurar ve kendisine nasîhat eden Mûsâ ve Hârun (aleyhime's-selâm) meşreblerinde olan ulemâ-i billâhı muhâlif ve düşman addedip, onlara karşı sû-i kasda kıyâm eder.

کرمکست آن اژدها از دست فقر   پشهٔ گردد ز مال و جاه صقر

1053. *O ejderhâ fakr elinden kurtcağızdır; bir sivrisinek mâl ve câhdan sakr olur.*

"Sakr" doğan envâ'ından "çakır" dedikleri kuştur, cem'i "sukūr" ve "sıkār" ve "sıkāre" ve "sukūre" ve "uskur" gelir. Fârisîde "çerğ" derler. "O nefis ejderhâsı fakr u zarûret elinden ve fırsat bulamamak yüzünden, küçük bir kurttur. Acz ve fakr içinde bir sivrisinek gibi kudretsiz iken eline mal girdiği ve büyük mansıba nâil olduğu vakit, yırtıcı bir çakır kuşu olur."

اژدها را دار در برف فراق   هین مکش او را بخورشید عراق

1054. *Ejderhâyı firâk karı içinde tut; sakın onu Irak güneşine çekme!*

Nefis ejderhâsını huzûzât-ı dünyeviyyeden ayrılık karı içinde tut ki, donmuş bir halde kalsın; sakın o nefis ejderhâsını esfel-i sâfilîn olan dünyânın parlak ve harâretli görünen âlâyişine çekme! "Irâk" Bağdad ve Basra cihetlerine denir. Bu kıt'aya Irak denilmesi, Arab'ın esfel-i arzı olmasından dolayıdır. Bu münâsebetle esfel-i sâfilîn olan dünyâya "Irâk" ve onun mâl ve câhına da "güneş" ta'bîriyle işâret buyrulmuştur.

تا فسرده می بود آن اژدهات   لقمهٔ او یی چو او یابد نجات

1055. *Tâ ki o senin ejderhân donmuş olsun; o necat bulduğu vakit, sen onun lokmasısın.*

Ya'nî "Sen, ejderhâ olan nefsini, esfel-i sâfilîn olan dünyânın, mal ve câh güneşleri altına çekme ki, o senin ejderhân donmuş bir halde kalsın. Zîrâ o nefis, mal ve câh güneşinin harâretiyle harekete gelip donukluktan necât bulduğu vakit, seni yutup helâk eder."

مات کن او را و ایمن شو زمات   رحم کم کن نیست او ز اهل صِلات

1056. *Onu mat et ve matdan emîn ol; ona az merhamet et, atâ ehlinden değildir.*

"Mat" mağlûb demektir. "Sılât" sılanın cem'idir ve "sıla" atâ ve bahşiş ma'nâsınadır. "O nefsi mat ve mağlûb et ve mağlûb olmaktan emîn ol! Ona az merhamet et; zîrâ o atâya ve bahşîşe lâyık bir şey değildir." "Rahm kem kün" ta'bîriyle nefse şer' dâiresinde i'tidâl üzere muâmele etmeğe işâret buyrulur.

کآن تف خورشید شهوت بر زند   آن خفاش مرده ریگت پر زند

1057. *Zîrâ o şehvet güneşinin harâreti vurursa, o senin başından arta kalacak yarasa kuşu kanat vurur.*

"Zîrâ dünyâ şehvetlerinin güneşi, nefis üzerine harâretini müstevlî kılarsa, nihâyet ölüm sebebiyle senin başından arta kalacak olan o yarasa kuşu mesâbesindeki nefis, bu zulmet-i tabîiyye içinde kanat açıp uçmağa başlar." Bu hitâblar sâlikin rûhunadır.

می کشانش در جهاد و در قتال   مرد وار اللّهُ يَجْزِيكَ الْوِصَال

1058. *Onu erkek gibi cihâda ve kıtâle çek! Allah sana visâl ile cezâ versin.*

Ey sâlik, sen nefsini hakîkî erkekler gibi, ya'nî ricâlullâh gibi mücâhede ve riyâzet sûretiyle, şehevât-ı dünyeviyyeye meyilden öldürülmek usûlüne çek! Nefsin bu harbde ölünce, Allah Teâlâ hazretleri senin rûhunu kendine vâsıl kılmak sûretiyle mükâfât versin.

چونکه آن مرد اژدها را آورید   در هوای گرم خوش شد آن مَرِيدْ

1059. *Vaktâki o adam, ejderhâyı getirdi, sıcak hava içinde o merîd hoş oldu.*

"Merîd" inadçı ve şerîr demektir; ya'nî "O yılan tutucu adam, donmuş ejderhâyı Bağdad'a getirdi; o şerîr olan yılan sıcak hava içinde canlanıp hoş oldu."

لا جرم آن فتنها کرد ای عزیز   بیست هم چندان که ما گفتیم نیز

1060. [1063] *Ey azîz, şübhesiz o fitneleri yaptı; hem bizim söylediğimizin dahi yirmi kadarını.*

O ejderhâ, o zikr olunan fitneleri, hem bizim söylediğimizin dahi yirmi mislini yaptı. Biz onun yaptığı fitnelerden yirmi mislini söylemedik.

تو طمع داری که او را بی جفا   بسته داری در وقار و در وفا

1061. *Sen tama' tutar mısın ki, onu cefâsız vakar içinde ve vefâ içinde bağlanmış tutasın.*

Ey sâlik-i tarîk-ı Hak, sen umar mısın ki, o azgın ve şerîr olan nefsi, mücâhede ve riyâzet cefâsı ve ezâsı olmaksızın, insanlık vakârı içinde ve emir ve nehy-i ilâhînin vefâsı içinde bağlanmış bir halde tutasın; ve o müdhiş hayvanı, yularsız bırakarak, ondan akıl ve mantık dâiresinde hareket bekliyesin; bu mümkin olur mu?

هر خسی را این تمنا کی رسد   موسئ باید که اژدرها کشد

1062. *Her bir denîye, bu temennî ne vakit erişir? Bir Mûsâ lâzımdır ki, ejderhâyı çeksin.*

Sıfât-ı nefsâniyyesine mağlûb olan her bir denîye, mücâhedesiz ve riyâzetsiz nefis ejderhâsını zararsız bir sûrette kullanmak temennîsi mümkin olur mu? Mûsâ (a.s.) meşrebinde bir veliyy-i kâmil lâzımdır ki, o ejderhâyı, emr-i ilâhî tahtında istihdâm edebilsin.

Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn bin Arabî (k.s.), Şeyh Sadreddîn Konevî hazretlerini terbiye buyurdukları esnâda kuru ekmek yedirmek sûretiyle riyâzet yaptırırlar imiş. Bir gün taâm esnâsında kendileri tavuk yemişler. Hz. Sadreddîn'in vâlidesi, cenâb-ı Şeyh'in bu hâlini görüp: "Ey Şeyh, sen tavuk eti yersin; benim oğluma kuru ekmek yedirirsin, bu nasıl olur?" demiş. Hz. Şeyh yediği tavuğun kemikleri üzerine mübârek ellerini koyup "Allah Teâlâ hazretlerinin izniyle, kalkın!" deyince, kemikler derhâl tavuk hâline gelip uçmuşlar. Ve buyurmuşlar ki: "Senin oğlun dahi bu hâle geldikten sonra, istediğini yesin, zarar vermez; şimdi yerse zarar verir, binâenaleyh şimdi ona lâzım olan kuru ekmek yemektir." Ve bu ma'nâ Cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından, I. cildde [s. 484] Ferîdüddîn Attâr hazretlerinin تو صاحب نفسى اى غافل ميان خاك خون مى خور   كه صاحب دل اگر زهرى خورد آن انگبين باشد ["Ey gâfil, sen sâhib-i nefissin, toprak arasında kan ye! Zîrâ eğer sâhib-i dil bir zehir yese, bal olur"] beyt-i şerîfinin tefsîrinde îzâh buyrulmuştur.

صد هزاران خلق ز اژدرهاى او   در هزيمت كشته شد از راى او

1063. *Yüz binlerce halk onun ejderhâsından, onun re'yinden hezîmet içinde olmuş oldu.*

Ankaravî hazretleri bu beyt-i şerîfi, yukarıki beytin ikinci mısrâ'ındaki ma'nâ karînesiyle Mûsâ (a.s.)a ircâ' buyurmuştur. Bu sûretde ya'nî "Mûsâ (a.s.)ın ejderhâsından ve onun re'y-i âlîsinden yüz binlerce halk hezîmet içinde olmuş oldu" demek olur. Hind şârihleri, yılan tutucunun kıssasını tetmîmen beyân buyrulmuş olduğuna zâhib olmuşlardır; bu sûretde ma'nâ "O yılan tutucunun donmuş ejderhâsından ve onun re'y-i zaîfinden ve kasdından, yüz binlerce halk hezîmet içinde olmuş oldu" demek olur. Bunların ikisi de birer vecihdir. Bu kıssada "Yılan tutucu"dan murâd, müddeî-i kâzib olan şeyhdir. Nefsi ölmemiş iken, halkı başına toplayıp irşâda kıyâm eder ve netîcede halkın kabûlü ve ihtirâmı yüzünden nefsinin ejderhâsı dirilip halkı ifsâd ve ma'nen helâke sevk eder. Fakat şeyh-i kâmil, nefsine hâkim olduğu için, onun ejderhâ-yı nefsi bil'akis ıslâh ve ihyâ-yı halka hâdim olur. Âtîdeki kıssa ile bu ma'nâ te'yîd buyrulur.

تهدید کردن فرعون موسی علیه السلام را

Fir'avn'ın Mûsâ (a.s.)ı tehdîd etmesi

گفت فرعونش چرا تو ای کلیم　　خلق را کشتی و افکندی تو بیم

1064. *Fir'avn ona dedi: "Ey Kelîm, sen niçin halkı öldürdün ve sen korku bıraktın?"*

Fir'avn, Mûsâ (a.s.)a hitâben dedi ki: "Ey Kelîm, sen asânı boğa yılanı yaparak, halk arasına salıverdin; halk korkusundan kaçmak için birbirini çiğnedi ve bu esnâda birçok kimseleri öldürdün ve halkın kalbine korku bıraktın."

"Kelîm" kelimesinde iki ma'nâ vardır. Birisi mecrûh ve dîğeri kelâm söyleyici demektir. Mûsâ (a.s.) Hak'la mükâleme şerefine nâil olan enbiyâdan olmakla "Kelîmullâh" lakabıyla meşhûrdur. Fakat Fir'avn bunu tasdîk etmediğinden, onun "Kelîm" diye vâki' olan hitâbı, "mecrûh" ma'nâsına alınmak münâsib olur.

در هزیمت از تو افتادند خلق　　در هزیمت کشته شد مردم ز زلق

1065. *"Halk hezîmet içinde senden düştüler; adamlar, hezîmet içinde ayağı kaymaktan ölmüş oldu."*

"Halk, ejderhânın hücûmundan dolayı münhezim olarak, senin yüzünden birbiri üstüne düştüler ve o hezîmet esnâsında birçok adam ayakları kayıp çiğnenerek ölmüş oldu." "Zelk" ayak kaymak ma'nâsınadır.

لا جرم مردم ترا دشمن گرفت　　کین تو در سینه مرد و زن گرفت

1066. *"Şübhesiz adamlar seni düşman tuttu. Erkek ve kadın senin kînini sînesinde tuttu."*

خلق را می خواندی بر عکس شد　　از خلافت مردمانرا نیست بُدّ

1067. *"Halkı da'vet ediyordun, aks üzere oldu; adamlar için senin hilâfından firâk yoktur."*

"Büdd" firâk ve ayrılık ma'nâsınadır. Ya'nî "Sen halkı kendi tarafına da'vet ediyordun; yaptığın bu ejderhâ ile korkutmak tedbîri senin aleyhine

döndü; binâenaleyh adamlar artık sana muhâlefet etmekten ayrılmazlar, ya'nî dâimâ sana muhâlefet üzere bulunurlar."

من هم از شرّت اگر پس می خزم　　　در مکافات تو دیگی می پزم

1068. *"Eğerçi ben dahi senin şerrinden kıçın kıçın sürtünerek geri giderim; senin mükâfâtın hakkında bir çömlek kaynatırım."*

"Hazîden" çocuklar gibi kıçın kıçın sürtünerek geri gitmek; "Dîg puhten" teemmül etmekten kinâyedir. Ya'nî "Halk korktu, vâkıâ ben de senin şerrinden ürküp, geri geri gittim; fakat senin bu fiiline mukābele için tedbîrler teemmül ediyorum."

دل ازین بر کَن که بفریبی مرا　　　یا بجزْ فیْ پس روی گردد ترا

1069. *"Gönlü bundan kopar ki, beni aldatasın; yâhud gölgeden gayrisi sana pesrevlik etsin."*

"Beni aldatacağını, yâhud gölgenden başkası senin arkandan geleceğini aslâ gönlüne getirme!" Ba'zı nüshalarda ikinci mısrâ' تا بخرقی پس روی گردد ترا sûretindedir. Bu sûretde ma'nâ böyle olur: "Gönlünü bundan kopar ki, beni aldatasın. Nihâyet bir hark-ı âdet ile senin için bir arkadan gelici olsun."

تو بدان غرّه مشو کش ساختی　　　در دل خلقان هراس انداختی

1070. [1073] *"Sen onunla mağrûr olma ki, onu yaptın; halâikın kalbine korku attın."*

"Sen, bin hârika gösterdim, diye mağrûr olma; bu yaptığın şey ancak halâikın kalbine korku bırakmaktan ibâret kaldı."

صد چنین آری وهم رسوا شوی　　　خوار گردی ضُحکهء غوغا شوی

1071. *"Yüz böylesini getirsen de yine rüsvây olursun; zelîl olursun, duhke-i gavgā olursun."*

"Duhke" kendisine gülünen adam, gülünç demek. "Gavgā" her cinsten birtakım adamların teşkîl ettikleri cem'iyyet ma'nâsına olduğu *Akrebü'l-Mevârid*'de mezkûrdur. Ya'nî "Sen yüz böyle hârika göstersen bile, yine bizim indimizde rüsvây ve zelîl olursun. Her cinsten toplanan halk arasında gülünç olursun."

همچو تو سالوس بسیاران بدند　　　عاقبت در مصر ما رسوا شدند

1072. *"Senin gibi mürâînin çokları oldular; âkıbet bizim mısrımızda rüsvây oldular."*

"Sâlûs" aldatıcı, mekkâr ve mürâî ma'nâsınadır. Ya'nî "Senin gibi çok mürâîler ve mekkârlar zuhûr ettiler ve sonunda bizim mısrımızda rüsvây ve mağlûb oldular."

پاسخ موسى عليه السلام فرعون را

Mûsâ (a.s.)ın Fir'avn'a cevâbı

گفت با امر حقم اشراك نيست — گر بريزد خونم امرش باك نيست

1073. *Dedi: "Emr-i Hak ile bana işrâk yoktur. Eğer onun emri, benim kanımı dökerse, korku yoktur."*

"Hakk'ın emrine benim ortaklığım yoktur; O ne emr ederse, onu icrâ ederim; O'nun irâdesine karşı benim irâdem ve tasarrufum yoktur. Eğer O'nun emri benim kanımı döker ve mağlûb ederse, aslâ benim için korku yoktur."

راضيم من شاكرم من اى خريف — اين طرف رسواى و پيش حق شريف

1074. *"Ey akılsız, bu tarafda rüsvây ve huzûr-ı Hak'da şerîf olmağa ben râzıyım ve şâkirim."*

پيش خلقان خوار و زار و ريشخند — پيش حق محبوب و مطلوب و پسند

1075. *"Halâikın önünde zelîl ve zaîf ve gülünç, huzûr-ı Hak'da mahbûb ve matlûb ve makbûl olayım."*

از سخن مى گويم اين ور نى خدا — از سيه رويان كند فردا ترا

1076. *"Bunu söz cihetinden söylüyorum; ve yoksa Hudâ yarın seni kara yüzlülerden eder."*

"Benim halkın önünde rüsvây ve huzûr-ı Hak'da azîz olduğumu söylemem, halkın benim sözümü dinlemedikleri içindir; ve yoksa Hakk'ın azîzi, her iki cihânda azîzdir. Gerçi senin hâl-i hâzırda izzet-i zâhiriyyen var ise de, Hak Teâlâ hazretleri, yarın yevm-i kıyâmette seni kara yüzlü olan âsîler zümresine ilhâk eder."

عزت آن اوست و آن بندگانش   ز آدم و ابلیس بر می خوان نشانش

1077. *"İzzet onun lâyıkıdır ve onun kullarının lâyıkıdır; onun nişânını Âdem'den ve İblîs'den oku!"*

Bu beyt-i şerîfde وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ (Münâfikûn, 63/8) ya'nî "İzzet Allah'a ve Resûlüne ve mü'minlere mahsûsdur" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'nî "İzzet-i hakîkî, Allâh'a ve Allâh'ın emrine itâat eden kullara mahsûsdur. Allah'a karşı serkeşlik edip, nefislerinin kulu olan kimseler her ne kadar sûret-i zâhirede kuvvet ve tasallut sâhibi iseler de, hakîkatte değildirler. Bunun böyle olduğunu Âdem ile İblîs kıssasında oku da gör!" Zîrâ Âdem, رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا (A'râf, 7/23) ya'nî "Ey bizim Rabb'imiz, biz nefsimize zulmettik" dedi ve boynunu büküp Hâlik-ı azîmü'ş-şânına yalvardı. İblîs ise edebsizliği nefsinden bilmeyip فَبِمَا اَغْوَيْتَنِى (A'râf, 7/16) ya'nî "Beni azdıran sensin!" diye serkeşlik etti; netîcede Âdem makbûl ve merhûm ve İblîs matrûd ve mercûm oldu.

شرح حق پایان ندارد همچو حق   هین دهان بر بند و بر گردان ورق

1078. *"Hak gibi, Hakk'ın şerhinin nihâyeti yoktur. Âgâh ol, ağzını bağla ve yaprağı çevir!"*

"Ey Fir'avn, Hakk'ın zât-ı nâmütenâhîsi gibi, Hakk'ın esmâ ve sıfâtının ve tecelliyâtının şerhinin nihâyeti yoktur. Sen O'nun ism-i Zâhir'inin tecellîsi olmak üzere bir saltanata nâil olmuşsun; ve bu ismin ahkâmında müstağraksın. İsm-i Bâtın'ın ahkâmından gâfilsin. Binâenaleyh bu müstağrak olduğun ism-i Zâhir'in ahkâmından bahs etme; ağzını kapa da, bu kitâb-ı Zâhir'in yaprağını çevir ve onun arkasında ism-i Bâtın'a nazar et!"

جواب دادن فرعون موسی را علیه السلام

Fir'avn'ın Mûsâ (a.s.)a cevâb vermesi

گفت فرعونش ورق در حکم ماست   دفتر دیوان حکم این دم مراست

1079. *Fir'avn dedi: "Varak bizim hükmümüzdedir; hüküm dîvânının defteri bu demde bana mahsûstur."*

Fir'avn dedi: "Varak-ı zâhirî bizim hükmümüzün altındadır; hüküm ve emir dîvânının defteri bu demde bana mahsûstur ve halka riyâset etmek senin değil, benim lâyıkımdır."

مر مرا بخریده اند اهل جهان   از همه عاقلتری تو ای فلان

1080. [1083] *"Muhakkak ehl-i cihân beni satın almışlardır; ey filân sen hepsinden daha mı âkılsin?"*

"Muhakkak ehl-i cihân benim riyâsete ehil olduğumu bildikleri için hürriyetleri mukābilinde beni ve benim istibdâdımı satın almışlardır. Ey filân ve ey halk arasında nâm sâhibi olmayan kimse! Sen bana tâbi' olan bu halkın hepsinden daha mı akıllısın?"

موسیا خود را خریدی هین برو   خویشتن کم بین بخود غرّه مشو

1081. *"Ey Mûsâ, kendini satın aldın; âgâh ol, git kendini az gör; kendine mağrûr olma!"*

"Harîden hod" kendi nefsini bir şeye ivaz ve bedel tutmak ma'nâsınadır. Ya'nî "Ey Mûsâ, benim makām-ı riyâsetime ivaz olarak kendi nefsini meydana koydun; âgâh ol, git, bu da'vâ-yı riyâsetden vazgeç; benim karşımda kendini aşağı ve nâkıs gör. Kendi mertebene aldanma."

جمع آرم ساحران دهر را   تا که جهل تو نمایم شهر را

1082. *"Dehrin sihirbazlarını toplayayım, tâ ki senin cehlini şehre göstereyim."*

Ya'nî "Sen asânı ejderhâ sûretinde gösterdiğine mağrûr olma; ben senin bu sihrini ibtâl için zamânın sihirbazlarını toplayayım da, şehrin halkına, o mâhir sâhirler vâsıtasıyla, senin cehlini göstereyim ve korkuttuğun halkı bu sûretle emîn edeyim."

این نخواهد شد بروزی و دو روز   مهلتم ده تا چهل روز تموز

1083. *"Bu bir günde ve iki günde olamıyacaktır; bana temmuzun kırk gününe kadar mühlet ver!"*

"Temûz" sıcak ve güneşin "Seretân" burcunda kaldığı müddet ma'nâsınadır. Ba'zı memleketlerde yazın bir ayına "temmuz" ismini vermişlerdir. Ya'nî "Ey Mûsâ. benim sihirbazları toplamam, öyle bir iki günde olabilecek bir iş değildir; bana yazın en sıcak günlerinden kırk gün mühlet ver!"

جواب موسى عليه السلام فرعون را

Mûsâ (a.s.)ın Fir'avn'a cevâbı

گفت موسی این مرا دستور نیست　　　بنده ام امهال تو مأمور نیست

1084. *Mûsâ dedi: "Bu, bana mahsûs reviş değildir; ben kulum, senin imhâlin emr olunmuş değildir."*

"Destûr"un müteaddid ma'nâsı vardır. Tarz ve reviş ve ruhsat ma'nâlarına dahi gelir. Burada "reviş" ma'nâsı münâsibdir. Ya'nî "Mûsâ (a.s.) Fir'avn'a cevâben buyurdu ki: "Bu mühlet vermek mes'elesi bana mahsûs olan bir tarz ve reviş değildir; çünkü ben kulum; efendim tarafından senin imhâlin bana emr olunmuş değildir ki, onun emrini tebliğ edeyim."

گر تو چیری و مرا خود یار نیست　　　بنده فرمانم بدانم کار نیست

1085. *"Eğer sen gâlib isen ve bana da yâr yok ise; ben emir kuluyum, bana onunla iş yoktur."*

"Eğer sen tedbîrlerinde gâlib olsan ve ben de senin tedbîrlerine karşı mukābele husûsunda buna yardım edecek bir yâr bulamasam bile, ben emir kulu olduğum için, benim gâlibiyyet ve mağlûbiyyet ile ve yardımsız kalmakla bir işim yoktur; bunları hiç düşünmem; ben emr-i Hakk'a tâbiim."

می زنم با تو بجد تا زنده ام　　　من چه کارهء نصرتم من بنده ام

1086. *"Ben diri oldukça cidd ile vururum; benim nusretle ne işim vardır? Ben kulum."*

"Binâenaleyh ben hayatta oldukça kemâl-i ciddiyyetle senin azgınlığına mâni' olmak için vururum; benim yardım ile ve galebe ile ne işim vardır? Ben kulum, efendimin emrini yerine getirmeğe çalışırım."

می زنم تا در رسد حکم خدا　　　او کند هر خصم از خصمی جدا

1087. *"Hudâ'nın hükmü erişinceye kadar, ben sana vururum. Her bir hasmı hasımdan O ayırır."*

"Efendim "Vur!" diye emretti; "Vurma!" deyinceye kadar ben sana vururum. Seni bana ve beni de sana hasım ve düşman yaptı; binâenaleyh bizi [bir] birimizden ayıran yine O'dur; zîrâ O, her bir hasmı ve düşmanı hasımdan ve düşmandan ayırır ve aralarını, haklarını vermekle fasl eder."

جواب گفتن فرعون موسی را و وحی آمدن موسی را علیه السلام

Fir'avn'ın Mûsâ'ya cevâb söylemesi ve Mûsâ (a.s.)a vahy gelmesi

گفت نی نی مهلتم باید نهاد   عشوها کم ده تو کم پیمای باد

1088. *Dedi: "Hayır, hayır bana mühlet koymak lâzımdır; işveleri az ver, sen rüzgârı az ölç!"*

"Uşve" zamm ile, gece uzaktan görülen ateş ma'nâsınadır; ve kesr ile [işve] nâz ve girişme ma'nâsına da gelir; ve bu ma'nâ mecâzdır. Ehl-i Fürs bu kelimeyi "rîhten" ve "gümâşten" ve "dâden" ve "harîden" ve "fürûhten" masdarlarıyla firîb ve hîle ve oyun ma'nâsında kullanırlar. Bu beyt-i şerîfde "dâden" masdarıyla îrâd buyurulmuştur. "İşvehâ kem dih" hîleleri az yap, demek olur. "Bâd-peymây" herze ve beyhûde söyleyici ve herze ve beyhûde yapıcı demekten kinâye olur.

حق تعالی وحی کردش در زمان   مهلتش ده متسع مهراس ازان

1089. *Hak Teâlâ derhal ona vahy etti: "Ona geniş mühlet ver, ondan korkma!"*

این چهل روزش بده مهلت بطوع   تا سگالد مکرها او نوع نوع

1090. [1093] *"O türlü türlü mekirler düşünmek için, ona bu kırk günü tav' ile mühlet ver!"*

تا بکوشد او که نی من خفته ام   تیز رو گو پیش ره بگرفته ام

1091. *"Tâ o çalışsın ki, ben uyumuş değilim "Hızlı yürü!" de! Yolun önünü tutmuşum."*

حیلها شانرا همه بر هم زنم　　　وآنچه افزایند من بر کم زنم

1092. *"Onların hîlelerini hep birbirine vurayım ve ziyâde ettikleri şeyi, ben noksana vurayım."*

آب را آرند من آتش کنم　　　نوش خوش گیرند و من نا خوش کنم

1093. *"Suyu getirirlerse ateş edeyim; latîf şerbet tutarlar ve ben nâhoş edeyim."*

مهر پیوندند و من ویران کنم　　　آنچه اندر وَهْم نآرند آن کنم

1094. *"Muhabbet bağlarlar ve ben harâb edeyim; o şey ki vehme gelmez; onu yapayım."*

Ya'nî "Sana karşı muhâlefet için birbirleri arasında muhabbet te'sîs ederler; ben o muhabbetlerini bozayım, vehimlerine gelmeyen şeyi yapayım."

تو مترس و مهلتش ده دم دراز　　　گو سپه گرد آر و صد حیله بساز

1095. *"Sen korkma ve ona uzun zaman mühlet ver! "Asker topla ve yüz hîle düz!" de!"*

مهلت دادن موسی علیه السلام فرعون را تا ساحران را جمع کند از مدائن

Medâin şehrinden sâhirleri cem' etmesi için Mûsâ (a.s.)ın Fir'avn'a mühlet vermesi

گفت امر آمد برو مهلت ترا　　　من بجای خود شدم رستی ز ما

1096. *Dedi: "Git sana emir ve mühlet geldi; ben kendi yerime gittim, bizden kurtuldun."*

Mûsâ (a.s.) Fir'avn'a dedi ki: "Haydi git; Hak Teâlâ hazretleri tarafından sana mühlet vermek emri geldi. Artık ben yerime gidiyorum; sen bizden, ya'nî benden ve Hârûn'dan kurtuldun." Bu beyt-i şerîfde sûre-i Tâhâ'da olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyurulur: فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَ بَيْنَكَ مَوْعِداً لاَ نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَ لاَ اَنْتَ مَكَاناً سُوًى قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَ اَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى (Tâhâ, 20/58,59)

Ya'nî "Elbet biz de senin sihrin gibi sihir getiririz; bizim ile senin beynine bir va'de ver ki, muhâlefetimiz olmayıp berâber bir mekânda bulunalım. Mûsâ (a.s.) dedi ki: "Mev'idiniz süslendiğiniz bayram günüdür; ve nâs kuşluk vaktinde toplansınlar."

او همی شد و اژدها اندر عقب   چون سگ صیاد دانا و محب

1097. *O giderdi ve ejderhâ dahi ardında avcının muallim ve muhib köpeği gibi giderdi.*

Mûsâ (a.s.) Fir'avn'a mühlet verip ikāmetgâhına döndükten sonra, ejderhâ dahi bir avcının muallim ve muhib köpeği gibi onu ta'kîb ederdi.

چون سگ صیاد جنبان کرده دم   سنگ را می کرد ریگ او زیر سم

1098. *Avcının köpeği gibi kuyruk sallayıp, tırnağı altında olan taşı, kum yapardı.*

"Süm" tırnak ve ayak ma'nâsına gelir. Ya'nî "Ejderhâ Mûsâ (a.s.)ı ta'kîb edip giderken, avcının köpeği gibi kuyruğunu sallar ve geçtiği yollardaki taşları ezip, kum hâline getirir idi." Tırnak veyâ ayak ta'bîri bulunmasına göre, mu'cize-i Mûsevî olan bu ejderhânın ayak ve tırnakları da olduğu anlaşılır.

سنگ و آهن را بدم در می کشید   خرد می خایید آهن را پدید

1099. *Taşı ve demiri kuyruğu ile çekerdi; demiri zâhiren ufalayıp çiğnerdi.*

Yolda rast geldiği taşları ve demirleri kuyruğuyla sürüyüp çekerdi ve demiri ağzında hurd ü hâş edip çiğnerdi.

در هوا می کرد خود بالای برج   که هزیمت می شد از وی روم و گرج

1100. [1103] *Kendisini havada burcun yukarısına kaldırırdı; öyle ki, ondan Rûm ve Gürcü hezîmette olurdu.*

Ejderhânın boyu o kadar uzun idi ki, çöreklenip yerden havaya baş kaldırdığı vakit, başı kalenin veyâ sarayların burcuna erişirdi. Onun bu hâlini gören her cins halk kaçışmaktan birbirini çiğnerdi. "Rûm ve Gürc" her cins halk ma'nâsına isti'mâl buyurulmuştur. Rûm'a ve Gürcü'ye münhasır değildir.

کفک می انداخت چون اشتر ز کام   قطرهء بر هر که زد می شد جذام

1101. *Deve gibi ağzından köpük atardı; her kimin üzerine bir katre vurursa cüzâm olurdu.*

"Cüzâm" ahlât-ı erbaadan hılt-ı sevdânın intişârından dolayı bedene ârız olan bir illettir. A'zânın mizâcını ifsâd edip, ekseriyâ a'zânın dökülmesine sebeb olur. Ya'nî "Ejderhâ yolda ağzından develer gibi köpükler saçardı; o köpüklerin katresi her kime isâbet ederse, onda bu cüzâm illet-i müdhişesi zuhûr ederdi." Buna Türkçe'de "miskîn illeti" derler.

ژغژغ دندان او دل می شکست　　جان شیران سیه می شد ز دست

1102. *Onun dişinin gıcırtısı gönül kırardı; kara arslanların canı elden giderdi.*

"Dil şikesten" korkmaktan kinâyedir. "Ez dest şoden" Kendinden geçmekten kinâyedir. *(Bahâr-ı Acem)* Ya'nî "Ejderhânın dişlerini birbirine vurmasından hâsıl olan sadâ ve gıcırtı, insanın ödünü patlatır idi ve kara arslanların canı da kendinden geçerdi."

چون بقوم خود رسید آن مجتبا　　شدق او بگرفت و شد باز او عصا

1103. *Vaktâki o müctebâ kendi kavmine erişti, onun ağzının köşesini tuttu ve o yine asâ oldu.*

"Müctebâ" intihâb ve ihtiyâr olunmuş; "şıdk" ağız kenârı demektir. Ya'nî "Hak Teâlâ hazretleri tarafından bir nebiyy-i zîşân olmak üzere kulları arasından intihâb ve ihtiyâr olunmuş olan Mûsâ (a.s.), kendi kavmi olan Benî İsrâîl'in müctemi' olduğu mahalle erişti; o ejderhânın ağzının köşesini tuttu; o koca yılan yine evvelki gibi asâ oldu." Nitekim âyet-i kerîmede خُذْهَا وَلاَ تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى (Tâhâ, 20/21) ya'nî "O yılan olan asâyı tut ve korkma, biz onu evvelki sîretine iâde edeceğiz" buyurulmuştur.

تکیه بر وی کرد و می گفت ای عجب　　پیش ما خورشید و پیش خصم شب

1104. *Onun üzerine dayandı ve der idi: "Ey aceb, bizim önümüzde güneş ve düşmanın önünde gece."*

"Bu asâ mu'cizesi Hakk'ın azamet ve kudreti ve benim nübüvvetim hakkında, bizim önümüzde bir güneştir; ve düşmanın önünde hakîkati muzlim bir sihirdir."

ای عجب چون می نبیند این سپاه　　عالمی پر آفتاب چاشتگاه

1105. *"Ey aceb, bu sipâh, kuşluk vaktinin güneşinden dolu bir âlemi nasıl görmüyorlar?"*

"Acîb şeydir ki Fir'avn ve avanesi, kuşluk vaktinin güneşi gibi parlak olan nûr-ı nübüvvet ve mu'cize-i bâhire ile dolu bir âlemi nasıl göremiyorlar da, inkârlarında musırr oluyorlar?"

چشم باز و گوش باز و این ذُکا — خیره ام در چشم بندئ خدا

1106. *"Göz açık ve kulak açık, bu da güneş, Hudâ'nın göz bağlayıcılığında hayrânım!"*

"Zükâ" "zâl"in zammı ile güneş ma'nâsınadır; ve "zâl"in fethi ile çabuk anlayıcılık, kuvvetli zihin sâhibi olmak ve fehim ve idrâkde serî' olmak ma'nâsına gelir. "Çeşm-bend" efsûn ve sihir vâsıtasıyla göz bağlayıcı demektir.

Ya'nî "Fir'avn ve avanesi olan kimselerin gözleri açıktır ve gördükleri şeyin ma'nâsına nüfûz ederler; ve kulakları da açıktır, işittikleri sözlerin inceliklerini fark ederler; ve fakat elimde güneş gibi zâhir olan mu'cize-i nübüvveti sihire haml edip mukābeleye kıyâm ederler. Hak Teâlâ hazretlerinin efsûn-ı kazâsıyla göz bağlayıcılığında hayrânım."

"Zekâ"ya ikinci ma'nâ verilmiş olsa da, muvâfık olur; zîrâ Fir'avn vükelâsıyla berâber bulunduğu bir mahalde Mûsâ (a.s.)ın tevhîd-i ilâhîye da'vetine karşı وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ (Şuarâ, 26/23) ["Âlemlerin Rabb'i dediğin de nedir?"] diye mâhiyyet-i ilâhiyyeden suâl etti; ve bu suâl onun eser-i zekâsıdır; zîrâ onun suâli cehâlet cihetinden değil idi; belki risâlet da'vâsıyla zâhir olan cenâb-ı Mûsâ'nın vereceği cevâbı görüp, tedkîk etmek için idi. Ve bir kimse herhangi bir mes'elede birinin kudret-i ilmiyyesini anlamak için, imtihân tarîkıyla bir suâl ederse, o mes'eleye vukūfu olmak tabîîdir. Bu bâbdaki îzâhât *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Mûsevî'de mezkûrdur; ve fakîr yazdığım şerhde fass-ı mezkûrda açık ibârât ile ihvân-ı dînime îzâha gayret ettim. Burada tafsîli uzun olur.

من ازیشان خیره ایشان هم ز من — از بهاری خار ایشان من چمن

1107. *"Ben onlardan, onlar da benden hayrân; bir bahârdan onlar diken, ben çemen."*

"Onlar, ya'nî ehl-i dalâlet benim hâlime bakıp şaşarlar; ben de mazhar-ı ism-i Hâdî olduğum için, onların ahvâline bakıp şaşarım. Hak Teâlâ hazretlerinin rahmet-i sıfâtıyyesiyle tecellîsi umûmî olduğu halde, bu rahmet bahârından ehl-i dalâlet dikenliği kabûl ederler; ben ise yemyeşil ve latîf çemenliği kabûl ederim." Beyt:

Halkın isti'dâdına vâbestedir âsâr-ı feyz
Ebr-i nîsandan sadef dürdâne, ef'î sem kapar

پیششان بر دم بسی جام رحیق   سنگ شد آبش به پیش این فریق

1108. *"Onların önüne çok rahîk kadehi götürdüm; onun suyu bu tâifenin önünde taş oldu."*

"Rahîk" güzel kokulu şarâb ma'nâsınadır. Sûre-i Mutaffifîn'de ebrâra ihsân buyrulan şarâb olduğu يُسْقَوْنَ مِن رَحِيقٍ مَخْتُومٍ خِتَامُهُ مِسْكٌ (Mutaffifîn, 83/25-26) ["Kendilerine mühürlü hâlis bir içki sunulur; onun içiminin sonunda misk kokusu vardır"] âyet-i kerîmesinde mezkûrdur. Bu bir şarâb-ı ma'nevîdir ki, enbiyâ-yı izâm ve onların vârisleri olan evliyâ-yı kirâm hazerâtı tarafından sûret-i umûmiyyede tevdî' olunur; fakat kābiliyyet ve isti'dâdı olanlar onu içip sarhoş olurlar; kābiliyyeti ve isti'dâdı olmayan ehl-i dalâlet ise, ondan nefret ederler.

دستهٔ گل بستم و بردم به پیش   هر گلی چون خارگشت و نوش نیش

1109. *"Bir gül destesi bağladım ve öne götürdüm; her bir gül, diken ve şerbet, zehir oldu."*

"Tevhîd ve tenzîh-i ilâhî güllerinden bir deste yaptım; "Buyurun, koklayın!" diye o tâifenin önlerine götürdüm; onların önünde bu destenin her bir gülü, diken oldu ve ma'rifet-i ilâhî şerbeti de zehir, küfür ve inkâr oldu."

Ma'lûm olsun ki, enbiyâ hazretleri tabîb gibidir. bir hastanın isti'dâdında mevt ve helâk gâlib ise, onun tedâvîsi bu isti'dâdın tesrî'-i inkişâfına hâdim olur. Bunun gibi enbiyâ, ehl-i dalâleti da'vet ettikçe, onların şekāvetleri artar. Bu bâbdaki hakāyık ve îzâhât *Fusûsu'l-Hikem*'de, Fass-ı Ya'kūbî'dedir.

آن نصیب جان بی خویشان بود   چونکه با خویشند پیدا کی شود

1110. [1113] *"O bî-hîşlerin canının nasîbi olur; vaktâki kendileriyledir, ne vakit zâhir olur?"*

"O rahîk şarâbı ve maârif-i ilâhiyye güldestesi enâniyetsiz ve benliksiz olan kimselerin canının nasîbi olur. Onların rûhları o şarâbları içer ve gülleri koklar ve mest olurlar. Kendi enâniyetleriyle ve benlikleriyle berâber oldukları vakit, bu rahîk ve güldeste, rûhlarına zâhir olamaz."

خفتهٔ بیدار باید پیش ما　　　تا به بیداری به بیند خوابها

1111. *Bizim önümüzde uyumuş uyanık lâzımdır; tâ ki uyanıklık ile rü'yâlar görsün.*

Bu beyt-i şerîf enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ lisânındandır. Ya'nî "Bizim huzûrumuzda benliğini terk etmiş ve nefsinin ahkâmından uyumuş ve rûhu ile uyanık olmak lâzımdır; tâ ki, bu rûhunun uyanıklığı sebebiyle, bu âlem-i sûrete nisbeten rü'yâ mesâbesinde olan âlem-i melekûtun ahvâlini müşâhede etsin; ve وَ كَذٰلِكَ نُرِي اِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَ الْاَرْضِ (En'âm, 6/75) ["Böylece biz İbrâhîm'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk"] âyet-i kerîmesinin sırrından nasîb alsın."

دشمن این خواب خوش شد فکر خلق　　　تا نخسبد فکرتش بستست حلق

1112. *Halkın fikri bu latîf rü'yânın düşmanı oldu; onun fikri uyumadıkça boğazı bağlanmıştır.*

Halkın sûrî keserâta taalluk eden fikri bu latîf rü'yânın düşmanı ve âlem-i melekûtun hicâbı oldu; onun fikri hakāyık ve maârif-i ilâhiyyeye dalıp, makām-ı hayretde tevakkuf ederek uyuyamadıkça, onun rûhunun boğazı bu şarâb-ı rahîki içemez. Zîrâ efkâr-ı mâsivâ o boğazın bağıdır.

حیرتی باید که روبد فکر را　　　خورده حیرت فکر را و ذکر را

1113. *Bir hayret lâzımdır ki, fikri süpüre; hayret fikri ve zikri yemiştir.*

"Hayret" iki nevi'dir; birisi "hayret-i mezmûme"dir ki, cehilden münbaisdir. Dîğeri "hayret-i mahmûde"dir ki, bu da ilm-i esmâî ve sıfâtîye müsteniddir. رب زدنی فیك تحیراً Ya'nî "Yâ Rab, benim Senin hakkındaki hayretimi tezyîd eyle!" hadîs-i şerîfinde işâret buyrulan hayret, bu hayret-i mahmûdedir. Vaktâki bir sâlik-i tarîk-ı Hak esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye hakkındaki hakāyık ve maârifi mütâlaa ile onda müstağrak olur ve bu ilmin netîcesinde kendisini hayret istîlâ eder; ve bu hayret esnâsında kendisinde ne fikir ve ne zikir kalır. İşte fikri uyutacak ve yutacak böyle bir hayret lâzımdır. Şarâb-ı rahîka onun rûhunun boğazı açılsın.

هر که کاملتر بود او در هنر　　　او بمعنی پس بصورت پیش تر

1114. *Her kim ki o, hünerde ziyâde kâmil ola, o ma'nâda geri, sûretde ziyâde ileridir.*

Zîrâ hünerde kâmil olmak, kesret-i fikr ile meşbû' olmağa mütevakkıftır. Böyle kesret-i fikr ile meşbû' olan kimsenin, âlem-i sûretdeki mertebesi ileri ise de, ma'nâdaki mertebesi geridir. Velhâsıl âlem-i sûretde ulûm-ı zâhiriyyenin envâ'ında mâhir olan kimseler, mertebeten ehl-i ma'nâya göre yüksek görünürler; fakat ma'nâda geridirler; ve ehl-i ma'nâ ise zâhiren lâ-şey ve hakîr görünürler.

راجعون گفت و رجوع زين سان بود   كه گله وا گردد و خانه رود

1115. *"Râciûn" buyurdu. Ve rücû' bu minvâlden olur ki, sürü geri döne ve eve gide.*

Hak Teâlâ hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de bizlere انّا للّه و انّا اليه راجعون (Bakara, 2/156) ya'nî "Biz Allâh'a mahsûsuz ve muhakkak O'na dönücüleriz" kelâmını ta'lîm buyurdu. Ve "rücû"u tasvîr etmek îcâb ederse deriz ki: Meselâ bir sürü sabahleyin kendi ikāmetgâhından çıkar ve akşam yine kendi ikāmetgâhına geri döner. İşte rücû' bu tarîk ile olur. Bizler ve bu keserât-ı âlem dahi kendi ikāmetgâhları olan "kenz-i mahfî"de ve Zât-ı ahadiyyetde müstecin idik. "Kün!" emriyle "vâhidiyyet", "ervâh", "misâl" ve "şehâdet" akabelerini kat' ederek, mertebe-i sûrete geldik. İmdi bu sürünün ardı ve arkası kesilmez ve bir taraftan da peyderpey yine bu akabâtı kat' ederek ikāmetgâh-ı aslîsine rücû' eder.

چونكه وا كريد گلّه از وُرُود   پس فتد آن بز كه پيش آهنگ بود

1116. *Vaktâki sürü vürûddan geri döndü, pîş-i âhenk olan keçi geriye düşer.*

"Âheng" burada alay ve tabur ve sürü ma'nâsına gelir. "Pîş-i âhenk" sürünün önünde gidene derler ki "kösemen" dedikleri hayvandır. Ya'nî "Sürü mer'âya vürûddan, kendi ahırına geri döndüğü vakit, mer'âya giderken "kösemen" olan, bir sürünün önünde giden keçi, ahıra dönerken sürünün arkasında kalır.

پيش افتد آن بزلنگ پسين   اضحك الرجعى وجوه العابسين

1117. *Arkadaki topal keçi öne düşer; rücû', ekşi yüzlülere gülme getirdi.*

"Fakat bu kösemenin gayri olan bir topal keçi, bu rücû' esnâsında öne düşer; işte bu topal keçi önde olduğu halde, sürünün bu eve dönmesi vaz'iyyeti abûsu'l-vech ve somurtkan adamlara bile gülme getirir."

Evvelki beyt-i şerîfdeki "kösemen"den murâd insân-ı kâmildir; zîrâ insân-ı kâmilin rûhu küldür ve kendisine tâbi' olan ervâh-ı cüz'iyyenin imâmıdır. Binâenaleyh "kenz-i mahfî"den mer'â-yı âleme çıkarken cümlesinin önündedir; ve rücû'da kemâl-i tevâzu' ile arkadadır. Ve bu beyitteki "topal keçi"den murâd, da'vâ-yı kemâlde bulunan insân-ı nâkıs ve âlim-i zâhirîdir. Hakk'a ve kenz-i mahfîye rücû' emrinde imâmlık da'vâ eder ve öne düşer. İşte onun bu noksânıyla berâber pîşvâlık ve rehberlik da'vâsı, en somurtkan adamları bile güldürecek bir haldir.

از گزافه کی شدند این قوم لنگ　　　　فخر را دادند و بخریدند ننگ

1118. *Bu tâife güzâfeden ne vakit topal oldular? Fahrı verdiler ve ârı satın aldılar?*

Bu beyt-i şerîf, yukarıdaki 1116 numaralı beyte merbûttur: "Sürü hâneye, ya'nî Hakk'a rücû' vaktinde bu tâife-i evliyâ kemâl-i tevâzu' ile sürünün arkasında kalırlar. Onlar böyle ca'lî olarak yaptıkları muâmeleden ne vakit kat'-ı merâhil edemeyen ulemâ-yı zâhire gibi topal olurlar? Onlar bu ulemâ-yı zâhirenin meclûb ve meftûn oldukları iftihârı ve ilimleriyle mağrûr olmak duygusunu bırakdılar da, ârı ve halk nazarında zelîl ve hakîr görünmeyi satın aldılar."

پا شکسته می روند این قوم حج　　　　از حرج راهیست پنهان تا فرج

1119. *Bu tâife hacca ayağı kırık giderler; haracdan ferece kadar gizli bir yol vardır.*

"Hacc" lügatte bir şeye kasd ve teveccüh ma'nâsınadır. Burada Hakk'ın Ka'be-i Zât'ı murâd olunur; zîrâ Kâ'be, mazhar-ı ism-i Zât'dır ve ism-i Zât dahi câmi'-i cemî'-i esmâ ve sıfâtdır. "Harac" zahmet ve meşakkat ve "ferec" râhat ma'nâsınadır. "Pâ şikeste" tevâzu' ve meskenetten kinâyedir. Ya'nî "Bu evliyâ tâifesi, Zât-ı Hakk'a kemâl-i tevâzu' ve meskenetle giderler ve sürünün arkalarında kalırlar. Gerçi bu tevâzu' ve meskenette ve câhillerin ezâ ve cefâlarına tahammül etmekte, zahmet ve meşakkat vardır. Fakat bu zahmet ve meşakkatten râhata kadar, zâhiren mahsüs olmayan gizli bir yol vardır."

دل ز دانشها بسسته این فریق　　　　زانکه این دانش نداند آن طریق

1120. [1123] *Bu ferîk kalbini ilimlerden yıkamıştır; zîrâ ki bu ilim o yolu bilmez.*

Bu evliyâ tâifesi kalblerini ulûm-ı zâhiriyye paslarından yıkayıp temizlemişlerdir; çünkü bu ilimler tarîk-ı Hak'da işe yaramaz ve yol gösteremez; belki nefse gurûr verip, Hak yolunun hicâbı ve mâni'i olur.

دانشی باید که اصلش زان سرست　　زانکه هر فرعی باصلش رهبرست

1121. *Bir ilim lâzımdır ki, onun aslı o baştan ola; zîrâ ki her bir fer' kendi aslına rehberdir.*

Hak yolunu kat' edebilmek için kulûb-ı evliyâya, Hak indinden nâzil olan ilm-i tecellî ve ilm-i ledünnî lâzımdır. Zîrâ bu ilm-i ledünnî Hak Teâlâ hazretlerinin "Alîm" ism-i şerîfi deryâsından akıp gelen bir cedveldir ve ırmaktır ve fer'dir; binâenaleyh kendi aslına rehber olacağı meydandadır.

هر پری بر عرض دریا کی پرد　　تا لدن علم لدنی می برد

1122. *Her bir kanad, deryânın arzı üzerinde ne vakit uçar? Tâ ki ilm-i ledünnî, ledünne kadar götürsün.*

Her bir kimsenin isti'dâd ve kābiliyyet kanadı, pek geniş olan Alîm ism-i şerîfinin bahr-i muhîtının eni üzerinde uçabilir mi? Tâ ki bu ilm-i ledünnî, aslı olan Alîm ism-i şerîfinin müsemmâsı olan huzûr-ı Zât'a kadar götürsün.

پس چرا علمی بیاموزی بمرد　　کش بباید سینه را زان پاك كرد

1123. *İmdi niçin kişiye bir ilim öğretirsin ki, ona sîneyi ondan pâk etmek lâzım olur.*

Ey ulûm-ı zâhiriyye ile mütevaggıl olan muallim efendi, niçin insanlara, öyle bir ilim öğretirsin ki, Hakk'a vusûl için, kalbini o ilim paslarından temizlemek lâzım gelir. Bu meşgale beyhûde olmaz mı?

پس مجو پیشی ازین سرلنگ باش　　وقت وا گشتن تو پیش آهنگ باش

1124. *Binâenaleyh rehberlik isteme; bu taraftan topal ol! Rücû' etmek vaktinde sen pîş âhenk ol!*

Binâenaleyh ey âlim-i zâhirî, gönül pası olan ilmin ile muktedâ-bih olmak isteme; bu rehberlik cihetinden topal ol ve ızhâr-ı acz et! Fakat Hakk'a rücû' etmek vaktinde de, acele edip alayın ve sürünün önüne geç!

آخِرُونَ السَّابِقُونْ باش ای ظریف　　بر شجر سابق بود میوهٔ طریف

1125. *Ey zarîf, sâbıkların âhiri ol; tâze meyve, ağaç üzerine sâbık olur.*

Bu beyt-i şerîfde نحن الاخرون السابقون ya'nî "Biz sâbıkların âhirleriyiz" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Îzâh-ı ma'nâ budur ki: "Ben ve benim ümmetim, dünyâda zamân cihetinden müteahhirleriz; menzilet ve kerâmet ve duhûl-i cennet hasebiyle âhirette kâffe-i ehl-i edyân üzerine mukaddemleriz." Ey zarîf ve isti'dâd-ı latîf sâhibi olan sâlik, ağaç zamânen tâze meyveden evvel olduğu halde, ağaçtan maksad onun zuhûr edecek olan tâze meyvesi olduğundan sâbıkın âhiri olduğu gibi, sende senden evvel ümem üzerine, mahzâ "fenâ-fillâh" ve "bekā-billâh" mertebesini iktisâb ile tafazzul et ve sâbıkların âhirlerinden ol!

گرچه ميوه آخر آيد در وجود　　　اولست و زانكه او مقصود بود

1126. *Her ne kadar vücûdda meyve son gelir ise de, evveldir; ve zîrâ ki o maksûd idi.*

Vücûdda ve zuhûrda meyve zamânen ağaçtan sonra gelir ise de, ma'nâda ağaçtan evveldir; ve zîrâ ki, bahçıvanın ağacı dikip terbiye etmekteki maksadı, ancak ondan meyvenin zuhûrudur.

چون ملائك گوى لاَ عِلْمَ لَنَا　　　دست بر گيرد و مَا عَلَّمْتَنَا

1127. *Melâike gibi "lâ ilme lenâ" de! Ve "mâ allemtenâ" el tutsun.*

Sûre-i Bakara'da olan قَالُوا سُبْحَانَكَ لاَ عِلْمَ لَنَا اِلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ (Bakara, 2/32) ya'nî "Melâike dediler ki: Yâ Rab, biz seni nakāisden tenzîh ederiz; bizim için ilim yoktur; biz ancak senin bildirdiğini biliriz; sen Alîm ve Hakîmsin" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "Ey ulûm-ı zâhiriyye ile meşbû' olan kimse! Sâbıkların âhiri olmak istersen, o bildiklerini terk et de melâike gibi "Biz bir şey bilmeyiz; yâ Rabbenâ, ancak senin bize bildirdiğini biliriz de ki, ulûm-ı ledünniyye imdâdına yetişsin!"

گر درين مكتب ندانى تو هجا　　　همچو احمد پُرّى از نور حجا

1128. *Eğer sen bu mektebde hecâyı bilmezsen, Ahmed gibi akıl nûrundan dolusun.*

"Hecâ" hurûf-ı mukatta'a; "hicâ" "hâ"nın kesriyle akıl ve zeyreklik ve fethi ile ["hacâ"] bir şeyin kenarı ve su üzerinde yağmurdan hâsıl olan kabarcıklar. (*Müntehabü'l-Lügāt*)

"Eğer sen bu aşk mektebi içinde hurûf-ı hecâyı bilmez bir ümmî isen, o mektebin sultânı olan Nebiyy-i Ümmî Ahmed (a.s.v.) Efendimiz gibi akıl nû-

rundan dolu olursun." İkinci mısrâ'daki "pürrî", "perrî" olduğuna göre de, şu ma'nâ verilebilir: "Ahmed (a.s.v.) gibi aklın nûrundan bir kanadsın." Fakat evvelki ma'nâ daha müreccahdır.

گر نباشی نامدار اندر بلاد　　　　کم نهٔ الله اعلم بالرشاد

1129. *Eğer şehirlerde meşhûr olmazsan, nâkıs değilsin. Allah Teâlâ doğru yolu ziyâde bilir.*

Eğer kalbin aşk-ı Hak'dan dolu ve ulûm-ı resmiyyeden boş olduğu için, şehirlerde ehl-i zâhir indinde nâmdar ve meşhûr olmazsan, ind-i Hak'da ve ehlullâh indinde nâkıs değilsin; zîrâ Allah Teâlâ doğru yol hangisi olduğunu ziyâde bilicidir.

اندرآن ویران که آن معروف نیست　　　　از برای حفظ گنجینهٔ زریست

1130. [1133] *O harâb içinde ki, o ma'rûf değildir; hıfz için bir zer hazînesi vardır.*

Halk indinde ma'rûf ve meşhûr olmamak bir nakîsa olmadığının misâli budur ki: Nâs indinde ma'rûf ve meşhûr olmayan vîrâne ve harâbeler içinde, saklanmış altın defîneleri vardır.

موضع معروف کی بنهند گنج　　　　زین قبل آمد فرج در زیر رنج

1131. *Ma'rûf olan mevzi'e ne vakit hazîne koyarlar? Rencin altında ferec bu kabîlden geldi.*

Hazîneyi enzâr-ı halktan saklamak için, onların bilmediği ve ummadığı mahalle koyarlar. Meşakkat ve zahmet altındaki râhat dahi bu kabildendir; ya'nî halkın ummadığı mahalle vaz' edilmiş olan defîne kabîlindendir.

خاطر آرد بس شکال اینجا و لیک　　　　بگسلد اشکال را استور نیک

1132. *Hâtır burada çok müşkil getirir; velâkin iyi binek hayvanı bukâğıyı kırar.*

Birinci mısrâ'daki "şikâl" zorluk ve müşkil ma'nâsına olan "işkâl"dir; zarûret-i vezin için "elif" ıskât olunmuştur. İkinci mısra'daki "işkâl" at ve katır ve deve gibi hayvanların ayaklarına bağlanan köstek ve bukağı ma'nâsına olup, aslı "şikâl"dir; ve zarûret-i vezin için "elif" ilâve olunmuştur.

Ya'nî bu yukarıdaki beyânâtımızda hâtır, kalbe bir müşkil ma'nâ getirir, oda budur ki: "Aşk-ı ilâhî mektebinin ümmîleri, altın hazîne defn olunan vîrâneler gibidir ve şehirlerde meşhûr ve nâmdâr değillerdir. Halbuki enbiyâ-yı

izâm ve evliyâ-yı kirâmdan birçok ümmîlerin sıyt ve şöhretleri âfâka münteşir olmuştur, bunlara ne diyelim?" denirse; cevâben deriz ki: "İyi binek hayvanı mesâbesinde olan isti'dâd ve kābiliyyet-i zekâ, kendisine bağlanan bu kösteği koparır. Ya'nî ehl-i zekâ bu müşkili halledip, cevâbını verirler." Şu halde cenâb-ı Pîr efendimiz bu suâlin cevâbını îzâh buyurmayıp, sâmi'lerin fetânet ve dirâyetlerine bırakmıştır.

Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm ve İmdâdullâh hazretleri bu beyt-i şerîfin şerhinde şöyle buyururlar: "İşkâl budur ki, evliyânın çoğu kemâl ile müştehir ve dünyâda muazzez ve sâhib-i hüner idiler ve velâyet ile, ulûm-ı resmiyye arasını câmi' idiler; binâenaleyh şöhretten ictinâb ve kem-nâmlık ihtiyârı ve ulûm-ı zâhiriyye tahsîlinden sarf-ı nazar olunması nasıl doğru olur? Bunun cevâbı açık olduğundan cenâb-ı Pîr terk buyurdular. Ve onun cevâbı budur ki: Evliyâ hüner ve şöhret ve câh istemezler; ve kendilerini zelîl ve münkesir görürler. Şöhret ve câh onlara taraf-ı Hak'dan inâyet olur ve onlar bu gibi ulûmu nâçâr rızâ-yı Hak için ihtiyâr edip, ulûm-ı zâhire ve bâtıneyi câmi' olurlar." Bu mütâlaa çok güzeldir; zîrâ evliyâda ibâdullâhı irşâd gayreti vardır; ve irşâd ehl-i sûretin ilimlerini iyi bilmek ve onların hatâlarını ve noksanlarını kendilerine göstermekle olur. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimizin hâl-i şerîfi ve bu *Mesnevî-i Şerîf* bu mütâlaayı müeyyed bir burhân-ı zâhirdir.

هست عشقش آتشی اشکال سوز هر خیالی را بروبد نور روز

1133. *Onun aşkı işkâl yakıcı bir ateştir; her bir hayâli, gündüzün nûru süpürür.*

Aşk-ı ilâhî bu gibi hâtırın kalbe getirdiği işkâli ve şübheleri yakıcı bir ateştir; bu gibi işkâl ve şübühât, gece karanlığında gözlere görünen hayâlât kabîlindendir. Gündüzün nûru geldiği vakit, karanlıkta görünen hayalleri nasıl silip süpürür ise, aşk-ı ilâhî nûru da, bu gibi işkâl ve şübheleri öylece silip süpürür.

هم ازان سو جو جواب ای مرتضی کین سؤال آمد ازان سو مر ترا

1134. *Ey makbûl, cevâbı da o taraftan iste; zîrâ bu suâl sana muhakkak o taraftan geldi.*

Ey sâlik-i makbûl, senin kalbine gelen bu suâl اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ (Ra'd, 13/16) ya'nî "Herşeyin hâlıkı Allah Teâlâ'dır" âyet-i kerîmesi mûcibince Allah tarafından geldi ve onu O halk etti. Binâenaleyh bunun cevâbını da yine Allah Teâlâ'dan iste!

گوشهء بی گوشهء دل شه رهیست　　　تاب لا شرقی و لا غرب از مهیست

1135. *Kalbin köşesiz köşesi bir caddedir; onun şarkı ve garbı olmayan tâbı bir aydandır.*

"Gönül"den murâd insanın göğsündeki et parçası değildir. Belki o et parçasına bî-keyfiyet taalluk eden bir latîfe-i nûrânîdir. "Tâb-ı lâ-şarkî ve lâ-garb"dan murâd vücûd-ı hakîkî-i Hak güneşinin ziyâsıdır. "Ay"dan murâd, rûh-ı insânîdir. Ya'nî "Köşesiz ve lâ-mekân olan gönül halvet-gâhı, maksûd-ı hakîkîye mûsil olan bir caddedir. Şarkı ve garbı olmayan, ya'nî bî-cihet olan vücûd-ı hakîkî güneşinin tâbı, gönül sâhasını rûh-ı insânîden dolayı münevver kılar. Ya'nî nûr-ı Hak rûha vâsıl olur; ve rûhdan dahi kalb sâhası münevver olur."

تو ازین سو و ازان سو چون گدا　　　ای که معنی چه می جویی صدا

1136. *Ey ma'nâ dağı, sen dilenci gibi, bu taraftan, o taraftan yine sadâ istersin.*

Ey ma'nâ dağı olan insan! Sen kalbine vârid olan suâllerin cevâbını almak için, dilenciler gibi niçin kapı kapı dolaşarak, harf ve savta ve elfâz-ı lisâniyyeye muhtâc oluyorsun?

هم ازان سو جو که وقت درد تو　　　می شوی در ذکر یاربی دو تو

1137. *Yine o taraftan iste ki, derdinin vaktinde, yâ Rabbî, zikrinde iki kat olursun.*

Bu gibi müşkilât vâki' olduğu vakitte, halk tarafını bırak da Hakk'a dön ve onun hallini o taraftan iste. Nitekim başına bir dert geldiği vakit "Aman yâ Rabbî lutf et; inâyet et!" diye münâcât edip huzûr-ı Hak'da iki kat olursun.

وقت درد و مرگ آن سو می نمی　　　چونکه دردت رفت چونی اعجمی

1138. *Derd ve ölüm vaktinde o tarafı anarsın; derdin gittiği vakit, niçin a'cemîsin?*

Başına bir felâket geldiği ve öleceğini idrâk ettiğin vakit, derhal Hak tarafını zikr edip o tarafa dönersin; ve felâket gittiği vakit, Hak tarafına yabancı kalırsın ve bıraktığın nokta-i gaflete rücû' edersin.

"Nemî" "nâmîden" masdarından olup, adını anmak demektir. Hind nüshalarında "Mî hamî" vâki' olup "hamîden" masdarındandır.

وقت محنت گشتهء الله گو   چونکه محنت رفت گویی راه کو

1139. *Mihnet vaktinde Allah deyici olmuşsun; mihnet gittiği vakit, hani yol? dersin.*

Bu beyitlerde وَ اِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا اِلَيْهِ ثُمَّ اِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو اِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ (Zümer, 39/8) ya'nî "Ve insanı zarar messettiği vakit, Rabb'ine rücû' edici olduğu halde duâ eder. Ba'dehû Rabb'i kendi tarafından ni'met verdiği vakit, evvelden O'na duâ eder olduğu şeyi unutur" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'nî "Derd ve mihnet vaktinde "Aman Allah!" diye yalvarıcı olursun; mihnet gidip, râhat geldiği vakit dahi "Haydi bakalım, bıraktığımız yerden keyfimize başlıyalım" dersin."

این از ان آمد که حق را بی گمان   هر که بشناسد بود دائم برآن

1140. [1143] *Şübhesiz bu ondan dolayı geldi ki, her kim Hakk'ı tanırsa, dâim onun üzerine olsun.*

Bu mihnet ve belâ, şübhesiz her kim Hakk'ı tanırsa, dâim o belâ ve mihnet vaktindeki âgâhlık üzerine olsun diye geldi.

Ma'lûm olsun ki alelumûm insanlar iki kısımdır: Bir kısmı başlarına bir belâ geldiği vakit esbâbdan bilip, o esbâbın def'i çâresi ile meşgûl olurlar; ve bu meşgûliyet içinde kalbleri Hak'dan gâfil bulunur. Binâenaleyh Hakk'a teveccüh edip yalvarmak akıllarına bile gelmez. Bir kısmı o mihnet ve belâ içinde Hakk'a teveccüh edip yalvarırlar ve bir taraftan da belânın def'i esbâbına teşebbüs ederler. Bu ikinci sınıf, belâ ve mihnet vaktinde Hak'dan âgâh ve mihnet mündefi' olduktan sonra gâfil bulunurlar.

Bu beyt-i şerîfin mazmûn-ı münîfi bu ikinci kısım mü'minlerin hâlini müştemildir. Ya'nî "Hakk'ı tanıyan bu kısım mü'minlerin başlarına gelen mihnet ve belâ, mihnet vaktindeki âgâhlık üzerine olsunlar diye geldi," demek olur. Şu halde mihnet ve belâ, Hak'dan âgâhlık getirdiği için, mü'minler hakkında bâtınen ni'met olur.

Bu beyt-i şerîf, ebyât-ı müşkiledendir; şurrâh-ı kirâm hazarâtı muhtelif mütâlaâtda bulunmuşlardır. Fakîr bu ma'nâyı tekellüfsüz ve ebyât-ı sâbıka ve lâhikaya merbût buldum.

وانکه در عقل و گمان هستش حجیب   گاه پوشیدست و گه بدریده جیب

1141. *Ve o kimse ki akıl ve zan içinde, ona hicâb vardır; gâh örtülmüştür ve gâh yakası yırtılmıştır.*

O kimse ki, akl-ı cüz'î hükmü altında zebûndur ve vücûd-ı eşyâyı, vücûd-ı hakîkî-i Hak muvâcehesinde müstakil zanneder. Böyle bir kimsenin bu akl-ı cüz'îsi ve bu zannı ona hicâb ve perde olup, onun nazarında gâh esbâba arz-ı vücûd ederek Hak örtülmüş olur ve gâh libâs-ı gafletinin yakası yırtılıp Hakk'ı zikr eder.

عقل جزئی گاه چیره گه نگون   عقل کلی ایمن از ریب المنون

1142. *Akl-ı cüz'î gâh gâlib, gâh zebûndur; akl-ı küllî havâdis-i dehrden emîndir.*

Zîrâ akl-ı cüz'î ba'zan gâlib olur ve ba'zan da nigûn ve mağlûb ve zebûn olur. Eğer akl-ı cüz'înin rey ve tedbîri kazâ-yı ilâhîye muvâfık olursa, sûretâ gâlib görünür; ve eğer kazâ-yı ilâhîye muhâlif bulunursa, baş aşağı düşüp mağlûb olur. Fakat akl-ı küllî havâdis-i dehrden eymin ve emîndir; zîrâ akl-ı küll kazâ-yı ilâhî ve sırr-ı kader dâiresinde fa'âldir.

عقل بفروش و هنر حیرت بخر   رو بخواری نه بخاری ای پسر

1143. *Ey oğul, akıl ve hüneri sat; hayreti satın al, Buhârâ'ya değil, hârîye git!*

Ey oğlum, mâdemki akl-ı cüz'î gâh gâlib ve gâh mağlûbdur, o halde böyle zayıf olan bir aklı ve onun istihsâlâtı olan zâhirî hünerleri sat; onun yerine maârif-i ilâhiyye netîcesi olan "hayret"i satın al! Bu hayreti tahsîl için dahi ulûm-ı zâhiriyyesiyle müştehir olan Buhârâ medreselerine değil, horluğa ve zillete git ve fakr-ı hakîkî tarafını iltizâm et!

"Buhârâ" ta'bîriyle, şehr-i mezkûrda ziyâde revâc bulan ulemâ-yı rüsûma işâret buyurulmuş olabileceği gibi; Ankaravî hazretlerinin beyân buyurduğu üzere diken ma'nâsına olan "hâr" (خار) da olmak câizdir. "Hârî" (خاری)deki "yâ" nisbet veyâ masdariyyet için olabilir. Şu halde ma'nâ "Dikene mensûb olmağa veyâ dikenliğe değil, zillete git!" demek olur. Murâd, yumuşak kalbli ol ve galîzu'l-kalb olma demektir.

ما چه خود را در سخن آغشته ایم   از حکایت ما حکایت گشته ایم

1144. *Biz niçin kendimizi söze daldırmışız? Hikâyeden biz hikâye olmuşuz.*

Ya'nî hiç bilir misin ki, ben niçin kendimi söz ile ve nakl-i hikâyât ile meşgûl etmişim? Sebeb budur ki, bu cihân-ı fânîden sefer yükünü bağladım; benden sonra tâlibler benim kelâmımdan ma'rifet-i Hak ile müşerref olsunlar ve

ibâdet-i hakîkî ile kāim olsunlar. Hakîkatde bu sücûd ve onların o ayn-ı sücûd içinde takallübü, benim takallübüm olacaktır. (İmdâdullâh hazretlerinin şerhinden tercümedir.)

من عدم و افسانه گردم در حنين   تا تقلب يا بم اندر ساجدين

1145. *Sâcidler içinde takallüb bulmam için, ben enîn içinde adem ve efsâne olurum.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Şuarâ'da olan وَ تَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ الَّذِي يَرَيكَ حِينَ تَقُومُ وَ تَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ (Şuarâ, 26/217-219) ya'nî "Azîz ve rahîm olan Allah Teâlâ'ya tevekkül et; öyle Allah ki, sen teheccüd namazına kalktığın vakit seni ve sâcidler içinde takallübünü görür" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

Ya'nî vaktâki âbidler bu kitâb-ı *Mesnevî* ile intifâ' edip, hakāyıka urûc ederler ve onunla amel ederler, ben bu vücûd-ı izâfî ve mecâzî âleminden ma'dûm ve efsâne olduğum vakit, bunların ameli, benim amelim olur. Binâenaleyh âbidler ve sâcidler içinde munkalib olurum; ve bu da bir nevi' bekādır. Veyâhud sâcidlerde takallübden murâd, bununla amel tarîkıyla onlara kemâl erişdirmek olur. (İmdâdullâh ve Bahru'l-Ulûm şerhlerinden hulâsa.)

اين حكايت نيست پيش مرد كار   وصف حالست و حضور يار غار

1146. *İş adamının önünde bu hikâye değildir; hâlin vasfı ve yâr-ı gārın huzûrudur.*

Ya'nî "Hak yolunda nefsiyle mücâhedeye hazırlanmış olan kimseler, benim bu *Mesnevî-i Şerîf*'deki beyânâtımın geçmiş hikâyeleri söylemek olmadığını ve hakîkatte hâl-i hâzırı söylediğimi ve Resûl-i zîşan Efendimiz ile berâber vahdâniyyet gārına girmiş olan vâris-i kâmilin huzûru bulunduğunu bilirler." Ey sâmi', sakın bu bizim sözlerimize esâtîr-i mâziye deme; bunlarda kendi ahvâlini gör. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu ma'nâyı, yukarıda 973,974 ve 975 numaralı beyitlerde dahi beyân buyurmuşlar idi.

آن اساطير اولين كه گفت عاق   حرف قرآنرا بد آثار نفاق

1147. *O serkeşin dediği esâtîr-i evvelîn, harf-i Kur'ân için, âsâr-ı nifâk oldu.*

"Âk" anasına ve babasına karşı serkeş olan kimse ma'nâsınadır. Bu ta'bîrde Risâletpenâh Efendimiz'in "Ebû'l-ervâh" olduğuna işâret buyurulur. "Esâtîr" "üstûre" kelimesinin cem'idir; yalan ve bâtıl sözler ma'nâsınadır.

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i En'âm'da vâki' يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ هٰذَا اِلَّا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ (En'âm, 6/25) ya'nî "Küfreden kimseler derler ki, bu kısas-ı kur'âniyye ancak ümem-i mâziye efsâneleridir" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. O serkeş olan kâfirler ve münkirler, bu "esâtîr-i evvelîn" sözünü Kur'ân-ı Kerîm hakkında inkâr ve nifâk cihetinden söylediler. Halbuki Hakk'ın vücûduna ve varlığına nisbeten geçmişin ve geleceğin ne i'tibârı vardır? O'nun varlığı muvâcehesinde mâzî ve hâl ve müstakbel hep bir şeydir; O'nun için zaman, mekân, evvel ve âhir ve ön ve arka velhâsıl suver-i müteayyineye taalluk eden nisbetlerin hiçbirisi mutasavver değildir. İmdi *Mesnevî-i Şerîf dahi* lübb-i Kur'ân olmak i'tibâriyle, ey sâmi', sakın sen dahi bu, esâtîr-i evvelîn ve hikâyât-ı mâziyeden mürekkeb bir kitabdır deme! Zîrâ bu sözü Kur'ân hakkında ahmak olan serkeşler ve münkirler söylediler.

لا مکانی که درو نور خداست　　ماضی و مستقبل و حال از کجاست

1148. *Lâ-mekâna mensûb olan ki, onda nûr-ı Hudâ vardır, mâzî ve müstakbel ve hâl neredendir?*

Mekâna mensûb olan vücûd-ı abdânîsinden fânî ve lâ-mekân olan Hakk'ın vücûduyla bâkî olan veliyy-i kâmilde Hakk'ın nûr-ı esmâ ve sıfâtı zâhirdir. Böyle bir hâl içinde o veliyy-i kâmil için, vücûd-ı abdânî nisbetleri olan mâzî ve müstakbel ve hâl nereden gelebilir?

ماضی و مستقبلش نسبت بتست　　هر دو یك چیزند پنداری که دوست

1149. *Onun mâzîsi ve müstakbeli sana nisbetledir; her ikisi bir şeydir; zannedersin ki ikidir.*

Ârif-i kâmil lâ-mekâna vâsıl ve Zât-ı Hak'da fânî olduğu vakit, onun indinde mâzî ve müstakbel kalmaz; o kâmil için ancak huzûr-ı Hak vardır ve bütün âlem onun şühûdundan kalkar; ve bu mâzî ve müstakbel, mekân ile mukayyed olanlara göredir. Ve ârif, o âlemden nüzûl ettiği vakit, âlem onun meşhûdu olur ve mâzî ve müstakbel dahi meydana çıkar. (*Şerh-i İmdâdullah*'dan tercüme.)

Ya'nî "Kâmilin mâzîsi ve müstakbeli, ey sâlik, sana nisbetle ve senin mertebene tenezzül iledir. Geçmiş ve gelecek hakîkatte iki şey değildir, bir şeydir. Sen, senliğini ortaya koyduğun vakit, iki tarafına bakar ve bu tarafları iki görürsün; sen orta yerden çıkınca, o iki taraf birleşip bir şey olur."

یك تنی او را پدر ما را پسر　　　　بام زیر زید بر عمرو آن زبر

1150. [1153] *Bir kimse ona baba ve bize oğuldur. Dam, Zeyd'in altı, o Amr üzerine üsttür.*

Bir şeyin iki şey olmasına misâl budur ki, bir kimse birinin babası olduğu halde, bizim oğlumuz olur. Baba ve oğul iki nisbet ise de, şahıs birdir. Ve kezâ dam bir şeydir, fakat Zeyd damın üstünde olursa, dam onun altında kalır ve Amr altında olduğu vakit de, üst olur. Binâenaleyh dama iki nisbet izâfe edilmiş olur.

نسبت زیر و زبر شد زآن دو کس　　　　سقف سوی خویش یك چیزست بس

1151. *Alt ve üst nisbeti, iki kimseden oldu; tavan kendi tarafında ancak bir şeydir.*

نسبت مثل آن مثالست این سخن　　　　قاصر از معنیٔ نو حرف کهن

1152. *Onun misli değildir; bu söz misâldir. Yeni ma'nâdan eski harf kāsırdır.*

Bu bizim mâzî ve müstakbelin, bir şey olduğu halde, sana nisbetle iki şey olması; ve bir şahsın birine göre baba, birine göre oğul olması ve bir damın altı ve üstü olması, akla takrîb için getirilmiş misâllerdir; yoksa bu ma'nâlar, bu misâllerin misli değildir. Zîrâ bu beşerin öteden beri kullandığı lisânın kelimeleri, bu gibi yeni ve ter ü tâze ma'nâları ifâde edebilmekten kāsırdır. Bundan dolayı Hakîm Senâî hazretleri şöyle buyururlar. Beyit:

باز گشتم ز آنچه گفتم زانکه نیست　　　　در سخن معنی و در معنی سخن

"Söylediğim şeyden rücû' ettim; zîrâ ki sözde ma'nâ ve ma'nâda da söz yoktur."

چون لب جو نیست مَشْكا لب ببند　　　　بی لب و ساحل بد ست این بحر قند

1153. *Mâdemki ırmağın kenârı yoktur, ey tulum ağzını bağla; bu şeker deryâsı kenarsız ve sâhilsiz olmuştur.*

"Meşk" ta'bîriyle cenâb-ı Pîr nefs-i nefîslerine hitâb buyururlar. Ya'nî, "Mâdemki yeni ma'nâları kelimeler istiâb edemiyor ve mâdemki ma'nâ ırmağının kenârı ve nihâyeti yoktur, ey ma'nâ sularını hâmil olan cism-i sûrîm, ağzını kapa; zîrâ şeker gibi lezîz olan maârif-i ilâhiyye deryâsının kenârı ve sâhili yoktur."

فرستادن فرعون بمداين در طلب ساحران

Fir'avn'ın sâhirlerin talebi emrinde Medâin şehrine adamlar göndermesi

چونکه موسى باز گشت و او بماند اهل رأى و مشورت را پيش خواند

1154. *Vaktâki Mûsâ avdet etti ve o kaldı, rey ve meşveret ehlini önüne çağırdı.*

Mûsâ (a.s.) emr-i ilâhî ile Fir'avn'a kırk gün mühlet verip geri döndü; ve Fir'avn yalnız kaldı. Ehl-i rey ve meşveret olan vüzerâ ve hükemâsını huzûruna da'vet etti. Nitekim sûre-i Şuarâ'da beyân buyurulur: قَالَ لِلْمَلَاءِ حَوْلَهُ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ يُرِيدُ اَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ قَالُوا اَرْجِهْ وَ اَخَاهُ وَ ابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ (Şuarâ, 26/34-37) Ya'nî "Fir'avn, etrâfında bulunan bir cemâate: "Bu muhakkak alîm bir sâhirdir, sizi sihriyle arzınızdan çıkarmak ister; siz ne emredersiniz?" dedi; dediler ki: "Onu ve kardeşini habs et, Medâyin'e cem' edici adamlar gönder; sana alîm olan sehhârların hepsini getirsinler."

آنچنان ديدند كز اطراف مصر جمع آردشان شه و صراف مصر

1155. *Öyle gördüler ki, Mısır'ın etrâfından onları şâh ve Mısır'ın sarrâfı cem' getire.*

"Sarrâf" mübâlağalı ism-i fâil, çok tasarruf edici ma'nâsınadır. Şâhın ya'nî Fir'avn'ın sıfatı olabileceği gibi, sâhirlere de râci' olabilir; fakat Fir'avn'ın sıfatı olmak müreccahdır. Ya'nî "Fir'avn'ın etrâfında bulunan a'yân ve eşrâf müzâkere netîcesinde bunu münâsib gördüler ki, Mısır'ın mutasarrıfı olan Fir'avn, etrâf-ı Mısır'dan mâhir sâhirleri toplasın."

گفته ماهم ساحران داريم ما هر يكى در سحر فرد و پيشوا

1156. *"Bizim de sâhirlerimiz vardır, bizim de; her birisi sihirde yektâ ve muktedâdır" demişlerdir.*

او بسی مردم فرستاد آن زمان　　　　هر نواحی بهر جمع جاودان

1157. *O, o zaman, sihirbazların cem'i için, her taraflara birçok adam gönderdi.*

Bu karâr verildiği zaman, Fir'avn sihirbazları toplamak için her tarafa birçok adamlar gönderdi.

هر طرف که ساحرای بد نامدار　　　　کرد پران سوی او ده پیك کار

1158. *Her tarafta ki, meşhûr bir sihirbaz var idi, o tarafa on peyk-i kâr uçucu yaptı.*

"Peyk" kāsıd ve haber götürüp getiren kimse ma'nâsınadır. Ya'nî "Her nerede bir mâhir sihirbâz var idiyse o tarafa bunun celbine me'mûr olarak on kişi uçurdu."

دو جوان بودند ساحر مشتهر　　　　سحر ایشان در دل مه مستمر

1159. *Sâhir olarak meşhûr iki delikanlı var idiler. Onların sihri ayın bâtınında müstemir idi.*

"Müstemir" muhkem ve mürûr edici demektir. Ya'nî "Bu iki delikanlının sihri pek müessir idi; hattâ ayın bâtınında bile bu te'sîr cârî idi."

شیر دوشیده ز مه فاش آشکار　　　　در سفرها رفته بر خمی سوار

1160. [1162] *Aydan açık âşikâr olarak süt sağmışlar; seferlerde bir küp üzerine süvâr olarak gitmişler idi.*

Aydaki te'sîrleri bu idi ki, ayı bir inek şeklinde gösterip, ondan açıktan açığa süt sağarlar ve sefere gidecekleri vakit, cemâd nev'inden olarak bir küpe binip, onu hayvan gibi sürerler idi.

شکل کرباسی نموده ماهتاب　　　　آن به پیموده فروشیده شتاب

1161. *Ay aydınlığını kumaş şeklinde gösterip, onu ölçerek acele satmışlar.*

سیم برده مشتری آگه شده　　　　دست از حیرت برخها بر زده

1162. *Gümüş götürmüşler, müşteri âgâh olup hayretten elini yanakları üzerine vurmuştur.*

"Sîm-bürde" ibâresi evvelki beytin mütemmimidir. Ya'nî "Ay aydınlığını kumaş şeklinde gösterip, müşteriye satmışlar ve mukābilinde gümüş para al-

mışlardır. Müşteri bu hâle vâkıf olunca hayretinden elini yanaklarına vurmuştur."

Ma'lûm olsun ki, sihrin envâ'ı çoktur; ve sebebi fen ve akıldan gizli olan her bir hâdiseye sihir denir; ve alelumûm ulûm iki nevi'dir: Birisi celî, dîğeri hafîdir. Celîsi ulûm-ı mütedâvileden ibârettir. Ve hafîsi odur ki, bunu bilenler nâmahremlerin nazarından dâimâ gizli tutmuşlardır. Bunlara "hamse-i muhtefiye" derler. Ve bu beş ilm-i hafî, "kîmyâ","lîmyâ", "hîmyâ", "sîmyâ" ve "rîmyâ"dır.

Ve kimyâ dahi iki nevi'dir: Birisi ulûm-ı celiyyeden ve mütedâviledendir. Dîğeri ulûm-ı hafiyyeden ve esrâr-ı ilâhiyyeden olup, esrâr-ı gayb mahremlerinden başkalarının bilmesinde mazarrat-ı âmme vardır. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz bu *Mesnevî-i Şerîf*lerinde şöyle buyururlar:

کیمیا و سیمیا و ریمیا   این نباشد جز بذات اولیا

"Kîmyâ ve sîmyâ ve rîmyâ bu, evliyânın zâtının gayrine olmaz."

Bu ilim vâsıtasıyla "iksîr" denilen bir madde elde edilip, ma'deniyât-ı nâkısa altın ma'den-i kâmiline kalb olunur.

İlm-i lîmyâ: Kuvâ-yı fâile-i ulviyyâtın, kuvâ-yı münfaile-i süfliyât ile imtizâcından ibârettir ki, o da esmâ ve tılısmâttır. O ef'âl ile amel sebebiyle acîb ve garîb âsâr zâhir olur.

İlm-i hîmyâ: İlm-i teshîrât nev'indendir ve o riyâzât ve müdâvemet-i azâim ve daavât vâsıtasıyla kuvâ-yı seyyârâtı musahhar kılmaktan ibârettir. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî hazretleri *Havzu'l-Hayât* ismindeki eserinde bu babda îzâhât vardır.

İlm-i sîmyâ: Birtakım hayallerdir ki, ba'zı ameller vâsıtasıyla hâzirûnun kuvve-i mütehayyilesinde tasarruf eder ve temâşâgerlerin nazarına misâlât-ı hayâliyye zâhir olur ki, onun hâricde vücûdu olmaz.

İlm-i rîmyâ: Buna "nîrencât" da derler. Bu fennin ehli, cevâhir-i arzıyye kuvvetlerini yekdîğeriyle imtizâc ettirirler ve ondan bir fiil zâhir olur ve bir eser görünür ki, acîb ve garîb olur. Meselâ kara yılanın derisinden bir fitil yapılıp neft yağıyla yeşil veyâ kara renkli kandil içinde yakılırsa, evin içerisi kara yılanla dolu görünür imiş. (Hindistan'da matbû' *Matla'u'l-Ulûm Mecma'u'l-Fünûn* ismindeki kitaptan hulâsadır.)

İmdi Fir'avn'ın sihirbazlarının yaptığı sihirlerin sîmyâ ve lîmyâ nevi'lerinden olduğu istidlâl olunur. Akıl, sebeb-i hafî olan her bir şeyi acîb gördüğü vakit, hârikulâde addeder. Binâenaleyh sihir bir nevi' hârika olduğu gibi,

mu'cize ve kerâmât-ı evliyâ dahi hârikadır. Ancak mu'cizenin hâriçde vücûdu olur ve hakîkattir ve gözbağcılık değildir. Fakat sihir birtakım hayâlâtdan ibâret olup hâriçde vücûdu yoktur ve gözbağcılıktır.

Onun için bu sihirbazlar hakkında âyet-i kerîmede سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ (A'râf, 7/116) ["İnsanların gözlerini büyülediler"] ve يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ (Tâhâ, 20/66) ["Büyüleri sâyesinde kendisine görünüyor"] buyurulur.

İşittiğimiz ba'zı hâdisâta nazaran sihrin yukarıda zikr ettiğimiz envâ'ından ba'zılarının Hindistan'daki fakîrler arasında ma'lûm olduğu anlaşılmaktadır. İngiliz gazetelerinin yazmış olduğu Hindistan'daki bir hâdise burada şâyân-ı nakildir: İngiliz zâbitlerinden birisi bir Hintlinin kızına musallat olmuş; vazgeçmesi âilesi tarafından ricâ edilmiş ise de zâbit kulak asmamış. Kızın pederi fakirlerden birisine mürâcaatla zâbitten şikâyet etmiş. Fakîr zâbite bu tasalluttan vazgeçmediği takdirde, kendisini kaplan yapacağını söylemiş, zâbit istihzâ edip tasallutuna devâm etmiş. Bir gün zâbit kıt'asından kaybolmuş; aramışlar, bulamamışlar. Ve o sıralarda şehrin hudûduna yakın bir mahalle kadar bir kaplanın geldiği ve halkın korktuğu şâyiası zuhûr etmiş; hükûmet bunu ta'kîb için bir jandarma müfrezesi ta'yîn etmiş. Kaplanı görüp derhal ateş etmişler ve kaplan vurulduğu vakit, "Nihâyet bana kıydınız mı?" diye bir feryâd kopmuş; ve kaplan postu içinden İngiliz zâbitinin bî-rûh bir halde çıktığını görmüşler.

İşte beyt-i şerîflerde sâhirlerin aydan süt sağmaları ve küpe binmeleri ve ay ışığını kumaş gibi gösterip ölçerek satmaları hep bu kabildendir.

صد هزاران همچنین در جادویی   بوده منشی و نبوده چون روی

1163. *Böyle yüz binlerce sihirbazlıkta münşî idiler ve revî gibi değil idiler.*

"Münşî," mûcid ve muhteri' ma'nâsınadır. "Revî" rivâyet edici ma'nâsına olduğu gibi, şuarâ ıstılâhından olup, kâfiyenin son harfine ıtlâk olunur. Ba'zıları "revî"ye kâfiye de demişlerdir; ve kâfiye arkadan [gelen] ma'nâsına olup tebaiyyet ma'nâsı mündemicdir. Ya'nî "Bu iki sihirbaz delikanlı sihrin mûcidi ve muhteri'i idiler, yoksa öğrendiklerini rivâyet edici veyâhud bir üstâda tâbi' değil idiler" demek olur.

چون بدیشان آمد آن پیغام شاه   کز شما شاهست اکنون چاره خواه

1164. *Vaktâki şâhın haberi onlara geldi, böyle diye ki, şimdi şâh sizden çâre isteyicidir.*

از پی آنکه دو درویش آمدند   بر شه و بر قصر او موکب زدند

1165. *Ondan dolayı ki, iki fakîr geldiler, şâhın üzerine ve onun köşkü üzerine mevkib vurdular.*

Ya'nî "Mûsâ ve Hârûn isimlerinde şehre iki fakîr adam geldi; şâh aleyhine hurûc ettiler ve onun üzerine asker çektiler." "Mevkib" ordu demektir. Murâd, Fir'avn'ın ordusunu tedhîş eden ejderhâdır; nitekim âtîde îzâh buyurulur.

نیست با ایشان بغیر از یك عصا   که همی گردد بامرش اژدها

1166. *Onlar ile berâber bir asâdan başkası yoktur ki, onun emriyle ejderhâ olur.*

Onlar ile berâber, Hz. Mûsâ'nın emriyle ejderhâ olan bir asâdan başka bir şey yoktur.

شاه و لشکر جمله بیچاره شدند   زین دو کس جمله بافغان آمدند

1167. *Pâdişâh ve asker hep çâresiz oldular; bu iki kimseden hep efgâna geldiler.*

Pâdişâh ve askeri hep âciz kalıp, bu iki kimsenin elinden cümlesi feryâd ettiler.

چاره‌ء می باید اندر ساحری   تا بود که زین دو ساحر جان بری

1168. *Sihirbazlıkta bir çâre lâzım; tâ ola ki, bu iki sâhirden can götüresin.*

"Berî" sîga-i muzâri'in muhâtabı olduğuna göre, haber getiren adamın sâhirlerden birine hitâbı olduğundan, müfred olarak isti'mâl buyurulmuştur. Ya'nî, "Ola ki sâhirlik emrinde yapacağın bir san'at ile, bu iki sihirbazın elinden can kurtarasın." Ba'zıları "Berî" deki "yâ"yı masdariyyet ma'nâsına almışlardır; bu sûretde ma'nâ "Tâ ki bu iki sâhirden can götürücülük olsun" demek olur.

آن دو ساحر را چو این پیغام داد   ترس و مهری در دل هر دو فتاد

1169. *Vaktâki o iki sâhire bu haberi verdi, her ikisinin kalbine korku ve bir muhabbet düştü.*

O iki sihirbâz bu haberi işitince, kalblerinde birbirine zıd iki duygu peydâ oldu; onlar da korku ve muhabbet idi. Onların sihirde mâhir ve üstâd olmaları hasebiyle mağlûb olacaklarından korktular; ve bir asâ ile Fir'avn'ı ve askerini tedhîş edecek kadar mahâret gösterdiklerinden dolayı meslektaşlık i'tibâriyle de muhabbet hissettiler.

عرقِ جنسیت چو جنبیدن گرفت　　　سر بزانو بر نهادند از شگفت

1170. [1172] *Vaktâki cinsiyyet damarı hareket tuttu, taaccübden dolayı başlarını dizleri üzerine koydular.*

Sihirbazlık husûsundaki cinsiyyet damarına hareket ârız olduğu için, o iki sâhir delikanlı dervişler usûlünce oturdukları yerde dizlerini dikip, başlarını da dizleri üzerine koydular ve işittikleri habere taaccüblerinden dolayı düşünmek vaz'iyyetini aldılar.

چون دبیرستان صوفی زانوست　　　حل مشکل را دو زانو جادوست

1171. *Çünkü sûfînin mektebi dizdir; hall-i müşkil için iki diz sâhirdir.*

Ya'nî, "Kalbi mâsivâdan ve havâtır-ı nefsâniyyeden sâf olan sûfîlerin mektebi ve ta'lîmhânesi dizlerinin üzeridir. Oturup dizlerini dikerler ve başlarını da dizleri üzerine koyarlar; ondan sonra cânib-i gaybdan kalblerine gelecek vâridâta muntazır olurlar. Binâenaleyh böyle bir kimse için hall-i müşkilât husûsunda iki dizin üzeri mâhir bir sâhirdir." Bu husûsda Efdalüddîn Hâkānî'nin:

دل من پیرتعلیمست من طفل زباندانش　　　دم تسلیم سر عشر و سر زانو دبستانش

Matla'ıyla başlayan uzun bir kasîdesi vardır. Burada tercüme ve şerhi uzun olur.

خواندن دو ساحر پدر را از گور و پرسیدن از روان پدر اندر حقیقت

İki sâhirin babalarını mezardan çağırması ve hakîkat hakkında pederlerinin rûhundan suâli

بعد زان ان گفتند ای مادر بیا　　　گور بابا کو تو ما را رو نما

1172. *Ondan sonra dediler ki: "Ey anamız, gel! Babamızın mezarı hani? Sen bize yol göster!"*

بردشان بر گور او بنمود راه   پس سه روزه داشتند از بهر شاه

1173. *Onları onun mezarına götürdü; yol gösterdi. İmdi şâh için üç gün oruç tuttular.*

"Anaları bu sâhirleri, babalarının mezarına götürdü ve yol gösterdi; onlar da şâhın bu işi için üç gün oruç tutmak sûretiyle riyâzet ettiler ve yemek yemediler." Riyâzetlerine bakılırsa, bu sâhirlerin yukarıda îzâh olunan ilm-i hîmyâya da vâkıf oldukları anlaşılır.

بعدزان گفتند ای بابا بما   شاه پیغامی فرستاد از وجا

1174. *Ondan sonra dediler: "Ey baba! Şâh bize korkudan dolayı bir haber gönderdi."*

که دو مرد او را بتنگ آورده اند   آب رویش پیش لشکر برده اند

1175. *"Ki, iki adam onu dara getirmişlerdir. Onun yüzünün suyunu asker önünde götürmüşlerdir."*

Bize gönderdiği haberde demiştir ki: "İki adam çıkıp onu tazyîk etmiş ve onun nâmûsu ve haysiyetini askerleri önünde berbâd etmiştir."

نیست با ایشان سلاح و لشکری   جز عصا و در عصا شور و شری

1176. *"Onlar ile berâber asâdan başka, silâh ve asker yoktur; ve asâda bir şûr ve şer vardır."*

تو جهان راستان در رفتهء   گرچه در صورت بخاکی خفتهء

1177. *"Sen doğruların cihânına gitmişsin; gerçi sûretde bir toprakta uyumuşsun."*

"Ey baba! Sen şimdi hakîkat âlemindesin; her ne kadar sûretde bir toprak içinde her şeyden bî-haber bir halde yatıp uyumuş görünürsün."

آن اگر سحرست ما را ده خبر   ور خدایی باشد ای جان پدر

1178. *"Eğer o, sihir ise ve eğer Hudâ'ya mensûb olur ise, ey babanın canı, bize haber ver!"*

"Eğer bu hâdise-i asâ sihir ise; ve eğer ilâhî bir mu'cize ise, ey babamızın rûhu, bize haber ver!"

Bu kıssaya nazaran elyevm garbda şâyi' olan celb-i ervâh ameliyyesinin kadîm olduğu anlaşılır.

هم خبر ده تا که ما سجده کنیم　　　　خویشتن بر کیمیایی می زنیم

1179. *"Haber ver de, tâ ki biz inkıyâd edelim; kendimizi bir kîmyâ üzerine vuralım."*

"O asâ eğer mu'cize ise, bize haber ver de, biz o asâ sâhibine serfürû ve itâat edelim; ve bakır mesâbesinde olan vücûdumuzu, o iksîr-i nübüvvete mukārin kılıp, altın yapalım."

نا امیدانیم و امیدی رسید　　　　راندگانیم و کرم ما را کشید

1180. [1182] *"Biz ümîdsizleriz ve bir ümîd erişti. Koğulmuşuz ve bizi kerem çekti."*

"Biz bu âlem-i kesâfet içinde, birtakım hayâlât-ı sihriyyeye dalmış ve hakîkat-ı eşyâdan bî-haber kalmış ümîdsizleriz. Binâenaleyh âlem-i hakîkatten koğulmuşlarız. Eğer bu mu'cize ise, bizi bir peygamber-i zîşânın da'veti gibi bir kerem-i azîm çekti."

جواب گفتن ساحر مرده بفرزندان خود

Ölmüş sâhirin, kendi evlâdlarına cevap söylemesi

گفتشان در خواب ای اولاد من　　　　نیست ممکن ظاهر این را دم زدن

1181. *Onlara rü'yâda dedi ki: "Ey benim evlâdım! Bunu zâhiren söylemek mümkin değildir."*

Hayât-ı berzahiyye ile diri olan babaları, kesâfet âleminden gözlerini kapayıp uykuya dalan ve âlem-i hisden gâib olan evlâdlarına rü'yâda dedi ki: "Bu asânın mu'cizedir veyâ sihirdir tarzında benim tarafımdan size açıkça ma'lûmât verilmesi mümkin değildir."

لیك بنمایم نشانی با شما　　　　تا شود پیدا شما را این خفا

1182. *"Fakat size bu hafâ zâhir olmak için, size bir nişan göstereyim."*

نور چشمانم چو آنجا گه روید   از مقام خفتنش آگه شوید

1183. *"Gözlerimin nûru, oraya gittiğiniz vakit, onun uyuduğu makāmdan âgâh olunuz."*

"Ey gözlerimin nûru olan evlâdlarım! Fir'avn'ın da'veti üzerine onun bulunduğu şehre gittiğiniz vakit, o asâ sâhibinin uyuduğu mahalli tahkîk ediniz."

گر بدزدی و توانی ساحر ست   چاره‌ء ساحر بر تو ظاهر ست

1184. *"Eğer çalarsan ve kādir olursan, sâhirdîr. Sihrin çâresi senin indinde zâhirdir."*

"O zât uyurken eğer asâsını çalarsan ve çalmağa da kādir olursan, bil ki o sihirbazdır. Sihrin ibtâli için îcâb eden ma'lûmât senin indinde mevcûddur. Ma'lûmât-ı sihriyyenden istifâde edersin."

ور نتانی هان هان ایزدیست   او رسول ذوالجلال و مهتدیست

1185. *"Ve eğer kādir olmazsan, sakın sakın, o Hakk'a mensûbdur; o Zü'l-Celâl'in resûlüdür ve mühtedîdir."*

"Ve eğer o asâyı o uyurken çalamaz isen, sakın ha!, ona muhâlefet etme! Zîrâ o Hakk'a mensûbdur ve Zü'l-Celâl olan Allah Teâlâ'nın resûl-i zîşânıdır ve doğru yolu bulucudur."

گر جهان فرعون گیرد شرق و غرب   سرنگون آید خدا آنگاه حرب

1186. *"Eğer Fir'avn şarkan ve garben cihânı tutsa, Hudâ'nın ser-nigûnu gelir, ondan sonra harb!"*

İkinci mısrâ'ın ma'nâsı Ankaravî nüshasındaki bu ibâreye göredir. "Serni-gûn âyed Hudâ" "Ser-nigûn-i Hudâ âyed" takdîrindedir. Ve birinci mısrâ'a merbût olur.

Ya'nî "Eğer Fir'avn şarkan ve garben cihâna mâlik olsa, peygambere muhâlefetden dolayı Hudâ'nın mağlûbu ve makhûru olur. Hele ondan sonra, onunla harbe de kıyâm ederse vay hâline!" demektir.

Hind nüshalarında ikinci mısrâ' "Ser-nigûn âyed Hudâ râ gâh-ı harb" sûretindedir. Ma'nâsı "Hudâ'ya harb-gâh mağlûb gelir" demek olur. Ve "gâh-ı harb" "harb-gâh" ya'nî, harb mahalli demektir.

این نشان راست دادم جان باب　　　بر نویس الله اعلم بالصواب

1187. *"Bu doğru nişanı verdim, ey baba cânı, yaz! Allah doğruyu en ziyâde bilicidir!"*

"Ey babanın cânı, ben âlem-i hakîkatden bu doğru nişânı ve alâmeti verdim. Bu nişânı unutma; kalbinin sahîfesine nakş et! Benim bildiğim budur, Allah Teâlâ hakāyıkın en doğrusunu bilir!"

جان بابا چون بخسبد ساحری　　　سحر و مکرش را نباشد رهبری

1188. *"Ey babanın canı, bir sâhir uyuduğu vakit, onun sihir ve mekrine rehberlik olmaz."*

"Uyuyan sâhirin, sihri de muattal kalır."

چونکه چوپان خفت گرگ ایمن شود　　　چونکه خفت آن جهد او ساکن شود

1189. *"Vaktâki çoban uyudu, kurt emîn olur; vaktâki uyudu, onun cehdi sâkin olur."*

"Sâhirlerin hâli çobana benzer; çobanlar sürüden kurdu himmet ve gayret ve tedbirleriyle teb'îd ederler; uyudukları vakit, himmet ve tedbirleri de berâber uyur; ve netîcede kurt emîn olur ve sürüye hücûm eder. Sâhirler de sihirlerini cehd ve himmetleriyle ve gayretleriyle idâme ederler; uyudukları vakit, kuvâsı muattal olur."

لیك حیوانی که چوپانش خداست　　　گرگ را آنجا امید ره کجاست

1190. [1194] *"Fakat bir hayvan ki, onun çobanı Hudâ'dır, kurdun oraya yolunun ümîdi nerededir?"*

Muhâfızı Hak olan bir hayvana, hiçbir kimsenin taarruza mecâli yoktur; ve kurt meşrebinde olan zâlimlerin oraya yol bulmak ümîdi munkatı'dır. Hind nüshalarında امید و ره کجاست vâki'dir; "Kurdun oraya ümîdi ve yolu nerededir?" demek olur. Ankaravî'de "vâv-ı âtıfa" yoktur, terkîb-i izâfî sûretindedir.

جادویی که حق کند حقست و راست　　　جادویی خواند مرآن حق را اخطاست

1191. *"Hakk'ın yaptığı sihirbazlık haktır ve doğrudur; muhakkak o Hakk'a, sihirbazlık ta'bîr etmek hatâdır."*

"Câdûluk" lügatte sihirbazlık demektir ve Hakk'a câdûluk ve sihirbazlık izâfesi vehleten mugâyir-i edeb görünür ise de, ma'nâsı teemmül olunursa

değildir. Zîrâ yukarıda ta'rîf olunduğu üzere "sihir," sebebi hafî olan bir şeye; ve "câdûluk ve sihirbazlık" dahi sebebi hafî olan bir şeyi icrâ edene derler. Ve sihir, hârika nev'indendir. Halkın hârika-perdazlığı hakîkî olmayıp, hayâl olduğundan, Hakk'ın hârika-perdazlığına benzemez. Zîrâ Hakk'ın sihrinde ve hârikasında hakîkat vardır. Binâenaleyh birinci mısrâ'daki câdûluk, halk nazarında mezmûm ve medhûl olan câdûluk nev'inden değildir. Halk nazarında mezmûm olan câdûluğun Hakk'a izâfesi hatâdır ve küfürdür. Ve i'tibâr lafza değil, ma'nâya olduğundan, bu bâbda ehl-i sûretin kıyl ü kāli mesmû' olamaz.

جان بابا این نشان قاطعست   گر بمیرد نیز حقش رافعست

1192. *"Ey babanın canı! Bu nişân-ı kātı'dır; eğer ölürse dahi Hak onu râfi'dir."*

"Ey babanın canı olan evlâdlarım! Bu şübhenizi kesip atıcı bir nişân ve alâmettir. Eğer peygamber ölürse bile, Hak Teâlâ hazretleri onun nâmını ve şânını yükselticidir."

تشبیه کردن قرآن مجید را بعصای موسی و وفات مصطفی را علیه
السلام تشبیه نمودن بخواب موسی را و قاصدان تغییر قرآنرا باآن دو
ساحرقصد عصا کردند جون موسی علیه السلام را خفته یافتند

Kur'ân-ı Mecîd'i asâ-yı Mûsâ'ya teşbîh etmek ve Mustafâ (a.s.)ın vefâtını Mûsâ'nın uykusuna teşbîh göstermek ve Kur'ân'ı tağyîre kasd edenleri de Mûsâ (a.s.)ı uyumuş oldukları vakit asâya kasd eden o iki sâhire teşbîh etmek beyânındadır

مصطفی را وعده کرد الطاف حق   گر بمیری تو نمیرد این سبق

1193. *Hakk'ın lutufları Mustafâ'ya va'd etti ki, eğer sen ölürsen bu sebak ölmez.*

"Sebak"tan murâd Kur'ân-ı Azîmü'ş-şandır. Ya'nî "Hak Teâlâ hazretleri Resûl-i zîşân Efendimiz'in vefâtından sonra da Kur'ân-ı Kerîm'in hiçbir kimse tarafından bozulamıyacağını va'd buyurdu."

من کتاب و معجزت را رافعم　　　　بیش و کم کن را ز قرآن مانعم

1194. *"Ben kitâbı ve senin mu'cizeni yükselticiyim; Kur'ân'dan ziyâde ve eksik yapıcıyı men' ediciyim."*

"Kitâb"tan murâd Kur'ân-ı Kerîm'dir ve "mu'cize"den murâd, yine Kur'ân-ı Kerîm'dir. Zîrâ Resûl-i zîşân efendimiz Kur'ân-ı Kerîm hakkında "mu'cize-i kāime" buyurmuştur. Binâenaleyh mu'cize Kur'ân-ı Kerîm'in sıfatı olur.

Ya'nî "Ey Resûl-i zîşânım! Ben senin mu'cize-i kāime olan kitâbını, kıyâmete kadar yükselticiyim ve Kur'ân-ı Kerîm'in bir harfini bile tezyîd ve tenkîsa asla müsâade etmem."

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Hicr'de vâki' اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ اِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (Hicr, 15/9) ya'nî "Muhakkak Kurân'ı biz indirdik ve muhakkak onu biz hıfz ediciyiz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

Ma'lûm olsun ki, Kur'ân-ı Kerîm'in ulviyyeti, bî-taraf mütefekkirler indinde dâimâ musaddaktır. Münevverândan olduklarını iddiâ eden, nefis ve hevâlarına tâbi' zevâhir-perestân Kur'ân'ın ulviyyetinden bî-haberdirler. Nitekim Avrupa mütefekkirlerinin Kur'ân-ı Kerîm'in medâyihi hakkında yazdıkları eserler meydandadır.

من ترا اندر دو عالم حافظم　　　　طاغیانرا از حدیثت رافضم

1195. *"Ben seni iki âlemde hıfz ediciyim. Tâğîleri senin kelâmından râfızım."*

"Tâğî" azgın, "râfız" atıcı ve terk edici ma'nâsınadır. "İki âlem"den murâd hayât ve mevt âlemleridir.

Ya'nî "Ey Nebiyy-i zîşânım; ben senin nübüvvetini hayâtında hıfz ettiğim gibi, memâtından sonra hıfz ediciyim. Nefis ve hevâsına tâbi' olan azgınları, senin kelâmından atıcıyım. Ya'nî onları senin kelâmına yaklaştırmam; onları sağır ve kör yaparım." Nitekim âyet-i kerîmede buyrulur: خَتَمَ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَ عَلَى سَمْعِهِمْ وَ عَلَى اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ (Bakara, 2/7) Ya'nî "Allah Teâlâ o azgınların kalblerini mühürledi ve kulaklarına ve gözlerine perde çekti."

کس نتاند بیش و کم کردن درو　　　　تو به از من حافظی دیگر مجو

1196. *"Ona ziyâde ve noksan etmeğe kimse kādir olamaz; sen benden iyi başka bir hâfız arama!"*

رونقت را روز و روز افزون کنم نام تو بر زر و بر نقره زنم

1197. *"Senin revnakını günden güne ziyâde ederim; senin adını altın ve gümüş üzerine darb ederim."*

"Senin vefâtından sonra da revnak-ı nübüvvetini ziyâdeleştiririm; ve senin adını altın ve gümüş sikkeler üzerine darb ve nakış ettiririm. Senin düşmanların hiçbir vakitte bu revnakı söndüremezler."

منبر و محراب سازم بهر تو در محبت قهر من شد قهر تو

1198. *"Senin için muhabbet içinde minber ve mihrâb yapayım; benim kahrım, senin kahrın oldu."*

"Senin dînin için muhabbetle ibâdet olunmak üzere ibâdethânelerde minber ve mihrâb yapayım; orada mü'minler, sana olan muhabbetleriyle bana taparlar. Sana olan muhabbet, bana olan muhabbettir; sana karşı vâki' olan kahır ve adâvet, bana karşı kahır ve adâvettir." Nitekim âyet-i kerîmede مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰه (Nisâ, 4/80) ya'nî "Resûle mutî' olan, muhakkak Allâh'a mutî' oldu" ve اِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللّٰهَ وَ رَسُولَهُ (Ahzâb, 23/57) "Ve şu kimseler ki Allâh'a ve Resûl'üne eziyet ederler" buyururlar. Binâenaleyh Resûl'e muhabbet ve itâat, Allâh'a muhabbet ve itâattır; Resûl'e eziyet, Allâh'a eziyettir.

نام تو از ترس پنهان می گُوَند چون نماز آرند پنهان می شوند

1199. *"Senin adını korkudan gizli söylerler; namaz kıldıkları vakit gizlenirler."*

Ey Resûl-i zîşânım, senin ibtidâ-yı bi'setinde, mü'minler ism-i şerîfini münkirlerin ve muhâliflerin korkusundan gizli söylerler; namaz kıldıkları vakit dahi münkirlerin ta'rîz ve istihzâlarına ma'rûz kalmamak için gizlenirler." "Guvend" "gûyend"in muhaffefidir.

از هراس و ترس کفار لعین دینت پنهان میشود زیر زمین

1200. [1204] *"Küffâr-ı laînin korkusundan senin dînin yer altında gizli oluyor."*

"Herâs" ve "ters" yekdîğerinin murâdifidir ve korku ma'nâsınadır. "Dîninin bidâyet-i zuhûrunda huzûr-ı Hak'da matrûd olan kâfirlerin korkusundan, mü'minler dîninin ahkâmını yer altında ve dehlizlerde gizli gizli icrâ ederler."

من مناره پر کنم آفاق را کور گردانم دو چشم عاق را

1201. *"Ben âfâka minâre dolduraym, serkeşin iki gözünü kör edeyim."*

"Ben âfâk-ı âlemde âlî câmi'-i şerîfler yaptırıp cihânı onların minâreleriyle doldurayım; ve o yüksek minâreler üzerinde münkirlerin istikrâhına rağmen beş vakitte nâmım ile nâmını i'lân edeyim. Sana karşı serkeşlik eden münkirlerin, bu hakîkatı görmekten, iki gözlerini kör edeyim; bu halleri görüp ibret alamasınlar ve küfürlerinde musırr oldukları için, azâblarını teşdîd edeyim."

چاكرانت شهرها گيرند و جاه　　　دين تو گيرد ز ماهى تا بماه

1202. *"Senin çâkerlerin şehirleri ve mansıbları tutsunlar; senin dînin mâhîden mâha kadar tutsun!"*

"Senin mutî' olan bendelerin şehirleri zabt etsinler ve idâre-i hükûmetde mansıblara nâil olsunlar; senin dînin aşağı tabakadan, yukarı tabakaya kadar münteşir olsun."

"Zi mâhî tâ-be mâh" sâfilden âlîye kadar demekten kinâye olur; zîrâ balık sâfil ve ay âlîdir.

تا قيامت باقيش داريم ما　　　تو مترس از نسخ دين اى مصطفى

1203. *"Kıyâmete kadar biz onu bâkî tutarız; sen ey Mustafâ, dînin neshinden korkma!"*

اى رسول ما تو جادو نيستى　　　صادقى هم خرقهء موسيستى

1204. *"Ey bizim Resûlümüz, sen câdû değilsin, sâdıksın; hem de hırka-i Mûsâ'sın!"*

"Ey bizim Resûl-i zîşânımız, sen ayı işâretle yardın, kâfirler هَذَا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌ (Kamer, 54/2) ya'nî "Bu sihr-i müstemirdir" dediler ve mu'cizât-ı sâirene de böyle söylediler. Sen sihirbaz değilsin, gösterdiğin hârikalar, halkın gözlerini bağlayıp aldatmak için yapılmış bir hayâl değildir, hakîkattir. Mu'cizende ve da'vetinde sâdıksın. Mûsâ (a.s.)ın arkasına giydiği hırka-i nübüvvetsin."

"Hırka-i Mûsîstî" ["Hırka-i Mûsâ'sın!"] ta'bîriyle cenâb-ı Pîr efendimiz (s.a.v.) Efendimiz'in nübüvvetde felek-i muhît-i âm olduğuna işâret buyururlar. Nitekim buna işâreten كنت نبيا و آدم بين الماء والطين ya'nî "Âdem su ile çamur arasında iken ben nebî idim" hadîs-i şerîfi vârid olmuştur.

هست قرآن مر ترا همچون عصا　　　كفرها را در كشد چون اژدها

1205. *"Kur'ân senin için asâ gibidir; ejderhâ gibi küfürleri çeker."*

"Kur'ân senin elinde Hz. Mûsâ'nın asâsı gibidir. Asâ-yı Mûsâ ejderhâ olup keferenin sihirlerini nasıl çekti ve yuttu ise, Kur'ân-ı Kerîm keferenin ezhânı kandırmak için îrâd ettikleri bâtıl delillerine karşı öylece ejderhâ gibi hücûm edip onları ibtâl eder."

تو اگر در زیر خاکی خفته‌ء　　　چون عصایش دان تو آنچه گفته‌ء

1206. *"Gerçi sen bir toprak altında uyumuşsun; sen söylemiş olduğun şeyi onun asâsı gibi bil!"*

Ey Resûl-i zîşânım, gerçi كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ (Âl-i İmrân, 3/185) ["Her canlı ölümü tadacaktır"] hükmünce, mevt-i tabîî sebebiyle sen toprak altında uyumuş bir haldesin; fakat senin vahy-i ilâhî ile söylediğin kelâm, Mûsâ (a.s.)ın asâsı gibidir."

قاصدانرا بر عصایت دست نی　　　تو بخسب ای شه مبارك خفتنی

1207. *"Kāsıdlar için onun asâsına el yoktur. Ey şâh, sen mübârek uyumaklık ile uyu!"*

"Senin asân mesâbesinde olan Kur'ân-ı Kerîm'i tağyîr için sû'-i kasd edenlerin o asâya elleri yetişemez; binâenaleyh ey şâh, sen müsterîhâne bir sûretde uykuna devâm et!"

تو بخفته نور تو بر آسمان　　　بهر پیکار تو زه کرده کمان

1208. *"Sen uyumuşsun; senin nûrun gök üzerinde; senin cengin için yay, kiriş etmiştir."*

"Sen uyumuşsun; fakat senin nûr-ı Muhammedîn âlem-i ulvîden, muhâliflerine karşı harb için yayın kirişini çekmiş ve onların üzerine kahır okunu uçurmağa müheyyâ bulunmuştur."

فلسفی و آنچه پوزش می کند　　　قوس نورت تیر دوزش می کند

1209. *"Felsefîye ve onun ağzının yaptığı şeye, senin nûrunun yayı ona ok dikici eder."*

"Kendi zekâvetine ve dirâyetine i'timâd edip peygambere tebaiyetten kendisini müstağnî gören felsefîye ve onun ağzının hezeyânına, senin nûrunun yayından çıkan cevap okları saplanır; o felsefîyi ve onun sözlerini mecrûh ve ibtâl eder." Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 42. faslında Seyfeddîn Buhârî ismindeki bir feylesofun sözünü nakl edip, buyururlar ki: "Mer-

kûm Seyfeddîn dedi ki: "Benim indimde enbiyâ ve evliyânın zann-ı bâtıl üzerine oldukları ve va'd-i ilâhî kuru bir da'vâdan başka bir şey olmadığı tahakkuk etti." Cenâb-ı Pîr efendimiz Seyfeddîn'i mecliste hâzır farz ile buyururlar ki: "Sen bu sözü şöylece güzâf ve tahmînî olarak mı söylüyorsun; yoksa hakîkati müşâhede ettin de mi söylüyorsun? Eğer rü'yete binâen söylüyor isen, o halde âlem-i vücûdda rü'yet denilen şey tahakkuk etmiş olur ve bu rü'yet denilen şey dahi âlem-i vücûdda eşyânın eazz ve eşrefidir; ve enbiyâyı tasdîk demek olur. Zîrâ enbiyâ, âlem-i vücûdda ancak rü'yet olduğunu da'vâ ettiler. İşte sen de bunu ikrâr ettin!...ilh."

İmdi "Onun nûrunun yayı"ndan murâd, Peygamber'in irtihâlinden sonra, her bir asırda mevcûd olan onun vârisleridir. Onlar bu felsefîleri ve onların bu gibi tefevvühâtını böyle cevâb-ı müskit oklarını saplıyarak ibtâl ederler.

آنچنان کرد واران افزون که گفت　　　او بخفت وبخت واقبالش نخفت

1210. [1214] *Öyle yaptı ve ondan ziyâdesini ki, dedi: O uyudu ve onun baht ve ikbâli uyumadı.*

Evvelki beyitler lisân-ı Hak'dan ve bu beyitler Hz. Pîr efendimizin lisânındandır. Ya'nî cenâb-ı Pîr efendimiz buyururlar ki: "Evet Hak Teâlâ hazretleri öylece buyurduğu gibi yaptı ve hattâ o buyurduğundan ziyâdesini bile yaptı. Öyleki, her bir asırda Nebiyy-i zîşânının dîninin himâyesi ve sıyâneti hakkında, mütecellî olan ef'âl-i ilâhiyye, insanlara bu ma'nâyı tefhîmen dedi ki: "O Nebiyy-i zîşân uyudu ve onun baht ve ikbâli uyumadı." Ve kıyâmete kadar hükmü bâkî olan Kur'ân-ı Kerîm'de وَاعْلَمُوا اَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللهِ (Hucurât, 49/7) ya'nî "Biliniz ki Allah'ın Resûlü muhakkak sizin içinizdedir" âyet-i kerîmesinde bu hakîkate işâret buyrulur.

جان بابا چونکه ساحر خواب شد　　　کار او بی رونق و بی ثابت شد

1211. *"Ey babanın canı, sâhir uykuya gittiği vakit, onun işi revnaksız ve harâretsiz oldu."*

Bu beyt-i şerîf, ölmüş olan sâhirin lisânındandır . Ya'nî "Sâhirin rûhu evlâtlarına dedi ki: "Ey babanın canı, evlâtlarım bilin ki, sâhir uykuya gittiği vakit, onun sihri muattal ve onun sihir ilmi hükümsüz kalır."

هر دو بوسیدند گورش را و رفت　　　تا بمصر از بهر آن پیکار زفت

1212. *Her ikisi onun mezarını öptüler; o azîm cenk için Mısır'a kadar gittiler.*

چون بمصر از بهر آن کار آمدند　　طالب موسی و خانهء او شدند

1213. *Vaktâki o iş için Mısır'a geldiler; Mûsâ'nın ve onun evinin tâlibi oldular.*

اتفاق افتاد کآن روز ورود　　موسی اندر زیر نخلی خفته بود

1214. *Tesâdüf vâki' oldu ki, o vürûd günü, Mûsâ bir hurma ağacı altında uyumuş idi.*

پس نشان دادند شان مردم بدو　　که برو آن سوی نخلستان بجو

1215. *Adamlar, "Git hurmalık tarafını ara!" diye onlara onun nişânını verdiler.*

چون بیامد دید در خرما بنان　　خفتهء کو بود بیدار جهان

1216. *Hurma diplerine geldiği vakit, bir uyumuş gördü ki, cihânın uyanığı idi.*

Her iki sâhir hurma ağaçlarının altına geldiği vakit, bütün cihân insanlarının en uyanığı olan bir uyumuşu gördü.

بهر نازش بسته او دو چشم سر　　عرش و فرشش جمله در زیر نظر

1217. *Arş ve ferş onun nazarının altında olduğu halde, o nâz etmekten dolayı, başının iki gözünü bağlamış idi.*

"Nâziş" "nâzîden" masdarından isim masdardır, nâz etmek demektir. Ma'lûm olsun ki, enbiyâ ve havâss-ı evliyâ mahbûb-ı ilâhî olduklarından nâz ve şîve ehlidirler. Onlar hadd-i zâtında ehl-i melekûttan oldukları halde, âlem-i mülkün ahkâmına tebaiyette nâz ve istiğnâ sâhibidirler. Bu ahkâma tebaiyyet etmeseler dahi mümkindir; fakat yemek ve içmek ve uyku gibi beşeriyyetin îcâbâtına nâz ve istiğnâ ile tâbi' olurlar; binâenaleyh bu tebaiyyet onların ahvâl-i melekûtiyyelerini haleldâr etmez. Sûretâ gözlerini kapayıp uyku hâlini iktisâb etseler, uyanık bir haldedirler; zîrâ melekûtiyette uyku gibi ahvâl yoktur. Bu hâl içinde, nazarları hicâb içinde değildir; arş ve ferş onların nazarları önündedir.

ای بسا بیدار چشم و خفته دل　　خود چه بیند چشم اهل آب و گل

1218. *Ey, çok kimsenin gözü uyanık ve kalbi uyumuştur; muhakkak su ve çamur ehlinin gözü ne görür?*

Beşerin kısm-ı a'zamı gözleri açık ve zâhiren uyanık göründüğü halde, bâtınen ve kalben uykudadır. Böyle âb ve kilin ya'nî kesâfet-i cismâniyyenin ahkâ-

mında müstağrak olan kimseler, âlem-i gaybdan ve melekûttan ne görebilir? Cenâb-ı Pîr efendimiz bu kısmın ahvâlini bir gazellerinde şöyle tasvîr buyururlar:

ای خفتهء رفته دوان وی مردهء نا داده جان   برجه که رفته کاروان ای دل دمی بیدارشو

"Ey koşarak gitmiş olan uyumuş; ve ey cânını vermemiş ölü! Haydi sıçra ki, kervân gitmiştir; ey gönül bir an uyan!"

آنکه دل بیدار دارد چشم سر   گر بخسبد بر گشاید صد بصر

1219. *O kimse ki uyanık kalb tutar, eğer başının gözü uyursa, yüz göz açar.*

Kalben uyanık olan kimse, zâhiren uyusa, onun kalbinden âlem-i melekûta yüz göz açılır; ve bu gözler ile âlem-i misâlin türlü türlü acâibâtını temâşâ eder. نوم العالم خير من عبادة الجاهل ya'nî "Âlimin uykusu, câhilin ibâdetinden hayırlıdır" hadîs-i şerîfinde bu ma'nâya işâret buyurulur.

گر تو اهل دل نهء بیدار باش   طالب دل باش و در پیکار باش

1220. [1224] *Eğer sen ehl-i dil değil isen, uyanık ol! Gönül tâlibi ol ve cenkde ol!*

Ey sâlik, eğer sen böyle uyanık bir kalbe mâlik değil isen, nefsinin hazzı îcâbı olan uykuyu fedâ edip, uyanık ol; ve geceleri ibâdet edip kalbinin uyanması için Hakk'a yalvar ve gönül tâlibi ol ve bu sûretle nefsin ile ve şeytanın vesveseleriyle cenk ve mücâhede içinde ol!

ور دلت بیدار شد می خسب خوش   نیست غائب ناظرت از پنج و شش

1221. *Ve eğer kalbin uyanık oldu ise, hoş uyu! Senin nâzırın beşten ve altıdan gâib değildir.*

Ve eğer kalbin uyanık oldu ise, mücâhedâta hâcet yoktur; ondan sonra zâhiren güzelce yat, uyu! Zîrâ senin âlem-i ma'nâya nâzır olan kalbin beş hasseden ve âlem-i taayyünâtın altı cihetinden gâib değildir. Şurrâh-ı kirâm "beş" ta'bîrini havâss-i hamseye ve "altı" ta'bîrini de altı cihete işâret olarak almışlardır. Fakîre dîğer bir vecih de lâyih olmuştur, o da budur ki: "Beş ve altı"dan murâd hazarât-ı hamse veyâ hazarât-ı sittedir. Zîrâ muhakkıkînden ba'zıları merâtib-i vücûdu "Ahadiyyet," "vâhidiyyet," "ervâh" ve "misâl" ve "şehâdet" mertebelerinden ibâret olarak beş i'tibâr etmişlerdir; ve ba'zıları "insân-ı kâmil" mertebesini de ayrı addedip, altı addetmişlerdir. Binâenaleyh "penc ve şeş" ta'bîriyle bu i'tibârâta işâret buyurulmuş olur. Ya'nî "Kalbin uyanık olduğu vakit, bu hazarâta ve bu merâtibe nâzır olur ve zâhir gözünün uyuması bu

hazarâta karşı sebeb-i gaflet olmaz." Ârifin bu hazarâtı hıfzı hakkındaki îzâhât *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı İshâkî'dedir; burada tafsîl ve îzâhı uzun olur.

گفت پیغمبر که خسبد چشم من ليك كى خسبد دلم اندر وسن

1222. *Peygamber buyurdu ki: "Benim gözüm uyur; fakat uyku içinde, benim kalbim ne vakit uyur?"*

Ya'nî Peygamber (a.s.v.) Efendimiz عيناي تنامان و لا ينام قلبي عن ربي ya'nî "Benim gözlerim uyur; ve kalbim Rabb'imden uyumaz" hadîs-i şerîfini beyân buyurmuşlardır.

شاه بیدارست حارس خفته گیر جان فدای خفتگان دل بصیر

1223. *Şâh uyanıktır, bekçiyi uyumuş tut; kalbi görücü olan uyumuşlara can fedâ olsun!*

Ya'nî vücûd iklîminin şâhı kalbdir. Zâhirî göz ise bu vücûdun bekçisidir. Kalbin uyanık olup, gözün uyuması, sarayda şâhın uyanık olup, bekçinin uyumuş olmasına benzer. Binâenaleyh şâh uyanık iken bekçinin uyumasında zarar yoktur. Böyle kalbleri görücü ve zâhirî gözleri uykuda olan enbiyâ ve havâss-ı evliyâ hazarâtına canlar fedâ olsun.

وصف بیداریٔ دل ای معنوی در نگنجد در هزاران مثنوی

1224. *Ey ma'nevî! Gönül uyanıklığının vasfı, binlerce mesnevîye sığmaz.*

چون بدیدندش که خفته ست او دراز بهر دزدیٔ عصا کردند ساز

1225. *Vaktâki onu gördüler ki, o uzun uyumuştur; asânın hırsızlığı için tertîb yaptılar.*

"Dırâz huften" arka üstü yatıp, ayaklarını uzatmaktan kinâyedir. "Vaktâki iki sihirbaz, Mûsâ (a.s.)ı ayaklarını uzatıp arka üstü yatarak uyumuş olduğunu gördüler; uyandırmaksızın asâyı çalmak üzere tertîb yaptılar."

ساحران قصد عصا مردند زود کز پسش باید شدن وآنگه ربود

1226. *Onun arkasından gitmek ve sonra kapmak lâzımdır diye sâhirler acele asâya kasd ettiler.*

Yaptıkları tertîb dahi Mûsâ (a.s.) uyurken onun arka cihetinden, ya'nî baş tarafından doğru yavaşça gitmek ve sonra derhâl asâyı alıvermek idi. Bu tertîb üzere, o iki sâhir hemen asâya doğru yavaşça kasd ve teveccüh ettiler.

اندکی چون پیشتر کردند ساز   اندر آمد آن عصا در اهتزاز

1227. *Vaktâki tertîbi biraz daha ileri yaptılar, o asâ ihtizâza geldi.*

Vaktâki bu tertîb üzere asâyı çalmak için biraz daha ileri gittiler; asâ kımıldanmağa başladı.

آنچنان بر خود بلرزید آن عصا   هر دو بر جا خشك گردند از وجا

1228. *O asâ kendi üzerinde öyle titredi ki, her ikisi yerinde korkudan kuru oldular.*

O asâ kendi kendine öyle bir titreyiş titredi ki, bu her iki sihirbâz, korkularından oldukları yerde dona kaldılar.

بعد ازان شد اژدها و حمله کرد   هر دو آن بگریختند و روی زرد

1229. *Ondan sonra ejderhâ oldu ve hamle etti; onun her ikisi, yüzü sarı olduğu halde kaçtılar.*

Bu hücûmdan o iki sâhir korkularından yüzleri sararak kaçtılar.

رو در افتادن گرفتند از نهیب   غلط غلطان منهزم در هر نشیب

1230. [1234] *Heybetten dolayı her inişte, münhezimen yuvarlanarak yüzleri üstü düşmek tuttular.*

Bu iki sâhir, ejderhânın heybetinden öyle münhezim bir halde yuvarlanarak kaçtılar ki, önlerine yokuş geldiği vakit, bu yokuştan inişlerinde yüzleri üzerine düşmeğe başladılar ve yürümelerini şaşırdılar.

پس یقین شان شد که هست از آسمان   زانکه می دیدند حد ساحران

1231. *Binâenaleyh onlara yakîn oldu ki, âsumandandır; zîrâ ki sâhirlerin haddini gördüler idi.*

O iki sâhir asânın bu hâlini görünce, onların indinde bunun bir mu'cize-i ilâhî olarak âsumân-ı gaybdan olduğu tahakkuk etti; zîrâ bunlar sihrin had ve ta'rîfini görmüşler ve mertebe-i kuvvetini bilmişler idi. Binâenaleyh bu asânın bu ta'rîfe uymadığını anladılar.

بعد ازان اطلاق و تبشان شد پدید   کار شان تا نزع و جان کندن رسید

1232. *Ondan sonra onlara ishâl ve hummâ zâhir oldu; onların işi nez'e ve can çekişmeğe kadar erişti.*

"Itlâk" burada ishâl ve dizanteri ma'nâsınadır. Ya'nî "Onlar bu şiddet-i havftan hastalandılar; dizanteriye ve hummâya tutuldular. Onların emri, hâlet-i nez'e ve can çekişmek derecesine kadar geldi."

پس فرستادند مردی آن زمان سوی موسی از برای عذر آن

1233. *Böyle olunca, o zaman onun özrü için, Mûsâ tarafına bir adam gönderdiler.*

Hal bu merkeze geldiği vakit, yaptıkları edebsizliğin afvı için, özür dilemek üzere Mûsâ (a.s.) tarafına bir adam görderdiler de, dediler:

کامتحان کردیم ما را کی دسد امتحان تو اگر نبود حسد

1234. *Ki, "Biz imtihân ettik; eğer hased olmasa, senin imtihânın bize ne vakit erişir?"*

Böyle haber gönderdiler ki: "Ey nebiyy-i zîşân biz seni kendimiz gibi sihirbâz ve bir meslektaş zannettik. Senin mahâretin ve hârikan haberi bize geldiği vakit, hased ettik. Eğer sihirbâz zannıyla bizim sana hasedimiz olmasa idi, biz senin imtihânın ile meşgûl olur mu idik? Binâenaleyh bu yanlış zannımızdan dolayı bizi ma'zûr görüp afv et!"

مجرم شاهیم و ما را عفو خواه ای تو خاص الخاص درگاه اله

1235. *"Ey sen ki dergâh-ı ilâhın hâssının hâssısın; biz şâhın mücrimiyiz ve bizim için afv dile!"*

"Ey nebiyy-i zîşân, sen dergâh-ı Hakk'ın hâs kullarının hâssısın; biz şâh-ı hakîkî olan Hâlık'ımıza karşı cürüm işledik; bizim bu yaptığımız edebsizliğin afvını dile!"

عفو کرد و در زمان نیکو شدند پیش موسی بر زمین سر می زدند

1236. *Afv etti ve derhal iyi oldular; Mûsâ'nın önünde yer üzerine baş vurdular.*

Mûsâ (a.s.) onların bu özürlerini kabûl edip, afv buyurdu; onlar da bu lutf-ı afv üzerine Mûsâ (a.s.)ın huzûr-ı şerîfine gelip, başlarını yere sürdüler ve arz-ı edeb ettiler.

گفت موسی عفو کردم ای کرام گشت بر دوزخ تن و جان تان حرام

1237. *Mûsâ (a.s.) buyurdu ki: "Ey kerîmler, afv ettim; sizin teniniz ve canınız cehennem üzerine harâm oldu."*

من شمارا خود ندیدم ای دو یار　　　　اعجمی سازید خود را زاعتذار

1238. *"Ey iki dost; ben sizi görmedim, kendinizi i'tizârdan a'cemî yapınız."*

Mûsâ (a.s.) o iki sâhire bir tedbîr-i idârî olmak üzere buyurdu ki: "Ey iki mü'min dostum, gûyâ ki ben sizi hiç görmemiş olayım; siz bu sirkat-ı asâ ve i'tizârınız vak'asından kendinizi bî-haber ve yabancı tutunuz ve kimseye söylemeyiniz; bunu Fir'avn duymasın."

همچنان بیگانه شکل و آشنا　　　　در نبرد آیید بهر پادشا

1239. *"Böylece bîgâne şeklinde ve âşinâ olarak, pâdişâh için cenge gelin!"*

"Böylece zâhiren bana karşı yabancı ve muhâlif ve bâtınen âşinâ ve mü'min olduğunuz halde, Fir'avn'ın sehareden mürekkeb olarak tertîb ettiği harbe gelin ve yapacağınız sihrinizi de yapın!"

پس زمین را بوسه دادند و شدند　　　　انتظار وقت و فرصت می بدند

1240. [1244] *Binâenaleyh yeri öptüler ve gittiler. Vakte ve fırsata muntazır oldular.*

"İntizâr" burada "muntazır" ma'nâsınadır.

جمع آمدن ساحران از مداین پیش فرعون و تشریفها یافتن و دست
بر سینه زدن در قهر خصم او و گفتن که این را بر ما نویس

Sâhirlerin Medâyin'den Fir'avn'ın huzûrunda toplanması ve teşrîfler bulması; ve onun düşmanının kahrı emrinde ellerini göğüslerine vurup, "Bunu bizim üzerimize vâcib bil!" demesi

تا بفرعون آمدند آن ساحران　　　　داد شان مسریفهای بس گران

1241. *O sâhirler Fir'avn'a kadar geldiler; onlara çok ağır teşrîfler verdi.*

"Teşrîfler"den murâd, bâdî-i şeref olan menâsıb ve teveccühât-ı sâiredir. Ya'nî "Fir'avn, sâhirlere çok ikrâm etti ve onlara çok kıymetli ihsanlar va'd et-

ti. Nitekim âyet-i kerîmede hikâye buyurulur: وَ جَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا اِنَّ لَنَا لاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ قَالَ نَعَمْ وَ اِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ (A'râf, 7/113-114) Ya'nî "Sâhirler Fir'avn'a gelip dediler ki: "Eğer biz gâlib olur isek, elbette bizim için ecir vardır değil mi?" Fir'avn dedi: "Evet, siz elbette mukarreblerden olursunuz."

وعدها شان كرد و پيشين هم بداد — بندگان واسبان و نقد و جنس زاد

1242. *Onlara va'dler etti ve köleleri ve atları ve nakdi ve azık cinsini pîşînde verdi.*

بعد ازان مى گفت هين اى سابقان — گر فزون آييد اندر امتحان

1243. *Ondan sonra dedi ki: "Âgâh olun ey sâbıklar! Eğer imtihânda ziyâde gelirseniz."*

بر فشانم بر شما چندان عطا — كه بدرد پردهء جود و سخا

1244. *"Sizin üzerinize o kadar atâ saçayım ki, cûd ve sehâ perdesini yırtsın."*

Fir'avn, sihirbazlara dedi ki: "Ey sihir müsâbakasına giren sâhirler, âgâh olun, eğer bu sihir müsâbakası imtihânında ziyâde gelir ve tefevvuk ederseniz, size o kadar ihsanlar ve atâlar saçarım ki, bu atâlar cûd ve sehâ perdesini yırtar; ve sehâvetin hadd-i ma'rûfu dâiresinden bile ileriye geçer. Velhâsıl sizi ihsanlara gark ederim."

پس بگفتندش باقبال تو شاه — غالب آييم و شود كارش تباه

1245. *Böyle olunca onlar dediler ki: "Sen şâhın ikbâli hakkı için, gâlib geliriz ve onun işi tebâh olur."*

Bu beyt-i şerîf وَ قَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ اِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ (Şuarâ, 26/44) ya'nî "Sehare dediler ki, Fir'avn'ın izzeti hakkı için muhakkak biz gâlibiz" âyet-i kerîmesinin mefhûm-ı münîfidir. Ya'nî "Senin izzetin hakkı için, biz senin düşmanının işini bitiririz."

ما درين فن صفدريم و پهلوان — كس ندارد پاى ما اندر جهان

1246. *"Biz bu fende saf yırtıcıyız ve pehlivânız; cihânda kimse bizim kudretimizi tutamaz."*

"Pây" burada kudret ma'nâsınadır. Ya'nî "Bu sihr-i fende safları yırtıcıyız ve pehlivânız. Kimse cihânda bizim kadar bu fende kudret sâhibi değildir."

ذکر موسی بند خاطر شان شدست　　کین حکایتها ست که پیشین بدست

1247. *Mûsâ'nın zikri, bu evvelce vâki' olan hikâyelerdir diye, onların hatırlarının bağı olmuştur.*

Ankaravî hazretleri "şân" zamîrini *Mesnevî-i Şerîf*'i dinleyenlere ircâ' buyurmuştur. Bu beyt-i şerîfden i'tibâren âtîdeki beyitler Hz. Mevlânâ (r.a.) efendimizin irşâd-ı âlîleridir. Buyururlar ki: "Bu *Mesnevî-i Şerîf*'i dinleyenlerin hâtırları bu Mûsâ ve Fir'avn kıssası, eski zamanda hâdis olmuş bir vak'anın hikâyelerinden ibârettir hükmüyle mukayyed olmuştur" demek olur. Hind nüshalarında "hâtır-şân" yerine "hâtırhâ" vâki'dir ki, Mûsâ (a.s.) kıssasının zikri, hâtırların bendi olmuştur demek olur.

ذکر موسی بهر رو پوشست لیك　　نور موسی نقد تست ای مرد نیك

1248. *Mûsâ'nın zikri nikāb olmak içindir; ey iyi adam, Mûsâ'nın nûru senin nakdindir.*

Âfâkda cereyân etmiş olan Mûsâ ve Fir'avn vak'asının zikri, enfüsde mevcûd olan Mûsâ ve Fir'avn'ın nikābı olmak ve bu nikāb altında her an ve dakîka cereyan eden bu hâdisât nazîri, irfân ve zekâ ile bilinmek içindir. Ey sâlih adam! Mûsâ'nın nûru ve hakîkati ve ma'nâsı senin nakd-ı vücûdundur; ve seninle berâber hâzırdır. Nitekim âyet-i kerîmede وَ فِى الْاَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ وَ فِى اَنْفُسِكُمْ اَفَلَا تُبْصِرُونَ (Zâriyât, 51/20-21) ya'nî "Ve yeryüzünde ehl-i îkān için âyetler ve alâmetler vardır ve nefsinizde de vardır; görmez misiniz?" buyurulur.

موسی و فرعون در هستئ تست　　باید این دو خصم را در خویش جست

1249. *Mûsâ ve Fir'avn senin varlığındadır; bu iki düşmanı kendinde aramak lâzımdır.*

Ya'nî "Senin varlığının içinde rûhun Mûsâ'nın ve aklın Hârûn'un ve nefsin Fir'avn'ın ve hevâ-yı nefsânîn dahi Fir'avn'ın vezîri olan Hâmân'ın nazîridir. Ve bu babdaki îzâhât ve vücûd-ı insânîde ne gibi şeylerin nazîri bulunduğu cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî hazretlerinin *et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Islâhı Memleketi'l-İnsâniyye* ismindeki kitâb-ı şerîfinde ve fakîr tarafından bu kitâba yazılan şerhde beyân olunmuştur. İsmâîl-i Ankaravî (k.s.) hazretleri şerh-i âlîlerinde vak'a-i Fir'avnînin nazîrlerini vücûd-ı insânîde şöyle göstermişlerdir: "Kur'ân ve îkān ve irfân "asâ"ya ve nûr-ı tevhîd Mûsâ (a.s.)ın "yed-i beyzâ"sına; ve kuvve-i vehmiyye ve hayâliyye "iki sihirbaz"a

ve evhâm ve hayâlât-ı nefsâniyye ve vesâvis-i şeytâniyye, "sâhirlerin iplerine ve değnekler"ine benzer."

تا قيامت هست از موسى نتاج نور ديگر نيست ديگر شد سراج

1250. [1254] *Kıyâmete kadar Mûsâ'dan nitâc vardır; başka nûr değildir; kandîl başka oldu.*

"Nitâc" lügatte arslandan yavru almak ma'nâsınadır. Burada murâd, netîcedir. Ya'nî "Âfâkda kıyâmete kadar Mûsâ-zâdeler vardır ki, onlar kadem-i Mûsâ üzere gelen evliyâullâh ve mürşid-i kâmillerdir; ve Mûsâ (a.s.)ın hakîkatini hâmildir. Bu hakîkat başka nûr değildir, yine o hakîkat ve o nûrdur; fakat o nûrun kandili mesâbesinde olan taayyünât-ı şahsiyye başkadır. Birisi mevt-i sûrî ile gider; yerine dîğeri gelir...Sâir enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın hakāyıkı da böyledir.

اين سفال و اين فتيل ديگرست ليك نورش نيست ديگر زان سرست

1251. *Bu çanak ve bu fitil başkadır; lâkin onun nûru başka değildir; o taraftandır.*

"Çanak"dan murâd cesed ve "fitil"den murâd rûh-ı hayvânîdir. "Bu cesedler ve rûh-ı hayvânîler başka başkadır; lâkin onlarda mütecellî olan hakîkat ve rûh o peygamberin nûru tarafindandır." Ve nûr-ı Muhammedî kül olduğundan, o nûrların hepsini muhîttir; bunun için ümmet-i Muhammediyye'nin evliyâsı, hangi peygamberin kademinde ise, ona meselâ Mûsevî-i Muhammedî, Îsevî-i Muhammedî ve İbrâhîm-i Muhammedî ve Yûsuf-ı Muhammedî ...ilh. nâmını verirler.

گر نظر در شيشه دارى گم شوى زانكه از شيشه است اعداد و دوى

1252. *Eğer nazarı şîşeye tutarsan zâyi' olursun; zîrâ adedler ve ikilik şişedendir.*

Ey sâlik, eğer nazarını taayyünât-ı şahsiyyeye tutarsan, şühûd-ı vahdetden gâib olursun; zîrâ hepsinde görünen nûr ve hakîkat bir olduğu halde, müteaddid ve iki görünmeleri şişelerden, ya'nî taayyünât-ı şahsiyyenin taaddüdündendir.

ور نظر بر نور دارى وا رهى از دوى و اعداد جسم منتهى

1253. *Ve eğer nazarı nûra tutarsan, ikilikten ve müntehî olan cismin i'dâdından kurtulursun.*

"İ'dâd" if'âl bâbından olduğuna göre, nihâyeti olan ve mahdûd bulunan cismi saymaktan kurtulursun demek olur. Ve eğer adedin cem'i olan "a'dâd" olursa, nihâyeti olan cismin adedlerinden kurtulursun demek olur.

Ya'nî mahdûd olan taayyünât-ı şahsiyyeden kat'-ı nazar et de, onların her birinden zâhir olan bir ma'nâya bak. Meselâ insanlık bir mefhûm-ı küllî ve bir ma'nâ-yı umûmîdir. Zeyd ve Amr gibi birçok eşhâs, o ma'nâyı temsîl eder; ve hepsi bu ma'nâda müttehiddir. Fakat sûrette Zeyd ve Amr birbirinin aynı değildir, başka başkadır. Bunun gibi nübüvvet ve velâyet dahi birer ma'nâ-yı umûmîdir; bu ma'nâyı temsîl eden eşhâs başka başkadır. İmdi gözünü birden ibâret olan bu ma'nâya dikersen, müntehî ve fânî olan cisimleri ve şahısları saymaktan veyâhut bu cisimlerin adedlerinden ve kesretlerinden kurtulursun ve zevk-ı vahdete vâsıl olursun.

از نظرگاهست ای مغز وجود   اختلاف مؤمن و گبر و یهود

1254. *Ey vücûdun mağzı, mü'minin ve mecûsînin ve yahûdînin ihtilâfı, nazargâhdandır.*

Ey vücûd-ı hakîkî-i Hakk'ın içi ve bâtını olan insan; muhtelif milletler arasındaki ihtilâfın sebebi, nazarlarını atfettikleri mahallin muhtelif olmasıdır.; zîrâ her biri nazarını bir cihete saplamış ve mer'iyyâtın hey'et-i mecmûasından gâfil olmuştur; ve ancak kendi nokta-i nazarını hakîkat zannetmiştir. Bunun böyle olduğu âtîdeki misâl ile tavazzuh' eder.

اختلاف کردن در چگونگیء شکل پیل

Filin nasıl olduğu ve şekli hakkında ihtilâf etmek beyânındadır

پیل اندر خانهء تاریك بود   عرضه را آورده بودندش هنود

1255. *Fil, karanlık bir hânede idi; Hindîler onu arz etmek için getirmişler idi.*

Meselâ Hintliler, halka teşhîr etmek üzere karanlık bir mahalle bir fil getirmişler idi.

از برای دیدنش مردم بسی　　اندران ظلمت همی شد هر کسی

1256. *Onu görmek için birçok adam, o zulmet içine gitti; her bir kimse,*

Hiç fil görmemiş olan adamlardan birçok kimse, o fili görmek için, o karanlık mahalle gittiler. "Her bir kimse" (herkesî) ibâresi âtîdeki beyte merbûttur.

دیدنش با چشم چون ممکن نبود　　اندران تاریکیش کف می بسود

1257. *Onu göz ile görmek mümkin olmadığından, o karanlık içinde ona el sürdü.*

Her bir kimse o fili gözü ile göremediğinden, şeklini anlamak üzere el sürdü.

آن یکی را کف بخرطوم اوفتاد　　گفت همچون ناودانست این نهاد

1258. *O birinin eli hortuma vâki' oldu; dedi ki: "Bu hilkat, oluk gibidir."*

El sürenlerden birinin eli filin hortumuna tesâdüf etti; o kimse: "Bu mahlûk, oluk ve su borusu gibi bir şeydir" dedi.

آن یکی را دست بر گوشش رسید　　آن برو چون باد بیزن شد پدید

1259. *O birinin eli onun kulağına erişti; o ona yelpâze gibi zâhir oldu.*

آن یکی را کف چو بر پایش بسود　　گفت شکل پیل دیدم چون عمود

1260. [1264] *Vaktâki o birinin eli, onun ayağına süründü: "Filin şeklini direk gibi gördüm" dedi.*

آن یکی بر پشت او بنهاد دست　　گفت خود این پیل چون تختی بدست

1261. *O biri, onun arkasına el koydu: "Bu fil muhakkak bir taht gibi olmuştur," dedi.*

همچنین هر یك بجز وی که رسید　　فهم آن می کرد هر جا که شنید

1262. *Böylece her biri bir cüz'e ki erişti, işittiği her yerde onu anladı.*

Ya'nî "Bu fili karanlıkta muâyene eden her bir kimse, böylece filin hangi cüz'ü ele geçmiş ve o muâyeneden ne anlamış ve filin şekli hakkında nasıl hükm etmiş ise, ondan sonra filin adını işittiği her yerde, o anladığı ma'nâya intikâl etti ve onunla meşgûl oldu."

از نظرگه گفتشان شد مختلف　　　آن یکی دالش لقب داد این الف

1263. *Onların sözleri nazargâhdan dolayı muhtelif oldu; o biri ona "dâl", bu "elif" lakabını verdi.*

Onların bu yekdîğerine muhâlif olan sözleri, nazar ettikleri mahalden dolayı muhtelif oldu. Biri o gördüğü şeye "dâl" dedi ve dîğeri "elif" dedi. Ma'lûmdur ki, "dâl" ve "elif" birer harftir; harfiyyette hepsi müttehiddir; bu noktadan arada ihtilâf yoktur. Fakat bu harflerin her birinin delâlet ettiği sadâ-yı mehâric birbirinden ayrıdır; ya'nî hükümleri bir cihetten doğru ve bir cihetten eğridir ve birbirine muhâliftir.

در کف هر یك اگر شمعی بدی　　　اختلاف از گفت شان بیرون شدی

1264. *Eğer her birinin elinde bir şem' ola idi, onların sözlerinden ihtilâf hâriç olurdu.*

Eğer her biri, fili temâşâya geldiği vakit elinde bir ışık olarak gele idi, filin hey'et-i mecmûasını görüp anlar ve artık aralarında fil şöyledir, böyledir diye hiçbir ihtilâf olmaz idi.

چشم حس همچون کف و ستست بس　　　نیست او را بر همهء او دست رس

1265. *His gözü ancak elin avucu gibidir; onun için onun hepsi üzerine destres olmak yoktur.*

Bu zâhirî göz, karanlıkta fili yoklayan kimselerin ellerinin içi ve avuçları gibidir. Karanlıkta temâs ettiği bir şeyi, bir elin içi ne kadar anlıyabilirse, bu zâhir gözünün ihâtası da o kadarcıktır. Hakāyık-ı eşyâyı, hey'et-i mecmûasıyla kavrayıp göremez, idrâki mahdûddur.

چشم دریا دیگرست و کف دگر　　　کف بهل وز دیدهء دریا نگر

1266. *Deryânın gözü başkadır ve kef başkadır; kefi bırak ve deryânın gözünden bak!*

"Kef" Arabça el ayası ve avuç ma'nâsına olduğu gibi, Fârisî'de de köpük demektir. Bu beyt-i şerîfdeki "kef"in iki ma'nâya da şümûlü melhûzdur. "Deryâ"dan murâd, vücûd-ı Hak'dır; ve "deryânın gözü"nden murâd, insân-ı kâmildir. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Âdemî'de şöyle buyururlar: و هو للحق بمنزلة انسان العين من العين الذي به يكون النظر و هو المعبر

عنه بالبصر فلهذا سمى انسانا Ya'nî "Ve o insan, kendisiyle nazar vâki' olan gözden, Hak için gözbebeği menzilesindedir; ve basar ile muabber olan odur. İşte bunun için insan tesmiye olundu."

Ma'lûm olsun ki: Âlem, sûret-i ilâhiyye üzerinedir ve insan o sûretin nümûne-i câmi'idir ve Hak için gözbebeği mesâbesindedir. Binâenaleyh kuvve-i bâsıranın zevki olan rü'yet, gözbebeğinin sûreti ile vâki' olduğu gibi, Hak için zevk-ı rü'yet dahi, insân-ı kâmilin taayyün-i sûrîsi ile olur; ve insan, kuvve-i bâsırasıyla kendinin "ayn"ı olan vücûduna nazar ettikde, hâsıl olan zevk-ı rü'yet, gayriden müstefâd olmaz. Belki bu zevk, kendi zâtının, kendi zâtına verdiği bir zevkden ibârettir. İşte insân-ı kâmil mazharıyla vâki' olan nazar-ı ilâhî de böyledir.

Binâenaleyh "kef" el ayası ma'nâsına olduğuna göre, beyt-i şerîfin ma'nâsı böyle olur: "Vücûd-ı hakîkînin gözbebeği mesâbesinde olan insân-ı kâmil başka ve keff-i dest mesâbesinde olan çeşm-i his sâhibi bulunan insân-ı nâkıs başkadır. Binâenaleyh el ayası gibi olan çeşm-i his sâhiblerinin hakāyık-ı eşyâ hakkındaki ulûm-ı mevhûmelerini bırak da, bu hakāyıka deryânın gözü olan insân-ı kâmilin nokta-i nazarından bak!"

"Kef" köpük ma'nâsına olduğuna göre, beyt-i şerîfin ma'nâsı şöyle olur: "Deryânın gözü olan insân-ı kâmil başkadır; zîrâ o ayn-ı deryâdır ve deryânın köpüğü mesâbesinde olan insân-ı nâkıs başkadır. Binâenaleyh sen, köpük gibi olan insân-ı nâkısı bırak da, hakāyık-ı eşyâya deryânın "ayn"ı olan, deryânın gözünden bak!"

جنبش كفها ز دريا روز و شب   كف همى بينى و دريا نى عجب

1267. *Köpüklerin hareketi gece ve gündüz deryâdandır; acîbdir ki, sen deryâyı değil, köpüğü görüyorsun.*

Deryânın gözü olan insân-ı kâmil köpüklerin hareketi gece ve gündüz ya'nî ale'd-devâm deryâdan olduğunu görür; sen ise acîbdir ki, nazarındaki mahdûdiyyet hissiyle, Hakk'ın deryâ-yı vücûdunu değil, o deryâda köpükler gibi çırpınan suver-i mahsûseyi görüyorsun.

ما چو كشتيها بهم بر مى زنيم   تيره چشميم و در آب روشنيم

1268. *Biz, gemiler gibiyiz, birbirimize çarparız; berrak su içinde olduğumuz halde, bulanık gözlüyüz.*

Bizim kesîf olan cisimlerimiz, vücûd-ı latîf-i Hak'da yüzen gemiler gibidir. O vücûd-ı hakîkînin ihtizâzından harekete gelip birbirimize çarparız; biz böy-

le berrâk ve latîf bir su içinde olduğumuz halde, gözümüz bulanık olduğundan, deryâyı görmeyiz, kesîf olan gemileri görürüz.

Bu beyt-i şerîf, cismâniyette müstağrak ve rûhdan gâfil olanlara hitâbdır.

ای تو در کشتئ تن رفته بخواب　　　آب را دیدی نگر در آب آب

1269. *Ey sen ki, cisim gemisinde uykuya gitmişsin; suyu gördün, suyun suyuna bak!*

Bu beyt-i şerîf dahi rûh-ı izâfîye vâkıf ve fakat bu rûhun rûhundan gâfil olanlara hitâbdır. Ya'nî "Ey sen ki, cisim gemisi içinde yalnız sıfât-ı rûhâniyyeye vâkıf oldun ve cisim gemisini tahrîk eden su mesâbesindeki rûhu gördün; asıl muharrik olan bu su değildir, o rûhun rûhudur; ve o rûhun rûhu vücûd-ı hakîkî-i Hak'dır.

Ma'lûm olsun ki, tecellî-i Rabbânî ile, tecellî-i rûhânî arasında küllî fark vardır. Tecellî-i Rabbânî, tecellî-i rûhânînin rengine müşâbih olduğu için, ekser-i sâlikler bu tecellî-i rûhânîyi, tecellî-i Rabbânî zannederler ve kendilerini kâmil zannedip mürşidden müstağnî addederler.

Şihâbeddîn Sühreverdî hazretleri *Avârifü'l-Maârif*'de bu husûsta îzâhât i'tâ ve bu gibi sâliklere "sâlik-i ebter" nâmı verildiğini beyân buyurmuşlardır. Bu beyt-i şerîfde tecellî-i rûhânînin fevkı olan tecellî-i Rabbânîye teşvîk buyurulur.

آب را آبست کو می راندش　　　روحرا روحست کو می خواندش

1270. [1274] *Suyun suyu vardır ki o onu sürer; rûhun bir rûhu vardır ki, o onu çağırır.*

"Suyun suyu"ndan murâd, vücûd-ı hakîkî-i Hak'dır; ve "rûhun rûhu"ndan murâd sıfat-ı Hayât-ı Hak'dır. Ya'nî "Ecsâm, ervâh suyu üzerinde ve ervâh dahi Hakk'ın varlığında yüzerler. Ve rûhun rûhu olan sıfat-ı Hayât-ı Hak vardır ki, o rûhu âlem-i vücûda o da'vet eder."

موسی و عیسی کجا بد کافتاب　　　کشت موجودات را می داد آب

1271. *Mûsâ ve Îsâ nerede idi ki güneş, mevcûdât tarlasına su verir idi?*

Mûsâ ve Îsâ (aleyhime's-selâm) bu vücûd-ı kevnîye henüz gelmemişler iken, vücûd-ı Hak güneşi, mevcûdât-ı kevniyyeye vücûd-bahş olur idi.

آدم و حوا کجا بُدْ آن زمان　　　که خدا افکند این زه در کمان

1272. *Âdem ve Havvâ nerede idi, o zaman ki, Hudâ bu kirişi yaya bıraktı?*

Bu küre-i arz üzerinde beşerin menşei ve masdarı olan Âdem ve Havvâ, suver-i kevniyye ile zâhir olmazdan mukaddem Hak Teâlâ hazretleri, bu hilkat kirişini yaya bırakmış idi. Nitekim tedkîkāt-ı fenniyye ile zâhir olmuştur ki, hilkatde evvelâ sehâb-ı muzî, sonra buhâr-ı nârî, sonra mâyi-i nârî, sonra cemâd, sonra nebât, sonra hayvan, sonra beşer zuhûra gelmiştir.

این سخن هم ناقصست و ابتر ست　　آن سخن که نیست ناقص ز آن سرست

1273. *Bu söz dahi eksiktir ve nâ-tamâmdır; o söz ki nâkıs değildir, o tarafındır.*

Ya'nî biz yukarıda Mûsâ ve Îsâ (aleyhime's-selâm) ve Âdem ve Havvâ vücûd-ı kevnîye gelmemişler iken, vücûd-ı Hak güneşi mevcûdât-ı kevniyyeye vücûd-bahş olur idi dedik; fakat bu söz nâkıstır ve nâ-tamâmdır. Zîrâ halledilecek birtakım sualler daha vardır. Meselâ bizim âlemimizin ve beşerin suver-i kevniyyesi mevcûd değil iken, başka âlemler ve onların üzerinde beşer yok mu idi? Ve mezâhir-i esmâ-i ilâhiyye olan âlemimizin sûreti yok iken, Hak Teâlâ hazretlerinin bu âlemdeki mezâhiri muattal bir halde mi idi? Bizim âlemimiz yok iken ve beşer yok iken, Hakk'ın mazhar-ı afv ve gufrânı olan başka günâhkâr kullar var mı idi, gibi halli lâzım gelen birtakım sualler vârid olur. İmdi biz beyânâtımızda bunlara dâir bir şey söylemediğimiz için, söz nâkıs kalır; o söz ki nâkıs değildir, o tarafın, ya'nî ilm-i ledün tarafınındır.

گر بگوید زان بلغزد پای تو　　ور نگوید هیچ ازان ای وای تو

1274. *Eğer ondan söylerse, ayağın kayar ve eğer ondan hiçbir şey söylemezse eyvâh sana!*

Ey sâlik, senin zihninde hilkat-i âlem ve Âdem hakkında, mahdûd birtakım ma'lûmât yerleşmiştir. Eğer bir kâmil sana o mahdûd ma'lûmâtın hâricinde birtakım hakāyık söylese, ayağın kayar ve i'tikādâtının esâsı haleldâr olur. Ve eğer bu hakāyıktan hiçbir şey söylemese, o mahdûd ma'lûmât ile kalırsın; ve o mahdûd ma'lûmâtın Hakk'ın azamet ve kudretini tahdîd edeceği için, sana yazık olur.

Ma'lûm olsun ki, avâlimin fezâda tekevvün ve tefessüdünün ibtidâsı ve intihâsı yoktur. Vücûd-ı hakîkî-i Hak ezelî ve ebedî ve kadîm olduğu gibi, vücûdât-ı izâfiyyenin bu tekevvün ve tefessüdü keyfiyyetleri dahi ezelî ve ebedî ve kadîmdir. Ancak efrâdının ibtidâsı ve intihâsı vardır; ve sıfat-ı hudûs ve evveliyet ve âhiriyet bu tekevvün ve tefessüd eden avâlimin her birerlerine izâfe olunur. Âlem-i şehâdeti, içinde bulunduğumuz âlemden ibâret zannet-

tiklerinden, onun kıdemi ve hudûsu hakkında birçok kıyl ü kâller vâki' oldu. Ve âlem-i şehâdet bizim âlemimizden ibâret farz edildiğine göre, kıyâmet-i kübrânın vukū'u ile, esmâ-i ilâhiyyenin muattaliyyeti lâzım geleceğinden. mutasavvifeden bir kısmı da te'vîl cihetine gittiler. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî hazretleri *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinin 367. bâbında İdrîs (a.s.)dan naklen buyururlar ki: "Hak Teâlâ hazretleri Hâlık olarak lem-yezeldir; dünyâ ve âhiretçe lâ-yezâldir. Ve eceller halk hakkında değil, mahlûk hakkında müddetlerin intihâsı iledir. İmdi halk enfâs ile teceddüd eder." Velhâsıl fezâ-yı bî-nihâyede keyfiyyet-i halkın ibtidâsı ve intihâsı yoktur; ve Hakk'ın âlem ve Âdem sûretinde tecellî etmediği bir an da mevcûd değildir. Fakîr bu babda daha ziyâde îcâb eden tafsîlâtı *Fusûsu'l-Hikem*'e yazdığım şerhin mukaddemesinde beyân ettim.

ور بگوید در مثال صورتی　　بر همان صورت بچفسی ای فتی

1275. *Ve eğer bir sûretin misâli içinde söylerse, ey delikanlı, ancak o sûrete yapışırsın.*

Ve eğer bu gibi hakāyıkı anlatmak için ârif-i kâmil sana bir misâl-i sûrî beyân etse, sen o misâlden maksûd olan ma'nânın içine vâsıl olmayıp, ancak o sûrete yapışır kalırsın. Binâenaleyh senin için bu tarz beyandan dahi bir fâide hâsıl olmaz.

لیك پایت نیست تا نقلی کنی　　یا مگر پارا ازین گل بر کنی

1276. *Fakat bir nakl etmen için senin ayağın yoktur; yâhud meğer ki ayağı bu çamurdan koparasın.*

Hakk'ın ezelen ve ebeden Hâlık olduğunu ve binâenaleyh keyfiyyet-i hilkatin ezelî ve ebedî olduğunu ve bizim âlemimizden başka Hak Teâlâ hazretlerinin fezâ-yı bî-nihâyede lâ-yuad ve lâ-yuhsâ âlemleri bulunduğunu müşâhede için, bu hayât-ı sûrî içinde o fezâya çıkıp dolaşabilecek bir ayak lâzımdır. Tâ ki sen o ayağın kuvveti ile, o fezâ-yı bî-nihâye içinde bir zerre mesâbesinde olan, bulunduğun küre-i arz üzerinden nakl edebilesin. Nitekim sûre-i Rahmân'da şu âyet-i kerîmede bu ayağa işâret buyurulur: يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَ الْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوَاتِ وَ الْاَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ اِلَّا بِسُلْطَانٍ Rahmân, 55/33) Ya'nî "Ey cin ve ins tâifesi, aktâr-ı semâvât ve arza nüfûz etmeğe kādir iseniz, geçin bakalım. Hayır geçemezsiniz; ancak kuvve-i ilâhiyye ile geçebilirsiniz."

Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî hazretleri, böyle bir ayak sâhibi olduğu için geçmiş ve *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinde tâlib-i hakîkat olanlara, âlem-i simsime nâmıyla ba'zı âlemlerin ahvâlinden temsîlât ile haber vermiştir. Ve "simsime," ıstılâh-ı sûfiyyede ibâreye ve beyâna sığmayan ma'rifet demektir. Ve netîcede buyururlar ki: "Her şey ki, akıl onu bu dâr-ı dünyâda muhâl görür; biz onu o arzda mümkin bulduk ve bildik ki ukûl kāsırdır." Zîrâ bizim aklımız, üzerinde yaşadığımız arzdaki kavânîn-i tabîiyyeyi bile tamâmiyle ihâtadan âcizdir. Bu arzın kavânîn-i tabîiyyesi hâricinde kalan avâlim-i sâirenin tâbi' olduğu kavânîne nasıl ıttılâ' mümkin olur? İşte bu ayak sâhiblerinden birisi dahi cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) efendimizdir. O âlemlerin ahvâli ehl-i arzın lügatlerine sığmadığı için, misâl-i sûrî ile de beyânı münâsib görmemişlerdir.

İmdi bu avâlimi temâşâ iki sûretle olacağını cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyitte beyân buyururlar. Birisi hayât-ı sûrî devâm ederken olur. Birinci mısrâ'da buna işâret buyurulur. Dîğeri ba'de'l-vefât mü'minler için olur. İkinci mısrâ'da da "Yâhud meğer ki ayağı bu çamurdan koparasın" ta'bîri ile bu hâle işâret buyurulur. Zîrâ vefât eden mü'minlerin ervâhına kendi mertebelerine göre ebvâb-ı semâ açılır. Bu bahsin tafsîli uzundur, bu kadar îzâhât kâfîdir.

چون کنى پارا حياتت زين گلست   اين حياتت را روش بس مشکلست

1277. *Ayağı nasıl koparırsın? Hayâtın bu çamurdandır; senin bu hayâtının gitmesi çok müşkildir.*

Sen başka âlemlere çıkmak için ayağını bu arzdan nasıl koparabilirsin? Zîrâ senin hayâtın bu arzın toprağından ve cevherindendir. Gözünü açdın, bu arzı gördün. Havâss-i hamsen vâsıtasıyla kalbinde yerleşen sûretler, bu âlem sûretleridir; ve kalbin onlara merbûttur; senin bu hayâtının gidişi çok müşkildir.

چون حيات از حق بگيرى اى روى   پس شوى مستغنى از گل مى روى

1278. *Ey revî, vaktâki Hak'dan hayât tutasın, imdi çamurdan müstağnî olup gidersin.*

"Revî" Arabî'de hayvanın suya kanması; büyük katreli yağmur getiren bulut; ve ilm-i arûzda kāfiye harfi ma'nâlarınadır. Burada, büyük katreli yağmur getiren bulut ma'nâsı münâsib olur ki, "bulut" ile vücûd-ı kesîf-i insânîye ve "yağmur" ile âb-ı rahmet-i ilâhiyyeye işâret buyurulmuş olur. "Ey âb-ı rahmet-i ilâhiyyeyi getiren vücûd-ı kesîf sâhibi, vaktâki Hak'dan âb-ı

hayât-ı hakîkîyi alırsın; işte o zaman çamurdan ve bu vücûd-ı kesîfden müstağnî olursun. Hem mevt-i tabîîden evvel ve hem de mevt-i tabîîden sonra, avâlim-i ulviyyeye gidersin ve urûc edersin."

شیر خواره چون ز دایه بگسلد   لوت خواره شد مر او را می هلد

1279. *Süt emen, süt nineden kesildiği vakit, gıdâ yiyici oldu; muhakkak onu bırakır.*

Arz, vücûd-ı beşeri emziren bir süt nine gibidir. Bu sebeble cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri *Fütûhât-ı Mekkiyye*'de dünyâya "Ümm-i rakūb" tesmiye buyurmuştur. Süt emen çocuk, artık memeden kesildiği vakit, büyük adamlara mahsûs olan gıdâları yemeğe başlar ve süt ninesini terk eder. Bunun gibi, rûh-ı beşer, meblağ-ı ricâle vâsıl olup, ma'rifet-i ilâhiyye tahsîl ederse, artık süt ninesi olan arzın sütünden, ya'nî havâss-i hamsesi vâsıtasıyla arzdan kalbine mün'akis olan ulûm ve maârifden munkatı' olur ve onu bırakır; ve ricâle mahsûs olan ulûm-ı yakîniyye ve ma'rifet-i Rabbâniyye gıdâsını almağa başlar.

بستهء شیر زمینی چون حبوب   جو فطام خویش از قُوتُ القلوب

1280. [1285] *Sen hubûbât gibi arza mensûb olan sütün bağlanmışısın, kendi fıtâmını kalblerin kūtünden ara!*

"Fıtâm" çocuğun sütten kesilmesi demektir. Ya'nî "Ey cismânî olan kimse, hubûbâtın neşv ü nemâsı arzdan olduğu gibi senin cisminin ve idrâkinin neşv ü nemâsı da arzdandır. Binâenaleyh dâimâ arza mensûb olan sütü emersin. Bu sütten kesilmeyi git kalblerin kūtü ve gıdâsı olan ulûm-ı ledünniyyeden ve hikemiyât-ı ilâhiyyeden ara!"

حرف حکمت خور که شد نور ستیر   ای تو نور بی حجب را نا پذیر

1281. *Ey sen ki hicâblar olmaksızın nûru kabûl edemeyicisin; nûr-ı setîr olan kelâm-ı hikmeti ye!*

"Ey sâlik, vücûd-ı vâhid-i hakîkînin nûrunu, sen henüz hicâbsız olarak kabûl edebilecek bir isti'dâdda değilsin. Bârî o nûrun perdesi ve hicâbı olan kelâm-ı hikmet nûrunu, rûhunun idrâkine yedir ve onu bu kelimât-ı hikemiyye ile terbiye et!" Ma'lûmdur ki, kelâm sıfattır ve sıfat Zât'ın zâhiri ve perdesidir ve Zât kendi sıfâtıyla örtülmüştür.

تا پذیرا گردی ای جان نور را　　　　تا ببینی بی حجب مستور را

1282. *Tâ ki ey cân, nûru kabûl edici olasın; tâ ki mestûru hicâblar olmaksızın göresin.*

Bu öğrendiğin kelâm-ı hikemiyye sâyesinde ey cân, o vücûd-ı hakîkînin nûrunu kabûl edebilecek bir hâle gelesin ve kelâm ve elfâz sûretleriyle örtülmüş olan o nûr-ı hakîkîyi göresin. Zîrâ bu kelimât-ı hikemiyye ve suver-i elfâz, hicâbât-ı nûrâniyyedir; ve bu hicâbât-ı nûrâniyye, o nûr-ı hakîkînin setîri ve perdesidir.

چون ستاره سیر بر گردون کنی　　　　بلکه بی گردون سفر بی چون کنی

1283. *Yıldız gibi felek üzerinde seyr edersin; belki feleksiz ve keyfiyetsiz sefer edersin.*

Ya'nî "Ümm-i Rakūb" olan dünyânın sütünden kesilip, rûhun meblağ-ı ricâle vâsıl olunca, artık rûhunun ayağı çamurdan kopar, yıldızlar gibi fezâdaki taayyünât âlemlerinde dolaşırsın ve onların acâibâtını temâşâ edersin ve belki bu taayyünât âleminden daha ileri geçip feleksiz, ya'nî taayyünsüz ve ta'rîfe sığmayan bir hâl içinde keyfiyyetsiz olarak sefer edersin; ve ervâh-ı mücerrede arasında dolaşırsın, zîrâ ervâh, cevâhir-i mücerrede-i nûrâniyyedir; onların seferleri bî-keyfiyettir.

آنچنان کز نیست در هست آمدی　　　　هین بگو چون آمدی مست آمدی

1284. *Öyle ki, yoktan vâra geldin; âgâh ol, söyle nasıl geldin? Sarhoş geldin.*

Keyfiyetsiz ve ta'rîfe sığmayan sefer, öyle bir seferdir ki, sen evvelce bu sûret-i beşeriyyede mevcûd değil idin; ba'dehû bu âlem-i sûretde mevcûd oldun. Âgâh ol da, söyle bakalım, nasıl geldin ve bu seferin nasıl vâki' oldu, bize ta'rîf et? Hayır, edemezsin, çünkü sarhoş ve kendinde olmayarak geldin. Meselâ hissin ve idrâkin olduğu halde anandan doğduğun dakîkayı ve emdiğin memeyi ta'rîf edemezsin. Halbuki yok değil idin, mevcûd idin; fakat idrâkin sarhoşlar gibi uyuşuk idi.

راههای آمدن یادت نماند　　　　لیك رمزی بر تو بر خواهیم خواند

1285. *Gelmek yolları senin hâtırında kalmadı; fakat sana bir remz söyliyeceğiz.*

هوش را بگذار وانگه هوش دار　　　　گوش را بر بند وانگه گوش دار

1286. *Aklı bırak, ondan sonra aklı tut; kulağı bağla, ondan sonra kulak tut!*

Geldiğin yollardan sana bir remz ve işâret söylerken, kendi aklını bırak, kâmilin aklını rehber ittihâz et ve zâhirî kulağını kapa da, rûhunun ve bâtınının kulağını aç!

نی نگویم زانکه خامی تو هنوز　　در بهاری تو ندیدستی تموز

1287. *Hayır söylemem; zîrâ ki sen henüz hamsın, bahâr içindesin; sen temmuzu görmedin.*

Hayır söylemem, zîrâ sen, bu vücûd-ı kesîf-i unsurîye taalluk eden akl-ı maâşa yapışmışsın. Bu aklın feylesofu olup ham ve çiğ bir haldesin. İdrâk-ı hakāyıkda bu aklın bahâr içindedir ve bahârda meyve ağaçları henüz çiçek açıp meyveler tomurcuklandığı gibi, sen de tomurcuklanmış bir haldesin. Daha temmuzu ve yaz mevsiminin harâreti mesâbesinde olan aşk ve cezebât-ı ilâhiyyeyi görmedin.

این جهان همچون درختست ای کرام　　ما برو چون میوهای نیم خام

1288. *Bu cihân ağaç gibidir; ey kerîmler, biz onun üzerinde yarı olmuş meyveler gibiyiz.*

"Bu cihân, üzerinde insan meyvesi yetişmek için dikilmiş bir ağaçtır. Nitekim âyet-i kerîmede وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا لِلْاَنَامِ (Rahmân, 55/10) ya'nî "Ve arzı Allah Teâlâ enâm için vaz' buyurdu" buyurulmuştur. Velhâsıl arzın fezâda hilkatinden maksûd olan şey, üstünde insanın zuhûrudur. Ey kerîm olan sâlikler, biz bu arzın üzerinde yarı olmuş meyveler gibiyiz." "Biz" ta'bîri, üslûb-ı hakîmâne üzere sâliklere râci'dir; zîrâ cenâb-ı Pîr efendimiz bu arzın, sultân-ı hakîkîye lâyık, gâyet olmuş ve lezîz bir meyve-i nefîsidir.

سخت گیرد خامها مر شاخ را　　زانکه در خامی نشاید کاخ را

1289. *Muhakkak hamlar, dalı sıkı tutar; zîrâ ki hamlık içinde köşkün lâyıkı değildir.*

Muhakkak ham meyveler, dallarına sıkı sıkı yapışmıştır; koparılmak istense, çabuk kopmaz ve onu koparmaya da kimsede rağbet bulunmaz. Zîrâ o ham meyveleri o halde koparıp yemek üzere, köşklerin içine kimse götürmez. Ham olan sâlikler de bu kesîf olan vücûd-ı unsurî dalına öylece sıkı sıkı yapışmışlardır.

چون به پخت و گشت شیرین لب گزان   سست گیرد شاخها را بعد ازان

1290. [1295] *Vaktâki pişti ve dudak ısırıcı tatlı oldu, ondan sonra dalları gevşek tutar.*

"Vaktâki güneşin harâretiyle o meyve oldu ve o meyve dudak ısırıcı ve yakıcı bir halde tatlılaştı, artık o meyveler yapıştıkları dallara gâyet gevşek olarak merbût kalırlar." Bunun gibi aşk-ı ilâhî ve cezbe-i rabbânî harâretiyle pişip olmuş olan kimselerin dahi, bu kesîf olan âlem-i unsurîye alâka ve râbıtaları gevşer ve bu zevât, hayât-ı sûriyyeden sıkılmağa başlarlar. Nitekim (s.a.v.) Efendimiz buyurdular ki: اذا دخل النور القلب انشرح و انفسح ya'nî "Kalbe nûr dâhil olduğu vakit münşerih olur ve genişler." Sahâbe-i kirâm: "Bunun alâmeti nedir yâ Resûlallâh?" diye sordular; buyurdular ki: التجافى عن دار الغرور و الانابة الى دار السرور والتأهب للموت قبل نزوله Ya'nî "Bunun alâmeti, dâr-ı gurûr olan dünyâdan ayrılmak ve dâr-ı sürûr olan âhirete rücû' etmek ve nüzûlünden evvel mevte hazırlanmaktır."

چون ازان اقبال شیرین شد دهان   سرد شد بر آدمی ملك جهان

1291. *Vaktâki o ikbâlden ağız tatlı oldu, mülk-i cihân âdemî üzerine soğuk oldu.*

İnsanın rûhunun ağzı, idrâk-i maânî ikbâl ve devletinden tat duyduğu vakit, bu mülk-i cihân ve âlem-i kesâfet, nazarında soğur ve artık bu âlemin âlâyişine ve huzûzâtına iltifât etmez olur.

سخت گیری و تعصب خامی ست   تا چنینی کار خون آشامی ست

1292. *Sıkı tutuculuk ve taassub hamlıktır; nihâyet böyle bir iş kan içiciliktir.*

Bu şecere-i kevnin dallarına, meyve mesâbesinde olan efrâd-ı benî Âdem'in sıkı sıkı yapışması ve onun alâkātındaki taassubu, hamlığı îcâbıdır. Nihâyet böyle bir iş, kişiye kendi kanını içmektir.

Hind nüshalarında "çünînî" yerine "cenînî" vâki'dir. Bu sûrette ma'nâ "Nihâyet cenînlik, kan içicilik işidir" demek olur. Ya'nî "ümm-i rakūb" olan bu dünyânın karnında bir cenîn mesâbesindesin ve onun vücûdundan gıdânı alıp onun mülevves kanını içersin. Zîrâ cenînlik demek, kan içicilik demektir.

چیز دیگر ماند اما گفتنش   با تو روح القدس گوید نی منش

1293. *Başka bir şey kaldı; ammâ onu söylemeyi sana Rûhu'l-Kudüs söylesin, onu ben değil.*

"Rûhu'l-Kudüs"den murâd, âlem-i melâikedir. Ya'nî "Senin bu sûret-i beşeriyyeye gelinceye kadar geçtiğin hâlde, hatırında kalmamış olan yollara bir remiz ve işâret olmak üzere, ağaç ve meyve misallerini söyledim; ve sen bu remiz ve işâretten vücûdunun, bu âlem-i kesâfetde geçtiğin etvârı ve yolları anladın; fakat başka bir şey kaldı ki, o yollar bu etvârın fevkındedir, velâkin onun söylemesini sana Rûhu'l-Kudüs söylesin, ya'nî bu husûstaki kelâm-ı rûhânî sûreti, senin kalbinin âlem-i ervâha müteveccih olan yüzüne, ervâh-ı âliye-i külliyye-i melekiyyeden ilkā olunsun; onu harf ve savt ile sana ben söylemeyim.

نی تو گویی هم بگوش خویشتن نی من و نی غیر من ای هم تو من

1294. *Hayır, ey kimse bensiz ve benim gayrimsiz, hem sen ben olarak, kendi kulağına yine sen söylersin.*

Hayır, böyle de değil, ey kimse "Lâ şerîke leh" olan hakîkat-ı vâhide, nûruyla senin kalbini kapladığı vakit, ihtilâf-ı cihât mahv ve suver mütelâşî olur. Ondan sonra kelâm, bî-harf u savt sana ilkā olunur. Ortada ne ben olurum, ne de sen olursun. Benim ve senin ve Rûhu'l-Kuds'ün arasında ittihâd hâsıl olur.

Cenâb-ı Pîr efendimiz bir rubâî-i şerîflerinde bu makāma işâreten şöyle buyururlar:

من با تو چنانم ای نگار ختنی کاندر غلطم که من توام یا تو منی
نی من منم و نی تو تویی نی تو منی هم من منم و هم تو تویی هم تو منی

"Ey Hoten diyârına mensûb olan ma'şûkum, ben seninle öyleyim ki, ben sen miyim, yâhud sen ben misin diye galat içindeyim. Ben ben değilim; sen de sen değilsin. Hem ben benim ve hem sen sensin, hem sen bensin."

همچو آن وقتی که خواب اندر روی تو ز پیش خود به پیش خود شوی

1295. *Uykuya gittiğin o bir vakit gibi ki, sen kendi önünden, kendi önüne gidersin.*

Kendinin söyleyip, yine kendinin dinlemesinin misâli budur ki, sen uykuya gittiğin vakit, rü'yâ görürsün; bu rü'yânın içinde birçok suver müşâhede edersin. Halbuki senin şahsın ayn-ı vâhidedir; bu keserât senin ayn-ı vâhidenin içinde vâki' olur; binâenaleyh sen rü'yâda kendi indinden, yine kendi indine gidersin.

بشنوی از خویش و پنداری فلان   با تو اندر خواب گفتست آن نهان

1296. *Kendinden dinlersin ve zannedersin ki, rü'yâda sana onu gizlice filân söylemiştir.*

Ya'nî "Rü'yâda gördüğün bir şahıs, sana söz söyler ve sen onun sözünün ma'nâsını anlarsın ve cevâbını verirsin. Halbuki sen, sana o sözü söyleyen falan kimse olduğunu zannedersin. Meydanda o şahsın vücûdu yoktur, senin vücûdun vardır. Bu keserât hep senin vücûdunda vâki'dir; binâenaleyh o sözü sen kendinden dinlersin. İşte vahdetde kesretin ve kesretde vahdetin misâli budur."

تو یکی تو نیستی ای خوش رفیق   بلکه گردونی و دریایی عمیق

1297. *Ey latîf refîk, sen bir kat değilsin, belki bir feleksin ve derin deryâsın.*

"Ey sûret-i beşeriyyede bana refâkat eden latîf sâlikim. Sen bu görünen sûretten ibâret bir kat değilsin; belki vücûdun kâffe-i merâtibini câmi' bir nümûnesin. Ya'nî "ahadiyyet," "vahdet," "vâhidiyyet," "ervâh," "misâl" ve "şehâdet" ve "insan" merâtib-i külliyyelerini ve bu külliyâtın cüz'iyâtını câmi'sin. Binâenaleyh sen, cem'iyyet-i esmâiyyeyi hâiz bir feleksin ve derin bir deryâsın." Nitekim Şâh-ı velâyet İmâm-ı Ali (k.v.) ve (r.a.) efendimiz hazretleri insanın bu câmiiyyetinden haber verip buyururlar:

دواؤك فيك و ما تشعر   و داؤك منك وما تبصر
و تزعم انك جرم صغير   و فيك انطوى العالم الاكبر
و انت الكتاب المبين الذى   باحرفه يظهر المضمر
و انت الوجود و النفس الوجود   و ما فيك الموجود لا يحصر
فلا حاجة لك فى خارج   فيخرج عنك ما يسطر

"Senin ilâcın sende olduğu halde bilmiyorsun; ve illetin senden olduğu halde görmüyorsun; ve sen bir cirm-i sagîr olduğunu zu'm edersin; halbuki âlem-i ekber sende muntavîdir. Ve sen öyle bir kitâb-ı mübînsin ki, muzmer olan şey onun harfleriyle zâhir olur; ve sen vücûdsun ve nefs-i vücûdsun; ve sende mevcûd olan şey, hasr ve ta'dâda gelmez. Senin hârice ihtiyâcın yoktur; kitâb-ı kâinâtda mastûr olan şeyler hep senden hurûc eder."

آن تو یی زفتت که آن نهصد توست   قلزمست و غرقه گاه صد توست

1298. *O azîm olan senliğin ki, o dokuz yüz sendir; bahr-ı muhîtdir ve yüz katın gark olacağı mahaldir.*

Birinci mısrâ'daki "tü" lafzı, sen ma'nâsına ve ikinci mısra'daki "tü" kat ma'nâsınadır. Eğer ikisi de kat ma'nâsına alınırsa, kāfiye noksan olur. Ya'nî "Senin o azîm olan senliğin bir senden ibâret değildir; belki pek çok senden ibârettir. "Dokuz yüz" ta'bîri tahdîd için değildir; kesret ma'nâsını beyân içindir. Binâenaleyh o senin senliğin bir bahr-ı muhîtdir ve birçok katların gark olacağı mahaldir."

خود چه جای حد بیداریست و خواب   دم مزن و الله اعلم بالصواب

1299. *Muhakkak uyanıklık ve uyku haddinin ne mahalli vardır, dem vurma! Ve Allah doğruyu çok bilicidir.*

Biz vahdetde kesreti ve kesretde vahdeti uyku ve rü'yâ misâlini ta'rîf ederek anlatmak istedik; halbuki vücûd-ı hakîkî-i Hakk'ın vahdetini ve onun vahdeti içinde zâhir olan mezâhir-i esmâ ve sıfâtın kesretini ta'rîf için beşere hâs olan uyku ve uyanıklık hallerinin ta'rîfinin ne yeri vardır? Benzeyen cihetleri olduğu gibi, benzemeyen cihetleri de çoktur. Binâenaleyh ey sâlik, bu babdaki hakîkat-ı ma'rifet, senin senliğinde zuhûr etmedikçe, bundan dem vurma ve bu mevzû'dan bahs etme! Ve Allah Teâlâ doğruyu pek ziyâde bilicidir; zîrâ sende senin senliğin kalmayınca, bu mevzû'un en doğrusunu senden söyler.

دم مزن تا بشنوی از دم زنان   آنچه نآمد در بیان و در زبان

1300. [1305] *Dem vurma, tâ ki dem vuranlardan beyâna ve zebâna gelmeyen şeyi dinleyesin.*

Ey sâlik, vahdetde kesretden ve kesretde vahdetden aklının tahmînâtıyla dem vurma ve söz söyleme; tâ ki bu hakîkati kendi vücûdunda bulup dem vuran, vâris-i ulûm-ı nebevîden bî-harf ve savt, rûhunun kulağı ile dinliyesin. Zîrâ elfâz ve kelimât, biraz yukarıda beyân olunduğu üzere, nûr-ı hakîkatin setîri ve hicâbıdır.

دم مزن تا بشنوی از آفتاب   آنچه نآمد در کتاب و در خطاب

1301. *Dem vurma! Tâ ki kitâba ve hitâba gelmeyen şeyi güneşten dinleyesin.*

Ey sâlik, hamlık içinde, olmuşluktan dem vurma! Tâ ki hakîkat-ı vücûdun güneşi olan vâris-i kâmilden, nukūş-ı kelimât ile kitablara yazılamayan ve elfâz ve sadâ ile hitâba sığmayan hakāyıkı, rûhunun kulağıyla ve senliğinin hey'et-i mecmûasıyla dinleyesin.

دم مزن تا دم زند بهر تو روح　　　آشنا بگذار در کشتئ نوح

1302. *Dem vurma! Tâ ki senin için rûh dem vursun. Yüzücülüğü Nûh'un gemisi içinde bırak!*

"Rûh"dan murâd, sıfât-ı nefsâniyyeden soyunup, pâk olmuş olan insân-ı kâmil ve mürşid-i ârifdir. "Âşinâyî" yüzücülük demektir. "Nûh'un gemisi"nden murâd, mürşid-i kâmilin huzûrudur. Ya'nî "Ey sâlik, tahmînât-ı akliyyen ile hakāyıkdan dem vurma ve bildiğin şeylerden kalbini tahliye et; tâ ki senin boşalan kalbini maârif-i zevkıyye ile mürşid-i kâmil doldursun. Nûh (a.s.)ın gemisi mesâbesinde olan onun huzûr-ı şerîfinde, hakāyık deryâsında yüzücülüğü terk et!"

دعوت کردن نوح علیه السلام پسر را و سر کشیدن پسر که
بر سر کوه روم و چاره کنم و منت تو نکشم

Nûh (a.s.)ın oğlunu da'vet etmesi ve oğlunun, "Ben dağ başına giderim ve çâre ederim ve senin minnetini çekmem" diye imtinâ' etmesi

همچو کنعان کآشنا می کرد او　　　که نخواهم کشتئ نوح عدو

1303. *Ken'ân gibi ki o, "Ben düşman olan Nûh'un gemisini istemem!" diye yüzücülük etti.*

"Ken'ân" Nûh (a.s.)ın da'vetine muhâlefet edip kâfir olan oğlunun ismidir. Ya'nî "Mürşid-i kâmile muhâlefet edip, kendi aklına ve zekâsına i'timâd eden bir kimse, Nûh (a.s.)ın kâfir olan oğlu Ken'ân'a benzer. Nitekim o Ken'ân: "Ben, benim mesleğime düşman olan Nûh'un gemisine girmem ve kuvvetime i'timâd edip suda yüzerim" dedi."

هی بیا در کشتئ بابا نشین　　　تا نگردی غرق طوفان ای مهین

1304. *"Hey! Gel, babanın gemisine bin! Tâ ki ey zayıf, tûfânın garkı olmayasın!"*

Nûh (a.s.) oğlu Ken'ân'a dedi: "Hey! Bu tûfân-ı belâ içinde boğulmamak için, ey zayıf olan oğlum, gel babanın gemisine bin!"

Bu beyt-i şerîfde ve âtîdeki ebyât-ı şerîfede sûre-i Hûd'da vâki' âyât-ı kur'âniyyeye işâret buyurulur: وَ نَادى نُوحٌ ابْنَهُ وَ كَانَ فِى مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَ لاَ تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ قَالَ سَآوِي اِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِى مِنَ الْمَاءِ قَالَ لاَ عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللهِ الاَّ مَنْ رَحِمَ وَ حَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ (Hûd, 11/42-43) Ya'nî "Nûh ayrı bir yerde olan oğluna nidâ etti ki: "Ey oğlum, benim ile berâber gemiye bin ve kâfirler ile berâber olma." Oğlu dedi: "Ben bir dağa sığınırım, beni sudan muhâfaza eder." Nûh dedi: "Bu günde Allâh'ın merhamet ettiği kimseden başkası Allâh'ın emrinden mahfûz değildir." Bu halde iken onların ikisinin arasına dalga girdi; boğulanlardan oldu."

Kendisini mürşid-i kâmilden müstağnî bilenlerin hâli de, bu Ken'ân'ın hâline müşâbihdir.

گفت نی من آشنا آموختم   من بجز شمع تو شمع افروختم

1305. *Dedi: "Hayır, ben yüzme öğrendim; ben senin şem'inden başka şem' yaktım."*

Ken'ân Nûh (a.s.)a cevâben dedi: "Ben yüzme öğrendim ve nûr-ı hayâtın idâmesi için senin ihzâr ettiğin tedâbirden başka tedbîrler ihzâr ettim." Kendi akl-ı maâşının kuvvetine ve zekâsına i'timâd eden bir serkeş dahi, Ken'ân gibi insân-ı kâmile der ki: "Ben ilim ve irfân deryâsında yüzmeyi öğrendim; sana ihtiyâcım yoktur. Ben ma'nâ âleminde senin yaktığın ilim ve irfân şem'inden başka şem' yaktım."

هین مکن کین موج طوفان بلاست   دست و پا و آشنا امروز لاست

1306. *"Âgâh ol! Etme, zîrâ bu tûfân-ı belâ dalgasıdır. bugün el ve ayak ve yüzme hiçtir!"*

Hz. Nûh cevâben buyurdu ki: "Ey oğlum, kendine gel! Yapma, bu inattan vazgeç; zîrâ bu gelen, Hak Teâlâ hazretlerinin belâ tûfânının dalgalarıdır. bugün elin ve ayağın kadri ve yüzme hüneri hiçtir."

باد قهرست و بلای شمع کش   جز که شمع حق نمی باید خمش

1307. *"Kahır rüzgârıdır ve şem' söndürücü belâdır. Hakk'ın şem'inden başkası lâzım değildir, sus!"*

"Ey Ken'ân, kahr-ı ilâhî rüzgârı esiyor. Bu rüzgâr, rûh-ı hayvânî şem'ini söndürücü bir belâdır. Bu zamanda rûh-ı insânî şem'inden başkası lâzım değildir; binâenaleyh boş lakırdı etme, sus!"

گفت نی رفتم بر آن کوه بلند　　عاصمست آن که مرا از هر گزند

1308. *Dedi: "Hayır, ben o yüksek dağ üzerine gittim; o dağ beni her bir zarardan hıfz edicidir."*

Ken'ân, Nûh (a.s.)a cevâben dedi ki: "Ben yüksek dağ üzerine çıkar ve boğulmaktan kurtulurum." Nitekim yukarıdaki âyet-i kerîmede zikri geçti.

هین مکن که کوه کاهست این زمان　　جز حبیب خویش را ندهد امان

1309. *"Âgâh ol, yapma! Zîrâ dağ, bu zamanda saman çöpüdür; kendi habîbinin gayrine aman vermez."*

Nûh (a.s.) oğluna dedi: "Kendine gel, yapma, inâd etme ve dağa dayanma. Zîrâ bu kahr-ı ilâhî zamânında dağ bir saman çöpü mesâbesindedir. Hakk'ın sevgili kulundan başkasına aman vermez, helâk eder."

گفت من کی پند تو بشنوده ام　　که طمع کردی که من زین دوده ام

1310. [1315] *Dedi: "Ben ne vakit senin nasîhatini dinlemişim ki, ben bu hânedandanım diye sen tama' ettin."*

Ken'ân, Nûh (a.s.)a dedi: "Sen benim bu hânedandan olduğuma tama' edip, şimdiye kadar bana pek çok nasîhat verdin; ben ise senin nasîhatını ne vakit dinledim ki, şimdi de bu nasîhatını dinliyeyim?"

خوش نیامد گفت تو هرگز مرا　　من بری ام از تو در هر دو سرا

1311. *"Senin sözün aslâ bana hoş gelmez; ben her iki sarayda senden berîyim."*

"Ey baba, ben ism-i Mudill'in mazharıyım; sen ise ism-i Hâdî'nin mazharısın. Bu iki isim birbirinin zıddıdır; binâenaleyh bana senin sözlerin aslâ hoş gelmez. Ben her iki âlemde, ya'nî dünyâda ve âhiretde senden ayrıyım; zîrâ ism-i Mudill'in sırât-ı müstakîmi başka, ism-i Hâdî'nin sırât-ı müstakîmi başkadır, hiçbir mevtında birleşmezler."

هین مکن بابا که روز نازنیست　　مر خدا را خویش و انباز نیست

1312. *Baba: "Âgâh ol, yapma! Nâz günü değildir; muhakkak Hudâ'nın akrabâsı ve ortağı yoktur."*

Nûh (a.s.) oğluna hitâben dedi: "Büyümüş ve evlât babası olmuş olan oğlum, kendine gel, inâd etme; bugün emr-i ilâhînin infâzı günüdür; benim elimde tasarruf yoktur ki, sana merhamet edeyim ve senin nazını çekeyim. Bugün naz günü değildir; zîrâ Hak Teâlâ hazretlerinin akrabâsı ve ortağı yoktur ki, onların nazını çeksin. Binâenaleyh nazlanman boştur."

تا کنون کردی و این دم نازکیست   اندرین درگاه کبر و ناز کیست

1313. *"Şimdiye kadar yaptın; halbuki bu dem nâziktir. Bu dergâhda kibir ve nâz kimdir?"*

"Şimdiye kadar bu nâz ve istiğnâyı bana karşı çok yaptın; halbuki bu anda senin nazını dinleyecek baban olan ben, ortada yokum, ancak Hakk'ın emri vardır. Binâenaleyh bu an nâzik bir andır. Hakk'ın dergâh-ı azametinde kibir ve nâz kim oluyor ve onların ne hükmü olur?"

لم یلد لم یولدست او از قدم   نه پدر دارد نه فرزند و نه عم

1314. *"O kıdemden "Lem yelid ve lem yûled"dir. Ne babası, ne evlâdı ve ne amcası vardır."*

Ya'nî "Vücûd-ı Hak kadîmdir; onun sûre-i İhlâs'da beyân buyurulan لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ (İhlâs, 112/3) ya'nî "Doğmadı ve doğurmadı" vasıfları da kadîmdir. Babadan ve evlâddan ve amcadan münezzehdir; binâenaleyh O'na karşı nazlanacak bir vaziyetde ferd-i âferîde yoktur."

ناز فرزندان کجا خواهد کشید   تا ز بابایان کجا خواهد شنید

1315. *"Evlâdların nazını nerede çekecek; hattâ babalardan nerede dinleyecek?"*

"Lem yelid" vasfını hâiz olduğu cihetle, evlâdları yoktur. Binâenaleyh evlâdların nazını nerede dinleyecektir; "Ve lem yûled" vasfını hâiz olduğu cihetle de, babaların nasâyihi ve vesâyâsını nerede dinliyecektir?"

نیستم مولود پیرا کم بناز   نیستم والد جوانا کم گراز

1316. *"Ey ihtiyâr, ben doğmuş değilim, az nazlan; ben vâlid değilim, ey delikanlı az naz ile kırıt!"*

Bu beyt-i şerîfi cenâb-ı Pîr, bi-hasebi'l-hilâfe Hak tarafından, sûre-i İhlâs'ı tefsîren beyân buyururlar. Ya'nî "Ey ihtiyâr olan kimse, ben Azîmü'ş-Şân, bir kimseden doğmuş değilim ki, benim babam olup da, bana karşı nazlansın ve

ben de senin nazını çekeyim; ve ey civân, ben kimseyi doğurmadım ve benim sulbümden bir kimse doğmadı ki, ben baba olayım da, sen de benim karşımda nazlanıp kırıtasın; ve ben de senin bu nâz ile kırıtmana karşı tahammül edeyim." "Gürâzîden" müteaddid ma'nâya gelir; burada nâz ile hırâmân olmak ve kırıtmak ma'nâsınadır.

نیستم شوهر نیم من شهوتی ناز را بگذار اینجا ای ستی

1317. *"Ben koca değilim, ben şehvete mensûb değilim; ey hanım, burada nazı bırak!"*

Bu da, lisân-ı hazret-i Pîr'den hitâb-ı Hak'dır. Ya'nî "Benim zevcem yoktur ve ben beşeriyetin muttasıf olduğu sıfatlardan münezzehim. Ey beşerin dişi olan cinsi, bana karşı nâzı terk et; benim huzûrumda erkeklere ve kadınlara lâzım olan şey nâz değil, ancak niyâzdır ve tezellüldür."

جز خضوع و بندگی وا اضطرار اندرین حضرت ندارد اعتبار

1318. *"Huzû' ve kulluk ve aczin gayri, bu hazretde hiç i'tibâr tutmaz."*

"Velhâsıl dergâh-ı ulûhiyette mu'teber olan şey, ancak huzû' ve kulluk ve acz ve zillet ve meskenet ve niyâzdır."

گفت بابا سالها این گفتهء باز می گویی بجهل آشفتهء

1319. *Dedi: "Baba, senelerce bunu söylemişsin; tekrar söylüyorsun. Cehl ile şaşkın mısın?"*

Ken'ân, Nûh (a.s.) a dedi: "Baba, senelerden beri sen bana bu nasîhatleri edip durursun; benim de hiç kulağıma girdiği yoktur. Şimdi tekrâr söylüyorsun, cehil sebebi ile şaşkın mı oldun, bunadın mı?"

چند ازینها گفتهء با هرکسی تا جواب سرد بشنودی بسی

1320. [1325] *"Her bir kimseye bunlardan ne kadar söylemişsin; hattâ birçok soğuk cevaplar işittin."*

"Bu nasîhatları sen başkalarına da söyledin ve birçok soğuk cevaplar aldın; hiçbir kimsenin kulağına girmedi."

این دم سرد تو در گوشم نرفت خاصه اکنون که شدم دانا و زفت

1321. *"Bu senin soğuk nefesin kulağıma gitmedi; husûsiyle şimdi ki, âkıl ve büyük oldum."*

گفت بابا چه زیان دارد اگر　　　　بشنوی یکبار تو پند پدر

1322. *Baba dedi: "Eğer sen bir kere baba nasîhatini dinlesen, ne ziyan tutar?"*

همچنین می گفت او پند لطیف　　　　همچنین می گفت او دفع عنیف

1323. *O böyle latîf nasîhat söylerdi; o da böyle def'-i anîf söylerdi.*

Nûh (a.s.) oğlu Ken'ân'a nasîhatlerini böyle latîf kelâmlar ile yumuşak ve halîmâne bir sûretde söylerdi; o oğlu Ken'ân ise, o nasîhatleri red ve def' için böyle şiddetli ve sert söylerdi. Zîrâ mü'minler halîm ve ehl-i nefis olan kâfirler galîz olurlar. "Anîf" dürüşt ve sert ma'nâsınadır. İnsân-ı kâmilin, ehl-i nefis olan kimselere ettikleri nasîhatler dahi böylece halîmâne olur.

نی پدر از نصح کنعان سیر شد　　　　نی دمی در گوش آن ادْبِیرْ شد

1324. *Ne babası Ken'ân'ın nasîhatinden tok oldu; ne de bir dem o müdbirin kulağına gitti.*

"İdbîr" "idbâr" masdarının kāide-i Fürs üzere imâle olunmuşudur; ve "idbâr" burada mef'ûl ma'nâsında olarak bedbaht ve kovulmuş demektir. Ya'nî "Nûh (a.s.) oğlu Ken'ân'a nasîhat etmekten bıkmadığı gibi, bâb-ı saâdetden kovulmuş olan Ken'ân'ın kulağına da, bu nasâyihin bir kelimesi bile girmedi."

اندرین گفتن بدند و موج تیز　　　　بر سر کنعان زد و شد ریز ریز

1325. *Bu söylemek esnâsında idiler ve şedîd dalga Ken'ân'ın başı üzerine vurdu ve parça parça oldu.*

نوح گفت ای پادشاه برد بار　　　　مر مرا خر مرد سیلت برد بار

1326. *Nûh dedi: "Ey Sabûr olan pâdişâh; benim eşeğim öldü ve senin seylin yükü götürdü."*

"Bürd-bâr" cefâ-keş ve yük çekici ma'nâsınadır. Burada sabûr ve halîm ma'nâsı murâd buyurulur. "Har mürden ve bâr bürden-i seyl" kinâyât-ı Acem'den olup, acz ve ıztırâr ma'nâsınadır. Ya'nî "Nûh (a.s.) bu hâli görünce münâcâta başlayıp buyurdu ki: "Ey Sabûr ve Halîm olan pâdişâh-ı zü'l-celâl, ben acz ve ıztırâr içinde kaldım."

وعده کردی مر مرا تو بارها　　　　که بیابد اهلت از طوفان رها

1327. *"Sen bana, senin ehlin tûfandan necât bulur, diye def'alarca va'd ettin!"*

دل نهادم بر امیدت من سلیم پس چرا بربود سیل از من گلیم

1328. *"Ben sâde-dil, senin ümîdin üzerine gönül koydum; imdi seyl, benden kilimi niçin kaptı?"*

"Ben sâde-dil, senin va'dinin ümîdi üzerine gönül bağladım idi; ey ef'âli hikmete müstenid olan pâdişâh-ı zü'l-celâl, senin kahrının seli bu va'd hilâfında niçin benim oğlumu helâk etti?" "Kilîm" lafzı, oğuldan kinâyedir. Bu beyt-i şerîfde sûre-i Hûd'da olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyurulur: وَ نَادٰى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنِى مِنْ اَهْلِى وَ اِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَ اَنْتَ اَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ (Hûd, 11/45) Ya'nî "Ve Nûh Rabb'ine nidâ edip, dedi ki: "Muhakkak benim oğlum benim ehlimdendir. Halbuki senin va'din Hak'dır ve sen hâkimlerin ahkemisin."

گفت او از اهل و خویشانت نبود خود ندیدی تو سپیدی او کبود

1329. *Dedi: "O senin ehlinden ve kavminden olmadı; görmedin mi? Sen beyazsın o mâvi!"*

Hak Teâlâ hazretleri Nûh (a.s.)ın sırrına hitâben buyurdu: "O helâk olan Ken'ân hakîkat ve bâtın cihetinden senin ehlinden ve kavminden değildir; sen kalb gözüyle onun hakîkatine nazar edip görmedin mi ki, sen nûr-ı nübüvvet ve îmân ile beyazsın; ve o Ken'ân ise, küfür ve tuğyân zulmetiyle bulanık ve mâvidir. zîrâ ehl ve taallukātdan olmak için karâbet-i tıyniyye kâfî değildir, karâbet-i dîniyye lâzımdır ve hakîkatlerin ve bâtınların tevâfuku îcâb eder."

چونکه دندان تو کرمش در فتاد نیست دندان بر کنش ای اوستاد

1330. [1335] *Vaktâki dişine kurt düştü, diş değildir; ey üstâd onu kopar!*

Dişinin dibine kurt düşüp çürüdüğü vakit, artık o senin ağzında, sana hizmet edebilecek bir diş değildir; onun ilâcı, ihrâcıdır; ey üstâd onu kopar; zîrâ onun her türlü tedâvîsi müz'ic ve müddet-i muvakkate içindir.

تا که باقی تن نگردد زار ازو گرچه آن تو شو بیزار از او

1331. *Tâ ki bâkî ten ondan zayıf olmasın; gerçi senin, ânın idi, ondan bîzâr ol!*

O çürüyen diş her ne kadar senin ânın ve letâfetin ise de, bâkî dişlerin ve onun çürüklüğünden hâsıl olan mikroplar yüzünden mi'den ve sâir a'zân zayıf olmamak için, o dişten bîzâr ol!

گفت بیزارم ز غیر ذات تو غیر نبود آنکه او شد مات تو

1332. *Dedi: "Senin zâtının gayrinden bîzârım; senin matın olan o kimse gayr olmaz."*

Nûh (a.s.) dedi: "Senin zâtının gayri olan merâtib-i kevniyyeden ve suver-i ârızıyyeden bîzârım; ancak bu suver-i kevniyye içinde senin tecellî-i zâtînin mahvı ve sıfât-ı nefsâniyyesi senin sıfâtının mağlûbu olan kimse, senin gayrin olmaz. Nitekim ateşte kızan ve kıpkırmızı olan demir, o hâli içinde ateşin gayri değildir."

تو همی دانی که چونم با تو من بیست چندانم که باران با چمن

1333. *"Sen bilirsin ki, ben seninle nasılım? Yağmurun çemen ile olmasından yirmi kadar."*

"Benim, senin ile ta'rîfe sığmayan bir ittihâd ve ittisâlim vardır ki, o ittisâl, yağmurun çemen ile olan ittihâd ve ittisâlinin yirmi mislidir. Bu ittihâd ve ittisâlin keyfiyyetini ancak sen bilirsin."

زنده از تو شاد از تو عائلی مغتذی بی واسطه و بی حائلی

1334. *"Senden diri, senden şâd olan bir muhtâç, vâsıtasız ve bir hâilsiz gıdâ alıcıdır."*

"Böyle bir ittihâd ve ittisâl içinde bulunan bir muhtâç, senden diri ve senden şâd olarak, bu âlem-i kevnde sûrî vâsıta olmaksızın ve seninle onun arasına sûrî taâm hâil olmaksızın gıdâsını alıcıdır."

Bu beyt-i şerîfde ابیت عند ربی یطعمنی و یسقینی ya'nî "Ben Rabb'imin indinde gecelerim, beni it'âm ve iskā eder" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz bu husustaki hâl-i âlîlerini bir gazellerinde şu beyt-i şerîfde beyân buyururlar:

کسی که شب بخرابات قاب قوسین است درون دیدهء پر نور او خمار لقاست

ابیت عند ربی نام آن خراباتست نشان یطعم یسقینی از پیمبر ماست

"O kimse ki, tabîat âleminin gecesinde "kābe kavseyn" meyhânesindedir; onun içi nûr dolu olan gözü ma'şûk-ı hakîkînin müşâhede-i cemâlinden mahmûrdur. O meyhânenin adı "Ebîtü inde Rabbî"dir "Yut'imu ve yüskînî" nin ma'nâsına Peygamberimiz'den nişân sâdır olmuştur."

متصل نی منفصل نی ای کمال　　بلکه بی چون و چگونه و اعتلال

1335. *"Ey kemâl, muttasıl değil, munfasıl da değil; belki bî-çûn ve bî-çigûne ve bî-i'tilâldir."*

"Bî-çûn" zâtından suâl olunup aranmak mümkin ve câiz olmayan; ve "Bî-çigûne" zâtının ne türlü bir şey olduğunu anlamak mümkin olmayan. "İ'ti-lâl" sebeb ve illet kabûl etmek demektir. "Ey kemâl" ta'bîri Hakk'a râci'dir; zîrâ Hakk'ın kemâlâtı, zâil olan kemâlât-ı araziyye değildir; belki kemâl O'nun sıfatıdır ve sıfat mevsûfdan aslâ münfek değildir. Binâenaleyh Hak, ayn-i kemâldir.

Bu beyt-i şerîf 1332 numaralı beytin ikinci mısrâ'ı olan غیر نبود آنکه او شد مات تو kelâmının te'yîdidir; zîrâ ittisâl ve infisâl iki şeyin vücûduyla kâimdir; binâenaleyh muttasıl ve munfasıl olmamak ayniyyeti ve gayriyyetin nefyini îcâb eder ve bilcümle merâtib-i vücûdda Hakk'ın sereyân-ı zâtîsi bî-çûn ve bî-çigûnedir; ve bir illet ve sebeb araya girmeksizin vâki' olmuştur. Ancak insân-ı kâmilin gayrinde, her bir mertebenin îcâbı olan sıfât, sıfât-ı celîle-i Hakk'ın hicâbı ve perdesi olmuştur. Meselâ insân-ı nâkısda sıfât-ı cismâniyye ve nefsâniyyenin ahkâmı hicâbdır; onlardan kurtulup sâf olmadıkça, sıfât-ı ilâhiyye zâhir olmaz.

ماهیانیم و تو دریای حیات　　زنده ایم از لطف ای نیکو صفات

1336. *"Biz balıklarız ve sen hayat deryâsısın; ey sıfatları iyi olan, senin lutfundan diriyiz."*

"Biz senin esmâ ve sıfâtının mezâhiri olup, senin vücûd-ı hakîkînin içinde bu izâfî vücûdlar ile balıklar gibi yüzeriz; ve sen hayat deryâsısın. Bizim bu izâfî vücûdlarımız, senin sıfat-ı Hayât'ından hayât bulur. Ey sıfatları güzel olan Zât-ı azîmü'ş-şân, biz ancak tecelliyât-ı sıfâtiyyenin lutfundan diriyiz."

تو نگنجی در میان فکرتی　　نی بمعلولی قرین چون علتی

1337. *"Sen bir fikrin içine sığmazsın; bir illet gibi bir ma'lûle karîn değilsin."*

"Senin zâtının, vücûdunun merâtibine olan sereyânı keyfiyyeti, tefekkür ile anlaşılır şey değildir. Senin zâtını bu merâtibin tekevvününe bir sebeb ve illet farz etsek, bu merâtib-i kevniyye ma'lûl olmak lâzım gelir. Halbuki illet ile ma'lûl vücûdda ayrı ayrı birer istiklâl sâhibidirler; binâenaleyh bu eşyâ-yı kevniyyenin vücûdunda istiklâl yoktur ki, sen onların illeti olup, onlar da ma'lûl olsunlar. Böyle olunca, sen bir illet gibi ma'lûle karîn değilsin."

پیش ازین طوفان و بعد این مرا　　تو مخاطب بوده‌ء در ما جرا

1338. *"Bu tûfandan evvel ve bundan sonra Sen bana mâcerâda muhâtab olmuşsun."*

Nûh (a.s.) münâcâtında buyurur ki: "Yâ Rab, bu tûfandan evvel ve sonra, bu vücûd-ı izâfî âleminde cârî olan tecelliyât-ı esmâiyyen ve sıfâtiyyende, bana muhâtab olan ancak sensin. Ben hitâbımı sana ettim ve senden dinledim."

با تو می گفتم نه با ایشان سخن　　ای سخن بخش نو و آن کهن

1339. *"Ey yeni söz ve eski ân bahş edici; sözü onlara değil, sana söyledim."*

Vücûd-ı izâfî âlemi, Hakk'ın tecelliyât-ı esmâiyye ve sıfâtiyyesinin meclâsıdır. Kelâm, sıfat-ı Hak olduğundan kadîmdir ve eskidir; fakat efrâd-ı benî beşer halk-ı cedîd ile dâimâ teceddüd ettiğinden, onlardan zâhir olan kelâmlar yenidir. Binâenaleyh "yeni sözden" murâd bunlardır ve "eski ân" ta'bîrinden murâd, Hakk'ın sıfat-ı Kelâm'ıdır. Ya'nî "Yâ Rab, benim kelâmım, sabun köpüğü mesâbesinde olan cismânîler ile değil, seninledir." Bu hâl insân-ı kâmilde, makām-ı ittihâdın îcâbıdır.

نی که عاشق روز شب گوید سخن　　گاه با اَطْلاَل و گاهی با دِمَن

1340. [1345] *"Değil mi ki âşık gece gündüz gâh atlâle ve gâh dimene söz söyler."*

"Atlâl" ev nişâneleri ve binâ harâbeleri ve bedenler ma'nâsınadır. *Müntehabü'l-Lügāt* "Dimen" "dimene"nin cem'idir. "Dimene" âsâr-ı hâne ve mezbele ma'nâsınadır. Ve hadîs-i şerîfde ایاکم و خضراء الد من ya'nî "Mezbelede biten yeşillikten sakının!" buyurulmuştur. Murâd zâhiren hasnâ ve ahlâken ve bâtınen habîs olan kadınlardır. Ya'nî, "Sûret âşıkları sözlerinde ve şiirlerinde gâh harâbelere ve gâh ahlâken ve bâtınen habîs olan kadınlara hitâb ederler." Nitekim bunu, bu gibi kimselerin şiirlerinde görmüyor muyuz?

روی با اطلال کرده ظاهرا　　او کرا می کرده این مدحت کرا

1341. *"Zâhiren yüzünü atlâle çevirmiş, o bu medhi kime etmiş kime?"*

"O âşık sözünü söylerken zâhirde yüzünü binâlara veya bedenlere çevirir. O bu medhiyesini kime karşı yapıyor ve kimi medh ediyor?" Meselâ bir harâbeye hitâb edip diyor ki: "Ey latîf olan karye! Senin mutantan binâların ve muhteşem hânelerin nerededir?" Bu hitâb ve medh zâhirde karyeyedir; fakat bâtında onu ikāme eden sekenesinedir.

شكر طوفانرا كنون بگماشتى واسطهء اطلال را بر داشتى

1342. *"Şükür, şimdi tûfânı havâle ettin; atlâl vâsıtasını kaldırdın."*

"Ben de âşıkların yaptığı gibi âsâra ve ebdâna hitâben söz söylüyor idim ve maksûdum sen idin. Sözüm zâhirde onlarda ve bâtında seninle idi. Şükür ki, şimdi tûfânı havâle ettin; bu âsâr ve ebdân vâsıtasını ortadan kaldırdın."

زانكه اطلال لئيم و بد بدند نى ندايى نى صدايى مى زدند

1343. *"Zîrâ ki fenâ ve leîm atlâl idiler; ne bir nidâ, ne bir sadâ vurdular."*

Nûh (a.s.) efrâd-ı ümmetinin şahsiyetlerine işâretle buyurdu ki: "Yâ Rab benim ümmetimin efrâdının şahsiyetleri alçak ve fenâ idi. Şükür olsun ki, sen onları tûfân kahrınla ortadan kaldırdın. Onlar o derece fenâ idi ki, kendilerinden sana lâyık bir nidâ ve sadâ zuhûr etmedi."

من چنان اطلال خواهم در خطاب كز صدا چون كوه وا گويد جواب

1344. *"Ben hitâbda öyle atlâl isterim ki, sadâdan dağ gibi geri cevâb söylesin."*

"Ben hitâbım vâki' olduğu vakit, o bedenler ve şahsiyetler isterim ki, benim sadâ-yı hitâbımı işittikleri vakit, dağın çıkardığı aks-i sadâ gibi, o işittiklerini bana karşı tekrâr etsinler." Ya'nî ben tevhîdden bahs ettiğim vakit, bu kelime-i tevhîdi tekrâr etsinler ve "Allah" dediğim vakit, bu ism-i Celâl, onlardan bana mün'akis olsun.

تا مثنا بشنوم من نام تو عاشقم بر نام جان آرام تو

1345. *"Tâ ki ben senin adını iki kat işiteyim; ben senin cana râhat verici olan adına âşıkım."*

Ya'nî "Bir ben Allah diyeyim, bir de onlar desinler ve bu sûretle senin ism-i şerîfini iki kat olarak işiteyim."

هر نبى زان دوست دارد كوه را تا مثنا بشنود نام ترا

1346. *"Her nebî ondan dolayı dağı dost tutar, tâ ki senin adını iki kat işite."*

"Dağ"dan murâd, taayyünât ve teşahhusât-ı beşeriyyedir. Ya'nî "Her bir peygamber, senin ism-i şerîfini, onlara da aks sûretiyle tekrâr ettirip iki kat işitmek için, taayyünât ve teşahhusât-ı beşeriyyeyi dost tutar ve onları kendine musâhib ittihâz eder." Yâhud "dağ"dan murâd kulûb-ı beşerdir.

آن که پست مثال سنگلاخ   موش را شاید نه ما را در مناخ

1347. *"Taşlık misâli olan o alçak dağ, menzil-gâh olmakta bize değil, fârelere lâyıktır."*

"Münâh" yolcuların nüzûl edip oturacağı menzil demektir. "Alçak dağ"dan murâd kalb-i kāsîdir. Nitekim sûre-i Bakara'da ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً (Bakara, 2/74) ya'nî "Bundan sonra sizin kalbleriniz kāsî oldu. O kalbler taş gibidir, yâhud kasvetde taştan daha şedîddir" buyurulur. "Fâre"den murâd, şeytandır. Ya'nî "Taşlık misâli o alçak kalb, enbiyâ ve evliyânın menzil-i feyzi olmağa lâyık değildir; belki şeytanların vesveselerine lâyıktır."

من بگویم او نگردد یار من   بی صدا ماند دم گفتار من

1348. *"Ben söyliyeyim de o benim yârim olmasın; benim sözümün nefesi sadâsız kalmasın."*

"Ben Allah diyeyim ve tevhîdden bahs edeyim; o bana muvâfakat etmesin; benim sözümün nefesi, aks-i sadâsız kalsın hâ! Ben bu hâle tahammül edemem!"

با زمین آن به که هموارش کنی   نیست همدم با قدم یارش کنی

1349. *"O iyidir ki, zemîn ile bir düzüye edesin; hemdem değildir, onu kadem ile yâr edesin."*

"Böyle benim sadâ-yı tevhîdimi aks ettirmeyen taayyünât-ı beşeriyyenin hâk ile yeksân olması evlâdır. Mâdemki senin enbiyâna ve evliyâna hemdem ve musâhib değildir, onların sûret-i cismâniyelerini ayaklar altında süründüresin."

Bu beyt-i şerîf sûre-i Nûh'da olan وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لاَ تَذَرْ عَلَى الْاَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا (Nûh, 71/26) ya'nî "Nûh dedi: "Yâ Rab, yeryüzünde dönüp dolaşan kâfirlerden birini bırakma!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

گفت ای نوح ار تو خواهی جمله را   حشر گردانم بر آرم از ثرا

1350. [1355] *Dedi: "Ey Nûh, eğer istersen, senden dolayı hepsini cem' edeyim ve topraktan yukarı getireyim."*

Cenâb-ı Hak, Nûh (a.s.)ın sırrına hitâben buyurdu ki: "Ey Nûh, eğer istersen senin için tûfânın gark ettiği efrâd-ı beşerin hepsini cem' edeyim ve topraktan yukarı getirip, yeniden hayat vereyim."

بهر کنعانی دل تو نشکنم لیك از احوال آگه می کنم

1351. *"Bir Ken'ân için senin gönlünü kırmayayım; fakat ahvâlden âgâh edeyim."*

گفت نی نی راضیم که تو مرا هم کنی غرقه اگر باید ترا

1352. *Dedi: "Hayır, hayır râzıyım ki eğer sana lâzımsa, beni gark edesin."*

هر زمانم غرق می کن من خوشم حکم تو جانست چون جان می کشم

1353. *"Beni her zaman gark et, ben hoşum; senin hükmün candır, can gibi çekerim."*

ننگرم کس را و گر هم بنگرم او بهانه باشد و تو منظرم

1354. *"Kimseye bakmam ve eğer bakarsam dahi, o bahâne olur ve sen manzarımsın,"*

"Ben vücûdları mecâzî ve izâfî olan bu sûretler ve bu taayyünât-ı beşeriyyeye iltifât etmem; eğer iltifât edersem de, onların vücûdları bahâne ve sebeb olur. Ya'nî seni anmağa ve senin zâtına intikāle vesîle olur; ve ben onlardan seni temâşâ ederim." Zîrâ onlar senin isimlerinin ahkâmı zâhir olan birer âyînedir; binâenaleyh ben onları görünce, senin isimlerini idrâk eder ve bu isimlerden onların müsemmâsı olan zât-ı şerîfine intikāl ederim.

عاشق صنع تو ام در شکر و صبر عاشق مصنوع کی باشم چو گبر

1355. *"Şükür ve sabır içinde senin sun'unun âşıkıyım; mecûsî gibi ne vakit masnû'un âşıkı olurum?"*

"Gebr" âteş-perest olan mecûsî ma'nâsınadır, kâfir ma'nâsı murâd buyurulur. "Yâ Rab, ben bu sûret âlemine baktığım vakit, senin ince ve latîf ve hakîmâne olan san'atlarını ve kemâlâtını görüp, senin bu san'atına âşık olurum. Yoksa kâfirler gibi Sâni'den gâfil olup, bu topraktan ma'mûl ve masnû' olan kalıbların âşıkı olmam; ve muhabbet-i kalbiyyemi o kalıblara tahsîs etmem."

عاشق صنع خدا بافر بود عاشق مصنوع او کافر بود

1356. *Sun'-ı Hudâ'nın âşıkı ferli olur; O'nun masnû'unun âşıkı kâfir olur.*

Bu beyt-i şerîfin zevk-ı ma'nâsı bir misâl ile tavazzuh eder: Meselâ bir mâhir ressâm hem güzel ve hem de çirkin sûretler tersîm eder. Gâyet güzel bir kız

resmi ile, gâyet çirkin ve pejmürde kıyâfetli bir dilenci resmini yapar. Bunların her ikisinde ressamın san'atındaki mahâreti ve kemâli zâhir olur. Bir kimse bu iki resimden yalnız güzeline bakıp, çirkin levhadan yüz çevirse, ressamın mahâretinden ve kemâlinden i'râz etmiş olur; ve bu nazarıyla ressamın san'atına değil o güzel kız levhasının sûretine muhabbet etmiş bulunur. İmdi masnûât-ı ilâhiyye dahi bu misâle mutâbıktır. Bu âlem-i sûretde Hakk'ın güzel ve çirkin masnûâtı vardır; fakat hepsi Hakk'ın sun'udur ve kemâlidir. Yalnız güzel masnûâta bakanlar, sun'-ı Hakk'ın âşıkı değil, o masnû'un ve mahlûkun âşıkıdır; ve onlar sun'-ı Hakk'ın kâfiri ve sâtiridirler; fakat sun'un âşıkı olanların nazarları ferli ve revnaklı olur. Nitekim Nûh (a.s.) 1343 ve 1352 numaralı beyt-i şerîfde sun'-ı ilâhî olan tûfân ile kavmini ve oğlunu helâkden râzı olmuş ve onu hoş görmüştür. Bu bahs-i dakîk, âtîdeki ebyât-ı şerîfe ile îzâh buyurulur.

توفیق میان این حدیث که الرضا بالکفر کفر و در حدیث دیگر
من لم یرض بقضائی فلیطلب ربا سوائی

"Küfre râzı olmak küfürdür" ma'nâsındaki hadîs-i şerîf ile, "Her kim benim kazâma râzı olmazsa, benden başka bir Rab arasın!" ma'nâsındaki hadîs-i kudsî arasının tevfîkı beyânındadır

دی سؤالی کرد سائل مر مرا زانکه عاشق بود او بر ماجرا

1357. *Dün sâil bana bir suâl sordu; çünkü o mâcerâya âşık idi.*

Dünkü gün, mâcerâya ya'nî bahis ve cidâle âşık olan bir sâil bana bir suâl sordu.

گفت نکتهء الرضا بالکفر کفر این پیمبر گفت و گفت اوست مهر

1358. *Dedi ki: "Küfre rızâ küfürdür" nüktesini, bunu Peygamber buyurdu, onun kelâmı mühürdür."*

O sâil dedi ki: "Küfre rızâ küfürdür" nüktesini Peygamber (a.s.v.) efendimiz buyurdu; o resûl-i zîşânın kelâm-ı şerîfi bizim için mühür ve hüccettir."

باز فرمود او که اندر هر قضا   هر مسلمانرا رضا باید رضا

1359. *Yine o buyurdu ki: "Her müslüman için, her kazâya rızâ lâzımdır, rızâ!"*

نی قضای حق بود کفر و نفاق   گر بدین راضی شوم با شد شقاق

1360. [1365] *"Küfür ve nifâk Hakk'ın kazâsı değil midir; zîrâ buna râzı olursam, şikāk olur?"*

ور نیم راضی بود آن هم زیان   پس چه چاره باشدم اندر میان

1361. *"Ve eğer râzı olmazsam, o dahi ziyandır; binâenaleyh arada çârem ne olur?"*

Bu iki hadîs hakkında vârid olan suâl budur ki: "Akāid-i kelâmiyye mûcibince, cemî'-i ef'âl-i ibâd, Hakk'ın meşiyyet ve kazâsıdır; binâenaleyh küfür dahi O'nun kazâsı olur. Halbuki hadîs-i kudsînin mazmûnuna göre, kazâya rızâ vâcibdir. Hadîs-i nebevîye göre dahi küfre rızâ küfürdür; bu iki hâl arasında kulun çâresi nedir? Eğer Hakk'ın kazâsı olan küfür ve nifâka râzı olursa, kâfir olur; ve eğer râzı olmazsa, vâcibi terk etmiş olur." Cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) efendimiz bu suâle cevâben buyururlar ki:

گفتمش این کفر مقضی نی قضاست   هست آثار قضا این کفر راست

1362. *Ona dedim: "Bu küfr-i makzîdir; kazâ değildir. Bu küfür, doğru âsâr-ı kazâdır."*

"Küfre rızâ küfürdür" hadîs-i şerîfindeki küfür, ism-i mef'ûl sîgasıyla "makzî"dir ve âsâr-ı kazâdır; yoksa ayn-ı kazâ değildir. Zîrâ kazâ başka, "makzî" başkadır. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî (k.s.) *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Üzeyrî'de buyurur ki: "Kazâ Allâh'ın eşyâda hükmüdür ve Allâh'ın eşyâda hükmü, Allah'ın eşyâya ve eşyâda olan ilminin haddi üzerinedir. Ve Allah'ın eşyâda ilmi dahi ma'lûmât nefislerinde ne hâl üzere sâbit idiyseler, o ma'lûmâtın Hakk'a i'tâ ettikleri şeyin haddi üzerinedir." Ve yine Hz. Şeyh (k.s.) *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinde buyururlar ki: "Kazâ makzînin gayridir; ve kazâ, a'yân-ı sâbitenin isti'dâdına râci' olan kadere muvâfık îcâd ve ahkâmdan ibârettir. Binâenaleyh "kazâ" sıfât-ı fiiliyye-i Hak'dandır ve ona rızâ farzdır. Ve niçin, şöyle böyle kazâ etti diye Hak'dan şikâyet etmek haramdır. Velâkin "makzî"ye râzı olmak mutlakā farz değildir; belki küfür ve-sâir meâsî gibi, âsâr-ı kazânın kendisinden sudûrundan dolayı mükellefin râzı olmayıp, şikâyet etmesi zarûrî ve vâcibdir."

İmdi mâdemki kazâ, Hakk'ın eşyâda hükmüdür ve Hakk'ın bu hükmü dahi, a'yân-ı sâbitenin kendi haklarında, Allah Teâlâ hazretlerinden taleb ettikleri hükümdür; ve mâdemki kazâ-yı ilâhî eşyâ üzerine, ancak eşyâ ile hükmeder; bu halde abdin kazâ-yı ilâhîye râzı olmaktan başka çâresi kalmaz. Meselâ iki kimse bir pâdişâhın huzûruna çıkıp ondan birisi bir altın, dîğeri de bin altın ihsân istese; ve pâdişâh da onlara verse; bir altın alan "Pâdişâh arkadaşıma bin altın verdiği halde, bana bir altın verdi" diye şikâyet edemez. Çünkü pâdişâh onlara istediklerini vermiştir, buna rızâdan başka çâre yoktur. Fakat kendisinin eline bir altın geçmesi "makzî"dir, eser-i kazâdır; bundan râzı olmamak tabîîdir. Bundan dolayı bende, kendisini levm ve takbîh etmek îcâb eder. لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَ هُمْ يُسْئَلُونَ (Enbiyâ, 21/23) ya'nî "Hak Teâlâ fiilinden mes'ûl değildir ve onlar mes'ûldürler" âyet-i kerîmesinin ma'nâsı budur.

پس قضا را خواجه از مقضى بدان   تا شكالت دفع گردد در زمان

1363. *Îmdi ey efendi, kazâyı makzîden bil, tâ ki işkâlin derhal def' olsun.*

"Makzî," ism-i mef'ûl sîgasıyla "mahkûm" ma'nâsınadır. Kazânın makzîden bilinmesi budur ki: Hakk'ın kazâsı ilmine ve ilmi de a'yânın ma'lûm olan isti'dâdına tâbi'dir. Binâenaleyh a'yân hakkında sâdır olan hükm-i ilâhî, onların Hak'dan taleb ettikleri hükümdür. Bu a'yân evvelen Hak üzerine bu talebleriyle hükmederler. Ba'dehû Hakk'ın kazâsı ve hükmü onlar üzerine vâki' olur. Nitekim Şeyh-i Ekber (k.s.) Fass-ı Üzeyrî'nin ibtidâsında "Hâkim, kim olursa olsun, hükmettiği şeyle ve hükm ettiği şeyde mahkûmun-aleyhdir" buyurmuştur. Hâkim, hükm ettiği şeyle mahkûmun-aleyh olunca, onun bu hükmü bittabi' mahkûmdan münbais olur; ve bu sûrette dahi kazâyı "makzî"den bilmek îcâb eder. Ve bu hakîkat tebeyyün ettiği vakit, derhal müşkilât mündefi' olup; artık bu niçin böyle oluyor, şöyle oluyor diye suallere hâcet kalmaz; ve sâika-i cehl ile teselsül edip giden i'tirâzât, nûr-ı ma'rifet ile muzmahil olur.

راضيم در كفر زان رو كه قضاست   نى ازان رو كه نزاع و خبث ماست

1364. *O cihetten küfre râzıyım ki, kazâdır; o cihetden değil ki, bizim nizâ' ve hubsümüzdür.*

Küfürde iki cihet vardır: Birisi küfrün zâtı, dîğeri kazâya taallukudur. Küfür zâtıyyeti ve küfür olması i'tibâriyle, aslâ marzî değildir; fakat kazâ-

ya taalluku hasebiyle marzîdir; çünkü kazâ-yı ilâhîde habâset-i nefsâniyye ve kabâhat-i tab'âniyye yoktur. Binâenaleyh sûret-i kazâ hüsündür, fakat küfür bizim habâset-i nefsâniyyemizden münbais olduğundan, "makzî" olması i'tibâriyle kabîhdir; zîrâ sıfat-ı abddir. Meselâ gâyet mâhir bir ressâm, pek çirkin bir şahsın resmini, aslına mutâbık bir sûretde tersîm etse, bu tasvîre san'at i'tibâriyle gâyet güzeldir denir; fakat sûrete, pek çirkin deneceği de şübhesizdir. Binâenaleyh tasvîr hüsün ve sûret kabîhdir. İşte bunun gibi kazâ hüsün olduğu için marzîdir; ve makzî çirkin olduğu için nâ-marzîdir.

کفر از روی قضا خود کفر نیست　　حق را کافر مخوان اینجا مایست

1365. *Küfür kazâ cihetinden muhakkak küfür değildir; Hakk'a kâfir deme! Burada durma!*

Bu beyt-i şerîf, yukarıdaki beytin birinci mısrâ'ına illet olarak vâki' olmuştur. Ya'nî, "Kazâ olması cihetinden küfre râzıyım; çünkü küfür, kazâ cihetinden küfür değildir," demek sûretiyle yekdîğerine rabt olunur. Küfre, irâde-i ilâhiyyeye nisbetle küfür demek câiz değildir, zîrâ o küfür, ber-mukteza-yı irâde vâki' olmuştur. İrâde dahi ilme ve ilim ise, abd-i me'mûrun ayn-ı sâbitesinin hâline ve isti'dâdına tâbi'dir. Binâenaleyh "Kazâ-yı küfür Hakk'a nisbetle küfür değil, ayn-ı hikmettir. Eğer kazâ-yı küfre küfür dense, maâzallah Hakk'a kâfir demek lâzım gelir. Ey nâkıs mütefekkir, sakın Hakk'a kâfir deme ve bu noksan tefekkür içinde durma!"

کفر جهل است و قضای کفر علم　　هر دو یك کی باشد آخر حلم و حلم

1366. *Küfür cehildir ve kazâ-yı küfür ilimdir. Nihâyet, hılim ve hilim her ikisi ne vakit bir olur?*

Burhân-ı Kātı'ın beyânına göre "hılim" kelimesi lisân-ı Fârisî'de birkaç ma'nâya gelir; bir ma'nâsı da hışım ve gazabdır. "Hilim" yavaşlık ve yumuşaklık ma'nâsınadır ve Arabî'dir. Küfrün cehil ve kazâ-yı küfrün ilim olması sûret ve ma'nâ i'tibâriyledir. "Hılim" ve "hilim" kelimeleri arasındaki sûret ve ma'nâya benzer. Bu iki kelime telaffuzda sem'a bir gelir ise de, ma'nâda birbirinin zıddıdır. Biri gazab ve dîğeri yavaşlık demektir.

İmdi "makzî" olan küfür, bir nevi' ilimden münbaisdir ki, bu ilim, onları küfür ve dalâlete sevk eder. Zîrâ Hak Teâlâ ibâdını da'vet için peygamber gönderdi. Münkirler peygamberin cisimde ve yemekte ve içmekte ve uykuda ve nikâh-

da kendilerine mümâsil olduğunu görüp مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَ يَمْشِى فِى الْاَسْوَاقِ (Furkān, 25/7) ya'nî "Bu peygambere ne oldu ki, taâm yer ve sokaklarda gezer?" dediler ve yürüttükleri muhâkeme-i sakîme netîcesinde böyle bir kimsenin peygamber olamıyacağına kendilerinde bir ilm-i gayr-i nâfi' peydâ oldu; ve Hak Teâlâ onlardaki bu inkârın bir nevi' ilimden münbais olduğuna Kur'ân-ı Kerîm'de işâret buyurdu. يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَ هُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ (Rûm, 30/7) Ya'nî "Onlar hayât-ı dünyânın zâhirini bilirler; halbuki onlar âhiretden gâfildirler." Fakat bu ilim hakîkatte cehildir. Kazâ-yı küfür ise ilm-i mahzdan ibârettir; zîrâ yukarıda beyan olunduğu üzere kazâ-yı küfür, abdin ayn-ı sâbitesinin ve hakîkatinin, Hakk'a i'tâ ettiği ilim üzerine müsteniddir. Bu ilimde aslâ cehil mutasavver değildir. İmdi bu mukaddime ma'lûm olduktan sonra, beyt-i şerîfin ma'nâsı böyle olur: "Küfür ki, hakîkatte cehil olan bir ilme müsteniddir; ve kazâ-yı küfür ki, hakîkatte ilm-i mahzdır. Bu iki ilim telaffuzda ve sûrette hılim ile, hilim kelimeleri gibi birbirine müşâbih ise de, ma'nâ i'tibâriyle hiç birbirine benzemez; zîrâ biri cehil, dîğeri ilimdir. Ve hılim (خلم) nasıl nokta-i siyâh ile mukayyed ise, onların ilimleri de öylece nokta-i siyâh-ı cehl ile mukayyeddir; ve hilim (حلم) nasıl ki gayr-ı mukayyed ise, Hakk'ın ilmi de öylece gayr-i mukayyeddir ve ilm-i mutlaktır."

زشتئ خط زشتئ نقاش نيست   بلكه از وى زشت را بنمود نيست

1367. *Hattın çirkinliği, nakkāşın çirkinliği değildir; belki ondan, çirkini göstermek liyâkatı vardır.*

Yazının veyâ resmin çirkin olması, o yazıyı yazanın ve resmi yapanın da çirkin olmasını iktizâ etmez; belki o hattât veyâ ressamın hem güzel ve hem de çirkin nakışlar yapmağa liyâkati ve kudreti olduğu görünmek içindir.

قوت نقاش باشد آنكه او   هم تو اند زشت كردن هم نكو

1368. *Nakkāşın kuvveti o olur ki, o hem çirkini, hem iyiyi yapmağa kādir ola.*

Nakkāş güzeli ve çirkini ne kadar mâhirâne ve üstâdâne nakış ve tersîm ederse, san'atında o nisbette kuvvet ve kudret sahibi olur. Bu misâlde "kazâ", nakkāşın nakş-ı kabîhi tersîm etmesi ve "makzî", nakş-ı kabîhdir. Ressâm, nukūş-ı latîfe ve tesâvîr-i bedîayı nakş ederken, seve seve tersîm eder; fakat ızhâr-ı san'at ve mahâret için sûret-i kabîhayı dahi, gönlünün rızâsı hilâfında tersîm etmek iktizâ eder. Bunun gibi Hak Teâlâ hazretleri, esmâ-i şe-

rîfesinin mazharı olmak için, hayır ve şerri îcâd buyurur; fakat hayırdan râzı ve şerden râzı değildir. Nitekim âyet-i kerîmede وَ لاَ يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ (Zümer, 39/7) ya'nî "Allah Teâlâ kullarının küfrüne râzı değildir" buyurulur. Bunun misâl-i kevnîsi budur ki, tabîb icrâ-yı tabâbet için, halkın marazını murâd eder, fakat marazdan râzı değildir; eğer râzı olaydı tedâvî etmezdi. Kezâ ekmekçi halkın açlığını murâd eder; fakat açlıklarından râzı değildir, eğer râzı olaydı, ekmek satmazdı. Kezâ muallim, müteallimin cehlini murâd eder; fakat cehle râzı değildir, eğer râzı olaydı ta'lîm etmezdi. Bunlar gibi, Hak Teâlâ küfrü kazâ etti ve murâd buyurdu; fakat küfürden râzı değildir, eğer râzı olaydı peygamber ve kitâb göndermez idi.

گر کشایم بحث این را من بساز　　　تا سؤال و تا جواب آید دراز

1369. *Eğer ben bunun bahsini nizâm ile açarsam, nihâyet suâl ve cevâb uzun gelir.*

Ya'nî bu "kazâ" ve "makzî" bahsinin ehl-i kelâm kavâidine tevfîkan açılması, suâl ve cevâbın teselsül etmesine ve kıyl ü kālin uzamasına sebeb olur. Halbuki kazâ ile makzînin hakîkati, ilm-i kelâm ehlinin usûlüne tevfîkan icrâ edilecek bahis ve münâzara ile münkeşif olmaz. Bu mübâhasenin devâmı kalbleri karartır ve aşk-ı ilâhî nûruna hicâb olur. Binâenaleyh bunlardan vazgeçmek lâzımdır. Ma'lûm olsun ki, bu mes'elenin netîcesi "İlim ma'lûma tabi'dir" kazıyyesine kadar gider. Nitekim yukarıda 1362ve 1363 numaralı beyitlerde îzâh olundu.

ذوق نکتهٔ عشق از من می رود　　　نقش خدمت نقش دیگر می شود

1370. [1375] *Aşk nüktesinin zevki benden gider; hizmet nakşı, başka nakış olur.*

Kazâ ve makzî mübâhasesi uzayınca, nükte-i aşkın zevki benden zâil olur; halbuki ben ma'şûkun kapısında hizmet-i aşk ile ve ibâdullâhı aşk-ı ilâhîye da'vet ile müstahdem bir bendeyim. Bu hizmet-i nakş, başka nakşa mübeddel olur, ya'nî bî-aşk ve hâl olan ve nûr-ı halden bî-haber bulunan ehl-i kelâm gibi bâb-ı kıyl ü kālde müstahdem bir bende olurum. Ve hizmet-i aşk ki "makzî"dir ve nakkāşın nakş eylediği nakş-ı hasendir ve bu i'tibâr ile bu hizmet marzîdir. Eğer mübâhase uzarsa, başka bir "makzî" olur ve o dahi nakkāşın nakş eylediği bir nakş-ı kabîh bulunur. Ve bu i'tibâr ile o "makzî" nâ-marzî olduğundan bittabi' ben ondan vazgeçtim. Nitekim Sultânü'l-âşıkîn Hz. Mevlânâ'mız bir gazellerinde şöyle buyururlar:

عمر که بی عشق رفت هیچ حسابش مگیر　　آب حیاتست عشق در دل و جانش پذیر

"Aşksız geçen ömrü, hiç hesâba alma; aşk âb-ı hayâttır, onu kalb ve cân içine kabûl et!"

Dîğer bir beyitde buyururlar:

جان بفدای عاشقان خوش هوسیست عاشقی　　عشق پرست ای پسر باد هواست ما بقی

"Âşıkların can fedâsı, âşıklığın bir hoş hevesidir. Ey oğul, vücûdda aşk kanaddır; mütebâkîsi hevâ-yı nesîmîde esen rüzgârdır."

حکایت در بیان آنکه حیرت مانع بحث فکرتست

Hayretin mâni'-i fikret olduğu beyânında hikâyedir

آن یکی مرد دو موی آمد شتاب　　پیش یك آیینه دار مستطاب

1371. *O kır sakallı bir adam, acele bir iyi perükârın önüne geldi.*

"Âyîne-dâr" perükâr ve hacamatçı ma'nâlarınadır. Ya'nî saçına ve sakalına ak düşmüş olan bir adam ale'l-acele bir makbûl ve mâhir perükârın önüne geldi.

گفت از ریشم سپیدی کن جدا　　که عروس نو گزیدم ای فتا

1372. *Dedi: "Ey delikanlı sakalımdan beyazlığı ayırt et; zîrâ yeni gelin ihtiyâr ettim."*

Ya'nî, "Yeni evlendim, bir genç kadın aldım; sakalımdaki ak kılları ayıkla da, ona karşı genç görüneyim."

ریش او ببرید و کل پیشش نهاد　　گفت تو بگزین مرا کاری فتاد

1373. *Onun sakalını kesti ve hepsini onun önüne koydu; ve dedi: "Sen seç, bana bir iş vâki' oldu."*

Perükâr o adamın sakalını tıraş edip, hepsini önüne koyuverdi ve dedi ki: "Benim bir işim zuhûr etti, senin sakalının beyazlarını birer birer ayık-

lamağa vaktim yoktur; işte sakalını önüne koydum; karasından beyazını sen seç!"

این سؤال و آن جوابست آن گزین   که سر اینها ندارد درد دین

1374. *Bu suâl ve o cevâbdır; onu ayırd et. Zîrâ ki bunların başı dîn derdini tutmaz.*

Ey tâlib-i ma'rifet olan sâlik, bahis ve cidâle ve münâzaraya âşık olan kimsenin "kazâ" hakkındaki suâlini söyledim ve cevâbını verdim. Eğer ben ilm-i kelâm ehlinin usûlüne tebean bu bahsi daha ziyâde açacak olursam sualler ve cevâblar teselsül eder ve dedikodular çoğalır. Ben perükâ-rın yaptığı gibi kazâyı ve "makzî"yi hey'et-i mecmûasıyla berâber ortaya koydum; suâl de meydanda ve cevâb da meydandadır; karasını beyazını sen ayırd et! Zîrâ bu bahis ve münâzara erbâbının dimâğında, dîn derdi yoktur; ancak kendi enâniyetlerini tatmîn eden ma'lûmât-fürûşluk hevesi vardır.

آن یکی زد سیلئ مر زید را   حمله کرد اواز برای کید را

1375. *O kimse Zeyd'e bir tokat vurdu; o cenk için hücûm etti.*

"Keyd" cenk ve nizâ' etmek ve firîb ve hîle ve mekr ve hâiz olmak ve bir yıldızın adıdır. Burada cenk ve nizâ' ma'nâsınadır.

Bu beyt-i şerîfde bahis ve münâzara için dîğer bir misâl beyân buyrulur. Ya'nî "Meselâ birisi Zeyd'e bir tokat vurdu; ve Zeyd dahi kavga ve mukābe-le maksadıyla ona hücûm etti."

گفت سیلی زن سؤالت می کنم   پس جوابم گوی وانگه می زنم

1376. *Tokadı vuran dedi: "Sana suâl edeyim, imdi bana cevâb söyle ve ondan sonra bana vur!"*

Tokatı vuran kimse, Zeyd'in hücûmunu görünce dedi ki: "Dur, sana bir suâl sorayım, bana o suâlin cevâbını ver; ondan sonra bana tokadı iâde et!"

بر قفای تو زدم آمد طراق   یك سؤالی دارم اینجا در وفاق

1377. *"Senin kafana vurdum, tırak geldi; burada vifâkda bir suâlim var."*

"Tırak" tokat darbesinden çıkan ses; "vifâk" muvâfakat demektir. Ya'nî "Ey Zeyd, ben senin kafana vurdum, tırak diye bu darbeden bir ses çıktı. Bu

tokat mukābilinde senin de bana tokat vurmana muvâfakat etmem için, bu çıkan sadâda bir suâlim vardır."

این طراق از دست من بودست یا　　از قفا گاه تو ای فخر کیا

1378. *"Bu tırak benim elimden mi olmuştur; yâhut ey büyüklerin fahri, senin kafâ-gâhından mı?"*

"Bu vurduğum tokattan çıkan tırak sesi, benim elimden mi çıktı, yoksa senin kafâna tokatın geldiği mahalden mi çıktı. Söyle bakalım ey büyüklerin medâr-ı iftihârı olan kimse!" Bu misâlin inceliği budur ki, tokatın sesi çıkmak için evvelen tokatı vuranın eli ve sâniyen tokatı yiyen kafa lâzımdır. Bunun gibi sadâ-yı küfür âlem-i kevnde zâhir olmak için evvelen dest-i kazâ, sâniyen kazâ-yı makzî olan vücûd-ı abd lâzımdır.

گفت از درد این فراغت نیستم　　که درین فکر و تفکر بیستم

1379. *Dedi: "Ağrıdan bana bir ferâgat yoktur ki, bu fikirde ve tefekkürde durayım."*

"İstâden" ayak üzere durmak masdarından; "bîstem" muzâri'dir "beîstem"in muhaffefidir. "Fikir" külfetsiz düşünmek ve "tefekkür" külfetle ve ta'mîk ederek düşünmek demektir. Ya'nî "Tokatı yiyen Zeyd dedi ki: "Ben tokatın acısından ferâgat-ı hâtır içinde değilim ki, bu tokatın sesinin nereden çıktığını külfetsiz ve külfetli bir halde düşünebileyim; ve bu nokta üzerinde tevakkuf edeyim."

تو که بی دردی همی اندیش این　　نیست صاحب درد را این فکر هین

1380. [1385] *"Sen ki dertsizsin, bunu sen düşün, âgâh ol; dert sâhibi için bu fikir yoktur."*

"Ey enâniyyetini tatmîn için bahis ve münâzaraya heveskâr olan ilm-i kelâm âlimi; sende dert ve aşk-ı ilâhî yoktur. Bu suâller ve cevâbları sen düşün, kendine gel; aşk-ı ilâhî derdiyle yanıp tutuşanlar için bu gibi düşünceler yoktur." Bu gibi dertliler için gayr ve gayriyyet mülâhazası olamaz. Mescidde ve kilisede ma'bûd-ı vâhidden başkasını görmezler ve islâm ve küfür içinde bir zâtın gayrisini cilveger görmezler de derler ki:

Beyit:

کفر و اسلام در رهش پویان   وحده لا شریك له گویان

"Küfür ve islâm "vahdehû lâ şerîke leh" deyici oldukları halde, onun yolunda koşucudur."

Ve cenâb-ı Pîr efendimizin âtîdeki gazel-i şerîfleri, bu gibi erbâb-ı kıyl ü kāle karşı bir darbe-i şedîddir: Gazel:

سرمست جام عشقم بی باده و پیاله   گفتم ز من چه خواهی گفتا که سوز و ناله

ای نحوئ هوایی تا چند جاء زید   وی مقرئ کسائ تا کی غم اماله

ای منطقئ بی دین عمرت گذشته ضایع   فکرت بقول شارح خاطر سوی مقاله

دیگر حکیم کافر لعنت بر اعتقادش   گوید بتو خوادث بر دهر کن حواله

مشغولئ اطبا در گفت گوی قانون   بحث فقیه نادان در شرکت و کفاله

مفتی قلم گرفته کانجا ضمان نباشد   قاضی بفکر مانده کین بیع شد اقاله

من این و آن ندانم سرمست جام عشقم   مطرب بزن نوایی ساقی بده پیاله

گر پند نیك خواهی بشنو ز شمس تبریز   صاق می کن در قدح لعل لبی نواله

"Ben bâdesiz ve kadehsiz câm-ı aşkın sarhoşuyum. Ma'şûkuma dedim ki, benden ne istersin? Dedi ki, harâret ve münâcât. Ey havâî olan nahvî nice bir "Câe Zeydün" ile uğraşacaksın? Ve ey mukri'-i Kisâî, ya'nî ey kurrâ hâfızı, ne vakte kadar kelimât-ı kurrâiyyenin imâleleri gamı ile meşgûl olursun? Ey dinsiz mantıkçı, ömrün boşuna geçti, fikrin dâimâ kavl-i şârih ile, ya'nî efrâdını câmi', ağyârını mâni' ta'rîfât ile ve hâtırın da makāle tarafı ile meşgûldür. Dîğer kâfir olan hakîm dahi ki, onun i'tikādına la'net olsun. Sana hâdisâtdan bahs eder. Sen onu dehre havâle et ki, hakkından gelsin. Etıbbânın meşgûliyyeti dahi tıbbın kānunlarının dedikodusu içindedir. Câhil fakîhin bahsi de şirket ve kefâlet mes'eleleri içindedir. Zavallı müftü, "Orada zımân [ضمان] olmaz" diye elinde kalem tutmuştur. Bîçâre kadı efendi de "Bu bey' ikāle olmuş ve bozulmuştur" diye fikir içinde kalmıştır. Ben onu bunu bilmem, aşk-ı ilâhî kadehinin sarhoşuyum. Ey mutrib, bir nağme çal! Ey sâkî-i ma'nevî, sen de şarâb-ı ma'nevîyi ver! Eğer iyi nasîhat istersen Şems-i Tebrîzî hazretlerini dinle! Meyin sâkını kadehe koy, bir la'l rengindeki lübbü de meze yap!"

İmdi bu gazel-i şerîfin şerhi ve dekāyık-ı ma'nâsının beyânı uzundur. Yalnız mânâ-yı şerîfinin beyânı ile iktifâ olundu.

حكايه

Hikâye

در صحابه کم بدی حافظ کسی   گرچه شوقی بود جانشانرا بسی

1381. *Sahâbe içinde hâfız bir kimse az idi; gerçi onların canlarının çokluk azîm şevki var idi.*

"Ashâb-ı kirâm içinde Kur'ân-ı azîmü'ş-şânı tamâmiyle ezberlemiş kimse az idi. Vâkıâ onların her birerleri Kur'ân-ı Kerîm'i baştan başa ezberlemeyi can ve gönülden son derece arzû ederler idi." Fakat Kur'ân-ı Kerîm'in ma'nâsını ve ma'nâsındaki esrâr ve dekāyıkı anlamağa meşgûl olduklarından, ezberlemeğe tâkatları yok idi. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu ma'nâyı *Fîhi Mâ Fîh*'de bir misâl ile şöyle tavzîh buyururlar: "Bir kimse yüz okka ekmeği çiğneyip tükürmek şartıyla yiyebilir; fakat yutmak şartıyla bir okka ekmeği yiyemez. Bunun gibi sahâbe-i kirâm dahi maânî-i Kur'ân'ı yerler ve yutarlar idi. Binâenaleyh bir şart ile hepsini ezberlemek müşkil idi."

زانکه چون مغزش در آگندو رسید   پوستها شد بس رقیق و وا کفید

1382. *Zîrâ vaktâki onun mağzı dondu ve erişti, kabukları çok ince oldu ve yarıldı.*

Zîrâ vaktâki o sahâbe-i kirâmın içi ve bâtını maânî ve esrâr-ı Kur'ânî ile doldu ve her biri şecere-i nübüvvetin semeresi ve meyvesi olan ashâb-ı kirâm oldu ve kemâle erişti, onların nazarında maânî-i kur'âniyyenin kabukları mesâbesinde olan elfâz ve kelimât sûretleri inceldi ve letâfet kesb etti. Çatlayıp, içindeki ma'nâlar onlara görünmeye başladı; artık elfâzı ezberliyemez oldular.

قشر جوز و فستق و بادام هم   مغز چون آگند شان شد پوست کم

1383. *Cevizin ve fıstığın ve bâdemin kabuğu da böyle, onların içi dolduğu vakit, kabuk noksan oldu.*

"Nitekim cevizin ve fıstığın ve bâdemin içi kemâle geldiği vakit, kabukları çatlar ve içleri zâhir olur." Bu hâl vücûdda kāide-i umûmiyyedir. Bâtın kuvvet bulunca, zâhirin ahkâmı istitâr eder. Ve kezâ vücûd-ı beşerde ahkâm-ı rûhiyye gâlib olduğu vakit, sıfât-ı nefsâniyye ihtifâ eder.

مغز علم افزود کم شد پوستش　　　زانکه عاشق را بسوزد دوستش

1384. *İlmin içi ziyâde oldu; onun kabuğu noksan oldu; zîrâ âşıkı, onun dostu yakar.*

İlmin içi ve bâtını olan ilm-i ledünnî ziyâdeleştiği vakit, o ilmin zâhiri olan, ilm-i kıyl ü kāl eksilir; zîrâ ulûm-ı zâhiriyye sûret ve ulûm-ı ledünniyye ma'nâdır. Ve sûret ma'nânın âşıkı ve ma'nâ sûretin ma'şûkudur. Ma'şûk olan ma'nâ zuhûr ettiği vakit, âşıkı olan sûreti yakar.

وصف مطلوبی چو ضد طالبیست　　　وحی و برق نور سوزندهء نبیست

1385. *Mâdemki matlûba mensûb olanın vasfı, tâlibe mensûb olanın zıddıdır, vahiy ve nûrun berkı Peygamber'i yakıcıdır.*

"Tâlibî"ve "matlûbî" kelimelerindeki "yâ"larda üç vecih câiz olabilir. "Yâ-yı vahdet" olduğuna göre; "Mâdemki bir matlûbun vasfı, bir tâlibinin vasfının zıddıdır" demek olur. "Yâ-yı masdariyyet" olduğuna göre dahi "Mâdemki matlubluğun vasfı, tâlibliğin vasfının zıddıdır" demek olur. "Yâ-yı nisbet" olduğuna göre de, tercümedeki gibi olur.

Ya'nî "Vücûdda kāide-i umûmiyye budur ki, herhangi bir matlûbun ve ma'şûkun vasfı, harhangi bir tâlibin ve âşıkın vasfının zıddıdır. İşte bu kāideye binâen ma'nâ olan vahy-i ilâhî ve nûr-ı rabbânî şimşeğinin çakması, Peygamber'in sûretini yakıcıdır." Zîrâ ma'nânın galebesi hâlinde, ahkâm-ı sûret ihtifâ eder. Nitekim vahiy nâzil olduğu vakit Resûl-i zîşân Efendimizin cism-i şerîfleri vahyin sıkletinden ve berk-ı nûrun heybetinden mütegayyir olur idi. Ve bu ma'nâya işâreten Kur'ân-ı Kerîm'de انا سَنُلْقِى عَلَيْكَ قَوْلاً ثقيلاً (Müzemmil, 73/5) ya'nî "Biz senin üzerine muhakkak kavl-i sakîli ilkā ederiz" buyurulur.

Hz. Âişe (radiyallâhu anhâ) vâlidemiz buyururlar ki: "(S.a.v.) Efendimiz nüzûl-i vahy esnâsında mütegayyir ve muztarib olur idi; ve fart-ı harâretlerinden, mübârek alnı, vücûd-ı şerîfi terler idi."

چون تجلی کرد اوصاف قدیم　　　پس بسوزد وصف حادث را کلیم

1386. *Vaktâki kadîmin evsâfı tecellî etti, binâenaleyh Kelîm, vasf-ı hâdisi yakar.*

"Kelîm"den murâd Hak'dır. Zîrâ kelâm, Hakk'ın sıfatlarından birisidir ve bu sıfat dahi sâir sıfatlar gibi kadîmdir. Binâenaleyh Kur'ân'ın mütekellimi Hak'dır; ya'nî kadîm olan Hakk'ın, kadîm olan vasıfları tecellî ettiği vakit, o sıfat-ı kelâm ile mütecellî olan Hak, hâdis olan beşerin evsâfını yakar. Binâenaleyh Kur'ân-ı Kerîm her ne kadar lisân-ı Peygamberî'den harf ve savt ve kelimât ile zâhir olmuş ise de, onun mütekellimi Hak'dır. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz bu ma'nâya işâreten bu *Mesnevî-i Şerîf*lerinde şöyle buyururlar:

گرچه قرآن از لب پیغمبرست — هر که گوید حق نگفت او کافرست

"Gerçi Kur'ân Peygamber'in dudağından sâdırdır; her kim Hak söylemedi derse, o kimse kâfirdir."

ربع قرآن هر کرا محفوظ بود — جَلَّ فینا از صحابه می شنود

1387. *Kur'ân'ın dörtte biri her kimin mahfûzu olur ise, sahâbeden "Celle fînâ"yı işitir idi.*

Ashâb-ı kirâmdan her kim Kur'ân-ı Kerîm'in dörtte birini ezberlemiş idiyse, o zât-ı şerîf dîğer sahâbî arkadaşlarından, "Bu arkadaşımız içimizde celîl oldu" dediklerini işitirdi; zîrâ ashâb-ı kirâm okudukları âyet-i kerîmenin ma'nâsında müstağrak olup, bu âyet-i kerîmenin hükm-i şerîfiyle amel ederek, onun ma'nâsıyla tahakkuk etmedikçe, dîğer âyet-i kerîmeyi ezberlemezler idi.

جمع صورت با چنین معنئ ژرف — نیست ممکن جز ز سلطان شگرف

1388. *Böyle derin ma'nâ ile sûreti cem' etmek, sultân-ı şigerfden başkasına mümkin değildir.*

"Sultân-ı şigerf" ya'nî "sultân-ı azîm"den murâd bi'l-asâle (s.a.v.) Efendimiz'dir; ve sâir enbiyâ (aleyhimü's-selâm) ve bi'l-verâse insân-ı kâmillerdir. Ya'nî "Böyle derin ma'nâ ile berâber, sûret-i beşeriyye ahkâmının cem'i, ancak sultân-ı azîm olan (s.a.v.) Efendimiz ve sâir enbiyâ ile, onların vârislerinden; başkası için mümkin değildir." Zîrâ başkaları bu derin ma'nânın sarhoşu olup, sûret-i beşeriyye ahkâmıyla takayyüd edemezler; ve onların sûret-i zâhirelerinden bu sarhoşlukları meşhûd olur ve ehl-i temkîn olamazlar; ve sahv ile sekri cem' edemezler.

در چنین مستی مراعات ادب — خود نباشد ور بود باشد عجب

1389. *Muhakkak böyle bir sarhoşluk içinde edebe mürâât olmaz ve eğer olursa, acîb olur.*

Ya'nî "Böyle bir ma'nâ sarhoşluğu içinde, ism-i Zâhir'in kāide-i tecelliyâtına riâyet etmek ve sarhoşluğu sahv içinde setr etmek ve temkîn eseri göstermek olmaz; ve eğer olursa da, acîb bir hâl olur." Nitekim halkı da'vete ve irşâda memûr olan enbiyâ-yı izâmın ve verese-i kümmelînden olan evliyâ-yı kirâmın bu ahvâl-i acîbesi meydandadır.

اندر اسغنا مراعات نیاز   جمع ضدینست چون گرد و دراز

1390. [1395] *İstiğnâ içinde niyâza mürâât, yuvarlak ve uzun gibi iki zıddı cem' etmektir.*

Meselâ ma'şûk, âşıkın zıddıdır; çünkü birinin sıfatı başka, dîğerinin sıfatı başkadır; ve ma'şûk makām-ı istiğnâ ve nâzda ve âşık ise, makām-ı ihtiyâç ve niyâzdadır. Eğer mertebe-i istiğnâda olan ma'şûk, kendi mertebesi olmayan niyâza riâyet ederse, bir şeyin hem yuvarlak ve hem de uzun olması gibi, nefsinde iki zıddı cem' etmiş olur. Bunun gibi ism-i Bâtın, ism-i Zâhir'in zıddıdır. İsm-i Bâtın'ın ahkâmında müstağrak olan kimsenin, ism-i Zâhir'in ahkâmına dahi riâyet etmesi gibi iki zıddı cem' etmek olur. Bu hâl ancak insân-ı kâmillere mahsûstur; onun için insân-ı kâmile "câmiu'l-ezdâd" derler.

خود عصا معشوق عمیان می بود   کور خود صندوق قرآن می بود

1391. *Muhakkak asâ körün ma'şûku olur; kör ise, Kur'ân'ın sandığı olur.*

"Amyân" feth ile sâhib-i amâ demektir. Ya'nî "Kör, yolda kendisine rehberlik eden değneğine âşıktır; ve kezâlik onun ma'şûkudur. Binâenaleyh o değneğe karşı muhtâç ve hâl-i niyâzdadır. Bunun gibi, ulûm-ı resmiyye ve zâhire erbâbının ma'şûku da, körün değneği mesâbesinde elfâz ve kelimât sûretleridir. Böyle olunca basar-ı basîretleri ma'nâdan kör olan kimseler, Kur'ân'ın elfâzını ezberlemekle iktifâ ederler; ve "Kur'ân'ın sandığı" olurlar."

گفت کوران خود صنادیقند پر   از حروف مصحف و ذکر و نذر

1392. *Muhakkak dolu sandıklardırlar; körlerin kelâmı Mushaf'ın harflerinden ve zikirden ve korkudandır.*

Şurrâh-ı kirâm, "güft" kelimesini fiil-i mâzî olarak almışlar; ve kimi "güft"ün fâili, âriflerden birisidir ve kimi Nebiyy-i zîşândır demişlerdir. Fakat fakîre lâyih olan ma'nâ, "güft" [: söz]kelimesinin isim ve "kûrân" [: körler] kelimesine muzâf olmasıdır. Nitekim öyle tercüme ettim: خود صنادیقند پر yukarıki beytin mıs-

râ'-ı sânîsinin te'kîdidir. Bunun hey'et-i mecmûası کور خود صندوق قرآن می بود خود صنادیقند پر گفت کوران از حروف مصحف و ذکر و نذر takdîrindedir. Ve bu sûretin merbûtan tencümesi böyle olur: "Kör ise Kur'ân'ın sandığı olur, evet muhakkak dolu sandıklardır; körlerin sözü Mushaf'ın harflerinden ve zikir ve tekrârından ve sevâb kazanayım ve cehenneme gitmeyeyim diye nefislerinin korkusundan olur." İşte hâfızların ve ulemâ-yı zâhirenin hâli budur. Hâfızlar kelimât ve elfâz-ı kur'âniyyeyi tekrâr ederler ve sevâb kazanmak için okurlar. Hakāyık-ı kur'âniyyeden ve esrâr-ı rabbâniyyeden bî-haberdirler. Ve kezâ ulemâ-i zâhire de dakāik-ı kur'âniyye ve esrâr-ı rabbâniyyeye nüfûz edemediklerinden, müteşâbihâttandır diye Kur'ân'ın elfâzını tekrâr ile iktifâ ederler; kelâmları bu vâdîye münhasır kalır.

باز صندوقی پراز قرآن بهست زانکه صندوقی بود خالی بدست

1393. *Yine Kur'ân'dan dolu bir sandık, elde boş olan bir sandıktan iyidir.*

Bu beyt-i şerîf bir suâl-i mukadderin cevâbıdır. Birisi çıkıp diyebilir ki: "Şu halde elfâz-ı kur'âniyyeyi hıfz edenler ve onun maânî-i zâhiresinden söz söyleyenler mezmûm mudur?" Cevâben buyurulur ki: "Hayır, elfâz-ı kur'âniyye ile dolu olan sandık, elbette iyi ve şerefli bir sandıktır; zîrâ boş bir sandık değildir. Bu dolu sandık, elbette boş sandıktan daha iyi ve şereflidir." Onun için hadîs-i şerîfde اشراف امتی حملة القرآن "Benim ümmetimin şereflileri Kur'ân'ı hâmil olanlardır" buyurulur.

باز صندوقی که خالی شد ز بار به ز صندوقی که پر موشست و مار

1394. *Yine yükten boş olan bir sandık, sıçan ve yılan dolu olan bir sandıktan iyidir.*

Yine elfâz-ı kur'âniyye yükünden boş olan bir sandık, ya'nî avâmın kalbi, sıçan ve yılan sıfatlarıyla dolu olan bir kalb sâhibinden iyidir.

Bu beyitlerde cenâb-ı Pîr efendimiz mü'minlerin merâtib-i ahvâlini şöyle beyân buyurmuşlardır:

1. Kur'ân'ın maânî-i amîkası ve esrâr-ı dakîkası içinde müstağrak olup, elfâz-ı zâhiriyyesi ile meşgûl olamayanlar.

2. Kur'ân'ın maânî-i dakîkasından gâfil ve elfâz-ı zâhiriyyesiyle meşgûl olanlar.

3. Kur'ân'ın hem ma'nâsından ve hem de elfâzından behremend olmayan sâf kalbli avâm.

4. Kur'ân'ın ne ma'nâsından ve ne de elfâzından nasîbsiz olmakla kalbleri fâsid olan kimseler.

حاصل اندر وصل چون افتاد مرد   گشت دلاله به پیش مرد سرد

1395. *Elhâsıl kişi vasla düştüğü vakit, adamın önünde dellâle soğuk oldu.*

"Dellâle" mübâlağa ile ism-i fâil olan "dellâl" kelimesinin müennesidir; delâlet edici kadın demektir. Ve "dellâle," kadın ile erkek arasında vâsıta olan kadına derler. Gayr-i meşrû'u için Türkçesi "pezevenk" demek olur. Ve meşrû'u için kılavuz kadın derler. Bu beyt-i şerîf, lübb-i ma'nâya vâsıl olan kimsenin delâlet-i elfâz ve kelimâta ihtiyaçtan müstağnî olduğuna bir misâl-i zâhirîdir.Ya'nî "Letâfet-i ma'nâda müstağrak kimsenin, artık nukûş-ı kelimât ve elfâz ile iştigâli, soğuk bir hâl olur. Nitekim istediği bir kadına kavuşan bir kişinin önünde kılavuz kadının vücûdu ve huzûru soğuk bir vaziyet olur."

چون بمطلوبت رسیدی ای ملیح   شد طلبگاریٔ علم اکنون قبیح

1396. *Ey melîh, vaktâki matlûbuna eriştin, şimdi ilim talebkârlığı kabîh oldu.*

Ey isti'dâdı güzel olan sâlik, vaktâki sem'-i rûhun açıldı ve maânî-i Kur'ân'ı, Kelîm-i hakîkî olan Hak'dan dinlemeğe başladın, artık sarf ve nahiv ilimlerinin arkasında koşmak senin için çirkin bir hâl olur. Zîrâ matlûba vusûlden sonra, delîl aramağa başlamış olursun ki, bunun münâsebetsizliği meydandadır.

چون شدی بر بامهای آسمان   سرد باشد جست و جوی نردبان

1397. *Vaktâki göğün damları üzerine gittin, merdiven aramak soğuk olur.*

Sûret-i felekin damları olan maânî üzerine urûc ettiğin vakit artık o ma'nâların merdiveni mesâbesinde olan ulûm-ı resmiyyeyi ve nukûş-ı elfâz ve kelimâtı aramak soğuk bir hâl olur. Bu merdiven evc-i maânîye çıkamamış olanlara mahsûstur.

جز برای یاری و تعلیم غیر   سرد باشد راه خیر از بعد خیر

1398. *Gayre muâvenet ve ta'lîmin gayri. Hayırdan sonra hayır yolu soğuk olur.*

Fakat her kāidenin bir istisnâsı olduğu gibi, bunun da bir istisnâsı vardır. O da budur ki, ma'nâya vusûlden sonra ulûm-ı resmiyye tahsîli arkasında koşmak, eğer başkalarına muâvenet ve ta'lîm için olursa, câiz ve münâsib olur. Zîrâ bu talebkârlık o kimsenin kendi nefsi için değildir; başkalarına fâ-

idesi dokunmak içindir. Eğer kendi nefsi için olursa, hayırdan sonra hayır yoluna sülûk etmek soğuk bir sa'y olur; fakat başkalarına ta'lîm başka bir hayır yolu olduğu için soğuk değildir.

آینهٔ روشن که شد صاف و جلی　　　جهل باشد بر نهادن صیقلی

1399. *Bir parlak ayna ki, sâf ve celî oldu, onun üzerine bir saykal vurmak cehil olur.*

Meselâ parlak bir ayna, sâf ve mücellâ ve suver-i mün'akiseyi berrâk bir halde gösterirken, artık o aynayı silip parlatmağa çabalamak cehâlet olur. Bunun gibi âyîne-i kalbi mücellâ olup suver-i ulûm-ı ledünniyye mün'akis olurken, onu ulûm-ı resmiyye ile cilâlandırmağa sa'y etmenin dahi ma'nâsı yoktur.

پیش سلطان خوش نشسته در قبول　　　زشت باشد جستن نامه و رسول

1400. [1405] *Kabûl içinde sultânın huzûrunda oturup, mektûb ve elçi aramak çirkin olur.*

Meselâ pâdişâhın kabûl edip huzûrunda oturttuğu bir kimsenin, artık o pâdişâhın mektûbunu ve elçisini araması abes ve çirkin olur.

داستان مشغول شدن عاشق بعشق نامه خواندن و مطالعه کردن عاشق در
حضور معشوق خویش و معشوق آنرا نا پسند داشتن و گفتن طلب الدلیل
عند حصول المدلول قبیح و اشتغال بالعلم بعد الوصول الی المعلوم مذموم

Âşıkın kendi ma'şûkunun huzûrunda aşk-nâme okumakla meşgûl olması ve mütâlaa etmesi ve ma'şûkun onu nâ-makbûl tutması ve medlûlün husûlü indinde delîl talebi kabîh ve ma'lûma vusûlden sonra ilim ile iştigâl mezmûmdur, demesi hikâyesi

آن یکی را یار پیش خود نشاند　　　نامه بیرون کرد و پیش یار خواند

1401. *O kimseyi, yâri kendi huzûrunda oturttu; mektûbu çıkardı ve yârin huzûrunda okudu.*

Bir âşıkı, ma'şûkası kendi huzûruna çağırıp oturttu; o âşık dahi, evvelce onun gıyâbında yazmış olduğu mektûbu, cebinden çıkarıp, bak senin için ben bu mektûbu yazdım, diye onun önünde okumağa başladı.

بیتها در نامه و مدح و ثنا　　زاری و مسکینی و بس لابها

1402. *Mektûbtaki beyitleri ve medih ve senâyı, zârîliği ve miskinliği ve çok yalvarmaları,*

Mektûbun içine yazmış olduğu âşıkāne beyitleri ve ma'şûkasının medih ve senâsına dâir olan fıkraları ve kendisinin aşkıyla gece ve gündüz yanıp tutuştuğu ve vuslat niyâzına müteallık sözleri hep birer birer okudu.

گفت معشوق این اگر بهر منست　　گاه وصل این عمر ضایع کردنست

1403. *Ma'şûk dedi: "Bu gerçi benim içindir; vuslat vaktinde bu, ömrü zâyi' etmektir."*

من به پیشت حاضر و تو نامه خوان　　نیست این باری نشان عاشقان

1404. *"Ben senin önünde hâzırım ve sen mektûb okuyucusun. Bu, bir kere âşıkların nişanı değildir."*

"Senin ma'şûkun ve matlûbun mâdemki ben idim, işte senin önünde duruyorum; halbuki sen beni gâib addederek mektûbu okumaktasın. Bu vaziyet âşıkların nişanı ve alâmeti değildir. Beni bulunca bu vesâitden ferâgat etmen lâzım idi."

گفت اینجا حاضری اما ولیك　　من نمی یابم نصیب خویش نیك

1405. *Dedi: "Burada hazırsın ammâ, velâkin ben senden kendi nasîbimi iyi bulamam."*

Âşık cevâben dedi: "Evet burada hazırsın ve vuslat ele geçmiştir; fakat ben senden nasîbimi ve hazzımı, eğer seni gâib addedip bu mektûbu okumaz isem, istediğim gibi bulamam; zîrâ ayrılık zamânındaki zevkim ve hazzım, vuslat zamânındaki zevkimden fazladır."

آنچه می دیدم ز تو پارینه سال　　نیست این دم گرچه می بینم وصال

1406. *"Her ne kadar visâli görüyor isem de, o şey ki, geçen sene gördüm, bu demde yoktur."*

"Gerçi şimdi ben senin huzûrundayım ve sana vâsıl olduğumu görüyorum; fakat geçen sene gördüğüm hâli bu vuslat içinde göremiyorum. Zîrâ ben geçen sene senin firâkınla ağlar ve göz yaşları dökerdim. Ve bu ağlamadan ve gönlümün yanmasından zevk ve lezzet duyardım; bu lezzet ve zevk şimdi senin huzûrunda munkatı' oldu."

چشمه می بینم و لکن آب نی　　　　راه آبم را مگر زد رهزنی

1407. *"Çeşmeyi görüyorum velâkin su yoktur; suyun yolunu gâlibâ bir yol vurucu vurdu."*

"Benim şimdiki hâlim, susuz bir çeşme görmeğe benzer. Evvelki hâlimde çeşmeyi görmediğim halde, suyu içer ve mütelezziz olurdum; şimdi ise, o zevk ve lezzet suyundan mahrûm kaldım. Benim suyumun yolunu gâlibâ vücûdunu hissedemediğim bir yol vurucu vurdu."

گفت پس من نیستم معشوق تو　　　　من بیلغار و مرادت در قتو

1408. *Dedi: "Böyle olunca, ben senin ma'şûkun değilim; ben Bulgar'dayım ve senin murâdın Kutû'dadır."*

"Bulgâr" Asya'da kutb-ı şimâlî tarafında vâki' bir şehrin adıdır ki, geceleri pek uzun olmakla karanlığı ile müştehirdir. Eskiden Zü'l-Karneyn'in oralara kadar gittiği kütüb-i tefâsîrde rivâyet olunur. "Kutû" dahi bir şehir ismi olduğu şârihler tarafından gösterilmiş ise de, hangi kıt'ada vâki' olduğu beyân olunmamıştır. Eldeki lügat kitablarında da bulamadım. Bulgar şehrinin vaziyeti karînesiyle hâlen ve vaziyyeten onun zıddı olan bir şehrin ismi olması melhûzdur. İsimleri tebeddül etmiş olması ihtimâline binâen, zamân-ı hâzırda bunların hangi mevki'lerde kâin oldukları meçhuldür. "Ma'şûk"tan murâd Hak, "Bulgâr"dan murâd, renk ve sûretten münezzeh; ve "Kutû"dan murâd, âlem-i renk ve sûrettir.

Ya'nî "Ey benim âşıkım olan sâlik, benim zâtım renk ve sûretden münezzehdir; senin murâdın ise, âlem-i renk ve sûret olan hâlât-ı aşktır."

عاشق تو بر من و بر حالتی　　　　حالت اندر دست نبود یافتی

1409. *"Sen, bana ve benim hâletime âşıksın; ey delikanlı, hâlet elde olmaz."*

"Evet, sen bana âşıksın ve benim aşkımdan mütevellid olan birtakım hallerin dahi âşıkısın. Halbuki bu hâlâtın herbiri zâil olan bir gölgedir. Ben bâkîyim, binâenaleyh benim ile berâber, gölgenin dahi âşıkısın. Ey genç ve müb-

tedî sâlik, bu hallerin hiçbirisi elde kalmaz; gölgelerin zâil olduğu gibi, fânî olup gider; ancak ben bâkî kalırım."

پس نیم کلیء مطلوب تو من　　　جزؤ مقصودم ترا اندر ز من

1410. [1416] *"Binâenaleyh senin matlûb-ı küllîn ben değilim. Zamanda senin için cüz'-i maksûdum."*

"Sen benim aşkımdan mütevellid olan zevk ve hâlâtın dahi âşıkı olunca, senin kâmilen ve külliyyen matlûbun ben olmamış olurum; belki ben şimdiki halde ve senin bu hâlinin içinde, senin kasd ve murâd ettiğin bir cüz' olurum. Zîrâ senin aşkın ve murâdın iki hisseye ayrılmıştır. Biri benim Zât'ımdır, dîğeri de zevk ve hâlâttır. Şu halde ben senin maksûdunun ve murâdının bir cüz'ü olurum."

خانهء معشوقه ام معشوق نی　　　عشق بر نقدست بر صندوق نی

1411. *"Ben ma'şûk değil, ma'şûkanın eviyim; aşk nakd üzerindedir, sandık üzerinde değildir."*

"Mâdemki hâzırdaki zevk ve hâlât sana benim aşkımdan doğmuştur ve senin kalbin o zevk ve hâlâta muallak kalmış ve onları ma'şûk ittihâz etmiştir, şu halde ben, ma'şûkun olmam; ancak senin ma'şûkunun sâkin olduğu bir hâne ve bir oda olurum. Ve senin aşkın da nakd üzerine, ya'nî peşin ve hâzır olan zevk ve hâlât üzerine olur. Yoksa kendisinde bu ezvâk ve hâlât mündemic olan sandık mesâbesindeki Zât'ıma olmaz."

Ma'lûm olsun ki, ma'şûk-i hakîkî olan Hakk'ın zâtı ve sıfâtı vardır. Sâlik Hakk'ın âşık-ı zâtı olmakla berâber, tecelliyât-ı sıfâtiyyesinin dahi âşıkı olur. Bu tecelliyât munkatı' olduğu vakit, zevki söner. Zîrâ henüz sûret kaydından kurtulamamış ve bî-sûret ve bî-renk olan Zât-ı sırfın tamâmiyle aşkına ehliyet kesb edememiştir. Onun zevki tecelliyât-ı sıfâtiyye ve esmâiyye perdeleri arkasında kalıp, ma'şûkuna karşı, ağlayıp sızlamak hâli içindedir. Nitekim Hâfız Şîrâzî (k.s.) sâlikin bu hâline işâretle bir gazelinde şöyle buyurur: Beyit:

بلبلی برگ گلی خوش رنگ در منقار داشت　　　واندران برگ نوا خوش نالهای زار داشت

گفتمش در عین وصل این ناله و فریاد چیست　　　گفت ما را جلوهء معشوق در این کار داشت

"Bir bülbül güzel renkli bir gül yaprağını gagasında tutardı. Ve o güle mâlik olduğu halde latîf nâleler ederdi. Ona dedim ki: "Ayn-ı vasl içindesin, bu nâle ve feryâd nedir?" Dedi ki: "Ma'şûkun cilvesi bizi bu işde tuttu."

هست معشوق آنکه او یکتا بود مبتدا و منتها أت او بود

1412. *"Ma'şûk odur ki o, yektâ olur; senin mübtedân ve müntehân o olur."*

"Sen ma'şûku iki cüz'e ayırdın; halbuki ma'şûk böyle iki kat değil, bir kat olur. Ve onun münhasıran zâtı mahbûb olur; yoksa başka bir murâda ve maksûda vâsıta olduğu için mahbûb olmaz. Binâenaleyh o ma'şûk önde ve sonda, ibtidâda ve intihâda senin maksûdun ve murâdın olmak îcâb eder. İşte doğru bir aşk ve ma'şûkiyyet böyle olur."

چون بیابی اش نمانی منتظر هم هویدا او بود هم نیز سر

1413. *"Vaktâki onu bulasın, muntazır kalmıyasın. Hem âşikâr, hem dahi sır olan o ola."*

"Ma'şûkun kendini bulduğun vakit, artık onun tecelliyât-ı sıfâtiyye ve esmâiyyesinden mütehassıl olacak olan ezvâka muntazır olmamalısın. Senin nazarında merâtib-i vücûdun kâffesinde zâhir ve bâtın olanın, ancak o ma'şûk-i hakîkî olan Hak'dan ibâret olmalı." Nitekim âyet-i kerîmede فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ (Bakara, 2/115) ya'nî "Ne tarafa teveccüh ederseniz, hep Allâh'ın vechi ve zâtı vâki'dir" buyrulur.

میر احوالست نی موقوف حال بندهٔ آن ماه باشد ماه و سال

1414. *"Hâlin mevkūfu değil, ahvâlin beyidir; ay ve yıl, o mâhın bendesi olur."*

"Ma'şûk-i hakîkînin zâtını bulup, cemî'-i merâtib-i vücûdda, zâhirde ve bâtında O'nun vechini müşâhede eden bir kâmil, artık halîfe-i Hak olur; ve birtakım hallerin te'sîrâtı altında tevakkuf etmez; belki o hallerde tasarruf eden bir bey ve bir hâkim olur. Artık o insân-ı kâmil, bu gibi hallerin bendesi değil, ancak ale'd-devâm, mâh-ı hakîkî olan Hakk'ın bendesi olur; ve sıfat-ı abdiyyeti ile iftihâr eder." Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz bu mertebenin zevkine âid olan şu rubâîlerini îrâd buyurmuşlardır: Rubâî:

من بنده شدم بنده شدم بنده شدم من بنده بخدمتت سر افکنده شدم
هر بنده که آزاد شود شاد شود من شاد ازآنم که ترا بنده شدم

"Ben bende oldum, bende oldum, bende oldum. Ben senin hizmetine baş eğmiş bende oldum. Âzâd olan her bende mesrûr olur; ben sana bende olduğumdan dolayı mesrûr oldum."

چون بگوید حال را فرمان کند　　چون بخواهد جسمها را جان کند

1415. *Söylediği vakit, hâle emr eder; istediği vakit, cisimleri cân eder.*

Cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) efendimiz zevk-i âlîlerine müsteniden bu beyt-i şerîfde, mürşid-i kâmilin hâlini beyân buyururlar. Ya'nî "Böyle bir ârif-i vâsıl ve mürşid-i kâmil esnâ-yı irşâdda halka söz söylediği vakit, kendisine ahvâl-i âliyeden bir hâl gelirse, o hâlin te'sîri altında mağlûb olmaz; bil'akis o hâle emr edip, te'sîrini izâle buyurur ve yine halkı irşâda devâm eder. Zîrâ halîfe-i Hak'dır ve ahvâlin beyidir; ve eğer isterse mürîdlerin cisimlerini bir nazar ile can ediverir ve onlarda nefsâniyetten eser bırakmaz."

منتهی نبود که موقوفست او　　منتظر بنشسته باشد حال جو

1416. *Müntehî olmaz ki o mevkûfdur; muntazır oturup hâl arayıcı olur.*

Birtakım hallerin te'sîri altında tevakkuf edip, o halleri izâleye muktedir olamayan kimse, tarîk-ı Hakk'ın nihâyetine vâsıl olmuş bir kimse değildir; belki henüz yolun ortasındadır. Ve bu sâlik-i mutavassıt, hâlin zuhûruna muntazır ve müterakkib olarak oturmuştur; ne gelen bir hâli ref' edebilir ve ne de istediği bir hâli celb edebilir; zîrâ henüz ahvâlin beyi ve hâkimi değildir.

Burada bir suâl vârid olur, o da budur ki: "Pîrân-ı izâm hazerâtının ba'zılarından şûrîdelikler zuhûr ederdi ve ezcümle Hz. Mevlânâ (k.s.) meclis-i ekâbirde semâ' buyururlar ve hâlât-ı acîbe ızhâr ederlerdi. Nitekim tafsîlâtı menâkıbda mezkûrdur. Bu zevât-ı kirâm, bu ahvâl-i vâridenin te'sîrâtı altında mağlûb değil midirler?"

Bu suâlin cevâbı dikkat olunursa bu beyitlerde verilmiştir. Filvâki' insân-ı kâmilde de birtakım ahvâl zuhûr eder; fakat bu ahvâli, isterlerse onlar celb ederler, isterlerse izâle edip sahve gelirler. Zîrâ onlar ahvâle mutasarrıftırlar ve ahvâlin beyidirler. Halkın mürâcaatından sıkıldıkları vakit, bir hâl celb ederler ve bu hâl içinde halka feyz bahş ederler. Bununla berâber yine sahv içinde bulunurlar. Nitekim cenâb-ı Mevlânâ efendimiz, *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da beyân olunduğu üzere, "Her ne hâl içinde olursam olayım, eğer benden fetvâ almak için, mürâcaât eden olursa, men' etmeyin, bana getirin!" buyurmuş oldukları cihetle, semâ' esnâsında fetvâ isteyen olduğu vakit, kalem ve kâğıt getirirler; ve Hz. Pîr efendimiz dahi, îcâb eden cevâbı yazarlar idi. İmdi eğer hâlin mağlûbu olsalar idi, ilme ve tefekküre mütevakkıf olan bu fetvâ vermek kaziyyesine hâlen imkân olmaz idi. *Menâkıb*'da bu gibi vak'alar çok-

tur; velhâsıl insân-ı kâmil, bir hâl içinde bulunsa dahi yine ehl-i temkîndir. Onların bu hallerine bakıp, ashâb-ı telvîn zannedenler aldanırlar.

کیمیای حال باشد دست او　　　　دست جنباند شود مس مست او

1417. *Onun eli hâlin kimyâsı olur; elini tahrîk eder, bakır onun sarhoşu olur.*

Yukarıda zikr olunan insân-ı kâmilin eli, hâlin kimyâsı ya'nî iksîri olur. İksîr nasıl bakırı ve civayı altına tahvîl ederse, o kâmilin eli de gerek kendi nefsindeki ve gerek mürîdlerindeki halleri öylece tahvîl eder. O elini tahrîk edince, bakır gibi olan ahvâl-i süfliyye onun sarhoşu olur. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz bir gazellerinde şöyle buyururlar:

ای عاشقان ای عاشقان من خاکرا گوهر کنم　　　　ای مطربان ای مطربان دف شما پر زر کنم

"Ey âşıklar, ey âşıklar, ben toprağı gevher yaparım. Ey mutribler, ey mutribler, sizin deflerinizi altın dolu yaparım."

گر بخواهد مرگ هم شیرین شود　　　　خار و نشتر نرگس و نسرین شود

1418. *Eğer isterse ölüm de tatlı olur; diken ve neşter, nergis ve nesrîn olur.*

Böyle bir insân-ı kâmil eğer isterse, nefislere acı gelen ölüm, ona tatlı olur. Nitekim Hz. Mevlânâ efendimiz hâlet-i nezi'de Azrâil'i müşâhede buyurdukları vakit, şöyle buyurmuşlardır: Beyit:

پیشترآ پیشترآ جان من　　　　پیك در حضرت سلطان من

"Ey benim cânım! Daha ileriye gel, daha ileriye gel! Ey benim Hz. Sultân'ımın kapısının hâdimi!"

Ve şeyh Sadreddîn-i Konevî hazretleri *Nefehât-ı İlâhiyye*'sinde "Kâmil, ölümü kendi ihtiyârına mahsûs olan kimsedir; isterse ölür, isterse diri olur" buyurmuşlardır. Nitekim Ferîdüddîn-i Attâr hazretlerinin sebeb-i irşâdı da şöyle olmuştur: Cenâb-ı Ferîdüddîn dükkânlarında oturdukları bir sırada, bir dilenci gelip, "Allah rızâsı için bir şey ver!" demiş. Hz. Attâr dahi "İnâyet ola!" demiş. Fakîr bu söz üzerine durup Hz. Attâr'a dikkatle bir bakmış. Cenâb-ı Attâr, bakmasının sebebini sormuş, o da "Senin nasıl öleceğini düşünüyorum" demiş. Hz. Attâr dahi "Sen nasıl ölürsen, ben de vaktim geldiği vakit, öyle ölürüm" demiş. O zât, "Sen benim öldüğüm gibi ölebilir misin?" demiş. Hz. Attâr "Tuhaf şey! Senin ölümün başka mıdır?" deyince; o sâil-i kâmil elindeki keşkülünü başının altına koyup "Allah!" diye bir na'ra vurmuş

ve teslîm-i rûh etmiş. Hz. Attâr bu hâli görünce pek ziyâde mütegayyir olup dükkânını yağma ettirmiş ve tarîk-ı Hakk'a sülûk etmiştir. Velhâsıl "Kâmillerin önünde ölüm bu sûretle tatlı olur ve istedikleri vakit ölürler; ve hâr ve diken ya'nî tecelliyât-ı kahriyye onların önünde nergis çiçeği ve beyaz gül gibi latîf olur."

آنکه او موقوف حالست آدمیست گه بحال افزون و گاهی در کمیست

1419. *O ki, hâlin mevkūfudur, âdemîdir; gâh hâl ile efzûn ve gâh noksanlık içindedir.*

Ya'nî "Hâlin mevkūfu ve mağlûbu olan kimse âdemîdir. Ya'nî henüz sıfât-ı beşeriyyeden kurtulmamıştır. Gâh beşeriyyet îcâbı olan sıfâtın galebesiyle noksanlık içinde olur ve gâh rûhun îcâbı olan sıfât yüzünden vâki' olan hâl sebebiyle ziyâde olur."

صوفی ابن الوقت باشد در منال لیك صافی فارغست از وقت و حال

1420. *Sûfî menâlde ibnü'l-vakt olur; fakat sâfî vakit ve hâlden fâriğdir.*
[1426]

"Menâl" yetişmek ve nâil olmak ma'nâsınadır. Tarîk-ı Hak'da bir "sûfî" ve bir de "sâfî" i'tibârı vardır. Sûfînin tarîk-ı Hak'da yetiştiği ve nâil olduğu mertebe, "ibnü'l-vakt" olmasıdır. Ve "vakt" ıstılâhât-ı sûfiyyede abdin sun'u olmaksızın kalbine müstevlî olan bir haldir. "Kabz" ve "bast" kalbde olan sıkıntı ve ferah gibi ahvâlin vukū'unda sûfî bunları izâleye muktedir olamaz. Ve bu ahvâl, bir baba, oğlunun üzerinde nasıl hâkim ve mutasarrıf olursa, öylece hâkim ve mutasarrıf olur. Bu sebeble o sûfîye "ibnü'l-vakt" veyâ "ibnü'l-hâl" derler. Ve sûfî, bu hâlin geldiği vakit ve ân içinde, o hâlin zebûnu olur. "Ebu'l-vakt" ve "ebu'l-hâl" olan kâmil ise, vaktin ve hâlin zebûnu değildir. Bir baba, oğlu üzerinde nasıl tasarruf ederse, o da o vakit ve hâl üzerinde öylece mutasarrıf ve hâkim olur. İsterse o vakit ve hâli celb eder ve isterse ref' eder. Sûfînin kalbinde sıfât-ı nefsâniyyenin bakāyâsı olduğundan, henüz sâfî değildir; fakat kâmilin kalbi bu sıfât-ı nefsâniyyeden sâfîdir. Beyit:

Gönül âyînesin sûfî eder isen eğer sâfî
Açılır sana bir kapı, ayân olur cemâlullâh

حالها موقوف عزم و رأی او زنده از نفخ مسیح آسای او

1421. *Hâller onun azim ve re'yine mevkūfdur; onun Mesîh gibi olan nefhinden diridir.*

Ahvâl-i muhtelifenin zuhûru, kalbi sâfî olan kâmilin azmine ve re'yine mütevakkıftır; istedikleri vakit, istedikleri hâli celb ederler, istedikleri vakit izâle ederler. O haller o kâmilin, Îsâ-yı Mesîh (a.s.)ın nefesi gibi olan nefesinden ve üfürmesinden diri olurlar ve zuhûra gelirler.

عاشق حالی نه عاشق بر منی　　　بر امید حال بر من می تنی

1422. *"Sen hâlin âşıkısın, bana âşık değilsin; hâl ümîdi üzerine, benim üzerimde dolaşırsın."*

"Ey yazdığı muhabbetnâmeyi huzûrda okumaktan zevk alan âşık! Sen hâlin âşıkısın; hakîkatte bana âşık değilsin. Hâle taaşşukundan ve hâl zuhûru ümîdinden dolayı, benim aşkımın etrâfında dolaşırsın."

Bu beyt-i şerîf her ne kadar kıssadaki ma'şûk tarafından, âşıka hitâb ise de, Hak tarafından abde ve halîfe-i Hak olan insân-ı kâmil tarafından sâlike vâki' olan hitâba işârettir.

آنکه یك دم کم دمی کامل بود　　　نیست معبود خلیل آفل بود

1423. *"O ki, bir dem nâkıs, bir dem kâmil ola; Halîl'in ma'bûdu değildir, âfil olur."*

Hâl denilen şey, devâm edemeyip tebeddül eder. Nitekim دوام الحال من المحال ya'nî "Hâlin devâmı muhâl cinsindendir" denilmiştir. Binâenaleyh "O hâl, bir zaman nâkıs ve gâib ve dîğer bir zaman kâmil ve zâhir olduğundan, Halîl'in ve vefâkâr âşıkın sevip tapacağı bir şey olamaz. Eğer öyle bir ma'bûda sarılayım desen, elinden gider ve gâib olur. Nitekim İbrâhîm Halîlullâh (a.s.) bidâyette güneşi ve ayı ve yıldızları gördü; ve her birine ma'bûd olacağı ihtimâliyle baktı; onların gurûbu üzerine لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ (En'âm, 6/76) ya'nî "Ben gurûb edenleri sevmem;" binâenaleyh bunlar benim ma'bûdum ve ma'şûkum olamazlar", buyurdu. Kıssası Kur'ân-ı Kerîm'de mezkûrdur; buna dâir olan îzâhât I. cildde "Halîfe'nin Leylâ'yı görmesi" kıssasında geçti.

وانکه آفل باشد و گه آن و این　　　نیست دلبر لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ

1424. *"Ve o ki âfil ve gâh o ve bu olur; dilber değildir; ben âfilleri sevmem."*

"Ve o hâl ki gurûb eder ve tebeddül edip, gâh öyle ve böyle olur. O hakîkî bir dilber ve ma'şûk değildir. İbrâhîm Halîlullâh hazretlerinin buyurduğu gibi لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ (En'âm, 6/76) ya'nî "Ben gurûb edenleri sevmem."

آنکه او گاهی خوش و گه نا خوشست　　یك زمانی آب و یك دم آتشست

1425. *"O ki, gâh hoş ve gâh nâhoştur; bir zaman su ve bir dem ateştir."*

"O hâl ki, ba'zan inbisât gibi hoş ve ba'zan inkıbâz gibi nâhoştur; ve bir zaman su gibi bâtına letâfet ve serinlik verir ve ba'zan da bâtını ateş gibi yakar."

برج مه باشد و لکن ماه نی　　نقش بت باشد ولی آگاه نی

1426. *Ayın burcu olur, velâkin ay değildir; putun nakşı olur ve fakat âgâh değildir.*

Ya'nî "Böyle tebeddül eden haller, mâh-ı hakîkînin zâtı değildir; belki o haller mâh-ı hakîkî olan Hakk'ın burcu mesâbesinde bulunan sıfât ve esmâsının muktezeyâtıdır; ve sıfât ve esmâ îcâbı olan bu ahvâl-i muhtelife, putun nakşı mesâbesinde olur. Ve nakış ise kendi âşıkının aşkından haberdâr ve âgâh değildir." Fakat mâh-ı hakîkî olan Hak, zâtının âşıklarından elbette haberdârdır. Hiç "Habîr" olan ma'şûk, bî-haber olan ma'şûka benzer mi?

هست صوفئ صفات چون ابن وقت　　وقت را همچون پدر بگرفته سخت

1427. *Mâdemki sûfî-i safâ, ibn-i vakt oldu, vakti baba gibi sıkı tutmuştur.*

Halden safâ ve zevk bulan sûfî, mâdemki ibn-i vakttir ve ahvâlin te'sîrâtı altında zebûndur, o gelen hâle mahal olan vakti, babası gibi sımsıkı tutar ve o ahvâlin zevkleriyle mütezevvık olur.

هست صافی غرق عشق ذوالجلال　　ابن کس نی فارغ از اوقات حال

1428. *Zü'l-Celâl'in aşkının garkı olan sâfîdir; kimsenin oğlu değildir; hâlin evkātından fâriğdir.*

Fakat Zü'l-Celâl olan Hakk'ın zâtının aşkında müstağrak olan kimsenin kalbinde sıfât-ı nefsâniyyeden aslâ bir bakıyye kalmamış olduğundan, o kimse sâfîdir. Binâenaleyh bende-i hâss-ı Hudâ'dır; hiçbir hâlin mağlûbu değildir ve birtakım ahvâle mahal olan vakitlerden fâriğdir.

غرقهٔ نوری که او لم یولد است　　لم یلد لم یولد آن ایزدست

1429. *Bir nûrun garkıdır ki O, "lem yûled"dir; "Lem yelid, lem yûled" Hakk'ın şânıdır.*

Sâfî olan zât, öyle bir nûr-ı vücûdun garkı olmuştur ki, o vücûd-ı hakîkî-nin mebdei ve menşei yoktur. Ve hiçbir kimseden doğmamıştır. Sûre-i İhlâs-ı şerîfde beyân buyurulduğu üzere, doğurmamak ve doğrulmuş olmamak o vâcibü'l-vücûd olan Hak Teâlâ hazretlerinin şânıdır.

رو چنین عشقی بجو گر زندهٔ ‌ ‌ ‌ ‌ ور نه وقت مختلف را بندهٔ

1430. [1436] *Eğer diri isen, git, böyle bir aşkı ara! Ve yoksa muhtelif vaktin bendesisin.*

Eğer diri ve bâkîlerden isen, git böyle bir aşkı ara ve zevki, böyle bir aşk içinde bul; ve yoksa muhtelif hallerin mazrûfu ve mahalli olan vaktin bendesi ve zebûnu olursun.

منگر اندر نقش زشت و خوب خویش ‌ ‌ ‌ ‌ بنگر اندر عشق و در مطلوب خویش

1431. *Kendinin çirkin ve güzel nakşına bakma; kendi aşkına ve matlûbuna bak!*

Ya'nî "Sûretin ister güzel, ister çirkin olsun, ona bakma! Neye âşıksın ve matlûbun nedir, ona bak!" Zîrâ insan sûretten ibâret değildir. Onun rûhu ve ma'nâsı vardır. Aşk ve taleb onun sûretine değil, ma'nâsına taalluk eder. Eğer ma'şûku ve matlûbu ulvî bir şey ise, ma'nâsının ulviyyetine; ve eğer süflî bir şey ise, ma'nâsının dahi süfliyyetine alâmettir.

منگر آنکه تو حقیری یا ضعیف ‌ ‌ ‌ ‌ بنگر اندر همت خود ای شریف

1432. *Ona bakma ki, sen hakîrsin, ya zayıfsın; ey şerîf sen kendi himmetine bak!*

Ya'nî "Sûrette noksan a'zâ sâhibi olmakla hakîr olduğuna veyâ ma'lûl bulunduğuna ve fakîrü'l-ahvâl ve halk nazarında zelîl olduğuna bakma; ancak senin ma'nân olan kasd ve himmetine bak, ey şerâfet-i rûh sâhibi!"

تو بهر حالی که باشی می طلب ‌ ‌ ‌ ‌ آب می جو دائما ای خشك لب

1433. *Sen olduğun her bir hâlde taleb et; ey kuru dudaklı, dâimâ su iste!*

Ey hakāyık ve maârif-i ilâhiyye suyuna susamış olan kimse, herhangi bir halde olursan ol, dâimâ bu hakāyık ve maârif-i rabbâniyye suyunu iste.

کان لب خشکت گواهی می دهد ‌ ‌ ‌ ‌ کو بآخر بر سر منبع رسد

1434. *Zîrâ senin o kuru dudağın şâhidlik verir ki, sonunda menba' başına erişir.*

"Menba' başı"ndan murâd, insân-ı kâmildir. Zîrâ senin o hakāyık-ı ilâhiyye ve esrâr-ı rabbâniyyeye susamışlığın, sonunda senin o âb-ı hakāyıkın çeşme başı olan insân-ı kâmilin huzûruna vâsıl olacağına şehâdet eder.

خشکیٔ لب هست پیغامی ز آب   که بما آرد یقین این اضطراب

1435. *Dudak kuruluğu sudan bir haberdir ki, bu ıztırâb yakînen seni suya getirir.*

Dudak kuruluğu, suya olan ihtiyâcı haber veren bir hâldir ki, bu ihtiyâç içinde vâki' olan çarpınmak, muhakkak seni su başına getirir. "Be-mâ" daki "mâ" Arabî olduğu takdirde, su ma'nâsına; ve Fârisî olduğu takdîrde "biz" ma'nâsınadır. Binâenaleyh bu kelimede bir cinâs vardır ki, sudan murâd insân-ı kâmil olduğuna ve zamân-ı Pîrde, insân-ı kâmil kendileri olduğundan "be-mâ" [: bize] ta'bîriyle, huzûr-ı şerîflerine işâret buyurulmuş olur.

کین طلبکاری مبارك جنبشست   این طلب در راه حق مانع کشست

1436. *Zîrâ bu talebkârlık mübârek harekettir; bu taleb Hak yolunda mâni' öldürücüdür.*

این طلب مفتاح مطلوبات تست   این سپاه و نصرت و رایات تست

1437. *Bu taleb senin matlûblarının anahtarıdır. Bu senin askerin ve nusretin ve bayrağındır.*

این طلب همچون خروسی در صیاح   می زند نعره که می آید صباح

1438. *Bu taleb sayhada bir horoz gibidir; sabah geliyor diye na'ra vurur.*

Kişinin bu bâtındaki talebi, matlûba vusûl sabâhı geliyor, diye öten bir horoz gibidir.

گرچه آلت نیستت تو می طلب   نیست آلت حاجت اندر راه رب

1439. *Her ne kadar senin âletin yok ise de, sen iste; Rab yolunda âlete hâcet yoktur.*

"Âlet"den murâd, ilim ve amel ve vesâildir. Ya'nî "Ey kimse, her ne kadar senin ibâdât ve tâattan hayırlı amellerin ve kitablara yazılmış olan ulûm-ı ilâhiyyeyi okuyup anlıyabilecek derecede de ilmin ve vesâil-i tahsîliyyen yok ise de, yine sen Hakk'ı taleb et; zîrâ Hak yolunda bu gibi âlât ve vesâile ih-

tiyâç yoktur." Nice ilimsiz ve amelsiz kimseler hakkında, mahzâ kalblerindeki arzû ve talebe binâen, eltâf-ı ilâhiyye ibzâl buyurulmuştur.

هر کرا بینی طلبکار ای پسر   یار او شو پیش او انداز سر

1440. [1446] *Ey oğul, her kimi talebkâr görür isen, onun yâri ol, meyli onun üzerine at!*

"Ser endâhten" meyl etmek demektir; ve "ser" burada meyil ve arzû ma'nâsınadır. Ya'nî "Hakk'ı ve Hak yolunu isteyen kimseyi görür isen, ona dost ol ve onunla musâhabet et; ve meylini onun önüne at!"

کز جوار طالبان طالب شوی   وز ظلال غالبان غالب شوی

1441. *Zîrâ tâliblerin civârından tâlib olursun; gâliblerin sâyesinden, gâlib olursun.*

Zîrâ tâlib-i Hak olanlar ile mücâveret ve musâhabetin sebebiyle, nihâyet sen de Hakk'ın tâlibi olursun ve ondaki derd-i taleb, sana da sirâyet eder. Nitekim âyet-i kerîmede bu ma'nâya binâen كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (Tövbe, 9/119) ya'nî "Sâdıklar ile berâber olun" buyurulur. Ve gâliblerin sâyesine ilticâ eden kimselerin dahi, o sâyede gâlib olduğu, âlem-i sûrette dâimâ meşhûddur.

گر یکی موری سلیمانی بجست   منگر اندر جستن او سست سست

1442. *Eğer bir karınca Süleymanlık istedi ise, onun talebine gevşek gevşek bakma!*

Ankaravî hazretleri "Süleymânî" deki "yâ"yı masdariyyet ma'nâsına alıp "Süleymanlık" ma'nâsını vermiştir. Hind şârihleri bu "yâ"ya "yâ-yı ta'zîm" ma'nâsını vermişlerdir.

Ya'nî, "Eğer hakîr olan bir karınca Süleymân-ı azîmi istedi ise, sen, ey karınca Süleymân kim, sen kim? diye onun bu talebine gevşek gevşek, ya'nî nazar-ı nakâretle bakma!" demek olur. Ve "Süleymân-ı azîm"den murâd, Zü'l-Celâl olan Hak Teâlâ hazretleridir.

هر چه داری تو ز مال و پیشهٔ   نی طلب بود اول و اندیشهٔ

1443. *Sen maldan ve san'attan her ne tutarsan, evveli taleb ve endîşe değil midir?*

Talebden ve arzûdan ne çıkar deme; dikkat et, sen mal ve san'at cinsinden her neye mâlik isen onlara mâlikiyyetin evveli, taleb ve düşünce değil midir? Hiç düşünmediğin ve taleb etmediğin bir şey ale'l-kāide eline girmez;

girse bile pek nâdir ve istisnâ olur; istisnâ ise kāide değildir. Binâenaleyh taleb-i Hak dahi bu kāideye tâbi'dir.

حکایت آن شخص که در عهد داود علیه السلام شب و روز
دعا می کرد که مرا روزئ حلال ده بی رنج

Dâvud (a.s.)ın zamânında, gece ve gündüz "Bana meşakkatsiz helâl rızık ver!" diye duâ eden bir şahsın hikâyesidir

آن یکی در عهد داود نبی نزد هر دانا و پیش هر غبی

1444. *O bir kimse Dâvûd-ı nebî ahdinde, her âlim nezdinde ve her gabînin önünde,*

این دعا می کرد دائم کای خدا ثروتی بی رنج روزی کن مرا

1445. *Dâim bu duâyı ederdi ki: "Ey Hudâ, bana zahmetsiz bir servet bahş et!"*

چون مرا تو آفریدی کاهلی زخم خواریست جنبی منبلی

1446. *"Mâdemki beni bir tenbel, bir zahm yiyici, bir gevşek hareketli bir tenbel yarattın!"*

"Kâhil" tenbel, "münbil" kezâ tenbel ma'nâlarınadır. Ya'nî, "Yâ Rab, mâdem beni tab'an bir tenbel, hem de her cihetden darb yiyici ve gevşek hareketli bir tenbel yarattın."

بر خران پشت ریش بی مراد بار اسب و استران نتوان نهاد

1447. *"Murâdsız olan arkası yamalı eşekler üzerine, atların ve katırların yükünü koymak kābil değildir."*

Ya'nî "Çalışmak gibi ağır bir yükü, benim gibi bir tenbel üzerine koymak, muvâfık olmaz."

کاهلم چون آفریدی ای ملی　　روزیم ده هم ز راه کاهلی

1448. *"Ey Ganî! Mâdemki beni tenbel yarattın, rızkımı da tenbellik yolundan ver!"*

"Mülî" zengîn ve ganî ma'nâsınadır ve murâd Hak'dır.

کاهلم من سایه خسپم در وجود　　خفتم اندر سایهء این فضل وجود

1449. *"Ben tenbelim, vücûdda gölgede uyurum; bu fazl ve cûdun sâyesinde uyurum."*

"Ben tab'an tenbel yaratılmış olduğum için, bu vücûd-ı izâfî âleminde, senin vücûd-ı hakîkînin gölgesinde uyurum. Senin o vücûd-ı hakîkînin bu fazl ve cûdu sâyesinde uyurum. Ve sa'y ve içtihâd hareketinden fâriğ bulunurum."

کاهلان و سایه خسبانرا مگر　　روزیٔ ننوشتهء نوعی دیگر

1450. [1456] *"Ancak tenbeller ve gölgede uyuyanlar için, sen başka bir nevi' rızık yazmışsın."*

"Tab'an kendilerine çalışmak ve esbâba teşebbüs etmek zor gelen ve senin lutfunun sâyesinde uyuyan tenbeller için, sen başka bir nevi' rızık yazmışsın; zîrâ her bir kulun ömrünü ve yaşamasına lâzım olan rızkını takdîr buyurdun. Çalışanlara bu rızık esbâb yolundan gelir; çalışmayanlara da mukadder olan bu rızık başka bir nevi'dir ve başka bir yollardan gelir."

هر کرا پاهست جوید روزیٔ　　هر کرا پا نیست کن دلسوزیٔ

1451. *"Her kimin ayağı varsa, bir rızık arar; her kimin ayağı yoksa, merhamet et!"*

رزق را می ران بسوی آن حزین　　ابر را باران بسوی هر زمین

1452. *"Rızkı, o gamlının tarafına sür; her zemînin tarafına bulutu yağdır!"*

"Rızkı, tenbellik gamı ile mahzûn olan o kimsenin tarafına sevk et ve arz gibi müncemid ve bî-hareket olan her bir tenbelin tarafına kerem bulutunu yağdır."

چون زمین را پا نباشد جود تو　　ابر را راند بسوی او دو تو

1453. *"Zemînin ayağı olmadığı için, senin cûdun onun tarafına bulutu iki kat sürer."*

"Nitekim müncemid olan arzın hareketi olmadığı için, susuzluktan kupkuru bir hâle gelmiş olan o arz tarafına senin cûd ve keremin yağmur bulutlarını iki kat olarak sevk eder."

طفل را چون پا نباشد مادرش　　آید و ریزد وظیفه بر سرش

1454. *"Çocuğun ayağı olmadığı için, onun anası gelir ve onun başına vazîfe döker."*

"Nitekim yürümekten âciz olan bir çocuğun anası, onun ayağına gelip sütünü verir."

روزیٔ خواهم بناگه بی تعب　　که ندارم من ز کوشش جز طلب

1455. *"Ben ansızın, zahmetsiz bir rızık isterim; zîrâ benim talebden başka sa'yim yoktur."*

مدتی بسیار می کرد این دعا　　روز تا شب شب همه شب تا ضحی

1456. *Birçok müddet, gündüzden geceye, gece, bütün gece kuşluk vaktine kadar bu duâyı ederdi.*

O tenbel adam, gece ve gündüz lâ-yenkati' bu duâyı ederdi; ve bu duâdan başka hiçbir işi ve sa'yi yok idi.

خلق می خندید بر گفتار او　　بر طمع خامی و بر پیکار او

1457. *Halk onun sözüne, onun ham tama'lığına ve mücâhedesine gülerler idi.*

O kimse, bu duâlarını herkesin önünde de ızhâr ettiğinden, halk onun bu kâhilâne sözlerine ve onun tama'ının çığlığine ve bu duâdaki mücâhedesine ve ısrârına gülerler idi de derlerdi:

که چه می گوید عجب این سست ریش　　یا کسی دادست بنك بیهشیش

1458. *Ki, "Acâib! Bu gevşek sakallı ne söylüyor; yâhud ona birisi bî-huşluk esrârını vermiştir?"*

Ki "Acîb şey! Bu gevşek sakallı, ya'nî ahmak ne söylüyor; yâhut ona birisi aklına sû'-i te'sîr edecek esrâr mı içirmiştir?"

راه روزی کسب و رنجست و تعب　　هر کسی را پیشهٔ داد و طلب

1459. *"Rızık yolu, kazanç ve zahmet ve meşakkattir; her bir kimseye bir san'at ve bir taleb verdi."*

Halk derlerdi ki: "Rızık yolu, kazanç ve zahmet ve meşakkat yoludur; zîrâ tahsîl-i rızk husûsunda Hak Teâlâ hazretleri her bir kimseye bir san'at ve bir taleb vermiştir."

اُطْلُبوا اْلاَرْزاَقَ فِى اَسْبَابِهَا   وَادْخُلُوا اْلاَوْطَانَ مِنْ اَبْوَابِهَا

1460. *Erzâkı, sebeblerde taleb ediniz; vatanlara kapılarından giriniz.*
[1466]

"Erzâk-ı ilâhiyyeyi, esbâba teşebbüs sûretiyle isteyiniz. وَ أْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ اَبْوَابِهَا (Bakara, 2/189) Ya'nî "Evlere kapılarından giriniz" âyet-i kerîmesi mûcibince, sâkin olacağınız mahallere kapılarından giriniz."

شاه و سلطان و رسول حق کنون   هست داود نبی ذو فنون

1461. *"Şâh ve sultân ve Hakk'ın resûlü, şimdi zû-fünûn olan Dâvud nebîdir."*

O tenbelin duâsını duyan muhîtindeki kimseler dediler ki: "Bu zamanda zâhirde bâtında hüküm sâhibi zû-fünûn olan Dâvud (a.s.)dır."

با چنان عزی و نازی کاندروست   که گزید ستش عنایتهای دوست

1462. *"Onda olan böyle bir izzet ve bir nâz ile ki, dostun inâyetleri onu intihâb etmiştir."*

"Hakk'ın inâyetleri o Dâvud (a.s.)ı intihâb ve ihtiyâr ederek. ona bir izzet ve bir nâz bahş etmiştir."

معجزانش بی شمار و بی عدد   موج بخشایش مدد اندر مدد

1463. *"Onun mu'cizeleri sayısız ve adedsizdir; onun bahşâyişinin dalgası, meded içinde mededdir."*

"Ve o Dâvud (a.s.)ın mu'cizeleri pek çoktur ve onun atâ-yı sûrî ve ma'nevîsinin mütevâlî dalgaları kullara yardım içinde yardımdır."

هیچ کس را خود ز آدم تا کنون   کی بدست آواز همچون ارغنون

1464. *"Âdem'den şimdiye kadar muhakkak hiçbir kimseye erganûn gibi sadâ ne vakit olmuştur?"*

"Erganûn" ve "Ergan" bir çalgının ismidir. Eflâtûn tarafından ihtirâ' olunduğu rivâyet olunur. Ya'nî "Hz. Dâvud'un mu'cizâtından olmak üzere sesi pek ziyâde latîf ve müessir idi; ve onun zamânına kadar güzel sesli insanlar

gelmiş ise de, güzel sesin kemâli o hazrette mütecellî olmuş idi. Ve o kemâl ondan evvel devr-i Âdem'den beri kimseden zâhir olmamış idi."

که بهر وعظی بمیراند دویست　　　آدمی را صوت خوبش کرد نیست

1465. *"Ki her bir va'zında, onun güzel sesi, iki yüz adamı öldürürdü, yok ederdi."*

شیر و آهو جمع گردند آن زمان　　　سوی تذکیرش مغفل این ازآن

1466. *O zaman arslan ve âhû, bu ondan muğfel olarak onun va'zına toplanırlar idi.*

"Dâvud (a.s.) va'za başladığı zaman birbirine muhâlif olan hayvânât, birbirinin vücûdundan gâfil bir halde toplanırlar. Ve tab'an arslan âhûyu parçalamak lâzım gelirken, güzel sadânın te'sîriyle mest olduğu için, âhûnun vücûdundan aslâ haberdâr olamaz idi." Sadâ-yı latîfin zî-rûh üzerindeki te'sîrâtı zâhirdir.

کوه و مرغان هم رسائل با دمش　　　هر دو اندر وقت دعوت محرمش

1467. *Dağlar ve kuşlar onun nefesine hem-âvâz olup, her ikisi da'vet vaktinde onun mahremi idiler.*

"Resâil" "resîl"in cem'idir. "Resîl" burada, hem-zebân ve hem-âvâz ma'nâsınadır. Bu beyt-i şerîfde sûre-i Sebe'de vâki' وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلاً يَا جِبَالُ اَوِّبِى مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ (Sebe', 34/10) ya'nî "Muhakkak biz Dâvûd'a indimizden bir fazl verdik; dedik ki, ey dağlar ve kuşlar onunla hem-âvâz olunuz. Ve biz onun için demiri yumuşattık" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'nî "Dâvûd (a.s.)ın güzel sesi ile vâki' olan münâcâtında, dağlar sadâsını tekrâr eder; ve kuşlar cıvıldar ve cemâdât ve hayvânât kendi isti'dâdları dâiresinde muvâfakat ederler idi; ve onun tesbîh ve ezkârının mahremi olurlar idi."

این و صد چندین مر اورا معجزات　　　نور رویش بی جهات و در جهات

1468. *Bu ve yüz bu kadar onun mu'cizeleri var; onun yüzünün nûru cihetler içinde bî-cihâttır.*

Onun bu zikr ettiğimiz mu'cizâtı ve bu zikr ettiğimizin yüz misli hârikaları vardır. O hazretin vech-i zâhirinin nûru her ne kadar âlem-i taayyünde meşhûd olmakta ise de, hadd-i zâtında cihetlerden münezzeh olan Hakk'ın

nûrudur; zîrâ Dâvud (a.s.)da hilâfet-i Hak zâhir idi. Nitekim âyet-i kerîmede يَا دَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِى الْاَرْضِ (Sâd, 38/26) ya'nî "Yâ Dâvud biz seni yeryüzünde halîfe yaptık" buyurulur.

با همه تمکین خدا روزیٔ او　　کرده باشد بسته اندر جست و جو

1469. *Bütün bu temkîn ile berâber Hudâ onun rızkını cüst ü cûya bağlı etmiş oldu.*

"Temkîn" mekân vermek ve mertebe tahsîs etmek ma'nâsınadır. Ya'nî "Hak Teâlâ hazretleri Dâvûd (a.s.)a böyle bir mertebe-i kemâl ihsân buyurmuş iken, onun rızkını cüst ü cûya ya'nî esbâba teşebbüse bağlı etmiş oldu."

بی زره بافی و رنجی روزیش　　می نیآید با همه پیروزیش

1470. [1476] *Onun bütün bu zaferi ile berâber, zırh dokumaksızın ve bir zahmetsiz onun rızkı gelmez idi.*

Onun bu derece inâyet-i Hakk'a nâiliyetteki zaferiyle berâber, demiri elinde yumuşatıp, halka yapar ve o halkaları birbirine geçirip muhârebede arkaya giyilmek üzere, zırh örer ve bu zırhlı demir gömleği satıp, onunla taayyüş buyurur idi. Binâenaleyh onun rızkı da böyle bir zahmetle eline girer idi.

Ankaravî hazretleri *Tefsîr-i Medârik*'den naklen şu menkabeyi beyân buyururlar: "Dâvud (a.s.) her gün tebdîl-i şekl edip, mütenekkiren halk arasında dolaşır ve "Dâvud'un emr-i idâresini nasıl bilirsiniz?" diye sorar; ve onlar da beyân-ı memnûniyyet ederler imiş. Cenâb-ı Hak âdem sûretinde iki melek göndermiş. Dâvud (a.s.) âdet-i seniyyeleri vechi ile bunlara da öyle bir suâl sormuş. Onlar cevâben demişler ki: "Eğer Dâvud gerek kendisi ve gerek ıyâli rızıklarını beytü'l-mâlden yememiş olsalar idi, ne güzel adam olurdu!" demişler. Bunun üzerine Hz. Dâvud Cenâb-ı Hak'dan, kendisini beytü'l-mâlden müstağnî edecek bir sebeb taleb etmiş ve Hak Teâlâ hazretleri dahi, demiri yumuşatıp, zırh yapmayı ihsân eylemiştir.

ایچنین مخذول و واپس ماندهٔ　　خانه گنده دون گردون راندهٔ

1471. *Böyle mahzûl ve arkada kalmış âciz, evi kokmuş bir feleğin kovulmuşu olan sefîl!*

اینچنین مدبر همی خواهد که زود　　بی تجارت پر کند دامن ز سود

1472. *Böyle bedbaht, ticâretsiz acele eteğini kârdan doldurmak istiyor.*

اینچنین گیجی بیآمد در میان　　　　که بر آیم بر فلك بی نردبان

1473. *Böyle bir ahmak, feleğin üzerine merdivensiz çıkayım diye ortaya geldi.*

این همی گفتش بتسخر رو بگیر　　　　که رسیدت روزی و آمد بشیر

1474. *Bu ona istihzâ ile derdi ki: "Haydi tut ki, sana bir rızık erişti ve müjdeci geldi!"*

Onun bu duâsını dinleyenlerden birisi, istihzâ tarîkıyla: "Haydi git, durma yakalasana! Bir rızık erişti ve bu rızkın müjdecisi geldi!" derdi.

وآن همی خندیده مارا هم بدهٔ　　　　زانچه یابی هدیه ای سالار ده

1475. *Ve o gülüp: "Ey köyün reîsi, bulduğun hediyeden bize de ver!" derdi.*

Yukarıki beyitte olan "küfteş" kelimesinin bu beyite de merbûtiyyeti vardır. Ya'nî bu iki beytin hulâsası budur ki: "O tenbel şahsın duâsını işitenlerden birisi, "Haydi koş, sana rızık ve müjdeci geldi!" ve dîğer birisi de, "Ey mahallenin ve köyün reîsi, şu aldığın hediyeden bize de ver!" derdi; ve onunla böylece alay ederlerdi."

او ازین تشنیع مردم وین فسوس　　　　کم نمی کرد از دعا و چاپلوس

1476. *O, adamların bu teşnî'inden ve istihzâsından, duâdan ve yaltaklanmadan eksik etmezdi.*

O tenbel şahıs, herkes böyle kendisiyle istihzâ ettiği halde, bâd-ı havâ [=bedâva] rızık duâsından ve Hakk'a niyâzdan ve yaltaklanmaktan aslâ vazgeçmez idi.

تاکه شد در شهر معروف و شهیر　　　　کو ز انبان تهی جوید پنیر

1477. *Tâ ki o boş zenbilden peynir arar diye, şehir içinde ma'rûf ve meşhûr oldu.*

O tenbel adam bu duâsından hiç vazgeçmedi; nihâyet "Boş zenbilin içinde peynir arayan bir adamdır" diye halk arasında ve şehirde ma'rûf ve meşhûr oldu.

شد مثل در خام طمعی آن گدا　　　　او ازین خواهش نمی آمد جدا

1478. *O dilenci ham tama'lıkta mesel oldu; o, bu arzûdan cüdâ gelmedi.*

O tenbel adam darb-ı mesel hâline geldiği halde bile, zahmetsiz rızık talebine müteallık olan münâcâtından ayrılmadı.

دویدن گاو در خانۀ آن دعا کننده بالحاح قال النبی علیه السلام
ان الله یحب الملحین فی الدعاء زیرا عین خواست از حق تعالی
در الحاح خواهنده را بهست از آنچه میخواهد آنرا ازو

O ilhâh ile duâ edicinin evine öküzün koşması, Nebî (a.s.) "Muhakkak Allah Teâlâ duâda ilhâh edenleri sever" buyurdu; zîrâ Hak Teâlâ'dan ilhâh içinde istemenin aynı, isteyiciye, ondan istediği şeyden iyidir

تاکه روزی ناگهان در چاشتگاه   این دعا می کرد با زاری و آه

1479. *Tâ ki bir gün ansızın kuşluk vaktinde, âh u zâr ile bu duâyı ediyordu:*

ناگهان در خانه اش گاوی دوید   شاخ زد بشکست دربند و کلید

1480. *Ansızın onun evine bir öküz koştu; boynuz vurdu, bağı ve kilidi kırdı.*
[1486]

O tenbelin duâsı esnâsında onun evine doğru bir öküz koştu ve kapısına boynuz vurdu; kapının bağını ve kilidini kırdı.

گاو گستاخ اندرآن خانه بجست   مرد در جست و قوایمهاش بست

1481. *Küstah öküz o eve sıçradı; adam fırladı ve onun ayaklarını bağladı.*

"Kavâim" insanın ve hayvanın eline ve ayağına derler.

پس گلوی گاو ببرید آن زمان   بی توقف بی تأمل بی امان

1482. *İmdi o zaman tevakkufsuz, teemmülsüz, amansız öküzün boğazını kesti.*

چون سرش ببرید شد سوی قصاب   تا اهابش بر کند در دم شتاب

1483. *Vaktâki onun başını kesti, kasap tarafına gitti, tâ ki o demde acele onun derisini yüze.*

عذر گفتن نظم کننده و مدد خواستن او

Nazm edicinin özür söylemesi ve onun yardım istemesi

ای تقاضاگر درون هچون جنین   چون تقاضا می کنی اتمام این

1484. *Ey cenîn gibi takāzâ edici derûn, mâdemki bunun itmâmını takāzâ ediyorsun!*

Bu bahisde "nazm edici"den murâd, cenâb-ı Pîr efendimizin zât-ı şerîfleridir. Bu *Mesnevî-i Şerîf*'in teshîl-i nazmı için Cenâb-ı Hak'dan yardım niyâz ederler. "Takāzâ-ger" arzû gösterici demektir. Bundan evvelki kıssada, zahmetsiz rızık niyâz eden tenbelin rızkı olan öküz duâda ve niyâzda ısrârı üzerine, evinin kapısını kırıp, ayağına gelmiş idi. Hz. Pîr efendimizin bâtın-ı şerîflerinde de bu *Mesnevî-i Şerîf*'in âlem-i zuhûra gelmesi arzûsu bulunduğundan, onlar da nazm-ı *Mesnevî*'nin kolayca itmâmı için Cenâb-ı Hakk'a münâcât edip buyururlar ki: "Ey ana karnındaki cenînin âlem-i zuhûra gelmesini istemesi gibi, bu *Mesnevî-i Şerîf*'in meydana gelmesini takāzâ edici olan bâtın, mâdemki bu *Mesnevî*'nin itmâmını takāzâ ediyorsun."

سهل گردان ره نما توفیق ده   تا تقاضا را بهل بر ما منه

1485. *Kolay yap, yol göster, tevfîk ver! Yâhut takāzâyı bırak, bizim üzerimize koyma!*

Mesnevî-i Şerîf'in zuhûru, cenâb-ı Pîr efendimizin bâtın-ı şerîflerinin takāzâsıdır. Münâcâtlarında bâtın-ı latîflerine hitâbın vechi budur ki: İnsân-ı kâmilin bâtını, mazhar-ı ism-i Zât'dır. Ve Hakk'ın ism-i Zât'ı, câmi'-i cemî'-i esmâ ve sıfâtdır. Binâenaleyh onların bâtınlarında hâsıl olan irâde, Hakk'ın irâdesi olur; bu hâl, makām-ı ittihâdın îcâbıdır. Nitekim bu ma'nâya işâreten sultânu'l-ârifîn Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri (k.s.) şöyle buyururlar: "Otuz yıl vardır ki, Hak buyurdu, ben onu yaptım; şimdi otuz yıl var ki, ben söylerim Hak onu yapar." Ve cenâb-ı Pîr efendimizin kırk sene hizmet-i âlîlerinde bulunan Ferîdûn ibn Ahmed Sipehsâlâr hazretleri bu kelâmı şöyle îzâh buyurur-

lar: "Zîrâ mebâdî-i sülûkde henüz onun irâdesi, irâde-i Hak'da müstehlek değil idi; otuz yıl kendi nefsini, Hakk'ın evâmir ve nevâhîsine mutâvaata sevk etti. Ve otuz yıldan sonra, onun irâdesi, irâde-i Hak'da fânî oldu ve onda Hakk'ın irâdesinden başka irâde kalmadı; ve ondan ancak Hakk'ın dilediği sâdır olur; ve onun dilediği, ancak Hakk'ın buyruğudur. Meselâ bir kimse denize düşse, onun hareketi mevcûd oldukça, eli ve ayağı, denizin hareketi hilâfında çırpınır; tamâmiyle gark olup, hiçbir hareket kalmayınca, ondan sonra onun hareketinin hükmü, denizin hareketidir. Ve Hz. Mevlânâ efendimiz bu ma'nâda *Mesnevî*'lerinde şöyle buyururlar:

آب دریا مرده را بر سر نهد　　ور بود زنده ز دریا کی رهد

چون بمردی تو ز اوصاف بشر　　بحر اسرارت نهد بر فرق سر

Nazmen tercüme:　*Âb-ı deryâ ölüyü yüzde tutar*
Diri düşse denize, ka'ra batar
Kalmasa vasf-ı beşerden âsâr
Başına kor seni bahr-i esrâr

Binâenaleyh eğer bir kâmilden bu halde, bu ma'nâya dâir bir söz sâdır olursa, Hak'dan sâdır olmuş olur."

Bu îzâhattan anlaşıldığı üzere Hz. Pîr'in bâtın-ı şerîfleri Hak olup, Bu *Mesnevî*'nin zuhûru da ind-i Hak'da matlûb olduğundan, cenâb-ı Mevlânâ (k.s.) Hak olan bâtınlarına hitâben "Bu *Mesnevî*'nin nazmını kolay yap, kullarının irşâdı için yol göster, muvaffakıyyet ihsân et; yâhud bu irâde-i ilâhiyyeyi ref' eyle, bizim üzerimize bu yükü yükletme. رَبَّنَا وَلاَ تُحَمِّلْنَا مَا لاَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ (Bakara, 2/286) ya'nî "Ey bizim Rabb'imiz tâkatımız olmayan şeyi bize yükleme!" buyururlar.

چون ز مفلس زر تقاضا می کنی　　زر ببخشش در سر ای شاه غنی

1486. *Mâdemki müflisten altın takâzâ ediyorsun, ey Ganî olan şâh, gizlide altın bağışla!*

Mâdemki müflis olan bu vücûd-ı beşerden, altın gibi olan maârif ve hakāyık-ı ilâhiyyeni taleb ediyorsun, ey Ganî olan şâh-ı hakîkî, gizlide ve bâtında o müflise, o istediğin altını yine sen ihsân et!

بی تو نظم و قافیه شام و سحر　　زهره کی دارد که آید در نظر

1487. *Sensiz şâm ve seher, nazım ve kāfiye, ne vakit mecâl tutar ki, nazara gelsin?*

İlâhî nazım ve kāfiye kisvesiyle mütecellî olan dahi sensin. Binâenaleyh akşam ve sabah söylediğim bu *Mesnevî-i Şerîf*'in nazmının ve kāfiyesinin, sensiz nazar-ı kalb ve akla gelmeğe mecâli ve tâkatı var mıdır?

نظم و تجنیس و قوافی ای علیم　　　بندهٔ امر تواند از ترس و بیم

1488. *Ey Alîm! Nazım ve tecnîs ve kāfiyeler, korkudan senin emrinin bendesidirler.*

"Ters" ve "bîm" korku ma'nâsına olup, kelimât-ı müterâdifedendir. "Nazım" kendisinde vezin ve kāfiye mu'teber olan nutuk ve ibâredir; "şiir" dahi derler. "Tecnîs" muhassenât-ı kelâmiyyeden olup, lafzan birbirine müşâbih ve mücânis ve ma'nen mugâyir olan lafızları bir fıkrada zikir ve cem' etmeğe derler. Bunun da envâ'ı vardır. "Cinâs-ı tâm", "cinâs-ı nâkıs" ve "cinâs-ı münharif" ve "cinâs-ı lâhık" ve "cinâs-ı kalbî"dir. Bunların hepsi bu *Mesnevî-i Şerîf*'de geçer. Burada her birerlerinin ta'rîfâtı uzun ve maksaddan tebâud edilmiş olur. "Kāfiye" ebyât ve eş'ârın âhirlerinde tekerrürü lâzım gelen hurûf-ı ahîrenin harekât ve sekenâtında, ittihâd ve ittifâkına derler. Bunun da "kāfiye-i mücerrede", "kāfiye-i mürekkebe", "kāfiye-i müreddefe" olmak üzere nevi'leri vardır.

"Ey Alîm olan Allah'ım! Nazım ve sanâyi'-i şi'riyyeden olan tecnîs ve kāfiyeler, korkudan senin emrinin bendesidirler. Zuhûrlarına emrin taalluk edince, hepsi korkudan lerzân olup âlem-i sûrete koşarlar."

چون مسبح کردهٔ هر چیز را　　　ذات با تمییز و بی تمییز را

1489. *Vaktâki her şeyi temyîzli ve temyîzsiz olan zâtı tesbîh edici ettin,*

Vaktâki temyîz sâhibi olan melâike ve cin ve insân gibi mahlûkātını ve temeyyüz sâhibi olmayan cemâdât ve nebâtât ve hayvânâtı وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ (İsrâ', 17/44) ya'nî "Hakk'ı hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur" âyet-i kerîmesinde beyân buyurduğun vecihle, tesbîh edici yaptın,

هر یکی تسبیح بر نوعی دیگر　　　گوید او وز حال آن این بی خبر

1490. [1496] *Her biri başka bir nevi' üzere tesbîh söyler; onun hâlinden bu habersizdir.*

Bu mahlûkātın her birisi başka türlü tesbîh ederler. Kimi lisân-ı kāl ile ve kimi lisân-ı hâl ve isti'dâd ile Hakk'ı tenzîh eder. Bununla berâber, lisân-ı kāl ile tenzîh eden insanların, lisân-ı hâl ile tenzîh eden mahlûkātın tesbîhinden habersizdir.

آدمی منکر ز تسبیح جماد وآن جماد اندر عبارات اوستاد

1491. *Âdemî, cemâdın tesbîhini münkirdir, halbuki o cemâd ibârelerde üstaddır.*

Cemâdâtın tesbîhi hakkındaki îzâhât [1006-1022] numaralı beyt-i şerîflerin îzâhında geçti.

بلکه هفتاد و دو ملت هر یکی بی خبر از یکدیگر اندر شکی

1492. *Belki yetmiş iki milletin her biri, şek içinde birbirinden habersizdir.*

İnsan, cemâdâtın ve nebâtâtın ve hayvânâtın hemcinsi olmadığından, onların tesbîhlerinden ve Hakk'ı tenzîhlerinden bî-haberdirler; belki yekdîğerinin hemcinsi olan yetmiş iki millete mensûb insanlar bile, şek içinde birbirinden habersizlerdir; ve her bir milletin kendisine mahsûs olan bir tarzda Hakk'ı tenzîh ve tesbîh ettiğinde şek ve şübhe ederler.

چون دو ناطق را ز حال همدگر نیست آگه چون بود دیوار و در

1493. *Mâdemki iki nâtık birbirinin hâlinden âgâh değildir, duvar ve kapı nasıl olur?*

Mâdemki nutukları vâsıtasıyla birbirine hallerini anlatmağa muktedir olan insanlar bile, birbirinin hallerine vâkıf değildirler; şu halde insanlar, duvarın ve kapının; veyâhud duvar, kapının tesbîh ve tenzîhine nasıl muttali' olur?

چون من از تسبیح ناطق غافلم چون بداند سبحهء صامت دلم

1494. *Mâdemki ben nâtıkın tesbîhinden gâfilim, sâmit olan tesbîhi kalbim nasıl bilir?*

Mâdemki ben, benim i'tikādıma muhâlif ve benim gibi nâtık olan bir insanın tesbîhinden gâfilim; ve onu Hakk'ı tesbîh ve tenzîh etmez zannederim ve bu zannım üzerine onu inkâr ederim; şu halde sâmit olan ve zâhirde nâtık olmayan bir mahlûkun tesbîhini kalbim nasıl idrâk eder?

هست سنّی را یکی تسبیح خاص هست جبریرا ضد آن در مناص

1495. *Sünnî için husûsî bir tesbîh vardır; Cebrî için de gürîzgâhda onun zıddı vardır.*

"Menâs" gürizgâh ve kaçıp kurtulacak mahal demektir. Ya'nî "Sünnî der ki: "Abd fiilinde hem mecbûr ve hem de muhtârdır." Nitekim tavla oyununda oyuncu zarın hükmü altındadır ve mecbûrdur. Ve fakat gelen zara göre her kaç vech

ile oyun oynamak mümkin ise, istediğini oynamakta muhtârdır ve serbesttir. Binâenaleyh onun indinde Hak Teâlâ Müsteân ve Cevâd'dır. Ve Cebrî'nin indinde, "Bütün irâdeler Hakk'ındır, abd fiilinde mecbûrdur ve cemâd mesâbesindedir. Hakk'ın murâdı ne ise, abd onu icrâya mecbûrdur. Ve Hak, ibâdının fevkınde kāhirdir." İmdi onların tesbîhleri de böylece birbirinin zıddı olarak vâki' olur.

سنی از تسبیح جبری بی خبر　　　جبری از تسبیح سنی بی اثر

1496. *Sünnî, Cebrî'nin tesbîhinden bî-haberdir, Cebrî, Sünnî'nin tesbîhinden bî-eserdir.*

Her bir tâife Hakk'ı kendi i'tikādlarıyla takyîd edip, bu i'tikādlarında müstağrak olduklarından Cebrî'nin tenzîhinden ve tesbîhinden Sünnî'nin haberi ve ilm-i zevkîsi yoktur; ve Cebrî'nin i'tikādında da Sünnî'nin tenzîhinden ve tesbîhinden eser bulunmaz. Zîrâ bunların i'tikādları birbirinin zıddıdır ve iki zıddın bir yerde cem' olması mümkin değildir.

این همی گوید که آن ضالست و گم　　　بی خبر از حال او واز امر قُمْ

1497. *Bu diyor ki: "O dâldir ve gümrâhdır!" Onun hâlinden ve "Kum" [Kalk!] emrinden bî-haber olarak.*

Bu Cebrî, Sünnî'nin i'tikādını beğenmez ve o Sünnî'nin hâlinden ve Hakk'ın "Kum!" emrinden bî-haber olarak der ki: "O Sünnî efendi, yolunu şaşırmış ve dalâlete düşmüştür." Zîrâ erbâb-ı i'tikādın şânı, birbirini tel'în ve tekfîr etmektir. Nitekim âyet-i kerîmede يَكْفُرُ بعضهم بعضاً و يلعن بعضهم بعضاً و ما لهم من ناصرين (Ankebût, 29/25) ya'nî "O erbâb-ı i'tikādın ba'zısı, ba'zısını tekfîr; ve ba'zısı ba'zısını tel'în eder; halbuki onlar için yardımcı yoktur" buyurulur. Ehl-i i'tikād hakkındaki tafsîlât *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Muhammedî'de mezkûrdur. İmdi Cebrî'de, Sünnî'nin i'tikādı olmadığından, onu ıdlâl eder ve onu ıdlâl ederken, Sünnî'nin zevkından ve ilminden bî-haberdir. Zîrâ Sünnî "Eğer insanda irâde olmasa idi, قوموا لله قانتين (Bakara, 2/238) ["Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın!"] ve قُمْ فانْذِرْ (Müddessir, 74/2) ya'nî "Ey Resûlüm, kalk inzâr et!" ve قُمِ اللَّيْلَ الاَّ قليلاً (Müzemmil, 73/2)) ["Birazı hâriç, geceleri kalk, namaz kıl!"] âyet-i kerîmelerindeki "Kalk!" emrine lüzûm olmazdı; zîrâ kıyâm, abdin irâdesiyle vâki' olan bir fiildir" i'tikādındadır.

وآن همی گوید که این را چه خبر　　　جنگ شان افکند یزدان از قدر

1498. *Ve o diyor ki, "Bunun ne haberi vardır!" Yezdân onları kaderden cenge düşürdü.*

Ve o Sünnî dahi, "Abdin irâdesinden bu Cebrî'nin ne haberi vardır; kendisini ef'âlinde mecbûr bilmek ile, nefsinden sâdır olan ef'âl-i tesbîhiyyeyi de Hakk'a izâfe etmiş oluyor. Bu ise gerek مَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ (Nisâ, 4/79) ya'nî "Sana bir fenâlık isâbet ederse, nefsindendir" âyet-i kerîmesine ve gerek abdin irâdesine delâlet eden dîğer âyât-ı kur'âniyyeye muhâlif bir i'tikād olmakla dalâlettir" diyor. İmdi Hak Teâlâ hazretleri, onların kavgalarını ve nizâ'larını, kaderden beri düşürdü. Ya'nî bu tavâifin aralarındaki muhâlefet, sırr-ı kadere ve ezelde mazhar oldukları a'yân-ı sâbitelerinin isti'dâdâtına taalluk eder. Ve a'yân-ı sâbite ise, Hakk'ın esmâ-i mütekābilesinin zılleridir ve onların suver-i ilmiyyesidir. Nitekim âyet-i kerîmede وَلَوْ شَاءَ لَهَدٰيكُمْ اَجْمَعِينَ (En'âm, 6/149) ya'nî "Eğer Cenâb-ı Hakk'ın meşiyyeti taalluk ede idi, hepinize hidâyet ederdi" [buyurulur]. Halbuki murâd etmedi, çünkü O'nun irâdesi ilmine ve ilmi de ma'lûma tâbi'dir ve ma'lûm ise, a'yân-ı sâbitedir. Binâenaleyh a'yân-ı sâbitenin, lisân-ı isti'dâd ile taleb ettikleri şey ne ise, Hak Teâlâ onu verdi. Böyle olunca, cebr-i sırf yoktur. Bu husûsta daha fazla îzâhât I. cildde 625 numaralı beyt-i şerîfde geçti.

گوهر هر يك هويدا مى كند — جنس از نا جنس پيدا مى كند

1499. *Her birinin gevherini âşikâr eder; cinsi, nâ-cinsten zâhir eder.*

Hak Teâlâ hazretleri her tâifenin, ilm-i ilâhîsinde sâbit olan gevherini ve hakîkatini, bu âlem-i şehâdetde âşikâr eder. Bu âlem-i ef'âlde, birbirinin cinsinden olmayan tâifeyi meydana çıkarır ve bu sûretle Hâdî ve Mudil ve Dârr ve Nâfi' gibi ahkâmı yekdîğerine muhâlif olan isimlerin mezâhiri zâhir olur; ve bu âlem-i ef'âlde bu yüzden dâimâ kavgalar ve nizâ'lar eksik olmaz.

قهر را از لطف داند هر كسى — خواه دانا خواه نادان يا خسى

1500. [1506] *İster âlim, ister câhil, ister sefîl olsun, her bir kimse kahrı, lutuftan bilir.*

Halkın her sınıfı, kahrı ve lutfu birbirinden fark ve temyîz edebilir; zîrâ Kahhâr ve Latîf isimlerinin âsârı anlaşılmak için tedebbüre ve teemmüle hâcet yoktur. Elbette latîf olan sevmek, kahır olan dövmenin aynı değildir.

ليك لطفى قهر در پنهان شده — يا كه قهرى در دل لطف آمده

1501. *Fakat kahırda gizlenmiş olan bir lutfu, yâhud ki lutfun bâtınında gelmiş olan bir kahrı,*

كم كسى داند مگر ربانئ — كش بود در دل محك جانئ

1502. *Az kimse bilir; ancak bu Rabbânî ki, onun kalbinde câna mensûb bir mihek ola.*

Kahır ile lutfu herkes fark ve temyîz eder; velâkin kahırda gizlenmiş olan lutfu ve lutufta müstetir olan kahrı ancak kalbinde cânının mihekki olan bir Rabbânî bilir, herkes bilemez. Meselâ babası te'dîb için çocuğu döver. Bu zâhirde kahırdır; fakat bâtında lutuftur. Lâkin bunu çocuk anlıyamaz, kahır görür. Ve kezâ tabîb hastaya perhîz verir ve acı ilâç içirir. Sûrette kahırdır ve bâtında lutuftur. Bunun gibi, Hak Teâlâ kullarına fakr u fâka ve hastalık gibi belâlar verir; sûrette kahır olduğundan kullar ceza' ve feza' ve şikâyet ederler. Ve o belâların tahtında müstetir olan lutuflardan gâfildirler. Bu gizli olan lutuf ve rahmete vâkıf olanlar, ancak Rabbânî olan kimselerdir.

باقیان زین دو گمانی می برند　　　　سوی لانهء خود بیك پر می پرند

1503. *Bâkîleri bu ikiden bir zan götürürler; kendi yuvaları tarafına bir kanat ile uçarlar.*

Rabbânîlerin gayri olan kimseler, bu kahır ve lutuftan bir zan peydâ ederler; ve kahırdaki lutfu ve lutufdaki kahrı görmezler; ve kahırda lutuf ve lutufta kahır bulunduğu zannı taşımazlar; binâenaleyh kendi yuvaları olan hakîkatleri tarafına bir kanat ile uçarlar ki, bu bir kanat ile uçmadaki müşkilât âtîde îzâh buyurulur:

مثال ظن و یقین در علم

İlimde zan ve yakînin misâli

علم را دو پر گمانرا یك پرست　　　　ناقص آمد ظن بپرواز ابترست

1504. *İlmin iki kanadı; zannın bir kanadı vardır; zan nâkıs geldi, pervâzda ebterdir.*

Ma'lûm olsun ki ilim iki nevi'dir: Birisi "ilm-i yakînî," dîğeri "ilm-i istidlâlî"dir. İlm-i yakînî, hakāyık-ı eşyânın müşâhedesinden münbais olan ilimdir ki, bu ilim, ilm-i enbiyâ ve evliyâdır. Ve bu ilmin hem zâhir ve hem de bâtın kanatları vardır. İlm-i istidlâlî, havâss-i hamse-i zâhirenin delâletiyle hâ-

sıl olan ilimdir ki, bu havâssin idrâkâtı ekseriyâ galat olduğundan, zanna istinâd eder. Meselâ göz, uzak mesâfedeki büyük cismi küçük görür; ve kulak pek tîz sadâyı ve pek zayıf sesi işitemez, yoktur zanneder. Binâenaleyh bu ilmin yalnız zâhir kanadı vardır ve nâkıstır; ve âlem-i hakîkate uçuşu ebterdir ve akîmdir.

مرغ يك پر زود افتد سرنگون باز بر پرّد دو گامى يا فزون

1505. *Bir kanatlı kuş, çabuk baş aşağı düşer; tekrâr iki adım, ya ziyâde uçar.*

İlm-i istidlâlî sâhibinin uçuşuna misâldir.

افت ميزان مى پرد مرغ گمان با يكى پر بر اميد آشيان

1506. *Zan kuşu, bir kanadı ile yuvası ümîdi üzerine düşe kalka uçar.*

İlm-i istidlâlî kanadını takmış olan rûh-ı insânî, bu zan kanadı ile, kendi yuvası olan hakîkati tarafına vusûl ümîdi üzerine düşe kalka uçar. Ya'nî bugün hakîkat bildiği ilm-i istidlâlîsi, yarın dîğer bir delîl-i aklî ile cehl-i mahz olur. Ve bittabi' o ilimden rücû'a mecbûr olur.

چون ز ظن وارست علمش رو نمود شد دو پر آن مرغ يك پر بر گشود

1507. *Vaktâki zandan kurtuldu, ona ilim yüz gösterdi; o bir kanatlı kuş, iki kanatlı oldu, açtı.*

İlm-i istidlâlî âlimi vaktâki tarîk-ı Hakk'a sülûk edip, ona ilme'l-yakîn mertebesi yüz gösterdi ve artık zandan kurtuldu. O bir kanatlı olan kuş, zâhir va bâtın kanatlarını takındı. Bu iki kanat ile, kendi hakîkatı tarafına uçtu.

بعدازان يمشى سويا مستقيم نى على وجه مكبا او سقيم

1508. *Ondan sonra yüzü üzerine düşücü veyâhud ma'lûl değil, düz olarak doğru yürür.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Mülk'de olan اَفَمَنْ يَمْشِى مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ اَهْدَى اَمْ مَنْ يَمْشِى سَوِيًّا عَلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ (Mülk, 67/22) ya'nî "Yüz üstü sürünerek yürüyen kimse mi? Yâhud sırât-ı müstakîm üzerinde dosdoğru yürüyen kimse mi hidâyete vâsıl olur?" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'nî "Ulûm-ı zâhire ve bâtıne kanatlarını takındıktan sonra, bu iki kanatlı rûh, kendi hakîkati tarafına yüz üstü sürünerek veyâhut illet-i zan ile ma'lûl olarak değil, dosdoğru yürüyerek uçup gider."

با دو پر بر می پرد چون جبرئیل　　بی گمان و بی مکر بی قال و قیل

1509. *Cebrâîl gibi iki kanat ile gümânsız ve mekirsiz ve kıyl ü kālsiz uçar.*

İlm-i yakînî mertebesine vâsıl olduktan sonra gerek ulûm-ı zâhiriyyede ve gerek ulûm-ı bâtıniyyede gümânsız ve havâss-i hamsenin mekri olmaksızın ve kıyl ü kālden ârî bir halde, Cebrâîl (a.s.) gibi, âlem-i ma'nâda iki kanat ile uçar.

گر همه عالم بگویندش توی　　بر ره پردان و دین مستوی

1510. [1516] *Eğer bütün âlem ona, "Yezdân'ın yolu ve dîn-i müstevî üzerinde olan sensin!" deseler,*

او نگردد گرمتر از گفتشان　　جان طاق او نگردد جفت شان

1511. *Onların sözünden, germ-ter olmaz; onun tek olan cânı, onların çifti olmaz.*

ور همه گویند او را گمرهی　　کوه پنداری و تو برگ کهی

1512. *Ve eğer cümle ona "Sen dâlsin, dağ zannediyorsun, halbuki sen saman yaprağısın!" deseler,*

او نیفتد در گمان از طعنشان　　او نگردد دردمند از ضعنشان

1513. *Ve onların ta'nından vehme düşmez; o onların kîninden dertli olmaz.*

"Za'n" kin tutmak ma'nâsınadır. İlme'l-yakîn mertebesine vâsıl olan kimseyi, cümle âlem medh etseler, onların medihlerinden haz duymaz; ve zemm etseler, zemlerinden dahi müteessir olmaz. Ulûm-ı istidlâliyye ashâbının türlü türlü ilmî i'tirazlarından, onun ilm-i yakînine şek ârız olmaz.

بلکه گر دریا و کوه آید بگفت　　گویدش با گمرهی گشتی تو جفت

1514. *Belki deryâ ve dağ söze gelip, ona "Sen dalâlete çift oldun!" dese,*

هیچ یك ذره نیفتد در خیال　　یا بطعن طاعنان رنجور حال

1515. *Hiçbir zerre hayâle düşmez, yâhut dağların ta'nı ile rencûr-ı hâl olmaz.*

Ma'lûm olsun ki, sâlik, tarîk-ı Hakk'a sülûk ettiği vakit, âlem-i kevnin aksâm ve eczâsı hasedleri hasebiyle, tevhîd-i hakîkîye vusûlden men'e sa'y ederler. ve esnâ-yı sülûkte kendisine münkeşif olan ulûmu karıştırırlar. Sâliki bu hâl içinde muhâfaza için mürşid-i kâmil lâzımdır. Eğer bu gibi keşfiy-

yâta mağrûren sâlik, maksada vâsıl olduğunu zannederse, kendisini mürşidden müstağnî bilir ve belki kendisini mürşid addederse, o sâlik, sâlik-i ebter olur. Mürşid-i kâmil himâyesi altında Hakk'ın inâyeti ve kendi himmeti ile vahdet-i Hak hakkında ilm-i yakînî ve zevkî hâsıl olduğu vakit, keserât-ı kevniyyenin efrâd-ı muhtelifesi cânibinden kendisine "Sen bu ilmin ile dalâlete düştün" denilmiş olsa, o kimseye, "Acabâ bunların dedikleri doğru mudur? Hakîkaten ben bu ilmim ile dalâlete mi düştüm?" diye kendisine aslâ bir hayâl ve şübhe gelmez ve onun ilm-i zevkîsine ta'n ve i'tirâz edenlerin ta'nı ile, kalbi münkesir ve hasta olmaz.

مثال رنجور شدن آدمی بوهم تعظیم خلق و رغبت
مشتریان بوی و حکایت معلم

Halkın ta'zîminin vehmi sebebiyle âdemînin hasta olması ve müşterilerin ona rağbeti misâli ve muallimin hikâyesi

کودکان مکتبی از اوستاد رنج دیدند از ملال و اجتهاد

1516. *Bir mektebin çocukları, muallimden melâl ve içtihâd cihetinden meşakkat gördüler.*

Bir mektebin muallimi, çocukları çok çalıştırdığı ve ta'lîm husûsunda onları çok sıktığı için bu çocuklar mektebe devamdan usandılar.

مشورت کردند در تعویق کار تا معلم درفتد در اضطرار

1517. *Muallim ıztırâra düşmek için, ta'vîk-ı kârda meşveret ettiler.*

Muallimi ıztırâra ve acze düşürerek tedrîs işini ta'vîk ve te'hîr ettirmek husûsunda bir yerde toplanıp müşâvere ve müzâkere ettiler de dediler ki:

چون نمی آید ورا رنجوری که بگیرد چند روز او دوری

1518. *"Çün ki ona bir hastalık gelmez ki, birkaç gün uzaklık tutsun!"*

"Biz bu mektebten bıktık usandık; bir çâre düşünelim, zîrâ hoca efendiye hiçbir hastalık gelmiyor ki yatmağa mecbûr olsun; biz de bu mekteb belâsından birkaç gün olsun kurtulalım."

تا رهیم از حبس و از تنگی و کار   هست او چون سنگ خارا بر قرار

1519. *"Tâ ki hapisten ve darlıktan ve işten kurtulalım; o mermer taşı gibi karâr üzerinedir!"*

آن یکی زیرکتر این تدبیر کرد   که بگوید اوستا چونی تو زرد

1520. [1526] *O pek zekî olan biri, bu tedbîri etti ki, üstâda diye: "Niçin sarısın?"*

خیر باشد رنگ تو بر جای نیست   این اثر یا از هوا یا از تبیست

1521. *"Hayrola! Senin rengin yerinde değildir; bu eser ya havadan, ya sıtmadandır."*

انکی اندر خیال افتد ازین   تو برادر هم مدد کن اینچنین

1522. *"Bundan biraz hayâle düşer; kardeş sen de böyle yardım et!"*

چون در آیی از در مکتب بگو   خیر باشد اوستا محوال تو

1523. *"Mekteb kapısından içeri geldiğin vakit, "Hoca efendi ahvâlin hayrola!" de!"*

آن خیالش اندکی افزون شود   کز خیالی عاقلی مجنون شود

1524. *"Onun o hayâli biraz ziyâde olur; zîrâ bir hayâlden bir akıllı, deli olur."*

آن سوم و آن چارم و پنجم چنین   در پی ما غم نمایید و حنین

1525. *"O üçüncü ve dördüncü ve beşinci, bizim arkamızda böyle gam ve esef göstersinler."*

تا چو سی کودك تواتر این خبر   متفق گویند یابد مستقر

1526. *Bu haberi otuz çocuğa kadar müttefikan söyledikleri vakit yerleşir.*

هر یکی گفتش که شاباش ای ذکی   باد بختت بر عنایت متکی

1527. *Her birisi ona dedi ki: "Âferin ey zeki; senin bahtın inâyet üzerine dayanıcı olsun!"*

متفق گشتند در عهد وثیق   که نگرداند سخن را یك رفیق

1528. *Ahd-i vesîkda müttefik oldular ki, bir refîk sözü döndürmeye.*

Mektebin bütün çocukları, o zeki çocuğun rey ve tedbîri üzerine hareket edip, arkadaşlardan hiçbirisinin o tedbîr hilâfında hareket etmiyeceğine müttefikan kuvvetli ahd ettiler.

بعد ازان سوگند داد او جمله را   تا که غمازی نگوید ما جرا

1529. *Ondan sonra o cümlesine yemîn verdi, tâ ki bir gammâz mâcerayı söylemeye.*

Bu kavilli ahidden sonra o zekî çocuk, içlerinden bir gammaz çıkıp bu müşâvereyi ve kararı hiçbir kimseye söylememek için, çocukların hepsine birer birer yemin ettirdi.

رأی آن کودك بچربید از همه   عقل او در پیش می رفت از رمه

1530. [1536] *O çocuğun re'yi cümleden gâlib geldi; onun aklı cemâatten ileriye gitti.*

"Çerbîden" gâlib gelmek; ve "remeh" sürü ma'nâsınadır. Ya'nî "O zeki çocuğun re'yi, mekteb çocuklarının hepsinin re'yine galebe çaldı ve bu galebesi sebebiyle hepsini irâdesi altına aldı ve onun aklı bu çocuk sürüsünün ve cemâatinin hepsinden ileriye gitti ve onlara takaddüm etti."

آن تفاوت هست در عقل بشر   که میان شاهدان اندر صور

1531. *Zîrâ güzeller arasında sûretlerde olan o tefâvüt, akl-ı beşerde de vardır.*

Esmâ-i ilâhiyye arasında tefâzul ve tefâvüt bulunduğundan, bu esmâ-i ilâhiyyenin ve zâhirî olan güzellerin sûretlerinde nasıl tefâzul ve tefâvüt varsa, ukūl-i beşerde de, hilkatte böylece tefâvüt ve tefâzul vardır.

زین قبل فرمود احمد در مقال   در زبان پنهان بود حسن رجال

1532. *Ahmed, makālde bu cihetten buyurdu: Ricâlin hüsnü, dili altında olur.*

Ya'nî "Hâtem-i enbiyâ Ahmed (a.s.v.) Efendimiz, ukūl-i beşerin hilkatte tefâvütüne işâret cihetinden المرء مخفى تحت لسانه ya'nî "Kişi lisânının altında gizlidir" buyurdu." Zîrâ kelâmın menşei ve masdarı akıldır; aklı çok ve güzel olanın, kelâmı da latîf olur. Nitekim "Kelâmından olur ma'lûm kişinin kendi mikdârı" denilmiştir. Ve kezâ Risâletpenâh Efendimiz dîğer bir hadîs-i şerîfle-

rinde جمال الرجل فصاحة اللسان ya'nî "Adamın cemâli, lisânın fesâhatidir" buyurmuştur. Ve fesâhat-i lisân, aklın kemâlinden gelir.

عقول خلق متفاوتست در اصل فطرت و نزد معتزله متساویست
تفاوت عقول از تحصیل علمست

Asl-ı fıtratda halkın akılları mütefâvitdir ve Mu'tezile nezdinde mütesâvîdir; akılların tefâvütü tahsîl-i ilimdendir

"Mu'tezile" ehl-i sünnet i'tikādından dönen bir tâifeye verilmiş isimdir. Bu mefkûrenin reîsi Vâsıl ibn Atâ ismindeki bir şahıstır. Bu adam, Kûfe mescidinde va'z eden Hasan-i Basrî hazretlerinin meclisinden kalktı ve "Günâh-ı kebâiri irtikâb eden kimse ne mü'mindir ve ne de kâfirdir" fikrini ortaya koyup, mescidin bir köşesinde oturdu. Hasan-ı Basrî hazretleri bu adam hakkında قد اعتزل عنا ya'nî "Bizim i'tikādımızdan döndü" buyurdu. Zîrâ ehl-i sünnet indinde halkın akılları yaratılışta mütefâvitdir ve bu hâl zâhirde birçok delâil ile müsbettir. Nitekim âtîde beyân buyurulur:

اختلاف عقلها دراصل بود　　　　بر وفاق سنیان باید شنود

1533. *Akılların ihtilâfı asılda idi; Sünnîlerin ittifâkı üzere dinlemek lâzımdır.*

Ukūl-i beşerin birbirinden farklı olması asılda ve hilkatte vâki' oldu. Bu meseleyi ehl-i sünnetin ittifâkı üzerine dinlemek ve delâilini zabt etmek lâzımdır ve hakîkat da bu merkezdedir.

بر خلاف قول اهل اعتزال　　　　که عقول از اصل دارند اعتدال

1534. *Ehl-i i'tizâlin kavli hilâfına ki, akıllar asılda i'tidâl tutarlar.*

تجربه و تعلیم بیش و کم کند　　　　تا یکی را از یکی اعلم کند

1535. *Tecrübe ve ta'lîm, ziyâde ve noksan eder; nihâyet birini birinden daha âlim eder.*

Ehl-i sünnetin ittifâk ettikleri fikir, Mu'tezile tâifesinin sözü ve fikri hilâfınadır. Zîrâ Mu'tezile derler ki: "Akılların asılda ve fıtratta i'tidâlleri ve müsâvâtları vardır. Tecrübe ve ta'lîm vâsıtasıyla aklın kuvveti ziyâde veyâ nâkıs olur; ve bu tecrübe ve ta'lîm sonunda, birbirinden daha âlim olur."

باطلست این زانکه رأی کودکی   که ندارد تجربه در مسلکی

1536. *Bu bâtıldır; zîrâ ki bir çocuğun re'yi ki, bir meslekte tecrübesi yoktur.*

بر دمید اندیشهء زان طفل خرد   پیر با صد تجربه بویی نبرد

1537. *O küçük çocuktan bir düşünce zâhir oldu ki, yüz tecrübeli ihtiyar bir koku götürmez.*

Ukûlün fıtratda müsâvî olması fikri bâtıldır; çünkü hiçbir meslekte tecrübesi olmayan ve henüz tahsîl-i ilim etmemiş bulunan bir küçük çocuk, vehmin vücûd-ı beşer üzerinde müessir olduğunu nasıl düşünebildi? Böyle bir düşünceden yüz tecrübeli ve çok yaş yaşamış bir adam, bir koku bilemez.

خود فزون آن به که آن از فطرتست   تا ز افزونی که جهد و فکرتست

1538. *Muhakkak o ziyâdelik iyidir ki, o fıtrattandır; nihâyet bir ziyâdelikten ki cehd ve fikrettir.*

Muhakkak hilkatten olan akıl ziyâdeliği, sa'y ve fikir olan ziyâdelikten iyidir; zîrâ tahsîl-i ilim ve tecrübe, akl-ı fıtrîyi parlatır ve tenvîr eder; fakat fıtratda nâkıs olan aklı ziyâdeleştirmez. Zîrâ aynı mektebde aynı tahsîlde bulunan ve aynı imtihânı vermiş olan talebe arasında, bu ilimlerin tatbîkātında her vakit farklar görülür. Hattâ birisi zekâ-yı fıtrîsiyle iyi ve dîğeri, zekâ-yı fıtrîsindeki noksan hasebiyle fenâ tatbîk eder.

تو بگو داده‌ء خدا بهتر بود   یا که لنگی راهوارانه رود

1539. *Sen söyle; Hudâ'nın vergisi mi daha iyidir, yâhud ki râhvarca giden bir topal mı?*

Ey sâmi'-i *Mesnevî,* sen söyle; Hakk'ın vergisi olan şey mi daha iyidir, yoksa tecrübe ve ilim külfetiyle hâsıl olan zekâ mı daha iyidir? Birisi ihsân-ı fıtrî olan akıl ile külfetsiz yürür; ve dîğeri akl-ı fıtrîlerini tecrübe ve tahsîl ile tenvîr edip rehvâr giden ehl-i ilmi taklîd ederek ve topallıyarak yürür.

در وهم افکندن کودکان استاد را

Çocukların muallimi vehme düşürmesi

روز گشت و آمدن آن کودکان   بر همین فکرت ز خانه تا دکان

1540. [1546] *Gündüz oldu ve çocuklar bu fikir üzerine, evden dükkâna geldiler.*

"Dükkân" burada mekteb ve mahall-i ta'lîm demektir.

جمله استادند بیرون منتظر   تا در آید اول آن یار مصر

1541. *Hepsi dışarıda, o musırr olan yârin kelimesi için muntazır durdular.*

Çocukların hepsi, mektebin kapısına kadar gelip, o re'yinde sâbit ve musırr olan akıllı çocuğun vürûduna muntazır oldular. Hind nüshalarında "musırr" yerine "mekir" vâki'dir. Bu sûretde ma'nâ, "Çocuklar ve o mekir ve hîle arkadaşını beklediler" demek olur.

زانکه منبع او بدست این رأی را   سر امام آید همیشه پای را

1542. *Zîrâ bu re'ye o menba' olmuştur; baş dâimâ ayağa imâm gelir.*

Zîrâ muallimi vehme düşürmek re'yinin ma'nâ ve masdarı o zekî çocuk olmuş ve bu re'yinde, dîğer çocuklara baş olmuştur ve baş ayağa dâimâ tekaddüm eder.

ای مقلد تو مجو پیشی بر آن   کو بود منبع ز نور آسمان

1543. *Ey mukallid, sen onun üzerine ziyâdelik isteme ki, o âsumânın nûrundan menba' ola.*

"Mukallid" herhangi bir husûsta bir kimseye tâbi' olup, onun re'y ve fikrini kabûl edene derler. Ya'nî, ey mukallid, sen re'y ve fikri âlem-i ulvînin nûrundan menba' olan kimsenin üzerine tefazzul etme; ve fazıl ve meziyyette

böyle bir kimsenin üzerine ziyâdelik da'vâsında bulunma; zîrâ o mûcid ve sen mukallidsin.

او در آمد گفت استادا سلام　　　خیر باشد رنگ رویت زردفام

1544. *O içeriye girdi, dedi: "Ey üstâd selâm! Hayrola, senin yüzünün rengi sarı renktir?"*

O zekî çocuk, mekteb kapısından içeriye girdi; dedi ki: "Hoca efendi selâmün aleyküm, hayrola, yüzünün rengini sararmış görüyorum?"

گفت استا نیست رنجی بر مرا　　　تو برو بنشین مگو یاوه هلا

1545. *Muallim dedi: "Benim üzerimde bir hastalık yoktur; sen git otur hele, boş lâf söyleme!"*

نفی کرد اما غبار وهم بد　　　اندکی اندر دلش ناگاه زد

1546. *Nefy etti ammâ, kötü vehim tozu, onun kalbine ansızın biraz çarptı.*

Muallim hastalığı kendinden nefy etti ammâ, çocuğun bu sözünden fenâ bir vehim tozu kalkıp, muallimin kalbine ansızın kondu; ve içinden, "Acabâ dediği gibi bende bir fenâlık mı vardır?" dedi.

اندر آمد دیگری گفت ایچنین　　　اندکی آن وهم افزون شد بدین

1547. *Bir başkası geldi, böyle söyledi; o vehim bunun üzerine biraz ziyâde oldu.*

Evvelki çocuğun sözü üzerine hâsıl olan vehim, bu çocuğun sözünden biraz daha ziyâdeleşti.

همچنین تا وهم او قوت گرفت　　　ماند اندر حال خود بس در شگفت

1548. *Böylece nihâyet onun vehmi kuvvet tuttu; kendi hâlinde çok taaccübde kaldı.*

Müşâvere ve müzâkere netîcesinde takarrur ettiği vech ile çocukların hepsi birer birer gelip böyle söyledi. Âkıbet hoca efendinin vehmi kuvvetlendi. "Benim hastalığımı bunlar görüp bildiler de, nasıl olup da ben kendimi bilemedim!" diye, kendi hâline çok taaccübde kaldı.

بیمار شدن فرعون هم بوهم از تعظیم خلق

Fir'avn'ın dahi, halkın ta'zîminden vehim sebebiyle hasta olması

سجدهٔ خلق از زن و از طفل و مرد   زد دل فرعون را رنجور کرد

1549. *Kadından ve çocuktan ve erkekten olan halkın secdesi, Fir'avn'ın kalbine çarptı, hasta etti.*

Kadın ve çocuk ve erkek tâifesinden bulunan her nevi' halkın Fir'avn'ın huzûrunda baş eğmesi ve onun mezâlimine karşı şakk-ı şefe edememesi, Fir'avn'ın kalbinde hakîkaten kendisinin bir dâhî ve bir büyük adam olduğu duygusunu ve vehmini peydâ etti ve o bîçârenin bâtını bu vehim ile hasta oldu. Târihlerde halkın bu vech ile şımarttıkları hükümdarların adedi pek çoktur.

گفتن هر یك خداوند و ملك   آنچنان کردش ز وهمی منهتك

1550. [1556] *Her birinin hudâvend ve melik demesi, bir vehimden onu öyle münhetik etti.*

"Hudâvend" sâhib ve mâlik demektir ve "melik" pâdişâh ma'nâsınadır. Ya'nî "Halktan her birinin o Fir'avn'a, bizim sâhibimiz ve mâlikimiz ve efendimiz ve pâdişâhımız diye pâyeler vermesi, onun vehm-i gurûr ve azametini besliyerek, ahlâkının perdesini öyle bir yırtış yırttı."

که بدعوئ الهی شد دلیر   اژدها گشت و نمی شد هیچ سیر

1551. *Ki ulûhiyyet da'vâsında cesûr oldu. Ejderhâ oldu ve hiç doymadı.*

Nihâyet Fir'avn bu vehmi sebebiyle Allahlık da'vâsına kadar cür'et etti ve nefsi halkı zehirleyip, kahreden bir ejderhâ oldu; ve bu gibi gurûr ve azametten onun cehennem tabîatlı olan nefsi doymak bilmedi.

عقل جزوی آفتش وهمست و ظن   زانکه در ظلمات شد او را وطن

1552. *Akl-ı cüz'î, onun âfeti vehimdir ve zandır; zîrâ ki onun için vatan zulümât içinde oldu*

Akl-ı cüz'î dediğimiz ma'nânın âfeti, yine ma'nâ âleminden olan vehim ve zandır; çünkü bu aklın meskeni ve vatanı, zulümât-ı kevniyye içindedir. Ve onun bilgileri, bu zulümât-ı kevniyyeden sızan birtakım ma'lûmâttan ibârettir. Ve bu zulümât, hakāyıkın perdesi ve hicâbıdır. Binâenaleyh onun ma'lûmâtı ulûm-ı yakîniyye olmaktan pek uzaktır, ulûm-ı vehmiyyedir; ve vehim ise baş belâsıdır.

بر زمین گر نیم گز راهی بود   آدمی بی وهم ایمن می رود

1553. *Zemîn üzerinde bir arşın yer olsa, bir adam vehimsiz, emîn olarak yürür.*

Nitekim düz bir zemîn üzerinde bir arşın eninde yer olsa, bir adam vehimsiz ve düşmek korkusundan emîn olarak yürür.

بر سر دیوار عالی گر روی   گر دو گز عرضش بود کژ می شوی

1554. *Eğer yüksek duvar üzerinde gidersen, onun eni iki arşın olsa, eğri olursun.*

Yüksek bir duvar üstünde iki arşın eninde bir yol olsa, o yükseklik senin akl-ı cüz'îne bir vehim ilkā eder; sende düşmek korkusu hâsıl olur, bâtının eğri ve müşevveş olur. Çünkü burada muhâkemât-ı akliyye müessir değildir, vehim hâkimdir.

بلکه می افتی ز لرزه دل بوهم   ترس وهمی را نکو بنگر بفهم

1555. *Belki vehim sebebiyle kalbin titremesinden düşersin; vehmî olan korkuya fehim ile iyi bak!*

Duvar üstündeki o geniş yolda vehim sebebiyle kalbine düşmek korkusu düşer; ve netîcesinde belki de düşersin. İşte vehmî olan bu korkunun mâhiyyetine fehim ve idrâk-ı tâm ile iyi bak ve dâiresinin ne kadar vâsi' olduğunu düşün! Ulemâ-yı zâhirenin, ulûm-ı evliyâyı inkâr etmeleri de bu vehimdendir.

رنجور شدن استاد بوهم

Üstâdın vehim sebebiyle hasta olması

گشت استا سست دل از وهم و بیم   بر جهید و می کشانید او گلیم

1556. *Muallim, vehimden ve korkudan, gevşek kalbli oldu; ve o yerinden fırladı, abâsını çektirdi.*

Çocuklar tarafından müteselsilen vâki' olan ihtâr üzerine, muallimin vehmi kabardı ve hastalık korkusundan kalbine zaaf ve gevşeklik peydâ oldu ve bulunduğu yerden sıçradı ve çocuklara abâsını üstüne çektirdi. "Keşîden" çekmek ve "keşânîden" çektirmek demektir. Vehmi, kendisinde o derece zaaf vücûda getirdi ki, abâsını bile çocuklara giydirtti.

خشمگین با زن که مهر اوست سست   من بدین حالم نپرسید و نجست

1557. *Karısına öfkeli olarak dedi ki: "Onun muhabbeti gevşektir, ben bu haldeyim sormadı ve aramadı."*

Te'sîr-i vehm ile kendisinin hastalığına hükmettikten sonra, karısına öfkelenip, kendi kendine şöylece söylenip derdi ki: "Onun muhabbeti bana karşı zayıftır; ben böyle hasta olduğum halde, yüzüme bakıp, hâlimi sormadı ve aramadı!"

خود مرا آگه نکرد از رنگ من   قصد دارد تا رهد از ننگ من

1558. *"Beni rengimden âgâh etmedi, benim nengimden kurtulmak için kasd tutar."*

"Beni, yüzümün sarı olan renginden âgâh etmedi, bu hareketiyle benim zevcem olmak ârından kurtulmak için bir fikir ve maksad beslediği anlaşılır."

او بحسن و جلوهء خود مست گشت   بی خبر کز بام افتادم چو طشت

1559. *"O kendi hüsnüne ve cilvesine mest oldu; bî-haber ki, leğen gibi damdan düştüm."*

"Taşt ez bâm üftâden" kinâyât-ı Acem'den olup, kötü nâmın yükselmesinden ve intişârından kinâyedir. Burada marazın herkes tarafından işitilmesinden kinâyedir. Ya'nî "O benim zevcem, kendi güzelliğinin ve cilvesinin sarhoşu olmuş ve hiçbir şeyi göremez bir hâle gelmiştir. Benim hastalığımın herkes indinde şüyû'undan bî-haberdir."

آمد و در را بتندی وا گشاد   کودکان اندر پی آن اوستاد

1560. [1566] *Geldi, kapıyı sertlikle açtı; çocuklar o üstâdın arkasında idi.*

Hoca efendi öfke ile söylenerek geldi ve evinin veyâ odasının kapısını sertlikle açtı; mekteb çocukları da alay ile arkasında idi.

گفت زن خیرست چون زود آمدی   که مبادا ذات پاکت را بدی

1561. *Kadın dedi: "Hayırdır! Niçin çabuk geldin ki, zât-ı pâkine fenâlık olmasın?"*

Muallimin zevcesi olan hanım dedi: "Efendi, hayırdır inşâllah! Niçin böyle âdetin hilâfında olarak çabuk geldin? Sakın zât-ı pâkine bir fenâlık ârız olmasın?"

گفت کوری رنگ و حال من ببین   از غمم بیگانگان اندر حنین

1562. *Dedi: "Kör müsün? Rengimi ve hâlimi gör! Gamımdan yabancılar eseftedir."*

Muallim zevcesine dedi: "Yâhu kör müsün! Bir kere rengime ve hâlime bak, benim bu hâl-i esef-iştimâlimden dolayı yabancılar teessüf ve telehhüf içindedir."

تو درون خانه از بغض و نفاق   می‌نبینی حال من در احتراق

1563. *"Sen ev içinde buğz ve nifâkdan dolayı benim harâret içinde olan hâlimi görmezsin."*

"Sen ev içinde bana karşı olan buğz ve nifâkından dolayı, benim hastalık harâreti içinde olan hâlimi görmezsin."

گفت زن ای خواجه عیبی نیستت   وهم و ظن لاش بی معنیستت

1564. *Kadın dedi: "Ey efendi, senin bir kusûrun yoktur; lâ-şey olan vehim ve zan sana ma'nâsızdır."*

گفتش ای غر تو هنوزی در لجاج   می نبینی این تغیر و ارتجاج

1565. *Ona dedi: "Ey kahbe! Sen henüz inaddasın; bu tagayyürü ve titremeyi görmüyor musun?"*

گر تو کور و کر شدی ما را چه جُرْم   ما درین رنجیم در اندوه و گُرْم

1566. *"Eğer sen kör ve sağır oldun ise, bizim için ne cürüm vardır; biz bu rencde gam ve şedîd-i gam içindeyiz."*

"Gürm" şedîd-i gam ve teessür-i kalb ma'nâsınadır. Ve keză "gam" ma'nâsına olan "endûh" kelimesinin te'kîdidir. Ya'nî "Biz bu hastalıkta gam ve hem de şedîd-i gam içindeyiz", demek olur.

گفت ای خواجه بیآرم آینه   تا بدانی که ندارم من گنه

1567. *Dedi: "Ey efendi, benim kabâhatim olmadığını bilmen için, ayna getireyim."*

Muallimin zevcesi, zevcinin kötü sözlerinden müteessir olup dedi: "Ey efendi, mâdemki bana kusûr ve kabâhat isnâd ediyorsun; benim kabâhatım olmadığını bilmen için, sana ayna getireyim de, aynada kendini gör ve sözümün sıdkına inan!"

گفت رو مه تو رهی نی آینت   دائما در بغض و کینی و عنت

1568. *Dedi: "Git, ne sen, ne de aynan kurtulmasın; dâimâ buğz ve kin ve inâd içindesin."*

"Me tu rehî" "tu merehî" ma'nâsına olup zarûret-i şi'riyyeden dolayı mâ-i nâfiye ile "rehî" fiili arasına "tu" idhâl edilmiş ve "me" ayrı yazılmıştır. Ya'nî "Ne sen, ne de aynan kahr-ı ilâhîden kurtulmasın!" ma'nâsında bedduâdır. Bu mısrâ' Hind nüshalarında گفت رَوْ رَوْ چه تو چه آئینه ات sûretinde ma'nâsı "Dedi: Git, git! Ne sen ne de aynan lâzımdır" demek olur.

جامهء خواب مرا زو گستران   تا بخسبم که سر من شد گران

1569. *"Çabuk benim yatağımı yay! Tâ yatayım ki, başım ağır oldu."*

"Zû" "zûd" kelimesinin muhaffefidir; "güsterân" "güsterânîden" masdarının emr-i hâzındır.

زن توقف کرد مردش بانگ زد کای عدو زو تر ترا این می سزد

1570. [1576] *Kadın tevakkuf etti, erkeği ona: "Ey düşman, çabuk ol, sana bu lâyıktır!" diye bağırdı.*

Kadın zevcinde bir hastalık eseri göremediğinden, onun emrini infâz husûsunda tereddüd ve tevakkuf etti. Bu tevakkuf üzerine erkeği ona: "Ey benim düşmanım olan kadın! Çabuk ol, yatağımı ser; sen iyi muâmeleden anlamazsın; sana böyle fenâ muâmele lâyıktır!" diye bağırdı.

در جامه خواب افتادن استاد و نالیدن او از بیماری

Üstâdın yatağa düşmesi ve onun hastalıktan inlemesi

جامه خواب آورد و گسترد آن عجوز گفت امکان نی و باطن پر ز سوز

1571. *O acûz yatağı getirdi ve serdi; dedi: "İmkân yoktur ve bâtını harâretten doludur."*

Ya'nî "Kocasının ısrârından âciz kalan kadın, yatağı getirip yaptı ve kendi kendine de dedi ki: "Buna haber anlatmak mümkin değildir; zîrâ içi harâret-i gazabdan doludur."

گر بگویم متهم دارد مرا ور نگویم جد شود این ماجرا

1572. *"Eğer söylersem beni müttehem tutar; ve eğer söylemesem, bu mâcerâ cidd olur."*

"Hastalığının aslı olmayıp vehmî olduğundan bahs edersem, bana bir töhmet isnâd eder; ve eğer sussam vehminin te'sîri hasebiyle bu hastalık mâcerâsı ciddiyyete münkalib olup ve sahihden hastalanır."

فال بد رنجور گرداند همی آدمی را که نبودستش غمی

1573. *Kötü fal, dâimâ bir adamı marîz eder ki, onun bir gamı olmamış idi.*

Bu beyt-i şerîf, kadın tarafından değil, doğrudan doğruya cenâb-ı Pîr tarafından irşâddır. Ya'nî "Fenâ tefe'ül, hiçbir gamı olmayan bir adamı hastalandırır."

قول پیغمبر قبولش یفرض   ان تمارضتم لدینا تمرضوا

1574. *Peygamberin sözü. Onun kabûlu farz olunur: "Eğer siz temâruz ederseniz, bizim indimizde marazlanırsınız."*

Resûl-i zîşân Efendimiz'in لا تمارضوا فتمرضوا ya'nî "Ca'lî olarak hastalanmayın, tekellüf ile hastalanırsınız" hadîs-i şerîfini kabûl etmek, cins-i beşer için farzdır. Binâenaleyh eğer ey mürîdlerim ve sâliklerim, bu hadîs-i şerîfin hükm-i münîfine mugâyir hareketle kendinizi ca'lî olarak ve yalancıktan hasta göstermeye teşebbüs ederseniz, biliniz ki bizim indimizde, sizin o ca'lî hastalığınız, hakîkaten size musallat olur ve hastalanırsınız."

گر بگویم او خیالی بر زند   فعل دارد زن که خلوت می کند

1575. *"Eğer söylersem, o bir hayâl vurur; kadının fiili vardır ki, halvet ediyor."*

مر مرا از خانه بیرون می کند   بهر فسقی فعل و افسون می کند

1576. *"Muhakkak beni evden dışarı itsin, bir fısk için fiil ve mekr yapsın!"*

Bu beyitler, kadın tarafındandır. Ya'nî "Eğer ben zevcime sende hastalık yoktur diye ısrâr edersem; o benim bu ısrârımdan bir hayâle düşer de der ki: "Gâlibâ bunun bir işi vardır ki, evde yalnız kalmak istiyor, muhakkak beni evden dışarıya çıkaracak ve yalnız kaldıktan sonra icrâsına niyet ettiği fiili icrâ edecektir. Bu ısrârı bu fısk için bir dolap ve hîledir."

جامه خوابش کرد و استا اوفتاد   آه وآه و ناله از وی می بزاد

1577. *Onun yatağını yaptı ve muallim düştü; ondan âh vâh ve nâle doğardı.*

Zevcesi bu mütâlaa üzerine ısrâr etmeyip, muallimin yatağını yaptı ve muallim bîtâb bir halde yatağa düştü ve yatak içinde ondan âh, vâh diye iniltiler çıkar idi.

کودکان آنجا نشستند و نهان   درس می خواندند با صد اندهان

1578. *Çocuklar orada oturmuşlar ve yüz gam ile gizli ders okurlar idi.*

Çocukların ders okuduğu mahal ile muallimin yattığı yer, bir binâ dâhilinde olup, çocuklar kendilerine mahsûs olan mahalde oturmuşlar ve sûret-i zâ-

hirede pek ziyâde gamlı ve müteessif görünerek, yavaş yavaş mırıldanarak ders okumağa başlamışlar idi de, derlerdi:

کین همه کردیم و ما زندانی ئیم　　بد بنایی بود و ما بد بانی ئیم

1579. *"Biz hepsini yaptık; halbuki biz zindânîleriz. Bir kötü binâ idi ve biz kötü bânîyiz."*

"Biz mektebden kurtulmak için verdiğimiz karârın hepsini tamâmen icrâ ettik. Halbuki yine mektebde mahbûs bir haldeyiz. Binâenaleyh yaptığımız tedbîr bir fenâ binâ idi ve biz de bu binâ-yı tedbîrin fenâ bânîsiyiz."

دوم بار در وهم افکندن کودکان استاد را که او را از قرآن
خواندن ما درد سر افزاید

Bizim Kur'ân okumamızdan onun baş ağrısı artar diye çocukların ikinci def'a muallime vehim bırakması

گفت آن زیرك که ای قوم پسند　　درس خوانید و کنید آواز بلند

1580. [1586] *O zekî dedi ki: "Ey makbûl olan kavim! Ders okuyunuz ve sesi yüksek ediniz!"*

O zekî çocuk, dîğer çocuklara hafiyyen dedi ki: "Ey sözümü tamâmiyle icrâ eden makbûl arkadaşlarım, şimdi dersinizi yüksek sadâ ile bağıra bağıra okumağa başlayınız!"

چون همی خواندند گفت ای کودکان　　بانگ ما استاد را دارد زیان

1581. *Vaktâki okudular; dedi: "Ey çocuklar, bizim sesimiz üstâda ziyan tutar."*

درد سر افزاید استارا زبانگ　　ارزد این کو درد یابد بهر دانگ

1582. *"Sesten üstâdın baş ağrısı artar; bu değer mi ki, birkaç para için dert bulsun?"*

Çocuklar, o zeki çocuğun telkîn-i hafîsi üzerine derslerini hızlı okumağa başladığı vakit, yine o zeki çocuk, zâhiren çocuklara hitâben dedi ki: "Çocuklar! bizim sesimizin hocamıza zararı vardır. Zâten onun başı ağrıyor, bizim sesimizden bir kat daha onun baş ağrısı ziyâdeleşir. Bizim vereceğimiz birkaç paradan ibâret ücret-i tedrîsiyye için, ona böyle zarar îkā etmemiz lâyık olur mu?"

گفت استا راست می گوید روید　　　درد سر افزون شدم بیرون شوید

1583. *Muallim dedi: "Doğru söylüyor; gidiniz, başımın ağrısı arttı; dışarı olunuz!"*

خلاص یافتن کودکان از مکتب بدین مکر

Bu mekr ile çocukların mektebden halâs bulması

سجده کردند و بگفتند ای کریم　　　دور بادا از تو رنجوری و بیم

1584. *Secde ettiler ve dediler: "Ey kerîm, hastalık ve korku, senden uzak olsun!"*

Hoca efendi çocuklara izin verince, hepsi ona karşı ta'zîmen eğildiler ve: "Ey kerîm olan muallimimiz, senden hastalık ve ölüm korkusu uzak olsun!" diye duâlar da ettiler.

پس برون جستند سوی خانها　　　همچو مرغان در هوای دانها

1585. *İmdi dâneler hevâsındaki kuşlar gibi evler tarafına sıçradılar.*

Kuşlar yem ve gıdâ bulmak sevdâsıyla nasıl uçup, muhtelif mevâki'e dağılırlar ise, çocuklar da öyle mektebden, evleri tarafına öylece sıçradılar ve oyunlara daldılar.

مادرانشان خشمگین گشتند و گفت　　　روز کتّاب و شما با لهو جفت

1586. *Onların anaları öfkeli oldular ve dediler: "Küttâb günü ve siz lehv ile çiftsiniz!"*

"Küttâb" mahall-i kitâbet ve yazı yazıcılar demektir. Burada, mahall-i kitâbet demektir. Anaları çocuklarının oyuna daldıklarını görünce, öfkelendiler de dediler ki: "Bugün mekteb günüdür, siz ise haylazlık edip oyunla meşgûlsünüz."

عذر آوردند کای مادر تو بیست　　　　این گناه از ما و از تقصیر نیست

1587. *"Ey ana dur! Bu günah bizden ve taksîrden değildir," diye özür getirdiler.*

Çocuklar analarına cevâben: "Ey anne, bu mektebe gitmemek kabâhati bizim tarafımızdan ve bizim taksîrimizden dolayı vâki' olmamıştır," diye özür dilediler de dediler ki:

از قضای آسمان استاد ما　　　　گشت رنجور و سقیم و مبتلا

1588. *"Muallimimiz kazâ-yı âsumândan hasta ve alîl ve mübtelâ oldu."*

مادران گفتند مکرست و دروغ　　　　صد دروغ آرید بهر طمع دوغ

1589. *Analar dediler ki: "Mekirdir ve yalandır; ayran tama'ı için yüz yalan getirirsiniz."*

ما صباح آییم پیش اوستا　　　　تا به بینم اصل این مکر شما

1590. [1596] *"Biz sizin hîlenizin aslını görmek için, sabah muallimin önüne geliriz."*

کودکان گفتند بسم الله روید　　　　بر دروغ و صدق ما واقف شوید

1591. *Çocuklar dediler ki: "Bismillâh, gidiniz, bizim kizbimize ve sıdkımıza vâkıf olunuz."*

رفتن مادران کودکان بعیادت استاد

Çocukların analarının muallimin iyâdetine gitmesi

بامدادان آمدند آن مادران　　　　خفته استا همچو بیمار گران

1592. *O analar sabahleyin geldiler; muallim ağır hasta gibi yatmış idi.*

هم عرق كرده ز بسيارئ لحاف سربسته رو كشيده در سجاف

1593. *Yorganın çokluğundan da terlemiş, başını bağlamış, yüzünü örtüye çekmiş.*

"Sicâf" "sîn"in kesri ve fethiyle perde ve örtü ma'nâsınadır. Ya'nî "Hoca efendi hastalığın def'i için üstüne çok yorgan örtmüş ve bu kadar yorgan altında bittabi' terlemiş ve başını da bağlamış; yüzüne de mendil ve tülbent gibi bir örtü örtmüş idi."

آه آهى مى كند آهسته او جملگان كشتند هم لا حول گو

1594. *O âheste bir âh, âh ediyordu; cümlesi de lâ-havle deyici oldular.*

Hoca efendi bu vaziyyet-i elîme içinde âheste âheste bir âh, âh ederdi. Bu hâli gören çocuk anaları da cümleten "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm" deyici oldular da dediler ki:

خير باشد اوستا اين درد سر جان تو ما را نبودست زين خبر

1595. *"Ey muallim, bu baş ağrısı hayrola! Cânın hakkı için bizim bundan haberimiz olmadı."*

گفت من هم بى خبر بوديم ازين آگهم مادر غران كردند هين

1596. *Dedi: "Ben de bundan bî-haber idim, Âgâh olun ki, beni anaları kahbeler vâkıf ettiler."*

Muallim onlara cevâben dedi ki: "Evet, bu hastalıktan benim de haberim yok; âgâh olun ki, beni anaları kahbe olan çocuklar bu hastalığımdan haberdâr ettiler; yoksa ben hasta hasta gezip duracaktım. Çocukların anaları karşısında bulunduğu halde, onların anaları hakkında "Mâder-i garân" ta'bîrini kullanması, aklının derece-i hıffetine delâlet eder. Zîrâ ukūl-i nâkısa ashâbından olan çocuklar ile düşüp kalkan ibtidâî mektebi hocalarının, hiffet-i akıllarına delâlet eden hikâyeler çoktur. Maahâzâ Hind nüshalarında bu beytin ikinci mısrâ'ı آگهم اين كودكان كردند هين ya'nî "Âgâh olun, bu çocuklar beni vâkıf ettiler" sûretindedir.

من بدم غافل بشغل قال و قيل بود در باطن چنين رنجى ثقيل

1597. *"Ben kāl u kıyl şuglü sebebiyle gâfil idim; bâtında böyle sakîl bir hastalık mevcûd idi."*

"Ben kıyl ü kāl ile meşgûliyetim sebebiyle bâtınımda böyle ağır bir hastalık olduğundan gâfil idim."

Bu beyt-i şerîfde ulûm-ı zâhire ve şevâgıl-i dünyeviyye sebebiyle, rûhunun hastalığından gâfil olup, ancak insân-ı kâmil tarafından vâki' olan îkâz ve ihbâr üzerine bu hastalığa vâkıf olan kimselere işâret buyrulur.

چون بجد مشغول باشد آدمی　　　او ز دید رنج خود باشد عمی

1598. *Bir adam cidd ile meşgûl olduğu vakit, o kendi marazını görmekten kör olur.*

Bu beyt-i şerîf doğrudan doğruya Hz. Pîr efendimizin irşâdâtındandır. Ya'nî "Bir kimse kemâl-i ciddiyyet ile bir şeyle meşgûl olduğu vakit, ne maraz-ı maddîsini ve ne de maraz-ı ma'nevîsini göremez. Nitekim kıyl u kāle ve mübâhase ve mücâdeleye münhemik olan ulemâ-i zâhire, bu kıyl u kāl ve mübâhase ve mücâdele tahtındaki nefislerinin fenâ marazlarından gâfil olur.

از زنان مصر یوسف شد سمر　　　که ز مشغولی بشد زیشان خبر

1599. *Mısır kadınlarından Yûsuf hikâye oldu; meşgûliyetten dolayı onlardan haber gitti diye.*

پاره پاره کرده ساعدهای خویش　　　روح واله که نه پس بیند نه پیش

1600. [1606] *Kendi bileklerini pâre pâre etmiş idiler; hayrân olan rûh, ne arkayı, ne önü görür.*

Yukarıdaki beyit ile bu beytin ilk mısrâ'ı bir cümle teşkîl eder. Ya'nî "Mısır kadınları Yûsuf (a.s.)ın cemâl-i latîfini müşâhede ile meşgûl olduklarından dolayı, ellerindeki meyve soydukları keskin bıçaklar ile, kendi bileklerini kestiler ve bu kesişlerinden haberleri olmadı diye o Mısır kadınlarının Hz. Yûsuf'un müşâhede-i cemâlindeki istiğrakları bize kıssa ve hikâye oldu. Evet, vâlih ve hayrân olan ceseddeki rûhdur ki, ne arkayı ve ne de önü görür. Binâenaleyh rûh bir şeyde müstağrak olduğu vakit, cesedin hükmü kalmaz." Nitekim İmâm-ı Ali (k.v.) efendimiz, harbte mübârek ayaklarına saplanmış olan oku, namazda müstağrak iken çıkarttı ve ameliyattan haberi bile olmadı.

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Yûsuf'da olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَ اَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً وَ آتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكّينًا وَ قَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَاَيْنَهُ اَكْبَرْنَهُ وَ قَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ وَ قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًا اِنْ هٰذَا اِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ (Yûsuf, 12/31) Ya'nî "Vaktâki Züleyhâ kadınların kendi aleyhindeki mekirlerini işitti; onları da'vet için kadınlar gönderdi ve onlar için latîf yastıklar hazırladı ve onların her birine meyve soymak için birer bıçak verdi; ve Yûsuf (a.s.)a dedi ki: "Onlara çık!" Vaktâki onu gördüler ve onun cemâlini pek büyük buldular; bıçak-

lar ile meyve soyarken, ellerini kestiler. Dediler ki: "Biz Allah'ı tenzîh ederiz, bu beşer değildir, ancak kerîm olan bir melektir."

ای بسا مرد شجاع اندر حراب   که ببرد دست و پایش را ضراب

1601. *Ey çok şecâatli adam, muhârebedeki onun elini ve ayağını mudârebe keser.*

"Hırâb" müfâale bâbından masdar olup, muhârebe demektir. "Dırâb" yine müfâale bâbından vuruşmak demektir. Ya'nî "Nice şacâatli adamlar vardır ki, muhârebede kılıç ile vuruşmak, onun elini ve ayağını keser."

او همان دست آورد در گیرٌ و دار   بر گمان این که هست او بر قرار

1602. *O hemen cenge el getirir; bu zan üzerine ki, o ber-karârdır.*

O eli kesilen şecî' adam, gulgule-i harb içinde tamâmen müstağrak olduğundan, bu yarasının farkına varamaz; o yaralı eliyle yine harbe dalar ve zanneder ki, eli evvelki gibi olup paralanmamıştır.

خود ببیند دست رفته در ضرر   خون ازو بسیار رفته بی خبر

1603. *Halbuki zararda el gitmiş; kan habersiz olarak ondan çok gitmiş.*

Halbuki o şecî' adamın eli, rûhunun harbde istiğrâkı sebebiyle, zannettiği gibi tamâm değildir. Belki harbin îkā' ettiği zarar netîcesi olarak yaralanmış, haberi olmadığı halde ondan çok da kan akmıştır.

در بیان آنکه تن روح را همچون لباسیست و این دست آستین
دست روحست و این پای موزهء پای روحست

Onun beyânındadır ki, cesed rûha bir libâs gibidir ve bu el rûhun elinin yenidir ve bu ayak, rûhun ayağının çizmesidir

تا بدانی که تن آمد چون لبیس   رو بجو لابس لباسی را ملیس

1604. *Tâ bilesin ki ten libâs gibi geldi; git lâbisi iste, libâsı yalama!*

"Lebîs" libâs kelimesinin imâle olunmuşudur. Ya'nî "Rûhun bir şeyde istiğrâkı hasebiyle, cisme ârız olan halden haberdâr olamaması, senin o ten rûhun libâsı olduğunu bilmen içindir. Binâenaleyh git cisim libâs giymiş olan rûhu iste, onun libâsı olan bu cismi yalama ve cisme muhabbet etme!"

روح را توحید الله خوشترست　　　غیر ظاهر دست و پای دیگریست

1605. *Rûha Allâh'ın tevhîdi daha hoştur; dîğer gayr-i zâhir el ve ayak vardır.*

Tevhîd-i ilâhî odur ki, Hak Sübhânehû ve Teâlâ, başkasının tevhîdiyle değil, ezelen ve ebeden kendi nefsiyle dâimâ vasf-ı vahdâniyetle mevsûf olmaktır. Nitekim كان الله و لم يكن معه شيئ ya'nî "Allah vardır ve O'nunla berâber bir şey yoktur" buyrulmuştur. Bu öyle bir tevhîddir ki, Hakk'ın vücûdu muvâcehesinde, kendi vücûdlarını görerek, ehl-i gaflet ve hicâbın tevhîdleri değildir. İşte rûhun bu tevhîdden zevki vardır; fakat âlem-i cisimde hâsıl olan efkâr ve evhâm rûhu bu zevkinden men' eder. Ey sâlik bil ki, bu zâhirî el ve ayaktan başka, gayr-i zâhir olan sûret-i misâliyyeye âid el ve ayak vardır.

دست و پا در خواب بینی وائتلاف　　　آن حقیقت دان مدانش از گزاف

1606. *Rü'yâda el ve ayak ve i'tilâf görürsün, onu hakîkat bil, onu beyhûde bilme!*

Cismin elinden ve ayağından başka el ve ayak olduğu inkâr edilecek bir şey değildir. Zîrâ biz, birtakım rü'yâlar görürüz; rü'yâlarımıza mahsûs olan cesedlerimiz ile bağlarda, bahçelerde gezeriz; ve ölüden ve diriden bu rü'yâlarımızda gördüğümüz kimseler ile konuşuruz ve ülfet ederiz. Halbuki ceseď-i zâhirîmizin eli ve ayağı yatakta bî-hareket bir haldedir ve yanımızda konuşanların sözlerini kulağımız işitmez ve onların vücûdlarını görmez. Şu halde rü'yâda yürüyen ayak ve tutan el ve söyleyen lisan ve gören göz ve işiten kulak, ancak insanın âlem-i misâle mahsûs olan cismine âiddir. Ve bu sûret-i misâliyyeyi sen hakîkat bil; onu boş ve hayâlden ibâret bilme! Zîrâ nasıl boş bir hayâl olur ki, râî rü'yâsında, hiç gitmemiş olduğu bir şehri ve evi görür ve uyanıklık hâlinde o şehre ve o eve girdiği vakit, rü'yâsında gördüğü sûretlerin aynı olduğunu idrâk edince, hayrete düşer.

آن تویی که بی بدن داری بدن　　　پس مترس از جسم جان بیرون شدن

1607. *O sensin ki, bedensiz beden tutarsın; binâenaleyh cisimden can dışarı olmaktan korkma!*

Ey rü'yâsında kendisini cisimli ve bedenli gören kimse, o gördüğün sensin; öyle bir sensin ki, kesîf bedenin ve cismin olmadığı halde, böyle latîf bir beden ve cisim sâhibisin. Binâenaleyh ölürüm ve benim bu cism-i kesîfim toprak altında çürümekle yok olurum diye korkma! Rûh-ı latîfin bu cism-i kesîften alâkasını kesip çıktığı vakit, rü'yâda gördüğün gibi latîf bir bedene taalluk eder; ve latîf olan âlem-i berzahda rûh, bu latîf olan bedenle seyr eder.

حکایت آن درویش که در کوه خلوت کرده بود و بیان حلاوت
انقطاع و خلوت و داخل شدن درین منقبت که انا جلیس من
ذکرنی و انیس من استأنس بی

گر با همهٔ چو بی منی بی همهٔ　　و ر بی همهٔ چو با منی با همهٔ

Dağda halvet etmiş olan o dervîşin hikâyesidir ve inkıtâ' ve halvet halâvetinin beyânı ve bu menkabeye dâhil olmanın beyânıdır ki, Hak Teâlâ "Ben beni zikr edenin celîsiyim ve ben benim ***müste'nisimin enîsiyim" buyurdu.*** **"Mâdemki bensizsin, eğer cümle ile olsan, cümlesizsin ve mâdemki benim ilesin, eğer cümlesiz olsan, cümle ilesin!**

Bu bahiste, dağda yalnız başına ibâdetle meşgûl olan dervîşin hâli hikâye olunur; ve âmâl-i dünyeviyye ile efkârı perîşân olan halkın sohbetinden kesilmenin ve yalnız başına kalmanın halâveti ve lezzeti ve انا جلیس من ذکرنی الخ... ["Ben Beni zikredenin celîsiyim..."] hadîs-i kudsîsi fiil-i hasenine dâhil olmak beyân olunur.

Cenâb-ı Pîr, hilâfet-i ilâhiyyesi hasebiyle cenâb-ı Hak'dan bu hadîs-i kudsîyi tavzîhan beyt-i şerîfde buyururlar ki: "Ey kulum, bu zıll-i zâil olan cümle eşyâyı ve kendi vücûdunu bensiz ve onları benim vücûdumun hâricinde tevehhüm edip, benim gayrim zanniyle, onlara yapışmış isen, bil ki onlarsızsın. Zîrâ hepsi sabun köpüğü gibi boştur ve eğer cemî'-i ahvâlinde benim ile berâber isen, bütün mevcûdât ile berâbersin." Zîrâ eşyânın Kayyûm'u, Hakk'ın varlığıdır ve Hak eşyâda, kendi varlığı ile sârîdir. Ve *Buhâ-*

ri-i Sahîh'de bu hadîs-i kudsî ma'nâsında, dîğer bir hadîs-i şerîf dahi vardır. ان الله تعالى يقول انا مع عبدى اذا ذكرنى و تحركت شفتاه Ya'nî "Muhakkak Allah Teâlâ buyurur ki, ben, beni zikr ettiği ve dudakları hareket ettiği vakit, kulum ile berâberim."

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî bu beytin kāfiyeleri hakkında şöyle buyurur: "Her iki mısrâ'da "heme" lafzının kāfiye olması, birinin küll efrâdı ve dîğerinin küll mecmû'u ma'nâsına olması i'tibâriyledir. Binâenaleyh ihtilâf-ı ma'nâ hasebiyle aynı kelimelerin kāfiye olması doğru olur."

"Menkabe", fiil-i hasen ma'nâsınadır.

بود درويشى بكهسارى مقيم   خلوت او را بود هم خواب و نديم

1608. *Bir dervîş vardı; bir dağlıkta mukîm, halvet ona yâr ve nedîm idi.*

"Hem-hâb" berâber uyuyan ma'nâsına olup, refîkden kinâyedir. Bu "dervîş"den murâd, Mevlânâ Câmî hazretlerinin *Nefehâtü'l-Üns* nâm eserinde menkabesi zikr olunan Ebu'l-Hayr Tînâtî (k.s.) hazretleridir. Ve "Tînât" Mısır'da bir karyenin ismidir. Ebu'l-Hayr hazretleri de oraya mensûbdur.

چون ز خالق مى رسيد او را شمول   بود از انفاس مرد و زن ملول

1609. *Vaktâki ona halktan şarâb erişti, kadının ve erkeğin enfâsından melûl oldu.*

"Şemûl" kokusundan sarhoş olunan şarâb ma'nâsınadır. "Vaktâki Ebu'l-Hayr hazretlerine Hâlık Teâlâ tarafından muhabbet şarâbı erişti, erkeğin ve kadının sohbetlerinden ona fütûr geldi."

همچنانكه سهل شد ما را حضر   سهل شد هم قوم ديگر را سفر

1610. [1616] *Nitekim bize hazar kolay oldu; dîğer kavme de, sefer kolay oldu.*

Ya'nî "Halkın sohbetinden inkıtâ' edip bir köşeye çekilmek herkese kolay değildir. Ancak Hak'la ünsiyyet eden kimselere kolay gelir. Nitekim bizlere de bir şehirde mesken tedârik edip, orada mukîm olmak ve işi gücü ile meşgûl bulunmak kolay gelir; fakat başkalarına, gerek memleketler görmek ve gerek ticâret etmek için sefer etmek ve yeryüzünde dolaşmak kolay gelir."

آنچنانكه عاشقى بر سرورى   عاشقست آن خواجه بر آهنگرى

1611. *Onun gibi ki, sen serverliğe âşıksın; o efendi demirciliğe âşıktır.*

Ba'zı kimseler "İnsanlardan kaçıp, köşede bucakta yalnız başına yaşamak doğru değildir; böyle kimseler cem'iyyet-i beşeriyyeye karşı vazîfelerini ihmâl etmiş olurlar" tarzında münzevîlere i'tirâz ederler. Biz de deriz ki, bu reviş şâyân-ı i'tirâz değildir. Meselâ sen cem'iyyet-i beşeriyye içinde re's-i kâre geçip hükmetmeyi seversin ve serverliğe âşık olursun; o dîğer bir efendi de demirciliği sever ve o san'ata âşık olur. Bunun gibi, birisi muhabbet-i ilâhiyyenin galebesiyle halkın sohbetinden tevahhuş edip bir köşeye çekilir; bir dîğeri de zıll-ı zâil olan mâsivâ muhabbetine daldıkça dalar.

هر کسی را بهر کاری ساختند   میل آنرا در دلش انداختند

1612. *Her bir kimseyi, bir iş için düzdüler; onun meylini onun kalbine attılar.*

Bu beyt-i şerîfde قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِه (İsrâ, 17/84) ya'nî "Yâ Habîbim, de ki her bir kimse kendi hilkati üzerinedir" âyet-i kerîmesiyle, كل ميسر لما خلق له ya'nî "Her bir kimse ne için yaratılmış ise, kolay kılınmıştır" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Ya'nî "Herkesin ilm-i ilâhîde sâbit olan hakîkati, lisân-ı isti'dâd ile Hak'dan ne taleb etmiş ise, Hak onu vermiş ve onu bu âlem-i sûrette o taleb-i ezelîsini tahakkuk ettirmek için halk etmiştir. Binâenaleyh onun kalbine bu âlemde o işin muhabbetini ilkā ettiler. Ehl-i îmâna, âmâl-i sâliha ve ahlâk-ı hasene kolay gelir; ehl-i küfre ise, fenâ ameller ve ahlâk-ı seyyie hoş ve kolay gelir."

دست و پا بی میل جنبان کی شود   خار و خس بی آب و بادی کی رود

1613. *El ve ayak meyilsiz ne vakit kımıldayıcı olur? Diken ve çöp, susuz ve rüzgârsız ne vakit gider?*

El ve ayak, kalb bir işe meyl etmeyince, harekete gelir mi? Ve kezâ çörçöp su veyâ rüzgâr tarafından tahrîk olunmadıkça kendi kendine hareket edebilir mi? İnsanın a'zâsı da cemâd nev'indendir, onun muharriki rûhdur ve rûh ancak bir şeye mütemâyil olduğu vakit kendisinin âlâtı mesâbesinde olan a'zâyı tahrîk ederek o işte kullanır.

گر به بینی میل خود سوی سما   پر دولت بر گشا همچون هما

1614. *Eğer kendi meylini semâ tarafına görürsen, hümâ gibi devlet kanadını aç!*

Eğer kendi meylini ve muhabbetini yüksek tarafa, ya'nî Hak tarafına görürsen, hümâ kuşu gibi devlet-i ma'neviyye kanadını aç!

ور به بینی میل خود سوی زمین نوحه می کن هیچ منشین از حنین

1615. *Ve eğer kendi meylini zemîn tarafına görürsen, nevha et, hîç nâleden oturma!*

Ve eğer kendi meylini ve muhabbetini, âlem-i süflî tarafına görürsen, Cenâb-ı Hakk'a karşı ağlıyarak yalvar ve aslâ niyâz ve nâleden geri kalma!

عاقلان خود نوحها پیشین کنند جاهلان آخر بسر بر می زنند

1616. *Akıllılar muhakkak önce nevhalar ederler; câhiller sonunda başa vururlar.*

Akıllı olan kimseler belânın vücûdunu vukū'undan evvel idrâk edip, telâş ve nevha ederler; câhiller ise o belâdan bî-haber ve keyiflerinde ber-devâm olup, ancak o belâ gelip çattığı vakit başlarını döverler.

ز ابتدای کار آخر را ببین تا نباشی تو پشیمان یوم دین

1617. *Kârın ibtidâsından sonunu gör, tâ ki yevm-i dînde sen pişmân olmayasın.*

Beşerin ibtidâ-i hilkatine ve âlem-i şehâdetde, sâir hayvânât üzerindeki fazl ve meziyetine dikkat et de sonunda bu mahlûkun a'mâli, muhâsebesiz bırakılmıyacağını idrâk et. Nitekim âyet-i kerîmede اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُتْرَكَ سُدًى (Kıyâme, 75/36) ya'nî "İnsan zanneder mi ki, başıboş hayvan gibi bırakılsın!" buyurulur. Binâenaleyh mâdemki insan olarak mahlûksun ve dirâyet ve zekâvet sâhibisin, yevm-i hisâb olan âhirette, dünyâdaki amellerinden pişmân olmamağa çalış.

دیدن زرگر عاقبت کار را و سخن بر وفق عاقبت گفتن با مستعیر ترازو

Kuyumcunun âkıbet kârı görmesi ve terâzîyi âriyet isteyene sözü âkıbete muvâfık olmak üzere söylemesi

آن یکی آمد به پیش زرگری که ترازو ده که بر سنجم زری

1618. *O biri, bir kuyumcu önüne geldi; terâzi ver ki bir altın tartayım diye.*

Ya'nî "Titrek bir ihtiyâr adam, bir kuyumcuya gelip: "Bana bir altın terâzisi iâre et ki, altın tartacağım", dedi."

گفت خواجه رو مرا غلبیر نیست   گفت میزان ده بدین تسخر مأیست

1619. *Efendi dedi: "Git, benim kalburum yoktur." Dedi: "Mîzânı ver; istihzâda durma!"*

Kuyumcu efendi, titrek ihtiyarı görünce, "Haydi git, benim kalburum yoktur" dedi. Bu cevâb üzerine o ihtiyar, "Ben senden terâzi istiyorum, sen bana kalburdan bahs ediyorsun. Alay etme, haydi terâziyi ver, dedi!"

گفت جاروبی ندارم در دکان   گفت بس بس این مضاحك را بمان

1620. [1626] *Dedi: "Dükkânda süpürgem yoktur." Dedi: "Yeter yeter bu müdhikeleri bırak!"*

Kuyumcu onun i'tirâzına cevâben bu def'a da, "Dükkânda süpürgem yoktur" dedi. İhtiyar dahi, tekrâr ona cevâben: "Yeter yeter, bu gülünç sözleri bırak da, ciddî ol!" dedi.

من ترازویی که می خواهم بده   خویشتن را کر مکن هر سو مجه

1621. *"Ben bir terâziyi ki istiyorum, ver. Kendini sağır etme, her tarafa sıçrama!"*

"Ey kuyumcu efendi, ben senden bir terâzi istiyorum, onu bana ver; kendini sağır yapıp gâh kalburdan, gâh süpürgeden bahs etme!"

گفت بشنیدم سخن کر نیستم   تا نه پنداری که بی معنیستم

1622. *Dedi: "Sözü dinledim, sağır değilim, tâ zannetmeyesin ki ben ma'nâsızım."*

Kuyumcu dedi: "Ben senin sözünü dinledim, sağır değilim; sana verdiğim cevâblar da ma'nâsız olduğunu zannetme. Bu söylediğim sözler bir ma'nâya müsteniddir."

این شنیدم لیك پیری مرتعش   دست لرزان جسم تو نا منتعش

1623. *"Bunu işittim, lâkin sen titrek bir ihtiyarsın; elin titreyici, cismin nâmünteışdir."*

"Senin terâzi istediğini işittim; lâkin vücûdu titrek bir ihtiyar olduğun için, terâziden sonra, sana lâzım olacak şeyleri düşündüm. Zîrâ elin titreyici ve cisminin kıvâmı yoktur."

"Münteış" kāim olmak ve bir kimsenin hâli iyi olmak ma'nâlarına gelir. "Nâ-münteış" kıvâmsız demek olur.

و آن زر تو هم قراضهٔ خرد و مرد   دست لرزد پس بریزد زر خرد

1624. *"Ve senin o altının dahi rîze rîze kırıntıdır; binâenaleyh elin titrer hurde altınlar dökülür."*

"Kurâza" kırıntı, "hurd u mürd" ufak parçalar demektir, Ya'nî "Senin tartacağın altın gâyet küçük kırıntılar hâlindedir; binâenaleyh tartarken elin titrer, terâziden altınlar yere dökülür."

پس بگویی خواجه جاروبی بیار   تا بجویم زر خود را در غبار

1625. *Böyle olunca: "Efendi altınımı toz içinde aramak için bir süpürge ver, dersin."*

چون بروبی خاك را جمع آوری   گوییم غلبیر خواهم ای جری

1626. *"Vaktâki toprağı süpüresin, toplayasın; bana: "Ey cerî kalbur isterim!" dersin."*

"Cerî" cesûr ve cür'etkâr ma'nâsınadır. Burada, kuyumcunun san'ạtında cesûr ve mâhir olduğu ma'nâsı murâd olunmak münâsibdir. Hind nüshalarında "cerî" yerine "harî" (حری) vâki'dir.

من ز اول دیدم آخر را تمام   جای دیگر رو از اینجا والسلام

1627. *"Ben sonu, tamâmen evvelden gördüm; buradan başka yere git vesselâm!"*

Bu beyt-i şerîf hem kuyumcuya râci'dir ve hem de yukarıda 1612 numaralı هر کسی را بهر کاری الخ... beytinin ma'nâsına irtibâten doğrudan doğruya cenâb-ı Pîr tarafından vâki'dir. Kuyumcuya râci' olduğuna göre "Ey titrek ihtiyar, ben senin yapacağın işin evveli olan altın tartmanı gördüm ve bu işin bidâyetinden sonunu anladım ve sana terâziden sonra süpürge ve kalbur lâzım olacağını söyledim. Eğer benim görüşüme i'timâdın yok ise, buradan başka yere git, vesselâm!" demek olur. Zikr olunan beyt-i şerîfin mâba'di olduğuna göre: "Ey sâlik, bizim gibi ehl-i keşf olan kâmillerin nazarı, emr-i tekvînin ibtidâsı olan a'yân-ı sâbite âleminedir. Binâenaleyh huzûrumuza gelen bir kim-

senin, ayn-ı sâbitesine nazar ederiz ve bu başlangıçtan, onun sonunu görürüz ve isti'dâdına göre terbiye ederiz. Eğer bizim bu evvelden sonunu görmek sûretiyle vâki' olan terbiyemize i'timâdın yok ise, buradan başka yere git ve kendine başka bir mürebbî ve mürşid bul, vesselâm!" demek olur.

کن تمام اکنون حدیث شیخ فرد   کاندران کهسار بودش خواب و خورد

1628. *Şimdi şeyh-i ferdin haberini tamam et ki, onun uykusu ve taâmı o dağlık içinde idi.*

Bu beyt-i şerîf cenâb-ı Pîr efendimizin nefs-i nefîslerine hitâbdır. Ya'nî "Artık uykusu ve taâmı dağlık içinde olan şeyh-i ferd Ebu'l-Hayr Tînâtî hazretlerinin kıssasını tamâm et."

بقیهء قصهء آن زاهد کوهی که نذر کرده بود که میوهء کوهی
از درخت باز نکنم و درخت نیفشانم و کسی را نگویم صریح
و کنایه که بیفشان آن خورم که باد افکنده باشد از درخت

O dağa mensûb olan zâhidin kıssasının bakıyyesidir ki "Dağın meyvesini ağaçtan koparmıyayım ve ağacı silkmiyeyim ve bir kimseye sarâhaten ve kinâyeten, silk demiyeyim. Rüzgârın ağaçtan düşürmüş olduğunu yiyeyim" diye nezr etmiş idi

اندران کُه بود اشجار و ثمار   بس مرود کوهی آنجا بی شمار

1629. *O dağda çok ağaçlar ve yemişler, dağa mensûb sayısız armut var idi.*

گفت آن درویش یا رب با تو من   عهد کردم زین نچینم در زمن

1630. [1635] *O derviş dedi: "Yâ Rab, ben seninle ahd ettim, şimdiki halde bundan toplamıyayım."*

جز ازان میوه که باد انداختش   من نچینم از درخت منتعش

1631. *"O meyveden gayri ki, onu rüzgâr attı; ben münteış olan ağaçtan toplamıyayım."*

"Yâ Rab, bu dağdaki ağaçlarda biten meyvelerden koparıp yememeğe ve topraktan intiâş eden ağaçlardaki meyvelere el sürmemeğe seninle ahd ettim. Yalnız bu ağaçlardan rüzgârın düşürdüğü meyveler müstesnâdır ve onlar bu ahdimin hâricindedir; onlardan yiyeceğim."

مدتى بر نذر خود بودش وفا   تا در آمد امتحانات قضا

1632. *Bir müddet onun kendi nezri üzerine vefâsı oldu; nihâyet kazâ imtihanları geldi.*

Ebu'l-Hayr hazretleri kazâ-yı ilâhî imtihanları gelinceye kadar, bir müddet ahdine karşı vefâkâr bulundu ve dağda yalnız rüzgârın ağaçlardan düşürdüğü meyveler ile gıdâsını te'mîn etti.

زين سبب فرمود استثنا كنيد   گر خدا خواهى به پيمان بر زنيد

1633. *Bu sebebden istisnâ ediniz buyurdu. "Eğer Hudâ isterse"yi ahde vurun!*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Kehf'de olan وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ اِنِّى فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًا اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ (Kehf, 18/23-24) ya'nî "Bir şey için ben bunu muhakkak yarın yapacağım deme; ancak Allah Teâlâ murâd ederse de!" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'nî "Bu kazâ-yı ilâhî imtihanları olduğu için, bir şey hakkında ahd ve nezr ederseniz, bu ahdinize "Eğer Cenâb-ı Hakk'ın meşiyyeti taalluk ederse!.." sözünü de zammediniz." Zîrâ herhangi bir işte insanın muharriki fikirdir ve fikrin husûlünde insanın dahli yoktur. Birçok fikirler ve düşünceler arasından yalnız bir düşünce ayrılıp, insanın kalbine hutûr eder. Birçok düşünceler arasından, bu düşüncenin ayrılıp, insana musallat olmasının sebebi meçhûldür. Ve bu fikrin tasallutunda insanın irâdesi ve medhali yoktur. Kalb bir sahrâ gibidir ve havâtır-ı vâride dört taraftan o sahrâya esen rüzgârlar gibidir. İmdi bu havâtırın Hâlik'ı ve sâikı Hak'dır. Herhangi bir fikrin icrâsı kasd olunduğu vakit, o fikrin, âlem-i ef'âlde zuhûruna meşiyyet-i ilâhiyye taalluk edip etmiyeceği meçhûl olduğundan, kul fiilinde kendini müstakil görmeyip, fâil-i hakîkîyi müşâhede ettiğine delîl olmak üzere "İnşâallah" demek lâzımdır.

هر زمان دل را دگر ميلى دهم   هر نفس بر دل دگر داغى نهم

1634. *"Her zaman kalbe başka bir meyil veririm; her nefes kalb üzerine başka bir dâğ koyarım."*

Bu beyitler, mezkûr âyet-i kerîmenin tefsîrleridir. Ya'nî Hak Teâlâ buyurur ki: "Her zaman kalbe başka bir meyil ve fikir veririm; her nefeste kalb

üzerine bir dâğ ve damga koyarım." "Dâğ" kızgın demir ile yapılan nişan ve alâmet ve damga demektir. Hayvânât birbirinden bu dâğ vâsıtasıyla tefrîk olunur. İnsan da kalbine musallat olup, kendisinin muharriki olan fikrin mâhiyyeti ile birbirinden temeyyüz eder. Efkâr-ı müstakîme, doğru ve sâlih amellere ve efkâr-ı sakîme ve fâside de, eğri ve fenâ amellere sevk eder; ve ameller âdemin gevherini ta'yîne sebeb olur.

كُلُّ اَصْبَاحٍ لَنَا شَأْنٌ جَدِيد   كُلُّ شَيْئٍ عَنْ مُرَادِى لاَ يَحِيد

1635. *"Her sabah bizim için yeni şân vardır; her bir şey benim murâdımdan meyl etmez."*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Rahmân'da olan يَسْئَلُهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَ الْاَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَأْنٍ (Rahmân, 55/29) ya'nî "Göklerde ve yerde olan mahlûkât O'nu taleb ederler; O her anda bir şe'ndedir" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'nî "Ben öyle bir Azîmü'ş-şân-ı Zât-ı mutlakım ki, her bir subh-ı tecellîde, mezâhirde yeni bir şe'n ile zâhir olurum. Bu mezâhir, benim sıfât ve esmâ-i şerîfemin birer âyînesi olduğundan, her bir şey benim murâdım ve meşiyyetim dâiresinden meyil ve inhirâf etmez. Ve suver-i kevniyyeden hiçbir şey benim irâdemin hâricinde hareket etmez."

در حديث آمد كه دل همچون پريست   در بيابانى اسير صرصريست

1636. *Hadîsde geldi ki, "Kalb bir tüy gibidir; bir sahrâda bir sert rüzgârın esîridir."*

Hadîs-i şerîfde مثل القلب مثل الريشة فى الفلاة تقلبها الرياح ظهر الباطن ya'nî "Kalbin meseli, sahrâda olan kuş tüyünün meselidir ki, rüzgârlar onu döndürüp, bâtını zâhir olur" buyurulmuştur. Binâenaleyh kalb bir kuş tüyü gibidir. Sahrâ-yı imkân üzerinde sert ve şedîd olarak esen irâde-i ilâhî rüzgârının esîri ve mağlûbudur.

باد پر را هر طرف راند گزاف   گه چپ و گه راست با صد اختلاف

1637. *Rüzgâr tüyü her tarafa, gâh sola ve gâh sağa yüz ihtilâf ile boş yere sürer.*

در حديث ديگر اين دل دان چنان   كآب جوشان زآتش اندر قازغان

1638. *Dîğer hadîsde "Bu kalbi öyle bil ki, kazan içinde ateşte kaynayan sudur."*

Dîğer bir hadîs-i şerîfde القلب اشد تقليبا من القدر فى غليانها ya'nî "Kalbin dönüşü kaynayışta kazandan daha şedîddir" buyurulduğundan sen bu kalbi, ateşte kaynayan kazan içindeki su bil! "Kazan"dan murâd cism-i beşer ve "ateş"ten

murâd, irâde-i ilâhî ve kazâ-yı rabbânîdir. Ve kalb sâfiyyet-i asliyyesi i'tibâriyle suya teşbîh buyurulmuştur.

هر زمان دل را دگر رأیی بود　　　آن نه از وی لیك از جایی بود

1639. *Her zaman kalbin bir başka re'yi olur; o ondan değil, fakat bir yerden olur.*

Kalb hiçbir an fikirden ve reyden hâlî kalmaz: Bu fikirler kalbden değil, ancak bir yerden olur ki, o yer ve menşe' dahi Hak'dır.

Ma'lûm olsun ki, fikrin sebeb-i zuhûru dörttür. Ya Rahmânî, ya nefsânî veyâ melekî veyâ şeytânî olur. قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللهِ (Nisâ, 4/78) ya'nî "Hepsi Allah indindendir" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulduğu üzere, bunların hepsi Hak indinden sevk olunur; fakat bu sevk-i efkâr, abdin isti'dâdına nazaran vâki' olur. Zîrâ Hakk'ın tecelliyâtı, mezâhirin isti'dâdâtına göredir.

پس چرا ایمن شوی بر رأی دل　　　عهد بندی تا شوی آخر خجل

1640. [1645] *Böyle olunca niçin kalbin re'yi üzerine emîn olursun; sonunda utanmak için ahid bağlarsın?*

Mâdemki kalbe gelen havâtırın menşei Hak'dır ve Hak bu efkârı senin isti'dâdına göre kalbine sevk eder ve sen kendi hakîkatinin isti'dâdına ve sırr-ı kadere vâkıf değilsin. O halde kalbinin her fikri üzerine nasıl emîn olursun da, sonunda aksi zuhûr ederek utanmak için ahd edersin?

Ma'lûm olsun ki, ehlullâhın "Fenâ-yı sâlis-i mahk-ı küllî" ta'bîr ettikleri makāmın mâdûnunda bulunanların kalblerine olan tecelliyât-ı ilâhiyyeye, âlem-i his ve şehâdetin suver-i mer'iyyesi ve mesmû' olan sadâları ve bunlardan mütehassıl tefekkürât-ı akliyye karıştığından, onların kalbleri elvâh-ı mahfûza değil, belki elvâh-ı mahv ve isbâttır. Ve onların havâtırı, havâtır-ı rabbâniyye-i sırfa olmayıp, havâtır-ı melekiyye ve nefsâniyye ve şeytâniyye ile mümtezic olur. Binâenaleyh bu havâtıra i'timâden ahid bağlamak câiz olmaz. Zîrâ isti'dâda göre vâki' olan bir tecellî-i dîğer ile, onun bozulması dâimâ mümkindir. Bu hakîkate binâen şefekaten li'l-ibâd Server-i âlem (s.a.v.) Efendimiz لا تنذروا فان النذر لا يغنى عن القدر شيئا ya'nî "Nezr etmeyiniz; zîrâ nezir, kaderden bir şey iğnâ etmez, ya'nî kaderin zuhûruna mâni' olmaz" buyurmuşlardır.

این هم از تأثیر حکمست و قدر　　　چاه می بینی و نتوانی حذر

1641. *Bu da hükmün ve kaderin te'sîrindendir; kuyuyu görürsün ve korkuya kādir olmazsın.*

Böyle olmakla berâber senin nezir ve ahd etmen dahi, yine hükm-i ilâhî ve kader-i rabbânî te'sîrindendir. Nitekim yol üzerindeki kuyuyu görürsün ve korkup, üzerine doğru gitmemek îcâb ederken, senden korku gider ve kuyuya düşmek mukadder ise düşersin.

نیست خود از مرغ پران این عجب که نه بیند دام و افتد در عَطَب

1642. *Uçucu kuştan bu aceb değildir ki, tuzağı görmesin ve helâka düşsün.*

"Atab" helâk olmak ma'nâsınadır. "Kazâ-yı ilâhîden dolayı havada uçan bir kuşun tuzağı görmiyerek tutulması ve helâk olmağa düşmesi ve koşması acîb bir şey değildir. Bu alelekser vâki' olur."

این عجب که دام بیند هم وتد گر بخواهد ور بخواهد می فتد

1643. *Bu acîbdir ki tuzağı görür, kazığı da görür; ister istemez düşer.*

Fakat taaccübe şâyân olan hal budur ki, tuzağı ve kazığı gördüğü halde bir kuş, yine kazâ-yı ilâhîden dolayı ister istemez o tuzağa düşer.

چشم باز و گوش باز و دام پیش سوی دامی می پرد با پر خویش

1644. *Göz açık ve kulak açık ve tuzak önde; kendi kanadı ile tuzak tarafına uçar.*

تشبیه بند دام قضا بصورت پنهان باثر پیدا

Kazâ tuzağı bağının sûretde gizli ve eser ile zâhir olmasının teşbîhi

بینی اندر دلق مهتر زادهء سر برهنه در بلا افتادهء

1645. *Bir büyüğün evlâdını eski libâs içinde baş açık ve belâya düşmüş görürsün.*

در هوای نا بکاری سوخته اقمشه و املاك خود بفروخته

1646. *Bir nâbekârın hevâsında yanmış, kumaşlarını ve mülklerini satmış.*

خان و مان رفته شده بدنام و خوار کام دشمن می رود ادبیروار

1647. *Hân u mân gitmiş, bednâm ve zelîl olmuş, bedbahtlar gibi düşmanın adımı üzere gidiyor.*

"Hân u mân" âile demektir. "İdbîr" idbâr kelimesinin imâle olunmuşudur; burada mef'ûl ma'nâsına masdardır; müdbir demek olur ki, bedbaht ma'nâsınadır. Bu bahiste, kazâ-yı ilâhî tuzağına tutulmuş olan bir kimsenin hâli tasvîr buyurulur.

Şöyle ki: Meselâ pek zengin ve büyük bir adamın oğlu, baş açık, yalın ayak, pejmürde bir halde dolaşmağa başlar. Bunun sebebi, bir fâhişenin muhabbetine mübtelâ olmasıdır. Bu bîçâre bu nâbekârın sevdâsıyla eşyâsını ve emlâkini satıp bu fâhişeye yedirmiş; âilesi harâb ve kendisi bednâm ve zelîl olmuş; ind-i ilâhîde ezelî bedbahtlar gibi, kendisinin düşmanı olan nefis ve şeytanın adımlarını ta'kîb ediyor ve bu hayât-ı sûrîsinde bu düşmanların arkalarından onların murâdları üzere gidiyor. "Kâm-ı düşmen" "ber-kâm-ı düşmen" takdîrindedir.

زاهدی بیند بگوید کای کیا همتی می دار از بهر خدا

1648. *Bir zâhidi görür, der ki: "Ey büyük, Allah için bir himmet tut!"*

کاندرین ادبیر زشت افتاده ام مال و زر و نعمت از کف داده ام

1649. *"Zîrâ bu çirkin idbâra düşmüşüm; malı ve altını ve ni'meti elimden vermişim."*

همتی تا بو که من زین وا رهم زین گل تیره بود که برجهم

1650. [1655] *"Bir himmet! Ola ki, ben bundan kurtulayım; ola ki bu bulanık çamurdan sıçrayım!"*

Bu büyük ve zengin adamın evlâdı, bu düştüğü sefâletin vehâmetini müdrik ise de, kendi irâdesiyle bundan yakasını sıyırmak mümkin olmadığından, salâh-ı hâl sâhibi bir zâtı ve bir zâhidi gördüğü vakit: "Aman bana himmet et, böyle bir idbâra düştüm; servetim elimden gitti, câiz ki senin himmetin berekâtıyla, bu düştüğüm sefâletten kurtulayım ve bu bulanık çamur mesâbesinde olan hâl-i perîşân içinde fırlayıp, bir sâha-yı saâdete çıkayım."

این دعا می خواهد او از عام و خاص کالخلاص و الخلاص والخلاص

1651. *"Halâs ve halâs ve halâs!" diye bu duâyı avâmdan ve havâsdan ister.*

Bu sefâlet-zede efendi, kurtulma duâsını halkın her sınıfından isteyip durur. Beyt-i şerîfde "halâs" kelimesinin üç def'a tekrârı, tekvînin ferdiyyet-i selâsiyye üzerine müstenid olduğuna işârettir. Zîrâ sefâletten halâs, bir emr-i tekvînîdir. Bu ferdiyyet-i selâsiyye bahsi bir bahs-i mühim olup tafsîli *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Sâlihî'de mündericdir. Burada îzâhı uzun olur.

دست باز و پای باز و بند نی　　نی موکل بر سرش نی آهنی

1652. *El açık ve ayak açık ve bağ yok; baş üzerinde ne müvekkel ne bir demir var...*

Himmet isteyen bu efendinin elinde ve ayağında bir bağ yoktur, hareketinde serbesttir; başı ucunda ef'âl ve harekâtına emr eden bir âmir-i zâhir olmadığı gibi, demir zincirler ile de bir yere bağlanmış değildir.

از کدامین بند می خواهد خلاص　　وز کدامین حبس می جوید مناص

1653. *Hangi bağdan kurtulmak istiyor ve hangi habsden mahall-i halâs arıyor?*

بند تقدیر و قضای مختفی　　که نبیند آن بجز جان صفی

1654. *Takdîrin ve muhtefî kazânın bağı ki, onu safînin cânından başkası görmez.*

Bu efendinin kurtulmak istediği bağ, takdîr-i ilâhî ve kazâ-yı rabbânî bağıdır ki, o bağı "nefs-i sâfiye" mertebesinde bulunan bir kâmilin canından başka canlar göremez.

گرچه پیدا نیست آن در مکمنست　　بدتر از زندان و بند آهنست

1655. *Gerçi âşikâr değildir, o pusudadır; zindandan ve demir bağdan beterdir.*

O bağ gerçi nefs-i sâfiye sâhibi olan kâmilden başkasının önünde zâhir ve âşikâr değildir. O pusuda ve bâtındadır. Maahâzâ zâhir ve âşikâr olan habsden ve demir zincirden yapılmış olan bağdan daha beter ve daha şedîddir.

زآنکه آهنگر مرآنرا بشکند　　حفره گر هم خشت زندان بر کند

1656. *Zîrâ ki demirci muhakkak onu kırar ve çukur kazıcı da zindanın kerpiçini koparır.*

Zîrâ o zâhirde olan zincir bağını demirci kırabilir ve çukur kazıcı ve duvar delici olan kimse dahi zindanın duvarındaki kerpiçleri söküp koparır ve bu sûretle o bağdan ve zindandan kaçmak ve halâs olmak mümkin olur.

ای عجب این بند پنهان گران　　عاجز از تکسیر آن آهنگران

1657. *Hey gidi hey! Bu gizli ağır bağ acîbdir; demirciler onu kırmaktan âcizdir.*

دیدن آن بند احمد را رسد بر گلوی بسته حبل من مسد

1658. *Hurma lifinden olan boğaza bağlanmış o ipi görmek Ahmed'e erişir.*

دید بر پشت عیال بو لهب تنگ هیزم گفت حمالهء حطب

1659. *Ebû Leheb'in karısının sırtı üzerinde odun dengini gördü; o odun hammalı dedi.*

Bu beyt-i şerîfde تَبَّتْ يَدَا اَبِى لَهَبٍ وَ تَبَّ مَا اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَ مَا كَسَبَ سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ وَ امْرَاَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ فِى جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ (Tebbet, 111/1-4) ya'nî "Ebû Leheb'in elleri kırılsın, kırıldı ya! Ondan malı ve kazandığı şey kurtaramadı. Yakında alevli bir ateşe kavuşacaktır; onun karısı da odun hammalıdır. Boynunda hurma lifinden ip vardır!" sûre-i münîfesine işâret buyurulur. Bu sûre-i şerîfenin ma'nâ-yı zâhirîsi münkirlerin birçok dedikodularını mûcib olmuş ve elân dahi olmakta bulunmuştur. Burada onların zikrine ve reddine dâir îzâhât uzun olur ve saded hâricindedir. Esâsen bu sûre-i şerîfede dahi birçok rumûz ve işârât vardır. Zîrâ Ebû Leheb'in zevcesi, Ebû Süfyan'ın kız kardeşinin kızı Ümmü Cemîl'dir; ve mal ve servet sâhibidir. Binâenaleyh zâhirde boynuna hurma lifinden ip takıp odun taşıyacak bir vaziyette değildir. Bu ip onun sûret-i misâliyyesinin boynuna takılmış olan kazâ-yı ilâhî ipidir ki, bunu ancak Hâtem-i enbiyâ Ahmed (a.s.v.) Efendimiz gördü ve bu görüşü üzerine ona "Odun hammalı" dedi; ve bu öyle bir bağdır ki, her asırda münkirlerin sûret-i misâliyyelerinin boynuna takılmıştır. Ve onu ancak Resûl-i zîşân Efendimiz'in vâris-i kâmilleri olan nüfûs-ı sâfiye ashâbı görürler ve sırtlarındaki a'mâl-i habîse odun yüklerini bunlar müşâhede ederler.

حبل و هیزم را جز او چشمی ندید که پدید آید برو هر نا پدید

1660. [1665] *İpi ve odunu, onun gayri bir göz görmedi; zîrâ her görünmeyen ona zâhir gelir.*

Ebû Leheb'in zevcesinin boynundaki ipi ve arkasındaki odun yükünü Risâletpenâh Efendimiz'den gayri bir göz göremedi. Zîrâ her görünmeyen ahvâl-i melekût, o hazretin huzûr-ı saâdetlerinde meşhûd olur. Onların zamân-ı saâdetlerinde bu göz henüz başkalarında yok idi.

باقیانش جمله تأویلی کنند کین ز بیهوشیست و ایشان هوشمند

1661. *Onun bâkîleri hep te'vîl ederler; zîrâ bu bir bîhuşluktur ve onlar hûşmenddirler.*

Enbiyâ (aleyhimü's-selâm) ile, onların vârisleri olan nüfûs-ı sâfiye ashâbından sonra bâkî kalan ehl-i ilim, hurma lifinden olan ipi ve odun yükünü te'vîl edip derler ki: "O odundan murâd, nemmâmlıktır ve "ip"ten murâd, umûr-ı dünyâ taallukâtına giriftârlıktır ki, saâdet-i uhreviyyeye mâni' olur." Zîrâ bu ehl-i basîretin gayri olan ulemâ-yı zâhire, bu âlem-i sûretin akıllılarıdır. Halbuki o odun yükünü ve ipi görmek ise, bu âlemin aklından tecerrüd etmek ile olur. Çünkü âlem-i melekûtun ahvâli, bu akl-ı zâhirînin tavrı hâricindedir. Binâenaleyh ehl-i basîret ahvâl-i melekûtu müşâhede ettikleri için aslâ te'vîl cihetine gitmezler ve gördüklerini aynen söylerler. Ulemâ-yı zâhire ise, onların sözlerini, kendi akıllarının tavrı hâricinde gördükleri cihetle, kabûl etmezler ve te'vîl cihetine giderler.

ليك از تأثيد آن پشتش دو تو　　　گشته و نالان شده در پيش تو

1662. *Lâkin onun te'sîrinden onun arkası iki kat olmuş ve senin önünde nâlân olmuştur.*

Fakat o görünmeyen kazâ-yı ilâhî bağının te'sîrinden o kazâ-dîde olan kimsenin arkası bükülmüş, iki kat olmuştur. Ve ey ehl-i saâdet olan kimse, ondan dolayı senin önünde âciz ve nâlân olmuştur da der,

كه دعاى همتى تا وا رهم　　　تا ازين بند نهان بيرون جهم

1663. *Ki: "Bir duâ-yı himmet! Tâ ki kurtulayım, tâ ki bu gizli bağdan dışarı sıçrayım!"*

آنكه بيند اين علامتها بديد　　　چون نداند او شقى را از سعيد

1664. *O ki görür, bu alâmetleri gördü; o şakîyi saîdden nasıl bilmez?*

O ehl-i basîret ki, ahvâl-i melekûtu görür, bu kazâ-zede olan kimsenin üzerindeki gizli bağları ve yükleri gördü. Binâenaleyh yine ahvâl-i melekûttan olan şakînin ve saîdin alâmetlerini görüp, bunları birbirinden nasıl olur da tefrîk etmez?

داند و پوشد بامر ذوالجلال　　　كه نباشد كشف راز حق حلال

1665. *Bilir ve Zü'l-Celâl'in emriyle örter; zîrâ Hakk'ın sırrını keşf helâl olmaz.*

Ehl-i basîret olan enbiyâ ve evliyâ, halkın ahvâl-i bâtınelerini görüp bilir; fakat Zü'l-Celâl olan Hakk'ın emriyle örter, ifşâ etmez. Zîrâ bu Hakk'ın esrâ-

rından dır; Hakk'ın sırrını keşfetmek ise helâl ve câiz olmaz. Nitekim bu ma'nâyı cenâb-ı Pîr efendimiz bir gazellerinde şöyle buyururlar:

چنانك از رنگ رنجوران طبیب از علت آگه شد ز رنگ روی و چشم تو بدینت پی برد بینا

به بیند حال دین تو بداند قهر و کین تو زرنگت لیك پوشاند نگرداند ترا رسوا

نظر در نامه می دارد ولی با لب نمی خواند همی داند که زین حامل چه صورت آیدش فردا

Nazmen tercüme:

"Reng-i rencûru görünce illeti anlar tabîb
Böylece renginden anlar dînini bînâ olan
Hâl-i dîn ü kînini gördükde renginden bilir
Setr eder lâkin seni etmez o rüsvâ-yı cihân
Gözleri mektûbdadır, etmez kırâat lebleri
O bilir ferdâ bu hâmilden ne sûretdir doğan."

این سخن پایان ندارد آن فقیر از مجاعت شد زبون و تن اسیر

1666. *Bu sözün nihâyeti yoktur; o fakîr açlıktan zebûn ve teni esîr oldu.*

Bu kazâ-yı ilâhî bağları ve ehl-i basîret tarafından onların görülmesi hakkındaki sözlerin nihâyeti yoktur. Binâenaleyh kıssaya rücû' edelim; o dağda halvet eden Ebu'l-Hayr Tînâtî nihâyet açlıktan dolayı zebûn ve âciz ve teni gıdâya esîr oldu.

مضطر شدن فقیر نذر کرده بکندن امرود از درخت و گوشمال حق رسیدن بی مهلت

Nezr etmiş olan fakîrin ağaçtan armut koparmakta muztar olması ve mühlet vermeksizin Hakk'ın te'dîbi erişmesi

پنج روز آن باد امرودی نریخت ز آتش جوعش صبوری می گریخت

1667. *Beş gün o rüzgâr bir armut dökmedi; onun açlığı ateşinden sabûrluğu kaçtı.*

بر سر شاخی مرودی چند دید   باز صبری کرد و خود را وا کشید

1668. *Dalın başı üzerinde birkaç armut gördü; yine sabr etti ve kendini geri çekti.*

باد آمد شاخ را سر زیر کرد   طبع را بر خوردن آن چیر کرد

1669. *Rüzgâr geldi, dalın başını aşağı itti; tabîatı onu yemek üzerine galebe etti.*

Şiddetli esen rüzgâr, üzerinde meyve dolu olan dalın başını aşağıya sarkıttı; karnı pek aç olan zâhidin tabîatı, sarkan meyveleri yemek üzerine gâlib geldi.

جوع و ضعف و قوت جذب قضا   کرد زاهد را زنذرش بی وفا

1670. [1675] *Açlık ve za'f ve cezb-i kazâ kuvveti, zâhidi nezrinden bî-vefâ etti.*

Zâhiddeki şiddetli açlık, vücûdundaki za'f ve bir taraftan kazâ-yı ilâhî kuvvetinin câzibesi, o zâhidi nezrine ve ahdine karşı vefâsız etti ve ahdini bozmağa sebeb oldu.

چونکه از امرود بن میوه شکست   گشت اندر نذر و عهد خویش سست

1671. *Vaktâki armut ağacından meyveyi kırdı, kendi nezr ve ahdinde zayıf oldu.*

هم در آن دم گوشمال حق رسید   چشم او بگشاد و گوش او کشید

1672. *O demde dahi te'dîb-i Hak erişti; onun gözünü açtı ve onun kulağını çekti.*

Ya'nî Ebu'l-Hayr hazretleri ahdini bozar bozmaz, "Hak Teâlâ hazretlerinin te'dîbi dahi baş gösterdi ve Hak Teâlâ onun gaflet gözünü açtı ve kulağını da çekti", şöyle ki:

متهم کردن آن شیخ را با دزدان و بریدن دستش را

O şeyhi hırsızlar ile berâber müttehem etmesi ve onun elini kesmesi

بیست از دزدان بدند آنجا و بیش   بخش می کردند مسروقات خویش

1673. *Orada hırsızlardan yirmi ve daha ziyâde var idiler; kendi çalmış olduklarını taksîm ederlerdi.*

Ebu'l-Hayr hazretlerinin sâkin olduğu dağda yirmiden ziyâde hırsız var idi; çaldıkları malları taksîm etmekte idiler.

شحنه را غماز آگه کرده بود　　　مردم شحنه بر افتادند زود

1674. *Gammâz polisi vâkıf etmiş idi; polisin adamları çabuk üzerine düştüler.*

Gammâzın birisi bu hırsızların burada olduklarını polise haber vermiş idi; bu haber üzerine polisin ta'yîn ettiği adamlar bu hırsızları bastılar.

هم بدآنجا پای چپ و دست راست　　　جمله ببریدند و غوغایی بخاست

1675. *Hem o mahalde hırsızların sol ayağını ve sağ elini hep kestiler; ve bir gürültü kalktı.*

Hırsızların sirkati, cürm-i meşhûd hâlinde tutulunca وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا (Mâide, 5/38) ya'nî "Erkek ve kadın hırsızların ellerini kesiniz" âyet-i kerîmesinin hükmüne tevfîkan o hırsızların sağ ellerini kestiler. Ve bu esnâda o mahalde bittabi' büyük gürültüler ve feryâdlar hâsıl oldu. Âyet-i kerîmede sol ayakların kesilmesi emr olunmamış iken, burada hırsızlara fazla bir cezâ tatbîk edilmesi, o zamanki hükûmetin idârî bir cezâsı olmak îcâb eder.

دست زاهد هم بریده شد غلط　　　پاش را می خواست هم کردن سقط

1676. *Zâhidin eli dahi galat olarak kesilmiş oldu; onun ayağını da sakat etmek istedi.*

O kargaşalık esnâsında memurlar Ebu'l-Hayr Tînâtî hazretlerini de hırsızlardan zannedip tuttular ve yanlışlıkla onun da sağ elini kestiler. Bu işi icrâ eden memur, onun ayağını da kesmek istedi.

در زمان آمد سواری بس گزین　　　بانگ بر زد بر عوان کای سگ ببین

1677. *Derhâl pek güzîde bir süvâri geldi; memûra böyle bağırdı: "Ey köpek bak!"*

این فلان شیخست و ز ابدال خدا　　　دست او را تو چرا کردی جدا

1678. *"Bu falan şeyhdir ve abdâl-ı Hudâ'dandır; onun elini niçin cüdâ ettin?"*

آن عوان بدرید جامه تیز رفت　　　پیش شحنه داد آگاهیش تفت

1679. *O memur elbisesini yırttı ve hemen baş memûrun önüne gitti; harâretle ona âgâhlık verdi.*

O memûr, şiddet-i teessüründen elbisesini yırttı ve derhal başmemûrun huzûruna gidip, yanlışlıkla bir veliyy-i Hakk'ın eli kesilmiş olduğunu haber verdi.

شحنه آمد پا برهنه عذر خواه   که ندانستم خدا بر من گواه

1680. [1685] *Başmemûr özür dileyici olduğu halde yalın ayak geldi dedi ki: "Ben bilmedim, Hak benim üzerime şâhiddir."*

هین بحل کن مر مرا این کار زشت   ای کریم و سرور اهل بهشت

1681. *"Âgâh ol, ey kerîm ve ehl-i cennetin serveri; bu çirkin işi bana helâl et!"*

گفت می دانم سبب این نیش را   می شناسم من گناه خویش را

1682. *Dedi: "Bu iğnenin sebebini biliyorum; ben kendi günâhımı tanıyorum."*

Ebu'l-Hayr hazretleri baş memûrun i'tizârına cevâben dedi: "Bu bana batırılan iğnenin sebebini biliyorum ve kendi kusûrumu tanıyor ve i'tirâf ediyorum."

من شکستم حرمت ایمان او   پس یمینم برد دادستان او

1683. *Ben onun yeminlerinin hürmetini kırdım; binâenaleyh onun dâdistânı elimi götürdü.*

"Eymân" yemînin cem'idir. "Yemîn" sağ el ma'nâsınadır. "Dâdistân" "dâd" ile "sitânden" masdarının emr-i hâzırı olan "sitân"dan mürekkeb vasf-ı terkîbî olabileceği gibi, ism-i mekân dahi olabilir. Vasf-ı terkîbî olduğuna göre, "Hakk'ın dâd alıcısı" demek olur ki, murâd hadd-i şer'înin îfâsına memur olan kimsedir. İsm-i mekân olduğuna [göre], adl-gâh-ı Hak, ya'nî adâlet-i ilâhiyyenin infâz olunduğu mahal demek olur ki, hırsızların ellerinin kesildiği yerdir. Ba'zı nüshalarda "eymân" yerine "peymân" vâki' olmuştur.

Ya'nî "Ben Hakk'ın yeminlerine ve ahidlerine hürmet etmek lâzım gelirken, ettiğim ahdi bozdum; binâenaleyh onun adâletini icrâya memur olan veyâ onun adâletinin icrâ olunduğu mahal ve siyâsetgâh benim sağ elimi kesip götürdü."

من شکستم عهد و دانستم بدست   تا رسید آن شومئ جرأت بدست

1684. *"Ben ahdi kırdım ve bildim ki fenâdır; nihâyet o cür'etin uğursuzluğu ele erişti."*

"Ben Allâh'a karşı olan ahdimi bozdum ve bildim ki bu yaptığım iş kötüdür. وَ جَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا (Şûrâ, 42/40) Ya'nî "Fenâlığın cezâsı, onun gibi bir fenâlıktır" âyet-i kerîmesi mûcibince, bu fenâlığın cezâsı olan bir fenâlığa muntazır idim, nihâyet o ahdi bozmak cür'etinin uğursuzluğu elime isâbet etti."

دست ما و پای ما و مغز و پوست　　　باد ای والی فدای حکم دوست

1685. *"Bizim elimiz ve ayağımız ve içimiz ve kabuğumuz ey vâli, dostun hükmüne fedâ olsun!"*

"Ey idâre-i umûr-ı memlekete memûr olan vâli efendi, bizim elimiz ve ayağımız ve rûhumuz ve cesedimiz dost-ı hakîkî olan Hakk'ın hükmüne ve kazâsına fedâ olsun!"

قسم من بود این ترا کردم حلال　　　تو ندانستی ترا نبود وبال

1686. *"Bu benim kısmetim idi; sana helâl ettim; sen bilmedin, senin için vebâl olmaz!"*

Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm ve İmdâdullah hazretleri bu iki beyt-i şerîfin şerhinde şöyle buyururlar: "Bu iki beytin hulâsası odur ki, bu fiil-i kat'ın iki ciheti vardır. Biri meksûb-ı abd olması ve dîğeri mahlûk-ı Hak olmasıdır. Binâenaleyh bu fiil-i kat', kesb cihetiyle kātı' ve şıhnenin fiili idi. Ve ahd-şikenlik cezâsı hakkında halk cihetiyle fiil-i Hak idi. Ve evvelki cihetten ma'sıyet olabilir; zîrâ maktû' üzerine zulümdür. Bu cihetten onun ma'sıyeti mürtefi' olmak için afv buyurdu ve ilimsizlik cihettinden onu ma'zûr addetti. Ve ikinci cihetten fiil-i Hak'dır. İmdi Hak gerçi bilicidir, velâkin O Mâlik'tir, onun için fermân vardır, şikâyet olunamaz. Belki bu, rahmet cümlesinden olabilir; zîrâ nezre karşı bî-vefâlık günâhının uğursuzluğu, cezâ isâbeti sebebiyle mürtefi' oldu ve maktû', mertebe-i ulyâ buldu."

وانکه او دانست او فرمان رواست　　　با خدا سامان پیچیدن کجاست

1687. *O kimse ki bildi, o fermân yürütücüdür, Hudâ'ya taarruz kuvveti neredendir?*

"Sâmân" kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır; burada kuvvet ve kudret ma'nâsı münâsibdir. "Pîçîden" dolaşmak demektir. Burada taarruzdan kinâyedir.

Ya'nî "Allah Teâlâ hazretlerinin hüküm ve fermânını behemehâl yürütücü ve infâz edici olduğunu bilen kimsenin, Hudâ'nın fermânına ve kazâsına

taarruz kuvveti nerede kalır? O kimse hiç O'nun emrine mukābeleye cür'et edebilir mi?"

ای بسا مرغی پریده دانه جو　　که بریده حلق او هم حلق او

1688. *Ey, çok dâne arayan uçucu kuşun boğazını, yine onun boğazı kesmiştir.*

Gıdâsını arayan birçok havada uçan kuşlar, lokma bulmak ve boğazının ihtiyâcını temin etmek için tuzağa tutulmuş ve netîcede boğazı kesilip helâk olmuştur.

ای بسا مرغی ز معده وز مغص　　بر کنار بام محبوس قفص

1689. *Ey, çok kuş mi'deden ve açlıktan dam kenârından kafesin mahbûsudur.*

Ya'nî "Helâk olan kuşlar, boğazlarının derdinden helâk olduğu gibi, tutulup; sadâsının güzelliğinden veyâ hey'etinin letâfetinden dolayı kafese habsedilmiş ve kafesi tavan kenârına asılan kuşlar da, yine lokma ve boğaz derdinden dolayı bu habse dûçâr olmuştur."

ای بسا ماهی در آب دور دست　　گشته از حرص گلو مأخوذ شست

1690. [1695] *Ey, çok balık su içinde elden uzaktır; boğaz hırsından oltanın me'hûzu olmuştur.*

Denizlerde ve nehirlerde gezen balıklara insanların eli yetişemez iken, mahzâ boğaz ve lokma hırsından dolayı, insanların uzattıkları oltalara yakalanmışlardır.

ای بسا مستور در پرده بده　　شومئ فرج و گلو رسوا شده

1691. *Ey, çok perdede mestûr olmuş, fercin ve boğazın uğursuzluğundan rüsvây olmuştur.*

Birçok iffet perdesi arkasında oturmuş olan kadın ve erkek, âlet-i tenâsüle mahsûs olan zevkin şüûmundan ve yeme ve içmeye olan ibtilâ ve uğursuzluğundan dolayı, maddeten ve ma'nen rezîl ve rüsvây olmuştur.

ای بسا قاضئ حبر نیك خو　　از گلو وز شومئ او زرد رو

1692. *Ey, çok iyi huylu âlim kadı, boğazdan ve onun uğursuzluğundan sarı yüzlüdür.*

Nice iyi huylu ve ilmi çok olan kadılar, boğazlarını doyurmak için halktan rüşvet almak sûretiyle zilleti irtikâb etmişler ve boğazlarından ve onun böyle bir uğursuzluğundan halk nazarında hacîl olmuş ve utanmışlardır.

بلكه در هاروت و ماروت آن شراب   از عروج چرخ شان شد سد باب

1693. *Belki Hârût ve Mârût'da o şarâb, feleğe urûcdan onlara sedd-i bâb oldu.*

Belki beşeriyyete nüzûl eden Hârût ve Mârût nâmındaki melekler de o şarâb, ya'nî ferc ve boğaz huzûzâtı, onların ba'de'l-imtihân tekrâr beşeriyyetten tecerrüd ederek feleğe urûclarının kapısını kapadı. Bu Hârût ve Mârût kıssası I. ciltdde îzâh olundu.

بايزيد از بهر اين كرد احتراز   ديد در خود كاهلى اندر نماز

1694. *Bâyezîd bunun için ihtirâz etti; namazda kendisinde tenbellik gördü.*

Bu beyt-i şerîfde Bâyezîd-i Bistâmî (k.s.) hazretlerinin انى دعوت نفسى يوما الى طاعة من الطاعات فلم تجبنى فمنعتها الماء سنة ya'nî "Ben bir gün nefsimi tâattan bir tâata da'vet ettim, icâbet etmedi; binâenaleyh onu bir sene sudan men' ettim" kelâmına işâret buyurulmuştur.

از سبب انديشه كرد آن ذولباب   ديد علت خوردن بسيار آب

1695. *O akıl sâhibi, sebebden endîşe etti; illeti çok su içmek gördü.*

O akıl sâhibi olan Hz. Bâyezîd nefsinin ibâdetden imtinâ'ının sebebini düşündü ve sebeb olarak çok su içmiş olmasını buldu. Filhakîka çok su içtiği vakit vücûdda bir rehâvet ve betâet peydâ olur.

گفت تا سالى نخواهم خورد آب   آنچنان كرد و خدايش داد تاب

1696. *"Bir seneye kadar su içmiyeceğim" dedi; öyle yaptı ve Hudâ ona kudret verdi.*

Nefsinin tâatten imtinâ'ı çok su içmek sebebiyle olduğunu anlayınca, bir sene su içmemeğe karar verdi ve bu karârı da kazâ-yı ilâhîye muvâfık olmakla, Hak Teâlâ hazretleri, o kasdını icrâya kudret ve tevfîk verdi. Eğer kazâ-yı ilâhîye muvâfık olmasa idi, onun hâli de, Ebu'l-Hayr Tînâtî hazretlerinin hâline benzer idi.

اين كمينه جهد او بد بهر دين   گشت او سلطان و قطب العارفين

1697. *Bu, dîn için onun aşağı cehdi idi, o sultân ve kutbu'l-ârifîn oldu.*

Hz. Bâyezîd'in bu mücâhedesi, dîn uğrunda yaptığı mücâhedelerin ednâsı idi; bu mücâhedelerinden dolayı o âriflerin kutbu ve sultânı oldu.

چون بریده شد برای خلق دست　　　مرد زاهد را در شکوی ببست

1698. *Vaktâki boğaz için el kesilmiş oldu, zâhid olan adama şikâyet kapısını bağladı.*

Vaktâki lokma ve boğaz ihtiyâcından dolayı Ebu'l-Hayr hazretleri ahdini bozdu ve bu yüzden eli kesilmiş oldu, bu ihtiyâç sebebiyle ahdi bozmuş olmak keyfiyyeti, zâhid olan Hz. Ebu'l-Hayr'a şikâyet kapısını bağladı.

شیخ اقطع گشت نامش پیش خلق　　　کرد معروفش بدین آفات حلق

1699. *Halk indinde onun adı "Şeyh-i Akta'" oldu. Boğazın bu âfetleriyle onu ma'rûf etti.*

Halk arasında sağ eli kesik bir halde gezdiğinden, nâs ona "Şeyh-i Akta'" adını koydular. Hak Teâlâ hazretleri, boğazın bu âfetleriyle halk arasında onu ma'rûf etti.

کرامات شیخ اقطع و زنبیل بافتن او بدو دست

Şeyh-i Akta'ın kerâmetleri ve onun iki el ile zenbil örmesi

در عریش او را یکی زایر بیافت　　　کو بهر دو دست می زنبیل بافت

1700. [1705] *Ziyâretçilerden biri onu, sazdan ma'mûl çardak altında buldu ki, o her iki eliyle zenbil örer idi.*

"Arîş" sazlardan yapılan çardak ve çergi ve gölgelik ma'nâsınadır.

گفت او را ای عدو جان خویش　　　در عریشم آمده سر کرده پیش

1701. *Ona dedi ki: "Ey kendi canının düşmanı, benim çergime başını ileri itmişsin."*

Ebu'l-Hayr nazretleri o ziyâretçiye dedi ki: "Niçin bilâ-istîzân benim külbemin penceresinden başını içeriye soktun ve يَا اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَدْخُلُوا بُيُوتاً غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَ تُسَلِّمُوا عَلَى اَهْلِهَا (Nûr, 24/27) ya'nî "Ey îmân eden kimseler, isti'nâs etmedikçe ve ehline selâm vermedikçe evinizin gayri olan eve girmeyiniz!" âyet-i kerîmesi hükmüne muhâlefetle canının düşmanı oldun."

این چرا کردی شتاب اندر سباق　　　گفت از افراط مهر و اشتیاق

1702. *"Niçin sibâkda bu aceleyi yaptın?" Dedi: "Muhabbet ve iştiyâkın ifrâtından!"*

"Külbeye girmek sibâkında niçin bu aceleyi ettin; istîzân etmek husûsunda edeb-i şer'îye riâyet etmedin?" Ziyâretçi de cevâben: "Sana olan muhabbet ve iştiyâkımın ifrâtından bu edebe riâyet hatırıma gelmedi!" dedi.

پس تبسم کرد و گفت اکنون بیآ　　　لیك مخفی دار این را ای کیا

1703. *Böyle olunca tebessüm etti ve dedi: "Şimdi gel, fakat ey azîz, bunu mahfî tut!"*

Zâirin ifrât-ı muhabbetini işitince Ebu'l-Hayr hazretleri tebessüm edip dedi ki: "Öyle ise, şimdi gel, fakat ey meydân-ı Hudâ'nın muhibbi olan azîz, bu gördüğün hâli sakla!"

تا نمیرم من مگو این با کسی　　　نی قرینی نی حبیبی نی خسی

1704. *"Ben ölmedikçe bunu ne bir karîbine ne bir habîbine ve ne de bir denîye, kimseye söyleme!"*

"Ben hayatta oldukça, benim iki sağlam el ile zenbil ördüğümü gördüğünü, ne akrabân olan bir kimseye ve ne de bir dostuna ve ne de âhâd-ı nâsdan birisine velhâsıl hiçbir kimseye söyleme ve bu sırrı ifşâ etme!"

بعد ازآن قوم دگر از روزنش　　　مطلع گشتند بر بافیدنش

1705. *Ondan sonra başka tâife onun penceresinden, onun dokumasına muttali' oldular.*

Bu zâir gördüğü bu sırrı her ne kadar saklamış ve ifşâ etmemiş ise de, onun ahvâlini tecessüs eden başka kimseler, gizlice onun külbesinin penceresinden bakıp, onun iki sağlam el ile zenbil dokuyuşuna vâkıf oldular.

گفت حکمت را تو دانی کردگار　　　من کنم پنهان تو کردی آشکار

1706. *Dedi: "Ey Kirdigâr, hikmeti sen bilirsin; ben gizlerim, sen âşikâr ettin!"*

Bu sırrın keşfi üzerine Ebu'l-Hayr hazretleri Hak Teâlâ'ya münâcâta başlayıp dedi ki: "Ey fâil-i hakîkî olan Hâlık'ım! Bu sırrın şüyû'undaki hikmeti sen bilirsin. Ben saklıyorum, sen meydana çıkarıyorsun; bundaki hikmetin nedir?"

آمد الهامش كه يك چندى بدند   كه درين غم بر تو منكر مى شدند

1707. *Ona ilhâm geldi ki: "Birkaç kimseler geldi ki, bu gamda sana münkir oldular."*

Bu münâcâtı üzerine Hz. Ebu'l-Hayr'a böyle ilhâm-ı ilâhî geldi: "Bu elin kesilmesi gamında senin sıdk-ı hâlini inkâr eden, ehl-i tarîkten birkaç kimseler var idi, dediler."

كه مگر سالوس بود او در طريق   كه خدا رسواش كرد اندر فريق

1708. *"Ki, meğer o tarîkde riyâkâr idi ki, Hudâ ferîk içinde onu rüsvây etti."*

"Meğer o Ebu'l-Hayr, tarîk-i Hak'da ihlâs sâhibi değil, bil'akis riyâkâr bir kimse imiş; onun için Hak Teâlâ hazretleri onu ehl-i ihlâs içinde, eli kesilmek sûretiyle rüsvây etti, yoksa o ehl-i tarîk değil, ehl-i sirkat imiş!"

من نخواهم كان رمه كافر شوند   در ضلالت در گمان بد روند

1709. *"Ben istemedim ki o tâife kâfir olsunlar; dalâlette, sû'-i zan içinde gitsinler!"*

"Ben zâhiren cereyân eden ahvâle göre olan hükümlerinde onları ma'zûr gördüm ve kemâl-i keremimden istemedim ki, o sana münkir olan tâife dalâlette ve benim bir velîme karşı sû'-i zan içinde yürüsünler!"

اين كرامت را بكرديم آشكار   كه دهيمت دست اندر وقت كار

1710. [1715] *"Bu kerâmeti âşikâr ettik ki, iş vaktinde sana el veririz."*

"Bu sağlam el ile zenbil örmek kerâmetini halka ızhâr ettik ve zenbil örmek zamânında sana el verdiğimizi nâsa gösterdik."

تا كه آن بيچارگان بد گمان   رد نگردند از جناب آسمان

1711. *"Tâ ki o kötü zanlı bîçâreler cenâb-ı âsumândan merdûd olmayalar."*

"Bu keşf ve ızhârı, bu kötü zanlı bîçâreler rahmet ve hidâyet-i âsumânî tarafından reddolunmamak için yaptık."

این کرامت بهر ایشان دادمت　　　　دین چراغ از بهر این بنهادمت

1712. *"Bu kerâmeti ben sana onlar için verdim; ve bu çerâğı sana bunun için koydum."*

"Senin elin kesildikten sonra, iki sağlam el ile zenbil örmek kerâmetini ben sana, onlara göstermek için verdim. Ve bu çerâğ-ı hidâyeti sana, onların sû'-i zandan ve zulmet-i dalâletten kurtulmaları için vaz' ettim."

تو ازان بگذشتهٔ کز مرگ تن　　　　ترسی وز تفریق اجزای بدن

1713. *"Sen ondan geçmişsin ki, tenin ölümünden ve eczâ-yı bedenin tefrîkinden korkasın."*

"Sen cismin ölümü korkusundan ve eczâ-yı bedenin toprakta dağılıp, sûretin ma'dûm olması havfından geçmişsin; zîrâ sen, senin senliğinin cisimden ibâret olmadığını yakînen anladın."

وهم تفریق سر و پا از تو رفت　　　　دفع وهم اسپر رسیدت نیك زفت

1714. *"Başın ve ayağın tefrîki vehmi senden gitti; vehmin def'i sana iyi siper-i azîm olarak erişti.*

"Öleceğim, başım ve ayağım toprakta çürüyüp, birbirinden ayrılacak diye ehl-i gafletin her an dûçâr olduğu vehim senden zâil oldu. Bu vehmin def'i, senin elinin kesilmesinden müteessir olmamak husûsunda iyi ve azîm bir siper olarak senin imdâdına erişti."

سبب جرأت ساحران فرعون در قطع دست و پا

Fir'avn'ın sâhirlerinin el ve ayaklarının kesilmesindeki cesâretlerinin sebebi

ساحرانرا نی که فرعون لعین　　　　کرد تهدید سیاست بر زمین

1715. *Fir'avn-ı laîn değil mi ki, yeryüzünde sâhirlere tehdîd-i siyâset etti.*

که ببرم دست و پاتان از خلاف   پس در آویزم ندارم تان معاف

1716. *Ki, sizin elinizi ve ayağınızı hilâftan keseyim, sonra da asayım; sizi muâf tutmayayım.*

Bu beyitlerde sûre-i Tâhâ'da vâki' şu âyet-i kerîmeye işâret buyurulur: قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ آذَنَ لَكُمْ اِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلاَقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَ اَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلاَفٍ وَلاُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ (Tâhâ, 20/71) Ya'nî "Fir'avn dedi ki: Ben size izin vermezden evvel, ona îmân ettiniz. O muhakkak size sihir ta'lîm eden sizin büyüğünüzdür. İmdi sizin sağ elinizi ve sol ayağınızı hilâf cihetinden elbette keseyim ve sizi hurma dallarına asayım." Sûre-i Şuarâ'da dahi bu meâlde bir âyet-i kerîme vardır. İşte Fir'avn, Mûsâ (a.s.)a îmân eden sihirbazları böyle bir siyâset ile tehdîd etti.

او همی پنداشت کایشان در همان   وهم و تخویفند و وسواس و گمان

1717. *O zannederdi ki onlar yine vehim ve tahvîfde ve vesvâsta ve zandadırlar.*

O Fir'avn, sâhirler îmân ettikten sonra da yine bu vücûd-ı mevhûma bağlanmış ve tahvîflerden korkmada bulunmuş ve vesvâsın vesveseleri içinde kalmış ve bu vücûd-ı izâfînin istiklâli zannına düşmüş olduklarını zannederdi; ve bu zannına müsteniden onları siyâsetle tehdîd etti.

که بودشان لرزه و تخویف و ترس   از تو همها و تهدیدات نفس

1718. *Ki onlara nefsin tevehhümlerinden ve tehdîdlerinden titreme ve korkutma ve korku olur.*

O Fir'avn, zannederdi ki sâhirlerin nefislerini ta'zîb ve helâk ile tehdîd ederse, kendi nefsinde vâki' olan tevehhümlerden ve yapacağı tehdidlerden o sâhirlerin nefislerinde de titreme hâsıl ve korkutmanın te'sîriyle, onlarda korku peydâ olur; zîrâ Fir'avn'ın nokta-i nazarına göre, kesmek ve asmak fenâ bir şeydir, onun nefsinin tevehhümü budur.

او نمی دانست کایشان رسته اند   بر دریچهء نور دل بنشسته اند

1719. *O bilmezdi ki, onlar kurtulmuşlardır; kalb nûrunun perceresine oturmuşlardır.*

Fir'avn, sâhirleri de kendi gibi zannedip, siyâsetle tehdîd ederdi. O bilmezdi ki, onlar bu vücûd-ı vehmîden ve vehm-i vücûdîden kurtulmuşlardır. Kalb

nûrunun penceresinde oturmuşlar ve onlara nûr-ı yakîn hâsıl olmuştur. Binâenaleyh onların nazarında bu mevhûm olan vücûdun kıymeti kalmamıştır.

سایهٔ خود را ز خود دانسته اند   چابك و چست و گَش برجسته اند

1720. [1726] *Kendi sâyelerini, kendi zâtlarından bilmişlerdir; çabuk ve çevik ve güzel sıçramışlardır.*

"Sâye"den murâd, vücûd-ı zâhirî; "kendi zâtı"ndan murâd, cevher-i rûhânî veyâ sûret-i ilmîdir. Ma'lûmdur ki insan hakîkatte rûhdur ve bu beden sâye mesâbesindedir. Ve rûhun bekāsı bu sâyeye mevkūf değildir ve rûhun hayâtı bâkîdir. Beden-i unsurî olsun olmasın o kāimdir. Bu beden-i unsurî ve cism-i zâhirî gittiği vakit, rûh dîğer beden-i berzahîde haydır. Bu hakîkat sâhirlere keşfen ma'lûm olduğundan Fir'avn'ın tehdîdinden korkmadılar da, cevâben لَا ضَيْرَ اِنَّا اِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ (Şuarâ, 26/50) ya'nî "Zarar yoktur; biz muhakkak Rabb'imize münkalib oluruz" dediler. Bu babdaki hakāyık *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Mûsevî'de mündericdir. "Geş" hoş, ve ra'nâ ve güzel ma'nâsınadır.

هاون گردون اگر صد بارشان   خرد کوبد اندرین گلزارشان

1721. *Eğer feleğin havanı onları bu çamurluk içinde yüz kere ince döğse,*

اصل این ترکیب را چون دیده اند   از فروع وهم کم ترسیده اند

1722. *Mâdemki bu terkîbin aslını görmüşlerdir, vehmin fer'lerinden az korkmuşlardır.*

Bu cismâniyet âlemi, bir hakîkatin mertebe mertebe tekâsüfünden ibârettir. Eşyâ-yı kesîfe sûretlerinden her birinin ilm-i ilâhîde birer hakîkatleri sâbittir. Ondan sonra bu hakîkatler, nûrânî ve mücerred cevherlerden ibâret olan rûhlara akseder ve rûhlar mertebe-i misâlde müteayyen olan sûretlere mün'akis olur. Ondan sonra anâsırdan terekküb eden cisimlere akseder. İmdi her bir rûh kendi hakîkatinin gölgesi ve sûret-i misâliyye rûhun gölgesi ve her cism-i kesîf-i şehâdî dahi, sûret-i misâliyyenin gölgesidir. Bu cism-i kesîfi teşkîl eden anâsırdan her birinin hakîkatleri de, bu zikr olunan nüzûle tâbîdir. Binâenaleyh bu terkîb-i unsurî aslının ne olduğu, bu îzâh ile bir dereceye kadar ilmen ma'lûm olur; fakat bu nüzûlü bir de insanın kendi vücûdunda keşfen ve zevkan görmesi vardır. İlmen bilenler vehm-i vücûdînin fer'lerinden olan hastalık ve zillet ve ölüm gibi hallerden korkarlar. Keşfen ve zevkan görenler, bu vehmin fer'lerinden korkmazlar.

Onun için cenâb-ı Pîr efendimiz bu iki beyt-i şerîfde buyururlar ki: "Eğer bu âlem-i istihâle feleğinin havanı, ya'nî istihâlâtı o sâhirleri bu çamurluk ve unsuriyât içinde, yüz def'a inceden inceye döğse, onlar bu terkîb-i cismânînin aslını ve hakîkatini keşfen ve zevkan görmüş oldukları için, bu vehm-i vücûdînin fer'lerinden olan elin ve ayağın kesilmesinden korkmazlar."

این جهان خوابست اندر ظن مه إیست　　گر رود در خواب دستی باك نیست

1723. *Bu cihân rü'yâdır; zan içinde durma, eğer rü'yâda bir el giderse korku yoktur.*

Bu dünyâ rü'yâdır ve hayâldir. Sen onu müstakillü'l-vücûd bir hakîkat zannedip durma! Binâenaleyh, bu âlem-i hayâlde senin cism-i unsurîne bir noksan gelirse, eğer hakîkat-i hâle nâzır isen, müteessir olma. Nitekim bir kimsenin rü'yâda eli kesilmiş olursa, onun için bir korku olmaz; çünkü uyandığı vakit, elini sağlam bulur. Bunun gibi, insanın bu kesîf cisme mahsûs olan el ve ayağından başka, sûret-i misâliyyesine mahsûs olan bir el ve ayağı vardır. Bu âlemden intikâl ettiği ve mevt-i sûrî vâsıtasıyla cesedini bu âlem-i hisde bıraktığı vakit, âlem-i berzahdaki cismini elli ve ayaklı olarak tamâm bir halde bulur. Ve rûhu, bu sûret-i berzahiyyesine taalluk eder. Ve cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî hazretleri *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Süleymânî'de şöyle buyururlar:

انما الكون خيال و هو حق فى الحقيقة　　والذى يفهم هذا حاز اسرار الطريقة

"Kevn, ancak hayâldir ve o hakîkatte Hak'dır. Ve bunu anlayan kimse, esrâr-ı tarîkatı hâiz oldu."

گر بخواب اندر سرت ببرید گاز　　هم سرت بر جاست هم عمرت دراز

1724. *Eğer rü'yâda senin başını makas kesse, yine başın yerindedir ve ömrün dahi uzundur.*

"Ender" kelimesi tekmîl-i vezn için zâid olarak mezkûrdur. Meselâ rü'yâda senin başını makas ile kesseler, uyandığın vakit, başını yerinde bulursun, bu kesilmenin bir hayâl olduğunu anlarsın; ve böyle bir rü'yâyı muabbirler ömür uzunluğu ile ta'bîr ederler. Veyâhut rü'yâda başının makas ile kesilmiş olması, cismâniyet âlemindeki ömrünü kısaltmaz; ömrün yine uzundur. Bunun gibi eğer rü'yâdan ibâret olan bu dünyâda senin başın harpte kılıçla kesilmiş olup da, berzaha intikâl etsen, orada başını sağlam ve ömrünü uzun bulursun.

گر به بینی خواب در خود را دو نیم   تن درستی چون بخیزی نی سقیم

1725. *Eğer kendini rü'yâda iki yarım görsen, ten-dürüstsün, kalktığın vakit sakîm değilsin.*

Meselâ eğer kendi vücûdunu rü'yâda iki parça olmuş görsen, vücûd-ı unsurîne bunun aslâ te'sîri olmayıp, sağlam bir haldedir. Uykudan kalktığın vakit, sakîm ve ma'lûl değilsin.

حاصل اندر خواب نقصان بدن   نیست باك و نی دو صد پاره شدن

1726. *Elhâsıl rü'yâda noksân-ı beden korku değildir; ve iki yüz parça olmak değildir.*

این جهان را که بصورت قائمست   گفت پیغمبر که حلْم نائمست

1727. *Sûret ile kāim olan bu cihân için Peygamber buyurdu ki: "Uyuyanın rü'yâsıdır."*

Ya'nî "Resûl-i zîşân Efendimiz suver-i cismâniyye ile kāim olan bu dünyâ hakkında الدنيا كحلم النائم ya'nî "Dünyâ uyuyan bir kimsenin gördüğü rü'yâdır" buyurdu; ve hazret-i şehâdeti, hazret-i hayâle ve hazret-i hayâli, hazret-i şehâdete ilhâk eyledi." Ve kezâ ان الناس نيام فاذا ماتوا انتبهوا ya'nî "Muhakkak nâs uykudadırlar, öldükleri vakit uyanırlar" buyurdu. Resûl-i zîşân Efendimiz bu hadîs-i şerîflerinde, âlem-i halkta cârî olan her bir şeyin, maânî-i gaybiyyeden bir ma'nânın sûreti ve hakāyık-ı ilmiyyeden, bir hakîkatin misâli olduğuna işâret buyurmuşlardır. Lâkin nâs nevm-i gaflet ve hucüb-i tabîiyye ile ihticâb sebebiyle, suver-i ekvân âyînelerinde bu hakāyıkı müşâhede edemezler. Ya'nî âlem-i hisden âlem-i misâle ve âlem-i misâlden âlem-i ervâha ve âlem-i ervâhdan âlem-i a'yâna ve a'yândan esmâ ve şuûnât-ı zâtiyyeye intikāl edemezler. Ancak mevt-i irâdî zevkini tadıp, vech-i bâkînin şühûdunda helâk olan kimse, bu fenâdan sonra bekā bulup uyanır ve bu sûretde de ma'nânın sûrette cilveger olduğunu ve suver-i halkıyyenin ma'şûk-i hakîkînin hüsnüne âyîne bulunduğunu keşf-i ma'nevî ile bilir. Ve bunlar zevk-i Muhammedî sâhibidirler.

از ره تقلید تو کردی قبول   سالکان این دیده پیدا بی رسول

1728. *Sen taklîd yolundan kabûl ettin; sâlikler bunu resûlsüz zâhir görmüşlerdir.*

Ey ilm-i zâhir ile meşgûl olan kimse, sen dünyânın, uyuyanın rü'yâsı olduğunu, Resûl-i zîşân Efendimiz'in hadîs-i şerîflerindeki ma'nâyı kabûl et-

mekle bildin; zevkan ve keşfen bilmedin. Bu ma'nâyı tasdîkte Resûl-i zîşân Efendimiz'e taklîd ettin. Fakat sâlikler o Resûl-i zîşân Efendimizin i'tikādda ve amelde ve ahlâkda tamâmiyle isr-i şerîfine iktifâ etmek sâyesinde mertebe-i keşfe nâil oldular ve bu ma'nâyı Resûl-i zîşân Efendimiz'in hadîs-i şerîfindeki ma'nâyı taklîden kabûl etmekle değil, keşfen ve zevkan bildiler. Bu hadîs-i şerîfi işitmemiş olsalar bile, onların halleri ve zevkleri bu ma'nâyı musaddık oldu. Binâenaleyh onlar bu ma'nâyı resûlsüz olarak âşikâre gördüler.

روز در خوابى مگو كين خواب نيست   سايه فرعست اصل جز مهتاب نيست

1729. *Gündüz uykudasın; deme ki, bu uyku değildir; gölge fer'dir. Asıl, mehtâbın gayri değildir.*

Ey hayât-ı dünyeviyyeyi uyanıklık zanneden kimse, sen gündüz uykudasın; sakın bu uyku değildir deme! Çünkü bu hayât-ı dünyeviyyeyi hakîkat zannedip, sıkı sıkı sarıldın; bu suver-i dünyeviyyenin gölgelerden ibâret olduğunu bilmedin. Nitekim bu gölgeler 1722 numaralı beyitte îzâh olundu. Ve gölgeler, gölge sâhibinin fer'idir; ve asl-ı mehtâbın, ya'nî Zât-ı Hakk'ın nûrunun gayri değildir. Bu gölge ve zıll bahsi hakkındaki tafsîlât *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Yûsufî'de mündericdir.

خواب و بيداريت آن دان اى عَضُدْ   كه ببيند خفته كو در خواب شد

1730. [1736] *Ey azud! Uykunu ve uyanıklığını o bil ki, uyumuş görür ki, uykuya gitti.*

"Azud" muîn ve yardımcı ma'nâsınadır. "Ey azud" ta'bîriyle, bu *Mesnevî-i Şerîf*'i yazan Hüsâmeddîn Çelebi hazretleri murâd buyurulmuş olmak melhûzdur. Ya'nî, "Ey *Mesnevî-i Şerîf*'i yazmak husûsunda muîn olan Hüsâmeddîn Çelebim, senin bu dünyâdaki zâhirî uykun ve zâhirî uyanıklığın hep birer rü'yâdır." Zâhirî uyanıklığın uyku olduğu, yukarıda îzâh olundu. Binâenaleyh bir kimse rü'yâdan ibâret olan zâhirî uyanıklık hâlinden, zâhirî uyku hâline intikāl edip rü'yâlar görse, rü'yâ içinde rü'yâ olur.

او گمان برده كه اين دم خفته ام   بى خبر زآن كوست در خواب دوم

1731. *O zan götürmüş ki, bu dem uyumuşum; ondan habersizdir ki, o ikinci uyku içindedir.*

O zâhirî uyanıklıktan, zâhirî uyku hâline ihtikāl eden kimse, "Şimdi uyudum" der ve uyuduğunu zanneder. Halbuki ikinci uyku içinde olduğunun farkında değildir; zîrâ evvelki uyanıklık hâli de uyku ve rü'yâ idi.

کوزه‌گر گر کوزه‌ء را بشکند　　　　چون بخواهد باز خود قائم کند

1732. *Çömlekçi eğer çömleği kırarsa, istediği vakit, yine muhakkak kāim eder.*

"Bu vücûd-ı izâfî, çömlekçinin yaptığı bir çömleğe benzer. Hak Teâlâ onu, mevt-i sûrî ile ifnâ ederse, onu âlem-i berzahda yine kāim kılar. Nitekim çömlekçi, bir çömleği kırarsa, onun mislini yine ikāme eder." Bu ma'nâyı cenâb-ı Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şu beyt-i şerîf ile beyân buyururlar:

گر بشکند این جام من غصه نیاشام　　　　جامی دگر آن ساقی در زیر بغل دارد

"Eğer Hak Teâlâ benim bu kadeh-i vücûdumu kırarsa, hiç gam çekmem; zîrâ o sâkî-i Bâkî'nin koltuğu altında başka bir kadeh vardır."

کور را هر گام باشد ترس چاه　　　　با هزاران ترس می آید براه

1733. *Kör için her adımda kuyu korkusu olur, binlerce korku ile yola gelir.*

Hakîkat-ı halden kör olan ehl-i gaflet, bu hayât-ı sûrînin her bir adımında bir helâk kuyusuna düşeceğinden korkar; ve hakîkat-i hâli müdrik olmayan sâlik, tarîk-i Hakk'a bin korku ile sâlik olur. Riyâzet ve mücâhede sebebiyle vücûdunun zayıf olup, nihâyet helâk olacağından korkar. Ve âmme-i mü'minînden bir çoğu, meselâ savm-ı ramazandan, cisimlerinin za'fa dûçâr olacağı korkusuyla titrerler.

مرد بینا دید عرض راه را　　　　پس بداند او مغاك چاه را

1734. *Gören adam, yolun arzını gördü; binâenaleyh o mahall-i helâki ve kuyuyu bilir.*

Basar-ı basîreti açık olan adam, seyr-i urûcîdeki yolun enini, boyunu gördü ve bildi ki, asıl mahall-i helâk bu unsuriyât ve dünyâ sâhasıdır; ve korku cisme ve onun huzûzâtına sarılmaktadır.

پا و زانو اش نلرزد هر دمی　　　　رو ترش کی دارد او از هر غمی

1735. *Onun ayağı ve dizi, her bir dem titremez. O, her bir gamdan ne vakit yüzünü ekşi tutar?*

Binâenaleyh bu gibi ehl-i basîretin ayakları ve dizleri, vehmin fer'leri olan ve cisme taalluk eden darb ve hapis ve katl ve kat'-ı uzuv gibi azâbların tahayyülü ile titremez. Hiç onlar, bu cismâniyyete taalluk eden her bir gamdan mü-

teessir olup, yüzlerini buruştururlar mı? Böyle bir kimsenin nazarında, cisim korkusu yoktur; zâlimlerin zulümlerine karşı söz söylemekten aslâ çekinmez.

خیز فرعونا که ما آن نیستیم　　　که بهر بانگی و غولی بیستیم

1736. *Kalk! ey Fir'avn ki, biz o değiliz ki, her bir ses ve gūl için duralım!*

Bu beyt-i şerîf husûsiyyet cihetinden sâhirler tarafından Fir'avn'a ve umûmiyyet cihetinden her bir asırda milletlerin başına musallat olan Fir'avun meşrebindeki müstebid zâlimlere hitâben vâki'dir. Ya'nî, "Kalk ey Fir'avn! veyâ Fir'avun meşrebinde olan müstebid zâlim. Biz o senin bildiğin bu vücûd-ı mevhûmun zevâlinden korkan zümreden değiliz ki, her bâtıl sese ve Hak yolunu şaşırtan bir gulyabânî tab'ındaki sûrî ve ma'nevî da'vetçilere tâbi' olalım."

خرقهٔ ما را بدر دوزنده هست　　　ور نه خود ما را برهنه تن بهست

1737. *Bizim hırkamızı yırt! Dikici vardır; ve yoksa muhakkak bizim için tenin çıplağı olmak iyidir.*

"Ey Fir'avn, siyâsetinle hükm et! Ve asmak ve kesmek sûretiyle cismimizin hırkasını yırt! Sen bu cism-i unsurîyi ifnâ edersen, bize cism-i berzahînin dikicisi vardır; ve sen bu cismi ifnâ etsen bile bize cismin hükmünden kurtulmuş olmak iyidir." Ya'nî biz zâten bu hayât-ı dünyeviyyede iken libâs-ı tenden soyunmuş ve موتوا قبل ان تموتوا ["Ölmeden evvel ölünüz"] ya'nî, ölmezden evvel ölmenin sırrına nâil olmuşuz.

بی لباس این خوب را اندر کنار　　　خوشتر آریم ای عدو نابکار

1738. *Ey nâbekâr olan düşman! Libâssız bu güzeli daha hoş kucağa getiririz.*

"Hûb"dan murâd, ma'şûk-i hakîkî olan Hak'dır. Bu beyt-i şerîfden anlaşılan budur ki: Ma'şûku âgūşa çekmek hem libâs ile ve hem de libâssız olabilir; fakat libâssız âgūşa çekilmesi daha hoştur. Ma'şûku libâs ile âgūşa çekmek budur ki, sâlik kendinin sıfât-ı nefsâniyyesi ve enâniyyet-i mevhûmesi bâkî olduğu halde mezâhirde esmâsıyla zâhir olanın ancak Hak olduğunu bilmek ve mezâhirden esmâya ve esmâdan müsemmâya intikāl etmektir. Bu "ilme'l-yakîn" mertebesidir. Ve ma'şûku libâssız âgūşa çekmek dahi budur ki, sâlik kendinin sıfât-ı nefsâniyyesinden ve enâniyyet-i mevhûmesinden fânî olduğu halde, kendi vücûdunda ve eşyâda; ya'nî âfâkda ve enfüsde, Hakk'ın tecelliyât-ı zâtiyye ve sıfâtiyyesini zevkan müşâhede etmektir. Bu ikinci sûret bittabi', evvelkinden daha hoştur; çünkü "hakka'l-yakîn" mertebesidir.

خوشتر از تجرید از تن وز مزیج نیست ای فرعون بی الهام گیج

1739. *Ey ilhamsız ve ahmak Fir'avn! Tenden ve mizâcdan tecrîdden daha hoş bir şey yoktur.*

"Mizâc" "gîc" kelimesine kāfiye olmak üzere, kāide-i Fürs vechi ile imâle ile "mizîc" sûretinde vâki' olmuştur. Ba'zı nüshalarda "mizâc" şekl-i aslîsi üzerinde muharrer olup, ikinci mısra'ın kāfiyesi de "gâc" kelimesidir; ve "gîc" ile "gâc" aynı ma'nâdadır. Ya'nî "Ey maddiyyâtta müstağrak olup, rûhundan ilhâm alamayan ahmak Fir'avn! Rûh-i insânînin cisimden ve mizâcdan tecrîdinden daha hoş bir hâl yoktur."

شکایت استر پیش اشتر که من بسیار در رو می افتم و تو نمی افتی الا بنادر

"Ben çok yüz üstü düşüyorum ve sen ancak nâdiren düşersin" diye katırın deve önünde şikâyeti

"Katır"dan murâd, cismânî; ve "deve"den murâd rûhânî kimselerdir. Ve bu kıssanın yukarıya rabtı zâhirdir.

گفت اَستَر با شُتُر کای خوش رفیق در فراز و شیب و در راه دقیق

1740. [1746] *Katır deveye dedi ki: "Ey yokuşta ve inişte ve ince yolda iyi arkadaş!"*

تو نه آیی در سر و خوش می روی من همی آیم بسر در چون غوی

1741. *"Sen baş üstüne gelmezsin ve iyi gidersin; ben azgın kimse gibi tepe üstüne gelirim."*

"Ben yürürken, gözünü budaktan sakınmayan azgın adamlar gibi sendeleyip tepe üstüne düşerim; sen ise dosdoğru ve iyi yürürsün."

من همی افتم برو در هر دمی خواه در خشکی و خواه اندر نمی

1742. *"Ben her bir dem, kurulukta olsun, yaşlıkta olsun, yüz üstüne düşüyorum."*

این سبب را باز گو با من که چیست تا بدانم من که چون باید بزیست

1743. *"Bunun sebebini bana açık söyle ki nedir? Tâ ben bileyim ki, nasıl yaşamak lâzımdır?"*

گفت چشم من ز تو روشنترست　　　بعد ازان هم از بلندی ناظرست

1744. *Dedi ki: "Benim gözüm senden daha aydındır; ondan sonra da yükseklikten bakıcıdır."*

Rûhânî olan kimse, cismânîye dedi ki: "Sen her şeye, basar-ı hissî ile bakarsın; ve ben basar-ı basîret ile bakarım. Binâenaleyh benim basar-ı hissîm, basar-ı basîretimle münevver olduğu için, daha nûrludur. Ondan sonra da benim ufuk-ı rü'yetim cismâniyyeti ve rûhâniyyeti muhît olduğu için, gözüm âlî bir mertebeden bakar. Senin dâire-i rü'yetin yalnız cismâniyyete münhasır olduğundan, nazarın alçaktandır ve mahdûddur.

چون بر آیم بر سر كوه بلند　　　آخر عقبه ببينم هوشمند

1745. *"Yüksek dağın başı üzerine çıktığım vakit, akıllı olarak güç geçit yerinin sonunu görürüm."*

"Akabe" dağda geçilmesi güç olan geçit mahalli ma'nâsınadır. Beyt-i şerîfde zarûret-i vezn için "kâf" ın harekesi sükûna kalb olunmuştur. "Yüksek dağ"dan murâd, cismâniyyet-i beşerdir. Ya'nî "Âlem-i cismâniyyetin zirvesi beşeriyyet mertebesinde, ma'nâ âlemine giden güç geçit yerlerinin sonuna nazar ederim."

پس همه پستی و بالایئ راه　　　دیده ام را وا نماید هم اله

1746. *"Böyle olunca, Allah dahi benim gözüme bütün alçaklığı ve yüksekliği açık gösterir."*

هر قدم من از سر بينش نهم　　　از عثار و از فتادن وا رهم

1747. *"Ben her adımı görüş cihetinden koyarım; kaymaktan ve düşmekten kurtulurum."*

"Ben âkılâne geçit yerlerine nazar ettiğimden, Allah Teâlâ hazretleri de benim gözüme, bu hayât-ı cismâniyyedeki alçaklıkları ve yükseklikleri, basar-ı basîretime açık bir sûrette gösterir. Binâenaleyh bu cismâniyyet sâhasında attığım her bir adımı, görerek atarım; onun için kayıp, tepe üstü dalâlete düşmekten kurtulurum."

تو ببینی پیش خود يك دوسه گام　　　دانه بینی و نبینی رنج دام

1748. *"Sen önünü iki üç adım görürsün; dâneyi görürsün ve tuzağın zahmetini görmezsin."*

"Ey cismânî! Senin his gözün gâyet kısa görür; onun görüşü iki üç adımlık mesâfeden başka değildir. Binâenaleyh sen cismâniyyete âid menâfi' ve

huzûzâtı görürsün ve onun altındaki tuzağın meşakkatlerini ve zahmetlerini göremezsin."

يَسْتَوِى الْاَعْمَى لَدَيْكُمْ وَالْبَصِيرْ فِى الْمَقَامِ وَالنُّزُولِ وَالْمَسِيرْ

1749. *"Sizin indinizde kör ve görücü, ikāmet mahallinde ve nüzûlde ve gezilecek mahalde müsâvîdir."*

"Ey cismânîler! siz beşer sûretinde gördüğünüzün hepsini müsâvî addedersiniz. Onun ehl-i gaflet ve bâtından kör olanı ile, basar-ı basîret sâhibi olanını fark edemezsiniz. Binâenaleyh makām-ı insâniyyette oturan ve bu insâniyet makāmından, hayvâniyet derekesine sukūt ve nüzûl eden ve bu iki menzil arasında gâh insâniyet ve gâh hayvâniyet tarafına seyr eden kimseleri bir görürsünüz."

چون جنين را در شكم حق جان دهد جذب اجزا در مزاج او نهد

1750. [1756] *"Mâdemki cenîne karında Hak can verir, mizâca cezb-i eczâyı O vaz' eder."*

"Ey cismânî olan kimse! sen dar görüşünle, öldükten sonra ba'si baîd görürsün ve dersin ki: أَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ذَلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ (Kāf, 50/3) Ya'nî "Biz ölüp toprak olduğumuzdan sonra, yine hayâta rücû' eder miyiz? Bu rücû' baîddir." Mâdemki Hak Teâlâ hazretleri ana karnında cenîne can veriyor, mizâca, eczâ-yı unsuriyyenin cezbini de o vaz' eder; bu istib'âd olunacak şey değildir."

Ma'lûm olsun ki, unsuriyâtta "su" mâyi' ve "toprak" sulb ve "hava" gaz ve "ateş" harâretten ibâret olan "erkân-ı erbaa" ümmehâttırlar ve her birinin bir sûreti vardır ve ma'nâsı da vardır. Her birinin sûreti zulmettir ve ma'nâsı nûrdur. Her birinin sûretine "unsur" ve ma'nâsına "tabîat" derler. Binâenaleyh dört unsur ve dört tabîat olur. Ve bunun cümlesine "ümmehât" derler. Vaktâki bu ümmehâtı yekdîğerine bir şart ile karıştırırlar ki, müteşâbihu'l-eczâ bir şey peydâ olur; işte buna "mizâc" derler. Ve mizâcı, imtizâcdan almışlardır.

تا چهل سالش بجذب جزو ها حق حريصش كرده باشد در نما

1751. *Kırk seneye kadar onu cüz'lerin cezbine Hak Teâlâ onu nemâda harîs etmiş oldu.*

Cenîn doğduktan sonra, kırk yaşına kadar o çocuğu, cismin cüz'lerinin cezbine Hak Teâlâ tab'an harîs etti ve cisim neşv ü nemâda bulundu. Zîrâ bu yaşa kadar vücûdda harâret-i garîziyye gâlibdir; ve kırktan sonra cisimde bü-

rûdet ve yübûset gâlib olup, neşv ü nemâ tevakkuf eder. Ve yalnız masrûf olan eczânın yerine yenisi gelir ve cisim bu sûretle kāim olur.

از خورش او جذب اجزا می کند   تار و پود جسم خود را می تند

1752. *O yemekten eczâyı cezb eder; kendi cisminin târ u pûdunu örer.*

"Târ u pûd" kumaşların arışı, argacı ma'nâsınadır. Nescin ve örgünün tûlu ve arzı demek olur. Ya'nî "O cenîn, rahm-i mâderde içtiği hayız kanındaki ve doğduktan sonra da, kırk yaşına kadar cisminin tûlünü ve arzını yediği gıdâlardaki eczâ-yı anâsırı çeke çeke örer."

جزب اجزا روح را تعلیم کرد   چون نداند جذب اجزا شاه فرد

1753. *Rûha cezb-i eczâyı ta'lîm etti; tek olan şâh cezb-i eczâyı niçin bilmesin?*

Yukarıda, anâsır-ı basîtanın sulb ve mâyi' ve gaz hâlindeki hey'etleriyle, harâretin ümmehâttan oldukları beyân ve mizâc ta'rîf edilmiş idi. Bu ümmehât birbirine karıştığı vakit, bunların ma'nâları da birbirine karışmış olur. O memzûc olan hey'ete "cisim" ve onların ma'nâ-yı memzûcuna da "rûh" derler. Binâenaleyh mizâc hem cisimde ve hem de rûhda olur. Ümmehât müteferrik ve karışmamış oldukları müddetçe, onlara "anâsır" ve "tabâyi'" derler.Ve birbirine karışınca "mizâc" peydâ olur; ve "cisim" ile berâber "rûh" derler. Ve cisim her mertebede bir nâm alır. "Cism-i cemâd", "cism-i nebât", "cism-i hayvân" derler. Ve kezâ bunların rûhu da birer nâm alır. "Rûh-ı cemâd", "rûh-ı nebât", "rûh-ı hayvân" derler. Ve insan, envâ-ı hayvândan biridir; fakat bu cism-i insânîye mahsûs da bir sûret ve bir mizâc ve rûh vardır. Cisim, âlem-i mülkten ve halktandır; ve rûh, âlem-i melekûttan ve âlem-i emrdendir. Ve melekût ve âlem-i emr, âlem-i halktan ve mülkten mukaddemdir.

Binâenaleyh Hak Teâlâ hazretleri bu beyân olunan nizâm üzere, rûha, âlem-i halkta eczâ-yı anâsırın cezbini ta'lîm buyurdu. Ve sûret bozulunca, onun kāim ve bâkî olan ma'nâsına ve rûhuna yevm-i ba'sde, vücûdda tek ve ferd olan şâh-ı hakîkî, bu eczâ-yı anâsırın cezbi usûlünü bilmez mi? Bu istib'âd edilecek şey midir? Kur'ân-ı Kerîm'de bu ma'nâya dâir olan âyât-ı kerîme çoktur.

جامع این ذرها خورشید بود   بی غدا اجزات را داند ربود

1754. *Bu zerrelerin câmi'i güneş idi; gıdâsız senin eczânı kapmayı bilir.*

İmdi rûh-i insânî ki, onun hakîkati bir cevher-i mücerred-i nûrânîden ibâret olup, güneş mesâbesindedir. Ve yukarıda îzâh olunduğu üzere zerrât-ı

anâsın, âlem-i mülkte gıdâ vâsıtasıyla kendisine cezb ve cem' eder. O güneş yevm-i ba'sde senin eczânı gıdâsız olarak dahi ta'lîm-i ilâhî ile kapmayı bilir.

آن زمانی که در آیی تو ز خواب   هوش و حس رفته را خواند شتاب

1755. *O zaman ki sen uykudan uyanasın, gitmiş olan akıl ve hissini acele da'vet eder.*

Bu beyt-i şerîf, rûhun gıdâsız olarak eczâ-yı anâsın cezbine bir misâldir. Ya'nî "Sen uykuya vardığın vakit, dükkân ve tezgâh gibi efkârdan hâlî kalırsın ve havâss-i hamsen, muvakkaten ta'tîle uğrar; fakat uyandığın vakit, senin rûhun terzi isen terzilikte ve kunduracı isen kunduracılık fikrini ve san'atını ve muattal kalan havâss-i hamseni hemen kendine cezb ve da'vet eder."

تا بدانی کآن ازو غائب نشد   باز آید چون بفرماید که عد

1756. *Nihâyet bilesin ki, o ondan gâib olmadı; "Avdet et!" buyurduğu vakit, geri gelir.*

Bu rûhun cezbi, senin için bir nümûnedir. Nihâyet bu nümûneden bilirsin ki, senin eczân ve kuvân ve efkârın, Hakk'ın yed-i kudretinden gâib olmaz, yevm-i ba'sde, senin rûhun olan ma'nân tarafına "Avdet et!" diye emir buyurduğu vakit, hepsi o rûhun etrâfına toplanırlar.

اجتماع اجزای خر عزیر بعد از پوسیدن باذن الله تعالی

و در هم مرکب شدن پیش چشم عزیر علیه السلام

Çürüdükten sonra Üzeyir'in eşeğinin eczâsının, Allah Teâlâ'nın izniyle toplanması ve Üzeyir (a.s.)ın gözü önünde bir yere gelip merkeb olması

هین عزیرا در نگر اندر خرت   که بپوسیده و ریزیده برت

1757. *Âgâh ol ey Üzeyir! Eşeğine bak ki, senin indinde çürümüş ve dökülmüştür.*

Bu bahiste, sûre-i Bakara'da vâki' şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ

قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْماً اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِأَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلَى طَعَامِكَ وَ شَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَ انْظُرْ اِلَى حِمَارِكَ وَ لِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْماً فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (Bakara, 2/259) Ya'nî "O kimse gibi ki, evleri üzerine duvarları yıkılmış bir karye üzerinden geçti. Allah Teâlâ bu karye ehlini öldükten sonra nasıl diriltir? dedi. Allah Teâlâ onu yüz yıl öldürdü; sonra yine diriltti. "Ne kadar kaldın?" dedi, "Bir gün veyâ yarım gün kaldım" dedi. Buyurdu ki: "Belki yüz yıl kaldın; imdi taâmına ve şarâbına bak ki bozulmadı ve eşeğine bak! Ve biz seni nâsa âyet kılarız. Ve kemiklere nazar et, onları nasıl tahrîk ederiz? Sonra onlara et giydiririz." Vaktâki ona zâhir oldu dedi: "Bildim ki muhakkak Allah Teâlâ her şeye kādirdir." Bu vak'anın tafsîli tefsîr kitablarında mündericdir. Bu ebyât-ı şerîfe, bu âyet-i kerîmenin tefsîridir.

پیش تو گرد آوریم اجزاش را　　　آن سر و دم دو گوش و پاش را

1758. *Senin önünde onun eczâsını, o baş ve kuyruğu ve iki kulağı ve ayağı cem' getiririz.*

Ey azîz, senin gözünün önünde, eşeğin eczâsını, başını ve kuyruğunu ve iki uzun kulağını ve ayağını cem' edip, evvelki gibi bir cisim hâline getiririz.

دست نی و جزو بر هم می نهد　　　پارها را اجتماعی می دهد

1759. *El yok; ve cüz'ü birbiri üzerine koyar, pârelere bir içtimâ' verir.*

Zâhirde bir el görünmediği halde, Hak Teâlâ merkebin cisminin cüz'lerini birbiri üzerine koyar ve o parçalara bir cem'iyyet verir.

در نگر در صنعت پاره زنی　　　کو همی دوزد کهن بی سوزنی

1760. [1766] *Pârezenlik san'atına bak ki, o eskiyi bir iğnesiz diker.*

Hakk'ın parça vuruculuk san'atına bak ki, o eskimiş ve çürümüş bir libâs-ı vücûdu, bir iğnesiz ve âletsiz diker ve bitiştirir.

ریسمان و سوزنی نی وقت خرز　　　آنچنان دوزد که پیدا نیست درز

1761. *Dikme vaktinde ip ve bir iğne yoktur; öyle diker ki, terzi zâhir değildir.*

"Harz" çizme ve mest gibi ayakkabıları dikmek ma'nâsınadır.

چشم بگشا حشر را پیدا ببین　　　تا نماند شبهه ات در یوم دین

1762. *Göz aç, haşri zâhir gör; tâ ki yevm-i dînde senin şübhen kalmasın.*

"Yevm-i dîn" yevm-i kıyâmet demektir. Zîrâ "dîn" kāide ve inkıyâd ve cezâ ma'nâlarına gelir. Kıyâmet "Adl" ve "Hakem" isimlerinin hükm-i tecellîsi

altında vâki' olduğundan, burada "cezâ" ma'nâsınadır. Ya'nî iyiliğe iyilik ile ve kötülüğe kötülük ile cezâ verilecek olan gün demek olur.

تا ببینی جامعی ام را تمام　　　　تا نلرزی وقت مردن زاهتمام

1763. *Tâ ki benim câmi'liğimi tamâmen göresin; tâ ki ölmek vaktinde ihtimâmdan titremiyesin.*

Cenâb-ı Pîr bu beyti Hak tarafından buyururlar; ve hitâb-ı âmmdır. Ya'nî "Ey sûret-i insâniyyede yaratmış olduğum kullarım! Benim umûma âyet ve ibret olmak üzere Üzeyr'ime göstermiş olduğum hâdiseden benim câmi'liğimi tamâmen gör de, ölüm vaktinde, lezzet-i hayâtı kaybedeceğim ve yok olacağım diye, bu hayât-ı fâniyyeye olan ihtimâmından dolayı korkup titreme!"

همچنانکه وقت خفتن ایمنی　　　　از فوات جمله حسهای تنی

1764. *Nitekim uyumak vaktinde, cismin bütün hislerinin fevâtından emînsin.*

النوم اخ الموت Ya'nî "Uyku ölümün kardeşidir" hükmünce, uyku vaktinde havâss-i hamsen muattal olduğu ve nazarından eşyâyı gâib ettiğin halde, yok olacağından korkmazsın; zîrâ uyanmaktan emînsin; çünkü uyuyup, uyandığını çok gördün ve buna alıştın.

بر حواس خود نلرزی وقت خواب　　　　گرچه می گردد پریشان و خراب

1765. *Her ne kadar perîşân ve harâb olur ise de, uyku vaktinde, kendi havâssin üzerine titremezsin.*

Uyku vaktinde havâss-i hamsenin kuvveti gider ve harâb olur; ve sen de bunu bilirsin de, "Aman bana bir şey oluyor" diye hiç telâş etmez ve titremezsin.

جزع نا کردن شیخی بر مرگ فرزندان خود

Bir şeyhin kendi evlâdının ölümü üzerine feryâd etmemesi

بود شیخی رهنمایی پیش ازین　　　　آسمانی شمع بر روی زمین

1766. *Bundan evvel yol gösterici bir şeyh var idi; âsumâna mensûb şem' idi.*

Zamân-ı sâbıkda halka Hak yolunu gösterici bir şeyh-i kâmil var idi. Âsumân-ı hakîkate mensûb bir şem' ve bir nûr-ı ilâhî idi.

چون پیمبر در میان امتان　　　در گشای روضهء دار الجنان

1767. *Ümmetlerinin arasında peygamber gibi, dârü'l-cinân bahçesinin kapısını açıcı idi.*

گفت پیمبر که شیخ رفته پیش　　　چون نبی باشد میان قوم خویش

1768. *Peygamber buyurdu ki: "Öne gitmiş şeyh, kendi kavmi arasında peygamber gibi olur."*

Câmiu's-Sagîr'de münderic olan الشيخ فى قومه كالنبى فى امته ya'nî "Kavmi içinde şeyh, ümmeti arasında peygamber gibidir" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur.

يك صباحى گفتش اهل بيت او　　　سخت دل چونى بگو اى نيك خو

1769. *Bir sabah ona ehl-i beyti dedi: "Ey iyi huylu, söyle niçin katı kalblisin?"*

Bir sabah o şeyh-i kâmile, âilesi şöyle dedi: "Ey huyu güzel olan âilemizin reîsi, bize sebebini söyle! Sen niçin böyle katı kalblisin?"

ما ز مرگ و هجر فرزندان تو　　　نوحه مى داريم با پشت دو تو

1770. [1776] *"Biz senin evlâtlarının ölümünden ve ayrılığından iki kat arka ile nevha tutarız."*

"Biz senin çocuklarının ölümünden ve ayrılığından müteessir olduk ve teessür sebebiyle belimiz büküldü. Bu hâl içinde ağlayıp sızlıyoruz."

تو نمى گريى نمى زارى چرا　　　يا كه رحمت نيست در دل اى كيا

1771. *"Sen niçin ağlamıyorsun, zârî etmiyorsun? Ey büyük! yâhut senin merhametin mi yoktur?"*

چون ترا رحمى نباشد در درون　　　پس چه اميدست مان از تو كنون

1772. *"Eğer senin içinde bir merhamet olmazsa, o halde bizim senden şimdi ne ümîdimiz vardır?"*

ما باميد تو ايم اى پيشوا　　　كه بنگذارى تو ما را در فنا

1773. *"Ey muktedâ, biz senin ümîdin ileyiz ki, sen bizi fenâda bırakmıyasın!"*

"Ey ma'nâ yolunda bizim rehberimiz; biz senin ümîd-i merhametin ile müteselli oluyoruz ve bizi bu âlem-i fenânın dalgaları ve cereyânı içinde bırakmazsın diye, senin merhametine dayanıyoruz."

چون بیآرایند روز حشر تخت   خود شفیع ما تویی آن روز سخت

1774. *"Vaktâki haşir günü tahtı süsleyeler, o şedîd günde muhakkak sen bizim şefî'imizsin."*

"Vaktâki zuhûrun butûna münkalib olduğu kıyâmet gününde, hüküm ve adl tahtını süslerler, işte o şedîd ve sıkı olan günde, muhakkak sen bizim şefâatçimizsin."

در چنان روز شب بی زینهار   ما با کرام تو ایم امید وار

1775. *"Öyle sakınılmaz gecenin gündüzünde, biz senin ikrâmın ile ümîdvârız."*

"Öyle dünyâ gecesinde ki, suver-i a'mâlin zuhûru men' edilemiyecek olan o günde, biz senin ikrâmın ile yakamızı kurtaracağımızdan ümîdvârız."

دست ما در دامن تست آن زمان   که نماند هیچ مجرم را امان

1776. *"Hiçbir mücrime emân kalmayan o zamanda, bizim elimiz senin eteğindedir."*

"Kendi sû'-i a'mâli etrâfını ihâta edip, onlardan kurtulmağa emân olmayan o yevm-i kıyâmette biz senin eteğine yapışıp, şefâat niyâz ederiz."

گفت پیغمبر که روز رستخیز   کی گذارم مجرمانرا اشك ریز

1777. *Peygamber buyurdu ki: "Kıyâmet gününde günahkârları ne vakit yaş dökücü olarak terk edekim?"*

Bu beyt-i şerîfde شفاعتی لاهل الكبائر من امتی ya'ni "Benim şefâatim ümmetimden büyük günâh sâhipleri içindir" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Bu hadîs-i şerîfi İbn Abbas ve Câbir ve Enes ve sâir ashâb-ı kirâm rivâyet buyurmuşlardır. Ve Ebû Derdâ hazretlerinin rivâyetine göre hadîs-i şerîf شفاعتی لاهل الكبائر من امتی و ان زنا و ان سرق علی رغم انف ابی ذر sûretinde vâki' olmuştur. Ma'nâyı şerîfi: "Benim şefâatim ve eğer zinâ ve sirkat etse bile Ebî Zer'in enfine rağmen, ümmetimden günâh-ı kebâir sâhiblerinedir" demek olur. Ve *Mişkât*'de "Bâb-ı şefâat"de münderic uzun bir hadîs-i şerîfin âhirinde şöyle buyrulmuştur: و اخرجهم عن النار و ادخلهم الجنة حتی ما یبقی فی النار الا من حبسه القرآن Ya'nî "Ve ben

onları nârdan çıkarırım ve cennete idhâl ederim; ancak Kur'ân'ın habs ettiği kimse nârda kalıncaya kadar." Ve Kur'ân'ın cehennemde hasb ettiği kimseler, müşrikler ve münkirler ve münâfıklardır ki, onlar hakkında Kurân-ı Kerîm فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ (Müddessir, 74/48) ya'nî "Şefâat edenlerin şefâati onlara fayda vermez" buyurur.

من شفيع عاصيان باشم بجان — تا رهانمشان ز اشكنجهء گران

1778. *"Onları ağır işkenceden kurtarmak için, ben âsîlerin can ile şefâatçisiyim."*

عاصيان و اهل كبائر را بجهد — وارهانم از عتاب نقض عهد

1779. *"Âsîleri ve ehl-i kebâiri, nakz-ı ahd itâbından, cehd ile kurtarırım."*

"Nakz-ı ahd" budur ki, Allâh'a ve peygamber ve kitâba îmân etmekle emr-i ilâhîye ittibâ' ve nehy-i ilâhîden içtinâb için ahd etmiş olduğu halde, bu ahdini bozarak, günâh-ı kebâir işlemektir.

صالحان امتم خود فارغند — از شفاعتهاى من روز گزند

1780. *"Ümmetimin sâlihleri ise, zarar gününde, benim şefâatimden fâriğdirler."*
[1786]

"Ahidlerine vefâ eden benim ümmetimin sâlihleri, yevm-i kıyâmette benim şefâatime muhtâc olmazlar; zîrâ onlar hakkında hayât-ı dünyeviyyede iken şefâatim vâki' olmuştur. Binâenaleyh âhirette onlara şefâat, hâsılı tahsîl kabîlinden olduğundan, abes olur. Onların bu salâhı dünyâda benim şefâatim sâyesindedir."

بلكه ايشانرا شفاعتها بود — گفتشان چون حكم نافذ مى رود

1781. *"Belki onlar için şefâatler olur; onların sözü, hükm-i nâfiz gibi gider."*

Ya'nî "Benim ümmetimin sâlihleri, başkalarına şefâat eder. Yevm-i kıyâmette onların sözü, bir emîrin ve hâkimin, hükm-i nâfizi gibi müessir olur." Nitekim bir hadîs-i şerîfde buyurulur: يدخل الجنة بشفاعة رجل صالح من امتى اكثر من بنى تميم Ya'nî "Benim ümmetimden sâlih bir adamın şefâati ile, Benî Temîm kabîlesi efrâdından daha çoğu cennete girer." Ve dîğer bir hadîs-i şerîfde buyurulur: ان من امتى من يشفع للقبائل و منهم من يشفع للقبيلة و منهم من يشفع للعصبة و منهم من يشفع للرجل حتى يدخل الجنة Ya'nî "Muhakkak benim ümmetimden kabîlelere şefâat eden ve bir kabîleye şefâat eden ve asabeye, ya'nî on ikiden kırk kimseye kadar şefâat eden ve bir adama şefâat eden kimseler vardır ki, cennete girer."

Ve dîğer bir hadîs-i şerîfde صلحاء امتی لا یحتاجون لشفاعتی و انما لهم شفاعة فی المذنبین ya'nî "Benim ümmetimin sâlihleri, şefâatime muhtâç değildirler; ve onlar için ancak günâhkârlara şefâat vardır" buyurulur.

هیچ وازر وزر غیری بر نداشت　　　　من نیم وازر خدایم بر فراشت

1782. *"Hiçbir günahkâr bir başkasının günâhını kaldırmadı; ben günahkâr değilim, Hudâ beni âlî etti."*

Bu beyt-i şerîf evlâdının fevtine ağlamayan şeyh-i kâmilin lisânındandır. وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى (En'âm, 6/164) ya'nî "Hiçbir günahkâr, başkasının günâhını yüklenmez" âyet-i kerîmesinin ma'nâ-yı münîfidir.

آنکه بی وزرست شیخست ای جوان　　　　در قبول حق چو اندر کف کمان

1783. *Ey delikanlı, o ki günahsızdır şeyhdir, Hakk'ın kabûlünde elde yay gibidir.*

"Günahsız"dan murâd, vücûd-ı mevhûmunun kaydından kurtulmuş olan zât-ı muhteremdir. Zîrâ meşâyih-i kirâm hazerâtı وجودك ذنب لا یقاس علیه ذنب آخر ya'nî "Senin varlığın, başka günahlara kıyâs olunmayan bir günahtır" buyurmuşlardır. Zîrâ o emr-i ilâhîye muhâlefetten ibâret olan bilcümle günahların menşei ve kökü, insanın mevhûm olan varlığıdır. İnsân-ı kâmil ise, bu mevhûm olan varlıktan kurtulmuş ve vücûd-i Hak ile kāim olmuştur. Binâenaleyh onun vücûd-ı izâfîsi, ok atan kimsenin elindeki yaya benzer. Hakk'ın kabûlünde yed-i kudret-i ilâhîde yay gibidir ki, kazâ-yı ilâhî oku, onların yay mesâbesinde olan vücûdundan çıkar.

Bu beyt-i şerîfden i'tibâren cenâb-ı Pîr şeyhin kim olduğunu ta'rîf buyururlar.

شیخ که بود پیر یعنی مو سپید　　　　معنیٔ این مو بدان ای بی امید

1784. *Şeyh kim olur? İhtiyar, ya'nî ak kıllı. Ey ümîdsiz, bu kılın ma'nâsını bil!*

Şeyhin lügat ma'nâsı nedir? İhtiyar ya'nî saçının ve sakalının kılları ağarmış olan kimsedir. Fakat ey âlem-i sûretin kaydında bağlı kalıp, ümîdsiz olan kimse; ehl-i hakîkat indinde, sûretten ma'nâya intikāl etmek sûretiyle bu kılın ma'nâsını bil!

هست آن موی سیه هستیٔ او　　　　تاز هستی اش نماند تار مو

1785. *O kara kıl, onun varlığıdır; onun varlığından, bir kıl teli kalmayıncaya kadar.*

O kara kılın ma'nâsı, onun nefs-i mevhûmunun varlığıdır. Onun bu mevhûm olan varlığından bir kıl teli, ya'nî sıfât-ı nefsâniyyesinden bir tek sıfat kalmayıncaya kadar, o bu vücûd-ı mevhûmuna bağlıdır; ve henüz mukayyeddir, onun ıtlâkdan ve hürriyyetten zevki yoktur.

چونکه هستی اش نماند پیر اوست　　گر سیه مو باشد او یا خود دو موست

1786. *Her ne kadar o kara kıllı, yâhud iki kıllı olsa da, vaktâki onun varlığı kalmıya, pîr odur.*

Ya'nî, sûrette saçının ve sakalının kılları kara veyâhud kır olsa da, vaktâki onda mevhûm varlık eseri kalmaz ve nefsinin sıfâtı kaydından âzâd olup hür olur, işte asıl pîr ve şeyh o zât-ı muhteremdir.

هست آن موی سیه وصف بشر　　نیست آن مو موی ریش و موی سر

1787. *O kara kıl, vasf-ı beşerdir; o kıl, sakalın kılı ve başın kılı değildir.*

Bizim bahs ettiğimiz o kara kıl, sıfât-ı beşeriyye ve nefsâniyyedir; yoksa zâhirî olan saç ve sakal kılları değildir.

عیسی اندر مهد بر دارد نفیر　　که جوان ناگشته ما شیخیم و پیر

1788. *Îsâ delikanlı olmamış iken, beşik içinde "Biz şeyhiz ve pîriz" diye feryâd kaldırır.*

Sûre-i Meryem'de vâki' şu âyet-i kerîmeye işâret buyurulur: فَاَشَارَتْ اِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِى الْمَهْدِ صَبِيًّا . قَالَ اِنِّى عَبْدُ اللّٰهِ آتَانِىَ الْكِتَابَ وَ جَعَلَنِى نَبِيًّا وَ جَعَلَنِى مُبَارَكًا اَيْنَ مَا كُنْتُ وَ اَوْصَانِى بِالصَّلٰوةِ وَ الزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا (Meryem, 19/29-31) Ya'nî "Îsâ (a.s.)ın cenâb-ı Meryem'den babasız olarak doğmasına i'tirâz edenlere Hz. Meryem, beşikteki Îsâ (a.s.)a sorunuz diye işâret etti. Onlar: "Beşikte olan bir çoçukla biz nasıl konuşabiliriz?" dediler. Bunun üzerine Îsâ (a.s.) beşik içinde onlara hitâb edip buyurdu ki: "Ben Allah'ın kuluyum, bana kitab verdi ve beni peygamber yaptı ve nerede olursam olayım, beni mübârek kıldı; ve hayatta oldukça bana namaz ve zekât ile vasiyet buyurdu."

گر رهید از بعض اوصاف بشر　　شیخ نبود کهل باشد ای پسر

1789. *Eğer evsâf-ı beşerin ba'zısından kurtulsa, ey oğul, şeyh olmaz kehl olur.*

"Kehl" orta yaşlı adama derler. 33 ve 35 yaşında bulunan kimselerdir. Ya'nî, bir kimse tarîk-i Hak'da evsâf-ı beşeriyye ve sıfât-ı nefsâniyyenin

ba'zılarından kurtulsa ve ba'zılarıyla muttasıf olsa; o kimse şeyh ve tarîk-i Hak'da rehber olamaz. Belki henüz tarîk-i Hakk'ın vasatında bir sâlik olur. Kendilerinde sıfât-ı nefsâniyye bâkî iken, halkı terbiye ve irşâda kıyâm edenler, bundan ibret alsınlar.

چون یکی موی سیه کآن وصف ماست　　نیست بر وی شیخ و مقبول خداست

1790. [1796] *Vaktâki bizim vasfımız olan bir kara kıl, onun üzerinde yoktur; şeyh ve makbûl-i Hudâ'dır.*

Vaktâki bizim beşeriyyetimizin ve nefsâniyyetimizin sıfatlarından olup, kara kıl mesâbesinde bulunan bir sıfat, kendisinde kalmamış olan zât-ı muhterem şeyhtir ve Hakk'ın makbûl bir kuludur.

چون بود مویش سپید ار با خودست　　او نه پیرست و نه خاص ایزدست

1791. *Vaktâki onun kılı beyaz olur, eğer kendisiyle ise, o ne pîrdir ve ne Hakk'ın hâssıdır.*

Herhangi bir kimsenin sûret-i zâhirede saçı ve sakalı bembeyaz olduğu vakit, eğer kendi vücûd-ı mevhûmuna yapışmış ve sıfât-ı nefsâniyyesinin hükmü altında zebûn kalmış ise, o hakîkatte pîr ve şeyh değildir; ve Hakk'ın hâss ve makbûl bir kulu da değildir. O kimse "abdullah" olmayıp, henüz "abdü'n-nefs"dir. Eğer şeyhlik ve rehberlik da'vâ ederse, bu da'vâsında kâzibdir; ve ona şeyhlik için hilâfet veren şeyh de onun gibi gâfil ve kâzibdir.

ور سر مویی ز وصفش باقیست　　او نه از عرشست او آفاقیست

1792. *Ve eğer onun vasfından bir kıl ucu bâkî ise, o arşdan değildir; o âfâkîdir.*

Ve eğer bir kimsede, o beşeriyyet ve nefsâniyyetin sıfatlarından kıl ucu kadar, bir eser bâkî ise, o kimse, âlem-i ulvîye mensûb değildir; o âlem-i süflîye mensûbdur. Beyit:

تا سر مویی تعلق هست محرومی بجاست　　هر که این زنار دارد در حرم نامحرمست

"Kıl ucu kadar taalluk-ı nefsânî bulundukça, huzûr-ı Hak'dan mahrûmluk becâdır. Her kim bu taalluk zünnârını tutarsa, o kimse harem-i ilâhîde nâ-mahremdir."

عذر گفتن شیخ بهر ناگریستن بر فرزندان

Şeyhin evlâtlarına ağlamaması için özür söylemesi

شیخ گفت او را مپندار ای رفیق　　　که ندارم رحم و مهر و دل شفیق

1793. *Şeyh ona dedi ki: "Ey arkadaş! zannetme ki benim merhametim ve muhabbetim ve şefîk kalbim yoktur."*

بر همه کفار ما را رحمتست　　　گرچه جان جمله کافر نعمتست

1794. *"Her ne kadar cümle kâfirin canı ni'met ise de, bizim için bütün küffâr üzerine, rahmet etmek vardır."*

Şurrâh-ı kirâm bu beyt-i şerîfde muhtelif mütâlaât beyân buyurmuşlar ise de, burada zikri uzun olur. Fakîre lâyih olan ma'nâ budur ki: Biz evliyâ tâifesi, âlemlere rahmet olduğumuz için, merhametimiz bütün küffâra da şâmildir. Gerçi hadd-i zâtında bütün kâfirlerin canı haklarında ni'met ve rahmet ise de, bu rahmet, rahmet-i âmme-yi zâtiyye ve rahmet-i rahmâniyyedir. Zîrâ rahmet-i rahmâniyyeye nazaran bütün eşyâ hadd-i zâtında merhûmdur; ve âyet-i kerîmede bu rahmet hakkında وَ رَحْمَتِى وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ (A'râf, 7/156) ya'nî "Benim rahmetim her şeyi kaplamıştır" buyurulur. Fakat küffâr, rahmet-i hâssa-i zâtiyye ve rahmet-i rahîmiyye ile merhûm değildir. Bizim küffâra olan merhametimiz, rahmet-i rahîmiyyeye nazaran olan merhamettir ki, onları tarîk-i hidâyete da'vet ederiz.

Bu mukaddime hulâsa olunursa, şöyle olur: "Her ne kadar kâfirlerin canı rahmet-i rahmâniyyeye mazhariyyet hasebiyle ketm-i ademden zuhûr etmiş ve bu zuhûr, haklarında ni'met ve rahmet olmuş ise de, bizim için küffâr üzerine, rahmet-i rahîmiyye ile merhamet etmek ve onları îmâna ve hidâyete da'vet etmek vardır."

بر سگانم رحمت و بخشایش است　　　که چرا از سنگهاشان نالش است

1795. *"Niçin onlara taşlardan feryâd vardır diye, benim köpeklere bile merhamet ve ihsânım vardır."*

"Bu halk niçin bu bîçâre köpekleri taşlayıp canlarını yakıyorlar; ve feryâdlarına sebeb oluyorlar?" diye, benim köpeklere bile merhamet ve ihsânım vardır. Zîrâ cemî'-i esmâya mazhar olan insân-ı kâmilde "Raûf" ve "Atûf" isimlerinin ahkâmı da zâhir olur.

این سگی که می گزد گویم دعا   که ازین خو وا رهانش ای خدا

1796. *"Ey Hudâ! bu huydan onu kurtar, diye, ısıran bir köpeğe duâ ederim."*

Bende nefsâniyyet ve beşeriyyet âsârı kalmamış olduğundan, beni ısıran köpeği, intikām almak için öfkelenerek taşlamam; belki ona olan merhametimden dolayı, "Yâ Rab! bu köpeğin halk tarafından taşlanmasına sebeb olan bu kötü huyundan onu kurtar!" diye duâ ederim.

این سگانرا هم درآن اندیشه دار   که نباشند از خلایق سنگسار

1797. *"Bu köpekleri de o endîşede tut ki, halâyıktan taşlanmasınlar."*

Bu beyt-i şerîf dahi duânın mâba'didir. Ya'nî "Köpeklerin fikrine, halkı ısırmak vârid olmasın da, halk tarafından taşlanmasınlar."

زآن بیآورد اولیا را بر زمین   تا کند شان رحمة للعالمین

1798. *Evliyâyı ondan dolayı yeryüzüne getirdi, tâ ki âlemlere rahmet olsunlar.*

Hak Teâlâ hazretleri enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın vârisleri olan evliyâyı, mahzâ âlemlere rahmet olmak için yeryüzüne getirdi. Binâenaleyh onlardan halka ancak şefkat ve merhamet ibzâl olunur.

خلق را خواند سوی درگاه خاص   حق را خواند که وافر کن خلاص

1799. *Halkı dergâh-ı hâss tarafına da'vet eder; halâsı vâfir kıl, diye Hakk'a yalvarır.*

Alelumûm rahmet-i rahmâniyye ile merhûm olan halkı, dergâh-ı hâss ve rahmet-i rahîmiyye tarafına da'vet eder. "Yâ Rab! bunları bu fitne-i taayyünât ve keserâtdan çokça kurtar!" diye Hakk'a yalvarır.

جهد بنماید ازین سو بهر پند   چون نشد گویا خدایا در مبند

1800. [1806] *Bu taraftan nasîhat için cehd gösterir; olmazsa "Ey Hudâ kapıyı kapama!" der.*

Bu âlem-i taayyünât ve keserât tarafından, dergâh-ı hâss-ı ilâhî tarafına vusûl için halka nasîhat vermek husûsunda cehd ve gayret eder; eğer onun bu husûsdaki nasâyihi, onlar üzerinde müessir olmazsa, "Yâ Rab! bunların üzerine hidâyet kapısını kapama!" diye yalvarır. Zîrâ Muhammedî meşreb olan evliyânın zevki budur. Nitekim (S.a.v.) Efendimiz Uhud gazâsında yaralandıkları halde اللهم اهد قومي فانهم لا يعلمون ya'nî "Yâ Rab! kavmime hidâyet eyle; zîrâ onlar bilmiyorlar" diye duâ buyururlar idi. Binâenaleyh bu meşrebdeki evliyâ-yı kirâm dahi, kendi muhâliflerine aslâ bedduâ buyurmazlar.

رحمت جزوى بود مر عام را　　　　رحمت كلى بود همام را

1801. *Muhakkak âmme için rahmet cüz'î olur. Hümâm için rahmet küllî olur.*

"Rahmet-i cüz'î"den murâd, her bir ism-i ilâhînin, kendi mazharına olan rahmetidir ki, o isim, o mazharın Rabb-i hâssıdır. Rahmet-i âmme-i zâtiyyeden o mazharın nasîbi, kendi Rabb-i hâssı dâiresindedir. Ve "rahmet-i küllî"den murâd, câmi'-i cemî-i esmâ olan "Allah" isminin, kendi mazharı bulunan insân-ı kâmile rahmetidir ki, bilcümle esmâ-i ilâhiyyenin ahkâm ve âsârı onda zâhir olur. Bu ma'nâya göre "hümâm"dan murâd, insân-ı kâmil olur. Ya'nî "Mezkûr rahmet-i cüz'î, efrâd-ı avâm içindir; ve rahmet-i küllî de, himmeti, halkın hidâyetine masrûf olan insân-ı kâmil içindir."

رحمت جزوش قرين گشته بكل　　　　رحمت دريا بود هادى سبل

1802. *Onun rahmet-i cüz'ü, külle karîn olur; deryânın rahmeti, yolların hâdîsi olur.*

Yukarılarda îzâh olunduğu üzere Server-i âlem Efendimiz'in rûh-ı âlîsi küllü'l-küldür; ve onun vârislerinden her birerlerinin rûhu dahi birer küldür. Ervâh-ı sâireden her biri, ervâh-ı cüz'iyyeden olup, kendi küllerine ve küller dahi küllü'l-kül olan Server-i enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz'e tâbi'dir. Rahmet-i hâssa-i zâtiyye bu silsile-i tertîb üzere ilimden, "ayn"a fâiz olur. İmdi, her rûh-ı cüz'î, cem'iyyet-i esmâiyyeyi hâiz olmadığından, rahmet-i cüz'î olan kendi Rabb-i hâssının rahmetine mazhardır; ve Rabb-i hâssının rahmetine nâil olmakla berâber, cem'iyyet-i esmâiyyeyi hâiz bulunan insân-ı kâmil ise, rahmet-i külle mazhardır. Binâenaleyh efrâd-ı avâmın rahmet-i cüz'ü يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ اُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ (İsrâ, 17/71) ya'nî "O günde nâsın hepsini imamlarına da'vet ederiz" âyet-i kerîmesi mûcibince, kendi küllerine ka-

rîn olur. Rahmet-i deryâ, ya'nî câmi'-i cemî'-i esmâ ve sıfât olan "Allah" isminin mazharı bulunan insân-ı kâmilin rahmeti, tarîk-i hak yollarının hâdîsi olur. Nitekim yukarıda بر همه کفار ما را رحمتست ["Bizim için bütün küffâr üzerine rahmet etmek vardır"] buyurmuşlar idi.

رحمت جزوی بکل پیوسته شو   رحمت کل را تو هادی بین ورو

1803. *Rahmet-i cüz'îsin, külle peyveste ol! Rahmet-i küllü, sen hâdî gör ve git!*

Ey cem'iyyet-i esmâiyyeye mazhar olmayan kimse, sen Rabb-i hâssın olan ism-i ilâhînin dâire-i rahmetine dâhil olmuş bir rahmet-i cüz'îsin; binâenaleyh rahmet-i kül olan insân-ı kâmile tâbi' ve muttasıl ol! Sen, Hakk'ın rahmet-i küllî olan insân-ı kâmili, doğru yola sevk edici gör ve onun arkasından git! Nitekim Hak Teâlâ hazretleri وَ مَا اَرْسَلْنَاكَ اِلاَّ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ (Enbiyâ, 21/107) ya'nî "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" buyurur. Bu âyet-i kerîme, Seyyid-i kül Efendimiz'e hitâbdır; fakat bu hitâb tahtında, onun vâris-i kâmilleri olan küller dahi dâhildir.

تا که جزوست او نداند راه بحر   هر غدیریرا کند ز اشباه بحر

1804. *O cüz' oldukça, denizin yolunu bilmez; her bir gölü deniz emsâlinden yapar.*

O rahmet-i cüz'î sâhibi olan kimse, böyle cüz' hâlinde kaldıkça, hakîkat denizinin yolunu bilmez. O, her biri bir göl mesâbesinde olan esmâ-i cüz'iyye-i Hakk'ın tecellîsini gördüğü vakit, hakîkat denizinin nazîri ve eşbâhı zanneder. Onun için sâliklerin çoğu, keşiflerinde aldanırlar; zîrâ dalgayı, deniz zannederler ve kendilerini mürşid farz ederler.

چون نداند راه یم کی ره برد   سوی دریا خلق را چون آورد

1805. *Mâdemki denizin yolunu bilmez, ne vakit yol götürür, halkı deniz tarafına nasıl getirir?*

Henüz cem'iyyet-i esmâiyyeye mazhar olmamış olan rahmet-i cüz'î sâhibi, hakîkat-i muhammediyye denizinin yolunu mâdemki bilemez, o ne vakit rehbersiz bilmediği o yola gidebilir? Ve eğer esmâ-i cüz'iyye tecelliyâtını görmekle, kendisini deryâ-yı hakîkate vâsıl olmuş bir mürşid tasavvur ederse, halkı, o bilmediği hakîkat-ı muhammediyye denizi tarafına nasıl getirebilir? Binâenaleyh böyle bir kimse, kendisi şaşkın olduğu gibi, halkı da şaşırtmış olur.

متصل گردد ببحر آنگاه او ره برد تا بحر همچون سيل و جو

1806. *O bahre muttasıl olur; ondan sonra sel ve ırmak gibi, denize kadar yol götürür.*

Böyle bir sâlik, evvelen bahre, ya'nî insân-ı kâmile muttasıl olur; ondan sonra sel ve ırmak gibi denize kadar akıp gider.

Birinci mısrâ'daki "bahr" merd-i sâhib-i kerem ma'nâsınadır. (*Müntehabü'l-Lügāt*) İkinci mısrâ'daki "bahr" deniz ma'nâsınadır.

ور كند دعوت بتقليدى بود نه از عيان و وحى و تأييدى بود

1807. *Ve eğer da'vet ederse, ayândan ve vahiyden ve te'yîdden değil, bir taklîd ile olur.*

Ve eğer o rahmet-i cüz'î sâhibi, da'vâ-yı irşâda kıyâm edip, halkı da'vete kıyâm ederse, onun önüne gelen kimseyi da'veti, taklîd ile olur; yoksa da'vet ettiği kimsenin isti'dâdını muâyene ettiği veyâ o kimse hakkında vahy ve ilhâm tarîkiyle bir emir telakkî ettiği veyâ sâir sûrette keşf tarîkiyle te'yîd edilmiş bulunduğu için değildir. Kendisi usûl-i tarîkati zâhiren öğrenmiştir ve her önüne geleni da'vet edip, ale's-seviyye zikir ve evrâd telkîn etmekte bulunmuştur. İnsân-ı kâmil ise böyle değildir; isti'dâd sâhiblerini avlamak ve nefis yolundan ayırıp, onları isti'dâdlarına göre terbiye ederek Hakk'a îsâl etmek isterler. Bunun için, memâlik-i islâmiyyenin her tarafına müstevlî olan bu meşâyih-i rüsûm ve mukallidîn, etraflarına binlerce mürîd toplamış oldukları halde, maatteessüf içlerinden birinin sülûkünü itmâm ettiği görülmemiş; bir şeyden haberi olmayan kimselere, mahzâ kıdem sâhibi olduğu için hilâfet verilmekte bulunmuştur. Zavallı insanlar! Hilâfet veren şeyh, "Şu kadar halîfem vardır" diye öğünür; ve hilâfet alan bîçâre de, kendisini şeyh zannedip, bununla tefâhür eder.

گفت پس چون رحم دارى بر همه همچو چوبانى بگرد اين رمه

1808. *Dedi: "Mâdemki cümleye rahmetin vardır, bu sürü etrâfında bir çoban gibisin."*

چون ندارى نوحه بر فرزند خويش چونكه فصاد اجل شان زد بنيش

1809. *"Niçin kendi evlâdının üzerine nevhan yoktur? Çünkü ecel kan alıcısı bunlara iğne ile vurdu."*

Bu iki beyt-i şerîflerde kıssaya rücû' buyurulur. Ya'nî evlâdının vefâtı üzerine ağlamayan şeyh-i kâmile, âilesi dedi ki: "Mâdemki senin âmme-i halka rahmetin vardır ve mâdemki sen bu rahmet-i cüz'iyye ashâbı sürüsünün etrâfında bir çoban gibi olup, onları rahmet-i kül tarafına çekersin; niçin kendi evlâdının vefâtına acıyıp ağlamazsın? Zîrâ ecel kan alıcısı bunlara ölüm iğnesiyle çarptı."

چون گواه رحم اشك ديدهاست   ديدهء تو بى نم و گريه چراست

1810. [1816] *"Mâdemki merhametin şâhidi gözlerin yaşıdır, niçin senin gözün yaşsız ve ağlamasızdır?"*

رو بزن كرد و بگفتش اى عجوز   خود نباشد فصل دى همچون تموز

1811. *Yüzünü kadına çevirdi ve ona dedi ki: "Ey acûz! Kış faslı, yaz faslı gibi olmaz."*

Şeyh-i kâmil yüzünü zevcesine çevirip cevâben ona dedi ki: "Ey hâl-i acz içinde olan zevcem! Kış faslı temmuz, ya'nî yaz faslına benzemez; zîrâ kış faslı, mevsim-i istitârdır. Ağaçların bâtınlarından ve ma'nâlarından ibâret olan meyveleri ve yaprakları zâhir değildir, gâibdir. Yaz mevsimi ise, mevsim-i zuhûrdur. Bu mevsimde ağaçların yaprakları ve meyveleri zâhirdir; aslâ nazarlardan gâib değildir."

"Kış faslı"ndan murâd, avâmın hâl-i ihticâbıdır ve "yaz faslı"ndan murâd, insân-ı kâmilin hâl-i keşfidir.

جمله گر مردند ايشان گر حى اند   غائب و پنهان ز چشم دل كى اند

1812. *"Onların cümlesi gerek ölü ve gerek diri olsun, ne vakit gönül gözünden gâib ve gizlidirler?"*

"O ölen evlâtlarımın hepsi, gerek âlem-i berzaha intikāl etsin ve gerek bu hayât-ı sûrî ile diri olsun, hiçbir vakit benim kalbimin gözünden gâib ve gizli değildirler. Zîrâ benim kalbimin gözü ahvâl-i berzahı ve melekûtu müşâhede eder. Binâenaleyh yaz faslında ağaçların sûretleri ve bâtınları nasıl nazarda zâhir ise, benim kalb gözümün önünde de, âlem-i zâhirde ve âlem-i bâtında olanlar öylece mekşûf ve zâhirdir."

من چو بينم شان معين پيش خويش   از چه رُو رُو را كنم همچون تو ريش

1813. *"Mâdemki onları kendi önümde muayyen görüyorum; ne yüzden yüzümü senin gibi yaralayım?"*

"Ben mâdemki o evlâtlarımı, kalb gözümle kendi önümde zâhiren müşâhede ediyorum ve hâl-i firâk içinde değilim, o halde niçin senin gibi ayrılıktan feryâd edip, yüzümü yırtıp yaralayım?"

گرچه بیرونند از دور زمان   با منند و گرد من بازی کنان

1814. *Vâkıâ benim evlâtlarım devr-i zamân dâiresinden dışarıdadırlar; benim ile berâber ve benim etrâfımda oynayıcıdırlar.*

"Benim evlâtlarım her ne kadar âlem-i kesâfetin îcâbı olan devr-i zamân dâiresinden çıkıp, üzerinden zaman geçmeyen âlem-i berzaha dâhil olmuşlar ise de, onlar yine benimle berâberdir ve benim etrâfımda oyunlarıyla meşgûldürler." Nitekim hadîs-i şerîfde تموتون كما تعيشون و تحشرون كما تموتون ya'nî "Yaşadığınız gibi ölürsünüz ve öldüğünüz gibi haşr olunursunuz" buyurulur. Çocukların hayât-ı dünyeviyyeleri oyunla geçtiği cihetle, hayât-ı berzahiyyelerinde de oynayıcı oldukları beyân buyurulmuştur. Büyüklerin halleri de buna kıyâs olunsun.

گریه از هجران بود یا از فراق   با عزیزانم وصالست و عناق

1815. *"Ağlamak ya hicrândan veyâ firâkdan olur; azîzlerim ile bana visâl ve muânaka vardır."*

"Hicrân" zarûrî olarak ayrılık ve "firâk" ihtiyârî olan ayrılıktır. "İnâk" müfâale bâbının ikinci masdarı olup, muânaka etmek demektir. Beyt-i şerîfde hicrân ile firâk arasında fark olduğu cihetle terdîd buyrulmuştur. Nitekim Hızır (a.s.) Mûsâ (a.s.)dan kendi ihtiyârıyla ayrılacağı vakit هَذَا فِرَاقُ بَيْنِى وَ بَيْنِكَ (Kehf, 18/78) ["İşte bu, seninle benim aramda firâktır"] buyurmuştur.

خلق اندر خواب می بینند شان   من به بیداری همی بینم عیان

1816. *"Halk onları rü'yâda görürler; ben uyanıklıkta âşikâre olarak görüyorum."*

"Ehl-i hicâb olan halk, âlem-i dünyâdan berzaha intikāl edenleri rü'yâlarında görürler; ben ise ehl-i berzahı, uyanıklık içinde âşikâre olarak görüyorum. Zîrâ ehl-i hicâb, ancak hislerinden uykuda gâib olurlar."

زین جهان خود را دمی پنهان کنم   برگ حس را از درخت افشان کنم

1817. *"Bu cihândan kendimi bir dem gizlerim; his yaprağını ağaçtan silkelerim."*

"Ben ise, bu âlem-i histen rûhumu bir dem tecrîd edip gizlerim ve his yaprakları olan havâss-i zâhiremi rûhumun ağacından silkerim. Binâenaleyh bu âlem-i kesâfetten insilâh edip, rü'yâdakiler gibi âlem-i bâtına nâzır olurum; ve ehl-i berzahı müşâhede ederim; ve ehl-i cennetin tena'umlarını ve ehl-i cehennemin azâblarını temâşâ ederim."

حس اسیر عقل باشد ای فلان　　　عقل اسیر روح باشد هم بدان

1818. *Ey filân! his, aklın esîridir; ve bil ki, akıl dahi rûhun esîridir.*

Ey, bu hâl nasıl olur diye merâk eden falan kimse! Bil ki hiss-i vücûd, aklın esîridir ve aklın hükmü altında zebûndur; ve akıl dahi rûhun esîri ve onun hükmünün mahkûmudur.

دست بستهٔ عقل را جان باز کرد　　　کارهای بسته را هم ساز کرد

1819. *Can, aklın bağlanmış elini açtı; bağlanmış işleri de tertîb etti.*

Evhâm ve hayâlât ile bağlanmış olan aklın yed-i kudretini, halîfe-i ilâhî olan rûh-i sultânî açarsa, his gözünden kapalı ve mestûr kalmış olan işlere dahi nizâm verir.

حسها و اندیشه بر آب صفا　　　همچو خس بگرفته روی آب را

1820. [1826] *Hisler ve düşünceler, berrâk suyun üzerinde, çörçöp gibi, suyun yüzünü tutmuştur.*

Zâhirî hisler ve bu zâhirî havâs kapılarından bâtına hücûm eden düşünceler, berrâk su mesâbesinde olan rûh-i sâfînin vechinde çörçöp gibidir. Bu his ve düşünce çörçöpleri, o rûh-ı sâfînin yüzlerini örtmüş; bu sebeble ona âlem-i melekût aks edemez bir hâle gelmiştir.

دست عقل آن خس بیکسو می برد　　　آب پیدا می شود پیش خرد

1821. *Akıl eli o çörçöpü bir tarafa götürür; aklın önünde su zâhir olur.*

Akl-ı maâdın eli o his ve düşünce çörçöplerini bir tarafa götürür ve su mesâbesinde olan rûhun yüzünü açar. Binâenaleyh bu akl-ı maâdın önünde artık rûh âlemi zâhir olur.

خس بس انبه بود بر جو چون حباب　　　خس چو یکسو رفت پیدا گشت آب

1822. *Çünkü çörçöp su kabarcıkları gibi, ırmak üzerine çok toplanmış idi. Çörçöp bir tarafa gitti, su zâhir oldu.*

چونکه دست عقل بگشاید خدا   خس فزاید از هوا در آب ما

1823. *Hudâ, aklın elini açmadıkça, bizim suyumuzda hevâdan çörçöp ziyâde olur.*

Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri, inâyeti ve rahmet-i rahîmiyyesi ile, akl-ı maâdın his ve düşünce çörçöpleriyle bağlı olan elini açmadıkça, bizim hevâ-yı nefsânîmizden ve âlem-i sûrete olan meylimizden dolayı o çörçöp her an ziyâde olur.

آب را هر دم کند پوشیده او   آن هوا خندان و گریان عقل تو

1824. *O hevâ gülücü ve senin aklın ağlayıcı olarak, o her dem suyu mestûr kılar.*

Artık hevâ-yı nefsânî şen ve şâtır ve nefsin raks ve danslar içinde olur. Ve senin akl-ı maâdın bâtınında hıçkıra hıçkıra ağlar da, onun ağlamasından haberin olmaz. Ve o hevâ, bu hâli ile senin rûhunun yüzünü örter.

چونکه تقوی بست دو دست هوا   حق گشاید هر دو دست عقل را

1825. *Takvâ hevânın iki elini bağladığı vakit, Hak aklın her iki elini açar.*

Takvânın zâhiri, Hak Teâlâ'dan korkarak, günâhlardan perhîz etmektir. Bu ma'nâya göre "Takvâ, âdâb-ı şerîatın muhâfazasıdır" denilmiştir. Ve kezâ "Takvâ, kendisinde huzûz-ı nefs olduğu için, Cenâb-ı Hakk'ın harâm ettiği şeylerden ictinâbdan ibâret olduğundan, bu ma'nâya göre de takvâ, nefsin hazlarını terk etmektir" diye ta'rîf olunmuştur. Ve kezâ takvâ husûl-i kemâle mâni' olan her şeyden imtinâ' olduğuna göre de "Takvâ, seni Hak Teâlâ hazretlerinden uzaklaştıran şeylerin kâffesinden mücânebetdir" diye ta'rîf olunmuştur. Velhâsıl muhakkıkîn hazarâtının takvâ hakkındaki ta'rîfleri çoktur, burada cümlesinin zikri uzun olur.

Takvâ, hevânın şehvet ve gazabdan ibâret olan iki elini bağladığı vakit, Hak Teâlâ hazretleri dahi aklın iki elini açar. Ya'nî akıl, ism-i Zâhir ile ism-i Bâtın'ın âsârı ve ahkâmını idrâk etmeğe başlar. Bu hevâ ve aklın vücûd-ı beşerdeki tasarrufâtı hakkında, cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri tarafından *Tedbîrât-ı İlâhiyye* nâmındaki eser-i âlîlerinde tafsîl buyurulmuştur.

پس حواس چیره محکوم تو شد　　　چون خرد سالار و مخدوم تو شد

1826. *Binâenaleyh gâlib olan havâs, senin mahkûmun oldu; çünki akıl senin pîşvân ve mahdûmun oldu.*

Aklın iki eli açılıp, âlem-i zâhir ve bâtının idrâkine isti'dâd hâsıl olduğu vakit, artık o akıl senin muktedân ve mahdûmun olur; ve evvelce senin üzerinde hâkim ve gâlib olan havâss-i beşeriyye, bu def'a senin mahkûmun ve mağlûbun olur.

حس را بی خواب خواب اندر کند　　　تا که غیبها ز جان سر بر زند

1827. *Hissi, uykusuz rü'yâ içinde eder, tâ ki gayba mensûb olanlar candan baş çıkarır.*

O iki eli açılan akıl, havâss-i beşeriyyeyi sûret-i zâhirede, uyku uyumaksızın rü'yâ içine sevk eder. Nihâyet âlem-i melekûta mensûb olan sûretler, candan baş çıkarır. Bu âlemin sûretleri nasıl görülür ve sesleri nasıl işitilirse, uyanıklık içinde âlem-i gaybın sûretleri ve sesleri öylece işitilir. Fakîr bu gibi vakāyi'i zevk sâhiblerinden dinledim ve bir kere de fakîrin başıma gelmiştir; şöyle ki: Akşam taâmından sonra hâne-i fakîrde istirâhat için biraz kanepe üstüne uzanmış ve yanımda da efrâd-ı âile bulunmuş idi. Musâhabe ediyorduk ve gözlerim duvara mün'atıf idi. O anda gözümün önünde bir şehr-i azîm peydâ oldu, semâsı zifir gibi karanlık idi; fakat sokaklarının intizâmı pek mükemmel olup, her birisi "radyum" ma'deninden ma'mûl paket taşlarıyla mefrûş idi. Binâların tarz-ı inşâları şâyân-ı hayret bir derecede latîf olup, hepsi "radyum" ma'deninden ma'mûl kerpiçler ile yapılmış idi. Bu karanlık semâ altındaki şehir, bu hâli ile bir menba'-ı nûr idi. Fakat şehir içinde dönüp dolaşan bir ferd gözüme ilişmedi. Bu temâşâ, uyanıklığım içinde idi. Gayr-i ihtiyârî olarak "Fesübhânallâh!" demişim. Yanımdakiler bu sözümü musâhabe sadedi hâricinde gördüklerinden, "Ne oldu?" diye sordular. Bir şey söylemedim.

هم ببیداری بیند خوابها　　　هم ز گردون بر گشاید بابها

1828. *Hem uyanıklıkta rü'yâlar görür; hem felekten kapılar açar.*

Aklının iki eli Hak tarafından açılan kimse, îzâh olunduğu üzere, hem uyanıklıkta rü'yâlar görür, hem de felek-i ma'nâdan ulûm-i ledünniyye kapılarını açar.

قصهء خواندن شیخ ضریر مصحف را در روی و بینا شدن بوقت قرآئت

A'mâ olan şeyhin Mushaf'ı yüzünden okuması ve kırâat vaktinde görücü olması

دید در ایام آن شیخ فقیر   مصحفی در خانهء پیر ضریر

1829. *O şeyh-i fakîr, eyyâm içinde, ihtiyar a'mânın evinde bir Mushaf gördü.*

Günlerden bir gün, o kıssasını beyân edeceğimiz bir şeyh-i fakîr, ihtiyar bir a'mânın evine misâfir oldu ve o evde bir Mushaf-ı şerîf gördü.

پیش او مهمان شد او وقت تموز   هر دو زاهد جمع گشته چند روز

1830. [1836] *O onun önünde temmuz vaktinde misâfir oldu; her iki zâhid birkaç gün cem' olmuş idi.*

O fakîr şeyh, o kör ihtiyarın evinde yaz mevsiminde misâfir oldu ve her iki zâhid yekdîğerinden hazzedip birkaç gün berâberce oturdular.

گفت اینجا ای عجب مصحف چراست   چونکه نا بیناست این درویش راست

1831. *Dedi: "Ey aceb! Mâdemki bu sâdık dervîş a'mâdır, burada Mushaf niçindir?"*

اندرین اندیشه تشویشش فزود   که جز او را نیست اینجا باش و بود

1832. *Bu düşünce içinde ona teşvîş ziyâde oldu ki, burada olmuş ve olacak onun gayri yoktur.*

اوست تنها مصحفی آویخته   من نیم گستاخ یا آمیخته

1833. *"O yalnızdır, bir Mushaf asılmış; ben küstah, yâhud müşevveş değilim."*

تا بپرسم نی خمش صبری کنم   تا بصبری بر مرادی بر زنم

1834. *"Tâ ki sorayım, hayır sus! Bir sabr edeyim, tâ ki bu sabır ile murâd üzerine çarpayım."*

O misâfir olan fakîr şeyh kendi kendine der idi ki: "Burada dönüp dolaşan bir a'mâ ihtiyardan başka hiçbir kimse olmadığı halde, bu Mushaf kimin içindir? Haydi bunu sorayım; fakat sormak, edeb hâricine çıkmak olur. Ben küstâh değilim ve aklı muhtel olmuş karışık bir adam da değilim ki, sebebini sorayım? Ey nefis! gayri sus! Bir şey söyleme; hele bir sabr edelim, tâ ki bu sabır sâyesinde bir murâd elde edeyim."

صبر کرد و بود چندین در حرج   کشف شد کالصبر مفتاح الفرج

1835. *Sabr etti ve bu kadar zahmette oldu; keşf oldu ki, sabır sürûrun anahtarıdır.*

O misâfir olan şeyh-i fakîr bu a'mânın önündeki Kur'ân-ı Kerîm'in kim tarafından okunduğunu sormamak husûsunda sabr etti ve bu sabrı yüzünden bâtını zahmette oldu. Nihâyet sabır sürûr ve râhatın anahtarı olduğu kendisine münkeşif oldu. Nitekim âtîdeki kıssa, bunun şâhididir.

صبر کردن لقمان چون دید که داود حلقها میساخت و ازو سؤال کردن
باین نیت که صبر از سؤال موجب فرج باشد

Lokman (a.s.) Dâvud (a.s.)ın halkalar yaptığını görüp sabır, suâlden ziyâde mûcib-i sürûr olduğu niyeti ile suâlden sabr etmesi

رفت لقمان سوی داود صفا   دید کو می کرد ز آهن حلقها

1836. *Lokmân, safâ Dâvud'u tarafına gitti; gördü ki o, demirden halkalar yapar idi.*

Lokmân (a.s.), nefs-i sâfiye sâhibi olan Dâvud (a.s.) tarafına gitti. Eliyle demiri mum gibi yumuşatıp, birtakım halkalar yaptığını gördü.

جمله را با همدگر در می فکند   ز آهن پولاد آن شاه بلند

1837. *O âlî şâh, o çelik demirden olan hepsini birbirine geçirirdi.*

O çelik ve sert demirden olan halkaları yapıp, birbirine geçirirdi. "Cümle-râ" "dermî-fikend"in mef'ûl-i mukaddemidir. "Âhen-i pûlâd" "cümle-râ"nın beyânıdır. "Şâh-ı bülend" "mî-fikend"in fâilidir.

صنعت زرّادْ او کم دیده بود　　　در عجب می ماند ووسواسش فزود

1838. *O zırh vuruculuk san'atını az görmüş idi; taaccübde kaldı ve onun vesvâsı ziyâde oldu,*

"Zerrâd" eski zamanlardaki muhârebelerde giyilmek üzere zırh yapan kimseye derler. "Vesvâs" vesvese ma'nâsınadır. Lügatte, savt-ı hafiye derler. Kalbe vârid olan münâsebetsiz düşünceler ma'nâsınadır. Ya'nî Lokman'a vârid olan fikir bu idi.

کین چه شاید بود وا پرسم ازو　　　که چه می سازد ز حلقه تو بتو

1839. *Ki "Bu neye lâyık idi, ondan açık sorsam ki, halkadan kat kat ne yapar?"*

Hz. Lokmân, kendi kendine dedi: "Gel şu Hz. Dâvud'a bu demir halkaları böyle kat kat birbirine niçin geçirdiğini ve bunun neye yarar bir şey olduğunu açıkça soruvereyim."

باز با خود گفت صبر اولیترست　　　صبر تا مقصود زو تر ره برست

1840. [1846] *Yine kendi kendine dedi: "Sabır daha evlâdır; sabır maksûda pek çabuk rehberdir."*

چون نپرسی زودتر کشفت شود　　　مرغ صبر از جمله پران تر رود

1841. *Vaktâki sormayasın, sana pek çabuk keşf olur; sabır kuşu cümleden ziyâde uçucu olarak gider.*

ور بپرسی دیرتر حاصل شود　　　سهل از بی صبریت مشکل شود

1842. *Ve eğer sorarsan, pek geç hâsıl olur; senin sabırsızlığından dolayı kolay, güç olur.*

Ya'nî, "Ekâbirin huzûrunda her şeyin sebebini sormak hafiflik ve terbiyesizlik olduğu için, o şeyin sebebi onlar tarafından keşf olununcaya kadar sabretmek lâzımdır. Eğer küstahlık edilip sorulursa o zâtın bâtını mütegayyir olmak ve keşfi kolay olan bir sır ve hikmet büsbütün mestûr kalmak muhtemel olur."

چونکه لقمان تن بزد هم در زمان — شد تمام از صنعت داود آن

1843. *Vaktâki Lokman sustu, o zamanda da, Dâvud'un san'atından o tamâm oldu.*

Vaktâki Lokman (a.s.) edeben sükût etti; ve o sükûtu ânı içinde de Dâvud (a.s.)ın zırh örücülük san'atından, o zırh tamâm oldu.

پس زره سازید و در پوشید او — پیش لقمان کریم صبر خو

1844. *İmdi zırh yaptı ve sabır huylu olan Lokmân-ı kerîmin önünde o giydi.*

گفت این نیکو لباس است ای فتا — در مصاف و جنگ دفع زخم را

1845. *Dedi: "Ey delikanlı! Bu mesafda ve cengde, darbeyi def' için iyi libâsdır."*

گفت لقمان صبر هم نیکو دمیست — که پناه و دافع هر جا غمیست

1846. *Lokman dedi: "Sabır dahi iyi bir demdir ki, her nerede bir gam varsa, melce' ve dâfi'dir."*

Hind nüshalarında "Sabr nikû hemdemîst" vâki'dir. Ya'nî "Sabır iyi bir hemdemdir ki, her nerede bir gam hâsıl olursa, o hemdeme ilticâ olunur ve o hemdem o gamı def' eder" demektir. Bu nüsha daha zevk-âverdir.

صبر را با حق قرین کرد ای فلان — آخر و العصر را آگه بخوان

1847. *Ey filân! Sabrı Hakk'a karîn etti; ve'l-Asrı'nın sonunu vâkıf olarak oku!*

Ey filân! Sabrı Hak Teâlâ "Hakk"a karîn etti; ve'l-Asrı sûre-i şerîfesinin sonunu dikkatle oku!

Bu beyt-i şerîf, cenâb-ı Pîr efendimiz tarafındandır. Ya'nî, sabrın mertebesi o kadar âlîdir ki, Hak Teâlâ onu "Hak" mertebesine karîn kıldı. Eğer bunun hakkındaki nass-ı şerîfi görmek istersen ve'l-Asr sûre-i şerîfesinde وَ تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ (Asr, 103/3) ["Hakk'ı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler"] âyetini vâkıfâne oku! Sûre-i şerîfenin hulâsaten ma'nâ-yı münîfi budur: وَالْعَصْرِ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ اِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَ تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ (Asr, 103/1-3) Ya'nî "Asr hakkı için, muhakkak cins-i insan hüsrandadır. Îmân eden ve amel-i sâlih işleyen ve birbirlerine hak ile tavsiye eden ve sabır ile vasiyyet eden kimse müstesnâdır."

"Asr" kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "sıkmak" ma'nâsınadır. Nitekim hadîs-i şerîfde يعتصر الوالد على ولده من ماله ya'nî "Baba oğlunu malından dolayı sıkar" buyrulmuştur. Ya'nî onu isrâftan men' ve ondan habs eder. Bunun gibi Hak Teâlâ hazretleri de cins-i insânı, hayvan nev'i arasında yaratmakla berâber, hayvanlar gibi başıboş bırakmadı ve peygamberler ve şerâyi' gönderdi; onları mertebe-i insâniyyete nâil olmak için tekâlîf-i şâkka ile sıktı. Binâenaleyh bu sûre-i şerîfenin baş tarafında bu asra ve sıkışmaya kasem buyurduktan sonra, hayvanlar arasında tekevvün eden insanların, temâyülât-ı nefsâniyyeleri hasebiyle, sûret-i umûmiyyede hüsranda olduklarını beyân buyurur; ve ba'dehû bu hüsrandan mü'minleri ve amel-i sâlih işleyenleri ve birbirlerine bâtılın mukābili olan hak ile vasiyyet edenleri ve bu tekâlîf-i şâkkaya sabır ve habs-i nefs tavsiye edenleri istisnâ eylemiştir.

صد هزاران كيميا حق آفريد كيميايى همچو صبر آدم نديد

1848. *Hak yüz binlerce kimyâ yarattı; Âdem, sabır gibi bir kimyâyı görmedi.*

Hak Teâlâ hazretleri, bu âlem-i şehâdetde benî Âdem'in tahsîl-i murâdı emrinde, pekçok esbâb ve müessirât halk buyurdu; fakat bu esbâb ve müessirât arasında benî Âdem, sabır gibi müessir olanını görmedi.

بقيهء حكايت نابينا و خواندن مصحف

A'mâ hikâyesinin bakıyyesi ve Mushaf okuması

مرد مهمان صبر كرد و ناگهان كشف گشتش حال مشكل در زمان

1849. *Misâfir olan adam sabr etti ve müşkil olan hâl, ansızın, derhâl ona keşf oldu.*

نيم شب آواز قرآنرا شنيد جست از خواب آن عجائب را بديد

1850. [1856] *Gece yarısı Kur'ân sesini işitti; uykudan sıçradı, o acâibi gördü.*

که ز مصحف کور میخواندی درست　　گشت بی صبر و ازو آن حال جست

1851. *Ki kör, Mushaf'tan doğru okuyor idi; sabırsız oldu ve ondan o hâli tecessüs etti.*

گفت آیا ای عجب با چشم کور　　چون همی خوانی همی بینی سطور

1852. *Dedi: "Ey aceb, eyâ, kör göz ile nasıl okuyorsun? Satırları görüyorsun?"*

Misâfir dervîş a'mânın bu hâlini görünce şaşırdı kaldı; ve dedi: "Acîb şey! Kör göz ile acabâ nasıl okuyorsun ve satırları nasıl tamâmen görüyorsun?" dedi.

Bu beyit Hind nüshalarında şu sûretledir: گفت چون کوری عجب بی چشم و نور چون همی خوانی و می بینی سطور Ya'nî "Dedi: "Mâdemki körsün; acîb şey! Gözsüz ve nûrsuz nasıl okuyorsun ve satırları görüyorsun?"

آنچه می خوانی بر آن افتادهٔ　　دست را بر حرف آن بنهادهٔ

1853. *"O şey ki, okuyorsun, onun üzerine düşmüşsün. Elini o harf üzerine koymuşsun."*

Ya'nî, "Elini okuduğun âyât-ı kur'âniyye üzerine koyup, kelimeleri ve harfleri tamâmiyle ta'kîb ediyorsun."

اصبعت در سیر پیدا می کند　　که نظر بر حرف داری مستند

1854. *"Senin parmağın seyirde ızhâr ediyor ki, nazarını harf üzerine müstened tutarsın."*

"Sen Kur'ân okurken, okuduğun kelimeleri parmaklarınla ta'kîb ediyorsun. Parmaklarının bu seyri ve ta'kîbi, nazarını kelimeler ve harflere diktiğini meydana çıkarır. Sen besbelli bir şey ki, gözün a'mâ iken gördüğünü okuyorsun ve göre göre okuyorsun; bu taaccüb olunacak haldir."

گفت ای گشته زجهل تن جدا　　ای عجب می داری از صنع خدا

1855. *Dedi: "Ey ten cehlinden cüdâ olmuş! Bunu sun'-ı Hudâ'dan aceb mi tutarsın?"*

Kur'ân'ı yüzünden okuyan a'mâ dedi: "Ey ten cehlinden yakasını sıyırmış olan kimse! Sen benim bu hâlimi, Hakk'ın sun'undan ve kudretinden acîb mi görürsün?" "Ten cehli"nden murâd, kudret-i Hakk'ı fa'âliyyet-i cismâniyye

dâiresine hasr etmekdir. Ve bu cehl içinde bulunan kimse, zâhir kulağı sağır olanın işitmesi ve zâhir gözü kör olanın görmesi mümkin olamayacağını zanneder. Ve "ten cehlinden cüdâ olmak" dahi, kudret-i Hakk'ı fa'âliyyet-i cismâniyye ve âlât-ı zâhiriyye ile mukayyed kılmamaktır.

من زحق در خواستم کای مستعان   بر قرائت من حریصم همچو جان

1856. *"Ben Hak'dan niyâz ettim ki, ey Müsteân! Ben kırâate can gibi harîsim."*

نیستم حافظ مرا نوری بده   در دو دیده وقت خواندن بی گره

1857. *"Hâfız değilim; okumak vaktinde iki gözde düğümsüz olarak benim için bir nûr ver!"*

باز ده دو دیده ام را آن زمان   که بگیرم مصحف و خوانم عیان

1858. *"O zaman iki gözümü geri ver ki, Mushaf'ı tutayım ve âşikâr olarak okuyayım."*

Ev sâhibi olan a'mâ, misâfir dervîşin suâline cevâben dedi ki: "Ben Hak Teâlâ hazretlerine niyâz edip, şöyle yalvardım ki: "Ey âciz kullarına yardımcı olan efendim! Ben canıma harîs ve muhib olduğum gibi, Kur'ân-ı Kerîm tilâvetine de harîsim. Hâfız değilim ki, Kur'ân'ı ezberden okuyayım. Tilâvet-i Kur'ân'ı arzû ettiğim vakit, benim iki gözüme bilâ-inkıtâ' bir nûr ihsân et ki, Mushaf'ı tutup, hurûf ve kelimât-ı Kur'ânî'yi göre göre okuyayım."

آمد از حضرت ندا کای مردکار   ای بهر رنجی بما امید وار

1859. *Hazretden nidâ geldi ki: "Ey iş adamı, ey her bir rencde bize ümîd-vâr olan!"*

حسن ظنست و امیدی خوش ترا   که ترا گوید بهر دم برتر آ

1860. [1866] *"Senin hüsn-i zannın ve bir hoş ümîdin vardır ki, her dem sana," Yükseğe gel!" der."*

Benim niyâzım üzerine Hz. Hak cânibinden bana şöyle bir nidâ geldi: "Ey amel-i sâlih işlemek azminde olan adam! Ve ey, her bir zahmet ve meşakkat içinde bizden ümîdini kesmeyen kulum! Senin bize karşı hüsn-i zannın ve bir hoş ümîdin vardır ki, bu hüsn-i zan ve bu latîf ümîd, her an sana, merâtib-i ulyâya terakkî için müjde verir."

هر زمان که قصد خواندن باشدت　　　یا ز مصحفها قرائت بایدت

1861. *"Her zaman ki, sana okumak kasdı ola, yâhud sana Mushaf'lardan kırâat lâzım ola;"*

من در آن دم وا دهم چشم ترا　　　تا فرو خوانی معظم جوهرا

1862. *"Ben o demde senin gözünü geri vereyim, tâ ki muazzam cevheri okuyasın."*

Bu tercüme Ankaravî nüshasına göredir. İsmâîl-i Ankaravî hazretleri "muazzam cevher"den murâd Kur'ân'dır ve "cevher- â" "cevher-râ" takdîrindedir buyurur. Hind şârihlerinden İmdâdullah hazretleri "muazzam cevher-â" da "elif" hitâb ve nidâ içindir; "Ey muazzam cevher!" demektir. Ve bundan murâd, abd-i makbûl olan a'mâdır. Ve keza Hind şârihlerinden Muhammed Efdal buyurur ki: "Muazzam cevher-â" daki "elif"in, "elif-i işbâ'" olması muhtemeldir. Bu takdîrce "muazzam cevher", elfâz-ı Kur'ân olur."

همچنان کرد و هر آن گاهی که من　　　وا گشایم مصحف اندر خواندن

1863. *"Her şol vakit ki, ben Mushaf'ı okumak husûsunda açarım, böyle yaptı."*

"Ben her ne vakit, Mushaf-ı şerîfi okumak kasdıyla açarsam, Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri gözlerime böyle nûr ihsân eder."

آن خبیری که نشد غافل ز کار　　　آن گرامی پادشاه کردگار

1864. *"O bir Habîr'dir ki, kârdan gâfil olmadı. O Kirdigâr olan azîz pâdişâh!"*

باز بخشد بینشم آن شاه فرد　　　در زمان همچون چراغ شب نورد

1865. *"O şâh-ı ferd, geceyi dürüp büken çerâğ gibi, benim görüşümü derhal yine bahş eder."*

زین سبب نبود ولی را اعتراض　　　هر چه بستاند فرستد اعتیاض

1866. *Bu sebebden velîye i'tirâz olmaz; her neyi alırsa, bedel gönderir.*

Ankaravî hazretleri beyt-i şerîfdeki "velî" kelimesine iki vecih üzere ma'nâ vermiştir. "Velî" esmâ-i ilâhiyyeden olmakla Hakk'a râci'dir; ve dîğeri, veliyy-i Hak olan insân-ı kâmildir. Ya'nî "Bu yukarıdan beri zikr ettiğimiz

hâle nazaran, ef'âlinden dolayı Velî ve mutasarrıf-ı hakîkî olan Hakk'a i'tirâz olunmaz. Zîrâ Hak Teâlâ her neyi alırsa, ya onun mislini veyâ ondan hayırlısını ihsân eder." Veyâhud "Bu sebebden dolayı veliyy-i Hak için, Hakk'ın ef'âline i'tirâz olunmaz; çünkü veliyy-i ilâhî, sâir nâs gibi ehl-i gafletten değildir. O bilir ki, Hak bir şeyi alırsa, mutlakā onun bedelini ihsân eder."

گر بسوزد باغت انگورت دهد　　　در میان ماتمی سورت دهد

1867. *Eğer senin bağını yakarsa, sana üzüm verir; bir mâtem içinde sana düğün verir.*

آن شل بی دست را دستی دهد　　　کان غمها را دل مستی دهد

1868. *O elsiz çolağa bir el verir; gamların ma'denine bir mest gönül verir.*

Yukarıda kıssası geçen Ebu'l-Hayr Tînâtî hazretlerinin eli maktû' iken, ona bir el ihsân edip zenbil ördürür. Gam ve keder menba'ı olan kimselere bir gönül ihsân eder ki, zevk ve safâsından sarhoş bir halde bulunur.

لا نسلم و اعتراض از ما برفت　　　چون عوض می آید از مقصود زفت

1869. *Bizden "lâ nüsellim" ve i'tirâz gitti; çünkü mefkūddan büyük bedel geliyor.*

Mâdemki elden çıkan bir şeye bedel ve mukābil olarak, daha büyük bir şey geliyor ve biz zümre-i evliyâ, bunu aynen müşâhede ediyoruz, artık fevt olan şey için "lâ nüsellim" ya'nî "Kabûl etmeyiz ve râzı olmayız" sözü ve i'tirâz bizden gitmiştir.

چونکه بی آتش مرا گرمی رسد　　　راضیم گر آتش ما را کشد

1870. [1876] *Mâdemki ateşsiz bana harâret erişiyor, eğer ateşimizi söndürürse râzıyım.*

Ateş, esbâbdan ve harâret husûl-i metâlibden kinâyedir.

بی چراغی چون دهد او روشنی　　　گر چراغت شد چه افغان می کنی

1871. *Vaktâki o bir çerâğsız aydınlık verir, eğer çerâğın kendi ise, ne efgān ediyorsun?*

صفت بعض اولیا که راضی اند باحکام و دعا و لابه نکنند که این حکم را بگردان

Ahkâma râzı olan ve bu hükmü çevir diye duâ ve niyâz etmeyen ba'zı evliyânın sıfatı

بشنو اکنون قصهء آن رهروان　　　　که ندارد اعتراضی در جهان

1872. *Şimdi o yol gidicilerin kıssasını dinle ki, cihânda bir i'tirâzı yoktur.*

ز اولیا اهل دعا خود دیگرند　　　　گه همی دوزند و گاهی می درند

1873. *Evliyâdan ehl-i duâ olan başkadırlar. Gâh dikerler ve gâh yırtarlar.*

قوم دیگر می شناسم ز اولیا　　　　که دهان شان بسته باشد از دعا

1874. *Evliyâdan dîğer tâifeyi tanıyorum ki, onların ağızları duâdan bağlanmış oldu.*

Ma'lûm olsun ki, evliyâdan ba'zıları duâ eder; ve ba'zıları da etmez. Duâ edenler, ilm-i ilâhîde muayyen olan vakt-i icâbeti, ilhâma veyâ o sırada vârid olan âyât-i kur'âniyyeye veyâhud sâir işârât-ı kevniyyeye müsteniden, hissederek Hakk'a arz-ı hâcet ederler. Ve bu sûretle اُدْعُونِى اَسْتَجِبْ لَكُمْ (Gāfir, 40/60) ["Bana duâ edin, kabûl edeyim"] âyet-i kerîmesine tebean duâ etmiş olurlar. Bunu görenler: "Falan kimse müstecâbü'd-da've"dir derler. Ve o zevât, bu vakt-i muayyenden sonra suâl muvâfık olmadığını hissederlerse, Hakk'a duâ etmezler; ve bu halde dahi halk, onun hakkında derler ki: "Eğer Hakk'a duâ ede idi, kabûl olurdu; fakat etmedi." Duâ etmeyenlere gelince, bu zevât bilirler ki, ilm-i ilâhîde sâbit olan ahkâm, bu âlem-i mezâhirde elbette zuhûr edecektir. Duâ ise, ya bu ahkâmın zuhûrunu veyâhud adem-i zuhûrunu taleb etmektir. Halbuki mezkûr ahkâmın zuhûrunu taleb etmek -zâten zuhûr edeceği için- abestir. Ve adem-i zuhûru taleb ise, kazâ-yı ilâhîye adem-i rızâdır. Ve hadîs-i kudsîde من لم يرض بقضائى فليطلب ربا سوائى ya'nî "Benim kazâma râzı olmayan benden başka Rab arasın!" buyrulmuş olduğundan bu zevât, redd-i kazâ husûsundaki duâdan tevakkî ederler.

از رضا که هست رام آن کرام　　جستن دفع قضا شان شد حرام

1875. *O kirâma râm olan rızâdan dolayı, onlara kazânın def'ini istemek harâm oldu.*

O kerîm olan zevâta râm ve münkād olan makām-ı rızâdan dolayı, onlara ilm-i ilâhîde sâbit olan ahkâmın ve kazâ-yı ilâhînin reddini ve def'ini istemek harâm oldu. Nitekim yukarıda beyân olundu.

در قضا ذوقی همی بینند خاص　　کفرشان آید طلب کردن خلاص

1876. *Kazâda husûsî bir zevk görürler; halâsı taleb etmek, onlara küfür gelir.*

Kazâ-yı ilâhînin cereyânında, makām-ı rızâda sâbit bulunan evliyâ, husûsî bir zevk görürler ve âlem-i şehâdette irâde-i Hakk'ın cereyânından kurtulmayı istemek, onlara küfür gelir.

حسن ظنی بر دل ایشان گشود　　که نپوشند از غمی جامهء کبود

1877. *Onların kalbine bir hüsn-i zan açtı ki, bir gamdan mâî libâs giymezler.*

Bu tâifenin kalbine Hak Teâlâ hazretleri bir hüsn-i zan açtı ki, hiçbir murâdsızlık gamından dolayı onlar, mâtem libâsını giymezler. Mâtem libâsı şarkta mâî (mâvi) ve garbda siyah olarak intihâb olunmuştur.

سؤال کردن بهلول آن درویش را

Behlûl'ün o dervîşe suâl etmesi

گفت بهلول آن یکی درویش را　　چو نی ای درویش واقف کن مرا

1878. *Behlûl, o bir dervîşe dedi ki: "Ey dervîş nasılsın, beni âgâh et!"*

"Behlûl" hulefâ-i Abbâsiyye'den Hârunü'r-Reşîd'in süt birâderi ve mecâzîb-i ilâhiyyeden bir zât olup, menâkıb-ı hakîmânesi pek çoktur ve ma'rûfdur.

گفت چون باشد کسی که جاودان　　　بر مراد او شود کار جهان

1879. *Dedi: "Bir kimse nasıl olur ki, cihânın emri ebedî onun murâdı üzere olur?"*

Bu hâl, ehlullâha hâsıl olan makām-ı ittihâdın îcâbıdır. Bu makāmda Server-i kâinât (s.a.v.) Efendimiz'e hitâben وَ مَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَ لَكِنَّ اللّهَ رَمَى (Enfâl, 8/17) ya'nî "Ey Habîb-i zîşânım! attığın vakit, sen atmadın velâkin Allah Teâlâ attı" buyruldu. Ve Sultânü'l-ârifîn Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri bu makāmda şöyle buyurmuştur: "Otuz yıl vardır ki, Hak buyurdu, ben onu yaptım; şimdi otuz yıl var ki, ben söylerim, Hak onu yapar." Zîrâ mebâdî-i sülûkde henüz onun irâdesi, [irâde-i Hak'ta fânî değildi. Vaktâki irâdesi] irâde-i Hak'da fânî oldu ve onda Hakk'ın irâdesinden gayri irâde kalmadı ve ondan ancak Hakk'ın dilediği sâdır olur ve onun dilediği ancak Hakk'ın buyurduğudur.

سیل وجوها بر مراد او روند　　　اختران زان سان که خواهد آن شوند

1880. [1886] *"Seller ve ırmaklar onun murâdı üzere giderler; yıldızlar o üslûbdan ki ister, öyle olurlar."*

"Böyle bir kimsenin hâli nasıl olur ki, seller ve ırmakların istikāmet-i cereyânı onun murâdı üzerine vâki' olur. Yıldızların harekâtı ve te'sîrâtı o kimsenin istediği tarz ve üslûbda deverân eyler." Nitekim sebebi yukarıki beyitte îzâh olundu. Ve bu makāmda bulunan ehlullâhın bu ma'nâda sözleri çoktur. Ezcümle Eşref-i Rûmî hazretleri şöyle buyurur: Beyit:

Bu yaz u güz ü bu kışlar, bu ay u gün bu yıldızlar
Bu geceler bu gündüzler benim emrimdedir yeksân
Çürümüş tenlere bir kez eğer dersem bi-iznî kum!
Yalın ayak, başı açık kamusu duralar üryân.

زندگی و مرگ سرهنگان او　　　بر مراد او روانه کو بکو

1881. *Dirilik ve ölüm, onun çavuşları olup, onun murâdı üzere, köy köy revâne olurlar.*

هر کجا خواهد فرستد تعزیت　　　هر کجا خواهد ببخشد تهنیت

1882. *Her nereye isterse ta'ziye gönderir; her nereye isterse tehniye bahş eder.*

"Ta'ziyet" musîbet-zede olan kimsenin gönlünü hoş etmek; "tehniyet" sûrî ve ma'nevî nâil-i saâdet olan kimseye "Mübârek olsun!" demek.

هیچ دندانی نخندد در جهان　　　بی رضا و امر آن فرمان‌روان

1883. *O fermân yürütücünün rızâsı ve emri olmaksızın, cihânda hiçbir diş sırıtmaz.*

گفت ای شه راست گفتی همچنین　　　در فرو سیمای تو پیداست این

1884. *Dedi: "Ey şâh! doğru söyledin, böyledir. Bu, senin ferrinde ve sîmânda zâhirdir."*

Behlûl hazretleri dervîşe cevâben dedi ki: "Ey şâh-ı hakîkat! Doğru dedin ve zevkinden söyledin. Hakîkat-ı hâl böyledir. Bu senin söylediklerin, hâlinin parlaklığında ve sîmanda zâhirdir; kuru da'vâ değildir."

این و صد چندینی ای صادق و لیك　　　شرح کن این رابیان کن نیك نیك

1885. *"Ey sâdık! busun ve yüz bu kadarsın; velâkin bunu şerh et; iyiden iyiye beyân et!"*

آنچنانکه فاضل و مرد فضول　　　چون بگوش او رسد آرد قبول

1886. *"Öyle ki, fâzıl ve merd-i fuzûlün, vaktâki kulağına erişe, kabûl getirsin!"*

"Fâzıl" âlim, "merd-i fuzûl" câhil demektir. Ya'nî, "Ey sâdık dervîş, bu söylediğin sözün hakîkatini öyle şerh ve beyân et ki, her işiten âlim ve câhil kabûl etsin."

آنچنانش شرح کن اندر کلام　　　که ازآن هم بهره یابد عقل عام

1887. *"Onu kelâmda öyle şerh et ki, ondan avâmın aklı dahi nasîb bulsun!"*

"O söylediğin sözü âlem-i elfâz ve kelâmda öyle şerh ve îzâh et ki, bu kisve-i kelâma bürünmüş olan ma'nâdan, avâmın aklı dahi nasîbini alsın ve onlar müntefi' olsunlar."

ناطق کامل چو خوان پاشی بود　　　خوانش بر هر گونهء آشی بود

1888. *Nâtık-ı kâmil vaktâki sofra saçıcı ola, onun sofrası üzerinde her bir aş olur.*

İnsân-ı kâmil, nutuk ile ma'nâ sofrası yaptığı vakit, onun sofra-i kelâmı üzerinde, her âkılin isti'dâdına münâsib bir ni'met-i ma'nâ bulunur. Hind nüshalarında bu beyit ناطق کامل چو خوان باشی بود　وسر خوانش ز هر آشی بود tarzın-

dadır. Ve Hind şârihlerinden Mîr Nûrullâh ve cenâb-ı İmdâdullâh "Hân bâşî" deki "bâşî" kelimesinin Türkçe olduğunu beyân ediyorlar. Şu halde ma'nâ: "Kâmil olan nâtık sofranın başı ve reîsi olduğu vakit, onun sofrasının üstünde her bir taâmdan olur" demek olur.

که نماند هیچ مهمان بی نوا   هر کسی یابد غذای خود جدا

1889. *Ki hiçbir misâfir bî-nevâ kalmaz; her bir kimse, kendi gıdâsını ayrı bulur.*

Seyr-i urûcîde bulunan hiçbir sâlik-i misâfir, o nâtık-ı kâmilin sofra-i ulûm ve maârifinde bî-nevâ ve nasîbsiz kalmaz. Mutlakā, kendi isti'dâdına münâsib olan rûhunun gıdâsını ayrıca bulur. Cenâb-ı Pîr efendimiz, *Mesnevî-i Şerîf*in bu hâssiyette olduğuna işâret buyururlar.

همچو قرآن که بمعنی هفت توست   خاص را و عام را مطعم دروست

1890. [1897] *Kur'ân gibi ki, ma'nâda yedi kattır; havâs ve avâm için onda mahall-i taâm vardır.*

Bu beyt-i şerîfde ان للقرآن ظهرا و بطنا و لبطنه بطنا الی سبعة ابطن ya'nî "Muhakkak Kur'ân'ın zahrı ve batnı ve yedi batna kadar batnının batnı vardır" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Ya'nî "Kur'ân-ı Kerîm'in bu hadîs-i şerîfde beyân buyrulan vasfı, nâtık-ı kâmilin kelâmı hakkında da vârid olup, yedi kat ma'nâsı vardır. O kelâm, ervâhın gıdâlanacağı mahal olup, her bir rûh, kendi derece-i isti'dâdına göre, o mahall-i taâmda gıdâsını bulur ve zevklenir. Münkirlerin bu sofrada nasîbi yoktur."

گفت این باری یقین شد پیش عام   که جهان در امر یزدانست رام

1891. *"Bu bir kere umûmun önünde yakîn oldu ki, cihân Yezdân'ın emrine râmdır."*

Dervîş, Behlûl'e cevâben dedi ki: "Bu ma'nâ bir kerre âmme-i mü'minîn indinde muhakkak oldu ki, cihânın hey'et-i mecmûası, Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin emrine râm ve münkāddır."

هیچ برگی در نیفتد از درخت   بی قضا و حکم آن سلطان بخت

1892. *"O Sultân-ı bahtın kazâsı ve hükmü olmaksızın, hiçbir yaprak ağaçtan düşmez."*

Ankaravî nüshasında "Sultân-ı baht" "baht" "hâ" ile "hâlis" ma'nâsına gelir. Ba'zı nüshalarda "hı" ile "baht" yazılmıştır. Ve Hind nüshalarında "Sul-

tân-ı taht" vâki'dir. Ve "taht" arş ma'nâsına geldiğine göre, "Sultân-ı arş" demek olur ki, bu sûretde اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى (Tâhâ, 20/5) ["Rahmân, arşa istivâ etmiştir"] âyet-i kerîmesine işâret buyurulmuş olur.

Beyt-i şerîfin hey'et-i mecmûasında وَ مَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ اِلاَّ يَعْلَمُهَا (En'âm, 6/59) ya'nî "Bir yaprak sukût etmez; illâ ki Hak Teâlâ onu bilir" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

از دهان لقمه نشد سوی گلو   تا بگوید لقمه را حق کادخلو

1893. *Hak lokmaya "Giriniz!" demedikçe, lokma ağızdan boğaz tarafına gitmedi.*

میل و رغبت کآن زمام آدمیست   جنبش آن رام امر آن غنیست

1894. *Meyil ve rağbet ki, âdemînin yularıdır, onun kımıldaması o Ganî'nin emrinin mutî'idir.*

İnsanın kalbinde herhangi bir işe meyil ve rağbet hâsıl olur. Bu meyil ve rağbet onu o işin husûlüne tahrîk ettiği için, onun yularıdır. Binâenaleyh insanın yuları mesâbesinde olan bu meyil ve rağbetin kalbde husûlüyle kımıldanması, o Ganiyy-i mutlak olan Hakk'ın emrine tâbi'dir; ve umûr-ı insanın medârı Zât-ı Hak'dır.

در زمینها و آسمانها ذره‌ء   پر نجنباند نگردد پرّه‌ء

1895. *Yerlerde ve göklerde bir zerre kanat kımıldatmaz, dönmez, uçucu olmaz,*

"Perre" kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Ankaravî hazretleri "uçucu" ma'nâsını almıştır. Bu kelimenin bir ma'nâsı "saman çöpü" demektir. Bu sûrette ma'nâ "Bir zerre kanat kımıldatamaz, bir çöp dönmez" demek olur. Bir ma'nâsı da "dolap kanadı" demektir. "Bir dolap kanadı hareket etmez" demek olur.

جز بفرمان قدیم و نافذش   شرح نتوان کرد جلدی نیست خوش

1896. *Ancak O'nun kadîm ve nâfiz olan fermânıyla. Şerh olunamaz; şecâat hoş değildir.*

Birinci mısrâ', yukarıki beytin mütemmimidir. Ya'nî "Yerlerde ve göklerde bir zerre, Hakk'ın kadîm ve nâfiz olan fermânının gayriyle kanat kımıldatmaz; bir çöp hareket etmez" demek olur. İkinci mısrâ' ayrı bir cümledir. Ya'nî, "Hakk'ın zerrât-ı âlem üzerindeki tasarrufât-ı ilâhiyyesini şerh ve beyân etmek

mümkin değildir. Bu babda tafsîlâta kıyâm etmek şecâat ve cesâreti hoş değildir." Ve bu şecâatin hoş olmamasının sebebi budur ki, bu husûstaki dekāyıkın beyânı için, bilcümle eşyâda vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın sereyân-ı zâtîsini îzâh lâzımdır. Halbuki ukūl-i nâs mütefâvittir. Bu ma'nâyı birçoklarının havsala-i idrâki alamaz; ve sû'-i tefehhüm dolayısıyla Hak hakkında sû'-i i'tikāda ve dalâlete düşerler. "Celdî" çabukluk ve şecâat demektir.

که شمرد برگ درختانرا تمام　　　بی نهایت کی شود در نطق رام

1897. *Ağaçların yaprağını tamâmen kim sayar? Nihâyetsiz ne vakit nutka râm olur?*

Hakk'ın bilcümle eşyâdaki tasarrufâtından bahse ve onu şerhe kıyâm etmek, ağaçların yapraklarını saymaya benzer. Hiç nâmütenâhî olan vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın lâ-yuad ve lâ-yuhsâ olan esmâsının âsâr ve ahkâmı, mahdûd ve mütenâhî olan kelâma râm ve tâbi' olur mu?

این قدر بشنو که چون کلئ کار　　　می نگردد جز بامر کردگار

1898. *Bu kudretini işit ki, mâdemki kârın küllîsi, Kirdigâr'ın emrinin gayri ile dönmez.*

Nâtık-ı kâmilin hâlini anlamak için nihâyet bu kadarını dinle: Mâdemki يُدَبِّرُ الْاَمْرَ (Yûnus, 10/3) ya'nî "Emri Allah Teâlâ tedbîr eder" âyet-i kerîmesi mûcibince, şuûnât-ı âlemin deverânı, fâil-i hakîkî olan Hakk'ın emrinin gayriyle dönmez ve kazâ-yı ilâhîden başka, âlemde bir hüküm cereyân etmez.

چون قضای حق رضای بنده شد　　　حکم او را بندهء خواهنده شد

1899. *Mâdemki Hakk'ın kazâsı kulun rızâsı oldu, onun hükmünü isteyici kul oldu.*

Ve mâdemki Hakk'ın kazâsı dahi abd-i mahz olan nâtık-ı kâmilin rızâsı oldu, zîrâ yukarıda îzâh olunduğu üzere, abdin irâdesi kalmadı ve Hakk'ın irâdesi, ancak abdin irâdesinden ibâret oldu. Binâenaleyh böyle bir kul, Hakk'ın hüküm ve kazâsını isteyici ve murâd edici bir kul oldu. Ve abddeki sıfat-ı irâde, ancak Hakk'ın sıfat-ı irâdesi oldu.

بی تکلف نی پی مزد و ثواب　　　بلکه طبع او چنین شد مستطاب

1900. [1907] *Tekellüfsüz, ücret ve sevâb için değil, belki onun tab'ı böyle müstetâb oldu.*

O kâmilin Hakk'ın kazâsına rızâsı, tekellüf ve cebr-i tabîat ile değildir; ve bu rızâ mukâbilinde ecir ve sevâba da muntazır olmaz, belki o abd-i mahzın tabîatı pâk ve müstetâb oldu.

زندگئ خود نخواهد بهر خود   نی پی ذوق حیات مستلذ

1901. *Kendi diriliğini ne kendi için ne de müstelezz olan hayâtın zevki için istemez.*

"Bu abd-i mahz, kendinin yaşamasını, kendi nefsinin hazzı, lezzet-bahş olan hayâtın zevki için istemez." Hind nüshalarında ikinci mısrâ' بلکه خواهد از پی حکم احد ya'nî "Belki hükm-i Ahad için ister" sûretindedir.

هر کجا امر قدم را مسلکیست   زندگی و مردگی پیشش یکیست

1902. *Her nerede emr-i kadîm için bir meslek vardır, dirilik ve ölülük onun önünde birdir.*

Her nerede emr-i kadîm, ya'nî kazâ-yı ilâhî için bir silk ve nüfûz tarîkini mevcûd görürse, o abd-i mahz önünde dirilik ve ölülük bir olur. Eğer silk-i kazâ, ölümü îcâb ederse, seve seve ölür; ve eğer yaşamayı îcâb ederse seve seve yaşar. Nitekim âyet-i kerîmede قُلْ اِنَّ صَلٰوتِى وَ نُسُكِى وَ مَحْيَاىَ وَ مَمَاتِى لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (En'âm, 6/162) ya'nî "De ki: Benim namazım ve haccım ve diriliğim ve ölümüm Rabbü'l-âlemîn olan Allah içindir" buyurulur.

بهر یزدان می زید نی بهر گنج   بهر یزدان می مرد نه از خوف رنج

1903. *Yezdân için yaşar, hazîne için değil; Yezdân için ölür, renc korkusundan değil.*

Abd-i mahzın yaşaması Allah içindir; yoksa emvâl ve eşyâ-yı fâniyenin cem'i için değil; eğer ölürse Allah için ölür; yoksa nefsine taalluk eden renc ve meşakkat korkusundan ölmez.

هست ایمانش برای خواست او   نی برای جنت و اشجار و جو

1904. *Onun îmânı O'nun irâdesi içindir; cennet ve ağaçlar ve ırmak için değildir.*

Abd-i mahzın îmânı, Hakk'ın irâdesi ve rızâsı îmânda olduğu içindir; yoksa cennete ve cennetin ta'rîf ve tavsîf buyrulan ağaçlarına ve ırmaklarına tamaan değildir; zîrâ böyle îmân rızâ-yı Bârî'ye değil, nefsin hazzına müsteniddir.

ترك كفرش هم براى حق بود　　　نى ز بيم آنكه در آتش رود

1905. *Onun küfrü terki de Hak için olur; o korkudan değil ki, ateşe gider.*

O kâmilin îmânı ihtiyâr edip, küfrü terk etmesi de kezâ rızâ-yı Hak için olur. Yoksa cehenneme giderim korkusundan değildir. Zîrâ cehennem korkusuyla terk-i küfür, kezâlik hazz-ı nefse müsteniddir.

اين چنين آمد ز اصل آن خوى او　　　نى رياضت نه بجست و جوى او

1906. *Onun o huyu asıldan böyle geldi, riyâzetden değil; onun cüst u cûyu ile değil.*

Kâmilin bu zikr ettiğimiz ahvâli tekellüf ve tasannu' sebebiyle ve riyâzete devâm yüzünden hâsıl olan mümârese cihetiyle değildir. Ve bu halleri arayıp tanıyarak kendine mâl etmesi sûretiyle de değildir. Belki onun bu halleri cibillî ve fıtrîdir; ve bu hallerin hilâfını murâd etse, yapamaz.

آنگهان خندد كه او بيند رضا　　　همچو حلواى شكر او را قضا

1907. *O zaman güler ki, o rızâyı göre; kazâ onun için şeker helvası gibidir.*

O abd-i mahz Hakk'ın rızâsını gördüğü vakit güler ve mesrûr olur. Hakk'ın rızâsı ise, abdin kazâ-yı ilâhîye rızâsına muallakdır. Binâenaleyh o abd-i kâmilin indinde kazâ-yı ilâhî şeker helvası gibi tatlı ve zevk-âverdir. Nitekim bir kimse, evliyâullahdan birisine: "Acabâ Hak benden râzı mıdır?" diye sormuş; o zât dahi cevâben: "Eğer sen Hak'dan râzı isen, Hak da senden râzıdır" buyurmuştur.

بندهٔ كش خوى و خلقت اين بود　　　نى جهان بر امر و فرمانش رود

1908. *Bir bende ki, onun huyu ve hulku bu ola, cihân onun emir ve fermânı üzerine gitmez mi?*

Bu hâl, evliyâullâha hâsıl olan makām-ı ittihâdın îcâbıdır. Nitekim biraz yukarılarda îzâh olundu; ve bu makāmda abdin irâdesi, irâde-i Hak'da fânî olur ve onda Hakk'ın irâdesinden gayri irâde kalmaz; ve ondan ancak Hakk'ın dilediği sâdır olur. Ve onun dilediği, ancak Hakk'ın buyurduğudur; binâenaleyh ortada iki irâde yoktur, ancak Hakk'ın irâdesi vardır.

پس چرا لابه كند او يا دعا　　　كه بگردان اى خداوند اين قضا

1909. *İmdi o niçin: "Ey Hudâvend, bu kazâyı döndür!" diye duâ ile yalvarsın?*

Mâdemki abd-i kâmilin irâdesi, ancak Hakk'ın irâdesidir ve Hakk'ın kazâsı onun indinde şeker helvası gibidir, o halde: "Yâ Rab, bu âlem-i sûretde zâhir olan kazâ-yı ilâhîni tebdîl et!" diye duâ ederek, niçin yalvarsın?

مرگ او و مرگ فرزندان او   بهر حق پیشش چو حلوا در گلو

1910. [1918] *Onun ölümü ve onun çocuklarının ölümü, Hak için, onun önünde boğazda helva gibidir.*

Binâenaleyh kazâ-yı ilâhî zümresinden olan gerek onun ölümü ve gerek çocuklarının ölümü, o abd-i mahzın önünde, rızâ-yı Hak için, boğaza helva gibidir.

نزع فرزندان برآن با وفا   چون قطائف پیش شیخ بی نوا

1911. *Nez'-i evlâd o vefâlının indinde, şeyh-i bî-nevânın indinde kadayıf gibidir.*

Kazâ-yı ilâhî cümlesinden olan ölüm vâsıtasıyla evlâdın nez'i, o vefâkâr olan abd-i kâmilin indinde, azıksız şeyhin indindeki kadayıf tatlısı gibi zevkâverdir.

پس چرا گوید دعا الا مگر   در دعا بیند رضای دادگر

1912. *İmdi niçin duâ eder? İllâ meğer ki, duâda Dâd-ger'in rızâsını göre.*

İmdi abd-i kâmil, eğer duâ ederse, ancak Dâd-ger olan Hakk'ın rızâsını gördüğü vakit duâ eder; yoksa kendi himmeti ile değil. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyidîn ibn Arabî (k.s.) *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinde "Ârifde himmet olmaz" buyururlar. Cenâb-ı Ubeydullâh Ahrâr (k.s.) hazretleri dahi bu ibârenin îzâhında *Kitâb-ı Reşehât-ı Aynü'l-Hayât*'ta şöyle buyururlar: "Mümkinin kendi hakîkat-ı zâtına [âid] hiçbir şeyi yoktur ve onda evsâf-ı kemâlden her ne kadar vasıf var ise, ilim, kudret ve irâde gibi hep âriyettir. Bunların cümlesi Hak Teâlâ hazretlerinindir. Şübhesiz ârif, kendi hâlini bilip dâimâ fakr-ı hakîkî makāmında durur ve âriyetî olan evsâf ile zâhir olmaz. Ancak Hakk'ın irâdesi ve meşiyyeti, bir şeyin vukū'una taalluk ettiği vakit, taslît-ı himmet ederler."

آن شفاعت و آن دعا نه از رحم خُوْدْ   می کند آن بندهء صاحب رشد

1913. *O sâhib-reşed olan bende, o şefâati ve o duâyı kendi merhametinden etmez.*

"Reşed" doğru yol ma'nâsınadır. O doğru yol sâhibi olan abd-i kâmil, bir şeyin vukū'una olan şefâati ve onun husûlüne olan duâ ve talebi, kendi nefsinin merhametinden dolayı etmez; mahzâ rahmet-i ilâhiyyenin o sûrette tecellîsi lâzım olduğu için eder.

رحم خود را او همان دم سوخته است　　　که چراغ عشق حق افروخته است

1914. *O kendi merhametini o dem yakmıştır ki, aşk-ı Hak çerâğını parlatmıştır.*

Abd-i kâmilin bâtınında aşk-ı Hak çerâğı parladığı andan i'tibâren, kendinin kendiliği kalmamış ve o âteş-i aşk onun nefsâniyyetine âid memdûh ve mezmûm olan bilcümle sıfâtı yakmış ve bu sırada ondaki merhamet-i nefsânî de mahv olmuştur.

دوزخ اوصاف او عشقست و او　　　سوخت مر اوصاف خود را مو بمو

1915. *Onun evsâfının cehennemi aşktır; ve o muhakkak kendi evsâfını mû-be-mû yaktı.*

O abd-i kâmilin evsâf-ı nefsâniyyesinin cehennemi, âteş-i aşk-ı ilâhîdir; ve o âteş-i aşk, muhakkak sûrette onun evsâf-ı nefsâniyyesini inceden inceye yaktı ve kıl ucu kadar bir eser bırakmadı.

هر طُروقی این فَروقی کی شناخت　　　جز دقوقی تا درین دولت بتاخت

1916. *Her gece gidici bu ferûku ne vakit tanıdı, Dekūkî'nin gayri ki, bu devlete koştu?*

"Turûk" gece gelen yolcuya derler. يقال طرق الرجل طروقا اذا اتى منزله ليلا ya'nî "Bir adam evine gece geldiği vakit Arab'da "Taraka'r-racülü turûkan" denilir. Ankaravî hazretleri "turûk" "târık"ın cem'i olduğunu beyân buyurur. "Ferûk" kelimesine Hind şârihleri "fârık" ma'nâsını vermişlerdir. Ankaravî hazretleri bu kelimenin esâsı hakkında bir şey söylememiştir. Şu halde ma'nâ böyle olur: "Her zulmet-i âlem-i tabîatta sefer eden bir kimse Hak ve bâtıl arasını fark ediciyi nasıl tanır? O yolların birisi tarîk-i duâ ve dîğeri sebîl-i sabr u rızâdır. Zîrâ o karanlıkta yürüyen kimse, ihtimâl ki sabır ve rızâ mahallinde duâ eder ve duâ mahallinde de sükût eder. Binâenaleyh bu devlet tarafına Dekūkî hazretleri koştu ve vâsıl oldu.

قصهء دقوقی و کراماتش

Dekūkî'nin kıssası ve kerâmetleri

آن دقوقی داشت خوش دیباچهء   عاشق و صاحب کرامت خواجهء

1917. *O Dekūkî hoş bir dîbâce tutardı; âşık ve sâhib-i kerâmet bir efendi idi.*

"Dîbâce" lügatte, bir şeyin yüzünün yarısına derler. Istılâhda kitâbın mukaddimesine derler. Burada Dekūkî hazretlerinin mukaddemât-ı sülûkü murâd buyurulur. "Dekūk" Musul şehrinin şarkında vâki' bir kazânın ismidir. Bu zât-ı şerîfin orada sâkin olmasından dolayı, "Ankaravî, Bursevî" gibi şehrin nihâyetine "yâ-yı nisbet" getirilerek "Dekūkî" denilmiştir. Fakîr, isim ve künye-i şerîfine tesâdüf etmedim.

بر زمین می شد چو مه بر آسمان   شبروانرا گشته زو روشن روان

1918. *Gök üzerindeki ay gibi, yeryüzünde giderdi. Gece gidicilerin rûhu ondan rûşen olmuş idi.*

در مقامی مسکنی کم ساختی   کم دو روز اندر دهی انداختی

1919. *Bir makāmda az bir mesken yapardı; iki günü bir köye az atardı.*

"Dekūkî hazretleri bir mahalde ve karyede az sâkin olur ve iki gününü bir köyde ikāmete hasr etmesi az vâki' olur idi." Bu beyt-i şerîfde, Dekūkî hazretlerinin seyr-i sülûkündeki sür'atine de işâret buyurulur. Ya'nî Dekūkî hazretleri merâtib-i sülûkden bir mertebede az tevakkuf ederdi, demek olur.

گفت در یك خانه گر باشم دو روز   عشق آن مسکن کند در من فروز

1920. [1927] *Derdi ki: "Eğer bir hânede iki gün olursam, o meskenin aşkı bende şu'lelenir."*

Sâlikin, makāmât-ı ma'neviyyede ve mesâkin-i sûriyyede uzun müddet tevakkufu, i'tiyâd sâikasıyla bir muhabbet tevlîd eder. Mesâkin-i sûriyyeye alâ-

kası, ma'nen terakkîsine mâni' olacağı gibi, makāmât-ı ma'neviyyeden herhangi birine alâkası dahi, o makāmın mâfevkine terakkîsine mâni' olur. Onun [için] *Mesnevî-i Şerîf*'de: ای برادر بی نهایت درگهیست هر کجا که می رسی بالله مأیست ya'nî "Ey birâder, dergâh-ı ma'nevî-i ilâhî bî-nihâyedir; her nereye erişirsen yallâh, durma!" buyurulur.

غِرَّةُ الْمَسْكَنْ أُحَاذِرُهَا أَنَا   أُنْقُلِي يَا نَفْسُ سَافِرْ لِلْغِنَا

1921. "*Ben mesken gurûrundan hazer ederim; ey nefis, gınâ için sefer et!*"

Hind nüshalarında "gırre" yerine "izzet" yazılmıştır. Ya'nî "Meskenin azîz olmasından hazer ederim ve meskenin nazarımda azîz olmasından ise sefer meşakkatini ihtiyâr ederim; tâ ki o makāmın aşk ve muhabbeti yoluma sed olmasın" demek olur. Her iki ibâre dahi aynı ma'nâyı gösterir; zîrâ meskene ve makāma mağrûr olmak, o makāmı ve meskeni nazarında azîz tutmakla olur.

لَا أُعَوِّدْ خَلْقَ قَلْبِي بِالْمَكَانْ   كَيْ يَكُونَ خَالِصًا بِالْامْتِحَانْ

1922. "*Kalbimin huyunu mekâna âdet edinmem, tâ ki imtihân ile hâlis ola.*"

"Uavvid" "ta'vîd"den muzâri' mütekellim olup, "i'tiyâd etmek" ma'nâsınadır. Ya'nî, "Kalbimin huyunu bir mekâna ve makāma alıştırmam ve bunu imtihân-ı ilâhî sebebiyle hâlis olması için yaparım; zîrâ tarîk-i Hak'da terk-i me'lûfât şarttır." Hind nüshalarında "Hâlisan bi'l-imtihân" yerine "Hâlisan fi'l-imtihân" vâki'dir. Ma'nâ: "Benim bir mekâna kalbimin huyunu alıştırmadığım, imtihân-ı ilâhîde hâlis olması içindir" demek olur.

روز اندر سیر بد شب در نماز   چشم اندر شاه باز او همچو باز

1923. *Gündüz seyirde, gece namazda idi; gözü şâha açık, o doğan gibi idi.*

Ya'nî "Dekūkî hazretleri gündüz seyr ü seferde ve gece namazda idi; fakat bu seyr ü seferde ve namazda, müşâhede-i Hak içinde idi; ve doğan kuşu gibi tecelliyât-ı Hakk'a müteallık olan hakāyık ve maârifi avlamakta idi."

منقطع از خلق نی از بد خویی   منفرد از مرد و زن نی از دویی

1924. *Halktan kesilmiş idi, bed-huyluktan değil; erkekten ve kadından münferid idi, ikilikten değil.*

Dekūkî hazretleri halk-ı âlem ile ihtilât etmez ve onların sohbetlerinden kaçar idi; fakat onun bu hâli, halk-ı âlemi beğenmeyip, kendini beğenmek

gibi kötü huyluluktan değil idi. Kadın ve erkekten münferid bir halde yaşaması da, onları Hakk'ın gayri gördüğü ve nazarında ikilik olduğu için değil idi. Belki suver-i eşyânın vech-i Hakk'a hicâb olduğu için idi. Zîrâ hadîs-i şerîfde المؤمن يألف و يؤلف و لا خير فيمن لا يألف و لا يؤلف ya'nî "Mü'min ülfet eder ve ülfet olunur; ve ülfet etmez ve ülfet olunmaz olan kimsede hayır yoktur" buyurulur.

مشفقى بر خلق نافع همچو آب　　خوش شفيعى و دعا اش مستجاب

1925. *Halk üzerine bir müşfik, su gibi nâfi', hoş bir şefî' ve duâsı müstecâb idi.*

Ya'nî "Dekûkî hazretleri halktan munkatı' olmakla, nef'-i ma'nevîsi onların üzerinden gâib değil idi. Halk üzerine nazar-ı şefkati umûmî olup, onlar hakkında su gibi nâfi' idi; ve ind-i ilâhîde onlara şefâat eder ve haklarında hayır duâlar edip, duâsı da müstecâb olur idi." Evliyânın duâ etmesi ve duâsının müstecâb olması hakkındaki îzâhât, biraz yukarıda geçti. Ya'nî evliyâyı kâmilîn, isti'dâdâta nazar edip, isti'dâdın müsâit olduğu ve vaktin hulûl ettiğini gördüğü zaman, duâ ederler ve eser-i duâ derhal zâhir olur. Nitekim birisi bu kabil evliyâullahdan birine mürâcaatla duâ taleb etmiş ve o hazret dahi cevâben: "Ey oğul! çok olunmadık duâlar vardır ki, kabûl olunmuştur" buyurmuştur. *Mesnevî-i Şerîf*'de bu hakîkate ما نبوديم و تقاضا مان نبود لطف تو نا گفتهٔ ما مى شنود ya'nî "Biz yok idik, bizim taleblerimiz de yok idi; senin lutfun, bizim söylenmemiş olan şeyimizi işitir idi" beyt-i şerîfinde işâret buyurulmuştur.

نيك و بد را مهربان و مستقر　　بهتر از مادر شهى تر از پدر

1926. *İyi ve kötü için, mihribân ve müstakar idi; anadan daha iyi, babadan daha şehî idi.*

"Mihribân" muhib ve müşfik, "müstekar" karâr edecek mahal, melce' ve penâh, ya'nî sığınacak yer demektir. "Şehî" Hind şârihlerinden Muhammed Efdal *Ferheng-i Cihângîrî*'de bu kelimenin "şîrîn" ma'nâsına mukayyed olduğunu beyân eder; ve dîğer şârihler "şehvet"ten sıfat-ı müşebbehe addedip, "pek ziyâde arzû olunmuş" ma'nâsına olduğunu yazarlar. Her iki ma'nâ da, beyt-i şerîfin ma'nâsına münâsib gelir. Ya'nî, "Dekûkî hazretleri halka umûmen muhib ve müşfik ve halkın sıkıldıkları vakit ilticâ edecekleri mahal idi. Onlara analarından daha şefkatli ve merhametli; ve maddî, ma'nevî levâzımlarının tedâriki husûsunda, halka babalarından daha matlûb ve tatlı idi."

گفت پیغمبر شما را ای مهان   چون پدر هستم شفیق و مهربان

1927. *Peygamber buyurdu ki: "Ey büyükler! sizin için baba gibi şefîk ve mihribânım."*

Peygamber-i zîşân Efendimiz انما انا لكم بمنزلة الوالد لولده ya'nî "Ben sizin için, veledine, vâlid menzilesindeyim" buyurmuştur. Ya'nî "Baba, evlâdına nasıl şefîk ve muhib bir halde ise, ey mü'minler! ben de sizin için öyleyim" demektir. Zîrâ Resûl-i zîşân Efendimiz, mü'minleri hem umûr-ı dünyeviyyelerinde ve hem umûr-ı uhreviyyelerinde, bir babadan ziyâde himâye buyurmuşlardır. Kütüb-i siyer, bu babda tafsîlât ile doludur. İmdi, Peygamber'in vârisleri olan evliyâ-yı kâmilîn dahi böyledir.

زان سبب که جمله اجزای منید   جزو را از کل چرا بر می کنید

1928. *"O sebebden ki hep, benim cüz'lerimsiniz; cüz'ü külden niçin koparırsınız?"*

Bu beyt-i şerîf, kelâm-ı nebevînin mâba'didir. Ya'nî, "Ey îmanları sebebiyle sâir insanlar üzerine tafazzul eden mü'minler! O sebebden ben sizin için veledine vâlid menzilesindeyim ki, sizler benim cüz'lerimsiniz; ben sizin küllünüzüm." Nitekim hadîs-i şerîfde انا من نور الله والمؤمنون من نوری ya'nî "Ben Allâh'ın nûrundanım ve mü'minler benim nûrumdandır" buyurulur. Yukarılarda dahi bilmünâsebe îzâh olunduğu üzere, rûh-ı Muhammedî (s.a.v.) küllü'l-küldür; ve ervâh-ı külliyye-i evliyâ o küllün cüz'leridirler. Ve âmme-i mü'minînin ervâhı o küllerin birine mensûb olan cüz'lerdir. Binâenaleyh bu kelâm, küllü'l-kül olan lisân-ı Nebevî'den sâdır olduğuna göre, sâdık olduğu gibi, küll olan vâris-i nebevîden sâdır olduğuna göre de sâdıktır.

جزو از کل قطع شد بی کار شد   عضو از تن قطع شد مردار شد

1929. *Cüz, külden kat' oldu, bî-kâr oldu; uzuv tenden kat' oldu, murdâr oldu.*

Ervâh-ı cüz'iyye, kendi küllerinden munkatı' olduğu vakit, âlem-i süflîde bir işe yaramaz bir hâle gelir ve âlem-i ma'nâda bî-kâr olur. Nitekim uzv-ı beşerden birisi cesedinden munkatı' olduğu vakit tefessüh eder ve murdâr olur. İnsân-ı kâmilden munkatı' olan da, böyle ölü gibi tefessüh eder.

تا نپیوندد بکل بار دگر   مرده باشد نبودش از جان خبر

1930. [1937] *Diğer def'a külle muttasıl olmadıkça, mürde olur; onun candan haberi olmaz.*

İmdi, vâris-i nebevî olan insân-ı kâmilden munkatı' olan rûh-ı cüz'î sâhibi, kendi küllü olan kâmile tekrâr muttasıl olmadıkça, o kimse hayât-ı hayvâniyye ile hayy ve hayât-ı insâniyye ile ölmüş bir halde bulunur. Onun rûh-ı izâfîden ve rûh-ı sultânîden haberi olmaz. Nitekim cenâb-ı Pîr bir gazellerinde buyururlar:

ای خفتهء رفته روان ای مردهء نا داده جان   بر جه که رفته کاروان ای دل دمی بیدار شو

"Ey seferde uyumuş, ey canını vermemiş olan ölü! Sıçra ki, kervân gitmiştir. Ey gönül! Bir dem olsun uyan."

"Dîğer def'a" ta'bîriyle bu âlem-i şehâdetdeki ittisâle işâret buyurulur. Evvelki ittisâl ittisâl-i ezelî idi.

ور بجنبد نیست آنرا خود سند   عضو نو بریده هم جنبش کند

1931. *Ve eğer hareket ederse, ona muhakkak i'timâd yoktur; yeni kesilmiş uzuv dahi hareket eder.*

Ve eğer âlem-i şehâdetde, insân-ı kâmilden munkatı' olan bir kimse, her ne kadar: "Benim mürşide ihtiyâcım yoktur, ilmim vardır, ahkâm-ı şer'iyye dâiresinde hareket ederim" der ve inkıtâ'ına devâm ederse, onun bu gibi indî amel ve riyâzetlerine i'timâd yoktur; zîrâ devamlı değildir. İnsân-ı kâmilin sâyesi olmazsa, bir gün nefis ve şeytan behemehâl onu berbâd ve muattal kılar. Nitekim vücûd-ı beşerden yeni kesilen el ve ayak gibi bir uzuv dahi, hareket eder; fakat devamlı değildir, sonunda o hareket munkatı' olur.

جزو از کل گر برد یکسو رود   این نه آن کلست کو ناقص شود

1932. *Eğer cüz' küllden munkatı' olursa, bir tarafa gider. Bu o küll değildir ki, o nâkıs olsun.*

Bu bahiste cüz' ile külle müteallık söz söyledik. Zihinlerde cüz' ile küllün evsâfına müteallık olan ma'nâ takarrur etti. Nitekim cüz', kendi küllünden kesilip ayrılırsa, bir tarafa gider ve külden bir cüz' eksilmiş olur. Fakat bizim söylediğimiz, insân-ı kâmilin külliyyeti, bir cüz' kendisinden ayrıldığı vakit, onun zâtına noksan ârız olan bir külliyet değildir. Bu külliyet ma'nevî ve rûhânî olan bir külliyettir. Akla takrîb için şöyle îzâh edilebilir: İnsâniyyet bir mefhûm-ı küllîdir ki, suver-i beşeriyyeden herbirisi onu temsîl eder. Onu temsîl eden efrâd-ı beşer, lâ-yuad ve lâ-yuhsâ olduğu halde, o kül olan mefhûm, o efrâd vâsıtasıyla inkısâma uğramaz; ve o efrâd, o küllün cüz'leri mesâbesindedir.

قطع و وصل او نیاید در مقال   خیر ناقص گفته شد بهر مثال

1933. *Onun kat'ı ve vaslı makāle gelmez; misâl için hayr-ı nâkıs söylenmiş oldu.*

İnsân-ı kâmilden inkıtâ' ve onun külliyyetine cüz'lerin ittisâli, lafız ve makāle sığar şey değildir. Bu misâli bir hayr için îrâd ettik; fakat bir hayr-ı nâkıs oldu. Zîrâ misâl, benzetilen şeyin tamâmı tamâmına aynı olmaz; tevâfuk eden cihetleri olduğu gibi, tevâfuk etmeyen cihetleri de bulunur.

باز گشتن بقصهء دقوقی

Dekūkî kıssasına rücû'

مر علی را در مثالی شیر خواند   شیر مثل او نباشد گرچه راند

1934. *Muhakkak Ali'ye bir misâlde "Arslan" ta'bîr etti. Her ne kadar sürdü ise de, arslan onun misâli olmaz.*

Bu beyt-i şerîf, misâlin, benzetilen şeyin tamâmen aynı olmadığını îzâh buyurur. Ya'nî "Resûl-i Ekrem Efendimiz hazretleri İmâm-ı Ali (k.v.) hazretlerine "Esedullâh" ya'nî "Allâh'ın arslanı" ta'bîr buyurdu. Fahr-i âlem Efendimiz her ne kadar âlem-i lafza bu ta'bîri sürdü ise de, hiç şübhe yok ki, Hz. Ali sûreti herkesce ma'lûm olan yırtıcı hayvanın misli değildir." Bu ta'bîrde matlûb olan ancak şecâattir.

از مثال و مثل و فرق آن بران   جانب قصهء دقوقی ای جوان

1935. *Misâlden ve mislden ve onun farkından, ey delikanlı, Dekūkî kıssası cânibine sür!*

Ey delikanlı! misâli ve misli ve ikisinin arasındaki farkı beyândan sarf-ı nazar et de, kelâmı Dekūkî kıssası tarafına sür! Zîrâ bu misl ve misâl bahsi ilm-i zâhire taalluk eder.

Ma'lûm olsun ki, misâl odur ki, iki şey hakîkatte muhtelif olmakla berâber, ba'zı evsâfda birbirinin mütemâsili olurlar. Arslan ile şecî' olan adam gi-

bi. Ve misl odur ki, iki şey hakîkatte müttehid olurlar ve ba'zı evsâfda muhtelif olurlar. Zeyd'in çocuklukta ve delikanlılıkta ve ihtiyarlıkta ittihad ve ihtilâfı gibi.

آنکه در فتوی امام خلق بود   گوی تقوی از فرشته می ربود

1936. *O ki fetvâda halkın imâmı idi, takvâ topunu melâikeden kapar idi.*

Dekūkî hazretleri öyle bir kimse idi ki, halkın müşkilât-ı şer'iyyesini halletmekte onların imâmı ve muktedâsı idi. Takvâ meydanında müsâbaka topunu melâikeden kapar ve hepsinden ileriye geçer idi.

آنکه اندر سیر مه را مات کرد   هم ز دینداریٔ او دین رشك خورد

1937. *O ki seyirde ayı mat etti, onun dindarlığından dahi dîn reşk yerdi.*

Hz. Dekūkî öyle bir kimse idi ki, menâzil-i sülûkü seyr ve makāmât-ı ma'neviyyeyi tayy husûsunda, felekteki ayın sür'at-ı seyrine gâlib gelmiş idi; ve dindarlıktaki kemâli bir mertebede idi ki, dîn onun bu dindarlığına reşk ederdi. "Dîn reşk-hôred" lisân-ı Fürs'de, ma'nâ-yı kemâli beyân için kullanılan bir ta'bîrdir. Nitekim فلانرا چنین سخاوتست که سخاوت رشك می برد ya'nî "Falan kimsenin böyle sehâveti vardır ki, sehâvet, reşk eder" derler. Murâd o kimsenin sehâvet-i kâmilesini beyândır.

با چنان تقوی و اوراد وقیام   طالب خاصان حق بودی مدام

1938. *Öyle takvâ ve evrâd ve kıyâm ile, dâimâ Hakk'ın hâslarının tâlibi idi.*

Dekūkî hazretleri, bu kadar takvâ ve envâ'-ı ibâdât ile berâber dâimâ Hakk'ın hâs kullarının sohbetini ve huzûrunu arar idi.

در سفر معظم مرادش آن بدی   که دمی بر بندهٔ خاصی زدی

1939. *Seferde onun büyük murâdı o idi ki, bir dem bir hâs bende üzerine vura idi.*

Onun sefere çıkıp, memleket memleket dolaşmasındaki en büyük kasd ve murâdı, bir veliyy-i kâmile tesâdüf etmek ve onunla temâs edip, sohbette bulunmak idi.

این همی گفتی چو می رفتی براه   کن قرین خاصگانم ای اله

1940. [1947] *Yola gittiği vakit, bunu söylerdi: "Ey İlâh! beni hâslarına karîn et!"*

یا رب آنها را که بشناسد دلم بنده و بسته میان و مجملم

1941. *"Yâ Rab, onları ki, benim gönlüm tanır, bendeyim, hizmete hâzırım ve mücmilim."*

Ankaravî hazretleri "mücmilem" kelimesine, "cemîl edici ve iyilik semtine gidiciyim" ma'nâsı vermişdir. Hind nüshalarında, ikinci mısra' بنده و بسته میان چون محملم sûretindedir. Ma'nâsı "Bendeyim ve mahmil gibi hizmete müheyyâyım" demek olur. "Mahmil" deveye binmeğe mahsûs ve iki kişilik bir nevi' oturucak mahal demektir.

وآنکه نشناسم تو ای یزدان جان بر من محجوبشان کن مهربان

1942. *"Ve onu ki tanımam, sen ey canın Yezdân'ı, ben mahcûb üzerine mihribân et!"*

Ey canın hâlikı ve Yezdân'ı, benim tanımadığım hâs kullarını da, ben hicâb içinde bulunan kulun üzerine muhib ve şefîk et!

حضرتش گفتی که ای صدر مهین این چه عشقست و چه استسقاست این

1943. *Hazret ona buyurdu ki: "Ey azîm olan sadr! Bu ne aşktır ve bu ne susamışlıktır?"*

"Sadr" burada, sîne ma'nâsına olup, kalb murâd buyrulur. "Mihîn" "mih" büyük, "în" edât-ı nisbettir. "Ey azîm olan kalb" demektir.

مهر من داری چه می جویی دگر چون خدا با تست چون جویی بشر

1944. *"Benim muhabbetimi tutarsın, artık ne arıyorsun? Mâdemki Hudâ seninledir, niçin beşeri ararsın?"*

او بگفتی یارب ای دانای راز تو گشودی در دلم راه نیاز

1945. *O derdi ki: "Yâ Rab, ey sır bilici, gönlüme niyâz yolunu sen açtın."*

در میان بحر اگر بنشسته ام طمع در آب سبو هم بسته ام

1946. *"Eğerçi deryâ ortasında oturmuşum, testinin suyuna da tama' bağlamışım."*

Vâkıâ deryâ-yı vahdet içinde oturmuşum; ve kendi vücûdumda esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin âsâr ve ahkâmını zevkan müşâhede etmişim; fakat mezâhir-i sâirede olan tecelliyât-ı ilâhiyyenin müşâhedesine de tama'a başlamışım. Zîrâ bir mazhara iki aynı tecellî ve iki mazharda da aynı tecellî vâki' olmaz.

همچو داودم نود نعجه مراست　　　طمع در نعجهء حریفم هم بخاست

1947. *"Ben Dâvud gibiyim, doksan dişi koyunum vardır; arkadaşımın bir dişi koyunu hakkında da tama'ım kalktı."*

Bu beyit-i şerîfde, Sâd sûre-i şerîfinde mezkûr olan kıssaya işâret buyrulur. *Tefsîr-i Zâhidî*'den naklen, Hind şârihlerinden Muhammed Efdal, kıssayı şöyle beyân eder: "Dâvud (a.s.) Urya isminde birinin mahtûbesine (nişanlı) âşık oldu; ve o kadın ona hoş geldi. Ve Hz. Dâvud, bu aşkında mecbûr idi; zîrâ hubb-i kalb Hak cânibinden olduğundan, bu tahbîb dahi yine o taraftan idi. Bunda münâfî-i ismet olacak aslâ bir şâibe-i günâh yoktu. Başkasının mahtûbesi (nişanlısı) olmakla berâber, o kadını nikâh etmek istedi ki, bunda da bir günâh yoktur. Lâkin kendi nefsini dîğeri üzerine ıstıfâ ve ihtiyâr etmek, Dâvud (a.s.)ın şân-ı rütbesine muvâfık değil idi. Bunun için Hak cânibinden itâb erişti. Şöyle ki, insan sûretinde iki melek Dâvud (a.s.)ın huzûruna girdi; birisi dîğerini da'vâ ve şikâyet etti. Nitekim sûret-i şikâyet, şu âyet-i kerîmede mezkûrdur: انّ هذا اخى له تسع و تسعون نعجة ولى نعجةٌ فقال اكفلنيها و عزنى فى الخطاب. قال لقد ظلمك بسؤال نعجتك الى نعاجه و انّ كثيراً من الخلطاء ليبغى بعضهم على بعض الاّ الذين آمنوا و عملوا الصالحات و قليلٌ ما هم و ظنّ داود انّما فتناه فاستغفر ربّه و خرّ راكعاً و اناب (Sâd, 38/23-24) Ya'nî "Muhakkak bu benim kardeşimdir; onun doksan dokuz dişi koyunu vardır; ve benim bir dişi koyunum vardır. Bana dedi ki: "O dişi koyunu bana temlîk et ve nasîb kıl." Ve muhâtabada bana galebe etti. Dâvud (a.s.) dedi: "Senin dişi koyununu, kendi dişi koyunlarına izâfeyi taleb etmekle, muhakkak sana zulm etti. Muhakkak şerîklerden, mallarını birbirine karıştıranlar çoktur; ba'zısı ba'zısı üzerine tecâvüz eder. Îmân edip, amel-i sâlih işleyenler müstesnâdır. Halbuki onlar azdır." Ve Dâvud, bizim ancak onu imtihân ettiğimizi istidlâl etti; binâenaleyh Rabb'inden mağfiret istedi ve secdeye kapandı ve tövbe etti." Âyet-i kerîmede "dişi koyun" ta'bîriyle, kadına işâret buyrulmuştur. Dâvud (a.s.)ın bu kıssasını ba'zıları şân-ı nübüvvete lâyık olmayan bir tarzda nakl ettiklerinden, İmâm-ı Ali (k.v.) hazretlerinin: "Dâvud (a.s.) kıssasını, kussâsın rivâyet ettiği tarzda nakl edene yüz altmış kamçı vururum" buyurduğunu rivâyet ederler. Kur'ân-ı Kerîm'de doksan dokuz buyrulduğu halde, beyt-i şerîfde "doksan" adedinin zikri, ta'yîn-i aded için değil, belki kıssaya işâretle iktifâ buyrulmasındandır; binâenaleyh muhâlefet mevzû'-i bahs olamaz.

Bu beyt-i şerîfde Hz. Dekûkî, mezâhir-i kesîreden her birine vâki' olan tecelliyât-ı ilâhiyyeye tama'da kendisini Dâvud (a.s.)a teşbîh etmiştir.

حرص اندر عشق تو فخرست و جاه　　　حرص اندر غیر تو ننگ و تباه

1948. *"Senin aşkında hırs, fahrdır ve câhdır; senin gayrinde hırs ayb ve tebâhdır."*

"Yâ Rab! Benim, senin evliyânın dîdârına olan hırsım, ancak senin cemâlinin müşâhedesi içindir. Ve benim onlara olan hırsım ve muhabbetim, onların cihet-i beşeriyetlerine değil, cihet-i hakîkatlerinedir. Binâenaleyh benim onlara olan hırsım, senin aşkına olan hırsımdır; ve senin aşkındaki hırs ise, mûcib-i iftihârdır ve bir mansıb-ı âlîdir. Senin gayrin olan vücûdât-ı izâfiyyeye ve suver-i kevniyyeye olan aşk ve hırs ise, mûcib-i âr ve hicâbdır ve boş bir şeydir."

شهوت و حرص نران پیشی بود　　　و آن حیزان ننگ و بد کیشی بود

1949. *"Erkeklerin şehveti ve hırsı, öne mensûb olur; ve mef'ûllerinki, âr ve fenâ mezheblilik olur."*

"Hîz" lügatte mef'ûl ve muhannes ve kendisine livata ettiren kimseye derler. Burada murâd, huzûzât-ı nefsâniyyeye ve âlem-i tabîata meyl eden kimsedir. Ve "erkek"den murâd dahi, Hak tarafına mâil ve râğıb olan ricâl-i ma'neviyyedir. Ya'nî, "Ricâl-i ma'neviyyenin hırsı ve şehveti ve arzûları ön tarafa, ya'nî âlem-i ma'nâya ve bâlâya olur; ve kadın meşrebinde olan kimselerin hırs ve arzûları ise, âlem-i sûret ve süflîye olur."

آن یکی حرص از کمال مردی است　　　وآن دگر حرص افتضاح و سردی است

1950. [1948] *O bir hırs, merdliğin kemâlindendir; ve o dîğer hırs, rüsvâylık ve soğukluktur.*

Hırsın ön tarafa sarfı, erkekliğin kemâlindendir; ve o arka tarafa sarf olunan hırs ise hadd-i zâtında rezillik ve soğukluktur.

آه سری هست اینجا بس نهان　　　که سوی حضری شود موسی روان

1951. *Âh burada çok gizli bir sır vardır ki, Mûsâ bir Hızır tarafına revân olur.*

Cenâb-ı Pîr efendimizin beyân buyurdukları sır hakkında fakîre lâyih olan ma'nâ budur ki: Her bir mazharın bir Rabb-i hâssı vardır ki, o mazhardan gâliben zâhir olan ahkâm, o Rabb-i hâs olan ismin hazînesinden vâki' olur; ve bu esmâ arasında tefâzul vardır ki, mazharlarının gayriyyetlerini îcâb eder.

binâenaleyh her bir Rabb-i hâssın hazînesinden vârid olan ilm-i zevkî, birbirine benzemez. İşte yekdîğerinin bu ilm-i zevkîsinden istifâde için, kâmiller birbirlerini ararlar ve birbirlerinin sohbetine tâlib olurlar. Nitekim cenâb-ı Şems-i Tebrîzî hazretleri, işâret-i ma'neviyye ile, Hz. Pîr'in sohbetine şitâb etmiş idi. Ve Mevlânâ (r.a.) efendimiz bu ma'nâyı şu beyt-i âlîlerinde şöyle tasvîr buyururlar: Beyt:

پیر من و مرید من درد من و دوای من   فاش بگفتم این سخن شمس من و خدای من

["Pîr de, mürîd de, derd de, devâ da benim! Bu sözü açık söylüyorum; Şems de, hudâ da benim!"]

Ve Hz. Şems-i Tebrîzî, cenâb-ı Pîr'in pîri olmak için, Hz. Pîr'in ondan istifâde buyurmaları; ve mürîdi olmak için de, Hz. Şems'in cenâb-ı Mevlânâ efendimizden istifâde buyurması îcâb eder. Ve kezâ ülü'l-azm bir peygamber olan Mûsâ (a.s.)ın, emr-i ilâhî ile Hz. Hızr'ın sohbetine şitâb etmesi de bu ma'nâdandır.

همچو مستسقی کز آبش سیر نیست   بر هر آنچه یافتی بالله مأیست

1952. *Müsteskî gibi ki, sudan tok değildir; her ne şey ki bulasın billâh durma!*

"Müsteskî" aslâ suya doymayan kimseye derler ki, bu hâl, bir illet netîcesidir. Meselâ, şeker illetine mübtelâ olanlar suya doymazlar.

Bu beytin ilk mısrâ'ı, yukarıki beytin ikinci mısrâ'ına merbûttur. Ya'nî "Mûsâ-yı rûh, Hızır gibi ilm-i ledün sâhibi bulunan bir insân-ı kâmil tarafına revân olur; susuzluk illetine mübtelâ olan kimse gibi ki, aslâ suya doymaz," demek olur. İkinci mısrâ', sâliklere tavsiyedir. Ya'nî "Ey tâlib-i tecellî olan sâlik, Hakk'ın her ne tecellîsine mazhar olursan, Allah hakkı için o tecellînin zevkine meclûb olup, orada durma. Zîrâ Hakk'ın tecellîyât-ı esmâiyye ve sıfâtiyyesi bî-nihâyedir. Ve bu hâl, muhakkıklara göre "seyr-fillâh"dır ve "cennet-i 'âcil"dir.

بی نهایت حضرتست این بارگاه   صدر را بگذار صدر تست راه

1953. *Bu bârigâh bî-nihâye hazretdir; sadrı bırak, yol senin sadrındır.*

"Bârgâh" lügatte, pâdişâhın tahtını kurup vüzerâsını topladığı dîvân-hânedir. Burada esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin meclâsı olan âlem-i kevndir. Ya'nî "Bu âlem-i kevn nihâyetsiz hazarât-ı esmâiyyenin mahall-i tecellîsidir. Her bir mazhardan Hak bir sûretle mütecellîdir. Binâenaleyh sadr-ı velâyete geç-

tim deyip kanâat etme ve talebden fâriğ olma! İlm-i ledün yolu, senin sadrın ve sînendir. Kâmillerin sohbeti sâyesinde bu yolu açmağa gayret et!"

سر طلب کردن موسی علیه السلام حضر را با کمال نبوت و قربت

Kemâl-i nübüvvet ve kurbet ile Mûsâ (a.s.)ın,
Hızır'ı taleb etmesinin sırrı

از کلیم حق بیآموز ای کریم　　　بین چه می گوید ز مشتاقی کلیم

1954. *Hakk'ın Kelîm'inden öğren ey kerîm! Kelîm, müştâklıktan dolayı, gör ne söylüyor?*

Ey kerîmü'n-nefs olan sâlik! Hakk'ın Kelîm'i olan Hz. Mûsâ'dan, susamışlığın mertebesini öğren! Bak o Hz. Kelîm ne buyuruyor, dinle!

با چنین جاه و چنین پیغمبری　　　طالب خضرم ز خود بینی بری

1955. *"Böyle mansıb ve böyle peygamberlik ile, Hızr'ın tâlibiyim, hodbînlikten berîyim."*

"Böyle âlî bir mansıb-ı risâlet ile ve böyle bir ülü'l-azm bir peygamberlik ile, nefsimde ehl-i kemâle mülâkātdan istiğnâ hâsıl olmadı. Binâenaleyh ulûm-i ledünniyye sâhibi olan Hz. Hızır'ın tâlibiyim ve nefsimdeki kemâlâtı görmekten berîyim."

موسیا تو قوم خود را هشته‌ء　　　در پی نیکو پیی سر گشته‌ء

1956. *"Ey Mûsâ! sen kendi kavmini bıraktın; bir izi iyi olanın arkasında hayransın."*

Cenâb-ı Mûsâ'nın sözüne cevâben kavmi dedi ki: "Ey Mûsâ! Sen kendi kavminin irşâd ve terbiyesine me'mur olduğun halde, onu hâliyle bıraktın; bir izi ve mesleği iyi ve latîf olan zâtın arkasında koşup, aramakta hayran kaldın."

کی قبادی رسته از خوف و رجا   چند گردی چند جویی تا کجا

1957. *"Havf ve recâdan kurtulmuş bir büyük pâdişâhsın. Ne kadar dolaşırsın, ne kadar nereye kadar ararsın?"*

آن تو با تست و تو واقف برین   آسمانا چند پیمایی زمین

1958. *"Senin ânın, seninledir ve sen buna vâkıfsın. Ey gök! nice bir yeri ölçersin?"*

"Senin mahbûbun, seninle berâber ve sen dahi mahbûbunun bu berâberliğine vâkıfsın. Ey ma'nâ âleminin göğü! Nice bir mezâhir-i sûriyye arkasında koşar ve sefer edersin?"

گفت موسی این ملامت کم کنید   آفتاب و ماه را کم ره زنید

1959. *Mûsâ dedi: "Bu melâmeti az ediniz. Güneşin ve ayın yolunu az vurunuz!"*

Mûsâ (a.s.) kavmine cevâben dedi ki: "Bana karşı bu melâmeti az yapınız; ve benim harekâtıma i'tirâz etmeyiniz. Felek-i velâyetin güneşinin ve felek-i risâletin ayının yolunu az vurunuz." "Felek-i velâyetin güneşi"nden murâd, Hz. Hızır; ve "felek-i risâletin ayı"ndan murâd, zât-ı Hz. Mûsâ (a.s.)dır. Zîrâ velâyet Hakk'a ve nübüvvet halka taalluk eder.

می روم تا مجمع البحرین من   تا شوم مصحوب سلطان زمن

1960. [1968] *"Mecmau'l-bahreyne kadar giderim, tâ ki zamâne sultânının mashûbu olayım."*

Bu ve âtîdeki beyitlerde وَاِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لاَ اَبْرَحُ حَتَّى اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ اَوْ اَمْضِىَ حُقُبًا (Kehf, 18/60) ya'nî "Vaktâki Mûsâ arkadaşına dedi: Ben iki denizin mecma'ına yetişinceye kadar, ya seksen yıl geçinceye kadar seyirden zâil olmam" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Âyette "seksen yıl" ta'bîri, uzun zamandan kinâyedir. "Mecma'u'l-bahreyn"den murâd, sûret ve ma'nâ deryâlarının mahall-i ictimâı olan insân-ı kâmildir ki, burada sûret ve ma'nâ-yı Hızır murâd olunur. Ya'ni "Ben sûret ve ma'nâ deryâlarının mahall-i ictimâ'ı olan Hızır'a kadar giderim; tâ ki zamânın sultân-ı ma'nâsı olan o Hızır ile hem-sohbet olayım.

اَجْعَلُ الْخِضْرَ لِاَمْرِى سَبَبًا   ذَلِكَ اَوْ اَمْضِى وَ اَسْرِى حُقُبًا

1961. *"Ben Hızr'ı emrime sebeb kılarım; ya bu, yâhud ben geçerim ve uzun zaman seyr ederim."*

ذلك او امضى . . . الخ ibâresinde zarûret-i şi'riyye hasebiyle ihtisâr vardır. Ya'nî "Mûsâ (a.s.) refîki olan Yûşa' İbn Nûn'a dedi ki: "Ben Hızr'ı, ilm-i ledün tahsîlindeki emrime sebeb kılarım; binâenaleyh ya o Hızır'a vâsıl olurum veyâhud onu buluncaya kadar, uzun müddet seferler ederim" demek olur.

سالها پرّم بپر و بالها — سالها چه بود هزاران سالها

1962. *"Senelerce kanatlar ile uçarım; senelerce ne olur? Binlerce seneler!"*

"Senelerce aşk ve himmet kanatlarıyla uçarım ve o kâmili bulmaya gayret ederim. Senelerce ne demek? Binlerce seneler."

İkinci musrâ'daki cümle âtîdeki beytin birinci mısrâ'ı ile tamâm olur.

می روم یعنی نمی ارزد بدآن — عشق جانان کم مدان از عشق نان

1963. *"Giderim, ya'nî buna değmez mi? Cânânın aşkını, nânın aşkından aşağı bilme!"*

"O Hızr'ı bulmak için binlerce seneler giderim; bu uzun seferler, bu maksadın husûlüne değmez mi? Ey hakîkat tâlibi, cânânın aşkını, ekmek aşkından aşağı bilme; zîrâ ilm-i ledün rûhun gıdâsı olup, rûh bu ilim ile matlûb-ı hakîkî olan Hakk'a vâsıl olur; ve ekmek ise, fânî olan cismin gıdâsıdır."

این سخن پایان ندارد ای عمو — داستان آن دقوقی را بگو

1964. *Ey amca! Bu sözün nihâyeti yoktur; o Dekūkî kıssasını söyle.*

باز گشتن بقصهء دقوقی

Dekūkî kıssasına rücû'

آن دقوقی رحمة الله علیه — گفت سافرت مدی فی خافقیه

1965. *O Dekūkî (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "Uzun müddet Allah'ın mağribi ve maşrıkı arasında sefer ettim."*

"Hâfikayn" mağrib ve maşrık ma'nâsınadır. Beyt-i şerîfde, zamîre izâfetten dolayı "nûn" sâkıt olmuştur ve zamîr Allah Teâlâ'ya râci'dir. Ya'nî Allâh'ın maşrıkı ve mağribi demek olur.

سال و مه رفتم سفر از عشق ماه   بی خبر از راه و حیران در اله

1966. *"Yoldan habersiz ve ilâh hakkında hayrân olarak, mâh aşkından ay ve yıl sefere gittim."*

"Tarîk-i Hakk'ın meşakkatlerinden habersiz ve Allah Teâlâ hazretlerinin tecelliyât-ı gûnâ-gûnu hakkında hayrân olarak, mâh-ı münîr-i ilâhî olan insân-ı kâmilin aşkından aylarca ve yıllarca sefere gittim."

پا برهنه می روی بر خاك و سنگ   گفت من حیرانم و بی خویش و دنگ

1967. *"Toprak ve taş üzerinde yalın ayak gidiyorsun?" Dedi: "Ben hayrânım ve kendimden geçmişim ve bî-hûşum."*

Ya'nî birisi Hz. Dekûkî'ye dedi ki: "Sen topraklar ve taşlar üzerinde yalın ayak yürürsün; bu ağır bir iştir, buna nasıl tahammül ediyorsun?" Hz. Dekûkî cevâben buyurdu: "Ben hayrânım ve kendimden ve hissimden geçmişim ve bî-hûşum. Ve böyle bir kimsenin meşakkatten haberi olur mu?"

Hind nüshalarında beyit şu vech ile yazılmıştır: پا برهنه رفته ام در خاك و سنگ زانکه من حیرانم و بی خویش و دنگ Ya'nî "Ben toprak ve taş üzerinde yalın ayak gitmişim; zîrâ ki ben hayrânım ve kendimden geçmişim ve bî-hûşum." Bu sûretde, birinci mısrâ', birisi tarafından suâl olmayıp, Hz. Dekûkî tarafından hâl-i evvelinin beyânına devamdan ibâret olur. "Deng" kelimesinin birçok ma'nâları vardır; burada bî-hûş demektir.

تو مبین این پایها را بر زمین   زانکه بر دل می رود عاشق یقین

1968. *Sen bu ayakları zemîn üzerinde görme; zîrâ ki âşık yakînen gönül üzerinde gider.*

Ankaravî nüshasına göre bu beyt, sâile hitâben Dekûkî hazretleri tarafındandır. Ve Hind nüshalarına nazaran cenâb-ı Pîr-i destgîr tarafındandır. Bu beyt-i şerîfin zevki anlaşılmak için bir mukaddimecik lâzımdır.

Ma'lûm olsun ki, zâhir âlemin bâtını ve melekûtu vardır. Cismânîlerin hayât-ı sûriyyeleri, ancak suver-i kesîfe ve zâhire üzerinde vâki' olur. Binâenaleyh onların seyr ü seferleri ve cism-i kesîflerinin bir mahalden bir mahalle intikâli hem meşakkatli ve hem de medîd zamanlar dâhilinde olur. Cismâniy-

yetin hükmü, rûhâniyyetin hükmüne mağlûb olduğu vakit, seyr ü sefer, bu âlem-i zâhirin melekûtu ve bâtını üzerinde vâki' olduğundan, böyle bir zâtın seyr ü seferi, her ne kadar cismânîler tarafından âlem-i kesâfet üzerinde görülürse de, onlar ahvâl-i melekûttan mahcûb olduklarından, onun seyrindeki hakîkate muttali' olmayıp, kendi cismâniyetlerine kıyâs ederler. Bu sebebden onların topraklar ve taşlar üzerinde yalın ayak yürümelerini ve karlar altında oturmalarını meşakkatli bir hayat görürler ve tayy-i mekân ve bast-ı zamân ve tebeddül-i eşkâl ve sûret bu sebeble onlara müşkil gelmez; zîrâ bu gibi haller, ahvâl-i melekût îcâbatındandır.

İmdi, ma'nâ-yı beyt-i şerîf şöyle olur: "Ey zâhir-bîn, sen bu gibi zevâtın ayaklarını zemîn-i zâhir üzerinde görme; zîrâ ki, ahvâl-i rûhâniyyesi gâlib olan âşık yakînen bu âlem-i zâhirin dili [: görmü] ve melekûtu üzerinde yürür."

از ره و منزل ز کوتاه و دراز　　دل چه داند کوست مست دلنواز

1969. *Yoldan ve menzilden, kısalıktan ve uzunluktan, dil ne bilir ki, o dil-nüvâzın sarhoşudur?*

Ya'nî, "Bâtın ve rûh yoldan ve menzilden, kısalıktan ve uzunluktan ne anlar ki, o dil-nüvâz olan Hakk'ın sarhoşudur. Binâenaleyh onun, âlem-i cismâniyyete mahsûs olan evsâf ile alâkası yoktur."

آن دراز و کوته اوصاف تنست　　رفتن ارواح دیگر رفتنست

1970. [1978] *O, uzunluk ve kısalık tenin vasıflarıdır; ervâhın gitmesi, başka gitmektir.*

Yukarıda îzâh olunduğu üzere ervâhın seyr ü seferi, melekût-i âlem üzerinde vâki' olur ve âlemin içinin hükmü başka ve dışının hükmü başkadır.

تو سفر کردی ز نطفه تا بعقل　　نی بگامی بود و نی منزل نه نقل

1971. *Sen nutfeden akla kadar sefer ettin; ne bir adım ile ve ne menzil ile, ne nakil ile idi.*

Akla takrîb için rûhun seyir ve seferinin misâli budur ki, sen sulb-i pederden, ana rahmine dökülen bir nutfe idin. Bu nutfe mertebesinden türlü türlü istihâleler geçirerek ve seferler yaparak, akıl mertebesine kadar geldin. Bu seferlerde ne zâhirî bir adımın, ne de her bir mertebede bu ikâmetgâh-ı zâhirin ve ne de zâhirde meşhûd olan bir naklin yok idi.

سیر جان بی چون بود در دور و دیر   جسم ما از جان بیآموزید سیر

1972. *Cânın seyri, devirde ve deyrde keyfiyyetsiz idi; bizim cismimiz seyri candan öğrendi.*

"Devr" dönmek ve dolaşmak ve "deyr" kilise ma'nâsına ise de, burada mutlak mekân ve cismâniyet murâd olunur. Ya'nî "Cânın seyri dönüp dolaşmakta ve mekân-ı cisme taallukta keyfiyetsiz ve ta'rîfe sığmaz bir halde idi. Böyle olmakla berâber, bizim cismimiz, ta'rîfe sığan seyrini, candan öğrendi; zîrâ cismin muharriki candır."

سیر جسمانی رها کرد او کنون   می رود بیچون نهان در شکل چون

1973. *Cismânî olan seyri terk etti; o şimdi çûn şeklinde, gizli bî-çûn olarak gider.*

O Dekûkî hazretleri cismâniyet ve kesâfet âlemine mahsûs olan seyri bıraktı; şimdi ta'rîfe sığan ve keyfiyyete taalluk eden cismâniyet şeklinde ve halkın nazarından gizli olarak ta'rîfe sığmayan ve keyfiyete taalluk etmeyen tarz-ı melekûtîde seyr eder. Ve bu seyir hakkında yukarıda bir mukaddimecik yazılmış idi. Bu gibi zevât âlem-i mülk ile, âlem-i melekûttan ve âlem-i melekût ile, âlem-i mülk ahvâlinden hicâba düşmezler ve iki âlemin ahvâl ve ahkâmını cem' ettikleri için, ehl-i hicâb onların ahvâlini, kendi hallerine kıyâs ederler.

گفت روزی من شدم مشتاق وار   تا ببینم در بشر انوار یار

1974. *Dedi: "Ben bir gün müştâkça gittim, tâ ki beşerde yârin nûrlarını göreyim."*

Dekûkî hazretleri buyurdu ki: "Ben yine bir gün âdetim üzerine, insân-ı kâmili bulmak ve beşerde yâr-i hakîkî olan Hakk'ın nûrlarını, ya'nî tecelliyât-ı sıfâtiyye ve esmâiyyesini görmek üzere, âlem-i mülk ve melekûtun ahkâmını cem' etmek üzere müştâkāne bir sûretde gittim."

تا ببینم قلزمی در قطرهء   آفتابی درج اندر ذرهء

1975. *"Tâ ki bir deryâyı bir katre içinde, bir güneşi bir zerre içinde derc göreyim."*

Bu beyt-i şerîf, yukarıki beyte merbûttur. "Bir bahr-i muhîti bir katre içinde görmek"ten murâd, bir bahr-i bî-pâyân olan sıfât ve esmâ-i ilâhiyye cem'iyyetini, bir katre mesâbesinde olan insân-ı kâmilin taayyününde müşâhede etmektir. Ve kezâ "güneş"den murâd, hakîkat-ı vücûddur; ve "zer-

re"den murâd, kezâ insân-ı kâmilin taayyünüdür. Ya'nî, ben bunları görmek için müştâkāne sefer ettim.

چون رسیدم سوی یك ساحل بگام　　　بود بیگه گشته روز و وقت شام

1976. *"Vaktâki adım ile bir sâhil tarafına eriştim, gün geç ve vakit akşam olmuş idi."*

نمودن مثال هفت شمع سوی ساحل

Sâhil tarafında yedi şem' misâli görünmesi

هفت شمع از دور دیدم نا گهان　　　اندرآن ساحل شتابیدم بدآن

1977. *"O deniz kenârında ansızın uzaktan yedi şem' gördüm, ona acele ettim."*

نور شعلهء هر یکی شمعی ازآن　　　بر شده خوش تا عنان آسمان

1978. *"Ondan her bir şem'in şu'lesinin nûru, etrâf-ı âsumâna kadar latîf gitmiş idi."*

"O yedi şem'den her bir şem'in şu'lesinin nûru, zamânımızda bir kuvvetli projektörün ziyâsı nasıl semânın etrâfına latîf bir sûretde intişâr etmekte ise, öylece latîf bir sûretde intişâr etmiş idi." "Anân" ağacın etrâfı ve kökün kenarları ma'nâsınadır.

خیره گشتم خیرگی هم خیره گشت　　　موج حیرت عقل را از سر گذشت

1979. *"Hayrân oldum, hayrânlık dahi, hayrân oldu; hayret dalgası, aklın başından geçti."*

Şem'lerin bu hâline şaştım kaldım ve hayrân oldum. Ve hayret dediğimiz hâl dahi, bu hâle hayrân oldu. Hayret dalgası, aklın başını aştı, binâenaleyh muhâkeme ve düşünce muattal oldu.

این چگونه شمعها افروختست کین دو دیده خلق ازینها دوختست

1980. [1988] *"Bu nasıl parlamış şem'lerdir ki, halkın iki gözü bunlardan dikilmiştir."*

Dekûkî hazretleri hayretten ayıldıktan sonra der ki: "Bu nasıl parlamış şem'lerdir ki, nûrları semâya suûd ettiği halde, âlem-i kesâfetde müstağrak olan halkın gözleri, bunları görmekten dikilmiş ve kapatılmıştır." 1968 numaralı beyitte îzâh olunduğu üzere bu müşâhede Dekûkî hazretleri tarafından âlem-i misâlde vâki' olmuş idi ve halk-ı âlem ise, bittabi' bu âlemden hicâbdadır.

خلق جویان چراغی گشته بود پیش آن شمعی که بر مه می فزود

1981. *Halk bir çerâğın aracısı olmuş idi. O bir şem'in huzûrundaki ay üzerine ziyâde idi.*

Bu beyt-i şerîf Hz. Pîr efendimiz tarafındandır. Buyururlar ki: Halk, hârikulâde ahvâl gösteren ve ekvânda tasarruf eden bir kâmilin şem'-i vücûdunu ararlar ve isterler. Halbuki o havârıktan ve tasarruftan el çekmiş olan ve kutb-ı zamândan nûr alanlara tafazzul eden bir kâmilin şem'-i vücûdu önlerinde durur, bunu görmezler ve anlamazlar.

Bu beyt-i şerîfde Dekûkî hazretlerinin "abdâl-ı seb'a" üzerine tafazzuluna işâret vardır. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem*'de buyururlar ki: "Ekvânda tasarruf eden abdâldan ba'zı kimseler Ebû Medyen Mağribî hazretlerine dediler ki:" "Yâ Ebâ Medyen! Umûrda tasarruf bize güç gelmez ve sana güç gelir; halbuki bizim senin mertebene rağbetimiz vardır; senin bizim mertebemize rağbetin yoktur." Ve bu ma'nâ zımnında Hz. Pîr-i destgîr nefs-i nefîslerine de işâret buyururlar.

چشم بندی بود عجب بر دیدها بندشان می کرد یهدی من یشاء

1982. *Acabâ gözler üzerinde bir göz bağı mı mevcûd oldu, onları "Yehdî men yeşâ'" bend etti?*

Acabâ kalb ve idrâk gözleri üzerinde bir bağ mı vardır ki, o gözleri Allah Teâlâ'nın "Dilediğine hidâyet eder ve doğru yolu gösterir" kaydı bağladı; ve onların hidâyetine, meşiyyet-i ilâhî taalluk etmediğinden ay üzerine tafazzul eden o bir şem'-i vücûdu göremediler.

Bu beyt-i şerîf dahi cenâb-ı Pîr tarafındandır.

شدن آن هفت شمع بمثال یك شمع

O yedi şem'in misâlde bir şem' olması

باز می دیدم که می شد هفت یك   می شکافد نور او جیب فلك

1983. *"Yine gördüm ki yedi, bir oldu; onun nûru feleğin yakasını yırtar."*

Dekûkî hazretleri buyururlar ki: "Yine gördüm ki, o yedi şem' birleşti ve bir şem' oldu ve nûru dahi o kadar şedîd idi ki feleğin ceybini yırtardı." Ya'nî nûru, feleğin tabakāt-ı havâiyyesi ve esîriyyesini yırtıp, ileriye nüfûz etti.

باز آن یك بار دیگر هفت شد   مستی و حیرانئ من زفت شد

1984. *"Yine o bir, dîğer def'a yedi oldu; benim mestliğim ve hayranlığım azîm oldu."*

"Yine o bir şem' hâline gelen yedi şem', dîğer def'a da yedi şem' oldu ve onların böyle birleşmesinde ve ayrılmasında benim sarhoşluğum ve hayranlığım dahi azîm oldu."

Ma'lûm olsun ki bu abdâlın arasında zât cihetinden mugâyeret-i hakîkî yoktur, birbirleriyle müttehiddirler; fakat taayyün cihetinden mugâyeret-i i'tibârî vardır, akılda birbirlerinin gayrıdırlar. Vaktâki Dekûkî hazretlerine onların ittihâd-ı zâtîlerinin müşâhedesi mestlik ve hayret verdi; fakat o müşâhede hâli içinde tegâyür-i i'tibârînin idrâki o mestliği ve hayreti ziyâdeleştirdi.

اتصالاتی میان شمعها   که نیاید بر زبان گفت ما

1985. *Şem'ler arasındaki ittisâlât ki, dil üzerinde kelâmımıza gelmez.*

Şem'ler arasındaki ittisâller, öyle bir ittisâllerdir ki, lisân-ı zâhir üzerinde kelâm ile ta'rîf olunamaz; zevkî ve hâlî bir şeydir.

آنکه یك دیدن کند ادراك آن   سالها نتوان نمودن از زبان

1986. *O kimse ki, bir görüşte onu idrâk eder, senelerce dilden göstermeğe kādir olmaz.*

Meselâ gözün, bir görüşünde idrâk ve ihâta ettiği sâhadaki eşyânın evsâfını ve esmâsını ve havâssını elfâz-ı lisâniyye ile birer birer beyâna kıyâm etse, tamâmiyle kādir olamaz. Halbuki bu sâha-i idrâkin âlem-i kevnde ihâta ettiği sâhanın mahdûdiyyeti ve cüz'iyyeti meydandadır. Ya âlem-i mülk ile, âlem-i melekûtun ahvâlini müşâhede eden kimsenin görüşündeki ihâtanın ve idrâkin beyânı kābil olur mu?

آنكه يك دم بيندش ادراك و هوش سالها نتوان شنودن آن بگوش

1987. *O kimsenin ki, idrâki ve aklı bir demde onu görür, onu senelerce kulakla dinlemek mümkin olmaz.*

Ve keza o kimse ki, idrâkinin ve aklının âlem-i ma'nâda bir demde verdiği şeyleri, senelerce elfâz ile söylese, kulakla dinleyip zabtetmek mümkin olmaz. Binâenaleyh âlem-i kevnin ve idrâk ve akıl âleminin meşhûdâtını böyle elfâza ve istimâ'a sığdırmak kābil olmazsa, rûh âleminin şuûnâtını ta'rîf etmek imkânı olur mu?

چونكه پايانى ندارد رَوْ اِلَيْكْ زانكه لاَ اُحْصِى ثَنَاءً مَا عَلَيْكْ

1988. *Mâdemki bir nihâyet yoktur, sana git! Zîrâ ki ben, senâlardan bir senâyı senin üzerine ihsâ edemem.*

Mâdemki âlem-i tafsîlin bir nihâyeti yoktur ve o âlemi ihâta etmek kābil değildir; sen ise ey insan, bir âlem-i icmâlsin; o halde sen, sana git ve âlem-i tafsîlde olanların hepsini mücmelen kendinde gör ve dâimâ kendi kitâbını oku! Nitekim âyet-i kerîmede اقرأ كتابَكَ كَفَى بِنفْسِك (İsrâ, 17/14) ya'nî "Sen kendi kitâbını oku, senin nefsine kifâyet eder" buyrulur. Bu sebeble ben, senâlardan ve medihlerden bir senâyı, senin üzerine ihsâ edemem.

پيشتر رفتم دوان كآن شمعها تا چه چيزست از نشان كبريا

1989. *"O şem'ler acabâ nişân-ı Kibriyâ'dan ne şeydir diye, koşarak daha ileriye gittim."*

Bu beyt-i şerîf, Dekūkî hazretlerinin lisânındandır.

مى شدم بى خويش و مدهوش و خراب تا بيفتادم ز تعجيل و شتاب

1990. [1998] *"Baygın ve medhûş ve harâb oldum, nihâyet ta'cîl ve şitâbdan düştüm."*

"O şem'ler tarafına doğru koşarken, kendimden geçtim ve medhûş ve harâb oldum, koşacak kuvvetim kalmadı. Ta'cîl ve şitâbdan geri kaldım."

ساعتی بی خویش و بی عقل اندرین   او فتادم بر سر خاك زمین

1991. *"Bunda bir müddet baygın ve akılsız olarak, hâk-i zemîn üzerine düştüm."*

"Bu hâl içinde bir müddet kendimden geçmiş ve akıl ve idrâkten tecerrüd etmiş olarak topraklar üzerine düştüm."

باز با هوش آمدم بر خاستم   در روش گویی نه سر نه پاستم

1992. *"Tekrâr akla geldim ve kalktım; gûyâ ki gidişte ne başım, ne ayağım vardır."*

"Tekrâr aklım başıma geldi ve düştüğüm yerden kalktım ve şem'ler tarafına gitmeğe başladım; ve bu gidişte gûyâ ki ne başım ve ne de ayağım vardır. Ya'nî top gibi yuvarlanarak sür'atle gittim."

نمودن آن شمعها در نظر هفت مرد

O şem'lerin nazarda yedi adam görünmesi

هفت شمع اندر نظر شد هفت مرد   نورشان می شد بسقف لاژورد

1993. *"Yedi şem', nazarda yedi adam oldu, onların nûru lâciverd tavana gitti."*

"Yedi şem', görünüşte yedi adam oluverdi ve o şem'lerin nûru lâciverd renkte olan semâya gitti. Ya'nî bu evliyâ, kendi sûret-i asliyye-i beşeriyyelerine rücû' ettiler."

پیش آن انوار نور روز درد   از صلابت نورها را می سترد

1994. *"O nûrların önünde, günün nûru bulanık idi; şiddetten nûrları tıraş ederdi."*

"O semâya uzanan nûrların muvâcehesinde, gündüzün nûru bulanık ve loş idi. O nûrlar şiddetlerinden dîğer nûrları izâle eder ve mağlûb kılardı."

باز شدن آن شمعها هفت درخت

Yine o şem'lerin yedi ağaç olması

باز هر يك مرد شد شكل درخت　　　چشم از سبزئ ايشان نيك بخت

1995. *"Yine her bir adam, ağaç şekli oldu; göz onların yeşilliğinden nîk-baht oldu."*

"Şem' sûretinde iken, adam sûretine tebeddül eden o abdâl-ı seb'adan her biri, bu def'a da ağaç şekline tebeddül etti ve yedi ağaç göründü; ve yeşilliklerinin letâfetinden dolayı, gözün kuvveti artar ve emr-i rü'yetde nîk-baht olurdu."

زانبهئ برگ پيدا نيست شاخ　　　برگ هم گم گشته از ميوهء فراخ

1996. *"Yaprağın çokluğundan, dal zâhir değildir; yaprak da, meyvenin bolluğundan kaybolmuş."*

"Meyve, abdâl-ı seb'anın ilîmlerinin sûretidir ve "yaprak", halâik üzerine şefkatleridir; ve ulûmun şefkat muvâcehesinde yüksek kemâl olduğu zâhirdir; zîrâ şefkat ulûmdan hâsıldır. Şübhesiz o ağaçların meyveleri, yapraklarına gâlib olmuştur." (İmdâdullah hazretlerinin şerhinden tercüme.)

هر درختى شاخ بر سدره زده　　　سدره چه بود از خلا بيرون شده

1997. *"Her bir ağaç, dalını sidre üzerine vurmuş; sidre ne olur, halâdan hâriç olmuş."*

"Ağaç" ve "dal", abdâl-ı seb'anın taayyün-i misâlîleridir. "Sidre" lügatte bağ kenârındaki son ağaç demektir ki, burada âlem-i taayyünâtın nihâyetinden kinâyedir. Ya'nî, "Abdâl-i seb'adan her birinin taayyün-i misâlîleri, âlem-i taayyünâtın nihâyetine kadar uzamış idi. Sidre ne demek? Âlem-i taayyünâtın hâricine bile çıkmış idi; ve fezâ-yı lâ-taayyüne taşmış idi."

بیخ هر یك رفته در قعر زمین　　　　زیر تر از گاو و ماهی بد یقین

1998. *"Her birinin kökü, yerin dibine gitmiş; yakînen öküzden ve balıktan daha aşağı idi."*

"Kök"ten murâd, abdâlın sûret-i cismâniyyeleri ve rûh-i hayvânîleridir ki, yerin dibine gitmesi ile, onların âlem-i cismâniyetteki zillet-i sûrîlerine ve kemâl-i tevâzu'larına işâret buyurulur. "Öküz" ve "balık" ta'bîri eski hey'et ulemâsının mesleğine işâreten, makām-ı mübalağada vâki' olan bir beyândır. Zîrâ eski hey'et ulemâsı, dünyâyı öküzün boynuzu üstünde ve öküzün dahi bir deryâ-yı bî-nihâyede sâkin duran bir büyük balığın üstünde durduğunu tahayyül ederlerdi. Nitekim şâirin biri, bu ma'nâyı bir mevzû' yapıp şöyle latîfe-gû olmuştur: Beyit:

Dünyâ öküzün boynuzu üstünde dururmuş
Dünyâ yükünü yüklenen elbette öküzdür.

Şuarânın bu mazmûndan bahs etmeleri, onların da bu sahîf i'tikādda olduklarına delâlet etmez. Husûsiyle cenâb-ı Pîr efendimiz yukarıda geçen:

آفتابا ترك این گلشن کنی　　　　تا که تحت الارض را روشن کنی

"Ey güneş, sen arzın altını aydınlatmak için bu gülşeni terk edersin."

Beyt-i şerîfinde, arzın güneş etrâfında devrine işâret buyurmuşlar idi.

بیخشان از شاخ خندان روی تر　　　　عقل از آن اشکالشان زیر و زبر

1999. *"Onların kökleri, dallarından daha gülünç yüzlü idi; akıl onların o şekillerinden altüst oldu."*

"Onların sûret-i cismâniyyeleri, halk-ı âlem için, sûret-i misâliyyelerinden daha gülünç yüzlü, ya'nî daha feyz-bahş idi. Zîrâ halk onların suver-i misâliyyelerini göremezler idi. Akıl, onların bu sûret-i muhtelifedeki şekillerinden altüst idi. Ya'nî onların bu halleri, tavr-ı aklın hâricinde idi."

میوه که بر شکافیدی ز زور　　　　همچو آب از میوه جستی برق نور

2000. [2008] *"Bir meyve ki kuvvetten yarılı idi, meyveden su gibi nûr şimşeği sıçrardı."*

Meyve, abdâl-ı seb'anın ilimlerinin sûreti olduğu, yukarıda zikr edilmiş idi; ve onların ilimleri, ulûm-ı ledünniyye olduğu, muhtâc-ı îzâh değildir.

Ya'nî "O abdâlın şecere-i rûhlarında tekevvün eden ulûm-ı ledünniyye, kazâyı ilâhî kuvvetinden yarılsa idi, o meyveden su gibi nûr şimşeği sıçrar ve envâr-ı hakāyık fışkırır idi."

مخفی بودن آن درختان از چشم خلق

O ağaçların halkın gözünden mahfî olması

این عجیبتر که بر ایشان می گذشت　　صد هزاران خلق از صحرا و دشت

2001. *Bu pek acîbdir ki, sahrâdan ve çölden yüz binlerce halk, onların üzerine geçerdi.*

ز آرزوی سایه جان می باختند　　از گلیمی سایبان می ساختند

2002. *Gölge arzûsundan can oynatırlardı, bir kilimden gölgelik yapmışlar idi.*

سایهٔ آنرا نمی دیدند هیچ　　صد تفو بر دیدهای پیچ پیچ

2003. *Aslâ onların gölgesini görmediler; perdeli olan gözlere yüz tuh, olsun!*

Bu beyitlerde iki vech-i ma'nâ vârid olur, biri budur ki: "Pek taaccüb olunacak şeydir ki, sahrâlardan ve çöllerden yüz binlerce halk, bu kesîf yapraklı ve meyveli ağaçlara uğrayıp, onların yanlarından geçtikleri halde, onları göremezlerdi. Halbuki harâret-i şemsin şiddetinden kaçıp, barınmak üzere bir gölge bulmak için, canları titrerdi. Bir kilim parçasından gölge yapmak mecbûriyetinde kalmışlar idi. O ağaçları görmediler; zîrâ onların cümlesi abdâl-ı seb'anın bu eşkâl-i misâliyye ve melekûtiyyelerinden mahcûb idiler. Böyle cismâniyyet hicâblarına dolanmış ve bürünmüş olan gözlere yüz kerre tuh! olsun."

Dîğer vech-i ma'nâ budur ki: "Birçok halk, insân-ı kâmil aramak arzûsuyla sahrâlardan ve çöllerden gelip şecer-i rûhu, zümrüt gibi yeşil ve tarâvetli ahlâk-ı hamîde yaprakları ile dolu ve ulûm-ı ledünniyye meyveleriyle mahmûl olan bu gibi evliyânın yanından geçtikleri halde, onların sâye-i âtıfetle-

rini göremeyip, bir kilim mesâbesinde olan bir insân-ı nâkısın sâyesine ilticâ etmişlerdir. Böyle perdeli olan gözlere yüz kerre tuh! demek lâyıktır."

ختم کرده قهر حق بر دیدها   که نبیند ماهرا بیند سها

2004. *Hakk'ın kahrı, gözler üzerine mühür koydu ki, ayı Sühâ görür.*

"Sühâ" "Benâtü'n-na'ş-ı kübrâ"ya yakın küçük bir yıldızdır ki, gözün kuvvetini onunla imtihân ederler. Ya'nî, "Bu halkın, lezzât-ı nefsâniyyeye ve huzûzât-ı cismâniyyeye şiddet-i meyillerinden dolayı, Hakk'ın kahrı, onların kalb gözleri üzerine mühür koydu; ay gibi parlak olan ârif-billâhı Sühâ yıldızı gibi küçük ve nûrsuz ve hakîr gördüler."

ذرهء را بیند و خورشید نی   لیك از لطف و کرم نومید نی

2005. *Bir zerreyi görür ve güneşi değil; fakat lutuf ve keremden ümidsiz değildir.*

Bir zerre mesâbesinde olan insân-ı nâkısı görür ve güneş mesâbesindeki insân-ı kâmili görmez. Böyle olmakla berâber, Hakk'ın lutuf ve kereminden, bu nâkıs nazar sâhibleri me'yûs olmamak îcâb eder. Zîrâ Hakk'ın lutuf ve keremi, kemâl-i hulûs ile insân-ı kâmil arayanlara muhakkak bir gün rehber olur.

کاروانها بی نوا وین میوها   پخته میریزد چه سحرست خدا

2006. *Kervanlar azıksız ve bu meyveler, olmuş olarak dökülür. Ey Hudâ, ne sihirdir!*

Ulemâ-yı zâhire kāfilesi hakāyık ve maârif-i ilâhiyye azıklarından bî-behredir. Halbuki bu hakāyık ve maârif-i ilâhiyye meyveleri, insân-ı kâmilin şecer-i vücûdundan olmuş ve kemâle gelmiş bir halde dökülmekte ve o azıksız bunu görememektedir. Ey Hudâ, bu hâl ne sihirdir!

سیب پوسیده همی چیدند خلق   در هم افتاده بیغما خشك حلق

2007. *Halk, çürük elma topluyorlar; boğazları kuru olarak yağmada birbirine düşmüş.*

"Çürük elma"dan murâd, ilm-i taklîdîdir. Halk, ilme susayıp boğazları kurumuş olduğu halde, ulemâ-yı mukallidenin saçtıkları bu çürük elmaları yağma etmek için birbirini çiğnemekte ve bunları fâideli bir şey zannedip toplamaktadırlar.

گفت هر برگ شکوفه از غصون　　دمبدم یا لَیتَ قَومی یَعلَمون

2008. *Dallardan her çiçeğin yaprağı dembedem "Kavmim bilseler ne olurdu!" dedi.*

İnsân-ı kâmilin âlem-i sûrete dal budak salıveren kemâlât-ı latîfe ve cümel-i münîfesinde açılmış olan hakāyık ve maârif-i ilâhiyye çiçeklerinin her bir yaprağı dembedem "Ne olaydı, benim kavmim, benim hâlimi bilseler idi!" dedi. Nitekim bu *Mesnevî-i Şerîf* el-ân kendi muhîtindeki mü'minlere her an, âlem-i ma'nâdan böyle hitâb etmektedir; fakat işiten can nerede!

بانگ می آمد ز سوی هر درخت　　سوی ما آیید خلق شور بخت

2009. *Her ağaç tarafından: "Ey bedbaht halk, bizim tarafımıza gelin!" diye nidâ geldi.*

Her insân-ı kâmilin şecer-i vücûdundan: "Ey bedbaht ve az nasîbli olan halk! Çürük elma yağmasından vazgeçin de, bizim tarafımıza gelin ve latîf meyvelerimizden müstefîd olun" diye nidâ gelir.

بانگ می آمد ز غیرت بر شجر　　چشمشان بستیم کَلّا لا وَزَر

2010. *Gayretten ağaç üzerine: "Onların gözlerini bağladık, hakkā ki bunlara*
[2018] *melce' yoktur!" diye nidâ geldi.*

Kâmillerin bedbaht halka hitâben vâki' olan nidâsına cevâben, gayret-i ilâhiyye cânibinden kâmilin o şecer-i vücûduna: "Biz onların basar-ı basîretlerini bağladık, muhakkak onlara melce' ve me'vâ yoktur!" diye nidâ geldi.

Ma'lûm olsun ki, Hakk'ın tecellîsi isti'dâdâta göredir. İsti'dât-ı ezelîsi insân-ı kâmili görmeğe ve onun hakāyık ve maârifini dinlemeğe müsâid olmayanların bittabi' bu âlemde basar-ı basîretleri bağlanmıştır. Bilakis onlar, kâmillerin hakāyıka müteallık olan sözlerinden ürkerler ve hattâ inkâr dahi ederler. Zîrâ çürük elma mesâbesinde olan ulûm-ı taklîdiyye ve nazariyye, onların isti'dâdlarına muvâfık gelmiştir. Ve isti'dâd-ı ezelî mec'ûl olmadığından, bu gibiler hakkında hâşâ, Hak tarafından zulüm vâki' değildir; zîrâ cebir yoktur. Cebir ancak bu gibilerin kendilerinden, yine kendilerine vâki' olmuştur. Bu babdaki tafsîlât, I. cildin 622 numaralı beyt-i şerîfine musâdif olan این نه جبرست معنئ جبارست ["Bu cebir değildir, Cebbâr'ın ma'nâsıdır"] beyt-i şerîfinde beyân olunmuştur. Bu beyt-i şerîfdeki "Kellâ lâ vezer" Lâ Uksimu (ya'ni Kıyâme, 75/11) sûre-i şerîfesinden muktebesdir.

گر کسی می گفت شان کین سو روید   تا ازین اشجار مستسعد شوید

2011. *Eğer bir kimse onlara dese idi ki: "Bu tarafa gidin, tâ ki bu ağaçlardan müstes'ad olasınız."*

Eğer bir kimse bu çürük elma toplamağa meşgûl olanlara dese ki: "Bu evliyâ-yı Hak tarafına gidiniz, tâ ki onların meyve-i hakāyık ve maârif dolu olan eşcâr-ı vücûdundan tâlib-i saâdet olasınız."

جمله می گفتند کین مسکین مست   از قضاء الله دیوانه شدست

2012. *Hepsi derlerdi ki: "Bu miskin sarhoş, kazâ-yı ilâhîden deli olmuştur."*

O çürük elma yağmasında olan kimselerin hepsi, evliyâ tarafına da'vet eden kimse ile istihzâ edip, derlerdi ki: "Bu kendinden geçmiş olan miskîn, kazâ-yı ilâhîden deli olmuştur ki, bizi aslâ kendisinde eser-i velâyet göremediğimiz kimseye da'vet ediyor."

مغز این مسکین ز سودای دراز   وز ریاضت گشت فاسد چون پیاز

2013. *"Bu miskînin dimâğı uzun sevdâdan ve riyâzetden, soğan gibi bozuldu."*

"Sevdâ" burada, mâl-i hulyâ ma'nâsınadır. "Bu bizi evliyâ diye falan kimseye da'vet eden miskîn kimsenin dimâğı uzun müddet, ihtiyâr etmiş olduğu riyâzetden dolayı peydâ olan mâl-i hulyâdan, soğanın içi gibi çürümüş ve bozulmuşdur."

Ankaravî hazretleri buyururlar ki: Ehlullâhı bilmek, Allâh'ı bilmekten daha güçtür; çünkü âsâr-ı kudret-i ilâhiyye meydandadır. Akıl ve iz'ânı olan kimseler bu âsârdan, müessir olan Hakk'a intikāl edip, onu idrâk ederler. Ve keza evliyâyı bilmek, enbiyâyı bilmekten daha güçtür; çünkü peygamberlere, halkı bulup da'vet etmek şarttır ve îcâbı hâlde, izn-i Hak'la mu'cize de izhâr ederler; fakat evliyâya istitâr ve ihtifâ vâcibdir. Ve onlara, halkı bulup da'vet etmek lâzım değildir, bilakis da'vetten içtinâb lâzımdır. Bu sebeble avâm-ı halk evliyâullâhı idrâkden âcizdir.

او عجب می ماند یا رب حال چیست   خلق را این پرده و اضلال چیست

2014. *O, "Yâ Rab! hâl nedir? Halkın bu perdesi ve idlâli nedir?" diye taaccübde kaldı.*

O insân-ı kâmili tanıyıp, halkı da onun tarafına da'vet eden kimse, halkın bu cehlini ve kendisine olan i'tirâzlarını görüp: "Yâ Rab! Bu hâl nedir? Bu

halkın basar-ı basîretlerindeki perde ve hicâb ve bunların idlâli nedir? diye taaccübde kaldı."

خلق گونا گون با صد رأی و عقل   یك قدم آن سو نمی آرند نقل

2015. *Yüz akıl ve rey ile türlü türlü olan halk, o tarafa bir kadem-i nakl getirmezler.*

Muhtelif akıl ve rey ile türlü türlü ahvâl içinde olan halk, o insân-ı kâmiller tarafına bir adım atamazlar.

عاقلان و زیرکانشان ز اتفاق   گشته منکر زینچنین باغی و عاق

2016. *Onların âkılleri ve zekîleri ittifaktan, böyle bâgî ve serkeşten münkir olup;*

Evliyânın şecer-i vücûdunu ve meyve-i maârifini idrâk edip, halkı onlar tarafına da'vet eden ve evliyâya mensûb olan âkıller ve zekîler, halk-ı âlemin o kâmiller hakkında müttefikan inkârından ve bâgî ve serkeş olmalarından inkâra meyl edip der ki:

"Şân" zamîrinin halka râci' olması da câiz olur; ya'nî "Halkın âkıllerinin ve zekîlerinin müttefikan muhâlefetlerine bakıp, kâmile mensûb olan mürîd der ki:"

یا منم دیوانه و خیره شده   دیو چیزی مر مرا بر سر زده

2017. *"Ya dîvâne ve sersem olmuş benim; yâhud şeytan muhakkak benim başıma bir şey vurmuştur."*

O kâmile mensûb olan âkıl ve zekî mürîd: "Ya ben deli olmuş ve sersemleşmiş bir haldeyim ki, halkın müttefikan inkâr ettiği bir zâtı, kâmil tanıdım, yâhud şeytan muhakkak benim dimâğıma fâsid bir vesvese ilkā etmiştir," der.

چشم می مالم بهر لحظه که من   خواب می بینم خیال اندر زمن

2018. *"Ben bu zamanda uykuda hayâl mi görüyorum, diye her lahzada gözümü oğuyorum."*

Bu beyt-i şerîf dahi, kâmilin mürîdi lisânındandır.

خواب چه بود بر درختان می روم   میوها شان میخورم چون نگروم

2019. *"Rü'yâ ne oluyor? Ağaçlar üzerine gidiyorum, onların meyvelerini yiyorum, nasıl tasdîk etmeyim?"*

Kâmillerin mürîdleri inkârlarından rücû' edip diyor ki: "Yâhu rü'yâ ne demektir, ben o kâmillerin şecer-i vücûdlarına mukārin ve sohbetlerine müdâvimim. Onların meyve-i maâriflerini yiyiyorum ve telezzüz ediyorum. Onların kemâllerini nasıl tasdîk etmem?"

باز چون می بنگرم در منکران　　　　که همی گیرند زین بستان کران

2020. [2028] *"Vaktâki tekrâr bostandan kenar tutan münkirlere bakarım."*

با کمال احتیاج و افتقار　　　　ز آرزوی نیم غوره جانسپار

2021. *"Kemâl-i ihtiyâç ve iftikār ile, yarım koruğun arzûsundan can vericidir."*

ز اشتیاق و حرص یك برگ درخت　　　　می زنند این بی نوایان آه سخت

2022. *"Ağacın bir yaprağının iştiyâkından ve hırsından, bu bî-nevâlar şedîd âh vururlar."*

در هزیمت زین درخت و زین ثمار　　　　این خلائق صد هزار اندر هزار

2023. *"Bu halâik, yüz milyon bu ağaçtan ve yemişlerden hezîmet içindedir."*

İnsân-ı kâmile mensûb olan zât der ki: "Vaktâki tekrâr ulûm-ı ledünniyye ve maârif-i ilâhiyye bostanı olan kâmillerden, kenâra çekilen ve onları hiçe sayıp, sohbetlerini terk eden münkirlere dikkatle bakıyorum da, görüyorum ki, bunlar kemâl-i ihtiyâç ve iftikār ile yarım koruğun, ya'nî ednâ ve hayîde bir ma'rifetin arzûsundan bile can vericidirler. İnsân-ı kâmilin şecer-i vücûdunun ve onun evrâk-ı maârifinin iştiyâkından ve hırsından, bu ulûm-ı ledünniyyeden bî-behre kalmış olan bîçâreler şedîd âh-ı tahassür çekerler. Bununla berâber bu halde olan halâikın yüzlerce milyon bu meydanda olan insân-ı kâmilin şecer-i vücûdundan ve meyve-i maârifinden münhezimen firâr içindedirler; zîrâ insân-ı kâmili ve onun hakāyık ve maârifini istedikleri halde, onun meslek-i irfânından ürküp kaçarlar."

باز می گویم عجب من بیخودم　　　　دست در شاخ خیالی در زدم

2024. *Tekrâr derim ki: "Acabâ ben bî-hod muyum? Elimi bir hayâl dalına mı vurdum?"*

Mürîd-i kâmilin ifâdesi olmak münâsibdir. Şurrâh-ı kirâm Hz. Dekūkî'nin ifâdesi olduğunu beyân buyururlar. Kâmilin mürîdi, halkın inkârda ısrârını görünce, kendi mürşidi hakkında şekke düşüp, kendi hâlinden haber verir de

der ki: "Ben kendi kendime tekrâr derim ki, acabâ bî-hod muyum ve kendime mâlik mi değilim? Bir nâkısı, kâmil zanniyle mürşid ittihâz ettim ve elimi şecer-i hakîkat zannıyla bir hayâl ağacının dalına mı vurdum?"

هین اذا ما استیأس الرسل بگو　　　تا بظنوا انهم قد کذبوا

2025. *Âgâh ol! "Zannû ennehum kad küzibû"ya kadar "ize's-tey'ese'r-rusülü"yü söyle!*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Yûsuf'un nihâyetinde olan حتی اذا استیأس الرسل و ظنوا انهم قد کذبوا جاءهم نصرنا فنجی من نشاء و لا یرد بأسنا عن القوم المجرمین (Yûsuf, 12/110) ya'nî "Allah Teâlâ kâfirlere, peygamberler nusretden me'yûs oluncaya kadar, dünyâ devletiyle imhâl buyurdu. Enbiyâ nefislerinde kâfirlere karşı nusret va'dinde yalan söylediklerini zannettiler. Veyâhut enbiyânın va'dleri ve vaîdleri uzun müddet tezâhür etmemekle kâfirler enbiyânın yalan söylediklerini zannettiler. Netîcede onlara bizim nusretimiz geldi, dilediğimiz kimseler kurtarıldı. Bizim azâbımız mücrim olan kavimden reddolunmaz" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

Hind nüshalarında bu beytin ilk mısrâ'ı: هین بخوان استیأس الرسل ای عمو ya'nî "Âgâh ol ey amca! "İstey'ese'r-rusülü"yü oku!" sûretindedir.

این قرائت خوان که تخفیف کذب　　　این بود که خویش بیند محتجب

2026. *Bu kırâatı oku ki, tahfîf-i kizb bu olur ki, kendini muhtecib görür.*

Zikr olunan âyet-i kerîmedeki "Kad küzzibû" kelimesini bir kere böyle teşdîd ile okumak vardır. Nitekim *Tefsîr-i Bahr-i Mevvâc*'da zikr olunmuştur. Fakat bu kırâatı teşdîd ile değil, tahfîf ile oku ve "küzibû" teşdîdsiz tahfîf ile okunduğu vakit, onun ma'nâsı, "kendini muhtecib görmek" olur. Zâhir ma'nâ böyle olur ki, enbiyâ (aleyhimü's-selâm) münkirlerin ittifâkından zanna düştüler de, içlerinden dediler ki: "Gâlibâ biz mekzûbuz, ya'nî bize bâliğ olan şey, gâlibâ kizb tarîkıyle vâki' olmuştur." Nitekim İbn Abbâs hazretlerinden nakl olunan ma'nâ dahi, bunu müeyyiddir. Binâenaleyh "Küzzibû"nun tahfîf ile kırâatinden murâd bu olur ki, bir kimse kendini mekzûb zannederse, kendini hicâb içinde görür ve tekellüfsüz bir şey söyleyemez.

در گمان افتاب جان انبیا　　　ز اتفاق منکریٔ اشقیا

2027. *Eşkıyânın münkirliğinin ittifâkından, peygamberlerin canı zanna düştü.*

جَاءَهُمْ بَعْدَ التَّشَكُّكْ نَصْرُنَا   ترك شان گو بر درخت جان بر آ

2028. *"Teşekkükten sonra, onlara bizim yardımımız geldi; onların terkini söyle, can ağacı üzerine çık!"*

Bu beyt-i şerîf, mürîd-i sâdıka Hak cânibinden hitâbdır. "Enbiyâyı ve evliyâyı inkâr edenlerin, refâh ve saâdet-i sûriyye içinde bulunmasından dolayı; enbiyâ ve evliyâya ve onların tevâbiine mekzûb oldukları hakkında şek ve zan geldikten sonra, bizim yardımımız geldi. Ey mürîd-i sâdık! Sen o münkirlerin bahsini terk et de, insân-ı kâmilin şecer-i rûhuna yükselmeğe bak!"

می خور و می ده بدان کش روزیست   هر دم و هر لحظه سحر آموز یست

2029. *"Ye! ve rızkî kimseye ver. Her dem ve her lahza sihir öğreticilik vardır."*

"O şecer-i ma'nevînin meyve-i maârifinden ye ve bu rızk-ı ma'nevîden nasîbi olanlara da ver!" O şecer-i ma'nevîde her dem ve her lahza, her bir mürîd-i sâdıka sihir öğreticilik vardır ki, onlar öğrendikleri sihir ile, ehl-i gaflete sihir yaparlar ve o sihir ile insân-ı kâmil tarafına celb ederler ve bu tarafa gelin, diye nidâ ederler.

خلق گویان ای عجب این بانگ چیست   چونکه صحرا از درخت و بر تهیست

2030. [2038] *Halk deyicidir ki: "Ey aceb, mâdemki sahrâ ağaçtan ve meyveden boştur, bu sadâ nedir?"*

O mürîd-i sâdıkların nidâlarını duyan gâfil halk: "Yâhu, sahrâ-yı âlem insân-ı kâmilin şecer-i vücûdundan ve meyve-i maârifinden boş olduğu halde, bu sadâ-yı da'vet nedir?" derler.

گیج گشتیم از دم سودائیان   که بنزدیك شما باغست و خوان

2031. *"Sevdâîlerin sözlerinden deli olduk; zîrâ sizin yakınınızda bağ ve sofra vardır!" derler.*

Bize, "Sizin yakınınızda bâğ-ı füyûzât ve sofra-i ma'rifet vardır" diye nidâ eden hayâl-perestlerin sözlerinden deli olduk.

چشم می مالیم اینجا باغ نیست   یا بیابانیست یا مشکل رهیست

2032. *Biz gözümüzü siliyoruz, burada bağ yoktur; ya bir sahrâ vardır, ya müşkil bir yol vardır.*

"Biz dikkatle bakıyoruz ve tecessüs ediyoruz, görüyoruz ki, burada bize vücûdundan bahs olunan bâğ-ı füyûzât-ı ilâhiyye yoktur; belki ya ulûm-ı bâtına yeşilliklerinden ârî bir sahrâ veyâhud müşkilâtı zâhir olan bir yol vardır. Ya'nî senin bize haber verdiğin falan kimsede, bizim zihnimizde tahayyül ettiğimiz evliyâ hâli yoktur; bu garîb bir haldir." Çok kimseler zihinlerinde bir velî sûretini ve onun kendi hayâllerinde birtakım ahvâlini tasavvur ederler. Bir veliyy-i kâmile tesâdüf ettikleri vakit, onun ahvâli, zihinlerindeki sûret ve ahvâle tevâfuk etmediğinden, inkâr ederler.

ای عجب چندین دراز این گفت و گو   چون بود بیهوده ور خود هست کو

2033. *"Ey aceb, bu kadar uzun bu güft ü gû, nasıl beyhûde olur; ve eğer muhakkak varsa hani?"*

"Taaccüb olunacak şeydir ki, evliyânın vücûdu hakkında tevâtüren vâki' olan bu kadar uzun dedikodu ve menâkıb ve hikâyât, nasıl beyhûde olur? Elbette bunların aslı vardır ve Hakk'ın evliyâsı mevcûddur; fakat var ise hani nerede?"

Ma'lûmdur ki, geçmiş olan evliyâyı tasdîk etmek halka kolay gelir; fakat muâsırları olan evliyâyı sûretde kendilerine müsâvî ve yer içer bir halde gördükleri için, kabûl ve tasdîk etmek, nefislerine gâyet güç gelir. Ashâb-ı edyân da böyledir. Mûsevîler Îsâ (a.s.)ın sûretini gördüklerinde, inkâr ettiler ve Îsevîler de geçmiş peygamberleri tasdîk ettikleri halde, sûret-i muhammediyyeyi gördüklerinde inkâr ettiler.

من همی گویم چو ایشان ای عجب   اینچنین مهری چرا زد صنع رب

2034. *"Ben de onlar gibi diyorum: Ey aceb, böyle bir mührü Rabb'in sun'u niçin vurdu?"*

Bu beyt-i şerîf Hz. Dekūkî veyâ mürîd-i sâdık lisânından olabilir. "Ben de münkirler gibi taaccüb edip diyorum ki: Meydanda olan evliyâsını, bu halka göstermemek için, Hak Teâlâ hazretlerinin san'atı niçin onların basar-ı basîretlerine böyle bir mühür vaz' etti. Binâenaleyh, onlar da taaccübde, ben de taaccübdeyim."

زین تنازعها محمد در عجب   در تعجب نیز مانده بو لهب

2035. *Bu tenâzu'lardan Muhammed acebdedir. Ebû Leheb dahi taaccübde kalmıştır.*

Muhammed (a.s.v.) da'vet buyurduğu münkirlerin nizâ' ve muhâlefetlerinden dolayı taaccübdedir. Resûl-i zîşân Efendimiz'in sebeb-i taaccübleri budur ki: Da'vet buyurduğu münkirlerin her biri Ebû Cehil ve Ebû Leheb gibi zekâvetde ve idrâkde mümtâz mahlûklar idi; ve kendilerine söylenen sözler hîn-i da'vette gâyet ma'kûl ve mantıkî idi. Böyle olmakla berâber bu ma'kûl ve mantıkî sözler, onların zekâvet ve dirâyetleri muvâcehesinde müessir olmadı; bil'akis inkâr ve nizâ'ları arttı. Bu hâl ise, son derece şâyân-ı taaccübdür.

Ebû Leheb ve emsâlinin sebeb-i taaccübleri ise, eâzım-ı Kureyş dururken, kabîle arasında çıkan kendi cinslerinden bir yetîmin bu eâzım ve ekâbir üzerinde tahakküm ederek bir inkılâb-i dînî vücûda getirmeğe teşebbüsüdür. Bu sebeble اَجَعَلَ الْاٰلِهَةَ اِلٰهاً وَاحِداً اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ (Sâd, 38/5) ya'nî "Birçok ilâhları bir Allah mı yapıyor, bu çok acîb bir şeydir" dediler. Ve kezâ sûre-i Kāf'da بَلْ عَجِبُوا اَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هٰذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ (Kāf, 50/2) ya'nî "Belki kâfirler kendi cinslerinden inzâr edici geldiğine taaccüb edip, bu acîb bir şeydir, dediler" buyurulur.

زين عجب تا آن عجب فرقيست ژرف   تا چه خواهد كرد سلطان شگرف

2036. *Bu taaccübden, o taaccübe kadar derin fark vardır; sultân-ı azîm acabâ ne yapacaktır?*

Resûl-i zîşânın taaccübünden, münkirlerin taaccübüne kadar derin fark vardır; çünkü bu iki taaccübden birisi ilme ve dîğeri cehle ve hamâkata müsteniddir. Acabâ sultân-ı azîm olan Hak Teâlâ hazretlerinin bu iki taaccübü, birbirinin muvâcehesine koymaktaki hükmü nedir ve ne yapmak murâd eder?

"Tâ", taaccüb içindir. Binâenaleyh bu da cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından meydân-ı fikre sürülen üçüncü bir taaccübdür. Ve bu taaccübün istinâd ettiği sebeb, sırr-ı kaderdir. Nitekim âyet-i kerîmede فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدٰيكُمْ اَجْمَعِينَ (En'âm, 6/149) ya'nî "Allah Teâlâ için hüccet-i bâliğa sâbittir; imdi dilese idi, hepsine hidâyet ederdi" buyurulur. Zîrâ Hakk'ın irâdesi ilmine ve ilmi ma'lûma tâbi'dir. ve ma'lûm ise, a'yân-ı sâbitedir. Binâenaleyh Hakk'ın tecellîsi a'yân-ı sâbitenin isti'dâd ve kābiliyyetine göre olur.

اى دقوقى تيز تر ران هين خموش   چند گويى چند چون قحطست گوش

2037. *Ey Dekūkî pek çabuk sür! Âgâh ol, sus! Ne kadar söylersin, ne kadar? Çünkü kulak kahtı vardır.*

Ey Dekūkî, kelâmı kıssa tarafına pek çabuk sür; kendine gel, esrâr-ı ilâhiyyeyi ifşâdan sükût et! Ne kadar söylersin ne kadar? Zîrâ bu hakāyıkı dinleyecek kulakların kıtlığı vardır.

یك درخت شدن آن هفت درخت

O yedi ağacın bir ağaç olması

گفت راندم پیشتر من نیك بخت — باز شد آن هفت جمله یك درخت

2038. *"Ben tâlii yâver, daha ileriye sürdüm; o yedi, cümleten yine bir ağaç oldu," dedi.*

Dekūkî hazretleri kıssaya devâm edip buyurdu ki: "Halkın gözünden mahfî olan ve tâli'imin yâverliği hasebiyle bana meşhûd olan o yedi ağacı yakından görmek üzere, adımımı daha ileriye sürdüm; gördüm ki o yedi ağaç, kâmilen yine bir ağaç oluverdi."

هفت می شد فرد می شد هر دمی — من چه سان می گشتم از حیرت همی

2039. *"Her bir demde yedi oluyordu, ferd oluyordu. Bilir misin ben hayretten nasıl oluyordum?"*

"Hemî" "hemî dânî" ya'nî "bilir misin" takdîrindedir. Bu beyt-i şerîfde evliyânın, hakîkat cihetinden ittihâdına işâret vardır ve onların i'tibârî olan tegâyürleri, taayyün cihetindendir. Ve her dem yedi olması ve bir olması, her ân içinde, hem vahdetin müşâhedesinde ve hem de kesretin mülâhazasında olan muhakkıkın hâline işârettir; ve birinin müşâhedesiyle, dîğerinden mahcûb değildir. Muvahhid bunun hilâfınadır; zîrâ onun nazarına, vahdet-i zâtdan başka bir müşâhede gelemez. Ve mahcûb dahi, bunun hilâfınadır; zîrâ ona da kesretden başkası görünmez. Velhâsıl mahcûba Zât-ı Hak suver-i halkın âyînesi olmuştur ve muvahhide de a'yân-ı halk, Zât-ı Hakk'ın âyînesi olmuştur. Ve nazar-ı muhakkıkda halk, Hakk'ın âyînesi ve Hak, halkın âyînesidir. (Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî'nin beyânâtından tercümedir.)

Vahdet-i zâtın sırrı zâhir olduğu vakit, sâlik hayrette kalacağından, Dekûkî hazretlerinin beyânât-ı aliyyesinde bu hayret-i mahmûdeye işâret buyurulmuştur. Ve buna işâreten Resûl-i zîşân efendimiz رب زدنی فیك تحیرا ya'nî "Yâ Rab, senin hakkında tahayyürümü ziyâde et!" buyurmuştur.

بعد ازان دیدم درختان در نماز   صف کشیده چون جماعت کرده ساز

2040. [2048] *"Ondan sonra ağaçları namazda gördüm, saf çekip, cemâat gibi tertîb yapmış."*

یك درخت از پیش مانند امام   دیگران اند پس او در قیام

2041. *"Bir ağaç önden imâm gibi olmuş, diğerleri onun arkasında kıyâmda."*

آن قیام و آن رکوع و آن سجود   از درختان بس شگفتم می نمود

2042. *"O kıyâm ve o rükû' ve o sücûd, ağaçlardan bana çok acîb göründü."*

یاد کردم قول حق را آن زمان   گفت النجم شجر را یسجدان

2043. *"O zaman Hakk'ın kelâmını yâd ettim: "Necm, şecer için secde ederler," buyurdu."*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Rahmân'da olan وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ (Rahmân, 55/6) ya'nî "Sâkı olmayan nebât ve sâkı olan ağaçlar secde ederler" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

Yukarıda da îzâh olunduğu üzere, herbir şeyin zâhiri ve bâtını vardır. Zâhiri, âlem-i mülkten ve bâtını âlem-i melekûtdandır. Zâhirinin hey'eti ve ahvâli, âlem-i mülkün îcâbâtıyla mütenâsibdir ve bâtınının hey'eti ve ahvâli dahi, âlem-i melekûtun iktizââtına muvâfıktır. İmdi ehl-i gaflet eşyânın bâtınından hicâb içinde olduğundan, ahvâl-i melekûtu müşâhede edenlerin sözlerini inkâr ederler. Hz. Dekûkî burada, abdâl-ı seb'anın evzâ'-ı melekûtiyyelerinden bahs buyururlar ve bilcümle eşyânın Hakk'ı hamd ile tesbîh ettikleri ve Hakk'a secde ettikleri Kur'ân-ı Kerîmde mezkûr olduğu gibi, şimdiye kadar bu *Mesnevî-i Şerîf*de de müteaddid mahallerde îzâh buyuruldu; ve bundan sonra peyderpey îzâh buyurulacaktır.

این درختانرا نه زانو نه میان   این چه ترتیب نمازست آنچنان

2044. *"Bu ağaçların ne dizi, ne de beli var. Bu ne namaz tertîbidir öyle!"*

"Bu ağaçlar namaz vaziyetindedirler; fakat hiçbirinin secdeye giderken bükülecek dizi ve eğilecek beli yoktur. Bu nasıl namaz tertîbidir, öyle ki, nazara gâyet acîb gelir."

آمد الهام خدا کای با فروز　　　　می عجب داری ز کار ما هنوز

2045. *"Ey revnaklı, bizim fiilimizden henüz taaccübün mü vardır?" diye ilhâm-ı Hudâ geldi.*

Ya'nî, "Ey rûhu revnaklı olan kulum Dekûkî! Biz sana âlem-i mülkü ve melekûtu gösterip, birinin dîğerine hicâb olması hâssasını senden kaldırdığımız halde; ve sen dahi zâhir âlemdeki ef'âlimizin tarzını ve bâtın âlemindeki ef'âlimizin tavrını gördüğün halde, bu ağaçların namazdaki ve secdedeki vasıflarından, bizim fiilimizden hâlen taaccübün mü vardır?" diye Hak tarafından Dekûkî'ye ilhâm geldi.

هفت مرد شدن آن هفت درخت

O yedi ağacın, yedi adam olması

بعد دیری گشت آنها هفت مرد　　　　جمله در قعده پی یزدان فرد

2046. *"Geç zamandan sonra, onlar yedi adam oldu; ferd olan Yezdân için hepsi ka'dede!"*

"Bir hayli zaman sonra, o yedi ağaç, yedi adam oldu ve hepsi adam sûretinde oldukları halde, ferd olan Hak için, namazın ka'de hâlinde idiler."

چشم می مالم که آن هفت ارسلان　　　　تا کیانند و چه دارند از جهان

2047. *"Gözümü siliyorum ki, o yedi arslan, acabâ kimdirler ve cihândan ne tutarlar?"*

"Çeşm-i zâhirimi ve basar-ı basîretimi siliyorum ki, herbiri bir arslan mesâbesinde olan o yedi velî acabâ kimlerdir ve cihândan ne vazîfe sâhibidirler anlıyayım."

چون بنزدیکی رسیدم من ز راه کردم ایشانرا سلام از انتباه

2048. *"Vaktâki ben yoldan yakınlığa eriştim, intibâh cihetinden onlara selâm verdim."*

"Vaktâki ben bulunduğum yoldan o ka'de hâlinde olan yedi zâtın yakınlığına eriştim ve müstağrak olduğum taaccüb hâlinden, intibâha gelerek, onlara selâm verdim."

قوم گفتندم جواب آن سلام ای دقوقی مفخر و تاج کرام

2049. *Tâife bana: "Ey mefhar ve kerîmlerin tâcı olan Dekūkî!" diye o selâmın cevâbını dediler.*

O tâife-i aliyye bana: "Ey mahall-i iftihâr, ya'nî vücûduyla iftihâr olunan ve kerîmlerin başlarının tâcı bulunan Dekūkî! Ve aleykümü's-selâm!" diyerek bana o selâmımın cevâbını verdiler.

گفتم آخر چون مرا بشناختند پیش ازین بر من نظرننداختند

2050. [2058] *Dedim: "Nihâyet bunlar beni nasıl tanıdılar? Bundan evvel benim üzerime nazar atmadılar."*

Kendi kendime dedim ki: "Nihâyet bunlar mukaddemâ benim üzerime nazar atmadıkları ve benimle muârefe peydâ etmedikleri halde, beni nasıl tanıyıp, adımı söylediler?"

از ضمیر من بدانستند زود یکدگر را بنگریدند از فرود

2051. *"Çabuk benim zamîrimden bildiler, birbirine aşağıdan yukarıya bakıştılar."*

"Benim kendi kendime içimden geçen bu hâtırayı derhal bildiler, taaccüben, baştan aşağıya kadar birbirini süzdüler?"

پاسخم دادند خندان کای عزیز این پوشیدست اکنون بر تو نیز

2052. *Gülerek: "Ey azîz, şimdi bu da mı senin üzerine örtülmüştür?" diye bana cevâb verdiler.*

"Ey evliyânın sertâcı olan Dekūkî, havâtıra ıttılâ' sırrı da mı şimdiki halde senin üzerinden örtülmüştür?"

بر دلی کو در تحیر با خداست کی شود پوشیده راز چپ و راست

2053. *"Bir gönül ki, Hudâ ile tahayyürdedir, solun ve sağın sırrı ne vakit mestûr olur?"*

"Bir gönül ki, Hak'da fânî olup vahdet-i vücûd sırrı ona zâhir olmuş ve Hakk'ın tecelliyâtında hayret içinde kalmıştır; artık öyle bir gönüle, âlem-i taayyünâtın sırrı ne vakit mestûr olur? Ve ey Dekūkî hazretleri, senin gönlün dahi bu hâl içinde iken, bu esrâr nasıl sana mestûr kalmıştır?"

گفتم از سوى حقايق بشكفند   چون ز اسم و حرف رسمى واقفند

2054. *Dedim: "Gerçi hakāyık tarafına açılmışlardır, resmî olan isimden ve harften nasıl vâkıftırlar?"*

Dekūkî hazretleri buyurur ki: "Kendi kendime dedim ki: Gerçi bu yedi evliyânın kalbleri bevâtın ve hakāyık-ı eşyâ tarafına açılmışlardır; fakat eşyânın zevâhiri ve rüsûmu olan isme ve kelimeye nasıl vâkıf olmuşlardır? Ya'nî benim bâtınımı gördüler ve Hakk'a müteveccih bir şahıs olduğumu bildiler ve âlem-i sûretde benim ismimin Dekūkî olduğunu nasıl bildiler?"

گفت اگر اسمى شود غيب از ولى   آن ز استغراق دان نه از جاهلى

2055. *Dedi: "Eğer velîden bir isim kaybolursa, onu câhillikten değil, istiğrâkdan bil!"*

Abdâl-ı seb'a Dekūkî hazretlerinin bu hâtırasını dahi keşf edip dedi ki: "Eğer velîden herhangi bir şeyin zâhirine taalluk eden bir isim kaybolursa, onun bu vukufsuzluğunu cehlinden bilme; belki onun âlem-i ma'nâya dalmasından ve âlem-i sûrete müteveccih olmasından bil!"

Ma'lûm olsun ki, abdâl-ı seb'a emr-i ilâhî ile âlem-i sûretde tasarruf vazîfesiyle mükellef olduklarından, onlar vazîfeleri îcâbına göre hareket ederler. Fakat urefâ-yı kâmilîn, bu vazîfe ile mükellef olmadıklarından, abdâl-ı seb'aya mekşûf olan ahvâl, onlardan mestûr olur. Ve böyle olması, o kâmillerin mertebeten abdâl-i seb'anın mâdûnunda olmalarını îcâb etmez. Nitekim *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Lûtî'de cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî hazretleri şöyle buyururlar: "Bu abdâldan ba'zıları Şeyh Abdürrezzâk hazretlerine gelip dediler ki: "Bizden Ebû Medyen Mağribî'ye selâm söyledikten sonra de ki: "Ey Ebâ Medyen! Umûr-ı âlemde tasarruf etmek bize güç gelmiyor; fakat sana güç geliyor.Halbuki bizim, senin makāmına rağbetimiz vardır, sen ise bizim makām ve mertebemize hiç iltifât etmezsin!" Maahâzâ Ebû Medyen hazretlerinin indinde hem bu suâli soran abdâlın ve hem de sâir evliyâullâhın makāmı mevcûd idi."

بعد ازآن گفتند ما را آرزوست　　　اقتدا کردن بتو ای پاك دوست

2056. *Ondan sonra "Ey pâk dost, bizim sana iktidâ etmek arzûmuz vardır," dediler.*

Bu muhâtabadan sonra, o abdâl-ı seb'a bana: "Ey temiz dost, namaz kılmak için, bizim sana uymak arzûmuz vardır, bize imâm ol!" dediler.

گفتم آری لیك یك ساعت که من　　　مشکلاتی دارم از دور زمن

2057. *Dedim: "Peki, fakat benim devr-i zamandan müşkillerim vardır, bir müddet (mühlet verin!)"*

Onların bu teklîfi üzerine dedim ki: "Âlem-i taayyüne mahsûs olan zamânın devrinden dolayı müşkillerim vardır; zîrâ istihâlât ve renkten renge girmeler hep zamânın devrindendir. Ben ise şimdi bulunduğum halden ve renkten, sizin hal ve renginize girmek için müddet mürûruna muhtâcım. Binâenaleyh sizin hâlinize girip ve sizin renginize boyanıp size imamlık etmem için bana mühlet verin."

تا شود آن حل بصحبتهای پاك　　　که بصحبت روید انگوری ز خاك

2058. *"Tâ ki o, pâk sohbetler ile hallolsun; zîrâ sohbet sebebiyle bir üzüm topraktan biter."*

"Tâ ki zamânın devrinden mütehassıl olan o müşkiller, sizin pâk olan sohbetleriniz ile hallolsun ve bu sohbet sebebiyle sizin hâliniz bana aksetsin ve ben de sizin renginize boyanayım; zîrâ bu musâhabet ve mukārenetin te'sîri meydandadır. Nitekim üzüm, toprağın musâhib ve mukārini olmak sebebiyle topraktan biter."

دانهء پر مغز با خاك دژم　　　خلوتی و صحبتی کرد از کرم

2059. *İçi dolu bir dâne, kerem cihetinden câmid olan toprakla, bir halvet ve sohbet etti.*

"Dejem" sermest ve mahmûr ve donmuş, gamlı ve düşünceli ma'nâlarınadır. Burada donmuş ve câmid ma'nâsı münâsibdir.

خویشتن در خاك کلی محو کرد　　　تا نماندش رنگ و بو و سرخ و زرد

2060. [2068] *Kendisini külliyyen toprakta mahv etti, âkıbet onun rengi ve kokusu ve kırmızılığı ve sarılığı kalmadı.*

از پس آن محو قبض او نماند   پر گشاد و بسط شد مرکب براند

2061. *O mahvdan sonra, onun kabzı kalmadı; kanat açttı ve bast oldu, merkebi sürdü.*

İçi dolu ve neşv ü nemâya isti'dâdı olan dâne, kendisini toprak içinde külliyyen mahv edince, artık onun kendisine âid olan rengi ve kokusu ve kırmızılığı ve sarılığı kalmadı; o mahvdan sonra onun enâniyyetini teşkîl eden sıfatlarının kabz ve onu habs etmesi kalmadı. Binâenaleyh bâtınında mündemic olan isti'dâdının kanadını açtı ve münbasıt oldu ve filizlendi ve merkebi dîğer âleme sürdü. Bunun gibi isti'dâdı olan bir tâlib-i hakîkat kendisini, toprak kadar mütevâzi' bulunan bir kâmilin sohbetinde mahv edince, artık onun kendisine âid sıfât-ı nefsâniyyesi ve enâniyeti kalmaz. O mahvdan sonra kabz zâil olur, ve himmetinin kanadını açıp, âlem-i letâfete yayılır ve merkebini bu âleme sürer.

پیش اصل خویش چون بی خویش شد   رفت صورت جلوهٔ معنیش شد

2062. *Vaktâki kendi aslının önünde, kendiliksiz oldu; sûret gitti ve ona ma'nâ cilvesi oldu.*

İçi dolu olan üzüm dânesi, vaktâki kendi aslı olan toprağın önünde, kendi enâniyetinden geçti, onun dânelik sûreti gitti ve o dânenin bâtınında olan üzümlük ma'nâsı açılıp meydana çıktı. Ve bundaki işâret budur ki, insân-ı kâmilin rûh-ı küllîsi önünde tâlibin rûh-ı cüz'îsi, kendi irâdesinden fânî oldukta, onun ism-i hâssının hazînesinde meknûz olan ma'nâ, ona cilveger olur.

سر چنین کردند هین فرمان تراست   تف دل از سر چنین کردن بخاست

2063. *"Âgâh ol, fermân senindir!" diye başlarını böyle ettiler; başlarını böyle yapmaktan gönül harâreti kalktı.*

İstediğim bir müddet mühlete muvâfakat ettiklerini, başlarını sallamak sûretiyle bi'l-işâre beyân ettiler. Ve onların böyle başlarıyla vâki' olan işâretinden gönlümün harâreti kalktı ve içimde bir yanma peydâ oldu. Bu bir haldir ki, kâmilin nazarına müsâdif olan kimseler bu yanıklığı kalblerinde duyarlar; bilen zevkan bilir, bilmiyenlere ta'rîf ile anlatmak mümkin değildir.

ساعتی با آن گروه مجتبی   چون مراقب گشتم و از خود جدا

2064. *"Vaktâki bir müddet o bergüzîde olan tâife ile murâkıb ve kendimden cüdâ oldum."*

Sâlikler arasında "murâkıb olma"nın ma'nâsı, bir kedinin, fâre deliği önünde oturup ve bilcümle kuvâsıyla nazarını o deliğe dikip, fâre beklemesi gibi, sâlikin bilcümle kuvâsıyla maksûduna teveccüh ve intizâr etmesi hâlidir. Dekūkî hazretleri âlem-i sûretin ahkâm ve te'sîrâtı altından çıkmak ve abdâl-ı seb'anın hallerini iktisâb etmek için, onlar ile berâber böyle bir murâkabe edip, kendinin bulunduğu hâl ve renkten ayrıldığını beyân buyurur. Ve bu hâl, âlem-i sûret içinde zaman ve müddet ile istihsâl olunur.

هم درآن ساعت ز ساعت رست جان　　زانکه ساعت پیر گرداند جوان

2065. *"Hem o sâat içinde, can sâatten kurtuldu; zîrâ ki sâat delikanlıyı ihtiyar yapar."*

"O bir zaman devâm eden murâkabe içinde de cân zamân ve sûret âleminden kurtuldu; ve zamânın benim üzerimde böyle bir te'sîri oldu; zîrâ âlem-i sûretde bilcümle istihâlât zamâna tâbi'dir ve zamân ve sâat bir genci ihtiyârlatır."

جمله تلوینها ز ساعت خاستست　　رست از تلوین که از ساعت برست

2066. *Cümle telvînler sâatten kalkmıştır; sâatten kurtulan telvînden kurtuldu.*

Bu âlem-i sûrette, ne kadar renkten renge ve hâlden hâle girmeler varsa, hepsi zamandan ve sâatten peydâ olmuştur. Zamâna tâbi' olan sûret ve cisim âleminden kurtulup, zamâna tâbi' olmayan rûh âlemine intikāl eden kimse, telvînden ve istihâleden kurtuldu.

چون ز ساعت ساعتی بیرون شوی　　چون نماید محرم بیچون شوی

2067. *Vaktâki bir sâat, sâatten hâriç olasın, çûn kalmaz, bî-çûnun mahremi olursun.*

"Çûn" keyf ü kem, ya'nî nasıl ve ne kadar suallerine kābiliyyeti olan şeydir. Ve bî-çûn, bunun zıddıdır. Âlem-i taayyünât, zaman ve sâat ve renk ve biçim ve mikdâr gibi keyfiyyât ve kemmiyyât ile mukayyed olduğundan, bu âlem, âlem-i çûndür; ve âlem-i ma'nâ ve ervâh ise, bu gibi kuyûdâttan ârî olduğundan, bu âleme de, "âlem-i bî-çûn" derler. Ya'nî, "Vaktâki bir an ve sâat, zaman kaydıyla mukayyed olan cismâniyet ve sûret âleminden çıkasın, artık senin önünde keyfiyyât ve kemmiyyât kalmaz; keyfiyyâta ve kemmiyyâta tâbi' olmayan bir âlemin mahremi olursun."

ساعت از بی ساعتی آگاه نیست　　　زانکش آن سو جز تحیر راه نیست

2068. *Sâat, sâatsizlikten âgâh değildir; zîrâ ki onun o tarafa tahayyürden gayri yolu yoktur.*

Ehl-i zamân ve sûret, zamansızlık ne demek olduğunu bilmezler ve anlıyamazlar; zîrâ ki o ehl-i zamânın zamansızlık tarafına, hayret etmekten başka bir hâli yoktur ve bu hayret "hayret-i mezmûme"dir, zîrâ cehle müsteniddir.

هر نفر را بر طویلهٔ خاص او　　　بسته اند اندر جهان جست و جو

2069. *Her neferi, cüst ü cû cihânı içinde, oña mahsûs olan bir tavîle üzerine bağlamışlardır.*

"Tavîle" ahırda hayvanın ayağına bağlanan ip demektir. Ya'nî "Cismâniyet ve zaman ehlinden olan her bir neferi, bu cüst ü cû ve tecessüs cihânı içinde, ancak kendisine mahsûs olan ipe bağlamışlardır. O onun isti'dâd ve kābiliyyet-i ezelîsinin îcâbıdır."

منتصب بر هر طویله رایضی　　　جز بدستوری نیاید رافضی

2070. [2078] *Herbir tavîle üzerine bir sâis nasb olunmuş; birbirini terk eden, onun gayriyle gelemez.*

Bu âlem-i sûret ahırındaki herbir ipin üzerine bir bekçi ve bir sâis ta'yîn olunmuştur. Birisi o bulunduğu yeri terk etmek istese, ancak izin ile çıkabilir. Nitekim âyet-i kerîmede sûre-i Târık'da اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ (Târık, 86/4) ya'nî "Ahvâlini hıfza müvekkel melek olmayan hiçbir nefis yoktur" buyurulur.

از هوس گر از طویله بکسلد　　　در طویلهٔ دیگران سر در کند

2071. *Eğer hevesinden munkatı' olsa, başkalarının tavîlesine sülûk etse...*

Bu âlem-i taayyün ahırında isti'dâd-ı ezelî ve kābiliyyet-i aslî ipi ile bağlı olan ehl-i sûretten her biri, dîğerinin hâl ve mertebesine iştirâke heves edip, kendi ipinden ve mertebesinden munkatı' olsa ve başkalarının tavîlesine sülûk etse... "Ser der kerden" *Bahâr-ı Acem*'in beyânına göre, sülûk etmek ve biriyle berâber yaşamak ve şürû' etmek ma'nâlarına gelir.

در زمان آخرجیان چست و خوش　　　گوشهٔ افسار او گیرند و کش

2072. *Derhâl çevik ve latîf olan ahırcılar, onun yularının köşesini ve sînesini tutarlar.*

"Âhur"ın nihâyetindeki "cı" edâtı Türkçe'dir; "ahırcı" demek olur ki, sâis ma'nâsınadır.

حافظانرا گر نه بینی ای عیار   اختیارت را ببین بی اختیار

2073. *Ey ayyâr, gerçi sen hâfızları görmezsin; ihtiyârını, ihtiyârsız gör!*

"Ayyâr" kesîrü'l-hareke demektir. "Ey âlem-i sûretde, kendi tedbîrine tebean harekât-ı kesîre îfâ eden kimse, sen, senin nefsin üzerine müvekkel olan melâikeyi ve sâisleri göremezsin; zîrâ basar-ı basîretin, âlem-i mülk ve sûretin ahkâmı ile örtülmüştür; fakat ef'âl ve harekâtına dikkat et; tedbîrine müstenid olan ef'âl ve harekâtından şimdiye kadar kaçı müsmir oldu ve kaçı tedbîrin dâiresinde netîcelendi. Buna bak da, ihtiyârını ve irâdeni, ihtiyârsız ve irâdesiz gör!"

اختیاری می کنی و دست و پا   بر گشادستت چرا حبسی چرا

2074. *Bir ihtiyâr edersin ve elin ve ayağın açıktır; niçin mahbûssun, niçin?*

"Bir şeyin vukû'unu ihtiyâr ve irâde edersin ve elin ve ayağın da irâdeni ve ihtiyârını kullanmak için açıktır; fakat bu serbestîye rağmen bir türlü maksûdunu elde edemezsin. Binâenaleyh dikkat etmez misin ki, bu serbestî ile berâber, bulunduğun hâl içinde niçin mahbûssun, niçin?"

Nitekim Ebû Ali Dekkāk hazretlerine sormuşlar ki: "İrâdenin fevkinde bir irâde olduğunu ne ile bildin?" بنقض العزائم ya'nî "Azîmetlerin nakzı ile bildim" cevâbını vermiştir. Ya'nî, ben bir şeyin husûsuna azîmet ve kasd ettim; gördüm ki o benim azîmetim bir ma'ni' haylûletiyle bozuldu. Bundan anladım ki, ben ihtiyârımda ve irâdemde serbest değilim, demek olur.

روی در انکار حافظ برده‌ء   نام تهدیدات نفسش کرده‌ء

2075. *Yüzü hâfızın inkârına götürmüşsün; ona nefsin tehdîdâtı adını vermişsin.*

Ey gâfil! Sen bu ma'nevî bekçilerin inkârına müteveccih olmuşsun ve: "Böyle şey yoktur" dersin. Şer' ve ahlâka mugâyir yaptığın bir iş için içinden: "Yapma, etme!" diye bir men' ve tahvîf gelse, sen bu men'e, nefsin tehdîdleridir dersin. Halbuki Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîmde اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ (Târık, 86/4) ["Ahvâlini hıfza müvekkel melek olmayan hiçbir nefis yoktur"] Ve sûre-i Ra'd'da لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ (Ra'd, 13/11) ya'nî "O kimse için önden ve arkadan muakkibler vardır ki, Allâh'ın emrini hıfz ederler" ve sûre-i İnfitâr'da وَ اِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ (İnfitâr, 82/10) ya'nî "Muhakkak si-

zin üzerinize bekçiler vardır" âyet-i kerîmelerinde bu bekçilerin vücûdunu bizlere haber verir. Bir mü'min bunları inkâr edemez; binâenaleyh bu beyt-i şerîf münkirlere hitâbdır. Zîrâ münkirler, şerîatın hakîkatı yoktur, cem'iyyet-i beşeriyyenin intizâmını muhâfaza için mahz-ı tehdîddir, derler; ve bir kısmı ahlâkı inkâr ederler, i'tibârî bir şeydir derler.

پیش رفتن دقوقی بامامت

Dekûkî'nin imâmet ile öne gitmesi

این سخن پایان ندارد تیز دو   هین نماز آمد دقوقی پیش رو

2076. *Bu sözün nihâyeti yoktur, çabuk koş! "Âgâh ol ey Dekûkî, namaz vakti geldi, öne git!"*

ای یگانه هین دوگانه بر گذار   تا مزین گردد از تو روزگار

2077. *"Ey yegâne, âgâh ol! İki rek'ati edâ et, tâ ki senden zamâne müzeyyen olsun!"*

"Ey zamânın ferîdi ve teki olan Dekûkî! Âlem-i sahva gel de iki rek'at farz olan namazı edâ et, tâ ki senin bu ibâdetinin nûruyla zamâne müzeyyen olsun!" Bu iki rek'at namazın, sabah namazının farzı olduğu zâhirdir.

ای امام چشم روشن در صلا   چشم روشن باید اندر پیشوا

2078. *Ey namazda gözü aydın olan imâm! Muktedâlıkta gözü aydın olmak lâzımdır.*

Bu beyt-i şerîfde و جعلت قرة عينى فى الصلاة ya'nî "Namazda gözüm aydın kılındı" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur; zîrâ bu hadîs-i şerîfde beyân buyrulan "göz aydınlığı"ndan vâris-i kâmilin dahi nasîbi vardır. Ve Dekûkî hazretleri ise o vâris-i kâmillerden biridir. Ve "muktedâlıkta gözü aydın olmak lâzımdır" buyurulması dahi, mürşid-i kâmilin böyle vâris-i kâmil olması lâzım geleceğine işârettir.

در شریعت هست مکروه ای کیا　　　　در امامت پیش کردن کور را

2079. *Ey büyük! İmâmette körü takdîm etmek, şerîatte mekrûh oldu.*

گرچه حافظ باشد و چست و فقیه　　　　چشم روشن به اگر باشد سفیه

2080. *Her ne kadar hâfız ve çevik ve fakîh olursa da, sefîh olsa bile, gözü nûrlu iyidir.*
[2088]

Kör, her ne kadar hâfiz-ı Kur'ân ve harekâtından çevik ve ilm-i fıkha vâkıf olsa bile, imâmete gözü açık ve nûrlu olan sefîh ve câhil kimse daha evlâ ve müreccahtır; zîrâ kör, gözü göremediği için "necâsetten tahâret"e muktedir değildir; halbuki imâmın temiz olması lâzımdır.

کور را پرهیز نبود از قذر　　　　چشم باشد اصل پرهیز و حذر

2081. *Körün pislikten sakınması olmaz; perhîzin ve hazerin aslı göz olur.*

Zîrâ göz, gördüğü şeyden sakınır ve korkar; binâenaleyh gözü görmeyen bir kimse, namaza mâni' olan necâsetten sakınamıyacağı için, imâmete sâlih değildir. Gerçi Resûl-i zîşân Efendimiz, ashâb-ı kirâmdan a'mâ olan Ümmü Mektûm hazretlerini istihlâf buyurdular; fakat Ümmü Mektûm hazretlerinin her ne kadar zâhir gözü a'mâ idiyse de, bâtın gözü açık idi ve o göz ile âlem-i mülk ve melekûtu müşâhede buyurur idi; ve sohbet-i Risâlet-penâhînin berekâtiyle bu hâl o hazretten müsteb'ad değildir. Nitekim yukarıda bir a'mânın kırâat zamânında, kelimât-ı kur'âniyyeyi görüp ta'kîb etmesi kıssası geçti. Buna binâen (s.a.v.) Efendimiz hadîs-i şerîflerinde ليس الاعمى من يعمى بصره انما الاعمى من تعمى بصيرته ya'nî "Zâhirî gözü kör olan kör değildir; kör ancak kalb ve basîret gözü kör olan kimsedir" buyururlar.

او پلیدی را نبیند در عبور　　　　هیچ مؤمن را مبادا چشم کور

2082. *O ubûrda murdarlığı görmez; mü'minlerin gözü aslâ kör olmasın!*

Kör, gelip geçtiği yerdeki pisliği göremez; câiz ki kendine bulaşmış olur. Binâenaleyh şerîatte ve hakîkatte bu gibi murdarlıklardan masûn kalmak için mü'minlerin zâhir ve bâtın gözü aslâ kör olmasın!

کور ظاهر در نجاسهء ظاهرست　　　　کور باطن در نجاسات سرست

2083. *Zâhiri kör, zâhirî necâsettedir; bâtını kör, sır necâsetlerindedir.*

Zâhirî gözü ve hiss-i basarı göremeyen kimse, zâhirî necâset ve pislik içindedir; fakat basar-ı basîreti ve kalb gözü kör olan kimse sır necâsetleri ve zâhirî gözler ile görülemeyen ma'nevî pislikler içindedir.

این نجاسهء ظاهر از آبی رود   آن نجاسهء باطن افزون می شود

2084. *Bu zâhir necâset sudan gider; o bâtın necâseti ziyâde olur.*

Bu zâhirî necâseti su ile yıkayıp temizlemek kolaydır; fakat o bâtınî necâseti ve o ma'nevî pisliği su ile temizlemek ve zâhirî tedbîr ile izâle etmek mümkin değildir. O pislik gittikçe ziyâdeleşir.

جز بآب چشم نتوان شستن آن   چون نجاسات بواطن شد عیان

2085. *Onu göz suyunun gayriyle yıkamak mümkin değildir; vaktâki bâtınların necâsetleri ayân oldu.*

Bâtındaki pislikler a'zâ ve cevârih vâsıtasıyla birtakım kötü ef'âl ve ahlâk sûretlerinde ayân olup, meydana çıktığı vakit, o murdarlıkları göz suyu ile, ya'nî pişmân olup, ağlamak ile yıkamak mümkin olur.

چون نجس خواندست کافر را خدا   آن نجاست نیست بر ظاهر ورا

2086. *Çünkü Hudâ kâfire "neces" ta'bîr etti; o necâset onun zâhiri üzerinde değildir.*

Ya'nî, Hak Teâlâ hazretleri sûre-i Tevbe'de يَا اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ (Tevbe, 9/28) ya'nî "Ey mü'minler, müşrikler ancak necesdir" buyurdu. Fakat bakılırsa onların sûret-i zâhirelerinde necâset yoktur.

ظاهر کافر ملوث نیست زین   آن نجاست هست در اخلاق و دین

2087. *Kâfirin zâhiri bundan mülevves değildir; o necâset ahlâkda ve dindedir.*

Kâfirin zâhiri bu necâset-i zâhireden mülevves değildir. Kur'ân-ı Kerîm'de beyân buyrulan o necâset, onun ahlâkında ve dînindedir; zîrâ onların arazdan ibâret olan ahlâkı ve dîni, ma'nâ âleminde ayn-ı necestir.

این نجاست بویش آید بیست گام   وآن نجاست بویش از ری تا بشام

2088. *Bu necâsetin kokusu yirmi adımdan gelir; ve o necâsetin kokusu Rey'den Şam'a kadar gelir.*

Bu zâhirî necâsetin kokusu ve eseri, ancak yirmi adımlık yola kadar yayılır; halbuki o bâtınî necâsetin kokusu ve eseri ise, İran'daki Rey şehrinden, Sûriye'deki Şam'a kadar intişâr eder.

بلکه بویش آسمانها بر رود   بر دماغ حور و رضوان بر شود

2089. *Belki onun kokusu gökler üzerine gider, hûrîlerin ve Rıdvân'ın dimâğına çıkar.*

Belki o bâtınî necâsâtın kokusu ve eseri avâlim-i ulvîye kadar gidip, ervâh-ı âliyenin dimâğına vâsıl olur ve onları iz'âc eder.

آنچه می گویم بقدر فهم تست   مُردم اندر حسرت فهم درست

2090. [2098] *O şey ki, söylüyorum, senin anlayışın kadardır; doğru anlayışın hasretinden öldüm.*

Ey sâmi', bu benim söylediğim sözler, ancak senin anlayışın kadardır; bu söylediklerimi daha ziyâde tafsîl ederdim; fakat anlaşılmamak korkusundan terk ettim. Esâsen doğru anlayışın hasretinden öldüm.

Bu beytin şerhinde Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî şöyle buyurur: "Eğer anlayışı doğru bir kimseyi bulsam, âsumân nedir ve Rıdvân kimdir ve hûrîler ne oluyor ve onların vücûdu hangi âlemdedir ve kokunun onların dimâğına gitmesi ne tavır iledir ve ne zarar eder? Bunları birer birer beyân ederdim. Ve mâdemki Mevlânâ hazretleri burada beyândan sükût buyurmuşlardır, bizim de sükûtumuz evlâdır. Velâkin mücmel olarak şu kadar söyliyeyim ki, bu mezkûrât senden hâriç değildirler; herkesde ve herkes ile berâberdirler. Ve "onların dimâğına zarar erişmesi" odur ki, necâset-i bâtınenin kokusu âsumâna gittiği vakit, şahıs üzerine âsumânın yolu mesdûd olur ve onun makāmı, zemînden gayri olmaz. Ve bu kokudan hûrîlere ve Rıdvân'a îzâ' ve kerâhet eriştiği vakit, şahıs üzerine cennet kapısı kapanır ve cehennem kapısı açılır. Ve câiz ki, cenâb-ı Pîr'in hâtır-ı mübâreklerinden burada dîğer esrâr geçmiş olsun. Vallâhu a'lem."

فهم آبست و وجود تن سبو   چون سبو بشکست ریزد آب ازو

2091. *Fehim sudur ve tenin vücûdu testidir. Testi kırıldığı vakit, ondan su dökülür.*

Fehim, su gibi nüfûzu şedîd olan bir seyyâledir ve tenin vücûdu ve taayyünü ise bir testi gibidir. Testi çatladığı ve ba'zı mahalleri delindiği vakit, bittabi' içindeki su akıp gider.

این سبو را پنج سوراخست ژرف   اندر و نی آب ماند خود نه برف

2092. *Bu testinin beş derin deliği vardır, onda ne su kalır, ne de kar.*

Bu cisim testisinin havâss-i hamse-i zâhireden ibâret, beş tâne derin deliği vardır. Binâenaleyh onun içinde ne su kalır, ne de kar! "Su"dan murâd, doğrudan doğruya kalbe münzel olan maânî-i gaybiyyedir; ve "kar"dan murâd, ehlullâhın kulûb-ı şerîfesine nâzil olup, hurûf ve elfâz ile bitteksîf âlem-i kesâfete çıkarılan maârif-i ilâhiyyedir ki onlar bu cisim testisine, bu kesîf elfâz ile ilkā olunur.

امر غُضّوا عَنْ هَوا اَبْصارَكُمْ   هم شنیدی راست ننهادی تو سُمْ

2093. *"Gözlerinizi hevâdan yumun!" emrini de işittin, sen ayağı doğru koymadın.*

"Süm" ayak ve kulak deliği ma'nâlarınadır; burada her iki ma'nâ da câizdir. Beyt-i şerîfde, sûre-i Nûr'da olan قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ اَبْصَارِهِمْ (Nûr, 24/30) ya'nî "Ey Resûlüm, mü'minlere söyle gözlerini yumsunlar" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Maksad, havâss-i hamseden biri olan gözlerin, bakması nâmeşrû' olan şeylere karşı kapatılmasıdır ki, bu cisim testisinin deliklerinden birinin tıkanmasını âmirdir.

از دهانت نطق فهمت را برد   گوش چون ریگست فهمت را خورد

2094. *Nutuk, ağızın cihetinden senin fehmini götürür; kulak, kum gibidir, senin fehmini yutar.*

Cisim testisinin deliklerinden biri de ağızdır ki, havâss-i hamseden hiss-i zâikanın mahallidir; fakat bu delik aynı zamanda söz söylemek mahallidir. İnsan söz söylerken, söylediği kelâmın ma'nâsıyla meşgûldür; eğer meşgûl olduğu ma'nâ, âlem-i süflîye âid ise, âlem-i ulvîye âid olan ma'nâyı izâle eder; ve eğer âlem-i ulvîye âid ise, bu nutuk bil'akis susamışları kandıran âb-ı zülâldir. Nitekim bu *Mesnevî-i Şerîf* o nevi'dendir. İmdi söz söyleyen kimse, kendi hâline baksın da, ona göre söylesin veyâ sussun. Ve kezâ cisim testisinin deliklerinden biri de kulaktır. Eğer insan kulağını bî-ma'nâ ve âlem-i süflîden münbais olan sözleri dinlemeğe hasr ederse, bu hâl, âlem-i gaybdan münzel olan maânî sularını, kumların suları yutup yok ettiği gibi izâle eder.

همچنین سوراخهای دیگرت   می کشاند آب فهم مضمرت

2095. *Senin dîğer deliklerin de böyledir; senin muzmer olan fehim suyunu çeker.*

Senin cisminin testisindeki başka deliklerin hepsi de bu îzâh ettiğimiz tarzda, senin bâtınında su gibi seyyâl olan fehmini, sızdırıp izâle ederler.

گر ز دریا آب را بیرون کنی بی عوض آن بحر را هامون کنی

2096. *Eğer denizden suyu bedelsiz çıkarırsan, o denizi çöl yaparsın.*

Bilfarz denizin suyunu, yerine bedeli gelmemek şartıyla, başka bir sâhaya akıtsan, o denizin sâhası çöl hâline gelir ve aslâ su bulunmaz.

Ma'lûm olsun ki, havâs deliklerinin açılması, fehim ve idrâk suyunun dökülüp gitmesini mûcibdir; ve sermâye-i fehm "huzûr-maallah"dır ve kalbe teveccühdür. Ve şahıs söylemeğe ve dinlemeğe meşgûl olduğu vakit, kalbe teveccühe fütûr gelir ve huzûra gaflet yolu açılmış olur. Eğer huzûr ve âgâhlıkda meleke hâsıl olmuş ise, o zaman bir kimseye söz söylemek ve bir kimsenin sözünü dinlemek zarar vermez. Zîrâ böyle bir kimsenin vâridâtı, masrafından çoktur ve bu yolda olmayan sâlikin vâridâtı az olduğundan havâs deliklerinden sarfiyâtı çok olursa, onun kalbi susuz bir çöl hâline gelir ve âb-ı fehm ve idrâkten boşalır.

بی گهست ارنی بگویم حال را مدخل اعواض را و ابدال را

2097. *Vakitsizdir, eğer hâli, ivazların ve bedellerin medhalini söylesem...*

کان عوضها و آن بدلها بحر را از کجا آید ز بعد خرجها

2098. *Ki o ivazlar ve o bedeller, harçlardan sonra, denize nereden gelir?*

Ya'nî, "Eğer bu cisim testisine ivazların ve bedellerin mahall-i duhûlünü ve hakîkat-ı hâli, o ivazlar ve o bedeller, sarfiyattan sonra denize nereden gelir diye söylesem, vakitsizdir. Bu esrâr ve hakāyıkın tafsîl ve îzâhına vakit müsâid değildir." Evvelki beyt-i şerîfde "testi" ile, sâliklerin vücûduna ve "bahr" ile kâmillerin vücûduna işâret buyrulur. Sâliklere âb-ı fehm kâmillerden ve kâmillere âb-ı fehm de, hakîkat-ı muhammediyyeden gelir.

صد هزاران جانور زو می خورند ابرها هم از برونش می برند

2099. *Yüz binlerce cân-ver ondan yerler; ve bulutlar da onun zâhirinden götürürler.*

Zâhirî denizde yüz binlerce balıklar ve türlü türlü hayvanlar yerler ve içerler ve bulutlar dahi onun zâhirinden ve sathından birtakım buhârâtı alıp gö-

türürler. Bir bahr-i ma'nâ olan insân-ı kâmilin füyûzâtından dahi, âlem-i kesâfet ve letâfet dahi böylece istifâde ederler.

باز دريا آن عوضها مى كشد   از كجا دانند اصحاب رشد

2100. *Tekrâr deniz o ivazları çeker; ashâb-ı reşed, bilirler ki, neredendir.*
[2108]

Zâhirî deniz tekrâr, kendisinden eksilen mevâddın bedellerini ve ivazlarını çeker; fakat bunları nerede çektiğini rüşd ve doğru yol sâhibleri bilir. Ya'nî, zâhirî deryânın ivazlarını ulûm-i tabîiyyede doğru ma'lûmât sâhibleri bilirler ve bâtınî deryâ olan insân-ı kâmilin sarfına mukābil gelen ivazların ve bedellerin nereden geldiğini de zevk ve keşif sâhibleri, urefâ-yı ilâhiyye bilirler.

قصها آغاز كرديم از شتاب   ماند بى مخلص درون اين كتاب

2101. *Aceleden kıssalara başladık, bu kitâbın içinde muhlassız kaldı.*

"Muhlas" hulâsa edilmiş demektir. Deryâ-yı kaleme vârid olan maânî ve hakāyıkın, müstaid tâliblere bir an evvel ibzâli cihetinden dolayı, birtakım kıssalara başladık; bu aceleden dolayı bu kitâb-ı *Mesnevî*'nin içinde hulâsasız ve nihâyetsiz kaldı; tamâm edemedik.

اى ضياء الحق حسام الدين راد   كه فلك و اركان چو تو شاهى نه زاد

2102. *Ey Hakk'ın ziyâsı olan cömert Hüsâmeddîn ki, felek ve erkân, senin gibi bir şâhı doğurmadı.*

"Râd" cömert ve sahî ma'nâsınadır. Bu sıfatın Hüsâmeddîn Çelebi hazretleri hakkında isti'mâl buyrulmasının sırrı budur ki, bu *Mesnevî-i Şerîf* Çelebi hazretlerine hitâben beyân buyurulmuş ve bu bahr-i bî-pâyânı o hazretin isti'dâdı cezb etmiştir. Zîrâ bu *Mesnevî-i Şerîf*'de beyân buyurulduğu üzere, "Allah Teâlâ hikmeti vâizlerin lisânına, müstemi'lerin isti'dâdı kadar ilkā buyurur." İmdi o hazretin isti'dâdının vüs'ati, bu bahr-i bî-pâyân-ı *Mesnevî*'nin, âlem-i sûretde zuhûruna ve tâlib-i hakîkat ve hikmet olan kimselerin istifâdelerine sebeb olmuştur; bu ise Hz. Çelebi'nin isti'dâdının cömertliğidir. Ya'nî, "Ey Hakk'ın nûru ve ziyâsı olan cömert Hüsâmeddîn'im ki, dokuz felek ve dört rükn-i unsurî ve tabîat, bu âlem-i sûretde, senin gibi bir şâh-ı hakîkat doğurmadı." Bu hasr ve tahsîs, cenâb-ı Pîr hazretlerinin terbiye buyurduğu sâliklere âiddir; yoksa, sekene-i arzın umûmuna râci' değildir. Zîrâ cenâb-ı Mevlânâ efendimizin nefs-i nefîsleri de dâhil olduğu halde, felek ve erkân, dîğer büyük şâhlar ve sultanlar da doğurmuştur.

تو بنادر آمدی در جان و دل   ای دل و جان از قدوم تو خجل

2103. *Sen cân ve dile nâdir geldin; ey, gönül ve cân senin kudûmundan hacildir.*

Sen benim canıma ve gönlüme nâdir geldin ve mürîdlerim arasında senin gibisi nâdirdir. Ey kâmilü'l-isti'dâd olan Hüsâmeddîn'im! Senin kemâl-i isti'dâdına münâsib cevâhir-i hakāyıkı ibzâl edemediği için gönül ve can, senin kudûmundan utanmıştır.

چند کردم مدح قوم ما مضی   قصد من ز آنها تو بودی ز اقتضا

2104. *Geçmiş olan kavmi ne kadar medh ettim; onlardan benim kasdım iktizâdan dolayı sen idin.*

Ya'nî "Bu âlem-i fânîden gelip geçmiş olan evliyâullâhı bu *Mesnevî-i Şerîf*'de ne kadar medh ettim; fakat medhinden ve menkabelerini beyândan maksadım, mukteza-yı hâl ve zamandan dolayı, ancak sen idin." Zîrâ bu *Mesnevî-i Şerîf*'deki esrâr ve hakāyıkdan umûmun nasîbi vardır; ve halkın kabûlü ise, hâzırdan ziyâde, gâib hakkında vâki' olur. Binâenaleyh açıktan açığa seni söylesem, sâika-i hased ile, halkın kabûl etmeyenleri de bulunur. Ve bu adem-i kabûl onlar hakkında muzır olur. Görmez misin ki bu halk, önlerinde, geçmiş zamandaki evliyânın esrârını hâmil bir veliyy-i kâmil bulunduğu halde, ona gelmeyip, o geçmiş olan evliyânın mekābirine gidip istimdâd ederler.

خانهء خود را شناسد خود دعا   تو بنام هر که خواهی کن ثنا

2105. *Muhakkak duâ kendi evini tanır; sen her kimin nâmına istersen senâ et!*

Duâ evi, hakîkatde Hak Sübhânehû hazretleridir. Mehâmid her ne kadar zâhirde, Zeyd'in ve Amr'ın nâmına vâki' olsa da, bu mehâmidin ve senâların hepsi hakîkatte Hakk'a râci' olur. Çünkü vücûd-ı mezâhir, kemâlât-ı Hakk'ın âyînesidir. Nitekim bu ma'nâ âtîde 2117 numaralı beyt-i şerîfde زانکه هر مدحی بنور حق رود   بر صور و اشخاص عاریت بود ya'nî "Zîrâ ki, her bir medih, Hakk'ın nûruna gider; sûretler ve şahıslar üzerinde âriyet olur" sûretinde tasrîh buyurulmuştur.

بهر کتمان مدیح از نا محل   حق نهادست این حکایات و مثل

2106. *Medîhin, nâ-mahalden kitmânı için, Hak bu hikâyeleri ve meseli koymuştur.*

"Medîh" medh olunmuş ma'nâsınadır. Medh olunan kimsenin, hâsidlerin nazarında saklanması için, Hak Teâlâ hazretleri bu hikâye ve mesel perdelerini ihsân buyurmuştur.

گرچه آن مدح از تو آدم هم خجل | ليك بپذيرد خدا جُهْدَ الْمُقِل

2107. *Gerçi o medh dahi senden hacil geldi, Hudâ dervişin cehdini kabûl eder.*

"Cehd" sa'y ve "mukıll" dervîş ve fakîr ma'nâsınadır. Ya'nî "Senin büyüklüğün ve medhin küçüklüğü hasebiyle o medh, senin huzûr-ı ma'nevîne geldiği vakit, utandı. Fakat Hudâ, fakîrin sa'yini kabûl buyurur."

Yukarıdaki 2105 numaralı beyt-i şerîfin îzâhında beyân olunduğu üzere bilcümle mehâmid Hakk'a râci'dir ve insân-ı kâmil, mazhar-ı ism-i câmi' olduğundan beşerînin lisân-ı mahdûduyla Onun hakkında vâki' olan medh ü senâları bittabi' nâkıs olur. Cenâb-ı Pîr efendimizin "Hudâ cehdü'l-mukılli kabûl eder" buyurmaları bu ma'nâya göredir.

حق پذيرد کسره‌ء دارد معاف | کز دو ديده‌ء کور دو قطره کفاف

2108. *Hak kisreyi kabûl edip muâf tutar; zîrâ körün iki gözünden, iki katre kâfîdir.*

"Kisre" ekmek kırığı ma'nâsınadır. Hind şârihleri bu ma'nâya almışlar ve Bahru'l-Ulûm hazretleri şu ma'nâyı vermiştir: "Bu beyt, medh-i kāsırın kabûlü üzerine temsîldir ki, sadakada ekmek parçasına teşbîh olunur. Zîrâ hadîs-i sahihde bir habbe sadakanın ind-i ilâhîde büyük kıymeti olduğu beyân buyurulur; kāsırın medhi de böyledir." Fakat Ankaravî hazretleri "kisre"yi kırıklık ma'nâsına alıp "Hak Teâlâ kırıklığı kabûl edip muâf ve müsellem tutar" buyurmuşlardır. Fakîre göre de, "kisre"yi kırıklık ma'nâsına almak münâsib olur, bu sûretle beyt-i şerîfde "Ben kulûb-ı münkesire indindeyim" ma'nâsındaki hadîs-i kudsîye işâret buyurulur. Ya'nî Hak Teâlâ, kusûr yaptığı için kalbleri kırık olan kulları kabûl edip, muâf tutar; zîrâ âcizin şânı budur. Nitekim körün âciz ve kāsır olan iki gözünden iki katre yaş kâfîdir; zîrâ fazlası beklenemez. Hind şârihleri, körün gözleri yaşsızdır; ve Ankaravî hazretleri ise, bil'akis körün gözü çok yaşlıdır; binâenaleyh "iki katre yaş kifâyettir" demek münâsib değildir buyurur. Fakîr derim ki: Körlerin envâ'ı vardır, ba'zılarının gözleri büsbütün kapanmıştır, bunlar yaşsızdır ve ba'zılarının gözleri ise çok yaşlıdır. Beyt-i şerîfde, evvelki körlerin hâli beyân buyurulmuştur.

مرغ و ماهی داند آن ابهام را   که ستودم مجمل این خوش نام را

2109. *O ibhâmı kuş ve balık bilir ki, bu latîf nâmı mücmel olarak medh ettim.*

"İbhâm" belirsiz etmek ve maksadını setr etmek ma'nâsınadır. Bu beyt-i şerîf, yukarıda geçen 2114 numaralı beyt-i şerîfin te'yîdidir. "Kuş"tan murâd, âlem-i ma'nâda uçan ervâh; ve "balık"dan murâd "seyr-fillâh" mertebesinde bulunan zevâttır. "Ben bu *Mesnevî-i Şerîf*'de bu latîf nâmı mübhem ve mücmel olarak medh ettim. Benim bu ibhâmımı, âlem-i ma'nâda uçan ervâh ile "seyr-fillâh" mertebesinde bulunan kimseler bilir."

تا برو آه حسودان کم وزد   تا خیالش را بدندان کم گزد

2110. [2118] *Tâ ki onun üzerine hasedçilerin âhı az essin; tâ ki onun hayâlini diş ile az ısırsın.*

"Hayâlini diş ile ısırmak" kalben inkârdan kinâyedir.

خود خیالش را کجا یابد حسود   در وثاق موش طوطی کی غنود

2111. *Halbuki hasûd onun hayâlini nerede bulur; sıçan evinde, tûtî ne vakit mızgandı?*

Hasûd, o medh ettiğim zâtın hayâlini kalbinde bulamaz; zîrâ o hasûdun kalbi sıçan yurdudur. Hiç sıçan yurdunda, bir tûtî kuşu tüner mi?

آن خیال او بود از احتیال   موی ابروی ویست آن نی هلال

2112. *Onun o hayâli, ihtiyâlden olur; o, onun kaşının kılıdır, hilâl değildir.*

Hasûdun kuvve-i hayâliyyesine gelen hayâl, Çelebi Hüsâmeddîn hazretlerinin hakîkî hayâli değildir; belki kendisinin hîle ile îcâd etmiş olduğu bir hayâldir. Eğer o hazretin hakîkî hayâli, o hasûdun bâtınına gelmiş olsa, onda hasûdluk kalmaz, bu gibi ahlâk-ı zemîmeyi ifnâ eder. Zîrâ insân-ı kâmilin hayâli her ne kadar bir sûret ve put ise de, bu gibi sıfât-ı zemîme putlarını kırıcıdır. Nitekim yukarıdaki bir beyt-i şerîfde چون خلیل آمد خیال یار من   صورتش بت معنیٔ او بت شکن ya'nî "Vaktâki benim yârimin hayâli araya girici oldu; onun sûreti puttur, onun ma'nâsı ise put kırıcıdır" buyurulmuş idi.

İmdi hasûdun sû'-i hulku mâdemki hâl-i devâmdadır, bundan anlaşılır ki, onun bâtınına gelen hayâl, insân-ı kâmilin hayâli değildir; belki kendi bâtınında ve vücûdunda kendisinin îcâd ettiği bir hayâldir ki, bu hâl, gözünün üzerine doğru uzayıp, kıvrılmış olan kaşının kılını, semâdaki hilâl zannet-

mek kabîlinden olur ki, bu kıssa II. cildin ibtidâlarına doğru olan bir mahalde هلال پنداشتن آن شخص خيال را در عهد امير المؤمنين عمر رضى الله عنه ["Hz. Ömer (r.a.)ın zamânında, bir kimsenin hayâli, (kaşındaki beyaz kılı, ramazan hilâli) sanması"] ünvânıyla geçti.

مدح تو گويم برون از پنج و هفت بر نويس اكنون دقوقى پيش رفت

2113. *Senin medhini beşten ve yediden hâriç söyliyeyim; şimdi yaz, Dekūkî ileriye gitti.*

"Beş"ten murâd, havâss-i hamsedir; şârihler bunda müttefiktirler. "Yedi"den murâd Ankaravî'ye göre eflâk-i seb'a ve şurrâh-ı Hind'den Muhammed Rızâ ve diğerlerine göre perde-i dildir; ve Velî Muhammed Ekberâbâdî'ye göre yedi a'zâ, veyâhud "beş"ten murâd, beş namaz vakti ve "yedi"den murâd dahi haftanın günleri olması melhuzdur. Fakîre göre "beş"ten murâd havâssi-i hamse olması münâsibdir; ve "yedi"den murad dahi merâtib-i nefisdir ki, onlar "Emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râzıye, merziyye ve sâfiye"dır. Bu beş havâs ile merâtib-i nefs, cismâniyet âlemindendir. Cenâb-ı Pîr efendimiz buyurular ki: "Ey Hüsâmeddîn'im! Ben seni cismâniyet âleminin hâricinde medh edeyim." Nitekim V. cildin ibtidâsındaki şu مدح تو حيف است با زندانيان گويم اندر مجمع روحانيان ya'nî "Seni, zindânîlere, bu beden ve dünyâ mahbûslarına medh etmek yazıktır; binâenaleyh senin medhini rûhânîler ve ehl-i melekût mecma'ında söyliyeyim" beyt-i şerîfi bu ma'nâyı te'yîd eder. İkinci mısrâ'ın ma'nâsı zâhirdir. Ya'nî, ben kıssayı söyliyeyim, sen ber-mutâd yaz! Dekūkî imâmet için öne geçti, demek olur.

پيش رفتن دقوقى بامامت آن قوم

O kavmin imâmeti ile Dekūkî'nin öne gitmesi

در تحيات و سلام الصالحين مدح جمله انبيا آمد عجين

2114. *Sâlihlerin tahiyyâtında ve selâmında, cümle enbiyânın medhi mahlût geldi.*

"Tahiyyât," tahiyyenin cem'idir ve "tahiyye", mülk, bekā, atıyye, selâm ve hayât ma'nâlarına gelir. Ve "acîn" mahlût ve yoğrulmuş demektir. Bu beytin yukarıya rabtı, şu vecihle olur ki, yukarıda 2103 numaralı beyit-i şerîfde چند کردم مدح قوم ما مضى قصد من زا نها تو بودى ز اقتضا buyurulmuş idi; ve geçmiş olan kavmin medhinde Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerinin medhi dâhil idi; ve onun medhi, bu zevât-ı mâziyenin medhinde mahlût ve acîn idi. İşte bu beyt-i şerîfde bu ma'nâ te'yîd buyurulur. Ya'nî "Namazda okunan "Et-Tahiyyâtü lillâhi..." duâsında "Ve's-selâmü ale'l-enbiyâ'i" ["Ve selâm peygamberlerin üzerine olsun!"] denmeyip de "Ve's-selâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhi'ssâlihîne" ["Ve selâm bizim üzerimize ve Allâh'ın sâlih kulları üzerine olsun!"] denmesi, bu ibârede enbiyânın dahi mahlût ve acîn olması sebebiyledir. Ben de senin medhini bu *Mesnevî-i Şerîf*'de bu usûle muvâfık olarak yaptım, demek olur.

مدحها شد جملگى آميخته   كوزها در يك لگن در ريخته

2115. *Medihlerin hepsi karışmış oldu; bardaklar bir leğene dökülmüştür.*

زانكه خود ممدوح جز يك بيش نيست   كيشها زين روى جز يك كيش نيست

2116. *Zîrâ ki memdûh muhakkak birden gayri değildir; bu yüzden mezhebler, bir mezhebin gayri değildir.*

Ma'lûm olsun ki, Kur'ân-ı Kerîmde birçok mahalde الحمد لله "El-Hamdü lillâh" buyurulur ki, ma'nâsı "hamd" cinsinden olan ne kadar şey varsa, hepsi Allâh'a mahsûstur" demek olur. Fakat herkes bu hamdin ne sûretle Hakk'a râci' olduğunu bilmezler. Nitekim sûre-i Zümer'de اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ (Zümer, 39/29) ya'nî "Hamd Allâh'a mahsûstur; belki onların çoğu bunu bilmezler" buyurulur. İmdi hamd ve medhin hepsinin Hakk'a râci' olması budur ki hamdde üç vecih vardır: Birincisi: Hak'dan halka olan hamddir. Bunun delîli اِنَّ اللّٰهَ وَ مَلٰئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ (Ahzâb, 33/56) ["Allah ve melekleri Peygamber'e salavât getirirler"] وَ هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ (Ahzâb, 33/43) ["Üzerinize rahmetini gönderen O'dur"] âyet-i kerîmeleridir. Bu sûretde Hak hâmid ve halk mahmûddur. İkincisi: Halktan Hakk'a olan hamddir ki, bunların delîli de وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ (İsrâ, 17/44) [Her şey ancak O'nu tesbîh eder] ve emsâli âyât-ı kur'âniyyedir. Üçüncüsü: Halktan halka olan hamddir; bu sûretle hâmid ve mahmûd halk olur. Bu nevi' hamdin Allah için olmasının vechi budur ki, Hak taayyün cihetiyle hâmidin sûretinde zâhirdir ve hamd ile ken-

di kemâlâtını ızhâr eder; binâenaleyh mahmûdun mazharından zâhir olan kemâle karşı hâmidin mazharından sâdır olan hamd dahi Hakk'a râci' olur.

Yukarıki beyt-i şerîfde halkın taayyünleri bardağa ve masdar-ı kemâlât olan vücûd-ı hakîkî-i Hak dahi leğene teşbîh buyurulmuştur. Bu beyt-i şerîfde de memdûhun ancak Hak olduğuna ve bu cihetten dahi bilcümle mezheblerin de, bir mezhebden başka olmadığına işâret buyururlar. Meselâ Mûsevîler Hz. Mûsâ'yı medh eder ve Îsevîler de Hz. Îsâ'yı medh ederler. Ve bunların bu medihleri ayrı ayrı birer mezheb görünür; fakat yukarıdaki îzâhâttan anlaşıldığı üzere bu medihlerin hepsi Hakk'a râci' olduğundan, hakîkatte bir mezheb olur; fakat بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ (Nahl, 16/75) ["Lâkin onların çoğu bilmezler"] âyet-i kerîmesi muktezâsınca, onların arasında cehil hükümrandır.

زانکه هر مدحی بنور حق رود   بر صور و اشخاص عاریت بود

2117. *Zîrâ ki, her bir medih Hakk'ın nûruna gider; sûretler ve eşhâs üzerinde âriyet olur.*

Zîrâ sûretler ve eşhâs kemâlât-ı Hakk'ın in'ikâsına birer âyîne olduğundan, onlardaki kemâlâta karşı vâki' olan medihlerin hepsi Hakk'a râci' olur.

مدحها جز مستحق را کی کنند   لیك بر پنداشت گمره می شوند

2118. *Medihleri ne vakit müstehakkın gayrine yaparlar? Lâkin zan üzerine gümrâh olurlar.*

Bilcümle medihlerin ancak Hakk'a râci' olduğu, yukarıdaki îzâhattan anlaşıldı; binâenaleyh her kim birini medh etse, hakîkatte o medih ancak Hakk'ı medh etmek olur. Ve ârif-i billâh olanlar bunun böyle olduğunu bilirler; lâkin hakîkatten câhil olanlar bu medhin, vücûdları mevhûm olan sûretlere âid olduğunu zannedip bu tevehhüm ve hayâl üzerine dalâlete düşerler.

همچو نوری تافته بر حایطی   حایط آن انوار را چون رایطی

2119. *Duvar üzerine aks etmiş bir nûr gibidir; duvar o envâr için bir ince bez gibidir.*

Kemâlât-ı ilâhiyyenin bu mezâhir-i kevniyyeye aks etmesinin misâlidir. Bu tercüme Ankaravî nüshasına göredir. Ankaravî nüshasında, ikinci mısrâ'ın kâfiyesi "râyıtî" sûretinde vâki'dir. Ve Ankaravî buyurur ki: "Râyıt, reyta sâhibine derler ve "reyta" ince yumuşak beze derler ve dîğer ma'nâları da vardır." Fakat Hind nüshalarında bu kelime "râbıtî" sûretindedir. Bu halde ter-

cüme: "Duvar o nûrları rabt edici ve bağlayıcı gibidir" demek olur. Hulâsa-i ma'nâ: "Mezâhire aks eden kemâlât-ı ilâhiyye, duvar üzerine aks etmiş olan bir nûr gibidir; duvarın vazîfesi o nûru kendine kabûl etmek ve bağlayıcılık yapmaktır. "Râyıtî"deki "yâ"nın masdariyet olması da vâriddir.

لا جرم چون سایه سوی اصل راند   ضال مه گمْ کرد و ز استایش بماند

2120. [2128] *Şübhesiz gölge, asıl tarafına sürdüğü vakit, dâll ayı kaybetti ve medihden kaldı.*

Gölge mesâbesinde olan bilfarz ayın sûret-i mün'akisesi, kendi aslı tarafına rücû' ettiği vakit, o sûret-i mün'akiseyi ay zanneden şaşkın, ayı kaybeder ve medhinden de geri kalır. "Kemâlât-ı ilâhiyye" aya; ve o kemâlâtın, mezâhir-i kevniyyede zuhûru, ayın aksine teşbîh buyurulmuştur. İmdi kemâlâtı, mezâhirin kendinden bilip medh eden kimse, hakîkat-i hâle vâkıf olmadığı için bir şaşkındır. Vaktâki o mazharın vücûd-ı mevhûmu ölüm ile ortadan kalkar ve o kemâlât dahi, aslına rücû' eder; bu şaşkın olan kimse de o kemâlâtı kaybedip, lisân-ı medhini kapar.

یا ز چاهی عکس ماهی وا نمود   سر بچه در کرد و آنرا می ستود

2121. *Yâhud bir kuyudan bir ayın aksi göründü; başını kuyuya soktu ve onu medh etti.*

Bu da kemâlât-ı ilâhiyyenin mezâhirdeki aksine dîğer bir misâldir.

در حقیقت مادح ما هست او   گرچه جهل او بعکسش کرد رو

2122. *Her ne kadar onun cehli, onun aksine teveccüh etti ise de, hakîkatte o ayın mâdihidir.*

مدح او مه راست نی آن عکس را   کفر شد آن چون غلط شد ما جرا

2123. *Onun medhi ayadır, o akse değildir; mâcerâ galat olduğu vakit, küfür oldu.*

O kuyuya başını sokup, ayın aksini medh eden kimsenin, medihleri hep ayın kendisine râci'dir; yoksa akse değildir. Mâdihin nazarında galat olunca, bu medih mâcerâsı küfür olur. "Küfür" setr ve inkâr ma'nâsına gelir. Nazarında galat olan kimsenin i'tikādına göre bu iki ma'nâdan her birisi ona atf olunur. Eğer mü'min olup da, nazarı halka olur ve mâdihi ve memdûhu halk görürse, o kimse mezâhirde Hakk'ın vücûd ve zuhûrunu sâtir olur. Ehl-i gafletten olan mü'minlerin hâli budur. Ve eğer mezâhirde zâhir olan

kemâlâtın, o mezâhirin "ayn"ına âid olduğunu kabûl ve Hakk'a âidiyyetini inkâr ederse, kâfir olur. Binâenaleyh bu galat-ı rü'yet, mâcerâ-yı medihde ya "setr" ma'nâsına olan küfür veyâ inkâr ma'nâsına olan küfür olur. İşte bu galat-ı rü'yet sâhibleri tarafından vâki' olan medih hakkında Resûl-i zîşân Efendimiz şöyle buyururlar: اذا رأيتم المداحين فاحثوا فى وجوههم التراب Ya'nî "Medh edicileri gördüğünüz vakit, yüzlerine toprak saçınız!" ve kezâ huzûr-ı Risâlet-penâhîde bir kimse bir kimseyi medh ettiği vakit, Resûl-i Ekrem Efendimiz ويلك قطعت عنق اخيك ثلاث ya'nî "Vay senin hâline! Kardeşinin boynunu üç def'a kestin!" buyurdular.

کز شقاوت گشت گمراه آن دلیر   مه ببالا بود او پنداشت زیر

2124. *Zîrâ o cesûr şekāvetden gümrâh oldu; ay yukarıda idi, o aşağıda zannetti.*

Zîrâ o Hakk'ı inkârda cesûr olan kimse, şekāvet-i asliyyesinden dolayı dalâlete düştü; o şekāvet onun idrâk gözünü kör edip, yukarıda olan ay mesâbesindeki kemâlât-ı ilâhiyyeyi, âlem-i süflîde ve vücûd-ı mecâzîde zannetti.

زین بتان خلقان پریشان می شوند   شهوت رانده پشیمان می شوند

2125. *Bu putlardan halâik perîşan olurlar ve sürülmüş şehvetten peşîmân olurlar.*

"Zîn" hem mısrâ'-ı evvele ve hem de mısrâ'-ı sânîye ma'tûfdur. Bu sûretle ikinci mısrâ' "Zîn şehvet-i rânde" takdîrinde olur. "Putlar"dan murâd, cismânî ve sûrî güzellerdir. Ya'nî "Ehl-i âlem bu cismânî güzellerin muhabbetinden perîşân olurlar. Kimi elindekini, avucundakini sarf edip müflis olur; kimi tecennün edip tımarhâneye gider. Kimi teverrüm eder ve kimi intihâr eder. Vaktâki âşık bu sûrî ma'şûkunu elde edip, şehvetini sürer ve sürdüğü şehvetten dolayı sonunda peşîman olur."

زانکه شهوت با خیالی رانده است   وز حقیقت دور تر وا مانده است

2126. *Zîrâ ki şehveti bir hayâl ile sürmüştür; ve hakîkatten pek uzak geri kalmıştır.*

Peşîman olmasının sebebi budur ki, o kimse, esrârın inkişâf ettiği yevm-i âhirette şehvetini bir hayâl ile sürdüğünü ve hakîkatten pek uzak düştüğünü görür.

Ma'lûm olsun ki *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Muhammedî'de îzâh olunduğu üzere, vücûd-ı Hakk'ı, mükevvenâtın vücûdundan gayri gören kimseler, kazâ-yı şehvet esnâsında, kadının sûretinde fânî olurlar ve kadının vücûdun-

dan lezzet aldıkları i'tikādında bulunurlar. Onlar gerek kendilerinin ve gerek kadının sûretinde müteayyin olanın Hak olduğundan gâfildirler ve bu taayyünâtın vücûdu ise, bir hayâlden ibârettir ve bu hayallerde cilveger olan ise ancak Hak'dır. Bu ma'rifetten gâfil olanlar, hakîkatten pek uzak kalmış olurlar. Velâkin müşâhede sâhibi olan ârif, her sûrette Hakk'ı müşâhede eder ve hakîkatten uzak düşmez.

با خیالی میل تو چون پر بود　　　تا بدان پر بر حقیقت بر شود

2127. *Senin bir hayâle meylin nasıl kanat olur, nihâyet o kanat ile hakîkat üzerine çıkar?*

چون براندی شهوتی پرت بریخت　　　لنگ گشتی وآن خیال از تو گریخت

2128. *Vaktâki sen bir şehveti sürdün, kanadın döküldü, topal oldun ve o hayâl senden kaçtı.*

Ya'nî, "İnsanın meyli semâ-yı hakîkate uçmak için verilmiş kanattır. Halbuki senin bir hayâle meylin nasıl kanat olur; ve böyle bir kimse nihâyet o kanat ile semâ-yı hakîkat üzerine nasıl urûc eder? Vaktâki sen meylini bir hayâle hasr edip, o hayâl üzerinde bir şehveti kazâ ettin; binâenaleyh o meyil kanadını boş yere sarf etmekle o kanadın döküldü ve topal oldun ve âlem-i hakîkate uçamaz oldun. O meyl ettiğin hayâl ise, kuvve-i şehevâniyyen sönmekle, senden kaçtı."

پر نگهدار و چنین شهوت مران　　　تا پر میلت برد سوی جنان

2129. *Kanadı sakla ve böyle şehveti sürme; nihâyet senin meyil kanadın, cennetler tarafına götürsün!*

Meyil kanadını boş yerlerde kullanmaktan hıfz et ve böyle gâfilâne olan şehvete inhimâkten vazgeç ki, meyil kanadın seni ma'rifet cennetleri tarafına uçursun.

خلق پندارند که عشرت می کنند　　　بر خیالی پر خود بر می کنند

2130. [2138] *Halk zannederler ki, işret ediyorlar; bir hayâl üzerinde kanatlarını yoluyorlar.*

وامدار شرح این نکته شدم　　　مهلتم ده معسرم زین تن زدم

2131. *Bu nüktenin şerhinin borçlusu oldum; bana mühlet ver ki, mu'sirim; bundan sustum.*

İşret ettiklerini zanneden bu gâfil halkın ahvâlini ve bir hayâl üzerinde nasıl kanatlarını yolduklarını şerh etmenin borçlusu oldum. Ey Ziyâu'l-Hak olan Hüsâmeddîn Çelebim, bana mühlet ver ki, şimdilik bu hakāyıkı beyânda mu'sirim ve sia-i hâle mâlik değilim, bundan dolayı susdum.

اقتدا کردن قوم از پس دقوقی

Kavmin Dekūkî'nin arkasından iktidâ etmesi

پیش در شد آن دقوقی در نماز قوم همچون اطلس آمد او طراز

2132. *O Dekūkî namazda öne gitti; kavim atlas, o tırâz gibi geldi.*

"Tırâz" sırma veyâ ipekten elbiseye dikilen işâretler ve nakış ve nigâr ma'nâsınadır. Burada, nakış ma'nâsınadır. Ya'nî "Dekūkî hazretleri namazda imâmet için abdâl-i seb'anın önüne geçti; ve bu vasfında o abdâl-ı seb'a, atlastan bir kumaş ve Hz. Dekūkî ise o kumaşın nakşı gibi oldu."

اقتدا کردند آن شاهان قطار در پی آن مقتدای نامدار

2133. *O şâhlar o nâmdâr olan muktedânın arkasına kıtâr olarak iktidâ ettiler.*

"Kıtâr" kesre ile, nesak-ı vâhid üzerine olan bir parça ma'nâsınadır; cem'i "kıtar" ve "kıtarât" gelir. (*Akrebü'l-Mevârid*)

چونکه با تکبیرها مقرون شدند همچو قربان از جهان بیرون شدند

2134. *Vaktâki tekbîrlere makrûn oldular, kurbân gibi cihândan hâriç oldular.*

Vaktâki namaz içindeki tekbîrlere makrûn oldular ve "Allâhu ekber" demenin ma'nâsına daldılar, bu tekbîrler bıçak gibi onların cismânî varlıklarının boğazını kesti; kurban gibi âlem-i sûretden ve cismâniyetten dışarıya çıktılar; ya'nî havâss-i hamselerinin ahkâmından dışarıya çıkıp, âlem-i bâtına girdiler.

معنئ تکبیر اینست ای امیم کای خدا پیش تو ما قربان شدیم

2135. *Ey imâm, tekbîrin ma'nâsı budur ki: "Ey Hudâ! Senin huzûrunda kurbân olduk."*

"İmîm" imâm kelimesinin imâle olunmuşudur. Ya'nî, "Allâhü ekber" demenin ma'nâsı: "Yâ Rab! Senin huzûrunda mevhûm olan bu cismânî varlığımızı ve nefs-i hayvânîmizi kurbân ettik" demektir.

Ma'lûm olsun ki "Allâhü ekber" lügat ma'nâsı i'tibâriyle "Allah her şeyden büyüktür" demek olur. Bu ma'nâda Hak ile eşyâ arasında bir nisbet ve mukāyese isbât ve binnetîce vücûd-ı Hak tahdîd edilmiş olur. Zîrâ bir şey, bir şeyden büyük olunca, ikisinin hudûdu ayrı olmak lâzım gelir; halbuki ehl-i hakîkat indinde vücûd-ı Hak'dan başka bir vücûd yoktur ki, mukāyese ve nisbet vâki' olabilsin. Binâenaleyh onların indinde "Allâhü ekber" demenin ma'nâsı: "O'nun mertebe-i zât-ı ulûhiyyeti, yine kendisinin bilcümle merâtibinden ekber ve bu merâtibin cümlesi O'nun zât-ı ulûhiyyeti muvâcehesinde mahv ve fânî" demek olur.

وقت ذبح الله اکبر می کنی　　همچنین در ذبح نفس کشتنی

2136. *Zebh vaktinde "Allâhü ekber" ediyorsun; öldürmeğe lâyık olan nefsin zebhinde de böyledir.*

Hayvanı zebh edeceğin vakitde "Bismillâhi Allâhü ekber" diyorsun; öldürmeğe lâyık olan nefs-i hayvânînin zebhinde de yine böyle yapmak lâzımdır.

تن چو اسماعیل و جان همچون خلیل　　کرد جان تکبیر بر جسم نبیل

2137. *Ten İsmâîl gibi ve cân Halîl gibidir. İri cisim üzerine can tekbîr etti.*

"Nebîl" üstâd ve dânâ ve iyi ma'nâlarınadır. Şurrâh-ı kirâm büyük ve semiz ma'nâlarını dahi verirler. Yukarılarda dahi îzâh olunduğu üzere, her sınıf halkın istifâdesine mahsûs olan bu *Mesnevî-i Şerîf*'de kavl-i meşhûra binâen cenâb-ı Pîr efendimiz zebîhi İsmâil (a.s.) olarak zikr ettiler; halbuki zebîh, keşfen İshak (a.s.)dır . Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı İshâkî'de "Zebîh İshak (a.s.)dır" buyurdukları gibi, cenâb-ı Pîr efendimiz dahi *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şöyle buyururlar. Beyit:

اسحق نبی باید بودن　　قربان شده خاك در من
اسحق منی من والد تو　　کی بشکنمت ای کوهر من

"Benim hâk-i derimde kurbân olmuş İshak nebî olmak lâzımdır; sen benim İshâk'ımsın, ben senin babanım. Ey gevherim, ben seni ne vakit kırarım?"

"Nebîl" büyük ve iri ma'nâsına olduğu vakit, cisim "büyük koç"a teşbîh buyurulmuş olur. Ve dânâ ve iyi ma'nâsına olduğu vakit, tarîk-ı Hak'daki

ma'rifetine binâen kurbân olmak için, İshak (a.s.) gibi kemâl-i teslîmiyyete işâret olur.

Ya'nî, "Cisim İsmâil veyâ İshak (aleyhime's-selâm) gibidir. Ve cân dahi, onların babaları olan İbrâhîm Halîlullâh (a.s.) gibidir. İri veyâ iyi cisim üzerine, onu zebh için cân tekbîr etti."

گشت كُشْتَه تن ز شهوتها و آز　　　شد بيسم الله بسمل در نماز

2138. *Ten, şehvetlerden ve hırstan ölmüş oldu. Namazda "bismillâh" ile mezbûh oldu.*

Namazda çekilen besmele ile ve alınan tekbîr ile, rûh-ı hayvânî boğazlanıp, cisim şehvetlerden ve hırstan ölmüş oldu; fakat namazdaki besmele ve tekbîr ile her cisim boğazlanmaz; belki yukarıda beyân buyurulan cism-i nebîl boğazlanır. İmdi evliyâullâhın cisimleri, dânâ ve iyi olduğundan, bu mezbûhiyyet hâli onlarda vâki' olur. Bizim gibi ehl-i gafletin namazdaki ahvâlini beyâna hâcet yoktur.

چون قيامت پيش حق صفها زده　　　در حساب و در مناجات آمده

2139. *Kıyâmet gibi Hakk'ın huzûrunda saflar vurup hesâba ve münâcâta gelmiş oldular.*

Kıyâmet kopmuş ve ahkâm-ı nefsâniyye kalkıp, yerine ahkâm-ı rûhâniyye kāim olmuş gibi, o tâife-i aliyye namazda Hakk'ın huzûrunda saflar düzüp, amellerinin muhâsebesine ve Hakk'a münâcâta gelmiş oldular.

ايستاده پيش يزدان اشك ريز　　　بر مثال راست خيز رستخيز

2140. [2148] *Kıyâmetin doğru kalkıcısının misâli üzere, Yezdân'ın huzûrunda yaş dökücü olarak durmuş oldular.*

"Resthîz" kıyâmet, "râst-hîz" vasf-ı terkîbî olup, doğru kalkıcı demektir. "Kıyâmetin doğru kalkıcısı"ndan murâd, sûreti insan olduğu gibi, bâtını da insan olan kâmillerdir. Zîrâ sâir efrâd-ı insâniyyede hangi hayvanın sıfatı gâlib ise, bâtını o hayvân sûretinde olur ve onlar kıyâmetin doğru kalkıcısı olamazlar; zîrâ kāimen yürümek insana mahsûstur. Nitekim âyet-i kerîmede işâret buyurulur: أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَى أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (Mülk, 67/22) Ya'nî "Acabâ yüz üstü sürünerek yürüyen kimse mi? Yoksa kāimen sırât-ı müstakîm üzerinde yürüyen kimse mi hidâyete vâsıldır?" Ya'nî o tâ-

ife-i aliyye kıyâmette insan sûretinde kalkanların misâli üzere, yaş dökücü olarak namazda huzûr-ı ilâhîde durmuş oldular.

حق همی گوید چه آوردی مرا اندرین مهلت که دادم من ترا

2141. *Hak buyurur ki: "Benim sana verdiğim mühlet içinde, bana ne getirdin?"*

Cenâb-ı pîr efendimiz, bu ve âtîdeki beyitlerde, bilcümle mü'minlere namazın her bir vaz'iyyetinde mülâhazası muktezî olan ma'nâları ta'lîm buyururlar.

عمر خود را در چه پایان برده‌ء قوت و قوّت در چه فانی کرده‌ء

2142. *"Kendi ömrünü nede nihâyete götürdün, gıdâyı ve kuvveti nede fânî ettin?"*

"Sana verdiğim ömrü, ne gibi şeylere sarf ettin; ni'metlerimi yedin, içtin ve sende onlardan kuvvet hâsıl oldu; bu kuvveti ne gibi amellerde erittin?"

گوهر دیده کجا فرسوده‌ء پنج حس را در کجا پالوده‌ء

2143. *"Göz gevherini nerede eskittin? Beş hissi, nerede süzdün?"*

"Ni'met rü'yetinin mahalli olan göz gevherini nerelerde kullanıp eskittin? Beş hissini, nerelerde süzüp, döktün ve ifnâ ettin?"

چشم و گوش و هوش و گوهرهای عرش خرج کردی چه خریدی تو ز فرش

2144. *"Gözü ve kulağı ve aklı ve Arş'ın gevherlerini harc ettin; ferşten ne satın aldın?"*

"Benim arş-ı Rahmân'ımın ve âlem-i sıfâtımın gevherleri olan görmeyi ve işitmeyi ve aklı, âlem-i ef'âlim olan bu arz-ı süflîde harc ettin; onun mukābilinde ferşten, ya'nî bu arz-ı süflîden ne satın aldın?" Zîrâ الدنيا مزرعة الآخرة ya'nî "Dünyâ, âhiretin tarlasıdır."

دست و پا دادمت چون بیل و گلند من ببخشیدم ز خود آن کی شدند

2145. *"Bel ve kazma gibi, sana el ve ayak verdim; ben bağışladım; onlar ne vakit kendinden oldular?"*

"Ey kulum, sana çalışmak işâreti olarak bel ve kazma gibi el ve ayak âletlerini verdim. Bunları sana, ben ihsân ettim; onlar senin vücûdunda kendi kendilerine mi oldular? Sen bu âletleri nerelerde kullandın?"

همچنین پیغامهای دردگین صد هزاران آید از حضرت چنین

2146. *Bunun gibi dertli haberler, hazretten böyle yüz binlerce gelir.*

در قیام این گفتها دارد رجوع از خجالت شد دو تا او در رکوع

2147. *Kıyâm içinde bu sözler rücû' tutar; o hacâletten rükû'da iki kat olur.*

Namazın kıyâm vaz'iyeti içinde Hakk'ın bu dertli ve tevbîhli hitâbları kula râci' olur ve o kul ise Hakk'ın bu tevbîhlerinden utandığı için, beli bükülüp, iki kat olur; ve bundan namazın rükû' vaz'iyeti husûle gelir.

قوت استادن از خجلت نماند در رکوع از شرم تسبیحی بخواند

2148. *Hacletten durmak kuvveti kalmadı; rükû'da utanmaktan dolayı bir tesbîh okudu.*

Tevbîhât-ı ilâhiyyeden utandığı için, o kulun artık ayakta duracak kuvveti kalmadı; rükû'da iki kat oldu ve bu rükû' hâli içinde utanması sebebiyle "Sübhâne Rabbiye'l-azîm" ["Yüce Rabbimi tesbîh ederim!"] diye bir tesbîh okudu.

باز فرمان می رسد بر دار سر از رکوع و پاسخ حق بر شمر

2149. *"Tekrâr rükû'dan baş kaldır ve Hakk'ın cevâbını ta'dâd et!" diye fermân erişir.*

"Rükû'dan başını kaldır ve sorulan suallerin cevâbını ver!" diye Hak Teâlâ hazretleri tarafından fermân gelir.

سر برآرد از رکوع آن شرمسار باز اندر رو فتد آن خام کار

2150. [2158] *O utangan rükû'dan baş kaldırır; o ameli ham olan, tekrâr yüz üstü düşer.*

O, ameli sâlih olmayan kimse, emr-i ilâhî üzerine rükû'dan baş kaldırır; fakat hayâsından tekrâr yüz üstü düşüp, secde hâline gelir.

باز فرمان آیدش بر دار سر از سجود و وا ده از کرده خبر

2151. *Tekrâr ona: "Secdeden baş kaldır ve amelinden açık haber ver!" diye fermân gelir.*

سر برآرد او دگر ره شرمسار اندر افتد باز در رو همچو مار

2152. *O baş kaldırır, dîğer def'a utanmış olarak yine yılan gibi yüz üstü düşer.*

باز گوید سر برآر و باز گو　　　　که بخواهم جست از تو موبمو

2153. *Tekrâr buyurur ki: "Baş kaldır ve açık söyle ki, senden inceden inceye isteyeceğim."*

Hak Teâlâ hazretleri tekrâr buyurur ki: "Secdeden baş kaldır ve açık söyle; zîrâ sana olan ni'metlerimin ve ihsanlarımın mahall-i sarfını senden inceden inceye sorup, cevâblarını isteyeceğim!"

قوت پا ایستادن نبودش　　　　که خطاب هیبتی بر جان زدش

2154. *Ona ayakta durmak kuvveti olmaz; zîrâ heybetli hitâb, onun canı üzerine vurdu.*

پس نشیند قعده زآن بار گران　　　　حضرتش گوید سخن گو با بیان

2155. *Böyle olunca, ağır yükten dolayı ka'dede oturur. Hazret ona: "Beyân ile söz söyle!" der.*

O kulun ayakta duracak kuvveti kalmayınca, ağır yük mesâbesinde olan suâl ve hesâb-ı ilâhîden dolayı otura kalır ki, bu da namazın ka'de hâlidir. Bu vaziyet içinde Hak Teâlâ hazretleri ona: "Sorduğum suâllerin cevâbına dâir açık söz söyle!" der.

نعمتت دادم بگو شکرت چه بود　　　　دادمت سرمایه هین بنمای سود

2156. *"Sana ni'met verdim, söyle şükrün ne idi? Sana sermâye verdim, âgâh ol ve kârı göster!"*

"Sana ni'met, ya'nî vücûduna sıhhat ve havâss-i hamsene kuvvet verdim. Söyle bunları benim emrim dâhilinde kullanmak sûretiyle şükür ettin mi? Yoksa bunları huzûzât-ı nefsâniyyen yolunda ve benim emirlerim hilâfına mı kullandın? Bununla berâber lisânen şükr ederek, benim şükrümle istihzâ etmek girdâbına mı düştün? Sana sermâye-i ömrü verdim; bunu sarf ederek ne kazandın, göster bakalım?"

Bu beyitlerde اول ما يسئل العبد يوم القيامة عن النعيم ya'nî " Yevm-i kıyâmetde abd evvelâ ni'metten suâl olunur" hadîs-i şerîfine ve اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَ الْفُؤَادَ كُلُّ اُولٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُلًا (İsrâ, 17/36) ["Kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur"] âyet-i kerîmesine işâret buyurulur.

رو بدست راست آرد در سلام　　　　سوی جان انبیا و آن کرام

2157. *Selâmda yüzü sağ ele, enbiyânın canı ve o kerîmler tarafına getir!*

"Sağ el"den murâd, ashâb-ı yemîn olan enbiyâ ve evliyâ ve sâlihîndir. Nitekim yukarıda 2114 numaralı beyt-i şerîfde در تحیات و سلام الصالحین مدح جمله انبیا آمد عجین ["Sâlihlerin tahiyyâtında ve selâmında, cümle enbiyânın medhi mahlût geldi"] buyurulmuş idi. Zâten ikinci mısrâ' "dest-i râst"ı müfessirdir.

یعنی ای شاهان شفاعت کین لئیم سخت در گل ماندش پای و گلیم

2158. *Ey şâhlar! şefâat ki bu alçak, onun ayağı ve kilimi çamur içinde kaldı?*

"Selâm vaziyeti"nde olmak, ashâb-ı yemîn olan enbiyâdan, evliyâdan ve bilcümle ibâd-ı sâlihînden şefâat taleb etmek ve istimdâd eylemektir.

بیان اشارت سلام سوی دست راست در قیامت از هیبت محاسبهء حق
و از انبیا استعانت و شفاعت خواستن

Kıyâmetde muhâsebe-i Hakk'ın heybetinden, sağ el tarafına selâm işâretinin ve enbiyâdan istiânenin ve şefâat istemenin beyânı

انبیا گویند روز چاره رفت چاره آنجا بود دست افزار زفت

2159. *Enbiyâ derler ki: "Çâre günü gitti. Çâre, büyük el âleti orada idi."*

"Efzâr" dülgerin testeresi ve terzinin iğnesi gibi el âleti ma'nâsınadır. Burada "el âleti"nden murâd, cisim ve a'zâ-yı dünyevîdir. Zîrâ yevm-i kıyâmetteki cisim ve a'zâ, çalışmak için olan âlet nev'inden değildir. Ya'nî, muhâsebe-i Hakk'ın heybetinden korkup, âciz kalan kimsenin, yevm-i kıyâmette enbiyâdan yardım ve şefâat istemesini teemmül ederek, namaz kılan kimsenin sağ tarafına verdiği selâmda da, enbiyâdan istimdâd ve istişfâ' etmesi ve bunun netîcesinde de onlardan vâki' olacak hitâbı tahattur etmesi lâzım gelir. Âhirete eli boş gidip, şefâat isteyenlere, enbiyâ (aleyhimü's-selâm) buyururlar ki: "Bugün için çâre tedâriki günü olan dünyâ günleri gitti; çâre bu günün azığını tedârike mahsûs olan el âleti, o hayât-ı dünyeviyyede idi."

Bu beyt-i şerîfde, hadîs-i şefâate işâret buyurulur. Bu hadîs-i şerîfe nazaran, bu ümmet-i Muhammed, ehvâl-i kıyâmeti görünce evvelâ Âdem ve sonra Nûh ve İbrâhîm ve Mûsâ ve Îsâ (aleyhimü's-selâm)dan şefâat isteyecekler ve onlardan böyle cevâb alacaklardır.

مرغ بی هنگامی ای بدبخت رَوْ　　ترک ما گو خون ما اندر مشو

2160. [2168] *"Ey bedbaht, vakitsiz kuşsun, git! Bizim terkimizi söyle, bizim katımızda olma!"*

"Sen vakitsiz öten kuşsun ey bedbaht! Zîrâ sen dünyâda iken bizim ahvâl ve ahlâkımızı numûne ittihâz etmek sûretiyle bizden şefâat isteyecek idin; ve hayât-ı dünyeviyyede nefsinin arzûları yoluna değil, bizim yolumuza gidecek idin. Mâdemki öyle yapmadın, bu zamanda bizi bırak; ve bizi şefâat emrine tahrîk ederek, bizim hâlimizi teşvîşe çalışma; zîrâ Hakk'ın izni olmadıkça, şefâat imkânı yoktur." Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ اِلاَّ بِاِذْنِه (Bakara, 2/255) ["İzni olmadan O'nun indinde kim şefâat edebilir"] buyurulur.

رو بگرداند بسوی دست چپ　　در تبار و خویش گویندش که خپ

2161. *Yüzünü sol el tarafına döndürür; kavim ve kabîlesi ona derler ki: "Sus!"*

"Sol el"den murâd, anası ve babası ve bilcümle akrabâsıdır. "Hap" Fârisîde sâkit ol, sus, ma'nâsınadır. Bu muhâsebe-i ilâhiyye esnâsında şefâat istediği enbiyâdan bu cevâbı alınca, o kimse akrabâsı ve taallukâtı tarafına teveccüh edip, onlardan imdâd umar.

Bu beyt-i şerîfde يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخِيهِ وَ اُمِّهِ وَ اَبِيهِ (Abese, 80/34-35) ya'nî "O yevm-i kıyâmette kişi kardeşinden ve anasından ve babasından kaçar" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

هین جواب خویش گو با کردگار　　ما که ایم ای خواجه دست از ما بدار

2162. *"Âgâh ol, fâil-i mutlaka kendi cevâbını söyle. Ey efendi biz kimiz? Bizden el kaldır!"*

Bu beyt-i şerîf, o kimseye, akrabâ ve taallukâtının cevâbıdır. Ya'nî, "Sus! Oraya, buraya baş vurma, fâil-i mutlak olan Hak Teâlâ hazretlerinin suallerine karşı cevâb ver. Biz kimiz ki, bizi araya sokmaya çalışıyorsun, bizden el kaldır!"

نی ازین سو نی ازآن سو چاره شد　　جان آن بیچاره دل صد پاره شد

2163. *Ne bu taraftan, ne o taraftan çâre oldu; o bîçâre gönüllünün canı yüz parça oldu.*

از همه نومید شد مسکین کیا　　　پس برآرد هر دو دست اندر دعا

2164. *O miskîn kişi, cümleden ümîdsiz oldu; böyle olunca her iki elini duâya kaldırır.*

کز همه نومید گشتم ای خدا　　　اول و آخر تویی بی منتها

2165. *Der ki: "Ey Hudâ! Cümleden ümîdsiz oldum, müntehâsız olan Evvel ve Âhir sensin!"*

"Müntehâsız olan Evvel ve Âhir" ta'bîriyle Hak Teâlâ hazretlerinin ezelen ve ebeden hâlikıyyetine ve keyfiyyet-i halkın dahi ezelî ve ebedî olduğuna ve ancak efrâd-ı mahlûkātın evveli ve âhiri olup, ecele tâbi' olduklarına işâret buyurulur. Zîrâ evveliyyet ve âhiriyyet sıfatlarının Hakk'a izâfesi, ancak mahlûkun vücûduyla mümkin olur. Hak Teâlâ efrâd-ı mahlûkattan herhangi birinin tekevvününden evvel mevcûd olduğu gibi, onların fenâsı ve zevâli hâlinde de, o mahlûkun âhiri olarak mevcûttur. İmdi Hak, "müntehâsız Evvel ve Âhir" olunca, Hakk'ın sıfat-ı hâlikıyyet ile tecellî etmediği bir ân olmamış olur; ve böyle olunca da, keyfiyyet-i halk ezelî ve ebedî olur. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî (k.s.) *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinin 367. bâbında bu husûsu beyân buyururlar.

در نماز این خوش اشارترا ببین　　　تا بدانی کین بخواهد شد یقین

2166. *Namazda bu latîf işâreti gör, tâ bilesin ki bu yakînen olacaktır.*

Ey sâlik! Namaz kılarken, namazın içinde bulunan bu latîf işâretleri gör ve bil ki, bu hâl ba'de'l-mevt yakînen ve muhakkak sûretde herkesin başına gelecektir.

Ma'lûm olsun ki, bu namazdaki muhâsebe keyfiyetini cenâb-ı Pîr efendimiz, ahvâl-i avâma göre tasvîr buyurmuşlardır. Hitâbât-ı ilâhiyye sâliklerin merâtib ve makāmâtına göre değişir. Ahvâl-i avâm başka, ahvâl-i havâs başka ve ahvâl-i ehassu'l-havâs ise kezâ başkadır. Ve bu başkalıklar bu *Mesnevî-i Şerîf*'de sırası düştükçe, cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından beyân buyurulur.

بچه بیرون آر از بیضهء نماز　　　سر مزن چون مرغ بی تعظیم و ساز

2167. *Namaz yumurtasından yavruyu dışarıya çıkar; kuş gibi ta'zîmsiz ve tertîbsiz baş vurma!*

Beyt-i şerîfde namazın zâhiri yumurtaya ve bâtınındaki hayât-ı ma'nevî dahi civcive teşbîh buyurulmuştur. Yumurtadan civciv çıkması, o yumurta-

nın harâretle terbiyesine mütevakkıftır; ve namaz yumurtasının harâretle terbiyesi ise, kalb-i sâlikin kendi mertebe ve makāmı dâiresinde hâlikına teveccühü ve Hak'la muhâtabasıdır. Nitekim hadîs-i şerîfde لا صلوة الا بحضور القلب ya'nî "Namaz ancak huzûr-ı kalb ile olandır" buyurulur. İmdi yumurtanın kabuğu bozuk olduğu vakit, civciv çıkamıyacağı gibi, namazın zâhiri dahi Resûl-i zîşânın ta'lîm buyurduğu vecihle, ta'dîl-i erkân ile olmazsa, onda hayât-ı ma'neviyye hâsıl olmaz. Binâenaleyh, beyt-i şerîfin ikinci mısrâ'ında beyân buyurulduğu üzere kuşların yerden yem toplaması gibi ta'zîmsiz ve tertîbsiz secdeye baş koymamak ve namazın her vaz'ında huzûr-ı Hak'da olduğunu teemmül ile, edeb dâiresinde hareket etmek lâzımdır.

شنیدن دقوقی در میان نماز افغان کشتی را غرق خواهد بود

Dekūkî'nin namaz içinde batacak olan geminin efgānını işitmesi

آن دقوقی در امامت کرد ساز　　　اندرآن ساحل در آمد در نماز

2168. *O Dekūkî imâmete düzen etti; o sâhilde namaza geldi.*

O Dekūkî hazretleri abdâl-ı seb'adan mühlet isteyerek, yukarıda îzâh olunduğu üzere ahvâl-i bâtınesine çeki-düzen verip, onlara imâmete hazırlandı, o sâhilde namaza geldi.

وآن جماعت در پی او در قیام　　　اینت زیبا قوم و بگزیده امام

2169. *Ve o cemâat onun arkasında kıyâmda... İşte zîbâ tâife ve güzîde imâm!*

ناگهان چشمش سوی دریا فتاد　　　چون شنید از سوی دریا داد داد

2170. [2178] *Ansızın onun gözü deniz tarafına düştü; vaktâki deniz tarafından "Dâd, dâd!" işitti.*

در میان موج دید او کشتیٔ　　　در قضا و در بلا و زشتیٔ

2171. *O, dalga arasında kazâda ve belâda ve çirkinlikte bir gemi gördü.*

Dekūkî hazretlerinin nazarı ansızın deniz tarafına düştü ve deniz tarafından, imdâd, imdâd! diye feryâdlar işitti; o hazret dalgalar arasında kazâya ve belâya ma'rûz çirkin bir vaziyet içinde bir gemi gördü.

هم شب و هم ابر و هم موج عظيم　　　اين سه تاريكى واز غرقاب بيم

2172. *Hem gece ve hem bulut ve hem azîm dalgalar; bu üç karanlık ve batmaktan korku.*

Gece karanlığına, kara bulutların inzimâmı ve büyük dalgalar çirkin bir manzara vücûda getirmiş idi. Ve bu üç karanlığın vukū'u, kazâ-yı ilâhî ve gemi ehlinin batmak korkusu içinde çırpınmaları ve feryâdları onların belâları ve ibtilâları idi. Bu vücûd-ı izâfî deryâsı içinde, beşerin cisim gemisinin hâli de böyledir. Zulmet-i tabîiyye, sıfât-ı nefsâniyyenin kara bulutları; ve bu gemiyi batırmak için hücûm eden şeyâtîn-i ins ve cin, ya'nî görünen ve görünmeyen şeytanlar ve bu üç karanlık içinde helâk-i ma'nevî korkusu; ve gemi halkı, kuvâ-yı cismânî ve rûhânîdir.

تند بادى همچو عزرائيل خاست　　　موجها آشوفت اندر چپ و راست

2173. *Bir sert rüzgâr Azrâil gibi kalktı; dalgalar sola ve sağa karıştı.*

اهل كشتى از مهابت كاسته　　　نعرهء وا ويلتا بر خاسته

2174. *Gemi halkı mehâbetden eksilmiş "Vâ veyletâ!" na'rası kalkmış.*

"Kâste" eksilmiş ta'bîriyle elem ve keder ve korku gibi ahvâlin vücûd-ı unsurînin sıkletini tenkîs edeceğine işâret buyurulur; bu hâl tıbben bir hakîkattir. İnsan râhattan ve safâ-yı kalbden semîn ve kederden erir ve zayıflar. İşte gemi halkı vaziyetteki mehâbetden eksilmiş, "Eyvâh batıyoruz!" na'raları yükselmiş idi.

دستها در نوحه بر سر مى زدند　　　كافر و ملحد همه مخلص شدند

2175. *Nevha içinde ellerini başlarına vururlar idi; kâfir ve dinsiz hep muhlis oldular.*

Kimi de helâk korkusundan feryâd içinde ellerini başlarına vururlar ve: "Yâ Rab, meded ve inâyet ancak sendendir!" derler idi. Bu belâ içinde kâfir ve mülhid Allâh'a karşı hep ihlâs sâhibi oldular. "Kâfir" kendisinin bir dîn-i bâtılı olup, dîn-i hakkı kabûl etmeyen ve "mülhid," hiçbir dîni kabûl etmeyip, bir kayd ile mukayyed olmayan kimsedir.

Bu beyt-i şerîfde sûret-i Ankebût'da olan فَاذَا رَكِبُوا فِى الْفُلْكِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجّٰيهُمْ اِلَى الْبَرِّ اِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ (Ankebût, 29/65) ya'nî "Kâfirler gemiye bindikleri vakit dîn sâhibi muhlisler olarak Allâh'a duâ ederler. Onları karaya çıkarıp, necât verdiği vakit şirke avdet ederler" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'nî, karaya çıktıkları vakit, şöyle ve böyle tedbirler yaptık da bu belâdan kurtulduk, derler; bu halâsı Hak'dan değil, kendi tedbîrlerinden bilirler ve bu sûretle şirke avdet ederler.

با خدا با صد تفرع آن زمان　　　عهدها و نذرها كرده بجان

2176. *O zaman yüz tazarru' ile Hudâ'ya can ile ahidler ve nezirler etmişler.*

سر برهنه در سجود آنها كه هيچ　　　رويشان قبله نديد از پيچ پيچ

2177. *Baş açık sücûdda; o kimseler ki, onların yüzleri pîç-i pîçten hiç kıble görmedi.*

"Pîç pîç" ve "Pîçâ-pîç" pek dolaşıklık demektir. Bu ta'bîr ile, onların kalblerindeki eğrilik ve tekebbür ve ruûnet gibi sıfât-ı zemîmeye işâret buyurulur. Ya'nî, "Kâfir ve mülhidler, gemide batmak ve boğulmak korkusundan Hakk'a birçok yalvararak, candan ve gönülden ahidler ve nezirler etmişler ve baş açık secdeye kapanmışlardır. Bu secdeye kapananlar öyle kimselerdir ki, onların yüzleri, kalblerinin pek ziyâde dolaşıklığından, ya'nî Allah'a karşı eğrilik ve tekebbür ve ruûnet gibi kötü sıfatların galebesinden, hiç kıble görmemiş ve hiçbirisi Rahmân'a secde etmemiş idi."

گفته كه بى فائده ست اين بندگى　　　آن زمان ديده در آن صد زندگى

2178. *Demişler ki, "Bu kulluk fâidesizdir;" o zaman onda yüz dirilik görmüşler.*

"O, bu belâdan evvel yüzleri hiç kıble görmemiş olan kimseler, selâmet vaktinde:"Bu kulluk ve ibâdet fâidesiz ve beyhûdedir" demişlerdir. Halbuki o belâ zamânında, o kullukta ve ibâdette yüz dirilik ve necât ve selâmet görmüşlerdir." Bu ebyât-ı şerîfede "kerde" ve "güfte" ve "dîde" kelimeleri her ne kadar müfred olarak vâki' olmuş ise de, "kerde-end" ve "güfte-end" ve "dîde-end" takdîrindedir.

از همه اميد ببريده تمام　　　دوستان و خال و عم بابا و مام

2179. *Dostlar ve dayı ve amca ve baba ve ananın hepsinden tamâmen ümîdi kesmişler.*

زاهد و فاسق شد آن دم متقى　　　همچو در هنگام جان كندن شقى

2180. [2188] *Şakî, can çekişmek vaktinde olduğu gibi, o dem zâhid ve fâsık müttakî oldu.*

Ya'nî "O kazâ-yı ilâhî ve belâ-yı nâgehânî vaktinde, hem zâhid ve hem fâsık, Allah Teâlâ'ya teveccüh etmekle hepsi müttakî oldu. Zîrâ tasarrufu Hakk'ın yed-i kudretine tefvîz edip, kendilerinin kendiliklerinden soyundular; ve hakîkat-ı takvâ ise mâsivallahdan yüz çevirmektir. Bunların halleri, şakînin can çekişmek zamânında müttakî olmasına benzer."

Beyt-i şerîfde zâhid ve fâsıkın müttakî olduğu beyan buyurulur. Fâsıkın müttakî olması zâhirdir. Zâhidin müttakî olmasının ma'nâsı budur ki, müttakînin mertebesi zâhidden yüksektir; zîrâ şirkten ve maâsîden perhîz eder. Ve şirk iki kısımdır: Birisi ma'bûdiyet hakkında ve dîğeri mevcûdiyet hakkındadır. Ve zâhid, ikinci şirkten henüz halâs olmamıştır. Zîrâ vücûd-ı Hak ile, vücûd-ı eşyâyı ayrı görür; vücûd-ı eşyâdaki tasarrufâtı, o eşyânın irâdesi ve tasarrufâtı bilir. Şakînin can çekişmek zamânında müttakî olması ile de, her muhtazıra, vakt-i ihtizârda ahvâl-i berzahın mekşûf olduğuna işâret buyurulur. Nitekim bu hakîkati cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddin ibn Arabî hazretleri *Fusûsu'l-Hikem*'de, Fass-ı Mûsevî'nin nihâyetinde beyân buyurmuşlardır. Suver-i îmânın hulâsası ber-vech-i âtîdir:

1. Kâfir, hicâb-ı cisim içinde bulunduğu ve ölümüne mütteyakkın olmadığı halde, mahzâ herhangi bir sebeble kendisine kanâat gelip teblîğ-i ilâhînin sıdkına hükm ederek îmân eder. Bu îmânın makbûliyeti inde'n-nâs vâzıh olduğundan, mahall-i i'tirâz değildir.

2. Kâfir vakt-i yeisde, ya'nî azâb-ı ilâhîyi gördüğü vakit, îmân eder. Bu da iki nevi'dir:

a. Bu îmân sebebiyle, kavm-i Yûnus gibi dünyâda muazzeb olmaz ve âhirette fâide görür.

b. Îmânıyla berâber dünyâda muazzeb olursa da, âhirette bu îmânından fâide görür.

3. Kâfir, hâl-i ihtizârda ahvâl-i berzahı müşâhede edip, henüz rûh, cesedden alâkasını kesmemiş olduğu halde, kelime-i Hakk'ı telaffuz eder. Bunun îmânında ihtilâf vardır; bir tâife indinde onun îmânı makbûldür. Zîrâ onun hâli و يحشر على ما عليه مات كما انه يقبض على ما عليه كان ["Üzerinde olduğu şey üzerine kabz olunduğu gibi, öldüğü şey üzerine haşr olunur."] hadîs-i şerîfine mutâbıktır; ve âlem-i âhirete bulunduğu hâl-i îmân üzere intikâl etmiştir. Ve bir tâife indinde makbûl değildir; zîrâ bunun hâli, Allah Teâlâ'nın

يَوْمَ يَأْتِى بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لاَ يَنْفَعُ نَفْسًا اِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ (En'âm, 6/158) ya'nî "O günde ki, Rabb'inin ba'zı âyâtı gelir, evvelden îmân etmeyen nefse, îmânın nef'i olmaz" kavl-i şerîfine mutâbıktır. Fakat bu âyet, vaîddir; ve Kerîm olan Allah Teâlâ hazretleri وَ اللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (Bakara, 2/218) ["Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir"] âyet-i kerîmesiyle vaîdinden tecâvüz buyuracağını va'd etmiştir. Binâenaleyh son nefesde kelime-i Hakk'ı telaffuz eden ve sıdkına cezm eden kimsenin îmânı nâfi' olmayacağına delîl-i kat'î değildir.

نی ز چپشان چاره بود و نی ز راست   حیلهای چون مرد هنگام دعاست

2181. *Onlara ne soldan çâre oldu ve ne sağdan; vaktâki hîleler öldü, duâ vaktidir.*

Belâya düşenler, sağdan soldan istimdâd ederler. Bu istimdâdların ve tedbîrlerin fâidesi olmadığını gördükleri vakit, artık Hakk'a duâ ve niyâza başlarlar.

İkinci mısrâ'ın ibâresi ve tercümesi, Hind nüshalarına göredir. Ankaravî nüshasında حیلها چون مرد هنگام وغاست ma'nâsı: "Tedbîrler öldüğü vakit, cenk vaktidir." Ya'nî "Bir işin sulhan tesviyesi için tedbîrler yapılır; vaktâki o tedbîrler ölür ve müessir olmaz, artık cenk ve mücâdele zamânıdır" demek olur.

در دعا ایشان و در زاری و آه   بر فلك زیشان شده دود سیاه

2182. *Onlar duâda ve zârîde ve âhda olup, felek üzerine onlardan kara duman gitmiş idi.*

دیو آندم از عداوت بین بین   بانگ زد کای سگ پرستان علّتین

2183. *Şeytan adâvetten dolayı aralarında bağırdı ki: "Ey köpeğe tapıcılar! İki illet vardır."*

Her iki "beyn" kelimesinin muzâfun-ileyhi mahzûfdur. "Beyne hâzâ" ve "beyne zâlik" demektir. "Bunun önünde" ve "şunun önünde" demek olur. Ya'nî şeytan, يَا بَنِى آدَمَ اَنْ لاَ تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ (Yâsîn, 27/60) ya'nî "Ey benî-Âdem, şeytana itâat etmeyin; muhakkak o sizin açık düşmanınızdır" âyet-i kerîmesinde haber verildiği üzere, o gemide Allâh'a yalvaranlara karşı, düşmanlığından dolayı aralarında bağırıp, derdi ki: "Ey köpek meşrebinde olan nefislerine tapan tâife! Sizin için iki illet vardır ki, birisi Hakk'a karşı tövbeyi bozmak ve dîğeri maâsî irtikâb etmektir. Hakk'a karşı, ahdinizi bozmak illetine düşmemek için, nâfile tövbe etmeyin!"

مرگ و جسك ای اهل انكار و نفاق   عاقبت خواهد شدن این اتفاق

2184. *"Ey inkâr ve nifâk ehli, ölüm ve renc, âkıbet bu müttefikan olacaktır."*

Şeytanın hitâbının mâba'didir: "Ey inkâr ve nifâk ehli, eğer siz ölüm ve rencden kurtulmak için bu tövbeye ve münâcâta başladınız ise, hiç fâidesi yoktur; çünkü ölüm ve renc ve belâ, bu hayât-ı dünyeviyyenin îcâbâtından olup, âkıbet müttefikan ölüm herkesin başına gelecektir. Bu gibi hayâtın renc ve elemleri kezâ müttefikan çekilecektir. Binâenaleyh bu yaptığınız tövbe ve münâcât, sizin için zararlı bir şeydir; çünkü siz nefsinize tapan kimselersiniz, karaya çıktıktan sonra bu tövbelerinizi bozacaksınız; ve tövbeyi bozmak ise daha büyük felâketin vukū'una sebeb olacaktır."

چشمتان تر باشد از بعد خلاص — كه شويد از بهر شهوت ديو خاص

2185. *"Halâsdan sonra, gözünüz yaş olur mu? Zîrâ şehvet için husûsî şeytan olursunuz!"*

"Ey nefislerine tapan efendiler, şimdi bir belâ ve korku içinde ağlıyarak yalvarıyorsunuz. Kurtulup, karaya çıktıktan sonra da gözünüz yaş olur mu? Böyle Hakk'a karşı yalvarıp ağlar mısınız? Hayır ağlıyamazsınız; zîrâ şehvet-i nefsâniyyenizin hükmünü icrâ etmek için, her biriniz o şehvete hâs olan birer şeytan olursunuz."

يادتان نآيد كه روزى در خطر — دستتان بگرفت يزدان از قدر

2186. *"Yezdân'ın bir gün tehlikede, kader cihetinden elinizden tuttuğu hatırınıza gelmez."*

"Şehevât-ı nefsâniyyeniz ile meşgûl olup tövbenizi ve ahdinizi Hakk'a karşı nakz ederken, Hz. Yezdân'ın sizi, bir gün tehlikeden ve helâkten, kaderinizin îcâbı olarak elinizden tutup kurtardığı, hatırınıza bile gelmez."

اين همى آمد ندا از ديو ليك — اين سخن را نشنود جز گوش نيك

2187. *Şeytandan bu nidâ gelir; fakat bu sözü, iyi kulaktan başkası işitmez.*

"Şeytandan nidâ gelmesi", kalblere gelen hâtıradır; veyâhud insan sûretinde olan ve âkıl geçinen birtakım humakādır. Sûret-i zâhirede mantıkî ve ma'kūl görünen birtakım havâtır ve beyânât ile fâideli bir amelden alıkoymak isterler. Ve halkın pek çoğu da bu dışı yaldızlı olan zehirli hapı yutarlar. Fakat ârif olanların iyi ve sâf olan can kulakları, bu vesveselerin ve ilkāâtın doğrusunu alıp, eğrisini atarlar.

راست فرمودست با ما مصطفى — قطب و شاهنشاه درياى صفا

2188. *Kutub ve deryâ-yı safânın şehenşâhı olan Mustafâ bize doğru buyurmuştur.*

Dâire-i vücûdun kutbu ve deryâ-yı safâ olan âlem-i ervâhın şehenşâhı ve "Ebu'l-ervâh" bulunan Muhammed Mustafâ (sallallâhü aleyhi ve sellem) Efendimiz hazretleri bize doğru buyurmuştur:

کآنچه جاهل دید خواهد عاقبت　　　عاقلان بینند اوّل مرتبت

2189. *Ki câhilin âkıbette göreceği şeyi, âkıller evvel mertebede görürler.*

Aynen bu beyt-i şerîfin meâlinde olan bir hadîs-i şerîfe fakîr müsâdif olmadım. Hind şârihleri dahi, böyle bir hadîs-i şerîf derc etmemişlerdir. İsmâîl-i Ankaravî hazretleri, bu beyt-i şerîfin, şu hadîs-i şerîfe işâret olduğunu beyân buyurur: الكيس من دان نفسه و عمل لما بعد الموت والعاجز من اتبع نفسه هواها و يتمنى على الله Ya'nî "Hâzim ve ihtiyâtkâr o kimsedir ki nefsine hükmeder ve ölümden sonra olan şey için amel kılar; ve âciz o kimsedir ki, nefsine ve onun hevâsına tâbi' olur ve Allah üzerine mütemennî olur." Bu hadîs-i şerîf rûh-ı ma'nâsı i'tibâriyle yukarıdaki beyte muvâfık olur.

کارها آغاز اگر غیبست و سر　　　عاقل اول دید و آخر آن مصر

2190. [2198] *Gerçi işler başlangıçta gaybdır ve sırdır; âkıl ol! Ve o musırr olan sonunda gördü.*

Her bir işin âkıbeti, gerçi başlangıçta meçhûl ve mestûrdur; fakat âkıl o âkıbeti o işin başlangıcındaki revişine nazaran evvelen görür ve o işin netîcesini elde etmek için ısrâr eden câhil ise, o işin âkıbetini fiilen zâhir olduğu vakit görür.

Bu beyt-i şerîfde, başlangıç ile, mefâtîhu'l-gayb olan eşyânın hakāyıkına işâret buyurulur. Bu sûretde "âkıl"den murâd, kendisine a'yân-ı sâbite münkeşif olan kâmil; ve "câhil-i musır"dan murâd, ehl-i gaflet olur.

اولش پوشیده باشد و آخر آن　　　عاقل و جاهل ببیند در عیان

2191. *Onun evveli örtülmüş olur ve âhirde, onu âkıl ve câhil âşikâre görür.*

O işlerin evveli, örtülü ve kapalı olur, onları ancak âkıl görür; fakat âhiri, o fiillerin netâyici zâhirde belirdiği vakit, hem âkıl ve hem de câhil apaçık bir sûrette görürler. Ve kezâ, ilm-i ilâhîde saâdetine ve şekāvetine hükm olunan kimselerin ahvâli, yeni doğdukları vakit meçhûl ve mestûrdur; onları ancak keşf-i ilâhî ile kâmiller görebilirler. Vaktâki o kimseler büyüyüp, onların ahvâl-i musırrâneleri herkesin his gözleri önünde zâhir olur; o vakit o mestûr olan sırr-ı kadere hem âkıl ve hem de câhil muttali' olurlar. Nitekim Ebû Ce-

hil ve emsâlinin şekāvette ısrârları, onların mestûr olan sırr-ı kaderlerini hem kâmil ve hem de câhil önünde meydana koydu.

گر نبینی واقعهٔ غیب ای عنود حزم را سیلاب کی اندر ربود

2192. *Ey anûd, eğer gayb olan vâkıayı görmezsen, hazmi ne vakit sel kapar?*

Ey Hakk'a muhâlefette musır olan kimse, eğer mestûr ve meçhûl olan ayn-ı sâbiteni ve kābiliyyet-i asliyyeni göremez isen, hazm ve ihtiyâtı da sel kapmadı ya! Hak Teâlâ Peygamber'i vâsıtasıyla evâmirini ve nevâhîsini tebliğ buyurdu; mâdemki senin nazarında ezelî olan isti'dâdın meçhûldür, o halde ihtiyât et de, doğru yolda yürü! Ve kezâ umûr-ı dünyeviyyede de hazm ve ihtiyâtı tatbîk et!

حزم چه بود بد گمانی بر جهان دمبدم بیند بالای ناگهان

2193. *Hazm ne olur? Cihân üzerine bed-gümânlıktır; dembedem belâ-yı nâgehânı görür.*

Ey gâfil, hazm ne demektir bilir misin? Binâsı zulmet-i tabîiyye üzerine kurulmuş olan bu cihân-ı kesîf üzerine sû'-i zan ediciliktir. Binâenaleyh temeli zulmânî olan bu cihân üzerine sû'-i zan edenler ve onun revişinden emîn olmayanlar, dembedem, ansızın gelecek olan belâları görürler; belânın en büyüğü ise ölümdür.

تصورات مرد حازم

Hâzim olan adamın tasavvurları

آنچنانکه ناگهان شیری رسید مرد را بربود و در بیشه کشید

2194. *Onun gibi ki, ansızın bir arslan erişti; adamı kaptı ve ormana çekti.*

او چه اندیشد درآن بردن ببین تو همان اندیش ای اوستاد دین

2195. *O götürmek içinde, o ne düşünür? Ey üstâd-ı dîn, sen de ancak onu düşün!*

Hâzim ve ihtiyâtkâr olan bir adamın bulunduğu hâl ve âlem îcâbına göre tasavvurâtının misâli budur ki: Bir arslan ansızın bir adamı kapıp, ormanlığa götürse; o adam o arslanın götürmesi hâli içinde, ölüm ve helâkten başka ne düşünür? Ve işini ve san'atını düşünebilir mi? Ey üstâd-ı dîn, mâdemki bu âlemin, âlem-i mevt ve helâk olduğunu görüyorsun, eğer sende âkıbet-i ahvâl için hazm ve ihtiyât varsa, sen de ancak onu düşün!

میکشد شیر قضا در بیشها   جان ما مشغول کار و پیشها

2196. *Kazâ arslanı ormanlara çekiyor; bizim canımız işlerin ve san'atların meşgûlüdür.*

Efrâd-ı benî Âdem ve sâir zî-rûh olan hayvânât hakkındaki kazâ-yı ilâhî arslanı, onları mevt ve adem ormanlarına çekiyor; ve cemâd ve nebât ve hayvân ve insanın bilâhire fenâsı, bu kazâ-yı ilâhî îcâbındandır. Böyle iken bizim canımız, yine umûr-ı dünyâ ile ve san'atlar ile meşgûldür.

آنچنانکز فقر می ترسند خلق   زیر آب شور رفته تا بحلق

2197. *Öyle ki halk fakrdan korkarlar; boğazına kadar tuzlu suyun altına gitmişlerdir.*

Halkın, bu kazâ arslanının pençesinde, helâk ve mevt tasavvurâtıyla meşgûl olamaması, fakirlik korkusundan nâşîdir. Halbuki halk birtakım esbâba teşebbüs edip, Hak'dan gâfil olarak, fakirlikten necâtı bu esbâbdan bilirler. Netîcede tuzlu su deryâsı mesâbesinde olan gam ve tefrika içinde gark olurlar. Zîrâ refâh ve saâdet-i sûrî, mutlakā esbâbdan değildir; eğer esbâbdan olmak lâzım gelse idi, gece ve gündüz musırrâne esbâba tevessül sûretiyle canlarını kemirmiş olan kimselerin hepsi, refâh içinde bulunmak îcâb ederdi. Maahâzâ böyle olmadığı dâimâ meydandadır. Ve ehl-i gaflet buna "tâli'" ve "şans" deyip geçerler.

Bu beyânattan esbâba teşebbüsü terk edip, tenbelce oturmak ma'nâsı anlaşılmasın. Fakirlikten halâsı esbâbdan bilmek mezmûmdur. Yoksa esbâb-ı mevzûa-i dünyeviyyeye tevessül edip maîşeti Hak'dan istemek tevekküle mâni' değildir; zîrâ müsebbib-i esbâb Hak'dır. Bunun için enbiyâ ve rusül-i kirâm hazerâtı esbâbı terk etmemişlerdir.

گر بترسندی ازآن فقر آفرین   گنجهاشان کشف گشتی در زمین

2198. *Eğer o fakrı yaratandan korksa idiler, onlara yerde olan hazîneler keşf olurdu.*

Eğer halk, o korktukları fakrı yaratan Hak Teâlâ hazretlerinden korkup, O'nun emrine tâbi' ve nehyinden müctenib olsa idiler, onlara yerlerde medfûn olan gizli hazîneleri keşf etmek sûretiyle, kendilerini fakrdan kurtaracak sebebler yaratır idi.

جمله شان از خوف غم در عین غم　　　از پی هستی فتاده در عدم

2199. *Onların hepsi, gam korkusundan, ayn-ı gamdadır; varlıktan dolayı, ademe düşmüşlerdir.*

Bu ehl-i gafletin hepsi fakirlik gamı korkusundan, ayn-ı gamdadır; ya'nî fevt-i esbâb gamı içindedirler. Garîbdir ki, gamdan kurtulmak istedikleri halde, yine gam içindedirler ve bu hâlin farkında bile değildirler. Onların hepsi mevhûm ve fânî olan mecâzî varlıkları için yokluğa, ya'nî ma'dûm ve fânî olan esbâbın kesbine düşmüşlerdir ve hakîkî varlığı bulmaktan mahrûm kalmışlardır.

دعا و شفاعت دقوقی در خلاص کشتی

Geminin halâsı hakkında Dekûkî'nin duâsı ve şefâati

چون دقوقی آن قیامت را بدید　　　رحم او جوشید و اشك او دوید

2200. [2208] *Vaktâki Dekûkî o kıyâmeti gördü; onun merhameti kaynadı ve onun göz yaşı koştu.*

Dekûkî hazretleri gemi halkının düştüğü tehlikeyi gördü ve kalbinin merhameti kaynadı ve gözlerinden yaşlar döküldü.

گفت یا رب منگر اندر فعلشان　　　دستشان گیر ای شه نیکو نشان

2201. *Dedi: "Yâ Rab! Onların fiiline bakma; ey sıfâtı latîf olan şâh, onların elini tut!"*

خوش سلامتشان بساحل باز بر　　　ای رسیده دست تو در بحر و بر

2202. *"Hoş selâmetle tekrâr onları sâhile götür, ey eli denize ve karaya erişmiş!"*

"Ey yed-i kudreti denizde ve karada mutasarrıf olan pâdişâh-ı hakîkî! Bu gemideki bîçâreleri hoş selâmetle tekrâr sâhile çıkar."

ای کریم و ای رحیم سرمدی   در گذار از بد سگالان این بدی

2203. *"Ey ebedî olan Kerîm ve Rahîm! Fenâ düşünücü olanlardan bu fenâlığı bırak!"*

Bu beyt-i şerîfde وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا (Şûrâ, 42/40) ya'nî "Fenâlığın cezâsı, onun gibi fenâlıktır" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'nî: "Ey Kerîm ve Rahîm, onlar senin hakkında fenâ düşündüler ve fenâlık ettiler; ve fenâlığın cezâsı da, onun gibi bir fenâlıktır; fakat sen Kerîm'sin. Bu âyet-i kerîme senin vaîdindir; ve kerîm olanlar vaîdlerinden geçerler. Sen de, bunlara müteveccih olan bu fenâlıktan vazgeç!"

ای بداده رایگان صد چشم و گوش   بی زر شوت بخش مرده عقل و هوش

2204. *"Ey, bedâva yüz, göz ve kulak vermiş, rüşvetsiz akıl ve hûş bahş etmiş olan!"*

"Ey ücretsiz bize görme ve işitme ni'metleri vermiş ve mukābillerinde rüşvet almaksızın bizlere akıl ve zekâ ni'metlerini ihsân etmiş olan Kerîm!"

پیش از استحقاق بخشیده عطا   دیده از ما جمله کفران و خطا

2205. *"İstihkākdan evvel atâ bağışlamış; bizden hep küfrân ve hatâ görmüş olan!"*

"Bizim a'mâl-i sâlihamız vâki' olmazdan ve istihkāk kesb etmezden evvel, bize ihsanlar etmiş ve bu ni'met ve ihsanlara mukābil de, bizden şükür yerine hep küfrân ve isyân görmüş olan Kerîm ve Rahîm!"

ای عظیم از ما گناهان عظیم   تو توانی عفو کردن در حریم

2206. *"Ey Azîm! Bizden olan azîm günâhları, sen harîmde afv etmeğe kādirsin."*

"Ey Azîm olan Allahım! Senin ihsânlarına karşı, bizden sâdır olan günâhları, bizi halk nazarında rezîl ve rüsvây etmeksizin ve bu günâhlarımızı teşhîr etmeksizin, gizlice afv etmeğe kādir olan bir Kerîm ve Rahîm'sin!"

ما ز آز و حرص خود را سوختیم   وین دعا را هم ز تو آموختیم

2207. *"Biz âz ve hırstan kendimizi yaktık ve bu duâyı da senden öğrendik."*

"Biz âlâyiş-i dünyeviyyeye meclûb olup, nefsânî arzûlarımızı elde etmek hırsından dolayı, ma'nen kendimizi yaktık; ve bu belâdan kurtulmak için sana duâ etmek ve yalvarmak usûlünü yine senden öğrendik; zîrâ sen, Kur'ân-ı Kerîm'de bize ٱدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ (Gāfir, 40/60) ya'nî "Bana duâ edin, kabûl edeyim" buyurdun."

"Âz" hırs kelimesinin mürâdifidir.

حرمت آنکه دعا آموختی　　در چنین ظلمت چراغ افروختی

2208. *"Onun hürmetine ki, duâyı öğrettin; böyle zulmet içinde çerâğ parlattın."*

"İlâhî, bize duâ usûlünü öğretip, böyle zulmet-i tabîiyye ve sıfât-ı nefsâniyye içinde çerâğ-ı hidâyetini parlatman hürmetine, bu gemidekilerin kötü fiillerine bakmayıp, onları sâhil-i selâmete çıkar!"

همچنین می رفت بر لطفش دعا　　آن زمان چون مادران با وفا

2209. *O zaman, vefâlı analar gibi, onun lutfu üzerine duâ böyle giderdi.*

Gemidekilerin felâket zamânında, Hakk'ın lutfuna istinâden Dekūkî hazretlerinin kalb-i şerîfinde vefâlı analar gibi şefkat ve merhamet kaynayarak böyle duâ cârî olurdu.

اشك می رفت از دو چشمش وآن دعا　　بی خود از وی می بر آمد بر سما

2210. [2218] *Ondan göz yaşı giderdi; ve o duâ ondan bî-hod olarak semâ üzerinde zâhir olurdu.*

Dekūkî hazretleri, namaz içinde hem ağlar ve hem de kendisinden geçmiş olarak duâ eder; ve duâsı, âlem-i ulvîde zâhir olurdu.

این دعای بی خودان خود دیگرست　　آن دعا زو نیست گفت داورست

2211. *Bu bî-hodların duâsı ise başkadır; o duâ ondan değildir Dâver'in kelâmıdır.*

Dekūkî hazretleri kendinden geçmiş ve Hak'da fânî olmuş idi. Böyle kendinden geçenlerin duâsı ise, kendinden geçmemiş olanların duâsı gibi değildir; ve o duâ onun kendiliğinden değildir; belki ondan zâhir olan Hakk'ın kelâmıdır.

Bu ma'nâ mes'elenin iç yüzüdür; dış yüzüne gelince: Dekūkî hazretlerinin namaz içinde göz yaşı dökmesi ve böyle duâlar etmesi, namazı bozacak göz

yaşlarından ve duâlardan değildir. Zîrâ bir kimse namazda Allah muhabbeti ile ağlarsa, şer'an namazı bozulmaz; ve Şâfiî hazretleri indinde mutlakan duâ namazı bozmaz. Ve İmâm-ı A'zam hazretleri indinde, eğer duâsı: "Yâ Rab, bana giyecek ve yiyecek ver" gibi kelâm-ı nâsa benzer duâlardan ise, namazı bozulur; değilse zâten namazda ka'de-i ahîrede ed'iye-i me'sûre ve "Kunût duâsı" okumak mu'tâddır.

آن دعا حق می کند چون او فناست　　آن دعا و آن اجابت از خداست

2212. *O duâyı Hak eder, çünkü o fenâdır. O duâ ve o icâbet Hudâ'dandır.*

Kul, Hak'da fânî olup, kendinin, kendiliğinden kurtulduğu vakit, artık ondan zâhir olan akvâl ve ef'âl Hakk'ın olur. Binâenaleyh duâ ederse, o duâyı onun mazharından Hak eder; abdin aslâ irâdesi ve te'sîri yoktur. O duâ ve icâbet tamâmiyle Hak'dandır.

واسطهء مخلوق نی اندر میان　　بی خبر زآن لابه کردن جسم و جان

2213. *Arada mahlûk vâsıtası yoktur; o tazarru'dan cisim ve cân habersizdir.*

Mahlûk Hak'da fânî olduğu vakit, ondan zâhir olan ef'âl ve akvâlde o mahlûkun te'sîri yoktur. Bu gibi ahvâlde, arada mahlûkun vâsıtası kalmaz. Bir husûs için Hakk'a yalvardığı vakit, onun cisim ve cânının bu tazarru'dan haberi bile olmaz. Meselâ uykuda konuşan adamın, konuşmasında, bir irâdesi ve te'sîri yoktur.

بندگان حق رحیم و بردبار　　خوی حق دارند در اصلاح کار

2214. *Hakk'ın bendeleri rahîmdir ve yük götürücüdür; kârın ıslâhında Hakk'ın huyunu tutarlar.*

"Berd-bâr" burada, mütehammil ve halîm ma'nâsından kinâyedir. Lügat ma'nâsı, yük götürücüdür ki, halkın yüklerine mütehammil olmak demektir. Hakk'ın hâs kulları olan kâmiller, Hakk'ın sıfâtıyla muttasıflardır. Nitekim hadîs-i kudsîde onlara hitâben: اخرج بصفاتى الى خلقى ya'nî " Benim halkıma, benim sıfâtımla çık!" buyurulmuştur. Binâenaleyh onlarda sıfât-ı Hak'dan olan Rahîmiyyet ve Halîmiyyet zâhir olur. Ve keza تخلقوا باخلاق الله ya'nî "Ahlâk-ı ilâhiyye ile mütehallık olun!" hadîs-i şerîfi hükmüyle, onlarda Hakk'ın ahlâkı vardır ki, halkın umûrunu bu ahlâk-ı âliye ile ıslâh ederler.

مهربان بی رشوتان یاری گران　　　　در مقام سخت و در روز گران

2215. *Müşkil mevki'de ve ağır günde mihribandırlar, rüşvetsiz yardım edicilerdir.*

هین بجو این قوم را ای مبتلا　　　　هین غنیمت دار شان پیش از بلا

2216. *Ey mübtelâ, âgâh ol, bu kavmi ara! Âgâh ol, belâdan evvel, onları ganîmet tut!*

Ey sıfât-ı nefsâniyye illetlerine mübtelâ olmuş olan kimse, kendine gel de, böyle müşkil mevki'de ve kara günlerde senin imdâdına yetişecek olan bu tâife-i kâmilîni ara! Kendine gel, kötü fiillerine mukābil, belâ-yı dünyevî veyâhud gözünü kapayıp, belâ-yı berzahî gelmezden evvel, onların sohbetlerini ganîmet bil!

رست کشتی از دم آن پهلوان　　　　و اهل کشتی را بجهد خود گمان

2217. *O pehlivânın nefesinden gemi kurtuldu, gemi ehli için dahi kendi cehdiyle kurtuldu zannı oldu.*

Hakîkat-ı halde geminin gark tehlikesinden kurtuluşu, o ma'nâ pehlivânı olan Dekūkî hazretlerinin nefesi ve duâ te'sîriyle vâki' oldu; fakat gemi halkı sâhile çıktıktan sonra geminin bu kurtuluşunu, kendi cehd ve gayretlerinden ve tedbîrlerinden zannedip: "Şöyle yaptık, böyle yaptık da kurtulduk" dediler.

که مگر بازوی ایشان در حذر　　　　بر هدف انداخت تیری از هنر

2218. *Ki ancak onların bâzûsu, korku içinde, hüner cihetinden hedefe bir ok attı.*

Onlar zannettiler ki, bu boğulmak korkusu içinde, hiçbir taraftan kendilerine imdâd vâki' olmayıp, ancak onların kuvvet-i bâzûları, hüner ve mahâret cihetinden hedef-i necâta bir selâmet okunu attı.

پا رهاند روبهانرا در شکار　　　　وآن ز دم دانند روباهان غرار

2219. *Şikârda tilkileri ayakları kurtarır ve tilkiler ise tarîkı o kuyruktan bilirler.*

"Gırâr" kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır; burada tarîk ma'nâsı münâsibdir. Ve bu beyt-i şerîf, gemi halkının tehlikeden kurtulduklarından sonraki zanlarına bir misâldir. Ya'nî, "Avcıların elinden tilkileri ayakları kurtarır; zîrâ ayakları ile koşup, kaçarlar. Halbuki tilkiler tarîk-ı necâtı o kuyruk sallamalarından ve hîlelerinden bilirler."

Ankaravî hazretleri "Gırâr" kelimesine "İğtirâr cihetinden veyâ mağrûr oldukları hâl" ma'nâsı vermiştir. Hindliler ise, tecrübesizlik ve nâdânlık ve gaflet ma'nâlarını vermişlerdir.

عشقها با دم خود بازند کین　　　　می رهاند جان مارا از کمین

2220. [2228] *Aşkları kendi kuyruğu ile oynarlar, bu bizim canımızı pusudan kurtarır diye.*

O tilkiler tarîk-ı necâtı kendi kuyruklarından zannettikleri için, "Bu kuyruğumuz bizim canımızı, avcıların pususundan kurtarır" diyerek aşk ve muhabbetlerini ancak kendi kuyruklarına tahsîs etmişlerdir.

روبها پارا نگهدار از کلوخ　　　　پا چو نبود دم چه سود ای چشم شوخ

2221. *Ey tilki, ayağını kerpiçten sakla! Ey küstah, ayak olmadığı vakit, kuyruğun ne fâidesi vardır?*

Ey tilki tabîatlı olan mağrûr efendi, ayağını kerpiçe ve taşa çarpmamak için iyi muhâfaza et ve seni belâ pususundan kurtarmak için ayak mesâbesinde olan kâmilleri incitmekten sakın. Ey bî-edeb!, ayak olmadığı vakit, kuyruk mesâbesinde olan senin tedbîrin ne fâide eder?

ما چو روباهیم پای ما کرام　　　　می رهاند مان ز صد گون انتقام

2222. *Biz tilkiler gibiyiz, bizim ayağımız kerîmlerdir. Bizi yüz türlü intikāmdan kurtarırlar.*

Biz hîle ve tedbîrlerimize mağrûr olmak cihetinden tilkilere benzeriz. Bizim ayağımız ise Kerîm olan Hakk'ın hâs kullarıdır. Bizi yüz türlü himmetlerden ve belâlardan kurtarırlar.

حیلهء باریك ما چون دم ماست　　　　عشقها بازیم با دم چپ وراست

2223. *Bizim ince hîlemiz, kuyruğumuz gibidir; kuyruk ile sola ve sağa aşklar oynarız.*

Bizim incecik hîle ve tedbîrlerimiz, tilkinin mağrûr olduğu kuyruğuna benzer; zîrâ aşk ve muhabbetlerimizi bu hayât-ı dünyeviyyede bu tedbîrlerimiz ve hünerlerimize istinâden oynar ve kullanırız.

دم بجنبانیم ز استدلال و مکر　　　　تا که حیران ماند از ما زید و بکر

2224. *İstidlâl ve mekr cihetinden kuyruğumuzu kımıldatırız, tâ ki Zeyd ve Bekr bizden hayrân kalsın.*

İstidlâlât-ı akliyye ve mekr-i nefsânî cihetinden, hüner kuyruğumuzu kımıldatır ve âlem bizim ilim ve irfânımıza hayrân olsun diye parlak parlak nutuklar söyler ve makâleler yazarız.

طالب حيرانئ خلقان شديم　　　　دست طمع اندر الوهيت زديم

2225. *Halâikın hayranlığının tâlibi olduk, tama' elini ulûhiyete vurduk.*

Zekâvette ve dehâda parmakla gösterilecek bir kimse olduğumuzu halka göstermek için, türlü türlü hîleler yaptık ve ilim ve irfân da'vâsında bulunduk ve bu sûretle halkın bize hayrân olmaları matlûbumuz oldu. Ve bu ferdiyet da'vâsı zımnında, elimizi ulûhiyet da'vâsına vurmuş olduk.

تا بافسون مالك دلها شويم　　　　اين نمى بينيم ما كاندر گويم

2226. *Tâ ki efsûn ile gönüllerin mâliki olalım; biz bunu görmüyoruz ki, çukur içindeyiz.*

Halka fesâhat-ı lisâniyye ile ulûm-ı resmiyye ve zâhiriyyeyi ızhâr etmek sûretiyle hîleler ve efsûnlar yapıp, kalblerini kendi tarafımıza çekelim. Bize hürmet etsinler ve meclislerde en şerefli mevki'lere oturtsunlar diye düşünürüz. Fakat hakîkatte bu hâlimiz ile süfliyet çukuru içinde bulunduğumuzu göremeyiz ve yükseklik istediğimiz halde, alçaklıkta kaldığımızın farkında olamayız.

در گوى و در چهى اى قلتپان　　　　دست وا دار از سبال ديگران

2227. *Ey kaltabân! Çukurda ve kuyudasın; başkalarının bıyığından elini geri tut!*

"Kaltabân" karısının fuhşunu görüp, râzı olan kimseye derler, "deyyûs" demektir. "Sibâl" bıyık ma'nâsına olan "seblet" kelimesinin cem'idir; "siyâb" ve libâs ma'nâsına da gelir.

Bu beyt-i şerîfde rûhu, kendi zevcesi mesâbesinde olan nefsinin fuhuş ve rezâilini görüp, râzı olan kimseler murâd buyurulur. Ya'nî, "Ey nefsinin fücûruna râzı olan deyyûs rûh! Bu hâlin ile ve bu diyâsetin ile kendin tabîat çukurunda ve huzûzât-ı nefsâniyye kuyusundasın. Başkalarının sibâl veyâ siyâb-ı amellerini ve ahlâkını ıslâha kalkışma. Nitekim âyet-i kerîmede buyurulur: اَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَ تَنْسَوْنَ اَنْفُسَكُمْ (Bakara, 2/44) Ya'nî "Kendi nefislerinizi unuttunuz da, nâsa takvâ ile mi emr edersiniz?"

چون ببستانى رسى زيبا و خوش　　　بعد ازآن دامان خلقان گير و كش

2228. *Vaktâki yakışıklı ve latîf bir bostana erişesin, ondan sonra halâikın eteklerini tut ve çek!*

Vaktâki sıfât-ı nefsâniyyenden soyunup, güzel ve latîf olan sıfât-ı ilâhiyye bostanına giresin, ondan sonra halkın ıslâh-ı a'mâl ve ahlâkına sa'y edip, o bostana sokmak için eteklerini tut ve çek!

اى مقيم حبس چار و پنج و شش　　　نغز جايى ديگرانرا هم بكش

2229. *Ey dördün ve beşin ve altının mukîmi, iyi yerdesin, başkalarını da çek!*

Ey su, toprak ve hava ve harâretten ibâret dört unsurun veyâhud kuruluk ve yaşlık ve sıcaklık ve soğukluktan ibâret dört rükn-i tabîatın; ve görme, işitme, koklama, tatma ve temâs etmeden ibâret beş hâssenin ve alt, üst, ön ve arka, sağ ve soldan ibâret altı cihetin mukîmî ve âlem-i sûret ve taayyünün mahbûbu! Mâşâallah bulunduğun ve sâkin olduğun yer, çok latîf bir yerdir, bâri başkalarını da o latîf yere çek!

Bu beyt-i şerîf, henüz nefis ve tabîatten kurtulmamış olup da halkı irşâda kıyâm edenlere karşı istihzâ makāmında îrâd buyurulmuştur. Bu istihzâdan maksad-ı âlî, îkāz ve irşâddır. "Nağz" güzel ve iyi ve manzarası latîf olan her acîb ve bedî' şeye derler.

اى چو خربنده حريف كون خر　　　بوسه گاهى يافتى ما را ببر

2230. [2238] *Ey eşek sürücüler gibi, eşeğin kıçının yoldaşı! Bir öpecek yer buldun, bizi de götür!*

Bu beyt-i şerîf dahi istihzâ tarîkiyle vâki'dir. "Nefis" eşeğe ve "nefsin arkasına tâbi' olup gidenler", eşek sürücüsüne teşbîh ve "bûsegâh" ta'bîriyle eşeğin kıçı murâd buyurulmuştur.

چون ندادت بندگئ دوست دست　　　ميل شاهى از كجا ات خاستست

2231. *Mâdemki sana dostun kulluğu el vermedi, şâhlık meyli sana nereden kalktı?*

Ey nefsinin kulu olan kimse, mâdemki sana henüz dost-ı hakîkî olan Hakk'ın kulluğu teveccüh etmedi ve sende böyle bir kulluk hâli hâsıl olmadı; âlem-i hakîkatte şâh olmak meyli nereden peydâ oldu? Zîrâ "abdullah" olmak kolay bir şey değildir. İnsan ancak "abdullah" olduğu vakit, âlem-i hakîkatte şâh olur.

Maahâzâ herkes Allah'ın kulu olduğunu da'vâ ederler; imtihân-ı ilâhî vâki' olduğu vakit, hakîkatte kimin kulu olduğu meydana çıkar. Zîrâ "abdü'l-mâl" malını Allah yolunda fedâ edemez ve "abdü'n-nefs" Hak yolunda nefsi kurbân edemez ve "abdü'z-zevc" ve "abdü'l-evlâd" vesâire de bunlara makıysdir.

در هوای آنکه گویندت زهی   بستهء در گردن جانت زهی

2232. *Onun hevâsındasın ki sana zihî desinler; senin canının boynuna bir kiriş bağlanmıştır.*

Ey nefsin arkasında giden efendi! Sen, mahâretler göstereyim de halk bana "Âferin, mâşâallah, ne münevver ve yüksek fikirli bir şahsiyyet!" deyip, beni medh ve senâ etsinler arzûsundasın. Senin canının boynuna bu mevhûmü'l-vücûd olan halkın kabûlü kirişi takılmıştır ki, seni dâimâ tabîat çukuruna çeker.

روبها این دم حیلت را بهل   وقف کن دل بر خداوندان دل

2233. *Ey tilki, bu hîle kuyruğunu bırak! Gönlünü, gönül sâhiblerine vakf et!*

Ey tilki gibi olan gâfil; bu hîle ve mahâret kuyruğuna gönül bağlama; bunun zevk ve muhabbetinden vazgeç! Gönlünü, gönül sâhibi olan kâmillere bağla ve onlara muhabbet et!

در پناه شیر کم نآید کباب   روبها تو سوی جیفه کم شتاب

2234. *Arslanın penâhında kebâb eksik olmaz; ey tilki, sen cîfe tarafına az acele et!*

"Arslan"dan murâd, insân-ı kâmil; "kebâb"dan murâd, halkın kabûlü ve medh ü senâsı. Ya'nî, "Ey Hak'dan ve insân-ı kâmilden yüz çevirip, kendi hevâ-yı nefsânîsine meclûben, halkın kabûlünü ve medhini matlûb ve ma'şûk ittihâz etmiş olan kimse! Eğer sen, insân-ı kâmilin penâhına ve sâyesine sığınır isen, senin bu nefsinin murâdı olan şeyler, o vakit nefsinin murâdı olmaksızın hâsıl olur. O vakit halk seni medh etmiş olsalar, şimdiki hâlin gibi koltukların kabarmaz ve halkın kabûlünden mahzûz ve reddinden mahzûn olmazsın. Mâdemki insân-ı kâmilin penâhında bu gibi kebâb-ı ma'nevîler eksik değildir, o halde ey tilki meşrebli efendi, cîfeden ibâret olan nefis ve dünyâ tarafına az acele et! Ya'nî ihtiyâc-ı beşerîden fazlasına bakma. Nitekim hadîs-i şerîfde الدنيا جيفة و طالبها كلاب ya'nî "Dünyâ cîfedir ve onun tâlibleri köpeklerdir" buyurulur."

تو دلا منظور حق آنگه شوی　　که چو جزوی سوی کل خود روی

2235. *Ey gönül sen o vakit Hakk'ın manzûru olursun ki, bir cüz gibi kendi küllün tarafına gidesin.*

Ey gönül sen o vakit Hakk'ın manzûru, ya'nî bilcümle esmâ ve sıfâtının mazharı olursun ki, bir cüz'ün, kendi küllü tarafına gittiği gibi, sen dahi kendi küllün olan Hak tarafına gidesin. Ya'nî, bu vücûd-ı izâfî-i abdânîni, vücûd-ı hakîkî-i Hakkānîde fânî kılasın.

حق همی گوید نظرمان بردلست　　نیست بر صورت که آن آب و گلست

2236. *Hak buyurur: "Bizim nazarımız kalbedir; âb ve kil olan sûret üzerine değildir."*

Bu beyt-i şerîfde ان الله لا ينظر الى صوركم و لا الى اعمالكم بل ينظر الى قلوبكم و نياتكم ya'nî "Muhakkak Allah Teâlâ sizin sûretlerinize ve amellerinize nazar etmez; belki kalblerinize ve niyetlerinize nazar eder" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Bu hadîs-i şerîf, lisân-ı nebevîden şeref-sâdır olduğu halde, beyt-i şerîfde "Hak buyurur" denilmesinde وَ مَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْيٌ يُوحَى (Necm, 53/3) ya'nî "Peygamber-i zîşân hevâ-yı nefsânîsinden söylemez; o ancak vahy olunan vahyi söyler" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Mâdemki Peygamber'in kelâmları kâmilen vahy-i ilâhîdir, o halde hepsini Hak buyurur.

تو همی گویی مرا دل نیز هست　　دل فراز عرش باشد نی به پست

2237. *Sen ise, benim gönlüm vardır, dersin. Gönül arşın üstünde olur, alçakta değil!*

Ey gönlünü âlâyiş-i dünyeviyyeye ve huzûzât-ı nefsâniyyeye bağlamış olan kimse, sen bu hâlin ile, benim de gönlüm var, dersin. Gönlün bağlandığı yer, âlem-i ulvî olur, âlem-i süflî değil. Beyit:

دل یکی منظریست ربانی　　خانهء دیو را چه دل خوانی

آنکه دل نام کردهء بمجاز　　رو به پیش سگان کوی انداز

"Kalb dediğimiz şey, Rabbânî olan bir mahall-i temâşâdır. Sen şeytanın evine niçin kalb diyorsun? O senin mecâzen kalb adını verdiğin şeyi git de mahalle köpeklerinin önüne at!"

در گل تیره یقین هم آب هست   لیك زان آیت نشاید آبدست

2238. *Muzlim çamurda da muhakkak su vardır; fakat o senin suyundan abdest lâyık olmaz.*

Avâmın kalbi, muzlim çamura teşbîh buyurulmuştur. Zîrâ avâmın kalbi de, her ne kadar mertebe-i ilâhiyyenin sûreti ise de, bu mertebe-i ilâhiyyeden gâfildir; ve muzlim olup, gönül denmeğe lâyık değildir. Nitekim toprağa berrâk su karışınca, kara bir çamur sûreti hâsıl olur; ve bu kara çamur içindekine artık su denemez. Zîrâ çamurun mağlûbudur ve çamur hükmünü hâizdir. Ve kezâ, mertebe-i ilâhiyyeden gâfil ve âlem-i süflîye mâil olan bir gönül dahi, ten hükmünü hâizdir. Ve böyle çamur içindeki su ile abdest ve tahâret câiz olmadığı gibi, cismâniyet hükmü altında zebûn kalan latîfe-i kalb ile, salât-ı ma'nevîye ve huzûr-ı Hakk'a girilemez.

زانکه گر آبست مغلوب گلست   پس دل خود را مگو کین هم دلست

2239. *O sebebden ki, gerçi sudur, çamur mağlubudur; böyle olunca kendi gönlüne deme ki, bu da gönüldür!*

آن دلی کز آسمانها بر ترست   آن دل ابدال یا پیغمبرست

2240. [2248] *O bir gönül ki, göklerden âlîdir, o abdâlın, ya peygamberin gönlüdür.*

"Abdâl"dan murâd, münhasıran kıssada beyân buyurulan abdâl-ı seb'a değildir; vücûd-ı abdânîsi, vücûd-ı Hakkānî'ye ve sıfât-ı nefsânîsi, sıfât-ı ilâhîye mübeddel olan bilcümle evliyâ-yı kirâm hazarâtıdır ki, bunlar bu husûsta umûmen vâris-i peygamberîdirler. Ya'nî "Arşın üstünde ve gönüllerden yüksek olan gönül, ya peygamberân-ı izâm ve yâhud onların vârisleri olan evliyâ-yı kirâm hazarâtının gönülleridir. Onların kalbleri nazargâh-ı Hak'dır. Ve hadîs-i kudsîde ما وسعنى ارضى و لا سمائى ولكن وسعنى قلب المؤمن التقى النقى ya'nî "Ben yerime ve göğüme sığmadım, ve lâkin takî ve nakî olan mü'minin kalbine sığdım" buyurulması, ancak bu kalblere mahsûs olan bir beyân-ı ilâhîdir.

پاك گشته آن ز گل صافی شده   در فزونی آمده وافی شده

2241. *O çamurdan pâk olup, sâfî olmuştur; ziyâdeliğe gelmiş ve vâfî olmuştur.*

O göklerden yüksek olan kalb, cismâniyet hükmünden pâk olup, sıfât-ı rûhâniyye ile sâfî olmuştur. Ve rûhâniyet ve melekiyet mertebesinden de te-

rakkî edip, maksad-ı hilkatine vâfî olmuştur. Nitekim Hz. Pîr, bu terakkîye şu beyt-i şerîfinde işâret buyururlar:

بار دیگر از فلك قربان شوم　　　آنچه اندر وهم نآمد آن شوم

"Dîğer def'ada felekten kurbân olurum, o ki vehme gelmez, o olurum."

Zîrâ her bir ferd-i beşer, ilm-i Hak mertebesinden, esfel-i sâfilîne nüzûl ettikten sonra da, yine o mertebeye urûc ile mükelleftir. Urûc-ı serî' bu âlemde insân-ı kâmilin terbiyesi tahtında vâki' olur. "Urûc-ı batî" ise, ba'de'l-kıyâme pek uzun etvârdan sonra olur. Onun için her bir mü'mine bu âlemde bir insân-ı kâmilin sohbet ve terbiyesinde bulunmak elzemdir.

ترك گل كرده سوی بحر آمده　　　رسته از زندان گل بحری شده

2242. *Çamuru terk edip, deniz tarafına gelmiş; çamur zindanından kurtulup, bir deniz olmuştur.*

O gönüllerden yüksek olan gönül, çamur mesâbesinde olan vücûd-ı izâfî kuyûdâtını terk edip, deryâ mesâbesinde olan vücûd-ı hakîkî tarafına gelmiş, anâsır ve cihât cinsinden kurtulup, deryâ-yı hakîkate dalmakla bir deryâ olmuştur.

آب ما محبوس گل ماندست هین　　　بحر رحمت جذب كن ما را ز طین

2243. *Bizim suyumuz çamurun mahbûsu kalmıştır; âgâh ol, ey bahr-i rahmet bizi çamurdan cezb et!*

Yukarıdaki beyânı dinleyip ve kendilerini kâmil gören ulemâ-yı zâhir derler ki: "Mâdemki, bizim suyumuz olan rûhumuz, cismâniyetin mahbûsu olup kalmıştır. Âgâh ol, ey vücûd-ı izâfî kuyûdâtından kurtulup, deryâ-yı hakîkate dalarak bir deryâ olmuş olan insân-ı kâmil; mâdemki sen bir bahr-i rahmetsin, ey bahr-i rahmet, bizi de çamurdan çek de görelim!"

بحر گوید من ترا در خود كشم　　　لیك می لافی كه من آب خوشم

2244. *Deniz der ki: "Ben seni kendime çekerim; fakat ben latîf suyum diye öğünürsün."*

Bir deryâ olan insân-ı kâmil, onların bu tekliflerine karşı cevâben buyurur ki: "Evet, ben seni kendi mertebeme çekerim; fakat ne çâre ki sen: "Ben ulûm-ı şer'iyye ile mücehhez ve idrâk-i mümtâz ile müzeyyen bir kâmilim, diye halk arasında öğünür ve beni kendinden müstağnî bilirsin."

لاف تو محروم می دارد ترا　　ترك آن پنداشت کن در من آ

2245. *Senin lâfın seni mahrûm tutar; o zannı terk et, bana gel!*

İrfân ve zekâ sâhibiyim diye, senin öğünmen, seni insân-ı kâmilin nazarından mahrûm tutar. Sen o zannu vehmini terk et ve o mevhûm olan varlığından boşal; ondan sonra bana gel. Zîrâ sen, sirke ile dolu bir kap gibisin, o sirke boşalmadıkça içine bal doldurulamaz.

آب گل خواهد که در دریا رود　　گل گرفته پای آب و می کشد

2246. *Çamurun suyu deryâya gitmek ister; çamur suyun ayağını tutmuş ve çekiyor.*

Bu topraktan masnû' olan cismin, su mesâbesinde olan rûhu, deryâ-yı hakîkate gitmek ister; fakat o cisim, o rûhun ayağını tutmuş ve çeker.

گر رهاند پای خود از دست گل　　گل بماند خشك و او شد مستقل

2247. *Eğer kendi ayağını çamurun elinden kurtarırsa, çamur kuru kalır ve o müstakil olur.*

Eğer rûh, ayağını kesîf olan cismin elinden kurtarırsa, cism-i kesîf, kupkuru ve hareketsiz kalır ve rûh dahi kendi âleminde müstakil olur. Cenâb-ı Pîr efendimizin mürşid-i âlîleri olan Seyyid Burhâneddîn Muhakkık Tirmizî (k.s.) hazretleri âtîdeki beyitlerde şöyle buyururlar. Beyit:

الروح من نور عرش الله مبدؤها　　و تربة الارض اصل الجسم و البدن

قد الف الملك الجبار بينهما　　ليصلحا لقبول العهد والمحن

فالروح فی غربة و الجسم فی وطن　　فارحم غريبا كئيبا نازح الوطن

"Rûh, Allah Teâlâ'nın arşının nûrundandır, onun mebdei budur. Cisim ve bedenin aslı ise, arzın toprağıdır. Melik-i Cebbâr olan Hak Teâlâ hazretleri ikisinin arasını te'lîf buyurdu. Ahdin ve mihenin kabûlü için sulh oldular. İmdi rûh gurbette ve cisim vatanındadır; binâenaleyh vatanından uzak düşen bir mahzûn garîbe merhamet et!"

آن کشیدن چیست از گل آب را　　جذب تر نقل و شراب نابرا

2248. *O çamurdan suyu çekmek nedir? Senin mezeyi ve şarâb-ı hâlisi çekmendir.*

Bu cism-i kesîfden, rûh suyunu hakîkat denizine çekmek ne demektir bilir misin? Senin ihtiyâc-ı bedenden fazla mahzâ lezzet ve tena'um için türlü türlü gıdâlar ile haddinden fazla yemen ve içmen ve dîğer huzûzât-ı nefsâniyye ve lezzât-ı dünyeviyye ile iştigâlindir.

همچنین هر شهوتی اندر جهان　　　خواه مال و خواه جاه و خواه نان

2249. *İster mal ve ister câh ve ister ekmek olsun, her bir şehvet cihânda böyledir.*

Rûhun, hakîkat deryâsına incizâbı için, bu şehevâtdan vazgeçmek lâzımdır.

هر یکی زینها ترا مستی کند　　　چون نیابی آن خُمارت می زند

2250. [2258] *Bunlardan her birisi seni bir sarhoş eder, vaktâki onu bulmayasın, sana humâr vurur.*

Mal ve câh ve ekl ve şürb lezzetlerinden her birisi, sana birer sarhoşluk getirir. Nereden gelip, nereye gittiğini ve niçin gelip, niçin gittiğini düşünemiyecek bir hâle gelirsin, akıl ve fikrin o huzûzât ve lezzâta münhasır olur. Bu alıştığın hazları ve lezzetleri bulamadığın vakit, sana humâr, ya'nî baş ağrısı ve elem ve gam hâsıl olur.

"Humâr" sarhoşluktan sonra ârız olan baş ağrısı ve sersemlik ma'nâsınadır.

این خمار غم دلیل آن شدست　　　که بدان مفقود مستی ات بدست

2251. *Bu gam humârı, onun delîli olmuştur ki, o mefkûda senin sarhoşluğun olmuştur.*

O alıştığın hazları ve lezzetleri bulamadığın vakit, sana ârız olan gam humârı, senin o fevt ve gâib ettiğin lezzetlerden ve hazlardan sarhoş olmuş olmanın delîlidir.

جز باندازهء ضرورت زین مگیر　　　تا نگردد غالب و بر تو امیر

2252. *Zarûret endâzesinin gayriyle bundan tutma, tâ ki senin üzerine gâlib ve emîr olmasın!*

Ya'nî, şer'in sana gösterdiği zarûret ölçüsünü düşün de, huzûzât-ı dünyeviyyeden ancak bu ölçü dâiresinde müntefi' ol. Gerçi helâl olmak şartıyla bol bol yemek ve içmek ve mal kazanmak mubâhtır; fakat nefsin henüz ölmemiş olduğu için, o mubâh olan lezzât ve huzûzât sonra sana gâlib ve hâkim olur; ve onların galebesi ve hâkimiyyeti seni taraf-ı helâke götürür. Bu hakîkate

binâen, Resûl-i zîşân Efendimiz şöyle buyururlar: ليس لابن آدم حق فى سوى هذه الاشياء من الدنيا بيت ليسكنه و ثوب يوارى عورته و جلف الخبز والماء Ya'nî "İbn-i Âdem için, dünyâdan bu şeylerin gayrisinde bir hak yoktur: Sâkin olacağı bir ev ve setr-i avret edecek bir libâs ve bir parça ekmek ve su."

سر كشيدى تو كه من صاحب دلم　　حاجت غيرى ندارم واصلم

2253. *"Ben gönül sâhibiyim, başkasına hâcetim yoktur, vâsılım!" diye ibâ ettin.*

"Ser-keşîden" baş çekmek demek ise de, ibâ etmek ve kabûl etmemek ma'nâsından kinâyedir.

Bu beyt-i şerîfde zâhir-i şerîatle ameli kâfî görüp, kendilerini kâmillerin sohbetinden ve onların nazarı altında bâtınlarının terbiyesine ihtiyâçtan müstağnî addeden ulemâ-i rüsûmun hallerine işâret buyurulur. Onlar derler ki: "Biz Kur'ân ve hadîs-i şerîfin ahkâmıyla amel ediyoruz. Binâenaleyh bizlerde de kalb ve idrâk vardır. Kendimiz gibi, dîğer bir âlimin sohbet ve terbiyesine ihtiyâcımız yoktur. Mâdemki şerîatle amel ediyoruz, bu bize kâfîdir. Biz de Hakk'a vâsılız; ayrıca bir de tarîkat ne demektir? Peygamber (a.s.) zamânında böyle tarîkat var mı idi? Yalnız şerîatle amel edip beyne'n-nâs veliyy-i kâmil addolunan bir kimsenin sohbet ve terbiyesinde bulunmayan milyonlarca insanlar vardır. Bunlar ahvâl-i âhiretlerinden me'yûs mu olacaklardır?"

Cevâb: Bu da'vâya karşı çok uzun sözler vardır, zîrâ mevzû' geniştir; fakat fakîr hulâsaten birkaç söz ile iktifâ ediyorum. Bunlar erbâb-ı iz'âna kâfidir. Ma'lûm olsun ki "tarîkat," "şerîat"in sırrı ve "hakîkat," "tarîkat"ın sırrıdır; ve "ma'rifet" bunların netâyicidir. Ve hilkat-ı insandan maksûd ise ma'rifettir. İmdi zâhir-i şerîat ta'limsiz öğrenilemediği gibi, bâtın-ı şerîat olan tarîkat ve bâtın-ı tarîkat olan hakîkat dahi ta'lîmsiz tahsîl olunamaz. Ve bu ta'lîmler netîcesinde hâsıl olacak olan ma'rifet, herkesin kendi isti'dâdının dâiresi kadardır. Tarîkat şerîatsız ve hakîkat dahi tarîkatsız ve ma'rifet dahi, bunlar cem' olmaksızın elde edilemez. Zamân-ı peygamberîde bi'l-asâle insân-ı kâmil, Resûl-i zîşân Efendimiz'in kendileri idi ve ashâb-ı kirâm hazarâtına, isti'dâdlarına göre şerîat ve tarîkat ve hakîkatı ta'lîm buyururlar idi. Ve bu ta'lîmât netîcesinde ashâb-ı kirâmdan ba'zılarına, vüs'at-ı isti'dâdları hasebiyle hâsıl olan esrâr ve maârifin keşfini men' buyururlar idi. Nitekim I. cildde geçen Hz. Zeyd (r.a.) kıssasında buna dâir olan tafsîlât beyân olundu. Resûl-i zîşân Efendimiz'in âlem-i sûretden, âlem-i ma'nâyı teşrîflerinden sonra, bu vazîfe bu esrâra vâkıf olan vâris-i kâmillere intikâl etmiştir ki, onlar

hakkında علماء امتى كانبياء بنى اسرائيل ["Ümmetimin âlemleri Benî İsrâîl peygamberleri gibidir"] ve العلماء ورثة الانبياء ["Âlimler nebîlerin vârisidir"] buyurulmuştur. Etvâr-ı tarîkatten ve esrâr-ı hakîkatten bî-behre olan ulemâ-i rüsûm, veresei kâmilînden değildir. Böyle bir kimse, yalnız ilm-i şerîatın zâhirine vukûf ile iddiâ-yı kemâl ederse, cenâb-ı Pîr efendimizin buyurdukları gibi, o, onun vehmidir.

Yalnız zâhir-i şerîatle amel edip vâris-i kâmilin sohbet ve terbiyesinde bulunmamış olan mü'minlerin ahvâline gelince: Onların hâlisan li-vechillâh amel edenleri الشرك فى امتى اخفى من دبيب النمل على الصفا ya'nî "Ümmetimde şirk, cilâlı bir madde üzerindeki karıncanın yürüyüşünün sesinden daha gizlidir" hadîs-i şerîfinde buyurulduğu üzere, âhirette şirk-i hafî içinde bulundukları halde, cennettedirler. Amellerindeki ihlâslarının derecesine ve وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا (En'âm, 6/132) ["Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır"] âyet-i kerîmesine göre niam-ı cinâniyye ile mütena'im olurlar; velâkin hakîkati müşâhededen mahcûbdurlar; zîrâ şirk, kalb gözüne ârız olan şaşılıktan ibârettir ki, biri çok görür. Ve bu şaşılık ancak bu âlemde vâris-i kâmilin tedâvîsiyle zâil olur. Böyle olunca, bu âlemde kalb gözünü hakîkate açacak bir tabîb-i ilâhî olan, vâris-i kâmilin sohbet ve terbiyesine ihtiyâc-ı kat'î vardır. مَنْ كَانَ فِى هٰذِهِ أَعْمٰى وَ هُوَ فِى الْآخِرَةِ أَعْمٰى (İsrâ, 17/72) Ya'nî "O kimse ki, burada kör oldu; âhirette de kör oldu" âyet-i kerîmesi mûcibince, âhirette bunun çâresi yoktur. Zîrâ körü körüne tena'um etmek başka, göre göre tena'um etmek yine başkadır. Bu beyânât hakkında ehl-i insâfa kanâat husûlü ümîdiyle Sipehsâlâr hazretlerinin *Menâkıb*'ında münderic olan vak'ayı aynen yazıyorum:

"Zamân-ı Hz. Mevlânâ'da, ilmiyle âmil bulunan ulemâ-i zâhireden, cenâb-ı Mevlânâ efendimize mu'teriz Şemseddîn Mardînî ismindeki bir zât nakletti ki, bir gece âlem-i ma'nâda Hz. Resûlullâh (s.a.v.) Efendimiz'i gördüm, oturmuşlar idi. Huzûr-ı Risâlet-penâhîlerine gidip selâm verir idim, mübârek yüzlerini çevirirler idi. Çevirdikleri tarafa giderdim, onlar dîğer tarafa çevirirler idi. Âkıbet söze başlayıp dedim ki: "Yâ Resûlallâh! Bu kadar sene ümîd-i âtıfet ve inâyetiniz ile zahmetler çektim ve ahâdîs ve ahkâm-ı şer'iyyenin tahkîkine cehd ve gayret edip, bilcümle ehl-i İslâm'ın hall-i müşkillerini, mesâî-i sâireme takdîm eyledim. Şimdi bu zaîfin mahrûmiyetime hiçbir sebeb göremiyorum?" Hz. Risâlet-penâh (salavâtullâhi aleyh) buyurdular ki: "Evet, bunların hepsi doğrudur; fakat sen bizim ihvânımıza nazar-ı inkâr ile bakıyorsun; bu ise, cümle günâhların fevkindedir." Bunun üzerine ahvâl-i mâziyenin istiğfâriyle meşgûl oldum."

Şemseddîn-i Mardînî ba'dehû Hz. Pîr'e intisâb edip, mazhar-ı lutufları olmuştur.

آنچنانکه آب در گل سرکشد   که منم آب و چرا جویم مدد

2254. *Nitekim çamurdaki su: "Ben suyum, niçin meded istiyeyim!" diye imtinâ' eder.*

Nefsâniyet ve cismâniyet çamurundaki "Rûh, ben de rûhum, niçin başkalarından yardım istiyeyim!" diye kâmillerin sohbetinden ibâ eder.

دل تو این آلوده را پنداشتی   لا جرم دل ز اهل دل برداشتی

2255. *Sen bu bulaşmışı, gönül zannettin, şübhesiz gönlünü ehl-i dilden kaldırdın.*

Ey âlim efendi, sen hırs-ı dünyevî ve hevâ-yı nefsânî levsiyyâtına bulaşmış olan kalbini, kalb zannettin ve bu zann-ı bâtılın sebebiyle, o bulaşık olan kalbini, ehl-i dil olan kâmillerden kaldırdın ve kendini onlardan müstağnî bildin.

خود روا داری که آن دل باشد این   کو بود در عشق شیر و انگبین

2256. *Revâ tutar mısın ki, o gönül bu olsun ki, o sütün ve balın aşkında olur.*

Ey dirâyet ve zekâvetine i'timâd eden efendi, insâf et! Süt ve bal lezzetinin aşk ve muhabbetine bağlanmış olan gönlün, bu gönül olmasını sen câiz ve revâ görür müsün? Gönül, böyle âlem-i süflînin lezzetlerine mübtelâ olan gönül müdür?

لطف شیر و انگبین عکس دلست   هر خوشی را آن خوش از دل حاصلست

2257. *Sütün ve balın letâfeti, dilin aksidir; her bir hoşa, o hoşluk, gönülden hâsıldır.*

Ankaravî hazretleri bu beyt-i şerîfe iki mertebe üzerine ma'nâ vermiştir: Birisi fehm-i avâma ve dîğeri fehm-i havâssa göredir. Fehm-i avâma göre verdiği ma'nâ şudur: İnsan sütü ve balı vesâir latîf gıdâları yediği vakit lezzet ve keyif duyar; bu lezzet ve keyif ise, gönül hoşluğundandır. Nitekim bir kimsenin evlâdı veyâ pederi vefât edip, kalbi onun âteş-i firâkıyla yanıp tutuştuğu esnâda lezâiz ve huzûzât âleminden hiçbirine iltifât etmez; binâenaleyh sütün ve balın letâfeti, kalb letâfetinin ve hoşluğunun aksinden olur. Binâenaleyh her bir hoş olan gıdâya, o hoşluk ve letâfet gönül hoşluğundan hâsıl olmuş olur.

Fehm-i havâssa göre verdiği ma'nâya, Hind şârihleri de iştirâk etmişlerdir; o ma'nâ da hulâsaten budur: Mevcûdât-ı dünyeviyyenin hepsi, "hakîkat-ı câmia" olan gönül feyzinin pertevindendir. Bu gönül, insân-ı kâmilin gönlüdür. Binâenaleyh gönül cevher ve bâkîsi hep bu hakîkatin pertevi olan arazdır. Nitekim âtîde de beyân buyurulur.

پس بود دل جوهر و عالم عرض سايهء دل چون بود دلرا غرض

2258. *Böyle olunca gönül cevher ve âlem araz olur. Kalbin gölgesi, kalbe nasıl garaz olur?*

Her bir hoşa ve latîfe, o hoşluk ve letâfet gönülden hâsıl olunca, gönül asıl ve cevher ve havâss-i hamseden her birine hoşluk veren âlem fer' ve araz olur; ve fer' ve araz ise, kalbin gölgesidir. İmdi kalbin gölgesi, kalbin kasdı ve garazı olur mu? Ve bir kimse kendi gölgesinin arkasında koşar mı; ve bu gölgeye âşık olur mu?

آن دلی کو عاشق مالست و جاه يا زبون اين گل و آب سياه

2259. *O gönül ki, malın ve câhın âşıkıdır; yâhud bu kara çamur ve suyun zebûnudur.*

O gönül ki, kalb-i kâmilin gölgeleri olan malın ve câhın âşıkıdır; yâhud bu kara çamur olan cismin ve kara su mesâbesinde olan rûh-ı hayvânînin mağlûbudur; binâenaleyh sıfât-ı hayvâniyye ile muttasıftır.

يا خيالاتی که در ظلمات او می پرستدشان برای گفت و گو

2260. [2268] *Yâhud hayâller ki, onun zulmetlerindedir, onlara güft ü gû için taparlar.*

Yâhud o gönül ki, o gönlün zulmetleri içinde birtakım hayâller peydâ olur; ve bu âlem-i sûretde güft ü gû için bu hayâllere taparlar ve o hayâller birtakım ulûm-ı vehmiyye ve tahmîniyyedir ki, ancak dedikodudan ibârettir.

دل نباشد غير آن دريای نور دل نظرگاه خدا و آنگاه کور

2261. *O nûr deryâsının gayri, gönül olmaz. Gönül nazargâh-ı Hudâ olsun, sonra da kör olsun hâ!*

Nûr deryâsı olan kâmilin gönlünden gayri ve âşık-ı mâl ve câh olan bir gönül, gönül değildir. Ve nazargâh-ı Hudâ olan bir kâmilin kalbi, aslâ kör olmaz. Binâenaleyh öyle bir kâmilin kalbinin gördüğü ulûm, ulûm-ı ledünniy-

yedir; kör olan kalblerden sudûr eden ulûm-ı vehmiyye ve tahmîniyye değildir. Onların ulûmunu, kendi vehmî ve tahmînî ilimlerine kıyâs edip, hatâ isnâd edenlerin vay hâline!

نی دل اندر صد هزاران خاص و عام　　در یکی باشد کدامست آن کدام

2262. *Değil midir ki gönül yüz binlerce hâs ve âmm içinde bir kimsede olur. Hangisidir o hangisi?*

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî, bu beyt-i şerîfin şerhinde şöyle buyurur: "Nî" kelimesinden "der yekî bâşed"e kadar bir cümle-i istifhâmiyyedir; bu sûretde ma'nâ: "Değil midir ki, gönül havâs ve avâmın yüz binlercesinde bir kimsede olur. Hangisidir o hangisi?" demek olup, kalb-i kâmilin kudretini beyândan ibâret olur. Fakîr, bu ma'nâyı münâsib gördüğümden, ona göre tercüme ettim. Ve yine Hind şurrâhından Muhammed Hâşim, şöyle ma'nâ veriyor: "Her gönül nazargâh-ı Hudâ değildir; belki gönül, dünyâ halkının yüz binlerce havâs ve avâmının ancak birinde zuhûra gelir; eğer sen bilirsen, onun nişânını ver!" Bu da, yukarıki ma'nâyı te'yîd eder. Ankaravî hazretleri ise: "Dil-i kâmil, yüz binlerce havâs ve avâmda olmaz; ancak bir kimsede olur. İki kimsede olmaz; ve hangi kimsedir, o hangi kimsedir?" ma'nâsını veriyor ve sonra şu suâli îrâd buyuruyor: "Bir asırda, birkaç sâhib-i dil olmaz mı? Eğer olursa "der yekî bâşed" ya'nî "bir kimsede olur" buyurulması nasıl tevfîk olunur?" Bu suâle verdikleri cevâbın hulâsası şudur: "Zât-ı mutlakanın vahdetine mukâbil olan kalb-i kâmil, ezelen ve ebeden birdir; iki olmak ihtimâli yoktur ve ta'dâd ve keserât-ı kulûb eşhâs-ı kesîreye izâfet olunduğu i'tibâriyledir. İmdi bu vahdet-i mutlaka mazharı olan kalb-i vâhide, birçok kimseler vâsıl olsalar, hakîkat cihetinden bir olurlar." Hazretin, beyt-i şerîfe verdiği ma'nâ bu suâl ve cevâbı iktizâ etmiştir. Hind şârihlerinin verdikleri ma'nâda bu suâl ve cevâb külfeti olmadığı için, daha müreccah görünür.

ریزهٔ دلرا بهل دلرا بجو　　تا شود آن ریزه چون کوهی ازو

2263. *Gönül kırıntısını bırak, gönül iste; tâ ki o kırıntı ondan bir dağ gibi olsun.*

Ey müddeî, senin gönlün, gönül kırıntısıdır, gönül değildir. binâenaleyh o gönül kırıntısını bırak da, bir kâmilin kalbini iste ve o kalbe girmeğe çalış, tâ ki o sendeki gönül kırıntısı o kâmilin gönlünden bir dağ gibi metîn olsun.

دل محیطست اندرین خطهء وجود　　　　زر همی افشاند از احسان و جود

2264. *Gönül bu vücûd hıttasında olanı muhîttir; ihsân ve cûddan altın saçar.*

"Hıtta" başka kimse müdâhale etmemek üzere bir kimsenin çizgi çekerek, ta'yîn ettiği mahaldir; cem'i "hıtât" gelir. Ülke ve diyâr ve memleket ma'nâsında da müsta'meldir. Gönül, varlık dâiresinde ve diyârında olan şeylerin hepsini kaplamıştır. İn'âm ve sehâdan dolayı, âlem-i vücûdda, efrâd-ı eşyânın isti'dâdlarına göre, feyiz ve atâ altınlarını saçar.

Ma'lûm olsun ki, Hak Teâlâ hazretleri hadîs-i kudsîde لا یسعنی ارضی و لا سمائی و لکن وسعنی قلب المؤمن التقی النقی ya'nî "Ben, yerime ve göklerime sığmadım; velâkin nakî ve takî olan mü'minin kalbine sığdım" buyurur. Ve kâmil olan nekâvet ve takvâ ise, ancak îmân-ı kâmil sâhibi olan insân-ı kâmilde olur; ve Hakk'ın sığdığı bir kalbin derece-i vüs'atini beyâna hâcet yoktur. Böyle bir kalb, bittâbi' vücûdât-ı izâfiyye âlemini muhît olduğu gibi, bu âleme vâki' olan Hakk'ın tecelliyât-ı sıfâtiyye ve esmâiyyesine de vâsıtadır. Binâenaleyh ihsân, ve cûd cihetinden feyiz ve atâ altınları, âlem-i halka elbette böyle bir kalbden tevzi' olunur.

از سلام حق سلامتها نثار　　　　می کند بر اهل عالم اختیار

2265. *Ehl-i âlem üzerine ihtiyâr cihetinden, selâm-ı Hak'dan selâmetler nisâr eder.*

"Nisâr" saçmak, dağıtmak ve atâ etmek ma'nâsınadır. "Selâm" noksanlardan ve ayıplardan emîn olan ve büyük ağaç ma'nâsına gelir. "Selâmet" emînlik ve ayıplardan berî olmak demektir. Ve "Selâm" esmâ-i ilâhiyyedendir. Ya'nî "O kalb-i kâmil, ehl-i âlem üzerine cebr-i ilâhî cihetinden değil, ihtiyâr cihetinden Hakk'ın Selâm ism-i şerîfinin ahkâm ve âsârını ızhâr için, ehl-i âlem üzerine selâmetler saçar ve atâ eder."

هر کرا دامن درستست و معد　　　　آنثار دل بدآن کس می رسد

2266. *Her kimin eteği dürüst ve hâzır ise, o kalbin atâsı o kimseye erişir.*

Her kim o insân-ı kâmilin kalbinden saçılan atâya eteğini açmış ise, o atâ o kimseye erişir.

دامن تو آن نیازست و حضور　　　　هین منه در دامن آن سنگ فُجور

2267. *Senin eteğin o niyâz ve huzûrdur; sakın eteğe o fücûr taşını koyma!*

"Fücûr" Hak'dan rücû' etmek ve yalan söylemek ma'nâsınadır ve dâire-i şer'den çıkmak ma'nâsında müsta'meldir ki, fisk u fücûr denir. "İnsân-ı kâmilin atâ-yı kalbine karşı, senin açacağın etek, senin niyâzın ve huzûrundur; dikkat et ki, bu eteğin içinde fisk u fücûr taşları bulunmasın."

تا نَدَرَدْ دامنت زآن سنگها   تا بدانی نقد را از رنگها

2268. *Tâ ki o taşlardan eteğin yırtılmasın, tâ ki nakdi, renklerden bilesin.*

"Nakd" seçmek ve saymak ma'nâsınadır, cem'i "nukûd" gelir; ve kalpı hâlisten çıkarıp seçmek ma'nâsında kullanılır. "Renkler"den murâd, boyanıp yaldızlanarak zâhirde nakd-i hâlis zannolunan kalplardır. Burada nakd ile insân-ı kâmile ve renkler ile müddeî-i kâzib olan nâkıslara işâret buyurulur.

سنگ پر کردی تو دامن از جهان   هم ز سنگ سیم و زر چون کودکان

2269. *Sen eteğini cihândan taş doldurdun; çocuklar gibi gümüş ve altın taşından da.*

Sen kalbinin eteğini bu âlem-i sûretden fücûr taşlarıyla doldurdun. Bundan başka çocuklar oyun oynarken eteklerini renkli cam parçalarıyla doldurup, birbirlerine karşı paralarının çokluğu ile iftihâr ettikleri gibi, sen de eteğini toprakta renkli bir hâle gelmiş olan altın ve gümüş taş parçalarıyla dahi doldurdun ve bunların çokluğu ile emsâline karşı iftihâr etmektesin.

آن خیال سیم و زر چون زر نبود   دامن صدقت درید و غم فزود

2270. [2278] *O gümüş ve altın hayâli, mâdemki altın olmadı, senin sıdk eteğini yırttı ve gam artırdı.*

Çocukların renkli cam parçalarını para tahayyül ettikleri gibi, sen de elindeki altını ve gümüşü, hakîkaten altın ve gümüş hayâl ettin; ve hadd-i zâtında onların hakîkatlerine muttali' olmadın. Binâenaleyh o toprağın renkli taşları senin sadâkat eteğini yırttı ve kalbinin gamını artırdı ve altın-gümüş tedâriki elemiyle yanıp tutuştun.

کی نماید کودکانرا سنگ سنگ   تا نگیرد عقل دامنشان بچنگ

2271. *Çocuklara taş, ne vakit taş görünür, akıl onların eteğini pençesiyle tutmadıkça.*

Çocuklar akıl mertebesine gelinceye kadar, para diye muhabbet ettikleri renkli taş parçalarını taş olarak göremezler; bunun gibi, ehl-i dünyâ dahi

akl-ı maâd mertebesine gelip altın ve gümüşün hakîkatini anlayıncaya kadar, o toprağın renkli ma'denlerine karşı muhabbetten vazgeçmezler.

پير عقل آمد نه آن موى سفيد   مو نمى گنجد دران بخت و اميد

2272. *Akıl, pîr geldi, o beyaz kıl değil. Kıl o baht ve ümîde sığmaz.*

Hak yolunda akıl, pîr-i irşâd olarak zâhir oldu.. Binâenaleyh aklı kâmil olan kimse pîr olur; yoksa ihtiyarlıktan dolayı saçı ve sakalı beyazlaşmış, fakat hakîkat-ı eşyâdan bî-haber olana pîr denemez. O akl-ı kâmile vusûl baht ve ümîdinde, kılın, ya'nî saçı ve sakalı ağarmanın aslâ dahli yoktur.

انكار كردن آن جماعت بر دعا و شفاعت دقوقى و پريدن ايشان و نا پيدا شدن

در پردهء غيب و حيران شدن دقوقى كه بر هوا رفتند يا بر زمين

Dekūkî'nin duâsı ve şefâati üzerine, o cemâatin inkâr etmeleri ve onların perde-i gayba uçmaları ve nâ-peydâ olmaları ve Dekūkî'nin havaya mı, yâhud zemîne mi gitti diye hayrân olması beyânındadır

چون رهيد آن كشتى و آمد بكام   شد نماز آن جماعت هم تمام

2273. *Vaktâki o gemi kurtuldu ve murâda geldi, o cemâatin namazı da tamam oldu.*

Dekūkî hazretleri tarafından ğarktan kurtulmaları için duâ edilen gemi kurtuldu ve murâdları olan selâmet, gemi halkına hâsıl oldu. Abdâl-ı seb'anın Dekūkî hazretlerine iktidâ ederek kıldıkları namaz dahi tamâm oldu.

فجفجى افتاد شان با هم دگر   كين فضولى كيست از ما اى پدر

2274. *Onlara birbirleriyle fısıltı vâki' oldu ki: "Ey peder, bizden bu fuzûlî olan kimdir?" diye.*

O abdâl-ı seb'a geminin sâhil-i selâmate çıktığını görünce Dekūkî hazretlerinin arkasında: "Ey baba! Bizim içimizden fuzûlî olarak duâ ederek,

Hakk'ın işine karışan kimdir?" diye gizlice ve fısıltı ile birbirleriyle konuşmağa başladılar.

هر يكى با آن دگر گفتند سر　　　　از پشت دقوقى مستتر

2275. *Dekūkî'nin arkasında müstetir oldukları halde, her birisi, o dîğerine sırran söylediler.*

O abdâl-ı seb'a Dekūkî hazretlerinin arkasında, birbirleriyle gizlice söyleştikleri vakit, basar-ı hissîden müstetir idiler. Ya'nî zâhiren bakılınca görünmez bir halde idiler.

گفت هر يك من نكردستم كنون　　　　اين دعا نى از درون نى از برون

2276. *Her birisi: "Bu duâyı el-ân, ne içimden, ne dışımdan etmemişimdir!" dedi.*

گفت مانا كين امام ما ز درد　　　　بو الفضولانه مناجاتى بكرد

2277. *Dedi: "Benzer ki bu bizim imâmımız derd cihetinden, bü'l-fuzûlce bir münâcât etti."*

O abdâl-i seb'adan birisi dîğerlerine dedi ki: "Bizim imâmımız olan Hz. Dekūkî, gemi ehlini felâkette görüp, içinin daralması cihetinden, bü'l-fuzûlce ve vazîfesi hâricinde olarak Hakk'a bir münâcât etti.

گفت آن ديگر كه اى ياران يقين　　　　مر مرا هم مى نمايد اينچنين

2278. *O dîğeri dedi ki: "Ey dostlar! Bana yakînen böyle görünüyor."*

او فضولى بوده است از انقباض　　　　كرد بر مختار مطلق اعتراض

2279. *"O inkıbâzdan dolayı bir fuzûlî olmuştur; Muhtâr-ı mutlaka i'tirâz etti!"*

O Hz. Dekūkî gemidekilerin feryâdından havsalası daraldığı için, vazîfe-i abdiyyeti hâricine çıkıp bir fuzûlî olmuştur. Kulluğun şânı, efendisinin her bir hükmüne râzı olmak iken, Muhtâr-ı mutlak olan Hakk'ın hükmüne ve ef'âline i'tirâz etti.

چون نظر كردم سپس تا بنگرم　　　　كه چه ميگويند آن اهل كرم

2280. [2288] *Vaktâki bundan sonra, o ehl-i kerem: "Nihâyet bakayım ne söylüyorlar? diye nazar ettim."*

Bu ve âtîdeki beyt-i şerîfler Dekūkî hazretleri lisânındandır.

یك از ایشانرا ندیدم در مقام رفته بودند از مقام خود تمام

2281. *"Onlardan birini makāmında gördüm, tamâmen kendi makāmlarından gitmiş idiler."*

نی بچپ نی راست نی بالا نه زیر چشم تیز من نشد بر قوم چیر

2282. *"Ne solda, ne sağda, ne yukarıda, ne aşağıda benim keskin gözüm tâife üzerine gâlib olmadı."*

"Benim maddî ve ma'nevî keskin olan gözüm, o abdâl-ı seb'adan hiçbirisini, hiçbir cihette göremedi."

درها بودند گویی آب گشت نی نشان پا و نی گردی بدشت

2283. *"İnciler idiler, gûyâ su oldular; ne ayaklarının izi, ne de sahrâda toz var."*

در قباب حق شدند آندم همه در کدامین روضه رفتند آن رمه

2284. *"O dem hepsi kıbâb-ı Hak'da oldular; o tâife hangi bahçeye gittiler?"*

"O anda o tâife incinin suya inkılâb etmesi gibi, kesîf olan taayyünlerinden soyunup Hakk'ın kubbelerinde mestûr oldular. Acabâ o tâife bu kesâfet bahçesinden, hangi letâfet bahçesine gittiler?"

در تحیر ماندم کین قوم را چون بپوشانید حق بر چشم ما

2285. *"Tahayyürde kaldım ki, Hak bu kavmi, bizim gözümüze nasıl mestûr kıldı?"*

آنچنان پنهان شدند از چشم او مثل غوطهء ماهیان در آب جو

2286. *Balıkların ırmak suyuna dalması gibi, onun gözünden öylece pinhân oldular.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz buyururlar ki: O abdâl-i seb'a, balıkların suya dalmaları gibi, Hz. Dekūkî'nin gözünden gâib oldular ve ism-i Zâhir'in ahkâmının altından, ism-i Bâtın'ın ahkâmı altına intikāl ettiler; zîrâ evliyâullâh cem'iyyet-i esmâiyyeye mazhardırlar.

سالها در حسرت ایشان بماند عمرها در شوق ایشان اشك راند

2287. *Senelerce onların hasretinde kaldı; ömürlerce onların şevkinde yaş akıttı.*

Dekûkî hazretleri, senelerce onlara mülâkî olmak için hasret çekti; ömürlerce onların şevk-i sohbetlerini anarak, gözlerinden yaş akıttı.

Ma'lûm olsun ki bu hâl, yukarıda yüksekliğinden bahs olunan Dekûkî hazretlerinin mertebesini tenzîl etmez. Nitekim bir pâdişâh, kendi mâdûnu olan bir kimseyi sever ve onun sohbetine arz-ı iştiyâk eder ve gaybûbetinden müteessir olur.

تو بگويى مرد حق اندر نظر　　　کى در آرد با خدا ذکر بشر

2288. *Sen dersin ki, merd-i Hak Hudâ ile zikr-i beşeri ne vakit nazara getirir?*

Ey nazarı kesîf sûretlere bağlı kalmış olan efendi! Sen bu bizim beyânâtımıza karşı bir i'tirâz dermeyân edip dersin ki: "Dekûkî hazretleri mâdemki ehlullahdan bir zât idi, zikr-i Hak ile zikr-i beşeri nasıl kalbinde cem' etti; ve niçin beşerden ibâret olan bu abdâl-ı seb'anın iftirâk-ı sohbetlerinden müteessir olup ağladı?"

Bu i'tirâz, cenâb-ı Pîr efendimizin, Şems-i Tebrîzî hazretlerinin gaybûbetinden sonra vâki' olan teessürlerinden dolayı muhâlifler tarafından dermeyân edilen i'tirâz olmak da muhtemeldir. Çünkü cenâb-ı Pîr efendimiz, onların Konya'dan Şam'a avdetleri üzerine, pek ziyâde müteessir olup bir gazel inşâd buyurmuşlar ve Sultan Veled hazretleriyle Şam'a göndermişlerdir. O gazelin ba'zı ebyâtı şöyledir:

که ازآن دم که تو سفر کردى　　　از حلاوت جدا شديم چو موم

همه شب همچو شمع ميسوزيم　　　ز آتشى جفت و زانگبين محروم

در فراق جمال تو ما را　　　جسم ويران و جان همچو بوم

"Sefer ettiğin o vakitten beri, bal mumunun mumu gibi tatlılıktan mahrûmuz. Şem' gibi bütün gece yanıyoruz. Bir ateşin refîkiyiz ve baldan mahrûmuz. Senin cemâlinin firâkında cismimiz vîrâne ve canımız baykuş gibi oldu."

خر ازين مى خسبد اينجا اى فلان　　　که بشر ديدى تو ايشانرا نه جان

2289. *Ey filân! Eşek burada o sebebden yatar ki, sen onları can değil, beşer gördün.*

"Husbîden-i har" Eşeğin yatması, hayretten ve hakîkatı bulamamaktan kinâyedir. Ya'nî: Ey sûret-perest olan filân! Sen bu sebebden dolayı ahvâl-i

evlîyâda hayret içinde kaldın ki, sen evlîyâ-yı Hakk'ı, can görmedin, beşer-i kesîf gördün. Halbuki evliyâ, taayyün-i beşerî kesâfetinden kurtulup, ayn-ı rûh olmuşlardır ve bunun için ارواحنا اشباحنا واشباحنا ارواحنا "Şahıslarımız rûhlarımızdır ve rûhlarımız şahıslarımızdır" derler. Binâenaleyh ân-ı vâhidde gâib olmak gibi, ahvâl-i rûhiyye onlardan zâhir olur.

کار ازین ویران شدست ای مرد خام　　　　که بشر دیدی تو ایشانرا چو عام

2290. [2298] *Ey ham adam! İş bundan dolayı vîrân olmuştur ki, sen onları avâm gibi beşer gördün.*

Ey maârif ve hakāyık-ı ilâhiyyeden hâm olan adam! Senin i'tikādının emri, bundan dolayı harâb olmuştur ve ondan dolayı evliyâyı inkâr etmişsindir ki, sen onları, sâir avâm-ı beşer gibi, beşer gördün.

تو همان دیدی که ابلیس لعین　　　　گفت من از آتشم آدم ز طین

2291. *Sen de onu gördün ki, İblîs-i laîn: "Ben âteştenim, Âdem çamurdandır!" dedi.*

Ey sûret-perest olan gâfil, sen evliyâ-yı Hakk'a nazar ettiğin vakit, onda hakîkatı görmekten matrûd olan İblîs'in gördüğünü gördün. O İblîs onun unsur-ı kesîfine bakıp: "O çamurdandır!" ve kendi unsur-ı latîfine bakıp: "Ben ateştenim!" dedi. Binâenaleyh onun nazarı ancak unsur âlemindeki mukāyeseye düştü; ve rûhdan ve ma'nâdan gâfil oldu. Zîrâ Âdem esmâ-i ilâhiyye ve esmâ-i kevniyye için hakîkat-ı câmiadır; ve İblîs bu câmiiyyetden uzaktır.

چشم ابلیسانه را یکدم ببند　　　　چند بینی صورت آخر چند چند

2292. *İblîsce olan gözü bir dem bağla, ne kadar sûret görürsün; nihâyet ne kadar, ne kadar!*

İblîs'e münâsib olan gözü ve nazarı bir an için olsun bağla; ne zamâna kadar sûret göreceksin, nihâyet ne zamâna kadar, ne zamâna kadar! Bu evliyâ-yı Hak, senin gördüğün gibi sûret-i kesîfeden ibâret değildir. Onlar inâyet-i Hak'la, rûh-ı musavver hâline gelmişlerdir.

ای دقوقی باد و چشم همچو جو　　　　هین مبر امید ایشانرا بجو

2293. *Ey Dekūkî, ırmak gibi olan iki göz ile, sakın ümîdi kesme, onları ara!*

Ankaravî hazretleri "Ey Dekūkî" hitâbını "Ey Dekūkî meşreb olan nîk-hû" sûretinde şerh buyurmuşlardır. Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâ-

bâdî buyurur ki: "Ey Dekûkî!" makûle-i Hak Sübhânehû hazretleridir. Ya'nî onları bulmaktan nâ-ümîd olma ki, onlar her halde seninle berâberdirler; ve mümkindir ki Hz. Mevlânâ Dekûkî'ye hitâb buyurmuş olsunlar." Fakat Ankaravî hazretlerinin mütâlaası âmmeye râci' olduğu için, müreccahdır. Ya'nî Dekûkî hazretleri gibi evliyâ-yı Hakk'ın kadir ve kıymetini bilip, onların sohbetlerine tâlib olan kimse, onların aşk ve muhabbeti ile iki gözünden ırmak gibi yaşlar akıtarak, onları ara! Sakın onları bulmaktan nâ-ümîd olma; mâdemki sende taleb ve aşk vardır, elbette bir gün onları bulursun.

هين بجو كه ركن دولت جستن است   هر گشادى در دل اندر بستنست

2294. *Âgâh ol, iste ki, rükn-i devlet istemektir. Gönülde olan her bir açılma, bağlanma içindedir.*

Ey tâlib, iste! Zîrâ devletin direği istemektir. Bir şey hakkında taleb lâzımdır ki, ona himmet ve kalbin teveccüh-i tâmmı hâsıl olsun. Çünkü matlûb olmayan şeye himmet masrûf olmaz. Gerçi ey tâlib, sen, onların sohbetini fevt ettim veyâ onların sohbetlerine nâil olamadım, diye mahzûn ve mükeddersin; fakat ümîdi kesme! Gönülde her bir açılma ve inbisât, bağlanma ve kabz içindedir. Zîrâ açılma ve bağlanma, bast ve kabz, iki hâlden ibârettir. Hâlin devâmı muhâl olduğundan, biri dîğerini ta'kîb eder ve kabz hâli basta mübeddel olur. Beyit:

Dilâ bârân-ı gam böyle kalır mı açılır elbet
Sehâb-ı derd ü hicrânın sonu şems-i münevverdir

از همهء كار جهان پرداخته   كو و كو مى گو بجان چون فاخته

2295. *Kâr-ı cihânın hepsinden fâriğ olup, fâhte gibi cân ile "kû ve kû" de!*

"Fâhte" üveyik kuşu, yabânî güvercin ma'nâsınadır. "kû ve kû" edât-ı istifhâm olup "nerede ve nerede?" ma'nâlarına olduğu gibi, fâhtenin "kû kû" diye ötmesine de işâret buyurulur. Ya'nî, "Ey tâlib-i hakîkat, umûr-ı cihânın hepsinden fâriğ olup, insân-ı kâmilin talebinde, nerededir, nerededir? diye, fâhte gibi can ile öt!"

نيك بنگر اندرين اى محتجب   كه دعا را بست حق بر استجب

2296. *Ey muhtecib, bu husûsda iyi bak ki, Hak duâyı "estecib" üzerine bağlamıştır.*

Ey evliyâyı görmek ve bulmak emrinde perde ve hicâb arkasında kalmış olan kimse; bu taleb husûsunda iyi bak ki, Hak Teâlâ hazretleri Kur'ân-ı Ke-

rîmde اُدْعُونِى اَسْتَجِبْ لَكُمْ (Gâfir, 40/60) "Bana duâ ediniz ki, size isticâbe edeyim" buyurmuş ve duâyı isticâbeye ve kabûl üzerine bağlamıştır. Binâenaleyh sen kemâl-i hulûs ile taleb et, Hak kabûl buyurur.

هر كرا دل پاك شد از اعتلال آن دعا اش ميرود تا ذوالجلال

2297. *Her kimin gönlü i'tilâlden pâk oldu ise, onun duâsı Zü'l-celâle kadar gider.*

"İ'tilâl" illetli olmak ma'nâsınadır. "İllet"ten murâd, şübhe ve nefsin hazzına müteallık duygulardır. Meselâ bir kimse insân-ı kâmili bulmak ve onun cem'iyyeti şerefiyle müşerref olmak için Hakk'a duâ ve niyâz eder; fakat duâsının kabûlünde şübhesi olursa, yukarıda zikr olunan âyet-i kerîmenin ma'nâsına muhâlif olduğu için, bu şübhe kalbde bir illet olur. Veyâhud insân-ı kâmili taleb ve niyâz eder; fakat bu taleb, hemcinsine ve akrânına tefevvuk gibi nefsânî bir duygunun tatmîni için olursa, bu duygu, kalbde bir illet olur. Bunlar misâldir; bu gibi illetlerin envâ'ı pek çoktur. Eğer duâ ve taleb husûsunda bir kimsenin kalbi bu gibi i'tilâlden pâk oldu ise, duâsı huzûr-ı Zü'l-celâle kadar gider; ve eğer kalb, illetlerden bir illet ile ma'lûl ise, o duâ yarı yolda kalır.

باز شرح كردن حكايت آن طالب روزى حلال بى كسب و رنج در عهد داود نبى عليه السلام و مستجاب شدن دعاى او

Dâvûd nebî (a.s.) ahdinde kazançsız ve zahmetsiz o helâl rızık tâlibi ve onun duâsı müstecâb olması hikâyesinin şerhine bir rücû'

يادم آمد آن حكايت كآن فقير روز و شب ميكرد افغان و نفير

2298. *O hikâye hatırıma geldi ki, o fakîr, gece ve gündüz efgân ve nâle ederdi.*

Yukarıda, Hak'dan zahmetsiz helâl rızık taleb eden bir fakîrin evine ansızın bir öküz gelmiş ve "Duâm makbûl oldu!" diye hemen o öküzü kesmiş idi diye bir hikâyeye başlanmış ve araya birtakım hakāyıkın beyânı girmekle, hikâye nâ-tamâm kalmış idi. O hikâye hâtıra hutûr etti, onu ikmâl edelim.

وز خدا می خواست روزئ حلال   بی شکار و رنج و کسب و انتقال

2299. *Ve Hudâ'dan şikârsız ve zahmetsiz ve kazançsız ve intikālsiz helâl rızık isterdi.*

Ma'lûmdur ki, helâl rızık istihsâli ya av vâsıtasıyla veyâhud birinin hizmetini îfâ zahmetine katlanmakla veyâhud ticâret ederek kâr etmekle veyâ bi-hasebi'l-verâse, kendisine intikāl eden mal ile olur. O fakîr ise, bunlardan hiçbirisi olmaksızın Hak Teâlâ hazretlerinden helâl rızık ister idi.

پیش ازین گفتیم بعض حال او   لیك تعویق آمد و شد پنج تو

2300. [2308] *Bundan evvel onun ba'zı hâlini dedik; lâkin ta'vîk geldi ve beş kat oldu.*

"Ta'vîk" işten geri kalmak ma'nâsınadır. O hikâyedeki fakîrin ba'zı ahvâlini bundan evvel söylemiş idik; fakat araya ba'zı hikem ve esrârın beyânı girdiğinden, bu hikâyenin mâba'di ta'vîka uğradı ve kelâm uzayarak, bu ta'vîk beş kat oldu.

هم بگوییمش کجا خواهد گریخت   چون ز ابر فضل حق حکمت بریخت

2301. *Yine onu söyleriz, Hakk'ın fazl bulutundan hikmet döküldüğü vakit, nereye kaçacaktır?*

Şimdi yine o hikâyeyi söyleriz; vaktâki Hakk'ın fazl u kerem bulutları, hikemiyât-ı ilâhiyye yağmurunu yağdırıyor, o hikmet yağmurları arasında elbet bu hikâyenin mâba'di de âlem-i elfâz ve kelâma yağacaktır; o yağacak olan rahmet-i ilâhiyye arasından, bu hikâyenin mâba'di nereye kaçabilecektir?

صاحب گاوش بدیدی گفت هین   ای بظلمت گاو من گشته رهین

2302. *Öküzün sâhibi onu gördü, dedi: "Âgâh ol ey kimse, senin zulmün sebebiyle, benim öküzüm rehîn oldu."*

"Rehîn" burada karîn ve mahbûs ma'nâsınadır. Hak'dan bâd-ı havâ [=bedâva] helâl rızık isteyip, öküzü kesen o fakîri o öküz sâhibi gördü: "Ey kimse, kendine gel! Senin zulmün ve bi-gayri hakkın benim malımda tasarruf etmen sebebiyle, benim öküzüm, ölüm denilen hâlin karîni ve mahbûsu oldu."

هین چرا کشتی بگو گاو مرا   ابله طرار انصاف اندر آ

2303. *"Âgâh ol, söyle, niçin benim öküzümü öldürdün? Ey tarrâr olan ahmak, insâfa gel!"*

"Tarrâr" yankesici ve hırsız ma'nâsınadır. Ya'nî, "Ey ahmak hırsız! İnsâfa gel de i'tirâf et, benim öküzümü niçin kestin, söyle bakalım?"

گفت من روزى ز حق مى خواستم   قبله را از لابه مى آراستم

2304. *Dedi: "Ben Hak'dan rızık isterdim; kıblemi niyâzdan müzeyyen kıldım."*

O fakîr, öküz sâhibine cevâben dedi: "Ben Hak'dan, zahmetsiz rızık ister idim ve bu husûsta himmetimin kıblesini Hakk'a karşı niyâz ve tazarru' ile süsledim."

آن دعاى كهنه ام شد مستجاب   روزئ من بود كشتم نك جواب

2305. *"Benim eski olan duâm müstecâb oldu; benim rızkım idi, öldürdüm, işte cevâb!"*

"Eski olan duâ"dan murâd, ilm-i ilâhî mertebesinde, a'yân-ı sâbitenin, lisân-ı isti'dâd ile vâki' olan talebleridir. Ya'nî "Senin öküzün, benim ezelde mukadder olan rızkım idi; ayağıma kadar geldi, kestim ve yedim. İşte sana cevâb!"

او بخشم آمد گريبانش گرفت   چند مشتى زد برويش نا شگفت

2306. *O hışma geldi, onun yakasını tuttu; sabırsız olarak onun yüzüne birkaç yumruk vurdu.*

Öküz sâhibi, fakîrin bu cevâbı üzerine öfkelendi, yakasına sarıldı ve kendisine mantıksız görünen bu söze karşı sabır ve tahammül edemiyerek, o fakîrin yüzüne birkaç yumruk da indirdi.

رفتن هر دو خصم پيش داود نبى عليه السلام

Her iki hasmın Dâvud nebî (a.s.)ın huzûruna gitmesi

مى كشيدش تا بداود نبى   كه بيآ اى ظالم گيج و غبى

2307. *"Ey dimâğı perîşan ve gabî olan zâlim!" diyerek onu Dâvud nebîye kadar çekti.*

"Gîc" perîşan ve perâkendeye derler; ve dimâğı perîşân olmuş kimseye de derler. Ve "gabî", kendi işlerinde câhil ve gâfil ve pek nâdân olan kimseye derler. "Zulm" lügatte bir şeyi mevziinin gayri olan bir mahalle vaz' etmeğe derler. Öküz sâhibi tarafından o fakîre, bu sıfatların izâfesi, ef'âline nazaran tamâmiyle mahallinde vâki' olmuştur.

حجت باردرها کن ای دغا　　　عقل در تن آور و با خویش آ

2308. *"Ey hîlekâr, soğuk olan hücceti terk et; aklı cisme getir ve kendine gel!"*

"Degā" hîlekâr ma'nâsınadır. Ya'nî, "Ey hîlekâr, maddiyâta ma'neviyât karıştırıp, hîle semtine gitme ve duâ ettim de öküze mâlik oldum diye soğuk ve bâtıl hücceti terk et; zîrâ kuru bir duâ, âlem-i sûrette, esbâb-ı temellükden değildir; binâenaleyh aklın başında değilse, aklını başına getir, kendine gel!"

این چه می گویی دعا چه بود مخند　　　بر سر و ریش من خویش ای لوند

2309. *"Bunu ne söylüyorsun, duâ ne olur? Ey levend, benim başıma ve sakalıma gülme!"*

"Levend" sarhoşların tufeylî misâfiri olan kimse ve Hak'dan korkmayan ve halktan utanmayan zâbıta me'mûru ma'nâsınadır. "Ber ser ü rîş handen" istihzâ etmekten kinâyedir.

گفت من با حق دعاها کرده ام　　　اندرین لابه بسی خون خورده ام

2310. [2318] *Dedi: "Ben Hakk'a duâlar etmişim; bu tazarru' içinde, çokluk kan içmişim."*

"Hûn horden" can fedâ edercesine çalışmaktan kinâyedir. Öküzü kesen fakîr, öküz sâhibine dedi: "Ben kazançsız rızk-ı helâl talebinde Hakk'a çok duâlar ve niyâzlar ettim. Bu duâları ederken çok içim yandı, ağladım."

من یقین دانم دعا شد مستجاب　　　سر بزن بر سنگ ای مُنْکَرْ خطاب

2311. *"Ben yakînen bilirim ki, duâ müstecâb oldu. Ey hitâbı münker olan, başını taşa vur!"*

"Münker" aklen ve şer'an çirkin olan şey ma'nâsınadır. Ya'nî, "Ben duâ ettim, Hak Teâlâ hazretleri اُدْعُونِی اَسْتَجِبْ لَکُمْ (Gāfir, 40/60) ["Bana duâ ediniz ki, size icâbet edeyim"] buyurduğu cihetle ben, duâmın kabûl olduğunu yakînen bilirim. Ey sözü aklen ve şer'an çirkin olan kimse, git başını taşa vur!"

"Münkir" "kâf"ın kesriyle, ism-i fâil olursa: "Ey اُدْعُونى اَسْتَجِبْ لَكُمْ (Gâfir, 40/60) hitâb-ı ilâhîsini inkâr eden kimse!" demek olur. Fakat bu sûretde, terkîb-i izâfî olmak îcâb eder ise de, vezin bu terkîbe müsâid görünmez.

گفت گرد آييد هين يا مسلمين   ژاژ بينيد و فشار اين مهين

2312. *Dedi: "Ey müslümanlar, toplanın. Bu alçağın herzesini ve hezeyânını görün!"*

اى مسلمانان دعا مال مرا   چون ازان او كند بهر خدا

2313. *"Ey müslümanlar, Allah için (söyleyin), duâ benim malımı nasıl onun yapar?"*

گر چنين بودى همه عالم بدين   يك دعا املاك بردندى بكين

2314. *"Eğer böyle olsa idi, bütün âlem bu bir duâ sebebiyle kin ile emlâki götürürlerdi."*

"Eğer böyle duâ esbâb-ı mülkten olsa idi, bütün halk-ı âlem, kin ve hased yüzünden birer duâ ederek birbirlerinin malını zabt ederlerdi."

گر چنين بودى گدايان ضرير   محتشم گشته بدندى وامير

2315. *"Eğer böyle olsaydı, kör dilenciler muhteşem olup, bey olurlar idi."*

روز و شب اندر دعا اندر ثنا   لابه گويان كه تو ده مان اى خدا

2316. *"Gündüz ve gece duâda ve senâda yalvarıcılardır ki: Ey Hudâ, bize sen ver!"*

تا تو ندهى هيچ كس ندهد يقين   اى گشاينده تو بگشا بند اين

2317. *"Muhakkak sen vermedikçe, hiç kimse vermez; ey açıcı, bu bağı sen aç!"*

"Eğer böyle duâ ile mala mâlikiyet hâsıl olsa idi, kör dilenciler, gece ve gündüz duâ ve senâ ile meşgûl olup: "Ey Hudâ, bize doğrudan doğruya sen ver, zîrâ sen vermedikçe muhakkak hiç kimse bize mülkünü vermez. Ey bağlanmış olan rızık kapılarını açıcı olan Rezzâk! bu bağı sen aç!" diye yalvarırlar ve bu duâ sebebiyle ihtişâm sâhibi ve bey olurlar idi."

مكْسَبِ كوران بود لابه و دعا   جز لب نانى نيابند از عطا

2318. *"Yalvarma ve duâ körlerin kazanç âleti olur, atâdan ekmek parçasından başkasını bulmazlar."*

"Leb-i nân" ekmek parçasından kinâyedir. (*Bahâr-ı Acem*) "Duâ körlerin kazanç âleti olmakla berâber, bu sebeble kazandıkları şey, atâ-yı ilâhîden ekmek parçasından başka bir şey değildir."

خلق گفتند این مسلمان راست گوست　　　وین فروشندهء دعاها ظلم جوست

2319. *Halk dediler: "Bu müslüman doğru söyleyicidir ve bu duâlar satıcı, zulüm isteyicidir."*

Öküz sâhibinin feryâdını ve da'vâsını dinleyen halk: "Bu müslüman doğru söylüyor," diye hak verdiler; "ve halkın mülkünü duâlar ile satın alma da'vâsında bulunan bu efendi de zulüm tarafını iltizâm edicidir."

این دعا کی باشد از اسباب ملك　　　کی کشید این را شریعت خود بسلك

2320. [2328] *"Bu duâ ne vakit esbâb-ı mülkten olur? Şerîat bunu ne vakit silke çeker?"*

Bu beyitler, halkın lisânındandır. Ya'nî "Böyle duâ etmekle bir kimse, dîğerinin malına sâhib olur mu? Şerîat bunu, kendi ahkâmı dizisine çeker mi?" "Silk" yol, tarîk ve sıra ve dizi ma'nâlarınadır. "Diziye çekmek" kabûl etmekten kinâyedir. Ya'nî şerîat böyle şeyi kabûl etmez, demek olur.

بیع و بخشش یا وصیت یا عطا　　　یا ز جنس این شود ملکی ترا

2321. *"Bey' ve bahşiş, yâhud vasiyet, yâhud atâ, yâhud bu cinsten bir mülk senin olur."*

"Şerîatde esbâb-ı mülk, bey' ve hibe, yâhud vasiyet veyâ atâ veyâ bu cinsten olan ukûd ve muâmelâtdır. Bir kimsenin mülkü bu sebeblerin birisiyle, senin mülkün olur."

در کدامین دفترست این شرع نو　　　گاو را تو باز ده یا حبس رو

2322. *"Bu yeni şerîat hangi kitâbdadır? Öküzü geri ver, yâhud hapse git!"*

İki hasmın etrâfına toplanıp, da'vâlarını dinleyen halk, bu hükümleri verdiler.

او بسوی آسمان می کرد رو　　　واقعهء ما را نداند غیر تو

2323. *O gök tarafına teveccüh etti. (Dedi): "Bizim vâkıamızı senin gayrin bilmez!"*

Halkın aleyhine verdiği bu hükümden, müteessir olan o fakîr yüzünü gök tarafına çevirip dedi ki: "İlâhî, bizim aramızda cereyân eden vak'anın hakîkatini senden başkası bilmez."

در دل من آن دعا انداختی   صد امید اندر دلم افراختی

2324. *"O duâyı benim gönlüme attın; gönlümde yüz ümîdi yükselttin!"*

من نمی کردم گزافه آن دعا   همچو یوسف دیده بودم خوابها

2325. *"Ben o duâyı beyhûde etmedim, Yûsuf gibi rü'yâlar görmüş idim."*

"Ben o etmiş olduğum duâyı boş yere etmedim. Belki ilhâm-ı ilâhî ile ettim; çünkü Yûsuf (a.s.) gibi, âtîde vukū' bulacak ahvâle dâir rü'yâlar görmüş idim ve o rü'yâlarıma i'timâden duâ ederdim."

دید یوسف آفتاب و اختران   پیش او سجده کنان چون چاکران

2326. *"Yûsuf, güneşi ve yıldızları, çâkerler gibi önünde secde edici olarak gördü."*

Bu beyt-i şerîfde اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِاَبِيهِ يَا اَبَتِ اِنِّى رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ لِى سَاجِدِينَ (Yûsuf, 12/4) ya'nî "Vaktâki Yûsuf babasına dedi: Ey baba! ben on bir yıldızı ve güneşi ve ayı gördüm; onlar benim için secde edicilerdir" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. Ya'nî "Enbiyâ (aleyhimü's-selâm) rü'yâyı sâlihaya i'timâd buyurduklarından, ben de duâmı rü'yâ-yı sâlihama istinâden ettim. Nitekim Yûsuf (a.s.)ın rü'yâsının sıdkı meşhûrdur."

اعتمادش بود بر خواب درست   در چه و زندان جز انرا می نجست

2327. *"Onun doğru rü'yâ üzerine i'timâdı var idi; kuyuda ve zindanda onun gayrini istemedi."*

"Yûsuf (a.s.)ın gördüğü rü'yâ-yı sâlihaya i'timâdı olduğundan, kardeşleri tarafından kuyuya atıldığı ve Züleyhâ vak'asında zindana konulduğu zaman, rü'yâsında görüp zuhûrunu muhakkak bildiği şeyden başka bir şey istemedi."

ز اعتماد آن نبودش هیچ غم   از غلامی وز ملام و بیش و کم

2328. *"Onun i'timâdından nâşî, ona kölelikten ve melâmetten ve ziyâde ve noksandan hiç gam olmadı."*

"Yûsuf (a.s.)ın rü'yâsına i'timâdından nâşî idi ki, [o,] cüz'î bir bedel mukābilinde köle diye satılmaktan ve Züleyhâ'nın zevci olan azîz-i Mısır,

onu satın alıp, onun nezdinde kudretinin ziyâdeliğinden ve ba'dehû Züleyhâ vak'asında kadr ve izzetine noksan gelmesinden hiç gam çekmedi."

اعتمادی داشت او بر خواب خویش   که چو سمعی می فروزیدش ز پیش

2329. *"O kendi rü'yâsına bir i'timâd tuttu ki, bir şem' gibi ona önden parladı."*

Ya'nî "Yûsuf (a.s.) önünde parlayıp, yol gösteren bir mum gibi âtîdeki ahvâli gösteren rü'yâsına i'timâd etti."

چون در افکندند یوسف را بچاه   بانگ آمد سمع او را از اله

2330. *"Vaktâki Yûsuf'u kuyuya bıraktılar, onun sem'ine ilâhdan nidâ geldi."*
[2338]

Bu beyt-i şerîfde وَ اَوْحَيْنَا اِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ هٰذَا وَ هُمْ لاَ يَشْعُرُونَ (Yûsuf, 12/15) ya'nî "Biz Yûsuf'a vahy ettik ki sen onlara, onların bu mâcerâsıyla, vukufları olmadığı halde haber vereceksin" âyet-i kerîmesine işâret buyurulur. "İmdi Yûsuf (a.s.) ihbâr-ı ilâhî üzerine âtîsinden emîn olduğu için, başına gelen bütün felâketlerden aslâ müteessir olmadı."

قائل این بانگ نآید در نظر   لیك دل بشناخت قائل را ز اثر

2331. *"Bu nidânın kāili, nazara gelmez; fakat gönül kāili eserden tanıdı."*

Ma'lûm olsun ki, ta'lîm-i ilâhî ve tefhîm-i Rabbânî üç kısım üzerinedir: Birincisi "vahy," ikincisi "ilhâm" ve üçüncüsü "firâset"dir. "Vahy," hâssa-i enbiyâ olup iki nevi'dir: Biri kelâm-ı ilâhî ve dîğeri hadîs-i nebevîdir. Zîrâ akvâl-i enbiyâ (aleyhimü's-selâm) وَ مَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْىٌ يُوحٰى (Necm, 53/3,4) ["O arzûsuna göre konuşmaz; o vahyedilenden başkası değildir"] âyet-i kerîmesi mûcibince, vahiydir. Kelâm-ı ilâhî, vâsıta-i Cibrîl ile Resûl (a.s.v.)ın kalb-i şerîfine münzeldir. Hadîs-i nebevînin ba'zısı mahall-i şühûdda vâsıta-i Cibrîl ile gelmiştir. فَاَوْحٰى اِلٰى عَبْدِهِ مَا اَوْحٰى (Necm, 53/10) ["Kuluna vahyettiğini vahyetti"] âyet-i kerîmesinde ona işâret olunur. Ve ba'zısı da nüzûl-i Cibrîl vâsıtasıyla ve ba'zısı kalb-i şerîfine " نفث = nefs", ya'nî nefh-i Cibrîl ile gelmiştir.

"Nüzûl-i Cibrîl"den murâd, onun sûret-i melekiyyeden, hey'et-i beşeriyyeye tenezzül ve temessülüdür. Ve "nefs" (نفث) den murâd Cibrîl'in bir sûrete mütemessil olmaksızın, vahy-i ilâhînin ma'nâsını, kalb-i şerîf-i Nebevî'ye ilkā etmesidir.

"İlhâm," evliyâya mahsûstur, o da sahîh ve sâbit olan bir ilimdir ki, Hak Sübhânehû ve Teâlâ onu gaybdan, havâss-ı evliyânın kalblerine kazf buyu-

rur. Mutasavvife buna "hâtır-ı Hakkânî" derler. Bu ilim ism-i Hâdî hazretin-den ilkā olunduğundan, bunda evhâm-ı mudıllenin te'sîri yoktur.

"Firâset" bir ilimdir ki, âsâr-ı sûretin teferrüsü sebebiyle guyûbdan mekşûf olur. Bu ilim, evliyâ ile havâss-ı mü'minîn arasında müşterektir. Nitekim hadîs-i şerîfde اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله ["Mü'minin firâsetinden çekininiz, zîrâ o, Allâh'ın nûruyla bakar"] buyurulur. İlhâm ile firâsetin farkı budur ki, firâsetde umûr-ı gaybiyyenin keşfi , âsâr-ı sûretin teferrüsü ile olur. İlhamda ise âsâr-ı sûretin teferrüsü sebeb değildir.

"Vahy" ile "ilhâm" arasındaki fark budur ki, ilhâm vahye tâbi'dir, vahiy ilhâma tâbi' değildir. Ya'nî evliyâya ilhâm, mütâbaatı-ı Resûl ile hâsıl olur. (*Cevâhir-i Gayb*'dan hulâsaten tercüme).

Bu mukaddimeden anlaşıldığı üzere Yûsuf (a.s.)a vâki' olan tefhîm-i ilâhî ya nübüvveti hasebiyle "nefs" (نفث) ile veyâhud velâyeti cihetinden, ilhâm iledir. Bu münâsebetle Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî ile Hz. İmdâdullâh buyururlar ki: "Hakāyıkı ârif olan kimse bilir ki, onun kāili bâtın-ı Yûsuf'dadır; belki kāil, ayn-ı sâmi'dir."

قوتی و راحتی و مُسندی　　　در میان جان فتادش زان ندی

2332. *O nidâdan bir kuvvet ve bir râhat ve bir müsnid, onun canının ortasına düştü.*

"Müsnid" ism-i mef'ûl ma'nâsına, ism-i fâildir ve "yâ" masdariyettir; "dayanılmışlık" demektir. "Nidî" nidâ kelimesinin imâle olunmuşudur. Ya'nî "Kalbe vâki' olan o nidâ-yı Hak'dan bir kuvvet ve râhat ve dayanılmışlık ve i'timâd, Yûsuf (a.s.)ın canının ortasına düştü."

چاه شد بر وی بدان بانگ جلیل　　　گلشن و بزمی چو آتش بر خلیل

2333. *O nidâ-yı Celîl sebebiyle, kuyu, Halîl üzerine olan ateş gibi gülşen ve bir bezm oldu.*

Yûsuf (a.s.)ın kalbine vâki' olan o nidâ-yı Celîl-i Hak sebebiyle, kardeşleri tarafından atıldığı kuyu, İbrâhîm Halîl (a.s.)ın üzerine Nemrûd'un ateşi gülistân olduğu gibi, bir gülşen ve bir bezm-i latîf oldu.

هر جفا که بعد ازآنش می رسید　　　او بدان قوت بشادی می کشید

2334. *Ondan sonra her cefâ ki, ona erişir idi, o, o kuvvet sebebiyle meserretle çeker idi.*

Bu nidâdan sonra, Yûsuf (a.s.)a isâbet eden her cefâ ve belâyı, o hazret, o nidâdan hâsıl olan kuvvet-i kalb sebebiyle meserretle karşılardı; zîrâ onun adem-i devâmından emîn idi.

همچنانکه ذوق آن بانگ الست　　　　در دل هر مؤمنی تا حشر هست

2335. *O "Elest" nidâsının zevki de öyledir. Her bir mü'minin kalbinde haşre kadar vardır.*

Ya'nî âlem-i ervâhda vâki' olan اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (A'râf, 7/172) "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?", nidâsının zevki de "Belâ!" (بلى) ya'nî "Evet yâ Rab!" diyen her bir mü'minin kalbinde, haşre kadar sürer. Zîrâ haşir, hakāyıkın tecellî ettiği bir mevtındir. Onun için "haşre kadar" buyurulmuştur.

تا نباشد در بلا شان اعتراض　　　　نی ز امر و نهی حق شان انقباض

2336. *Onun için onlara belâ hakkında i'tirâz olmaz. Hakk'ın emir ve nehyinden onlara inkıbâz yoktur.*

Âlem-i ervâhdaki hitâb-ı İzzet'in zevki, her bir mü'minin kalbinde mukarrer olduğu için, o mü'minlere kazâ-yı ilâhî hakkında i'tirâz etmek vâki' olmaz. Nefislerinin hazzına mugâyir olan Hakk'ın emri ve nehyi, onların içlerini sıkıp, inkıbâz vermez. Hem kazâ-yı ilâhîye ve hem de Hakk'ın emir ve nehyine boyun eğerler.

لقمهٔ حکمی که تلخی می نهد　　　　گلشکر او را گوارش می دهد

2337. *Bir hüküm lokması ki, acılık koyar; gül-şeker ona hazım verir.*

Nefsin hazzına mugâyir olan Hakk'ın bir hüküm ve kazâ lokması, öyle bir mü'minin bâtınına acılık koyarsa; gül-şeker gibi olan o zevk-i rûhânî, o acı lokmayı hazm ettirir; ve o kazâ-yı ilâhîye o zevk-i rûhânî te'sîriyle râzı olur. Ammâ böyle bir zevk sâhibi olmayan kimseye, kazâ-yı ilâhî ve emir ve nehy-i Rabbânî acı gelir ve bu acılığın hazmı gâyet müşkil olur.

گلشکر آنرا که نبود مستند　　　　لقمه را ز انکار او قی می کند

2338. *Ona ki, gül-şeker müstened olmaz, lokmayı inkârdan nâşî o kay eder.*

Müstenedi ve mu'temedi zevk-i rûhânî olmayan kimse, o kazâ-yı ilâhî acı lokmasını inkâr ve i'tirâzdan dolayı bir türlü hazm edemez, kay eder.

هر که خوابی دید از روز الست مست باشد در ره طاعات مست

2339. *Her kim ki elest gününden bir rü'yâ gördü, tâat yolunda sarhoş olur, sarhoş!*

Her kim bu dünyâ gecesinde اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (A'râf, 7/172) ["Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?"] hitâbı vâki' olan günden, Yûsuf (a.s.) gibi bir rü'yâ gördü ise hâlen, kālen ve fiilen Hakk'a mutî' olur. Hz. Yûsuf, âtîsinden emîn olarak nasıl Hakk'ın kazâsına mutî' olmuş ise, bu da öylece münkād olur. Ve bu itâat ve inkıyâd yolunda da, kendi aklının tahmînâtından tecerrüd edib sarhoş olur, sarhoş!

Ma'lûm olsun ki Hakk'ın hüküm ve tasarrufu altında bulunan cemî'-i zerrât-ı kâinâta her an اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (A'râf, 7/172) ["Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?"] hitâbı vâki' olmaktadır. Efrâd-ı beşerden ârif olanlar fiilen ve idrâken "Belâ=evet" cevâbını verirler; ve bu cevâbın hükmü ile âmil olurlar. Âriflerden başkaları ise fiilen "belâ=evet" cevâbını verirler ise de, idrâken kendi enâniyetlerinde müstağrak olduklarından, bu cevâbı veremezler. Çünkü bu dünyâ gecesinde "rûz-ı elest"den bir rü'yâ görmemişler ve bu rü'yâda اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (A'râf, 7/172) ["Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?"] hitâbını işitememişlerdir.

می کشد چون اشتر مست این جوال بی فتور و بی گمان و بی ملال

2340. *Bu çuvalı sarhoş deve gibi çeker; fütûrsuz ve şeksiz ve melâlsiz.*
[2349]

Böyle bir kimse Hakk'ın emir ve nehyini ve kazâsını fütûr getirmeksizin ve ef'âl-i Hak'da aslâ şek ve şübheye düşmeksizin ve gönlü mahzûn olmaksızın kızmış deve gibi taşır.

کفك تصدیقش بگرد پوز او شد گواه مستی و دلسوز او

2341. *Onun tasdîki köpükceğizi, onun ağzının etrâfında, onun sarhoşluğunun ve dilsûzluğunun şâhıdır.*

"Kefk" köpükceğiz demektir. "Pûz" ağız etrâfı. Kızmış olan devenin, dişi deveye olan iştiyâkının harâretinden ağzının etrâfında köpükler hâsıl olur. "Rûz-ı elest"den bir rü'yâ görüp, tâat-ı Hak yolunda sarhoş olan kimsenin, ağzının etrâfından sudûr eden kelimât-ı tasdîkiyye köpükleri, onun tâat-ı Hak'daki sarhoşluğunun ve kalbî yanıklığının şâhididir.

اشتر از قوت چون شیر نر شده زیر بار ثقل اندك خور شده

2342. *Deve kuvvetten erkek arslan gibi olup, ağır yük altında az yiyici olmuştur.*

Kızgın deve, dişi deveye olan iştiyâkının kuvvetinden, erkek arslan gibi ve ağır yük altında, az gıdâ yiyici olmuştur.

ز آرزوی ناقه صد فاقه برو　　　می نماید کوه پیشش تار مو

2343. *Dişi deve arzûsundan, onun üzerinde yüz açlık vardır; dağ onun önünde kıl teli görünür.*

"Uşşâk-ı ilâhî", kızgın deveye ve "ma'şûk-ı hakîkî" de nâkaya teşbîh buyurulmuştur. Ya'nî kızgın deveye, dişi deveye şiddet-i iştiyâkdan dolayı açlık görünmediği gibi, koca bir dağ dahi bir kıl teli kadar zayıf görünür. Uşşâk-ı ilâhînin hâli de böyledir. Ma'şûk-ı hakîkî olan Hakk'a olan iştiyâkından, teklîf-i ilâhînin ağır yükleri, kendisine saman çöpü gibi hafîf gelir; ve ehl-i gafletin korkup ürktüğü ve kaçtığı belâlar, onlara gâyet tatlı ve zevkli gelir. Beyt-i şerîf-i Hz. Pîr:

چند مخنث ترا دعویٔ مردی کند　　　رستم خنجر کشید سام نریمان رسید

"Ne kadar korkaklar ve kadın tabîatlılar sana karşı mertlik da'vâsı ederler. Rüstem pehlivân hançerini çekti, Nerîman'ın Sâm'ı nâmındaki pehlivân erişdi."

در الست آنکو چنین خوابی ندید　　　اندرین دنیا نشد بنده و مرید

2344. *O kimse ki, "elest"de böyle bir rü'yâ görmedi, bu dünyâda bende ve mürîd olmadı.*

Bu dünyâ gecesinde "Elestü bi-rabbiküm" (A'râf, 7/172) hitâbı vâki' olan güne âit böyle bir rü'yâ görmeyen kimse, sâhib-i hitâb olan Hakk'a kul ve onu isteyici olmadı; "abdullah" ve "mürîdullah" olacağı yerde, "abdü'n-nefs", "abdü'd-dînâr", "abdü'l-câh", "abdü'n-nisâ" ilh... ve mürîd-i mâsivâllah oldu.

ور بشد اندر تردد صد دله　　　یك زمان شکرستش وسالی گله

2345. *Ve eğer oldu ise de, tereddüd içinde yüz gönüllü olarak oldu; ona bir zaman şükür ve bir sene şikâyet vardır.*

Ve eğer böyle bir kimse, sûret-i zâhirede Hakk'a kul ve O'nu tâlib olmuş görünse de, o kimse bu yolla tereddüd içinde ve yüz gönüllü, ya'nî kalbi, derecât-ı şekkin inkılâbları ile münkalib olarak girmiştir. Bu tereddüdü ve kalbinin şekler ile inkılâbı sebebiyle, bir zaman Hakk'ın niam ve eltâfına şükür ederse, bir yıl da tab'ına muhâlif gelen tecelliyât-ı ilâhiyyeden şikâyet eder.

پای پیش و پای پس در راه دین　　　می نهد با صد تردد بی یقین

2346. *Dîn yolunda yüz tereddüd ile yakînsiz olarak, bir ayağı öne, bir ayağı da arkaya koyar.*

Bir kişinin bir ayağını öne ve bir ayağını arkaya koymuş bir hâlde durması, yürümekte tereddüd etmesi vaziyetidir. Ve bu tereddüd teveccüh ettiği şeyin sıhhat ve selâmetinde şübhe etmesinden ve yakîn sâhibi olmamasından ileri gelir. Bu hâl alâmet-i nifâkdır. Nitekim âyet-i kerîmede مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لاَ اِلَى هؤُلاَءِ وَ لاَ اِلَى هؤُلاَءِ (Nisâ, 4/143) ["Bunların arasında bocalayıp durmaktalar; ne onlara bağlanıyorlar, ne bunlara"] buyurulur. Ya'nî münâfıklar, sıhhat ve selâmet "Bunda mıdır, onda mıdır?" diye iki şey arasında tezebzüb içindedirler.

دام دار شرح اینم نك گرو　　　ور شنابست از الم نشرح شنو

2347. *Bunun şerhine borçluyum; işte rehin ve eğer acele varsa, "Elem neşrah"dan dinle!*

Ankaravî hazretleri, bu beyt-i şerîfin şerhinde: "Bu kelâm ve esrârı şerh etmeğe borçluyum ve işte rehin ki, bu mikdârı şerh ettim. Eğer senin şitâbın var ise [صَدْرَكَ] اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ (İnşirâh, 94/1) ["Biz senin sadrını genişletmedik mi?"] den işit ve hissedâr olup bir iş et!" buyurmuş ve ba'dehû bu sûre-i şerîfenin اَنْقَضَ ظَهْرَكَ (İnşirâh, 94/2) ["Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı?"] ibâresine kadar olan ma'nâsını beyândan sonra, netîceyi şöyle bağlamıştır: " اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ ["Biz senin göğsünü genişletmedik mi?"] den işitilecek ma'nâ budur ki: O hazrete evâilde sa'b ve asîr olan ağır tâatı cenâb-ı Hak hafîf ve yesîr etti; ve tohm-ı irşâd ve hidâyeti zemîn-i kulûb-ı mü'minîne ekdi. Bu husûsun ba'zı mahalde şerh olunmasını beklemeyip isti'câl edersen "Elem neşrah leke" sûresi'nden bu ma'nâyı işit ve bu kadar ile bir iş et! demek olur."

Hind şârihlerinden Mîr Nûrullah şöyle buyurur: "Bu beyt-i şerîfde iki ihtimâl vardır: Biri budur ki, ba'zılarının kavlince Resûl-i zîşân Efendimizin şerh-i sadırları rûz-ı mîsâkda vâki' olduğuna göre, kıssa-i mîsâka işâret buyurulmuş olur. Ya'nî bu matlabın tafsîlini rûz-ı mîsâkın beyânından al! Ve dîğeri odur ki, اَلَمْ نَشْرَحْ (İnşirâh, 94/1) şerh-i sadrdan kinâye olur. Ya'nî bu ma'nâlar şerh-i sadr saâdetiyle müşerref olan bir kimseye, kendinden ma'lûm olur. Mâdemki ilkā-yı nûru müstelzim olan şerh-i sadr Mübdî'-i Feyyâz'dan müyesser olur, âdemin idrâkinde âciz olup ta'lîm ve tefhîm ile de idrâk olunamıyan cemî'-i mahfiyyâtı hod-be-hod vâzıh olur."

Fakîre lâyıh olan ma'nâ dahi budur ki: "Sırr-ı kader mestûrdur. Binâenaleyh bu zulmet-i tabîiyye içinde, elest gününden bir rü'yâ gören ile, görmeyenin halleri; ya'nî görene teklîf-i ilâhî bâr-ı sakîlînin kolay gelmesi ve görmeyenin kat'iyyen inkârı veyâhud tereddüdü hep bu sırr-ı kadere mübtenîdir. Bu sırr-ı kadere müteallik ahvâlin bu âlemdeki tecelliyâtının şerhine borçluyum; ve rızk-ı helâl taleb edip, birinin öküzünü kesen kimsenin kıssasını, bu borca mukâbil rehin olarak bıraktım ki, bu kıssanın tamâmı o sırr-ı kader ahvâlini gösterir. Ey sâmi', acele edersen "Elem neşrah leke" sûresinden dinle ki, Resûl-i zîşân Efendimizin şerh-i sadrı ve ağır yükün kaldırılması, hep ezelde vâki' olan hükm-i ilâhî ve kazâ-yı Rabbânî îcâbıdır.

چون ندارد شرح این معنی کران　　　خر بسوی مدعئ گاو ران

2348. *Mâdemki bu ma'nânın şerhi pâyân tutmaz, eşeği öküzün müddeîsi tarafına sür!*

Bu âlemde sırr-ı kaderin ahvâline müteallik olan ma'nânın şerhinin nihâyeti yoktur; binâenaleyh üzerine ma'nâ binmiş olan elfâz eşeğini, öküzün da'vâcısı tarafına sür!

گفت کورم خواند زین جرم آن دغا　　　بس بلیسانه قیاسست ای خدا

2349. *Dedi: "Bu cürümden dolayı, o hîlekâr bana kör ta'bîr etti; ey Hudâ! Çok İblîsce kıyâsdır!"*

Öküzü kesen fakîr, cenâb-ı Hakk'a münâcâta başlayıp dedi ki: "Yâ Rab, o hîlekâr bu öküzü kesmek cürmünden dolayı bana kör dedi ve duâma da körlerin duâsı dedi. O bu cürmün zâhirini gördü, ma'nâsını bilemedi ve göremedi. Binâenaleyh, görüşü, İblîs'in Âdem'in zâhirini görüşü gibi ve kıyâsı da, İblîs'in bu görüş üzerine vâki' olan kıyâsı gibi oldu."

من دعا کورانه کی می کرده ام　　　جز بخالق کدیه کی آورده ام

2350. [2359] *"Ben duâyı ne vakit körler gibi ettim, ihtiyâcı ne vakit Hâlık'ın gayrine getirdim?"*

کور از خلقان طمع دارد ز جهل　　　من ز تو کز تست هر دشوار سهل

2351. *"Kör cehilden nâşî halklardan tama' tutar, ben senden; zîrâ her gücün kolay olması sendendir."*

"Kör senin rezzâkiyetine cehlinden nâşî, halkın kapılarını dolaşarak duâlar okur ve rızkını halk kapısından bekler; ben ise hiç kimsenin kapısını çalmadım ve rızkımı ancak senden istedim; zîrâ her güç olan şeyi kolaylaştıran sensin."

آن یکی کورم ز کوران بشمرید   او نیاز جان و اخلاصم ندید

2352. *"O bir kör, beni körlerden saydı; o benim cânımın niyâzını ve ihlâsını görmedi."*

"O bâtın gözü kör olan öküz sâhibi, beni körlerden saydı; kendi körlüğünden, benim cânımın niyâzını ve ihlâsını göremedi."

کوریٔ عشقست ای کوریٔ من   حب یعمی و یصم ست ای حسن

2353. *"Bu benim körlüğüm, aşk körlüğüdür, ey güzel "hub, yu'mî ve yusim"dir."*

"Benim körlüğüm, sana olan aşk ve muhabbetim sebebiyle, senin mâsivâna karşıdır; zîrâ حبك الشي یعمی و یصم ya'nî "Senin bir şeye muhabbetin kör ve sağır yapar" hadîs-i şerîfi mûcibince, ey güzel, beni senin muhabbetin kör ve sağır etmiştir."

کورم از غیر خدا بینا بدو   مقتضای عشق این باشد بگو

2354. *"Ben Hudâ'nın gayrinden körüm, O'nunla görücüyüm, aşkın muktezâsı bu olur, söyle!"*

تو که بینایی ز کورانم مدار   دائرم بر گرد لطفت ای مداد

2355. *"Sen ki görücüsün, beni körlerden tutma; ey medâr, senin lutfunun etrâfında dönücüyüm."*

"Yâ Rab sen ki Basîr'sin, zâhir ve bâtını görürsün. Beni körlerden tutma! Ey medâr-ı muhtâcîn! Ben senin lutfunun etrâfında dönücüyüm; kullarını medâr addetmem ve onların etrâfında dolaşmam."

آنچنانکه یوسف صدیق را   خواب بنمودی و گشتش متکا

2356. *"Nitekim Yûsuf-ı sıddîka rü'yâ gösterdin; ve ona müttekâ oldu."*

"Yûsuf-ı sıddîk (a.s.)a sen, sırr-ı kaderine âid ahvâl-i âtiyeyi müş'ir rü'yâ gösterdin ve o rü'yâya dayandı, âtîsinden emîn oldu."

مر مرا لطف تو هم خوابی نمود　　　آن دعای بی حدم بازی نبود

2357. *"Muhakkak bana da senin lutfun bir rü'yâ gösterdi; o benim hadsiz duâm oyun olmadı."*

"Rızkımın duâya mevkûf olduğuna dâir lutfun, bana da rü'yâ gösterdi. Boşuna duâ etmedim."

می نداند خلق اسرار مرا　　　ژاژ می دانند گفتار مرا

2358. *"Halk benim esrârımı bilmez, sözümü herze bilirler."*

"Halk benim rü'yâma vâkıf olmadığı cihetle, ben duâdan bahs ettikçe, sözümü herze ve hezeyân görürler."

حق شانست و که داند راز غیب　　　غیر علام سر و ستار غیب

2359. *"Onların hakkı vardır ve gaybin sırrını, sırrı çok bilenin ve gaybi çok örtenin gayri, kim bilir?"*

"Hakîkatten bî-haber olan halkın beni inkâr husûsunda hakkı vardır ve esrâr-ı gaybiyyeyi ancak sırrı bilen ve gaybi örten Hak Teâlâ hazretleri bilir.Ve eğer Hakk'ın gayri bilenler olursa, onlar da Hakk'ın bildirmesi ile bilirler. Nitekim sûre-i Cin'de buyurulur: عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ اَحَداً اِلاَّ مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ (Cin, 72/26-27) Ya'nî "Hak Teâlâ gaybı bilicidir, resûlden irtizâ ettiği ve seçtiği kimsenin gayrini gaybına muttali' kılmaz."

خصم گفتش رو بمن کن حق بگو　　　روچه سوی آسمان کردی عمو

2360. [2369] *Hasım ona dedi: "Bana teveccüh et, hakkı söyle. Ey amca, niçin gök tarafına teveccüh ettin?"*

Fakîrin hasmı olan öküz sâhibi ona dedi: "Yüzünü bana dön de, benim hakkıma dâir söz söyle. Niçin gök tarafına dönüyorsun?"

شید می آری غلط می افکنی　　　لاف عشق و لاف قربت می زنی

2361. *"Hîle getiriyorsun, galat bırakıyorsun; aşk lâfını ve kurbet lâfını örüyorsun!"*

"Şeyd" mekr ve hîle ve zerk ma'nâsınadır. "Galat mî efkenî" "Der galat mî efkenî" takdîrinde olup, galata düşüyorsun, ma'nâsına gelir. "Lâf zeden" övünerek söz söylemek demekdir. Ya'nî "Aşk-ı ilâhîden bahisle öğünerek hî-

le ve riyâ yapıyorsun ve Hakk'a yakınlığından bahisle öğünerek, herkesi galata düşürmek ve şaşırtmak istiyorsun."

با کدامین روی چون دل مرده‌ء　　　روی سوی آسمانها کرده‌ء

2362. *"Mâdemki dil-mürdesin, hangi yüz ile gökler tarafına teveccüh etmişsin?"*

"Mâdemki zulmetmek ve haram yemek sebebiyle kalbi ölmüş bir kimsesin, Hakk'a karşı hangi yüz ile gökler tarafına teveccüh etmişsin ve aşk ve kurbet da'vâsı edersin?"

غلغلی در شهر افتاده ازین　　　آن مسلمان می نهد رو بر زمین

2363. *Bundan şehir içine bir gulgule düşmüş; o müslüman yüzünü zemîne koyardı.*

Fakîr ile öküz sâhibinin arasındaki münâzaadan dolayı, şehir içine bir gulgule ve gürültü düşmüş idi ve o fakîr müslüman dahi, Hakk'a niyâz için tezellülen yüzünü yere koyar idi de derdi:

کای خدا این بنده را رسوا مکن　　　گر بدم هم سر من پیدا مکن

2364. *Ki, "Ey Hudâ bu kulunu rüsvây etme! Gerçi fenâ isem dahi, sırrımı âşikâr etme!"*

تو همی دانی و شبهای دراز　　　که همی خواندم ترا با صد نیاز

2365. *"Sen ve uzun geceler bilir ki, yüz niyâz ile seni çağırır idim."*

"Yâ Rab, beni muhît olan sen ve uzun geceler şâhiddir ki, birçok niyâz ve tazarru'lar ile seni çağırdım ve seni zikr ettim."

پیش خلق این را اگر چه قدر نیست　　　پیش تو همچون چراغ روشنیست

2366. *"Eğerçi halkın önünde muhakkak bunun kadri yoktur, senin önünde bir parlak mum gibidir."*

"Yâ Rab, bu halk benim uzun gecelerde sana ettiğim duâ ve niyâzlardan bî-haber oldukları için, ben onlara duâmdan bahs ettikçe, saçma ve hezeyân görüp aslâ kıymet vermezler; fakat senin önünde benim bâtınımdaki hulûsum ve ettiğim niyâzlar bir parlak mum gibi zâhirdir."

شنیدن داود نبی علیه السلام سخن هر دو
خصم را و سؤال کردن از مدعی

Dâvud nebî (a.s.)ın her iki hasmın sözünü dinlemesi ve müddeîden suâl etmesi

چونکه داود نبی آمد برون — گفت هین چونست این احوال چون

2367. *Vaktâki Dâvud nebî dışarıya geldi, dedi: "Âgâh ol, bu ahvâl nasıldır, nasıl?"*

Halkın bu gürültüsü üzerine Dâvud (a.s.) hâne-i saâdetlerinden dışarıya çıktı ve öfkelenip bağıran ve çağıran öküz sâhibine hitâben: "Telâşı bırak da kendine gel, aranızdaki bu ahvâl nasıl oldu; ve nasıl cereyan etti? İşin doğrusunu anlat!" buyurdu.

مدعی گفت ای نبی الله داد — گاو من در خانهء او در فتاد

2368. *Müddeî dedi: "Ey Allâhın peygamberi, dâd! Benim öküzüm, onun evine düştü."*

"Dâd" adâlet isterim! ma'nâsına nidâdır.

کشت گاوم را بپرسش که چرا — گاو من کشت او بیان کن ماجرا

2369. *"Öküzümü öldürdü; niçin o, öküzümü öldürdü? Mâcerâyı beyân et, diye ona sor!"*

گفت داودش بگو ای بو الکرم — چون تلف کردی تو ملك محترم

2370. [2379] *Dâvud ona dedi: "Ey kerem sâhibi söyle! Niçin muhteremin mülkünü telef ettin?"*

Ankaravî hazretleri "mülk-i muhterem" terkîbini, izâfet-i lâmiyye addedip "muhterem olan zâtın mülkü" ma'nâsını vermiştir. Bu sûretde mevki'-i hâkimiyyette bulunan Hz. Dâvud (a.s.) müddeâ-aleyhe "bü'l-kerem" ve müdde-

îye de "muhterem" ta'birlerini isti'mâl ederek bîtaraflığını ve kalb-i şerîfinin hiçbir tarafa meyil buyurmadığını göstermiştir.

Ve Hind şârihlerinden Velî Muhammed ve İmdâdullah hazretleri "muhterem"e, harâm edilmiş olan ma'nâsını verip, ikinci bir vecih göstermişlerdir ki, bu sûretde ma'nâ: "Niçin sana harâm olmuş olan mülkü telef ettin?" demek olur. Ve terkîb de, terkîb-i tavsîfî olur.

هین پراکنده مگو حجت بیآر　　　تا بیکسو گردد این دعوی و کار

2371. *"Sakın perâkende söyleme, hüccet getir; tâ ki bu da'vâ ve iş bertaraf olsun!"*

Ya'nî, "Delilsiz ve hüccetsiz saçma sapan söz söyleme ki, bu da'vâyı uzatmaksızın bertaraf edelim!"

گفت ای داود بودم هفت سال　　　روز و شب اندر دعا و در سؤال

2372. *Dedi: "Ey Dâvud, yedi sene gece ve gündüz duâda ve talebde idim."*

این همی جستم زیزدان کای خدا　　　روزئ خواهم حلال و بی عنا

2373. *"Ey Hudâ! Helâl ve zahmetsiz bir rızık isterim, diyerek, Yezdân'dan bunu isterdim."*

مرد و زن بر نالهء من واقفند　　　کودکان این ماجرا را واصفند

2374. *"Erkek ve kadın benim nâleme vâkıftırlar; çocuklar mâcerâ vasf edicilerdir."*

تو بپرس از هر که خواهی این خبر　　　تا بگوید بی شکنجه بی ضرر

2375. *"Bu haberi sen, her kimden istersen sor! Tâ ki işkencesiz ve zararsız söylesin."*

"Bu haberi sen, işkence ve icbâr etmeksizin ve zarar îkā' eylemeksizin her kimden istersen şehir halkına sor. Onlar bu gördüklerini ve bildiklerini kendi rızâlarıyla söylerler."

هم هویدا پرس و هم پنهان ز خلق　　　که چه می گفت این گدای ژنده دلق

2376. *"Halktan hem âşikâre ve hem gizli sor ki, bu parçalanmış eski libâslı fakîr ne der idi?"*

"Şehir halkından hem alenen ve hem sırren, "Bu eski püskü elbiseli fakîr ne söyler idi?" diye sor!"

بعد ازین جمله دعا و این فغان — گاوی اندر خانه دیدم ناگهان

2377. *"Bu cümle duâdan ve figāndan sonra, ansızın bir öküzü hânede gördüm."*

چشم من تاریك شد نه بهر لوت — شادئ آنکه قبول آمد قنوت

2378. *"Benim gözüm karardı; lût için değil, onun meserreti ile ki, duâ makbûl geldi."*

"Lût" gıdâ, kunût, duâ ma'nâsınadır. "Kabûl" ism-i mef'ûl ma'nâsında masdardır, makbûl demek olur. Ya'nî, "Öküz evime gelince, gözüm karardı; fakat bu gözümün kararması öküzün mücerred gıdâ ve rızk olmasından nâşî değil, duâmın ind-i ilâhîde makbûl olması sevincinden idi."

کشتم انرا تا دهم در شکر آن — که دعای من شنود آن غیب دان

2379. *"O gayb bilici benim duâmı işitti, diye O'nun şükrüne vermek için bunu öldürdüm."*

"O gayb bilici olan Allah Teâlâ hazretleri benim duâmı işitti ve kabûl etti diyerek, o kabûlün şükrüne vermek, ya'nî fukarâya öküzün etini tasadduk etmek için bunu zebh ve kurbân ettim."

حکم کردن داود علیه السلام بر کشندهٔ گاو

Dâvud (a.s.)ın öküzü öldüren aleyhine hükmetmesi

گفت داود این سخنها را بشو — حجت شرعی درین دعوی بگو

2380. [2389] *Dâvud dedi: "Bu sözleri yıka, bu da'vâda hüccet-i şer'îyi söyle!"*

Dâvud (a.s.) fakîre dedi ki: "Bu zâhirde, gayr-i ma'kūl olan sözleri terket ve kalbinden sil! Bu öküz da'vâsında hüccet-i şer'î varsa, onu söyle!"

تو روا داری که من بی حجتی — بنهم اندر شهر باطل سنتی

2381. *"Sen revâ tutar mısın ki, ben hüccetsiz şehir içine bâtıl bir âdet koyayım?"*

"Senin hüccetsiz da'vânı dinleyip, lehine hükmetmek, şehir halkı arasına bâtıl bir âdet koymaktır. Ben bir nebiyy-i zîşân olduğum halde, sen böyle bir hâli bana câiz görür müsün?"

این که بخشیدت خریدی وارثی　　ربع را چون می ستانی حارثی

2382. *"Bunu sana kim bahş etti? Satın mı aldın, vâris misin? Niçin mahsûl alıyorsun, ekinci misin?"*

"Bu öküzün şer'an esbâb-ı mülkiyyetini göster; sana kim bağışladı? Satın mı aldın, sana verâset sûretiyle mi intikāl etti, isbât et! Zîrâ bir kimse, bir yerden mahsûl kaldırmağa teşebbüs ettiği vakit, ekinci misin diye sorarlar."

کسب را همچون زراعت دان عمو　　تا نکاری دخل نبود آن تو

2383. *"Ey amca! Kesbi zirâat gibi bil; sen ekmedikçe, îrâd senin lâyıkın olmaz!"*

آنچه کاری بد روی آن آن تست　　ور نه این بیداد بر تو شد درست

2384. *"O şeyi ki, ekersin, onu biçersin, o senin lâyıkındır; ve yoksa bu zulüm senin üzerine dürüst oldu."*

"Kişi ektiğini biçmek umûmî kāidedir; eğer ekmemiş olduğunu biçmek istersen, öküz sâhibinin ve halkın sana isnâd ettikleri bîdâd ve zâlim sıfatı senin hakkında doğru olur."

رو بده مال مسلمان کژ مگو　　رو بجو وام و بده باطل مجو

2385. *"Git, müslümanın malını ver! Eğri söyleme, git borç iste ve ver, bâtılı isteme!"*

Ya'nî, "Öküze mâlik olmak için bâtıl sebebler arama!"

گفت ای شه تو هم این می گوییم　　که همی گویند اصحاب ستم

2386. *Dedi: "Ey şâh! Sen de bana bunu söylüyorsun ki, zulüm ashâbı söylüyorlar."*

Fakîr bu hüküm üzerine dedi: "Ey zâhir ve bâtının şâhı olan nebiyy-i zîşân! Sen de bana, ashâb-ı zulmün söylediğini söylüyorsun!"

تضرع آن شخص از داوریٔ داود علیه السلام

Dâvud (a.s.)ın hâkimliğinden o şahsın tazarru'u

سجده کرد و گفت ای دانای سوز   در دل داود انداز آن فروز

2387. *Secde etti ve dedi: "Ey yanıklığı bilen, o şu'leyi Dâvud'un kalbine at!"*

Ya'nî fakîr Dâvud (a.s.)ın zâhir-i şerîat üzere verdiği hüküm, kendi aleyhinde olduğunu görünce, hemen yere kapanıp secde etti ve münâcâta başlıyarak dedi: "Ey kalblerdeki yanıklığı bilen Zât-ı ecel ve a'lâ, o yanıklığın şu'lesini, Dâvud (a.s.)ın kalbine de at!"

در دلش نه آنچه تو اندر دلم   اندر افکندی براز ای مُفْضِلم

2388. *"Ey mufzılim, o şeyi ki, sır ile kalbime sen bıraktın, onun kalbine koy!"*

"Mufzıl" fazîlet verici ve iyilik edici ma'nâsınadır. "Ey fazîlet verici ve iyilik edici olan Zât-ı azîmü'ş-şân, benim gönlüme gizlice bıraktığın taleb ve duânın sırrını, Dâvud (a.s.)ın kalbine de koy. Bu benim duâmın ve talebimin hikmetine vâkıf olsun!"

این بگفت و گریه در شد های های   تا دل داود بیرون شد ز جای

2389. *Bunu söyledi; hay hay diye giryede oldu; nihâyet Dâvud'un kalbi yerinden dışarı oldu.*

O fakîr, bu münâcâtını söyleyip hay hay diye hıçkırarak ağlamakta oldu; onun böyle ağlamasının ve münâcâtının te'sîri Dâvud (a.s.)ın kalb-i şerîfini yerinden oynattı ve müteessir kıldı.

گفت هین امروز ای خواهان گاو   مهلتم ده وین دعا ویرا مکاو

2390. [2399] *Dedi: "Ey öküzü isteyen, âgâh ol, bana bugün mühlet ver ve bu da'vâları eşme!"*

"Kâvîden" kazmak ve tefahhus etmek ma'nâsınadır. Ya'nî "Bu da'vâların netîcesini müsta'cilen tefahhus etme!"

تا روم من سوى خلوت در نماز پرسم اين احوال از داناى راز

2391. *"Tâ ki ben halvet tarafına gideyim, sır biliciden namazda bu ahvâli sorayım!"*

Nübüvvetin bâtını velâyettir; ve nübüvvet zâhire ve halka; ve velâyet bâtına ve Hakk'a taalluk eder. Dâvud (a.s.)ın halvet tarafına gitmesi, kendisinin ahkâm-ı nübüvvetinden, ahkâm-ı velâyetine teveccüh etmiş olması içindir. Zîrâ zâhir, bâtının ve nübüvvet, velâyetin hicâbıdır. Bu sebeble enbiyâ (aleyhimü's-selâm) hazarâtı hîn-i da'vette, sırr-ı kaderden hicâbdadırlar. Sırr-ı kadere ancak cihet-i velâyetleriyle muttali' olurlar. Namazda bu da'vânın hakîkatini sorması, namazın Hak ile abd arasında münâcât olmasındandır. Ve bir nebiyy-i zîşân salât-ı dâim içinde olup, dilediği zaman, kendi cihet-i velâyetine teveccüh edebilir. Halvet ve zâhirî namaz ve mühlet ile takayyüdü halka ta'lîm içindir.

خوى دارم در نماز آن التفات معنئ قرة عينى فى الصلوة

2392. *Namazda o iltifâtı huy tutarım; namazda gözümün aydın olmasının ma'nâsıdır.*

"İltifât" göz ucu ile bakmak ve bir şeye teveccüh etmek; ve "kurre" göz aydınlığı demektir. Ya'nî "Ben namazda beşeriyetten Hz. Hakk'a teveccühü ve iltifâtı âdet ittihâz ederim ki, bu hâl namazda gözümün aydın olmasının ve nûrlanmasının ma'nâsıdır." Bu beyt-i şerîfde حبب الى من دنياكم ثلث النساء و الطيب و جعلت قرة عينى فى الصلوة ya'nî "Sizin dünyânızdan bana üç şey sevdirildi; kadın ve güzel koku ve namazda gözümün aydın kılınması" hadîs-i şerîfine işâret buyurulur. Bu hadîs-i şerîfin dekāyıkı *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Muhammedî'de cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri tarafından îzâh buyurulmuştur; burada tafsîli uzun olur. Namazda gözün nûrlanması ve aydın olması bu sebebdendir ki, namaz müşâhededir; çünkü o, Hak ile kul arasında münâcâtdır. Ve namaz sebeb-i müşâhede olunca, mahbûb-ı hakîkînin müşâhedesi, muhibbin kurret-i aynı olur.

روزن جانم گشاده از صفا مى رسد بى واسطه نامهٔ خدا

2393. *Cânımın penceresi safâdan açılmıştır; bana Hudâ'nın nâmesi vâsıtasız erişir.*

"Kalbimdeki safvetten ve safâdan dolayı cânımın penceresi namazda, kesâfet-i beşeriyyeden, âlem-i letâfete açılmıştır ve doğrudan doğruya Hakk'a müteveccih olmuştur. Hitâbât-ı ilâhiyye bana vâsıtasız olarak erişir."

نامه و باران و نور از روزنم　　　　می فتد در خانه ام از معدنم

2394. *Nâme ve yağmur ve nûr, penceremden evime ma'denimden düşer.*

"Ma'den"den murâd, ayn-ı sâbitedir ki, esmâ-i ilâhiyyeden bir ismin sûret-i ilmîsidir. "Pencere"den murâd kalb, "nâme"den murâd, hitâb-ı Hak ve "yağmur"dan murâd, ale't-tevâlî vârid olan a'tıyyât-ı esmâiyye ve "nûr" dan murâd maârif-i rabbâniyye ve ulûm-ı ledünniyyedir. Ya'nî, "Hitâb-ı Hak ve atâyâ-yı esmâiyye-yi ilâhiyye ve maârif-i rabbâniyye ve ulûm-ı ledünniyye ayn-ı sâbiteden kopup, kalbin penceresinden beşeriyyetim ve cismâniyyetim evine düşer."

دوزخست آن خانه کآن بی روزنست　　　　اصل دین ای بنده روزن کردنست

2395. *Penceresiz olan o ev cehennemdir; ey kul, dînin aslı pencere yapmaktır!*

Zâhirde penceresi olmayan bir evin içi karanlık olup cehennem ve mahall-i azâb olduğu gibi, âlem-i letâfete ve Hak tarafına açılmış bir kalbi olmayan cisim dahi ayn-ı cehennemdir. Binâenaleyh ey Allâh'ın kulu, dînin aslı bu âlem-i kesâfetten, âlem-i letâfete, kalb penceresini açmaktır. Ve namaz ve oruç gibi ibâdetten maksûd olan da ancak budur.

تیشه در هر بیشهء کم زن بیآ　　　　تیشه زن در کندن روزن هلا

2396. *Baltayı her meşeye az vur! Âgâh ol, baltayı pencere kazmakta vur!*

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî bu beytin şerhinde şöyle buyurur: "Baltadan murâd, teveccüh ve fikirdir; ve "meşe"den murâd, ilm-i hakîkatin gayri olan ulûmdur. Ya'nî "Fikir ve teveccüh baltasını maddî ve hayâlî olan ulûm meşelerine az vur; teveccüh ve fikrini, Hak Sübhânehû ve Teâlâ'dan ibâret olan kendi hakîkatinin idrâkine zevk ve vicdân tarîkiyle sarf et. Tâ ki sen kendini ayn-ı Hak bulasın ve hem de O'nu, cemî'-i mevcûdâtda ayn-ı yakîn ile müşâhede edesin; ve taklîd ve îmân veyâ ilim ve burhân ile hâsıl ettiğin Hakk'ın vahdetini ve gayrin nefyini idrâke kanâat etme; zîrâ kurb ve vasl, görmek ve bulmaktır, bilmek ve anlamak değildir!" İmdi bu beyitte, ilim yolundan, vahdet-i hakîkati bilmiş olan kimseye, kalb penceresi açması tenbîh buyurulur.

یا نمیدانی که نور آفتاب　　　　عکس خورشید برونست از حجاب

2397. *Yâhud bilmezsin ki, güneşin nûru, hicâbdan hâriç olan güneşin aksidir.*

Yâhud, yeryüzündeki güneşin nûru, hicâbdan hâriç ve apaçık olan güneşin aksi olduğunu bilmiyecek kadar gâfilsin.

Bu beyt-i şerîf, beyân-ı gaflet için bir misâl-i hâricîdir. Bunun tahtında müstetir olan ma'nâ budur ki, âfitâb-ı hakîkî olan Hakk'ın nûr-ı sıfât ve esmâsı, bu vücûdât-ı izâfiyye âyînesinde, o hicâbsiz güneş gibi olan Zât-ı mutlakından aksedip durur. Sen ise bunu göremezsin; çünkü penceren açık değildir; yalnız nûr-ı ma'kûs olan mezâhiri görürsün.

نور این دانی که حیوان دید هم   پس چه کرمنا بود بر آدم

2398. *Bunun nûrunu bilirsin ki, hayvan dahi gördü. Böyle olunca niçin bana Âdem üzerine "kerremnâ" olsun?*

O vücûd-ı mutlakın nûru olan mezâhiri ve eşyâyı bilirsin ki, bunları hayvân dahi gördü ve kendi idrâki kadar bildi. İmdi eğer ben şems-i hakîkînin, hayvanlar gibi yalnız nûr-ı ma'kûsünü görüp, hicâbsız olan kendini görmezsem, hayvanlar üzerine efdaliyetim ve mükerremiyetim nasıl sâbit olur? Ve bu hâlim ile beni âdem addedip وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِى آدَمَ (İsrâ, 17/70) ya'nî "Biz benî-Âdem'i mükerrem kıldık" âyet-i kerîmesinin ma'nâ-yı münîfinden hissem ve nasîbim niçin olsun?

من چو خورشیدم درون نور غرق   می ندانم کرد خویش از نور فرق

2399. *"Nûr içine gark olarak güneş gibiyim; kendimi nûrdan fark etmeyi bilmiyorum."*

Bu beyt-i şerîf Dâvud (a.s.) lisânından olup, bilcümle enbiyâ ve kümmel-i evliyânın ahvâline şâmildir. "Ben fenâ-yı mahz içindeyim ve şems-i hakîkatte fânîyim; O'nun nûruna müstağrakım. Güneş gibiyim, âlem-i zulumâtı nûrlara gark ederim. Binâenaleyh ben kendimi nûrun zâtından fark edecek bir halde değilim."

رفتنم سوی نماز و آن خلا   بهر تعلیمست ره مر خلق را

2400. [2409] *"Namaz ve o halvet tarafına gitmem, muhakkak halka yol ta'lîmi içindir."*

Bu beyândaki îzâhât 2391 numaralı beyt-i şerîfde geçti.

کژ نهم تا راست گردد این جهان   حرب خدعه این بود ای پهلوان

2401. *"Bu cihân doğru olmak için eğri koyarım; ey pehlivân, hud'a harbi bu olur."*

Enbiyâ ve onların vârisleri olan ehass-ı evliyâ, hadd-i zâtında dâimî namaz ve halvet içindedirler, namazdadırlar; çünkü vech-i Hak hiçbir an nazarlarından gâib değildir. Halvettedirler, çünkü vücûdât-ı izâfiyye, nazarlarında ademdir ve zâhir olan ancak Hak'dır. Binâenaleyh halktan halvettedirler. Hal böyle iken, esrâr-ı fakîre muttali' olmak için Dâvud (a.s.)ın mühlet istemesi ve namaz ve halvete gitmesi hâlinin hakîkatine nazaran, eğri bir hareket idi; fakat bu eğri hareketi halka ta'lîm için yaptı ve bu eğri hareket bir hud'a ve mekr harbi oldu.

Ma'lûm olsun ki, enbiyâ kendi mertebeleriyle zâhir olsalar, halk onlardan istifâde edemez; zîrâ her bir isti'dâdın, bu mertebenin hakāyık ve maârifine ve muâmelâtına tahammülü yoktur. Onun için (S.a.v.) hazretleri buyururlar ki: نحن معاشر الانبياء امرنا ان ننزل الناس منازلهم و نكلم الناس على قدر عقولهم Ya'nî "Biz maâşir-i enbiyâ, nâsın mertebelerine inmekliğimiz ve onların akılları mikdârı üzerine söylemekliğimiz ile emrolunduk." Ve Bâyezîd-i Bistâmî (k.s.) hazretleri bu ma'nâya binâen buyurmuşlardır ki: "Bizi bidâyet-i sülûkde gören kâmil ve muvahhid oldu; ve nihâyet ve kemâl mertebesine vusûlden sonra gören, nâkıs ve mülhid kaldı." Enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın hud'a harbi lâyıkıyla anlaşılmak için, ashâb-ı fetânete fâidesi olur ümîdi ile ber-vech-i âtî hakîkatin beyânını da fâideli gördüm:

Ma'lûm olsun ki, enbiyânın Allah'a da'veti, da'vet olunan için mekrdir. Zîrâ وَ هُوَ مَعَكُمْ اَيْنَمَا كُنْتُمْ (Hadîd, 57/4) ["Ve O, nerede olursanız olunuz sizinle berâberdir."] âyet-i kerîmesinde beyan buyurulduğu üzere "Biz nerede olursa isek olalım, Hak dâimâ bizim ile berâberdir." Binâenaleyh Hak bidâyetde bizde ma'dûm değildir ki, biz nihâyetde O'na da'vet olunalım. Ve biz mevcûd oldukça, O bizimle berâberdir, şu halde Hakk'a nasıl da'vet oluruz? İşte bunun için Kur'ân-ı Kerîm'deki اَدْعُوا اِلَى اللّٰه (Yûsuf, 12/108) ["Ben Allah'a çağırıyorum"] hitâbı ayn-ı mekrdir; fakat (s.a.v.) Efendimizin emr-i Hak'la ümmetine olan hitâbı "Allâh'a basîret ve ilim üzerine da'vet ediniz" sûretinde olduğundan, bu da'vet, Allah'dan Allâh'a olur. Binâenaleyh zevk-i Muhammedî üzere da'vet aslâ mekr değildir. Zîrâ Muhammedî'lerin da'veti Furkān'a değil, Kur'ân'a ve cem'adır. Onun için Nebiyy (a.s.) "Alâ basîretin" ya'nî "Basîret üzere" kaydıyla emrin küllîsi Allâh'a mahsûs olduğunu, ya'nî onun şühûdunda da'vet eden, da'vet olunan ve kendisine da'vet edilen hep bir şeyden ibâret bulunduğu ve o şey'-i vâhidin muhtelif mertebelerde, birtakım mütekābil esmâ ile zâhir olduğunu tenbîh eyledi. Bu bâbda da-

ha ziyâde tafsîlât arzû eden zevât-ı müstaidde *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Nûhî'ye mürâcaât buyursun.

نیست دستوری و گر نه ریختی گرد از دریای راز انگیختی

2402. *"Bir izin yoktur ve yoksa döker idik; sır deryâsından toz koparır idik."*

"Settâr olan Hak Teâlâ hazretleri cânibinden bir izin ve ruhsat yoktur ki, keşf ve şühûdumu ortaya dökeyim. Eğer ruhsat olsa idi, sır deryâsının ka'rını açıp toz koparır, ya'nî gizli şeyleri âşikâr eder idik."

همچنین داود می گفت این نسق خواست گشتن عقل خلقان محترق

2403. *Dâvud bu nesak üzere böyle söyler idi; halâikın aklı yanmış olmak istedi.*

Dâvud (a.s.) cihet-i velâyetlerinden münzel olan maânîyi bu minvâl üzere böylece söyler idi ve bu âteşîn maânî ve hakāyıkı beyân buyurmakla, halkın dar olan akl-ı maâşlarının yanmış olmasını murâd buyurdu.

Bu beyânât-ı aliyye her ne kadar Dâvud (a.s.) lisânından ise de, cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) hazretleri bu kıssa zımnında kendilerine ve sâir hâiz-i hilâfet-i ilâhiyye olan zevât-ı kirâmın zevklerini beyân buyururlar.

پس گریبانش کشید از پس یکی که ندارم در یکئ او شکی

2404. *İmdi onun yakasını arkasından birisi çekti ki, onun birliğinde şek tutmam.*

Dâvud (a.s.) esrâr-ı ilâhiyyeyi ızhâr ve vahdet-i mutlaka makāmından bahs edip, halâyıkın akl-ı maâşlarının yanmasını isterken, onun libâs-ı velâyetinin yakasını, hicâb-ı taayyün-i beşerîsi arkasından birisi çekip, ahkâm-ı nübüvvetine çekti ki, O bir dahi Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri olup, O'nun birliğinde aslâ şekkim yoktur ve O'nun vahdet-i vücûdu gün gibi zâhirdir.

با خود آمد گفت را کوتاه کرد لب ببست و عزم خلوتگاه کرد

2405. *Kendine geldi, sözü kısa etti. Dudağı bağladı ve halvet-gâha azm etti.*

Dâvud (a.s.) velâyeti mertebesinden, nübüvveti mertebesi ahkâmına rücû' edip velâyetin îcâbâtından olan sözleri kısa kesti ve ağzını kapadı ve halvet-gâhına azm etti.

در خلوت رفتن داود علیه السلام تا آنچه حقست پیدا شود

Hak olan şeyin zâhir olması için Dâvud (a.s.)ın halvete gitmesi

در فروبست و برفت آنکه شتاب   سوی محراب و دعای مستجاب

2406. *Kapıyı bağladı ve ondan sonra acele mihrâb ve duâ-yı müstecâb tarafına gitti.*

Dâvud (a.s.) ağyâr üzerine kapıyı kapadı ve istifâza-i envâr için, halvet-hâne-î esrârda oturdu. Levh-i mahfûzun nümûnesi olan onun âyîne-i zamîrine hakāyık-ı mugayyebât sûretleri muntabı' oldu. Dîğer bir günde hükm için, mesned-i hükûmete isti'câl buyurdu. (*Hüseyin Hârezmi Şerhi*'nden tercüme).

حق نمودش آنچه بنمودش تمام   گشت واقف بر سزای انتقام

2407. *Hak ona tamâmen gösterdiğini gösterdi, intikāmın lâyıkı üzerine vâkıf oldu.*

Hak Teâlâ hazretleri Dâvud (a.s.)a halvet-hânesinde göstereceği esrârı gösterdi ve bu gördüğü sırra binâen, öküz da'vâsında müddeî ve müddeâ-aleyhden hangisinin aleyhine hükm olunmak sûretiyle intikāma lâyık olacağına vâkıf oldu.

روز دیگر جمله خصمان آمدند   پیش داود پیمبر صف زدند

2408. *Dîğer günde bütün hasımlar geldiler, Dâvûd Peygamberin huzûrunda saf vurdular.*

همچنان آن ماجراها باز رفت   زود زد آن مدعی تشنیع زفت

2409. *Kezâlik o mâcerâlar tekrar gitti, o müddeî hemen teşnî'-i azîm vurdu.*
[2418]

Huzûr-ı Dâvûd (a.s.)da fakîr duâ edip de öküz kendine geldiğini ve öküz sâhibi de duâ ile öküz fakîrin malı olamayacağını yukarıda geçen tafsîlât dâ-

iresinde beyân ettiler ve müddeî olan öküz sâhibi derhal fakîre azîm ta'n ve teşnî' etmeğe başladı. Zirâ Dâvûd (a.s.)ın hükmü kendi lehine olacağına tamâmiyle kanâati var idi.

